

THE FREE INDOLOGICAL COLLECTION

WWW.SANSKRITDOCUMENTS.ORG/TFIC

FAIR USE DECLARATION

This book is sourced from another online repository and provided to you at this site under the TFIC collection. It is provided under commonly held Fair Use guidelines for individual educational or research use. We believe that the book is in the public domain and public dissemination was the intent of the original repository. We applaud and support their work wholeheartedly and only provide this version of this book at this site to make it available to even more readers. We believe that cataloging plays a big part in finding valuable books and try to facilitate that, through our TFIC group efforts. In some cases, the original sources are no longer online or are very hard to access, or marked up in or provided in Indian languages, rather than the more widely used English language. TFIC tries to address these needs too. Our intent is to aid all these repositories and digitization projects and is in no way to undercut them. For more information about our mission and our fair use guidelines, please visit our website.

Note that we provide this book and others because, to the best of our knowledge, they are in the public domain, in our jurisdiction. However, before downloading and using it, you must verify that it is legal for you, in your jurisdiction, to access and use this copy of the book. Please do not download this book in error. We may not be held responsible for any copyright or other legal violations. Placing this notice in the front of every book, serves to both alert you, and to relieve us of any responsibility.

If you are the intellectual property owner of this or any other book in our collection, please email us, if you have any objections to how we present or provide this book here, or to our providing this book at all. We shall work with you immediately.

-The TFIC Team.

॥ अहंम् ॥

જૈન તીર્થ સર્પ સંગ્રહ

ભાષિત ભક્તનાં જૈન તીર્થો અને
ભગવંતેનું ઐતિહાસિક વર્ણન

ભાગ પહેલો

[ખંડ પહેલો]

પ્રકાશક:-

શ્રી યોગેશ્વર પ્રેસ પ્રા. લિ.

અવેરીવાડ • અમદાવાદ

વિ. સં. ૨૦૧૦] વીર નિ. સં. ૨૪૮૦ [સને ૧૯૫૩

આ પ્રમાણે નિર્મિત થતા ચર્ચ દર્શક શ્રી અંબુદેવ હન્યાળ, અમદાવાદના છે.
 સેમની બેચિન મંજૂરી વિનાય પ્રાપ્તિ આ પ્રમાણે આવેલી થયી સામગ્રીનો
 માર્ગ પણ જાણતો ઉપયોગ કરવો નહીં.

ALL RIGHTS RESERVED

(પહેલી આવૃત્તિ -- તદ્દશ સાથે)

મુદ્રક :

જ્યોતી પ્રેસર્સ લિમિટેડ
 જસન બિન્દીયા પ્રેસ,
 હોમીટ: રોડ, અમદાવાદ.

બે ખોલ

ભારતવર્ષના ધર્મમાં જૈનધર્મ પોતાની પ્રાચીનતા, પોતાનું તત્ત્વજ્ઞાન અને પોતાની કલાપ્રિયતાથી મહત્ત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. જૈનધર્મની આ પ્રાચીનતા, ભવ્યતા અને ઉદારતાના એક પ્રતીકરૂપ જૈન તીર્થ છે, એમ ભારતીય તથા યુરોપીય વિદ્વાનોએ એકમતે સ્વીકારેલું છે. જેના અણુએ અણુમાં જૈનોનો ભવ્ય ભૂતકાળ ગૂંથી રહ્યો છે, અને જેના પરમાણુએ પરમાણુમાં મન અને આત્માને પવિત્ર કરે એવું વાતાવરણ છે, એવાં પોતાનાં પુનિત તીર્થોને ને મંદિરોને રાજ પ્રભાતકાલે આબાલવૃદ્ધ જૈન “સકલ તીર્થ વંદુ કર જોડ” એમ કહી વંદે છે; ત્યારે ભારતવર્ષના વિશાળ પટ પર આવેલાં એ તીર્થો, મંદિરો, મંદિરાવલિઓ વિષે જાણવા અંગે તેઓમાં ઉત્કંઠા ને ઉદ્વેગ જાગે એ પણ સ્વાભાવિક છે. ત્યાં રહેતા પોતાના સાધર્મી જૈન ભાઈઓ, જનસંખ્યા, ત્યાં ચાલતો વહીવટ, ત્યાં જવાના માર્ગો, ધર્મશાળાઓ વિષે જાણવાની ઇતેભરી ધાય, એ પણ એટલું જ સ્વાભાવિક છે.

આજે સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ પછીનું ભારતવર્ષ પોતાની અસ્મિતાની તપાસ કરી રહ્યું છે. આ અસ્મિતાના અભ્યાસી ઇતિહાસવિદો અને પુરાતત્ત્વવિદોનું જૈનધર્મનાં આ મહત્ત્વનાં સ્થાપત્યો તરફ ખાસ લક્ષ ગયું છે, ને ભવ્ય ભારતના ઇતિહાસની તૂટતી કડીઓ સાંધવા તેઓ જૈનોના આ પ્રતાપી વારસા પ્રત્યે સવિશેષ દૃષ્ટિ નાખી રહ્યા છે. ઘણા વખતથી આ સંશોધકવર્ગ તરફથી આ મહાન તીર્થો અંગે સર્વજનસુલભ કોઈ માહિતીગ્રંથ પ્રગટ કરવાની માગણી ચાલુ જ હતી.

લગભગ એકાદ દશકાથી આ માહિતી-ગ્રંથ વિષે વિચારણા ચાલ્યા કરતી હતી. આ કાર્ય સામાન્ય નહોતું, વળી, એમાં જવાબદારી ને જોખમ પણ અદ્ય નહોતાં. એમાં પણ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી જેવી સંસ્થા એ પ્રગટ કરે ત્યારે તો એ ખૂબ વધી જતાં હતાં. ખીજી તરફ આ વિષયની સર્વગ્રાહી, સર્વમાન્ય હકીકતો એકત્ર કરવી એ ગાગરમાં સાગર ભરવા જેવી કઠિન વાત હતી: છતાં આ કાર્ય અનિવાર્ય લાગ્યું ને તેનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો.

પ્રારંભમાં આ માટે એક ખાતું ખોલીને-તેના દ્વારા તે તે વિષયના અભ્યાસીઓને હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા પ્રાંતોમાં મોકલવામાં આવ્યા. રેલથી, ગાડીથી, મોટરથી, ગાડાથી ને પગે ચાલીને તે તે સ્થળે પહોંચીને બધી માહિતીઓ પ્રમાણભૂત સાધનો દ્વારા એકત્ર કરવામાં આવી. આ સુદીર્ઘ પ્રવાસો ને અટપટું માહિતીકરણ લાંબો વખત લે એ સ્વાભાવિક હતું.

આ માહિતીઓ એકત્ર કર્યા પછી એને પરિષ્કૃત-શુદ્ધ કરવા માટે ચાળવાનું કામ શરૂ કરવામાં આવ્યું. કોઈ જરૂરી હકીકત રહી જવા ન પામે, કોઈ ગિનજરૂરી હકીકત પેસી ન બન્ય, સત્ય હકીકતોમાં ભેળસેળ ન આવી બન્ય, કંઈક વિવાદી વિધાનો ન થઈ બન્ય, એ માટે ભારે કાળજીથી સંપાદન-કાર્ય કરવામાં આવ્યું છે.

આવા પુસ્તકનું છાપકામ ને કાગળો પણ ભારે ચીવટ માગે છે. પુસ્તકને યોગ્ય કાગળો મેળવવામાં ઘણી મુશ્કેલી ને ઘણો સમય લાગ્યો. આખરે એનું સુદ્રઘકામ શરૂ થયું. એમાં શુદ્ધિ, સ્વચ્છતા ને સુઘડતા સાચવવામાં પણ પૂરતી તકેદારી લેવામાં આવી.

પરિણામે આ ઉપયોગી ગ્રંથ બહોર જનતા સમક્ષ રજુ થાય છે. આ ગ્રંથથી સમાજની ને રાષ્ટ્રની ઘણા વખતથી ચાલુ એક માગણી સંતોષાય છે ને અભ્યાસીઓ તેમજ યાત્રિકોના હાથમાં ઉપયોગી પ્રમાણભૂત સાધન મૂકી શકીએ છીએ, તેનો આનંદ થાય છે. છતાં આ ભગીરથ કાર્યમાં અનેક ક્ષતિઓ, અનેક માહિતી-ભૂલો રહી જવા સંભવ છે, એ અમે ખરાબર જાણીએ છીએ. આશા છે કે સુઝ વાચકો અમને તેવી ક્ષતિઓ જણાવી આભારી કરશે, જેથી નવીન આવૃત્તિ વખતે એમાં યથાયોગ્ય સુધારો કરી શકાય.

આ પ્રયત્નમાં આમેશામ ફરી જામશ્રી એકઠી કરવામાં મદદરૂપ થનાર શ્રી. સારાણાઈ મણિલાલ નવાળ ને તેમના સહકાર્યકરો અને વિશેષ નોંધ તૈયાર કરી આપનાર પંડિત શ્રી. અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ તેમજ છાપકામ અંગે વચન પ્રિન્ટીંગ પ્રેસવાળા, શ્રી. જયંતી દલાલની કાર્યદક્ષતાની નોંધ લેતાં અમને આનંદ થાય છે.

આ પ્રકથનને અંગે જ્ઞાતીતા લેખક શ્રી. જયભિજ્જુએ અમોને વારંવાર કીમતી માર્ગસૂચન કર્યું છે; તેમજ મેમ્બર્સ એમ. વાડીલાલની કુંવાળા શ્રી. મોહનલાલલાઈએ પણ આ કાર્યમાં ઘણી મદદ કરી છે. આ જાને ગૃહસ્થોની નાસ્વાર્ય મેવાનો ઉલ્લેખ કરતાં અમોને આનંદ થાય છે.

આશા છે કે આ મદસ્તવનો ગ્રંથ લાણુદોને, યાત્રિકોને, ઇતિહાસપ્રેમીઓને, પુરાતત્ત્વવિદોને અને પ્રવાસીઓને ઉપયોગી ને પ્રેરક થશે.

અમદાવાદ

તા. ૨૧-૩-૧૯૫૩

નાગરદાસ કેસ્તુરચંદ શાહ

મેનેજર

શ્રી આણંદજી દત્તાણુજી

નિવેદન

જૈન સંસ્કૃતિ ભારતની અગ્રગણ્ય સંસ્કૃતિઓમાંની એક છે. મુખ્યત્વે હિંસાવિજય અને મારવિજય પર નિર્માણ થયેલી આ સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ પણ ઘણા પ્રાચીન અને મહત્વનો છે ને ધર્મવીરો, દાનવીરો અને કર્મવીરોના ઉન્નવણ અસ્ત્રોથી ભરેલા છે. આ ધર્મની ભૂતકાલીન જાહજલાલી, ઉન્નત કળાશૃવન તથા ઉચ્ચકોટિના આત્મસમર્પણના પ્રતીકસમાં એનાં શિલ્પસ્થાપત્ય ને કળાભાવના તથા ધર્મભાવનાથી ભરેલાં તીર્થો છે. એ તીર્થો ભારતવર્ષના વિશાળ પટ પર સ્વર્ણે સ્થળે પથરાયેલાં છે, ને એ જૈન તીર્થોના પ્રવાસી સહેલાઈથી ભારતભરની પુણ્ય યાત્રા કરી શકે છે.

અખિલ ભારતવર્ષીય શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈનોનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી જૈન સંસ્કૃતિની ભવ્ય પતાકાસમાં જૈન તીર્થોના સંરક્ષણ ને સંગોપન વિષે હંમેશાં ભારે ઉત્સાહ ધરાવતી રહી છે, એ ખૂબ જાણીતી બાબત છે. આ પેઢી તરફથી બહુ પ્રયાસે ને બહુ ખર્ચે ‘જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ’ નામનો ગ્રંથ તૈયાર થઈ રહ્યો છે, એવી માહિતી મારા મિત્ર અને જાણીતા લેખક શ્રી. જયભિખ્યુ તરફથી મળી ત્યારે ખરેખર અવર્ણનીય આનંદ થયો. ઘણા વખતથી તીર્થ વિષયક અને પુરાતત્ત્વ વિષયક મારી રુચિ અને અભ્યાસથી પરિચિત શ્રી. જયભિખ્યુને પેઢી તરફથી સવિશેષ નોંધ લખવાનું નિમંત્રણ મળ્યું ત્યારે તેઓએ પેઢી પાસે ‘મારું નામ રજૂ કર્યું’. સારાંશમાં આ પુસ્તકનો લેખન-સંપાદનભાર મારે સ્વીકારવાનું નક્કી થયું.

પેઢીના માહિતીખાતા તરફથી તીર્થોની ગામ, કામ, ઠેકાણું વગેરેની નોંધ શ્રી. સારાભાઈ નવાળ જવાની દેખરેખ નીચે તૈયાર કરવામાં આવ્યાં હતાં. આ નોંધ-ટિપ્પણને ધ્યાનમાં રાખી દરેક તીર્થનું પ્રાચીન મહત્વ, અર્વાચીન સ્થિતિ તેમજ ઇતિહાસની વિગતો એકઠી કરવાનું કામ મેં શરૂ કર્યું, જે વિશેષ નોંધ તરીકે ગ્રંથના પૂર્વાર્ધમાં આપવામાં આવેલ છે. સ્વદેષ એવી આ સવિશેષ નોંધ માટે તત્કાલીન મળી આવતા શિલાલેખો, તામ્રપત્રો, અવશેષો, પ્રવાસીઓની નોંધો, પ્રાચીન સાહિત્યગ્રંથો ને અર્વાચીન પુરાતત્ત્વવિદોના નિર્ણયોની છાનખીન કરવાની હતી. આ કામ ખરેખર, સાગરને ગાગરમાં ભરવા જેવું કઠિન હતું ! યુરોપીય વિદ્વાનો ને વિદેશી સંશોધકોએ પણ ભારતનાં શિલ્પસ્થાપત્યલયો સ્થાનો વિષે ગ્રંથોના ગ્રંથો લખ્યા છે; એ પણ સાથે સાથે જોઈ જવાના હતા. આપણા પૂર્વજોની તીર્થભક્તિ અને તીર્થ-સંરક્ષણની જૈન સંઘોની તમન્નાને પણ એમાં અંજલિ આપવાની હતી અને ગ્રંથલાઘવની દૃષ્ટિએ ટૂંકા ગાળામાં એના કદને મર્યાદિત રાખવાનું હતું ! આ બધી મર્યાદાઓમાં રહીને મેં મારું કામ શરૂ કર્યું.

ગ્રંથના ‘જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ’ એવા નામ ઉપરથી જ તેના વિષયનો સામાન્ય ખ્યાલ આવી જાય એમ છે; છતાં આ સંબંધે એટલો ખુલાસો કરવો જરૂરી છે કે, આમાં શ્વેતાંબર જૈનોની દૃષ્ટિએ જૈન તીર્થો, તીર્થ ન હોય એવાં પ્રાચીન ગામ-નગરો, અર્વાચીન તીર્થો અને નગરો, તેમજ જેના સાંસ્કૃતિક ઘડતરમાં જૈન જનતાએ વિશિષ્ટ ફાળો આપ્યો હોય એવાં સ્થળોમાં બની ગયેલી જૈન ઘટનાઓના જે ઉલ્લેખો મળી આવતા હોય તેનો પણ અહીં સમાવેશ કર્યો છે. આ દૃષ્ટિએ મુખ્ય એવાં ૨૭૦ સ્થળો અને ખંડિત, વિસ્મૃત કે નામશેષ બનેલાં ૧૧૦ સ્થળો મળી કુલ ૩૮૦ જેટલાં સ્થાનોનો પરિચય આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવ્યો છે અને પરિશિષ્ટમાં દશ પ્રકારની વિષયસૂચિઓ પણ દાખલ કરી છે.

આ વર્ણનનો ક્રમ ગ્રંથના ઉત્તરાર્ધમાં આપવામાં આવેલા કોષ્ટકો (કોષ્ટકો)ના ક્રમ મુજબ રાખવામાં આવ્યો છે. એટલે શુજરાત, મારવાડ, મેવાડ, માળવા, સિંધ-પંજાબ, દક્ષિણ, મધ્યપ્રદેશ, ઉત્તરપ્રદેશ, બિહાર-બંગાળ, આસામ અને ઓરિસા પ્રદેશનું ક્રમશઃ વર્ણન આપ્યું છે.

મારે અહીં એટલું સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે, વર્ણન કરેલાં બધાં સ્થળોના પ્રત્યક્ષ પરિચયમાં હું આવેલો નથી. કેટલાંક સ્થળો જોયેલાં અને જાણીતાં અવશ્ય છે પણ પરિચય આપવાની દૃષ્ટિએ મેં એ સ્થળોને જોયાં નથી. આ આખોયે સંગ્રહ મોટે ભાગે સાહિત્યિક કે પુરાતાત્વિક આધારો પરથી સંકલિત કરવામાં આવ્યો છે. પ્રાચીન ગ્રંથોના આધારો તો તે તે સ્થળે નોંધ્યા જ છે ને આની સાથે જોડવામાં આવેલી 'સંદર્ભ' ગ્રંથોની સૂચીમાં એનો નિર્દેશ કર્યો છે.

ગુજરાત, મારવાડ-મેવાડ, માલવા, સિંધ-પંજાબ, દક્ષિણ-મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રાંત, ઉત્તરપ્રદેશ-બિહાર-બંગાળ-આસામ-ઓરિસા વિષેનાં પ્રાસ્તાવિકોમાં જૈનોના વિકાસ-વિસ્તાર કે વાતાવરણ અને ધર્મની આછી છાંખી કરાવવાનો પ્રયત્ન સેવ્યો છે. મતલબ કે લૌગીલિક માહિતી, જૈનોનો પ્રભાવ, મંદિરની સ્થિતિ અને તેમાંના શિલ્પોની વિગત, બની શક્યું ત્યાં સુધી ક્રમસર વિકાસરૂપે નોંધવાની તકેદારી રાખી છે. આથી એ હકીકતોને અહીં યોગ્યતાવાનની જરૂર નથી.

આ ગ્રંથમાં ગામ અને મંદિરને લગતા પ્રાચીનતાદર્શક શિલાલેખીય આધારોને મુખ્ય સ્થાન આપ્યું છે. કેટલાક પ્રસિદ્ધ શિલાલેખો ઉપરાંત મારા સંગ્રહના અપ્રસિદ્ધ શિલાલેખોને પણ આમાં પહેલવહેલા પ્રગટ કર્યા છે. તે તે સ્થળોની તત્કાલીન ઘટનાઓ માટે પ્રાચીન એવા આગમગ્રંથો, ભાષ્યો, નિયુક્તિઓ, ચર્ચાઓ, ટીકાઓ, કાવ્યસાહિત્ય, વિવિધતીર્થકલ્પ, પ્રભાવકચરિત જેવા પ્રબંધગ્રંથો, ગ્રંથપ્રશસ્તિઓ, તીર્થમાળાઓ, ચૈત્ય પરિપાટીઓ વગેરેના યાવત્શક્ય ઉલ્લેખો નોંધવાનો પણ પ્રયત્ન કર્યો છે. બની શક્યું ત્યાં ચીનીપ્રવાસી ક્ષહિયાન અને હુએનત્સાંગ તેમજ બીજા દેશી-વિદેશી યાત્રીઓના રિપોર્ટોની નોંધને પણ મેં સાધાર બનાવ્યાં છે. એ પછી શિલ્પ-સ્થાપત્યની રચના વિષે અને કૃતિવિશેષનું વર્ણન જેટલું જાણી શકાયું તેટલું આપવા તરફ મેં મારું ધ્યાન દોરવું છે. જૈનોના ધાર્મિક ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ જેનું મહત્ત્વ ઉલ્લેખનીય છે તે શુદ્ધાઓ અને શુદ્ધામંદિરો વિષે પણ પરિચય કરાવ્યો છે.

આ રીતે મળી આવેલી જુદી જુદી સામગ્રીના આધારે આ ગ્રંથની સંયોજના થયેલી છે. આવા જવાબદારીવાળા અતિમહત્ત્વના ગ્રંથની સંયોજના કરતી વખતે પૂરતી તકેદારી રાખી છે; પણ છદ્મસ્થ માણસથી ભૂલ થવી સ્વાભાવિક છે. આ ગ્રંથમાં રહી ગયેલી એવી ભૂલ કે ક્ષતિ તરફ પ્રેમભાવે જે કોઈ લક્ષ દોરશે, તેનો આભારી થઈશ.

વસ્તુતઃ તીર્થોના જીર્ણોદ્ધાર જેટલું જ તીર્થોના ઇતિહાસ પ્રગટ કરવાનું કાર્ય મહત્ત્વનું છે. આ પુસ્તક આ રીતે પ્રગટ થાય છે, તેનો સમગ્ર યશ શ્રી. આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીને ફાળે જાય છે. પેઢીના ટ્રસ્ટીઓએ આ કામ મને સોંપી, સમયે સમયે માર્ગસૂચક ભલામણો કરી તેમજ જરૂરી સગવડો પૂરી પાડી આ કાર્ય માટે જે સરળતા કરી આપી છે તે માટે તેમનો હું ખૂબ ખૂબ આભાર માનું છું.

આ પુસ્તકના લેખનમાં જે ગ્રંથોએ એક યા બીજી રીતે સહાય કરી છે તે વિદેહી કે હયાત ગ્રંથ લેખકોના અણુસ્વીકાર સાથે જ મારા લેખન સમયે જેમની સલાહ અને પ્રેરણા મને સતત જાગરુક રાખી શકી છે એ મારા પરમસ્નેહી મિત્રો શ્રી. રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈ અને શ્રી. બાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ-(જયભિખુ)ની બંધુબેલડીનો આભાર માનવાનું ભૂલી શકતો નથી. વળી, સાહિત્યપ્રેમી શ્રી. અગરચંદ જાહડાએ અપ્રસિદ્ધ તીર્થમાળાઓનો સંગ્રહ મોકલી આપી મને ઉપકૃત બનાવ્યો છે તેની પણ અહીં નોંધ લઈ છું.

અંતે-જે તીર્થોએ લોકજીવનના સંસ્કારને સુવાસિત કરવામાં મહત્ત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે એવી જૈન સંસ્કૃતિના અંગભૂત તીર્થસંસ્થાનું ઐતિહાસિક હાર્દ રજૂ કરવામાં મારો આ અલ્પ પ્રયત્ન કંઈ પણ ફાળો નોંધાવી શકશે તો મારો શ્રમ સફળ થયો માનીશ.

જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ

વિશેષ નોંધ સૂચી

[ભાગ ૧ : ખંડ ૧]

પ્રકાશકીય બે બોલ	૩	૨૧. જમણપુર (૮૬૮)	૪૬
લેખકનું નિવેદન	૫	૨૨. શંખેશ્વર (૮૬૮)	૪૭
વિશેષ નોંધ સૂચી	૭-૧૦	૨૩. કંબોઈ (૮૧૦)	૫૦
કોઠામાં અને વિશેષ નોંધમાં આવેલાં ગામોની		જમપરા (૬)	૫૦
અકારાદિ સૂચી ૧૧		૨૪. હોરીજ (૮૧૧)	૫૧
પ્રારતાવિક્રમ-તીર્થ-મંદિર મૂર્તિરચનાઅવલોકન ૧		૨૫. મુંજપુર (૮૧૪-૮૧૫)	૫૨
૧. ગૂર્જરભૂમિની મંદિરાવલી	૩	૨૬. પંચાસર (૮૧૬)	૫૨
(ગામ નંબર : ૧-૭૮; પૃષ્ઠ : ૧-૧૫૨)		એરવાડા (૭)	૫૩
૧. અમદાવાદ (કોઠા નંબર : ૧-૨૦૪)	૭	૨૭. ચાણુઆ (૮૨૪)	૫૩
આશાવલ (૧)	૭	૨૮. રૂપપર (૮૨૬)	૫૪
કલ્યાણી (૨)	૭	૨૯. પાટણ (૮૨૬-૧૦૩૪)	૫૬
૨. માતર (૨૩૦)	૧૩	૩૦. વડનગર (૧૦૬૮-૧૦૭૨)	૬૩
૩. ખંભાત (૩૦૧-૩૬૪)	૧૪	૩૧. પાનસર (૧૦૮૩-૧૦૮૪)	૬૪
૪. વડોદરા (૩૭૬-૪૧૩)	૧૭	૩૨. વામજ (૧૦૮૬)	૬૫
અંકોટા (૪)	૧૮	૩૩. ઉંઝા (૧૦૯૭-૧૦૯૯)	૬૬
પાવાગઢ (૫)	૧૯	૩૪. સિદ્ધપુર (૧૧૦૪-૧૧૦૫)	૬૬
ચાંપાનેર (૬)	૨૦	૩૫. મહેસાણા (૧૧૦૮-૧૧૧૮)	૬૭
૫. ડોલોઈ (૪૩૬-૪૪૩)	૨૦	૩૬. ગાંભૂ (૧૧૧૯)	૬૮
૬. કાવી (૪૬૨-૪૬૩)	૨૧	૩૭. મોઢેરા (૧૧૨૦)	૭૦
૭. ગંધાર (૪૭૨)	૨૪	૩૮. સંકેર (૧૧૩૦)	૭૧
૮. ભરૂચ (૪૭૫-૪૮૬)	૨૫	૩૯. શંખલપુર (૧૧૩૪)	૭૨
૯. ઝગડિયા (૪૯૦)	૨૬	૪૦. ઝીંજીવાડા (૧૧૩૫)	૭૩
૧૦. સુરત (૪૯૬-૫૬૬)	૨૬	૪૧. વડગામ (૧૧૫૯)	૭૪
૧૧. પાલનપુર (૭૧૦-૭૨૨)	૩૨	૪૨. ઉપરિયાળા (૧૧૬૫)	૭૫
૧૨. સરોત્રા (૭૨૮)	૩૪	૪૩. રાંતેજ (૧૧૬૦)	૭૬
૧૩. દાંતીવાડા (૭૩૬)	૩૫	૪૪. ભોયણી (૧૧૬૫)	૭૬
૧૪. ભીલડિયા (૭૫૩-૭૫૪)	૩૬	૪૫. સેરિસા (૧૨૨૬)	૭૭
૧૫. રામસેન (૭૬૨)	૩૮	૪૬. મહુડી (૧૨૪૬)	૮૦
૧૬. થરાદ (૮૦૦-૮૧૦)	૪૦	૪૭. નરેડા (૧૨૫૪)	૮૨
૧૭. વાવ (૮૧૧-૮૧૨)	૪૨	૪૮. દાવડ (૧૩૦૪)	૮૩
૧૮. ભોરોલ (૮૨૭)	૪૨	૪૯. ધંડેર (૧૩૧૦-૧૩૧૫)	૮૩
૧૯. ચાણ (૮૫૬)	૪૪	૫૦. ખેડખણા (૧૩૨૧-૧૩૨૨)	૮૬
૨૦. મેત્રાણા (૮૬૦)	૪૫	૫૧. વડાલી (૧૩૨૫-૧૩૨૬)	૮૭

૫૨. મોટા પોશીના (૧૩૩૦-૧૩૩૩)	૮૯	૬૪. વંથલી (સોરઠ) (૧૭૫૯)	૧૩૨
નાના પોશીના (૮)	૯૦	ઝોસમપદાઃ (૧૪)	૧૩૩
૫૩. વિળપુર (૧૩૪૬-૧૩૫૪)	૯૦	૬૫. પ્રભાસપાટણ (૧૮૦૭-૧૮૧૬)	૧૩૪
સોરાબદ્ર		૬૬. ઉના (૧૮૧૭-૧૮૨૨)	૧૩૬
૫૪. ધોળકા (૧૩૯૬-૧૪૦૧)	૯૪	૬૭. દીવ (૧૮૨૩-૧૮૨૫)	૧૩૬
૫૫. ધંધુકા (૧૪૦૯)	૯૬	૬૮. દેલવાડા (૧૮૨૬)	૧૩૭
૫૬. વઢવાણ શહેર (૧૪૩૨-૧૪૩૪)	૯૬	૬૯. અન્તેરા (૧૮૨૭)	૧૩૭
૫૭. નામનગર (૧૪૮૬-૧૫૦૨)	૯૭	કુચ્છ	
૫૮. શત્રુજય (૧૫૩૨-૧૬૫૮-૧૬૭૬-૧૬૮૨)	૯૮	૭૦. ભદ્રેશ્વર (૧૮૫૬)	૧૩૮
પાલીતાણા (૯)	૯૮	૭૧. સુધરી (૧૯૧૨)	૧૪૧
૫૯. તળાજા (૧૬૯૭-૧૭૦૦)	૧૦૯	૭૨. જખો (૧૯૧૬)	૧૪૨
૬૦. મહુવા (૧૭૧૦-૧૭૧૧)	૧૧૦	૭૩. નળિયા (૧૯૨૩)	૧૪૨
૬૧. ઘોઘા (૧૭૩૨-૧૭૩૪)	૧૧૧	૭૪. તેરા (૧૯૨૭-૧૯૨૮)	૧૪૩
પીરમખેટ (૧૦)	૧૧૨	૭૫. કોઠારા (૧૯૩૦)	૧૪૩
૬૨. વલ્લભીપુર (૧૭૫૫)	૧૧૪	૭૬. કટારિયા (૧૯૮૩)	૧૪૪
૬૩. ગિરનાર (૧૭૭૦-૧૭૮૪)	૧૧૬	૭૭. ગેડી (૧૯૯૧)	૧૪૫
જુનાગઢ (૧૧)	૧૧૮	કંથકાટ (૧૫)	૧૪૫
દારકા (૧૨)	૧૨૯	સીકરા (૧૬)	૧૪૬
દાંક (૧૩)	૧૩૧	૭૮. તારંગા (શુભરાત) (૨૦૧૩-૨૦૨૦)	૧૪૬

વાચકોને પૃષ્ઠોમાં સ્થળ મેળવવાની સૂચના

[ભાગ પહેલો : ખંડ ૧-૨ માટે]

ભાગ પહેલો - ખંડ પહેલો અને બીજો-બેનાં વિશેષ નામોની પરિશિષ્ટ રૂપે મળીને દશેક સૂચીઓ ખંડ બીજાની અંતે કોઠાઓ પછી મૂકેલી છે. જ્યારે કોઠામાં અને વિશેષ નોંધમાં આવેલાં નામોની અકારાદિ સૂચી ભાગ પહેલાના ખંડ પહેલામાં મૂકેલી છે. એટલે ભાગ પહેલાના ખંડ પહેલામાં વિશેષ નોંધ અને તે ભાગ પૂરતા કોઠાઓ અને તેની અકારાદિ સમગ્ર સૂચી આપેલી છે; અને ભાગ પહેલાના ખંડ બીજામાં વિશેષ નોંધ, કોઠાઓ અને ભાગ પહેલાના ખંડ પહેલા - બીજાના વિશેષ નામોની પરિશિષ્ટ રૂપે દશેક સૂચીઓ આપેલી છે. વળી, ભાગ પહેલાના ખંડ પહેલાના પાનાંનો અનુક્રમ : પ્રકાશકીય બે બોલથી ૧ થી ૪૪ પૃષ્ઠ, વિશેષ નોંધ ૧ થી ૧૫૨ પૃષ્ઠ, કોઠાઓ : ૧ થી ૩૦૨ પૃષ્ઠ : તેમજ ભાગ પહેલાના ખંડ બીજાના પાનાંનો અનુક્રમ : વિશેષ નોંધ પૃષ્ઠ : ૧૫૩ થી ૩૦૮ પૃષ્ઠ, કોઠાઓ : ૩૦૫ થી ૪૬૨ પૃષ્ઠ અને પરિશિષ્ટ : ૫૦૯ થી ૫૯૪ સુધીનો આપેલ છે.

જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ

ભાગ ૫ હે લો

[ખંડ ૫ હે લો]

કોઠામાં અને વિશેષ નાંધમાં આવેલાં ગામોની

અકારાદિ સૂચી

*

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પુ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.	ગામ નં.	પુ. નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પુ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.	ગામ નં.	પુ. નં.
અધકોર	૧૦૮૫	૧૫૯-૧૬૦					અમરેલી	૧૭૬૦-૧૭૬૧	૨૬૧-૨૬૨				
અકલુજ	૪૦૮૧	૬૧૫-૬૧૬					અમરસાગર	૨૦૭૫-૨૦૭૭	૩૧૩-૩૧૪	૮૧	૧૭૦		
અકોટા					૧૮		અમરાભાઇના મુવાડા	૧૨૬૧	૧૮૩-૧૮૪				
અગતરાઇ	૧૭૮૬	૨૬૭-૨૬૮					અમરાવત	૩૩૮૫	૫૦૩-૫૦૪				
અગવરી	૨૮૭૪-૨૮૭૬	૪૨૭-૪૩૦					અમરાવતી	૪૧૭૩-૪૧૭૪	૬૩૩-૬૩૪				
અગાસી	૬૭૬	૯૯-૧૦૦					અમરાવદી	૨૩૩૦	૩૪૯-૩૫૦				
અગિયાળી	૧૬૬૪	૨૪૭-૨૪૮					અમલનેર	૪૧૦૫	૬૧૭-૬૧૮	૨૨૮	૩૮૯		
અચલગઢ					૨૬૩		અમલસાડ રેશન	૬૦૭	૮૯-૯૦				
અછારી	૬૧૭	૯૧-૯૨					અમરા	૨૬૨	૩૭-૩૮				
અબમેર	૨૫૩૫-૨૫૪૦	૩૭૯-૩૮૦	૯૭	૨૦૩			અમીઝરા	૩૩૨૭	૪૯૫-૪૯૬	૧૮૧	૩૨૮		
અબરા	૧૮૨૭	૨૭૩-૨૭૪	૬૯	૧૩૭			અમૃતસર	૩૮૫૭	૫૭૫-૫૭૬				
અબરી	૨૯૧૧	૪૩૩-૪૩૪	૧૨૧	૨૪૧			અધોધ્યા	૪૨૮૫	૬૫૩-૬૫૪	૨૫૬	૪૬૬		
અબિમગંજ	૪૩૬૧-૪૩૭૦	૬૬૩-૬૬૬	૨૬૫	૪૯૧			અરણોદ	૩૪૨૧	૫૦૯-૫૧૦				
અટખડા	૨૫૭૬	૩૮૫-૩૮૬					અરણોદ	૩૬૭૦	૫૪૫-૫૪૬				
અઢવાડા	૨૮૯૫	૪૩૧-૪૩૨					અરવડ	૨૬૦૬	૩૮૯-૩૯૦				
અઢાણા	૩૬૭૨	૫૪૭-૫૪૮					અરાઈ	૨૫૩૪	૩૭૯-૩૮૦				
અડપોદરા	૧૨૯૦	૧૮૭-૧૮૮					અલપૈ	૪૧૨૩	૬૨૩-૬૨૪				
અડાબાળુ	૫૭૨	૮૩-૮૪					અલવર	૨૫૦૩	૩૭૫-૩૭૬	૯૬	૨૦૧		
અડાલજ	૧૩૮૬	૨૦૧-૨૦૨					અલીઆબાડા	૧૫૨૦	૨૨૧-૨૨૨				
અડીઆ	૮૬૩	૧૨૫-૧૨૬					અલીબાગ	૭૦૪	૧૦૩-૧૦૪				
અણુરુ	૪૧૯	૫૯-૬૦					અલીરાબપુર	૩૧૧૫-૩૧૧૬	૪૬૫-૪૬૬				
અણાદરા	૨૩૨	૩૩-૩૪					અણગામ	૬૨૮	૯૩-૯૪				
અણુદપુરકાલુ	૨૬૨૩	૩૯૧-૩૯૨					અણા	૩૩૦૦-૩૩૦૧	૪૯૧-૪૯૨				
અનકાઈ-ટનકાઈની શુક્ષ્મા					૩૮૧		અણાપદ					૪૬૯	
અનદોર	૨૯૦૮	૪૩૩-૪૩૪					અસારા	૮૨૩	૧૧૯-૧૨૦				
અનુપ શહેર	૪૨૭૦-૪૨૭૧	૬૫૧-૬૫૨					અહમદનગર	૩૯૭૮-૩૯૭૯	૫૯૯-૬૦૨	૨૧૯	૩૮૩		
અનેડ	૩૫૫૦	૫૨૯-૫૩૦					અહિરચંદ્રા					૪૨૨	
અનગિરિ	૪૦૬૫	૬૧૩-૬૧૪					અળાઉ	૧૪૧૬	૨૦૫-૨૦૬				
અન્નાવાસલ					૩૯૨		અંકલેશ્વર	૪૮૮	૬૯-૭૦				
અંકલપુર	૩૩૭૮	૫૦૩-૫૦૪					અંગારેશ્વર	૪૩૧	૬૧-૬૨				
અભરામાં	૬૩૬	૯૩-૯૪					અંવાડી	૨૯૩	૪૧-૪૨				
અભોણા	૩૯૭૫	૫૯૯-૬૦૦					અંબડ	૩૩૫૦	૪૯૯-૫૦૦				
અમદાવાદ	૧-૨૦૪	૧-૨૯	૧	૭			અંબેરીની શુક્ષ્મા					૩૮૧	
અમરગઢ	૩૭૨૫	૫૫૫-૫૫૬					અંબર	૧૮૫૨-૧૮૫૪	૨૭૯-૨૮૦				

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૃ. નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૃ. નં.
અંટાલી	૩૮૦૯	૫૬૫-૫૬૬			આમલા	૩૨૪૧	૪૮૩-૪૮૪		
અંતરાલીઆ	૩૪૪૬	૫૧૧-૫૧૨			આમલી	૩૭૬૩	૫૫૯-૫૬૦		
અંતુર	૩૯૨૮	૫૯૩-૫૯૪			આમેટ	૩૬૧૮	૫૩૯-૫૪૦		
અંધેરી	૬૮૦-૬૮૫	૯૯-૧૦૨			આમેર	૨૨૭૬	૩૪૧-૩૪૨		
અંબાચ	૬૪૦	૯૩-૯૪			આમોદ	૪૬૪-૪૬૬	૬૫-૬૮		
અંબાલા	૩૯૦૫	૫૮૩-૫૮૪	૨૧૨	૩૭૦	આમયડ	૩૫૧૨-૩૫૧૬	૫૨૩-૫૨૬	૧૮૮	૩૩૫
અંબાસણ	૧૧૪૨	૧૬૭-૧૬૮			આરખી	૩૦૮૪	૪૫૯-૪૬૦		
આઉ	૨૦૮૮	૩૧૫-૩૧૬			આરગ	૪૦૪૪	૬૦૯-૬૧૦		
આઉવા	૨૬૩૪	૩૯૩-૩૯૪			આરણી	૩૭૬૯	૫૫૯-૫૬૦		
આઉવાની દેવલી	૨૬૪૬	૩૯૫-૩૯૬			આરમડા	૧૫૦૩	૨૧૯-૨૨૦		
આકરસાદા	૩૮૧૨	૫૬૫-૫૬૬			આરવી	૪૧૯૨	૬૩૭-૬૩૮		
આકોદીઆ	૩૨૯૪	૪૯૧-૪૯૨			આરીખાણા	૧૯૧૩	૨૮૭-૨૮૮		
આકોલા (તાણા)	૩૭૭૦	૫૫૯-૫૬૦			આલણિયાવાસ	૨૫૬૪	૩૮૩-૩૮૪		
આકોલા (જૂના)	૩૭૫૫	૫૫૭-૫૫૮			આલપા	૨૮૮૯	૪૨૯-૪૩૦		
આકોલા	૩૯૯૦	૬૦૧-૬૦૨			આલવા	૨૮૮૩	૪૨૯-૪૩૦		
આકોલા	૪૧૬૮	૬૩૩-૬૩૪	૨૩૭	૪૦૫	આલવાડા	૩૦૬૧	૪૫૫-૪૫૬		
આકોલી	૨૨૧૨	૩૩૧-૩૩૨			આલાસણ	૨૮૪૮	૪૨૫-૪૨૬		
આકોળાલી	૧૬૫૯	૨૪૫-૨૪૬			આલીપોર	૬૩૦	૯૩-૯૪		
આખજ	૧૩૩૭	૧૯૩-૧૯૪			આલોટ	૩૪૪૦-૩૪૪૧	૫૧૧-૫૧૨		
આગર	૩૪૬૫	૫૧૫-૫૧૬			આવર	૩૪૫૩-૩૪૫૪	૫૧૩-૫૧૪		
આગરા	૪૨૯૮-૪૩૦૮	૬૫૫-૬૫૬	૨૪૭	૪૩૭	આશાવલ				
આગરીઆ	૩૬૧૯	૫૩૯-૫૪૦			આસન્નેલ	૧૧૮૯	૧૭૩-૧૭૪		
આગલોડ	૧૨૪૩-૧૨૪૪	૧૮૧-૧૮૨			આસપુર	૩૮૨૯	૫૬૭-૫૬૮		
આગીઆલ	૧૨૯૬	૧૮૯-૧૯૦			આસામપુરા	૩૩૧૧	૪૯૩-૪૯૪		
આગુઆ	૩૮૦૦	૫૬૩-૫૬૪			આસીંદ	૩૮૧૮	૫૬૫-૫૬૬		
આગેવા	૨૬૧૭	૩૯૧-૩૯૨			આસેડા	૭૫૧	૧૦૯-૧૧૦		
આગોલાધ	૨૨૧૫-૨૨૧૬	૩૩૩-૩૩૪			આસોતર	૨૨૦૦	૩૩૧-૩૩૨		
આનન્ય	૧૮૦૧	૨૬૯-૨૭૦			આસોદર	૩૭૬	૫૩-૫૪		
આન્નેદર	૨૧૪૨	૩૨૩-૨૨૪			આસોપ	૨૨૪૬-૨૨૪૭	૩૩૭-૩૩૮		
આન્નેલ	૧૩૬૩	૧૯૭-૧૯૮			આહોર	૨૧૭૧-૨૧૭૫	૩૨૭-૩૨૮		
આડીસર	૨૦૦૬	૨૯૯-૩૦૦			આંકલાવ	૩૭૭	૫૩-૫૪		
આણુંદ	૨૮૬	૪૧-૪૨			આંટ	૬૩૫	૯૩-૯૪		
આતરમુંઆ	૧૨૬૫	૧૮૫-૧૮૬			આંટાહોડા	૩૩૫૩	૪૯૯-૫૦૦		
આદરિયાણા	૧૧૫૮	૧૬૯-૧૭૦			આંતરી	૩૩૯૨	૫૦૫-૫૦૬		
આદરી	૧૮૦૬	૨૬૯-૨૭૦			આંતરોલી	૨૩૯	૩૩-૩૪		
આદરેજ (મેડા)	૧૦૮૫	૧૫૯-૧૬૦			આંખતારી	૩૦૦૪	૪૪૭-૪૪૮		
આધોધ	૧૯૮૫-૧૯૮૬	૨૯૭-૨૯૮			આંખલીઆરા	૧૨૮૬	૧૮૭-૧૮૮		
આના	૨૬૯૭	૪૦૩-૪૦૪			આંખેડી	૧૯૭૩	૨૯૫-૨૯૬		
આપુ					આંખેસર	૩૮૧૬	૫૬૫-૫૬૬		
(દેલવાડા)	૩૦૨૫-૩૦૩૪	૪૪૯-૪૫૨	૧૫૫	૨૮૮	બંકેરા	૨૩૬૪	૩૫૩-૩૫૪		
આમથરા	૨૯૬૬	૪૪૧-૪૪૨	૧૩૭	૨૬૨	બંચલકરંજી	૪૦૪૭	૬૦૯-૬૧૦		
આમરણ	૧૫૨૫	૨૨૧-૨૨૨			બંચુરી	૩૯૬૭	૫૯૯-૬૦૦		
આમલકરંયા				૪૮૬	બંટગિયા	૨૬૦૪	૩૮૯-૩૯૦		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૂ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પૂ. નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૂ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પૂ. નં.
ઈટાદરા	૧૨૧૬	૧૭૭-૧૭૮			ઉમલખ	૧૨૩૦	૧૭૯-૧૮૦		
ઈટારસી	૪૨૨૨	૬૪૧-૬૪૨			ઉમરી	૧૦૬૧	૧૫૫-૧૫૬		
ઈટાલી	૩૫૪૪	૫૨૯-૫૩૦			ઉમતા	૧૦૭૩	૧૫૭-૧૫૮		
ઈટાલીઆ	૧૭૫૩	૨૫૯-૨૬૦			ઉમરકોટ	૩૨૧૧	૪૭૯-૪૮૦		
ઈડર	૧૩૧૦-૧૩૧૫	૧૯૧-૧૯૨	૪૯	૮૩	ઉમરકોટ	૩૯૦૯	૫૮૭-૫૮૮	૨૧૫	૩૭૨
ઈડવા	૨૨૭૨	૩૪૧-૩૪૨			ઉમરણુ	૩૪૫૭	૫૧૩-૫૧૪		
ઈલુંદરા	૨૬૮૩	૪૦૧-૪૦૨			ઉમરાળા	૧૭૫૬	૨૬૧-૨૬૨		
ઈલુરાનાં શુક્લમંદિરો				૩૯૬	ઉમેટા	૨૬૧	૩૭-૩૮		
ઈસાલ	૧૩૦૫-૧૩૦૬	૧૮૯-૧૯૦			ઉમેદપુર	૨૮૭૮-૨૮૭૯	૪૨૯-૪૩૦		
ઈસનપુરા-મોટા	૧૨૭૩	૧૮૫-૧૮૬			ઉમંડ	૩૭૭૧	૫૫૯-૫૬૦		
ઈસરી				૨૯૭	ઉરમડ	૩૮૯૦	૫૮૧-૫૮૨		
ઈસવાલ	૩૫૫૯	૫૩૧-૫૩૨			ઉવારસદ	૧૩૮૭	૨૦૧-૨૦૨		
ઈસ્લામપુર	૪૦૩૪	૬૦૭-૬૦૮			ઉંઝા	૧૦૯૭-૧૦૯૯	૧૫૯-૧૬૨	૩૩	૬૬
ઈદરોડા	૧૩૮૩	૨૦૧-૨૦૨			ઉંઝાલા	૩૫૪૩	૫૨૯-૫૩૦		
ઈદાક	૩૪૩૯	૫૧૧-૫૧૨			ઉંડણી	૧૩૦૨	૧૮૯-૧૯૦		
ઈદોર	૩૨૩૦-૩૨૩૫	૪૮૩-૪૮૪			ઉંદરા	૮૫૬	૧૨૫-૧૨૬		
ઉધરોલ	૧૧૮૨	૧૭૩-૧૭૪			ઉંદરા	૨૯૭૭	૪૪૩-૪૪૪	૧૪૬	૨૭૦
ઉચ્ચાસણુ	૮૧૯	૧૧૯-૧૨૦			ઉંબરણી				૨૭૭
ઉનજેન	૩૨૭૪-૩૨૯૩	૪૮૯-૪૯૨	૧૭૯	૩૨૨	ઉંબરી	૮૩૯	૧૨૧-૧૨૨		
ઉડ	૨૯૧૯-૨૯૨૦	૪૩૫-૪૩૬			ઊંટડી	૬૧૨	૮૯-૯૦		
ઉણ	૮૫૪	૧૨૩-૧૨૪			ઊંઢાઈ	૧૦૫૨	૧૫૩-૧૫૪		
ઉણાદ	૧૦૫૩/૨	૧૫૩-૧૫૪			એકતારા	૧૩૦૩	૧૮૯-૧૯૦		
ઉણિયારા	૨૩૭૬	૩૫૫-૩૫૬			એકલિંગળ				૩૩૮
ઉતેલીઆ	૧૪૦૬	૨૦૩-૨૦૪			એકસંભા	૪૦૯૫	૬૧૭-૬૧૮		
ઉધમણુ	૨૯૦૨	૪૩૧-૪૩૨	૧૧૮	૨૩૭	એદરા	૧૨૦૩	૧૭૫-૧૭૬		
ઉદયગિરિ				૩૨૭	એદલાખાદ	૪૧૬૭	૬૩૩-૬૩૪		
ઉદયગિરિ				૪૫૮	એનલાશે ગુડા	૨૭૧૨	૪૦૫-૪૦૬		
ઉદયગિરિ-ખંડગિરિ				૫૦૩	એનરસનપેક	૪૧૩૩	૬૨૫-૬૨૬		
ઉદરામસર	૨૪૪૪	૩૬૫-૩૬૬			એત્રચી	૩૩૮૪	૫૦૩-૫૦૪		
ઉદરી	૨૭૪૫	૪૦૯-૪૧૦			એત્રાણા	૨૫૦૦	૩૭૫-૩૭૬		
ઉદલપુર	૧૩૩૫	૧૯૩-૧૯૪			એલિયપુર	૪૧૮૦	૬૩૫-૬૩૬		
ઉદાસર	૨૪૪૩	૩૬૫-૩૬૬			એરવાડા				૫૩
ઉદેપુર	૩૫૧૦	૫૨૩-૫૨૪			એવત	૩૯૪૭	૫૯૫-૫૯૬		
ઉદેપુર	૩૪૭૨-૩૫૦૭	૫૧૯-૫૨૪			એવલા	૩૯૭૪	૫૯૯-૬૦૦		
ઉનડી	૨૧૯૨	૩૨૯-૩૩૦			એલીનાખાદ	૨૪૬૯	૩૬૯-૩૭૦		
ઉના	૧૮૧૭-૧૮૨૨	૨૭૧-૨૭૨	૬૬	૧૩૬	એવલ્લીની જૈન શુકા				૩૮૮
ઉનાવા (ઉનાઇ)	૧૩૭૫	૧૯૯-૨૦૦			એહોલની જૈન શુકા				૩૮૭
ઉનાવા	૧૦૯૨-૧૦૯૩	૧૫૯-૧૬૦							
ઉન્દેલ	૩૨૭૩	૪૮૯-૪૯૦							
ઉપરવાડા	૩૧૭૧	૪૭૩-૪૭૪			ઓગણુજ	૧૩૮૯	૨૦૧-૨૦૨		
ઉપરિયાલા	૧૧૬૫	૧૭૧-૧૭૨	૪૨	૭૫	ઓગલેવાડી	૪૦૩૦	૬૦૭-૬૦૮		
ઉપરેડા	૩૭૪૯	૫૫૭-૫૫૮			ઓધના	૩૫૨૯	૫૨૭-૫૨૮		
ઉપલેટા	૧૮૪૧	૨૭૩-૨૭૪			ઓડ	૨૯૫	૪૧-૪૨		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૃ.નં.
આહુ	૧૧૬૪	૧૬૯-૧૭૦		
આર	૨૯૬૮	૪૪૧-૪૪૨	૧૩૯	૨૬૩
આરિયા				૨૯૩
આરાણુ	૧૪૯	૧૮૧-૧૮૨		
આલપાડ	૫૯૯	૮૭-૮૮		
આશિયા	૨૦૮૯	૩૧૫-૩૧૬	૮૩	૧૭૩
આસમપહાડ				૧૩૩
ઔરંગાબાદ	૪૧૫૯-૪૧૬૧	૬૨૯-૬૩૦	૨૩૬	૩૯૮
અનારા	૩૧૮૭	૪૭૫-૪૭૬		
અણી	૬૩૮	૯૩-૯૪		
અગોલા-નરસિંહપુર	૪૩૫૮	૬૬૩-૬૬૪	૨૬૩	૪૮૯
અરિયા	૧૯૮૩	૨૯૭-૨૯૮	૭૬	૧૪૪
અટુડા	૧૪૪૦	૨૦૯-૨૧૦		
અંદાસણુ	૧૧૮૮	૧૭૩-૧૭૪		
અંદાર	૫૯૭-૫૯૮	૮૭-૮૮		
અંજુ	૨૩૯૫	૩૫૯-૩૬૦		
અડા	૧૦૪૧	૧૫૩-૧૫૪		
અડી	૧૧૯૮-૧૨૦૧	૧૭૫-૧૭૬		
અડીઆ	૩૬૦૧	૫૩૭-૫૩૮		
અડોદ	૫૯૨	૮૭-૮૮		
અડોદ	૩૩૨૨-૩૩૨૩	૪૯૫-૪૯૬		
અડોદીઆ	૩૩૫૮	૪૯૯-૫૦૦		
અડોલી	૧૨૪૧	૧૮૧-૧૮૨		
અતારગામ	૫૭૩-૫૭૪	૮૩-૮૪		
અવાસા	૩૭૨૧	૫૫૩-૫૫૪		
અનગેડી	૩૪૨૪	૫૦૯-૫૧૦		
અનિયા (કનકપુર)	૩૮૦૭	૫૬૫-૫૬૬		
અનીજ	૨૧૬	૩૧-૩૨		
અનેરા	૩૬૭૪	૫૪૭-૫૪૮		
અનોરા	૩૪૧૭	૫૦૭-૫૦૮		
અપધ્યા	૧૮૭૧	૨૮૧-૨૮૨		
અપધવંજ	૨૪૦-૨૪૮	૩૩-૩૬		
અપાસન	૩૬૮૧-૩૬૮૨	૫૪૭-૫૪૮		
અમલાખેડા	૩૧૬૪	૪૭૩-૪૭૪		
અમળેજ	૧૭૨૨	૨૫૫-૨૫૬		
અમાણા	૧૦૪૨	૧૫૩-૧૫૪		
અમાલપરા	૯૧૯	૧૩૩-૧૩૪		
અમોલ	૩૫૭૪	૫૩૩-૫૩૪		
અમામપુર	૩૩૭૦	૫૦૧-૫૦૨		
અચલીયા	૬૨૬	૯૧-૯૨		
અરજત	૩૯૯૯	૬૦૩-૬૦૪		
અરજત	૪૦૦૨	૬૦૩-૬૦૪		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૃ.નં.
અરજણુ	૪૧૮	૫૯-૬૦		
અરજસણુ	૧૨૧૦	૧૭૭-૧૭૮		
અરડા	૩૦૮૧	૪૫૭-૪૫૮		
અરણનગર (કંડ)	૧૨૦૨	૧૭૫-૧૭૬		
અરણપુર	૩૫૪૧	૫૨૭-૫૨૮		
અરદા	૩૫૬૯	૫૩૧-૫૩૨		
અરનાવદ	૩૨૭૦	૪૮૭-૪૮૮		
અરનસટાઉન	૪૧૬૪	૬૨૯-૬૩૦		
અરમદી	૩૧૪૩-૩૧૪૪	૪૬૯-૪૭૦		
અરમાલા	૪૦૮૫	૬૧૫-૬૧૬		
અરમાવસ	૨૪૮૯	૩૭૩-૩૭૪		
અરમાવસ	૨૭૫૮	૪૧૧-૪૧૨		
અરેલી	૪૨૦૪	૬૩૭-૬૩૮		
અરવટીઆ (પીપલદર)	૧૦૫૧	૧૫૩-૧૫૪		
અરાડ	૪૦૩૧	૬૦૭-૬૦૮	૨૨૧	૩૮૪
અરાડી	૬૩૪	૯૩-૯૪		
અરીકસખા	૩૨૬૩	૪૮૭-૪૮૮		
અરેડા (રામજીકા)	૩૬૨૭	૫૩૯-૫૪૦		
અરેડા-ભોપાલસાગર	૩૬૪૫	૫૪૩-૫૪૪	૧૯૨	૩૪૩
અરૌલી	૨૩૮૧-૨૩૮૨	૩૫૭-૩૫૮		
અરંગી	૪૨૦૦	૬૩૭-૬૩૮		
અરંગી	૩૯૦૭	૫૮૭-૫૮૮	૨૧૩	૩૭૦
અર્ણવતી				૭
અર્મપુરા	૨૫૧૬	૩૭૭-૩૭૮		
અલકંતા	૪૩૮૮-૪૩૯૩	૬૬૯-૬૭૦	૨૬૯	૪૯૫
અલમતુરી	૪૧૫૨	૬૨૭-૬૨૮		
અલવણુ	૩૯૫૯	૫૯૭-૫૯૮		
અલાણા	૮૬૧	૧૨૫-૧૨૬		
અલાપરા	૨૯૯૯	૪૪૫-૪૪૬		
અલોલ	૧૨૨૪-૧૨૨૫	૧૭૯-૧૮૦		
અલ્યાણુ	૩૯૯૮	૬૦૩-૬૦૪		
અલ્યાણુપર	૨૪૯૦	૩૭૩-૩૭૪		
અવરાડા	૨૮૨૯	૪૨૧-૪૨૨		
અવલા	૨૮૨૭	૪૨૧-૪૨૨		
અવલાપુર	૪૦૩૯	૬૦૯-૬૧૦		
અસરાવદ (મોડી)	૩૨૬૪	૪૮૭-૪૮૮		
અસુર	૩૮૭૮	૫૭૯-૫૮૦		
અળમસરા	૪૧૦૯	૬૧૯-૬૨૦		
અળસ	૩૯૪૩	૫૯૫-૫૯૬		
અકચ	૧૭૧૮	૨૫૫-૨૫૬		
અકેર	૮૫૧	૧૨૩-૧૨૪		
અકંદી	૪૩૭૫	૬૬૭-૬૬૮	૨૬૭	૪૯૪
અગમદારડો	૩૫૯૯	૫૩૫-૫૩૬		

ગામનું નામ	કેશનાં આંક	કેશ પુ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.	ગામનું નામ	કેશનાં આંક	કેશ પુ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.
કામરૂપ	૩૦૮૩	૪૫૬-૪૬૦			કામરૂપ	૧૩૨૪	૨૦૩-૨૦૪		
કામરૂપ	૪૦૫૭	૧૧૧-૧૧૨			કામરૂપ	૨૨૧૫	૪૪૧-૪૪૨	૧૩૧	૨૧૧
કામરૂપી	૨૮૫૬	૪૩૬-૪૪૦	૧૩૦	૨૫૭	કામરૂપ				૨૫૪
કામરૂપી	૩૨૪૩	૪૮૩-૪૮૪			કામરૂપ				
કામરૂપ (કામરૂપ)	૩૨૪૬	૪૪૦-૪૪૮			કામરૂપ				૧૮૩
કામરૂપ	૩૦૩૫	૪૫૧-૪૫૨			કામરૂપ	૩૮૧૨	૫૭૫-૫૭૬		
કામરૂપ	૭૨૬	૧૦૭-૧૦૮			કામરૂપ				
કામરૂપી	૩૭૮૫	૫૬૩-૫૬૪			કામરૂપ	૧૮૬૮	૨૮૬-૩૦૦		
કામરૂપ	૩૪૬૬	૫૧૫-૫૧૬			કામરૂપ	૭૨૭	૧૦૭-૧૦૮		
કામરૂપ	૪૨૪૨	૬૪૫-૬૪૬			કામરૂપ	૩૮૬૪	૧૦૩-૧૦૪		
કામરૂપ	૨૮૦૭	૪૧૬-૪૨૦			કામરૂપ	૨૮૬૭	૪૪૧-૪૪૨	૧૩૮	૨૬૨
કામરૂપ	૨૦૦૪	૨૮૬-૩૦૦			કામરૂપ	૨૫૨૭-૨૫૩૧	૩૭૭-૩૮૦		
કામરૂપ (કામરૂપ)	૩૩૩૪	૪૮૭-૪૮૮			કામરૂપ (કામરૂપ)	૩૨૦૮	૪૭૬-૪૮૦		
કામરૂપ	૩૪૫૨-૩૪૫૩	૫૨૬-૫૩૦			કામરૂપ	૧૩૧૬	૧૮૧-૧૮૨		
કામરૂપ	૨૨૨૭	૩૩૫-૩૩૬	૬૨	૧૮૪	કામરૂપ	૩૪૦૪-૩૪૦૫	૫૦૫-૫૦૬		
કામરૂપ	૪૧૮૫	૧૩૭-૧૩૮			કામરૂપ	૧૩૪૫	૧૮૫-૧૮૬		
કામરૂપ	૧૦૪૬	૧૫૩-૧૫૪			કામરૂપ	૮૧૩	૧૩૩-૧૩૪		
કામરૂપ	૧૭૦૬	૨૫૩-૨૫૪			કામરૂપ	૧૧૮૪	૧૭૫-૧૭૬		
કામરૂપ	૩૮૩૫	૫૬૬-૫૭૦			કામરૂપ	૩૨૧૬-૩૨૨૪	૪૮૧-૪૮૨		
કામરૂપ	૩૪૨૬	૫૧૩-૫૧૪			કામરૂપ	૪૩૮૫	૧૧૭-૧૧૮		
કામરૂપ	૪૩૪	૧૧-૧૨			કામરૂપ	૨૫૨૬	૩૭૭-૩૭૮		
કામરૂપી	૧૭૫૧	૨૫૬-૨૬૦			કામરૂપ	૨૩૮૬-૨૩૮૭	૩૫૮-૩૬૦		
કામરૂપી			૩૮૬		કામરૂપ	૨૬૧૩	૩૮૬-૩૮૭		
કામરૂપ	૧૪૨૬	૨૦૭-૨૦૮			કામરૂપ	૮૬૪	૧૨૫-૧૨૬		
કામરૂપ	૪૧૭૬	૧૩૩-૧૩૪			કામરૂપ	૧૮૩૫	૨૭૩-૨૭૪		
કામરૂપ	૩૬૬૨	૫૪૬-૫૫૦			કામરૂપ	૩૭૭૫	૫૫૭-૫૫૮		
કામરૂપ	૪૨૪૬	૬૪૫-૬૪૬			કામરૂપ	૨૩૫૩	૩૫૩-૩૫૪		
કામરૂપ	૧૧૩૨	૧૧૫-૧૧૬			કામરૂપ	૭૪૪	૧૦૬-૧૧૦		
કામરૂપ	૪૦૩૨	૧૦૭-૧૦૮			કામરૂપ	૪૦૧૬	૧૦૫-૧૦૬		
કામરૂપ	૨૨૪૫	૩૩૭-૩૩૮			કામરૂપ	૪૦૧૨	૧૧૧-૧૧૨		
કામરૂપ	૩૨૬૭	૪૮૧-૪૮૨			કામરૂપ	૪૩૭૮	૧૧૭-૧૧૮	૨૬૮	૪૮૫
કામરૂપ	૩૮૭૩	૫૭૭-૫૭૮	૨૦૪	૩૧૫	કામરૂપ	૪૦૮૬	૧૧૫-૧૧૬		
કામરૂપ	૬૦૫	૮૬-૮૦			કામરૂપ	૨૬૧૬	૩૧૭-૩૧૮		
કામરૂપ	૪૧૨૮-૪૧૨૯	૬૨૫-૬૨૬			કામરૂપ	૧૮૩-૧૮૪	૧૦૬-૧૦૭		
કામરૂપ	૨૪૬૨	૩૬૬-૩૭૦			કામરૂપ	૪૫૩	૧૫-૧૬		
કામરૂપ	૩૬૮૨	૪૭૫-૪૭૬			કામરૂપ	૩૬૩૦	૪૧૭-૪૧૮		
કામરૂપ	૨૮૮૮-૨૮૮૯	૪૪૫-૪૪૬			કામરૂપ	૪૦૪૬	૧૦૬-૧૧૦		
કામરૂપ	૩૮૬૬	૫૮૬-૬૦૦			કામરૂપ	૨૪૮૪	૩૭૧-૩૭૨		
કામરૂપ	૪૧૨-૪૧૩	૧૫-૧૬	૬	૨૬	કામરૂપ	૪૩૬૬	૧૨૭-૧૨૮	૨૬૮	૩૮૫
કામરૂપ	૨૫૬	૩૦-૩૮			કામરૂપ	૮૦૬	૧૩૧-૧૩૨		
કામરૂપ	૧૩૬૭	૨૦૩-૨૦૪			કામરૂપ	૨૫૭૮	૩૮૫-૩૮૬		
કામરૂપ	૮૫૮	૧૨૫-૧૨૬			કામરૂપ	૨૫૭૫-૨૫૭૬	૩૮૩-૩૮૪		
કામરૂપ	૪૦૩૩	૧૦૭-૧૦૮			કામરૂપ	૨૩૪૬	૩૫૧-૩૫૨		
કામરૂપ	૨૮૨	૩૬-૪૦							

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ. નં. ગામ નં. પૃ. નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ. નં. ગામ નં. પૃ. નં.
કેમ	૪૦૮૭	૬૧૫-૬૧૬		કોઠાસણા	૧૦૬૩	૧૫૫-૧૫૬	
કેર			૨૫૬	કોઠીઆરા	૩૬૪૯-૩૬૫૦	૫૪૩-૫૪૪	
કેરવાડા	૪૬૮	૬૭-૬૮		કોઠાપ	૧૮૮૯-૧૮૯૦	૨૮૩-૨૮૪	
કેરવાસા	૩૧૭૫	૪૭૫-૪૭૬		કોઠ	૩૩૨૦	૪૯૫-૪૯૬	
કેરાવ	૨૯૦૦	૪૩૧-૪૩૨		કોઠરલા			૨૭૪
કેરી	૩૬૭૧	૫૪૭-૫૪૮		કોઠરામ	૭૮૨	૧૧૩-૧૧૪	
કેરીઆ	૩૭૭૭	૫૬૧-૫૬૨		કોપરગામ	૩૯૮૬	૬૦૧-૬૦૨	
કેરુ	૨૨૨૨	૩૩૩-૩૩૪		કોપા	૧૩૮૫	૨૦૧-૨૦૨	
કેરોટ	૨૬૦૦	૩૮૭-૩૮૮		કોરટા	૨૮૦૩-૨૮૦૬	૪૧૭-૪૨૦	૧૧૨ ૨૨૮
કેલવા	૩૬૧૩-૩૬૧૫	૫૩૭-૫૩૮		કોરડા	૯૦૭	૧૩૧-૧૩૨	
કેલવાડા	૩૬૦૦	૫૩૭-૫૩૮		કોરા	૨૮૫૪	૪૨૫-૪૨૬	
કેલવાડા	૩૬૦૩	૫૩૭-૫૩૮		કોરેગાંવ	૪૦૧૪-૪૦૧૫	૬૦૫-૬૦૬	
કેલવાસ	૨૭૫૬	૪૧૧-૪૧૨		કોલકી	૧૮૪૨	૨૭૫-૨૭૬	
કેલરાયજીનું પાટણ	૨૩૮૩	૩૫૭-૩૫૮		કોલર	૨૯૦૯	૪૩૩-૪૩૪	
કેસર (કેર)	૩૫૬૬	૫૩૧-૫૩૨		કોલવડા	૧૨૩૩	૧૭૯-૧૮૦	
કેસરિયાજી (હુસેવા)	૩૮૪૯-૩૮૫૦	૫૭૧-૫૭૨	૧૯૬ ૩૪૭	કોલાઆ	૬૮૯	૧૦૧-૧૦૨	
કેસવાળા	૨૮૪૭	૪૨૫-૪૨૬		કોલીઆરી	૩૫૩૦	૫૨૭-૫૨૮	
કેમુર	૩૩૩૬-૩૩૩૭	૪૯૭-૪૯૮		કોલીવાડા	૨૭૪૭	૪૦૯-૪૧૦	
કેમુંદા	૩૬૯૩	૫૪૯-૫૫૦		કોલહાપુર	૪૦૪૯-૪૦૫૫	૬૦૯-૬૧૨	૨૨૪ ૩૮૫
				કોશીગાંવ	૨૭૧૬-૨૭૧૭	૪૦૫-૪૦૬	
કેપલ	૧૨૦૭	૧૭૭-૧૭૮		કોસાડ	૫૮૨	૮૫-૮૬	
કોઈમ્મતુર	૪૧૨૭	૬૨૫-૬૨૬		કોસાણા	૨૨૩૨	૩૩૫-૩૩૬	
કોચીન (મહાનગેરી)	૪૧૨૪-૪૧૨૬	૬૨૩-૬૨૪		કોસીથલ	૩૬૨૪	૫૩૯-૫૪૦	
કોજરા	૨૯૭૮	૪૪૩-૪૪૪	૧૪૭ ૨૭૧	કોસીદા	૨૬૦	૩૭-૩૮	
કોટ	૨૬૭૮	૪૦૧-૪૦૨		કોશાંબી			૪૭૦
કોટ	૩૦૬૪	૪૫૫-૪૫૬		કંજેરડા	૩૪૦૩	૫૦૫-૫૦૬	
કોટડા	૧૯૫૧	૨૯૩-૨૯૪		કંટાસિયા	૨૭૫૨	૪૧૧-૪૧૨	
કોટડા	૨૧૦૮-૨૧૦૯	૩૧૭-૩૧૮		કંથકોટ			૧૪૫
કોટડા	૩૪૫૨	૫૧૩-૫૧૪		કંથરાવી	૧૧૨૮	૧૬૫-૧૬૬	
કોટડી	૭૯૭	૧૧૫-૧૧૬		કંતુળ (કોતુળ)	૩૯૯૧	૬૦૧-૬૦૨	
કોટડી	૨૫૧૧	૩૭૫-૩૭૬		કંબોધ (કાંકેચી)	૮૪૦	૧૨૧-૧૨૨	
કોટડી	૩૪૪૯	૫૧૩-૫૧૪		કંબોધ(સોલંકીઆની)	૯૧૦	૧૩૩-૧૩૪	૨૩ ૪૦
કોટડી (દાણીઆની)	૩૭૪૨	૫૫૫-૫૫૬		કાંગડા			૩૬૦
કોટડી (મહાદેવપુરી)	૧૯૪૨	૨૯૧-૨૯૨		કાંગરા	૧૮૭૭	૨૮૧-૨૮૨	
કોટરા			૨૬૯	કાંણાણા	૨૨૦૯	૩૩૧-૩૩૨	
કોટ સોલંકિયારો	૨૬૫૦	૩૯૫-૩૯૬		કાંપિલ્યપુર	૪૨૬૩	૬૪૯-૬૫૦	૨૪૨ ૪૨૧
કોટા	૨૩૦૯-૨૩૧૭	૩૪૭-૩૪૮		કુંડવા	૩૬૩૩	૫૪૧-૫૪૨	
કોઠ	૧૪૦૪	૨૦૩-૨૦૪		કુંડલપુર	૪૩૨૬	૬૫૯-૬૬૦	૨૫૨ ૪૪૮
કોઠા (કનકા)	૩૯૩૮	૫૯૫-૫૯૬		કુંડલા	૩૪૪૫	૫૧૧-૫૧૨	
કોઠારા	૧૯૩૦	૨૮૯-૨૯૦	૭૫ ૧૪૩	કુંડવાસ	૩૫૪૭	૫૨૯-૫૩૦	
કોઠિયા	૨૬૦૫	૩૮૯-૩૯૦		કુંદરોડી	૧૮૬૧	૨૭૯-૨૮૦	

ગામનું નામ	કોડનો આંક	કોડ પૂ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પૂ. નં.
કુંભાયુ	૧૭૧૫	૨૫૫-૨૫૬		
કુંભાયુ	૧૭૪૦	૨૫૬-૨૬૦		
કુંભાગઢ	૩૬૦૨	૫૩૭-૫૩૮		
કુંભારિયા	૩૦૨૦-૩૦૨૪	૪૪૬-૪૫૦	૧૫૪	૨૮૩
કુંભોજ	૪૦૪૮	૬૦૬-૬૧૦	૨૨૩	૩૮૪
કુંવારદ	૯૧૬	૧૩૩-૧૩૪		
કુંવાળા	૮૪૬-૮૪૭	૧૨૩-૧૨૪		
કોંદ	૧૪૫૦	૨૧૧-૨૧૨		
કચુસોન	૪૧૨૨	૬૨૩-૬૨૪		
ખટાલી	૩૧૧૯	૪૬૫-૪૬૬		
ખડકલાટ	૪૦૬૩	૬૧૫-૬૧૬		
ખડકી	૩૯૧૯	૫૯૧-૫૯૨		
ખડકી (રાવનગામ)	૩૯૪૪	૫૯૫-૫૯૬		
ખડાવઢા	૩૧૭૬	૪૭૫-૪૭૬		
ખડોત્યા	૩૩૫૪	૪૯૯-૫૦૦		
ખદરપર	૧૬૯૦	૨૫૧-૨૫૨		
ખમનૌર	૩૫૮૮-૩૫૯૨	૫૩૫-૫૩૬		
ખરડા	૪૦૦૪-૪૦૦૫	૬૦૩-૬૦૪		
ખરડા	૧૦૯૦	૧૫૯-૧૬૦		
ખરતાણા	૩૭૭૪-૩૭૭૫	૫૫૯-૫૬૨		
ખરવડા	૧૦૪૪	૧૫૩-૧૫૪		
ખરવા	૨૬૪૦	૩૯૩-૩૯૪		
ખરેડી	૩૦૧૮	૪૪૯-૪૫૦		
ખરેડ	૧૦૪૮	૧૫૩-૧૫૪		
ખવાસા	૩૨૦૫	૪૭૯-૪૮૦		
ખાખડ	૩૫૪૧	૫૨૭-૫૨૮		
ખાખરેચી	૧૪૮૦	૨૧૫-૨૧૬		
ખાખલા	૩૭૫૮	૫૫૭-૫૫૮		
ખાચરોદ	૩૨૫૨-૩૨૬૦	૪૮૫-૪૮૯	૧૭૮	૩૨૧
ખાદોડા	૨૫૭૩	૩૮૫-૩૮૬		
ખાનકા ડાંગરા	૩૮૬૯	૫૭૭-૫૭૮	૧૯૯	૩૫૬
ખાનપુર	૧૨૮૨	૧૮૭-૧૮૮		
ખાનપુર	૩૦૬૩	૪૫૫-૪૫૬		
ખાનાપુર	૪૦૨૮	૬૦૭-૬૦૮		
ખાનાપુર (કુકેરી)	૪૦૯૭	૬૧૭-૬૧૮		
ખામોર	૩૭૯૩	૫૬૩-૫૬૪		
ખારચિયા (વાહુતા)	૧૭૬૭	૨૬૧-૨૬૨		
ખારચી	૨૦૯૪	૩૧૫-૩૧૬		
ખારસા	૨૭૬૨	૪૧૧-૪૧૨		
ખારવા	૧૯૪૭	૨૯૧-૨૯૨		
ખારા	૧૬૭૨	૨૪૭-૨૪૮		

ગામનું નામ	કોડનો આંક	કોડ પૂ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પૂ. નં.
ખારિયા	૨૨૪૯-૨૨૫૧	૩૩૭-૩૩૮		
ખારિયાનીવઢા	૨૫૫૯	૩૮૩-૩૮૪		
ખાવડ	૧૨૦૩	૧૭૫-૧૭૬		
ખીચંદ	૨૦૮૪	૩૧૩-૩૧૪		
ખીમાડા	૨૬૪૮	૩૯૫-૩૯૬		
ખીમાડા	૨૭૧૮	૪૦૫-૪૦૬		
ખીમેલ	૨૬૬૨-૨૬૬૩	૩૯૭-૩૯૮	૯૮	૨૦૪
ખીરકિયા	૪૨૨૭	૬૪૧-૬૪૨		
ખીરિયા	૨૫૮૬	૩૮૭-૩૮૮		
ખીવાણુદી	૨૭૩૭-૨૭૩૮	૪૦૯-૪૧૦	૧૦૫	૨૧૩
ખુડાલા	૨૬૬૫	૩૯૭-૩૯૮	૯૯	૨૦૫
ખૂજનેર	૩૩૬૫	૫૦૧-૫૦૨		
ખેજડી	૩૮૦૮	૫૬૫-૫૬૬		
ખેડ	૩૯૨૦	૫૯૧-૫૯૨		
ખેડગામ	૩૯૫૭	૫૯૭-૫૯૮		
ખેડબ્રહ્મા	૧૩૨૧-૧૩૨૨	૧૯૧-૧૯૨	૫૦	૮૬
ખેડલા	૨૪૭૦	૩૬૯-૩૭૦		
ખેડા	૨૧૭-૨૨૯	૩૧-૩૪		
ખેડાસા	૨૬૬	૩૭-૩૮		
ખેતીઆ	૪૧૧૪	૬૧૯-૬૨૦		
ખેમલી	૩૫૩૮	૫૨૭-૫૨૮		
ખેમાણા	૮૪૧	૧૨૩-૧૨૪		
ખેરલાવ	૬૩૯	૯૩-૯૪		
ખેરવા	૧૩૩૪	૧૯૩-૧૯૪		
ખેરવા	૧૪૫૯	૨૧૧-૨૧૨		
ખેરવા	૨૬૯૩	૪૦૩-૪૦૪		
ખેરવાડા	૩૮૪૮	૫૬૯-૫૭૦		
ખેરાગઢ	૪૨૧૨	૬૩૯-૬૪૦		
ખેરાકું	૪૦૨૭	૬૦૭-૬૦૮		
ખેરાલુ	૧૦૫૪-૧૦૫૬	૧૫૩-૧૫૬		
ખેરાજ	૧૩૨૮	૧૯૩-૧૯૪		
ખેરાદા	૩૫૪૬	૫૨૯-૫૩૦		
ખો	૨૨૯૮	૩૪૫-૩૪૬		
ખોખરા	૨૫૬૨	૩૮૩-૩૮૪		
ખોડ	૨૭૦૯-૨૭૧૦	૪૦૫-૪૦૬		
ખોડલા	૭૪૯	૧૦૯-૧૧૦		
ખોપોલી	૪૦૦૦	૬૦૩-૬૦૪		
ખોરજ-ખોડીઆર	૧૩૮૮	૨૦૧-૨૦૨		
ખોરજ (ડામી)	૧૩૧૨	૧૭૭-૧૭૮		
ખંડવા	૪૨૨૫	૬૪૧-૬૪૨		
ખંડાલા	૩૯૪૯	૫૯૫-૫૯૬		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ. નં. ગામ નં.	વિ. નં. પૃ. નં.
ખંભાત	૩૦૧-૩૬૪	૪૩-૫૨	૩	૧૪
ખંડીપ	૨૫૧૫	૩૭૭-૩૭૮		
ખાંડપ	૨૪૮૮	૩૭૩-૩૭૪		
ખાંધલી	૨૩૧	૩૩-૩૪		
ખાંભલ	૩૦૧૨	૪૪૭-૪૪૮		
ખુંટવાડા-મોટા	૧૭૧૨	૨૫૩-૨૫૪		
ગરદીવાલા	૩૮૯૪	૫૮૧-૫૮૨		
ગરહિગ્ગજ	૪૦૫૮	૬૧૧-૬૧૨		
ગડા	૨૯૯૨	૪૪૫-૪૪૬		
ગઢ	૭૪૩	૧૦૯-૧૧૦		
ગઢડા (સ્વામીના)	૧૭૪૯	૨૫૯-૨૬૦		
ગઢવાડા	૨૧૧૪	૩૧૯-૩૨૦		
ગઢસીવાના	૨૪૯૨	૩૭૩-૩૭૪		
ગઢસીસો	૧૯૫૬	૨૯૩-૨૯૪		
ગઢોડા	૧૨૯૭	૧૮૯-૧૯૦		
ગણુદેવી	૬૦૯	૮૯-૯૦		
ગઢડા	૪૦૬૬-૪૦૬૯	૬૧૩-૬૧૪	૨૨૬	૩૮૬
ગનપતગંજ	૪૩૮૩	૬૬૭-૬૬૮		
ગમણાદ	૪૬૭	૬૭-૬૮		
ગયા			૪૭૨	
ગરડા	૩૭૯૨	૫૬૩-૫૬૪		
ગરોહ	૨૩૦૫	૩૪૫-૩૪૬		
ગલપાદર	૧૯૭૫	૨૯૫-૨૯૬		
ગલીઆકોટ	૩૮૪૭	૫૬૯-૫૭૦		
ગલોડા (લક્ષ્મીપુરા)	૧૩૨૪	૧૯૩-૧૯૪		
ગવાડા	૧૨૩૫-૧૨૩૬	૧૭૯-૧૮૨		
ગવાલપાડા	૪૩૯૪	૬૬૯-૬૭૦	૨૭૦	૫૦૦
ગાગોદર	૨૦૦૨	૨૯૯-૩૦૦		
ગાડરવાડા	૪૨૦૬	૬૩૯-૬૪૦		
ગાણુધર	૨૦૦૩	૨૯૯-૩૦૦		
ગાદેવી	૨૧૮૪	૩૨૯-૩૩૦		
ગાધકડા	૧૭૧૬	૨૫૫-૨૫૬		
ગામગાં	૩૫૯૫	૫૩૫-૫૩૬		
ગારબેસર	૨૪૬૩	૩૬૯-૩૭૦		
ગારીઆધાર	૧૬૭૧	૨૪૭-૨૪૮		
ગાળા	૧૪૪૬	૨૦૯-૨૧૦		
ગાળા	૧૪૭૯	૨૧૫-૨૧૬		
ગિરનાર	૧૭૭૦-૧૭૯૪	૨૬૩-૨૬૮	૬૩	૧૧૬
ગિરિવર			૨૮૨	
ગીરડી-મુળવાલુકા	૪૩૧૧-૪૩૧૨	૬૫૭-૬૫૮	૨૪૮	૪૪૦

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ. નં. ગામ નં.	વિ. નં. પૃ. નં.
ગીરમકા (બરમથા)	૨૧૦	૨૯-૩૦		
ગીરી	૨૬૨૭	૩૯૧-૩૯૨		
ગીલુંડ	૩૬૩૦	૫૪૧-૫૪૨		
ગીલુંડ	૩૬૬૨	૫૪૫-૫૪૬		
ગુજરવદી	૧૪૪૨	૨૦૯-૨૧૦		
ગુજરાંવાલા	૩૮૬૩-૩૮૬૫	૫૭૫-૫૭૮		
ગુલી	૩૫૩૭	૫૨૭-૫૨૮		
ગુડા	૨૧૮૨-૨૧૮૩	૩૨૭-૩૩૦		
ગુડા	૩૭૧૯	૫૫૩-૫૫૪		
ગુડાબાલોતરા	૨૮૭૦-૨૮૭૩	૪૨૭-૪૨૮		
ગુડીવાડા	૪૧૪૦	૬૨૫-૬૨૬	૨૩૨	૩૯૪
ગુણાયા	૪૩૨૪	૬૫૭-૬૫૮	૨૫૦	૪૪૨
ગુમાનસિંહજીની પાલડી	૨૯૦૬	૪૨૩-૪૨૪		
ગુરડા	૩૭૮૯	૫૬૧-૫૬૨		
ગુલાબપુરા	૨૬૧૧	૩૮૯-૩૯૦		
ગુળગામ	૨૫૭૨	૩૮૫-૩૮૬		
ગડી	૧૯૯૧	૨૯૭-૨૯૮	૭૭	૧૪૫
ગેરીતા	૧૨૩૧-૧૨૩૨	૧૭૯-૧૮૦		
ગોગુંદા(મોટાગામ)	૩૫૬૧-૩૫૬૩	૫૩૧-૫૩૨		
ગોતરકા	૯૦૫	૧૩૧-૧૩૨		
ગોદણુ	૨૮૪૧-૨૮૪૨	૪૨૩-૪૨૪		
ગોધમણ (ગાંધીઆલ)	૧૩૨૦	૧૯૧-૧૯૨		
ગોધરા	૨૮૭-૨૮૮	૪૧-૪૨		
ગોધરા	૧૯૦૨	૨૮૫-૨૮૫		
ગોધાવી	૧૧૭૬	૧૭૧-૧૭૨		
ગોમી	૮૩૩	૧૨૧-૧૨૨		
ગોથરસમા	૧૮૬૪	૨૭૯-૨૮૦		
ગોરકડ	૧૭૪૮	૨૫૯-૨૬૦		
ગોરખડા	૧૮૪૦	૨૭૩-૨૭૪		
ગોરજ	૧૧૭૫	૧૭૧-૧૭૨		
ગોરાણા	૩૫૨૮	૫૨૭-૫૨૮		
ગોરાદ	૧૧૨૭	૧૬૫-૧૬૬		
ગોરગાંવ	૪૨૦૫	૬૩૭-૬૩૮		
ગોલ	૨૫૦૧-૨૫૦૨	૩૭૫-૩૭૬		
ગોલવડ	૬૨૨	૯૧-૯૨		
ગોલકિયા	૨૫૮૭	૩૮૭-૩૮૮		
ગોવિંદગઢ	૨૬૧૬	૩૯૧-૩૯૨		
ગોમુંદા	૩૬૭૯	૫૪૭-૫૪૮		
ગોહલી	૨૯૧૭	૪૩૩-૪૩૪	૧૨૪	૨૪૫
ગોળા	૭૮૬	૧૧૫-૧૧૬		
ગૌતમપુરા	૩૩૫૬	૪૯૯-૫૦૦		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૃ.નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૃ.નં.
ગોલ	૪૧૫૩	૧૨૭-૧૨૮			ઘાંધાણી	૨૨૨૦	૩૩૩-૩૩૪	૯૧	૧૯૩
ગંગધાર	૨૩૦૦-૨૩૦૩	૩૪૫-૩૪૬			ચકુઆલ	૩૦૦૯	૪૪૭-૪૪૮		
ગંગાર	૩૬૪૬-૩૬૪૭	૫૪૩-૫૪૪			ચતુરાણકા ગુફા	૨૭૫૩	૪૧૧-૪૧૨		
ગંગાપુર	૩૭૬૨	૫૫૯-૫૬૦			ચપલાણા	૩૩૯૩	૫૦૫-૫૦૬		
ગંગાશહર	૨૪૪૬-૨૪૪૭	૩૬૭-૩૬૮			ચરપટિયા	૨૧૦૪	૩૧૭-૩૧૮		
ગંતૂર	૪૧૪૨	૧૨૭-૧૨૮			ચરદી	૨૮૩૭	૪૨૩-૪૨૪	૧૧૬	૨૩૬
ગંધાર	૪૭૨	૬૭-૬૮	૭	૨૪	ચરાડા	૧૩૬૨	૧૯૭-૧૯૮		
ગંભીરા	૨૬૪	૩૭-૩૮			ચલોડા	૧૩૯૮	૨૦૩-૨૦૪		
ગાંગડ	૧૪૦૫	૨૦૩-૨૦૪			ચવરદી				૨૩૫
ગાંશુરડા	૨૫૫૬	૩૮૧-૩૮૨			ચવેલી	૧૧૨૨	૧૬૩-૧૬૪		
ગાંભૂ	૧૧૧૯	૧૬૩-૧૬૪	૩૬	૬૮	ચાહિમહાલા	૨૨૯૯	૩૪૫-૩૪૬		
ગુન્ન	૧૦૭૭	૧૫૭-૧૫૮			ચાક્રણુ	૩૯૩૫	૫૯૩-૫૯૪		
ગુન્નસા	૧૧૯૩	૧૭૫-૧૭૬			ચાટસુ	૨૩૯૮	૩૫૯-૩૬૦		
ગુદા	૧૫૧૪	૨૧૯-૨૨૦			ચાણુસોલ	૧૦૫૮	૧૫૫-૧૫૬		
ગુદીયાળી	૧૮૯૯	૨૮૫-૨૮૬			ચાણુરમા	૯૨૪	૧૩૫-૧૩૬	૨૭	૫૩
ગુદોજ	૨૧૧૦	૩૧૭-૩૧૮			ચાણોદ	૨૭૧૪	૪૦૫-૪૦૬		
ગોંડલ	૧૪૮૬	૨૧૫-૨૧૬			ચામુડેરી	૨૯૭૨	૪૪૧-૪૪૨	૧૪૩	૨૬૬
ગોડિયા	૪૧૯૭	૬૩૭-૬૩૮			ચારભુજ	૩૬૫૫	૫૪૩-૫૪૪		
ગ્વાલિયર	૪૨૩૪-૪૨૩૮	૬૪૫-૬૪૬	૨૪૦	૪૧૬	ચારૂપ	૮૫૯	૧૨૫-૧૨૬	૧૯	૪૪
ઘટિયાવલી	૩૬૬૧	૫૪૫-૫૪૬			ચાલીસગાંવ	૪૦૯૯	૬૧૭-૬૧૮		
ઘટિયાળી	૨૫૬૮	૩૮૩-૩૮૪			ચાસ	૩૯૨૨	૫૯૧-૫૯૨		
ઘડકણુ	૧૨૫૦	૧૮૩-૧૮૪			ચિતોડ	૩૬૩૫-૩૬૪૨	૫૪૧-૫૪૨	૧૯૧	૩૩૯
ઘડી	૧૨૫૧	૧૮૩-૧૮૪			ચિત્રાસણી	૭૩૧	૧૦૭-૧૦૮		
ઘસેદઈ	૩૪૫૫	૫૧૩-૫૧૪	૧૮૭	૩૩૪	ચીઆસર	૧૯૪૬	૨૯૧-૨૯૨		
ઘાટકાપર	૬૯૫-૬૯૬	૧૦૧-૧૦૨			ચીકલાણા	૩૧૮૧	૪૭૫-૪૭૬		
ઘાટા	૩૬૫૩	૫૪૩-૫૪૪			ચીકારડા	૩૬૮૯	૫૪૯-૫૫૦		
ઘાણુરાવ-મૂળાળા					ચીકાવા	૨૪૦૬	૩૬૧-૩૬૨		
મહાવીર	૨૭૭૫-૨૭૮૬	૪૧૩-૪૧૬	૧૦૮	૨૨૦	ચીતરાડ	૨૦૦૧	૨૯૯-૩૦૦		
ઘાસા	૩૬૬૦	૫૪૫-૫૪૬			ચીતરાડા	૭૭૯	૧૧૩-૧૧૪		
ઘીનાવાસ	૨૫૫૩	૩૮૧-૩૮૨			ચીતલવાડા	૩૦૯૮	૪૬૧-૪૬૨		
ઘુમડિયા	૨૧૮૮	૩૨૯-૩૩૦			ચીતળ	૧૭૫૯	૨૬૧-૨૬૨		
ઘૂમાસણુ	૧૦૮૨	૧૫૭-૧૫૮			ચીતળી	૪૦૨૪	૬૦૭-૬૦૮		
ઘેરી	૧૬૫૭-૧૬૫૮	૨૪૫-૨૪૬			ચીતાખેડા	૩૪૨૭-૩૪૨૮	૫૦૯-૫૧૦		
ઘોઘા	૧૭૩૨-૧૭૩૪	૨૫૭-૨૫૮	૬૬૧	૧૧૧	ચીરાલા	૩૨૪૮	૪૮૫-૪૮૬		
ઘોટી	૩૯૬૪	૫૯૭-૫૯૮			ચુણુલ	૨૩૪	૩૩-૩૪		
ઘોડા	૩૯૨૪	૫૯૩-૫૯૪			ચુરા	૨૮૬૧	૪૨૭-૪૨૮		
ઘોડીઆલ	૭૭૫	૧૧૩-૧૧૪			ચુર	૨૪૬૦	૩૬૯-૩૭૦		
					ચુલી	૨૮૯૬	૪૩૧-૪૩૨		
					ચૂડા	૧૪૨૪	૨૦૭-૨૦૮		
					ચેલા	૧૫૧૬	૨૨૧-૨૨૨		

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પૃ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.
ચેલાવાસ	૨૧૦૫	૩૧૭-૩૧૮		
ચોટી	૧૪૨૫	૨૦૭-૨૦૮		
ચોટન	૨૧૨૬	૩૨૧-૩૨૨		
ચોટીલા	૧૪૭૦	૨૧૩-૨૧૪		
ચોથશ જરવાડા	૨૩૭૪	૩૫૫-૩૫૬		
ચોપડા	૨૨૨૯	૩૩૫-૩૩૬		
ચોખારી	૧૯૮૮	૨૬૭-૨૬૮		
ચોમુસામોદ	૨૪૦૪	૩૬૧-૩૬૨		
ચોરવાડ	૧૮૦૨	૨૬૯-૨૭૦		
ચોરવીશ	૧૪૬૫	૨૧૩-૨૧૪		
ચોરાઉ	૨૮૫૨	૪૨૫-૪૨૬		
ચંગેરી	૩૭૭૨	૫૫૬-૫૬૦		
ચંડાવલ	૨૫૬૭	૩૮૩-૩૮૪		
ચંડીસર	૭૪૭	૧૦૯-૧૧૦		
ચંદ્રપુરી			૪૩૬	
ચંદ્રાવતી			૨૭૯	
ચંપાપુરી	૪૩૪૮-૪૩૫૩	૬૬૧-૬૬૪	૨૬૧	૪૮૬
ચાંગાઈ	૧૯૦૮	૨૮૫-૨૮૬		
ચાંગા	૭૨૯	૧૦૭-૧૦૮		
ચાંદ્રાઈ	૨૮૩૪	૪૨૩-૪૨૪		
ચાંદવા	૩૯૫૩-૩૯૫૪	૫૬૭-૫૬૮		
ચાંદા	૪૧૮૯	૬૩૫-૬૩૬		
ચાંદુર	૩૦૭૫-૩૦૭૬	૪૫૭-૪૫૮		
ચાંદોડની શુક્ષ્મા			૩૮૧	
ચાંપાનેર			૨૦	
ચાંપાનેરી	૨૫૬૮	૩૮૭-૩૮૮		
ચાંવાણિયા	૨૫૭૭	૩૮૫-૩૮૬		
ચાંચપોકસી	૧૯૨	૧૦૧-૧૦૨		
છાંડીઆરા	૧૧૩૫	૧૬૫-૧૬૬		
છાંડાસા	૧૮૨૯	૨૭૩-૨૭૪		
છાંડીઅરમાવલ	૩૪૫૮	૫૧૩-૫૧૪		
છાંડીઆણી	૭૮૫	૧૧૫-૧૧૬		
છાંડીઆર	૧૧૮૩	૧૭૩-૧૭૪		
છાંડા	૨૩૬૯	૩૫૫-૩૫૬		
છાંડરા	૧૮૬૦	૨૭૯-૨૮૦		
છાણી	૪૧૬-૪૧૭	૫૯-૬૦		
છાપેડા	૩૩૬૪	૫૦૧-૫૦૨		
છાલા	૧૨૭૮	૧૮૫-૧૮૬		
છોટા કોટપુર	૪૪૬	૬૩-૬૪		

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પૃ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.
છોટી શુભુદી (ચંકર)	૩૧૮૬	૪૭૫-૪૭૬		
છોટી ટોંક	૩૨૦૧	૪૭૭-૪૭૮		
છોટી સાદરી	૩૬૯૦-૩૬૯૧	૫૪૯-૫૫૦		
છોંદવાડા	૪૧૯૪	૬૩૭-૬૩૮		
જાંકનાવલ	૩૨૧૦	૪૭૬-૪૮૦		
જાંખો	૧૯૧૯	૨૮૭-૨૮૮	૭૨	૧૪૨
જાંગુરા	૩૮૨૦	૫૬૭-૫૬૮		
જાંગાણા	૭૨૩	૧૦૫-૧૦૬		
જાંગુલ	૧૦૭૯	૧૫૭-૧૫૮		
જાણોદ	૪૩૦	૬૧-૬૨		
જાનાપુર	૨૯૧૨	૪૩૩-૪૩૪		
જામલપુર	૪૨૦૭	૬૩૯-૬૪૦		
જામલપુર સીટી	૪૨૦૮	૬૩૯-૬૪૦		
જામખંડી	૪૦૭૪	૬૧૩-૬૧૪		
જામણપુર	૮૬૮	૧૨૭-૧૨૮	૨૧	૪૬
જામણવાવ	૧૬૭૫	૨૪૭-૨૪૮		
જામણિયા	૩૪૦૦	૫૦૫-૫૦૬		
જામણિયા (કલા)	૩૪૩૧	૫૦૯-૫૧૦		
જામ્મુ	૩૮૫૮	૫૭૫-૫૭૬		
જામપુરસીટી	૨૨૭૭-૨૨૮૧	૩૪૧-૩૪૪		
જામસિંગપુર	૪૦૪૫	૬૦૯-૬૧૦		
જામગાંવ (મમોદ)	૪૧૭૧	૬૩૩-૬૩૪		
જામગાંવ (મેર)	૪૧૦૩	૬૧૭-૬૧૮		
જામલપોર	૬૦૬	૮૯-૯૦		
જાલોતરા	૭૭૧	૧૧૩-૧૧૪		
જાનાલી	૨૬૮૪	૪૦૧-૪૦૨		
જાનનગર (કેરીદ)	૨૨૭૦	૩૪૧-૩૪૨		
જાલોડી	૮૩૪	૧૨૧-૧૨૨		
જાસપરા	૧૬૯૧	૨૫૧-૨૫૨		
જાસવંતપુરા	૩૦૭૬-૩૦૮૦	૪૫૭-૪૫૮		
જાસાપુર	૧૯૨૦	૨૮૭-૨૮૮		
જાસોલ	૨૧૪૭-૨૧૪૯	૩૨૩-૩૨૪	૮૮	૧૮૬
જાજાજપુર	૩૭૩૮	૫૫૫-૫૫૬		
જાકસા	૨૧૯૮	૩૩૧-૩૩૨		
જાકોડા	૨૭૪૬	૪૦૯-૪૧૦	૧૦૬	૨૧૪
જાખાના	૯૨૭	૧૩૫-૧૩૬		
જાંગમેર	૧૭૦૭	૨૫૩-૨૫૪		
જાટ	૩૬૭૫	૫૪૭-૫૪૮		
જાણુંદા	૨૬૪૫	૩૯૫-૩૯૬		
જામ	૩૦૯૭	૪૬૧-૪૬૨		
જામ કોટરણા	૧૫૩૧	૨૨૩-૨૨૪		
જામ ખંભાલીઆ:	૧૫૦૪	૨૧૯-૨૨૦		

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પૂ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૂ.નં.	ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પૂ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૂ.નં.
ગમગામ (સીંધીઆનું)	૩૯૮૦	૬૦૧-૬૦૨			જેતાવાડા	૩૦૮૭	૪૫૯-૪૬૦		
ગમનગર	૧૪૮૯-૧૫૦૨	૨૧૭-૨૨૦	૫૭	૯૭	જેનગર	૩૮૧૩	૫૬૫-૫૬૬		
ગમપરા				૫૦	જેરડા	૭૯૯	૧૧૭-૧૧૮		
ગમસા	૧૩૦૧	૧૮૯-૧૯૦			જેસમ	૩૮૭૫	૫૭૬-૫૮૦		
ગમવણુથલી	૧૫૨૧	૨૨૧-૨૨૨			જેસાં	૩૦૦૭	૪૪૭-૪૪૮		
ગમળા	૧૨૧૮	૧૭૭-૧૭૮			જેસડા	૧૯૯૦	૨૯૭-૨૯૮		
ગમોતરા	૨૯૪૭	૪૩૯-૪૪૦			જેસલમેર	૨૦૫૫-૨૦૭૪	૩૦૯-૩૧૪	૮૦	૧૬૩
ગમોલા	૨૬૩૮	૩૯૩-૩૯૪			જેલોન	૩૮૯૫	૫૮૧-૫૮૨		
ગરડા	૩૩૯૪	૫૦૫-૫૦૬			જેન શુક્ષ્મો				૩૯૯
ગલિયા	૩૮૦૬	૫૬૫-૫૬૬			જેનાખાદ (કલાડો)	૧૧૬૩	૧૬૯-૧૭૦		
ગલિયાના મઠ	૧૨૮૩	૧૮૭-૧૮૮			જેગીવાડા	૩૮૪૦	૫૬૯-૫૭૦		
ગલોર	૨૧૫૦-૨૧૬૬	૩૨૩-૩૨૬	૮૯	૧૮૭	જેગવર	૨૬૮૬	૪૦૧-૪૦૨		
ગલધરસીડી	૩૮૮૭	૫૮૧-૫૮૨			જેટાણા	૧૧૪૪	૧૬૭-૧૬૮		
ગવદ	૩૭૦૪-૩૭૦૭	૫૫૧-૫૫૨			જેડીઆ	૧૫૨૪	૨૨૧-૨૨૨		
ગવરા	૩૧૫૯-૩૧૬૨	૪૭૧-૪૭૪			જેધપુર	૨૦૨૧-૨૦૩૭	૩૦૫-૩૦૮		
ગવલા	૨૫૨૩	૩૭૭-૩૭૮			જેરણજ	૧૦૮૧	૧૫૭-૧૫૮		
ગવાલ	૨૯૩૫-૨૯૩૯	૪૩૭-૪૩૮			જેરાવરનગર	૧૪૩૫-૧૪૩૬	૨૦૯-૨૧૦		
ગવી	૩૭૦૯	૫૫૧-૫૫૨			જંગી	૧૯૮૦	૨૯૫-૨૯૬		
ગસડા	૧૦૭૪	૧૫૭-૧૫૮			જંગીયાલાયુરુ	૩૮૮૪-૩૮૮૫	૫૭૯-૫૮૦		
છગણુ	૩૪૨૬	૫૦૯-૫૧૦			જંગાલ	૧૦૪૯	૧૫૩-૧૫૪		
છરા	૩૮૭૯	૫૭૯-૫૮૦	૨૦૮	૩૬૭	જંગુસર	૪૫૮-૪૬૧	૬૫-૬૬		
છરાવલા	૩૦૬૦	૪૫૫-૪૫૬	૧૬૦	૨૯૯	અગડિયા	૪૯૦	૬૯-૭૦	૯	૨૯
છવાણા	૨૧૯૬	૩૨૯-૩૩૦			અંચું	૨૪૪૮-૨૪૪૯	૩૬૭-૩૬૮		
જુનાગઢ	૧૭૭૦-૧૭૭૧	૨૬૩-૨૬૪	૬૩	૧૧૮	અડોલ	૩૬૨૧	૫૩૯-૫૪૦		
જુના સણુદરા	૩૦૭૪	૪૫૭-૪૫૮			અરિયા	૪૩૭૭	૬૬૭-૬૬૮		
જુનિયા	૨૫૮૩	૩૮૫-૩૮૬			અડોલ	૩૫૩૨	૫૨૭-૫૨૮		
જુની ગાયપુર	૩૧૬૮	૪૭૩-૪૭૪			અડોલી	૨૯૧૦	૪૩૩-૪૩૪	૧૨૦	૨૩૯
જુન્નેર	૩૯૨૬-૩૯૨૭	૫૯૩-૫૯૪	૨૧૭	૩૮૦	અડોલી	૩૦૪૩	૪૫૩-૪૫૪		
જુહુ	૬૮૬	૧૦૧-૧૦૨			અણુઆ	૩૧૨૨	૪૫૫-૪૬૬		
જૂના				૧૮૧	અરેરા	૨૩૯૪	૩૫૯-૩૬૦		
જૂના જોગાપુરા	૨૮૯૦	૪૨૯-૪૩૦			અલડા	૩૪૬૦	૫૧૩-૫૧૪		
જૂના જોયલા	૨૮૯૨	૪૩૧-૪૩૨			અલના	૪૧૫૬	૬૨૯-૬૩૦		
જૂના ઝાલના	૪૧૫૭	૬૨૯-૬૩૦			અલરા પાટણુ	૨૩૫૭-૨૩૬૦	૩૫૩-૩૫૪		
જેતગઢ	૩૮૨૧	૫૬૭-૫૬૮			અલારી મંડાર	૩૫૯૪	૫૩૫-૫૩૬		
જેતડા (થરાદ)	૭૫૭	૧૧૧-૧૧૨			અલોદ	૩૧૧૪	૪૬૫-૪૬૬		
જેતપુર	૧૭૬૫	૨૬૧-૨૬૨			ઝીલવાડા	૩૬૦૫-૩૬૦૬	૫૩૭-૫૩૮		
જેતપુર	૨૫૯૯	૩૮૭-૩૮૮			ઝુંઠા	૨૫૭૯	૩૮૫-૩૮૬		
જેતધપુર	૨૦૫	૨૯-૩૦			ઝાંગલુ	૨૪૫૦	૩૬૭-૩૬૮		
જેતસીંગજીયા શુકા	૨૬૫૮	૩૯૭-૩૯૮			ઝાંસી	૪૨૪૦	૬૪૧-૬૪૬		
જેતાણા	૪૧૦૧	૬૧૭-૬૧૮							
જેતારણુ	૨૬૧૮-૨૬૨૦	૩૯૧-૩૯૨							

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પૃ. નં.
ઝીંઝુવાડા	૧૧૩૫	૧૬૯-૧૭૦	૪૦	૭૩
ઝુંઝુ	૨૪૦૫	૩૬૧-૩૬૨		
ટાકરવાડા	૭૩૮	૧૦૭-૧૦૮		
ટાકે (જુદરક)	૩૯૬૫	૫૯૯-૬૦૦		
ટાટમ	૧૭૪૭	૨૫૯-૨૬૦		
ટાણા	૧૬૬૩	૨૪૫-૨૪૬		
ટાપર	૨૧૬૮	૩૨૫-૩૨૬		
ટીકર (પરમારની)	૧૪૬૮	૨૧૩-૨૧૪		
ટીકર (રણની)	૧૪૫૩	૨૧૧-૨૧૨		
ટુઆ	૯૧૭	૧૩૩-૧૩૪		
ટુમ્કર	૪૧૩૭	૬૨૫-૬૨૬		
ટોકરા			૨૬૮	
ટોકલ	૬૨૯	૯૩-૯૪		
ટોકરા	૧૪૭૫	૨૧૩-૨૧૪		
ટોટારી	૨૫૯૨	૩૮૭-૩૮૮		
ટોડા	૩૨૧૬	૪૭૯-૪૮૦		
ટોપી	૮૩૧	૧૨૧-૧૨૨		
ટીટાઈ	૧૨૮૮	૧૮૭-૧૮૮		
ટીટોડા	૧૨૨૩	૧૭૯-૧૮૦		
ટીખા	૧૦૬૭	૧૫૫-૧૫૬		
ટુંડાવ	૧૧૦૭	૧૬૧-૧૬૨		
ટેટાલુ	૧૩૬૦	૧૯૭-૧૯૮		
ટેઆચૂરી	૭૯૪	૧૧૫-૧૧૬		
ટોંક	૨૩૭૮-૨૩૮૦	૩૫૭-૩૫૮		
ટોંડા	૧૮૭૮	૨૮૧-૨૮૨		
દાગિયા	૧૭૦૪	૨૫૩-૨૫૪		
દાગ્ય	૧૭૦૨	૨૫૧-૨૫૨		
દાણુગામ	૩૯૭૧	૫૯૯-૬૦૦		
દાણા	૬૯૯	૧૦૩-૧૦૪		
ડાગરા	૧૯૭૦	૨૯૫-૨૯૬		
ડાણા	૧૧૮૦	૧૭૩-૧૭૪		
ડાણી	૩૧૦૬	૪૬૧-૪૬૨	૧૬૮	૩૦૮
ડાસાંજ	૧૫૧૨	૨૧૯-૨૨૦		
ડોડ	૩૫૩૯	૫૨૭-૫૨૮		
ડોડા	૧૦૫૯	૧૫૫-૧૫૬		
ડોડાઈ	૪૩૬-૪૪૩	૬૧-૬૪	૫	૨૦
ડોડે	૨૭૬	૩૯-૪૦		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પૃ. નં.
ડભોડા (મહાલ)	૧૨૭૦	૧૮૫-૧૮૬		
ડરી	૨૪૮૧	૩૭૧-૩૭૨		
ડાકે			૨૬૮	
ડાખલા	૩૭૯૧	૫૬૩-૫૬૪		
ડાખી	૩૭૧૮	૫૫૩-૫૫૪		
ડાલલા (વસઈ)	૧૩૪૪	૧૯૫-૧૯૬		
ડાભી	૧૦૯૪	૧૫૯-૧૬૦		
ડાભેલા	૭૨૪	૧૦૫-૧૦૬		
ડીઘસ	૪૧૭૭	૬૩૩-૬૩૪		
ડીડવાણા	૨૫૨૨	૩૭૭-૩૭૮		
ડીસા (જૂના)	૭૪૫-૭૪૬	૧૦૯-૧૧૦		
ડીસા (નવા)	૭૫૦	૧૦૯-૧૧૦		
ડુઝર	૪૦૬૪	૬૧૩-૬૧૪		
ડુમેરા	૩૯૬૮	૫૯૯-૬૦૦		
ડુમરા	૧૯૩૫	૨૮૯-૨૯૦		
ડુમસ	૫૭૦	૮૩-૮૪		
ડેગાના	૨૨૫૫	૩૩૯-૩૪૦		
ડેમોલ	૨૭૯	૩૯-૪૦		
ડેરાગાજીખાન	૩૮૭૭	૫૭૯-૫૮૦	૨૦૭	૩૬૭
ડેરાલ (વાથેલા)	૧૩૨૩	૧૯૧-૧૯૨		
ડોકુઆ	૩૦૧૦-૩૦૧૧	૪૪૭-૪૪૮		
ડોણ	૧૯૫૪	૨૯૩-૨૯૪		
ડોળખામ	૩૯૯૫	૬૦૩-૬૦૪		
ડાંગરવા (ડાભી)	૧૨૦૮	૧૭૭-૧૭૮		
ડીડાલી	૩૬૩૧	૫૪૧-૫૪૨		
ડુંગરપુર	૩૮૪૩-૩૮૪૬	૫૬૯-૫૭૦	૧૯૫	૩૪૬
ડુંગલા(રા)	૩૫૫૧	૫૨૯-૫૩૦		
ડુંડી	૨૨૧૧	૩૩૧-૩૩૨		
ડેડા	૨૧૧૨	૩૧૭-૩૧૮		
દાગિયાખેડી	૩૪૧૩	૫૦૭-૫૦૮		
દાખલા	૩૪૫૦	૫૧૩-૫૧૪		
દાળોપ	૨૭૦૨	૪૦૩-૪૦૪		
દીમા	૮૨૫	૧૧૯-૧૨૦		
દુદોર	૧૨૯૪	૧૮૯-૧૯૦		
દોદર	૩૧૮૦	૪૭૫-૪૭૬		
દોલ	૩૫૭૨	૫૩૩-૫૩૪		

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પુ. નં.	વિ. નં. ગામ નં. પુ. નં.	ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પુ. નં.	વિ. નં. ગામ નં. પુ. નં.
કોડારા	૨૭૨૩	૪૦૭-૪૦૮		તુરંગી			૨૬૦
હાંક			૧૩૧	તુઆવ	૮૧૩	૧૧૬-૧૨૦	
દીકવી	૩૫૧૭	૫૨૫-૫૨૬		તેનાડી	૪૧૪૩	૬૨૭-૬૨૮	૨૩૩ ૩૬૪
દીકાડા	૩૫૭૯	૫૩૩-૫૩૪		તેનીવાડા	૭૬૮	૧૧૫-૧૧૬	
દીકાલા	૩૭૪૭	૫૫૭-૫૫૮		તેરવાડા	૮૪૬	૧૨૩-૧૨૪	
તખતગઢ	૨૭૩૨-૨૭૩૬	૪૦૭-૪૧૦		તેરા	૧૬૨૭-૧૬૨૮	૨૮૬-૨૮૦	૭૪ ૧૪૩
તપકેશ્વર	૫૬૪	૮૭-૮૮		તેલપુર	૨૬૮૨	૪૪૩-૪૪૪	૧૫૧ ૨૭૫
તણુઆ	૧૬૬૨	૨૫૧-૨૫૨		તેલાની	૧૧૮૭	૧૭૩-૧૭૪	
તરપાલ	૩૫૭૫	૫૩૩-૫૩૪		તેલ્હારા	૪૧૭૨	૬૩૩-૬૨૪	
તરસાલી	૪૧૫	૫૬-૬૦		તુંગિય સંનિવેશ			૪૭૨
તરાના	૩૨૦૨	૪૭૭-૪૭૮		તુંગિયા			૪૭૪
તલવાણા	૧૮૮૮	૨૮૩-૨૮૪		તુંગી (દલ)	૧૫૦૭	૨૧૬-૨૨૦	
તલેન (રાજગઢ)	૩૩૦૮	૪૬૩-૪૬૪		તુંગડી	૧૮૮૪	૨૮૩-૨૮૪	
તલોદા	૫૬૬	૮૭-૮૮		ત્રગડી	૧૮૮૦	૨૮૧-૨૮૨	
તવરી	૩૦૦૮	૪૪૭-૪૪૮		ત્રાપજ	૧૬૬૬	૨૫૧-૨૫૨	
તળાજા	૧૬૬૭-૧૭૦૦	૨૫૧-૨૫૨	૫૬ ૧૧૦	ત્રંબક	૩૬૬૩	૫૬૭	
તળેગામ (દમદેરા)	૩૬૩૪	૫૬૩-૫૬૪		ત્રિંગલવાડીનું શુક્રામદિર			૩૮૬
તળેગામ (દાલાડે)	૧૬૪૮	૫૬૫-૫૬૬		થરવાડ	૨૮૫૬	૪૨૫-૪૨૬	
તક્ષશિલા			૩૬૨	થરા	૮૫૩	૧૨૩-૧૨૪	
તોકારી	૪૦૩૭	૬૦૬-૬૧૦		થરાદ	૮૦૬-૮૧૦	૧૧૭-૧૧૮	૧૬ ૪૦
તાજપુર	૩૨૦૩	૪૭૬-૪૮૦		થક્તજ	૧૩૬૧	૨૦૧-૨૦૨	
તાજપુરી	૧૩૦૭	૧૮૬-૧૮૦		થક્તા	૧૪૪૬	૨૧૧-૨૧૨	
તારાપુર			૩૩૨	થાણા દેવળી	૧૭૬૪	૨૬૧-૨૬૨	
તારાપુર	૩૭૨	૫૩-૫૪		થાન	૧૪૬૬	૨૧૩-૨૧૪	
તારાપુર	૨૬૭૩	૫૪૭-૫૪૮		થામલા	૩૬૫૭	૫૪૫-૫૪૬	
તારંગા	૩૦૧૩-૨૦૨૦	૩૦૧-૩૦૨	૭૮ ૧૪૬	થુર	૩૦૭૩	૪૫૭-૪૫૮	
તાલ	૩૮૨૪	૫૬૭-૫૬૮		થૂર	૩૫૫૮	૫૩૧-૫૩૨	
તાલા	૩૪૪૩	૫૧૧-૫૧૨		થોભ	૨૨૦૭	૩૩૧-૩૩૨	
તાલેનપુર	૩૨૨૫-૩૨૨૬	૪૮૧-૪૮૨	૧૭૭ ૩૨૦	થાંદલા	૩૧૨૭-૩૧૨૮	૪૬૭-૪૬૮	
તાલગાંવ	૪૦૩૮	૬૦૬-૫૧૦		થાંવલા	૨૫૬૩	૩૮૩-૩૮૪	
તિલવાડા	૨૧૪૫	૩૨૩-૩૨૪		થાંવલા	૨૮૬૮	૪૨૭-૪૨૮	
તિલ્કી			૪૬૬	થુલા	૨૮૩૫	૪૨૩-૪૨૪	
તીખી	૨૫૦૪	૩૭૫-૩૭૬		દગાવડીઆ	૧૨૨૮	૧૭૬-૧૮૦	
તીતરોડ	૩૩૭૫	૫૦૩-૫૦૪		દડોલી	૩૬૭૭	૫૪૭-૫૪૮	
તીતરોડ	૨૩૦૬	૩૪૫-૩૪૬		દતવાસ	૨૪૦૭	૩૬૧-૩૬૨	
તીથગામ	૮૧૭	૧૧૬-૧૨૦		દત્તાણી			૨૮૨
તીથોલી	૩૬૨૬	૫૩૬-૫૪૦					
તીવરી	૨૦૬૦-૨૦૬૧	૩૧૫-૩૧૬					

ગામનું નામ	કોકાનો આંક	કોકા પૃ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં. પૃ. નં.
દધાલિયા	૧૨૮૭	૧૮૭-૧૮૮	
દધાલીઆ	૩૪૪૪	૫૧૧-૫૧૨	
દમથુ	૬૧૬	૯૧-૯૨	
દયાલપુરા	૨૮૬૯	૪૨૭-૪૨૮	
દરાપરા	૪૫૦	૬૩-૬૪	
દવીઝેર (દીવીયર)	૬૨૦	૯૧-૯૨	
દયાલાણા	૧૧૮૪	૧૭૩-૧૭૪	
દયાભુપુર			૩૧૯
દસાડા	૧૧૬૧	૧૬૯-૧૭૦	
દહાણુ	૬૨૩	૯૧-૯૨	
દહેગામ	૧૨૬૭-૧૨૬૮	૧૮૫-૧૮૬	
દહેજ	૪૭૧	૬૭-૬૮	
દહેવાણુ	૨૬૭	૩૭-૩૮	
દાકા	૧૭૦૮	૨૫૩-૨૫૪	
દાદર	૬૭૨	૯૯-૧૦૦	
દાદાવસી	૨૭૦૩	૪૦૩-૪૦૪	
દાપા (દાસપા)	૨૮૫૫	૪૨૫-૪૨૬	
દામા	૭૬૯	૧૧૩-૧૧૪	
દામલાણા	૨૭૬૦	૪૧૧-૪૧૨	
દારવા	૪૧૭૫	૬૩૩-૬૩૪	
દાર	૩૭૦૨	૫૫૧-૫૫૨	
દાલવાણા	૭૮૯	૧૧૫-૧૧૬	
દાલોદ	૧૧૭૨	૧૭૧-૧૭૨	
દાવડ	૧૩૦૪	૧૮૯-૧૯૦	૪૮ ૮૩
દાવણુગિરિ	૪૦૭૩	૬૧૩-૬૧૪	
દાસજ	૧૦૯૬	૧૫૯-૧૬૦	
દાહોદ	૩૧૧૨	૪૬૫-૪૬૬	
દિગાણુ	૩૩૩૮-૩૩૩૯	૪૯૭-૪૯૮	
દિલ્હી	૩૮૫૧-૩૮૫૬	૫૭૫-૫૭૬	૧૯૭ ૩૫૨
દીઝોદર	૮૪૩	૧૨૩-૧૨૪	
દીઝોર	૧૬૯૪	૨૫૧-૨૫૨	
દીનાનપુર	૪૩૮૩	૬૬૭-૬૬૮	
દીપાખેડા	૨૩૦૭	૩૪૭-૩૪૮	
દીપાખેડા	૩૩૭૬	૫૦૩-૫૦૪	
દીયાણા	૨૯૫૩-૨૯૫૪	૪૩૯-૪૪૦	૧૨૯ ૨૫૫
દીવ	૧૮૨૩-૧૮૨૫	૨૭૧-૨૭૨	૬૭ ૧૩૬
દીવાણુદી	૨૫૧૭	૩૭૭-૩૭૮	
દુઆ	૭૬૦-૭૬૧	૧૧૧-૧૧૨	
દુનગા	૨૭૩૦	૪૦૭-૪૦૮	
દુડવા	૮૩૨	૧૨૧-૧૨૨	
દુડાલિયા	૨૬૮૨	૪૦૧-૪૦૨	

ગામનું નામ	કોકાનો આંક	કોકા પૃ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં. પૃ. નં.
દુણી	૨૪૭૫	૩૭૧-૩૭૨	
દુદાણા	૧૭૦૫	૨૫૩-૨૫૪	
દુદાનાવાડા	૨૫૦૮	૩૭૫-૩૭૬	
દુધખા.	૯૨૩	૧૩૩-૧૩૪	
દુધોડ	૨૬૩૩	૩૯૩-૩૯૪	
દુનતા	૩૨૭૧	૪૮૭-૪૮૮	
દુનાવાડા	૮૬૬	૧૨૫-૧૨૬	
દુપાડા	૩૩૫૯	૪૯૯-૫૦૦	
દુર્ગાપુર ઉર્ફે નવાવાસ	૧૯૦૦	૨૮૫-૨૮૬	
દુધઈ	૧૯૭૧	૨૯૫-૨૯૬	
દુધરેજ	૧૪૩૯	૨૦૯-૨૧૦	
દેઉર	૪૦૦૯	૬૦૫-૬૦૬	
દેકાવાડા	૧૧૯૨	૧૭૫-૧૭૬	
દેદીઆ	૧૯૩૮	૨૯૧-૨૯૨	
દેણુપ	૧૦૭૫	૧૫૭-૧૫૮	
દેણાક	૨૦૮૭	૩૧૫-૩૧૬	
દેત્રોજ	૧૧૯૧	૧૭૩-૧૭૪	
દેથલી	૧૧૩૧	૧૬૫-૧૬૬	
દેદાળ	૨૧૯૦	૩૨૯-૩૩૦	
દેપાલપુર	૩૩૫૨	૪૯૯-૫૦૦	
દેપોર	૩૬૫૬	૫૪૫-૫૪૬	
દેરણા	૨૯૬૯	૪૪૧-૪૪૨	૧૪૦ ૨૬૪
દેલદર	૨૯૪૨	૪૩૭-૪૩૮	૧૨૬ ૨૫૧
દેલવાડા	૧૮૨૬	૨૭૧-૨૭૨	૬૮ ૧૩૭
દેલવાડા	૩૫૨૧-૩૫૨૫	૫૨૫-૫૨૬	૧૪૧ ૨૬૪
દેઆવસ	૨૪૬૭	૩૭૩-૩૭૪	
દેવમઠ	૨૩૩૧	૩૪૯-૩૫૦	
દેવમઠ	૩૬૧૬-૩૬૧૭	૫૩૯-૫૪૦	
દેવગાણા	૧૬૬૫	૨૪૭-૨૪૮	
દેવગામ	૨૫૮૨	૩૮૫-૩૮૬	
દેવચરાડી	૧૪૪૧	૨૦૯-૨૧૦	
દેવડા	૧૨૨૭	૧૭૯-૧૮૦	
દેવપુર	૧૯૬૧	૨૯૩-૨૯૪	
દેવરિયા	૩૬૨૩	૫૩૯-૫૪૦	
દેવલિયાકલાં	૨૬૦૭	૩૮૯-૩૯૦	
દેવલી	૨૫૭૫	૩૮૫-૩૮૬	
દેવળિયા	૧૭૦૧	૨૫૧-૨૫૨	
દેવા	૨૭૫	૩૯-૪૦	
દેવાસ	૩૫૫૫	૫૨૯-૫૩૦	
દેવાસ ભુનિયર	૩૧૯૭	૪૭૭-૪૭૮	
દેવાસ સીનિયર	૩૧૯૬	૪૭૭-૪૭૮	
દેવીકાંઠ	૨૦૫૪	૩૦૯-૩૧૦	
દેશનોક	૨૪૦૧-૨૪૦૩	૩૫૯-૩૬૦	

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પુ. નં.	વિ. નો. ગામ નં.	વિ. નો. પુ. નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પુ. નં.	વિ. નો. ગામ નં.	વિ. નો. પુ. નં.
દેસલપુર	૧૮૭૪	૨૮૧-૨૮૨			ધાણુધા	૭૭૨	૧૧૩-૧૧૪		
દેમુરી	૨૬૯૮-૨૭૦૧	૪૦૩-૪૦૪			ધાણા	૨૮૫૭	૪૨૫-૪૨૬		
દેહુ	૩૯૩૯	૫૯૫-૫૯૬			ધાનેરા	૭૬૪-૭૬૬	૧૧૧-૧૧૨		
દોડકા	૩૭૩	૫૩-૫૪			ધામણગાંવ	૪૧૭૮	૬૩૫-૬૩૬		
દોરડા	૩૦૭૮	૪૫૭-૪૫૮			ધામણવા	૧૩૩૯	૧૯૫-૧૯૬		
દોલતગઢ	૩૮૧૭	૫૬૫-૫૬૬			ધામણોદ	૩૧૫૮	૪૭૧-૪૭૨		
દાંતડા	૨૬૩૯	૩૯૩-૩૯૪			ધામનીઆ	૩૭૧૧	૫૫૧-૫૫૨		
દાંતડા	૩૭૪૧	૫૫૫-૫૫૬			ધામલી	૨૬૯૨	૪૦૩-૪૦૪		
દાંતરાઈ	૩૦૫૮	૪૫૫-૪૫૬			ધામા	૧૧૫૬	૧૬૯-૧૭૦		
દાંતા	૧૫૦૫	૨૧૯-૨૨૦			ધામંદા	૩૩૨૪	૪૯૫-૪૯૬		
દાંત	૩૧૧૧	૪૬૧-૪૬૨			ધાર	૩૩૪૪-૩૩૪૫	૪૯૭-૪૯૮	૧૮૪	૩૩૨
દાંતીવાડા	૭૩૬	૧૦૭-૧૦૮	૧૩	૩૫	ધારડી	૩૭૨૨	૫૫૩-૫૫૪		
દોંગાધ્યા	૪૧૧૨	૬૧૯-૬૨૦			ધારવાડ	૪૦૫૯	૬૧૧-૬૧૨		
દ્વારકા			૧૨૬		ધારી	૧૮૫૧	૨૭૫-૨૭૬		
ધણુજ	૪૧૮૮	૬૩૫-૬૩૬			ધારીસણા	૧૨૮૪	૧૮૭-૧૮૮		
ધણુલા	૨૬૮૭	૪૦૧-૪૦૨			ધીણુજ	૧૧૨૬	૧૬૫-૧૬૬		
ધણા	૨૭૨૦	૪૦૭-૪૦૮			ધુનાડા	૨૫૧૮-૨૫૧૯	૩૭૭-૩૭૮		
ધણી	૨૬૬૪	૩૯૭-૩૯૮			ધુલીઆ	૪૧૦૧	૬૧૭-૬૧૮		
ધધાણા	૮૯૬	૧૩૧-૧૩૨			ધોતા સકડાણા	૭૭૭	૧૧૩-૧૧૪		
ધનડોદા	૩૩૮૧	૫૦૩-૫૦૪			ધોયંદા	૩૫૮૩	૫૩૩-૫૩૪		
ધનાપરા	૨૮૯૪	૪૩૧-૪૩૨			ધોરાજી	૧૮૪૫-૧૮૫૦	૨૭૫-૨૭૬		
ધનારી	૨૯૫૧	૪૩૯-૪૪૦	૧૨૭	૨૫૨	ધોરાસણ	૧૦૮૦	૧૫૭-૧૫૮		
ધનાલી	૭૭૬	૧૧૩-૧૧૪			ધોલેરા	૧૪૧૦	૨૦૫-૨૦૬		
ધનાસુથા	૩૨૫૦	૪૮૫-૪૮૬			ધોળકા	૧૩૯૯-૧૪૦૧	૨૦૩-૨૦૪	૫૪	૯૪
ધનીયાવાડા	૩૦૮૫	૪૫૯-૪૬૦			ધ'ધુકા	૧૪૦૯	૨૦૫-૨૦૬	૫૫	૯૬
ધનેડી	૨૬૫૫	૩૯૫-૩૯૬			ધાંણુતા	૩૦૧૫	૪૪૭-૪૪૮		
ધનોપ	૨૬૦૨	૩૮૯-૩૯૦			ધુંધડકા	૩૩૭૯	૫૦૩-૫૦૪		
ધનોરા	૯૧૮	૧૩૩-૧૩૪			ધુંવાવ	૧૫૧૯	૨૨૧-૨૨૨		
ધમડું	૧૯૭૨	૨૯૫-૨૯૬			ધોડ	૩૯૪૦	૫૯૫-૫૯૬		
ધમતરી	૪૨૧૫	૬૩૯-૬૪૦			ધુમઠ	૧૪૪૮	૨૦૯-૨૧૦		
ધમનાર	૩૩૮૦	૫૦૩-૫૦૪	૧૮૫	૩૩૩	ધ્રોળ	૧૫૨૩	૨૨૧-૨૨૨		
ધમોતર	૩૪૨૦	૫૦૯-૫૧૦			ધ્રોંગદ્રા	૧૪૪૪-૧૪૪૫	૨૦૯-૨૧૦		
ધરમજ	૨૬૯	૩૭-૩૮			નકોદર	૩૮૮૯	૫૮૧-૫૮૨		
ધરાડ	૩૩૧૩	૪૯૩-૪૯૪			નખત્રાણા	૧૯૬૭	૨૯૫-૨૯૬		
ધરીઆવદ	૩૬૯૬-૩૬૯૮	૫૪૯-૫૫૦			નગર	૨૧૮૧	૩૨૭-૩૨૮		
ધવલી	૩૧૦૪	૪૬૧-૪૬૨	૧૬૭	૩૦૮	નજીપુરા	૯૨૧	૧૩૩-૧૩૪		
ધસઇ	૩૩૨૫	૪૯૫-૪૯૬			નડિયાદ	૨૫૩-૨૫૫	૩૫-૩૬		
ધસઇ	૩૯૯૭	૬૦૩-૬૦૪							
ધાકડી	૨૫૫૪	૩૮૧-૩૮૨							
ધાખા	૭૬૩	૧૧૧-૧૧૨							

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ.નો. આમ નં.	વિ.નો. પૃ. નં.
નડોદ	૬૦૧	૮૭-૮૮		
નખીપુરા	૪૨૧૬	૬૩૯-૬૪૦		
નમાણુ	૩૬૫૧	૫૪૩-૫૪૪		
નયાગામ	૩૭૦૩	૫૫૧-૫૫૨		
નરસંડા	૨૫૨	૩૫-૩૬		
નરસીંગદ	૩૩૬૭	૫૦૧-૫૦૨		
નરસીંગપુર(કેડેલી)	૪૨૦૨-૪૨૦૩	૬૩૭-૬૩૮		
નરેડી	૧૯૫૦	૨૯૧-૨૯૧		
નરેડા	૧૨૫૪	૧૮૩-૧૮૪	૪૭	૮૨
નરેલી (દમણુ)	૬૪૧	૯૩-૯૪		
નવસારી	૬૦૪	૮૯-૯૦		
નવસારી સ્ટેશન	૬૦૪	૮૯-૯૦		
નવાગામ	૨૧૧	૨૯-૩૦		
નવાગામ	૧૫૧૧	૨૧૯-૨૨૦		
નવા જોગાપુરા	૨૮૯૧	૪૩૧-૪૩૨		
નવાપુરા	૨૬૫	૩૭-૩૮		
નવા સંઘપુર	૧૨૪૫	૧૮૧-૧૮૨		
નવીનાર	૧૮૭૩	૨૮૧-૨૮૨		
નળખેડા	૩૪૬૯	૫૧૫-૫૧૬		
નળિયા	૧૯૨૩	૨૮૭-૨૮૮	૭૩	૧૪૨
નહારગઢ	૩૩૬૮	૫૦૧-૫૦૨		
નાઇ	૩૫૨૭	૫૨૫-૫૨૬		
નાગદા	૩૨૬૧	૪૮૭-૪૮૮		
નાગદા	૩૩૩૫	૪૯૭-૪૯૮		
નાગદા (અદ્યદ્ય)	૩૫૧૯	૫૨૫-૫૨૬	૧૮૯	૩૩૬
નાગપુર	૪૧૮૫-૪૧૮૬	૬૩૫-૬૩૬		
નાગરિયા	૧૯૪૧	૨૯૧-૨૯૨		
નાગલપુર	૧૮૯૨	૨૮૩-૨૮૪		
નાગાર્જુન શુક્રા			૪૮૧	
નાગોર	૨૩૮૭-૨૩૮૩	૩૫૭-૩૬૦	૯૫	૧૯૮
નાગુયાણા	૭૦૭	૧૦૩-૧૦૪		
નાગેશ્વર (ઉ-હેલ)	૩૪૪૨	૫૧૧-૫૧૨		
નાગોળા	૨૫૯૭	૩૮૭-૩૮૮		
નાયનગાંવ	૪૧૯૩	૬૩૭-૬૩૮		
નાડલાઈ	૨૭૮૭-૨૭૮૭	૪૧૫-૪૧૮	૧૦૯	૨૨૧
નાડોલ	૨૯૯૮-૨૯૦૧	૪૧૭-૪૧૮	૧૧૦	૨૨૫
નાણા	૨૮૨૨	૪૨૧-૪૨૨	૧૧૪	૨૩૦
નાટ્ટ	૪૧૫૮	૬૨૯-૬૩૦		
નાદોના	૭૯૦	૧૧૫-૧૧૬		
નાથદારા	૩૫૮૨	૫૩૩-૫૩૪		
નાથનગર	૪૩૪૭	૬૬૧-૬૬૨	૨૬૦	૪૮૬
નાદાણા જોધારો	૨૭૦૬	૪૦૫-૪૦૬		
નાનપુર	૩૧૧૮	૪૬૫-૪૬૬		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ.નો. આમ નં.	વિ.નો. પૃ. નં.
નાનરવાડા	૨૯૫૫	૪૩૯-૪૪૦		
નાના આસંબીઆ	૧૮૮૬	૨૮૩-૨૮૪		
નાના પોરીના				૯૦
નાના પોરીના	૧૩૧૯	૧૯૧-૧૯૨		
નાના ભાડિયા	૧૮૭૯	૨૮૧-૨૮૨		
નાના રાણીવાડા	૩૦૬૭	૪૫૭-૪૫૮		
નાની ખાખર	૧૮૭૬	૨૮૧-૨૮૨		
નાની ખાવડી	૧૫૧૦	૨૧૯-૨૨૦		
નાની ચંદુર	૯૦૨	૧૩૧-૧૩૨		
નાની રાકુદા	૧૫૧૩	૨૧૯-૨૨૦		
નાનોદરા	૧૪૦૮	૨૦૩-૨૦૪		
નાનો રતાળિયો	૧૯૫૩	૨૯૩-૨૯૪		
નાપાડ	૩૦૦	૪૧-૪૨		
નાપાસર	૨૪૫૪	૩૬૭-૩૬૮		
નાભા				૩૬૯
નામલી	૩૧૪૭	૪૭૧-૪૭૨		
નાયકા	૨૧૨	૨૯-૩૦		
નાયકા	૯૨૨	૧૩૩-૧૩૪		
નાર	૩૭૧	૫૩-૫૪		
નારદીપુર	૧૨૨૦	૧૭૭-૧૭૮		
નારાદરા	૩૦૪૬	૪૫૩-૪૫૪		
નારાયણ ગઢ	૩૩૮૯-૩૩૯૦	૫૦૩-૫૦૬		
નારાયણપુર	૧૦૪૪	૨૯૧-૨૯૨		
નારોલી	૩૧૦૭	૪૬૧-૪૬૨		
નારોલાલ	૩૮૬૦	૫૭૫-૫૭૬		
નાર્થ મસ્ય				૩૯૨
નાલ	૨૪૫૨-૨૪૫૩	૩૬૭-૩૬૮		
નાલજા	૩૩૪૦-૩૩૪૧	૪૯૯-૪૯૮		
નાવલી		૨૯૯ ૪૧-૪૨		
નાવી	૨૮૮૪-૨૮૮૬	૪૨૯-૪૩૦		
નાશિક	૩૯૬૦-૩૯૬૨	૫૯૭-૫૯૮	૨૧૮	૩૮૦
નાસિક પાસેની જૈન શુક્રાઓ				૩૮૧
નીકુમ	૩૬૯૯	૫૪૯-૫૫૦		
નીકારા	૪૩૨	૬૧-૬૨		
નીતોડા	૨૯૫૨	૪૩૯-૪૪૦	૧૨૮	૨૫૩
નીતોર	૩૧૬૬	૪૭૩-૪૭૪		
નીપળ	૨૭૬૪	૪૧૩-૪૧૪		
નીપાણી	૪૦૮૯-૪૦૯૨	૬૧૫-૬૧૬		
નીખજ	૩૦૫૯	૪૫૫-૪૫૬		
નીખાજ	૨૬૨૧	૩૯૧-૩૯૨		
નીખોળ	૨૬૨૪	૩૯૧-૩૯૨		
નીમચ	૩૪૩૨	૫૦૯-૫૧૦		
નીમચ ધાવણી	૩૪૩૦	૫૦૯-૫૧૦		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પુ. નં.	વિ.નો. આમ નં. પુ.નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પુ. નં.	વિ.નો. આમ નં. પુ.નં.
નીમલા	૨૪૮૬	૩૭૩-૩૭૪		પટ્ટી	૩૮૮૨-૩૮૮૩	૫૭૬-૫૮૦	
નીમલાણા	૨૪૮૯	૩૭૩-૩૭૪		પડધરી	૧૫૨૮	૨૨૩-૨૨૪	
નીમાડા (ધાઆઈજીડા)	૩૬૪૩	૫૪૧-૫૪૨		પડધા	૩૪૦૨	૫૦૫-૫૦૬	
નીરમાલી	૨૫૧	૩૫-૩૬		પડાણુ	૭૪૧	૧૦૬-૧૧૦	
નીસરપુર	૩૨૨૮	૪૮૧-૪૮૨		પડાણા	૧૫૦૮	૨૧૬-૨૨૦	
નુગોર	૧૧૩૭	૧૬૫-૧૬૬		પડાના	૩૩૬૩	૫૦૧-૫૦૨	
નુન	૨૮૬૨	૪૨૭-૪૨૮		પડાસલી	૩૬૧૨	૫૩૭-૫૩૮	
નુન	૨૯૯૬	૪૪૫-૪૪૬		પડારિયા	૧૩૪૦	૧૬૫-૧૬૬	
નેનાવા	૩૧૦૯	૪૬૧-૪૬૨		પતિયાળા			૩૬૯
નેપાલ			૪૮૬	પદરાડા	૩૫૭૩	૫૩૩-૫૩૪	
નેવરી	૩૨૬૭	૪૮૭-૪૮૮		પનવાડ	૨૩૮૫-૨૩૮૬	૩૫૭-૩૫૮	
નેવરીઆ	૩૭૮૩	૫૬૧-૫૬૨		પનવેલ	૭૦૧	૧૦૩-૧૦૪	
નેસડા	૭૫૫	૧૧૧-૧૧૨		પનાર	૬૩૭	૯૩-૯૪	
નોખામંડી	૨૪૦૦	૩૫૯-૩૬૦		પનોતા	૨૬૪૯	૩૬૫-૩૬૬	
નોગામા	૩૪૧૫	૫૦૭-૫૦૮		પપનાખા	૩૮૬૬	૫૭૭-૫૭૮	
નોઘણુવદર	૧૭૪૧	૨૫૯-૨૬૦		પપી	૧૮૬૨	૨૭૯-૨૮૦	
નોસરા	૨૪૮૭	૩૭૩-૩૭૪		પરખડી	૭૮૪	૧૧૫-૧૧૬	
નોહર	૨૪૬૮	૩૬૯-૩૭૦		પરખઉ	૧૯૨૧	૨૮૭-૨૮૮	
નંદપુર	૨૩૬૩	૩૫૩-૩૫૪		પરઢોલ	૧૨૫૭	૧૮૩-૧૮૪	
નંદરખાર	૪૧૧૫	૬૧૯-૬૨૦		પરબાણી	૪૧૫૫	૬૨૯-૬૩૦	
નંદરાય	૩૭૪૩	૫૫૫-૫૫૬		પરવડી	૧૭૩૭	૨૫૭-૨૫૮	
નંદાવના	૩૩૮૩	૫૦૩-૫૦૪		પરવા	૩૨૪૫	૪૮૫-૪૮૬	
નંદાસણુ	૧૨૦૬	૧૭૭-૧૭૮		પરાસરી	૨૩૪૮	૩૫૧-૩૫૨	
નંદિયામ			૪૭૨	પરસોદા	૩૧૫૩	૪૭૧-૪૭૨	
નાંદગામ	૩૯૭૩	૫૬૯-૬૦૦		પરાસોલી	૩૮૧૯	૫૬૫-૫૬૬	
નાંદિયા	૨૯૧૩-૨૯૧૫	૪૩૩-૪૩૪	૧૨૨ ૨૪૨	પરાવલ	૩૫૮૭	૫૩૫-૫૩૬	
નાંદિસમા	૩૫૭૦-૩૫૭૧	૫૩૩-૫૩૪		પરેલ	૬૮૮	૧૦૧-૧૦૨	
નીંગાળા	૧૭૪૬	૨૫૯-૨૬૦		પરેલ	૬૯૧	૧૦૧-૧૦૨	
નીંચસોડ	૪૦૨૩	૬૦૭-૬૦૮		પરોલિયા	૩૪૧૧	૫૦૭-૫૦૮	
નીંચાહોડા	૩૬૬૬-૩૬૬૮	૫૪૫-૫૪૬		પરોલી (દેવગઢ આરિયા)	૨૯૦	૪૧-૪૨	
પચપદરાસીડી	૨૨૦૪-૨૨૦૬	૩૩૧-૩૩૨		પરંચ	૪૧૬૩	૬૨૯-૬૩૦	
પચપહાડ	૨૩૩૭-૨૩૩૮	૩૫૧-૩૫૨		પલકુણા	૩૧૫૧	૪૭૧-૪૭૨	
પચલાણા (ભાટ)	૩૨૪૯	૪૮૫-૪૮૬		પલાણા	૩૬૫૮	૫૪૫-૫૪૬	
પચારપહાડી			૪૭૨	પલાસવા	૨૦૦૫	૨૯૯-૩૦૦	
પછેગામ	૧૭૫૪	૨૫૯-૨૬૦		પાલીઆ (હસન)	૩૧૫૫	૪૭૧-૪૭૨	
પટાણા	૪૩૪૨-૪૩૪૫	૬૬૧-૬૬૨	૨૫૮ ૪૭૫	પહાજ	૪૬૯	૬૭-૬૮	
પટલાવદ	૩૨૦૬-૩૨૦૭	૪૭૯-૪૮૦		પહાડપુર			૪૯૯
પટોસણુ	૭૩૯	૧૦૭-૨૦૮		પહુના	૩૭૬૫	૫૫૯-૫૬૦	
				પળસે	૩૯૭૬	૫૯૯-૬૦૦	
				પાચોરા	૪૧૦૪	૬૧૭-૬૧૮	
				પાછીયાપુરા	૪૨૯	૬૧-૬૨	
				પાટડી	૧૧૫૩	૧૬૯-૧૭૦	

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ. નોં. વિ. નોં. ગામ નં. પૃ. નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ. નોં. વિ. નોં. ગામ નં. પૃ. નં.
પાટણ	૯૨૯-૧૦૩૪	૧૩૫-૧૫૨	૨૯ ૫૬	પાવડા	૨૮૩૮	૪૨૯-૪૩૦	૧૧૭ ૨૩૭
પાટણવાવ	૧૮૪૩	૨૭૫-૨૭૬		પાવા	૨૭૧૫	૪૦૫-૪૦૬	
પાટન	૩૮૧૧	૫૬૫-૫૬૬		પાવાગઢ			૧૯
પાટના કૂવા	૧૨૮૫	૧૮૭-૧૮૮		પાવાપુરી	૪૩૨૭-૪૩૩૦	૬૫૯-૬૬૦	૨૫૩ ૪૫૦
પાટોદી	૨૨૦૮	૩૩૧-૩૩૨		પિયાવા	૧૭૨૦	૨૫૫-૨૫૬	
પાડગોલ	૨૮૦	૩૯-૪૦		પી	૨૫૪૧	૩૭૯-૩૮૦	
પાડીવ	૨૯૮૬	૪૪૩-૪૪૪		પીચિયાક	૨૨૪૪	૩૩૭-૩૩૮	
પાડીવ	૨૯૮૭	૪૪૫-૪૪૬		પીતાસ	૩૭૮૨	૫૬૧-૫૬૨	
પાણુશીલા	૧૪૩૧	૨૦૭-૨૦૮		પીપલરામા	૩૩૧૦	૪૯૩-૪૯૪	
પાદરડી	૨૮૩૬	૪૨૩-૪૨૪		પીપલિયા	૨૭૫૯	૪૧૧-૪૧૨	
પાદરડી	૩૮૪૧	૫૬૯-૫૭૦		પીપલિયા (રાવાજી)	૩૩૯૮	૫૦૫-૫૦૬	
પાદરા	૪૪૭-૪૪૮	૬૩-૬૪		પીપલી	૧૪૧૨	૨૦૫-૨૦૬	
પાદરીઆ	૪૭૪	૬૭-૬૮		પીપલુ	૩૨૪૦	૪૮૩-૪૮૪	
પાદર	૨૧૯૭	૩૨૯-૩૩૦		પીપલોદા	૩૧૬૩	૪૭૩-૪૭૪	
પાદુબડી	૨૨૭૧	૩૪૧-૩૪૨		પીપલોદા (બાગલા)	૩૨૭૨	૪૮૭-૪૮૮	
પાનસર	૧૦૮૪-૧૦૮૪	૧૫૭-૧૬૦	૩૧ ૬૪	પીપલોન	૩૪૬૨-૩૪૬૩	૫૧૫-૫૧૬	
પાનેલી-મોટી	૧૮૩૯	૨૭૩-૨૭૪		પીપળ	૧૧૨૩	૧૬૩-૧૬૪	
પાપડા	૨૫૧૩	૩૭૫-૩૭૬		પીપાસીડી	૨૨૨૫-૨૨૨૬	૩૩૩-૩૩૬	
પાખળ	૩૯૩૧	૫૯૩-૫૯૪		પીરમખેટ			૧૧૨
પાખેરા	૩૦૫૧	૪૫૩-૪૫૪	૧૫૮ ૨૯૭	પીલવાઈ	૧૩૫૭	૧૯૭-૧૯૮	
પાખેલ	૧૨૩૪	૧૭૯-૧૮૦		પીલુયા	૭૮૭-૭૮૮	૧૧૫-૧૧૬	
પારડી (કિલ્લા)	૬૧૩	૯૧-૯૨		પીલુડા	૩૧૦૮	૪૬૧-૪૬૨	
પારડી (નવી)	૪૧૯૬	૬૩૭-૬૩૮		પીલોવણી	૨૬૫૬	૩૯૭-૩૯૮	
પારલુ	૨૨૧૦	૩૩૧-૩૩૨		પીસાવા	૨૭૨૧	૪૦૭-૪૦૮	
પારસોલી (રાવજી)	૩૭૨૬	૫૫૩-૫૫૪		પીસાંગન	૨૬૧૪-૨૬૧૫	૩૮૯-૩૯૦	
પારા	૩૧૨૫	૪૬૭-૪૬૮		પુનપુર	૩૮૩૧	૫૬૭-૫૬૮	
પારોલા	૪૧૦૦	૬૧૭-૬૧૮		પુનડી	૧૮૮૫	૨૮૩-૨૮૪	
પારોલી	૩૭૩૯-૩૭૪૦	૫૫૫-૫૫૬		પુના	૩૦૬૮	૪૫૭-૪૫૮	
પાલ	૫૭૧	૮૩-૮૪		પુનાલી	૩૮૩૨	૫૬૭-૫૬૮	૧૯૪ ૩૪૫
પાલ	૧૩૨૭	૧૯૩-૧૯૪		પુનંગ	૩૦૬૯	૪૫૭-૪૫૮	
પાલડી	૧૭૫૭	૨૬૧-૨૬૨		પુન્યાખેડી	૩૧૬૫	૪૭૩-૪૭૪	
પાલડી	૨૮૦૮	૪૧૯-૪૨૦		પુર	૩૭૮૪-૩૭૮૮	૫૬૧-૫૬૨	
પાલડી (અણાદરા)	૩૦૫૪	૪૫૫-૪૫૬	૧૫૭ ૨૯૬	પુરાણાધાટ	૨૨૯૭	૩૪૫-૩૪૬	
પાલડી (દીઓદર)	૮૪૫	૧૨૩-૧૨૪		પુર્ણિયાસીડી	૪૩૭૯	૬૬૭-૬૬૮	
પાલનપુર	૭૧૦-૭૨૨	૧૦૩-૧૦૬	૧૧ ૩૨	પૂના	૩૯૧૦-૩૯૧૭	૫૯૧-૫૯૨	૨૧૬ ૩૭૯
પાલસોડા	૩૬૯૪	૫૪૯-૫૫૦		પૂન (પડન)	૨૧૩૬	૩૨૧-૩૨૨	
પાલાસણા	૨૨૩૦	૩૩૫-૩૩૬		પેટલાદ	૨૭૦-૨૭૩	૩૭-૪૦	
પાલિયાદ	૧૪૧૯	૨૦૫-૨૦૬		પેઠામલી	૧૨૪૦	૧૮૧-૧૮૨	
પાલી	૭૦૯	૧૦૩-૧૦૪		પેઠારપુર	૧૧૨૫	૧૬૩-૧૬૪	
પાલી	૨૦૯૫-૨૧૦૩	૩૧૫-૩૧૮	૮૪ ૧૭૫	પેથાપુર	૧૩૭૯-૧૩૮૧	૧૯૯-૨૦૦	
પાલીતાણા			૯૮	પેન	૭૦૨	૧૦૩-૧૦૪	
પાલેજ	૪૨૮	૬૧-૬૨					
પાલેજ	૨૬૬૩	૧૮૩-૧૮૪					
પાલેજ	૨૬	૩૪૯-૩૫૦					

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પુ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પુ. નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પુ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પુ. નં.
પેરવા	૨૭૪૮	૪૧૧-૪૧૨			ફતાપુરા	૨૮૮૮	૪૨૯-૪૩૦		
પેશાવાડા	૧૪૦૨	૨૦૩-૨૦૪			ફતેગઢ	૨૫૮૫	૩૮૫-૩૮૬		
પેશુવા	૨૯૮૦	૪૪૩-૪૪૪	૧૪૯	૨૭૩	ફતેગઢ	૩૩૮૭	૫૦૩-૫૦૪		
પોકરણ	૨૦૫૦-૨૦૫૨	૩૦૯-૩૧૦			ફતેહાબાદ (ચંદ્રાવતીગંજ)	૩૩૫૫	૪૯૯-૫૦૦		
પોટલા	૩૭૫૯-૩૭૬૦	૫૫૭-૫૬૦			ફતેગઢ	૧૯૯૪	૨૯૭-૨૯૮		
પોણા	૨૮૫૩	૪૨૫-૪૨૬			ફણસા	૬૧૯	૯૧-૯૨		
પોમાવા	૨૭૪૦	૪૦૯-૪૧૦			ફરાધી	૧૮૮૨	૨૮૩-૨૮૪		
પોપનાડ	૭૦૩	૧૦૩-૧૦૪			ફરુકાબાદ	૪૨૬૪	૬૪૯-૬૫૦		
પોર	૧૩૮૪	૨૦૧-૨૦૨			ફરીદકોટ				૩૬૮
પોરઅંદર	૧૮૩૧-૧૮૩૩	૨૭૩-૨૭૪			ફલટન	૪૦૦૮	૬૦૫-૬૦૬		
પોસલિયા	૨૮૯૩	૪૩૧-૪૩૨			ફલોધિ	૨૦૪૨-૨૦૪૯	૩૦૭-૩૧૦		
પોસાણા	૨૧૯૩	૩૨૯-૩૩૦			ફલોધિ	૨૨૫૨-૨૨૫૩	૩૩૯-૩૪૦	૯૩	૧૯૬
પોસીંતણા	૩૦૫૩	૪૫૫-૪૫૬			ફાજલકા	૩૮૮૦-૩૮૮૧	૫૭૯-૫૮૦		
પંચાસર	૯૧૯	૧૩૩-૧૩૪	૨૬	૫૨	ફારવીસગંજ	૪૩૮૭	૬૬૯-૬૭૦		
પાંચડા	૭૮૦	૧૧૩-૧૧૪			ફાલના	૨૬૮૮	૪૦૧-૪૦૨		
પાંચુ	૨૪૫૧	૩૬૭-૩૬૮			ફીણાવ	૩૭૦	૫૩-૫૪		
પાંચેડ	૩૧૫૨	૪૭૧-૪૭૨			ફીરોજાબાદ	૪૨૬૮	૬૪૯-૬૫૦		
પાંચોટ	૧૧૩૬	૧૬૫-૧૬૬			ફુગણી	૨૯૯૫	૪૪૫-૪૪૬		
પાંચોટીઆ	૨૬૫૭	૩૯૭-૩૯૮			ફુદેડા	૧૨૪૨	૧૮૧-૧૮૨		
પાંચાવાડા	૭૩૭	૧૦૭-૧૦૮			ફુલિયા	૨૬૦૧	૩૮૯-૩૯૦		
પિંડાદત્તખાન	૩૮૭૨	૫૭૭-૫૭૮	૨૦૩	૩૬૫	ફુલેરા				૨૭૫
પીંડવાડા	૨૮૨૩-૨૮૨૪	૪૨૧-૪૨૨	૧૧૫	૨૩૨	ફેદરા	૧૪૧૩	૨૦૫-૨૦૬		
પીંપળગામ	૩૯૫૬	૫૯૭-૫૯૮			ફેદાણી	૩૦૭૭	૪૫૭-૪૫૮		
પુનનપરા	૧૨૧૭	૧૭૭-૧૭૮			ફેઝાબાદ	૪૨૮૬	૬૫૩-૬૫૪		
પુધરા	૧૩૫૬	૧૯૭-૧૯૮			બકુતરા	૨૦૧૨	૩૦૧-૩૦૨		
પેંઠ	૪૦૩૫	૬૦૭-૬૦૮			બગડી	૨૭૫૫	૪૧૧-૪૧૨		
પ્રતાપગઢ	૨૩૧૮-૨૩૨૯	૩૪૭-૩૫૦			બગવાડા	૬૧૪	૯૧-૯૨		
પ્રતાપગંજ	૪૩૮૧	૬૬૭-૬૬૮			બગસરા	૧૭૬૨	૨૬૧-૨૬૨		
પ્રતાપનગર	૪૯૧	૬૯-૭૦			બગાણા (નીમચ)	૩૪૨૯	૫૦૯-૫૧૦		
પ્રભાસપાટણ	૧૮૦૭-૧૮૧૬	૨૬૯-૨૭૨	૬૫	૧૩૪	બગોદગઢ	૨૩૭૫	૩૫૫-૩૫૬		
પ્રયાગ-અલ્લાહાબાદ				૪૬૮	બજખેડા	૩૭૯૪	૫૬૩-૫૬૪		
પ્રાગપર	૧૯૯૬	૨૯૯-૩૦૦			બજરગઢ	૪૨૩૧	૬૪૫-૬૪૬		
પ્રાંતીઆ	૧૨૭૧	૧૮૫-૧૮૬			બજનણા	૧૧૬૭	૧૭૧-૧૭૨		
પ્રાંતીજ	૧૨૪૮	૧૮૧-૧૮૨			બડનગર	૩૨૩૬-૩૨૩૯	૪૮૩-૪૮૪		
પ્રાન્હેડા	૨૫૭૪	૩૮૫-૩૮૬			બડનર (બેવડા)	૪૨૨૧	૬૪૧-૬૪૨		
					બડલી	૨૬૦૮	૩૮૯-૩૯૦		
					બડલી	૩૮૦૧	૫૬૩-૫૬૪		
					બડાગુડા	૨૭૫૪	૪૧૧-૪૧૨		
					બડાગાંવ	૩૪૬૭	૫૧૫-૫૧૬		
					બડાબાહરડા	૩૫૪૨	૫૨૭-૫૨૮		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૃ.નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૃ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૃ.નં.
અગમુઆ	૩૭૪૬	૫૫૭-૫૫૮			અલાદ	૧૦૫૭	૧૫૫-૧૫૬		
અગા વિહોડા	૨૬૩૫-૨૬૩૬	૩૬૩-૩૬૪			અલોલ	૧૧૪૬	૧૬૭-૧૬૮		
અડી ખરસોદ	૩૨૪૭	૪૮૫-૪૮૬			અલુંદા	૨૬૨૨	૩૬૧-૩૬૨		
અડી છવત	૨૭૬૧	૪૧૧-૧૧૨			અસમતનગર	૪૧૫૪	૬૨૭-૬૨૮		
અડી રાવલીઆ	૩૫૬૭	૫૩૧-૫૩૨			અસી	૩૭૨૭	૫૫૩-૫૫૪		
અડી સાદડી	૩૬૬૫	૫૪૬-૫૫૦			અસુ	૭૩૩	૧૦૭-૧૦૮		
અહુ	૨૫૨૫	૩૭૭-૩૭૮			અહીએલ	૧૨૬૪	૧૮૩-૧૮૪		
અહોદ	૩૪૬૪	૫૧૫-૫૧૬			અહુધાન	૫૬૫	૮૭-૮૮		
અહોદા	૩૮૩૦	૫૬૭-૫૬૮	૧૯૩	૩૪૫	આએટ	૧૯૦૫	૨૮૫-૨૮૬		
અહોત	૪૨૮૧	૬૫૧-૬૫૨			આકરા	૨૮૬૦	૪૨૫-૪૨૬		
અહોદા	૩૧૪૬	૪૭૧-૪૭૨			આગ	૩૨૧૮	૪૮૧-૪૮૨		
અદનાવર	૩૩૧૭-૩૩૧૮	૪૬૩-૪૬૬			આગપુરા	૩૫૩૪	૫૨૭-૫૨૮		
અદનોર	૩૮૨૨	૫૬૭-૫૬૮			આગરા	૨૧૭૬-૨૧૮૦	૩૨૭-૩૨૮		
અદરખા	૧૩૬૬	૨૦૩-૨૦૪			આગરોડ	૩૩૬૬	૫૦૫-૫૦૬		
અદામીની જૈન શુક્રા				૩૮૭	આગલી	૩૨૬૮	૪૮૭-૪૮૮		
અધેરા	૨૫૮૧	૩૮૫-૩૮૬			આગોર	૩૭૮૧	૫૬૧-૫૬૨		
અનકા ખેડા	૩૭૪૪	૫૫૫-૫૫૬			આજના	૩૩૧૨	૪૬૩-૪૬૪		
અનકાડા	૩૮૩૩-૩૮૩૪	૫૬૭-૫૬૮			આજપરા	૫૮૫	૮૫-૮૬		
અનાર	૨૨૧૩	૩૩૩-૩૩૪			આડી	૩૫૬૮	૫૩૫-૫૩૬		
અનારસ	૪૨૮૭-૪૨૮૬, ૪૩૦૩-૪૩૧૦	૬૫૩-૬૫૬	૨૪૬	૪૩૪	આડમેર	૨૧૨૧-૨૧૨૭	૩૧૬-૩૨૨	૮૬	૧૮૦
અનેડા	૩૭૫૦	૫૫૭-૫૫૮			આડા	૧૯૦૬	૨૮૫-૨૮૬		
અનેડીઆ	૩૨૪૬	૪૮૫-૪૮૬			આદનવાડી	૨૮૪૫-૨૮૪૬	૪૨૩-૪૨૬		
અનેડીઆ	૩૭૫૬	૫૫૭-૫૫૮			આદરગી (વીથરોઇ)	૨૦૦૦	૨૬૬-૩૦૦		
અન્નુ	૩૮૭૪	૫૭૭-૫૭૮	૨૦૫	૩૬૬	આદલપુર	૪૧૦૭	૬૧૬-૬૨૦		
અયાના	૨૪૭૪	૩૭૧-૩૭૨			આપલા	૩૦૬૬	૪૫૫-૪૫૬		
અરખેડા	૨૩૬૬	૩૫૬-૩૬૦			આઆગામ	૨૭૧૬	૪૦૭-૪૦૮		
અરહિયા (આંબલી)	૩૪૨૫	૫૦૬-૫૧૦			આમણગામ	૨૬૩	૩૭-૩૮		
અરહીઆ (લાલછ)	૩૧૭૮	૪૭૫-૪૭૬			આમોસણા	૧૦૮૬	૧૫૬-૧૬૦		
અરદ્દાન				૪૬૮	આરડોલી	૫૮૬	૮૫-૮૬		
અરલ	૩૮૦૪	૫૬૩-૫૬૪			આરસી	૪૦૮૦	૬૧૫-૬૧૬		
અરલુટ	૨૬૪૦-૨૬૪૧	૪૩૭-૪૩૮			આરામતી	૩૬૪૧	૫૬૫-૫૬૬		
અરવાડા	૩૫૬૫	૫૩૧-૫૩૨			આરીઆ	૧૨૬૫	૧૮૫-૧૮૬		
અરવાહા (અડવાઈ)	૩૨૬૨	૪૮૭-૪૮૮			આરેળ	૨૦૬-૨૦૮	૨૬-૩૦		
અરવાળા (ધેલાશાનું)	૧૪૧૪	૨૦૫-૨૦૬			આરોઈ	૧૮૬૫-૧૮૬૬	૨૭૬-૨૮૦		
અરસતી	૩૮૧૫	૫૬૫-૫૬૬			આરાં	૨૩૬૮	૩૫૫-૩૫૬		
અરાકડ				૪૪૦	આલદા	૨૬૮૪	૪૪૩-૪૪૪		
અરેજ	૧૮૩૪	૨૭૩-૨૭૪			આલરવા	૨૦૬૨	૩૧૫-૩૧૬		
અરેડી	૩૩૫૧	૪૬૬-૫૦૦			આલવાડા	૨૫૦૫	૩૭૫-૩૭૬		
અરેલી	૩૩૦૭	૪૬૩-૪૬૪			આલસાસણ	૧૧૬૬	૧૭૫-૧૭૬		
અસદાણા	૧૪૫૫	૨૧૧-૨૧૨			આલવા	૧૩૭૪	૧૬૬-૨૦૦		
અસવના	૨૭૨૫	૪૦૭-૪૦૮			આલા	૨૨૩૩	૩૩૫-૩૩૬		
અલાણા	૨૭૩૧	૪૦૭-૪૦૮			આલા	૨૫૦૭	૩૭૫-૩૭૬		
					આલાધાટ	૪૧૬૮	૬૩૭-૬૩૮		
					આલાપુર	૪૧૬૦-૪૧૬૧	૬૩૫-૬૩૮		

ગામનું નામ	કોડનો આંક	કોડ પૂ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૂ.નં.	ગામનું નામ	કોડનો આંક	કોડ પૂ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૂ.નં.
બાલી	૨૬૬૬-૨૬૬૮	૩૬૭-૪૦૦	૧૦૦	૨૦૬	બેઝવાડા	૪૧૩૬	૬૨૫-૬૨૬	૨૩૧	૩૬૪
બાહુચર	૪૩૫૪-૪૩૫૭	૬૬૩-૬૬૪	૨૬૨	૪૮૮	બેટમા	૩૩૪૬	૪૬૭-૪૬૮		
બાલેશ્વર	૨૨૧૭-૨૨૧૮	૩૩૩-૩૩૪			બેટીહાલ	૪૦૬૪	૬૧૭-૬૧૮		
બાલોનરા	૨૧૩૧-૨૧૩૪	૩૨૧-૩૨૨			બેટવા	૨૬૭	૪૧-૪૨		
બાલોતરી	૮૨૬	૧૧૬-૧૨૦			બેરા	૨૮૧૮-૨૮૨૦	૪૧૬-૪૨૨	૧૧૩	૨૨૦
બાલોદા (બા)	૩૨૪૪	૪૮૫-૪૮૬			બેલુપ	૮૧૮	૧૧૬-૧૨૦		
બાલંબા	૧૫૨૬	૨૨૧-૨૨૨			બેલુસા	૭૦૮	૧૦૩-૧૦૪		
બાવલ	૩૭૧૩	૫૫૧-૫૫૨			બેલુસ	૪૨૨૦	૬૪૧-૬૪૨		
બાવલા	૧૪૦૩	૨૦૩-૩૦૪			બેલસા	૩૫૫૬	૫૨૬-૫૩૦		
બાવલી	૨૬૯૧	૪૮૫-૪૪૬			બેભાલી	૩૬૨૮	૫૩૬-૫૪૦		
બાસોદા	૩૩૦૪	૪૬૩-૪૬૪			બેભાલુ	૧૨૬૫	૧૮૬-૧૮૦		
બાસોદા (ગંજ)	૩૩૦૫	૪૬૩-૪૬૪			બેલગાંવ	૪૦૬૮	૬૧૭-૬૧૮		
બિગડોદ	૩૧૪૫	૪૬૬-૪૬૦	૧૭૧	૩૧૬	બેલા	૧૪૭૬	૨૧૫-૨૧૬		
બિયાવર	૨૬૨૬-૨૬૩૧	૩૬૨-૩૬૨			બેલા	૧૬૬૩	૨૬૭-૨૬૮		
બિયાવર (ચૂતું)	૨૬૩૨	૩૬૩-૩૬૪			બેલાપુરસીટી	૩૬૮૫	૬૦૧-૬૦૨		
બિહાર	૪૩૪૦-૪૩૪૧	૬૬૧-૬૬૨	૨૫૭	૪૭૩	બેલારી	૪૦૭૦	૬૧૩-૬૧૪		
બીકાનેર	૨૪૧૪-૨૪૪૨	૩૬૧-૩૬૬			બેભવા	૨૨૨૩	૩૩૩-૩૩૪		
બીગોદ	૩૭૩૧	૫૫૫-૫૫૬			બેરીગંગા	૨૨૧૪	૩૩૩-૩૩૪		
બીજડાદ	૩૩૫૭	૪૬૬-૫૦૦			બોડા	૨૮૪૩	૪૨૩-૪૨૪		
બીજેનગર	૨૬૧૨	૩૮૬-૩૮૭			બોડરવાડા	૧૦૬૧	૧૫૬-૧૬૦		
બીટુન	૨૨૦૮	૩૩૧-૩૩૨			બોટાદ	૧૪૧૭-૧૪૧૮	૨૦૫-૨૦૬		
બીજા	૨૧૩	૨૬-૩૦			બોટેલી	૪૪૫	૬૩-૬૪		
બીજવાલ	૩૩૨૧	૪૬૫-૪૬૬			બોનસગંજ (પાલિયા)	૩૪૧૨	૫૦૭-૫૦૮		
બીહા	૧૮૮૧	૨૮૧-૨૮૨			બોથા	૨૬૬૬	૩૬૬-૪૦૦		
બીજાસર	૨૪૫૫	૩૬૭-૩૬૮			બોરબેડા	૩૧૭૨	૪૭૩-૪૭૪		
બીનોલી	૪૨૮૦	૬૫૧-૬૫૨			બોરડી	૬૨૧	૬૧-૬૨		
બીરાંટિયા (મેળાવાળા)	૨૬૨૮	૩૬૧-૩૬૨			બોરનવાડા	૮૬૭	૧૩૧-૧૩૨		
બીલાડા	૨૨૪૦-૨૨૪૩	૩૩૭-૩૩૮			બોરસદ	૨૫૬-૨૫૮	૩૭-૩૦		
બીલાવસ	૨૫૫૮	૩૮૩-૩૮૪			બોરા	૩૩૧૪	૪૬૩-૪૬૪		
બીલીમોરા	૬૦૮	૮૬-૯૦			બોરાલુ	૩૬૨૬	૫૩૬-૫૪૦		
બીલોદરા	૧૩૬૧	૧૬૭-૧૬૮			બોરાવાડ	૨૨૭૫	૩૪૧-૩૪૨		
બીસાસા	૨૧૧૩	૩૧૬-૩૨૦			બોરી	૩૧૨૬	૪૬૭-૪૬૮		
બુઝા	૮૨૪	૧૧૬-૧૨૦			બોરી	૩૪૧૬	૫૦૭-૫૦૮		
બુડા	૩૩૬૧	૫૦૫-૫૦૬			બોરીઆવી	૧૧૩૬	૧૬૫-૧૬૬		
બુડીવાડા	૨૧૬૬	૩૩૧-૩૩૨			બોરીન	૧૩૮૨	૨૦૧-૨૦૨		
બુઝા	૧૬૬૧	૨૪૫-૨૪૬			બોરીગંજ	૪૧૩૪	૬૨૫-૬૨૬		
બુરનરા	૨૮૬૪	૪૨૭-૪૨૮			બોર	૧૨૧૫	૧૭૭-૧૭૮		
બુરદાનપુર	૪૨૨૮-૪૨૩૦	૬૪૧-૬૪૨			બોર-દા	૨૨૩૫	૩૩૫-૩૩૬		
બુસી	૨૬૬૪	૪૦૩-૪૦૪			બોલાશમ	૪૧૫૦	૬૨૭-૬૨૮		
બુદારી	૫૮૬	૮૫-૮૬			બોલીઆ	૩૪૫૧	૫૧૩-૫૧૪		
બુઝ	૩૭૨૩-૩૭૨૪	૫૫૩-૫૫૪			બાંટ	૩૦૬૨	૪૫૫-૪૫૬		
બેંગોર	૧૧૩૩	૧૬૫-૧૬૬			બાંટબ	૧૮૩૦	૨૭૩-૨૭૪		

ગામનું નામ	કોકાનો આંક	કોકા પૃ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.
આંડીઆ	૧૬૨૬	૨૮૯-૨૯૦		
આંકણ	૧૬૦૭	૨૮૫-૨૮૬		
આંતા	૨૬૪૭	૩૯૫-૩૯૬		
આદિનવાડા	૨૫૯૧	૩૮૭-૩૮૮		
સુદીશહેર	૨૩૫૦-૨૩૫૧	૩૫૧-૩૫૪		
ખેંગલોર	૪૧૩૦-૪૧૩૧	૬૨૫-૬૨૬		
ખેંગલોર (કે-ટો-મેંટ)	૪૧૩૫	૬૨૫-૬૨૬		
બ્યાડગી	૪૦૭૨	૬૧૩-૬૧૪		
બ્યાવરા	૩૩૬૬	૫૦૧-૫૦૨		
બહસર	૨૦૫૩	૩૦૯-૩૧૦		
બહાણુવા	૧૦૫૦	૧૫૩-૧૫૪		
બાહાણુવાડા	૧૧૦૬	૧૬૧-૧૬૨		
બાહાણુવાડા	૨૯૭૯	૪૪૩-૪૪૪	૧૪૮	૨૭૧
બીજનગર	૨૩૫૫-૨૩૫૬	૩૫૩-૩૫૪		
ભગવાનપુરા	૩૭૭૯	૫૬૧-૫૬૨		
ભચાઉ	૧૬૭૪	૨૯૫-૨૯૬		
ભરાણા	૩૧૦૦	૪૬૧-૪૬૨	૧૬૪	૩૦૬
ભરડી	૧૯૬૪	૨૯૩-૨૯૪		
ભડીઆદ	૧૪૧૧	૨૦૫-૨૦૬		
ભદેસર	૩૭૧૬	૫૫૩-૫૫૪		
ભદિલપુર			૪૭૩	
ભદ્રાવળ	૧૬૯૫	૨૫૧-૨૫૨		
ભદ્રેશ્વર	૧૮૫૬	૨૭૯-૨૮૦	૭૦	૧૩૮
ભમરાણુ	૩૫૦૯	૫૨૩-૫૨૪		
ભરડવા	૮૨૨	૧૧૯-૧૨૦		
ભરતપુર	૨૪૭૬-૨૪૭૯	૩૭૧-૩૭૨		
ભરૂચ	૪૭૫-૪૮૬	૬૭-૭૦	૮	૨૫
ભરૂડી	૩૦૬૫	૪૫૫-૪૫૬		
ભરોડિયા	૧૯૮૯	૨૯૭-૨૯૮		
ભવરાણી	૨૪૯૬	૩૭૩-૩૭૪		
ભવાનીગંજ	૨૩૩૯	૩૫૧-૩૫૨		
ભવાનીમંડી	૩૪૭૧	૫૧૫-૫૧૬		
ભાઈદે	૬૭૩	૯૯-૧૦૦		
ભાઉગઢ	૩૩૮૨	૫૦૩-૫૦૪		
ભાગલપુર	૪૩૪૬	૬૬૧-૬૬૨	૨૫૯	૪૮૪
ભાગળ	૭૮૬	૧૧૫-૧૧૬		
ભાદમેશ	૩૪૦૧	૫૦૫-૫૦૬		
ભાદુંદ	૨૬૭૧	૩૯૯-૪૦૦		
ભાડખા	૨૧૦૭	૩૧૭-૩૧૮		

ગામનું નામ	કોકાનો આંક	કોકા પૃ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.
ભાડોતરા	૩૦૮૬	૪૫૯-૪૬૦		
ભાણુવર (ભમ)	૧૮૩૬-૧૮૩૭	૨૭૩-૨૭૪		
ભાત	૧૩૯૫	૨૦૩-૨૦૪		
ભાદરવા	૩૭૪	૫૩-૫૪		
ભાદરવાઉ	૨૬૮૧	૪૦૧-૪૦૨		
ભાદરા	૨૪૬૭	૩૬૯-૩૭૦		
ભાદરાગજી	૨૪૮૩	૩૭૧-૩૭૨		
ભાદરોડ	૧૭૦૯	૨૫૩-૨૫૪		
ભાદસોડા (ભાદોડા)	૩૬૮૭	૫૪૯-૫૫૦		
ભાભેર	૮૪૮	૧૨૩-૧૨૪		
ભાનપુરા	૨૩૪૨-૨૩૪૭	૩૫૧-૩૫૨		
ભાનપુરા	૩૫૮૦	૫૩૩-૫૩૪		
ભાનસહીવડા	૩૯૮૧	૬૦૧-૬૦૨		
ભામરા	૩૦૫૭	૪૫૫-૪૫૬		
ભાપખલા	૬૮૭	૧૦૧-૧૦૨		
ભારંગા	૨૯૬૪	૪૪૧-૪૪૨	૧૩૫	૨૬૦
ભારુંદા	૨૯૦૧	૪૩૧-૪૩૨		
ભાલક	૧૦૪૭	૧૫૩-૧૫૪		
ભાલતા	૨૩૬૫	૩૫૩-૩૫૪		
ભાલુસણા	૧૦૬૨	૧૫૫-૧૫૬		
ભાલેજ	૨૯૪	૪૧-૪૨		
ભાલોટ	૩૩૮૬	૫૦૩-૫૦૪		
ભાવનગર	૧૭૨૩-૧૭૩૧	૨૫૫-૨૫૮		
ભાવરી	૨૯૫૭	૪૩૯-૪૪૦		
ભાવી	૨૨૩૪	૩૩૫-૩૩૬		
ભિન્નમાલ	૨૧૧૫-૨૧૨૦	૩૧૯-૩૨૦	૮૫	૧૭૬
ભીચોર	૩૭૨૫	૫૫૩-૫૫૪		
ભીનાય	૨૫૯૩-૨૫૯૬	૩૮૭-૩૮૮		
ભીનાસર	૨૪૪૫	૩૬૭-૩૬૮		
ભીમ	૩૮૨૩	૫૬૭-૫૬૮		
ભીમગઢ	૩૭૬૭	૫૫૯-૫૬૦		
ભીમાણા	૨૯૬૩	૪૪૧-૪૪૨	૧૩૪	૨૬૦
ભીમાલિયા	૨૬૮૫	૪૦૧-૪૦૨		
ભીમાસર	૧૯૯૭	૨૯૯-૩૦૦		
ભીલડિયા	૭૫૩-૭૫૪	૧૦૯-૧૧૦	૧૪	૩૬
ભીલવાડા	૩૭૨૮-૩૭૩૦	૫૫૩-૫૫૬		
ભીલોટ	૯૦૮	૧૩૧-૧૩૨		
ભીવંડી	૭૦૦	૧૦૩-૧૦૪		
ભીસરા	૧૯૦૪	૨૮૫-૨૮૬		
ભુજ	૧૯૫૮-૧૯૬૦	૨૯૩-૨૯૪		
ભુજપુર	૧૮૭૨	૨૮૧-૨૮૨		
ભુટકિયા	૧૯૯૫	૨૯૯-૩૦૦		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૂ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પૂ. નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૂ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પૂ. નં.
ભુવતરા	૮૨૯	૧૨૧-૧૨૨			અગરસી	૩૨૦૦	૪૭૭-૪૭૮	૧૭૬	૩૧૯
ભુવડ	૧૮૫૫	૨૭૯-૨૮૦			મગોડી	૧૨૭૨	૧૮૫-૧૮૬		
ભુવનેશ્વર				૫૦૧	મચીદ	૩૫૯૭	૫૩૫-૫૩૬		
ભુવાણી	૩૫૧૮	૫૨૫-૫૨૬			મઝાવા	૧૧૦૧	૧૬૧-૨૬૨		
ભૂતગામ	૨૯૪૮	૪૩૯-૪૪૦			મજલ	૨૫૧૨	૩૭૫-૩૭૬		
ભૂતાવા	૩૫૬૦	૫૩૧-૫૩૨			મગ્ગદર	૭૯૫	૧૧૫-૧૧૬		
ભૂતી	૨૮૨૫-૨૮૨૬	૪૨૧-૪૨૨			મગ્ગવડી	૩૫૬૪	૫૩૧-૫૩૨		
ભૂતીઆ	૧૭૪૪	૨૫૯-૨૬૦			મગ્ગેરા	૩૬૦૪	૫૩૭-૫૩૮		
ભૂતેડી	૭૩૫	૧૦૭-૧૦૮			મગ્ગેવડી	૧૭૬૯	૨૬૧-૨૬૨		
ભેરા	૩૮૭૧	૫૭૭-૫૭૮	૨૦૧	૩૫૭	મહુથુ	૩૫૩૫	૫૨૭-૫૨૮		
ભેલસા	૩૩૦૬	૪૯૩-૪૯૪	૧૮૦	૩૨૫	મહાર	૩૦૮૮-૩૦૮૯	૪૫૯-૪૬૦	૧૬૧	૩૦૧
ભેવ	૨૯૦૩	૪૩૧-૪૩૨			મહાવદા	૩૨૫૧	૪૮૫-૪૮૬		
ભોગ્ગઈ	૧૯૩૯	૨૯૧-૨૯૨			મહડા	૧૬૬૦	૨૪૫-૨૪૬		
ભોપાલ	૩૩૦૩	૪૯૩-૪૯૪			મટી	૫૮૪	૮૫-૮૬		
ભોપાલગઢ (ખડકુ) ૨૨૩૬-૨૨૩૯	૩૩૫-૩૩૮				મણાદર	૩૦૪૪-૩૦૪૫	૪૫૩-૪૫૪		
ભોપાવર	૩૩૨૮	૪૯૫-૪૯૬	૧૮૨૦	૩૨૮	મણિયારમઠ				૪૬૦
ભોયણી	૧૧૯૫	૧૭૫-૧૭૬	૪૪	૭૬	મણોરા	૨૯૪૯	૪૩૯-૪૪૦		
ભોરોત	૮૨૭	૧૨૧-૧૨૨	૧૮	૪૨	મણુદ	૧૧૨૯	૧૬૫-૧૬૬		
ભોળાદ	૧૪૦૭	૨૦૩-૨૦૪			મથુરા	૪૨૬૬	૬૪૯-૬૫૦	૨૪૩	૪૨૪
ભાંડારિયા (કામળિયાના)	૧૬૭૭	૨૪૭-૨૪૮			મહુરા યાનેમલાઈ				૩૯૩
ભાંદર	૨૮૨૧	૪૨૧-૪૨૨			મદ્રાસ	૪૧૧૬-૪૧૨૦	૬૦૩-૬૨૪	૨૨૯	૩૮૯
ભાંભેરી	૪૨૭૯	૬૫૧-૬૫૨			મહુવન	૪૩૧૪-૪૩૨૩	૬૫૭-૬૫૮	૨૪૯	૪૪૨
ભાંડવપુર	૨૧૯૫	૩૨૯-૩૩૦	૯૦	૧૯૨	મનફરા	૧૯૮૭	૨૯૭-૨૯૮		
ભાંડારજી	૨૫૦૯	૩૭૫-૩૭૬			મનમાડ	૩૯૭૨	૫૯૯-૬૦૦		
ભાંડુ	૧૦૮૭	૧૫૯-૧૬૦			મનાવર	૩૨૨૯	૪૮૧-૪૮૨		
ભાંડુત	૬૦૦	૮૭-૮૮			મનાસા	૩૩૯૬	૫૦૫-૫૦૬		
ભાંડુપ	૬૯૭	૧૦૧-૧૦૨			મરીયા	૨૯૯૭	૪૪૫-૪૪૬		
ભાંદક	૪૧૮૩-૪૧૮૪	૬૩૫-૬૩૬	૨૩૯	૪૦૭	મરોલી બગર	૬૦૨	૮૭-૮૮		
ભાંવરી	૨૪૮૦	૩૭૧-૩૭૨			મલકાપુર	૪૧૬૫-૪૧૬૬	૬૩૩-૬૩૪		
ભીંડ	૪૨૩૩	૬૪૫-૬૪૬			મલકન	૩૯૩૭	૫૯૫-૫૯૬		
ભીંડર	૩૫૪૯	૫૨૯-૫૩૦			મલાડ	૬૭૮-૬૭૯	૯૯-૧૦૦		
ભેંસરાગઢ	૩૭૨૦	૫૫૩-૫૫૪			મલાણા	૭૩૨	૧૦૭-૧૦૮		
ભેંસવાડા	૨૮૩૮-૨૮૩૯	૪૨૩-૪૨૪			મલ્હારગઢ	૩૪૩૩-૩૪૩૪	૫૦૯-૫૧૨		
ભેંસાણા	૧૧૪૦	૧૬૫-૧૬૬			મસરાલી	૨૩૪૦	૩૫૧-૩૫૨		
ભેંસાણા	૨૭૪૯	૪૧૧-૪૧૨			મસાલી	૮૯૪	૧૨૯-૧૩૦		
મકરપુરા	૪૧૪	૫૯-૬૦			મચુર	૪૦૧૯-૪૦૨૦	૬૦૫-૬૦૬		
મગરતગાવ	૨૬૫૧	૩૯૫-૩૯૬			મચ્છા	૨૬૩૭	૩૯૩-૩૯૪		
મગરદા	૩૩૦૨	૪૯૧-૪૯૨			મહરોલી				૩૫૫
મગરવાડા	૭૯૩	૧૧૫-૧૧૬			મહાગઢ	૩૩૯૫	૫૦૫-૫૦૬		
					મહાજન	૨૪૬૪	૩૬૯-૩૭૦		
					મહાસમુદ	૪૨૧૪	૬૩૯-૬૪૦		
					મહાસુરણા	૪૦૨૨	૬૦૭-૬૦૮		
					મહિમાપુર	૪૩૫૯-૪૩૬૦	૬૬૩-૬૬૪	૨૬૪	૪૮૯

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પુ. નં.	વિ.નો. નં. ગામ	વિ.નો. પુ.નં.
મહીજ	૨૧૫	૩૧-૩૨		
મહીજપુર	૩૪૩૫-૩૪૩૮	૫૧૧-૫૧૨		
મહુ (ખાવણી)	૩૩૪૭	૪૯૯-૫૦૦		
મહુધા	૨૩૫-૨૩૮	૩૩-૩૪		
મહુવા	૧૭૧૦-૧૭૧૧	૨૫૩-૨૫૪	૬૦	૧૧૦
મહુડી	૧૨૪૬	૧૮૧-૧૮૨	૪૬	૮૦
મહેરાવ	૨૮૧	૩૯-૪૦		
મહેશ્વર	૩૨૬૫	૪૮૭-૪૮૮		
મહેસાણા	૧૧૦૮-૧૧૧૮	૧૬૧-૧૬૪	૩૫	૬૭
મહેરેલ	૨૩૩	૩૩-૩૪		
માધલોગોડ			૨૯૭	
માકડી	૪૨૭૨	૬૫૧-૬૫૨		
માકણાજ	૧૧૪૫	૧૬૭-૧૬૮		
માકુંગા	૬૬૮-૬૭૦	૯૭-૯૮		
માઠા	૪૦૮૨-૪૦૮૩	૬૧૫-૬૧૬		
માણસા	૧૩૬૮-૧૩૭૧	૧૯૯-૨૦૦		
માણેકપુર	૧૩૭૨	૧૯૯-૨૦૦		
માતર	૨૩૦	૩૩-૩૪	૨	૧૩
માતર (મીયા)	૪૨૩	૫૯-૬૦		
માનકુવા	૧૯૬૮	૨૯૫-૨૯૬		
માનચ	૩૫૩૩	૫૨૭-૫૨૮		
માનપુર			૨૭૭	
માનપુર	૪૧૪	૫૯-૬૦		
માનપુર	૩૦૧૭	૪૪૯-૪૫૦		
માનપુર	૩૩૪૯	૪૯૯-૫૦૦		
મામતખેડા	૩૧૭૯	૪૭૫-૪૭૬		
મારવાડ જંકશન	૨૦૯૩	૩૧૫-૩૧૬		
મારોલ	૩૧૦૧	૪૬૧-૪૬૨	૧૬૫	૩૦૬
માલગઢ	૨૪૮૨	૩૭૧-૩૭૨		
માલગાંવ	૩૦૫૨	૪૫૩-૪૫૪		
માલણ	૭૭૦	૧૧૩-૧૧૪		
માલણ	૨૯૭૩	૪૪૩-૪૪૪		
માલપુરા	૨૨૯૨-૨૨૯૩	૩૪૩-૩૪૬		
માલવાડા	૨૧૩૫	૩૨૧-૩૨૨		
માલા	૨૭૬૫	૪૧૩-૪૧૪		
માલેગામ	૩૯૫૨	૫૯૭-૫૯૮		
માલેર કોટડા	૩૮૯૯-૩૯૦૦	૫૮૩-૫૮૪	૨૧૧	૩૬૯
માવજીવવા	૧૭૬૩	૨૬૧-૨૬૨		
માસર (ગામ)	૪૫૪	૬૫-૬૬		
માસરશેડ	૪૫૬-૪૫૭	૬૫-૬૬		
માહીગંજ (રંગપુર)	૪૩૮૪	૬૬૭-૬૬૮		
માહીમ	૬૯૦	૧૦૧-૧૦૨		
માળ	૩૮૩૬	૫૬૯-૫૭૦		

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પુ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પુ.નં.
માળિયા	૧૪૭૮	૨૧૫-૨૪૬		
માળુંગા (મંગળીઆના)	૩૯૩૩	૫૯૩-૫૯૪		
મિઆના	૩૮૯૧	૫૮૧-૫૮૨		
મિથિલા				૪૮૪
મીરજ	૪૦૪૩	૬૦૯-૬૧૦		
મીરજગામ	૪૦૦૩	૬૦૩-૬૦૪		
મીટરી	૨૮૪૪	૪૨૩-૪૨૪		
મીયાગામ (કરજાણ)	૪૨૦-૪૨૨	૫૯-૬૦		
મીર (માંવાડા)	૩૦૦૩	૪૪૭-૪૪૮		
મીરપુર	૩૦૧૪	૪૪૭-૪૪૮	૧૫૨	૨૭૬
મુગધા	૨૧૪૬	૩૨૩-૩૨૪		
મુજપુર	૪૪૯	૬૩-૬૪		
મુજકેરનગર	૪૨૭૬	૬૫૧-૬૫૨		
મુલતરા (શીળીવાળા)	૮૧૪	૧૧૬-૧૨૦		
મુળ્યાર	૩૯૯૬	૬૦૩-૬૦૪		
મુદરી	૩૩૮૮	૫૦૩-૫૦૪		
મુદરડા	૧૧૪૩	૧૬૭-૧૬૮		
મુધાળ	૪૦૭૫	૬૧૩-૬૧૪		
મુડાવા	૨૭૫૭	૪૧૧-૪૧૨		
મુડાર	૪૨૩૯	૬૪૫-૬૪૬		
મુશીદાળાદ				૪૯૦
મુલતાન	૩૮૭૬	૫૭૯-૫૮૦	૨૦૬	૩૬૬
મુલયાન	૩૩૧૬	૪૯૩-૪૯૪		
મુલસાણુ	૧૩૩૮	૧૯૩-૧૯૪		
મુમુંડ	૬૯૮	૧૦૧-૧૦૨		
મુસાલિયા	૨૭૫૧	૪૧૧-૪૧૨		
મુસી	૩૭૪૮	૫૫૭-૫૫૮		
મૂળી	૧૪૬૬-૧૪૬૭	૨૧૩-૨૧૪		
મેહ	૧૩૪૧	૧૯૫-૧૯૬		
મેડતા	૨૨૫૬-૨૨૬૯	૯૪-૧૯૭	૩૩૯	૩૪૨
મેડા	૩૦૪૭	૪૫૩-૪૫૪	૧૫૬	૨૯૫.
મેણાર	૩૫૪૮	૫૨૯-૫૩૦		
મેતા	૭૩૦	૧૦૭-૧૦૮		
મેત્રાણા	૮૬૦	૧૨૫-૧૨૬	૨૦	૪૫.
મેમદપુર	૭૯૧	૧૧૫-૧૧૬		
મેરક સદર	૪૨૭૪	૬૫૧-૬૫૨		
મેરવાડા	૧૧૦૦	૧૬૧-૧૬૨		
મેરાઉ	૧૯૦૧	૨૮૫-૨૮૬		
મેલાણા	૩૭૧૪	૫૫૧-૫૫૨		
મેવાનગર [નાકોડા]				
વીરમપુર	૨૧૩૭-૨૧૩૯	૩૨૧-૩૨૨	૮૭	૧૮૩

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પુ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.	ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પુ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.
મેવાસા	૩૬૬૯	૫૪૫-૫૪૬			મોઢેરા	૧૧૨૦	૧૬૩-૧૬૪	૩૭	૭૦
મેસર	૮૬૨	૧૨૫-૧૨૬			મોણપર	૧૭૧૪	૨૫૫-૨૫૬		
મોઈ	૩૬૩૨	૫૪૧-૫૪૨			મોતી મહેતાના વગલા	૧૫૩૦	૨૨૩-૨૨૪		
મોઝસર	૨૪૯૩	૩૭૩-૩૭૪			મોરારા	૧૯૪૮	૨૯૧-૨૯૨		
મોખડકા	૧૬૭૪	૨૪૭-૨૪૮			મોઢરા	૨૮૫૯	૪૨૫-૪૨૬		
મોખા	૧૮૫૯	૨૭૯-૨૮૦			મોભા	૪૫૨	૬૩-૬૪		
મોખાગ્રા	૩૯૯૨	૬૦૧-૬૦૨			મોમીનાખાદ	૪૧૬૨	૬૨૯-૬૩૦		
મોખંડા	૩૬૨૨	૫૩૯-૫૪૦			મોરધ્યા	૧૩૯૩	૨૦૧-૨૦૨		
મોગર (સ્ટેટ)	૨૯૮	૪૧-૪૨			મોરકા લીખિયા	૩૭૭૮	૫૬૧-૫૬૨		
મોટપ	૧૧૩૮	૧૬૫-૧૬૬			મોરગામ	૩૯૪૬	૫૯૫-૫૯૬		
મોટા અંગિયા	૧૯૬૬	૨૯૫-૨૯૬			મોરલી	૨૯૦૭	૪૩૩-૪૩૪		
મોટા આસંખીઆ	૧૮૮૬	૨૮૩-૨૮૪			મોરથી	૧૪૭૩-૧૪૭૪	૨૧૩-૨૧૪		
મોટા ખટાવ	૪૦૨૬	૬૦૭-૬૦૮			મોરવણુ	૩૬૮૫	૫૪૭-૫૪૮		
મોટાગામ	૨૯૯૩-૨૯૯૪	૪૪૫-૪૪૬			મોરવન (ધાટોડી)	૩૭૧૨	૫૫૧-૫૫૨		
મોટાગામ	૩૮૨૭	૫૬૭-૫૬૮			મોરવાડા	૮૨૦	૧૧૯-૧૨૦		
મોટાગોઈદલા	૨૪૮૫	૩૭૧-૩૭૨			મોરસીમ	૨૧૮૬-૨૧૮૭	૩૨૯-૩૩૦		
મોટા ગોઈયા	૧૧૬૬	૧૭૧-૧૭૨			મોર	૨૮૭૭	૪૨૯-૪૩૦		
મોટા જલુદ્રા	૧૨૫૯	૧૮૩-૧૮૪			મોરયા	૭૭૧	૧૧૩-૧૧૪		
મોટા જમપુર	૮૫૫	૧૨૫-૧૨૬			મોલેરા	૩૫૯૩	૫૩૫-૫૩૬		
મોટા પજલાસા	૩૮૩૭	૫૬૯-૫૭૦			મોહનખેડા	૩૨૧૭	૪૮૧-૪૮૨		
મોટા પોશીના	૧૩૩૦-૧૩૩૩	૧૯૩-૧૯૪	૫૨	૮૯	મોહનપુર	૧૨૯૩	૧૮૭-૧૮૮		
મોટા મોડીગામ	૩૮૩૮	૫૬૯-૫૭૦			મોહનવાડી	૨૨૯૬	૩૪૫-૩૪૬		
મોટા મીયાં-માગસેલ	૪૯૪-૪૯૫	૭૧-૭૨			મોહના	૩૪૬૮	૫૧૫-૫૧૬		
મોટા રાણીવાડા	૨૧૪૧	૩૨૩-૩૨૪			મોહનુ-જો-દારો				૩૭૦
મોટા લખમાવા	૨૮૯૯	૪૩૧-૪૩૨			મંગલવાડ	૩૬૮૪	૫૪૭-૫૪૮		
મોટા મુરકા	૧૬૭૦	૨૪૭-૨૪૮			મંચર	૩૯૨૩	૫૯૩-૫૯૪		
મોટી આદરેજ	૧૨૨૨	૧૭૯-૧૮૦			મંજલ મચુઆના	૧૯૫૭	૨૯૩-૨૯૪		
મોટી ઉનડોડ	૧૯૪૦	૨૯૧-૨૯૨			મંજલ રેલગિયા	૧૯૪૩	૨૯૧-૨૯૨		
મોટી કારલ	૪૩૫	૬૧-૬૨			મંડીયા	૩૬૮૮	૫૪૯-૫૫૦		
મોટી ખાખર	૧૮૭૫	૨૮૧-૨૮૨			મંડવારા	૨૯૧૮	૪૩૫-૪૩૬		
મોટી ખાવડી	૧૫૦૯	૨૧૯-૨૨૦			મંડવારિયા	૨૯૪૪-૨૯૪૬	૪૩૭-૪૩૮		
મોટી ચીરઈ	૧૯૭૬	૨૯૫-૨૯૬			મંડવર	૨૫૧૦	૩૭૫-૩૭૬		
મોટી ચંદુર	૮૯૯	૧૩૧-૧૩૨			મંડોદા	૩૩૬૨	૫૦૧-૫૦૨		
મોટી દાઉ	૧૦૮૮	૧૫૯-૧૬૦			મંડોર	૨૦૩૮-૨૦૪૧	૩૦૭-૩૦૮	૭૯	૧૬૨
મોટી લલસાણુ	૧૫૨૯	૨૨૩-૨૨૪			મંડોલી	૧૧૦૨	૧૬૧-૧૬૨		
મોટી ભારડ	૧૮૪૪	૨૭૫-૨૭૬			મંદસોર	૩૧૮૮-૩૧૯૫	૪૭૫-૪૭૮	૧૭૫	૩૧૮
મોટી વાવડી	૧૭૩૮	૨૫૭-૨૫૮			મંદારગિરિ				૪૮૮
મોટી વંડી	૧૯૩૪	૨૮૯-૨૯૦			માંડેરા	૩૦૧૬	૪૪૯-૪૫૦		
મોટા રતાળિયો	૧૯૫૨	૨૯૩-૨૯૪			માંડેરા	૧૭૯૭-૧૮૦૦	૨૬૭-૨૭૦		
મોડપર	૧૫૦૬	૨૧૯-૨૨૦			માંડેરા	૨૩૮૪	૩૫૭-૩૫૮		
મોડસા	૧૨૫૩	૧૮૩-૧૮૪			માંડેરા	૩૬૬૪	૫૪૫-૫૪૬		
મોડી	૩૭૦૮	૫૫૧-૫૫૨			માંડકા	૮૧૬	૧૧૯-૧૨૦		
મોડી	૩૫૪૦	૫૨૭-૫૨૮							

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૂ. નં.	વિ. નં. ગામ નં. પૂ. નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૂ. નં.	વિ. નં. ગામ નં. પૂ. નં.
માંડલ	૧૧૬૮-૧૧૭૧	૧૭૧-૧૭૨		રાજગઢ	૨૪૫૮	૩૬૭-૩૬૮	
માંડલ	૨૭૦૭	૪૦૫-૪૦૬		રાજગઢ	૩૨૧૨-૩૨૧૫	૪૭૬-૪૮૦	
માંડલ	૩૭૮૦	૫૬૧-૫૬૨		રાજગિર	૪૩૩૧-૪૩૬૯	૬૫૯-૬૬૨	૨૫૪ ૪૫૩
માંડલગઢ	૩૭૩૩-૩૭૩૪	૫૫૫-૫૫૬		રાજનગર	૩૫૮૪-૩૫૮૫	૫૩૩-૫૩૬	૧૯૦ ૩૩૮
માંડલગઢ	૩૩૪૨	૪૯૭-૪૯૮	૧૮૩ ૩૨૯	રાજનાંદગાંવ	૪૨૧૩	૬૩૯-૬૪૦	
માંડલવા	૨૪૯૮	૩૭૩-૩૭૪		રાજપર	૧૪૫૬	૨૧૧-૨૧૨	
માંડવા	૨૫૦	૩૫-૩૬		રાજપર	૨૬૬૬	૪૦૩-૪૦૪	
માંડવી	૫૯૩	૮૭-૮૮		રાજપરા	૧૬૯૩	૨૫૧-૨૫૨	
માંડવી	૧૮૯૩-૧૮૯૮	૨૮૩-૨૮૬		રાજપુર	૭૪૨	૧૦૬-૧૧૦	
માંડા	૨૭૫૦	૪૧૧-૪૧૨		રાજપુર (થરા)	૮૫૦	૧૨૩-૧૨૪	
માંડાણી	૩૦૩૯	૪૫૩-૪૫૪		રાજપુર	૧૨૦૫	૧૭૫-૧૭૬	
માંડાવી	૮૧૫	૧૧૯-૧૨૦		રાજપુરા	૩૫૫૪	૫૨૯-૫૩૦	
માંદા	૨૬૯૫	૪૦૩-૪૦૪		રાજમહેન્દ્રી	૪૧૪૧	૬૨૭-૬૨૮	
મુંજપુર	૯૧૪-૯૧૫	૧૩૩-૧૩૪	૨૫ ૫૨	રાજસદેસર	૨૪૧૨	૩૬૧-૩૬૨	
મુંડારા	૨૬૮૯-૨૬૯૧	૪૦૧-૪૦૪		રાજસીતાપુર	૧૪૪૩	૨૦૬-૨૧૦	
મુંદ્રા	૧૮૬૭-૧૮૭૦	૨૮૧-૨૮૨		રાહમ	૪૨૧૭	૬૩૬-૬૪૦	
મુંગઈ	૬૪૨-૬૬૭	૯૫-૯૮		રાહરાવાસ	૩૦૮૨	૪૫૬-૪૬૦	
મુંગઈ	૬૭૧	૯૯-૧૦૦		રાહુર	૩૬૮૭	૬૦૧-૬૦૨	
મૂંગથલા			૨૭૯	રાહુરી	૩૯૨૯	૫૯૩-૫૯૪	
મેંગળવા	૨૧૯૪	૩૨૯-૩૩૦		રાજોદ	૩૩૩૨-૩૩૩૩	૪૯૭-૪૯૮	
મૈસુર	૪૧૩૬	૬૨૫-૬૨૬		રાહપર	૨૮૯૭	૪૩૧-૪૩૨	
યવલેશ્વર	૩૭૩૬	૫૫૫-૫૫૬		રાહુકેપુર	૨૭૭૨-૨૭૭૪	૪૧૩-૪૧૪	૧૦૭ ૨૧૪
રખીઆસ	૧૨૮૦	૧૮૭-૧૮૮		રાહુપર	૧૯૧૮	૨૮૭-૨૮૮	
રહાજણા	૩૪૧૮	૫૦૭-૫૦૮		રાહુપુર	૧૪૨૧-૧૪૨૩	૨૦૫-૨૦૮	
રહાવસ	૨૬૪૨	૩૯૩-૩૯૪		રાહુપુર (સોરઠ)	૧૭૬૮	૨૬૧-૨૬૨	
રણાસણુ	૧૩૫૫	૧૯૭-૧૯૮		રાણાઈની દેવલી	૨૭૬૩	૪૧૩-૪૧૪	
રણુજ	૯૦૯	૧૩૩-૧૩૪		રાણાપુર	૩૧૨૩-૩૧૨૪	૪૬૫-૪૬૮	
રતનગઢ	૨૪૧૧	૩૬૧-૩૬૨		રાણાવાસ	૨૬૪૩	૩૯૫-૩૯૬	
રતનગઢ	૩૬૭૬	૫૪૭-૫૪૮		રાણી ઉર્ફે સરદારગઢ	૨૬૬૧	૩૯૭-૩૯૮	
રતલામ	૩૧૩૧-૩૧૪૨	૪૬૭-૪૭૦	૧૭૦ ૩૧૪	રાણીગામ	૨૧૩૦	૩૨૧-૩૨૨	
રતનગિરિ			૪૫૮	રાણી રેથન	૨૬૬૦	૩૯૭-૩૯૮	
રતનપુરી-નવરોઈ	૪૨૮૩-૪૨૮૪	૬૫૧-૬૫૪	૨૪૫ ૪૩૪	રાણી (નાની)	૧૭૦૩	૨૫૩-૨૫૪	
રઆસણુ	૧૨૯૨	૧૮૭-૧૮૮		રાધનપુર	૮૬૯-૮૯૩	૧૨૭-૧૩૦	
રમણીઆ	૨૪૯૪	૩૭૩-૩૭૪		રાનીખેડા	૩૭૧૫	૫૫૩-૫૫૪	
રથાવર્તગિરિ : કુંજરાવર્તગિરિ			૩૨૭	રાનીખેડર	૪૦૭૧	૬૧૩-૬૧૪	
રહિમતપુર	૪૦૧૭	૬૦૫-૬૦૬		રાનેર	૮૩૭	૧૨૧-૧૨૨	
રાઈથલ	૨૪૯૫	૩૭૩-૩૭૪		રાપર	૧૯૯૯	૨૯૯-૩૦૦	
રાખી	૨૪૯૧	૩૭૩-૩૭૪		રાપર (ગઢવાળી)	૧૯૧૫	૨૮૭-૨૮૮	
રાજકોટ	૧૪૮૧-૧૪૮૫	૨૧૫-૨૧૬		રાકુ	૯૦૩	૧૩૧-૧૩૨	
				રામગંજ	૨૩૫૪	૩૫૩-૩૫૪	
				રામનગર	૩૮૭૦	૫૭૭-૫૭૮	૨૦૦ ૩૫૬
				રામપુરા	૭૬૮	૧૧૧-૧૧૨	
				રામપુરા	૧૧૮૫	૧૭૩-૧૭૪	
				રામપુરા	૧૪૬૧	૨૧૧-૨૧૨	

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પૂ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પૂ. નં.	ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પૂ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પૂ. નં.
રામપુરા	૩૪૦૬-૩૪૧૦	૫૦૭-૫૦૮			રૂપાહેલી (મોટી)	૩૭૯૦	૫૬૩-૫૬૪		
રામસર	૨૫૯૦	૩૮૭-૩૮૮			રેલમગરા	૩૭૫૭	૫૫૭-૫૫૮		
રામસેન	૭૬૨	૧૧૧-૧૧૨	૧૫	૩૮	રેવતડા	૨૮૪૯	૪૨૫-૪૨૬		
રામસેન(કાખાની)	૩૦૭૦-૩૦૭૧	૪૫૭-૪૫૮			રેવદર	૩૧૦૩	૪૬૧-૪૬૨		
રામા	૩૫૨૦	૫૨૫-૫૨૬			રેવદંડા	૭૦૫	૧૦૩-૧૦૪		
રામાણીઆ	૧૮૮૩	૨૮૩-૨૮૪			રેવાસ (દિવડા)	૩૪૧૬	૫૦૭-૫૦૮		
રામોલ	૨૭૮	૩૯-૪૦			રોજાણા	૩૧૭૩	૪૭૩-૪૭૪		
રાયકોટ	૩૮૯૬	૫૮૧-૫૮૨			રોહલા	૨૮૨૮	૪૨૧-૪૨૨		
રાયણ	૧૮૯૧	૨૮૩-૨૮૪			રોપડ	૩૯૦૪	૫૮૩-૫૮૪		
રાયધણજર	૧૯૪૫	૨૯૧-૨૯૨			રોપલા	૪૦૮૮	૬૧૫-૬૧૬		
રાયપરીઆ	૩૦૩૬	૪૫૧-૪૫૨			રોપર્સન પેક	૪૧૩૨	૬૨૫-૬૨૬		
રાયપુર	૧૨૫૬	૧૮૩-૧૮૪			રોવાડા	૨૮૯૮	૪૩૧-૪૩૨		
રાયપુર	૨૩૬૨	૩૫૩-૩૫૪			રોહટ	૨૫૨૦	૩૭૭-૩૭૮		
રાયપુર	૨૫૮૦	૩૮૫-૩૮૬			રોહા	૭૦૬	૧૦૩-૧૦૪		
રાયપુર	૩૦૯૯	૪૬૧-૪૬૨			રોહિડા	૨૯૫૯-૨૯૬૧	૪૩૯-૪૪૨	૧૩૨	૨૫૮
રાયપુર	૩૬૨૫	૫૩૯-૫૪૦			રોહીશાળા	૧૬૭૬	૨૪૭-૨૪૮		
રાયપુર	૪૨૧૮-૪૨૧૯	૬૩૯-૬૪૦			રોળગામ	૩૯૪૫	૫૯૫-૫૯૬		
રાયના (ઔરંગનગર)	૪૨૭૮	૬૫૧-૬૫૨			રંગપુર	૩૧૨૧	૪૬૫-૪૬૬		
રાસીન	૪૦૦૧	૬૦૩-૬૦૪			રંધોળા	૧૭૪૩	૨૫૯-૨૬૦		
રાસી	૩૭૬૮	૫૫૯-૫૬૦			રંડેડા	૩૫૪૫	૫૨૯-૫૩૦		
રાસ	૨૬૨૬	૩૯૧-૩૯૨			રંધભવર	૩૩૦૯	૪૯૩-૪૯૪		
રાહતગઢ	૪૨૧૦	૬૩૯-૬૪૦			રંભાપુર	૩૧૨૦	૪૬૫-૪૬૬		
રાહુરી	૩૯૮૪	૬૦૧-૬૦૨			રાંચી	૪૩૭૬	૬૬૭-૬૬૮		
રાળજ	૩૬૭	૫૧-૫૨			રાંતેજ	૧૧૯૦	૧૭૩-૧૭૪	૪૩	૭૬
રિયા	૮૪૨	૧૨૩-૧૨૪			રાંદેર	૫૭૫-૫૮૦	૮૩-૮૬		
રિયાં	૨૨૭૩	૩૪૧-૩૪૨			રાંધેળા	૧૩૭૭-૧૩૭૮	૧૯૯-૨૦૦		
રીઆમણ	૩૧૮૩	૪૭૫-૪૭૬			રીંગણોદ	૩૧૮૪-૩૧૮૫	૪૭૫-૪૭૬	૧૭૪	૩૧૭
રીંગણોદ	૩૩૨૯	૪૯૫-૪૯૬			લકડવાસ	૩૫૩૬	૫૨૭-૫૨૮		
રીછો	૩૬૫૪	૫૪૩-૫૪૪			લક્ષમણી	૩૧૧૭	૪૬૫-૪૬૬	૧૬૯	૩૧૩
રીણી (તારાનગર)	૨૪૫૯	૩૬૭-૩૬૮			લખતર	૧૪૫૭	૨૧૧-૨૧૨		
રીદ્રોલ	૧૩૬૪	૧૯૭-૧૯૮			લખતો	૪૨૪૩-૪૨૬૨	૬૪૫-૬૫૦	૨૪૧	૪૧૮
રૂઝ	૩૪૭૦	૫૧૪-૫૧૬			લખાવડી	૩૫૫૭	૫૩૧-૫૩૨		
રૂણીગ	૩૨૪૨	૪૮૩-૪૮૪			લખવાડ				૪૯૩
રૂઢ	૩૭૬૬	૫૫૯-૫૬૦			લખવાડ-ક્ષત્રિયકુંડ	૪૩૭૧-૪૩૭૪	૬૬૫-૬૬૬	૨૬૬	૪૯૨
રૂનીગ	૩૪૫૬	૫૧૩-૫૧૪			લંડેડી	૧૯૧૦	૨૮૫-૨૮૬		
રૂપનગઢ	૨૫૩૨-૨૫૩૩	૩૭૯-૩૮૦			લણુવા	૧૧૨૪	૧૬૩-૧૬૪		
રૂપનગર	૩૬૦૭	૫૩૭-૫૩૮			લેતીપુર	૧૫૨૭	૨૨૧-૨૨૨		
રૂપપર	૯૨૮	૧૩૫-૧૩૬	૨૮	૫૪	લદુના	૨૩૦૮	૩૪૭-૩૪૮		
રૂપાલ	૧૨૯૧	૧૮૭-૧૮૮			લદુના	૩૩૭૭	૫૦૩-૫૦૪		
રૂપાવડી	૧૬૭૩	૨૪૭-૨૪૮			લવેરા વાવડી	૨૨૨૧	૩૩૩-૩૩૪		
રૂપાવસ	૨૧૦૬	૩૧૭-૩૧૮							
રૂપાવસ	૨૫૫૭	૩૮૩-૩૮૪							

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પૂ. નં.	વિ.નં. ગામનં. પૂ.નં.	ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પૂ. નં.	વિ.નં. ગામનં. પૂ.નં.
અસલાવણ	૩૬૬૫	૫૪૫-૫૪૬		લોદરાણી	૧૮૬૨	૨૮૭-૨૮૮	
અચુડિયા	૩૬૭૭	૪૭૫-૪૭૬		લોદરી			૨૫૧
બાકડિયા	૧૮૮૪	૨૮૭-૨૮૮		લોદવા	૨૦૭૮-૨૦૮૩	૩૧૩-૩૧૪	૮૨ ૧૭૧
બાકરોડા	૧૩૬૬	૧૮૭-૧૮૮		લોદ્રા	૧૩૬૫	૧૮૭-૧૮૮	
બાબા બાવળ	૧૫૧૭	૨૨૧-૨૨૨		લોનાવાલા	૩૮૫૬	૫૨૭-૫૨૮	
બાખિયાણી	૧૭૫૨	૨૫૬-૨૬૦		લોલાણ	૮૦૦	૧૩૧-૧૩૨	
બાખોલા	૩૭૬૪	૫૫૮-૫૬૦		લોલાવટ	૨૦૮૫-૨૦૮૬	૩૧૫-૩૧૬	
બાછડી	૧૦૪૫	૧૫૩-૧૫૪		લોંગા	૩૮૦૫	૫૬૫-૫૬૬	
બાછુંડા	૩૭૭૬	૫૬૧-૫૬૨		લોંગત	૩૬૩૪	૫૪૧-૫૪૨	
ભાજ	૨૮૮૧	૪૪૩-૪૪૪	૧૫૦ ૨૭૪	લોંગિયેજ	૧૨૪૨	૧૮૫-૧૮૬	
ભાઠારા	૨૬૭૭	૩૮૬-૪૦૦		લોંગડીઆ	૧૩૨૮	૧૮૩-૧૮૪	
ભાડી	૧૭૫૮	૨૬૧-૨૬૨		લોંગા	૩૮૦૫	૫૬૫-૫૬૬	
ભાડીદડ	૧૭૫૦	૨૫૮-૨૬૦		લોંગિયા	૨૬૨૫	૩૮૧-૩૮૨	
ભાનુ	૨૫૨૧	૩૭૭-૩૭૮		લોખોડી	૩૬૧૧	૫૩૭-૫૩૮	
ભાડોલ	૧૨૩૭-૧૨૩૮	૧૮૧-૧૮૨		લીંચ	૧૧૪૧	૧૬૭-૧૬૮	
ભાપોદ	૨૭૨૨	૪૦૭-૪૦૮		લીંગગામ	૩૮૩૦	૫૬૩-૫૬૪	
ભાગરીઆ	૩૩૩૧	૪૮૫-૪૮૬		લીંબરી	૧૪૨૭-૧૪૨૮	૨૦૭-૨૦૮	
ભાચલો	૧૮૦૩	૨૮૫-૨૮૬		લીખોદરા	૧૩૭૩	૧૮૬-૨૦૦	
ભાલગઢ	૩૪૬૧	૫૧૩-૫૧૪		લીમેટ (લીમેટ)	૪૮૨	૭૧-૭૨	
ભાલપુર	૧૫૧૫	૨૨૧-૨૨૨		વઢ	૩૪૧૪	૫૦૭-૫૦૮	૧૮૬ ૩૩૪
ભાલા	૧૮૧૭	૨૮૭-૨૮૮		વઢાપુર	૧૩૦૦	૧૮૮-૧૮૯	
ભાલી	૨૧૪	૩૧-૩૨		વખતગઢ	૩૩૧૮	૪૮૫-૪૮૬	
ભાસ	૩૦૪૦-૩૦૪૧	૪૫૩-૪૫૪		વમદા	૭૮૩	૧૧૩-૧૧૪	
ભાસરા ગુડા	૨૭૦૪	૪૦૫-૪૦૬		વટાદરા	૩૬૮	૫૩-૫૪	
ભાહોર	૩૮૬૭-૩૮૬૮	૫૭૭-૫૭૮	૨૦૨ ૩૫૮	વઝામ	૭૮૨	૧૧૫-૧૧૬	
લીમડો	૩૧૧૩	૪૬૫-૪૬૬		વઝામ	૧૧૫૮	૧૬૮-૧૭૦	૪૧ ૭૪
બુદરા	૮૪૪	૧૨૩-૧૨૪		વઝામ(વાંકડિયા)	૨૧૪૩-૨૧૪૪	૩૨૩-૩૨૪	
બુધીઆના	૩૮૬૭-૩૮૬૮	૫૮૧-૫૮૨	૨૧૦ ૩૬૮	વઝામ(શિવગંજ)	૨૮૦૮-૨૮૧૦	૪૧૬-૪૨૦	
બુલુકરણસર	૨૪૬૧	૩૬૬-૩૭૦		વઝાંવ	૪૦૫૬	૬૧૧-૬૧૨	
બુલુવા	૧૧૦૩	૧૬૧-૧૬૨		વઝાલ	૩૭૮	૫૩-૫૪	
બુલુવા	૨૬૭૫-૨૬૭૬	૩૮૬-૪૦૦		વઝનગર	૧૦૬૮-૧૦૭૨	૧૫૫-૧૫૮	૩૦ ૬૩
બુલુવાણ	૨૮૧-૨૮૨	૪૧-૪૨		વઝનેર	૩૮૫૫	૫૮૭-૫૮૮	
બુલુ	૧૮૫૮	૨૭૮-૨૮૦		વઝવાસા	૧૨૭૬	૧૮૫-૧૮૬	
બુલોલ	૩૧૦૫	૪૬૧-૪૬૨		વઝવીઆળા	૧૮૨૮	૨૭૩-૨૭૪	
બુલાણા	૭૫૮	૧૧૧-૧૧૨		વઝસમા	૧૨૧૧	૧૭૭-૧૭૮	
ભેટા	૨૧૬૭	૩૨૫-૩૨૬		વઝસર	૧૮૨૪	૨૮૮-૨૯૦	
ભેગાંવ	૩૩૨૬	૪૮૫-૪૮૬		વઝા	૮૫૨	૧૨૩-૧૨૪	
ભોટાણા	૨૮૧૬	૪૩૩-૪૩૪	૧૨૩ ૨૪૪	વઝલ	૧૭૬૬	૨૬૧-૨૬૨	
ભોલાઈ	૧૮૬૮	૨૮૫-૨૮૬		વઝલા	૧૮૫૭	૨૭૮-૨૮૦	
ભોલુર	૪૧૮૭	૬૩૫-૬૩૬		વઝાલી	૧૩૨૫-૧૩૨૬	૧૮૩-૧૮૪	૫૧ ૮૭
ભોલુંદ	૪૦૦૭	૬૦૩-૬૦૪		વઝવલ	૭૫૨	૧૦૮-૧૧૦	
				વઝવલી	૧૧૨૧	૧૬૩-૧૬૪	

ગામનું નામ	કોડનો આંક	કોડ પુ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પુ. નં.	ગામનું નામ	કોડનો આંક	કોડ પુ. નં.	વિ. નોં. ગામ નં.	વિ. નોં. પુ. નં.
વડાસણ	૧૨૨૯	૧૭૯-૧૮૦			વાગોડા	૨૧૮૯	૩૨૯-૩૩૦		
વડીઆ	૧૬૬૯	૨૪૭-૨૪૮			વાગોડા	૩૫૮૬	૫૩૫-૫૩૬		
વડુથ	૪૦૧૩	૬૦૫-૬૦૫			વાગોળા	૨૬૫૨	૩૯૫-૩૯૬		
વડોદરા	૩૭૯-૪૧૩	૫૩-૬૦	૪	૧૭	વાઘપુર	૧૨૪૭	૧૮૧-૧૮૨		
વડોદરા (અમોડા)	૧૨૬૯	૧૮૫-૧૮૬			વાધેલ	૯૧૨	૧૩૩-૧૩૪		
વડુ	૧૨૦૯	૧૭૭-૧૭૮			વાટેડા	૨૯૬૨	૪૪૧-૪૪૨	૧૩૩	૨૫૯
વઢવાણ કેમ્પ					વાકાર	૪૦૧૮	૬૦૫-૬૦૬		
(સુરેન્દ્રનગર)	૧૪૩૭-૧૪૩૮	૨૦૯-૨૧૦			વાડા	૩૯૨૧	૫૯૧-૫૯૨		
વઢવાણ રાહુર	૧૪૩૨-૧૪૩૪	૨૦૭-૨૦૮	૫૬	૯૭	વાડાસીતોર	૨૮૪	૩૯-૪૦		
વણુજરા	૪૫૫	૬૫-૬૬			વાડી	૩૭૦૧	૧૫૧-૧૫૨		
વણુસોલ	૭૭૨	૧૧૩-૧૧૪			વાણ	૩૦૪૨	૪૫૩-૪૫૪		
વણા	૧૪૫૮	૨૧૧-૨૧૨			વાતમ	૭૫૮	૧૧૧-૧૧૨		
વળોદ	૧૧૬૨	૧૬૯-૧૭૦			વાઘલધરા	૬૩૩	૯૩-૯૪		
વતરા	૩૬૮	૫૩-૫૪			વાનીચ	૩૬૪૪	૫૪૩-૫૪૪		
વતી	૩૯૫૮	૫૯૭-૫૯૮			વાપી	૬૧૫	૯૧-૯૨		
વરકાણા	૨૮૦૨	૪૧૭-૪૧૮	૧૧૧	૨૨૬	વાકાગામ	૩૯૩૨	૫૯૩-૫૯૪		
વરાણ	૭૬૭	૧૧૧-૧૧૨			વામજ	૧૦૮૬	૧૫૯-૧૬૦	૩૨	૬૫
વરતેજ	૧૭૨૧	૨૫૫-૨૫૬			વાપડ	૮૩૮	૧૨૧-૧૨૨		
વરદરા	૨૮૩૦-૨૮૩૧	૪૨૧-૪૨૪			વારાપધર	૧૯૨૨	૨૮૭-૨૮૮		
વરમાણ	૩૧૦૨	૪૬૧-૪૬૨	૧૬૬	૩૦૭	વારાસીવતી	૪૧૯૯	૬૩૭-૬૩૮		
વરમંડલ	૩૩૩૦	૪૯૫-૪૯૬			વરાલી	૯૦૬	૧૩૧-૧૩૨		
વરલ	૧૬૬૨	૨૪૫-૨૪૬			વાલમ (તીર્થ)	૧૦૭૬	૧૫૭-૧૫૮		
વરસોડા	૧૩૬૭	૧૯૯-૨૦૦			વાલરાઇ	૨૭૧૧	૪૦૫-૪૦૬		
વરાડ	૫૯૧	૮૭-૮૮			વાલવોડ	૨૬૮	૩૭-૩૮		
વરાડા	૨૯૪૩	૪૩૭-૪૩૮			વાલા	૪૦૦૬	૬૦૩-૬૦૪		
વરાડિયા	૧૯૩૨	૨૮૯-૨૯૦			વાલાગિરિ	૪૦૬૩	૬૧૧-૬૧૨		
વરીઆવ	૫૮૧	૮૫-૮૬			વાલી (સાચેરી)	૨૧૮૫	૩૨૯-૩૩૦		
વરોરા	૪૧૮૨	૬૩૫-૬૩૬			વાલીયા	૪૯૩	૭૧-૭૨		
વર્ધા	૪૧૭૯	૬૩૫-૬૩૬			વાલુકા	૧૭૩૫-૧૭૩૬	૨૫૧-૨૫૮		
વલણ	૪૨૭	૬૧-૬૨			વાલોડ	૫૮૭	૮૫-૮૬		
વલદરા	૩૦૩૮	૪૫૩-૪૫૪			વાવ	૮૧૧-૮૧૨	૧૧૭-૧૨૦	૧૭	૪૨
વલલીપુર (વળા)	૧૧૭૫૫	૨૬૧-૨૬૨	૬૨	૧૧૪	વાવ (સતલાસણા)	૧૦૬૬	૧૫૫-૧૫૬		
વલવન	૩૯૫૦	૫૯૫-૫૯૬			વાસણા	૭૫૬	૧૧૧-૧૨૨		
વલસાડ	૬૧૧	૮૯-૯૦			વાસણા	૧૩૭૬	૧૯૮-૨૦૦		
વલાદ	૧૨૫૫	૧૮૩-૧૮૪			વાસણા	૨૫૬૧	૩૮૩-૩૮૪		
વવાણિયા	૧૪૭૭	૨૧૫-૨૧૬			વાસણા (જગણા)	૭૨૫	૧૦૫-૧૦૬		
વસઈ	૧૫૧૮	૨૨૧-૨૨૨			વાસદ	૩૭૫	૫૩-૫૪		
વસો (પુરા)	૨૭૪	૩૯-૪૦			વારાં	૨૯૫૮	૩૪૯-૪૪૦	૧૩૧	૨૫૭
વસંતગઢ			૨૩૫		વાસીચુ-વીસલનગર				૨૬૯
વાઈ	૪૦૧૦	૬૦૫-૬૦૬			વિજાપુર	૧૩૪૬-૧૩૫૪	૧૯૫-૧૯૮	૫૩	૯૦
વાગડોદ	૮૩૫	૧૨૧-૧૨૨			વિજાપુર	૨૬૭૨	૩૯૯-૪૦૦		
વાગરા	૪૭૦	૬૭-૬૮			વિજાપુર	૪૦૭૬	૬૧૩-૬૧૪	૨૨૭	૩૮૭
વાગીણ	૨૯૦૪-૨૯૦૫	૪૩૧-૪૩૨	૧૧૯	૨૩૮	વિજેવા	૨૬૮૦	૪૦૧-૪૦૨		

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પૂ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૂ.નં.
વિક્રમગઢ (વાંદુ)	૧૪૬૦	૨૧૧-૨૧૨		
વિકલાપુર	૧૧૮૧	૧૭૩-૧૭૪		
વિનોના	૩૭૦૦	૫૫૧-૫૫૨		
વિપુલગિરિ			૪૫૭	
વિકાર	૧૩૫૯	૧૯૭-૧૯૮		
વીજપાસર	૧૯૭૮	૨૯૫-૨૯૬		
વીટા	૪૦૨૫	૬૦૭-૬૦૮		
વીકુંડા	૨૭૧૩	૪૦૫-૪૦૬		
વીટ (મોઢ કુઆવાડી)	૧૯૦૯	૨૮૫-૨૮૬		
વીથોણુ	૧૯૬૫	૨૯૩-૨૯૪		
વીરપુર	૨૮૫	૩૯-૪૦		
વીરમગામ	૧૧૪૭-૧૧૫૨	૧૬૭-૧૬૮		
વીરવાડા	૨૯૭૫-૨૯૭૬	૪૪૩-૪૪૪	૧૪૫	૨૬૭
વીરામી	૨૭૨૪	૪૦૭-૪૦૮		
વીરાલી			૨૭૦	
વીસેપારલે	૬૭૫	૯૯-૧૦૦		
વીસનગર	૧૦૩૫-૧૦૪૦	૧૫૧-૧૫૨		
વીસલપુર	૨૨૨૮	૩૩૫-૩૩૬		
વીસલપુર	૨૭૨૬	૪૦૭-૪૦૮		
વીસાવડી	૧૧૫૭	૧૬૯-૧૭૦		
વુગામ	૩૦૭૨	૪૫૭-૪૫૮		
વેળસપુર	૨૮૯	૪૧-૪૨		
વેડુ (ખીશનગઢ)	૨૫૦૬	૩૭૫-૩૭૬		
વેડ	૯૦૪	૧૩૧-૧૩૨		
વેડા (ખીસવાઈ આરોહજી)	૧૩૫૮	૧૯૭-૧૯૮		
વેડા (વાણીઆ)	૧૨૧૩	૧૭૭-૧૭૮		
વેડ્યા	૭૪૮	૧૦૯-૧૧૦		
વેઢાણુ	૨૮૮૦	૪૨૯-૪૩૦		
વેરાવળ	૧૮૦૩-૧૮૦૫	૨૬૯-૨૭૦		
વેરાવાલ	૩૮૮૬	૫૮૧-૫૮૨		
વેલાર	૨૯૭૧	૪૪૧-૪૪૨	૧૪૨	૨૬૪
વેલાંગરી	૩૦૪૮	૪૫૩-૪૫૪		
વેલેતાર	૧૨૫૮	૧૮૩-૧૮૪		
વેળાવદર	૧૪૮૮	૨૧૫-૨૧૬		
વેભારગિરિ			૪૬૧	
વેર	૨૪૭૩	૩૭૧-૩૭૨		
વૈશાલી			૪૮૬	
વંથલી:(સોરઠ)	૧૭૫૯	૨૬૭-૨૬૮	૬૪	૧૩૨
વંડા	૧૭૧૯	૨૫૫-૨૬૬		
વાંકલી	૨૭૩૯	૪૦૯-૪૧૦		

ગામનું નામ	કોડાનો આંક	કોડા પૂ. નં.	વિ.નો. ગામ નં.	વિ.નો. પૂ.નં.
વાંકાનેર	૫૮૮	૮૫-૮૬		
વાંકાનેર	૧૪૭૧-૧૪૭૨	૨૧૩-૨૧૪		
વાંછી	૧૮૧૩	૨૭૯-૨૮૦		
વાંકુ	૧૮૧૪	૨૮૭-૨૮૮		
વાંગી	૪૦૨૯	૬૦૭-૬૦૮		
વાંગી	૪૦૮૪	૬૧૫-૬૧૬		
વીંછણુ	૧૧૭૯	૧૭૧-૧૭૨		
વીંછિયા	૧૪૨૦	૨૦૫-૨૦૬		
વાંઝ	૬૨૫	૯૧-૯૨		
વીંઝાણુ	૧૯૩૩	૨૮૯-૨૯૦		
વાંટાવદર	૧૪૫૪	૨૧૧-૨૧૨		
વાંડ	૧૯૫૫	૨૯૩-૨૯૪		
વાંઢિયા	૧૯૮૧	૨૯૭-૨૯૮		
વાંદરા	૬૭૮	૯૯-૧૦૦		
વાંઘોરી	૩૯૮૩	૬૦૧-૬૦૨		
વાંઘદા	૬૧૦	૮૯-૯૦		
વાંસવાડા (રેટેટ)	૩૮૨૫-૩૮૨૬	૫૬૭-૫૬૮		
વાંસા	૮૬૭	૧૨૭-૧૨૮		
વાંધ	૧૯૭૭	૨૯૫-૨૯૬		
વ્યારા	૪૪૪	૬૩-૬૪		
વ્યારા	૫૮૩	૮૫-૮૬		
સાંરપુર	૩૬૫-૩૬૬	૫૧-૫૨		
સાનુજીય	૧૫૩૨-૧૬૫૮,			
	૧૬૭૬-૧૬૮૨	૨૨૩-૨૪૬	૫૮	૯૮
સાહજહાંપુર	૪૨૮૨	૬૫૧-૬૫૨		
સાહપુરા	૩૭૯૬-૩૭૯૯	૫૬૩-૫૬૪		
સાહાપુર	૩૯૯૨	૬૦૧-૬૦૨		
સિકારપુર	૧૯૮૨	૨૯૭-૨૯૮		
સિયાટ	૨૫૫૨	૩૮૧-૩૮૨		
સિરપુર	૪૧૧૦-૪૧૧૧	૬૧૯-૬૨૦		
સિરશાળા	૪૧૦૬	૬૧૭-૬૧૮		
સિરશાળા	૪૧૦૮	૬૧૯-૬૨૦		
સિરોડી	૩૦૦૦	૪૪૫-૪૪૬		
સિરોહી	૨૯૮૫	૪૪૩-૪૪૪		
શિવગઢ	૩૨૦૪	૪૭૯-૪૮૦		
શિવગંજ	૨૮૧૧-૨૮૧૭	૪૧૯-૪૨૦		
શિવપુરી	૨૩૬૬-૨૩૬૭	૩૫૫-૩૫૬		
શિવા	૧૮૩૮	૨૭૩-૨૭૪		
શિવાજીનગર (ભાણુરડા)	૩૯૧૮	૫૯૧-૫૯૨		
શિહોર (ભાવણી)	૩૨૯૮	૪૯૧-૪૯૨		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૂ. નં.	વિ. નં.	ગામ નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૂ. નં.	વિ. નં.	ગામ નં.
શિહોર (શહેર)	૩૨૯૯	૪૯૧-૪૯૨			સણોસરા	૧૯૪૯	૨૯૧-૨૯૨		
શિહોર	૧૬૬૬-૧૬૬૮	૨૪૭-૨૪૮			સતખંદા	૩૬૬૩	૫૪૫-૫૪૬		
શીઆ	૩૧૯૮	૪૭૭-૪૭૮			સતના	૪૨૧૧	૬૩૯-૬૪૦		
શીખેડી	૩૧૫૪	૮૭૧-૪૭૨			સતલાસણા	૧૦૬૪-૧૦૬૫	૧૫૫-૧૫૬		
શીમોગાટાઉન	૪૧૩૮	૬૨૫-૬૨૬			સતાપરા	૨૯૫૦	૪૩૯-૪૪૦		
શીરાળા	૪૦૩૬	૬૦૭-૬૦૮			સતારા	૪૦૧૧-૪૦૧૨	૬૦૫-૬૦૬	૨૨૦	૩૮૩
શીર (ધોડનદી)	૩૯૩૬	૫૯૫-૫૯૬			સથાણા	૩૮૦૩	૫૬૩-૫૬૪		
શુકલતીર્થ	૪૮૭	૬૯-૭૦			સદારા	૨૫૭૧	૩૮૫-૩૮૬		
શેઠાંવ	૪૧૬૯	૬૩૩-૬૩૪			સનખતરા	૩૮૬૧	૫૭૫-૫૭૬		
શેતવા	૨૨૨૪	૩૩૩-૩૩૪			સનપટ	૩૦૦૫	૪૪૭-૪૪૮		
શેરગઢ	૨૨૧૯	૩૩૩-૩૩૪			સનવાડ	૩૭૭૩	૫૫૯-૫૬૦		
શેરડી	૧૯૬૩	૨૯૩-૨૯૪			સસાડીઆ	૧૭૪૫	૨૫૯-૨૬૦		
શેરપુર	૨૫૧૪	૩૭૭-૩૭૮			સમઉ	૧૩૪૩	૧૯૫-૧૯૬		
શેઠાંવ	૪૦૨૧	૬૦૫-૬૦૬			સમઢડી	૨૧૭૬-૨૧૭૮	૩૨૭-૩૨૮		
શોપુરકલા	૪૨૩૨	૬૪૫-૬૪૬			સમની	૪૬૩	૬૭-૬૮		
શાંરીપુર	૪૨૬૭	૬૪૯-૬૫૦	૨૪૪	૪૩૧	સમશેરપુર	૩૯૮૮	૬૦૧-૬૦૨		
શાંખસપુર	૧૧૩૪	૧૬૫-૧૬૬	૩૯	૭૨	સમાના	૩૯૦૨-૩૯૦૩	૫૮૩-૫૮૪		
શાંખેશ્વર	૮૯૮	૧૩૧-૧૩૨	૨૨	૪૭	સમી	૮૯૫	૧૨૯-૧૩૦		
શાંભુગઢ	૩૮૧૪	૫૬૫-૫૬૬			સમીના ખેડા	૩૫૧૧	૫૨૩-૫૨૪		
શાંકર	૪૮૮૮	૫૮૧-૫૮૨			સમેતશિખર	૪૩૨૫	૬૫૯-૬૬૦	૨૫૧	૪૮૮
શાંતુ	૨૮૬૩	૪૨૭-૪૨૮			સમેલ	૨૬૪૧	૩૯૩-૩૯૪		
શ્રીકુંગરગઢ	૨૪૧૩	૩૬૧-૩૬૨			સમોહિ	૮૩૬	૧૨૧-૧૨૨		
શ્રીનગર : કાફીર				૩૬૪	સરડી	૧૨૭૫	૧૮૫-૧૮૬		
શ્રાવસ્તી				૪૮૧	સરખેજ	૧૧૭૭	૧૭૧-૧૭૨		
શ્રવેતાંબી				૪૮૧	સરડોઈ	૧૨૮૯	૧૮૭-૧૮૮		
સકતપુર	૨૩૫૨	૩૫૩-૩૫૪			સરદવ	૧૨૨૧	૧૭૯-૧૮૦		
સકરગઢ	૩૭૩૭	૫૫૫-૫૫૬			સરદારગઢ	૩૬૨૦	૫૩૯-૫૪૦		
સકરાણા	૨૮૪૦	૪૨૩-૪૨૪			સરદારપુર	૧૨૩૯	૧૮૧-૧૮૨		
સકરાણી	૩૮૦૨	૫૬૩-૫૬૪			સરદારશહેર	૨૪૫૬-૨૪૫૭	૩૬૭-૩૬૮		
સગોરિયા	૨૩૦૪	૩૪૫-૩૪૬			સરધાર	૧૪૮૭	૨૧૫-૨૧૬		
સદોરા	૩૯૦૬	૫૮૩-૫૮૪			સરભોણ	૫૯૦	૮૭-૮૮		
સાથુદરી	૨૧૬૯-૨૧૭૦	૩૨૭-૩૨૮			સરવાડ	૨૫૮૪	૩૮૫-૩૮૬		
સાથુલી	૨૧૪૦	૩૨૩-૩૨૪			સરવાનીઆ (મહારાજ)	૩૭૧૦	૫૫૧-૫૫૨		
સાથુવા	૨૦૦૭	૨૯૯-૩૦૦			સરસી	૩૧૭૪	૪૭૫-૪૭૬		
સાથુવાડ	૮૨૮	૧૨૧-૧૨૨			સરવાળ	૧૪૪૭	૨૦૯-૨૧૦		
સાથુવાડા	૩૦૪૯	૪૫૩-૪૫૪			સરા	૧૪૫૧	૨૧૧-૨૧૨		
સાણોસરા	૧૭૪૨	૨૫૯-૨૬૦			સરાણા	૨૫૮૮	૩૮૭-૩૮૮		
					સરિયદ	૮૫૭	૧૨૫-૧૨૬		
					સરીગામ	૬૧૮	૯૧-૯૨		
					સરોના	૭૨૮	૧૦૭-૧૦૮	૧૨	૩૪
					સર્યના	૪૨૭૭	૬૫૧-૬૫૨		
					સલમકોટ	૭૮૧	૧૧૩-૧૧૪		
					સલાલ	૧૩૦૮	૧૮૬-૧૮૭		
					સલોદરિયા	૨૮૮૭	૪૨૯-૪૩૦		

ग्रामभुं नाम	कोकानो आंक	कोक पृ. नं.	वि. नं.	वि. नं.
सलोदा	३५६६	५३५-५३६		
सदुंगर	३५०८	५२३-५२४		
सदवा	७४०	१०७-१०८		
सदश्या	३०३७	४५१-४५२		
सवरसा	२८६५	४२७-४२८		
सवाध भाधवपुरा	२३७१-२३७३	३५५-३५६		
सवाणी	१०४३	१५३-१५४		
सकाहा	३७६१	५५६-५५७		
साभनवी	३१६८	४७३-४७४		
सागतवी	३४२२	५०६-५१०		
सागर	४२०६	६३६-६४०		
सागवाडा	३८४२	५६६-५७०		
सागोदिया	३३४६	४७१-४७२	१७२	३६६
साथेर	३०६१-३०६५	४५६-४६०	१६३	३०३
सागपुर	३३६०	४६६-५००		
साईया	२४६	३५-३६		
सायवाडा	२६३३	४४३-४४४		
सायवाडा (१४७)			२५१	
साथोद	१२७४	१८५-१८६		
साथुद	११७३-११७४	१७१-१७२		
सातम	६२७	६३-६४		
सातसेलु	३०६०	४५६-४६०	१६२	३०३
साथीया	३६१०	५३७-५३८		
साथीय	२२३१	३३५-३३६		
सादरा	३५६८	५३१-५३२		
सादडी	२७६६-२७७१	४१३-४१४		
सादरा	१२७६	१८७-१८८		
सावडी	४३३	६१-६२		
सावी	४५१	६३-६४		
सायरभती (रामनगर)	१३६२	२०१-२०२		
सायवा	३८२८	५६७-५६८		
सायवी	१३१७-१३१८	१६१-१६२		
सावराध	१६३७	२६१-२६२		
सामभियाणी	१६७६	२६५-२६६		
सामरायंदर	६२४	६१-६२		
सामेरा	१०७८	१५७-१५८		
सामेरी	१२८१	१८७-१८८		
सायथु	५६६	८७-८८		
सायरा	३५७६-३५७८	५३३-५३४		
सायवा	१४६२	२११-२१२		
सायवा	२८५०-२८५१	४२५-४२६		
सारसा	२६६	४१-४२		
सारंगपुर	३३६१	५०१-५०२		

ग्रामभुं नाम	कोकानो आंक	कोक पृ. नं.	वि. नं.	वि. नं.
सारंगी	३२०६	४७६-४८०		
सावरी	१२१४	१७७-१७८		
सावभगद	३१६७	४७३-४७४		
सावभिया	२७०५	४०५-४०६		
सावावासा	२२४८	३३७-३३८		
सावरकुंडला	१७१७	२५५-२५६		
सावथु	३३६७	५०५-५०६		
सावर	२५६६-२५७०	३८३-३८४		
सावा	३७१७	५५३-५५४		
सासम	७३४	१०७-१०८		
सादहा	४१६३	६१६-६२०		
शितानवासर	४१२१	१२३-१२४	२३०	३६०
शिद्धपुर	११०४-११०५	१६१-१६२	३४	६६
सितोवी	३६२५	५६३-५६४		
सियाणी	१४३०	२०७-२०८		
सियाणी	२१२८	३२१-३२२		
सियाणा	२२०२-२२०३	३३१-३३२		
सियालकोट	३८५६	५७५-५७६	१६८	३५५
सिरपुर-अंतरीक्ष	४१७०	६३३-६३४	२३८	४०५
सिराही	२६२१-२६३४	४३५-४३६	१२५	२४६
सीकरा				१४६
सीकरायाद	४१४६	६२७-६२८		
सीकरायाद	४२६६	६४६-६५०		
सीतापुर	११७८	१७१-१७२		
सीताभुं	२३३२-२३३५	३४६-३५०		
सीताभुं	३३७१-३३७४	५०१-५०२		
सीधरथ	३०१३	४४७-४४८		
सीनार	४२५-४२६	६१-६२		
सीनर	३६६६-३६७०	५६६-५७०		
सीपार	१०५३	१५३-१५४		
सीमवावहा	३३१५	४६३-४६४		
सीरस	२४७१	३६६-३७०		
सीरीआरी	२६४४	३६५-३६६		
सीरोडी	३०५०	४५३-४५४		
सीवदर	३००१-३००२	४४५-४४८		
सीवंगद	३४४७	५११-५१२		
सीवनी	४२०१	६३७-६३८		
सीवनी	४२२४	६४१-६४२		
सीवास	२६५४	३६५-३६६		
सीवेश	२६७४	४४३-४४४	१४४	२६६
सीसराथा	७७८	११३-११४		
सीसारभा	३५२६	५२५-५२६		
सीसोदरा	६३६-६३२	६३-६४		

ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૂ. નં.	વિ. નં. ગામ નં.	વિ. નં. પૂ. નં.	ગામનું નામ	કોઠાનો આંક	કોઠા પૂ. નં.	વિ. નં. ગામ નં.	વિ. નં. પૂ. નં.
સીસોદા	૩૬૫૨	૫૪૩-૫૪૪			સોડલિયા	૨૫૮૯	૩૮૭-૩૮૮		
સુધગામ	૮૨૧	૧૧૯-૧૨૦			સોજતગેડ	૨૫૬૦	૩૮૩-૩૮૪		
સુખેશ	૩૧૭૦	૪૭૩-૪૭૪			સોજતસીરી	૨૫૪૨-૨૫૫૧	૩૭૯-૩૮૨		
સુગનનગઢ	૨૪૦૮-૨૪૧૦	૩૬૧-૩૬૨			સોજા	૧૨૧૯	૧૭૭-૧૭૮		
સુગનનપુરા	૨૩૪૯	૩૫૧-૩૫૨			સોજના	૨૭૭	૩૯-૪૦		
સુગનપર	૧૯૨૫	૨૮૯-૨૯૦			સોનઈ	૩૯૮૨	૬૦૧-૬૦૨		
સુગનવપુર મંડી	૩૨૯૫	૪૯૧-૪૯૨			સોનગઢ	૧૭૩૯	૨૫૭-૨૫૮		
સુગનવપુર શહેર	૩૨૯૬	૪૯૧-૪૯૨			સોનગુફા				૪૬૦
સુણાવ	૨૮૩	૩૯-૪૦			સોલાપુર	૪૦૭૭-૪૦૭૯	૬૧૩-૬૧૪		
સુથરી	૧૯૧૨	૨૮૭-૨૮૮	૭૧	૧૪૧	સોલાપુર	૪૦૯૬	૬૧૭-૬૧૮		
સુદામડા	૧૪૬૩	૨૧૩-૨૧૪			સંખવાલી	૨૮૩૩	૪૨૩-૪૨૪		
સુદાસણા	૧૦૬૦	૧૫૫-૧૫૬			સંખારી	૯૨૬	૧૩૫-૧૩૬		
સુનામ	૩૯૦૧	૫૮૩-૫૮૪			સંગમનેર	૩૯૮૯	૬૦૧-૬૦૨		
સુનેલ	૩૪૪૮	૫૧૩-૫૧૪			સંગેસરા	૩૬૮૬	૫૪૯-૫૫૦		
સુપા (કિશોરગામ)	૩૯૪૨	૫૯૫-૫૯૬			સંગ્રામગઢ	૩૮૧૦	૫૬૫-૫૬૬		
સુપા (પવારનું)	૩૯૭૭	૫૯૯-૬૦૦			સંજીત	૩૩૬૯	૫૦૧-૫૦૨		
સુખેર	૨૬૫૩	૩૯૫-૩૯૬			સંડેર	૧૧૩૦	૧૬૫-૧૬૬	૩૮	૮૧
સુખેરપુર (જૂનું)	૨૭૪૧	૪૦૯-૪૧૦			સંધારા	૨૩૬૧	૩૫૩-૩૫૪		
સુખેરપુર (નવું)	૨૭૪૨-૨૭૪૪	૪૦૯-૪૧૦			સાંકરા	૮૬૫	૧૨૫-૧૨૬		
સુરત	૪૯૬-૫૬૯	૭૧-૮૪	૧૦	૨૯	સાંગરિયા	૨૬૦૩	૩૮૯-૩૯૦		
સુરતગઢ	૨૪૬૫	૩૬૯-૩૭૦			સાંગલપુર	૧૩૩૬	૧૯૩-૧૯૪		
સુરપતંગાળ (જાતાપુર)	૪૩૮૦	૬૬૭-૬૬૮			સાંગલદી	૪૦૪૦-૪૦૪૨	૬૦૯-૬૧૦	૨૨૨	૩૮૪
સુરાણા	૨૧૬૧	૩૨૯-૩૩૦			સાંગાનેર	૨૨૯૪-૨૨૯૫	૩૪૫-૩૪૬		
સુરાયતાં	૨૫૫૫	૩૮૧-૩૮૨			સાંગાનેર	૩૭૫૧-૩૭૫૪	૫૫૭-૫૫૮		
સુરાસન	૮૩૦	૧૨૧-૧૨૨			સાંચોરી	૨૭૦૮	૪૦૫-૪૦૬		
સુરેલ	૧૧૬૦	૧૬૯-૧૭૦			સાંડેરાવ	૨૭૨૭-૨૭૨૮	૪૦૭-૪૦૮	૧૦૪	૨૧૨
સુવાણા	૩૭૫૪	૫૫૭-૫૫૮			સાંતપુર	૩૦૧૯	૪૪૯-૪૫૦	૧૫૩	૨૫૭
સુસારી	૩૨૨૭	૪૮૧-૪૮૨			સાંતલપુર	૨૦૦૮-૨૦૧૧	૨૯૯-૩૦૨		
સૂરજ	૧૧૯૭	૧૭૫-૧૭૬			સાંતલકુંડ	૬૭૭	૯૯-૧૦૦		
સૂર્યપહાડ				૫૦૧	સાંતિજ	૧૩૯૦	૨૦૧-૨૦૨		
સેજપુર	૧૪૬૪	૨૧૩-૨૧૪			સાંથલ	૧૧૮૬	૧૭૩-૧૭૪		
સેદરા	૧૭૧૩	૨૫૫-૨૫૬			સાંથા	૨૪૭૨	૩૭૧-૩૭૨		
સેદરિયા	૨૮૮૧	૪૨૯-૪૩૦			સાંથવ	૧૯૨૯	૨૮૯-૨૯૦		
સેમડ	૩૫૮૧	૫૩૩-૫૩૪			સાંથાણ	૧૯૧૨	૨૮૫-૨૮૬		
સેમલિયા	૩૧૪૮	૪૭૧-૪૭૨	૧૭૩	૩૧૬	સાંભર	૨૨૭૪	૩૪૧-૩૪૨		
સેરણા	૨૮૫૮	૪૨૫-૪૨૬			સાંચા	૧૯૩૧	૨૮૯-૨૯૦		
સેરિસા	૧૨૨૬	૧૭૯-૧૮૦	૪૫	૭૭	સાંચના	૨૬૫૯	૩૯૭-૩૯૮		
સેલવાડા	૩૦૫૬	૪૫૫-૪૫૬	૧૫૯	૨૯૮	સાંચેર	૩૧૯૯	૪૭૭-૪૭૮		
સેવાણા	૩૧૫૬-૩૧૫૭	૪૭૧-૪૭૨			સિંધુ	૩૬૫૯	૫૪૫-૫૪૬		
સેવાડી	૨૬૭૩-૨૬૭૪	૩૯૯-૪૦૦	૧૦૨	૨૧૦	સિંહપુરી (સારનાથ)				૪૩૬
સેવત્રી	૩૬૦૮-૩૬૦૯	૫૩૭-૫૩૮			સીંગપુર	૩૬૮૦	૫૪૭-૫૪૮		
સેસલી	૨૬૭૯	૪૦૧-૪૦૨	૧૦૩	૨૧૧					

ग्राम नाम	डा.नं.	डा.नं.	वि.नं.	वि.नं.	ग्राम नाम	डा.नं.	डा.नं.	वि.नं.	वि.नं.
	आ.क.	पू.नं.	आ.क.	पू.नं.		आ.क.	पू.नं.	आ.क.	पू.नं.
भोरोली	११४८	४४७-४४८			दरिनापुर	४२७५	१५१-१५२	२५५	४१३
भोरोली	२७२२	२७७-२७८			दयापद	१४५२	२११-२१२		
भोरोली	१८११	२८७-२८८			दाटपीपट्या	३२११	४८७-४८८		
भोरोली	२८३३	४८३-४८४			दाटोजा	३०८१	४५८-४५९		
भोरोली	१४१५	२०५-२०६			दाथरस (सीटी)	४२१५	१४८-१५०		
भोरोली	४३८१	११८-११९			दाया	१३०८	१८१-१८२		
भोरोली	२३७७	३५७-३५८			दाया	४२७३	१५१-१५२		
भोरोली	१००१	४४७-४४८			दाया	८११	१३३-१३४	२४	५१
भोरोली					दाया	३८०८	५८७-५८८	२१४	३७२
भोरोली					दायापुर	१८३१	२८१-२८२		
भोरोली					दायाभोज	१८१२	२८३-२८४		
भोरोली					दायावाडा	२८८८	४४५-४४६		
भोरोली					दायावाडा	१२७७	१८५-१८६		
भोरोली					दायापुर	२०८	२८-३०		
भोरोली					दायाली	४०१०-४०११	१११-११२	२२५	३८१
भोरोली					दाया	२१०८-२११०	३८८-३८९		
भोरोली					दायावाडा	४१४४-४१४८	१२७-१२८	२३४	३८५
भोरोली					दायावाडापुर	३८८२-३८८३	५८१-५८२	२०८	३१८
भोरोली					दायावाडा	४२२३	१४१-१४२		
भोरोली					दायापुर	३३४८	४८८-४८९		
भोरोली					दाया	४८८	१८-२०		
भोरोली					दायावाडा	१२८८-१२८९	१८८-१८९		
भोरोली					दायावाडा	४१८१	१३५-१३६		
भोरोली					दायावाडा	२३७०	३५५-३५६		

[illegible]

જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ

તીર્થ-મંદિર-મૂર્તિરચના અવલોકન

ભારતવર્ષના ધર્મોમાં જૈનધર્મ અને જૈનદર્શન પોતાનું અનોખું સ્થાન ધરાવે છે. એણે પોતાની આધ્યાત્મિક અને તાત્ત્વિક મૌલિક વિવેચનાઓથી આખા વિશ્વનું લક્ષ વર્ષોથી પોતાના તરફ ખેંચ્યું છે ને પોતાના આંગણે દૂરદૂરથી અભ્યાસીઓને નોતર્યા છે.

આ જૈનધર્મનો ભારતવર્ષમાં અનેકાંગી ફાળો છે. પોતાના તાત્ત્વિક અને વિશ્વબંધુત્વની સ્થાપનાને યોગ્ય ઉદાર સિદ્ધાંતો રજૂ કરતા આગમગ્રંથો દ્વારા તત્ત્વજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં જેમ ભારતવર્ષના ધર્મોમાં એણે અમૂલ્ય ફાળો આપ્યો છે એમ એણે સર્જેલાં મંદિરાવલીઓથી શોભતાં ને અવેર-અહિંસાનો ઉપદેશ દેતી પ્રથમરસનિમગ્ન જિનપ્રતિમાઓથી આપતાં તીર્થધામો દ્વારા પણ સાંસ્કૃતિક પરંપરામાં પોતાનો હિસ્સો શોભાતી રીતે નોંધાવ્યો છે. ગાઠ અરણ્યો, ફળદ્રુપ ક્ષેત્રો, ગગનચુંખી પર્વતો, પુણ્યસલિલ સરિતાઓ ને નિર્મળ પ્રકૃતિક્ષેત્રો વચ્ચે રચેલી આ મંદિરાવલી પુરાણ કાળથી પોતાના ઉપાસકોના ઐહિક અને પારલૌકિક કલ્યાણ કરવા સાથે, શિલ્પ-સ્થાપત્ય અને કળાવૈભવના વિકાસના નમૂનારૂપ બનેલ છે. પરમ કલ્યાણ ને પરમ કળાનાં આ સ્થાપત્યો નીચે દુનિયાના દેશો મુગ્ધ બની જાય એવો ઇતિહાસ કંડારેલો છે. કાળના હાથે અખંડિત રહેલાં ચૈત્યો ને જીર્ણોદ્ધાર પામેલાં ને પામતાં આ મંદિરોના પ્રત્યેક પાષાણમાં પુરાતત્ત્વવિદો અને ઇતિહાસકારો કોઈ મહાન યુગપરંપરા સજીવ થતી આજે પણ ઊકેલી રહ્યા છે.

આત્મકલ્યાણનાં આ જીવંત સ્મારકો કે તીર્થભાવનાનાં જે પ્રમાણે જૈન અનુશ્રુતિઓમાંથી મળી આવે છે^૨ એ ઉપરથી તીર્થભાવના મૂળ જૈન સંઘને આભારી હોય અને જૈન સંસ્કૃતિમાંથી એ ભાવનાએ પોષણ મેળવી એના સંરક્ષણ અને સંવર્ધનની પરંપરાને આજ સુધી જીવિત રાખી હોય એમ લાગે છે.

જૈન ગ્રંથોના અધ્યયનથી જણાય છે કે જૈન મહાત્માઓ નગરની બહાર જંગલમાં કે પર્વતની શુક્રાઓમાં આત્મસાક્ષાત્કાર કરવા યોગસમાધિ લગાવતા ને છેવટે કેવળજ્ઞાનની ઉચ્ચ દશા પ્રાપ્ત કરતા. એવા કેવળજ્ઞાની મહાત્માઓ પાસેથી આત્મજ્ઞાન મેળવવા જૈન સંઘ ત્યાં અવરજવર કરતો ને એવા જ્ઞાનીઓની પર્ષદા રચતો; જેને જૈન શાસ્ત્રોમાં ‘સમવસરણુ’ કહેવામાં આવે છે. તેમનું એવા સ્થળે નિર્વાણ થતાં એ વિશ્વવંદ્ય પુરુષોની ચિરસ્મૃતિમાંથી આત્મકલ્યાણની પ્રેરણા મેળવવા જૈન સંઘ સદા લક્ષિતપરાયણ રહેતો.

જૈન શાસ્ત્રોમાં ‘તીર્યંતે અનેનેતિ તીર્યમ્’ એવી તીર્થની વ્યુત્પત્તિ કરી છે. અર્થાત્—જેના વડે સંસારથી તરી

૧. “પ્રતિથાસાર” ગ્રંથમાં જિનમંદિર બનાવવાનાં સ્થળોનો નિર્દેશ આ પ્રકારે મળે છે :—

“જન્મ-નિષ્ક્રમણસ્થાન-જ્ઞાન-નિર્વાણભૂમિષુ । અન્યેષુ પુણ્યદેશેષુ, નદીકૂલે નગેષુ ચ ॥
પ્રામાદિસન્નિવેશેષુ, સમુદ્રપુલ્લિનેષુ ચ । અન્યેષુ વા મનોહ્રેષુ, કારયેજિનમન્દિરમ્ ॥”

૨. પ્રાચીન આગમશાસ્ત્રોમાં તીર્થોની નોંધ આ રીતે મળે છે :

“હ્રદાવય-ઉજ્જિતે, ગવગમપ ચ ધમ્મચક્રે ચ । પાસરહાવત્તનગં, ચમરુપ્પાયં ચ વંદામિ ॥”

—ગજામપદે દર્શાનકૃતવર્તિનિ । તથા તક્ષશિલાયાં ધર્મચક્રે તથા અદિચ્છત્રાયાં પાર્શ્વનાથસ્ય ઘરણેન્દ્રમહિમાસ્થાને ॥ —“આચારાંગનિધુક્તિ”

“ઉત્તરાવહે ધમ્મચક્રં, મથુરાય દેવણિમ્મિઓ થૂમો । કોસલાય જિયંતવામિપહિમા, તિસ્થંકારણ વા જમ્મભૂમિઓ ॥” —“નિશીથચૂર્ણિ”

ઉજ્જયંત-ગિરનાર સિવાયાનાં અષ્ટાપદ, ગજગ્રપદ, ધર્મચક્ર, રથાવર્ત નગ, ચમરોત્પાદ, મથુરાનો દેવનિર્મિત સ્તૂપ, કોસલની જીવતસ્વામીની પ્રતિમા વગેરે તીર્થો આજે અજ્ઞાત છે—તેનો વિચ્છેદ થયો એમ સમજવું રહ્યું.

જવાય તે 'તીર્થ' કહેવાય. આ તીર્થ જંગમ અને સ્થાવર; એમ બે પ્રકારનાં માનવામાં આવ્યાં છે. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચતુર્વિધ સંઘને 'જંગમ તીર્થ' કહે છે; અને એ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરનારા 'તીર્થંકર' કહેવાય છે. એ તીર્થંકરોથી સંબંધિત સ્થાન 'સ્થાવર તીર્થ' રૂપે ખ્યાતિ પામ્યાં છે. વળી, તીર્થંકરોના જીવન સાથે સંબંધિત ન હોવા છતાં તેમની પ્રેરણાદાયક પ્રાભાવિક પ્રતિભાઓ ન્યાં સ્થાપન કરવામાં આવતી એ સ્થળો પણ પરંપરાથી તીર્થરૂપ મનાવા લાગ્યાં.

વસ્તુતઃ 'યદધ્યાસિતમર્હદ્વિસ્તદ્વિ તીર્થં પ્રવક્ષતે' તીર્થંકરો અને મહાત્માઓએ પોતાના પાદવિહારથી જે ભૂમિને પવિત્ર કરી હોય અથવા તીર્થંકરોની કલ્યાણક જેવી ઘટનાઓથી જે ભૂમિ પાવન બની હોય ત્યાં લક્ષ્મણને એમનાં સ્તૂપ, નિષદ્યા વગેરે સ્મારકો ઊભાં કરતા તે 'તીર્થ' કહેવાતાં ને લક્ષ્મણનો એ સ્થળે યાત્રાએ આવતા. પોતાના હૃદયમાં પણ એવા અરિહંતોનો અધ્યાસ કરવા માટે તેઓ યોગ્ય વાતાવરણ સર્જતા. આથી જ જૈનોનાં તીર્થો મોટે ભાગે પ્રકૃતિની ગોદમાં ગિરિશિખર ઉપર સન્ન્યાં છે ને જૈનોએ પહાડોનો મહિમા વધુ ગાયો છે. વસ્તુતઃ પહાડની પ્રકૃતિ જૈન સિદ્ધાંતના સ્વરૂપને—તપ, ત્યાગની કઠોર ભૂમિકાને બરાબર મળતી આવે છે એ પણ એની વાસ્તવિક સાબિતીનું કુદરતી પ્રમાણ છે. આજનાં મંદિરોની રચનામાં પણ પાર્વતીય આકૃતિની તુલના થઈ આવે છે. મંદિરનું શિખર એ ગિરિશિખરની યાદ આપે છે, ગર્ભગૃહ એ ધ્યાનસ્થ મહાત્માની કલ્પનામાંથી ઊભું થયું હોય અને સલામંડપ એ મહાત્માની ઉપદેશવાણી સાંભળવાનું વ્યાખ્યાનપીઠ હોય એવી તુલનાત્મક કલ્પના સહજ થઈ આવે છે. ખીજી દૃષ્ટિએ સમવસરણની રચનાનું તેમાં અનુકરણ હોય એમ પણ લાગે છે.

'બૃહત્કલ્પસૂત્ર'માં એ ચૈત્યોના શાશ્વત ચૈત્ય, સાધર્મિક ચૈત્ય, મંગલચૈત્ય અને ભક્તિચત્ય એવા ચાર પ્રકારો અને અર્વાંતર પ્રકારો બતાવવામાં આવ્યા છે. જિનાલયની રચના વિશે 'રાયપસેણધ્ય-સૂત્ર' 'જીવાજીવાભિગમસૂત્ર' વગેરેમાં ઘણી જાણવાયેલ્ય વિગતો સંગ્રહાયેલી છે. મધ્યયુગીન કાળનાં મંદિરો વિશે 'નિર્વાણકલિકા, 'વાસ્તુસાર' નામક ગ્રંથ(ત્રીજા અધ્યાય)માંથી વિસ્તૃત અને પદ્ધતિસરની અનેક બાબતોનું વર્ણન મળી આવે છે.^૩

જૈનોના કોઈ પણ તીર્થને નિહાળતાં એના ઇતિહાસના અધ્યયનથી સેંકડો ને હજારો વર્ષના કાળના પડદાઓ ચીરાઈ જાય છે ને એ કાળ, એ ભૂમિ ને એ ઘટનાઓનું મનોરમ દ્રશ્ય આંખ સામે ખડું થઈ જાય છે. જૈનોનાં તીર્થો માત્ર વૈભવ કે કળાના નમૂના નથી પણ જૈન સંઘની જીવનકળા અને આત્મકલ્યાણનાં જીવંત પ્રતીકો તરીકે પંકાયેલાં છે. કાળના ઝંઝાવાતમાંથી જૈન સંસ્કૃતિનાં આ સદા ઉજ્જવળ પ્રતીકોએ પહાડના ખડક ઉપર ઊભેલા અડગ મોન તપસ્વીની જેમ જૈન સંઘની રક્ષા કરી છે. ભારતના જુદા જુદા વિભાગમાં વસતા જૈનોના હોલવાતા ભાવનાદીપને આ પ્રતીકોએ—તીર્થોએ સંકેતી પ્રત્યક્ષલિત બનાવી રાખ્યો છે ને જૈન સંઘને એકસાંકળે ચૂંથી રાખ્યો છે.

આવા દેવમંદિરોની પવિત્રતાની રક્ષામાં, કાળથી જર્જરિત થતાને ઉદ્ધારવામાં જૈન સંઘ પોતાના સર્વસ્વનો ભોગ આપે એમાં નવાઈ નથી. જૈન સંઘે પોતાની અઢળક સંપત્તિ એની પાછળ લગાવીને પોતાની ભક્તિ, ઉદારતા ને ભાવનાનો પરિચય આપ્યો છે. જૈન સંઘ આજે આટલા આત્મસન્માન સાથે જીવંત રહી શક્યો છે એ એની તીર્થભાવના અને સરસ્વતીના અવતારસમા સુનિ-મહાત્માઓના ઉપદેશને આભારી છે. આવી દૂરદેશી તીર્થભાવનાનો પ્રભાવ ઓછાવત્તા અંશે સઘળા ધર્મો ઉપર પડ્યો જ છે.

જીવનસાક્ષાત્કાર કરવા માટે ઉત્તુંગ ગિરિશિખરો પર નિર્માણ થયેલાં—જ્યાંના એક પથ્થરની ઢાળાઈ ને નકશી એક ચાંદીની પાટ જેટલી કિંમતની થઈ છે—એ સુંદર મંદિરો; એમાં વિરાજતી હીરા, પત્તા, નીલમ, સ્ફટિક, સુવર્ણ, રૌપ્ય ને ધાતુ-પાષાણની પ્રશ્નમરસનિમગ્ન ઉલ્લાસમયી મૂર્તિઓ; જેની સ્તંભાવલિમાં જીવનસત્યોનો આવિષ્કાર આલેખાયેલો છે ને જેના શુભજ્ઞેમાં મૃત્યુજ્યે મહાત્માઓની ભક્તિ કરતાં દેવ-દેવીઓનાં કમનીય અંગમરોડ સાથે નારારંભ આલેખી નાટ્યશાસ્ત્રનો નિચોડ રજૂ કરી દીધો છે; જેના ટોડલે ટોડલે આત્મદર્શનની ઝલક આપતાં કમળો,

૩. "વાસ્તુસાર" વગેરે ગ્રંથોમાં જિનમંદિરોના વિવિધ પ્રકારોના ૯૧૭૦ ભેદોનું વર્ણન મળે છે.

૪. મહાકવિ ધનપાલે જૈન મૂર્તિ વિશે સાચું જ કહ્યું છે :

પ્રશમત્સનિમગ્નં દૃષ્ટિયુગ્મં પ્રવર્ણં, વદનક્મલમદ્ભં કામિનીયજ્ઞશ્ચન્દ્રમ્ । કાયુગમપિ ધત્તે શસ્ત્રસમ્પન્નવન્દ્યં, તદસિ જગતિ દેવો વીતરાગસ્ત્વમેવ ॥

શંખ, દીપકો ને નંદાવર્તની ચિત્રમાળા, લલિતકળાનાં આભૂષણો, વાર્જિત્રો ને પશુ-પંખીઓની હારમાળા આલેખી છે ને ઉર્ધ્વગામી આદર્શોનું ઉદ્દ્યોધન કરતી શિખરોની શ્રેણીઓ રચેલી જોવાય છે. આવા મંદિરો દ્વારા જૈનધર્મ પોતાની ભાવપ્રધાન કળાની પરંપરા, સૌંદર્યની પ્રણાલિકા અને ધર્મનું આભિજ્ઞત્ય વિશિષ્ટ પ્રકારે પ્રગટ કર્યું છે. જેઓનો ભૂતકાળ પવિત્ર અને ઉત્ત્તરવળ હતો એવા વીતરાગ લગવાનનાં મંદિરો દ્વારા આર્યાવર્તની પ્રજાને સાદાર્થ, સદાચાર ને સંસ્કારી બની ભવિષ્યકાળ ઉત્તરવળ બનાવવાનો—તમસૂનો પરિત્યાગ, રજસૂનું દમન અને સત્વગુણના પ્રાકટ્યનો આદેશ યુગોથી મળ્યા કર્યો છે ને એ દ્વારા જીવનના વિશુદ્ધ આનંદની રસલહાણુ વહેતી કરી છે.

આવા વિભૂતિમાન પ્રત્યેક તીર્થ, પ્રત્યેક પહાડ ને પ્રત્યેક મંદિરાવલી એ જૈનધર્મની-જૈન સમાજની સભ્યતા, ધર્મભાવના ને વિચારપરંપરાનો ઇતિહાસ રજૂ કરે છે. જૈનોનાં ઉત્થાન ને વિકાસ ત્યાંના જ પથ્થરો પર, એની આસપાસની ભૂમિ પર, ત્યાંના ખંડેરો ને ઉઘાનો પર આલેખાયેલો પડ્યો છે. આંખ હોય તે નિહાળી શકે, શ્રુતિ હોય તે સમજી શકે, સ્મૃતિ હોય તે નાણી શકે.

આજે ભારતવર્ષની આરે દિશામાં જૈન શ્વેતાંબર મંદિરોની લગભગ ૫૦૦૦ અનુપમ ઈમારતો જાણી છે ને જે દેવમંદિરો ભૂગર્ભમાં લખી ગયાં કે બીજાના હાથ તળે પડ્યાં છે એની તો આમાં ગણતરીયે નથી.

આ “જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ” દ્વારા એ મહાન કાર્ય ચતુર્કિંચિત્ પણ કરવાનો અભિલાષ છે. અલગત, આ કાર્ય એટલું મહાન છે અને સાધનો એટલાં ટાંચાં છે કે એને સર્વાંગપૂર્ણ કહી ન શકાય. છતાં દ્રૂંકી મર્યાદામાં પણ એ માર્ગે એક નમ્ર પ્રયાસ છે; એટલું જ કહેવું બસ છે.

ગૂર્જરભૂમિની મંદિરાવલી

ભારતવર્ષમાં ગુજરાત આજે ધર્મ, સંસ્કૃતિ ને કળાની બાળતમાં પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. એક કાળે મગધમાં જે જૈનધર્મનો પ્રચાર હશે એની ઝાંખી ગુજરાત આજે કરાવી રહ્યું છે.

ગુજરાત સદાકાળ એક છત્રછાયા નીચે રહ્યું નથી. ગુજરાત નામ તો ગૂર્જરોને રાજ્ય પ્રાપ્ત થયા પછી જ મળ્યું છે. ચાલકા તેમજ ચૌલકીવંશના રાજત્વકાળમાં કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ભિન્નમાળ-આબુથી લઈને મહાનદી સુધીનો પ્રદેશ સામાન્યતઃ એક જ નામે ઓળખાતો હતો, પરંતુ તે પહેલાં પ્રાચીન કાળથી આ પ્રદેશના મુખ્ય ત્રણ ભાગ હતા; સૌરાષ્ટ્ર, લાટ અને આનર્તદેશ. આ ત્રણે પ્રદેશો આજે ગૂર્જરભૂમિનું એકમ બની રહ્યાં છે.

આ ગૂર્જરભૂમિ આજે જૈનધર્મનું પ્રધાન કેન્દ્રધામ છે. જૈનોએ પોતાની સમગ્ર શક્તિ એના ઉપાસનામંદિરો પાછળ રેલાવી દઈ ગૂર્જરભૂમિને નંદનવન સમી બનાવી મૂકી છે. કેટલાંક સ્થળો તો ઘટાલયા લતામંડપો જેવાં મંદિરોનાં ઝુમખાંની સ્પૃષ્ટિથી એમનાં કળાલક્ષિત અને અપૂર્વ લાગનું ગૌરવ ધારી બેઠાં છે. નાનું ગામડું પણ એવા એકાદ મંદિરની રચનાથી નગરની શોભા દાખવી રહ્યું હોય એમ જણાઈ આવે છે.

અતિપ્રાચીન કાળથી આ ભૂમિમાં જૈનધર્મનો પ્રસાર હતો એવી નોંધ જૈન ગ્રંથોમાંથી મળી આવે છે. જે કાળના ઉલ્લેખો આપણને સાંપડે છે એ કાળનો લાંબો ગાળો, રાજકાંતિઓ, ભૌગોલિક પરિવર્તનો, અસલનાં લોકડાનાં મંદિરોની રચના સામે હવા, પાણી અને ગરમીનાં ભીષણ આક્રમણો, ઝનૂની હુમલાઓ તેમજ પ્રજાનાં થતાં સ્થળાંતરોના કારણે પ્રાચીન યુગનાં પ્રમાણુ આપે એવું કોઈ અવશેષ બચી શકે તેની આશા રાખવી વધારે પડતી ગણાય. અલગત, ઇતિહાસકાળની મળી આવતી પુરાતાત્વિક સામગ્રી એની પ્રાચીન પરંપરાની કંઈકે ઝાંખી કરાવે છે.

પુરાતત્ત્વજ્ઞો જેને ઇતિહાસકાળ પહેલાંનો યુગ કહે છે એ કાળમાં લગવાન ઋષભદેવે શત્રુંજયગિરિની અનેકવાર સ્પર્શના કરી હતી. એમના પુત્ર ચક્રવર્તી ભરતરાજે પ્રથમ તીર્થંકર શ્રીઋષભદેવ લગવાનનું રત્નમય રમણીય દેવમંદિર બંધાવ્યું હતું.^૧ લગવાન ઋષભદેવ પછી બીજા તીર્થંકરોએ અને મહાપુરુષોએ આ ભૂમિને પુનિત બનાવી હતી. એ જ

૧. “શત્રુંજયમાહાત્મ્ય”

કારણ છે કે આ ગિરિની પવિત્રતાનો મહિમા પરંપરાએ આજ સુધી જૈનોના આખાલવૃદ્ધ હૃદય ઉપર ઊંચું આસન નમાવી બેઠો છે.

વીસમા તીર્થંકર મુનિસુવ્રતસ્વામીના વારામાં ભૃશુકચ્છ(ભરૂચ)માં જૈનધર્મે દેવ કે મનુષ્ય જ નહિ પરંતુ તિર્થંચો માટે પણ જૈનધર્મનાં સિંહદ્વાર અલંગ હોવાની પ્રતીતિ કરાવતાં તેમજ વિશ્વગંધુત્વની સચરાચરની સુક્રિતની વાતને તાદૃશ કરતાં ‘અશ્વાવબોધ’ અને ‘શકુનિકાવિહાર’ની ઘટનાના સ્મરણીય દેવપ્રાસાદો ઊભા કર્યા હતા. કાળથી છૂર્ણ બનેલા એ મંદિરનો છેલ્લો ઉદ્ધાર મંત્રીશ્વર ઉદયનના પુત્ર મંત્રી આંખડે (આમ્રભટ્ટે) સં. ૧૨૨૧-૨૨ માં કરાવ્યો હતો, એના અંધસ્થ પુરાવાઓ જડી આવે છે.^૨

એ પછી ચાલુકાળ જેટલા પ્રાચીન કાળમાં શ્રીકૃષ્ણના પિતરાઈ ભાઈ ખાવીશમા તીર્થંકર શ્રીઅરિષ્ટનેમિ ભગવાનનો સંબંધ દ્વારકા અને ગિરનાર સાથે હતો એવો ઉલ્લેખ પ્રાચીન ગ્રંથો કરે છે.^૩ ભગવાન અરિષ્ટનેમિએ ગિરનારમાં પોતાની સાધના આરંભી હતી ને તેમનાં દીક્ષા, કેવલજ્ઞાન અને નિર્વાણ: એમ ત્રણ કલ્યાણકોથી એ ભૂમિ પૂજનીય બની હતી.^૪ એ સમયે ભક્તોએ જે સ્મારકો રચ્યાં તે કેટકેટલાયે ઉદ્ધારો પામ્યા પછી સિદ્ધરાજ જયસિંહના મંત્રી ને સોરઠના દંડનાયક સત્ત્વજન શ્રેષ્ઠીએ સં. ૧૧૩૫ માં લાકડાના મંદિરના સ્થાને આરસનું મંદિર બંધાવ્યાના શિલાલેખીય અને અંધસ્થ પ્રમાણો સાંપડે છે.^૫

જૈન ગ્રંથોમાં જેનાં નામો જૈન ધામ તરીકે ઓળખાય છે તે સુજળ દ્વારકા જેનું ખીલ્લું નામ કુશસ્થલી હતું તેનું વર્ણન જૈનસૂત્રોમાં આવે છે. દ્વીપાયન ઋષિએ દ્વારકાનો વિનાશ કર્યો હોવાના ઉલ્લેખો પ્રાણ્ય અને જૈનગ્રંથોમાં મળી આવે છે. આને આ સ્થાન વૈષ્ણવોના ધામ તરીકે મનાય છે. ‘આવશ્યકચૂર્ણિ’માં પ્રભાસને જૈન તીર્થંરૂપે ઓળખાવ્યું છે. આને આ સ્થાન શૈવોનું ધામ બનેલું છે. એ સિવાય હાલકાપ નગર જેને આને હાથવ નામે ઓળખવામાં આવે છે તેનો ઉલ્લેખ જૈન સૂત્રોમાં આવે છે. શ્રીપાર્શ્વનાથના તીર્થ તરીકે મધુમતી-મહુવા પણ ખૂબ પ્રસિદ્ધ હતું. મોઢરાનો ઉલ્લેખ ‘સૂત્રકૃતાંગ’ની ચૂર્ણિમાં આવે છે. સિદ્ધસેનાચાર્યે આ સ્થાનને પાદવિહારથી પવિત્ર બનાવ્યું હતું. આનર્તપુર-આનંદપુરમાં સહુ પહેલી ‘કલ્પસૂત્ર’ની વાચના થઈ હતી. આવી ખીલ કેટલીયે હકીકતો અહીં ઊમેરી શકાય, પણ એને અહીં અવકાશ નથી.

મૌર્ય સમ્રાટ સંપ્રતિરાજે જૈનધર્મના પ્રચારનાં જે યશસ્વી કાર્યો કર્યાં છે એનાથી એણે જૈનોના ઇતિહાસમાં મોખરાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. ઇતિહાસ કહે છે કે, ખીલ દેશોની માફક એણે શુજરાતની ભૂમિને અસંખ્ય જિન-મંદિરોથી શણગારી દીધી હતી. એ જ કારણ છે કે એમના સમયની પ્રાચીન જિનમૂર્તિઓ આને પણ ભૂગર્ભમાંથી મળી આવે છે ને તેમાંની કેટલીક મૂર્તિઓના કારણે તો નવાં તીર્થોની સ્થાપના પણ થઈ છે.

ગિરનાર પર્વતની એક શુક્રમાંથી મળી આવેલા ક્ષત્રપકાલીન (ખીલ સદીના) શિલાલેખથી એ જૈન ભૂમિની ઐતિહાસિક પ્રાચીનતા પુરવાર થાય છે.^૬ ઠાંક, અંધાઉ, મહુડી,^૭ અંકોટક,^૮ ઘૂમલી વગેરેમાંથી સહજ રીતે મળી આવેલાં શિલ્પોએ સૌરાષ્ટ્ર અને શુજરાતમાં જૈનત્વના બહોળા પ્રસારની પ્રામાણિકતા ઇતિહાસવિજ્ઞોમાં સિદ્ધ કરી આપી છે.

૨. “વિવિધતીર્થકલ્પ” માં ‘અશ્વાવબોધતીર્થકલ્પ’ પૃ. ૨૦-૨૨ પ્રકાશક: સિંધી જૈન ગ્રંથમાળા.

૩. “ત્રિપરિશિષ્ટાકાપુરુષચરિત” અને “વસુદેવહિંદી”

૪. ડક્કિત્તેલસિદ્ધરે, દિક્ષાનાનણ નિસિદ્ધિયા જસ. ૧ તં ધમ્મચક્કવર્ટિ, અરિષ્ટનેમિ નમંસામિ ॥

૫. “Antiquities of Kathiawar” P. 159 અને “વિવિધતીર્થકલ્પ” માં ‘રૈવતગિરિકલ્પ’ પૃ. ૯, પ્રકા. સિ. ગ્રં.

૬. “The Archaeology of Gujarat” (Bombay 1941) માં ગિરનારની શુક્રાના એક શિલાલેખનો પરિચય.

૭. “Bulletin of the Deccan College Research Institute” Vol. 1. nos. 2-4, March 1940.

મહુડીની મૂર્તિ પર આવેલાયેલો શિલાલેખ—

“નમઃ[] વિદ્વા[]તમ્ []વૈરિગ્જસ...ઉર્ણ[]કા કાર્યસંધ-શ્રાવક ॥”

૮. “જૈન સત્ય પ્રકાશ” વર્ષ: ૧૬, અંક: ૧૦ માં ‘વડોદરામાં પ્રગટ થયેલી એક હજાર વર્ષ પહેલાંની સ્વેતાંબર જૈન પ્રતિમાઓ’

સૂર્યવંશી પ્રથમ શિલાદિત્ય રાજવીના સમયે વલ્લી જૈનધર્મનું કેન્દ્ર હતું. એ સમયે ૮૪ જિનમંદિરો પોતાની વિનયપતાકા અહીં ફરકાવી રહ્યાં હતાં. મહાશ્રુતધર શ્રી. દેવધર્મિગણિ ક્ષમાશ્રમણે આ ભૂમિમાં જ વીર નિં ૦ સં ૦ ૬૮૦માં શ્રમણસંઘને એકઠો કરી જૈન આગમસાહિત્યને પુસ્તકારૂઢ કર્યું હતું.^૯ એ દૃષ્ટિએ વિદ્યાતીર્થ તરીકે વલ્લીનું સ્થાન નોંધપાત્ર ગણાય. પ્રસિદ્ધ તાર્કિક મલ્લવાદી આચાર્યે^{૧૦} અને પ્રકાંડ આગમરહસ્યવેત્તા શ્રી. જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણે^{૧૧} પોતાની પ્રવચનપ્રતિભાને અક્ષરદેહ આપ્યો તે આ જ પુણ્યભૂમિ હતી.

વલ્લી ભાંગ્યું ને બિન્નમાળે એ સંસ્કારો ઝીલ્યા. ભિન્નમાલ (શ્રીમાલ) એ સમયે ગૂર્જરભૂમિનું મુખ્ય નગર હતું. પ્રભાવશાળી શ્રુતધર આચાર્યેએ એ પ્રદેશમાં ભગવાન મહાવીરની વાણીનો સંદેશધ્વજ રોપ્યો ને એ ભૂમિને દેવગૃહોથી રમ્ય બનાવી દીધી. શ્રી. વટેશ્વર નામના મહાન આચાર્યે આકાશવત્ર નગરમાં રમ્ય જિનમંદિર બંધાવ્યાની નોંધ એક પ્રશસ્તિમાંથી મળે છે.^{૧૨} એ પછી લગભગ આઠમા-નવમા સૈકામાં તાર્કિકશિરોમણિ શ્રી. હરિભદ્રસૂરિ અને દાક્ષિણ્યચિન્ન શ્રી. ઉદ્ધોતનસૂરિ જેવા વિદ્યાસ્વામીઓએ જૈન સંસ્કારોથી આ ભૂમિને મધમધતી પુણ્યમયી બનાવી દીધી.

ભિન્નમાલ પણ ભાંગ્યું ને પંચાસરની ભૂમિ ઉપર વનરાજ આવડાએ ગુજરાતના રાજ્યનું શિલારોપણ કર્યું. શ્રી શીલગુણસૂરિએ તેને આશ્રય આપ્યો હતો. શ્રીદેવી નામની શ્રાવિકાએ તેને રાજતિલક કર્યું હતું ને આંખા નામના જૈન વણિકે તેનું મંત્રોપદ શોભાવ્યું હતું. જૈન સંસ્કૃતિના વૃદ્ધિગત મહાવૃક્ષનું આ ણીજરોપણ કોઈ સુવર્ણ ઘડીનું ભાન કરાવે છે.^{૧૩} વનરાજે જૈનધર્મના ઉત્કર્ષમાં સાથ આપ્યો હતો એટલું જ નહિ; એણે પંચાસરાનું જિનમંદિર બંધાવી જૈનધર્મ તરફ પોતાની અભિરુચિનું ને જૈન સંતાનોના ઉપકારનું ઝણ એ રીતે અદ્વા કર્યાનું પ્રમાણ પૂરું પાડ્યું છે. એ સમયથી જૈનમંત્રીઓએ રાજ્યના અધિકારપદે રહી જૈન સંસ્કૃતિને સંપન્ન બનાવવા બધી રીતે ભગીરથ પ્રયાસ કર્યાનો ઇતિહાસ સુવર્ણાક્ષરોમાં અંકિત છે.^{૧૪}

ઔલુક્યકાળને ઇતિહાસ બહુ સ્પષ્ટ અને સર્વવિદિત છે. એ કાળમાં કે તે પછીના સમયની નગરીઓમાં અને ગામડામાં પણ જૈનોનો પ્રતાપ ગાજતો હતો. વિસ્તારભયે એની લાંબી વિગતોમાં અમારે ઊતરવું નથી; ટૂંકમાં એ સમયે રાજવીઓએ જૈનાચાર્યો, જૈન મંત્રીઓ અને શ્રેષ્ઠીઓના પ્રભાવ તળે આવી જઈ જૈનધર્મના ઉત્કર્ષમાં ઉદાર આશ્રય આપ્યો એટલું જ નહિ; પોતાની હૃદયગત ભક્તિ અને ઔદાર્યને મૂર્તિમંત બનાવતી ઠેર ઠેર મંદિરાવલીઓ ઊભી કરી કે સાથ પુરાવ્યો. એ સમયે ભાગ્યે જ એવું કોઈ ગામડું હશે જેમાં જૈનમંદિર એના અલંકારસમું શોભી ન રહ્યું હોય! નવા નગરની સ્થાપનામાં જૈન વણિકોને પ્રથમ સ્થાન મળતું એવું કારણ પણ એ જ હતું.

આ રીતે જૈનોના સામર્થ્ય, ભક્તિ અને ઉદારતાથી ઊભાં થયેલાં અસંખ્ય જિનમંદિરોથી ગુજરાતની ભૂમિ નંદનવન સમી શોભા ધરાવે એમાં નવાઈ નથી. પરંતુ રાજકાંતિ અને ધાર્મિક હુમલાઓથી ગુજરાતની વાડી વેરાન બની સુકાવા લાગી. એ અસંખ્ય મંદિરોનો બહુ મોટો ભાગ આજે નાશ પામ્યો છે, છતાં જૈનાચાર્યોના તપસ્તેજ અને વાણીપ્રભાવથી તેમજ વણિકોએ પોતાના વાણિજ્ય કુનેહથી મેળવેલી મહાજન તરીકેની ખ્યાતિ સામે ગમે તે સત્તાને ઝૂકવું પડતું હતું ને એથી જ મુસલમાન, મરાઠા અને અંગ્રેજ અમલ દરમિયાન બાણે એ વિનાશની પ્રતિક્રિયા થઈ આવી હોય એમ બમણા વેગથી જૈનોએ મંદિરોની રચના કર્યે જ રાખી જેથી આજે પણ સેંકડો મંદિરો આ ભૂમિ ઉપર ભોઈ શકાય છે. કેટલાક પર્વતો અને નગરો તો જૈન મંદિરોના નગરની ખ્યાતિને વરી ચૂક્યાં છે એ સર્વવિદિત છે.

આખુંનો પ્રદેશ આજે ગુજરાતની સીમામાં આવેલો છે. પરમારોના સમયે તે પ્રદેશ ગુજરાતના રાજાઓને આધીન હતો.

૯. વલ્લિપુરમ્મિ નયરે, દેવહિપ્પમુહસયલવંધર્મિ. પુલ્લે આગમ લિહિટ, નવસય વસીઆણુ વીરાઓ. ||

૧૦. “પ્રભાવકચરિત” માં ‘શ્રી મલ્લવાદિચરિત’ પૃ ૭૭. પ્રકા. સિ. ગ્રં.

૧૧. “વિશેષાવસ્યક ભાષ્ય” ની જ્ઞેસથમેરીય તાડપ્રતિ, જેમાં નીચે મુજબનો ઉલ્લેખ છે—

“વંચ સતા દિગતીસા, સગણિવકાલસસ વદમાણસસ. તો ચેત્તપુણિમાણ, વુધદિણસાતિમ્મિ ણક્કલ્લે ||

રલ્લે ણ પાલળવરે, સી[લાહ]ચમ્મિ ણરવરિદમ્મિ. વલ્લીનગરીણે ઇમં, મહવિ.....મિ જિણમવણે ||”

૧૨. “કુવલ્લયમાલા” ની પ્રશસ્તિ

૧૩. ગોર્જરાત્રમિદં રાજ્યં, વનરાજપ્રમુત્યમ્ભૂત. સ્વાપિતં જૈનમન્ત્રોધૈસ્તદ્વેષી નેવ નિન્દતિ ||

એવા સમયે ગૂર્જરનૃપતિ લીમદેવના કુશળ મંત્રીશ્વર વિમળશાહે સં. ૧૦૮૮ માં આણુ પર^{૧૪} અને ઘોળકાના વીરધવલ રાજવીના મુત્સદ્દી મહામાત્ય બંધુબેલડી વસ્તુપાળ-તેજપાળે સં. ૧૨૮૭-૮ માં આણુ અને ગિરનાર^{૧૫} વગેરે સ્થળોમાં કળામય મંદિરો બંધાવી જૈનોની કળારસિકતા અને ઔદાર્યનો પરિચય કરાવ્યો; જે કારણે આજ સુધીમાં એ જોનાર કોઈ પણ માનવી મંત્રમુગ્ધ બની જાય છે. કળામર્મજ્ઞો તો કહે છે કે દેલવાડાનાં દહેરાં એ કેવળ જૈન મંદિરો જ નથી, એ ગુજરાતના અમાપ ગૌરવની પ્રતિમા છે. એનાં એકેક તોરણ, ઘૂમટ, સ્તંભ ને ગોખમાં ગુજરાતની અપૂર્વ કળા, શોખ અને લક્ષ્મી ઊભરાઈ રહ્યાં છે.

ગૂર્જરનરેશ કુમારપાલે તો જૈનધર્મના ઉન્નત શિખર પર કળશારોપણ કરી પરમાર્હતની નામના મેળવી છે. ગુજરાતનાં કેટલાંયે નગરો ને પહાડો પર એમણે જિનપ્રાસાદો રચાવ્યાના અંતઃસ્થ અને શિલાલેખીય પ્રમાણો મળે છે. આણુ, ગિરનાર, ઈડર, તારંગા વગેરે પહાડો પર એની ઉદારતાનાં પ્રતીકો ઊભાં છે. તારંગાનો અનિતજિન-પ્રાસાદ એની બેનમૂન ઉત્તુંગ રચનાની યશોગાથા આજે પણ સાંભળાવી રહ્યો છે.^{૧૬}

આ રીતે શત્રુંજયની પવિત્રતા, ગિરનારની પ્રાચીનતા, આણુની કળામયતા અને તારંગાની ઉત્તુંગતાની વિશેષતાઓથી કળાપ્રેમીઓનાં હૃદય ભક્તિભીનાં બની જાય છે. એ સિવાય ઈડર, પાવાગઢ, તળાબ, શિહોરની ટેકરી વગેરે પહાડીઓનાં શિખરો જૈનોનાં દેવમહાલયોથી ઓપતાં તીર્થધામ બન્યાં છે. કહી શકાય એમ છે કે ગુજરાતના લગભગ બધા નાના-મોટા પહાડો પર જૈનોએ પોતાની સંસ્કૃતિનો ઉર્ધ્વગામી ગૌરવ ધ્વજ ફરકતો રાખી વન્યભૂમિને સંસ્કારી-ઉજાળી જંગલમાં મંગલમય સમૃદ્ધિ સર્જી દીધી છે. મંદિરોનું આકર્ષણ ન હોત તો એ પર્વતોને કોણ પૂછવાનું હતું! મંદિરો ન હોત તો કળાદેવીની ઉપાસના કોણ કરવાનું હતું!! અને ભક્તિપરાયણ ઉદાત્ત ભાવના ન હોત તો આવા સમર્થ ત્યાગની સંભાવનાયે ક્યાંથી હોત!!! શ્રી. સુરેશ દીક્ષિતનું એ કથન સાચું છે કે-‘મૂર્તિપૂજના ખોળામાં જ શિલ્પકળા સચવાઈ છે. મૂર્તિ અને મંદિરની વિવિધ રચનાઓમાં આપણા રાષ્ટ્ર અને ધર્મની વિવિધ રેખાઓ પડી છે. પુરાણોની અસંખ્ય કલ્પનાઓને પથરરૂપે સાકાર કરવાની પ્રતિષ્ઠા મૂર્તિઓ અને મંદિરોને વરે છે. મૂર્તિઓ પ્રજાની મનોભાવના, આશા-નિરાશા અને કલ્પનારૂપે છે. સંસ્કારોનું એ નવનીત છે.’

કોણ કહી શકે એમ છે કે જૈનોની સંસ્કારસમૃદ્ધિ અને જીવંત ભાવનાનો પડઘો આમાંથી નથી સંભળાતો ?

આટલી આછી નોંધ લીધા પછી હવે આપણે ગુજરાતનાં તીર્થો અને નગરોના રમણીય મંદિરપ્રદેશ ઉપર નજર ફેરવીએ.

૧૪. “અર્ધુદ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” લેખાંક ૧, શ્લોક : ૧૧—

શ્રીવિક્રમાદિલ્પનપાદ વ્યતીતેઽષ્ટાશીતિયાતે શરદાં સહસ્રે । શ્રીઆદિદેવં શિશ્વરેઽર્જુનસ્ય નિવેશિતં શ્રીવિમલેન વંદે ॥

૧૫. “પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” ભા. ૨. લેખાંક : ૬૪ અને લેખાંક : ૩૮

૧૬. વસ્તારણક્ષિતિધરે કૃતચૈત્યશૈલ્યે । ચૈત્યે કુમારનૃપતેર્ધુપતેર્મહોમિઃ ॥

—(જૈન સ્તોત્રસંગ્રહ—ભા. ૨ માં “તારણુદુર્ગાલંકારઅનિતસ્વામિસ્તોત્ર”)

૧. અમદાવાદ

(કોઠા નંબર : ૧-૨૦૪)

ગુજરાતના પાટનગર તરીકે સુપ્રસિદ્ધ અમદાવાદનું બીજું નામ રાજનગર છે અને જૂના વખતમાં તેમજ આજે એ ‘ જૈનપુરી ’ એવા નામથી ઘણું સ્થળે પ્રસિદ્ધ છે. એનું કારણ જેમ ગુજરાતના સાંસ્કૃતિક અને ઔદ્યોગિક વિકાસમાં જૈનોનો મોટો ફાળો છે તેમ આ નગરના વિકાસમાં, વેપાર-ઉદ્યોગમાં ને વિજ્ઞાતિમાં જૈન પ્રજાનો; એના ધર્મવીર, દાનવીર ને કર્મવીર જૈન શ્રેષ્ઠીઓનો ને સુચરિત સરસ્વતીના અવતારસમા નિર્ગથ જૈન આચાર્યમહારાજોનો મોટો હિસ્સો છે.

સાબરમતીના ઠાળા કાંઠે આ નગરી આ રૂપમાં પંદરમા સૈકા(સં. ૧૪૬૮)માં નિર્માણ થઈ હતી;^૧ એમ ઇતિહાસ કહે છે પરંતુ જૂના રૂપમાં તો તેનું અસ્તિત્વ દશમા સૈકા પહેલાંનું કેટલાક પુરાતત્વવેત્તાઓએ સ્વીકાર્યું છે. આજના અમદાવાદના ત્રણ અવતારસમા-આશાવલ, કર્ણાવતી ને અમદાવાદ-ત્રણેમાં જૈનોનો પ્રતાપ ગૂંજતો દેખાય છે.

આશાવલ:

આશાવલ-આશાવલની જે દશમા સૈકા પહેલાંનું છે તેમાં “ પ્રભાવકચરિત ” કારના કથન મુજબ: અહીં ૮૪ મોટા શ્રીમંત શ્રાવકો વસતા હતા.^૨ જૈન અને હિંદુઓનાં અનેક મંદિરો હતાં. અહીં ભાલા પાર્શ્વનાથનું વિશાળ મંદિર હોવાનું શ્રી. સમયચુંદર ઉપાધ્યાય નોંધે છે.^૩ ઉદયન મંત્રીએ બંધાવેલો યોતેર દેવકુલિકાવાળો ભવ્ય ‘ ઉદયન-વિહાર ’ નામે જિનપ્રાસાદ હતો.^૪ ચાચ નામના શ્રેષ્ઠીએ પણ અહીં જૈન દેવાલય બંધાવ્યું હતું.^૫ શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામીનું એક મંદિર હતું.^૬ આ સિવાય બીજાં દેવાલયો ઉપરાંત જૈન ભંડારો અને અનેક ગ્રંથો લખાયાની નોંધ પ્રશસ્તિઓમાંથી મળી આવે છે. જૈન શ્રેષ્ઠી અભયક નામનો દંડનાયક અહીં જ વસતો હતો.^૭

કર્ણાવતી:

અગિયારમી સદીમાં આશાવલના સ્વામી લીલપતિ આશાને કર્ણદેવે હરાવી આશાવલને પોતાના નામ ઉપરથી ‘ કર્ણાવતી ’ નામ આપ્યું. “ ગુજરાતના ઐતિહાસિક સાધનો ” નામના પુસ્તકમાં જણાવ્યું છે કે- “ કર્ણાવતી થોડા વખતમાં જૈનધર્મનું કેંદ્ર બની ગયું. ” સોલંકી સિદ્ધરાજના સમયમાં પ્રસિદ્ધ વાદિપુંગવ શ્રી. દેવસૂરિ આવ્યા ત્યારે ‘ અરિષ્ટનેમિપ્રાસાદ ’ માં પોતાની પ્રવચનધારા વહાવતા હતા.^૮ સાંતૂ મંત્રીએ અહીં વિશાળ મંદિર બંધાવ્યું હતું. અહમદશાહ બાદશાહનું ફરમાન મેળવી શત્રુજયનો મોટો સંઘ કાઢનાર સંઘવી ગુણરાજનો પૂર્વજ આચો કર્ણાવતીનું ભૂષણ ગણાતો હતો. શ્રી. હેમચંદ્રાચાર્યે અહીં જ પ્રાથમિક શિક્ષણ લીધું હતું. મંત્રી પેથડે અહીં

૧. જૈન ભંડારોમાંના એક હસ્તલિખિત પત્રમાં આપેલી રાજવલી મુજબ—

સંવત્ ૧૪૬૮ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૭ રવો પુણ્ય બહિમદાવાદસ્થાપના ॥

૨. “ પ્રભાવકચરિત ” પૃ. ૧૬૫, શ્લો. ૧૨૬. પ્રકા. સિ. ગ્રં.

૩. “ ભાભઉ પારસનાથ મઠ ભેટયો, આસાઉલીમાંદિ આવજે; ”

— ‘ તીર્થભાસ છત્તીસી ’, “ જૈન ગૂર્જર કવિઓ ” ભા. ૩, પૃ. ૮૭૪

૪. “ જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ ” પૃ. ૩૩૫.

૫. એજન. પૃ. ૪૫૪.

૬. “ પુરાતન પ્રબંધસંગ્રહ ” પૃ. ૨૭

૭. “ જૈન પુસ્તકપ્રશસ્તિસંગ્રહ ” પૃ. ૧૧૩.

૮. “ પ્રભાવકચરિત ” પૃ. ૧૭૪, શ્લો. ૮૧-૮૩.

એક અંથલંકાર સ્થાપ્યો હતો. કર્નલ ટોડે અહીં દશ જિનમંદિરોનાં ખંડિયેરો હોવાનું જણાવ્યું છે, જેમાંનું આજે એકે હયાત નથી.

અમદાવાદ:

આ આછી નોંધ અમદાવાદની સ્થાપના પહેલાંના ભૂતકાળની સમૃદ્ધ ભૂમિકાની યાદ આપે છે અને આજે અમદાવાદની ભૂમિ ઉપર સ્થાપિત થયેલાં ૨૦૪ થીયે વધુ જૈન મંદિરોમાંથી કેટલાંક મંદિરોના ઇતિહાસ તો ગુજરાતના ઇતિહાસ જેટલો જૂનો છે. આજનાં આશરે દશ હજારથીયે વધુ જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક ડોમનાં ઘરોના ઇતિહાસ પ્રતાપ, સેવા ને સ્વાર્પણથી સુવાસિત બનેલો છે. અહીંના મહાજનોની શાખ ઠેઠ દિલ્હી દરબાર સુધી હતી. જૈન પ્રબંધનું મન દુખાવતાં ચૂરંગજેબ જેવા બાદશાહો પણ ખચકાતા. દિલ્હી દરબારમાં અમદાવાદનો બોલ સૌ પહેલાં ઝીલાતો. અહીંના શરફ સાથે બાદશાહો અને ઉમરાવોનો મીઠો સંબંધ હતો. મરાઠા સમય અને અંગ્રેજ અમલ દરમિયાન પણ જૈન શ્રેષ્ઠીઓએ પોતાની સંપત્તિ, સત્તા અને લાગવગથી પોતાનું વર્ચસ્વ જાળવી રાખ્યું હતું.

કળાગ્રેમી બાદશાહો અને શ્રીમંતોએ સળવેલું આ શહેર સત્તરમી સદીમાં સર્વશ્રેષ્ઠ નગર બની ચૂક્યું હતું. મુસલમાનોએ ગુજરાત જીત્યું ત્યારથી તેઓ ગુજરાતની કળા અને સંસ્કૃતિના લક્ષ્ત બન્યા હતા. આ પ્રકારની કળાલક્ષિત અમદાવાદની ઘણીખરી બાદશાહી ઇમારતોમાં દેખાઈ આવે છે. ઇ. સ. ૧૬૩૮માં મૈંડે સ્લેક નામનો જર્મન પ્રવાસી અમદાવાદનું વર્ણન કરતાં લખે છે: “મુસલમાની મસ્જિદોમાં મોટે ભાગે જૈન મંદિરોના માલ વપરાયો છે. અહમદશાહની મસ્જિદમાં અંદરનો ગુંબજ જૈન છે અને બીજો સામાન પણ એવા જ કોઈ મંદિરનો છે. કેળતખાંની મસ્જિદમાં પણ અંદરનો ગુંબજ જૈન છે. સૈયદ આલમની મસ્જિદમાં થાંભલા જૈનોના છે. કુંભા રાણાએ જ્યારે સાદડીમાં જૈન મંદિર બનાવરાવ્યું એ જ અરસામાં અહમદશાહે જુમ્મામસ્જિદ બંધાવી હતી. એ જૈન મંદિરમાં ૨૪૦ થાંભલા છે એ જ પ્રમાણે આ મસ્જિદમાં તેવા અને તેટલા જ થાંભલા ભેઈ શકાય છે.” આ ઉપરથી જાણી શકાય છે કે જૈનોના સ્થાપત્યકળાના શોખથી મુસ્લિમ બાદશાહો કેવા અંતર્ગત ગયા હતા !

વસ્તુતઃ એ કળા ગુજરાતના જૈનોની જ હતી. જૈનોની સ્થાપત્યકળા માટે મશહૂર કળામર્મજ્ઞ વિદ્વાન ફેરગ્યુસન કહે છે: “હિંદુ સમયમાં જૈન સ્થાપત્ય ઊંચી ટોચે પહોંચ્યું હતું અને મુસલમાન સમયમાં કેટલાંક મિશ્રણોથી એ વધારે શુદ્ધ બન્યું હતું.”

આવા લય અને મનોહર શહેરને મુસલમાન અને મરાઠાઓના વિગ્રહકાળમાં ખૂબ સહન કરવું પડ્યું. અદારમી સદીમાં તો એ ઘસાતું ઘસાતું જીર્ણ થવા લાગ્યું. પ્રાચીન કળા ઓસરવા માંડી. જ્યારે ઇ. સ. ૧૮૧૮ થી અંગ્રેજોએ અહીંનો અમલ શરૂ કર્યો ત્યારે જૂના જૈન મહાજનો, નગરશેઠો અને ઉદ્યોગપતિઓએ આગળ આવી અમદાવાદને ટકાવી રાખી બીલવવાનો અથાક પ્રયત્ન કર્યો. કુદરતી આફતોના પ્રસંગમાં પણ જૈન દાનવીરોનાં આંગણાં નરી માનવતાથી ઓપી ઊઠતાં. સં. ૧૭૧૭ના દુકાળમાં શેઠ શાંતિદાસના પુત્રો-રતનશાહ, લખમીચંદ, માણેકચંદ અને હેમજી શાહે જગડૂશાહની માફક લોકોના સંકટનું નિવારણ કર્યું હતું. ઇ. સ. ૧૭૨૫માં જ્યારે મરાઠાઓએ શહેરને લૂંટવા માંડ્યું ત્યારે જૈન આગેવાન ખુશાલશાહ શેઠે વચમાં પડી, પોતાના તરફથી ઘણી દોલત આપીને તેમને રોક્યા હતા.

આવા અનેક પ્રસંગોમાં જૈન શેઠિયાઓએ પોતાના પ્રાણ અને ધનના ભોગે ચિરસ્મરણીય સેવાઓ અર્પી છે, જેની નોંધ ઇતિહાસકાર ઉવેખી શકતો નથી. અમદાવાદના બહેરકામોમાં પણ તેમની દીલાવરી સખાવતો આજે પણ નોંધપાત્ર બની રહી છે.

શ્રુતદેવીના અવતારસમા આપણા પૂર્વાચાર્યોએ વારસામાં આપેલી જ્ઞાનસંપત્તિના પ્રાચીન અંથલંકારો પણ અહીં ઘણા છે. આપણી સંસ્કારસાધનાની પગદંડીની આસપાસ અંથોની જ્ઞાનજ્યોતિ અખંડ ઝળહળતી રહે એ માટે પૂર્વાચાર્યોએ અંથોને દેવમંદિર કે મૂર્તિ જેટલું જ મહત્ત્વ આપ્યું છે અને તેથી જ ગુજરાતમાં જેટલા ને જેવા અંથલંકારોની વિપુલતા જોવાય છે તેટલી બીજા કોઈ પ્રાંતમાં નથી. એટલું જ નહીં; ગુજરાતના ઇતિહાસની જેટલી સામગ્રી આ અંથલંકારોમાં જૈનાચાર્યોના હાથે લખાયેલી મળી આવે છે એટલી બીજે ક્યાંઈથી પ્રાપ્ત થતી નથી. બારમી સદીથી લઈને ઠેઠ નવીન યુગના પ્રારંભ સુધીનાં ચિત્રકળાનાં પ્રતીકો આ અંથલંકારો સિવાય બીજે સુલભ નથી. વળી, પ્રાકૃત ભાષા જે આપણા દેશની બધી આર્યભાષાઓની માતામહી છે એની વિપુલ સંપત્તિ આ લંકારોમાં જ ભરી પડી છે.

ગુજરાતી અપભ્રંશનું સાહિત્ય જે આપણા ભંડારમાં છે તે જૈન રચનાઓ સિવાયનું અન્યત્ર સાંપડતું નથી. મહારાજા કુમારપાલ, મહામંત્રી વસ્તુપાલ-તેજપાલ, મંત્રી પેથડ વગેરે શ્રેષ્ઠીઓએ ઠેર ઠેર સ્થાપેલા ગ્રંથભંડારો અને તેમની નિશામાં લખાયેલા અનેક ગ્રંથોની નોંધ મળે છે. અહીં પણ એવા કેટલાક પ્રાચીન ભંડારોમાંથી દોશીવાડાની પોળમાં આવેલા હેલાના ઉપાશ્રયમાં, જૈન વિદ્યાશાળામાં, હુહારની પોળના ઉપાશ્રયમાં, દેવસાના પાડે વિમલગચ્છના ઉપાશ્રયમાં, હાન્નપટેલની પોળના પગથિયાના ઉપાશ્રયમાં, પાંજરાપોળની જ્ઞાનશાળામાં તથા બીજે મળીને હજારો ગ્રંથો સંઘરેલા સાંપડે છે. કેવળ હેલાના ઉપાશ્રયમાં જ આ લેખકે તેનું વિગતવાર 'સૂચિપત્ર' બનાવતાં ૧૭-૧૮ હજાર જેટલા પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથો સંગ્રહાયેલા હોવાની ગણતરી કરી છે.

લગભગ ૨૫૦ વર્ષ પહેલાંના અમદાવાદની ઝાંખી કરાવતા પં. શીલવિનયજીએ સં. ૧૭૪૬માં રચેલી 'તીર્થમાળા'માં અહીંની જાતમાહિતીનું વર્ણન આપતાં તેઓ કહે છે—“અમદાવાદ ત્રણ યોજનના વિસ્તારમાં છે. અહીં પચાસ હજાર શ્રાવકોનાં ઘરોની વસ્તી છે અને ૧૭૮ જેટલાં જિનમંદિરો છે. ઓશવાલ રતન અને સૂરા નામના જૈન શ્રેષ્ઠીઓ ધર્મક્ષેત્રમાં ઘણું દ્રવ્ય વાપરે છે. મનીઆનો પુત્ર દોશી શાંતિદાસ રાજા ભોજના બીજા અવતારસમો દાનવીર છે, તેવો જ જ્ઞાની પણ છે. ઓશવાલ શેઠ શાંતિદાસે શ્રીચિંતામણિપાર્શ્વનાથનું વિશાળ મંદિર બંધાવ્યું છે અને તેમની લોકસેવાથી દિલ્હીશ્વર પણ તેમને માન આપે છે.”

પરંતુ આ લઘ્ય મંદિર વિગ્રહકાળના પંજમાં સપડાઈ જતાં નામશેષ બન્યું છે. એનો ઇતિહાસ જાણવાજેવો છે. અમદાવાદના સરસપુરમાં શ્રી. શાંતિદાસ નગરશેઠે સં. ૧૬૬૪ માં શિખરબંધી બાવન જિનાલયવાળું મંદિર બંધાવ્યું હતું. એ સમયે ઐરંગઝેબ ગુજરાતનો સૂબો હતો. તેણે સં. ૧૭૦૦ માં એ મંદિરને મસ્જિદમાં ફેરવી નાખ્યું. આથી આખા ગુજરાતમાં હિંદુ અને મુસલમાનોનું મોટું બંડ થયું. દિલ્હીદરબારમાં પોતાની લાગવગ ધરાવનારા શાંતિદાસ શેઠે શાહજહાં બાદશાહને અરજ કરી તેથી તેમણે એ મંદિરને ફરી બાદશાહી ખરચે નવું કરાવી આપવા હુકમ કર્યો. ફરમાનમાં જણાવ્યું છે કે—“તે દેરામાં જે જે નવું કરાવ્યું હોય અને મહેરાબો તે પર કરેલ છે તે કઠાવી નાખવી અને મકાન મજકુર શેઠને હવાલે કરવું. તેમજ પ્રથમના દસ્તુર-રિવાજ મુજબ તે મકાન તેમના કબજામાં રહે અને હરેક રીતે તે પોતાની મરજી પ્રમાણે પોતાના ધર્માનુસાર વાપરી તેમાં પરમેશ્વરનું ભજન કરે. તેમાં કોઈ આદમી ઇબ્લ કરે નહીં તથા બીજા ફકીર લોકો તે જગામાં મકાન કરી રહ્યા છે તેમને ત્યાંથી કાઢી મૂકવા; બીજા વહોરા લોકો જે આ દેવલની ઇમારત ઊઠાવી ગયા છે, તે તેમની પાસેથી તે ચીજો લઈ એમને પહોંચાડજો. અગર એમણે સામાનનો ખર્ચ કર્યો હોય તેની કિંમત તેમની પાસેથી લઈ શાંતિદાસને પહોંચાડજો. આ બાબતમાં તમામ તાકીદ જાણીને હુકમ ફેરવશો.”^{૧૦}

“અમદાવાદના ઇતિહાસ”માં સ્વ. મગનલાલ વખતચંદે ઉપર્યુક્ત ઘટનાનું વર્ણન વિસ્તારથી કર્યું છે. તેમણે આ મંદિરની રચના વિષે પણ જાણવાજેવી હકીકત નોંધી છે: “આ બાવન જિનાલયવાળું શિખરબંધી દેરું સરસપુર નામના પરાથી પશ્ચિમે આશરે ખેતરવા એકને છેટે આવેલું છે. આ દેરા વિષે એમ કહેવાય છે કે નગરશેઠ શાંતિદાસે પાંચ-સાત લાખ રૂપિયા ખર્ચીને બંધાવ્યું હતું. એ દેરાનો ઘાટ તમામ હડીસિંહના દેરા જેવો છે. તદ્વાવત એટલો જ છે કે હડીસિંહનું દેરું પશ્ચિમાભિમુખ છે અને આ દેરું ઉત્તરાભિમુખ છે. આ દેરામાં મોટાં મોટાં ભોંયરાં છે. તે ભોંયરાંમાં પૂર્વે મોટો ચૌમુખ હતો. એ દેરાથી તે અમદાવાદના અવેરીવાડમાં નગરશેઠની હવેલી સુધી એક ગાડું જાય એવી મોટી સુરંગ હતી; આવું લોકોમાં કહેવાય છે. એનું કારણ એવું સંભળાય છે કે મુસલમાન વખતમાં અમદાવાદના મુસલમાન અમલદારે એક દહાડો એ દેરું વટાળી તેમાં નમાઝ પઢવાનું ધાર્યું. એ વાતની નગરશેઠને જાણ થઈ, પણ તે વખતમાં ધર્મનો જૂલમ ઘણો હતો, તેથી સમજીને નગરશેઠે આ સુરંગ ખોદાવી રાખી હતી. એટલે તરત ગાડાં સુરંગમાં ઉતારીને આ દેરાના ચૌમુખની ચાર પ્રતિમાઓ ગાડામાં બેસાડી અવેરીવાડમાં લાવ્યા, તેમાંની ત્રણ મૂર્તિઓ, જેને આદીશ્વરનું ભોંયરું કહે છે તે ભોંયરામાં બેસાડી તથા મૂળનાયકની મૂર્તિ નાની શ્યામલી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની હતી, તે લાવીને અવેરીવાડમાં સૂરજમલના દેરામાં પધરાવી. તે મૂર્તિઓ હાલ પણ મૌજુદ છે.

૯. “પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ” ભા. ૧, પૃ. ૧૨૪-૧૨૫.

૧૦. “The Journal of the University of Bombay” માં એસ. એમ. કોમીસરીએતો લેખ ‘The Imperial Mughal Farmans in Gujrat’-તેમાંનું એક ફરમાન.

“પછી ઐરંગઝેબ દિલ્હીના તખ્ત પર બેઠો ત્યારે તે દેરાને તોડી પાડવામાં આવ્યું. રંગમંડપ વગેરેના ઘૂમટની માહિલી તરફ ઊંચા પથ્થરની પૂતળીઓ વગેરે છૂંદી નાખી છે. તેમજ ચૂનાથી લીંપી દીધી છે. એ સિવાય બીજી પણ ઘણી ભાંગફોડ કરી છે, છતાં પણ એ દેરાના ખંડેર ઉપરથી જણાય છે કે દેરાનું કામ ઘણું સારું હતું. એના પથરા વગેરે સરસામાન નગરશેઠે કઢાવી લઈ ખીબ દેરાના કામમાં વાપર્યા.”

આજે તો ગલારાના પાછલા ભાગની નિશાની સિવાય બીજું કંઈ જ બચ્યું નથી. આ રીતે એક ભવ્ય અને ઉત્તમ કોરણીવાળા મંદિરનો કુટુંબ અંત આવ્યો; છતાં આવા આકર્ષણથી જરાયે નાસીપાસ થયા વિના જૈનોએ ઉત્સાહના વેગથી નવાં મંદિરો બાંધાવ્યે જ રાખ્યાં છે અને જૈનપુરી તરીકે ઓળખાતા આ નગરના સૌંદર્યમાં જરાયે ઓછા આવવા દીધી નથી.

‘બાદશાહો ગયા પણ શાહ તો છે જ’ એવી સર્વ પ્રબળ આસ્વાસનદાયક જૂની પ્રચલિત કહેવત મુજબ આ નગરી ‘જૈનપુરી’ કેમ કહેવાય છે એનો મર્મ ખુલ્લો કરે છે. આવી મનોહર નગરીના અલંકારરૂપ તો જૈન મંદિરો જ છે. અહીંના જૈન મંદિરોનો ઇતિહાસ એક રીતે જૈનાના ઇતિહાસ જેવો જ ભવ્ય, વિવિધતાભર્યો ને સાધનાસંપન્ન છે. આ મંદિરો પૈકી વિશિષ્ટ મંદિરોની હકીકત જણવાજેવી છે. દરેક મંદિરોના વિવિધ ઘાટ, કોરણી, તેમાંનાં પ્રાચીન-અર્વાચીન શિલ્પો, રંગચિત્રો, આરસ અને લાકડાંની ઝીણી નકશીના વિવિધ પ્રકારોની વિપુલતા, ખાસ કરીને બહારની રચના કરતાં અંદરના વૈવિધ્યની વિશેષતા સહુને હેરત પમાડે એવી છે. આપણે તે પર થોડું અવલોકન કરી લઈએ.

૧. શામળાની પોળમાં શામળાના ખાંચામાં આવેલું શ્રી. પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું દેરાસર મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલના વંશજ સંઘવી સોમજી તથા તેમના ભાઈ શિવાએ સં. ૧૬૫૩માં બાંધાવ્યું છે. આમાં લાકડામાં કરેલી સુંદર કોરણી દર્શનીય છે. ભીંત પર આરસમાં કોતરેલો લેખ છે. મેઠા ઉપર સફેદ આરસની કાયોત્સર્ગસ્થ ગિનપ્રતિમા મનોહર છે. તેની સામે લાકડામાં કોતરેલાં તીર્થંકરોના જન્મ-મહોત્સવાદિ દર્શનો; તેમાં આજે પણ ચાલતી-ફરતી પૂતળીઓ અને મંદિરની બહાર જડેલા લાકડાના ટેકાઓ કળામય છે. લાકડાની પ્રાચીન કારીગરીના નમૂના તરીકે આ મંદિર દર્શનીય છે. (જુઓ : કોઠા નંબર : ૮)

૨. શામળાની પોળના વચલા ખાંચામાં આવેલા શ્રી. શ્રેયાંસનાથ ભગવાનના મંદિરમાં કાચનું સુંદર જડિત કામ કરેલું છે. ચક્રવર્તી ભરતરાજના કેવલ્યભાવનો વુડકટનો દેખાવ, તથા ગલારામાં સફેદ આરસનાં શિલ્પો જોવાલાયક છે. (કોઠા નંબર : ૯)

૩-૪. માંડવીની પોળમાં આવેલી નાગજી ભૂધરની પોળમાં શ્રી. સંભવનાથ અને શ્રી. શાંતિનાથ ભગવાનનાં દેરાસરો એક સાથે આવેલાં છે. ભોંયરામાંની મૂળનાયક શ્રીઆદ્યેશ્વર ભગવાનની આરસની પ્રતિમા પ્રાચીન છે અને તેમના પબાસનમાં આજુની ખ્યાતિ પામેલી કોરણી કરેલી હતી, જે આજે ઘણીખરી ઘસાર્ઈ જવા પામી છે. મેઠા ઉપર મૂ. ના. શ્રી. ધર્મનાથ અને શ્રી. પાર્શ્વનાથ ભગવાનના બે ગલારાઓ આવેલા છે. એમાં કરેલું રંગબેરંગી આરસનું જડિત કામ પ્રેક્ષણીય છે. આ દેરાસરની ૩૧૦ ધાતુપ્રતિમાઓ પૈકી કેટલીક તો અગિયારમા-બારમા સૈકાની છે. બારણામાં પીળા આરસના ઈંદ્ર-ઈંદ્રાણી સુંદર રીતે ઘડેલા છે. કહેવાય છે કે આ મંદિર ફરી બાંધાયું તે પહેલાં આજુ-પે દેરાસર લાકડાની સુંદર કોરણીવાળું હતું. (કોઠા નંબર : ૩૮-૩૯)

૫. સમેતશિખરની પોળમાં આવેલા ઘૂમટબંધી શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના મંદિરમાંની કારીગરી અસાધારણ અને અમૂલ્ય છે. એને ન જોઈએ-જાણીએ તો કળાના ઉત્તમ નમૂનાથી વંચિત જ રહી જવાય. આમાં વિશેષતા એ છે કે, પાષાણને બદલે લાકડામાંથી જ કોરી કાઢેલું ભવ્ય શિલ્પ છે. નાચતા-ગાતા દેવતાઓ અને હાથીઓના મસ્તકની પંક્તિઓ ભીંતો ઉપર ને છાંયમાં રહેલી સમચોરસ આકૃતિવાળી બારીની આસપાસ શોભે છે. સહસ્રરૂપા પાર્શ્વનાથ ભગવાનની એક સફેદ આરસની મૂર્તિ પણ મનોહર છે. તેમાં રૂપાની રચના તો શિલ્પની દૃષ્ટિએ ઉત્તમ ગણાય એવી છે. પરંતુ લાકડામાં કોતરેલો સમેતશિખરનો પહાડ; જે શ્રાવક, શ્રાવિકા, સાધુ, દેવ, દેવીઓ, પશુઓ અને વનસ્પતિથી ભરચક છે તેમજ જેના બુદ્ધા બુદ્ધા ભાગો હલાવી ચલાવી શકાય છે તે તો આખા અમદાવાદનું મોટું આશ્ચર્ય છે; એમ કહીએ તો ખોટું નથી. પાટણના પ્રસિદ્ધ વાડી પાર્શ્વનાથના મંદિરની એ યાદ આપે છે. આ

મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૮૬૩ માં શ્રી. રૂપવિજયજી મહારાજે કરી હતી. તેમના ગુરુદેવની ચરણપાદુકા નીચે લેખ પણ કેાતરેલો છે. (કો. નં. ૪૨)

૬. શેખના પાડામાં શ્રી. પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું દેરાસર છે. આ મંદિર સં. ૧૮૦૦ લગભગમાં અમરચલગચ્છીય શ્રીસંઘે બંધાવેલું છે. આમાં દશમા સૈકાની શ્યામ આરસની પ્રાચીન ચોવિંશી છે. લાકડાનાં તોરણો અને થાંભલાનું કામ સુંદર નકશીવાળું છે. (કો. નં. ૮૨)

૭-૮. ઝવેરીવાડમાં આવેલી નીશાપોળમાં જગવદલ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું પ્રાચીન મંદિર છે. આ મંદિર સં. ૧૬૦૦ લગભગમાં શ્રીસંઘે બંધાવેલું છે. ઉપરના ભાગમાં મૂં નાં શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની સહસ્રરૂણાવાળી કાયોત્સર્ગસ્થ એક અસાધારણ ભવ્ય મૂર્તિ શોભે છે. એમના બંને ચરણોને એક મનુષ્ય કે દેવ વળગીને પકડી રાખતો હોય એમ લાગે છે. શિલ્પકૃતિમાં અને મૂર્તિવિધાનની શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ આ મૂર્તિને જોટો જડવો મુશ્કેલ છે. બીજા ગર્ભદ્વારમાં શ્રી. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની નાની શ્યામળી પ્રતિમા કોરણીવાળા પરિકરમાં પદ્માસને વિરાજમાન છે. આ મૂર્તિની સામે હસ્તિઆરૂઢ ધાતુની એક જિનપ્રતિમા શોભીતી રીતે ગોઠવેલાં છે. આ ત્રણે મૂર્તિઓ કળાવિધાનના અત્યુત્તમ નમૂના છે.

નીચે જોડા ભોંયરામાં જગતવદલ શ્રી. પાર્શ્વનાથ ભગવાનની સફેદ આરસની છ પ્રીટ જાંચી ચમત્કૃતિપૂર્ણ પદ્માસનસ્થ પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત છે. પરિકરમાં શોભતી આ પ્રતિમાની મુખમુદ્રામાંથી નિર્મળ હાસ્ય નીતર્યા કરતું હોય ને દર્શકના હૃદયને અહ્લાદિત બનાવી મૂકે એવું લાગે છે. પદ્માસણનું કેાતરકામ તો નમૂનેદાર છે. આ મૂર્તિ સં. ૧૬૫૬ માં પ્રતિષ્ઠિત કર્યાનો તેના ઉપર લેખ છે. આનાં દર્શન કરવા માટે એક જમાનામાં એક સોનામહોર આપવી પડતી એવી વાયકા લોકમાં પ્રચલિત છે.

નીચે ગર્ભદ્વારમાં ઊતરતાં છત ઉપર આવેખેલ ભક્ત શ્રાવકો પૂજાની ઝાંઝ-પખાજ વગાડતા નજરે પડે છે. મોગલકાલીન કળાનું આ પ્રતીક આ મંદિરની એ સમયની રચનાનો ખ્યાલ આપે છે. (કો. નં. ૮૫-૮૬)

૯. ઝવેરીવાડમાં સોદાગરની પોળમાં શ્રી. શાંતિનાથ ભગવાનનું ઘૂમટખંધી દેરાસર છે. તેમાં એક મુખડની પ્રતિમા છે ને સં. ૧૧૧૬ ની સાલની ધાતુની પ્રાચીન મૂર્તિ છે. શેઠ-શેઠાણીની આરસની મૂર્તિ પણ છે. (કો. નં. ૯૫)

૧૦. ઝવેરીવાડમાં સંભવનાથની ખડકીમાં શ્રીસંભવનાથ ભગવાનનું મંદિર આવેલું છે. એના બંધાયાની ચોક્કસ મિતિની ખબર નથી. પણ આ મંદિર શહેરમાં સૌથી પ્રાચીન મનાય છે. મૂં નાં ઉપર સંવત ૧૬૫૬ નો લેખ છે. આ મંદિરમાં સ્થાપત્ય મુજબ સભામંડપો અને ગભારો મળીને ત્રણ ભાગ છે. નીચે ભોંયડું છે. તેમાં પણ એ જ પ્રમાણે છે. કસોટીના પથ્થરમાંથી કેરી કાઢેલી એક ચતુર્મુખ જિનપ્રતિમા અને ભોંયરામાં શ્વેત આરસની વિશાળકાય ત્રણ પ્રતિમાઓ પ્રભાવશાળી છે. આવી વિશાળ પ્રતિમાઓ ભારતવર્ષનાં બીજાં જિનમંદિરોમાં બહુ ઓછી જોવા મળે છે. મૂળનાયકનું પરિકર પણ દર્શનીય છે. (કો. નં. ૯૬)

૧૧. ઝવેરીવાડની વાઘણપોળમાં શેઠ વખતચંદ યુશાલચંદે બંધાવેલું શ્રી. અજિતનાથ ભગવાનનું ભવ્ય દેરાસર છે. ભમતીમાં બાવન જિનાલયની દેરીઓ છે. તેમાં પ્રવેશતાં જ શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનની ધાતુની કાઉસગિયા મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૧૧૨ ની સાલનો લેખ છે. આનું મૂર્તિવિધાન શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ આખેહૂબ છે. આની સરખામણીની બીજી પ્રતિમાનો નમૂનો ક્યાંઈથી મેળવવો હર્લભ ગણાય. આમાં શેઠ-શેઠાણીની આરસની ત્રણ મૂર્તિઓ છે. આ મંદિરમાં લાકડામાં કેરેલો સુંદર નારીકુંજર છે, જે જોનાના વરધોડામાં ફેરવવામાં આવતો હતો. રંગમંડપની લાકડાની થાંભલી અને પાટડી ઉપર સુંદર કારીગરી નજરે પડે છે. (કો. નં. ૧૦૩)

૧૨. દોશીવાડાની પોળમાં અષ્ટાપદજીના નામે ઓળખાતો મંદિરનો જૂમળો છે. તેમાં મૂં નાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન છે. આ મંદિર શેઠ મગનલાલ કુરમચંદે સં. ૧૯૯૧ માં બંધાવેલું છે. મંદિરમાં પેસતાં લીંતોમાં નંદીશ્વરદ્વીપની રચનાના રંગીન નકશાઓ ચીતરેલા ચોડયા છે. તેની પાછળના ભાગમાં શ્રીઅષ્ટાપદની મોટા મોટા પથ્થરની સુંદર રીતે રચના કરેલી છે. સિવાય શ્રીહીરવિજયસૂરીશ્વરની એક કાષ્ઠમયી પ્રતિમા પણ વિરાજે છે. એક શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિ પણ છે. (કો. નં. ૧૩૦)

૧૩. દેશીવાહાની પોળમાં ગોંસાઇજીની પોળમાં શ્રીસીમંધરસ્વામીના દેરાસરના લોંચરામાં કેટલોક પ્રાચીન પ્રતિમાઓ સંઘરી રાખવામાં આવી છે. કેટલોક મૂર્તિઓ ખંડિત છે. પરંતુ કેટલોક પ્રતિમાઓ જેવી પ્રાચીન છે તેવી જ મૂર્તિ સ્થાપત્યકળાની દૃષ્ટિએ બેનમૂન છે. (૧) એક ધાતુપ્રતિમાની ઊંચાઈ ૧૦૧/૪ ઈંચની છે અને યક્ષ-ચક્ષિણી સહિત પહોળાઈ ૧૦૧/૨ ઈંચની છે. આમાં પલાંઠી નીચે બેઠકમાં આઠ ગ્રહો દેાતરેલા છે. વળી, તેના ઉપર આલેખાયેલ અક્ષરો દશમા સૈકાની લિપિનો ખ્યાલ આપે છે અને એની રચનાશૈલી પણ એ સમયની પ્રતીત થાય છે. પરિકર વિનાની આ એકલમલ શ્રી. ઋષભદેવની પ્રતિમાના ખલા ઉપર વાળની ત્રણ લટો સુંદર રીતે દેાતરેલી છે. પલાંઠી નીચે બેઠકના બંને છેડે એકેક સિંહની આકૃતિઓ બેવાય છે. તેની બાજુમાં કમળઆસનવાળી આકૃતિઓમાં જમણી તરફ બે હાથવાળો યક્ષ; જેના એક હાથમાં કૃળ અને બીજા હાથમાં રૂપિયાની શ્રેલી છે; તેમજ ડાબી તરફ બે હાથવાળી અંબિકાદેવી; જેના એક હાથમાં આમ્રલુંગ છે ને ડાબો હાથ બોળામાં બેઠેલા બાળક પર હોય એવું સ્પષ્ટ આલેખન છે. (૨) બીજી મૂર્તિ ભગવાન શ્રીપાર્શ્વનાથની ત્રિતીર્થીની છે. તેની ઊંચાઈ ૧૦૧/૪ ઈંચ અને પહોળાઈ ૭૧/૨ ઈંચની છે, વચ્ચે મૂ. ના. શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પદ્માસનસ્થ અને માથે કૃણાવાળી આકૃતિ અંકાયેલી છે. કૃણાઓ ઉપર ત્રણ છત્ર છે ને છત્રની આબુબાબુમાં એકેક ગાંધર્વ હાથમાં કૂલની માળા સાથે ઊંચેથી અવતરણ કરી રહ્યા હોય એવો આબેહૂબ દેખાવ કરેલો છે. પલાંઠી નીચે કમળની રજૂઆત છે. આ મૂર્તિની બંને બાજુમાં એકેક ચામરધર બેલા છે. બેઠકની નીચે નવ ગ્રહો આલેખ્યા છે. જમણી બાજુએ બે હાથવાળો યક્ષ અને ડાબી બાજુએ અંબિકાદેવી છે. લેખ નથી, પરંતુ મૂર્તિવિધાનની દૃષ્ટિએ આ મૂર્તિ દશમા સૈકા લગભગની પ્રતીત થાય છે. (૩) ત્રીજી એક પ્રતિમા સહજ નામની શ્રાવિકાએ સં. ૧૧૨૧માં ભરાવ્યાના લેખવાળી છે. (૪) ચોથી મૂર્તિ બે કે પરિકરવાળી ખંડિત બનેલી છે; છતાં તેના ઉપર સં. ૧૧૨૬ ના લેખમાં સુમતિધરની પુત્રીએ આ બિંબ કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે. ટૂંકમાં-આ ચારે પ્રાચીન પ્રતિમાઓ શિલ્પકળાની દૃષ્ટિએ દર્શનીય છે. વળી, આ મંદિરની અંદર અને બહારની ભીંતો રાજપૂત સમયની ચિત્રકળાનાં ઉત્તમ દર્શયોથી ભરચક બનાવેલી છે.

૧૪. શેઠ હડીસિંહનું મંદિર—આ મંદિર દિલ્હી દરવાજા બહાર શેઠ હડીસિંહની વાડીમાં આવેલું છે; જે શિખરબાંધી, ભવ્ય અને વિશાળ છે. આ મંદિર અમદાવાદના હિંદુ મંદિરોમાં સ્થાપત્ય અને કળાના નમૂના તરીકે સર્વોત્તમ ગણાય છે. એની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૦૩માં શ્રી. શાંતિસાગરસૂરિએ કરી હતી. તેમાં મૂ. ના. શ્રીધર્મનાથ ભગવાન વિરાજમાન છે. શ્રી. હડીસિંહ શેઠ અને તેમના વંશજો તેમજ પ્રતિષ્ઠાના અઠાઇ-મહોત્સવના દિવસોના કાર્યોનું વર્ણન મંદિરમાં લગાડેલા પ્રશસ્તિ લેખમાં આપેલું છે. પ્રેમચંદ નામના સ્થપતિ પાસે આ મંદિર બંધાવ્યું હતું. આ મંદિર પૂરું બંધાઇ રહે એ પહેલાં જ હડીસિંહ શેઠ પંચત્વ પામ્યા તેથી તેમનાં ધર્મપત્ની શેઠાણી હરકોરણાઇએ બાકીનું કામ પૂરું કરાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી એની હકીકત પણ એ શિલાલેખમાં આપી છે.^{૧૧}

આ મંદિરની બાંધણી નગરશેઠ શાંતિદાસે સૂરસપુરમાં બંધાવેલા શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના મંદિર જેવી છે; એમ કહેવાય છે. આબુનાં જગવિખ્યાત મંદિરોના સફળ અનુકરણરૂપે આની રચના થયેલી છે. મંદિરમાં એક માળવાળો સુંદર મંડપ છે. વચલા મંડપ અને ગલારાની કોરણી ઉત્તમ પ્રકારની છે. ઉપર માળ છે ને નીચે લોંચરું છે. વિમાનનું કામ પણ ઘણું કળામય છે. મૂળ મંદિરને ફરતી બાવન જિનાલયની શિખરબાંધી દેરીઓ છે. બંને વચ્ચે ફરતો ચોક છે. મંદિરની ઉત્તર-દક્ષિણ પહોળાઈ ૧૨૬ ફીટ અને બહારની શૃંગારચોક્કી સિવાય પૂર્વ-પશ્ચિમ લંબાઈ ૧૬૦ ફીટ છે. મંદિરની બહારની દેવકુલિકાઓના ફરતા છબ્બના ટોડલે ટોડલે મૂકેલી આકૃતિઓ સુંદર અને લાવણ્યમયી છે. શિલ્પમાંની નૃત્યપૂતળીઓમાં યનગનાટભર્યા અંગમરોઠની વહેતી રેખાઓ ઉડલાસભરી બેવાય છે. એમના મુખ ઉપર કમળ જેવી સુકુમારતા જણાય છે. શુજરાતની સ્ત્રીઓનું આબેહૂબ સૌંદર્ય એમાં ઉતારેલું પ્રતીત થાય છે. એક બીજાથી તદ્દન ભિન્ન આકૃતિઓ વાઘ સામગ્રી સાથે અવનવો ભાવ પ્રદર્શિત કરી રહી છે. ઠંસાદાર અલંકારો, સોષ્ઠવ આકારો, નીતરતું સૌંદર્ય અને વૈવિધ્યભરી ભાતોની વિપુલતા અહીં ન્યાં-ન્યાં નિહાળાય છે. બાજીઓના વિવિધ પ્રકારો અહીં પુષ્કળ પ્રમાણમાં દેખાય છે. બરેબર, ઉચ્ચ સંસ્કાર અને સુરુચિભરી કોરણોનો તો અહીં પાર નથી. ભરતના ‘નાટયશાસ્ત્ર’માં ઉલ્લેખેલા નૃત્યપ્રકારોનું દર્શન આ પૂતળીઓમાં થાય છે. મંદિરની ભિત્ર અને શિખર સુધીના ભાગમાં કળામય આકૃતિઓ કેંડારી આ મંદિરને મનોહર બનાવી મૂક્યું છે. બર્જેસ અને ફરગ્યુસન લખે છે કે—“આ આખાથે મંદિરની બાંધણી અનુપમ સૌંદર્યવાળી અને દરેક ભાગ એક બીજા સાથે

બંધબેસતા છે.” જેમ્સ સેમ્યુલસન—“આ આખા મંદિરની રચના સંપૂર્ણ છે” એમ કહે છે. આનંદકુમાર-સ્વામી જણાવે છે કે—“આ મંદિર નાગર બાંધણીનું છે.” શ્રી. રત્નમણિરાવ નોંધે છે કે—“આ મંદિર એકંદરે અમદાવાદના સ્થાપત્યના ગૌરવરૂપ છે. (કે. નં. ૧૮૬)

★

૨. માતર

(કોઠા નંબર : ૨૩૦)

નડિયાદ સ્ટેશનથી મોટરમાર્ગે માતર જવાય છે. અહીં ખાવન જિનાલયથી શોભતું મૂળનાયક શ્રીસુમતિનાથ ભગવાનનું શિખરબાંધી આલીશાન મંદિર છે. આ મંદિર સાચાદેવને નામે તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. શ્રીસુમતિનાથ ભગવાન વગેરેની મૂર્તિઓ મહુધા પાસે આવેલા સહુજ ગામના બારોટના વાડામાંથી નીકળી હતી, જેની પ્રતિષ્ઠા સહુજમાં જ થઈ હતી. એનું પ્રમાણ આપતો મૂળનાયક ઉપર આ પ્રમાણે લેખ છે:—

“સંવત્ ૧૫૨૩ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૭ રવો પ્રાગ્વાટજ્ઞાતીય સા ગોનાભાર્યાં રત્નૂપુત્ર સમધરભાર્યાં જાસી ધર્મદેવુત્રી લાલા પ્રમુલ્લકુલેવયુતેન.... શ્રેયસે સુમતિનાથવિવં કારિતં પ્રતિષ્ઠિ(ષ્ઠ)તં તપાગચ્છનાયકશ્રીસોમસુંદરસૂરિપટ્ટપ્રભાકરશ્રીમુનિસુંદરસૂરિપટ્ટનમસ્તલ-દિનકરતરણિશ્રીરત્નશેખરસૂરિપટ્ટપૂર્વાચલસહસ્રાંકુરસ.....લક્ષ્મીસાગરસૂરિભિઃ સીંહુજગ્રામે કલ્યાણમસ્તુ કારયિતુઃ ॥ શ્રીઃ ॥”

બીજી ચારેક મૂર્તિઓ ઉપર પણ સંવત ૧૫૨૩ ના લેખો છે. તેમાં બે મૂર્તિઓ બીજા શ્રેણીએ ભરાવી છે પણ પ્રતિષ્ઠા તે જ સંવત મિતિએ કરાવી છે.

આ બાંધી મૂર્તિઓનો સં. ૧૮૩૩ ના શ્રાવણ માસમાં માતરમાં પ્રવેશ થયો છે. પહેલાં જૂના મંદિરમાં આ મૂર્તિઓ પધરાવવામાં આવી હતી. પણ નવું મંદિર બાંધવાનો વિચાર થતાં સં. ૧૮૪૨-૪૩ માં અમદાવાદના નગરશેઠ ખુશાલચંદ લક્ષ્મીચંદ શત્રુજયનો સંઘ લઈ માતર આવ્યા ત્યારે તેમણે શિખરબાંધી ભવ્ય જિનાલય બંધાવવાનો શ્રીસંઘને આદેશ કર્યો. મંદિર તૈયાર થતાં સં. ૧૮૮૫ ના જેઠ સુદિ ૩ ને શુક્રવારે એ જ નગરશેઠ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ કર્યો. પછી ખાવન જિનાલય બંધાવવાનો વિચાર થતાં અમદાવાદના નગરશેઠ હેમાભાઈ વખતચંદ, શેઠ હઠીસિંહ કેસરીસિંહ તથા માતરવાસી શેઠ હકમચંદ દેવચંદ અને અનોપચંદ બદવલ—આ ચાર જણે મળી દેરીઓ બંધાવી. સં. ૧૮૯૩ ના મહાસુદિ ૧૦ ને બુધવારે ભમતીની દેરીઓની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી.

સં. ૧૯૩૬ ના શ્રાવણ સુદિ ૪ ના રોજ આ મંદિરનું શિખર અચાનક તૂટી પડ્યું. સં. ૧૯૪૫ના જેઠ વદિ ૧૦ ના દિવસે શિખર ફરીથી ચણાવવામાં આવ્યું. દેરીઓનો જીર્ણોદ્ધાર શેઠ જમનાભાઈ ભગુભાઈનાં ધર્મપત્ની શેઠાણી માણેકબાઈએ ખૂબ દ્રવ્ય ખર્ચીને કરાવ્યો.

શ્રીસુપાર્શ્વનાથ ભગવાન, જેમની સ્થાપના ભમતીની મોટી દેરીમાં કરવામાં આવી છે તે મૂર્તિ ખેડા જિલ્લાના ખરોડા ગામે વાત્રક નદીમાંથી કાંકરી કાઢતાં એક વણકરને હાથ લાગી હતી. માતરના શ્રેણીઓ તેને સમજાવી એ મૂર્તિ લઈ આવ્યા અને શેઠ બેચરદાસ મોતીલાલનાં ધર્મપત્ની વિધવા પાર્વતીબાઈએ ઉજમણા પ્રસંગે એ મૂર્તિને રંગમંડપમાં તેમણે કરાવેલા નવા ગોખલામાં પધરાવી હતી પણ જીર્ણોદ્ધાર પ્રસંગે શેઠ માણેકલાલ મનસુખભાઈએ એ મૂર્તિને ભમતીની મોટી દેરીમાં પધરાવી પ્રતિષ્ઠિત કરાવી છે.

સ્થાપત્યની દૃષ્ટિએ આ મંદિર માટે કેટલાક વાંધાઓ જણાતા હતા અને લોકમાં વહેમ પણ ફેલાયેલા હતા તેથી હાલમાં જ આ મંદિરને પાટી નાખી નવેસર બંધાવવામાં આવ્યું છે. સં. ૨૦૦૭ ના વૈશાખ સુદિ ૫ ના રોજ આચાર્ય શ્રી. વિજયસિદ્ધિસૂરિજીના હાથે મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થઈ છે. આ મંદિરમાં બારમા-તેરમા સૈકાની એક દેવીની પ્રાચીન મૂર્તિ પણ બિરાજમાન છે.

★

૩. ખંભાત

(કોઠા નંબર : ૩૦૧-૩૬૪)

પ્રાચીન કાળથી ત્રંબાવતી નગરીના નામે પ્રસિદ્ધિ પામેલું ખંભાત ગુજરાતમાં જળમાર્ગના સિંહદ્વાર સમા બંદરથી જાણીતું છે. એક કાળે એનો બંદરી વેપાર ધીખતો હતો. વેપાર સાથે વણિકોનો સંબંધ કાળજૂનો છે. એક હાથે મેળવી ખીબ હાથે દેવાની ઔદાર્યપૂર્ણ ધાર્મિક કળાથી એણે મહાજન તરીકેની નામના મેળવી છે. આ નગરની જાહેરાતલાલીમાં એવા દાનવીર નગરશ્રેષ્ઠીઓનો કાળો કંઈ નાનોસૂનો નથી. તેમણે આજુબાજુમાં ૬૪ જેટલાં જિનમંદિરોની રચના કરી આ નગરને ઉત્તરોત્તર રળિયામાણું બનાવી મૂક્યું છે. કવીશ્વર શ્રી. મધુભટ્ટે સં. ૧૬૮૫માં ખંભાતનું જે વર્ણન કર્યું છે,^૧ તે એના ભૂતકાલીન વૈભવની ઝાંખી કરાવે છે. તેની બે કડીઓમાંયે એ હકીકતનો સારસમુચ્ચય મળી રહે છે:

“ સકલ નગર નગરીમાં જોય, ત્રંબાવટી તે અધિકી હોય; સકલ દેશતણે શણગાર, ગુજ્જર દેશ નરપંડિત સાર. પંચાસિ જિનના પ્રાસાદ, ધ્વજ તોરણ તિહાં ઘંટાનાદ; પિસ્તાલીસ તિહાં પૌષ્પશાળ, કરે વખાણ મુનિવાચાળ. ”

આ હકીકતથીયે કંઈક પહેલાંના ભૂતકાળ તરફ દૃષ્ટિ દોડાવીએ:

અબુલહસન (મઉસદી) નામનો એક મુસ્લિમ પ્રવાસી હિ. સં. ૩૦૩. (વિ. સં. ૯૪૦)માં ખંભાત આવ્યો ત્યારે ‘ અહીંનો અધિકારી એક વાણિયો હતો જે દક્ષિણના વલ્લભરાયની હકુમત નીચે હકુમત ચલાવતો હતો ’ એવી વિગત તેણે પોતાના ‘ કિતાબુલ તમ્મીહ વલ્ અશરફ ’ નામના ફારસી ગ્રંથમાં આલેખી છે, પણ આ વણિક કોણ હતો એ જાણવામાં આવ્યું નથી.

નવાંગીવૃત્તિકાર તરીકે ખ્યાતિ પામેલા શ્રી. અભયદેવસૂરિએ સં. ૧૧૧૧માં થાંભળા ગામમાં સેદી નદીના કાંઠેથી એક દિવ્યમૂર્તિ ‘ જયતિહુયણુ ’ સ્તોત્રદ્વારા પ્રગટ કરી હતી, જે મૂર્તિનો ઇતિહાસ ઘણો જૂનો છે. જૈનોની પરંપરા પ્રમાણે આંધ્રવંશીય રાજા સ્નાતવાહનના સમયમાં આ મૂર્તિનું માહાત્મ્ય પ્રસિદ્ધિમાં આવેલું પણ વચ્ચે એ મૂર્તિ હુમ થઈ ગઈ હતી, જેનું પુનઃ પ્રગટીકરણ શ્રી. અભયદેવસૂરિએ કર્યું. સં. ૧૩૬૦ની આસપાસ એ મૂર્તિ ખંભાતમાં લાવવામાં આવી,^૨ જેણે આ નગરને તીર્થનું ગૌરવ અર્પ્યું^૩ ને આ સ્તંભન પાર્શ્વનાથ તીર્થની પ્રતિષ્ઠા થઈ. કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે અહીંની સ્માળવસહિકામાં સં. ૧૧૫૦માં દીક્ષા લીધી હતી ને વિદ્યાની સાધના અહીં જ આરંભી હતી. એમના સમયમાં અહીં સો જેટલા કોટયાધીશો વસતા હતા. તેમણે અહીં કેટલાંયે જિનમંદિરો બંધાવ્યાનું કહેવાય છે. સિદ્ધરાજ અને કુમારપાલના સમયમાં આ નગર ઉપર અધિકારીઓની મીઠી નજર હતી. મંત્રીશ્વર ઉદયન અહીં નિવાસ કરતા હતા. તેમણે અહીં ઉદયનવસહી નામનું જિનાલય અને આલિંગ નામના મંત્રીએ શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યું હતું એવી નોંધ મળે છે.^૪

સં. ૧૧૬૫માં મોઢવંશીય ખેલા શ્રેષ્ઠીની ધર્મપત્ની બાઈ ખીદડાએ સ્તંભન પાર્શ્વનાથનું ભવ્ય મંદિર બંધાવ્યું હતું. આજે વિદ્યમાન એ મંદિરની એક શિલા ઉપર એ સંબંધી લેખ ઉત્કીર્ણ છે.^૫ એમાં એમના પરિવારનું અને કેટલાક રાજવીઓનું વર્ણન આપેલું છે. અહીંથી મળી આવતા લેખોમાં આ લેખ પ્રાચીન છે.

સં. ૧૧૮૩માં શ્રી. ચંદ્રસૂરિચિત ‘ મુનિસુવ્રતજિનચરિત ’ની પ્રશસ્તિમાં અહીંના નામાંકિત શેઠ નાગિલનો ઉલ્લેખ મળે છે.

૧. “ શ્રી હીરવિજયસૂરિ રાસ ”

૨. શ્રી મેરુગંગરચિત ‘ સ્તંભનક પાર્શ્વનાથ ચરિત ’ ની અપૂર્ણ પ્રતિ પાટણના ભંડારમાં છે, તેની વિગત ઉપરથી.

૩. “ કેતલે વરિસે દેસ ગુજ્જર, સયલ મ્હેચાણલુ થયઉ; ભલઉ હામ જાણી બિંબ આણી, નયર ખંભાઈત રચયઉ. — શ્રી. કુશલલાભ-કૃત “ થાંભળા પાર્શ્વનાથ જુહત સ્તવન ” હસ્તલિખિત ગુટકા ઉપરથી. ”

૪. ડુંગર કવિકૃત ‘ ખંભાયત ચૈત્ય પરિપાટી ’

૫. ‘ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ’ ભા. ૨; પૃ. ૩૧૬ થી ૩૨૦ સુધીનું વિવેચન.

શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં સં. ૧૩૬૫ના શિલાલેખોમાં જણાવ્યું છે કે, “ઉદ્દેશવંશીય શ્રેષ્ઠી જેસદે એક પૌષધશાળા સહિત શ્રીઅન્નિતનાથ લગવાનનું વિશાળ મંદિર બંધાવ્યું.”

સં. ૧૨૭૭માં મહામાત્ય વસ્તુપાલ અહીંનો દંડનાયક નિમાયો હતો. તેણે આ નગરને સમૃદ્ધ બનાવવા અથાક પ્રયત્ન કર્યો હતો. અહીંના મુસ્લિમ વેપારી સૈયદ જેવા કાંટાઓને તેણે દૂર કરી પ્રબળ સદા માટે નિર્ભય બનાવી હતી. તે પછી શ્રી. વસ્તુપાલનો પુત્ર જત્રસિંહ અહીંનો અધિકારી બન્યો હતો. તેની પ્રેરણાથી શ્રી. જયસિંહસૂરિ નામના આચાર્યે ‘હુમીરમદમદન’ નામના ઐતિહાસિક નાટક ગ્રંથની રચના કરી. અને લીમેશ્વરના ઉત્સવ પ્રસંગે (જૈત્રસિંહ)ના પ્રમુખપણા હેઠળ એ નાટક લજવવામાં આવ્યું હતું.

આ સમયમાં અનેક ગ્રંથો તાડપત્ર પર લખાયાની પ્રશસ્તિઓ મળે છે.^૬ એ અરસામાં શ્રી. જગદ્યંદ્રસૂરિના શિષ્યો શ્રી. દેવેન્દ્રસૂરિ અને શ્રી. વિજયચંદ્રસૂરિ વચ્ચે પડેલા મતભેદો વડીપોષાળ અને લઘુપોષાળ નામે અહીંજ ખ્યાતિ પામ્યા હતા.

શ્રીશત્રુંજય તીર્થના ઉદ્ધારક શ્રેષ્ઠી સમરસિંહના કુટુંબીઓએ ભરાવેલાં બિંબો અને પટ્ટો અહીંનાં મંદિરોમાં હયાત છે. સમરાશાહના પુત્રરત્ન સોજણસિંહ ખંભાતના નિવાસી બન્યા હતા. રાજદરબારમાં એમને ‘સોસવાલ-ભૂપાલ’ તરીકેનું માનવતું સ્થાન હતું. તેમણે કોથર નામના વેપારીને સંખપુરનો અધિકારી બનાવી બહુચરાણમાં અપાતાં પશુખલિદાનો બંધ કરાવ્યાં હતાં.^૭

સં. ૧૪૬૮માં લયંકર હુકાળ પડ્યો ત્યારે અહીંના રહેવાસી સોઠજ્ઞાતીય શેઠ રામ અને પર્વત નામના બે બંધુઓએ ત્રણ મોટાં સત્રાગારો (દાનશાળાઓ) પ્રવર્તાવ્યાં હતાં અને તીર્થોમાં અનેક સુકૃત કર્યો કર્યાં હતાં. આ બંને ભાઈઓમાંથી પર્વત ગૃહસ્થ હોવા છતાં ધર્મક્રિયામાં શ્રમણુયોગી જેવો તત્પર રહેતો તેણે શ્રી. સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી સં. ૧૪૭૨માં અહીં અગિયાર અંગો લખાવ્યાં હતાં, જેમાંની ‘જ્ઞાતાસૂત્ર’ વગેરે પોથીઓ પાટણમાં મો. મોદીના જૈન લંકારમાં વિદ્યમાન છે. તેની અંતિમ ૨૨ શ્લોકવાળી પ્રશસ્તિથી આ હકીકત બહુવા મળે છે.^૮ સં. ૧૫૨૭ની એક પ્રશસ્તિમાં ગોધા નામના શ્રેષ્ઠીએ અહીં વિશાળ મંદિર બંધાવ્યાની નોંધ મળે છે.

જગદ્ગુરુ શ્રી. હીરવિજયસૂરિના જમાનામાં તો કેટકેટલાયે દાનવીરોએ જૈન મંદિરો બંધાવી પોતાના ધર્મપ્રેમ અને કળાભક્તિનો પરિચય આપ્યો છે. સં. ૧૬૩૮માં સંઘવી ઉદયકરણે ભ. ચંદ્રપ્રભુની પ્રતિષ્ઠા શ્રી. હીરવિજયસૂરિણ હસ્તક કરાવી હતી. ધનાઢય શ્રેષ્ઠી સોની તેજપાળે સં. ૧૬૪૬માં એ જ સૂરિણ પાસે શ્રીઅનંતનાથ ભ. ની પ્રતિષ્ઠા કરાવી લગભગ પાંત્રીશ હજાર રૂપિયાનો ખર્ચ કર્યો હતો. વળી, માણેકચોકમાં શ્રીવિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ લગવાન નામનો દેવપ્રાસાદ પણ એમણે જ બંધાવ્યો હતો. તેનો પરિચય શ્રી. ઋષભદાસ કવિ આપણને આ રીતે કરાવે છે.^૯

“ઇંદ્ર ભુવન નિસ્થું દેહુરૂં કરાવ્યું, ચિત્તલલિત અભિરામ; ત્રેવીશમો તીર્થંકર થાચો, વિજય ચિંતામણિ નામ હો.
ઋષભભણી તેણે મૂરતિ ભરાવી, અત્યંત મોટી સોય; ભુઈરામાં જઈને જીહારો, સમહિત નિરમલ હો.
અનેક બિંબ જેણે જિનનાં ભરાવ્યાં, રૂપક કનક મણિ કેરાં; આશવંશ જેણે ઉજાવલ કરીઓ, કરણી તાસ ભમોરા હો.”

આ હકીકતનો પુરાવો એ મંદિરની ભીંતમાં લાગેલા સં. ૧૬૬૧ ના શિલાલેખથી મળી રહે છે.

આ સિવાય શ્રેષ્ઠી રામભ, જશુ ઠક્કર, ગાંધી કુંઅરભ ને મૂળા શેઠે તૈયાર કરાવેલાં જૈનમંદિરોને શ્રીહીરવિજય-સૂરિણે પ્રતિષ્ઠિત કર્યાં હતાં. શ્રેષ્ઠી શ્રીમદલ, કીકા અને વાઘભાઈએ ખંભાતના શાસ્ત્રપરામાં જિનાલય અને પૌષધશાળાઓ બંધાવી હતી. ઠક્કર લહિયાએ ખંભાતના અકબરપુરમાં એક દેરાસર અને ઉપાશ્રય બંધાવ્યો હતો.

૬. એજન; પૃ. ૩૧૫-૧૬

૭. ‘જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિ સંગ્રહ’

૮. ‘ઐતિહાસિક રાસમાળા સંગ્રહ’ ભા. ૧ માં ‘કોથર વ્યવહારી રાસ.’

૯. ‘એક ઐતિહાસિક પ્રશસ્તિ’ શીર્ષક લેખ ‘પુરાતત્ત્વ’

૧૦. ‘શ્રી. હીરવિજયસૂરિરાસ’

શ્રીવિજયસૂરિ સં. ૧૬૭૨ માં અકબરપુરમાં કાળધર્મ પામ્યા ત્યારે તેમનો સ્તૂપ બંધાવવા માટે બાદશાહ જહાંગીરે દશ વીધા જમીન ભેટ આપી હતી. ત્યાં કુલ ત્રણ જિનમંદિરો અને સ્તૂપ હતાં; જેમાંનું આજે કંઈ જ હયાત નથી.

ગંધારના વતની શેઠ વાજિયા-રાજિયા નામે બંધુબેલડી ખંભાતમાં આવીને વસી. અહીં તેમણે અઢળક કમાણી કરી હતી. સં. ૧૬૬૧ માં પડેલા દુકાળ સમયે તેમણે હજારો મણ અનાજ ખરીદીને ભૂખ્યાંને ભોજન આપ્યાં હતાં અને શરીર ઠંકવા વસ્ત્ર આપ્યાં હતાં. આ રીતે એક જ વર્ષમાં તેમણે તેવીસ લાખ રૂપિયા ખર્ચી લાખો માનવી-ઓને ઉગાર્યાં હતાં. આવી લોકસેવાથી આ બંને લાઈઓની પ્રતિષ્ઠા એટલી બધી વધી હતી કે ફાંસીની સજા પામેલા માનવીઓ પણ તેમનું નામ લેતા કે તરત જ સજા ફરમાવનાર રાજા કે અમલદારને અલયદાન આપવું પડતું.^{૧૧}

પં. શીલવિજયજીએ રચેલી “તીર્થમાલા”માં એ બંધુઓની કીર્તિ ગાતાં કહ્યું છે—

“પારેખ વાજિયા ને રાજિયા, શ્રીવંશે બહુ ગાજિયા; પાંચ પ્રાસાદ કરાવ્યા ચંગ, સંઘ પ્રતિષ્ઠા મનને રંગ.
જેની ગાદી ગામ્યા બંદરે, સોવન છત્ર સોહો ઉપરે; કાંઈ ન લોપે તેહની લાજ, નામે શીશ ફિરંગી રાજ.”

આ દાનવીર ને ધર્મવીર બંધુઓએ પાંચ જિનાલયો બંધાવ્યાં હતાં તે પૈકી ખંભાત પાસેના નેજા ગામમાં શ્રીઋષભદેવ ભ. નું અને નજીકના વરડોલા ગામમાં શ્રીકરેડા પાર્શ્વનાથ ભ., શ્રી નેમિનાથ ભ. અને ખીજું એક-એમ ચાર મંદિરો તેમજ ખંભાતમાં શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભ. નું મંદિર બંધાવ્યું હતું. સં. ૧૬૪૪ના એક મોટા શિલાલેખમાં આ મંદિરની લઘુ બાંધણીનું સુંદર વર્ણન મળે છે. એનો સાર આ છે:—^{૧૨}

“શ્રી. વિજયસૂરિજીએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલા આ મંદિરમાં શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને ‘શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ’ નામે સ્થાપન કરી છે. એ પ્રતિમા ૪૧ આંગળાં ઊંચી અને શેષનાગથી સેવિત હતી. મસ્તક ઉપર સર્પની સાત ફેણાઓ ઢાંતરેલી હતી. આ મંદિરમાં બાર સ્તંભો અને છ દ્વાર હતાં. નાની નાની સાત દેવકુલિકાઓ અને બે દ્વારપાલોની મૂર્તિઓ હતી. મૂળનાયકની આસપાસ બીજી પચીસ ઉત્તમ મૂર્તિઓ સ્થાપન કરવામાં આવી હતી. એ મંદિરમાં વળી એક લઘુ ભૂમિગૃહ (લોંચરું) હતું; જેને પચીસ પગથિયાં હતાં. એ સોપાનની સામે જ સુંદરાકૃતિ ગણેશની મૂર્તિ બેસાડેલી હતી. એ ભૂમિગૃહ સમચતુરસ (ચોરસ) હતું અને દશ હાથ જેટલું ઊંચું હતું. એની અંદર નાની નાની ૨૬ દેવ-કુલિકાઓ હતી. એને પાંચ દ્વાર હતાં. એ ભૂમિગૃહમાં પણ બે દ્વારપાલો હતા. તેમજ ચાર ચામરધારકો હતા. એની વેદિકા ઉપર ૩૭ આંગળાંપ્રમાણુ શ્રીઆદિનાથ ભ. ની, ૩૩ આંગળાંપ્રમાણુ શ્રીમહાવીરદેવની અને ૨૭ આંગળાં-પ્રમાણુ શ્રીશાંતિનાથ ભ. ની પ્રતિમાઓ સ્થાપિત હતી. વળી, એ ભૂમિગૃહમાં ૧૮ હાથીઓ અને ૮ સિંહો કોરેલા હતા. આવી રીતે સ્તંભતીર્થમાં ભૂપણુ સમાન અને જોવાલાયક એ મંદિર વાજિયા રાજિયા નામના બે બંધુઓએ બંધાવ્યું હતું.”

પ્રસિદ્ધ કવિવર શ્રી. ઋષભદાસે આ ભૂમિમાં જન્મ લીધો હતો ને કેટલાયે રાસગ્રંથોની રચનામાં તેમણે આ ભૂમિમાંથી જ પ્રેરણા મેળવી હતી. જૈનાચાર્યોએ પણ અહીં સ્થિરતા કરી અનેક ગ્રંથોથી આપણો સાહિત્યિક ભંડાર ભરી દીધો છે. એનો ખ્યાલ આપતા અહીં છ ગ્રંથભંડારો આજે પણ મોબુદ છે. તેમાં સેંકડો ગ્રંથો કાગળ પર લખાયેલી હાથપોથી-ઓમાં છે, બ્યારે શ્રીશાંતિનાથના જ્ઞાનભંડારમાં ૧૫૦ જેટલા તાલપત્રીય ગ્રંથો સુરક્ષિત રહેલા આજે પણ મળે છે.

સત્તરમા સૈકા પછી કેટલાયે ધર્મપ્રેમી શ્રાવકોએ અહીં જિનમંદિરો બંધાવ્યાં છે, એની વિગતમાં ન ઉતરતાં માત્ર અહીંના એક વિશાળ મંદિરની આંખી ઝાંખી કરી લઈએ:

આ મંદિર ભાટવાડાના રસ્તા ઉપર આવેલું છે. એમાં મૂ. ના. શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પ્રશાંત સુદ્રાવાળી, મધ્યમ કદની, શ્વેત આરસની પ્રતિમા બિરાજે છે. ખંભાતના તિલકસમું આ મંદિર પાંચ ઉત્તુંગ શિખરોવાળું છે. આખાયે મંદિરમાં લાલ પથ્થર અને આરસ વપરાયો છે. ત્રણ માળ અને બાવન દેવકુલિકાઓથી મંડિત છે. ખંભાતનાં પ્રાચીન બિંબો ધરાવતા લગભગ વીશ મંદિરોનો આમાં સમાવેશ છે. લોંચતળિયે પાછલા ભાગમાં નીલવર્ણી શ્રીચરિ-દનેમિ લગવાનની આબેહૂબ મૂર્તિ બિરાજમાન છે. ઉપા. શ્રી. વીરવિજયજી મહારાજની મૂર્તિવાળી એક દેરી પણ આમાં છે.

૧૧. ‘પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ’ ભા. ૨; ૩૨૧-૨૭; અને ‘શ્રી હીરવિજયચરિત્રસ’ પૃ. ૧૫૨-૫૭.

૧૨. ‘પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ’ ભા. ૨; પૃ. ૩૨૩.

ખંભાતનાં મંદિરો વિશે પ્રાચીન સાહિત્યમાં ઉલ્લેખનીય વર્ણન મળે છે. તેમાં સં. ૧૩૮૬માં શ્રી. જિનપ્રભસૂરિએ રચેલા 'વિવિધતીર્થકલ્પ'માં આ તીર્થની પ્રાચીન કથા આલેખી છે.^{૧૩} પંદરમા સૈકામાં થયેલા શ્રી. જિનતિલકસૂરિએ રચેલી 'ખંભાત ચૈત્યપરિપાટી'માં અહીં ૩૬ જિનાલયો હોવાની વિગત આપી છે.^{૧૪} એ પછી સોળમા સૈકામાં થયેલા શ્રાવક હુંગર કવિએ રચેલી એવી જ 'ચૈત્યપરિપાટી'માં જો કે મંદિરોની કુલ સંખ્યા આપી નથી પરંતુ જુદા જુદા વાસમાં જે જે શ્રેષ્ઠીઓએ જે મૂળનાયકોના નામે મંદિરો રચ્યાં તેની સવિસ્તર માહિતી આપી છે. સત્તરમા સકાના કવિવર શ્રી. નકષત્રલક્ષ્મીએ અહીં ૮૫ મંદિરો હતાં એવી નોંધ આપી છે જે અગાઉ ઉલ્લેખિત છે. પં. શીલવિજયજીએ અઠારમા સૈકામાં રચેલી 'તીર્થમાલા'માં મંદિરની સંખ્યા આપી નથી પણ વિશિષ્ટ જૈન દેવળો અને શ્રેષ્ઠીઓનો પરિચય કરાવેલો છે.^{૧૫}

આજે અહીં ૬૪ જિનમંદિરો ઊભાં છે. ખંડિયેરોની આમાં ગણતરી નથી. સુનિરાજ શ્રી. ન્યાયવિજયજી (ત્રિપુટી)એ તેમના 'જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ'માં અહીં ૭૬ મંદિરો હોવાનું લખ્યું છે, જ્યારે 'ખંભાતનો ઇતિહાસ' અને 'ચૈત્યપરિપાટી' નામના પુસ્તકમાં અહીંના પર મંદિરોની વિગતવાર નોંધ આપી છે.

અહીં દરિયા તરફના કોટ પાસે એક જામી મસ્જિદ આવેલી છે. તે સને ૧૩૨૫માં મહમ્મદ અલખુતમારીએ બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ એમાંના એક શિલાલેખમાં કોતરાયેલો છે. આ મસ્જિદ ૨૧૨ ફીટ લાંબી અને ૨૫૨ ફીટ પહોળી બેઠા ઘાટની છે. એનો દક્ષિણ તરફનો દરવાજો અને અંદરની રચના બેતાં, એની અંદરની પરસાલો, થાંભલાઓની ગોઠવણી, જાળીઓ, શૃંગારચોટીઓ, ઘૂમટો અને તેમાંનું શિલ્પ બોલી ઊઠે છે કે આ મસ્જિદ અસલ જૈન મંદિર હોવું જોઈએ. એમાં પાછળથી કરેલા સાદા ફેરફારો અછતા રહી શકે એમ નથી. તેમાં આરસનો એક પથ્થર મસ્જિદના ઉપલા ભાગમાંથી તૂટી પડ્યો છે. તેના ઉપર આવેખેલી જૈનોની ઐતિહાસિક ખીના પ્રગટ થાય છે. પૂર્વકાળમાં જૈનાચાર્યો કેવી ઢળથી વ્યાખ્યાન કરતા હતા તેની આબેહૂબ નમૂનેદાર એક જૈનાચાર્યની કોતરેલી મૂર્તિ જોવામાં આવે છે. એ મૂર્તિ નીચે 'શાલિભદ્રસૂરિ' એવા અક્ષરો કોતરેલા છે. સૂરિજી આગળ ઠંવણીનું એક સુંદર ચિત્ર છે. તેમની આગલી ગાંઠમાં આચાર્ય મહારાજ સન્મુખ બેઠેલા પાંચ સુનિવરોની આકૃતિઓ છે. તેના ઉપર અનુક્રમે ભવદેવ, મ. હરિશ્ચંદ, ભ. વસ્તુદેવ, ધનદેવ મહત્તર, વાં. શુભચંદ્રગણિ; આ પ્રમાણે નામો કોતરેલાં છે. છઠ્ઠી સાધુની આકૃતિ અર્ધ છે, તેના ઉપર બે-ત્રણ અક્ષરો નજરે પડે છે. તે પછી કેટલી આકૃતિઓ હશે તે કહી શકાય એમ નથી. વળી, આચાર્યશ્રીની પાછળ એક સુનિની આકૃતિ છે, તેના પર અભયકુમાર એવા અક્ષરો છે. આ બધી આકૃતિઓના હાથમાં ચોથો અને મુહુપત્તિ છે. ખીજા આરસના એક થાંભલા ઉપર 'સં. ૧૪૫૮ ફાગણ સુદિ ૧ ભોમ' એવા લખેલા અક્ષરો ઘસાયેલી હાલતમાં પણ વાંચી શકાય છે.^{૧૬}

આ ઉપરથી જાણી શકાયે કે આ મંદિર કેવું સુંદર અને વિશાળ હતું. કહેવાય છે કે આમાં કેટલાંયે ભોંયરાં છે. પરંતુ આજે એ બધું જાણી શકાય એમ નથી.

૪. વડોદરા

(કોઠા નંબર : ૩૭૯-૪૧૩)

આજના વડોદરાનું પ્રાચીન નામ વટપદ્ર હતું. આ નગર ઘણું પ્રાચીન ગણાય છે. વાગડ પ્રદેશમાં આવેલું વટપદ્ર નામનું ગામ પણ પ્રાચીન છે. મળી આવતા ઉલ્લેખો આ એમાંના કયા ગામનો નિર્દેશ કરે છે એ જાણવાનું રહે છે. પ્રાચીન ઉલ્લેખ મુજબ શ્રી. હરિભદ્રસૂરિએ રચેલા "ઉપદેશપદ" નામના ગ્રંથમાં વટપદ્રના સત્યવાદી

૧૩. એ ગ્રંથમાં 'પાર્શ્વસ્થાનક કલ્પ' અને 'સ્થાનક કલ્પશિલોચ'

૧૪. "ખંભાતિ થંભાધીશ દેવ, જાણું નિવુ નિવુ કડું સેવ; સખિ ચાલીન ચેત્રપ્રવાડી હેવ, છત્રીશ દેવલાં વાંદિદેવ."

૧૫. 'પ્રાચીન તીર્થમાલા સંગ્રહ' પૃ. ૧૨૨-૨૩

૧૬. મુનિ શ્રીહૃદયવિજયજીએ 'જૈન' તા. ૮-૫-૨૫ માં આ વિશે માહિતી નોંધી છે.

સત્ય નામના વણિક શ્રાવકની કથા^૧ ઉપરથી તેમજ સં. ૮૬૯ માં લખાયેલા દાનપત્રમાં વટપદ્ર ગામ એક બ્રાહ્મણને દાનમાં આપ્યાની હકીકતો પરથી આ નગર આઠમા સૈકા પહેલાંનું પુરવાર થાય છે.

બારમા સૈકામાં થયેલા સમર્થ વિદ્વાન વીરગણિને જન્મ સંભવતઃ આ નગરમાં થયો હતો. સિદ્ધરાજ જયસિંહના મંત્રીશ્વર સ્તંતુક બ્યારે લાટદેશના દંડનાયક હતા ત્યારે તેમનું નિવાસસ્થળ આ ભૂમિમાં હતું અને આ નગરમાં તેમણે અને સ્તંતુક મંત્રીએ શ્રી. ભદ્રેશ્વરાચાર્યના ઉપદેશથી મોટી રથયાત્રા કઢાવી હતી.^૨ અનેક જૈનાચાર્યોએ આ ભૂમિને પોતાના પાદવિહારથી પવિત્ર કરી હતી; એટલું જ નહિ આ સ્થળે અનેક ગ્રંથો રચાયા હતા એવી હકીકત સાંપડે છે.

શ્રી. કુમારપાળે રાજ્ય હાથમાં લીધા પછી પોતાના ઉપકારી કુટુંબ નામના વાણિયાને આ વડોદરા દાનમાં આપ્યું હતું.

શ્રીહૈમચંદ્રાચાર્ય પાસે અંજનશલાકા કરાવવા માટે કુમારપાલે પાટણમાં મોટો ઉત્સવ ઊજવ્યો ત્યારે વટપદ્રના રહેવાસી શેઠ કાન્હાએ પોતાના મંદિરના મૂળનાયકની અંજનશલાકા આ મહોત્સવમાં શ્રીહૈમચંદ્રસૂરિ હસ્તક કરાવી હતી.

મંત્રી વસ્તુપાલે અહીંના શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના પ્રાચીન જીર્ણુ પ્રસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. તેમજ વડોદરા પાસેના ઉકોટ-અંકોટકપુર (અકોટા)માં જિનમંદિર કરાવ્યું હતું.

અકોટા :

હાલમાં જ (સં. ૨૦૦૭ ના જેઠ માસમાં) વડોદરાની આસપાસની ભૂમિમાંથી ૫૦-૬૦ જેટલી ધાતુમૂર્તિઓ મળી આવી છે. તેમાંની નવ મૂર્તિઓ અને ધૂપધાણું તેમજ એક ધાતુનું આમ્રફળ મળી આવ્યાં છે, તેનો પરિચય પં. લાલચંદ્ર લ. ગાંધીએ ‘જૈનસત્યપ્રકાશ’ વર્ષ : ૧૬, અંક : ૧૦ માં કરાવ્યો છે. એની લાંબી વિગતોમાં ઊતરવાને અહીં અવકાશ નથી પરંતુ જે મૂર્તિઓ પ્રાચીનતમ લેખવાળી છે તેનો નિર્દેશ માત્ર કરવો અવસરપ્રાપ્ત છે. એક મૂર્તિ ઉપરના લેખમાં અકોટક-અકોટા ગામના પ્રાચીન મંદિરનો નિર્દેશ છે.

લાંછન વિનાની એક ધાતુમય પ્રતિમા જેમના ખંને ખલા ઉપર કેશવદેવીની નિશાની છે, એ ઉપરથી એ શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની મૂર્તિ હોવાનું જણાય છે. નીચે નવગ્રહોના સ્થાનમાં આઠ ઊભી આકૃતિઓ છે અને તેનો પરિકર જુદો છે, જેમાં દેવદુંદુભિ વગાડતા દેવો અને માલા ધરી રહેલા બે દેવોનાં સ્વરૂપો અંકિત છે. મૂર્તિની પાછળ નાગરી લિપિમાં આ પ્રકારે લેખ વંચાયો છે—

“ શ્રીમદ્વા.....ચાર્યઃ અંકોટકવસતિકાયાં સાલાપતિગોષ્ઠિકૈઃ કારિતો દેવધર્મોયં ॥ ”

બીજી મૂર્તિ પણ પ્રાચીન મૂર્તિવિધાન અને શિલાલેખની દૃષ્ટિએ મહત્ત્વની છે. મધ્યમાં સાત ક્ષણવાળા નાગેન્દ્રથી શોભતા શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન પદ્માસને ધારાજમાન છે. તેમની ખંને બાજુએ કાઉસગિયાની પ્રતિમાઓ કૌપીનધારી છે, જે શ્વેતાંગર મૂર્તિઓ હોવાનું સ્પષ્ટ કરે છે. તેની આસપાસના બીજા પરિકરમાં એક તરફ યક્ષ અને બીજી તરફ અંગિકા છે. સિંહાસન નીચે બે બાજુએ બે સિંહો, તેની નીચે ધર્મચક્ર અને બાજુમાં બે હરણો દર્શાવ્યાં છે. તેની નીચે નવગ્રહો બતાવ્યા છે ને મૂર્તિની પાછળ બે પંક્તિમાં આ પ્રકારે લેખ ઉત્કીર્ણ છે—

“ દેવધર્મોયં નિર્વૃત્તિકુલે શ્રંગોગાચાર્યઃ કારિતો જિનત્રયઃ । સંવત ૧૦૦૬ ॥ ”

આ બીજી મૂર્તિના સંવતવાળા લેખ ઉપરથી એ ખંનેમાં વાપરેલા ‘દેવધર્મ’ શબ્દ ઉપરથી ખંને મૂર્તિઓ એક જ સમયની હોય એમ જણાય છે. એક હજાર વર્ષ પહેલાંની આ કલાકૃતિઓ લાટ—ગુજરાતની શિલ્પકળા અને જૈન શ્વેતાંગર સંપ્રદાયના મૂર્તિ-વિધાનની દૃષ્ટિએ ધ્યાનપ્રેરે એવી છે.

આ સિવાય બીજી કેટલીયે મૂર્તિઓ મળી આવી છે, તેમાં કેટલીક મૂર્તિઓ ઉપર તેા ઉપયુક્ત પ્રતિમાલેખ કરતાંયે પ્રાચીન લિપિના લેખો હોવાનું ગમે નજરે લેયું છે. એ બધી મૂર્તિઓ વડોદરાના વિશ્વવિદ્યાલયના પુરાતત્ત્વ વિભાગમાં નિર્ણય માટે આવેલી છે, તેની વિગત હજી પ્રકાશમાં આવી નથી.

૧. ચતુર્થદે સચો સ્તુત, વગિયમુઓ સાવગો તિ વિક્તાઓ । માદ્દમ પારસહલં, ગુંતું બાગચ્છમાણાણં ॥

૨. રસપ ચ જાણેગં, સંતુચચિવેગ સજગેગં વ । વરહદયમ્મિ વિદિયા, સવિત્યરા ગઘ્ય રહજતા ॥

આમ હોવા છતાં પહેલી મૂર્તિના લેખમાં અકોટક નગરનો નિર્દેશ છે, તે હાલનું આકોટા છે, જે એક સમયે સમૃદ્ધ નગર હતું. વિક્રમની નવમી સદીમાં લાટેશ્વર મુવર્ણવર્ષ કર્કરાજના રાજ્યસમયમાં અહીં આસપાસ ૮૪ ગામોમાં અકોટક મુખ્ય નગર હતું. એમાં આવેલા આ વટપદ્રક-વડોદરાનું દાન કર્કરાજે કર્યા અંગેનું શક-સંવત્ ૭૩૪ (વિ. સં. ૮૬૯)નું દાનપત્ર પ્રસિદ્ધ થયેલું છે.

અહીં આજે ૧૮ જિનમંદિરો છે. આ પૈકી નરસિંહજીની પોળમાં આવેલું દાદા પાર્શ્વનાથનું લવ્ય દેરાસર કુમાર-પાલના સમયમાં બંધાયું હોવાનું કહેવાય છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ કકરા-ભૂખરા પથ્થરમાંથી સાંગોપાંગ ઉપસાવી કાઢેલી છે. પદ્માસનસ્થ આ મૂર્તિની સુખાદૃતિ બેઠી અને પેટ દબાયેલું છે. ઝાપ-પ્રીટની ઊંચાઈ છે. મસ્તક ઉપર નવ ફણાઓ વિસ્તારેલી છે. પ્રભુની નીચેથી એક ગૂંચળું વળેલી સર્પાદૃતિ પ્રભુને વીંટાળીને ઉપર ચડતી હોય અને તેમના ઉપર ફણાઓનું છત્ર વિસ્તારતી હોય એવો લવ્ય દેખાવ આમાં દેખાયો છે. પ્રભુની પાછળ ફણાધર સર્પનાં વર્તુલો બંને બાજુએ ત્રણ-ચાર ગૂંચળું વળેલાં બતાવ્યાં છે. પ્રભુની એક પડખે ધરણેન્દ્ર અને બીજી બાજુએ પદ્માવતીનું અર્ધ ઉપસાવેલું રૂપ છે. બંને બાજુ ઉપર એકેક મુકુટધારી પુરુષ છે, જેની પાછળ એક સ્ત્રી છે, સ્ત્રીનો હાથો પગ વાળેલો છે.

આ પોળમાં જ શ્રી. હંસવિજયજી મહારાજના શાસ્ત્રલંકારનું મકાન પથ્થરથી બાંધેલું બે માળનું છે. આ લંકાર અને પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિરનો શાસ્ત્રસંગ્રહ દર્શનીય છે.

પાવાગઢ ઉપર આવત જિનાલય હતું તેમાં હરાવલાં પાર્શ્વનાથ વગેરે મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૧૧૨ના વૈશાખ સુદિ ૫ ને ગુરુવારના રોજ શ્રી. ગુણસાગરસૂરિએ કરી હતી. જે મૂર્તિને પાવાગઢના પતન સમયે છુપાવી રાખી હતી તે મૂર્તિ સં. ૧૮૮૯માં પ્રગટ થયા પછી સાત વર્ષે મામાની પોળમાં ઊંચું શિખરબાંધી મનોહર મંદિર બંધાવી સં. ૧૮૯૬ના માઘ સુદિ ૧૩ના દિવસે પ્રતિષ્ઠા કરી છે. મંદિરનું નામ ‘કલ્યાણ પાર્શ્વનાથ’ રાખવામાં આવ્યું છે. આ મંદિરનો ચતુર્થી ઉત્સવ સં. ૧૯૯૬માં ઉજવાયો છે.

પાવાગઢ :

અદારમી સદીના ઈવિવર શ્રી લક્ષ્મીરત્નજી કહે છે:

“ગુરુર દેશ છે ગુણનીલો, પાવા નામે ગઢ બેસલો; મોટા શ્રી જિનતણા પ્રાસાદ, સરગ સરીશું માંડે વાદ.”

પાવાગઢ ઉપર અગાઉ શ્વેતાંબરીય ૧૦ જિનમંદિરો હતાં એવો ઉલ્લેખ મળે છે પણ આજે તેમાંનું એકે હયાત નથી. ગઢ ઉપર પડેલાં અવશેષો એની ખાતરી કરાવે છે. આ મંદિરો પૈકી એક મંત્રીશ્વર તેજપાલે ‘સર્વતોલક’ નામનું કળામય મંદિર બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી: એમ ‘વસ્તુપાલચરિત્ર’ ઉલ્લેખે છે.

શ્રી. મુનિમુંદરસૂરિના ગુરુભાઈ ભુવનમુંદરસૂરિએ પાવાગઢ ઉપર સંલવનાથ લગવાનની સ્તુતિ કરતાં શ્રીશત્રુજય પર્વતના અવતારરૂપે તેની ગણના કરાવી છે. ‘ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય’ના ઉલ્લેખથી જણાય છે કે માંડવગઢવાસી વેલાકે જે તીર્થોની યાત્રા કરી તેમાં પાવાગઢના શ્રીસંલવનાથ લગવાનને વાંઘાનો ઉલ્લેખ મળે છે. શેઠ મેઘાએ આમાં ૮ દેવકુલિકાઓ બતાવી હતી.

પાટણના વતની વીસા પોરવાડ સંઘવી ખીમસિંહ અને સહસાએ પાવાગઢ ઉપર એક જિનમંદિર બંધાવી સં. ૧૫૨૭ના પોષ વદિ ૭ ના રોજ પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી; એવી નોંધ એક પ્રશસ્તિ કરે છે.^૪

શ્રી. વિજયસેનસૂરિ સં. ૧૬૩૨માં અહીં આવ્યા ત્યારે શ્રી. જયવંત શેઠે મોટો પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ કર્યો હતો. સં. ૧૭૪૬માં પં. શ્રી. શીલવિજયજીએ અહીંના નેમિનિષ્ણદનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. ઓગણીસમી સદીના શ્રી. દીપવિજયજીએ રચેલા ‘હરાવલી પાર્શ્વનાથ સ્તવન’માં એક મંદિરનું વર્ણન આ પ્રકારે કરેલું છે—

૩. શ્રી. જયસિંહસૂરિનું “કુમારપાલ ચરિત” સર્ગ : ૨, શ્લોક. ૨૨૧, ૫૨૭.

૪. “જૈન સત્ય પ્રકાશ” વર્ષ : ૧૧, અંક : ૧૦-૧૧, પૃષ્ઠ : ૨૭૪, શ્લોક : ૧૪.

“ પાવા ઉપર સઘે કીધો, દેવલ જગ મનોહારી રે; બાવન જિનાલય ફરતી દહુરી, જગજનને હિતદારી રે, જ્ઞાનરસીલા રે અભિનંદન દેવ દયાલ ગાન, પ્રભુ છરાવલી જગનાથ પાન. સંવત ઇચ્છારસેહિ બારા વરસે, દેવ પ્રતિષ્ઠા ધાવે રે; અભિનંદન છરાવલિ પારસ, અંજનરાસાક સોહાવે રે.”

આ ઉદ્દેશ ઉપરથી અહીં શ્વેતાંબરીય મંદિરો ઓગણીસમા સૈકા સુધી હયાત હતાં.

સને ૧૮૯૫માં અહીં આવેલા વિદેશી વિદ્વાન બર્નેસ કહે છે—“ પાવાગઢના શિખર ઉપર રહેલાં કાલિકા માતાના મંદિરના નીચેના ભાગમાં અતિપ્રાચીન જૈન મંદિરોનું જૂથ છે.”

અહીંની એક બુદ્ધ મસ્જિદનો પરિચય કરાવતા એક વિદ્વાન કહે છે— “આ મસ્જિદની બારીઓ અને ઘૂમટોમાં જે કોતરકામ અને શિલ્પકળા દર્શાવી છે તે અન્યથા પમાડે એવી છે. આબુના પહાડ પર આવેલાં દેલવાડાનાં જૈન મંદિરોમાં જે પ્રકારની અષ્ટપાંદડીવાળા કમળની રચના કોરવામાં આવી છે, તેવા જ પ્રકારની આકૃતિઓ અહીં પણ જોવામાં આવે છે.” સંભવતઃ ‘સર્વતોભદ્ર’ નામનું જૈન મંદિર આ હોય એમ જણાય છે.

કેટલાંક મંદિરોને દિગંબરોએ હાથ કરી પોતાના મંદિરોમાં પરિવર્તન કરી નાખ્યાં છે.

ચાંપાનેર :

પાવાગઢની તળેટીમાં વસેલું ચાંપાનેર વનરાજ ચાવડાના સમયે તેમના મંત્રી ચાંપા નામના શ્રાવકના નામે અસ્તિત્વમાં આવ્યું; એ ઐતિહાસિક બીનાં છે. એ સમયથી લઈને મહમુદ બેગડાના સમય સુધી આ ગામની જાહો-જલાલી હતી. એ સમયે અનેક શ્રીમંતોએ અહીં મંદિરો બંધાવ્યાં હતાં.

ચાંપાનેર સઘે એક બાવન જિનાલયવાળું બંધાવેલું મંદિર, જેમાં શ્રીઅભિનંદન પ્રભુ અને છરાવલા પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમાઓ સુખ્ય હતી, તે શ્રીઅભિનંદનસ્વામીની અધિષ્ઠાયા કદેવી તરીકે કાલિકાદેવીની સ્થાપના થઈ છે. તે દેવી જ ગુજરાતના લોકહૃદયમાં કોરાયેલા ગરબામાં પ્રતિષ્ઠા પામી છે.

★

૫. હલોઈ

(કોઠા નંબર ૪૩૬-૪૪૩)

પ્રાચીન કાળનું દર્ભાવતી આજે હલોઈના નામે ઓળખાય છે. સિદ્ધરાજ જયસિંહના સમયમાં આ ગામ વસ્યું હતું. તેણે બંધાવેલા પ્રસિદ્ધ હીરા ભાગોળના દરવાજાવાળો કિલ્લો ગુજરાતની શાસ્ત્રીય શિલ્પકળાનો ઉત્કૃષ્ટ નમૂનો ગણાય છે.

શ્રી. વાહી દેવસૂરિના ગુરુ શ્રી. સુનિચંદ્રસૂરિના જન્મથી અને તાર્કિકશિરોમણિ ઉપાધ્યાય શ્રી. યશોવિજયજીના સં. ૧૭૪૩માં થયેલા સ્વર્ગવાસથી આ ભૂમિ પવિત્ર બની છે. આ દૃષ્ટિએ આ ભૂમિને તીર્થનો મહિમા વરે છે.

ગૃન્દેશ શ્રી. વીરધવલના મંત્રી તેજપાલે ગોધરાના ઘૂઘલ નરેશને મહાત કર્યા પછી હલોઈમાં ઉત્તર, વિશાળ અને ભવ્ય કિલ્લાનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો, તેની સાથે જ આ મંત્રીરાજે અહીં શ્રીપાર્શ્વનાથનો રમણીય દેવપ્રાસાદ રચાવ્યો હતો. એની ચોતરફ ૧૭૦ જિનની દેવકુલિકાઓની શિખર-ધ્વજો પવનને પકડારતી જયઘોષણાના નાદથી ગાજતી હતી. સુવર્ણકળશો અને તોરણોના શણગાર એના અંબારમાં વધારો કરતો હતો. મંત્રીસ્વરના પૂર્વજોની મૂર્તિઓ એમાં કંડારેલી હતી. મંદિરના બલ્કનકમાં તેમનાં માતા કુમારદેવી, મરુદેવા માતાની જેમ હસ્તિઆરૂઠ થઈ રૂપાનાં કૂલોથી પ્રભુને વધાવી રહ્યાં હોય એવું ભાવનામય મૂર્તિસર્જન અને બીજી શિલ્પકૃતિઓ આ મંદિરમાં અભરે ભરી હતી. દૂકમાં એને જોતાં જાણે નાનો કેલાસ પર્વત ખડો થયો હોય એવું લાન થઈ આવતું.

આ સિવાય એ મંત્રીશ્વરે વૈદ્યનાથ મહાદેવના ગર્ભગૃહ આગળ બીજું એક જિનાલય બંધાવ્યું હતું. તેમાં તેમણે પોતાની અને તેમના ન્યેય-લઘુ બ્રાતાઓની મૂર્તિઓ કોરાવી મૂકી હતી. કિલ્લાના પશ્ચિમ દ્વાર પર તેમની ૧૧૬

શ્લોકની કીર્તિગાથાનો વિસ્તૃત આલેખ બે પ્રશસ્તિઓમાં ઉદ્ધીર્ણ છે.^૨ તે આજે જુલુ અવસ્થામાં પણ તેમનું ગીત સંભળાવી રહ્યો છે. ત્રીલું માંડવગઢના શ્રેષ્ઠ પેથડશાહે સં. ૧૩૨૦ લગભગમાં અહીં શ્રીચંદ્રપ્રભુનું એક મંદિર કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ મળે^૩ છે. આપણા કમનસીબે ઉપર્યુક્ત ત્રણે મંદિરોમાંથી આજે એકે હયાત નથી.

આજે અહીં આઠ મંદિરો વિદ્યમાન છે. એ પૈકી (૧) લોઢણ^૪ પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું મંદિર પ્રાચીનતમ ગણાય છે. એના લોઢણ નામ પાછળ એક કિંવદંતી પ્રચલિત છે. વસ્તુતઃ મૂળનાયકની મૂર્તિ વેળુ-રેતીની ગનાવેલી હતી. એને કૃવામાં પધરાવવા છતાં કેટલાય કાળ સુધી એનો એક કણ પણ ઓગળ્યો નહિ, ખર્ચોયે નહીં. એ વેળુપિંડ લોઢ જેવો બની રહ્યો. કહેવાય છે કે મૂર્તિમાં આવું દિવ્ય તેજ જોઈ સાગરદત્ત નામના સાર્થવાહે વિશાળ મંદિર બંધાવી તેમાં એ મૂર્તિને પધરાવી હતી. આ મંદિરનો છેલ્લો ઉદ્ધાર સં. ૧૯૬૦માં થયો ને નવેસરની રચનાથી આજે દેવવિમાન જેવું એ દીપી રહ્યું છે.

આ મંદિરને બે માળ છે. નીચેના ભાગમાં શ્યામવર્ણી લોઢણ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા મૂ. ના. તરીકે વિરાજે છે. તેમની જમણી ને ડાબી બાજુએ શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન અને શ્રીઆદિનાથ ભ. શોભી રહ્યા છે. ઉપરના ભાગમાં મૂ. ના. શ્રીશીતલનાથ પ્રભુની મૂર્તિ છે. આ મંદિરમાં ૬૭ પાષાણની મૂર્તિઓ છે. દીવાલમાં જડેલો આરસનો સિદ્ધચક્રપટ્ટ મનોહર દેખાય છે.

સિવાય બીજાં મંદિરોમાં શામળા શ્રીપાર્શ્વનાથ ભ. નું મંદિર ભોંયરાવાળું છે. યદ્યપિ આ મંદિરની રચનાશૈલી પ્રાચીન છે પણ એની ઐતિહાસિક માહિતી મળી શકતી નથી. લોકો એને ‘ગંધારવાળાનું મંદિર’ કહે છે. આજે પણ ગંધારિયાના કુટુંબવાળાને જ ધ્વજ-દંડ ચડાવવાનો હક મનાય છે. ગભારા બહાર શ્રી. યશોવિજયજી મહારાજની મૂર્તિ સં. ૧૬૮૫માં પ્રતિષ્ઠિત થયેલી છે. ત્રીલું મંદિર શ્રીશાંતિનાથ ભ. નું ત્રણ ગભારાવાળું છે. આમાં વિવિધ પ્રતિમાઓ સાથે ચક્રો ને યંત્રો પાષાણ, ધાતુ અને ચાંદીનાં પણ છે. ખાસ ઉલ્લેખનીય તે આ મંદિરની લીંતોમાં આવેલેલા (૧) સ્મૃતશિખર, (૨) શ્રી શત્રુંજયની ટૂંક, (૩) તારંગાની ટૂંક, (૪) અષ્ટાપદ, (૫) નંદીશ્વરદ્વીપ અને (૬) ગિરનાર પર્વત વગેરે સુખ્ય સુખ્ય તીર્થોના પટ્ટો પટ્ટો છે. શત્રુંજયનો એક ચીતરેલો પટ્ટ પણ અહીં છે. ચોથું શ્રીશાંતિનાથ ભ. નું મંદિર છે, તેમાં પાંચ તીર્થોના પટ્ટો કેરેલા જોવાય છે. પાંચમું શ્રીચંદ્રપ્રભુનું મંદિર છે, તેમાં બે તીર્થોના પટ્ટો શિલામાં કંડાર્યા છે. બાકીનાં ત્રણ મંદિરોમાં જુદી જુદી પ્રતિમાઓ છે એની વિગત કોઠામાંથી મળી રહે છે.

ગામથી પશ્ચિમ દિશાએ કેટલીક દેરીઓની રચના કરેલી છે. સં. ૧૭૪૫ના લેખવાળી ઉપા. શ્રી. યશોવિજયજી મ. ની પાહુકા એક સ્તૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત છે. એ સિવાય અહીં બીજી પંદર દેરીઓમાં જુદા જુદા આચાર્યોની પાહુકાઓ વિરાજમાન છે. એ બધાના લેખો પણ તે તે દેરીઓમાં લગાડેલા જોવાય છે.^૫

૬. કાવી

(કોઠા નંબર : ૪૬૨-૪૬૩)

ખંભાતના અખાતમાં સંગમ પામતી મહીનદીના કાંઠે આવેલું કાવી બંદર જૈન તીર્થસ્થળ છે. એનું પ્રાચીન નામ કંડાવતી. એના સામા કિનારે ખંભાતનું રમણીય દૃશ્ય જોવાય છે. અહીં બે વિશાળ જિનમંદિરો છે. એકનું નામ ‘સર્વજિતપ્રાસાદ’ અને બીજાનું નામ ‘રત્નતિલકપ્રાસાદ’.

૨. “ડોમોઈનાં પુરાતન કામો”

૩. ‘શ્રીદર્માવતિકાપુરેષ્ટમજિનઃ’— “શુર્વોવત્તી” શ્લોક. ૧૯૬

૪. નિરીક્ષણથી એ વાત પ્રસિદ્ધ થાય તેવી છે કે પ્રાચીન તીર્થરૂપ સેરીસા સ્થિત શ્યામલેપન વડે સુશોભિત બનેલો ત્રણ મૂર્તિઓ તેમજ આ લોઢણ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ તથા વડોદરાના નરસિંહજીની પોળમાં આવેલા ઉદ્ધરણ પામેલા વૃત્તનૈત્યમાં વિરાજિત દાદાપાર્શ્વનાથની મૂર્તિ—આ પાંચે મૂર્તિઓનું માપ અને શિલ્પવિધાન સમાન લાગે છે. તે સર્વ એક જ કાળે એક જ શિલ્પીએ અને એક જ ધનદે બનાવરાવેલી મૂર્તિઓ હોય. મૂર્તિનું નામ લોઢણપાર્શ્વનાથ કહેવાનું કારણ શિલ્પકારે અર્ધ-પલાસન કરીને એક જમણે પગ છૂટા આવેખ્યો છે.

૫. ‘શ્રી જૈન સત્યપ્રકાશ’ વર્ષ: ૭, અંક: ૬ માં “પ્રાચીન તીર્થ દર્શાવતી (ડોમોઈ)” નામનો લેખ.

અહીં પ્રાચીન કાળનું એક જિનમંદિર તો હતું અને તેની શત્રુંજયની સ્થાપનારૂપે તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધિ હતી જ; પરંતુ એ મંદિર કાષ્ટ અને ઈંટોનું બનેલું હોવાથી એને પથ્થરમય પાકુ બનાવવાનો શ્રેષ્ઠ યત્ન ગાંધીને વિચાર થયો. એના પૂર્વજોએ ખંભાતમાં આવી કોટિ ધન ઉપાર્જન કર્યું હતું ને એ લક્ષ્મીની ચંચલતાનો અનુભવ કર્યો હોય એમ તેણે પોતાના હાથે આવા સુકૃતનો લહાવો લેવા પોતાના વિચારને મૂર્તરૂપ આપ્યું. પરિણામે તેણે પથ્થરનું શિખરખંધો ભવ્ય મંદિર બંધાવ્યું અને સં. ૧૬૪૯ માં શ્રી. વિજયએનસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી એ જ ‘સર્વજિતપ્રાસાદ’ નામે ખ્યાતિ પામ્યું.

આ મંદિર પૂર્વ-પશ્ચિમ ૯૦ ફીટ અને ઉત્તર-દક્ષિણ ૬૧ ફીટ લાંબુ-પહોળું છે. તેમાં મૂ. ના. શ્રીઋષભદેવ ભગવાન વિરાજે છે. મંદિરના બહાર ઈશાનખૂણે રાયણવૃક્ષ છે તે અત્યારે પડી ગયું છે. તેની નીચે શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનાં પગલાં સ્થાપન કરેલાં છે. વળી, આ મંદિરને મુસલમાનોથી બચાવવા માટે મસ્જિદના બે મિનારાઓ ઊભા કરવામાં આવ્યા છે તે આજે પણ જોઈ શકાય છે.

બીજા મંદિર માટે ઉપર્યુક્ત શ્રેષ્ઠ યત્ન ગાંધીનો પરિચય કરવો જરૂરી છે. કવિવર શ્રી. દીપવિજયજી મહારાજે સં. ૧૮૮૬ માં રચેલી ‘કાવી તીર્થમાળા’માં એની માહિતી આપેલી છે. ‘વડનગરનો રહેવાસી નાગરજ્ઞાતીય ભદ્ર સિવાણુગોત્રીય દેવાલ શેઠ ખંભાતમાં આવીને રહેવા લાગ્યો. વેપાર કરતાં કોટિ દ્રવ્ય તેણે પેદા કર્યું. તેના પુત્ર ગાંધી અલુઓ, તેના પુત્ર ગાંધી લાડકો ને તેના બે પુત્રોમાં એકનું નામ વડુઓ અને બીજાનું નામ ગંગાધર હતું. વડુઆને બે પત્નીઓ હતી. એક પોપટી અને બીજી હીરાબાઈ. હીરાબાઈને ત્રણ પુત્રો થયા. કુંઝરજી, ધર્મદાસ અને સુવીર. તેમાં કુંઝરજીની પત્નીનું નામ વીરાંગાઈ હતું.’

વીરાંગાઈ ગર્ભશ્રીમંતની પુત્રી હતી. એનું દૃઢ્ય ધર્મસંસ્કારી હતું. એક દિવસે વીરાંગાઈ અને સાસુ હીરાબાઈ ‘સર્વજિતપ્રાસાદ’ના દર્શને સાથે થયાં. વીરાંગાઈ જાંચી હોવાથી એનું મસ્તક બારણે અડક્યું હોય કે નીચું નમવું પડ્યું હોય તેથી એણે સાસુને હળવે રહીને કહ્યું: “બાઈજી, મંદિરનું શિખર તો બહુ જાંચું કરાવ્યું પણ બારણું બહુ નીચું કર્યું છે.” વહુના આ વચનને કટાક્ષ સમજીને સાસુએ ટોણા માર્યો: “વહુજી, તમને હોંશ હોય તો પિયેરથી દ્રવ્ય મંગાવી મોટા શિખરવાળું મંદિર બનાવો અને તેમાં બારણું જાંચું કરાવજો.” વહુ તો એ સમયે સમસમી ગઈ પણ મેંજી ગળી જાય એવી એ નહોતી. એણે તો એ મેંજી સાચું કરી દેખાડવાનો નિષ્ઠ્ય કરી લીધો. વીરાંગાઈએ તરત પિયેરથી દ્રવ્ય-મંગાવ્યું ને સં. ૧૬૫૦ માં મંદિરનું ખાતમુહૂર્ત કર્યું. પાંચ વર્ષે તૈયાર થયેલા એ મંદિરનું નામ ‘રત્નતિલક-પ્રાસાદ’ રાખ્યું ને સં. ૧૬૫૫ માં શ્રીવિજયએનસૂરિજીએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

આ મંદિર ઉક્ત મંદિર જેવું જ શિખરખંધી ને બાવન દેવકુલિકાવાળું છે. તેમાં મૂ. ના. શ્રીધર્મનાથ ભગવાન વિરાજે છે. આ દેવકુલિકાઓમાં મૂર્તિઓ પ્રતિષ્ઠિત છે.

બસ, આ કારણે આ મંદિરે ‘સાસુ-વહુનાં મંદિરો’ના નામે પણ ઓળખાય છે. અત્યારે બંને મંદિરો એમની કીર્તિગાથા સંભળાવતાં તેની ઉત્પત્તિમાં કેવી સામાન્ય ઘટનાનું રૂપ સૂચવી રહ્યાં છે એ વિશે કવિવર શ્રી. દીપવિજયજી ઉલ્લાસમય ગ્રેરણાલરી વાણીમાં ઉપદેશ કે, “સાસુ વહુ વચ્ચેના બીજા વિવાદો માત્ર વિખવાદ છે પણ આવો વાદ જ ધર્મ્ય છે, જે પુણ્યના માર્ગ તરફ આંગળી ચીંધે છે. સાસુ-વહુ વાદ કરે તો આવા જ કરજો.”

આવાં તીર્થોના સંઘ કાઠનારાઓએ પણ સંઘપતિનું ગિરદ મેળવ્યું છે. એમ એ જ કવિ એના મહિમાનો ઉપસંહાર કરતાં કહે છે.

આ બંને દેરાસરોના બનાવનારાઓનો પૂર્ણ પરિચય આપનારા શિલાલેખો એ મંદિરોમાં વિદ્યમાન છે. પરંતુ સાસુ-વહુ સંબંધે આવી કોઈ વાતનો ઈશારો સરખોયે તેમાં નથી. સંભવ છે કે તીર્થમાળામાં ચૂંચેલી આ હકીકતને લેણવાકનો આધાર હોય.

શિલાલેખમાંથી જે વધારાની કે તારતમ્યવાળી હકીકતો મળે છે તે આ છે:—

(૧) ગાંધી દેવાલ મિથ્યાત્વી હતા પરંતુ શ્રી. હીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી તેઓ જિનેશ્વરના ઉપાસક બન્યા હતા.

વડનગરથી તેઓ ખંભાત આવી વસ્ત્યા ને તેમણે કોટિ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યું. ‘તીર્થમાળા’માં નોંધ્યા મુજબ દેપાલે નહિ.

- (૨) ખડુઆની પત્ની પોપટી અને હીરાબાઈ; તેમાં કુંઝરજી પોપટીનો પુત્ર હતો. ‘તીર્થમાળા’માં નોંધ્યા મુજબ હીરાબાઈનો નહિ, અને કુંઝરજીની પત્નીનું નામ આમાં ઉલ્લેખ્યું નથી.
- (૩) રત્નતિલકપ્રાસાદના બંધાવનાર તરીકે વડુઆના ત્રણ પુત્રોનાં નામો શિલાલેખમાં સ્પષ્ટ આપેલાં છે. એમણે મળીને સ્વોપાર્જિત ધનથી આ મંદિર બંધાવ્યું હતું.
- (૪) ‘તીર્થમાળા’માં રત્નતિલકપ્રાસાદનો સં. ૧૬૫૫માં પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો નિર્દેશ છે જ્યારે શિલાલેખમાં સં. ૧૬૫૪માં શ્રી. વિજયસેનસૂરિજીએ પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે. વળી, સર્વજિતપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૪૯માં કર્યાનો ઉલ્લેખ ‘તીર્થમાળા’ અને શિલાલેખમાં છે.

જો કે સં. ૧૬૪૯માં શ્રી. વિજયસેનસૂરિજી અહીંથી લાહોર તરફ વિહાર કરી ગયા હતા. છતાં તેમના નામે તેમના શિષ્યોએ પ્રતિષ્ઠા કરાવી હોય એ બનવાભેગ છે. વળી, સં. ૧૬૫૫ના માગશર સુદિ ૫ ને શુક્રવારના રોજ અમદાવાદના શકંદરપરામાં શેઠ લાહુઆએ શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુની અંજનશલાકા શ્રી. વિજયસેનસૂરિ હસ્તક કરાવી એ સમયે કાવીના આ મૂં નાં ની પ્રતિમા પણ અહીં અંજનશલાકા માટે લાવવામાં આવી હતી. એ પછી શ્રી. વિજયસેનસૂરિ ખંભાતમાં સં. ૧૬૫૬માં પધાર્યા ત્યારે ખંભાત અને કાવીની પણ પ્રતિષ્ઠાઓ કરી હતી. એ સંબંધી મૂર્તિ પરનો લેખ આ પ્રકારે મળે છે:—

“इलाहि ४५ । संवत् १६५६ वर्षे वैशाख सुदि ७ बुधे....गांधी कुंजरजीसुतवर्मदासवीरदासप्रमुखः श्री-आदिनार्थविवं....हीरसकलजगदाधारणतिसाहिअकवरप्रदत्तजगद्गुरुविरुद ...दिजयसूरिभिः ॥ श्रीआदिनार्थविवंश्रीविजयसेनसूरिभिः ॥”

રત્નતિલકપ્રાસાદ અપરનામ શત્રુંજયાવતાર ચૈત્ય ગામની પશ્ચિમ સીમામાં ગામમાં જ આવેલું છે. તેનો વિધ્વંસાવસ્થા-માંથી પુનરુદ્ધાર આશરે સં. ૧૮૭૭માં ખંભાતના પ્રસિદ્ધ શ્રાવક દીપચંદલાઈએ સંઘદ્રવ્યથી કરાવ્યો, જે એક ઊંચા પહાડના શિખરની સ્મૃતિ કરાવે છે. આ દેવળ પૂર્વદ્વારનું અને સાડું છે. મંડપ અને ચોકીઓ સાથે છે. પાછળ એક મંડપ છે. તેમાં કાંઈ કળાકારોની કળાને સ્થાન મળ્યું છે તે દર્શનીય છે. બાકી ત્રણે બાજુ વંડો છે. સર્વજિતપ્રાસાદ આ દેવળથી ૫૦-૬૦ કદમ દૂર અને રત્નતિલકની પાછલી દીવાલથી પણ પાછો બાંધેલો છે. બાંધણી સાદી પણ અતિવિશાળ અને ઉન્નત છે. પાછલા ભૂમિતળથી તે ઓછામાં ઓછો એંશી નેતું પીટ ઊંચો હશે. આ દેવળનું રમણીય સૌંદર્ય તેના સિંહદ્વાર ઉપરની મહેરાણમાં છે. હાલ આ દેવળને અડીને ઉત્તર તરફની દીવાલે એક મુંદર શ્રીધર્મશાળા બાંધી છે અને ચોકમાં કૂઓ અને બગીચો કરેલો છે. આ ધર્મશાળાની પાછળ નીચાણમાં ધર્મનાથ દેવળની દીવાલની હદ સુધી એક બાગ બનાવ્યો છે. ઉત્તર દીવાલે પણ બાગ છે. તેમાં લાયબ્રેરીની સારી ગોઠવણ રાખી છે.

આ મંદિરમાં શેઠ કુંઝરજી શાહ, તેજલદે અને કાનજીએ કાવી તીર્થપતિ લ. ધર્મનાથનું પરિકર કરાવ્યું. આદીશ્વર લ. ના મંદિરમાં શાહ કુંવરજી ધર્મદાસ તથા વીરદાસે લ. આદીશ્વરની દેરીમાં પાટુકા પધરાવી. ઠક્કર દીકાએ શ્રીનેમિનાથ લ. ની પંચતીર્થ, મોઠ કાનબાઈએ ભરાવેલી શ્રીપાર્શ્વનાથ લ. ની પંચતીર્થ અને કાલાની લાલગાઈએ ભરાવેલી શ્રીશાંતિનાથ લ. ની પંચતીર્થ વગેરેની અંજનશલાકા સં. ૧૬૫૬માં થઈ છે. આ સમયે શાહ બડુઆ વિદ્યમાન નહોતા.

આ ગામમાં એક મસ્જિદ છે જે પુરાણ પ્રાચીન જૈન દેવળ હોય એમ જણાય છે. સ્થળની પવિત્રતા, એકાંતતા અને સગવડ સાથે આ સ્થાનને સૌંદર્ય વરેલું છે. યોગાભ્યાસની ઈચ્છાવાળાઓ એનો ઉપયોગ કરે તે ઈચ્છવાયોગ્ય છે.

મારા સમજવા મુજબ રાજકીય વિશ્લવને પરિણામે નુકશાન પડે, એલા આ તીર્થની સ્મૃતિ જીભી રાખવા માટે જ આ નૂતન દેવળ નિર્માણ થયું હશે. તેનો પુરાવો આ નીચે આપેલો લેખ આપે છે.—

“ સં. ૧૪૨૨ વર્ષે જ્યેષ્ઠવદિ ૧ સોમે—સાંગગ માર્યા સાં(સો)હગદે ”

આ પતિ-પત્નીની મૂર્તિઓ આપણને, પ્રાચીન દેવળનો કોણે અને ક્યારે ઉદ્ધાર કર્યો તેનું, પૂરતું સ્મરણ અને પ્રમાણ આપે છે. દેવળ તો નૂતન જ હતું પણ પ્રાચીનતાનું સ્મારક હોવાથી ઉદ્ધારનું વિશેષણ વાપર્યું છે. ઉપર્યુક્ત મૂર્તિ આ જ દેવળમાં છે.

૭. ગંધાર

(કોઠા નંબર : ૪૭૨)

પ્રખ્યાત સ્ટેશનથી ૮ માઈલ દૂર દરિયાકાંઠે આવેલું ગંધાર જૈનોનું તીર્થસ્થળ છે. એક કાળે ગંધારની બંદર તરીકે સારી નામના હતી. દેશ-પરદેશનો માલ અહીંના બજારોમાં ઠંલવાતો અને વેપારીઓની લોડ બત્તી રહેતી. લક્ષ્મીની છાળોથી ઉભરાતા આ નગર ઉપર સહુ કોઈ ચીલઝડપ કરવા ટાંપી રહેતા. અલગિલાહુરીનામનો મુસ્લિમ પ્રવાસી નોંધે છે કે, સિંધનો ગવર્નર હાસમ બિન અમર તલ્લખી ઈ. સ. ૭૬૯-૭૭ માં નોકા વાટે ગંધાર આવ્યો અને તેણે જૂનો (મૂર્તિઓ)નો નાશ કરી તેની જગાએ મસ્જિદ બનાવી.^૧ તે પછી તો સં. ૧૬૦૨ માં ફિરંગીઓએ આ શહેર પર થાપો માર્યો ને આ નગરને કબજે કરી લીધું. ત્યારે અહીંના ધનાઢય રહેવાસીઓ જખૂસરજધને રહેવા લાગ્યા ને અહીંનો વેપાર ખેડતા રહ્યા. સત્તરમા સૈકામાં અહીં જૈનોની વસ્તી પુષ્કળ હતી. જગદ્ગુરુ શ્રી. હીરવિજયસૂરિજી અહીં પોતાના વિશાલ સમુદાય સાથે ચોમાસુ રહ્યા હતા ત્યારે અકબર બાદશાહે શ્રી. હીરવિજયસૂરિને ફતેહપુરસિક્કી આવવાનું આમંત્રણ ગંધારમાં મોકલાવ્યું હતું. અહીંના જૈન શ્રેષ્ઠીઓએ સૂરિજીને ત્યાં જવાની પહેલાં તો સલાહ ન આપી પણ સૂરિજીએ ત્યાં જવાથી જૈનધર્મની પ્રભાવનાનાં અનેક ધર્મકાર્યો થઈ શકશે એમ સમજાવવાથી ત્યાંનો શ્રીસંઘ સૂરિજીના જવામાં સમ્મત થયો.

એ સમયે અહીંના ધર્મપ્રેમી અનેક શ્રાવકોએ કેટલાંયે તીર્થસ્થળો અને નગરોનાં મંદિરોમાં મૂર્તિઓ ભરાવ્યા વગેરેના ઉલ્લેખો સાંપડે છે.

લગભગ ૧૮ મા સૈકાની શરૂઆતમાં ખંભાતના ચાંચિયાઓએ આ શહેરને લૂંટી લીધું. એટલું જ નહિ બાળી પણ નાખ્યું. આ શહેરની પ્રાચીન બહોળલાલીની પ્રતીતિ કરાવતાં લગભગ ૩ માઈલના પરિઘ જેટલી જમીનમાં ઇંટો, પથ્થરો અને મકાનોના પાયા વગેરેના અવશેષો આજે પણ જોવાય છે. આજે તો માત્ર સામાન્ય ઝુંપડાંઓ સિવાય આખું ગામ વેરાન લાગે છે. કહેવાય છે કે આ નગર ઉપર અકસ્માત સમુદ્રનાં મોજાં ફરી વળ્યાં ને આ ગામ ઉલ્લંઘ બન્યું.

અહીં પ્રાચીન બે જિનમંદિરો હતાં. એક મૂ. ના. મહાવીરસ્વામી ભ.નું અને બીજું અમીઝરા પાર્શ્વનાથ ભ.નું. પહેલું મંદિર લાકડાનું હતું એમ કહે છે અને તે સં. ૧૫૦૦ માં બન્યાનો ઉલ્લેખ મળે છે. આ મંદિર જીર્ણ થયું હતું તેથી સં. ૧૮૧૦ માં શેઠ હુડીસિંહ કેશરીસિંહનાં ધર્મપત્ની શેઠાણી હરકોરબાઈએ જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. તે પછી સં. ૧૬૨૫ માં ભીંતોમાં ફાટો પડી ગઈ ને લૂણા લાગવાથી શ્રીસંઘે તેનું સમારકામ કરાવ્યું છતાં તેની સ્થિતિ સુધરી નહિ.

હાલના ગામની ઉત્તરે ગામ બહાર ખંભાતના રાજિયા-વાજિયાએ બંધાવેલું આ દેવળ ધાબાબંધ હતું-છે. તેમાં લક્ષ્મકામ તો નથી પણ બાંધકામ ઇંટોનું હતું અને નિર્જન થવાથી અરક્ષણીય સમજીને મહાવીરચૈત્યના ચોકમાં આ દેવળ બાંધ્યું છે. આ મંદિરના ભોંયરામાં અસલ અમીઝરા પાર્શ્વનાથની પાંચ ફીટ ઊંચી રવેતવણી મૂર્તિ હતી. પણ આજે તો લગવાનની મૂર્તિ, એક વિજયરાજની પણ તેના કરતાં નીચી અને ફયામ વર્ણની બે મોટી મૂર્તિઓ આ જ ગામવાસી ધનાઢય શ્રાવિકા ઇંદ્રાણીની છે કે જેની પ્રતિષ્ઠાનું કામ માટે આચાર્ય હીરસૂરિ વિજય હર્ષપાધ્યાયને સોંપી ગયા હતા. છતાં બાદશાહનું ગુરુપ્રત્યેનું ઇષ્ટાનિષ્ટ જોવા ગુરુના પહેલાં બાદશાહને મળ્યા હતા.^૨ આ દેવાલય પૂર્વાભિમુખ છે પણ નિર્ગમદ્વાર દક્ષિણ તરફથી છે. મહાવીરચૈત્ય પ્રાચીન છે. જેના-ગુણાનુવાદ કરવા એક કવિએ-‘ગંધારે શ્રીમહાવીર’ એની સ્તુતિ રચી છે, આ દેવળની દક્ષિણે એક માતાનો મઠ છે તેમાં એક શિલા-

૧. જુઓ: “અરબ ઓર ભારતકે સંબંધ” પૃ. ૧૨૭

૨. “આનંદકાવ્ય મહોદધિ” મૌકિતક: ૫.

લેખનો મોટો શિલાપટ છે. કાંઈક અક્ષરો ઘસાઈ ગયા છે. ઘણું કરીને એક મોટી કાયોત્સર્ગસ્થ જૈન તીર્થંકરની મૂર્તિ પણ અહીં છે, જે અન્ય નામે શુલાલ સિંહરથી પૂજાય છે. ગામની બહારનું દેવળ તો વર્ષો જશે તો પણ ઊભું જ રહેશે, કેમકે તે પડે તેવું નથી. આ ગામ અને દેવળ વચ્ચે એક અટુલી નિરાલી દીવાલ ઊભી છે, જે હીરસૂરિના ઉપાશ્રયના નામે ઓળખાવાય છે. એ લીંતે લવિતવ્યતાના યોગે હલોઈની પુણ્ય-પાપની ખારીનું રૂપ પકડ્યું છે.

અહીં જ ખૂસર તરફથી આવનારને આમોદ ઊતરી ટંકારા થઈ અવાય છે. સીધે રસ્તે આવતાં-ગંધારથી થોડે દૂર એક કાદવવાળો પ્રવાહ ઓળંગવો પડે છે. ગાડારસ્તો ફેરમાં જતાં અડચણ થતી નથી. ટંકારામાં લાડવાશ્રીમાલી જૈનોની વસ્તી અને ઉપાશ્રય છે. એકંદર આમોદથી-ગંધાર દસ ગાઉ છે.

આ ગામમાં ગેમલ ઉમેદના ઘરમાંથી તા. ૪-૫-૯૩ ના રોજ ભોંયરામાંથી દશ મૂર્તિઓ ગાદી અને પરિકર સહિત નીકળ્યાં હતાં. તેને સરકારમાં લઈ જવામાં આવેલાં પણ કેટલાક ધર્મપ્રેમી શ્રાવકોના સતત પ્રયત્નથી એ મૂર્તિઓ સરકારમાંથી પાછી મળી હતી.

આ મૂર્તિઓમાંથી શ્રીમહાવીરસ્વામી લ. ના પરિકર ઉપર સં. ૧૬૬૪ ના મહા સુદિ ૧૦ ને શનિવારનો શ્રીવિજયસેનસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનો લેખ છે. આ મૂર્તિને લેખ કરાવેલો છે. છતાં આ પ્રતિમા અને શ્રીઅમીઝરા પાર્શ્વનાથ લ.ની મૂર્તિ ખરેખર, પ્રભાવશાલી છે એમાં શંકા નથી.

૮. ભરૂચ

(કોઠા નંબર : ૪૭૫-૪૮૬)

આજે નર્મદા નદીના ઉત્તર કાંઠે ટેકરી ઉપર વસેલા ભરૂચના નામે ઓળખાતા નગરનું પ્રાચીન નામ ભૃગુકચ્છ અને ભૃગુપુર હતું. આ નગર અતિપ્રાચીન હોવાનાં પ્રમાણો જૈન, બૌદ્ધ^૧ અને બ્રાહ્મણ ગ્રંથો આપે છે. એક સમયે આ નગર જૈન, બૌદ્ધ અને બ્રાહ્મણોને પોતાનું કરી લેવા કેમ લલચાવતું હશે એ એની સમૃદ્ધ ભૂમિનો ખ્યાલ આપવા માટે પૂરતું છે.

જૈન અને બૌદ્ધ ગ્રંથોમાં લાટ દેશનું જે વર્ણન મળે છે એ મુજબ એની ગણના અલગરૂપે આર્ય દેશોમાં કરવામાં આવી નથી. અહીં જે લૌકિક ઉત્સવો મનાવવામાં આવતા તેમાં ગિરિયજ્ઞ નામનો ઉત્સવ વર્ષાઋતુમાં અને ઇંદ્રનો ઉત્સવ શ્રાવણ સુદિ પૂર્ણિમાના દિવસે મનાવવામાં આવતો હતો. અહીંના લોકો ખેતી માટે વરસાદ ઉપર આધાર રાખતા. ખારા પાણીના કૃવાઓ અહીં વિશેષ હતા. આ દેશના નામ ઉપરથી જ લાડવાશ્રીમાલી જ્ઞાતિની ઉત્પત્તિ થયેલી છે.

લાટ દેશની રાજધાનીનું આ મુખ્ય નગર હતું. અહીં કુંડલમેઠ નામના વ્યંતરદેવની સ્મૃતિમાં ઉત્સવ મનાવવામાં આવતો હતો. અહીં ‘ભૂતતડાગ’ નામનું મોટું તળાવ હતું. ભૃગુકચ્છ અને ઉજ્જૈની વચ્ચે પચીસ યોજનનું અંતર હતું. આચાર્ય વજ્રભૂતિએ આ ભૂમિમાં વિહાર કર્યો હતો. આર્ય કાલક, આર્ય ખપુટાચાર્ય અને મલ્લવાદી જેવા પ્રકાંડ ગીતાર્થોએ આ ભૂમિને પવિત્ર કરી હતી. વેપારનું બંદરી મથક હોવાથી અનેક વસ્તુઓ, કળાઓ અને વિદ્વાનોનું આ સંગમપીઠ હતું. ઇ. સ. ની પહેલી સદીમાં અહીં કાબુલથી માલ આવતો હતો. અહીંની કેટલીક મૌલિક વિશેષતાઓ પણ સર્વત્ર ખ્યાત હતી. અહીંના કવિઓએ સાહિત્યમાં પ્રચલિત કરેલી લાટી રીતિ, અજંતા અને ઇલોરામાં આલેખાયેલી લાટના ચિત્રકારોની અને શિલ્પીઓની અનુપમ કળા તેમજ લાટના આચાર્યોની પ્રતિમા બહુ દૂર દૂર સુધી વ્યાપેલી હતી.^૨

૧. આ દેશમાં બૌદ્ધ-તથાગત ધર્મના પ્રચાર અને બળના જોનોને હાથે લખાયેલાં ગ્રંથના પુરાવાઓ મળે છે. પરંતુ સ્થાપત્ય સંબંધી પુરાવામાં તદ્દન મીઠું જોવામાં આવે છે. જે જે સ્થાપત્યો મળે છે તે કાળજીથી તપાસીએ તો તે નિર્ગ્રંથ જૈન અને બૌદ્ધ સંસ્કૃતિનાં જ માલમ પડી આવે.

૨. જુઓ : “બૃહત્કલ્પસૂત્ર” ભાષ્ય-ટીકા સહિત; મંદસોરનો શિલાલેખ, જેમાં લાટના શિલ્પીઓ માલવા અને રાજપૂતાનાના પ્રદેશમાં દાખલ થયા એવો ઉલ્લેખ મળે છે, તથા લાટના વિહારોની પણ નોંધ છે અને ઇલોરાના તામ્રપત્રમાં લાટના શિલ્પ વિશે આવતો સંબંધ મહત્વનું સૂચન કરે છે.

આ બ્યાપારસમૃદ્ધ નગરનો ઇતિહાસ જોતાં તેનું અતિપુરાણ કાળનું વર્ણન મળે છે. તેના ઇતિહાસકાળની મર્યાદામાં ચઢી હજાર વર્ષ પૂર્વે આ નગર અને આજો પ્રદેશ માલવનરેશને તાબે હતો. ત્યારપછી તે નંદનૃપતિઓને તાબે હતો. એ પછી મૌર્યો, ક્ષત્રપો, ગુપ્તોની સત્તા હેઠળ હતો. ત્યાર બાદ ગૂર્જરા,^૩ પરમારો, ચૌહાણો, વાઘેલાઓ બાદ વારાફરતી સુસલમાન રાજવંશોથી શાસિત થતું તે હાલ મુંબઈ સરકારને તાબે છે.

આવા સમૃદ્ધ નગર ઉપર સમયે સમયે કાળનું મોઝું વીંઝાતું રહ્યું છે, છતાં ‘ભાંગ્યું તોયે ભર્યું’ની જૂની કહેવતને એ આજે પણ સાર્થક કરી રહ્યું છે.

આ ભૂમિની જૈન તીર્થ તરીકેની પ્રસિદ્ધિ ‘મરુચ્છર્દિ મુનિસુત્રય’ એ પદ્યો જોનાને અનભૂતિ નથી. આજે અહીં જૈનોનાં બાર મંદિરો છે. દેખાવમાં સુંદર છે ખરાં પરંતુ તેમાં પ્રાચીન કંઠા જોવા મળતી નથી. જે પ્રાચીન મંદિરના કારણે આ નગર તીર્થરૂપ કહેવાતું હતું તે મંદિરો આજે પત્તો નથી; અથવા મસ્જિદમાં ફેરવાઈ ગયું છે તેનો પ્રાચીન ઇતિહાસ જાણવાજોવો છે.

શ્રી. જિનપ્રભસૂરિએ ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’માં આ તીર્થ વશેની પ્રાચીન કથા આલેખી છે, ‘પ્રબંધચિંતામણિ’ અને ‘પ્રભાવકચરિત’માં પણ આ વિહારની આખ્યાયિકા સંગ્રહાયેલી છે. આ લોકકથામાં જગજૂના કાળનું જે તથ્ય સમાયેલું છે એનો માત્ર નિર્દેશ કરીશું.

જૈન અનુશ્રુતિઓ કહે છે કે અતિપ્રાચીન કાળમાં વીસમા ભગવાન મુનિસુત્રતસ્વામીના ચૈત્યથી આ નગર તીર્થરૂપ બન્યું હતું. આખ્યાયિકા અનુસાર અશ્વમેધ યજ્ઞ માટે બ્રાહ્મણોએ તૈયાર કરેલો એક ઘોડો ભ. મુનિસુત્રતસ્વામીની ઉપદેશ-વાણી સાંભળી બોધ પામ્યો. તે મરીને દેવ થયો. તેણે પોતાના પાછલા ભવના ઉપકારક ભગવાનનું એક ચૈત્ય બંધાવ્યું તે ‘અશ્વાવબોધ’ નામે ઓળખાતું હતું. કાળાંતરે સંહલરાજની પુત્રી મુદ્દર્શનાને એ નગરમાં પોતાના સમળીના ભવનું નતિસ્મરણ જ્ઞાન થવાથી એ અશ્વાવબોધ ચૈત્યનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવીને તેને ‘શકુનિકાવિહાર’ એ નામ આપ્યું. તે પછી ઐતિહાસિક કાળમાં મૌર્ય સંપ્રતિરાજે તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. શ્રી. સિદ્ધસેન દિવાકરના ઉપદેશથી ત્રિકમાદિત્ય નરેશે પણ આ તીર્થનો પુનરુદ્ધાર કર્યો હતો. વીર નિઃ સં ૪૮૪ એટલે ઈ. સ. પૂર્વના પહેલા શતકમાં ભર્યના રાજા બલમિત્ર-ભાનુમિત્રના શાસનકાળમાં આર્યખપુટાચાર્યે બૌદ્ધો પાસેથી આ તીર્થ છોડાવ્યું હતું. વિ. સં. ૪૧૪ માં શ્રી. મલ્લવાદિસૂરિએ બૌદ્ધોનો પરાજય કરી રક્ષણ આપ્યું. આનંદદેશના સ્માતવાહન રાજાએ પણ આ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરેલો અને શ્રી. પાદલિપ્તસૂરિએ તેના ધ્વજાદંડની પ્રતિષ્ઠા કરાવેલી હતી. ‘પ્રભાવકચરિત’કાર કહે છે કે શ્રી. વિજયસિંહ-સૂરિના સમયમાં અંકલેશ્વરમાં દાવાનળ પ્રગટ્યો અને નદી પર અગ્નિના પ્રવેશથી આ કાષ્ઠમય વિહાર નાશ પામ્યો; ધાતુ-પાપાણનાં બિંબ ખંડિત થયાં કે નાશ પામ્યાં, માત્ર ભગવાન મુનિસુત્રતસ્વામીનું બિંબ અખંડિત રહ્યું હતું, તેથી એ સૂરિએ ગામના બ્રાહ્મણો પાસેથી દ્રવ્ય સંપાદન કરી ફરીથી આ વિહાર બંધાવ્યો.

એ પછી સોલંકી કુળદેવે વિ. સં. ૧૧૩૧માં લાટને કબજે કર્યું ત્યારે મંત્રી સંપત્કર-સાંતુ મહેતા ભર્યના દંડનાયક નિમાયા હતા. વિ. સં. ૧૧૬૩માં ચંદ્રસૂરિ નામના આચાર્યે પ્રાકૃતમાં રચેલા ‘મુનિસુત્રતસ્વામિચરિત’માં ઉલ્લેખ છે કે-“વરણગના પુત્ર સંતુએ ભર્યમાં સમલિકાવિહારને સોનાના કળશો ચડાવ્યા હતા.” એ સમયે એ નગરનો પ્રતિષ્ઠિત શેઠ ધ્રુવલ નામે હતો.

‘પ્રબંધચિંતામણિ’ના ‘કુમારપાલપ્રબંધ’માં લાટના મંત્રી આંબડ અને તેણે કરાવેલા શકુનિકાવિહારના જીર્ણોદ્ધાર વિશે ઉલ્લેખ છે કે ઉદયન મંત્રી કુમારપાલના ભાઈ કીર્તિપાલ સાથે રહીને સોરઠના નવઘણ (સુંવર)ને જેર કરવા જતે યુદ્ધમાં ઊતર્યા. તેમાં તે જીવલેણ ઘાયલ થયો. તેના મનમાં કેટલીક આકાંક્ષાઓ રહી ગઈ હતી તેના કારણે તેનો જીવ જતો નહોતો. (કેટલાક અંથકારો આર આકાંક્ષાઓનો ઉલ્લેખ કરે છે જ્યારે કેટલાક જોના જ ઉલ્લેખ કરે છે.) એ હકીકત તેણે કીર્તિપાલને જણાવી. ‘એ અભિલાષાઓ આપના પુત્ર વાગ્લટ અને આંબડ પૂરી કરશે.’ એવી કબૂલાત પૂર્વક કીર્તિપાલે આશ્વાસન આપ્યું. એ મુજબ મંત્રી વાગ્લટે શત્રુજયનો અને આંબડે ભર્યના શકુનિકાવિહારનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો.

૩. સાતમા-આઠમા સૈકામાં ભર્યના ગૂર્જર રાજાઓમાં જયભટ્ટ પહેલો અને દદ્દ બીજો. ‘વીતરાગ’ અને ‘પ્રશાંતરાગ’ એવા બિરૂદો ધારણ કરે છે, જે જોતોની પ્રજાતા, જૈનધર્મના પ્રસાર અને એ રાજાઓના જૈનધર્મ પ્રતિ ગાઢ સંબંધને સૂચવે છે.

આંખડે કેંકણના મદિલકાનું નને હરાવ્યાથી શ્રી. કુમારપાલે તેને 'રાજપિતામહ'નું બિરુદ આપ્યું, એ પછી એટલે સં. ૧૨૨૧-૨૨માં આંખડે કાષ્ઠના શકુનિકાવિહારને પાષાણમય બનાવ્યો. પં. શીલવિજયજી કહે છે કે, 'તેમણે અહીં ૩૨ લાખ સોનેયા ખર્ચ્યા હતા.' શ્રી. હેમચંદ્રસૂરિએ તેની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને કુમારપાલે આરતી ઊતારી હતી. એ પ્રતિષ્ઠામહોત્સવમાં દૂર દૂરના નગરો અને ગામના સંઘો એકઠા થયા હતા.

શ્રી. હેમચંદ્રાચાર્યે અહીંની સૈંધવાદેવીના ઉપદ્રવને પણ દૂર કર્યો હતો.

એ પછી તેજપાલ મંત્રીએ શકુનિકાવિહારની પચીશ દેવકુલિકાઓ માટે સુવર્ણધ્વજ કરાવી આપ્યા હતા. તેમજ શ્રી વસ્તુપાલ-તેજપાલે અહીં ત્રણ સરસ્વતી ભંડારો સ્થાપ્યા હતા. આ શકુનિકાવિહારમાં શ્રીવસ્તુપાલ-તેજપાલનું પ્રશસ્તિકાવ્ય કવિ શ્રીજયશેખરસૂરિએ રચીને એક શિલાપટ્ટ ઉપર અંકિત કરાવી તેની ભીંતમાં ચોડાવ્યું હતું. જો કે એ શિલાપટ્ટ આજે પ્રાપ્ય નથી પણ આપણા સારા નસીબે તેની જળવાઈ રહેલી તાડપત્રીય પ્રતિ ઉપરથી એ કાવ્ય પ્રગટ થયેલું જોવા મળે છે.

વાયેલા વંશના છેલ્લા રાજા કેળુદેવ સુધી શકુનિકાવિહાર અસ્તિત્વમાં હતો. એ પછી મુસ્લિમ રાજકાળમાં ગયાસુદ્દીન તઘલખના સમયમાં આ જૈનવિહાર મસ્જિદરૂપમાં પરિવર્તન પામ્યો.

ભરૂચના આ શકુનિકાવિહારના ઉદ્ધારકાળ પહેલાંનો, ગુજરાતના પ્રાચીન જૈનોની ધર્મનિષ્ઠા, કલાપ્રેમ અને સંસ્કાર સમૃદ્ધિની પ્રતીતિ કરાવતો, મૂર્તિસ્થાપત્ય વિભૂતિનો એક મનોહર નમૂનો કડી ગામના શ્રીસંભવનાથ જિનાલયના ભોંય-રામાં સુરક્ષિત હતો. ત્યાંથી જૈન વિદ્યાર્થીભવનમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવ્યો છે. * ચૌલુક્ય મૂળરાજના રાજકાળ નેટલી જૂની આ પ્રતિમા શકસંવત્ ૯૧૦=વિક્રમસંવત્ ૧૦૪૫માં ભરૂચમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવેલી. એવો લેખ એ મૂર્તિના પાછળના ભાગમાં આ પ્રમાણે આ લખાયો છે:—

(૧) “આસીન્નાગા(ગેંદ)કુલિ(લે) લ્હમણસૂરિર્નિતાંતસાં(શાં)તમતિઃ । (૨) તદ્વચ્છ(જે) ગુરુતરુચન્નાન્નાસીત્ સી(શી)લરુ(મ)દ્રગગિઃ ॥
(૩) શિષ્યેણ મૂલવસાતો(સતો) જિનત્રયમકાર્યત । (૪) મૃગુકચ્છે તદોયિન(યેન) પાર્શ્વિલ્લગગિના વરં ॥ સ[શ]કસંવત્ ॥૧૧૦॥”

ભાવાર્થ:—નાગેંદ્રકુળમાં અત્યંત શાંત મતિવાળા લક્ષ્મણસૂરિ થઈ ગયા, તેમના ગચ્છમાં ગુરુવૃક્ષનું આચરણ કરતા શીલભદ્રગણિ નામે થયા, તેમના શિષ્ય પાર્શ્વિલગણિએ ભૃગુકચ્છ (ભરૂચ)માં મૂલવસતિમાં શ્રેષ્ઠ ત્રણ જિન-પ્રતિમાઓ કરાવી. શકસંવત્ ૯૧૦.

આ શિલાલેખમાં જણાવેલ મૂલવસતિ એટલે મુખ્ય વસતિ તે શકુનિકાવિહાર હશે કે મૂલ નામના શ્રાવકે બંધાવેલ વસતિ-વિહાર હશે એ જાણવાનું જ રહે છે.

આ મૂર્તિનું પ્રતિમાવિધાન શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ આગેદૂબ છે. આ મૂર્તિ ધાતુની છે. એની ઊંચાઈ લગભગ ૧ હાથ પ્રમાણ છે. પરિકર અને શિખરથી શોભતી દેવકુલિકા જેવી આ પ્રતિમામાં જિનેશ્વરદેવની ત્રણ મૂર્તિઓ છે. મધ્યમાં મૂળ નાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન છે. મસ્તક ઉપર સાત ફણાવાળા ધરણેન્દ્રે છત્રછાયા કરેલી છે અને તેની ઉપર ત્રણ છત્રો દર્શાવ્યાં છે. તેમની પાછળ અશોકવૃક્ષ આલેખ્યું છે. આસનની નીચે લાલ રંગનું મીનાકારી જડાવકામ કરેલું છે. મૂળ નાંની આસપાસ બંને બાજુએ કમળ ઉપર ઊભેલી એકેક કાર્યોત્સર્ગસ્થ પ્રભુની આકૃતિઓ બનાવેલી છે. એ બંને પ્રતિમાઓની આસપાસ વૈરોટયા અને પદ્માવતી દેવીઓ પ્રતીહારીરૂપે અંકાયેલી છે. તેની નીચે જમણી બાજુએ બે ભુજવાળા ચક્ષુદેવની અને ડાબી બાજુએ ડાબા ખોળામાં રાખેલા બાળક સહિત બે હાથવાળી અગ્નિકાદેવી જણાય છે. મૂળ નાં ના આસન નીચે મધ્યમાં ધર્મચક્ર અને તેની આસપાસ શાંતસુદ્રાવાળા બે સિંહો અને નિર્ભીક બે હરણોની આકૃતિઓ જોવાય છે. તદ્દન નીચેના ભાગમાં નવગ્રહોની આકૃતિ પણ સૂચવેલી છે. આ આખું મૂર્તિવિધાન કુશળ શિલ્પીના હાથે આલેખાયું છે.

બારમા સૈકાના એક થીજ જૈન દેવપ્રાસાદનો ઉલ્લેખ પણ મળી આવે છે. નવાંગીવૃત્તિકાર શ્રી. અભયદેવસૂરિના

૪. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ : “જૈન સત્ય પ્રકાશ” વર્ષ : ૧૦, અંક : ૮માં પં. લાલચંદ્ર ભ. ગાંધીનો લેખ.

શિષ્ય પ્રસન્નચંદ્રસૂરિ, તેમના શ્રી. દેવભદ્રસૂરિ.... (કોઈ આચાર્યે) આમદત્તની વસહીમાં રહીને સં. ૧૧૬૫માં ભરૂચ-નગરમાં 'સિરિપાસનાહચરિય' નામનો ગ્રંથ પ્રાકૃતમાં બનાવ્યો છે તેના પ્રસ્તાવમાં જણાવ્યું છે કે— “કપડવણ્જ નિવાસી ગોરધન શેઠે શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામીનો બાવન જિનાલયવાળો જિનપ્રાસાદ અહીં કરાવ્યો. વળી, એ શેઠના પુત્ર-પુત્રીઓએ પણ શાસનપ્રભાવક કાર્યો કર્યા અને શ્રીવીરશેઠના પુત્ર જસદેવે આ ચરિત્ર રચવાની પ્રેરણા સૂરિજીને કરી હતી.”

આ મંદિરોનો આજે પત્તો નથી. અસલના વખતનું ભરૂચ આજે બદલાઈ ગયું છે. અહીંનાં નવાં મકાનોની કેટલીક લીંતમાં જડાયેલા ઘણા કેાતરેલા પથ્થરો જોવાય છે તે શું અહીંના પ્રાચીન જૈન મંદિરોના હશે એમ ઉપલક દૃષ્ટિએ જોતાં કલ્પના થઈ આવે છે. લોકોના કહેવા પ્રમાણે તો ભરૂચની કેટલીક મસ્જિદો જે હાલ મોબુદ છે તે મૂળે જૈન દેરાસરો હતાં. તેમાં ભરૂચની ભુમ્મા મસ્જિદ પણ છે. એના વિશે ડૉ. કાઉએ કહે છે: “સુંદર શ્રીધર સ્તંભો, આબુની શેલીમાં કેાતરેલ છત્તંઓ, કીર્તિમુખ, દેવીઓની પંક્તિઓ ઇત્યાદિ શણગારોથી શોભિત વિશાળ મંડપો, ઉદુંબર અને કીર્તિમુખવાળા મંડારકે, મંગળભૂતિઓ વગેરે શેલીની જો કે અડધી બગડેલી છતાં સ્પષ્ટ નિશાનીઓથી ભરપૂર છે. આબુ મકાન એક ઊંચા માંચડા પર બાંધેલું હોવાથી પંદર પગથિયાંવાળી એક પથ્થરની સીડી ઉપર ચડવું પડે છે. અહીંયાં તો હવે બાવન જિનાલય નથી દેખાતું.”

ડૉ. બર્નેસે આ મસ્જિદ વિશે વિવેચન કરતાં જણાવ્યું છે: “ઈ. સ. ૧૨૯૭માં અલ્લાઉદ્દીન ખિલજીએ ગુજરાત સર કર્યું એ સમયે ભરૂચ પણ સુસલમાનોના હાથમાં ગયું. તેઓએ ગુજરાતમાં ઘણું સ્થળે હિંદુ અને જૈન દેવાલયોને મસ્જિદમાં ફેરવી નાખ્યાં. આ કાળમાં ભરૂચની ભુમ્મા મસ્જિદ પણ જૈન મંદિરમાંથી પરિવર્તિત બનેલી લાગે છે. અત્યારે પણ ત્યાંના અવશેષો ખંડિત થયેલા પુરાતન જૈન વિહાર કે મંદિરોના ભાગ છે એમ જણાય છે. આ સ્થળની પ્રાચીન કારીગરી, આકૃતિઓની કેાતરણી અને રસિકતા, સ્થાપત્ય-શિલ્પકળાનું રૂપ અને લાવણ્ય ભારતવર્ષમાં અજોડ છે.”

શ્રી. ધનપ્રસાદ ચંદાલાલ સુનરી આ મસ્જિદની વિગતોમાં ઊતરતાં ઊમેરે છે કે—“સુસલમાનોના રાજતંત્ર નીચે કાયમ રહેલી હિંદુકળાનું આમાંથી સૂચન થાય છે. ભુમ્મા મસ્જિદની લંબાઈ ૧૨૬૬ અને પહોળાઈ પર ફીટની છે. ૪૮ થાંભલાની સરખી હાર છે અને તે પર અગાશી છે અને ૩ લગ્ય ઘૂમટો છે. છત ઉપર આબુના વિમળ-વસતિમાં જે સુંદર કેાતરણી છે તેવી કેાતરણી છે. થાંભલામાં શિલ્પીની કારીગરી અદ્ભુત છે. થાંભલા ઉપરના પાટમાં જૈન અને હિંદુ ધાર્મિક જીવનનાં કેટલાંયે દૃશ્યો કેાતરેલાં છે. [પુરાતત્ત્વગ્રેમી અને વિદ્યારસિક આ કૃતિઓને પુરાતત્ત્વની દૃષ્ટિએ ઓળખવાનો પ્રયાસ કરે તો એમાંથી કળા અને ઇતિહાસમાંથી ઘણું જાણવા મળે તેમ છે. ઘણી કૃતિઓનાં સુખારવિંદ બવાઈ ગયાં છે અને છતની કૃતિ પણ વરસાદના પાણીથી તૂટી ગઈ છે. પણ તેમાં ઇતિહાસનું જીવન છે.] નીચેની પગથાર સાદી છે. સિદ્ધરાજ અથવા કુમારપાલે ભરૂચનો કેાટ બંધાવેલો તેના પથ્થર અને આ મસ્જિદની દીવાલના પથ્થર એક જ છે અને એક જ સમયના છે. લીંતે ત્રણ આરસના મહેરાબ છે. મધ્ય મહેરાબની સુંદર કેાતરણી છે. તેમાં અરેબિક ધર્મના કલ્પના કેાતરેલા છે. બે દરવાજા છે અને ઉત્તર તરફનો દરવાજો જૈન દેવળો છે. દ્વારપાલ ચક્ષ દંડ લઈને ઊભેલા છે. આબુ દ્વાર આરસનું છે. કેટલીક કળા ઘસાઈ ગઈ છે. ઉંબરો આરસનો છે અને પ્રતિમાના આસનની ઝાંખી કરાવે છે.

“દ્વાર ઉપર ઉત્તર તરફના ઘૂમટની નીચે હી. સ. ૭૨૧ = ઈ. સ. ૧૩૨૧ નો શિલાલેખ કેાતરેલો છે. આ શિલાલેખ ગયાસુદ્દીન તઘલખના સમયનો છે. ગયાસુદ્દીનનો રાજકાળ ઈ. સ. ૧૩૨૦ થી ૧૩૨૫ નો છે. એનો પ્રતિનિધિ શ્રીમંત મોહમંદ યુતુમરી ભરૂચમાં શાસન કરતો હતો. તેણે આ સ્થળે પૂર્વે જૈન વિહાર-ચૈત્ય મંદિર હતું તેનું મસ્જિદમાં પરિવર્તન કર્યાનો ઉલ્લેખ છે.”

આ રીતે ભગવાન સુનિસુવતસ્વામીના સમયનું અશ્વાઓષ તીર્થ,^૫ સિંહલદ્વીપની રાજકુમારી સુદર્શનાનો શકુનિકા-

૫. રાજવચ્ચ દંડધિપતિ આમ્રકેટ કરાવેલું દેવળ અશ્વાઓષ તીર્થનું સ્મારક છે પણ શકુનિકાવિહાર અને બીજાં મંદિરોના પત્તો નથી. દેવેન્દ્રસરિજીએ આપેલા વર્ણન મુજબ તેના વિસ્તાર ભરૂચને સામે તીરે સંભવી શકે. ભરૂચની આબુબાલુ વેદિકાએ અપનાવેલાં અનેક રચાનો છે તેનાં વર્ણનો પુરાણ કવિઓએ કર્યાં છે, અને હાલ વિવિધ નામોથી ખ્યાત છે. એ બધાં રચાનોનું ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અવલોકન કરવા જેવું છે. ગામ પૂર્વ-પશ્ચિમ લાંબુ લગભગ ત્રણ માઈલ દરે, તેના ત્રણ ભાગ છે, કબીલપુરા શહેર અને વેજલપુર આ ત્રણે ભાગને છતાં પાંચનાર બે હાલો છે, પશ્ચિમ હાલે કતીપોર બગ્ગર છે. વેજલપુર વિભાગમાં પારસીઓની વસ્તી વિશેષ છે અને લાહુઆ શ્રીમાલી જૈનો પણ અહીં જ વસે છે. રેશન પાસે કબીલપુરામાં દેવળ અને ઉપાશ્રય છે.

વિહાર, ઉદ્યન મંત્રીના પુત્ર આંખડે ઉત્તમ પથ્થરમાં કળામય રીતે બંધાવી ફરકાવેલા ધ્વજવાળો અને કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જેની પ્રતિષ્ઠા કરી કુમારપાલે જેમાં આરતી ઉતારી હતી એ વિહાર આજે મસ્જિદરૂપમાં પરિવર્તન પામ્યો છે; એ કાળનો મહિમા જ આજે માત્ર વિચારવાનો રહે છે.

૯. ઝગડિયા

(કોઠા નંબર : ૪૯૦)

રાજપીપલા રાજ્યમાં આવેલા ઝગડિયા ગામમાં એક નાનું પણ મનોહર શિખરબંધી મંદિર છે. એમાં મૂ. ના. શ્રીઅઃદીશ્વર ભગવાનની પ્રવેત આરસની મૂર્તિ, પાસે આવેલા લીંબોદરા ગામના ખેતરમાંથી મળી આવી હતી. એના ઉપર લેખ જણાતો નથી પણ ભીંતમાં દબાયેલો હોવાનું કહેવાય છે. આ મૂર્તિ પ્રતિમાવિધાનશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ ભવ્ય અને ચિત્તાકર્ષક છે. મૂળનાયકના જમણા હાથ તરફની આરસની મૂર્તિ નજીકના રાણીપુરા ગામના ખેતરમાંથી મળી આવી હતી. આ મૂર્તિ નાની હોવા છતાં સુંદરતામાં ઓછી ભતરે એવી નથી. પ્રગટ થયેલી આ મૂર્તિઓના કારણે આ સ્થળ તીર્થરૂપ બન્યું છે. સં. ૧૬૨૧ લગભગમાં આ મૂર્તિઓ પ્રગટ થઈ હતી.

મંદિરમાં પ્રવેશતાં જમણા હાથ ભણીના ગોખલામાં પધરાવેલી શ્રીચક્રેશ્વરીદેવીની મૂર્તિ પણ ઉપર્યુકત લીંબોદરા ગામના ખેતરમાંથી મળી હતી. આ દેવીમૂર્તિની નીચેનો લેખ આ પ્રમાણે વંચાય છે:—

“સં. ૧૨૦૦ માઘ સુ. ૧૦.....શ્રીપૃથ્વીપાલેન કારિતા ॥”

અર્થાત્-સં. ૧૨૦૦ માં પૃથ્વીપાલે આ મૂર્તિ કરાવી છે.

મારા ધારવા સુજળ આ પૃથ્વીપાલ સિદ્ધરાજ જયસિંહ અને કુમારપાલ મહારાજના મંત્રીશ્વર પૃથ્વીપાલ હોય એમ લાગે છે.^૧ એમનો સત્તાસમય પણ આ લેખના સમયનો જ છે.

આ મંદિરની બીજી મૂર્તિઓ ઉપર સોળમા સૈકાના લેખો મળી આવે છે.

આ ગામથી લીંબોદરા જતાં રસ્તામાં પહેલો કાંટોડો, અવશેષો અને વિસ્તાર વગેરે ભેતાં અસહન વખતમાં આ સ્થળે કોઈ પ્રાચીન નગરી હોવાનો ખ્યાલ આવે છે.

૧૦. સુરત

(કોઠા નંબર : ૪૯૬-૫૬૯)

તાપી નદીના કાંઠે આવેલું સુરત શહેર ક્યારે વસ્યું એ વિશે જુદી જુદી માન્યતાઓ પ્રચલિત છે. એનું ‘સૂર્યપુર’ એવું શાસ્ત્રીય નામ પ્રતિમાલેખો અને ગ્રંથોમાંથી મળી આવે છે પણ સોળમા સૈકા પહેલાંનો કોઈ લેખ મળી આવ્યો નથી.

ઐગણીસમી સદીમાં થયેલા કવિબહાદુર શ્રી. દીપવિજયજીએ રચેલી “સુરત ગજવલ”માં સુરતનું મનોહર વર્ણન આપ્યું છે. સુરતની ઉત્પત્તિ સંબંધે લખતાં તેઓ કહે છે:—

૧. મંત્રી પૃથ્વીપાલ ત્રતાપી, ઉદાર અને કુલદીપક હતા. તેણે સિદ્ધરાજ અને કુમારપાલની પ્રીતિ મેળવવા ઉપરાંત પ્રજાસેવા, તીર્થયાત્રા, સંઘસંક્રિત અને જીર્ણોદ્ધારનાં ધર્મકાર્યો કર્યાં છે. તે મહામંત્રીશ્વર વિમલના મોટા ભાઈ નેદના પુત્ર ધ્રુવ, તેના પુત્ર મંત્રી આનંદ, તેના પુત્ર (મંત્રી પૃથ્વીપાલ નામે) હતા. જેણે વિમલવસહીમાં સં. ૧૨૦૫ થી ૧૨૦૬ સુધીમાં જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. તેમજ એ જ સમયમાં વિમલવસહી મંદિરની બહાર સામે જ પોતાના પૂર્વજોની કીર્તિને કાયમ રાખવા માટે એક સુંદર હસ્તિશાળા પણ બનાવી છે.

“સંવત સોલ વિક્રમરાજ, સુરત નામ ગણિકાસાગ; તાપર પાતસાહી મહેર, તાને વરચો સુરત શહેર. ૩
ફિરક ગાપીસા સાહુકાર, ગાપીપુરા વાસ્ત્યા આર; ગાપી નામ સરવર વાવ, પથર કેલખધી સાવ. ૪
સુરજ મંડલા શ્રીપાસ, થાપન ક્રિયા ગાપીદાસ; તાપિ છપરાંસી પતસાહ, કિલ્લા કીન વડ ઉચ્છાંહ. ૫”

સોળમા સૈકાથી આજ સુધી આ નગરનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ થતો રહ્યો છે. સુરતનું સાચું સૌંદર્ય નિહાળવા માટે એના અંતરપટ ઉઠેલવા જોઈએ. એણે અનેક જળપ્રલયો નિહાળ્યા છે, કેટલાય દાવાનળો અનુભવ્યા છે, અનેક લૂંટો આપી છે. એવા અનેક કારમા ઘા ઝીલ્યા છતાં આજે પોતાનું નામ દીપાવતું એ જીભું છે, એમાં જ એની સુંદરતાનું રહસ્ય સમજાય છે.

સુરતમાં એક સમયે ચોરાશી બંદરનો વાવટો ફરકતો હતો. ભારતવર્ષમાં એના કારીગરોની હોડમાં કોઈ જિતરું નહિ. શિવાજી મહારાજે અહીંની સંપત્તિ લૂંટીને પોતાની મહત્વાકાંક્ષા પૂરી કરી હતી. અંગ્રેજો સુરતના સૌંદર્યથી લલચાયા હતા અને પોતાનું સૌંદર્ય ખર્ચે અહીં નાખ્યું હતું.

સુરતનું સૌંદર્ય વધારવામાં અને એનો ગૌરવ મહિમા ગાજતો કરવામાં જૈનોનું સ્થાન અગ્રપદે હતું. આજે પણ તેનું એ સ્થાન કેટલેક અંશે જળવાઈ રહેલું જોવાય છે. સુરતના ગોપીપુરા અને નાણાવટમાં ઝવેરીઓ અને નાણાવટીઓની ઊંચી અકાલિકાઓ એનું આપણને લાન કરાવે છે. એમની દાનવીરતા ઇતિહાસના પાને અંકાયેલી છે. નગરશેઠ જગન્નાથભાઈ, લણશાલી શેઠ, લક્ષ્મીદાસ તેમજ શાંતિદાસ શેઠની પ્રાચીન કાળની સખાવતો અને શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદ, શેઠ નગીનદાસ, શેઠ નગીનદાસ ઝવેરચંદ વગેરેએ કરેલાં દાનનાં સ્મારકો આજે પણ એમનો મહિમા ગાઈ રહ્યાં છે.

આજે અહીં જિલ્લાનાં નાનાં-મોટાં ૭૪ જિનમંદિરો અહીંના દાનવીરોની યશોગાથા સંભળાવી રહ્યાં છે. આ મંદિરો પૈકી કેટલાંક તે વિશાળ ને લવ્ય છે. કેટલાંક પ્રાચીન છે ને વારંવારના જીર્ણોદ્ધારથી નવાં બન્યાં છે. અહીં જૈનોની કેટલીયે સંસ્થાઓ છે. એ બધી ત્રિગત નોંધવાને અહીં અવકાશ નથી પણ જે જિનમંદિરો બાંધણીમાં અને તેમાંની રચનામાં વિશેષતા ધરાવે છે તેનો ક્રમવાર ઉલ્લેખ કરીએ છીએ.

૧. ગોપીપુરા-એસવાલ મહોદલાના નાકે શેઠ મંછુભાઈ તલકચંદના પુત્રોએ સં. ૧૮૬૨ ના જેઠ સુદિ ૨ ના શ્રીસંભવનાથ લગવાનું મંદિર બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આમાં મૂળનાયકની તથા બીજી ત્રણ પ્રતિમાઓ રત્નની છે. આરસના થાંભલાઓ અને પૂતલીઓ તેમજ ચિત્રોમાં તીર્થોની રચના દર્શનીય છે. આ મંદિર નાનુક અને રળિયામણું છે.
૨. ગોપીપુરા-મોટી પોળમાં શ્રીવાસુપૂજ્ય ભ. નું લવ્ય મંદિર છે. પહેલા માળના ભોંયરાના લેખ ઉપરથી જાણી શકાય છે કે શ્રી. રત્નસાગરજી મહારાજના ઉપદેશથી શેઠ સાકરચંદ લાલભાઈ તરફથી આ મંદિર બંધાવાયું છે. તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રી. સિદ્ધિવિજયજી મહારાજે કરાવી છે. બીજા માળના ભોંયરામાં દેરાસર છે તેમાં મૂ. ના. શ્રી-શાંતિનાથ ભ. છે. ઉપરના માળમાં ચૌમુખજી છે. વચમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાન છે. બીજી બાજુએ સમોસરણની સુંદર રચના છે. આ દેરાસરમાં મૂર્તિઓ પ્રમાણમાં ઘણી છે ને માપમાં મોટી પણ છે. ભોંયરામાં એક નીચે એક એમ બે માળ નીચે અને ઉપર મળીને ચાર માળમાં દેરાસર છે. સુરતના સમૃદ્ધિમાન દેરાસરોમાં આ દેરાસર પ્રથમ પંક્તિનું છે. મૂળનાયકનું બિંબ અફળુત અને પ્રભાવશાળી છે. રળિયામણો રંગમંડપ કોરણીવાળો છે. એનો ગભારો મોટો છે.
૩. ગોપીપુરા-મોટી પોળમાં શેઠ હીરાચંદ મંગળદાસ રાજાએ બંધાવેલું શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનું સુંદર મંદિર છે. આ દેરાસરમાં સમેતશિખર પહાડની રચના આજેહૂંઘ કરેલી છે. ઈંટ અને ચૂનાથી બનાવેલી આ રચના ખરેખર, હિંદની ઉત્તમ કારીગરીનો નમૂનો ગણાય. એમાં દેરીઓ અને મૂર્તિઓની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. પ્રાચીન પૂતળાં, ચિત્રો અને શેઠ-શેઠાણીના ફેરાઓ જોવાલાયક છે.
૪. ગોપીપુરા-માળી રળિયામાં શ્રીઆદીશ્વર લગવાનું મોટું મંદિર આવેલું છે. આ દેરાસર આણસૂરગચ્છના દેરાસર તરીકે ઓળખાય છે. આનો ઘૂમટ સુરતના દેરાસરોમાં સૌથી મોટો છે. આમાંનું પથ્થરનું કામ અને બાંધણી

મળખૂત છે. આમાં ધાતુની પ્રાચીન પ્રતિમાઓ છે. આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર થયા પછી સં. ૧૯૬૪ના વૈશાખ સુદ ૬ ને બુધવારે મૂં નાં પ્રભુને શેઠ દીપચંદ મુરચંદે ગાદીનશીન કર્યા છે.

૫. વડાચોટા-નગરશેઠની પોળમાં મૂં નાં શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથ ભ. તું દર્શનીય મંદિર છે. આ મંદિરની મૂળ પ્રતિષ્ઠા ક્યારે થઈ તે ચોક્કસ જણાતું નથી. દંતકથા છે કે-શેઠ ડાહ્યાભાઈ લાલભાઈ નવલખાએ સં. ૧૮૬૨ માં મારવાડના ગોડી પાર્શ્વનાથ ભ. નો સંઘ કાઢેલો ત્યારે ભગવાનના ગળામાં શેઠનો અમૂલ્ય હાર ભેઈ શેઠ પોતાનો હાર ભગવાનને ચડાવ્યો. તે પછી શેઠે અહીં આ મંદિર બંધાવેલું. મૂં નાં ની પ્રતિમા ઉપર સં. ૧૮૮૨ નો લેખ છે. તે પછી ૧૯૭૨ ના માગશર સુદિ ૩ ના દિવસે ભગવાનને ફરીથી ગાદીનશીન કર્યા છે.

આ મંદિરમાં પિત્તલનું સમવસરણ ઘણું સુંદર છે. આ સમવસરણ શેઠ મેળાપચંદ આણંદચંદ, જેઓ સિરોહી (મારવાડ)ના દીવાન હતા તેઓ સિરોહી તાબેના અબરી ગામના શ્રીમહાવીરસ્વામીના દેરાસરમાંથી નકરો ભરીને લાવેલા. તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીમોહનલાલજી મહારાજે સં. ૧૯૪૭ ના માગશર સુદિ ૩ ના રોજ કરી છે.

આ દેરાસરમાં શ્રીવિજયાનંદસૂરિની મૂર્તિ સ્થાપન કરવામાં આવી છે. તેની નીચે પ્રવર્તક શ્રીકાંતિવિજયજી મ. અને શ્રીહંસવિજયજી મ. તથા શ્રીવિજયકમલસૂરીશ્વરજીની મૂર્તિઓ સ્થાપન કરી છે. આ સ્થાપના શેઠ માણેકલાલ મેલાપચંદ અને તેમના ભાઈઓએ કરેલી છે. તેના ઉપર એ સંબંધી લેખો પણ છે.

૬. શાહપુરમાં શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું ઘણું પ્રાચીન મંદિર છે. આ દેરાસર વડી પોષાળગચ્છનું કહેવાય છે. મંદિરમાં લાકડાનું નકશીકામ ઘણું ઉત્તમરીતે કરેલું છે. આનો નમૂનો સુખડમાં કોતરારવી લંડનના મ્યુઝિયમમાં મુકવામાં આવ્યો છે, જેની કિંમત ૩૬૦૦૦ રૂપિયા થઈ હતી. રંગનું કામ પણ ઉત્તમરીતે આલેખ્યું છે. જીર્ણોદ્ધાર સમયે બહુ કાળજીથી કામ લેવાયું હોય એમ લાગે છે. અહીં કુમારપાલનરેશ અને શ્રીહૈમચંદ્રાચાર્યનું તૈલ ચિત્ર બહુ મોટું અને સુંદર છે. મૂળ દેરાસરમાં બાવન જિનાલય હતાં. જીર્ણોદ્ધાર સમયે તે કઢાવી નાખી મૂળનાયકના ગભારાની આસપાસ તે ચોવિંશી વગેરે ગોઠવવામાં આવી છે.

આ મંદિર અને તેના મૂં નાં વિશે એમ કહેવામાં આવે છે કે-અત્યારે જે મેરઝા સામેની મસ્જિદ છે તે પહેલાં જૈન મંદિર હતું. એમાં શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ હતી. આ મંદિરને મુસલમાનો તોડવા આવ્યા ત્યારે દેરાસરના દરવાજા આપોઆપ બંધ થઈ ગયા ને ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ કૂવામાં હોવાનું એક શ્રાવકને સ્વપ્ન આવ્યું. તે વાત તેણે એક યતિને કરી. સાથે જણાવ્યું કે મારી પાસે કંઈ જ મૂડી નથી. આથી યતિજીએ તેને એક કોથળી આપીને કહ્યું કે-તું દેરાસર બંધાવ. એ માટે તારે આમાંથી જેટલા રૂપિયા ભેઈએ તેટલા કાઢજે પણ કોથળીને ઊંધી વાળીશ નહિ. પછી તો એ મૂર્તિ કૂવામાંથી કાઢવામાં આવી અને દેરાસર બંધાવ્યું. આજે એ કૂવો અને એ કોથળી મોંબુદ છે. ‘ગુજરાત સર્વસંગ્રહ’ (પૃ. ૫૩૧) માં આ મંદિર વિશે ઉલ્લેખ છે કે- “મેરઝા સામેની કબર ૧૫૪૦ માં ખુદાવિંદખાને બંધાવી છે. કબર પાસે લાકડાની મસ્જિદ છે તે શાહપુર મહોદલાનું જૈન દેવળ હતું તે તોડીને તેમાંના સામાનથી બંધાવી છે.

આ ઉપરથી જણાય છે કે આ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર પંદરમા સૈકામાં હોવું ભેઈએ. તેની સાથે જૈનોની કેટકેટલી સમૃદ્ધિ, ઇતિહાસ અને સંસ્કૃતિ કાળનો ભોગ થઈ પડી એ પણ સ્પષ્ટ સમજાશે.

શ્રી. નર્મદાશંકર ત્રિવેદી આ મંદિરમાંની કળા વિશે એક લાંબા લેખ દ્વારા માહિતીપૂર્ણ હકીકતો નોંધે છે. અહીં એનો વિસ્તાર ન કરતાં ટૂંકમાં સારભાગ આપું છું:

આ મંદિરના સ્તંભના શિરોભાગથી તે છેક છેવટ સુધી લતાનાં ચિત્ર અને શિરોભાગ આંખળાના આકાર જેવો ઘટાદાર ને વચ્ચે જરા કૂલેલો હોય તેને કાંગરા હોય છે. આ દેરાસરના સ્તંભોનું કોતરકામ પણ એવું જ છે. તેમાં યક્ષ, યક્ષિણી, અષ્ટદિગપાલો અને જૈન કથાપ્રસંગો, ઘોડા અને હાથી સાથેની દેવોની સવારી વગેરે કોતરેલું છે. એકીટથે ભેવાથી એ કોતરકામ ઉપસીને આપણી તરફ ધસી આવતું હોય એવો ભાસ થાય છે. ચિત્રોનો યથોચિત ઘાટ એ ચિત્રકારોની કુશળ કારીગરી અને સૌંદર્યવિષયક ઉચ્ચ કદપનાનો દ્યોતક છે. એ

ચિત્રોમાં કૃત્રિમતા નથી. ચિત્રોની કિનારીઓમાં પણ ઓછું કૌશલ્ય નથી. એમાં સુશોભિત વેલગુટ્ટાઓ છે. રંગ-મંડપના દક્ષિણ-પશ્ચિમ (નૈઋત્યપૂર્ણા) માં એક વેલની રિઝાઈન ઘણી જ આકર્ષક અને સુંદર હોઈ અતુકરણીય છે. રંગની યોજનામાં પણ ચિત્રો સફળ છે. સોનેરી રંગ એવો કુશળતાથી પુરાયો છે કે આજે સૈકાઓ વીત્યા છતાં રંગ નેટલો અંખો પડવો જોઈએ એવો પડ્યો નથી. સ્તંભો પરનું સોનેરી રંગકામ અંખું પડતું જોઈને તેનો ઉઠાવ લાવવા માટે સ્તંભો રંગવાનું કામ અહીંના વહીવટદારે આજથી વીશેક વર્ષ પહેલાં કરાવેલું પરંતુ બીજે જ વર્ષે એ થાંભલાનું રંગકામ અંખું પડવા માંડ્યું હોવાથી વધુ કામ અટકાવી દીધું. આજે પણ વર્તમાન રંગકલાના નમૂનારૂપ એ સ્તંભ એની ઓસરતી અને આથમતી અવસ્થામાં પણ તેને પડકાર આપવા ઊભો છે, કળાકાર એ બંનેનું સામ્ય આજે પણ કરી શકે છે.

૭. સૈયદપુરામાં શ્રીચંદ્રપ્રભુનું રમણીય મંદિર છે. સં. ૧૬૬૦ માં સાંકળચંદ શેઠ નામના શ્રાવકે આ દેરાસર બંધાવ્યું એમ કહેવાય છે. છેલ્લા ઉદ્ધાર પછીની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૬૦ ના વૈશાખ સુદ ૧૦ ના રોજ શેઠ ધરમચંદ ઉદયચંદના પુત્રોએ કરાવી છે.

આ દેરાસરના ભોંયરામાં શ્રીઅરનાથ ભ. છે. આ મૂર્તિ અને મૂં નાંની મૂર્તિ સંપ્રતિ રાજના સમયની કહેવાય છે. આમાં નંદીશ્વરની રચના હોવાથી આને 'નંદીશ્વરનું મંદિર' પણ કહે છે. નંદીશ્વરની રચના સંવત્સરીના દિવસે કરવામાં આવે છે જે ઘણી મનોહર હોય છે. લાકડાનું કોતરકામ બહુ મૂલ્યવાન અને નમૂનેદાર છે. તેના પરનું રંગકામ પણ બહુ જ સુંદર છે. એકંદર રચના ભવ્ય છે, ઉપરાંત લાકડાના પાટિયા ઉપર બીજા ચિત્રકામના સુંદર નમૂના જોવાલાયક છે. તેની જાળવણી અને વ્યવસ્થા ઉચ્ચ પ્રકારની છે. દેરાસરમાં જૂનો ઘંટ છે, તેના પર આ પ્રમાણે લેખ છે:

“ સંવત ૧૯૬૦ વર્ષે કારવિર્તવાદી રહુ વેલમદરે દેહરે ધર્મનાથનીહ વોહોરા બંગાલાલજી ઘંટ ભરાઉસે શ્રી વૈયહસેનસૂરિભિ ”

૮. અઠવા લાઈન્સમાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર શેઠ કૂલચંદ કલ્યાણચંદે વિ. સં. ૧૯૬૦ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ને સોમવારે બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આ દેરાસર ઘણું જ સુંદર છે. આમાં આરિસાલવનનો દેખાવ મનોહર છે. થાંભલાઓ તેમજ ગલીઓમાં અકીકનું કામ ઘણું અદ્ભુત છે. વીસમી સદીની ઉત્તમકળાનો નમૂનો છે. એટલું જ નહિ પણ શુજરાતમાં તો આ મંદિર બીજી પંક્તિનું ગણાય છે.
૯. કતાર ગામમાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું અતિપ્રાચીન વિશાળ જિનાલય છે. આનો છેલ્લો ઉદ્ધાર સં. ૧૯૫૫ ના વૈશાખ સુદ ૧૩ ના રોજ શ્રીસંઘે કરાવ્યો ને શ્રી. મોહનલાલજી મહારાજ હસ્તક પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. શેઠ નગીનચંદ કેપૂરચંદે મૂ. ના. પ્રભુને એ જ દિવસે ગાદીનશીન કરાવ્યા છે.

આ દેરાસરની સામે જ મૂં નાં શ્રીપુંડરીકસ્વામીનું બીજું દેરાસર છે. દેરાસરની પાછળ આદીશ્વર ભગવાનનાં પગલાં અને રાયણવૃક્ષ છે.

આ મંદિરોની બાંધણી ઘણી સુંદર છે. એમાંની કારીગરી પ્રાચીનતાનો કંઈક ખ્યાલ આપે છે. મુરતના જૈનો માટે આ દેરાસરો શત્રુજયાવતારરૂપે તીર્થસ્થાન ગણાય છે. દેરાસરની સાથે ધર્મશાળા પણ છે ને યાત્રાળુઓને બધી સગવડ મળે છે.

૧૧. પાલનપુર

(કોશ : નંબર ૭૧૦-૭૨૨)

પરાક્રમી પરમાર ધારાવર્ષદેવ જે આણ્ણપ્રદેશનો રાજવી હતો, તેનો ભાઈ પ્રહ્લાદન નામે હતો. તેણે પોતાના નામ ઉપરથી પ્રહ્લાદનપુર-પાલનપુર વસાવી, તેને પાટનગર બનાવ્યું. ધારાવર્ષદેવનો સમય તેરમી સદીનો પૂર્વાર્ધ છે એટલે તેના બાઈએ વસાવેલા આ નગરનો સમય એ જ મનાય.

રાજા પ્રહ્લાદન વિદ્વાન હતા. એણે રચેલા ગ્રંથોમાં આને બચી રહેલું ‘પાર્થપરાક્રમ વ્યાયોગ’ નામનું નાટક માત્ર એની વિદ્વત્તાનો ખ્યાલ આપવા પૂરતું ગણાય. આવા વિદ્વાન અને સંપન્ન રાજવીને આખુના દેલવાડાના મંદિરમાંની એક અતિસુંદર મોટી ધાતુમૂર્તિને ગળાવી નાખી અચલેશ્વર મહાદેવનો નંદિ-પોઠિયો બનાવવાની અવળી મતિ સૂઝી. કહે છે કે આ કારણે તેને આખા શરીરે કોઠ રોગ થઈ આવ્યો. આ રોગથી એ એટલો બધો બેબાકળો બની ગયો કે શહેરમાંથી કંટાળીને જંગલમાં ચાલ્યો ગયો. એ જંગલને વીંધીને પાદવિહાર કરતા શ્રી. શાલિભદ્રસૂરિ નામના મહાન આચાર્યનો તેને ભેટો થયો. રાજા એમની પ્રભાવક પ્રતિભા જોઈને અંબઈ ગયો અને એ દયામૂર્તિ પાસે પોતાના રોગનો કેઈ ઉપાય હોય તો તે માટે નમ્રતાભરી પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. તેણે ગળાવી નાખેલી જૈન મૂર્તિ વિશેની ઘટના પણ કહી સંભળાવી. સૂરિજીએ તેને આશ્વાસન આપી એના પ્રાયશ્ચિત્તરૂપે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર બંધાવી એ મૂર્તિનું નહવણજળ શરીરે લગાડવાનું સૂચવ્યું. રાજવીએ સૂરિજીની આજ્ઞા માથે ચડાવી.

આને પ્રહ્લાદન પાર્શ્વનાથનું જે મંદિર ઊભું છે તેમાં જીર્ણોદ્ધારથી ઘણા ફેરફાર થયા હશે પરંતુ એમાં સંદેહ નથી કે તે ઉપરની ઘટનાનું જ સ્મારક છે. એ રાજા પછી તો જૈનધર્મનો ભારે અનુરાગી થયો ને એણે જૈનધર્મના ઉત્કર્ષમાં દિલથી સાથ આપ્યો હતો.

કહે છે કે, પ્રહ્લાદન રાજાએ એ મૂર્તિ સોનાની બનાવી હતી. કોઈ એને પાપાણુમૂર્તિ બનાવ્યાનું પણ કહે છે અને એણે સ્થાપન કરેલી મૂર્તિને સંયોગવશાત્ પાછળથી લંડારી દેવામાં આવી હતી. એ પછી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની નવી મૂર્તિ બનાવીને કોરંટગચ્છીય શ્રીકૃષ્ણસૂરિએ સં. ૧૨૭૪ના ફાગણ સુદિ ૫ ને ગુરુવારના રોજ એની પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે.

સુપ્રસિદ્ધ સોમસુંદરસૂરિ અને બાદશાહ અકબરને પ્રતિજ્ઞા કરનાર શ્રીહીરવિજયસૂરિ જેવા પ્રભાવક આચાર્યોને (ક્રમશઃ સં. ૧૪૩૦ અને સં. ૧૫૮૩ માં) જન્મ આપનાર આ ભૂમિ જાણે નવા ગૌરવથી ઓપી ઊઠે એમ એ સમયથી આ શહેરની વધુ આબાદી થયેલી કહેવાય છે.

ઉપર્યુક્ત પદ્ધતિયા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર ત્રણ માળનું વિશાળ અને લગ્ન છે. તેમાં મૂ. નાંની આરસની મૂર્તિ દોઢેક ફૂટ ઊંચી છે. ભમતીમાં શ્રીગોડી-પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા છે. માળ ઉપર શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન અને શીતળનાથ ભગવાનની પ્રાચીન મૂર્તિઓ છે. ધાતુની એક પ્રાચીન પંચતીર્થી દર્શનીય છે. અહીં જમણી તરફના પુંડરીક-સ્વામીની મૂર્તિ ઉપર આ પ્રમાણેનો ખંડિત લેખ મળે છે:—

“શ્રી....(નાળ ?) કીયગચ્છપ્રતિવદ્ધશ્રીપાર્શ્વજિનચૈત્યે....ઢિકાયા....શ્રેયસે...શ્રે૦....શ્રીપુંડરીકમૂર્તિ: કારિતા પ્રતિષ્ઠિતા શ્રીસોમપ્રમ-સૂરિભિ: શ્રે શ્રીવર્દ્ધમાન..... ।”

આની પાસે જ અંબિકાદેવીની મૂર્તિ ઉપરનો લેખ:—

“સં૦ ૧૨૧૫ વર્ષે ફાગણ સુદિ ૪ વુધે શ્રીવીસલરાયવિહારે દેવશ્રીસુપાર્શ્વજગત્યાં શ્રી અંબિકા]દેવિમૂર્તિ....અડસીહ વર્દ્ધમાનસુત સા૦....લો-દેવ સા૦ આસચરેણ સમસ્તકુટુંબશ્રેયસે કારિતા....શ્રીપ્રમ(?)સૂરિપદે શ્રીઆનન્દસૂરિશિષ્યૈ: અમરપ્રમસૂરિભિ: પ્રતિષ્ઠિતા । શુભં ભવતુ ।”

આ મંદિરમાંની એક આચાર્યપ્રતિમા, જેમણે મૂ. નાંની નવી પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, તેમના ગુરુની મૂર્તિ ઉપરનો લેખ:—

“સં૦ ૧૨૭૪ વર્ષે ફાગણ સુદિ ૫ ગુરૌ શ્રીકોરંટકીયગચ્છે શ્રીકૃષ્ણસૂરિશિષ્યશ્રીસર્વદેવસૂરીણાં મૂર્તિ:....પુત્ર સા૦ આંવડસંવ-પતિના કારિતા । શ્રીકૃષ્ણસૂરિપ્રતિષ્ઠિતા । મંગલં ભવતુ સંવત્સ્ય ॥”

આ મૂર્તિલેખો ઉપરથી પણ આ મંદિરની પ્રાચીનતાનો ખ્યાલ આવી શકે એમ છે. આ મંદિર બંધાયું તે સમય લગભગના આ લેખો છે. બીજા લેખમાં ‘વિસલરાયવિહાર’નો ઉલ્લેખ છે તે શોધવાનું રહે છે.

આ મંદિરની સાથે જ જોડાયેલાં બે મંદિરો એક જ કંપાઉડમાં આવેલાં છે. તેમાં એક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું

અને બીજું શ્રીનેમનાથ ભગવાનનું છે. બહારના ભાગમાં શ્રીવીરવિદ્યોત્તેજક સલાનું પુસ્તકાલય છે.

વળી, તપગચ્છના ઉપાશ્રય પાસે આવેલું શ્રીશાંતિનાથ ભ.નું મંદિર પણ ત્રણ માળનું પ્રાચીન અને ભવ્ય છે. મૂં નાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન છે. મેઠા ઉપર શ્રીસંભવનાથ ભગવાન અને ભોંયરામાં શ્રીઋષભદેવ ભગવાન બિરાજે છે. આમાં શ્રીમહાવીરસ્વામી અને સીમંધરસ્વામીની પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા ચૌદમી સદીના કોરંટગચ્છીય આચાર્યે કરેલી છે. આ મંદિરમાં એક સત્તરિસથ જિનપદ (૧૭૦ જિનનો પદ) દર્શનીય છે. તેના ઉપર એક લાંબો લેખ કોરેલો છે, જેમાં શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનાં ૧૬૬ નામો આપ્યાં છે અને આ મૂર્તિપદ કોરંટગચ્છીય નન્નાચાર્યના સંતાનીય શ્રીસર્વદેવસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલો છે. (આ લેખ વિસ્તારભયથી અહીં આપતો નથી.) આ પદમાં મૂં નાં શ્રીસીમંધરસ્વામી છે. તેમના પક્ષાસન નીચે આ પ્રમાણેનો લેખ મળી આવે છે:—

“સંવત્ ૧૩૩૧ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૪ શ્રીકોરંટકગચ્છૈત્યે શ્રેઃ જગપાલમાર્યા જિસમતિપુત્રવીરાકેન માત્રિ(ત)શ્રેયોર્થે શ્રીસીમંધર-સ્વામિર્વિવં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં.... ।”

મેઠા ઉપરની પુંડરીકસ્વામીની મૂર્તિ પરનો લેખ:—

“સંવત્ ૧૩૨૫ વર્ષે ફાગણ સુદિ ૪ વૃષે શ્રીકોરંટકગચ્છે શ્રીમુનિપ્રમોપાચાર્યશિષ્યહસ્તિરાજેન પુંડરીકઃ કારિતઃ ॥”

આ મંદિર પણ કેટલું પ્રાચીન છે તે આ શિલાલેખોથી પુરવાર થાય છે. આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૭૪૭માં થયો હતો અને તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રી. મોહનવિજય ગણિએ કરી હતી.

કમાલપુરામાં બે મંદિરો છે. તેમાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનના મંદિરમાં મૂં નાં ની મૂર્તિ બદામી રંગની છે ને બે શ્રીટ ભંચી છે. મેઠા ઉપર મૂં નાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન પ્રતિષ્ઠિત છે. બીજા મંદિરમાં મૂં નાં શ્રીસંભવનાથ ભગવાન છે. આ મંદિર પણ શિખરબંધી અને વિશાળ છે. આ બંને મંદિરો જોડાજોડ આવેલાં છે.

હાથરામાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર પણ દર્શનીય છે. આ સિવાય ૫-૬ મંદિરો ઘર દેરાસરો છે.

અહીં ત્રણેક પ્રાચીન ગ્રંથભંડારો પણ છે. જેનોનાં ૫૦૦-૬૦૦ ઘરોની વસ્તી છે.

પાલનપુરની એક મસ્જિદના પ્રવેશદ્વાર ઉપર સં. ૧૩૪૭નો અને તેના બે થાંભલાઓમાંના એક પર સં. ૧૨૮૫ અને બીજા પર સં. ૧૩૦૪ના જૈન લેખો કોતરેલા આવે પણુ જોવાય છે. આ દ્વાર અને થાંભલાઓ જૈનમંદિરના છે એમાં શંકા નથી. સંભવ છે કે જૈન મંદિરની સામગ્રીથી એ મસ્જિદ બની હોય કે આખી મસ્જિદ જૈન મંદિરનું રૂપાંતર પામી હોય.

૧૨. સરોત્રા

(કોઠા નંબર : ૭૨૮)

ઈન્ડોઆલગદથી ૬ માઈલ દૂર અને પાલનપુરથી વાયવ્ય દિશામાં ૧૧ માઈલના અંતરે સરોત્રા નામનું પ્રાચીન ગામ છે. આ ગામમાં શ્રીહીરવિજયસૂરિ અકળાર બાદશાહને પ્રતિબોધ કરવા જતાં ચતુર્માસ રહ્યા હતા અને લિલ્લોના સુખી મહાસાહુર્નને ઉપદેશ આપી તેને અને બીજા લિલ્લોને પણ અહિંસાના નિયમો આપ્યા હતા. અહીં વીશેક જૈનોની વસ્તી ને ઉપાશ્રય છે. એક શિખરબંધી મંદિર લગભગ અઢારમા સૈકામાં બંધાયેલું છે. તેમાં મૂળનાથક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન બિરાજમાન છે. ચોવીશીનો એક સુંદર આરસપદ નવીન હોવા છતાં સુંદર રીતે ઘડાયેલો છે. મૂળભૂતારાની પાછળના ત્રણ ગોખલાઓમાં આરસના બે સુંદર કાઉસગિયા તથા એક શ્રાવિકાની મૂર્તિ બે હાથ જોડીને ઊભેલી જોવાય છે. આ ત્રણે મૂર્તિઓ કદાચ બહારના પડી ગયેલા મંદિરમાંથી લાવીને પધરાવી હશે. આ મંદિરમાં પાષાણની ૨ અને ધાતુની ૧ મૂર્તિ છે.

અહીં ગામના પૂર્વ તરફના ઝાંપામાં આવેલા વિશાળ ચોકવચ્ચે તીર્થંકર ભગવાનની મૂર્તિવાળો મોટો પથ્થર જમીનમાં ઊભો કરેલો હતો, તેમજ તેની પાસે એક પ્રાચીન મંદિર ખંડિયેર બની પડ્યું છે. લગભગ ૭૦ વર્ષ પહેલાંથી આ મંદિરમાં મૂર્તિઓ નથી. આ મંદિર પડવા લાગેલું ત્યારે મંદિરના ભોંયરામાં ધન હશે એવા લોભથી મંદિરની દેરીઓ વગેરેનો કેટલોક ભાગ છોડીદાર કરાવવાના બહાને પડાવી નાખવામાં આવ્યો પણ કંઈ હાથ ન લાગતાં બધું એમ ને એમ મૂકી રાખ્યું છે.

આ મંદિરનો છત સુધીનો ભાગ સફેદ પથ્થરોથી બનેલો છે. મૂળભૂતર અને ગૂઢમંડપની બહારની ત્રણે બાજુમાં ખૂબ મુંદર કોરણી કરેલી છે. મૂળભૂતરના વિમાનની રચના સોલંકીકાળની કળા જેવી છે. આમાં ઊભેલા સ્તંભોનું શિલ્પ દેલવાડાનાં મંદિરો જેવું છે. કેટલાક થાંભલાઓની કુંભી અષ્ટકોણાકાર, અને સ્તંભો અષ્ટાંશ, પોડપાંશ અને વૃત્તાકારની સંયુક્ત રચનાવાળા છે. કેટલાક સ્તંભોની કુંભીમાં પીઠની લિટ્ટથી રાજસેનક સુધીની રચના છે અને મૂર્તિઓ તેમજ ગ્રાસપટ્ટી આદિથી શણગારેલા છે. મંડપની છતમાં આઠ થાંભલા ઉપરની અષ્ટકોણાકાર પટ્ટશિલાઓથી સાંધેલો ઘૂમટ બનાવ્યો છે. મૂળભૂતરનું શિખર તો આખુનાં મંદિરો કરતાં ઊંચું છે. દેવકુલિકાનાં ઇંટ અને ચૂનાથી બનાવેલાં શિખરો પણ પ્રમાણમાં વધુ મોટાં છે. મંદિરના મંડોવર, થાંભલા અને પીઠના ગોખલાઓમાં તેમજ દરવાજાની બાજુએ કોરેલી અસંખ્ય મૂર્તિઓની શિલ્પકળા જોઈને લાગે છે કે આખુનાં મંદિરોનું આમાં અનુકરણ કરાયું હશે. ખંડિત અને અવશિષ્ટ ભાગો ઉપરથી જણાય છે કે આ મંદિર મૂળભૂતર, ગૂઢમંડપ, છયોદ્રી, સલામંડપ, ચારે તરફ ફરતી શિખરખંધી બાવન જિનાલય દેરીઓ, શૃંગારચોટી અને શિખરખંધી રચનાવાળું હશે. અત્યારે મૂળભૂતર, શિખર, સલામંડપ અને બે-ચાર દેરીઓ સિવાયની બધી દેરીઓ વગેરે પડી ગયું છે; ન્યારે ગૂઢમંડપ, છયોદ્રી, શૃંગારચોટી અને બે-ચાર દેરીઓ તેના ઘૂમટ સાથેનો ભાગ હજી મૌનુદ છે. લોકો આમાંથી ખોદી ખોદીને અસંખ્ય પથ્થરો ઉપાડી ગયા છે. અહીંના બગીરદાર કૃતેસિંહજી પાસે જ એક અરટ બાંધાવ્યો છે તેના બાંધકામ માટે પથ્થરો અને ઇંટો આ મંદિરમાંથી જ લેવાયા છે. આ રીતે આવા એક બેનમૂન સોલંકી કાળના ભવ્ય મંદિરનો કુટુંબ અંત આવ્યો છે.

આ મંદિરની ત્રણે દેરીઓ ઉપર સં. ૧૬૮૮ ના લેખો છે. તેમાં ભટ્ટારક શ્રી. વિજયદેવસૂરિ અને ભટ્ટારક શ્રીવિજયસિંહસૂરિએ નમસ્કાર કર્યાનો ઉલ્લેખ છે. સં. ૧૬૮૩ ની સાલનો એક આઘાટલેખ પણ અહીંથી મળી આવ્યો છે.

વળી, અઢારમા સૈકાના ચાત્રી પં. મહિમા પોતાની ‘તીર્થમાળા’માં અહીં બે મંદિર અને તેમાં કુલ ૨૧૮ બિંબ હોવાનું કહે છે:

“સીડાતરિ દહુરા બિ માતું, બિસિં અઢાર બિંબ પ્રમાણું હો;
સીડાતરિ દહુરાં બિ માહી, આઠ મૂરતિ નયલે જોઈ હો.”

૧૩. દાંતીવાડા

(કોઠા નંબર : ૭૩૬)

પાલનપુરથી ૨૦ માઈલ દૂર દાંતીવાડા નામનું ગામ છે. બનાસ નદીના પશ્ચિમી તટ પર વસેલો આ કસબો આબાદ છે. ગામ પ્રાચીન છે. એનું પ્રાચીન નામ ‘દાંતાપાટક’ હતું. અહીં પોરવાડ અને ચોસવાલોનાં મળીને ૩૦ ઘર છે. એક ઉપાગ્રથ અને એક જૈન ધર્મશાળા છે.

અહીં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું શિખરખંધી મંદિર વિક્રમની ૧૧ મી શતાબ્દીમાં બનેલું હોય એમ જણાય છે. મૂળભૂતરમાં મૂળનાયકની શ્વેતવર્ણી સર્વાંગમુંદર પ્રતિમા દોઢ હાથ પ્રમાણની બિરાજમાન છે. તેના ઉપર સં. ૧૨૩૬ નો લેખ છે. રાઉલ ગજસિંહના રાજ્યકાળમાં તપાગચ્છીય શ્રી. વિજયસોમસૂરિએ આ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આ ઉપરથી આ મંદિર અને ગામની પ્રાચીનતા જણાઈ આવે છે. રંગમંડપમાં જમણી તરફ શ્રીપદપ્રભુ ભગવાનની બે હાથ ઊંચી અતિમનોહર મૂર્તિ સ્થાપન કરેલી છે. તેના ઉપર લેખ નથી પરંતુ વિક્રમના ૧૩મા સૈકામાં પ્રતિષ્ઠિત થયાનાં ચિહ્નો પ્રતીત થાય છે. આ મૂર્તિ અહીંથી ૧૫ કોશ દૂર આવેલા ખોડલ ગામના એક કણુબીના દૂવામાંથી

નીકળી આવી હતી અને ત્યાંથી આ મંદિરમાં પધરાવવામાં આવી છે. ઉપર્યુકત બે અને બીજી ત્રણ મળીને ૫ પાષાણની અને ૧૩ ધાતુની પ્રતિમાઓ છે.

અહીંનો ઉપાશ્રય જે સં. ૧૮૯૭ માં બન્યો છે તેના એક ગોખલામાં એક હાથ લિંચી ધવલવર્ણી શ્રીમહાવીર-સ્વામી લગવાનની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત છે. આ મૂર્તિ ખારમા સૈકા જેટલી જૂની પ્રતીત થાય છે. પાસે આવેલા પહાડના એક ઢગલામાંથી તે મળી આવતાં અહીં સ્થાપન કરેલી છે.

★

૧૪. ભીલડિયા

(કોઠા નંબર : ૭૫૩-૭૫૪)

આજે ભીલડીના નામે ઝોળખાતા તીર્થનું શાસ્ત્રીય નામ ભીમપદલી હતું. આ તીર્થ એટલું પ્રાભાવિક હતું કે આ નામની મૂર્તિઓ બીજે ગામ પણ પ્રતિષ્ઠિત થયેલી છે.^૧ આ તીર્થના નામ ઉપરથી 'ભીમપદલીગચ્છ' નીકળ્યો હોવાનું પ્રતિમાલેખો પરથી જણાય છે. આ ગચ્છના સં. ૧૫૦૬ થી ૧૫૬૮ ના લેખો મળી આવે છે. આથી જણાય છે કે, સોળમી શતાબ્દીમાં આ ગચ્છના આચાર્યોના સ્થાન તરીકે આ તીર્થભૂમિ ઉન્નત અને સંપન્ન હશે.

વિશાળ જૈન ધર્મશાળાના દરવાજામાં થઈને મોટા ચોક સામે ઉત્તર દિશામાં બે માળનું જૈન મંદિર શોભી રહ્યું છે. એના મોટા દ્વારમાં પેસતાં પ્રથમ ભોંયરામાં ઊતરવાનું આવે છે. આ ભોંયરું રામસેન સુધી જાય છે એમ કહેવાય છે. પહેલાં આ ભોંયરું નાનું હતું અને ખૂબ અંધારું રહેતું હતું તેથી તેને જીર્ણોદ્ધાર સમયે મોટું કરાવી પૂર્વ દિશાનું દ્વાર કરાવ્યું છે ને જળીઓ સુકાવી છે. ભોંયતળિયે આરસ પાથરવામાં આવ્યો છે.

ભોંયરામાં શ્રીનેમનાથ લગવાનની રમણીય પ્રતિમા મૂં નાં તરીકે વિરાજમાન છે. જમણી બાજુએ શ્રીઆદિનાથ પ્રભુ અને ડાબી બાજુએ પાષાણની ચોવીશી છે. મૂં નાં અને આ ચોવીશીની વચ્ચે ભારવટિયા નીચે શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનની નાની પણ સંતકૃણાલંકૃત પરિકરવાળી સુંદર મૂર્તિ છે. મૂર્તિ સાથેનું આશુર્યે પરિકર શ્યામવર્ણી છે. આ મૂર્તિ સંપ્રતિરાજના સમયની હોવાનું કહેવાય છે. મૂળગભારાની બહાર અને રંગમંડપમાં ડાબી બાજુએ ખૂણામાં શ્રીગૌતમ ગણધરની મૂર્તિ છે. તેના નીચે આ પ્રમાણે લેખ છે:—

“(૧) સં. ૧૩૩૪ (૨૪?) વૈશાખ વદિ ૫ વૃષે ગૌત (૨) મસ્વામિમૂર્તિ: શ્રીજિનેશ્વરસૂરિશિષ્યશ્રીજિ (૩) નપ્રવોધ-સૂરિમિ: પ્રતિષ્ઠતા કારિતા ચ સા. (૪) બોહિષપુત્ર સા. વદ્જલેન મૂલદેવાદિ (૫) કુટુંબસહિતેન સ્વશ્રેયોર્થ સ્વકુટુંબશ્રેયોર્થ ચ ॥”

અર્થાત્—સં. ૧૩૩૪ (૨૪?) વૈશાખ વદિ ૫ ને બુધવારના દિવસે શા. બોહિધના પુત્ર શા. વદ્જલે મૂલદેવ વગેરે કુટુંબ સાથે પોતાના અને કુટુંબના કલ્યાણ માટે આ મૂર્તિ ભરાવી અને તેની શ્રીજિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય શ્રીજિનપ્રબોધસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી.

આ મૂર્તિની રચના લાક્ષણિક ઢંગની છે. પાટ ઉપર બિરાજમાન આ મૂર્તિના બેડેલા હાથમાં મુદ્રપત્તિ છે, શરીરે કપડો વીંટયો છે ને જમણો ખભો ખુલ્લો છે. તેમની બે બાજુએ હાથ બેડીને શ્રાવકો બેઠેલા છે.

ઉપરના ભાગમાં મૂં નાં શ્રીમહાવીર પ્રભુ બિરાજમાન છે. મૂં નાંની આ મૂર્તિ સાથે બીજી ત્રણ મૂર્તિઓ (ત્રિગુરુ) પાલનપુરથી લાવવામાં આવ્યું છે, જે મૂળગભારામાં બિરાજમાન છે ને સં. ૧૬૮૨માં થયેલા નવીન જીર્ણોદ્ધાર સમયે પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવેલ છે. મૂળગભારામાં જે શાંતિનાથ લગવાનની મૂર્તિ છે તે અહીં ધર્મશાળા કરાવતાં પાયામાંથી નીકળી હતી. તેના ઉપર પંદરમી સદીનો લેખ છે.

પ્રદક્ષિણામાં ફરતી ૩૧ દેરીઓમાં તીર્થંકર મૂર્તિઓ છે, બ્યારે એકમાં ચક્રેશ્વરીદેવીની મૂર્તિ છે. બીજી એક અંબિકાદેવીની મૂર્તિ ઉપર આ પ્રમાણે લેખ જોવાય છે :—

“ સં. ૧૩૪૪ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૦ શ્રેઠ લક્ષ્મસિંહેન કારિતઃ । ”

અર્થાત્—સં. ૧૩૪૪ ના જેઠ સુદિ ૧૦ ના રોજ શ્રેષ્ઠી લક્ષ્મસિંહે આ દેવીમૂર્તિ ભરાવી.

કહે છે કે, આણંદસૂરગચ્છના શ્રીવિજયરાજસૂરિએ જે સાત તીર્થોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા તેમાં ભીલડિયાના જીર્ણોદ્ધારનો પણ સમાવેશ છે. આ જીર્ણોદ્ધાર પહેલાં અહીં મૂં નાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન બિરાજમાન હતા. એ પછી સુન્દિતમ હૂમલાથી આ મંદિરને તુકસાન થયેલું તેથી શ્રાવકોએ મૂં નાંતું રક્ષણ કરવા તેમને બીજે સ્થળે ખસેડવા હતા.

આ મૂળ મંદિર ક્યારે બન્યું એ સંબંધે કેટલાંક પ્રમાણો પ્રશસ્તિ અને રાસમાંથી મળી આવે છે. સં. ૧૩૧૭ માં રચાયેલા ‘શ્રાવકધર્મપ્રકરણ’ અંથના ટીકાકાર શ્રીલક્ષ્મીતિલક ઉપાધ્યાય પ્રશસ્તિમાં નોંધે છે કે:—

“ શ્રીવીજાપુર—વાસુપૂજ્યમવને હૈમઃ સદળ્લો ઘટો યત્રારોપ્યથ વીરચૈત્યમસિધત્ શ્રીમીમપલ્લયાં પુરિ ।
તસ્મિન્ વૈક્રમવત્સરે મુનિ—શશિ—ત્રેતેન્દુમાને ચતુર્દશ્યાં માઘસુદીહ ચાચિગવૃપે જાવાલિપુર્યાં વિમૌ ॥

વીરાદેવ—વિધિચૈત્યમળનજિનાધીશાં ચતુર્વિંશતિસૌધેષુ ધ્વજદળ—કુમ્ભપટલોં હૈમો મહિષ્ઠૈર્મહૈઃ ।
શ્રીમત્સૂરિજિનેશ્વરા યુગવરાઃ પ્રત્યપ્તુરસ્મિન્ ક્ષણે ટીકાલઙ્કૃતિરેપિકાઽપિ સમગાત્ પૂર્તિપ્રતિષ્ઠોત્સવમ્ ॥ ”

“જે વર્ષમાં વીજાપુરમાં શ્રીવાસુપૂજ્ય જિનમંદિર પર સુવર્ણદંડ સાથે સુવર્ણકળશ ચડાવવામાં આવ્યો અને જે વર્ષમાં ભીમપદ્મીમાં શ્રીવીરપ્રભુનું ચૈત્ય બન્યું તે વિ. સં. ૧૩૧૭ના મહા સુદિ ૧૪ ના દિવસે અહીં આચિગ રાજના રાજકાળમાં જાવાલિપુર (જલોર)માં વીરજિનના વિધિચૈત્યના મંડનરૂપ ચોવીશ જિનના મંદિરો પર મહોત્સવપૂર્વક યુગપ્રધાન શ્રીજિનેશ્વરસૂરિએ ધ્વજદંડ સાથે સોનાના કળશોની પ્રતિષ્ઠા કરી. એ ક્ષણે આ ટીકારૂપી અલંકાર પણ પરિપૂર્ણ પ્રતિષ્ઠિત થયો.”

આ વીર જિનમંદિર બન્યાનો બીજો પૂરક ઉલ્લેખ શ્રીઅભયતિલકગણિએ વિ. સં. ૧૩૧૭માં રચેલા ‘મહાવીર-રાસ’માંથી પણ મળી રહે છે:—

“ ભીમપદ્મીપુરિ વિહિભવણી, અનુસંઙિયું વીરુ જિણુંદુ,
દરિસણ મિત્ત વિભાવિય જણુ, અનુતોડિક ભવદુલકંઠા;
તસુ ઉવરિ ભવણુ ઉતુંગ વર તોરણુ, મંડલિરાય આઝસિ અધસોહણુ;
સાહુણા ભુવણપાલેષુ કારાવિય, જગદરાહ સાહુકુલિ કલસ ચડાવિય.”

આ ઉલ્લેખ ઉપરથી જાણી શકાય છે કે, આ “મંડલિક વિહાર” મંદિર ઝોશવાલ શ્રેષ્ઠી ભુવનપાલ શાહે બંધાવ્યું. ભુવનપાલે આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી મંદિરને વિશાળ બનાવી ધ્વજ અને દંડ—કલશો ચડાવ્યા હતા.^૧

કવિ રચણશાહ કૃત ‘જિનપતિધવલગીત’માં આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે:—

“ બાર અદાર એ વીર જી(જિ)નાલયે, ફાગણ વદિ દસમીય પવરે;
વરીય સંજમસિરોય ભીમપદ્મીપુરે, નંદિવર ઠવિય જિણુચંદસૂરે.”

અર્થાત્—સં. ૧૨૧૮ના ફાગણ વદિ ૧૦ના દિવસે શ્રી. જિનચંદ્રસૂરિએ શ્રી. જિનપતિસૂરિને ભીમપદ્મીપુરના વીર જિનાલયમાં દીક્ષા આપી નંદિમહોત્સવ કર્યો.

૧. આ મંદિરને ‘મંડલિક વિહાર’ એવું નામ પણ આપવામાં આવેલું, કેમકે મંડલિક નામના રાજની પ્રીતિભરી સહાયથી આ મંદિર બન્યું હતું. જુઓ: “જૈનયુગ” સં. ૧૯૮૩ નો કાર્તિક—માર્ગશીર્ષનો સંયુક્ત જૈન ઇતિહાસ સાહિત્ય ખાસ અંક: પૃ. ૧૫૭ થી ૧૬૮ માં “વીર—રાસ” અને એ જ વર્ષના ભાદ્રપદ—આશ્વિનના અંકમાં “ભીમપદ્મીનું વીરમંદિર” એ અને પં. લાલચંદ્ર ગાંધીના લેખો.

એટલે સં. ૧૨૧૮ પહેલાં અહીં વીર જિનમંદિર બની ચૂક્યું હતું, તેથી આ તીર્થ વિશે પ્રાચીન ગ્રંથો વિવિધ માહિતી આપે છે તે જીર્ણોદ્ધાર સમયની હોય.

કહેવાય છે કે, શ્રેણિક કુમાર એક રૂપવતી ભીલડી કન્યા સાથે પરણ્યા પછી આ ગામને તેના વ્રતનામ ઉપરથી વસાવ્યું. કાળાંતરે આ ગામ ત્રંગાવતીના નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું. તે જ કોસના ઘેરાવામાં હતું. તેમાં સવાસો શિખરગંધી જિનાલયો હતાં. સવાસો પથ્થરના બાંધેલા કૂવાઓ હતા અને ઘણી વાવડીઓ હતી. મુંદર રાજગઢી હતી અને બન્ટર હતું. આ રાજગઢી દેરાસરની પાછળ પશ્ચિમ દિશામાં હતી. આ સ્થાનને લોકો આજે પણ 'ગઢેડુ' નામે ઓળખે છે. જોદદાસ કરતાં રાજગઢી તો આજે પણ દેખાઈ આવે છે. તેમાંથી પથ્થરો તેમજ ણદ્દકના ચોક, જેને અડતાં જ ચૂરા થઈ જાય એવા મળે છે. આવી નગરી ઉપર વિનાશની આંધી આવી પડી ત્યારે કોઈ નિમિત્તજ્ઞ જોનારોએ એ વિનાશ પહેલાં જ અહીંથી વિહાર કર્યો અને ઘણાંયે શ્રાવક કુટુંબો તેમની સૂચનાથી અન્યત્ર નિવાસ કરવા આદ્યાં ગયાં. તેમાંથી કેટલાકે નિવાસ માટે એક સ્થળ પસંદ કર્યું તે પાછળથી રાધનપુર નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું.^૨

આ આચાર્યના વિહાર કર્યા પછી ટૂંક સમયમાં જ આ નગરીનો આગ દ્વારા લયંકર વિનાશ થયો, એની પ્રતીતિ-રૂપે અહીં ત્રણ-ચાર હાથ જમીન જોદદાસ તેમાંથી રાખ, કોલસા, બળેલી ઈંટોના થર વગેરે આજે પણ મળી આવે છે. અદલાઉદ્દીને સં. ૧૩૫૩માં પાટણને પાધર કર્યું એ જ સમયે ભીમપદલીનો પણ નાશ થયો એવી વિગત પણ મળે છે.

અહીં સં. ૧૩૫૪-૫૫-૫૬ ના પ્રાચીન પાળિયાઓ પણ ઊભા છે. સૂરા સાલાના પાળિયા નજીક એક જૈન મંદિર હતું જેને લોકો 'રોક મંદિર'ના નામે ઓળખતા હતા. જો કે અત્યારે અહીં ટીંગો જોવાય છે પણ મંદિરનો કોઈ ભાગ કે અવશેષ હાથ લાગ્યો નથી.

સં. ૧૮૭૨માં આ ગામ નવેસર બાંધાયું. એ માટે કહેવાય છે કે, હીસાના વતની મહેતા ધરમચંદ કામદારે હીસાના ભીલડિયા અણુદા બ્રાહ્મણને ગ્રેરણ કરી તેથી રાજની મદદથી નવું ભીલડિયા વસ્યું.

સં. ૧૮૯૦માં આ મંદિર નાનું હતું ને સં. ૧૮૯૨માં તેની પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. એ સમયે મૂળ નામ શ્રીનેમનાથ પ્રભુ હતા અને આબુબાબુમાં શ્રીચંદ્રપ્રભુ જિનેશ્વર તેમજ આદિનાથ પ્રભુ ગિરાજમાન હતા. પછીથી જીર્ણોદ્ધાર થતાં આ સ્થાપનામાં ફેરફાર થયો લાગે છે.

સં. ૧૯૩૬માં પાટણના રહીશ પરીખ વીરચંદભાઈએ આ તીર્થનો વહીવટ સંભાળ્યો ત્યારે આબુબાબુની જમીન વાળી લઈ કોટ કરાવ્યો છે. અંદર કૂવો ને ધર્મશાળા છે. આ સમયથી અહીં પોષ દશમીના રોજ મેળો ભરાય છે ને આસપાસની લોકવસ્તી પણ ખૂબ એકઠી થાય છે. તેઓ આ મંદિરની મૂર્તિની બાધા-માનતા પણ રાખે છે. અહીં ગામમાં એક બીબુ જૈન મંદિર નવું બનેલું છે.

રેલ્વે રસ્તે પાલનપુરથી હીસા આવીને દસ ગાઉ દૂર ગાડાં કે બેંટ દ્વારા ભીલડિયા જવાય છે.

૧૫. રામસેન

(કોઠા નંબર : ૭૬૨)

ભીલડિયાથી ઉત્તર દિશામાં બાર ગાઉ અને હીસાથી વાયવ્યમાં દશ ગાઉ દૂર રામસેન નામનું પ્રાચીન તીર્થ આવેલું છે. તેનું શાસ્ત્રીય નામ રામસૈન્યપુર છે.

૨. રાધનપુરનાં મસાલિયા કુટુંબની ગોત્રજ દેવી ભીલડિયાની ધર્મશાળાની સામે પૂર્વદિશામાં બાંધેલા આરસના કૂવામાં છે. કહે છે કે, એ દેવીમૂર્તિ સોનાની હતી. એને કોઈ ઉપાડી જતાં પાછળથી બીજી મૂર્તિની સ્થાપના કરેલી છે.

શ્રી. મુનિમંદરસૂરિએ રચેલી 'ગુર્વાવલી'માં ઉલ્લેખ છે કે, "વિ. સં. ૧૦૧૦માં રામસેન નગરમાં શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના ચૈત્યમાં શ્રી. સર્વદેવસૂરિએ આઠમા તીર્થ કરી શ્રીચંદ્રપ્રભ જિનેશ્વરની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી."

સં. ૧૦૧૦ થીયે પહેલાં અહીં જિનમંદિર હતું એમ આ ઉલ્લેખથી સૂચિત થાય છે અને એ પ્રાચીન સમયથી જોનામાં આની તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધિ હશે એમ લાગે છે. એ સંબંધે કંઈક આછો પ્રકાશ 'પ્રભાવક-ચરિત'માંથી સાંપડે છે કે, આ તીર્થભૂમિમાં આવેલા શ્રી. બપ્પલદિસૂરિ અને તેમના ગુરુ શ્રી. સિદ્ધસેનસૂરિએ (વિ. સં. ૮૦૭માં) આમ રાજ (જેનું બીજું નામ નાગલકૃ કે નાગાવલોક હતું અને જે ભિન્નમાલના પ્રતિહારવંશનો હતો)ને બાળઅવસ્થામાં રામસેનપુરમાં જોયો હતો.^૧

કવિ પં. શીલવિજયજી આ તીર્થની પ્રાચીનતાનું વર્ણન કરતાં કહે છે:—

"નયર મડાડ અતિ રામસેણ, પાપ પહાસિ કેવ દીડી જેણ,

આદિલ બિંબ પિત્તલમય સાર, હેમતણી પરિસોહી ઉદાર, રામચંદ્રનું તીરથ એહ, આજ અપૂરવ અવિચલ જેહ."

ગામ જાહાર જાંચા ટેકરાઓ છે. તેને ખોદતાં આજે પણ મકાનના પાયા, મંદિરના પથ્થરો, પ્રાચીન મૂર્તિઓ, કૂવા-વાવની નિશાનીઓ તેમજ સિંકાઓ મળી આવે છે. એ ઉપરથી અસલ આ નગર કેવું લગ્ય અને વિશાળ હશે એનો ખ્યાલ આવે છે.

આજે રામસેનમાં નદી કિનારે એક પ્રાચીન મંદિર જણાયું છે. થોડાં વર્ષો પહેલાં જ એનો જીર્ણોદ્ધાર થયો છે. મંદિરમાં મજબૂત ભોંયરું છે ને તેમાં શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની ઠ શ્રીટ જાંચી સુંદર ચાર મૂર્તિઓ વિરાજમાન છે. ત્રણ કાંડસંગિયા અને શ્રીચક્રેશ્વરીદેવીની પ્રતિમા પણ છે.

આ મંદિરમાં ધાતુપ્રતિમાનું એક સુંદર પરિકર છે. રામસેનથી ૧ માઇલ દૂર આવેલા ખેતરમાંના એક ટેકરામાંથી મળી આવ્યું છે. તેના ઉપર લાંબો પદ્મમય લેખ આ પ્રમાણે કેરવો છે:—

"અનુવર્તમાનતીર્થપ્રણાયકાદ વર્ધમાનજિનવૃષમાત્ । શિષ્યક્રમાનુયાતો જાતો વજ્રસ્તદુપમાનઃ ॥૧॥

તચ્છાસ્વાયાં જાત[ઃ] સ્થાનીયકુલોદ્ભૂતો મહામહિમઃ । ચન્દ્રકુલોદ્ભવસ્તતો વટેશ્વરાલ્યઃ ક્રમવલઃ ॥૨॥

થીરાપદોદ્ભૂતસ્તસ્માદ્ ગચ્છોડ્ર સર્વદિક્ષ્યાતઃ । શુદ્ધાચ્છયશોનિકૈર્ધર્ધવલિતદિકચક્રવાલોડસ્તિ ॥૩॥

તસ્મિન્ મૂરિપુ સૂરિપુ દેવલ્લમુપાગતેપુ વિદ્રલ્સુ । જાતો જ્યેષ્ઠા(ષ્ટા)ર્યાર્યસ્તસ્માચ્છ્રીશાંતિમદ્રાલ્યઃ ॥૪॥

તસ્માન્ન સર્વદેવઃ સિદ્ધાંતમહોદધિઃ સદાગાહઃ । તસ્માન્ન શાલિભદ્રો મદ્રનિધિર્ગચ્છગતવુદ્ધિઃ ॥૫॥

શ્રીશાંતિમદ્રસૂરૌ વ્રતપતિજા....પૂર્ણમદ્રાલ્યઃ । રઘુસેના.....સ્તિ.....બુદ્ધોન્ ॥૬॥

[વ્યથા]પ્યદિદં વિવં નામિસૂનોર્મહાત્મનઃ । લક્ષ્મ્યાશ્ચંચલતાં જ્ઞાન્વા જીવતવ્યં વિશેષતઃ ॥૭॥

મંગલં મહાશ્રીઃ ॥ સંવત્ ૧૦૮૪ ચૈત્રપૌર્ણમાસ્યામ્ ॥"

—આ પરિકર-લેખનો લાવાર્થ એવો છે કે, શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનની શિષ્યપરંપરામાં વજ્રશાખાના ચંદ્રકુળમાં વટેશ્વર નામે મહાન આચાર્ય થયા. તેમનાથી થીરાપદ નામે ગચ્છ પ્રસિદ્ધિ પામ્યો. તેમાં અનેક વિદ્વાન આચાર્યો થયા તે પૈકી શ્રીશાંતિભદ્ર નામે એક મોટા આચાર્ય થયા હતા. તે પછી સિદ્ધાંતમહોદધિ શ્રીસર્વદેવસૂરિ, એ પછી શાલિભદ્રસૂરિ,

૧. વૃષાદ દશામે શરદાં સહસ્રે, ચો રામસેનાહવપુરે ચકાર । નામેયર્ચત્યેડમતીર્થરાજવિમ્વપ્રતિષ્ઠાં વિધિવત્ સદશ્યઃ ॥

૨. લ. મહાવીરની પદપરંપરામાં થયેલા ૩૭ મા શ્રી. ઉદ્ધોતનસૂરિએ ટેલીગામના પાદરે એક વટવૃક્ષ નીચે ૮ શિષ્યોને સં. ૯૯૪ માં આચાર્યપદની આપી તેમાં શ્રી. સર્વદેવસૂરિ પણ હતા. તેમણે વડગચ્છની સ્થાપના કરી હતી. તેમના ઉપદેશથી ચંદ્રાવતીના મહામંત્રી કુંકળે ચંદ્રાવતીમાં લગ્ય મંદિર બંધાવ્યું હતું. એટલું જ નહિ, પછીથી તેને દીક્ષા આપી મુનિપદ ધારણ કરાવ્યું હતું. આ સૂરિજના ઉપદેશથી ૨૮ જિનમંદિરોની રચના થઈ હતી.

૩. 'પ્રભાવકચરિત'—બપ્પલદિસૂરિચરિત, શ્લોક : ૪૯.

એ પછી શાંતિભદ્રસૂરિ અને તે પછી પૂર્ણભદ્રસૂરિ થયા. તેમણે સં. ૧૦૮૪ ની ચૈત્રી પૂર્ણિમાએ શ્રીઋષભદેવ પ્રભુના ણિંબની સ્થાપના કરાવી. આ ણિંબ રાજ રઘુસેને લક્ષ્મીની અંચળતા જાણી શુરુઉપદેશથી કરાવ્યું.

આ લેખ ઉપરથી આપણને થોડીક ઐતિહાસિક વિગતો જાણવાનું મળે છે તે એ કે થીરાપદ્રગચ્છ શ્રીવટેશ્વર નામના આચાર્યથી પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો. બીજું શ્રીપૂર્ણભદ્રાચાર્યના ઉપદેશથી પ્રભાવિત થયેલા રઘુસેન રાજાએ સં. ૧૦૮૪ માં શ્રીઆદિનાથ ણિંબ કરાવ્યું.

આ રઘુસેન રાજા કયાનો હશે અને એણે આ સિવાય બીજાં ધાર્મિક કાર્યો શું કરાવ્યાં હશે એ જાણવાને કશું સાધન નથી. પરંતુ આ હકીકત એના જૈનધર્મ-સ્વીકારનો પુરાવો રજૂ કરે છે. આ પરિકર રામસૈન્યપુરના મંદિરમાં જ પ્રતિષ્ઠિત થયેલું હોય તો આ રાજા રામસૈન્યનો જ હશે.

અમદાવાદના ઝવેરીવાડમાં આવેલા શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનના જિનમંદિરની ભમતીમાં જતાં પહેલી ચોરડીમાં શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનની માતૃષી આકારની સં. ૧૧૧૦ ની સાલના લેખવાળી જિનપ્રતિમાની પ્રશસ્તિની પાંચમી પંક્તિમાં “રઘુસેનજિનમુચને” આવે છે. આ ઉપરથી એ રામસેનનું મંદિર રઘુસેન રાજાએ બંધાવ્યું હતું જેમાં આ મૂર્તિ પણ પધરાવેલી હશે અને ત્યાંથી કેઈ સમયે અમદાવાદ લાવવામાં આવી હશે એવું અનુસંધાન કરી શકાય.

સંભવ છે કે, પં. શ્રી શીલવિજયજીએ ‘તીર્થમાળા’માં ઉપયુક્ત ઉલ્લેખેલી આદિનાથની પિત્તલમય પ્રતિમા આ પરિકરની હોય. અહીંના મંદિરમાંની એક ધાતુપ્રતિમા ઉપર આ પ્રકારનો બીજો પ્રાચીન લેખ સાંપડે છે:—

“સંવત્ ૧૨૮૯ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૧ ગુરો વા. રાજસિંઘસ્તયોઃ સુતકેન્હનમ્નાતુર્વા(ત્વા)મ્મટપ્રમૃતૈઃ કારિતા પ્રતિષ્ઠિતા પૂર્ણકલ્પેન ॥”

—સંવત્ ૧૨૮૯ ના વૈશાખ વદિ ૧ ને શુરુવારે રાજસિંહના પુત્ર કેલ્હણ અને તેના વાગ્લટ વગેરે ભાઈઓએ આ પ્રતિમા ભરાવી અને તેની પં. શ્રીપૂર્ણકળશસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી.

આ બધાં પ્રમાણો રામસૈન્યની પ્રાચીનતા ઉપર પૂરો પ્રકાશ પાથરે છે.

★

૧૬. થરાદ

(કેઠા નંબર : ૮૦૦)

હીસાથી ૩૬ માઈલ દૂર થરાદ નામે અતિપ્રાચીન ગામ છે. આનાં પ્રાચીન નામો થિરપુર, થિરાદિ, થરાપદ્ર, થિરાપદ્ર વગેરે હોવાનું જણાય છે. કહેવાય છે કે વિ. સં. ૧૦૧માં થિરપાલ ધ્રુએ આ ગામ પોતાના નામે વસાવ્યું હતું. થિરપાલ ધ્રુની ગણેન હરકુએ ઘેરાલી બંદીના ૭૫ ફીટ ચોરસ મેદાનમાં ૧૪૪૪ સ્તંભયુક્ત ભવ્ય ણાવન જિનાલય મંદિર બંધાવ્યું હતું જેનો આજે પત્તો નથી. આ સ્થળની જમીન ખોદતાં જિનમંદિરના પથ્થરો, ઈંટો વગેરે નીકળી આવે છે એ ઉપરથી જણાય છે કે જેનો પત્તો નથી તે મંદિર આ સ્થાનમાં દટાયેલું હોવું જોઈએ. વાવ ગામમાં શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનની ધાતુમય પ્રતિમા મુસ્લિમ આક્રમણના ભય વખતે જે અહીંથી મોકલવામાં આવેલી તે આ જ મંદિરની હોવાનો સંભવ છે. એ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા થિરપુર વસ્યા પછી વિ. સં. ૧૩૬ની શ્રાવણી અમાવાસ્યાને બુધવારના રોજ થઈ હતી. હાલ આ મૂર્તિ વાવના જિનમંદિરમાં મોજુદ છે. તેની ઊંચાઈ ૩૧ ઈંચ છે. મૂર્તિ રમણીય ને પ્રભાવક છે.

વિક્રમની સાતમી શતાબ્દી સુધી થિરપાલ ધ્રુના વંશજોએ અહીં રાજ્ય કર્યું છે. એ પછી નાંદોલના ચૌહાણોની છ પેઢીએ રાજ્ય કર્યું અને મહમ્મુદ શહાબુદ્દીન ઘોરી તેમજ કુતબુદ્દીન ઇબ્રે સને ૧૧૭૪ થી ૧૨૦૬માં અહીં ભારે આક્રમણ કર્યું, તેમાં છેલ્લા ચૌહાણ રાજા પૂંબજી રાણા મરાયા અને મુલતાની મુસલમાનોએ આ જગીર પર અધિકાર જમાવ્યો.

રામસેનના જૈનમંદિરની મૂર્તિના પરિકરમાંથી સં. ૧૦૮૪ ના મળી આવેલા લેખથી જણાય છે કે, ચંદ્રકુળના પ્રસિદ્ધ આચાર્ય શ્રીવટેશ્વરસૂરિએ આ ગામના નામ ઉપરથી 'થિરાપદ્રગચ્છ'ની સ્થાપના કરી હતી. આ સ્થાપના વિક્રમની નવમી શતાબ્દીમાં થઈ હશે; એ સમયે આ નગર ભારે જાહોજલાલીવાળું અને સંપન્ન હોય તેમજ જૈનધર્મના એક પ્રસિદ્ધ ગચ્છની સ્થાપના જેમાં કરવામાં આવી એ નગરમાં ઉપયુક્ત જિનમંદિર સિવાય બીજાં જિનાલયો પણ વિદ્યમાન હોવાં જોઈએ. દશમી સદીમાં થયેલા વીરગણિ અહીં આવ્યા હતા અને અગિયારમી સદીના વાદિવેતાલ શાંતિસૂરિએ ધારાની રાજસભા વચ્ચે મેળવેલા વિજયથી ભોજરાજાએ જે સાઠ હજાર રૂપિયા આપ્યા હતા તે થરાદ મોકલ્યા હતા. તેમાંથી આદિનાથમંદિરના મૂળનાયકની ડાળી બાબુમાં દેરી અને રથ કરાવ્યાં હતાં. પરમાર્હત કુમારપાલે અહીં 'કુમારવિહાર' નામે જૈન મંદિર બંધાવ્યું હોવાનું પ્રબંધોમાં જણાવ્યું છે.

અજયપાલના સમયમાં કવિ યશ:પાલ વિરચિત "મોહપરાજય નાટક" કુમારવિહારમાં વીરજિનેશ્વરના યાત્રા-મહોત્સવ પ્રસંગે લખવાયું હતું. "ઉપદેશકંદલી"ની લેખનપ્રશસ્તિમાંથી જાણવા મળે છે કે, તેરમા સૈકામાં થયેલા શ્રેષ્ઠી આહ્વાદન દંડનાયકે અહીંના નકષલદેવચૈત્યમાં શ્રીચંદ્રપ્રભસ્વામી, સીમંધરસ્વામી, યુગંધરસ્વામી, અંગિકાદેવી અને ભારતીદેવીની મૂર્તિઓ પ્રતિષ્ઠિત કરી હતી, આ મૂર્તિઓનો પત્તો લગાડવો જોઈએ.

ચૌદમા સૈકાના શ્રી. વિનયપ્રભ ઉપાધ્યાયે રચેલી "તીર્થમાળા"માં થારાઉદ્રિ પાસે એ દ્વારા અહીંના પાર્શ્વજિન મંદિરનું સ્મરણ કરાવ્યું છે. આજે આ મંદિરનો પત્તો નથી.

મંત્રી પેથડપુત્ર ઝાંઝણે માંડવગઢથી શત્રુજયનો સંઘ સં. ૧૩૪૦ના માઘ સુદિ પંચમીના દિવસે કાઢ્યો હતો, ત્યારે શત્રુજયમાં અહીંનો શ્રીમાલજ્ઞાતીય આભૂ નામનો ધનિક મોટો સંઘ લઈને આવ્યો હતો. તેનું ણિરૂદ્ધ 'પશ્ચિમ માંડલિક' હતું અને તેના સંઘને 'લઘુ કારમીર' એ નામ લોકોએ આપ્યું હતું. ઉપયુક્ત શિલાલેખ અને બીજા ઉલ્લેખો આપણને એક સમયે આ નગર જૈનધર્મનું કેન્દ્ર સ્થળ હતું એવો પુરાવો પૂરો પાડે છે. આજે અહીંનાં અગિયાર જૈન મંદિરોની મૂર્તિઓ ઉપરથી મળી આવતા વિક્રમની બારમીથી લઈ અઠારમી શતાબ્દી સુધીના શિલાલેખો એ સમયની ધાર્મિક પરંપરાનો ખ્યાલ આપી રહ્યા છે. અલગપણ; આજે જે અગિયાર મંદિરો અહીં જોવાય છે તે વિક્રમની અઠારમીથી વીસમી સદી સુધીમાં બન્યાં છે પણ એમાંની દર્શનીય મૂર્તિઓ પ્રાચીન છે. આઠમી સદીની એક પ્રાચીન પ્રતિમા અહીંના એક ઘર દેરાસરમાં મોજુદ છે.

[૧] આંબલા શેરીમાં શિખરબંધી શ્રીસુમતિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. તેમાં ધાતુની ૧૦ પ્રતિમાઓ છે. [૨] એ જ શેરીમાં બીલું ઘર દેરાસર શ્રીવિમલનાથ ભગવાનનું છે, તેમાં ૧ પાષાણની અને ૬ ધાતુની મૂર્તિઓ છે. [૩] સોનાર શેરીમાં શિખરબંધી શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર છે, તેમાં ૧ પાષાણની અને ૩ ધાતુની પ્રતિમાઓ છે. [૪] સુતાર શેરીમાં ધૂમટ-બંધી શ્રીશાંતિનાથપ્રભુનું મંદિર છે. તેમાં ૫ પાષાણની અને ૬ ધાતુની પ્રતિમાઓ છે. [૫] દેસાઈ શેરીમાં શ્રી વિમલનાથ ભગવાનના ઘર દેરાસરમાં ૨ પાષાણની અને ૨૭ ધાતુની પ્રતિમાઓ છે. [૬] રાશીઓની શેરીમાં શ્રીઅભિનંદનસ્વામીના ઘર દેરાસરમાં ૨ પાષાણની અને ૩ ધાતુની પ્રતિમાઓ છે. [૭] મોટા દેરાસરના વાસમાં શિખરબંધી શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર છે. મૂળનાયકની બાબુમાં શ્રીમરુદેવા માતાની મૂર્તિ બિરાજમાન છે. આમાં કુલ પાષાણની ૬ અને ધાતુની ૨૮ પ્રતિમાઓ છે. [૮] એ જ વાસમાં શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનના ઘર દેરાસરમાં મૂળનાયકની મૂર્તિ લબ્ય અને રમણીય છે. પાષાણની કુલ ૧૧ અને ધાતુની ૧૮ મૂર્તિઓ છે. [૯] એ જ વાસમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનના ઘર દેરાસરમાં પાષાણની ૬ અને ધાતુની ૧૬૬ પ્રતિમાઓ છે. તેમાં એક આઠમા સૈકાની શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રાચીન અને મનોહર મૂર્તિ છે, [૧૦] એ જ વાસમાં શ્રીવાસુપૂજ્ય સ્વામીનું ઘર દેરાસર છે. તેમાં પાષાણની ૨ અને ધાતુની ૨૪ મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે. [૧૧] શ્રીગોરજીનું ઘર દેરાસર છે, તેમાં મૂળનાયક શ્રીચંદ્રપ્રભપ્રભુ બિરાજમાન છે. ધાતુની કુલ ૩ મૂર્તિઓ છે, આ મંદિર સોળમા સૈકામાં શ્રીમાલદેવસૂરિએ બંધાવ્યું છે.

આ સિવાય સંઘવી શેરીમાં એક ઘર દેરાસર હતું, જેનું ખંડિયેર હજી જોવાય છે. આમાંની ગંધી મૂર્તિઓ દેસાઈ શેરીના શ્રીવિમલનાથ પ્રભુના મંદિરમાં મૂકવામાં આવી છે.

આ જિનાલયની પાસે ડાળા હાથે ઝમકાલી દેવીનું મંદિર છે, જે શ્રીવિમલનાથ ભગવાનની અધિષ્ઠાયા દેવી છે, જેનું અસલ નામ વિજયાદેવી છે.

ગામ બહાર પશ્ચિમ-દક્ષિણ પૂણામાં વરખડી નામનું સ્થાન છે, તેમાં નાના ડોટથી આવરેલું એક જૈન દેવળ છે, તેમાં પ્રાચીન સમયનાં શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ લગવાનનાં પગલાંની સ્થાપના છે. આની પ્રતિષ્ઠા ક્યારે થઈ તે જાણવામાં આવ્યું નથી.

શેઠની શેરીમાં રહેતા શ્રાવક ઉત્તમચંદના મકાનની એક અલગ ઓરડીમાં નાની પણ પ્રાચીન પ્રતિમાઓ છે.

સં. ૧૬૭૬ માં અહીંના એક જોઠ નામના ઓઠ જાતિના માણસને મકાનનો પાયો ખોદતાં જમીનમાંથી શ્રીવાસુપૂજ્ય લગવાનની પાષાણમયી ૧ અને ધાતુની ચોવિંશી, પંચતીર્થી વગેરે મળીને ૨૫ પ્રતિમાઓ મળી આવી હતી. આ બધી મૂર્તિઓ અહીંના શ્રીમહાવીરસ્વામી લગવાનના મંદિરમાં પધરાવવામાં આવી છે.

૧૭. વાવ

(કોઠા નંબર : ૮૧૧-૮૧૨)

હીસાથી ૩૦ ગાઉ અને થરાદથી ૫ ગાઉના અંતરે વાવ નામનું પ્રાચીન ગામ છે. આ ગામને વસાવનાર વિશે એવી દંતકથા મળે છે કે થરાદના રાજવી ચૌહાણ પૂંજીજી ન્યારે મુસલમાનોની સાથે લડાઈ કરતાં મરાયા ત્યારે તેમની પત્ની સોદી રાણી પોતાના નાના બાળક બળજબને લઈ દીપા થુંડલાની ટેકરી પર દીપા લીલના આશ્રયે જઈ રહી અને બળજી ઉંમરલાયક થતાં આ સ્થળે તેણે એક વાવ બંધાવી અને સને ૧૨૪૪ માં વાવ નામે કસબો વસાવી, રાણાની પદવી ધારણ કરી અહીં રાજ્ય કર્યું, ત્યારથી આ કસબો એના વંશજોને આધીન છે. આ રાજ્યની ઉત્તરે સાચોર (મારવાડ), દક્ષિણમાં મુઘલગામ, પૂર્વમાં થરાદ, અને દક્ષિણમાં કુચ્છતું રણ છે.

અહીં ૨૧૯૦૦ જેનોનાં ૧૦૦ ઘર વિદ્યમાન છે. ૨ ઉપાશ્રય અને ૧ જૈન ધર્મશાળા છે. અહીં ત્રણ જૈન મંદિર છે.

૧. સૌથી મોટું બહારમાં આવેલું શિખરબંધી જિનાલય શ્રીઅજિતનાથ લગવાનનું છે. મૂળનાયકની ધાતુમય પ્રતિમા ૩૧ ફીટ ઊંચી લવ્ય અને પ્રાચીન છે. કહે છે કે, થિરપાલ ધુરુએ સં. ૧૦૧ માં થરાદ વસાવ્યું અને સં. ૧૩૬ માં આ પ્રતિમા ભરાવીને પોતે બંધાવેલા થરાદના મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠિત કરી હતી. મુસલમાનોના હુમલા સમયે આ પ્રતિમા થરાદથી અહીં લાવવામાં આવી હતી.

અત્યારનું આ મંદિર લગભગ વિકસના ચૌદમા-પંદરમા સૈકામાં બંધાયું હોય એમ જણાય છે. આ મંદિરમાં પાષાણની ૨૧ અને ધાતુની ૧૨૪ મૂર્તિઓ છે. તેમાં પાંચ મૂર્તિઓ ઘણી પ્રાચીન છે. એક પરિકર ઉપર સં. ૧૧૭૭ નો લેખ છે.

૨. ગામ બહાર આવેલું મંદિર શિખરબંધી છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ લગવાનની મૂર્તિ સ્થાપન કરેલી છે. આ મૂર્તિ ૧૧ ફીટ ઊંચી છે અને વિકસની અઠારમી સદીની પ્રતિષ્ઠિત છે. આ મંદિરમાં પાષાણની ૫ અને ધાતુની ૧૧ મૂર્તિઓ છે, તેમાં ત્રણ ધાતુમૂર્તિઓ પ્રાચીન છે.

૩. ત્રીજું મંદિર ઋષભદેવ લગવાનનું છે.

૧૮. ભોરોલ

(કોઠા નંબર : ૮૨૭)

હીસાથી ૨૮ ગાઉ અને થરાદથી પશ્ચિમોત્તર દિશામાં ૭ ગાઉ દૂર ભોરોલ નામે ગામ છે. આ ગામ પ્રાચીન છે અને જૈન તીર્થરૂપ ગણાય છે. આનાં પ્રાચીન નામ પીપલપુર, પીપલગ્રામ, અને પીપલપુરપટ્ટણ વગેરે હોવાનું

જણાય છે. સંભવતઃ ‘પીપલગર’ આ નામ ઉપરથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યો હોય એવું પણ અનુમાન થાય છે. આ ગરબના વિક્રમની પંદરમી શતાબ્દીના પ્રારંભના પ્રતિભાવેષો મળી આવે છે. બીજા પ્રમાણેથી જણાય છે કે પંદરમી શતાબ્દી સુધી આ ગામ ભારે જહોજલાલીવાળું હતું, એમ અહીંનાં ખડિયેરો અને ભૂમિમાંથી નીકળી આવતી ઈંટો, પથ્થરો વગેરે પરથી અનુમાન નીકળે છે, પરંતુ ભોરોલ નામ ક્યારે અને શાથી પડ્યું એ જાણવામાં નથી.

આ ગામ ન્યારે પૂર જહોજલાલીમાં હતું ત્યારે અહીં શ્વેતાંબરોનાં ૧૧૦૦ જેટલાં ઘર હતાં અને કેટલાંયે જૈન મંદિર હતાં એમ કહેવાય છે. અહીં શ્રેષ્ઠી મુંજશાહે ૧૪૪૪ સ્તંભોવાળું ૭૨ દેવકુલિકાઓ સહિત લઘ્ય મંદિર બંધાવ્યું હતું. ‘અંચલગચ્છીય મોટી પટ્ટાવલી’ (પૃ. ૮૯)માંથી આ વિશે આ પ્રકારે સૂચન મળે છે: “કાત્યાયન-ગોત્રીય શ્રીમાલી શેઠ મુંજશાહે ભોરોલમાં અંચલગચ્છીની વલણીશાખાના આચાર્ય શ્રીપુણ્યતિલકસૂરિના ઉપદેશથી વિ. સં. ૧૩૦૨માં શિખરબંધી જિનમંદિર બંધાવ્યું અને તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, તેમજ એક વાવ પણ તેમણે બંધાવી; જેમાં બંનેને બંધાવતાં કુલ સવા કરોડ રૂપિયાનું ખર્ચ થયું હતું.”

આને આ વાવ જીર્ણોદ્ધારમાં મોજુદ છે, એને જોતાં એટલું ખર્ચ થયું હોય એવું અનુમાન કાઢી શકાય તેમ છે પરંતુ એ મંદિર આને તો ભૂગર્ભની એક વસ્તુ બની ગઈ છે. હા, ભૂમિના ધોરાઓ ખોદવાથી આજ સુધીમાં કેટલીયે ખડિત પ્રતિમાઓ મળી આવી છે. સં. ૧૯૨૨ના ભાદરવા સુદિ ૩ના દિવસે અહીંના એક તૂટેલા જીર્ણ તળાવનો ટેકરો ખોદતાં ૨૫ ફીટ ઊંચી શ્યામલવર્ણી શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની અખંડ પ્રતિમા મળી આવી હતી, જે આને ભોરોલના મંદિરમાં સ્થાપન કરેલી છે.

અહીં ઉત્તર-પશ્ચિમ દિશાએ આવેલા જીર્ણ તળાવની પાળ પાસે એક હિંગળાજ માતાનું દેવળ છે, તેમાં લગભગ બધાયે પથ્થરો જૈન મંદિરના વપરાયા છે. એટલું જ નહિ, આ દેવળમાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની અધિષ્ઠાત્રિકા અંબિકા-દેવીની એક ખડિત મૂર્તિ અને એક જિનપ્રતિમાના પળાસણનો પરિકર રાખવામાં આવેલો છે તેના ઉપર ક્રમશઃ આ પ્રકારે લેખો ઉત્કીર્ણ છે:—

(૧) “સંવત્ ૧૩૫૫ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૭ પીપ્પલાગ્રામે શ્રીનેમિનાથવિંવાનિ નિજપૂર્વજગુરુગાં મુનિકેશી અવલોક[ન]શિવરપ્રદાન-
(દુષ્પ્ર)શાંતસહિતા શ્રીઅંબિકામૂર્તિ: પં ૦ વિજયકલશેન કારિતા શ્રીજયપ્રમસૂરિશિષ્યશ્રીગુણાકરસૂરિમિ: પ્રતિષ્ઠિતં(તા) ॥”

—(અંબિકાની ખડિત મૂર્તિ પરનો લેખ)

(૨) “સંવત્ ૧૨૬૧ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુદિ ૨ રવો શ્રીત્રદાણગચ્છે શ્રેષ્ઠવહુદેવસુતશ્રેષ્ઠિદેવરાગમાર્યાગુણદેવ્યા શ્રીનેમિનાથવિંવં કારિતં
પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીજયપ્રમસૂરિમિ: ॥” —(ખડિત પરિકર પરનો લેખ)

ઉપર્યુક્ત પ્રથમ લેખમાંથી આપણને જાણવા મળે છે કે, સં. ૧૩૫૫ સુધી આ ગામનું નામ પીપલગ્રામ પ્રસિદ્ધ હતું. એ પછી જ આનું નામ ભોરોલ પડ્યું હશે. સંભવ છે કે, સં. ૧૪૧૪માં રામજી ચૌહાણે સૂબર રાજપૂતોને મારી, નસાડી આ ગામ પર કબજો મેળવ્યો તે પહેલાં સૂબર રાજપૂતોમાંના કોઈએ પોતાના નામ ઉપરથી આને ભોરોલ એવું નામ આપ્યું હોય. બીજું પં. [વિજયકલશમુનિએ શ્રીઅંબિકાદેવીની મૂર્તિ ભરાવી એથી તેઓ કોઈ યતિપરંપરાના હોવા જોઈએ. ત્રીજું શ્રીઅંબિકાદેવીની મૂર્તિ અને શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનાં બિંબો તેમજ (રૈવતાચલાના) અવલોકન શિખર પર રહેલા પ્રદ્યુમ્ન અને શાંબની ટૂંક સાથે કરાવી; એથી આ મંદિર ‘રૈવતાચલાવતાર’ નામે બંધાવાયું હશે અને સં. ૧૩૫૫ લગભગમાં જ એની પ્રતિષ્ઠા થઈ હશે, આ હકીકતને ઉપર્યુક્ત પટ્ટાવલીનો ઉલ્લેખ પુરાવો આપે છે.

બીજા લેખથી સ્પષ્ટ થાય છે કે શેઠ મુંજશાહના મંદિર સિવાય કોઈ બીજું મંદિર પણ હોવું જોઈએ છે, જે સં. ૧૨૬૧ પહેલાં બંધાયેલું હોય અને તે પછી તેમાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા થયેલી હોય.

આ બંને લેખો આ ગામના સ્થાનિક ઇતિહાસના પ્રમાણને રજૂ કરી રહ્યા છે. વિશિષ્ટ ઇતિહાસ માટે અહીં શોધખોળ કરવામાં આવે તો ઘણી સામગ્રી મળી શકે એમ છે.

આને આ મંદિરોને શોધવાનું રહે જ છે, પરંતુ અહીં એક શિખરબંધી જૈન મંદિર છે, જે વિક્રમના લગભગ

બારમા સૈકામાં બંધાયેલું કહેવાય છે; આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર થતાં હાલમાં સુશોભિત બનેલું છે. મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની સુંદર અને પ્રાચીન મૂર્તિ બિરાજમાન છે, જે અગાઉ જણાવ્યા મુજબ તળાવ પાસેના ટેકરામાંથી મળી આવી હતી, આ મૂર્તિ ઉપર લેખ નથી પરંતુ આ પ્રભાવશાળી મૂર્તિ અમત્કારભરી મનાય છે, જૈનેતરો પણ અહીં શ્રદ્ધાપૂર્વક દર્શનાર્થે આવે છે. આ મૂર્તિના કારણે જ આની તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધિ વધી ગઈ છે.

અહીં કાર્તિક સુદિ ૧૫ અને ચૈત્રી ૧૫ ના મેળા ભરાય છે.

શ્રીમાન આચાર્ય શ્રીચતીન્દ્રસૂરિજીએ ભોરોલના ઠંકોર પીરદાનજીને ઉપદેશ આપી આ તાલુકામાં થતી જીવ-હિસાને અટકાવવાનું એક બહેરનામું ઠંકોરના સહી-સિદ્ધા સાથે તા. ૨-૧-૨૯ના રોજ બહાર પડાવ્યું હતું, જે અતિ પ્રશંસાપાત્ર કાર્ય ગણાય.

૧૯. ચાણપ

(કોઠા નંબર : ૮૫૯)

પાટણથી ૩ ગાઉ દૂર આવેલા ચાણપ ગામમાં ભવ્ય શિખરબંધી જિનાલય છે. તેમાં મૂ. ના. શામળા પાર્શ્વનાથ ભગવાનની ભવ્ય અને પ્રાચીન મૂર્તિ છે. આ મંદિરનો ઇતિહાસ જાણવા જેવો છે :

પહેલાં નાતું સરખું દેરાસર હતું. પાછળથી શ્રાવકોની વસ્તી ઘટી જતાં આ મંદિર ઉપર શૈવોએ કબજો કરી લઈ, શીતળનાથ ભગવાનના સ્થાને મહાદેવ-પાર્વતી અને બાળુમાં ગણપતિની મૂર્તિઓ સ્થાપન કરી દીધી હતી.

સં. ૧૯૩૦ ની આસપાસ પાટણના જૈન સંઘનું આ તરફ ધ્યાન દોરાયું ને ધીમે ધીમે એ મંદિરનો કબજો લીધો. સં. ૧૯૩૮ પહેલાં જે મૂળ નાના ગભારાવાળું મંદિર હતું તેનું સં. ૧૯૩૮માં સમારકામ કર્યું, અને કેટલીક જમીન ખરીદીને સં. ૧૯૫૬માં મોટી ધર્મશાળા બંધાવી. બીજી ધર્મશાળા પાટણવાળા શેઠ નગીનચંદ કુરમચંદે બંધાવેલી છે.

તે પછી મૂ. ના. ની ગાદી કાયમ રાખી જીર્ણોદ્ધારરૂપ નવેસરથી મોટું મંદિર બંધાવી મૂ. ના. ની જમણી બાજુએ શ્રીશીતળનાથ ભગવાનની સં. ૧૯૮૪ ના જેઠ સુદિ ૫ ના રોજ પ્રતિષ્ઠા કરી છે.

મૂળનાયકની મૂર્તિ પ્રાચીન શિલ્પકળાના અદ્વિતીય નમૂનારૂપ છે. આરસપાષાણમાંથી કોતરી કાઢેલી શ્યામવર્ણી મૂર્તિનું શિલ્પ તદ્દન નિરાળું છે. મૂર્તિના ઉદરમાં તપસ્વીની કૃશતા, સ્વસ્થ અને અડોલ ગાંભીર્ય તેમજ નીરાગીયણાનાં ગ્રિહ્નો સ્પષ્ટ તરી આવે છે. મૂર્તિનું મસ્તક ખભા સુધી સુવિશાળ અને ફણાથી આચ્છાદિત છે. આ મૂર્તિ ફણા સાથે ચાર ફીટ જાંચી અને ૨૧-૩ ફીટ પહોળી હોવા સંભવ છે. વિક્રમના ચૌદમા સૈકામાં થયેલા શ્રોજયશેખરસૂરિએ ‘પાર્શ્વનાથસ્તવન’માં જુદાં જુદાં નામો સાથે આ તીર્થનો મહિમા ગાયો છે :

“જી ચાણપિ પંચાસરર્થ આસ પૂરક”.

ચાણપ મહાતીર્થ હતું એમ આ દેરાસરમાં પડેલા પ્રાચીન ખંડિત પરિકરના લેખ ઉપરથી જાણવા મળે છે: આ લેખ તેરમી-ચૌદમી શતાબ્દીમાં લખાયેલો લાગે છે.

.....દિ ૧૩ શ્રીનાર્ગદ્રગ્ધે શ્રીશીલગણસૂરિસંતાને શ્રેન્રા(સં૦ ?)વસુતશ્રે૦ સોમા તથા શ્રે૦ જસરાસુત....દેવ્યા શ્રીચારુપ્રામે મહાતીર્થે શ્રીપાર્શ્વનાથપરિકર[?] કારિતં(ત:) । પ્રતિષ્ઠિતં(ત:) શ્રીદેવચંદ્રસૂરિભિઃ ॥

ચૌદમા સૈકામાં થયેલા માંડવગઢના મંત્રી પેયડશાહે જે અનેક મંદિરો બંધાવ્યાં તેમાં ચાણપમાં પણ શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ ‘ગુર્વાવલી’કાર આ પ્રમાણે કરે છે:—

“ ચારુણ્યે મૃગલાઞ્છનો જિનપતિઃ ॥ ”

સં. ૧૨૬૬માં નાગોરનિવાસી શ્રેષ્ઠી દેવચંદ્રે ચારૂપમાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનો ગૃહમંડપ અને ચોકીઓ સાથેનો એક જિનપ્રાસાદ બંધાવેલો ને તેમાં ભવ્ય જિળની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી; એવો ઉલ્લેખ આબુમાંના શિલાલેખમાંથી મળી આવે છે.^૧ આને આ મંદિરોમાંથી કોઈ મોજુદ નથી.

આ મંદિરના મૂ. ના. વિશે પ્રાચીન આખ્યાયિકા એવી છે કે, અતિપ્રાચીન કાળમાં ગૌડદેશનિવાસી આપાદી શ્રાવકે ત્રણ મૂર્તિઓ ભરાવેલી તેમાં એક શંખેશ્વરમાં, બીજી ખંભાતમાં અને ત્રીજી ચારૂપમાં સ્થાપન કરવામાં આવી હતી.

‘પ્રભાવકચરિત’માં ઉલ્લેખ છે કે, શ્રીવીરાચાર્યને સિદ્ધરાજ સાથે મિત્રતા હતી. એક પ્રસંગે રાજાના નર્મવચનોથી તેઓ ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા અને પોતાની વિદ્વત્તાથી માલવા વગેરે દેશોમાં માન-કીર્તિ સંપાદન કર્યાં. સિદ્ધરાજે તેમને માનસહિત ફરી પાટણ આવવાને આમંત્રણ આપ્યું, આથી તેઓ જ્યારે ચારૂપમાં આવ્યા ત્યારે ગુજર્નરેશ સિદ્ધરાજે તેમનો સ્વાગતમહોત્સવ કર્યો હતો^૨ અને આ વીરાચાર્યે સાંખ્યવાદી વાદિસિંહ અને દિગંબર ક્રમલકીર્તિનો પરાજય કરી ગુજરાતનો મહિમા વધાર્યો હતો.

આ ઉલ્લેખો ચારૂપની મહાતીર્થ તરીકેની પ્રસિદ્ધિનાં પ્રમાણો આપે છે.

★

૨૦. મેત્રાણા

(કોઠા નંબર : ૮૬૦)

મેત્રાણાથી કોકોસી-મેત્રાણારોડ રેલ્વે લાઇનમાં મેત્રાણારોડ સ્ટેશન છે. ત્યાંથી લગભગ ૧ માઈલ દૂર આવેલા ગામમાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનના મંદિરનું શિખરદર્શન દૂર દૂરથીયે દર્શકનાં હૃદય લાવણીનાં બનાવી દે છે.

આ ગામ અને આ તીર્થ પ્રાચીન છે. એનો પુરાવો ગામ બહાર આવેલા એક પાળિયાના શિલાલેખ ઉપરથી મળી રહે છે. એનો સાર એ છે કે, “સં. ૧૩૪૩ના અષાઢ સુદિ ૨ ને સોમવારના દિવસે દેવ સન્મુખ ધાડુ પડયું હતું. તેમાં જયતસિંહ મરાયો અને તેની સાથે તેની પત્ની સતી થઈ.” આ ગામમાં ‘મેત્રાણા તીર્થ’મંડન જિનેશ્વર’ સિવાય આને પણ બીજું પ્રસિદ્ધ કોઈ દેવસ્થાન નથી. એટલે અનુમાન થાય છે કે સં. ૧૩૪૩માં અહીં જિનમંદિર હશે ત્યારે એ દેવ સન્મુખ ધાડુ પડયું હશે. મંદિરની મૂર્તિઓ જમીનમાં પધરાવી દીધી હશે ને કાળાંતરે એ મંદિરનો નાશ થયો હશે.

એ મંદિરની પ્રતીતિ કરાવતી ચાર જિનેશ્વર-શ્રીકૃષ્ણભદ્રે, શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુ, શ્રીકૃષ્ણનાથપ્રભુ અને શ્રીપદ્મપ્રભુ દેવની પ્રાચીન મૂર્તિઓ સં. ૧૮૬૮ના શ્રાવણ વદિ ૧૧ના રોજ ઉજમવેલા નામના લવારની કોઠમાંથી પ્રગટ થઈ આવી. ત્યાંના સંઘે એક ઘર દેરાસર બનાવી તેમાં સંભવતઃ ૧૮૬૦ના મહા સુદિ ૧૩ના રોજ તેમની પ્રતિષ્ઠા કરી, તે પછી સંઘે મળીને વિશાળ કંપાઉડમાં એક મોટું વિશાળ મંદિર બંધાવી સં. ૧૮૪૭ના અષાઢીજને દિવસે એ મૂર્તિઓને પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવી. ખરું જોતાં તો ચારે મૂર્તિઓ ચતુર્મુખ તરીકે હશે એમ માલમ પડે છે. પણ આજે તો આ મંદિરમાં ત્રણ મૂર્તિઓ એકઠારમાં અને ચોથી મૂર્તિને મૂ. ના. નીચે સ્થાપન કરેલી છે. આ ચોથી મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૬૬૪ નો લેખ છે ને રામસેનના શ્રાવકે એ ભરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે.

ભમતીમાં જમણા હાથ તરફની દેરીમાં મૂ. ના. શ્રીપાર્શ્વનાથ ભ. ની ગાદી ઉપર સં. ૧૩૫૧નો લેખ છે. ભમતીમાં ત્રણે દિશામાં એકેક શિખરબાંધી મોટી દેવકુલિકાઓ છે. તેમાં એકમાં શ્રીકૃષ્ણનાથ ભ., બીજીમાં શ્રીશાંતિનાથ ભ. અને ત્રીજીમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભ. વિરાજમાન છે.

૧. ‘ગુર્વાવલી’ પૃ. ૨૦

૨. ‘શ્રીઅમલુદ પ્રાચીનજ્ઞેનલેખસંક્રોધ’ લેખાંક : ૩૫૨.

૩. ‘પ્રભાવક ચરિત’ (સિંધી અંથમાલા) પૃ. ૧૬૮; શ્લોક : ૩૫, ૩૬,

ભોયણી અને પાનસરનાં મંદિરો બંધાયાં નહોતાં ત્યારે આ તીર્થમાં યાત્રાળુઓની ખૂબ અવરજવર રહેતી. આજે કાર્તિકી ને ચૈત્રી પૂનમના અહીં મેળા ભરાય છે. મહાસુદિ ૧૩ ના રોજ પણ યાત્રાળુઓ ખૂબ આવે છે.

શ્રીચતુરવિજયજી નામના મુનિએ ‘મેત્રાણાગ્નિનસ્તવન કૂલમાલા’ નામના સ્તવનમાં આ તીર્થની ઉત્પત્તિનો હેવાલ આપ્યો છે.

૨૧. જમણપુર

(કોઠા નંબર : ૮૬૮)

જમણપુર ગામ પ્રાચીન છે. એની પ્રાચીનતા વિશે મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજી નોંધે છે કે, “જમણપુર ગામ મંત્રી જૈત્રસિંહે [મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલના પુત્ર-તેરમી સદી] પોતાની જન્મભૂદેવીનામની પત્નીના નામથી વસાવ્યું હોય એમ લાગે છે.”^૧ પરંતુ લીંચ ગામના દેરાસરની એક ધાતુપ્રતિમાના સં ૧૨૮૫ના લેખમાં ‘જામાણકીયગચ્છ’નો ઉલ્લેખ આવે છે. મારા ધારવા મુજબ આ ગચ્છની ઉત્પત્તિ ‘જમણપુર’ ગામના નામ ઉપરથી અસ્તિત્વમાં આવી હોય. તો લાગ્યે જ એ માની શકાય કે જન્મભૂદેવીના નામ ઉપરથી આ ગામ વસાવવામાં આવ્યું! કેમકે સં ૧૨૪૦-૪૨ માં તો મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલ-તેજપાલનો જન્મ થયાનું મનાય છે. તે પછી શ્રીવસ્તુપાલની વિવાહયોગ્ય ઉંમરે થયેલા પુત્ર જૈત્રસિંહની વિવાહયોગ્ય ઉંમર ગણીએ તોયે ઓછામાં ઓછો ૩૫-૪૦ વર્ષનો ગાળો માનવો પડે અને કદાચ જૈત્રસિંહે પરણ્યા પછી તત્કાલ જમણપુર વસાવ્યું હોય તોય ‘જામાણકીયગચ્છ’ની^૨ ઉત્પત્તિ થવાને કંઈક સમય તો લાગે જ. આ ઉપરથી માની શકાય એમ છે કે જમણપુર ગામ સં ૧૨૮૫ પહેલાંનું છે, જૈત્રસિંહ પછીનું નહિ.

જમણપુરની આસપાસ મોટા મોટા ટેકરાઓ પથરાયેલા છે અને તેમાં મોટા મકાનોના પાયા પણ એની પ્રાચીનતાનો પુરાવો રજૂ કરે છે. જો શોધખોળ કરવામાં આવે તો ઇતિહાસમાં નવું પ્રકરણ ઉમેરાય એવી સામગ્રી મળવાનો સંભવ છે.

અહીં મૂં નાં શ્રીચંદ્રપ્રભ ભગવાનનું મંદિર છે. સં ૧૯૬૪ ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ના દિવસે એની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. મૂં નાં ના પરિકરની ગાદી નીચે ધર્મચક્ર છે. તેની બંને બાજુએ એકેક હરણુ છે. ગાદી નીચે પ્રાચીન લિપિમાં સં ૧૧૨૬ વૈશાખ વદિ ૧૧ ને શનિવારનો લેખ છે.

મૂં નાં પાસે જે પરિકર છે તે રાંતેજથી લાવવામાં આવ્યું છે, આમાંના બે ઇંદ્રો નવા લાગે છે. ભમતીમાં રાખેલા ૧૫ કૂટ ઊંચા બે પ્રાચીન ઇંદ્રો આ પરિકરના હશે એમ લાગે છે.

અહીં દેરાસર પાસેના ઉપાશ્રયમાં પરિકરની બે ગાદીઓ, મોટા પરિકરના ઉપરનો ભાગ વગેરે રાખેલું છે. આ બધું સારી હાલતમાં જોવાય છે. બંને ગાદીઓ મૂં નાં ની ગાદી જેવી જ છે. પણ આમાં બંને બાજુએ યક્ષ-યક્ષિણીની એકેક મૂર્તિ વધારે છે. આ ગાદીઓ પ્રાચીન અને કોરણીભરી છે. તે ૨૫ ફીટ લાંબી અને ૧ ફૂટ ઊંચી છે. પરિકરનો ભાગ આ ગાદીઓને બંધબેસતો છે. આમાં કાઉસગિયા કે ઇંદ્રો નથી. આ બે ગાદીઓ પૈકી એક પર સં. ૧૧૨૬ નો લેખ આ મુજબ છે.^૩

“॥૧॥ ચારાપદ્રગચ્છે શ્રીમાલવિશાલધર્મકર્તાન્વયઃ । વરણમહત્તમતનયઃ શ્રીસંતુકામાત્યઃ ॥૧॥

તજ્જનનો સંપુથુ[શ્રી]ગુણ્યાય સ્વસ્ય કારાપયામાસ । મંકાસ્થાનકચૈત્યે સદ્વિય(સંસ્થિત)મિદં જિનેંદ્રસ્ય ॥૨॥

સં ૧૧૨૬ વૈશાસ । વોદિ ૧૧ શનો ॥”

૧. ‘શાંખેશ્વર મહાતીર્થ’ પૃ ૮૩ ની ટિપ્પણી નં. ૫૬.

૨. સંવત્ ૧૨૮૫ વર્ષે જ્યેષ્ઠ(ષ) સુદિ ૩ રવો જામાણકીય વ્યં યશોધવલ્લુત વ્યં પૂનાકેન ત્રાત-ચીરદેવશ્રેયસે શ્રીનેમિનાયપ્રતિમા કારિતા ॥ આ લેખવાળી ધાતુમૂર્તિ લીંચ ગામના દેરાસરમાં મૌજુદ છે.—‘પ્રાચીન લેખસંગ્રહઃ’ ભા. ૧, લેખાંક: ૩૪.

૩. હુસૈનના ઉપાશ્રયમાં રાખેલી ગાદી પર પણ આવો જ લેખ છે.

અર્થાત્—વિ. સં. ૧૧૨૬ ના વૈશાખ વદિ ૧૧ ને શનિવારે થારાપદગચ્છના અને શ્રીમાલી ધર્કટવંશના વરણુગના પુત્ર મહત્તમ શ્રીસંતૃક નામના અમાત્યે તેની માતા સંપુથુશ્રીના અને પોતાના પુણ્ય માટે મંકા નામના^૧ સ્થળના અત્યંત જાન્યેની આ પ્રતિમા (પરિકરચુક્ર) કરાવી.

આ સંતૃક (સાંતૃ) અમાત્ય એ જ છે કે જેઓ ગૂર્જરનરેશ કેળુરાજ અને સિદ્ધરાજના કુશળ મહામાત્ય હતા.

અહીં રાવળોના ઘરો પાસે જૈન મંદિરની નિશાનીઓ દેખાય છે. આ મંદિર મોટું બાવન જિનાલયવાળું હશે એમ એના વિસ્તારથી જણાય છે. આ મંદિરની ઈંટો વગેરે મહાદેવના મંદિર માટે ખર્ચ લાગી હતી; એમ ત્યાંના વૃદ્ધો કહે છે.

૨૨. શંખેશ્વર

(કોઠા નંબર : ૮૯૯)

ઉત્તર ગુજરાતમાં વઢિયાર (વર્ધિપથક-વૃદ્ધિકાર) નામનો દેશ છે. તેનું મુખ્ય શહેર રાધનપુર છે. રાધનપુર રાજ્યના મહાલમાં 'શંખેશ્વર' નામનું ગામ છે.^૨ પ્રાચીન લેખોમાં આનો 'શંખપુર' નામે ઉલ્લેખ થયેલો જોવાય છે. પરંતુ ત્યારે શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથના તીર્થનો મહિમા વિસ્તાર પામ્યો ત્યારે તેનું 'શંખેશ્વર' નામ પડી ગયું હોય એમ લાગે છે. આ નામ એટલું પ્રાભાવિક બની ગયું કે શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનાં મંદિરો ઘણે સ્થળે ઊભાં થયાં. શાસ્ત્રીય નામ 'શંખપુર' હોવાથી આધુનિક રચનાઓમાં પણ એ નામનો ઉલ્લેખ થતો જોવાય છે.

જૈન ગ્રંથોના કથન મુજબ : અતિ પ્રાચીનકાળમાં આપાદી નામના શ્રાવકે ચાર્ણ, સ્તંભપુર અને આ શંખેશ્વરમાં રહેલી મૂર્તિઓ લરાવી હતી. જરાસંઘ અને કૃષ્ણ વચ્ચેની લડાઈ વખતે જરાસંઘે શ્રીકૃષ્ણના સૈન્ય ઉપર જરા નાખી તેથી શ્રીઅરિષ્ટનેમિ લગવાને આ શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભનું નહવણુજળ સૈન્ય ઉપર છાંટ્યું કે તરત એ ઉપદ્રવ શમી ગયો. આવા અનેક ચમત્કારોની વાતો ગ્રંથમાં અને લોકજીભે આજે પણ ગવાય છે. એકંદરે આ મૂર્તિનો મહિમા અપૂર્વ છે.

શંખેશ્વર મહાતીર્થનો ઐતિહાસિક કાળ મહામંત્રી સન્નજનશાહે વિ. સં. ૧૧૫૫માં શંખેશ્વરમાં મંદિર બંધાવ્યું ત્યારથી શરૂ થાય છે. પરંતુ જૈન પ્રબંધોમાંના ઉલ્લેખથી જણાય છે કે આ ગામ પ્રાચીનકાળથી હતું અને બહુ જાહેરલાલીવાળું હતું. વનરાજ ચાવડાનું લૂંટારું જીવન પંચાસર અને શંખેશ્વરની આસપાસની ભૂમિ ઉપર શરૂ થયેલું તેથી આ ગામ તે પહેલાંથી હશે એમ માની શકાય. આ ગામના નામ ઉપરથી જ 'શંખેશ્વરગચ્છ'ની સ્થાપના થઈ હતી.

સને ૧૯૪૧ ની વસ્તીગણતરી મુજબ આ ગામમાં કુલ ૩૮૦ ઘર અને લગભગ ૧૨૫૦ માણસની વસ્તી હોવાની નોંધ મળે છે. અત્યારે અહીં વીશાશ્રીમાલી શ્રાવક વાણિયાનાં ૭ ઘરો છે અને તેમાં ૧૩ માણસોની વસ્તી છે. આટલી વસ્તીમાં પણ ગામની આબાદી સારી છે. ધર્મશાળામાં યાત્રાળુઓની અવરજવર, કારખાનાની પેઢી અને ભવ્ય મંદિરથી આ નાનું ગામ પણ રમણીય નગરની શોભા પ્રાપ્ત કરી રહ્યું છે.

શંખેશ્વર ગામના મધ્ય ભાગમાં શ્રીશંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભગવાનના પશ્ચિમ સન્મુખ જૂના મંદિરનું એક વિશાળ ખંડિયેર ઊભું છે અને ગામના પશ્ચિમ તરફના ઝાંપામાં પૂર્વસન્મુખ શ્રીશંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું નવું મંદિર દેવવિમાન જેવું શોભી રહ્યું છે.

વિશાળ કંપાઉંડના મધ્ય ભાગે આવેલું ખેડી બાંધણીનું છતાં વિશાળ અને સુંદર મંદિર છે. તેમાં મૂળ-

૧. મંકાના પરિચય માટે જુઓ આ પુસ્તકનું પાન: ૫૫ ઉપરની ટિપ્પણી.

૨. મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજી કૃત "શંખેશ્વર મહાતીર્થ" નામના પુસ્તકમાંથી શંખેશ્વરની માહિતી તારવી છે.

ગભારો, તે પછી ક્રમશઃ ગૃહમંડપ, ત્રણ ચોકીઓ, જૂનો સલામંડપ, નવો સલામંડપ, છ ચોકીઓ, મુખ્ય દરવાજો અને તે પછી શૃંગારચોકીમાં ચાર ચોકીઓ બનેલી છે. ગૃહમંડપની બંને બાજુએ એકેક ગભારો બનેલો છે. ભમતીમાં ત્રણે બાજુની હારમાં વચ્ચે એકેક મોટા ગભારા સાથે પપ મોટી દેરીઓ, ૫૧-૫૨ ની દેરી વચ્ચેના ખૂણામાં પાદુકાની દેરી ૧ અને દરવાજા પાસે ખૂણામાં પદ્માવતીદેવીની નાની દેરી ૧-મળીને કુલ ૫૭ દેરીઓ છે.

મૂળગભારા ઉપર અને ગૃહમંડપની બંને બાજુના ગભારા ઉપર અલગ અલગ શિખરો છે. ભમતીના ગભારા અને દેરીઓ ઉપર મળીને કુલ ૫૯ શિખરો છે. ગૃહમંડપ અને જૂના સલામંડપ ઉપર ઘૂમટને બદલે બેઠા ઘાટનાં શિખરો છે. ન્યારે નવા સલામંડપ અને શૃંગારચોકીઓ વગેરે ઉપર ઘૂમટો બનેલા છે. મુખ્ય દરવાજાની અંદરની ત્રણ ચોકીઓ અને બહારની ચાર ચોકીઓ ઉપર સળંગ માળ કરેલો છે અને તેની અગાથી ઉપર ઘૂમટ છે.

ગૃહમંડપની બંને બાજુના બે ગભારા ઉપરથી ભમતીની બંને બાજુના બે ગભારાની છત ઉપર જવા માટે બે પૂલ જેવા માર્ગ ગોઠવેલા છે. ભમતીની દેરીઓને પાછળની હારની વચ્ચેનો ગભારો બે ખંડવાળો છે.

ગૃહમંડપની દીવાલોમાં સં. ૧૬૭૩ માં મનોહર ચિત્રકામ થયેલું છે, જેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના દશ ભવના અને પંચકલ્યાણકના ભાવો આબેહૂણ ચીતરેલા છે. આ ચિત્રકામને કાચથી મઢી લેવામાં આવ્યું છે.

મૂળગભારો, તેની બાજુના બંને ગભારા અને ગૃહમંડપની દીવાલો આરસથી જડેલી છે. મૂળગભારો અને ગૃહમંડપનો મુખ્ય દરવાજો કોરણીભરેલો આરસનો છે. દરવાજાનાં કમાડો કોરણીભર્યાં છે ને તેના ઉપર ચાંદીનું પતરું મઢેલું છે. ગૃહમંડપના બંને દરવાજાઓ પણ આરસના અને નકશીભર્યાં છે. ગૃહમંડપનું ભોંયતળિયું વિવિધરંગી ભીનાકારીયુક્ત છે. બંને સલામંડપો આરસના છે. ભમતીના ત્રણે ગભારાના દરવાજાની બારશાખો કોરણીવાળા આરસની છે. ભમતીની બધી દેરીઓમાં આરસ જડેલો છે પરંતુ સ્તંભો અને ઉપરના ભાગમાં ચૂનાની કલાઈ કરાવેલી છે.

શ્રીવિજયપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી શ્રીસંઘે આ જિનાલયનો મૂળગભારો અને ગૃહમંડપ તૈયાર થતાં મૂળનાયક શ્રીશંખેશ્વર પાર્શ્વનાથની મૂર્તિને ગિરાજમાન કરવામાં આવી હતી. તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૭૬૦માં શ્રીવિજયપ્રભસૂરિના પૃથ્વર શ્રીવિજયરત્નસૂરિએ કરી હોય એમ જણાય છે. મૂળગભારો અને ગૃહમંડપ સિવાયના મંદિરના બીજા ભાગો પાછળથી થયેલા લાગે છે.

મૂ. નાં ૦ શ્રીશંખેશ્વર ભ. ૦, ભીડભંજન પાર્શ્વનાથ ભ. ના ગભારાની ત્રણે મૂર્તિઓ અને બીજા નંબરની દેરીમાંની પદ્માવતીદેવીની મૂર્તિ-આ પાંચ પ્રતિમાઓ સિવાયની સમગ્ર પ્રતિમાઓને ઉત્થાપન કરી તેમાં જરૂરી સમારકામ કરાવી ઉપર્યુક્ત પાંચ મૂર્તિઓ સિવાયની બાકીની બધી મૂર્તિઓની વિ. સં. ૧૯૬૭ના મહાસુદિ ૫ ને શનિવારના રોજ ફરીથી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. તે પછી પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ થયો હોય એમ જણાતું નથી.

ફરી પ્રતિષ્ઠા થયા પછીથી દર વર્ષે મહા સુદિ પના રોજ બધાં શિખરો અને ઘૂમટો ઉપર ૬૫ જેટલી ધ્વજો ચડે છે. કેટલાંક વર્ષોથી ભાવનગરવાળા શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ આણંદજી તરફથી મૂળનાયકના ગભારા ઉપર ધ્વજ ચડે છે, ન્યારે બાકીની ધ્વજો અહીંના કારખાના-પેઢી તરફથી ચડાવવામાં આવે છે.

આ મંદિરની મૂર્તિઓ, પરિકર તેમજ દીવાલો ઉપરથી બધા મળીને પચીશ લેખો મળી આવે છે. તેમાં સૌથી જૂનામાં જૂનો લેખ સં. ૧૨૧૩નો છે અને નવામાં નવો સં. ૧૯૧૬નો છે. બીજા કેટલાક લેખો કાંતો ઘસાયેલા છે અને કોઈક ચૂનામાં દબાયેલા હોવાથી વાંચી શકાતા નથી.

મુખ્ય દરવાજાની બહાર શૃંગારચોકીની પાસે બંને તરફ ખુલ્લી ઓશરીઓ બનેલી છે. તે બંનેના છેડે એકેક ઓરડી છે. એકમાં પૂજનાં કપડાં અને બીજામાં કેસર-સુખડ ઘસવાનું રહે છે. શૃંગારચોકીની સામે એક દળાણ છે. તેની અંદરના ભાગમાં ઓરડીઓ બનેલી છે, જેમાં હાલ કારખાનાના સિપાહીઓ રહે છે. ઓરડીઓના બારણામાંનો ઉંબરો, બારણું એક બારશાખ વગેરે બેતાં માલમ પડે છે કે મૂળનાયક શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભગવાનને અહીં થોડા સમય માટે પધરાવ્યા હશે.

સિદ્ધરાજ જયસિંહના મંત્રી સન્નત્ત શેઠ, જેમણે ગિરનાર ઉપર સં. ૧૧૮૫માં જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો છે, તેમણે જ અહીં મંદિર જીર્ણ થતાં અને જમીનમાંથી મૂર્તિ પ્રગટ થતાં શ્રીશંખેશ્વર પાર્શ્વનાથના જીર્ણોદ્ધારરૂપે સં. ૧૧૫૫માં નવું મંદિર નિર્માણ કરાવ્યું. એ સંબંધી જો કે લેખ મળી આવતો નથી પરંતુ જૈન ગ્રંથોમાંથી એ સંબંધી પ્રામાણિક નોંધ મળે છે. આ મંદિરનિર્માણ વખતે કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહૈમચંદ્રાચાર્યના શુરુવર શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ ઉપસ્થિત હતા; એવો ઉલ્લેખ પણ મળે છે.^૧

એ પછી ગૂર્જરનરેશ લોમદેવ બીજાના મહામાત્ય વસ્તુપાલ-તેજપાલે શ્રીવર્ધમાનસૂરિના મુખથી શંખેશ્વર-તીર્થનું માહાત્મ્ય સાંભળી જીર્ણ થયેલા મંદિરને નવાજેવું બનાવી, તેને ફરતી બાવન જિનાલયની દેરીઓ ઉપર સોનાના દેળો ચડાવ્યા હતા. સં. ૧૨૮૬ની આસપાસ આ જીર્ણોદ્ધાર થયો હશે.^૨

ત્રીજો ઉદ્ધાર ઝીંઝુવાડાના રાણા દુર્જનશયે સં. ૧૩૦૨ની આસપાસ કરાવ્યો હતો. આ ઉદ્ધાર સમયે મંત્રી વસ્તુપાલ-તેજપાલ પણ વિદ્યમાન હતા. સંભવ છે કે વસ્તુપાલ-તેજપાલના ઉદ્ધાર પછી તરતજ રાજકાંતિમાં આ તીર્થ સ્વયંચાલિત ગયું હોય ને રાણા દુર્જનશયે તેનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો હોય.^૩

એ પછી તો ચૌદમી શતાબ્દીમાં અદલાઉદ્દીનનાં ધાડાઓથી આ તીર્થનો સંપૂર્ણ નાશ થયો ને શ્રીસંઘે મૂં નાં ની મૂર્તિને જમીનમાં ભંડારી દીધી.

ઉપર્યુક્ત મંદિર શંખેશ્વર ગામની બહાર હશે. આજે પણ શંખેશ્વર ગામથી ચંદ્રના માર્ગે લગભગ ૧૧ માઈલ દૂર જતાં દટાર્ક ગયેલા મકાનની ટેકરી જેવાય છે. જૂનું શંખેશ્વર ગામ પણ એ તરફ હતું.

આજે તવા મંદિરની સામે જે દેરાસરનું ખંડિયેર જાણું છે તે શ્રીવિજયસેનસૂરિજીના ઉપદેશથી બંધાયું હતું. જો કે એ સંબંધે ગ્રંથોના ઉલ્લેખ સિવાય કોઈ લેખ મળતો નથી. પરંતુ વિ. સં. ૧૬૨૮ થી ૧૬૭૨ સુધીના કોઈ સમયે આ મંદિર બંધાયું હશે.^૪ ગંધારનિવાસી માનાજી નામના શ્રાવકે એ બંધાવ્યું હતું. આ મંદિર શિખરબંધી, મૂળ ત્રણ ગલારા, ગૃહમંડપ, સલામંડપ અને બાવન જિનાલયયુક્ત બનેલું હતું. દેરીઓમાં ઉત્તર તરફ બે, દક્ષિણ તરફ બે અને પૂર્વ તરફ એક-એક કુદ પાંચ મોટા ગલારા (લદ્રપ્રાસાદ), તથા ૪૪ દેરીઓ બનેલી હતી. ગલારા અને દેરીઓ ઉપર શિખર બનેલાં હતાં. આવું ચુંદર મંદિર પણ કાળની વિચિત્રતાને લોગ થઈ પડ્યું. પૂરાં એસી વર્ષ પણ એ મંદિર ભાગ્યે જ વિદ્યમાન રહ્યું હશે. એ પછી આ નવીન મંદિર અહીં બનાવવામાં આવ્યું.

શાહુજહાં બાદશાહે ઈ. સ. ૧૬૫૬-૫૭માં શંખેશ્વર ગામનો ઈબ્તરો અમદાવાદના નગરશેઠ શાંતિદાસને રૂ. ૧૦૫૦થી આપ્યાનાં એ શાહી ફરમાનો પ્રસિદ્ધ થયાં છે.^૫

સં. ૧૮૯૧માં જેસલમેરથી બાદશાહગોત્રના શેઠ ગુમાનચંદ બહારમદલ આદિ પાંચ ભાઈઓએ શત્રુજયનો સંઘ કાઢ્યો, જેમાં ૨૩ લાખ રૂપિયાનો ખર્ચ થયો હતો, તેમણે બીજાં તીર્થોના યાત્રાપ્રસંગે શંખેશ્વરની યાત્રા પણ કરી હતી. આથી જાણ્યું છે કે ૧૯મી સદીમાં પણ અહીં જૈનમંદિર હયાત હતું.

અહીં નાની-મોટી છ જૈન ધર્મશાળાઓ છે. જૈન ઉપાશ્રય, જૈન લોજનશાળા અને કારખાનુ-પેઢી વગેરે છે. યાત્રા-જીઓ માટે સંપૂર્ણ સગવડ મળે છે.

અહીં ૧ ચૈત્રી પૂનમનો, ૨ કાર્તિકી પૂનમનો, ૩ પોષદશમીનો-એમ ત્રણ મોટા મેળા ભરાય છે. આ દિવસોમાં યાત્રાજીઓ ખૂબ પ્રમાણમાં આવે છે.

૧-૨. આ સંબંધી ઉલ્લેખો જુદાં જુદાં સ્તોત્રોમાં આપેલા છે એ માટે જુઓ: “શંખેશ્વર મહાતીર્થ” પ્રથમાવૃત્તિમાં સ્તુતિ-સ્તોત્રાદિ સંગ્રહ.

૩. ‘જગદ્ગુરિત’ સર્ગ ૬.

૪. ‘શુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો’ ભા. ૧-૨, પૃ. ૨૨૦.

૫. ‘Imperial Mughal Farmans in Gujrat’ no. 13, 14.

૨૩. કંખોઈ

(કોઠા નંબર : ૯૧૦)

મેસાણાથી હારીજ જતી રેલ્વે લાઈનમાં કંખોઈ સ્ટેશન છે. સ્ટેશનથી ૧૦૦ માઈલ દૂર કંખોઈ ગામ વસેલું છે. તેમાં શ્રીમનમોહન પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું નાનુક મંદિર જીર્ણોદ્ધાર પામી નવા સ્વરૂપે દેખા દે છે.

કંખોઈ ગામ તો અગિયારમા સૈકા પહેલાંનું હોય એમ એક દાનપત્રના^૧ આધારે સાબિત થઈ ચૂક્યું છે. તેમાં જૈનોનું આ તીર્થ ક્યારે હસ્તિમાં આવ્યું એનો નિર્ણય કરવાનું કંઈ જ સમાધાન નથી. સત્તરમા સૈકાની ‘પાટણ ચૈત્ય-પરિપાટી’માં કંખોઈ તીર્થનું સૂચન છે અને સં. ૧૬૩૮ ની એક ધાતુમૂર્તિમાં કંખોઈ ગામનો ઉલ્લેખ મળે છે. આ ઉપરથી આ તીર્થ સત્તરમા સૈકા કરતાંયે પ્રાચીન હોય એમ મનાય છે.

આ મંદિરમાં મૂં નાં ભગવાનની લાવણ્યમયી મૂર્તિ છે. તેના ઉપર લેખ જોવાતો નથી પણ એ મૂર્તિ નીચે ટેકા હોવાથી અને ગાદીમાં કંડારેલા વેલપુટાયુક્ત કમલપત્રની કોરણી વગેરે લક્ષણોથી આ મૂર્તિ સંપ્રતિના સમયની હોવાનું કહેવાય છે. મંદિરમાંની ખીજી મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૫૦૪, ૧૫૦૫, ૧૫૧૮, ૧૬૫૮ વગેરેના લેખો સાંપડે છે.

આ મંદિર મૂળગભારો, સલામંડપ, અંદર ચાર દેરીઓ અને ઉપરના ભાગમાં ચાર ઘૂમટ અને શિખરયુક્ત બનેલું છે. મંદિરમાં સફેદ આરસ બિછાવવામાં આવ્યો છે. મૂળગભારમાં અને બહાર રંગબેરંગી કાચનું મનોહર જડાવ-કામ રોનકભર્યું દેખાય છે. તેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભ.ના દશ ભવો, રાજગૃહી, પાવાપુરી, ચંપાપુરી વગેરે તીર્થો, સિદ્ધ-ચક્રનો પટ્ટ તેમજ ગજસુક્રમાલ સુનિનાં લાવવાહી દૃશ્યો આવેખ્યાં છે. ચારે ખૂણે ચાર દેરીઓ ઊભી છે.

આ તીર્થના કેટલાયે જીર્ણોદ્ધારો થયા હશે પણ છેલ્લા બે ઉદ્ધારોનાં પ્રમાણો મળે છે તે મુજબ સં. ૧૮૬૮માં મૂં નાંની મૂર્તિ બહારના પ્રદક્ષિણાપથના જમણા ભાગના ખૂણામાં એક નાની દેરીમાં વિરાજમાન હતી. ત્યાંથી તેમને મૂળમંદિરમાં પધરાવવામાં આવી, અને તે પછી આખા મંદિરમાં રંગરોગાન લગાડી ઉદ્ધાર કરી સં. ૨૦૦૩ ના મહા સુદિ પૂનમના દિવસે મૂં નાંની ગાદી ઉપર ભગવાનને પુનઃ પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવ્યા.

કંખોઈમાં વિશાળ જૈન ધર્મશાળા છે. તેમાં બધી સગવડ મળે છે. ગામ નાનું છે. છતાં આ ભવ્ય મંદિરથી ઓપી ઊઠે છે. અહીં કાગણ સુદિ ૨ ના દિવસે મોટો મેળો ભરાય છે. દર પૂર્ણિમાએ યાત્રાળુઓની અવરજવર વિશેષ રહે છે.

ગામમાં એક મહાદેવનું મંદિર છે. તેના ભોંયરામાં એક પ્રાચીન કાઉસગિયા મૂર્તિ રાખેલી છે. ગામ બહાર એક ઝાડ નીચે એક ખડિત જિનમૂર્તિ છે. એક ટેકરા ઉપર કેટલીક જિનમૂર્તિઓની ભાળ લાગી હતી. અહીં આવેલા એક દેવીના મંદિરના શિખરમાં જિનમંદિરના શિખરભાગમાં રખાતાં પૂતળાં જેવાં પૂતળાં છે, એક રજપૂતના ઘર પાસે ટીંબા નીચે જૈન મૂર્તિ દટાયેલી હોવાનું કહેવાય છે. શોધખોળ કરવામાં આવે તો કેટલીયે પ્રાચીન વસ્તુઓ હાથ લાગે એવું આ સ્થળ પ્રાચીન જણાય છે.

ઉપયુક્ત મંદિરમાં થરાદ પાસેના જામપરાના ધ્વસ્ત મંદિરમાંથી કેટલીક મૂર્તિઓ અને ઉપકરણ-સામગ્રી લાવવામાં આવી છે.

જામપરા :

ખનાસ નદીના કાંઠા પર જામપરા ગામ આવેલું છે. તેને લૂંટારુઓએ ભાંગ્યું ત્યારથી વસ્તી વિનાનું થઈ ગયું. તેમાં આવેલું મંદિર ખડિયેર જેવું ઊંચું હતું. તેમાંથી આરસની ૬ અને ધાતુની ૯ મૂર્તિઓ, ચક્ષુની મૂર્તિ ૧, લાકડાની સુંદર કોતરણીભર્યાં નમૂનો, સિદ્ધાઓ અને ભંડારના રૂપિયા બધું જેમ ને તેમ હાથ લાગ્યું છે. આ મૂર્તિઓમાં સં. ૧૫૨૭ થી સં. ૧૮૫૪ સુધીના મૂર્તિલેખો જોવાય છે.

૧. દાનપત્રમાંની હકીકતના આધારે એવું માલમ પડે છે કે—“સં. ૧૦૪૩માં મૂળરાજે વઢિયાર પ્રદેશમાં આવેલા મંડલીના સ્થળનાથ (મહાદેવ)ને મોઢેરા પાસેનું કંખોઈ ગામ-દાનમાં આપ્યું હતું.”

૨૪. હારીજ

(કોશ નંબર : ૯૧૧)

હારીજ ગામ પ્રાચીન છે કેમકે આ ગામમાં સં. ૧૧૮૮માં લખાયેલી એક હસ્તલિખિત તાડપત્રીય થીન પ્રશસ્તિમાં હારીજ ગામનો ઉલ્લેખ મળે છે.^૧ વળી, આ ગામના નામ ઉપરથી જૈન સાધુઓનો એક વિભાગ ‘હારીજ-ગચ્છ’ નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યો છે, જેના શિલાલેખો તેરમા સૈકા જૂના તો મળે જ છે. આ ઉપરથી આ ગામ ખારમા સૈકા કરતાં પુરાણું છે એમાં શંકા નથી.

તેરમા સૈકાના ‘પુરાતન પ્રબંધસંગ્રહ’ નામના પ્રાચીન ગ્રંથમાં ‘હારીજે પાર્શ્વનાથઃ’ એવો ઉલ્લેખ જોવાય છે.^૨

જૂના હારીજમાં બે ખંડિયેર દેરાસરો ઊભાં છે. એમાંનું એક દેરાસર તો મોટું અને કોરણીવાળું હશે એમ જણાય છે. ગૃહમંડપ, તેના ઘૂમટ પાસેનો બીજા માળનો કેટલોક ભાગ, મૂળગભારાની લીંતો વગેરે સાબૂત છે. બાકીનો શિખર વગેરેનો ભાગ સાવ પડી ગયો છે. આખુંયે મંદિર ખારા પથ્થરથી બનેલું છે. ઊભેલા ગૃહમંડપના બહારના અને અંદરના ઘૂમટમાં સુંદર કોરણી કરેલી છે, જે આખુના ચોમુખ મંદિરની કોરણીની યાદ કરાવે છે. ગૃહમંડપ, મૂળગભારાનો દરવાજો અને ખારશાખમાં તીર્થંકર ભગવાનની મંગળમૂર્તિ કોરેલી છે. મૂળગભારા બહાર એક ગોખલામાં શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની મૂર્તિ કંડારેલી છે અને એક ગોખલામાં શાસનદેવીની એક મૂર્તિ છે તેને જૂના હારીજના લોકો શીતલાદેવી તરીકે પૂજે-માને છે. ‘પુરાતન પ્રબંધસંગ્રહ’માં જણાવેલું શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર આ હશે એવું અનુમાન થાય છે.

આ દેરાસરની પાસે જ એક બીજું ખારા પથ્થરનું બનેલું નાનું મંદિર સાવ ખંડિયેરરૂપે પડ્યું છે. માત્ર થોડોક દીવાલનો ભાગ ઊભો છે. પથ્થરનો ઢગલો તેની આસપાસ વીખરાયેલો પડ્યો છે. આ મંદિરમાં પણ કોરણી કરેલી હશે એમ લાગે છે. અહીંના તળાવ અને વૈષ્ણવોએ બંધાવેલા નવા મંદિરમાં આ પથ્થરનો છૂટે હાથે ઉપયોગ થયો છે.

નવા હારીજના બજારમાં એક નાનું ઘર દેરાસર જેવું મંદિર છે. મૂ. ના. શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની આરસમૂર્તિ માત્ર એક છે. તેની પાસે ઉપાશ્રય અને ધર્મશાળા-બંધાને એક કંપાઉંડમાં વાળી લીધાં છે.

વળી, પ્રાચીન પરિકરની ગાદીઓ અને પરિકરનો ઉપરનો ભાગ-એમ ત્રણ વસ્તુઓ આ મંદિરમાં છે તે અહીંથી ઉત્તર દિશામાં આવેલા મંકા ગામના ખેતરમાંથી સં. ૧૯૮૦ ની આસપાસમાં મળી આવી હતી. રાજ્યની કચેરીમાં આ ત્રણ વસ્તુઓ કેટલોક કાળ રહ્યા પછી આ ચીજો જૈનોની છે એવી ખાતરી થતાં હારીજના સંઘને સોંપવામાં આવી હતી. તેમાંની એક ગાદી ઉપર સં. ૧૧૨૬નો લેખ છે. આવી જ એક બીજી ગાદી ઉપર આવો જ લેખ જમણપુરમાં રાખેલી ગાદીમાં પણ છે. એ લેખ ‘જમણપુર’ ના વર્ણનમાં (પૃષ્ઠ: ૪૭માં) આપ્યો છે.

હારીજ ગામની બહાર, ગામથી ગા-ગા માઈલ દૂર સુજપુરના રસ્તાની જમણી બાજુમાં “કેવલાથલી” નામે એક ટીંબો છે. તે ટીંબા ઉપર છ થાંભલા-મોટા પથ્થરો છે ને બીજી કેટલીયે ખંડિત મૂર્તિઓ છે, તેમાંની કેટલીક મૂર્તિઓ ઉપર શિલાલેખો પણ છે. તેમાં જૈનાચાર્યની એક મૂર્તિ પણ છે, તેના ઉપર આ પ્રમાણે કોતરેલો લેખ જોવાય છે.^૩

“સં ૧૧૩૧ વર્ષે....વદિ ૨ સોમ શ્રીસિંહદત્તસૂરીનાં મૂર્તિ: ॥”

—સં ૧૧૩૧ના....વદિ ૨ ને સોમવારે શ્રીસિંહદત્તસૂરિની મૂર્તિ સ્થાપન કરવામાં આવી.

૧. “પત્તનરથ પ્રાચ્ય જૈન લોકાગારીય ગ્રન્થસૂચી” પૃ. ૧૪૬.

૨. એ ગ્રંથનું પૃ. ૮૩, પંક્તિ: ૨૯.

૩. ‘જૈનસત્યપ્રકાશ’ ક્રમાંક: ૧૧૪-૧૧૫.

૨૫. સુન્ડપુર

(કોઠા નંબર : ૯૧૪-૯૧૫)

શંખેશ્વરથી ઇશાન ખૂણામાં ૬૫ માઈલ દૂર સુન્ડપુર નામે મોટું ગામ છે. સુન્ડરાનંદે સં. ૧૩૦૧ માં આ ગામ વસાવ્યું છે. 'સોમસોભાગ્યકાવ્ય'થી જણાય છે કે, મૂંજિગનગરના મૂંટ નામના શ્રેષ્ઠીએ ધાતુની અસંખ્ય ચોવીશીનાં ણિળો લગાવ્યાં અને શ્રીસોમસુંદરસૂરિના હાથે (પંદરમા સૈદ્ધામાં) તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આમાં ઉદ્ધેખાયેલું મૂંજિગનગર એ જ સુન્ડપુર હશે? સુન્ડપુર હોય તો પંદરમા સૈદ્ધામાં અહીં મંદિરો હોવાનું માની શકાય.

સં. ૧૬૪૩ માં રચાયેલી 'પાટણુ ચૈત્યપરિપાટી'માં અહીં ત્રણ મંદિરો હોવાનું જણાવ્યું છે. સં. ૧૬૬૬ સુધી જોટીંગા પાર્શ્વનાથ લગવાનનું અહીં દેવળ હતું. આજે અહીં બે મંદિરો છે. ત્રીજું મંદિર ક્યારે નાશ પામ્યું એ સંગ્રંધે અહીં થયેલી એક સંગ્રામઘટના ઉદ્ધેખ્ય છે જેમાં આ મંદિર નાશ પામ્યું હોય.

અહીં એક વિશાળ કિલ્લો હતો, પરંતુ ઔરંગઝેબના રાજકાળમાં એટલે સં. ૧૭૧૫ થી ૧૭૬૪ વચ્ચેના કોઇ વર્ષમાં તેની આજ્ઞાથી અમદાવાદના સૂબાએ આ કસબાના ઠાકોર સરદાર હરણસિંહને તાબે કરવા સુન્ડપુર ઉપર ફોજ મોકલી એ કિલ્લો તોડી પાડ્યો હતો. હમીરસિંહ પણ આ લડાઈમાં ખપી ગયો હતો. એ સમયમાં જ શંખેશ્વરના મંદિરને પણ તોડી પાડવામાં આવ્યું હતું.

અહીંનાં બે મંદિરો પૈકી એકમાં મૂં નાં શ્રીશાંતિનાથ અને પાર્શ્વનાથ તેમજ બીજામાં શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ લગવાન છે. એક મંદિર શિખરખંધી, મોટું બે મંજલાનું છે. બંનેનો છત્તોદ્ધાર હાલમાં જ થયો છે.

અહીં શ્રાવકોનાં ઘર ૨૨ છે. એક ઉપાશ્રય અને એક ધર્મશાળા પણ છે.

૨૬. પંચાસર

(કોઠા નંબર : ૯૧૯)

રાધનપુર રાજ્યમાં પંચાસર નામનું ગામ છે. એના સીમાડાને વીંધતી રૂપેણ નદી આડી પડી છે. એક વખત એનાં ઊંડાં અતલ પાણી ગામને ઘેરી વળ્યાં હતાં ને પ્રાચીન પંચાસરને ધોઈ નાખ્યું હતું. આજનું પંચાસર નવેસર વસ્યું છે.

ગામમાં એક નવું જિનમંદિર છે. તેમાં મૂં નાં શ્રીમહાવીરસ્વામી ભ. છે. ત્રણ ગભારા માથે ત્રણ ઘૂમટો, રંગમંડપ અને ચોકીના બે ઘૂમટો મળીને પાંચ ઘૂમટોવાળું વિશાળ ને ભવ્ય મંદિર છે. આમાં શ્યામ આરસની મનોહર કાઉસ-ગિયા મૂર્તિ દર્શનીય છે. આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૬૨ ના શ્રાવણ સુદિ ૧ને રોજ થઈ છે.

ગામના ઝાંપામાં જૂનું પડી ગયેલું એક દેરાસર છે. જો કે ગભારો, મંડપ, ત્રણ શિખરો વગેરે ભાગ હજી સુધી કાયમ છે. ખાલી રહેવાથી થોડો ભાગ પડી ગયો છે ને બાકીનો ભાગ છૂર્ણ થયો છે. આ મંદિરની મૂર્તિઓ લાવીને નવા મંદિરમાં પધરાવવામાં આવી છે.

જૂનું પંચાસર આ તરફ વસેલું હશે એમ એ જમીનમાં છવાયેલા અવશેષોથી જાણી શકાય છે. આત્મસમર્પણ કરનારા કેટલાક વીર માનવીઓના પાળિયાઓ પાદરમાં ઊભા છે. પ્રતાપી જયશિખરીની દેરી એની વીરતાનાં ગીત સંભળાવી રહી છે. જૂના સિક્કાઓ પણ અહીંથી જડી આવે છે. તળાવ તરફના મોટા ટીંબાઓ કોઈક પ્રાચીન અવશેષોના શોધકની રાહ જોઈ રહ્યા છે.

પાટણના સંસ્થાપક વનરાજ આવડાના પિતા જયશિખરીની રાજધાનીનું આ નગર હતું. વનરાજનું બાલ્યજીવન અહીં વીત્યું હતું. શ્રીશીલગુણસૂરિ અને તેમના શિષ્ય શ્રીદેવચંદ્રસૂરિએ તેને અહીં આશરો આપ્યો હતો એ ઉપકારની યાદમાં વનરાજે અહીં પંચાસરા પાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું હતું. અહીંના મૂં ના. ની મૂર્તિ પાટણના પંચાસરા પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં

લાવવામાં આવી છે, જે પંચાસરની ઐતિહાસિક સ્મૃતિઓ પાટણમાં તાજ કરાવે છે. ચૌદમા સૈકામાં થયેલા શ્રીજય-શેખરસૂરિ 'પાર્શ્વનાથ સ્તવન'માં કહે છે:—

“બુ ચાણુપિ પંચાસરઘ આસ પૂરમ્”

શ્રીસુમતિસૂરિએ સં. ૧૫૪૮માં શ્રીહિમવિમલસૂરિને અહીં આચાર્યપદની આપી હતી. શ્રીવિજયસેનસૂરિએ પંચાસરના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો^૧ અને વિ. સં. ૧૮૯૧માં જેસલમેરથી બાકણા ગોત્રના ગુમાનચંદ બહાદરમદદ વગેરે પાંચ પુત્રોએ શત્રુજયગિરનો સંઘ કાઢ્યો હતો ત્યારે બીજા તીર્થ સાથે તેમણે પંચાસરની યાત્રા પણ કરી હતી.^૨

એરવાડા:

આ પંચાસર ગામથી પૂર્વ દિશામાં ૪ માઈલ દૂર એરવાડા નામનું ગામ છે. ત્યાં પંદરેક વર્ષો પૂર્વે મકાનનો પાયો ખોદતાં જમીનમાંથી મોટી સપરિકર પ્રાચીન પંચતીર્થ મૂર્તિ મળી આવી છે. તેના ઉપર સં. ૧૧૦૭નો શિલાલેખ કોતરાયેલો છે. આ લેખ પરથી જણાય છે કે આ મૂર્તિ એરવાડા ગામના દેરાસરમાં જ મૂળનાયક તરીકે પહેલાં બિરાજમાન હતી. સુસલમાની રાજકાળમાં લડાઈના લયને લીધે, આ મૂર્તિને જમીનમાં લંડારી દીધી હશે. આ મૂર્તિને જમીનમાંથી કાઢતાં ગામડાના લોકોદ્વારા ગરદનથી ખંડિત થયેલી છે પણ કાઉસગિયા તથા પરિકર સાખૂત છે. આ મૂર્તિ અહીંના ઠાકર મંદિરમાંની એક એરડીમાં ગામના લોકોએ રાખી છે. અહીં શ્રાવકનું ઘર એકે નથી.

૨૭. ચાણુસ્મા

(કોઠા નંબર: ૯૨૪)

ચાણુસ્મા કેટલું પ્રાચીન હશે તે કહી ન શકાય. જૈન ગ્રંથોમાંથી ચૌદમા સૈકાના ઉલ્લેખો તો મળે જ છે અને એ સમયમાં ભટેવા પાર્શ્વનાથ ચૈત્ય બંધાયું હશે, જેનું બીજું પ્રમાણ પણ સાંપડે છે. “વીશા શ્રીમાલી જ્ઞાતિના એક પ્રાચીન કુલની વંશાવલી”માં જણાવ્યું છે કે—

“પૂર્વે વર્ધમાન માઈ જયતા ઉચ્છલી ચાહણસામિ વાસ્તવ્ય: સાસરામાંહી તવ શ્રીમદેવા શ્રીપાશ્વનાથચૈત્યં કારાપિતં સં ૨૩૨૫ વર્ષે અંચલગચ્છે શ્રીઅજિતસિંહસૂરીણામુપદેશેન પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥”^૩

અર્થાત્-વર્ધમાનના ભાઈ જયતાએ (નરેલી ગામમાંથી) ઉચ્છાળે ભરીને પોતાના સાસરાના ગામ ચાણુસ્મામાં વાસ કર્યો, ત્યાં તેણે શ્રીભટેવા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યું અને અંચલગચ્છીય શ્રીઅજિતસિંહસૂરિના ઉપદેશથી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

પરંતુ ‘ભટેવા પાર્શ્વનાથ’ નામ કેમ પડ્યું એ સંબંધી આમાંથી જુલાસો મળતો નથી. એ વિશે સં ૧૭૭૦માં શ્રીભાવરત્નસૂરિએ રચેલા ‘ભટેવા પાર્શ્વનાથ ઉત્પત્તિસ્તવન’માં^૪ આ મંદિર વિશેની આખ્યાયિકા સંગ્રહાયેલી છે અને કર્તા સ્વયં કહે કે, તે આખ્યાયિકા પણ પ્રાચીન સ્તવનમાંથી મેં ઉદ્ધારી છે. એ સ્તવનનો ઐતિહાસિક સાર એ છે કે—

ઈડર પાસે ભાટુઆર ગામમાં સુરચંદ નામે ગરીબ વણિક હતો, કોઈ પુણ્યનિમિત્તથી તેના ઘરમાંથી શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા નીકળી આવી ત્યારથી તે સંપન્ન અને સુખી થયો. એ હકીકત ઈડરના રાજાએ જાણી ને એ પ્રતિમાની માગણી કરી. સુરચંદ શેઠે એ પ્રતિમા ન આપતાં ગામના ગોંદરે જમીનમાં લંડારી દીધી. રાજાએ તેનું ઘર લૂંટી લીધું.

૧. ‘પદ્મવલી સમુચ્ચય’ પૃ. ૮૧, ૮૨,

૨. ‘જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’ પૃ. ૧૭૩.

૩. “જૈનાચાર્ય શ્રીઆત્માનંદ શતાબ્દી સ્મારક ગ્રંથ:” પૃ. ૨૦૭.

૪. “જૈનસત્યપ્રકાશ” વર્ષ: ૮, અંક: ૨, પૃ. ૪૪-૪૭.

“ચંદ્રાવતી (ચાણુસ્મા)માં વસતા રવિચંદ્ર નામના શ્રાવકને એ પ્રતિમાની ભાળ મળતાં તે લઈ આવ્યો અને તેણે ચાણુસ્મામાં એક મંદિર બંધાવી સં. ૧૫૩૫ની અખાત્રીએ એ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

આ બંને ઉલ્લેખો આપણી ઐતિહાસિક વિગતને પૂરક બને છે. ભાટુઆર ગામમાંથી મળેલી પ્રતિમાના કારણે ‘ભટેવા’ નામ પડ્યું એવો ખુલાસો આપણને સ્તવનમાંથી મળી રહે છે.^૧ ત્યારે સં. ૧૩૩૫માં આ ગામમાં મંદિર બંધાવ્યું એવી વંશાવલીની હકીકત વિશ્વસનીય ઠરે છે. કેમકે તેના પ્રતિષ્ઠાપક સૂરિવરતું આચાર્યપદનું વર્ષ સં. ૧૩૧૪ અને સ્વર્ગવાસનું વર્ષ સં. ૧૩૫૯ પદ્માવલીઓ નોંધે છે. આથી સ્તવનમાં આપેલું સં. ૧૫૩૫નું પ્રતિષ્ઠાનું વર્ષ કાંતો જીર્ણોદ્ધારનું હોય કે એ સ્તવન લખનાર લહિયાની ભૂલથી સં. ૧૩૩૫ ને બદલે ૧૫૩૫ લખાઈ ગયું હોય.

સ્તવનમાં આપેલો સુરચંદ્ર શેઠ કે રવિચંદ્ર શેઠ અને વંશાવલીમાં આપેલા વર્ધમાનના ભાઈ જયતાનાં નામો વિશે જાણવાને ખીજાં પ્રમાણની જરૂર રહે છે. કેમકે આવાં સ્તવનોના વર્ણનોને બહુધા લોકકથાનો આધાર હોય છે.

ખીજી હકીકતરૂપે એમ પણ માનવાને કારણ મળે છે કે, ભટેવા નામનું ગામ મારવાડમાં પાલી પાસે આવેલું છે. ત્યાંના વતનીઓ ઉચાળો ભરીને આ તરફ આવ્યા ત્યારે આ મૂર્તિ સાથે લેતા આવ્યા અને દેવળ બંધાવી તેનું નામ ‘ભટેવા પાર્શ્વનાથ’ રાખ્યું હોય.

આ ગામમાં આવે ભટેવા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું લઘુ મંદિર છે. તેનું દ્વાર ઉત્તર દિશામાં છે. તેમાં મૂં નાની પ્રતિમા વેળુની બનાવેલી હોય એવી રંગરચના લાગે છે.

આથી પણ ખાતરી થાય છે કે આ મંદિર ઘણું પ્રાચીન છે. સં. ૧૮૭૨ તે તેનો જીર્ણોદ્ધાર થયો છે.

લગભગ ૨૦-૨૨ વર્ષ પહેલાં પાયા ખોદતાં જમીનમાંથી શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા નીકળી હતી ને તે મૂર્તિ માટે નાનું મંદિર બનાવી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે.

શ્રીલલિતપ્રભસૂરિએ સં. ૧૬૪૮માં રચેલી ‘પાટણચૈત્યપરિપાટી’માં અહીંના મંદિર અને મૂર્તિસંખ્યાને ઉલ્લેખતાં કહ્યું છે:

“ચાણુસમર્થ તે પૂજ્ય ઉ, ભટ્ટેવુ શ્રીપાસ રે; ચંદ્રીસ પડિમા નિરખતાં ઉ, પૂગી મનની આસરે.” ૧૯૪

આ સિવાય અઠારમા સૈકાના ઉપા. શ્રીમેઘવિજયજી ‘તીર્થમાળા’માં નોંધે છે કે—

“ચાણુસમો ધન એ, ભટેવઉ ભગવંત.”^૨

આ મંદિરની જોડે જ પશ્ચિમ તરફ વિશાળ ઉપાશ્રય છે. જૈનોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં છે.

૨૮. રૂપપર

(કોઠા નંબર : ૯૨૮)

રૂપપર ગામ પ્રાચીન હોય એમ ગામ બહાર ઊભેલા પ્રાચીન પાળિયાઓ અને અહીંના તળાવની બાંધણી ઉપરથી જણાય છે. તળાવના ચારે દિશાના પ્રવેશદ્વાર, તેના ઉપરની બેઠકો-ચોકીઓ અને ગરનાળાં પ્રાચીન શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ બંધાયેલાં છે. કહેવાય છે કે આ તળાવ ગૂર્જરનરેશ સિદ્ધરાજ જયસિંહે બંધાવ્યું હતું.

૧. “પ્રગટ પ્રભાવી પાર્શ્વનાથ”માં આપેલી વિગત પ્રમાણે-ભગતિયા પાશ્વનાથમાંથી ભટેવા પાર્શ્વનાથ નામ પ્રચલિત થયું એ કલ્પના નિરાધાર ઠરે છે.

૨. “પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ” પૃ. ૧૩૫.

જેનોની દૃષ્ટિએ આ ગામની મહત્તા શ્રીલલિતપ્રભસૂરિએ સં. ૧૬૪૮માં રચેલી ‘પાટણુ ઐત્યપરિપાટી’માંથી સાંપડે છે. અહીંના જૈન મંદિરોનું વર્ણન તેઓ આ રીતે કરે છે:

“૩૫૫પરિ રંગમ આવી તુ, પાસ (૧) ભેટયા મન રંગમ રે.

૧૮૭.

છિદ્ધતરિ જિણુંદ પૂજ્યા તુ, ભમતીધ જિન ચઉવીસરે; બીજમ દેહરમ રૂપભજિન(૨)તુ, ખમ પડિમા નામકે શીસ રે. ૧૮૮.

મહિતા હુંગરિ ઘરિ ભણું તુ, અજિત જિણેસરદેવ (૩) તુ; ઘાસકિ જિણુંદ અચ્ચીધ તુ, સેકિ ખોધા ઘરિ (૪) હેવ રે. ૧૮૯.

ચુવીસ જિણુંદ નિરખીઆ તુ, સેકિ ગણરાજ ઘરિ(૫) આવકે રે; ત્રધસકિ જિનવર તિહું અચ્ચ, સેકિ વરતા ઘરિ (૬) ભાવકે રે. ૧૯૦

શાંતિ જિણેસર પૂજમ તુ, ઈચાર જિનવર સાર રે; સેકિ જગૂ દેહરાસરમ (૭)તુ, ચુવીસ જિન ઉદાર રે. ૧૯૧.

બુહરા સાંઝા દેહરાસરિ (૮) તુ, પાસ જિણેસર દેવ રે; ઉભુઆલીસમ જિનવરા તુ, ગૌતમ કીજમ સેવ રે, ૧૯૨.

રંગા કોઠારી ઘરિ ભણું તુ, સોલમ જિણેસરસ્વામી રે; (૯) ચૌદ જિનવર તિહું ભાવીઆ તુ, સેકિ કુંઅરણ ઘરિ પામી રે. ૧૯૩.

વિધિસેન કુસમાંહુદિનકર તુ, (૧૦)ચૌદ પડિમા તિહું ભાવી રે; અનંત ગુણ છધ જિનજના તુ, વયણે અમૃત આવી રે.” ૧૯૪.

આ ઐત્યપરિપાટીમાં ૧૦ જિનમંદિરો અને તેમાંની કુલ ૩૬૭ પ્રતિમાઓની નોંધ આપી છે. આમાં કેટલાંક તો ઘર દેરાસરો અને કેટલાંક શિખરખંધી હશે. તેના બંધાવનાર જૈન શ્રેષ્ઠીઓનાં નામે પણ આમાં નિર્દેશ્યાં છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે સત્તરમા સૈકા સુધી આ મંદિરો હતાં અને અહીં ધનાઢય જૈન શ્રેષ્ઠીઓની બહોળી વસ્તી હતી. એ પછી ક્યારે ને શા કારણે આ મંદિરો ધ્વસ્ત થયાં અને શ્રાવકો અહીંથી ઉઘાળો ભરી ગયા એનું કારણ શોધવાનું જ રહે છે. અહીંના કેટલાંયે કુટુંબો આણુસ્થામાં આવીને રહ્યાનું જણાય છે. અહીંના ટેકરાઓ અને જમીનનું ખોદકામ કરવામાં આવે તો અવશ્ય પ્રાચીન સામગ્રી મળી આવે; એમાં શંકા નથી.

આને અહીં એક માત્ર શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું ચોવીશ દેવકુલિકાઓથી શોભતું શિખરખંધી સુંદર મંદિર છે પણ કમનસીબે આ ગામમાં તેની સંભાળ લેનારો એકે જૈન વસતો નથી. આ મંદિર ક્યારે બંધાયું હશે એ જાણવાને પણ કશું સાધન નથી. મૂળનાયકની મૂર્તિ પરિકરખંધ છે. એનું શિલ્પવિધાન અનુપમ છે. પરિકર નીચે વચ્ચે પ્રાસાદદેવી છે, તેની બંને બાજુએ હાથી અને બંને બાજુએ વાઘની રચના છે. દેવીની નીચે ધર્મચક્ર અને તેની બંને બાજુએ હરણો આલેખ્યાં છે. આ મૂર્તિ ઉપરના પથ્થાસણમાં સં. ૧૧૨૧નો લેખ આ પ્રમાણે છે:

“૧। સંવત્ ૧૧૨૧ શ્રીમાલધર્મકટકુલે ધારાપદ્મીય-સંતતો....જંવક....ક: મંકે। ન મિ:....નામ। વૈરોટચાનામામૂત્ત ત્તપ્ત્તની ગુણવતી ત્તવાકારિ। ધર્માય વિમ્વમેત્ત સહદેહ(વ)રસરણદેવાર્થમ્ (?) દ્રગુ.....”

આ લેખ બરાબર વંચાયો નથી તેમાં આપેલો ‘મંકા’ નગરનો? ઉલ્લેખ તેની પ્રાચીનતાનો પુરાવો આપે છે.

આ પરિકરમાં સ્થાપેલા મૂળના શ્રીનેમિનાથ ભગવાન આ પરિકરના નથી એવું મૂળ નાં ની ગાદી નીચે સં. ૧૫૩૩ના લેખ ઉપરથી પુરવાર થાય છે. છણોદ્ધાર વખતે એ પ્રાચીન મૂર્તિને બદલીને શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની આ મૂર્તિને પ્રતિષ્ઠિત કરી હશે.

૧. હારીજથી ઉતર દિશામાં ૫ માર્ગલ દૂર આજે ‘માકા’ નામે ઓળખાતું નાનું ગામ મૌલુદ છે, અગિયારમી-બારમી સદીમાં આ મંકા મોટી નગરી હતી. ૫-૬ દેશસરો વગેરે હતું. શ્રાવકોની ઘણી વસ્તી હોવી જોઈએ. સં. ૧૯૩૫માં અહીંના એક ખેતરમાંથી ૭૫ મૂર્તિઓના પરિકરો નીકળ્યાં હતાં, તે બધાં જમણપુર, હારીજ વગેરે આસપાસના ગામોના શ્રીસંઘને આપી દેવામાં આવ્યાં હતાં, મંકા ગામની વિશેષ હકીકત જાણવાવાળાઓએ “જૈન” પત્રના તા. ૧૫-૫-૧૯૩૨ના અંકમાં પ્રગટ થયેલ મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજી મહારાજે લખેલો ‘મંકાનગરી અને તેના લેખો’ શીર્ષક લેખ જોવો.

ભમતીમાં ચોવીશ જિનની પ્રતિમાઓ છે. દરેક મૂર્તિઓમાં બંને કોણી નીચે ટેકા અને આસનમાં કૂલવેલકોરેલી છે. કેટલીક મૂર્તિઓમાં નાસિકા, હાથ કે પગની આંગળી ખરિત થયેલી છે. તેમાંની કેટલીક મૂર્તિઓમાં પ્રતિષ્ઠાપક શ્રીરત્નસિંહસૂરિ (પંદરમી શતાબ્દી) અને શ્રીશાંતિસૂરિ વગેરેનાં નામો વંચાય છે.

મંદિરની પાછળના બગીચામાંથી મંદિર બંધાવવા વિશેનો સં. ૧૭૭૪નો એક શિલાલેખ મળે છે, તેમાં જણાવ્યું છે કે, ૧૭૭૪ ને સોમવારે મંદિર કરાવવા માંડ્યું તે સમયે અજિતસિંહ રાજા હતો અને પાટણનો સંઘપતિ રતનસિંહ હતો. એ સંઘપતિ રતનસિંહે આ મંદિર બંધાવ્યું (જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો).

આ અજિતસિંહ રાજા રૂપરનો ઠાકોર હતો કે પાટણનો સૂર્યો હતો એ જાણવાનું રહે છે પણ આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવનાર સંઘવી રતનસિંહ હતા એમ લેખ પરથી સાબિત થાય છે.

૨૯. પાટણ

(કોઠા નંબર : ૯૨૯-૧૦૩૪)

પાટણનો સ્થાનિક ઇતિહાસ ગુજરાતના રાજકીય અને ધાર્મિક ઇતિહાસમાં એવો વણાઈ ગયો છે કે એને તારવેલો મુશ્કેલ થઈ પડે. પાટણની રાજકીય સંકલ્પસિદ્ધિમાં જ તેની ધાર્મિક અને સામાજિક ઘટનાઓનું મહત્ત્વ ઉપસી આવે છે. વલ્લી અને સિન્નમાળના પતન પછી તેનો સંસ્કારવારસો સાચવી શકે એવી સમર્થ ભૂમિની શોધ કરનાર આવડાવંશના પરાક્રમી રાજા વનરાજની કૃષ્ટ એક ભૂમિ ઉપર પડી. સરસ્વતીનાં નિર્મળાં નીર એ ભૂમિને પાવન બનાવી રહ્યાં હતાં. નગર-નિર્માણનાં શુભ શકુનો પણ એને પ્રેરણા આપી રહ્યાં હતાં.

વિદ્વાનોમાં જેનું ઐતિહાસિક મૂલ્ય સ્વીકારાયું છે એવા જૈન પ્રખ્યાત મુજબઃ અણહિલ નામના ભરવાડે બતાવેલા લાખખારામ નામના સ્થળે જૈન શ્રેષ્ઠી આંખાની સલાહથી નાગેન્દ્રગચ્છના જૈનાચાર્ય શ્રીશીલગુણસૂરિએ વિ. સં. ૮૦૨ ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને સોમવારે જૈનમંત્રોથી એક નગરની સ્થાપના કરી, જેનું નામ ‘અણહિલપુર પાટણ’ રાખવામાં આવ્યું. ગુજરાતની પાટનગરી બનવાનું સૌભાગ્ય એને શિર લખાયું હતું. સં. ૮૨૧ ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને સોમવારે શ્રીદેવી શ્રાવિકાએ કરેલા રાજતિલક પૂર્વક વનરાજ ગુજરાતની ગાદીએ બેઠો હતો.

જૈનાચાર્યના હાથે શુભ ઘડીએ થયેલી આ નગરસ્થાપના અને શ્રીદેવી શ્રાવિકાએ કરેલા આ રાજતિલકમાં ગુજરાતના રાજકીય અને ધાર્મિક ઇતિહાસના સુવર્ણયુગનાં ખીજ રોપાયાં છે. અને ચૌલુક્ય કુમારપાલના સમય સુધી એ કીર્તિવેલનો વિકાસ છેલ્લી ટોચે પહોંચી ચૂક્યો છે. એનો ઇતિહાસ તેના જિજ્ઞાસુને સાવ અન્તહુયો નથી. અહીં એની લાંબી કથામાં ઉતરવાનું ચે નથી.

ટૂંકમાં ગુજરાતના મહાકવિ નાનાલાલનું વંધલી જૈન પરિવ્રજ પ્રતિષ્ઠોત્સવ પ્રસંગનું વક્તવ્ય ટાંકવા જેવું છે: “પંચાસરનું રાજ્ય વનરાજના હાથમાં હતું, તેને શીલગુણસૂરિનો આશ્રય મુખ્ય હતો. જો તેમ થયું ન હોત તો પાટણ તથા સોલંકી રાજ્ય હોત નહિ. એટલું જ નહિ પણ ગુજરાતના પાટનગર તરીકે સાત સૈકા સુધી (પાટણ) રહ્યું તે જૈનોને જ આભારી છે. કેમકે પાટણમાં રહી. જૈનોએ શું કર્યું એ માટે સાત સૈકાના ઇતિહાસમાંથી ઘણું મળે છે.”^૧

ખરું જોતાં ગુજરાતના આ મહારાજ્યની સ્થાપનામાં અને તેનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ કરવામાં રાજવીઓની સાથે જૈનાચાર્યો, મંત્રીઓ અને શ્રેષ્ઠીઓનો ફાળો મહત્ત્વનો છે. વનરાજ આવડાથી લઈ સોલંકી અને તે પછી વાઘેલા સારંગદેવ સુધી (સં. ૮૦૨ થી સં. ૧૩૫૩)ના કાળમાં રાજકારભારીઓનું મંડળ ખાસ કરીને જૈનધર્મી હોઈ રાજવીઓ પણ જૈનધર્મની અસર તળે આવ્યા હતા. જૈનાચાર્યો અહિંસા, વ્યસનત્યાગ અને મંદિરનિર્માણ દ્વારા પ્રજાજીવનના સંસ્કારો ઘડી રહ્યા હતા અને વિદ્વન્માન્ય કૃતિઓથી જૈનભંડારને સમૃદ્ધ બનાવી રહ્યા હતા. સમયે સમયે રાજવીઓને પોતાની વિદ્વત્તાથી પ્રતિબોધ કરી તેઓ ધારી અસર નિપજાવતા હતા.

એ જ કારણ છે કે, જૈનાચાર્યોથી પ્રતિબોધ પામી વનરાજ, મૂળરાજ, સિદ્ધરાજ અને કુમારપાલ જેવા સંસ્કારપ્રિય નૃપતિઓએ પાટણમાં વનરાજવિહાર, મૂળરાજવસહિકા, રાયવિહાર, ત્રિભુવનવિહાર, કુમારવિહાર જેવાં રાજનામાંકિત વિશાળ અને ભવ્ય જૈન પ્રાસાદો બંધાવ્યા હતા. એ સિવાય બીજાં ચૈત્યો તે તે સમયમાં મૌલુદ હતાં, જેમાં રચાયેલા અનેક અંથોની પ્રશસ્તિઓમાં નોંધ છે : સં. ૧૦૭૩માં શ્રીપાર્શ્વનાથ ચૈત્ય, સં. ૧૧૩૯ (૧૧૪૧)માં દોહટ્ટી શેઠની વસતિ, સં. ૧૧૪૬માં મહામાત્ય મુન્નલની વસતિ, સં. ૧૧૬૫માં શ્રીવીર જિનમંદિર, સં. ૧૧૬૮માં સોલાકવસતિ, સં. ૧૨૮૦ શ્રીનેમિચંદ્ર પૌષધશાળા, સં. ૧૨૧૫માં શ્રીશાંતિનાથમંદિર, સં. ૧૨૪૧માં સિદ્ધપાલવસતિ વગેરે ચૈત્યોમાં અંથો રચાયા કે લખાયાની નોંધ મળે છે તે સુંદર, ભવ્ય મંદિરોનો આજે પત્તો નથી. ‘વનરાજવિહાર’ સં. ૧૩૦૧ સુધી વિદ્યમાન હતો. એ વાતની સાક્ષી પૂરતો લેખ પંચાસરા પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં ઊભેલી વનરાજની મૂર્તિ પાસે ૬૦ આસાકની મૂર્તિ પર આ પ્રકારે છે :—

“સંવત્ ૧૨૦૧ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૧ શુક્રે પૂર્વમંડલિવાસ્તવ્યમોદજ્ઞાતીયનાગેન્દ્રા.....સુત શ્રે૦ જાહ્લણપુત્રેણ શ્રે૦ રાજકુલિસમુદ્રવેન ઠ૦ આસાકેન સંસારાસાર.....યોપાર્જિતવિત્તેન અસ્મિન્ મહારાજશ્રીવનરાજવિહારે નિજકીર્તિવહ્ની વિસ્તા.....। વિસ્તારિતઃ । તથા ચ ઠ૦ આસાકસ્ય મૂર્તિરિયં સુતઠ૦અરિસિંહેન કારિતા પ્રતિષ્ઠિતા.....સંવંધે ગચ્છે પંચાસરાતિ(તી)ર્થે શ્રીશીલગુણસુરિસંતાને શિષ્યશ્રી.....દેવચંદ્રસૂરિભિઃ ॥ મંગલં । મહાશ્રીઃ । શુભં ભવતુ ॥”

—આ લેખનો આપણી હકીકતને ઉપયોગી સાર એ છે કે, ૬૦ આસાકે વનરાજવિહારમાં કરાવેલાં ઉદ્ધાર કાર્યોની સ્મૃતિમાં તેના પુત્ર ૬૦ અરિસિંહે પિતાની મૂર્તિ સં. ૧૩૦૧માં પંચાસરા પાર્શ્વનાથતીર્થમાં સ્થાપન કરી.

વનરાજના મંત્રી નિન્નયે (નીનાએ) પાટણમાં મુગ્ધલદેવપ્રાસાદ બંધાવ્યો હતો.^૪ આ મંત્રીના વંશજો ઉત્તરોત્તર મંત્રીપદનો વારસો ઠેઠ કુમારપાલ સુધી ભોગવતા હતા. નિન્નયના વંશમાં થયેલા લહર, વીર, નેઠ, વિમળ, ધ્રુવલ, આનંદ, પૃથ્વીપાલ વગેરે મંત્રીઓ હતા. એ સિવાય બીજા નામાંકિત મંત્રીઓમાં જાંબ, ચંપક, મુન્નલ, સાંતૂ, સજ્જન, ઉદયન, બાહડ, આંબડ, આશુક, આલિંગ, સોલાક, કપર્દિ, કુમારસિંહ, વાધૂયન વગેરે અનેક જૈન મંત્રીઓએ અને શ્રીમંત જૈન શ્રેષ્ઠીઓએ ગુજરાતના મહારાજ્યને સમૃદ્ધ કરવામાં પાછી પાની કરી નહોતી. એમણે પાટણની ભૂમિને જૈનપ્રાસાદોથી શબ્દગારવામાં મણા રાખી નહોતી. એ જ કારણ છે કે, એની કીર્તિસુવાસ ભારતના પ્રત્યેક રાજ્ય સુધી એવી પમરી કે પાટણ ભારતનાં પ્રાચીન નગરોમાં બધી રીતે સર્વશ્રેષ્ઠ નગર તરીકે પંકાઈ ચૂક્યું.

સં. ૧૧૭૫માં શ્રીમાલમાં દુકાળ પડ્યો ત્યારે અને તે પછીથી સં. ૧૨૦૦ લગભગ સુધીમાં શ્રીમાલનગરની ઘણી વસ્તી અહીં અને ગુજરાતના ગામોમાં આવી વસી ગઈ હતી. આજના શ્રીમાલો અને પોરવાડો એ જ નગરનાં સંતાનો છે.

બીજી રીતે પાટણમાં જૈનધર્મની પ્રબળતા ઓછી નહોતી. જૈનોમાં માન્ય લગભગ બધા ગચ્છના આચાર્યો અને પ્રકાંડ વિદ્વાનો અહીં રહેતા હતા. તેમના ત્યાગ અને તપસ્વી જીવનની છાપ રાજ્યો અને લોકો ઉપર ધારી અસર નિયંબવતી. રાજ્યો અને લોકોનો કુળધર્મ ગમે તે હોય છતાં તેમને તેઓ શુરુ તરીકે માનતા હતા. વનરાજ અને મૂળરાજની માફક ચામુંડરાજે વીરગણિનો આચાર્યપદ મહોત્સવ ઊજાવ્યો હતો. તેમજ વરુણશર્મા (વડસમા)ના એક ક્ષેત્રનું દાન જૈન મંદિરને કરેલું તેનો પુરાવો એક તામ્રપત્ર આપી રહ્યો છે.^૫ દુર્લભરાજના સમય સુધી પાટણ ચૈત્યવાસીઓના ગઠ સમું હતું, ત્યારે શ્રીજિનેશ્વરસૂરિ અને ભુદ્ધિસાગરસૂરિ નામના સુવિહિત આચાર્યોની વિદ્વત્તાથી પ્રસન્ન થયેલા દુર્લભરાજે સુવિહિતો માટે પણ પાટણનાં દ્વાર ખુલ્લાં મુકાવ્યાં. ભીમદેવના સમયમાં તેમના દંડનાયક વિમલ મંત્રીશ્વર

૨. આ કુમારવિહારની અદ્ભુત રચના સંબંધે શ્રીહિમચંદ્રાચાર્યના મુખ્ય શિષ્ય શ્રીરામચંદ્રસૂરિએ “કુમારવિહારરાતક” નામનું સુંદર કાવ્ય રચ્યું છે. વળી, આ વિહારમાં શ્રીહિમચંદ્રસૂરિના શિષ્ય દેવચંદ્રસૂરિએ “ચંદ્રલેખાપ્રકરણ” નામનું પંચાંકી નાટક મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથની બાલુએ રહેલા શ્રીઅજિતનાથદેવની સમક્ષ વસંતોત્સવ પર કુમારપાલની પરિષદના ચિત્તસંતોષ માટે રચ્યું હતું અને ત્યાં ભજવાયું પણ હશે, એની માહિતી તેમાંથી સાંપડે છે.

૩. જુઓ : પીટસંનના રીપોર્ટો. પત્તનસ્થ જૈન ભાંડાગારીયગંધસૂત્રી વગેરેની પ્રશસ્તિઓ.

૪. લે વિળયમદ્ગાહ અળહિલ્લપુરે વળરાયનિવહનીણ । વિજ્ઞાહરગચ્છે રિસહજિનહરં તેણ કારવિયં ॥૧॥

—શ્રીહરિભદ્રસૂરિરચિત—મદ્વિનાથચરિત્ર—પ્રશસ્તિ, શ્લોક : ૯

૫. “ભારતીય વિદ્યા” વર્ષ : ૧, અંક ૧.

ત્રિશે રાજના મનમાં કંઈક વિપરીત લાવ ઉત્પન્ન થતાં પોતાનું સ્વમાન બળવવા તે આણુ પાસેની ચંદ્રાવતી નગરી તરફ ચાલ્યો ગયો. પ્રતાપી વિમલના આવવાના સમાચાર મળતાં જ ચંદ્રાવતીના પરમાર રાજા ધંધુક તેના લયથી પોતાની રાજધાની છોડી ચિતોડના કિલ્લામાં માલવાના ભોજરાજના આશ્રયે નાચી ગયો. વિંમલે એ રાજ્યની લગભગ હાથ કરી અને ત્યાંના રાજા જેવો અધિકાર મેળવ્યો. એ સમયે પાટણની પ્રજાના આ માન્યપુરુષના પગલે કેટલાયે શ્રેષ્ઠીઓ કુટુંબ સાથે ચંદ્રાવતીમાં નિવાસ કરવા ચાલ્યા ગયા. પાછળથી પોતાની ભૂલનો પસ્તાવો કરતા ભીમદેવે વિમળ સાથે સમાધાન કર્યું અને તેની સાથે મૈત્રીસંબંધ ચાલુ રાખ્યો; એટલું જ નહિ તેને સ્વતંત્ર રાજા તરીકે સન્માન્યો હતો. વિમલે આણુ ઉપર ખીચોખીચ દોરણીભર્યા કળામય 'વિમલવસહી' નામના મંદિરને બંધાવી ગુજરાતની કળાસમૃદ્ધિનો અનોઠ નમૂનો સં. ૧૦૮૮માં ઊભો કર્યો.

કર્ણદેવ અને જયસિંહ મહારાજાએ ટાકોલી ગામના મંદિરને એકેક ક્ષેત્રનું દાન આપેલું તેનાં બે તામ્રપત્રો મળી આવ્યાં છે, જે અમે ગાંભૂ ગામના વર્ણનમાં ટિપ્પણીમાં નોંધ્યાં છે.

સિદ્ધરાજના સમયમાં સ્લજન નામના ઢંડનાયકે સૌરાષ્ટ્રની ત્રણ વર્ષની ઉપજ ગિરનાર પરના શ્રીનેમિનાથ પ્રાસાદના સં. ૧૧૮૫માં કરાવેલા છોર્ણદારમાં વાપરી નાખવાથી સિદ્ધરાજ રોષે ભરાયો પણ ન્યારે સિદ્ધરાજ ગિરનાર પર આવ્યો અને આણું રમણીય મંદિર 'કર્ણવિહાર' એવા પોતાના પિતાના નામથી અંકિત થયેલું જોયું ત્યારે પ્રસન્ન થયેલા રાજવીએ એ તમામ ખર્ચ રાજખર્ચને નોંધાવવાનો આદેશ કર્યો. જો કે સ્લજને પહેલેથી જ વામનસ્થલીના એક જૈન શ્રેષ્ઠી પાસેથી છોર્ણદારના ખર્ચનો વ્યાજ સાથે પ્રણંધ કરી રાખ્યો હતો. સિદ્ધરાજની સલામાં દિગંબરાચાર્ય કુમુદચંદ્ર સાથે શ્રીદેવસૂરિએ વાદ કરી જય મેળવવાથી સિદ્ધરાજે તેમને 'વાદી' ગિરફથી નવાળ્યા હતા. શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય તો સિદ્ધરાજના પરમ ઉપાસ્ય ગુરુ બની ચૂક્યા હતા; એટલું જ નહિ તેઓ એક રાજગુરુ તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા હતા. કુમારપાલે પોતાનો કુળધર્મ છોડી શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ પાસે સં. ૧૨૧૬માં શ્રાવકનાં બાર વ્રત અંગીકાર કર્યાં તેથી તે પરમાર્હત બની ચૂક્યો હતો. તેણે બુદ્ધે બુદ્ધે સ્થળે નાનાં મોટાં કુલે ૧૪૦૦ જિનમંદિરો બંધાવ્યાં હતાં. આ સમય સુધીમાં જૈનધર્મ પોતાની સાંભળે કળાએ ખીલી ઊઠ્યો હતો.

કુમારપાલ પછી અન્યયાલનાં ત્રણ વર્ષો જૈનધર્મ માટે કટોકટીનાં હતાં. રાજ્યની અવનતિનાં ખીજ એ સમયે રોપાયાં. અન્યયાલે પોતાની અદ્વરદર્શિતાથી જોનો સાથે પ્રત્યાઘાતી વલણ દાખવ્યું. જોનો રાજકર્મમાંથી નિવૃત્ત થવા લાગ્યા. તેણે કેપર્દિ જેવા જૈન મંત્રીનો નાશ કરાવ્યો. શ્રીહેમચંદ્રસૂરિના પટ્ટશિષ્ય શ્રીરામચંદ્રસૂરિને કનડગત કરી તેમનાં નેત્રો કઢાવી મંગાવ્યાં, આથી સ્વતંત્ર પ્રકૃતિના એ સૂરિવરને આત્મઘાત કરવો પડ્યો.^૬ કેટલાયે જૈન મંદિરોને એણે ધરાશાયી કરી નાખ્યાં. આવા બુદ્ધી રાજાનું તેના એક નોકરના હાથે જ ખૂન થયું.

એ પછી બીજા ભીમદેવના (સં. ૧૨૩૪ થી સં. ૧૨૬૮) સમયમાં વસ્તુપાલ-તેજપાલ નામની બંધુબેલીએ ગુજરાતના ડગમગતા સિંહાસનને સ્થિર કરી પ્રતાપી યશ પ્રાપ્ત કર્યો. એ જ કારણ છે કે, તેઓ એ સમયમાં ચક્રવર્તી કરતાંયે વધુ યશસ્વી લેખાયા છે. તેમણે અનેક સ્થળે અને પાટણમાં પણ કેટલાંયે મંદિરો બંધાવી, છોર્ણદાર કરી ગુજરાતની સ્થાપત્યકળાને વધુ લાક્ષણિક બનાવવામાં વિશિષ્ટ કાળો આપ્યો છે.

રાજાઓ અને મંત્રીઓની માફક જૈન શ્રીમંતોએ મહોલ્લે મહોલ્લે અને પોતાની અદ્વાલિકાઓમાં પણ જૈન મંદિરો કરાવ્યાં હતાં.

શ્રી. સોમપ્રભસૂરિએ સં. ૧૨૪૧માં (કુમારપાલના મરણ સં. ૧૨૨૬ પછી બારમા વર્ષે) સિદ્ધપાલની વસતિમાં રહીને " કુમારપાલ પ્રતિબોધ " રચ્યો, તેમાંની હકીકત મુજબ: ન્યારે હેમચંદ્રસૂરિએ પાટણમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારે ૧૮૦૦ કોટિધ્વજ શેઠિયાઓ એ પ્રવેશમહોત્સવમાં એકઠા થયા હતા. તેમની પાંચ-સાત માળની હવેલીઓ ઉપર જેટલા લાખ દ્રવ્ય તેની પાસે હોય તેટલા દીવા પ્રગટેલા જોવાતા. આ ઉપરથી પાટણના જૈન શ્રીમંતોની સંખ્યા અને સમૃદ્ધિનો ખ્યાલ આવી જાય છે. વળી, અણહિલપુરનો ઘેરાવો બાર ગાઉનો હતો, ૮૪ ચોક અને ૮૪ બજારો હતા. સોનારૂપાના

૬. શ્રીરામચંદ્રસૂરિના વિશેષ પરિચય માટે જુઓ : ૫. લાલચંદ્ર ગાંધી સંપાદિત ' નલવિલાસ નાટક 'ની સંસ્કૃત પ્રસ્તાવના..(વડોદરા-ગાયકવાડ ઓરિયન્ટલ સિરીઝ).

સિક્કા પાડવાની ટંકશાળો હતી. શરાફો વગેરેનાં અલગ ચોટાં હતાં. દરેક નાતના મહોલ્લા બુદ્ધા બુદ્ધા હતા. પાટણ માનવ મહેરામણથી જાણે ઊભરાતું હતું.

ગુજરાતનું આખું સ્વર્ગીય પાટણનગર છેલ્લા રાજા કેર્ણુ વાઘેલા (સં. ૧૩૫૩ થી ૧૩૫૬)ના સમયમાં નાગર મંત્રીઓની અદ્વૈતશક્તિથી અલ્લાહદીનતા સેનાપતિ મલિક કાકુરના હાથે જમીનદોસ્ત થયું ને ગુજરાત પરાધીનતાની ઘેડીમાં સદાકાળ માટે જકડાયું. કેટલાંયે મંદિરો અને મકાનો ભૂમિથાથી બન્યાં. ગુજરાતની લીલી વાડી આ પ્રચંડ ઝંઝાવાતથી વેરાન બની ગઈ. આ ઝંઝાવાતને જાણે વેગ આપતો હોય તેવો ભીષણ દુષ્કાળ સં. ૧૩૭૭માં અહીં પડ્યો, એવી હકીકત ‘ ખરતરગચ્છ શુર્વાવલી ’માંથી મળે છે. મુસલમાન સુલતાનોએ સં. ૧૪૬૮માં અહીંથી રાજગાદી ખસેડી તે વર્ષમાં સ્થપાયેલા અમદાવાદમાં તેઓ લાવ્યા.

ઉપર્યુક્ત પ્રાચીન પાટણ હાલના પાટણની જગ્યાએ નહોતું, પણ તેની પશ્ચિમે હતું. એ જૂના પાટણનાં માત્ર એ અવશેષો રહ્યાં છે. એક રાણીવાવનો ખાડો અને બીજું સહસ્રલિંગનું સ્થળ. આ સ્થળે ખોદકામ કરતાં કેટલીયે મૂર્તિઓ અને મકાનોના પાયા મળી આવ્યા છે. કોતરેલ કવચિત્ અક્ષરોવાળા જૂના પાટણના મકાનોના પથ્થરો હાલના પાટણના મકાનોમાં ચણેલા પણ જોવાય છે.

એક નોંધ મુજબ: નવું પાટણ સં. ૧૪૨૫માં વસ્યું છે, પરંતુ પં. કલ્યાણવિજયજીએ કરેલા સંશોધન મુજબ: “ આધુનિક પાટણ સં. ૧૪૨૫માં નહિ પણ સં. ૧૩૭૦ આસપાસમાં વસેલ હોવું જોઈએ, કારણ કે પાટણલિંગના વખતથી પાટણમાં બનતાં જૈન મંદિરો અને પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠાઓ એકદમ બંધ પડે છે અને તે સં. ૧૩૭૬ના વર્ષમાં પાછી શરૂ થતી દેખા દે છે પછીના વખતમાં એ પ્રવૃત્તિ દિવસે દિવસે વધતી જતી જણાય છે. સં. ૧૩૭૬ અને ૧૩૮૧ની સાલમાં ખરતરગચ્છ સંબંધી વિધિચૈત્યમાં જિનકુશળસૂરિના હાથે અનેક જિનગિઓ અને આચાર્યમૂર્તિની પ્રતિષ્ઠાઓ થાય છે. આ શ્રીશાંતિનાથ વિધિચૈત્ય આજે પણ ખરાકોટડીના પાડામાં સુધરેલી દશામાં વિદ્યમાન છે. સં. ૧૪૧૭, ૧૪૨૦, અને ૧૪૨૨ના વર્ષમાં પણ પાટણમાં પ્રતિષ્ઠાઓ થયાના લેખો ત્યાંની મૂર્તિઓ ઉપરથી મળી આવે છે. તેથી આ વાત નિશ્ચિત થાય છે કે, પ્રાચીન પાટણના લિંગ પછી સં. ૧૩૭૬ના વર્ષ પહેલાંના કોઈ વર્ષમાં આધુનિક પાટણ વસી ગયું હોવું જોઈએ. ”

વિ. સં. ૧૩૭૧ માં શત્રુજયતીર્થના ઉદ્ધારક સંઘપતિ દેસલશાહના પુત્ર સમરાશાહ પાટણમાં વસતા હતા. તેમણે એ વખતના અલક્ષ્મીના નામના સૂળાને પોતાની કુશળતાથી પ્રસન્ન કર્યા હતા. એથી પણ સમન્વય છે કે એ સમયે પાટણ હયાત હતું. વસ્તુતઃ તદ્વખ કિરોજશાહના રાજકાળમાં પાટણમાં શાંતિ સ્થપાઈ અને નવા પાટણમાં જૈનોએ જેવડા વેગથી નવાં મંદિરો બંધાવવા માંડ્યાં. પ્રાચીન જહોજલાલીની ખ્યાતિને તાજ કરાવે એવું એ નગર નવેસર બંધાઈ ચૂક્યું. પાટણના કેટલાક મહોલ્લાઓનાં નામ જૂના પાટણના નામે ઉપરથી જ ઊતરી આવ્યાં છે. અહીંનો કિલ્લો ઘણું કરીને સં. ૧૭૬૨ માં બંધાયો હશે.

સં. ૧૬૪૮ માં શ્રીલલિતપ્રભસૂરિએ રચેલી ‘ પાટણ-ચૈત્યપરિપાટી ’ની નોંધ ઉપરથી સમન્વય છે કે, આ સમયે અહીં મોટાં જૈનમંદિરો જેને તેઓ ‘ ચૈત્ય ’ કહે છે તેની સંખ્યા ૧૦૧ હતી અને નાનાં મંદિરો જેને ‘ દેહરાં ’ કહ્યાં છે તેની સંખ્યા ૯૯ હતી. ચૈત્યોની કુલ પ્રતિમાઓની સંખ્યા ૫૪૯૭ હતી અને દેહરાંની પ્રતિમાઓની કુલ સંખ્યા ૨૮૬૮ ની હતી. વળી, પાટણના આ મંદિરોની ક્ષમતી અને વિશિષ્ટ પ્રતિમાઓની નોંધ કરતાં જણાવે છે કે, વિદુમ-પ્રવાલની ૧, સીપની ૨, અને રત્નોની ૩૮ પ્રતિમાઓ અહીં છે. ગૌતમસ્વામીનાં બિંબ ૪ અને ચતુર્વિંશતિપટ્ટકો ૪ છે.

એ પછી સં. ૧૭૨૬ ના વર્ષમાં શ્રીહર્ષવિજયે રચેલી ‘ પાટણ-ચૈત્યપરિપાટી ’ મુજબ: મોટા ૯૫ જિનપ્રાસાદ અને દેરાસર ૫૦૦ હોવાનું જણાય છે. અલબત્ત, શ્રીહર્ષવિજયે કરેલી આ નોંધ વિશે તેઓ સ્વયં કહે છે કે આ સંખ્યા મેં શ્રવણે સુણી છે. મતલબ કે, જૈનમંદિરોની સંખ્યા ૧૮ માં સૈકાના આરંભમાં ખૂબ વધી હતી. સં. ૧૬૬૭ માં અહીં કુલ નાનાં-મોટાં ૧૨૬ મંદિરો વિદ્યમાન હતાં. અહીં આપેલા કોઠાઓ મુજબ નાનાં-મોટાં કુલ ૧૦૬ મંદિરો આજે હયાત છે.

આટલી હકીકત ઉપરથી પ્રાચીન પાટણની સમૃદ્ધિ, નવા પાટણનો વિકાસ અને આજસુધીમાં થયેલા હાસનો

અંદાજ મળી રહે છે. આ રીતે ઘસાતા આ પાટણમાં આજે પણ જૈનોની સંખ્યા સારા પ્રમાણમાં છે. લગભગ ૨૦૦૦ ઘરની વસ્તી છે. ૧૦-૧૨ જેટલા પ્રાચીન જૈનભંડારેથી આ નગર 'વિદ્યાતીર્થ' સમું બની રહ્યું છે. પ્રાચીન ગ્રંથોના શોધકને આ તીર્થની ઉપાસના માટે અહીં આવવું પડે છે. કેટલીયે જૈનધર્મશાળા, ઉપાશ્રયો અને વિદ્યાલયો નવા પાટણની શોભા વધારી રહ્યાં.

૧. અહીં પંચાસરા પાર્શ્વનાથનું મંદિર પ્રાચીન છે. સં. ૧૨૧૬ ની એક ગ્રંથપ્રશસ્તિ મુજબ: કુમારપાલના મંત્રી પૃથ્વીપાલે પોતાની માતામહી પદ્માવતીના કલ્યાણ માટે વિશાળ મંડપની રચના અહીં કરી હતી. એટલે આ મંદિર એથીયે પ્રાચીન હોવાનું પ્રમાણિત થાય છે. કેટલાક વિદ્વાનોના કહેવા પ્રમાણે વનરાજે પંચાસર ગામમાં બંધાવેલા મંદિરની મૂળનાયકની પ્રતિમા જૂના પાટણમાં લાવી સ્થાપન કરી હતી. જૂના પાટણનો લંગ થતાં એ મૂર્તિ નવા પાટણમાં પધરાવવામાં આવી, તે જ આ પંચાસરા પાર્શ્વનાથની મૂળનાયક પ્રતિમા આજે ધિરાજમાન છે. આ મંદિરમાં વનરાજ, સુરપાળ વગેરેની પ્રાચીન પ્રતિમાઓ મૌબુદ છે.

એક આચાર્ય મૂર્તિ જે વનરાજ આવડાના શુરુ દેવચંદ્રસૂરિની કહેવાય છે તેની નીચે આ પ્રકારે લેખ છે:

“શ્રીચાપોત્કટવંશોદ્ભવમહારાજશ્રીવનરાજગુરુશ્રીનાગેંદ્રગચ્છે શ્રીશીલગુણસૂરિશિષ્યશ્રીદેવચંદ્રસૂરીનાં....”

બીજી એક મૂર્તિ ઉપરનો લેખ આવો છે:—

“સં. ૧૩૪૯ વર્ષે ચૈત્ર વદી ૬ રવૌ શ્રીવલ્લાળગચ્છે શ્રીઅરિષ્ટનેમિદેવજગત્યાં શ્રીજઙ્ગુસૂરિભિઃ સ્વકીયગુરુભ્રાતુઃ પંડિત રતનસ્ય મૂર્તિઃ કારિતા પ્રતિષ્ઠિતા ચ શુભં ભવતુ પંચ વયજા પંચ વીકા ॥”

સં. ૧૨૬૮ ના લેખવાળી પ્રાચીન શુરુપ્રતિમા ઉપર આ પ્રકારે લેખ છે:—

“સં. ૧૨૯૮ વૈશાખ વદિ ૩ રત્નો શ્રાવક....લ્હાકેન નિજગુરુશ્રીઅજિતસિંહસૂરિ....મૂર્તિઃ કારિતા ॥”

આ બધી હકીકતો ઉપરથી પંચાસરા મંદિર પ્રાચીન છે. જો કે મંદિરનું સ્થાપત્ય ૧૬ મી સદીનું જણાય છે. પણ એ જીર્ણોદ્ધારનું પરિણામ છે. હાલમાં આ મંદિરનો નવેસર જીર્ણોદ્ધાર થઈ રહ્યો છે.

૨. ઝવેરીવાડામાં વાડી પાર્શ્વનાથનું લઘ્યમંદિર આવેલું છે. આ મંદિરમાં ચંદ્રવાનું શિલ્પ તથા અટારીનું કોતરકામ દર્શનીય છે. આ મંદિરનું વિગતવાર વર્ણન “આકિંથેલોજીલ સર્વે આક્ર નોર્ધન ગૂજરાત”માં આવેલું છે, મંદિરમાં મૂળનાયકની સામેની ભીંત ઉપર ૧૬ ૧/૨ ઈંચ પહોળી અને ૨૮ ઈંચ લાંબી આરસની એક તકતીમાં સં. ૧૬૫૨ નો આવન લીટીનો લાંબો લેખ કોતરેલો છે. તેમાંથી ખરતરગચ્છના આચાર્યો વિશે પુષ્કળ ઐતિહાસિક સામગ્રી મળે છે તે નોંધવા યોગ્ય છે, એ લેખ આ પ્રકારે છે:—

૧. “॥ ૬૦ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીવાડીપુરપાર્શ્વજિનસંઘચૈત્યકારાય ॥ લક્ષ્મીઉદયં શ્રેયઃ । પત્તનસંસ્થઃ કરોતુ સદા ॥ શ્રીવાડીપુરપાર્શ્વનાથચૈત્ય-શ્રીવૃહત્ત્વરતરગુરુપદ્મવલીલિખનપૂર્વે પ્રશસ્તિર્લિખ્યતે ॥ અર્હં નત્વા ॥ પાતિસાહિશ્રીઅકચ્વરરાજ્યે શ્રીવિક્રમનૃપસમયાતીતસંવતે ૧૬૫૧ માર્ગશીર્ષસિતનવમીદિને સોમવારે પૂર્વે મ(મા)દ્રપદનક્ષત્રે શુભવેલાયાં આદિ પ્રારમ્ભઃ ॥ શાસનાધીશશ્રીમહાવીરસ્વામી(મિ)પદ્માવિચ્છિન્ન-પરંપરયા ઉવતવિહારો[દ]્યોતિ શ્રી[દ]્યોતનસૂરિ ॥ તત્પટ્ટપ્રમાકરપ્રવરવિમલદ્વંડનાયક કારિતાર્વુદાચલવસતિપ્રતિષ્ઠાપકશ્રીસીમંધર-સ્વામિશોધિતસૂરિમન્ત્રારાધકશ્રીવર્ધમાનસૂરિ ॥ તત્પટ્ટપ્રમાકરઅણહિલપત્તાધીશદુર્લભરાજસંસચૈત્યવાસિપ સ્વિક્ષેપાઽશીત્યધિકદશશતસંવ-ત્સરપ્રાસત્તરતરવિરુદ્ધશ્રીજિનેશ્વરસૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ । શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ શાસનદેવ્યુપદેશપ્રકટિતદુષ્ટકુટપ્રમાથહેતુસ્ત્મન-પાર્શ્વનાથનવાક્ષિબુત્યાદનેકદ્વાજકરણપ્રાસપ્રતિષ્ઠશ્રીઅમયદેવસૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ લેસરૂપદશકુલકપ્રેષણપ્રતિવોધિતવાગડદેશીયદશસહજ-શ્રાવકસુવિહિતકઠિનક્રિયાકરણપિણ્ડવિશુદ્ધ્યાદિપ્રકરણપ્રરૂપણજિનશાસનપ્રમાવકશ્રીજિનવલ્લભસૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ । સ્વશક્તિવશીકૃત-ચતુઃપટિયોગિનીચક્રદ્વિપંચાશદીરસિન્ધુદેશીયપીરઅમ્બડશ્રાવકલિખિતસ્વર્ણાક્ષરવાચનાધિમૂતિયુગપ્રવાનપદવીસમલંકૃતપંચનદીસાધકશ્રીજિનદત્ત-સૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ । શ્રીમાલડશવાલાદિપ્રવાનશ્રીમહતીયાળપ્રતિવોધકનરમણિમંડિતમાલસ્થલશ્રીજિનચંદ્રસૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ મળડારી- (રિ)નેમિચંદ્રપરીક્ષિતપ્રવોધોદ્યાદિગ્રન્થરૂપપટ્ટત્રિશદ્વાદશોધિતવિધિપક્ષશ્રીજિનપતિસૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ । લાહડલ-વિજાપુરપ્રતિષ્ઠિત-શ્રીશાંતિવીરવિધિચૈત્યશ્રીજિનેશ્વરસૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ શ્રીજિનપ્રવોધસૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ । રાજચતુષ્ઠયપ્રતિવોધોદ્વુદ્ધરાજગચ્છસંજ્ઞાશોભિત-શ્રીજિનકુશલસૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ । શ્રીશત્રુંજયમંડનચરતરવસતિપ્રતિષ્ઠાપકવિલ્યાતાતિશયલક્ષશ્રીજિનકુશલસૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ શ્રીજિનપદ્મ-

મૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ । શ્રીજિનલલિતમૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ શ્રીજિનચન્દ્રમૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ । દેવાંગનાવસરવાસપ્રક્ષેપોદિતસંઘપતિપદાદ્યુદય.
 શ્રીજિનોદયમૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ શ્રીજિનરાજમૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ । સ્થાનસ્થાનસ્થાપિતસારજ્ઞાનભાષાગારશ્રીજિનચન્દ્રમૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ ।
 શ્રીજિનભદ્રમૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ । પશ્ચયક્ષસાધકવિશિષ્ટક્રિયશ્રીજિનસમુદ્રમૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ ॥ તપોધ્યાનવિધાનચમત્કૃતશ્રીસિકંદરપાતિસાહિપંચશત-
 વંદિમોચનસન્માનિતશ્રીજિનહંસમૂરિ ॥ તત્પટ્ટ ૦ પશ્ચનદાસાધકાધિકવ્યાનવલશકલોકૃતયવનપદવાતિશયવિરાજમાનશ્રીજિનમાણિક્યમૂરિ ॥
 તત્પટ્ટાલંકારસાગરદુર્વારવાદિવિજયલક્ષ્મીશરણપૂર્વક્રિયાસમુદ્ધરણસ્થાનસ્થાનપ્રાપ્તજયપ્રતિદિનવર્ધમનોદયસદયસન્નયત્રિભુવનજનવશીકરણપ્રવંણ—
 પ્રણવધ્યાનોપાત્તામિતપવિત્રસૂરિમન્ત્રવિજિતમયદૂરીકૃતસકલવાદિસ્મયનિજગદ્વિહારપાવિતાવનિતલ અનુક્રમેણસંવત્ ૧૬૪૮ શ્રીસ્તંભતીર્થ-
 ચતુર્માસકસ્થાનસમુદ્ભૂતામિતમહિમશ્રવણદર્શનોત્કંઠિતજલાલદોનપ્રભુપાતિસાહિઅકચ્વરસમાકરણમિલનસ્ય ગુણગણતન્મનોનુરજ્જનસમાશ્વાસિત-
 સકલમૃતલાશ્વિલજન્તુસુખકારિ આપાઢાઢાહિકામારિફુરમાણશ્રીસ્તંભતીર્થસમુદ્ભૂતનીરક્ષણકુરમાણતત્પ્રદત્તસત્તમશ્રીયુગપ્રધાનપદધારકતત્ત્વચનેન ચ
 નયનશરસરસામિતસંવતિ (૧૬૫૨) માવસિતદ્વાદશોશુભતિથી અર્પૂર્વગુર્વાન્નાયસાધિતપશ્ચનદીપ્રકટીકૃતપશ્ચપીરપ્રાપ્તપરમવરતદાદિવિશેષણ
 શ્રીસંવોત્તત્તિકારકવિજયમાનગુરુયુગપ્રધાન શ્રી ૧૦૮ શ્રીજિનચન્દ્રસૂરીશ્વરાણાં શ્રીપાતિસાહિસમક્ષસ્વહસ્તસ્થાપિતઆચાર્યશ્રીજિનસિંહસૂરિ-
 સપરિક્રાણામુપદેશેન ઓસવાલજ્ઞાતીયમન્ત્રિમીમસન્તાને મં૦ચાંપાભાર્યાસૂહૃવદે તત્પુત્ર મં૦મહિપતિ તદ્ભાર્યા અમરી તત્પુત્ર મં૦ વસ્તપાલ તદ્-
 ભાર્યા સિરિયાદે તત્પુત્રમં૦ તેજપાલ તદ્ભાર્યા શ્રી૦ ભાનૂ તત્કુક્ષિસરોમરાલઅર્થિજનમનોભિતપૂર્ણદેવસાલદેવગુરુપરમમત્કવિશેષતો
 જિનધર્માનુરક્તસ્વાંત ઝંકેશવંશમણ્ડળ સાહ અમરદત્તભાર્યારતનાદે તત્પુત્રસ્ત્વ કુંઅરજી તદ્ભાર્યા સોભાગદે વહિનિ વાઈ વાછી પુત્રો વાઈ
 જીવળીપ્રમુખપુત્રપૌત્રાદિસારપરિવારયુતેન તેન શ્રીઅળહિલપત્તનશૃંગારસારસુરનરમનોનુરજ્જનસુરગિરિસમાનચતુર્સુલ્લવિરાજમાનવિધિચૈત્યં કારિતમ્ ॥
 શ્રીપૌષઠશાલાપાટકમચ્ચે ॥ તદનુકરકરણકાયકુપ્રનિત (?) સંવત્ અહર્દ ૪૧ વર્ષે વૈશાખ વદિ દ્વાદશીવાસરે ગુરુવારે રેવતીનક્ષત્રેશુભવેલાયાં
 મહામહઃપૂર્વે પ્રતિમા વાઢીપાર્શ્વનાયસ્ય સ્થાપિતા ॥ એતત્ સર્વં દેવગુરુગોત્રજદેવીપ્રસાદેન વંચમાનં પૂજ્યમાનં સમસ્તશ્રીસંઘેન સહિતેન ચિરં
 જીયાત્ ॥ કસ્યાગમસ્તુ । એવા પટ્ટિકા પં૦ ઉદયસાગરગણિના લિપીકૃતા । પં૦ લક્ષ્મીપ્રમોદમુનિ[ના] આદરેણ । કોરિતા ગજધરગણાકેન ।
 શુભં ભવતુ નિત્યમ્ ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી જણાય છે કે ખરતરગચ્છીય મંત્રી ભીમના વંશજ શ્રીકુંવરજીએ આ મંદિર બંધાવ્યું અને
 વાડી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા સં. ૧૬૫૨ ના વૈશાખ વદિ ૧૨ ને શુક્રવારે આ ચૈત્યમાં શ્રીજિનચંદ્રસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠિત
 કરવામાં આવી. આ જિનચંદ્રસૂરિના પૂર્વજ શ્રીઉદ્યોતનસૂરિથી લઈને ઠેઠ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ સુધીના આચાર્યોનો નામ-
 નિર્દેશ અને તેમના કાર્યકલાપની ટૂંકી નોંધ લેખમાં આપી છે. ૭ એ હકીકત મૂળ લેખથી જ જાણી શકાય એમ છે
 તેથી અહીં વિસ્તાર કરવો ઉચિત નથી.

શ્રીલલિતપ્રભસૂરિએ સં. ૧૬૪૮ માં રચેલી “ પાટણ-ચૈત્યપરિચાટી ”માં પાટણના સ્થાનિક જૈન મંદિરોનું વર્ણન
 આપ્યા પછી આસપાસનાં કેટલાંક પરાંઓ અને ગામોનાં મંદિરોની નોંધ આપી છે, તેમાં વાડીપુરના જૈન મંદિરનું વર્ણન
 આ પ્રકારે આવે છે:—

“ વાડીપુર-વર-મંડલુઉ એ, પ્રણમીય ૨ અમીઝરઉ પાસ તુ; આસ પૂરઠ સયલ તણી એ, પૂજઠ ૨ આણી લાવ તુ,
 વાડીપુર-વર-મંડલુઉ એ,

વાડી-મંડલુ વામાનંદન, સયલ ભુવનઠ દીપ એ, નમઠ અમર-નરિંદ આવી, સયલ દુરજન છપ એ. ”

આમાં ઉદ્દેખાયેલ અમીઝરા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા વાડીપુર ગામ લાગી જવાથી વાડીપુરમાંથી આ મંદિરમાં
 લાવવામાં આવી હોય એ કારણે તે તેના મૂળ નામને બદલે ‘વાડીપુર પાર્શ્વનાથ’ અથવા ‘વાડી પાર્શ્વનાથ’ નામે
 ઓળખાઈ હોય એવું અનુમાન થાય છે.

૭. ગ્રો. શ્રીભોગીલાલ સાંડેસરાએ આ મૂળ લેખ અને તેના અનુવાદ તેમજ આ મંદિર વિશેની બીજી હકીકત “ વસ્તુપાત્રનું
 વિદ્યામંડળ અને બીજા લેખો ” નામક પોતાના પુસ્તકમાં પૃ. ૯૫-૧૦૦, ૧૦૮-૧૧૦ માં આપી છે. તેમાંથી ઉપયોગી હકીકત
 સાબર નોંધી છે.

૩. અષ્ટાપદનું મંદિર મનોહર છે. તેના લોચરામાં મોટી જિનપ્રતિમાઓ વિરાજમાન છે. આ મંદિરની ચાર મૂર્તિઓ પરના ચાર લેખ અહીં આપવામાં આવે છે, જેથી આ મંદિરની પ્રાચીન સ્થિતિનો કંઈક ખ્યાલ આવી શકે.

(૧) “ સં ૧૨૫૫ કાર્તિક વદિ ૧૧ વુધે દેમતિગણિગિનૃતિઃ ॥ ”

(૨) “ સં ૧૪૨૦ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૦ શ્રંજાં શ્રોતહગણગચ્છે શ્રીપ્રયાગસૂરિસંતાને શ્રીશીલગુણસૂરિષ્ટે શ્રીજંજુગસૂરિપ્રતિમા પાતાકેન કારાપિતા ॥ ”

(૩) “ સં ૧૪૨૯ વર્ષે માઘ વદિ ૭ સોમે શ્રીકાલિકાચાર્યસંતાને શ્રીભાવદેવસૂરિગચ્છે શ્રીવિનયસિંધ(હ)સૂરીણાં મૂર્તિઃ શ્રીશીલ-દેવસૂરિશિષ્ય..... ॥ ”

(૪) “ સં ૧૪૩૪ વર્ષે સાધુ શ્રીસારંગ સા.....દેવ્યા સહિતેન કારાપિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રંદેવ[ચંદ્રસૂરિમિઃ ?] શુભં ભવતિ ॥ ”

૪. ઘીમટામાં કુંભારિયાવાડાના મંદિરમાં અને કપૂર મેતાના પાડાના મંદિરમાં લાકડાનું ઠોતરકામ અવલોકનીય છે. આમાં પ્રાણીઓ તથા ચરિત્રોના અનેક લાવો ઠોતરેલા નજરે પડે છે.

અહીં જૂનું કાલિકાનું મંદિર પ્રાચીન છે. વનરાજે બંધાવ્યાનું મનાય છે. તેમાં કાલિકાની જૂની-નવી બે મૂર્તિઓ છે. મૂર્તિની ડાબી ગાબુના મંડપમાં બે થાંભલાઓ મંત્રી વસ્તુપાલ-તેજપાલના મહાલયમાંથી લાવીને લગાવ્યા હોવાનું તેના પરના લેખોથી પુરવાર થાય છે. આ બંને લેખો આ પ્રમાણે છે:-

(૧) “ સં ૧૨૮૪ વર્ષે શ્રીપત્તનવાસ્તવ્યપ્રાગ્વાટ ઠં શ્રીમુનસીહસુત ઠં આહ્વણદેવિકુદ્ધિમૂઃ ઠં પેથડ ॥ ”

(૨) “ સં ૧૨૮૪ વર્ષે શ્રીમત્પત્તનવાસ્તવ્યપ્રાગ્વાટ ઠં શ્રીચંડપ્રસાદસુત ઠં સોમ ॥ ”

પ્રો. ભોગીલાલ સાંડેસરા, ઉપર્યુક્ત બંને લેખવાળા સ્તંભો અને એક આરસપાષાણની ખુંલી, જે પાટણમાં હા. પંડયા અધ્યાસગૃહના પ્રાચીન કળાસંગ્રહમાં પડી છે અને જેના ઉપર મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલ-તેજપાલના દાદાનેા સં. ૧૨૮૪ની સાલનો લેખ ઉડ્ડીછું છે તે ત્રણે વસ્તુઓ મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલ-તેજપાલના નિવાસગૃહ-મહાલયની હશે એવું અનુમાન દોરે છે. એ ખુંલી ઉપર આ પ્રકારે લેખ છે:-

“ ॥૨૬૦॥ સં ૧૨૮૪ વર્ષે ॥

વિદ્યાનંદકરઃ સદા ગુરુરુચિર્જામૂતલીલાં દર્શો । સોમશ્ચારુપવિત્રચિત્રવિક્રસદેવેશધર્મોન્નતિઃ ।

ચક્રે માર્ગણપાણિશુકિકુહર(રે) યઃ સ્વાતિવૃષ્ટિવ્રજૈર્મુક્તિમૌક્તિકનિર્મલં શુચિયશોદિકામિનીમણ્ડનમ્ ॥૧॥

યુક્તં....સોમસચિવઃ કુન્દેન્દુશુભ્રૈર્ગુણૈઃ । ઋદ્ધિસિદ્ધવૃષ્ટિ(પં) વિમુચ્ય લુક્તી ચક્રે ન કંચિદ્ વિમું ।

રંગદ્[મું]ગમદપ્રદચ્છદમરઃ શ્રીસદમપદમં કિમુ । સોહાસાય વિહાય ભાસ્કરમહસ્તેજોઽન્તરં વાચ્છતિ ॥ ૨ ॥

પર્યાણેષીદસૌ સીતામવિશ્વામિત્રસંગતઃ । અમૃત્ ત્રિ(? ક્ર)તમહાધર્મલાઘવો રાઘવોઽપરઃ ॥ ૩ ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી તેમજ અન્ય અનેક પ્રશસ્તિઓ અને ગ્રંથો ઉપરથી આપણે જાણી છીએ કે સોમ એ સિદ્ધરાજનો મંત્રી હતો તથા તેની સ્ત્રીનું નામ સીતા હતું. શૂજરાતના મહામંત્રી વસ્તુપાલના પૂર્વજોની વંશાવલી આપતાં પ્રશસ્તિઓ આદિ જણાવે છે કે પ્રાગ્વાટ વણિક ચંડપનો પુત્ર ચંડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ, તેનો આશરાજ અને તેના પુત્રો વસ્તુપાલ-તેજપાલ હતા. આ રીતે સોમ એ વસ્તુપાલ-તેજપાલનો પિતામહ હતો.

આવી અનેક વસ્તુઓ જ્યાં ત્યાં વીખરાયેલી પડી હોય તેનો એકત્ર સંગ્રહ કરવામાં આવે તો પાટણના સ્થાનિક ઇતિહાસની છૂટી કડીઓનું અનુસંધાન કરી શકાય.

અહીંની કેટલીક મસ્જિદોના શિલ્પઅવલોકનથી તે જૈન મંદિરમાંથી પરિવર્તન પામી હોય એમ જણાય છે.

૮. પ્રો. ભોગીલાલ સાંડેસરાકૃત “ વસ્તુપાલનું વિદ્યામંડલ અને બીજા લેખો ” નામક પુસ્તકમાંથી.

પાટણથી વાયવ્ય તરફ દોઢેક માઈલના અંતરે શેખ ફરીદની દરગાહ આવેલી છે, તેમાં દરગાહ માટેના આવશ્યક ફરફારો થયા છે પરંતુ સલામંડપના જૂના થાંભલાઓ, ઘૂમટ અને છતનું શિલ્પ મૂળ ૧૧મી સદીની જૈન સ્થાપત્યશૈલીનું જણાય છે.

શહેરની દક્ષિણે ડોટ પાસે તૂટેલી હાલતની એક ઇમારત શેખ જોધની મસ્જિદના નામે જાણીતી છે. તેમાંના થાંભલાઓ અને બીજું શિલ્પ પ્રાચીન જૈન મંદિરનું જણાય છે. પ્રાચીન અને સુધારેલા ભાગ તદ્દન જુદા તરી આવે છે.

વળી, મધ્યકાલીન પ્રવાસીઓના વર્ણન ઉપરથી જણાય છે કે, અહીં એક જામી આદીના મસ્જિદ હતી. અલપ-ખાને એક વિશાળ જૈન મંદિરનો ધ્વંસ કરી એ સ્થળે એ બંધાવી હતી. તેમાં ૧૦૫૦ થાંભલા હતા. તેનો વિસ્તાર ૪૦૦x૩૫૦ ફીટનો હતો. ગુજરાતની આ મોટી મસ્જિદનો મરાઠાઓએ તદ્દન નાશ કરી નાખ્યો. આમાં વપરાયેલી થાંભલા વગેરેની સામગ્રી અહીંના ધ્વંસ કરેલા જૈન મંદિરની હતી.

આ સિવાય બીજી મસ્જિદોનું અવલોકન કરીએ તો આવી ઘણી હકીકતો પ્રગટમાં આવે અને પ્રાચીન પાટણની લગ્નતાની ઈર્ષક ઝાંખી કરી શકાય.

૩૦. વડનગર

(કોઠા નંબર : ૧૦૬૮-૧૦૭૨)

વડનગર ગુજરાતનું અતિપ્રાચીન નગર છે. પુરાણો પણ આ નગરની પ્રાચીનતાની સાબ પૂરે છે; પુરાણોએ એને વિવિધ નામો આપ્યાં છે. આનંદપુર, ચમત્કારપુર, મદનપુર વગેરે નામો હાલના વડનગરના પ્રાચીન સ્થળનો જ નિર્દેશ કરે છે. આ નગર સાથે જૈનધર્મનો સંબંધ પણ પ્રાચીનકાળથી છે. જૈનગ્રંથો મુજબ આનું પ્રાચીન નામ આનંદપુર અને વૃદ્ધનગર હતું.

જૈનોના ‘કલ્પસૂત્ર’ નામના પવિત્ર આગમ ગ્રંથની શ્રાવકો સમક્ષ વાચનાનો આરંભ આ સ્થળે થયો હતો. એ વાચના કયા આચાર્યે શરૂ કરેલી એ વિશે કથાગ્રંથો એકમત નથી પરંતુ જે રાજવી સાથે આ કલ્પવાચનાની ઘટના સંબંધ ધરાવે છે એનું પ્રમાણ આ શ્લોક પૂરું પાડે છે:—

“વીરાત્ ત્રિનન્દાદ્ગુરુચીકરત્ (૯૯૩) ત્વચ્ચૈત્યપૂતે ધ્રુવસેનમૂપતૌ ।

ચરિમન્ મહે સંસદિ કલ્પવાચનામાઘાં તદાનન્દપુરં ન કઃ સ્તુતે ! ॥”

—આનંદપુરના ચૈત્યથી પવિત્ર થયેલા ધ્રુવસેન રાજાની સમક્ષ વીરનિ. સં. ૯૯૩ (વિ. સં. ૫૨૩)ના જે મહોત્સવમાં એકઠી થયેલ રાજસભામાં “કલ્પસૂત્ર”ની પહેલવહેલી વાચના થઈ તે આનંદપુરની કયો પુરુષ સ્તુતિ ન કરે?

પરંપરા કહે છે કે ધ્રુવસેન રાજાના પુત્રના મરણથી એકઠી થયેલી શોકસભાને સાંત્વના આપવા માટે એ સમયના સમર્થ જૈનાચાર્ય શ્રીધનેશ્વરસૂરિએ “કલ્પસૂત્ર” વાંચી સંભળાવ્યું હતું.^૧

ગુર્જરનરેશ કુમારપાલે વડનગરમાં સં. ૧૨૦૮માં લગ્ન કિલ્લો બંધાવ્યો છે, જેના દરવાજાના તોરણોની શિલ્પકલા તો આજે ગુજરાતની પ્રાચીન શિલ્પકલાના સર્વોત્તમ નમૂનારૂપ ગણાય છે.

સં. ૧૫૨૪ માં શ્રીપ્રતિષ્ઠાસોમે રચેલા “સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય”માં વર્ણન છે કે—વૃદ્ધનગર (વડનગર) માં સમેલા નામનું તળાવ છે અને જીવંતસ્વામી તથા વીરના બે વિહારો નગરની શોભારૂપ છે. આવા પવિત્ર સ્થળમાં દેવરાજ, હેમરાજ અને ઘટસિંહ નામના ત્રણ ભાઈઓ શ્રીમંત હતા. તેમાંના એક ઠેવરાજે ભાઈઓની સમ્મતિથી

કરેલા ઉત્સવમાં શ્રીસોમસુંદરસૂરિએ શ્રીમુનિસુંદર વાચકને સૂરિપદ આપ્યું હતું. પછી દેવરાજે સંઘપતિ ગની અહીંથી મુનિસુંદરસૂરિ સાથે શત્રુજય અને ગિરનારની યાત્રાઓ કરી હતી.

ઊંચા ટેકરા ઉપર વસેલું આ નગર આજે પણ એના ભૂતકાલીન ગૌરવનું ભાન કરાવે છે. તેમાં અહીંનાં જૈન મંદિરોનું સ્થાન અગ્રપદે છે. આજે અહીં ૫ જિનમંદિરો ઊભાં છે.

૧. ઋષભદેવ ભગવાનનું પ્રાચીન મંદિર વિશાળ અને ભવ્ય છે. ભમતીમાં ત્રણ શિખરખંધી દેરીઓ છે અને મૂળ ગભારાનીચે ભોંયરામાં શેષકણ્ઠાવાળા શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રાચીન રમણીય મૂર્તિ ગિરાજે છે. કહે છે કે, આ ભોંયરું ઠેક તારંગા સુધી જતું હતું.

૨. હાથીવાળા દેરાસરમાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી છે. તેમાં શિખરખંધી બાવન દેવકુલિકાઓ છે. જુદા જુદા નાગરવણિક શ્રાવકોએ દરેક દેરીમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમાઓ ભરાવેલી છે. રંગમંડપમાં આ મંદિરના બંધાવનાર શ્રેષ્ઠીની મૂર્તિ બારેક ફીટ ઊંચાઈવાળા પથ્થરના એક હાથી ઉપર ચોલી રહી છે.

વડનગરા નાગરની ઉત્પત્તિનું સ્થાન આ નગર મનાય છે. નાગરો અસલ જૈનધર્મ પાળતા હતા એવું પ્રમાણ પ્રાચીન મૂર્તિલેખોમાંથી મળી આવે છે.^૧ એમણે બંધાવેલાં મંદિરો અને સ્થાપન કરેલી મૂર્તિઓ આજે પણ અહીં મૌજુદ છે.

શ્રી. દુર્ગાશંકર શાસ્ત્રી પોતાના “વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ”માં કહે છે કે—“સં. ૧૫૪૬ની આસપાસ પુષ્ટિમાર્ગ શુદ્ધાદ્વૈત સિદ્ધાંતના પ્રરૂપક શ્રીવલ્લભાચાર્ય ગુજરાતમાં આવ્યા અને જૈનધર્માનુયાયી મોઢ, ખડાયતા, નાગર વાણિયાઓ હતા તે સર્વ અત્યારે આ સંપ્રદાયના જ જણાય છે.” અર્થાત્ આ નાગરો જૈનમાંથી કોઈ કાળે શૈવાનુયાયી થયા અને તે પછી ઉક્ત સંવતમાં કેટલાક પુષ્ટિમાર્ગી બન્યા હશે.

શ્રીકૃષ્ણોત્તનસૂરિએ રચેલા “કુવલયમાલા” ગ્રંથની પ્રશસ્તિમાં વટેશ્વરસૂરિએ જે આકાશવપ્રનગરમાં એક રમ્ય જિનાલય કરાવ્યું એવી નોંધ છે તે પર શ્રીજિનવિજયજી પોતાના “કુવલયમાલા” નામના લેખમાં આ આકાશવપ્રનગરને વડનગર તરીકે ઓળખાવે છે પરંતુ શ્રીકલ્યાણવિજયજી એ આકાશવપ્રનગરને સિંધની સરહદમાં આવેલા ‘અમરકોટ’ના પર્યાય નામ તરીકે ઓળખાવે છે.^૨

૩૧. પાનસર

(કોઠા નંબર : ૧૦૮૩-૮૪)

પાનસર સ્ટેશનથી લગભગ ૧ ફર્લાંગ દૂર પૂર્વ તરફ જંગલમાં આ તીર્થધામ આવેલું છે. ગામમાં જવાના માર્ગની જમણી બાજુએ વિશાળ કંપાઉંડમાં વચ્ચે સાત ગભારા અને ત્રણ શિખરવાળું મૂ. ના. શ્રી મહાવીર ભગવાનનું વિશાળ અને ભવ્ય મંદિર શોભે છે. મૂ. ના.ની પ્રતિમા ૩૧ ફીટ ઊંચી છે. આના સાતે ગભારામાં મૂ. ના. તરીકે આરસની સાત મૂર્તિઓ પધાવેલી છે. ખાંડીની મૂર્તિઓ ધાતુની પંચતીર્થી વગેરેની છે.

મંદિરની ચોતરફ આવેલી વિશાળ ધર્મશાળામાં ૧૨૦ ઓરડાઓ છે. મંદિરની સમુખ કંપાઉંડ વચ્ચે જ સુરત વાળા શેઠ ભુરિયાભાઈ જીવણચંદે બાવીશ હજાર રૂપિયા ખર્ચીને ત્રણ માળનું ભવ્ય ટાવર બાંધેલું છે.

આ મંદિર બંધાવવાનો ઇતિહાસ એવો છે કે, મૂ. ના. મહાવીર ભગવાનની મૂર્તિ રાવલ જલા તેજના ઘરના કરામાંથી સં. ૧૬૬૬ના શ્રાવણ સુદિ ૯ને રવિવારે પ્રગટ થઈ હતી. એને પાનસર ગામના દેરાસરમાં પધરાવ્યા પછી ઘણા

૨. નાગરોએ ભરાવેલી જૈન મૂર્તિઓના લેખો માટે જુઓ: શ્રીયુક્તિસાગરસૂરિસંપાદિત: “ધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ” ભા. ૧-૨, અને શ્રીવિજયધર્મસૂરિસંગ્રહિત ‘પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ’ ભા. ૧.
૩. “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ” પૃ. ૧૩૩ની ટિપ્પણી.

યાત્રાળુઓ અહીં દર્શનાર્થે આવવા લાગ્યા. પ્રાચીન મૂર્તિઓનો મહિમા વધતો જતો જોઈ, અમદાવાદ જેવું શહેર નજીક હોવાથી, સ્ટેશન પાસે જમીન વેચાતી લઈ દેરાસર બંધાવવાની શરૂઆત કરતાં શેઠ જેઠાલાલ દીપચંદનાં ધર્મપત્નીએ ચાલીસ હજાર રૂપિયા આપ્યા ને શ્રીસંઘના દ્રવ્યથી આ લવ્ય જિનાલય તૈયાર થયું. સં. ૧૯૭૪ના વૈશાખ સુદિ ૬ ના દિવસે પ્રગટ થયેલ શ્રીમહાવીર ભગવાનની પ્રતિમાની મૂ. ના. તરીકે પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી.

સં. ૧૯૮૧ માં અહીંના એક ટેકરાને ખોદતાં પાંચ મૂર્તિઓ નીકળી હતી, જે આ મંદિરમાં પધરાવવામાં આવી છે. ધીમે ધીમે આ સ્થળ તીર્થધામ બની ગયું છે.

આ મંદિરથી બે ક્લોગ દૂર પાનસર ગામ આવેલું છે. ત્યાં પણ ધૂમટખંધી એક નાનું શ્રીધર્મનાથનું ચૈત્ય છે, જેમાં ભગવાનની બાર આંગળની આરસની એક પ્રાચીન પ્રતિમા બિરાજમાન છે.

આ ગામની આસપાસનાં મકાનો અને વાવડીઓ વગેરે જોતાં આ ગામ પહેલાં આગાહ હશે એમ લાગે છે.

થોડા સમય અગાઉ અહીંથી બીજી કેટલીક મૂર્તિઓ નીકળી આવી છે તે ગામના મંદિરમાં પધરાવી છે.

૩૨. વામજ

(કોઠા નંબર : ૧૦૮૬)

સેરિસાથી ૪ માઈલ દૂર વામજ નામનું ગામ છે.

સં. ૧૯૭૯ના માગશર વદિ પ ને રોજ પાટીદાર મહોદલાના એક કણુખીના ઘર પાસે ખોદતાં જૈન પ્રતિમાઓ નીકળી આવ્યાં. આ પ્રતિમાને સેરિસા લઈ જવાનો ખૂબ પ્રયત્ન થયો પરંતુ ગામના લોકોએ લઈ જવા ન દીધાં. તેમણે અહીં મંદિર બંધાવીને એ પ્રતિમા પધરાવવાનો આયત્ન કર્યો. આખરે ગામ બહાર હલુમાનજીના મંદિરની ધર્મશાળામાં એક ચોરડી કરાવી એ મૂર્તિને ત્યાં સ્થાપન કરવામાં આવી.

આ મૂર્તિ સિવાય બીજી મૂર્તિઓ પણ મળી આવી હતી. તેમાં ચાર કાઉસગિયા, ખંડિત થયેલા બે ચામરધર ઇંદ્રો, બે ઇંદ્રાણીઓ, સફેદ આરસની એક ખંડિત મૂર્તિ, જેના ઉપર સં. ૧૫૨૩નો લેખ છે અને સફેદ આરસના પરિકરની એક ગાદી વગેરે નવ-દશ નંગ હતાં. કહેવાય છે કે અહીં પહેલાં એક જિનમંદિર હતું અને તેને સેરિસા મુઘી ભોંયરું હતું. મુસ્લિમકાળમાં આ બધું વેરવિખેર થઈ ગયું.

અહીંના મહાદેવના મંદિરમાં જૈન અવશેષોના ટુકડાઓ ચણી લીધેલા જોવાય છે. તેમાં મૂળ ગભારા ઉપરના ભાગમાં પરિકરનો એક ટુકડો ચણેલો છે, જેમાં ઉપરના ભાગમાં બે નાની બેઠેલી તીર્થંકર મૂર્તિઓ છે અને એક ગોખલાની ઉપરનો ટુકડો છે, જેમાં ઉપરના ભાગમાં બે હાથી અને છત્રધર દેખાય છે. ઝીણવટથી જોવામાં આવે તો આખું મહાદેવ મંદિર જૈન મંદિરની સામગ્રીમાંથી ઊભું થયું હોય એમ જણાઈ આવે. ત્યાંના વૃદ્ધો કબૂલ કરે છે કે, જૈન મંદિરના ખંડિયેરોના પથ્થરો તેમજ આરસના ટુકડાઓમાંથી ચૂનો બનાવીને આ શિવાલય બાંધવામાં આવ્યું છે.

કવીશ્વર લાવણ્યસમયે સં. ૧૫૬૨માં અહીં રહીને “આલોચણુ વિનતિ” નામની શુજરાતી કવિતાકૃતિ રચી હતી. તેમાં તેઓ આ પ્રકારે ઉલ્લેખે છે:—

“સંવત પંનરે બાસદે અલવેસર રે, આદિસર સાખિ તો; વામજમાંહે વીનવ્યો સીમંધર રે, દેવદર્શન દાખિ તો.”

આ ઉપરથી જણાય છે કે સોળમા સૈકામાં અહીં શ્રીઆદીશ્વરનું મંદિર હતું અને તેમાં શ્રીસીમંધર જિનનો મૂર્તિ હતી.

આજે અહીં નવીન જિનમંદિર બાંધવામાં આવ્યું છે. તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૨૦૦૨ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ને દિવસે શ્રીવિજય-નેમિસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય શ્રીવિજયોદયસૂરિજી હસ્તક થયેલી છે.

આ મંદિરમાં મૂળ નાં ની શ્વેત પ્રાચીન પ્રતિમા મનોહર છે. લોકો તેને શાંતિનાથ લગવાનની પ્રતિમા કહે છે પરંતુ તે પ્રતિમા આદીશ્વર લગવાનની છે. એના ઉપર લેખ નથી પરંતુ ૧૧-૧૨ મા સૈકાની હોય એમ જણાય છે. તેની બંને બાજુએ કાઉસગિયા છે ને તે પર લેખ છે પણ વાંચી શકાતો નથી. આ બંને કાઉસગિયા મૂળ નાં ના સમયના જ હોવાની સંભાવના થાય છે.

આ સ્થાન આજે તીર્થ જેવું મનાય છે.

★

૩૩. ઉંઝા

(કોઠા નંબર : ૧૦૯૭-૧૦૯૮)

ઉંઝા ઘણું જૂનું ગામ છે. અહીં જૈનોનાં ૨૫૦ ઘરની વસ્તી છે. ત્રણ ઉપાશ્રયો છે, તે પૈકી એક ત્રણ મજલાનો મોટો અને સુંદર છે. ૧ જૈન ધર્મશાળા, જૈન પાઠશાળા અને જૈન લાયબ્રેરી વગેરે છે. અહીં ત્રણ જિનમંદિરો છે.

૧. શ્રીકૃંચુનાથ લગવાનનું વિશાળ અને લઘ્ય મંદિર નાના બજારમાં આવેલું છે. વિક્રમની ૧૨મી શતાબ્દીમાં આ મંદિર બંધાયું હોય એમ જણાય છે. મૂળ મંદિરને ત્રણ શિખરો છે ને આસપાસ ૨૫ દેવકુલિકાઓ છે, જેમાં એકેક પાષાણુ પ્રતિમા છે. મૂળ ગભારામાં મૂળનાથક શ્રીકૃંચુનાથ લગવાન છે અને બંને બાજુનાં બે જિનાલયોમાં શ્રીમહાવીરસ્વામી લગવાનની અને શ્રીઅન્વિતનાથ પ્રભુની મૂર્તિઓ વિરાજમાન છે. શિખરના માળ ઉપર શ્રીશાંતિનાથ વગેરેની પ્રતિમાઓ છે. આ મંદિરની ડાબી બાજુએ એક દેરાસરમાં પાંચ મેરુ તુલ્ય પાંચ ચૌમુખ પ્રતિમાઓ એક જ ચોકી ઉપર સ્થાપન કરેલાં છે. સમગ્ર મંદિરની પ્રતિમાઓ ગણતાં પાષાણુની ૭૨ અને ધાતુની ૭૦ પ્રતિમાઓ છે. આ પ્રતિમાઓ વિક્રમની લગભગ ૧૨મી શતાબ્દીથી લઈને ૧૪મી શતાબ્દીની પ્રતિષ્ઠિત છે. એક આરસ મૂર્તિ શ્રીગૌતમસ્વામીની છે અને સં. ૧૨૪૦ની સાલનો ૧૮ જિનમાતાનો તૂટેલો આરસનો એક પ્રાચીન પદ્ધ છે. સં. ૧૬૦૦ લગભગમાં આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર થયેલો છે.
૨. વીસાવાસમાં શ્રીશાંતિનાથ લગવાનનું શિખરબંધી જિનાલય છે. તેમાં પાષાણુની ૪ અને ધાતુની ૫ પ્રતિમાઓ છે.
૩. તલાટીના માઠમાં એક શ્રીશાંતિનાથ લગવાનનું ઘર દેરાસર છે. તેમાં ધાતુની પંચતીર્થીની ૫ પ્રતિમાઓ છે.

★

૩૪. સિદ્ધપુર

(કોઠા નંબર : ૧૧૦૪-૧૧૦૫)

સરસ્વતી નદીના પશ્ચિમ કાંઠા ઉપર જરા ઊંચાણુ ભાગમાં સિદ્ધપુર શહેર વસેલું છે. સિદ્ધપુરનું પ્રાચીન નામ શ્રીસ્થલ હોવાનું જણાય છે. હિંદુઓના માતૃગયા તીર્થ તરીકે આની પ્રસિદ્ધિ હોવાથી ઘણા લોકો અહીં માતૃશ્રાદ્ધ કરવા આવે છે. સોલંકી મૂળરાજે ઉત્તર હિંદમાંથી બોલાવેલા તથા શ્રીસ્થલમાં રાખેલા પ્રાદ્યલોએ તેને સિદ્ધપુર નામ આપ્યું હોવાનો સંભવ છે. દંતકથા તો એવી છે કે, મૂળરાજે બંધાવવા માંડેલો રુદ્રમહાલય સિદ્ધરાજ જયસિંહે પૂરો કર્યો ત્યારે એના માનમાં પ્રાદ્યલોએ રાજના નામના બે અક્ષરો જોડી દઈ આ શહેરનું નામ સિદ્ધપુર રાખ્યું. આને એ રુદ્રમહાલયનાં ખડિત અવશેષો જ હયાત છે. એને જોતાં ગુજરાતમાં સ્થાપત્યકલાનો ઉત્કર્ષ કેવો હતો એનું અનુમાન થઈ શકે છે. મૂળરાજે સં. ૧૦૪૩ માં આ શ્રીસ્થલ (સિદ્ધપુર) દાનમાં આપી દીધું હતું, એવું એક તામ્રપત્રમાં જણાવ્યું છે.

સિદ્ધરાજે અહીં ‘સિદ્ધવિહાર’ નામે ઉત્તુંગ ૨૪ દેવકુલિકાઓવાળું લઘ્ય ચૈત્ય નિર્માણ કર્યું હોવાના ઉલ્લેખો પણ મળે છે. પરંતુ મુસ્લિમકાળમાં અહીં ભારે પરિવર્તન થયું જેમાં આવાં ઉત્કૃષ્ટ ધર્મસ્થાનોનો નાશ થયો, એટલું જ નહિ અત્યારે જે વહોરાઓની વસ્તી જણાય છે તે એ સમયે અને તે પછીના સમયમાં વટલેલા પ્રાદ્યલો હોવાનું કહેવાય છે.

શ્રીહીરવિજયસૂરિના સમયમાં તેમના શિષ્ય કુશલવર્દન ગણિએ સં. ૧૬૪૧ માં રચેલી “સિદ્ધપુર-ચૈત્યપરિ-પાટી”માં અહીં બે મોટી પૌષ્પશાળાઓ ઉપરાંત પાંચ જૈન મંદિરો હોવાનું જણાવ્યું છે :—

“સિદ્ધપુર નયર વખાણીઈ, અવનીતલિ ચંગ, આવક આવિકા બહુ વસઈ, જિનધરમિ રંગ;
પૌષ્પશાળા અતિભલી બેહુ તિહાં સોહાઈ, જિણહર પંચ મનોહર દીસઈ મનમોહઈ.” (૪)

આ અવતરણ તત્કાલીન જૈનોની સ્થિતિ ઉપર પ્રકાશ પાડી રહ્યું છે. સોળમા-સત્તરમા સૈકા સુધી જૈનોની સારી આબાહી હોવાનું આથી જાણી શકાય છે. એ સમયે જે પાંચ મંદિરો હતાં તેમાં ૧. મૂળનાથક શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું મંદિર હતું. ૨. શ્રીસુપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર હતું, જેમાં મૂળનાથકની મૂર્તિ સુંદર રચામલવણી હતી. ૩. અત્યંત દેદીપ્યમાન જિનાલય લોંચરાવાળું હતું, જેમાં ત્રણ સુંદર મૂર્તિઓ મહાવીરસ્વામી ભગવાનની અને ચોથી મૂર્તિ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની હતી. લોંચરામાં શ્રીસુપાર્શ્વનાથ અને નેમિનાથ ભગવાનની પ્રતિમાઓ ગિરાજમાન હતી. ૪ શ્રીચંદ્રપ્રભુ જિનાલય હતું અને અને ૫. શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર હતું, જેમાં ૨૪ દેરીઓ અને ચૌમુખ જિનની પ્રતિમાઓ પ્રતિષ્ઠિત હતી. કવિ અંતે આ પાંચે જિનાલયોની શોભા વર્ણવતાં જણાવે છે કે—

“પંચ જિણહર મનોહર તુ ભમરૂલી, પંચ મેરસમાન સાહેલડી;
પંચ તીરથ અતિભલાં તુ ભમરૂલી, પંચમ ગતિ સુખયાન સાહેલડી.” (૩૪)

આ પાંચે મંદિરો કેવાં ભવ્ય, વિશાળ અને કળાપૂર્ણ હશે એનું અનુમાન કરવાનું આને આ ચૈત્યપરિપાટી સિવાય બીજું સાધન ઉપલબ્ધ નથી.

આને અહીં ૫૦ જૈનોની વસ્તી છે, ૨ ઉપાશ્રય અને ૨ જિનાલયો છે, જેમાંના એક જવાતખાના પાસે આવેલા શ્રીચંદ્રપ્રભુ ભગવાનના શિખરખંધી જિનાલયમાં ચોવીશ જિનમાતાનો એક સુંદર પટ્ટ છે અને સં. ૧૨૯૪ની સાલની એક ગૃહસ્થ મૂર્તિ પ્રાચીન છે. બીજું મંદિર અલવાના ચક્રે શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું છે. આ મંદિર ઘૂમટખંધી છે.

૩૫. મહેસાણા

(કેઠા નંબર : ૧૧૦૮-૧૧૧૮)

મહેસાણા કેટલું પ્રાચીન હશે તે જણાવું નથી પરંતુ પંદરમા સૈકા પહેલાંનું હોવાનો એક પુરાવો મળે છે. જામનગરમાં આવેલા શેઠ રાયશીએ બંધાવેલા શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરની ધાતુમૂર્તિના લેખમાં મહેસાણાના રહેવાસી શ્રેષ્ઠીએ એ મૂર્તિ ભરાવ્યાનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. એ લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સં. [૦] ૧૪૯૧ વ૦ ફાગ [૦] વદિ સોમે મહીસાણાવાસ્તવ્યશ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતીય શ્રે૦ વીરપાલ....પૂનાશ્રેયસે શ્રીસંમવનાથ-વિનં કારિતં પિપ્પ(પ્પ)લીયગચ્છે શ્રીલલિતચંદ્રસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિ(ષ્ઠિ)તં ॥શ્રી॥”

આ ગામમાં ૮૦૦ જૈનોની લગભગ વસ્તી છે, ૨ ઉપાશ્રયો અને ૪ મોટી જૈન ધર્મશાળાઓ છે. અહીં ૧૧ જિનમંદિરો છે, તેમાં ૮ મંદિરો તો શિખરખંધી અને રમણીય છે.

(૧-૨) સૌથી મોટું અને વિશાળ મંદિર બજારમાં આવેલું છે. એને બે માળ છે. તેમાં નીચે મૂળનાથક શ્રીમનમોહન પાર્શ્વનાથ ભગવાન છે, જ્યારે માળ ઉપર શ્રીનેમિનાથ ભગવાન ગિરાજે છે. આ મંદિરમાં ત્રણ પ્રાચીન મૂર્તિઓ છે. એક પ્રાચીન ગૃહસ્થ મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૨૫૭ નો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સં ૧૨૫૭ આષાઢ શુદ્ધ ૯ મહં શ્રીજમ્બકસુત મહં શ્રીશાંતિ.....॥”

આ મૂર્તિ આ મંદિરના બંધાવનારા શ્રેષ્ઠીની હોય તો આ મંદિર અને ગામ તેરમા સૈકા પહેલાંનું પુરવાર થાય.

૧. “પ્રાચીન લેખસંગ્રહ”—વિજયધર્મસૂરિ સંગ્રહિત : ભા. ૧, લેખાંક : ૧૫૪.

(૩) મહારાજની ખડકીમાં શ્રીશાંતિનાથ લગવાનું ઘર-ઢેરાસર છે. (૪-૫) સ્થંધવી પોળમાં આદિનાથ લગવાનું મંદિર ઘૂમટખંધી અને શ્રીમહાવીરસ્વામી લગવાનું મંદિર શિખરખંધી છે. (૬) પટવા પોળમાં શ્રીશાંતિનાથ લગવાનું મંદિર ધાળાખંધી છે. (૭-૮) શુકલવાડામાં શ્રીવિમલનાથ લગવાનું અને શ્રીસુમતિનાથ લગવાનું મંદિરો શિખરખંધી છે. શ્રીસુમતિનાથના ઢેરાસરમાં એક આચાર્યમૂર્તિ ઉપર સં. ૧૨૫૭ નો પ્રાચીન લેખ આ પ્રકારે છે:—

“સં ૫૭ વાપાદ શુદ્ધ ૧ ગુરો પૂજ્યશ્રીહિમચંદ્રસૂરીનાં મૂર્તિ[:] ॥ આગમગચ્છે ॥ સં ૧૨૫૭ ॥”

(૮) ભેશીની ખડકીમાં શ્રીશાંતિનાથ લગવાનું મંદિર, (૯) મોતી જડીઆની ખડકીમાં શ્રીઆદિનાથ લગવાનું અને (૧૦) મોચીવાડામાં શ્રીઆદિનાથ લગવાનું મળીને ત્રણે મંદિરો શિખરખંધી રચનાવાળાં છે.

અહીં શ્રીયશોવિજય સંસ્કૃત પાઠશાળા વગેરે જૈન સંસ્થાઓ છે.

૩૬. ગાંભ

(કોડા નંબર : ૧૧૧૯)

પાટણથી ૨૪ માઈલ દૂર અને ધીણોજ સ્ટેશનથી ૬ માઈલ દૂર આવેલું ગાંભ શુજરાતનું અતિપ્રાચીન ગામ છે. જૈન ગ્રંથોમાં ગાંભ અને ગંભુતા એવાં એનાં નામો ઉલ્લેખાયેલાં મળી આવે છે. એક સમયે ગાંભ ગામ જૈનોનું કેન્દ્રસ્થાન હતું અને ૧૪૪ ગામના જૂથમાં આવેલું મુખ્ય નગર હતું, એમ દાનપત્રો પરથી જણાય છે.^૧

૧. (ટાકોદી) સં. ૨૦૦૭ના અંક : ‘બુદ્ધિપ્રકાશ’માં “સોલંકી યુગનાં બે અપ્રસિદ્ધ તામ્રપત્રો પ્રગટ થયાં છે. તેમાં પહેલું તામ્રપત્ર મહારાજધિરાજ શ્રીમત્ત્રિલોકચમલ શ્રીકર્ણદેવનું છે. તેમાં નોંધેલું દાન ટાકવવી ગામના મહામાલ્ય શ્રીપ્રદુરને બંધાવેલ વસતિકાના શ્રીસુમતિનાથદેવને આપેલું છે. દાનમાં આપેલી ભૂમિ ગંભુતાના ૧૪૪ ગામના જથ્થામાં આવેલા કાણોદા ગામની પૂર્વ સીમામાં આવી હતી. એની ઉત્તરે કાકાવાસણ ગામની સીમાનો ઉલ્લેખ આવે છે. આ દાન વિ. સં. ૧૧૪૦ ના પોષ વદિ ૧૪ ને સોમવારે ઉત્તરાયણ પર્વને દિવસે આપેલું છે. એ સમયે કર્ણદેવનો મુકામ દયાવડામાંની વિજય છાવણીમાં હતો. દાનશાસનનો લેખ કાયસ્થ વટેશ્વરના પુત્ર કેમ્બે ધડેલો છે ને એનો દૂતક મહાસાધિવિગ્રહિક શ્રીપ્રભાકર છે. લેખને અંતે રાજની સહી છે.

બીજું તામ્રપત્ર પરમભટ્ટારક મહારાજધિરાજ શ્રીજયસિંહદેવનું છે. લેખની શરૂઆતમાં પુરોગામી રાજાઓની યાદી આપવામાં આવી છે. તેમાં પ. મ. પ. શ્રીભૂષરાજદેવ, પ. મ. શ્રીઆમુંડરાજદેવ, પ. મ. શ્રીદુર્લભરાજદેવ, પ. મ. શ્રીભીમદેવ તથા પ. મ. શ્રીમત્ત્રિલોકચમલ શ્રીકર્ણદેવની નામવલી આવે છે. દાનની મિતિ વિક્રમ સં. ૧૧૫૬ના આષાઢ સુદિ ૧૫ ને સોમવારની છે. દાન પાટનગર અણહિલપાટકમાંથી જ આપવામાં આવેલું છે. દાનનો મુખ્ય ભાગ ટાકોવી ગામના મહામાલ્ય શ્રી. પજ્જકના પુત્ર હકુર શ્રીવેલદેવે કરાવેલો ‘વાપી’ ને કાંતો ‘વાણી’—સરસ્વતીને આપ્યો છે ને થોડો ભાગ ટાકોવી ગામના મહામાલ્ય શ્રીયશોરાજે સ્થાપેલા સુમતિનાથદેવને આપ્યો છે. દાનની ભૂમિ ગંભુતાના ગામમાં આવી હતી. એની પૂર્વે કામેલી ગામ જતા માર્ગનો, દક્ષિણે ગંભુતા ગામના પાદરનો, ને પશ્ચિમે વડાવવી અને ટાકવવી ગામના માર્ગનો ઉલ્લેખ આવે છે. દાનશાસનનો લેખક કાયસ્થ વટેશ્વરનો પૌત્ર આલપટલિક શ્રીળીજસ્ર છે ને દૂતક મહાસાધિવિગ્રહિક શ્રીઆહિલ છે. લેખને અંતે રાજની સહી છે.

બંને દાનની ભૂમિ ગંભુતાના ૧૪૪ ગામના જૂથમાં આવેલી છે. આ ગંભુતા એ ધીણોજ સ્ટેશન અને મોઢેરા વચ્ચે આવેલું ગાંભ ગામ છે. કાણોદા એ ચાણુરમાની દક્ષિણે આવેલું કનોડા ગામ છે. એની નજીકમાં આવેલું કાકાવાસણ એ કકાસણ છે. દયાવડા એ ધીણોજની ઈશાન આવેલું દયાવડા છે. અણહિલપાટક એ હાલના પાટણની નજીકમાં આવેલું તે સુવિદિત છે. કામેલી એ ઊંઝા અને સિદ્ધપુર વચ્ચે આવેલું કામલી ગામ હોઈ શકે. એ ગામ ગાંભથી વીસેક માઈલ જેટલું દૂર છે પરંતુ લેખમાં તો માત્ર ગામ જવાના માર્ગનો ઉલ્લેખ છે. એનો દિશા પણ ગરાબર બંધખેસે છે. વડાવવી એ હાલનું વડાવલી અને ટાકોવી એ હાલનું ટાકોદી છે. આ રીતે દાનપત્રોમાં જણાવેલા બધાં ગામ ઓળખી શકાય છે.

આ બંને તામ્રપત્રોમાં મદત્વનો મુદ્દો એ છે કે, દાન જૈનધર્મનાં દેવાવયોને આપવામાં આવ્યાં છે. આ ઉપરથી એટલું સ્પષ્ટ થાય છે કે, કુમારપાલની પહેલાં થયેલા આ રાજવીઓ પણ જૈન સંસ્થાઓને કાયમી આવક અંગે ભૂમિદાન દેતા હતા.

આ ટાકોદી ગામમાં આજે કોઈ જૈન મંદિર હયાત નથી. આ મંદિર અહીંની ભૂમિમાં દટાયેલું હોવું જોઈએ. એની મૂર્તિઓ

જેન સૂત્રોના આદિ ટીકાકાર શ્રીલાંકાચાર્યે 'આચારંગસૂત્ર'ની ટીકા આ ગામમાં રહીને જ શકસંવત્ ૭૮૪ (વિ. સં. ૯૧૯)માં પૂરી કરી હતી. પ્રાચીન વૈદ્ય ગ્રંથ 'સુશ્રુત'ની રચનાનું માન આ ગામને જ મળે છે. તેઓ કહે છે:—

“અહં हि धन्वन्तरिरादिदेवो, जरारुजामृत्युहरोऽपराणाम् ।
शल्याङ्गमङ्गैरपरैरुपेतं(तः) प्राप्नोऽस्मि गांभूय इहोपदेष्टुम् ॥”

આ ગ્રંથની રચના કોણે, ક્યારે કરી એ સંબંધી કશું જાણવા મળતું નથી પરંતુ ગ્રંથના આભ્યંતર નિરીક્ષણથી તેઓ કોઈ રાજમાન્ય જૈન ચૈત્યવાસી હોય એવો આભાસ મળે છે. તેમણે અહીંના જૈનમંદિરમાં રહીને 'સુશ્રુત'ની રચના કરી હોય એમ જણાય છે.

મંત્રીશ્વર વિમલના પૂર્વજ નીના શેઠ શ્રીમાલનગરથી પ્રથમ ગાંભૂમાં આવીને રહ્યા હતા. ગૂર્જરનરેશ વનરાજે (ધ. સ. ૭૪૬ થી ૮૦૬) તેમને પાટણમાં રહેવાને આમંત્રણ આપ્યું અને તેમના પુત્ર લહરને દંડનાયક તરીકે

અને તેના પરના શિલાલેખો મળી આવે તો ઇતિહાસમાં અપૂર્વ પ્રકાશ પાડનારું સાધન ગણાય છે. બીજા તામ્રપત્રમાં જણાવ્યા મુજબ આ સુમતિનાથ મંદિર ટાકોવી ગામના મહામાત્ય શ્રીયશોરાજે રચાવ્યું હતું. આ યશોરાજ શ્રેષ્ઠી કોણ હતા એનો પત્તો એવા શિલાલેખીય સાધનોમાંથી મળી આવે. એ બંને મૂળ દાનપત્રો જેવા પ્રકાશિત થયાં છે તેવાં અહીં સંગ્રહને ખાતર નોંધવામાં આવે છે:—

(૧) શ્રી. કણ્ઠિદેવનું તામ્રપત્ર :

૧. વિક્રમ સંવત્ ૧૧૪૦ પૌષ વદિ ૧૪ સોમેડય દયાવહાવાસિતશ્રીમદ્વિજયિકટકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિતમહારાજાધિરાજશ્રીમત્ત્રિલોક્યમલ્લ-શ્રીકર્ણદેવઃ સ્વમુજ્યમાનગંભૂતાપ્રતિવદ્ચતુશ્વત્તારિશદધિકપ્રામશતાન્તઃપાતિનઃ સમસ્તરાજપુરુષાન્ બ્રાહ્મણોત્તરાંસ્તન્નિવાસિજનપદાંશ્વ બોધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા । અથોત્તરાચળપર્વણિ ચરાચરગુરં ભગવંતં મવાનોપતિમભ્યર્ચ્ય સંસારાસારતાં વિચિત્ર્ય નલિનીદલગતજલલતરલતરં પ્રાણિતવ્યમાકલ્ય એહિકમામુષ્મિકં ચ ફલમંગીકૃત્ય પિત્રોરાત્મનથ પુણ્યયશોભિવૃદ્ધ્યે ટાકવવીપ્રામમહામાત્યશ્રીપ્રજ્ઞન્નકારિતવસતિકાયાં શ્રીસુમતિનાથદેવાય કાણોદાપ્રામે પ્રામસ્ય પૂર્વદિક્ વિમાને ભૂમિ હલવાહ ૨. વિશાપક ૧૮ રૂપક ૩ રૂપકત્રયોપેતાષ્ટાદશવિશાપકાધિકહલવાહદ્વયભૂમી તરુચાસ્યાશ્વ પૃષ્ઠતો વિશાપકં યતિવીજવાપમીહિ સે ૧ નવસેતિકા ઇતિ પ્રત્યા કેશરંઃ સનન્વિતા શાસનેનોદકપૂર્વમસ્માભિઃ પ્રદત્તા । અસ્યાશ્વ પૂર્વસ્યાં દિશિ વણિક્ હરિચુયા । વણિક્ હરિયા । બ્રાહ્મણ વરાહ । વણિક્ સામ્બિય । વણિક્ પાસ । વિશ્વરૂપ । મહલુયાદીનાં ક્ષેત્રાણિ । દક્ષિણસ્યામ્ ક્ષેત્રાણાં માર્ગઃ । પશ્ચિમાયાં કાણોદાપ્રામપાદં । ઉત્તરસ્યાં વારપક્ષેત્રે કાકાવાસણીયસીમા । માલાવરવાપનક્ષેત્રં ચ । ઇતિ ચતુરાષાટોપલક્ષિતાં ભૂમિમેનામવગમ્ય એતન્નિવાસિજનપદેર્યચ્ચાદીયમાનમાગભોગકરહિરણ્યાદિ સર્વદા સર્વમાજ્ઞાશ્રવણવિપર્યેભૂત્વાસ્મે દેવાય સમુપનેતવ્યં । સામાન્યં ચૈતતપુણ્યફલં મત્વા-ડસ્મદ્ગજૈરન્યૈરપિ ભાવિમોક્તૃભિરસ્મદ્પ્રદત્તધર્મદાયોયમનુમંતવ્યઃ પાલનીયથ્વ ઉક્તં ચ ભગવતા વ્યાસેન ॥ પઠિં વર્પસહસ્રાણિ સ્વર્ગે-તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ । અક્ષેતા ચાનુમંતા ચ તાન્યેવ નરકં વસેત્ ॥

લિખિતમિદં શાસનં કાયસ્થવટેશ્વરસુતકેકેકેન । દૂતકોડગ્ર મહાસાંધિવિગ્રહિકશ્રીપ્રભાકરઃ ।

શ્રીકર્ણદેવસ્ય ॥

(૨) શ્રી. જયસિંહદેવનું તામ્રપત્ર :

રાજાવલીપૂર્વવત્પરમમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વર—શ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્વાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીચામુદરાજદેવપાદાનુધ્વાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીકુલભરાજદેવપાદાનુધ્વાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીભીમદેવપાદાનુધ્વાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજ—શ્રીમત્ત્રિલોક્યમલ્લશ્રીકર્ણદેવપાદાનુધ્વાતપરમ-મહારકમહારાજાધિરાજશ્રીજયસિંહદેવઃ સ્વમુજ્યમાનગંભૂતાપ્રતિવદ્ચતુશ્વત્તારિશદધિકપ્રામશતાન્તઃપાતિનઃ સમસ્તરાજપુરુષાન્ બ્રાહ્મણોત્તરાંસ્તન્નિવાસિજનપદાંશ્વ બોધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા । વિક્રમસમ્વત્ ૧૧૫૬ આષાઢ શુદિ ૧૫ સોમે । અથોડ શ્રીમદળહીલપાટકે આપાહોપર્વણિ ચરાચરગુરં ભગવંતં મવાનો-પતિમભ્યર્ચ્ય સંસારાસારતાં વિચિત્ર્ય નલિનીદલગતજલલતરલતરં પ્રાણિતવ્યમાકલ્ય એહિકમામુષ્મિકં ચ ફલમંગીકૃત્ય પિત્રોરાત્મનથ પુણ્યયશોભિવૃદ્ધ્યે ટાકોવોપ્રામમહામાત્યશ્રીપ્રજ્ઞકુસુતઠકુરશ્રીવેલહ્લેન કારિતવાગ્યે ગંભૂતાયાં ભૂમિ વિચ ૪ વહંતિ હલ ૧૮ અષ્ટાદશહલનાં સપ્તાન્તમી શાસનેનોદકપૂર્વમ-સ્માભિઃ પ્રદત્તા । અસ્યાશ્વ ભૂમેઃ પૂર્વસ્યાં દિશિ કાવેલોપ્રામમાર્ગઃ । દક્ષિણસ્યાં દિશિ ગંભૂતાપ્રામપાદં કિંચદ્વીર્જીર્ણકપયઃ । પશ્ચિમાયાં આલમતદાગિકા । વડાલીપ્રામટાકવવીપ્રામયોઃ સૂકઃ માર્ગઃ ઉત્તરસ્યાં દિશિ આશાપુરીયવિનાયકઃ । ક્ષેત્રમાર્ગ આમાક્ષેત્ર દેગડિક્ષેત્ર અજિતક્ષેત્ર ચેતિ ચતુરાષાટોપલક્ષિતાં ભૂમિમેનામવગમ્ય તન્નિવાસિજનપદેર્યચ્ચાદીયમાનમાગભોગકરહિરણ્યાદિ સર્વે સર્વદાજ્ઞાશ્રવણવિપર્યેભૂત્વાસ્મે વાણ્યે સમુપનેતવ્યં । સામાન્યં ચૈતતપુણ્યફલં મત્વા-ડસ્મદ્ગજૈરન્યૈરપિ ભાવિમોક્તૃભિરસ્મદ્પ્રદત્તધર્મદાયોયમનુમંતવ્યઃ પાલનીયથ્વ । તથા ટાકોવીપ્રામમહામાત્યશ્રીયશોરાજીયસુમતિનાથદેવાય । ટાકોવીપ્રામ-સક તલાવવીપાણક । હુંધકાણુગકરાદીનાં સક્રામાવ્યાદ્ । તથા દ્વિતીયમર્દમસ્યે વાણ્યે ચ શાસનેન પ્રદત્તમિતિ મત્વા પરિપંથિના કેનાપિ ન કાર્યા । ઉક્તં ચ ભગવતા વ્યાસેન ।

યાનીહ દત્તાનિ પુરા નરેન્દ્રેદાનાનિ ધર્માર્થયશસ્કરાણિ । નિર્માલ્યવંતિ(ત્વ)પ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદરીત ॥

વહુર્ભિર્વુધા મુકા રાજમિઃ સગરાદિમિઃ । યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥

લિખિતમિદં શાસનં કાયસ્થવટેશ્વરપોત્ર-આક્ષપટલિકશ્રીવીજસથેન । દૂતકોડગ્ર મહાસાંધિવિગ્રહિકશ્રીચાહિલઃ ।

શ્રીજયસિંહદેવસ્ય ॥

નીચે. આ નીના શેઠે પાટણમાં વિદ્યાધરગચ્છ માટે શ્રીઋષભદેવનું ભવ્ય મંદિર બંધાવ્યું હતું. સં. ૧૨૨૮માં સૈદ્ધાંતિક યજ્ઞદેવના શિષ્ય પાર્શ્વનાથે આ ગામમાં જાંખૂ નામના શ્રાવકના જિનાલયમાં તેની સહાયતાથી શક સંવત્ ૮૨૬માં રચેલી 'શ્રાવકપ્રતિક્રમણસૂત્ર' પરની વૃત્તિ તાડપત્ર પર લખી હતી.^૧ સં. ૧૩૦૫માં 'ઉપાંગ-પંચક'ની વૃત્તિઓ અહીં જ લખાઈ હતી.^૨ આ સિવાય અહીં બીજા કેટલાક ગ્રંથો રચાયા હોવાની હકીકત બાણવા મળે છે. ડૉ. પિટર્સને રિપોર્ટ ત્રીજાના પૃ. ૫૦માં ગંભૂતાને ખંભાત તરીકે ભૂલથી ઓળખાવ્યું છે.

આ વિગતોથી બાણી શકાય છે કે પાટણ વસ્ત્યા પહેલાં કે તેની આસપાસમાં જૈન પ્રવૃત્તિનું આ સારું મથક હતું. એ સમયે અહીં અનેક જિનમંદિરો હોવાં જોઈએ. જાંખૂ નામના શ્રાવકના જિનાલયનો ઉલ્લેખ ઉપર આવી ગયો છે. આ ગામની પ્રાચીનતાનો પુરાવો આપતા અહીંના મોટા ટેકરાઓ, વીખરાયેલાં ખંડિયેરો વગેરે આજે પણ જોઈ શકાય છે.

અહીં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું બે માળનું મોટું મંદિર છે. મૂળનાયક ઉપર લેખ નથી પરંતુ મૂર્તિ પ્રાચીન અને પ્રભાવશાળી છે. આ મંદિરમાં મૂર્તિઓનો પરિવાર પ્રમાણમાં ઘણો છે. મોટા ભાગની મૂર્તિઓ અહીંની જમીનમાં દટાયેલી હતી તે જ મળી આવેલી આ મંદિરમાં છે.

★

૩૭. મોઢેરા

(કોઠા નંબર : ૧૧૨૦)

મોઢેરાનું પ્રાચીન સૂર્યમંદિર આજે પણ ગૂજરાતની જૈનેતર કળાસંપત્તિનો દર્શનીય નમૂનો છે. આ મંદિરની બાંધણી-કારણી વિશે અનેક વિદ્વાનોએ પોતાની કલમને કસવામાં ઠીક પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે છતાં કોઈ સમભાવી વિદ્વાને અહીંનાં જૈન અવશેષો તરફ જરા સરખી નજર કરવાનો કે આલેખવાનો પ્રયત્ન કર્યો નથી.

અહીં એક મૂર્તિ જે હતુસાનજી તરીકે પૂજાય છે તે વાસ્તવમાં પ્રજ્ઞાશાંતિ નામના યક્ષની ખંડિત મૂર્તિ લાગે છે. જૈનોએ આ શાસનદેવ યક્ષનું જે વર્ણન કર્યું છે તેવી એની રચના જોવાય છે.

ગામ બહાર જૈન મંદિરનું ખંડિયેર બહુ છે. એની સામે વિશાળ કુંડ છે ને કુંડમાં નાની દેરીઓમાં પદ્માસનસ્થ જૈન મૂર્તિઓ જોવાય છે. કહેવાય છે કે થોડા સમય પહેલાં કુંડનું સમારકામ થયું ત્યારે નીચેના ભાગમાંથી ૧૫-૧૬ જનમૂર્તિઓ નીકળી હતી પરંતુ સમારકામ કરાવનાર ઉપરી અધિકારીએ એ સ્થળે મૂર્તિઓને માટીથી પૂરી દીધી છે. આ હકીકત સાચી હોય તો ગૂજરાત માટે શરમજનક બીના લેખાય. પ્રાચીન શિલ્પ જૈનોનું હોય કે જૈનેતરોનું પરંતુ એ સમસ્ત ગૂજરાતનો સંપત્તિ છે. એ જૈનો જેટલી જ જૈનેતરો માટે સન્માનનીય છે.

આજનું મોઢેરા નવું વસ્તું હોય એમ લાગે છે. ગામની ચારે બાજુએ મોટા ટેકરાઓ અને ધૂળમાં દટાયેલાં અવશેષો જોવાય છે, એ સ્થળે પ્રાચીન મોઢેરા વસેલું હશે.

'પ્રભાવકચરિત'માં ઉલ્લેખ છે કે, બખ્ષભટ્ટિસૂરિના ગુરુ સિદ્ધસેનસૂરિ (આઠમો સૈકો) અહીંના મહાવીર ભગવાનની યાત્રા કરવા પધાર્યા હતા. તેમણે આ મોઢેરા તીર્થમાં શ્રીબખ્ષભટ્ટિને વિ. સં. ૮૦૭ના વૈશાખ સુદિ ૩ના દિવસે દીક્ષા આપી, તેમનું નામ ભદ્રકીર્તિ રાખવામાં આવ્યું હતું.

ઔદમા સૈકાના શ્રીજિનપ્રભસૂરિ કહે છે કે, 'મોઢેરામાં શ્રીવીર જિનેશ્વર છે.' અર્થાત્ શ્રીમહાવીરસ્વામીનું પ્રાચીન મંદિર છે. એ મંદિરની શ્રીબખ્ષભટ્ટિસૂરિ (નવમો સૈકો) નિત્ય યાત્રા કરતા હતા.

આ ગામના નામ ઉપરથી કેટલાક જૈનાચાર્યો 'મોઢેરગચ્છીય' કહેવાય છે. મોઢ વણિકોથી આજે લાગ્યે જ કોઈ અબાણ્યું હશે. કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહૈમચંદ્રાચાર્ય મોઢ જ્ઞાતિમાં જન્મ્યા હતા અને મહાત્મા ગાંધીજી પણ એ જ જ્ઞાતિનું સંતાન હતા.

૧. "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ" પૃષ્ઠ ૨૮૨

૨. "જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિસંગ્રહ" પૃષ્ઠ ૧૨૫, પ્રતિ અંક: ૨૦૬

આને અહીં શ્રીલીડલંબન પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું સુંદર મંદિર છે.

પાટણથી મોઢેરા છ—સાત ગાઉ દૂર છે.

★

૩૮. સંકેર

(કોઠા નંબર : ૧૧૩૦)

માહુંદરોડ રેશનથી ૩ માઈલ અને પાટણથી અગ્રિપૂણે લગભગ ૧૦-૧૧ માઈલ દૂર સંકેર નામનું ગામ છે.^૧ આ ગામ પુરાણ હોવાનાં ચિહ્નો લેવાય છે. આસપાસની ભૂમિ ઉપર પ્રાચીન શિલ્પકૃતિઓ, કોરણીલયાં પથ્થરો જ્યાં ત્યાં પડેલા મળી આવે છે. મકાનોની દીવાલોમાં ચણી લીધેલા એવા પથ્થરો પણ ક્યાંક દેખાય છે. મકાનોના પાયા વગેરે તો દૂર દૂર સુધી નજરે પડે છે, આથી આ ગામ અસલ મોટું નગર હશે એમ પણ લાગે છે. ગામના ચોરામાં આવેલાં મૂર્તિ વગરનાં બે મંદિર વિશે “આકિંચોલોલકલ સર્વે ઓક્ નોર્ધન ગૂજરાત”ના લેખકોની નોંધ મુજબ : એક મંદિર તો છઠ્ઠી શતાબ્દી જેટલું પ્રાચીન હોય એવું અનુમાન દોરવામાં આવ્યું છે. આ હકીકત વિશ્વસનીય હોય તો આ ગામ છઠ્ઠી શતાબ્દી પહેલાંનું મનાય.

એ પછી આ ગામ વિશેનું ખારમી સદીનું તો તામ્રપત્રીય અકાટ્ય પ્રમાણ સાંપડે છે. સોલંકી કણ્વદેવે સં. ૧૧૪૮ માં સૂણુક ગામનું તળાવ ચાલુ રાખવા માટે કાલી ગામની કેટલીક જમીન દાનમાં આપી હતી, તેમાં આપેલી જમીનના ખુંટ લખતાં સંકેર ગામનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે આવે છે :—

“.... ..અત્યાશ્ર મૂનેઃ પૂર્વત્યાં દિશિ મદારિકાક્ષેત્રં તથા બ્રાહ્મણરુદ્ર | નેહાલાલાક્ષેત્રં ચ | દક્ષિણત્યાં મહિપરામક્ષેત્રં | પશ્ચિ-
માયાં સંદેરગ્રામસીમા | इति चतुरावाटोपलक्षितां મૂમિ....”

આવા પ્રાચીન ગામમાં જોનોએ પણ પોતાની સાંસ્કૃતિક સાધનામાં પીછેહઠ કરી નહિ હોય, પણ કમનસીબે એ વિશે કશું જાણવા મળતું નથી. હા, સં. ૧૩૫૩ માં વીજાપુરમાં પેથડ નામના શ્રેષ્ઠીએ લખાવેલી ‘ભગવતીસૂત્ર’ની પ્રતિની એક પ્રશસ્તિમાંથી અહીંના મંદિર વિશે આ પ્રકારે સૂચન મળે છે :—

“યોડચીકરન્મણ્ડપમાત્મપુણ્યવલ્લીમિવારોહયિતું સુકર્મ્મા | ગ્રામે ચ સંદેરકનાન્નિ વીરચૈત્યેડજનિ શ્રેષ્ઠિવરઃ સ મોક્ષુઃ ||”^૨

—સત્કર્મશીલ મોખૂ નામે શ્રેષ્ઠી સંકેરેક ગામમાં થયો, જેણે આ ગામના વીરચૈત્યમાં પોતાના પુણ્યરૂપી વેલડી પર ચડવા માટે મંડપ બંધાવ્યો.

આ ઉલ્લેખથી જણાય છે કે, સં. ૧૩૫૩ પહેલાં અહીં વીર જિનેશ્વરનું મંદિર હતું, જેમાં મંડપ બંધાવવામાં આવ્યો.

વળી, સં. ૧૫૭૧માં શ્રેષ્ઠી પરવત અને કાન્હાએ લખાવેલી અનેક પ્રતિઓમાં તેમના પૂર્વજોની વંશાવલી અને તેમના સુકૃત્યોની નોંધ ૩૪ શ્લોકની પ્રશસ્તિમાં આપી છે.^૩ તે તે પૂર્વજોના સુકૃત્યોની અને વિશિષ્ટ ઘટનાઓની સાલવારી પણ તેમાં નોંધી છે, તેમાં અહીંના મંદિર વિશેનો ઉલ્લેખ આ પ્રકારે કર્યો છે :—

“સંદેરકેડગહિલ્પાટકપત્તનત્યાસન્નેય એવ નિરમાપયદુચ્ચૈત્યમ્ | સ્વત્વૈઃ સ્વકીયકુલદૈવતવીરસેશંક્ષેત્રાધિરાજસતતાશ્રિતસન્નિધાનમ્” ||૭||

—પેથડ નામના શ્રેષ્ઠીએ અણહિલપુર પાટણની પાસે આવેલા સંકેરેક ગામમાં પોતાના ધનવટે પોતાની કુલદેવતા અને વીરસેશ (?) ક્ષેત્રપાલથી સેવાયેલ ચૈત્ય કરાવ્યું.

૧. પ્રો. લોગીલાલ સાંડેસરા કૃત “વસ્તુપાત્રનું વિદ્યામંડળ અને બીજા લેખો”માંથી આ ગામની કેટલીક હકીકત તારવી પડે છે.

૨. “જૈન પુસ્તક પ્રશસ્તિસંગ્રહ” પૃ. ૧૮, પ્રશસ્તિ અંક : ૧૬.

૩. “જૈન સાહિત્યપ્રદર્શન શ્રીપ્રશસ્તિ સંગ્રહ” પૃષ્ઠ : ૭૨, પ્રતિ અંક : ૨૬૯.

એ જ શ્રેષ્ઠી પેથડે આ સિવાય એક મૂર્તિનો છુણોદ્ધાર કરાવી પોતાના ઘર-દેરાસરમાં સં. ૧૩૬૦માં સ્થાપન કર્યાની નોંધ આ પ્રકારે એ પ્રશસ્તિમાં નોંધી છે:—

“ગોત્રેડત્રૈવાચાતવિન્નં મીમસાધુવિધિપ્સિતમ્ । યં પિત્તલમયં હૈમદદ્દમર્દયસન્ધિમકારયત્ ॥૮।

ચરમજિનવરેન્દ્રસ્ફારમૂર્તિ વિધાપ્ય ગૃહજિનવસતૌ પ્રાતિષ્ઠીપદ્ શુદ્ધલને ॥૯॥”

—પોતાના ગોત્રમાં થઈ ગયેલા લીમ શ્રેષ્ઠીએ પહેલાં ભરાવેલી આદિ જિનેશ્વરની પિત્તલમયી મૂર્તિને સુવર્ણથી દઢ સંધિવાળી કરાવી. વળી, ભગવાન મહાવીરસ્વામીની સુંદર મૂર્તિ ભરાવીને સારા મુદૂર્તમાં પોતાના ઘર-દેરાસરમાં સ્થાપન કરી.

તે પછીના શ્લોકમાં જણાવ્યું છે કે સં. ૧૩૬૦માં જ્યારે કર્ણધેલો પાટણમાં રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે એ મૂર્તિઓને સ્થાપન કર્યા બાદ શ્રેષ્ઠી પેથડે અહીંથી શત્રુજય અને ગિરનારની યાત્રા માટે સંઘ કાઢ્યો.

આ બંને ઉલ્લેખોથી આ ગામમાં સં. ૧૩૬૦ પહેલાં એક કરતાં વધુ જિનમંદિરો હોવાનું સૂચન મળે છે અને તેમાં ઉલ્લેખાયેલા શ્રેષ્ઠીઓ અને તેમના પૂર્વજો આ ગામના વતની હોવાની નોંધથી આ ગામમાં ચૌદમા સૈકા પહેલાં જૈનોની સારી વસ્તી હશે એવું અનુમાન નીકળે છે. અહીંના વીરચૈત્યનો આજે પત્તો નથી.

આજે તો અહીં માત્ર પચાસેક જૈનોની વસ્તી છે અને એક શિખરણધી મંદિર છે.

મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન છે. તેમાં એક મહાવીરસ્વામી ભગવાનની મૂર્તિ નીચે સં. ૧૩૩૨ના મહા સુદિ ૧૫નો એક લેખ કેતરેલો છે. તેમાં હારીજગચ્છના એક શ્રેષ્ઠીએ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિના શિષ્ય ગુણભદ્રસૂરિના ઉપદેશથી મહાવીરસ્વામીની મૂર્તિ ભરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે. એટલે આ મૂર્તિ સંભવતઃ ઉપર્યુક્ત વીરચૈત્યની હશે એવું અનુમાન કરી શકાય. બીજી બે મૂર્તિઓના પળાસણ ઉપર લેખો છે પણ જ્ઞાસ્તરમાં ઢંકાઈ ગયેલા હોવાથી વાંચી શકાતા નથી. એ સિવાયની ધાતુ મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૪૮૪, સં. ૧૫૦૭, સં. ૧૫૨૧, સં. ૧૫૨૭, સં. ૧૫૩૩, સં. ૧૫૬૪ ના લેખો મળી આવે છે.”

★

૩૯. શંખલપુર

(કોઠા નંબર : ૧૧૩૪)

ખેચરાજી સ્ટેશનથી ૧ માઇલ દૂર શંખલપુર નામે ગામ છે. શંખલપુર નામને શુદ્ધ કરવાના હેતુથી કેટલાક તેને ‘શંખલપુર’ પણ કહે છે, પરંતુ એ બંને નામો ખરાં નથી. વસ્તુતઃ લખમણ નામના રાજાએ પોતાના નામ ઉપરથી આ ગામ વસાવ્યું હોવાથી તેનું ખરું નામ તો ‘સલખણપુર’ છે. કવિ શ્રીગુણવિજયજીએ સં. ૧૬૮૭માં રચેલા “કોચરવ્યવહારી રાસ”માં એ સંબંધે આ પ્રકારે ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“ગાઉ પનર પાટણથી દૂર, સલખણપુરનઉં સખલ પહૂર; નૃપ લખમણિ નિવસાવ્યું જેહ, સોહુધ નગર સકલ ગુણગેહ. તે પુરમાં વ્યવહારી ઘણા, ઘરમાં માસતણી નહીં મણા; દાન દીર્ઘ દેવપૂજા કરઈ, સાતે ખેત્ર સદા ઉદ્ધરઈ.”

અહીં ચૌદમા સૈકાથી લઈને સોળમા-સત્તરમા સૈકા સુધી શ્રાવકોની વસ્તી સારી હતી અને તેઓ મોટે ભાગે સંપન્ન હતા; એમ આ વર્ણનથી અને બીજાં અવાંતર પ્રમાણોથી જણાય છે.

ઉપર્યુક્ત રાસ, અહીંના આગેવાન કોચર નામના શ્રેષ્ઠીની નોંધવાયોગ્ય હકીકત આપે છે તે એ કે, એક સમયે કોચર શ્રેષ્ઠી વેપાર અર્થે ખંભાત ગયા. ત્યાં ચતુર્દશીના દિવસે શ્રીસુમતિસાધુસૂરિ(જન્મ: સં. ૧૪૯૪, સ્વર્ગવાસ: સં. ૧૫૫૧)નું વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું. સૂરિજીએ ઉપદેશમાં અહિંસા વિશે જણાવ્યું કે, “જીવદયા પોતે પાળવી એ તો પુણ્ય છે જ પરંતુ બીજા પાસે પળાવવી એ પણ ખાસ કરીને પુણ્યનું જ કામ છે.” એ સમયે શ્રેષ્ઠી કોચરે શુરુ-મહારાજને પ્રસંગોચિત નિવેદન કર્યું કે, “સલખણપુર તાલુકામાં અમારી પળાતી નથી. ત્યાં ખહુચરાજી દેવી પાસે

હિંસક લોકો ઘણા હોવાનો વધ કરે છે.” આ સાંભળી ગુરુજીએ ખંભાતના સંઘમાં પ્રતિષ્ઠિત અને રાજદરબારમાં માનવંતુ સ્થાન ભોગવતા અરહંતમદ્દલ ઝોશવાલ એવા દેસલહરા સાબળસિંહ નામના ગૃહસ્થને બોલાવ્યા અને કોચરની વિનંતિ વિશે કંઈ થઈ શકે તો ધ્યાન આપવા સૂચ્યું. એ જ સમયે સાબળસિંહે પોતાની લાગવગનો ઉપયોગ કરી, સુલતાનતું દરમાન મેળવ્યું અને કોચરને સરપાવ અપાવી, સમશેર બંધાવી, ત્યાંના બાર ગામનો અધિકારી બનાવ્યો. તેણે અધિકાર હાથમાં લેતાવેંત ૧ સૂલખણપુર, ૨ હાંસલપુર, ૩ વડાવલી, ૪ સીતાપુર, ૫ નાવિયાંણી, ૬ ખડિયર, ૭ દૂહડ, ૮ દેલવાડુ, ૯ દેનમાલ, ૧૦ મોઢેર, ૧૧ કાલહરિ અને ૧૨ છમીધું ગામોમાં અમારી પહોં વગડાવ્યો. એ જ દિવસથી ખહુચરાણ વગેરેમાં થતી હવહિંસા બંધ થઈ.”

જો કે આ રાસમાં અહીંનાં મંદિરો વિશે સૂચન નથી પરંતુ ચૌદમા સૈકાના વિનયપ્રભ ઉપાધ્યાયે રચેલી “તીર્થ-માળા”માં ‘પાસ સંતિ જિના નયરિ સલ્લખણપુર’ એવો ઉલ્લેખ હોવાથી આ નગરમાં પાર્શ્વનાથ અને શાંતિનાથનાં બે દેવળો હતાં; એમ સ્પષ્ટ થાય છે.^૨

માંડવગઢના મંત્રી પેથડકુમારે ચૌદમા સૈકામાં બુદ્ધ બુદ્ધ ગામ-નગરોમાં મળીને ૮૪ જિનમંદિર બંધાવ્યાં; તેમાં સૂલખણપુરમાં પણ એક બંધાવ્યું હતું એમ શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિચિત ‘ગુર્વાવલી’થી જણાય છે. એ મંદિર ઉપયુક્ત બે મંદિરો પૈકીનું હશે કે ભિન્ન એ બાળી શકાતું નથી પણ એ બે કે ત્રણ મંદિરો કોઈ રાજકીય આતંકમાં નષ્ટ થઈ ગયાં હશે. આ સંબંધે પુરાવો આપતી આ ગામની સ્થાનિક માહિતી મળે છે કે, સં. ૧૮૪૮ માં કોઈ કોળી રાંતેજથી બે મૂર્તિઓ ચોરીને અહીં લાવેલો, તે અહીંના શ્રાવકોએ ૧ મણ, ૫ શેર દાણા આપીને તેમની પાસેથી વેચાતી લઈ લીધી. તેમાંની એક મૂર્તિ અહીં રાખી અને બીજી મૂર્તિ દુવડ ગામના શ્રીસંઘને આપવામાં આવી હતી. અહીં રાખેલી મૂર્તિ માટે દેરાસર બાંધવાનો વિચાર થતાં શ્રીસંઘે રાજકીય મંજૂરી મેળવી જૂનું ખંડેર જેવું મકાન વેચાતું લીધું. સં. ૧૮૪૬ માં એ જૂના ખંડેરને ખોદીને ઈંટો કાઢતાં તેમાંથી ભોંયડું નીકળી આવ્યું. એ ભોંયરામાંથી ૧૫૦-૨૦૦ જેટલી જિનપ્રતિમાઓ, કાઉસગિયા, કેટલાયે પરિકરો, દીવીઓ, અંગદૂછણાં, ચોરસિયો, સુખડ અને મંદિરનું શિખર વગેરે પુષ્કળ વસ્તુઓ મળી આવી હતી. એમાંનાં લગભગ ૨૦૦-૩૦૦ નંગ કદંબગિરિ લઈ જવામાં આવ્યાં અને બીજી કેટલોક વસ્તુઓ બહાર ગામ આપી દેવામાં આવી, આ હકીકત અહીંના પ્રાચીન મંદિરોનો પુરાવો આપે છે.

નવા મંદિરનો પાયો નાખવામાં આવ્યો અને પ્રતિમા સ્થાપન કરવાયોગ્ય દેરાસરનો થોડો ભાગ સં. ૧૮૭૬ માં તૈયાર થયો. સં. ૧૯૦૫ ના જેઠ વદિ ૮ ને દિવસે એ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી.

આજે અહીં ત્રણ શિખરોવાળું ભોંયરાળંધી વિશાળ મંદિર ઊભું છે. મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન બિરાજમાન છે. મૂળ ગભારો, ભોંયડું અને લમતીના રૂપ ગોખલાઓમાં મૂર્તિઓ વિરાજમાન છે. એ પ્રાચીન મૂર્તિઓ પરના લેખો તપાસવામાં આવે તો અહીંનાં પ્રાચીન મંદિરો અને તે તે સમયે શ્રાવકોની વસ્તી અને સ્થિતિનું અનુમાન કરવું સહેલ બને.

આજે અહીં શ્રાવકોનાં ૪૦ ઘરની વસ્તી છે અને ૨ ઉપાશ્રય છે.

૪૦. ઝીંકુવાડા

(કોડા નંબર : ૧૧૫૫)

આ ગામ પ્રાચીન છે. એવું પ્રાચીન નામ ઝીંકપુર અને ઝંઝપુર હતું. કહેવાય છે કે સિદ્ધરાજ જયસિંહનો જન્મ આ ગામના જંગલમાં ઝુંઝા નામના રણારીને ત્યાં થયો હતો, તેથી સિદ્ધરાજે એ રખારીના નામે આ ગામ વસાવ્યું. ‘ઝાલાવંશવારિધિ’ ના કથન મુજબ : સિંધમાંથી સર્વનાથ થયા પછી આવેલા મકવાણા કુલના ઝાલા ક્ષત્રિયને

૧. “ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ” ભા. ૧, પૃ. ૧-૧૨,

૨. “જૈન સત્યપ્રકાશ” વર્ષ : ૧૭, અંક : ૧.

સિદ્ધરાજના પિતા કેળુદેવે કેટલાંએક ગામ બક્ષિસ આપ્યાં હતાં, તેમાં આ ગામ મુખ્ય હતું પરંતુ કોઈ કારણસર તેઓ પાટડી ગયા તે સમયે ઝીંઝુવાડા પાટણને તાબે ગયું.

રાજકીય દૃષ્ટિએ આ ગામ સીમા ઉપરનું હોવાથી સિદ્ધરાજે અહીં ગામ ફરતો વિશાળ ને મજબૂત કિલ્લો બાંધાવ્યો હતો. જો કે આ કિલ્લો આજે તૂટી ગયો છે અને એ કિલ્લાના મુખ્ય દરવાજા ઉપર મહંમદી ડાકરા અક્ષરે કોતરેલા છે. એ ઉપરથી પણ જણાય છે કે સિદ્ધરાજ જયસિંહના આદેશથી મંત્રીશ્વર ઉદયનની દેખરેખ નીચે આ કિલ્લો બાંધવામાં આવ્યો હતો. સ્થાપત્યની દૃષ્ટિએ ગુજરાતમાં આ કિલ્લો નમૂનેદાર ગણાય છે. અહીં જૂનું તળાવ અને વાવ મજબૂત પથ્થરનાં બાંધેલાં છે. તેનો ઘણોખરો ભાગ પડી ગયો છે. સંભવ છે કે આ તળાવ અને વાવ પણ કિલ્લાની સાથેસાથ બાંધાયાં હશે.

તેરમા સૈકાનો દુર્જનશલ્ય રાજા, જેનો શ્રીશંખેશ્વર તીર્થના પ્રભાવથી કોઈ રોગ મટી ગયો હતો અને શંખેશ્વરના મંદિરનો જેણે જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો તે આ ગામનો નરેશ હતો.

રામગઢીના કિલ્લાની બહાર પણ ગામના કોટની અંદર એક નાનું પ્રાચીન જૈન મંદિર હતું, તેનો ધ્વંસ થઈ ગયો છે પણ તે જગા હજી જૈનોના કબજામાં છે.

અહીં બે માળનું ત્રણ ગલારા અને ત્રણ શિખરવાળું વિશાળ ને લવ્ય મંદિર છે. બંને માળમાં મૂં નાં શ્રીશાંતિનાથ લગવાન છે. તેમની સં. ૧૬૦૫ના મહાસુદિ ૫ ના રોજ પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે.

દેરાસરના ઉપલા માળમાં આવેલા મુખ્ય ગલારામાં એક ખૂણામાં ચોવીશીથી છૂટી પડી ગયેલી એક નાની બેડી મૂર્તિ છે ને બાબુના ગલારામાં જૂના દેરાસરમાંથી લાવેલા આરસના સમવસરણના ત્રણ ગઢની રચનાનો નમૂનો પ્રાચીન છે. એક ખૂણામાં પરિકરથી છૂટા પડી ગયેલા એક નાના કાઉસગિયા આરસના છે અને એક પટ્ટમાં બે બેડી પગલાં છે તે શ્રીહીરરત્નસૂરિના પટ્ટધર જયરત્નસૂરિ અને ભાવરત્નસૂરિનાં છે. તેના ઉપર સં. ૧૭૩૪-૩૫ અને સં. ૧૭૧૫ના લેખો ઉત્કીર્ણ છે.

નીચેના મૂં નાં ઉપર પંચતીર્થનું પ્રાચીન પરિકર છે. પરિકરની ગાદી નવીન છે. તેના પર સં. ૧૬૦૩ના વૈશાખ સુદિ ૩ નો લેખ છે, જે પરિકરના જીર્ણોદ્ધાર સંબંધી છે.

★

૪૧. વડગામ

(કોડા નંબર : ૧૧૫૯)

દસાહા રાજ્યમાં વડગામ જૈન તીર્થસ્થ મનાય છે. અત્યારે શ્રીઆદીશ્વર લગવાનનું શિખરબાંધી લવ્ય જિનાલય છે. તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૦૫ માં થઈ છે. એ પહેલાં ઘર-દેરાસરરૂપે બે ચોરડીઓ હતી.

આ મંદિર વિશે દંતકથા છે કે, અહીં મૂં ના. પાસે લગભગ એક હજાર વર્ષથી અખંડ દીવો પ્રજ્વળે છે. એટલે આ ગામ અને મંદિર એથીયે પ્રાચીન હોવું જોઈએ. અહીંનો કોઈ વખતનો પૂજારી દુષ્કાળ અથવા મરકી આદિ રોગ-આળા વખતે પણ સાચા દિલથી પ્રભુની પૂજા કરતો હતો તેથી તેને હમેશાં નિયમિતપણે અડધો રૂપિયો અને એક પાલી ચોખા અમત્કારિક રીતે મળતા હતા.

મૂળનાયક ઉપર લેખ નથી. ગરદનથી ખંડિત હોય એમ લાગે છે. દેરાસરની દક્ષિણ તરફની ચોકી પાસે એક નાની દેરીમાં શંકરનાં લિંગો છે અને પાસેના ગોખલામાં ગણપતિની મૂર્તિ છે. અહીંના પૂજારીએ પાછળથી આ લિંગો અને મૂર્તિ સ્થાપન કરી દીધાં છે. તેની પાસે દેરાસરમાંથી કાઢી નાખેલું પ્રાચીન પખાસણ છે.

સં. ૧૬૫૫ માં અમદાવાદવાળા શેઠ મનસુખભાઈ ભગુભાઈએ અહીં આરસનું કામ થયું ત્યારે જૂનું પખાસણ

કાઠીને નવું કરાવ્યું તે સમયે મૂ. ના. ને કાયમ રાખ્યા હતા તેથી કંઈક હેરફેર થતાં મૂ. ના.ની દૃષ્ટિ નીચી થઈ હોય એમ કહેવાય છે.

દેરાસર પાસે જ એક મેડીળંધી ધર્મશાળા છે.

૪૨. ઉપરિયાળા

(કોઠા નંબર: ૧૧૬૫)

વીરમગામથી પશ્ચિમ દિશામાં ૧૨ માઈલ દૂર વીરમગામ-ખારાઘોડા રેલ્વે લાઈનમાં ઉપરિયાળા ઇલેગ સ્ટેશન છે. સ્ટેશનથી ૦૧ માઈલ દૂર ઉપરિયાળા ગામ છે. તેમાં શ્રીઆદીશ્વર લ. નું સુંદર મંદિર છે અને લઘુ વિશાળ નવી ધર્મશાળા યાત્રીનું મન પ્રથમ દર્શને જ હરી લે છે.

આ ગામ પ્રાચીન છે. સં. ૧૪૯૨ અને સં. ૧૫૨૫ ના મૂર્તિલેખોમાં ઉપલિખાસર ગામનો ઉલ્લેખ આવે છે. લગભગ પંદરમા સૈકાના અંતે અને સોળમા સૈકાના પ્રારંભમાં શ્રીજયસાગર ઉપાધ્યાયે રચેલી “ચૈત્યપરિપાટી”માં આ રીતે વર્ણન છે:—

“આદિનાહ ઉપલિખયાઅસરી.”

આ ઉપરથી લાગે છે કે સોળમી શતાબ્દીમાં અહીં મૂ. ના. આદીશ્વર લગવાનું મંદિર મૌલુદ હતું પણ કોઈ આસ્માની સુલતાનીના સમયમાં આ મંદિરનો ધ્વંસ થઈ ગયો. તે પછી સં. ૧૯૧૯ ના વૈશાખ સુદ પૂનમના દિવસે એક કુંભારને માટી ખોદતાં જિનમૂર્તિઓનો પત્તો લાગ્યો. જૈન મહાજનોએ એ મૂર્તિઓને હાથ કરી એક નાની ચોરડીમાં એ મૂર્તિઓને પદોણાદાખલ પધરાવી ને તે પછી શિખરણધી મંદિર કરાવી સં. ૧૯૪૪ ના રોજ પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી.

ગામની પૂર્વ બાજુમાં જૂની ધર્મશાળા સાથે જોડાયેલું પણ સ્વતંત્ર શ્રીઆદીશ્વર લ. નું બેઠા ઘાટનું સાદું છતાં રમણીય મંદિર આવેલું છે.

મંદિરને ફરતો કોટ છે, તે ૪૨ ફીટ લાંબો ને ૩૭ ફીટ પહોળો છે. તેની વચ્ચે શોભતું મંદિર મૂળ ગલારો, સલામંડપ અને ત્રણ બાજુના દરવાજાઓ, ઉપર ચોક્કીઓ, એક શિખર, ચાર ઘૂમટો અને વચલી ચોકી ઉપર સામ-રણ્યુક્ત બાંધણીવાળું છે.

મંદિરમાં મૂ. ના. શ્રીઆદીશ્વર લ. છે. જમણી બાજુએ શાંતિનાથ લ. ની શ્વેત આરસની અને ડાબી બાજુએ પીળા આરસની શ્રીપાર્શ્વનાથ લ. ની તેમજ મૂ. ના.ની નીચે સ્થામ આરસની શ્રીનેમિનાથ લ. ની મૂર્તિઓ છે, જે જમીનમાંથી મળી આવી હતી તે જ બિરાજમાન છે. કોઈ મૂર્તિ ઉપર લેખ દેખાતો નથી પણ મૂર્તિઓ પ્રાચીન છે.

સલામંડપમાં આરસ ઉપર કેરેલો રંગિત ચિત્રામણ્યુક્ત સમેતશિખરનો તેમજ ગિરનાર પર્વતનો પદ્મ સુંદર અને કળામય છે.

નાના ગામમાં એકાંત સ્થળમાં આવેલું આ તીર્થધામનું વાતાવરણ આહલાદક છે. દર વર્ષે મહા સુદિ ૧૩ અને કાગણ સુદિ આઠમના રોજ મેળો ભરાય છે.

૧. વિશેષ હકીકત માટે ભુઓ : મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજી કૃત ‘ઉપરિયાળા’ પુસ્તિકા.

૨. અનુક્રમે “જૈન પ્રતિમા લેખસંગ્રહ:” ભા. ૧, લેખાંક: ૫; અને “પ્રાચીન લેખસંગ્રહ” ભા. ૧, લેખાંક: ૪૦૦

૪૩. રાંતેજ

(કોઠા નંબર : ૧૧૯૦)

રાંતેજ ચાણુસ્મા તાલુકામાં આવેલું છે. વહીવંચાઓના આધારે આ ગામ સં ૯૦૦-૯૫૦ ના અરસામાં વસ્તું હોય એમ લાગે છે. એ પછી તો આ ગામ એક નગરીરૂપ બની ગયું હતું. લોકો તેને ‘રત્નાવલી’ નગરીના નામે ઓળખતા હતા. એ સમયે જૈનોનાં લગભગ ૭૦૦ ઘરો અને ત્રણ મોટાં જિનાલયો હતાં. આજે લગભગ ૧૨૦૦ માણુ-સોની વસ્તીમાં ૧૦ ઘર જૈનોનાં છે. એક જૈન ધર્મશાળા, એક ઉપાશ્રય અને એક જૈન મંદિર છે. આજે પણ આ સ્થળ ઐતિહાસિક તીર્થરૂપે પ્રસિદ્ધ છે.

મૂં નાં શ્રીનેમિનાથ લગવાનું ત્રણ શિખરોવાળું મોટું બાવન જિનાલય મંદિર છે. આ દેરાસર ક્યારે બંધાવવામાં આવ્યું તે બાણવામાં આવ્યું નથી પરંતુ દેરીઓમાંની કેટલીક મૂર્તિઓ ઉપર સં ૧૮૯૩ના લેખો છે તેથી એ સમયે આ મંદિર જીર્ણોદ્ધાર પામ્યું હશે અને આ મૂર્તિઓની સ્થાપના થઈ હશે.

સં ૧૬૩૦માં એક પટેલના ઘરના પાયામાંથી શ્રીમહાવીરસ્વામી લગવાનની મૂર્તિ નીકળી આવી હતી. એને કાઢતાં એ ખંડિત થઈ હતી. વળી, મૂં નાં સિવાયની ચાર મૂર્તિઓ ઘણાં વર્ષો પહેલાં ગામની લાગોળમાંથી મળી આવી હતી.

આ મંદિરના મૂળ ગભારામાં બારમી-તેરમી સદીનાં પ્રાચીન પરિકરો અને ગાદીઓ વિદ્યમાન છે. તેના ઉપર પ્રતિષ્ઠિત મૂર્તિઓ પાછળથી નવી મૂકેલી છે. વળી, અહીંના નાના ભોંયરામાં કેટલાક જૂના કાઉસગિયા અને પરિકરો સંઘરી રાખ્યાં છે, તેના ઉપર કેટલાક લેખો છે. તેમાંથી બે લેખો સં ૧૧૫૭ની સાલના છે. એ બંનેમાં રાંતેજ ગામનો ઉલ્લેખ છે જે આ ગામના સ્થાનિક ઇતિહાસની પ્રાચીનતાનું અને આ મંદિરની સ્થાપના સં. ૧૧૫૭ માં કે તે પહેલાં થઈ, તેનું પ્રમાણ આપે છે; એ લેખો અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે:—

(૧) “સંવત્ ૧૧૫૭ વૈશાખ સુદિ ૧૦ શ્રીધારાપદ્રીયગચ્છે શ્રીશાલિભદ્રસૂરો સુભદ્રાસુતયા ઠં રઘુકયા સ્વાત્મદુહિતુઃ સૂહવાયાઃ ત્રે(શ્રે)યોર્થ રાંતંજસ્થ ॥ ૪ ॥ સુપાર્શ્વદેવવિવં કારિતમિતિ ॥

(૨) “સંવત્ ૧૧૫૭ વૈશાખ સુદિ ૧૦ ધારાપદ્રીયગચ્છે શ્રીશાલિભદ્રસૂરો.....શ્રેયોર્થ રાંતંજસ્થ પાર્શ્વનાથવિવં કારિતમિતિ ॥”

અહીં ભમતીની છેદલી દેરીમાં શ્રાવક-શ્રાવિકા યુગલના બે સુંદર મૂર્તિપટ્ટો લગભગ ૨૫ ફીટ ઊંચા અને ૨ ફીટ પહોળા છે. તેમાં સં ૧૩૦૯ ના લેખો ઉત્કીર્ણ છે.

ભમતીની ૪૬મી દેરીમાં સરસ્વતી દેવીની આરસની ખંડિત છતાં મનોહર મૂર્તિ ઉપર સં ૧૩૦૯ નો લેખ છે.^૧ આ સિવાય જિનાલયની ભમતીમાંના મૂળ મંદિરની જમણી બાજુના પરિકરની ગાદી ઉપર અને પાછળના ગભારાના મૂળનાયકની નીચે સ્થાપન કરેલા પ્રાચીન પરિકરની ગાદી ઉપર અનુક્રમે સં ૧૧૨૪ના ટૂંકા બે લેખો છે.^૨

૪૪. ભોયાણી

(કોઠા નંબર : ૧૧૯૫)

ચુવાલ પ્રદેશમાં આવેલા ભોયાણી સ્ટેશનથી પશ્ચિમમાં બે ફર્લાંગ દૂર ગામ અને શ્રીમલ્લિનાથ લગવાનું મંદિર આવેલું છે. આ મંદિરની તીર્થ તરીકેની પ્રસિદ્ધિનો ઇતિહાસ એવો છે કે, આ ગામના કેવળ પટેલના ખેતરમાંનો એક અવડ દ્રૂવો ખોદતાં સં. ૧૯૩૦ના વૈશાખ વદિ ૧૫ ને રોજ શ્રીમલ્લિનાથ લગવાન અને બે કાઉસગિયા મૂર્તિ, એમ

૧. “પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” ભા. ૨. લેખાંક: ૪૬૬-૬૭.

૨. જોગત. લેખાંક : ૪૬૧-૬૨

૩. “જૈન સત્ય પ્રકાશ” વર્ષ: ૨, અંક: ૬, પૃ ૩૮૬

૪. “પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” ભા. ૨. લેખાંક: ૪૬૩-૬૪,

ત્રણ પ્રતિમાઓ પ્રગટ થઈ આવી. બાદ અમથા પટેલનું ખેતર વેચાતું હતુંને શ્રીસંઘે આ મૂર્તિઓને એમાં પધરાવી. એ પછી શ્રીસંઘે એક વિશાળ દેરાસર તૈયાર કરાવવા માંડ્યું અને સં. ૧૯૪૩ના મહા સુદિ ૧૦ ને દિવસે આ લવ્ય દેવાદયમાં મૂળનાયક શ્રીમલ્લિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી.

અહીંનું મંદિર ત્રણ શિખરખંધી, વિશાળ અને રમણીય છે. મૂળ ગભારો અને રંગમંડપ વિસ્તારવાળા છે. ત્રણે તરફના દરવાજાઓની શૃંગારચોટીઓ એની લવ્યતામાં ભિન્ન કરે છે. મંદિરમાં એક કકરા પથ્થરની મૂર્તિ છે, તેના ઉપર આ પ્રમાણે લેખ છે:—

“ સં. ૧૮૭૬ વૈશાખ સુદિ ૧૨ ગુ....વાસુજી....પ્રતિમા....”

ઉપર્યુક્ત મળી આવેલી મૂર્તિઓ ઉપરથી આ સ્થળ પ્રાચીનકાળે વસ્તીવાળું હશે અને તેમાં કોઈ ભૈન મંદિર પણ હોતું નેહ્યું, જે કોઈ વિપ્લવનો ભોગ બન્યું હશે એમ લાગે છે. ઉપર્યુક્ત મૂર્તિઓ નીકળ્યા પછી બીજી મૂર્તિઓ પણ અહીંની ભૂમિમાંથી મળી આવી છે. હુદારની કોડમાં ખોદતાં આશરે ત્રણ-સવાત્રણ ફીટ ઊંચી એક આરસની પ્રતિમા મળી આવી છે, જે અત્યારે ભોંયરામાં મૂકી રાખેલી છે. આ મૂર્તિ પર લેખ નથી, તેના જમણા પડખાના કાન, અંગૂઠો, કોણી અને નાસિકા વગેરે ખંડિત થયેલાં છે પણ એનું શિલ્પવિધાન દર્શનીય છે જે પ્રાચીનતાનું ભાન કરાવે છે. ખસા પર આવેખેલા કેશગુચ્છથી આ મૂર્તિ ઋષભદેવ ભગવાનની હોવાનું પ્રતીત થાય છે.

બીજું એક મૂર્તિઓ સાથેનું પ્રાચીન પરિકર અખંડ છે જેની લંબાઈ આશરે સાડા ત્રણ ફીટ અને પહોળાઈ ત્રણ વેંતની છે તે પણ ભોંયરામાં છે.

આ સિવાય અહીંની ભૂમિમાં કેટલાંક અવશેષો હજીયે પડેલાં છે. ગામની પૂર્વ બાજુમાં રેલ્વે માર્ગથી એ ખેતરવા દૂર ‘વાણિયાની તલાવડી’ નામે એક તળાવ છે. આ તળાવના પશ્ચિમ કિનારે ખેતરમાં પરિકરયુક્ત આખી અને નાની ખંડિત પાંચ-છ મૂર્તિઓ પડેલી છે. અહીં કાઉસગિયાની મૂર્તિને જમીનમાં એસાડી દીધી હોવાથી અને પાંચે મૂર્તિઓની પાછળ ચૂનો પૂરી દીધો હોવાથી તેમની પાછળ લેખ વગેરે છે કે નહીં તે જાણી શકાતું નથી. વળી, પથ્થરની મોટી પાટો પણ મંદિરના કોઈ ભાગનો અવશેષ હોવાનું જણાય છે.

આ અને બીજાં અવશેષો ઉપરથી માનવાને કારણ મળે છે કે, આ સ્થળે કોઈ પ્રાચીન નગર વસેલું હશે. કહેવાય છે કે આ ધ્વસ્ત નગર એક સમયનું સમૃદ્ધ ‘પદ્માવતી’ નગર હોતું નેહ્યું.

મહા સુદિ ૧૦ ના દિવસે અને મલ્લિનાથ ભગવાનના જન્મદિન શ્રાવણી પૂનમે યાત્રાળુઓનો અહીં મેળો ભરાય છે. એ સિવાય ચૈત્રી, આપાદી અને કાર્તિકી પૂર્ણિમાએ પણ યાત્રાળુઓની અવરજવર ખૂબ રહે છે.

અહીં ત્રણ ધર્મશાળાઓ છે અને યાત્રીઓ માટે દરેક પ્રકારની સગવડ મળે છે. પાનસરની સ્થાપના પછી આ તીર્થમાં યાત્રાળુઓ પહેલા જેવા જેવાતા નથી.

૪૫. સેરિસા

(કોડા નંબર: ૧૨૨૬)

ગુજરાતનું રમણીય પ્રાચીન તીર્થધામ સેરિસા અમદાવાદથી ઉત્તર-પશ્ચિમ દિશાના ખૂણા તરફ એક નાના ગામડાંરૂપે વસેલું છે, જે કલોલ સ્ટેશનથી ૨૫ ગાઉ દૂર છે. કહેવાય છે કે એક કાળે અહીં ‘સોનપુર’ નામે સુંદર નગર હતું ને સેરિસા તો તેનો એક નાનકડો મહોલ્લો હતો. સોનપુર ઉપર વિનાશનાં વાદળ તૂટી પડ્યાં ત્યારે સેરિસા નામપૂરું બચી રહ્યું.

સેરિસા નામ કેમ પડ્યું એ સંબંધે સં. ૧૫૬૨માં કવિવર શ્રીલાવણ્યસમયે રચેલા ‘સેરિસાતીર્થસ્તવન’માં કંઈક સૂચન મળે છે:—

“એ નવણ પાણી વિવર જાણી, ખાલ ગયો તવ નિસરી; અંતર એવડા સેરી સાંકડી, નયરી કહુંતી સેરીસા-કડી.”

આ પદમાં કડીની પાસે આવેલા સેરિસાનો ધ્વનિ સૂચિત થાય છે, જે નગરની સાંકડી શેરીમાં આ જિનાલય આવેલું હતું, તેમાં લગવાનને અભિષેક કરાવતાં એ સાંકડી શેરીમાં બધે પાણી ફેલાઈ ગયું અને તેથી લોકો એ સ્થળને ‘શેરીસા’ નામે કહેવા લાગ્યા હતા. આજે તો સપાટ મેદાન પર થોડાંક ખોરડાં અને એક ખાબુએ અબ્રાહિમ નવીન જિનપ્રાસાદ સિવાય કશું જોવા મળતું નથી.

એ જ કવિ આ સ્થળના તેરમા સૈકા પહેલાંના પ્રાચીન નગરનું વર્ણન કરતાં કહે છે:—

“એ નગર મોટું, એક ખોટું, નહીં જિનપ્રાસાદ એ”

એ સંબંધે સં. ૧૩૮૬માં રચાયેલા “વિવિધતીર્થકલ્પ”માં સેરિસામાં જિનપ્રતિમાઓ ક્યારે આવી અને મંદિર ક્યારે બંધાયું એની આખ્યાયિકા નોંધેલી છે તેનો સાર એ છે કે, નવાંગીવૃત્તિકાર શ્રીઅભયદેવસૂરિશાખાના શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિજી સેરિસા પધાર્યા ત્યારે તેમણે એક ટેકરામાંથી કઢાવેલી શિલામાંથી સોપારકના અંધ સલાટ પાસે એક દિવ્ય મૂર્તિ ઘડાવી. વળી, એક ખાણમાંથી બીજી ચોવીશ પ્રતિમાઓ નીકળી આવી હતી અને શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિજી આ નગરમાં મંદિર બંધાવવા માટે અયોધ્યામાંથી ચાર મોટી પ્રતિમાઓ લઈ આવતા હતા ત્યારે તેમાંની એક પ્રતિમા ધારાસેનક (કદાચ માલવાનું ‘ધાર’ હોય) ગામમાં રાખી અને ત્રણ પ્રતિમાઓને સેરિસામાં કરાવેલા લબ્ધ મંદિરમાં પધરાવી. એક ચોથી મૂર્તિ ગૂર્જરનરેશ કુમારપાળે કરાવી આપી હતી. શ્રીજિનપ્રલસૂરિજીએ (સં. ૧૩૮૬ ની આસપાસમાં) પ્રત્યક્ષ જોયેલી હકીકતને આલેખતાં તેઓ વર્ણવે છે કે—‘આ બધી પ્રતિમાઓ સેરિસા ગામના જિનમંદિરમાં આજે પણ સંઘદ્વારા પૂજ્ય છે.’

સં. ૧૩૯૩માં શ્રીકેશસૂરિએ રચેલા “નાલિનન્દનજિનોદ્ધાર પ્રબંધ”માં કહ્યું છે કે, નાગેન્દ્રગચ્છના શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિજીએ સેરિસા તીર્થની સ્થાપના કરી. આ ઉપરથી લગભગ બારમા સૈકામાં આ તીર્થ સ્થપાઈ ચૂક્યું હતું એમ કહેવામાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બાધ નથી અને તેથી જ ઉપર્યુક્ત શ્રીજિનપ્રલસૂરિજીએ ચૌદમા સૈકામાં જોયેલા એ તીર્થની હકીકત નોંધી છે.

શ્રીજિનપ્રલસૂરિએ રચેલા એક ‘તીર્થયાત્રાસ્તોત્ર’માં સેરિસાની મૂર્તિઓ વિશે આ પ્રકારે ઉલ્લેખ છે:—

“સેરિસયપુરતિલયં પાસજિનમળેયર્થિવપરિચરિયં”

આ બધી પ્રતિમાઓમાં મૂ. ના. ની પ્રતિમા વિશે એમ કહેવાયું છે કે—

“લખ લોક દેખે, સહુ પેખે, નામ લોડણુથાપના.”

પ્રતિમાને ડાલતી જોઈને લોકોએ તેનું નામ ‘લોડણુ પાર્શ્વનાથ’ રાખ્યું હતું. બીજાના મતે એ મૂર્તિનો એક પગ છૂટો આવેખ્યો હોવાથી એવું નામ પાડવામાં આવ્યું છે. જ્યારે ત્રીજા મતે એમ પણ કહેવાય છે કે, વેળુથી બનાવેલી આ પ્રતિમા લોઢ જેવી કંઠણ બની ગઈ તેથી એ ‘લોઢણુ પાર્શ્વનાથ’ નામે પ્રસિદ્ધિ પામી. આ બધા મતો વિશે આજે કશો નિર્ણય કરી શકાય એમ નથી.

લગભગ ચૌદમા સૈકામાં થયેલા શ્રીજિનતિલકસૂરિએ રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં મૂ. ના. ની મૂર્તિનું વર્ણન કરતાં નોંધ્યું છે:—

“સેરીસે પાસ છે હેઠકાય”

અર્થાત્-સેરિસામાં શ્રીપાર્શ્વનાથની મૂર્તિ ખૂબ ઊંચી અને લબ્ધ છે.

કવિવર લાવણ્યસમયના વખતમાં એટલે સં. ૧૫૬૨ માં અહીં જિનમંદિર વિદ્યમાન હતું એ વિશે કવિ પોતે જ પ્રત્યક્ષ જોયેલું વર્ણન આ પ્રમાણે કરે છે:—

“ પાસ કદ્યાલુક દસમ દોદાડ એ, મહિયલ મહિમા પાસ દખાડ એ.

દખાડ એ પ્રભૂ પાસ મહિમા સંઘ આવે ઊમટયો, ધ્વજપૂજ મંગલ આરતી તેણે પાપ પૂરવનાં ઘટ્યાં;
સંવત પત્તર ખાસદિ પ્રાસાદ સેરિસા તણે, લાવણ્યસમે ઇંમ આદિ બોલે, નમે નમે ત્રિભુવન ધણી.”

એટલે લગભગ સોળમા સૈકા સુધી આ મંદિર વિદ્યમાન હતું. તે પછી લડાઈના કોઈ પ્રસંગે શ્રાવકોએ એ બધી મૂર્તિઓ જમીનમાં લંડારી દીધી હશે, અને મંદિર ઉપર નાશની નોખત ગગડી હશે. સેરિસાના મંદિરની સં. ૧૪૨૦ ના લેખવાળી પદાવતીની મૂર્તિ નરોડા ગામમાં વિદ્યમાન છે, જે સં. ૧૪૨૦ પછીના કોઈ વિપ્લવ સમયે ત્યાં લઈ જવામાં આવી હશે. સદ્ભાગ્યે અહીં લંડારેલી કેટલીક મૂર્તિઓ વગેરે અહીંથી મળી આવ્યાં છે.

આજે જે નવું મંદિર અહીં ઊભું છે તેની સામેના મેદાનમાં પ્રાચીન જૈન મંદિર ખંડિયેરરૂપે પડ્યું હતું. મંદિરનો ઘણો ભાગ તો ધરાશાયી હતો. માત્ર દીવાલનો ભાગ થોડોક ઊભો હતો. તેમાં પથ્થરના ઢગલા પડ્યા હતા. તેની સાથે મૂર્તિઓ પણ દટાયેલી પડી હતી. આ હકીકત તરફ સં. ૧૯૫૫ માં જૈનેનું ધ્યાન ખેંચાયું. તેમાંથી બધી મૂર્તિઓ કઢાવી એક રખારીનું મકાન વેચાતું લઈને તેમાં એ બધી મૂર્તિઓ પધરાવવામાં આવી. એ મૂર્તિઓમાં એક ખંડિત મૂર્તિ, જે ૪ ફીટ પહોળી; ૩૫ ફીટ ઊંચી ને ફણાસહિત ૫ ફીટ ઊંચી; શ્યામવર્ણના એ મોટા કાઉસગિયા, જે ૨ ફીટ પહોળા અને ૬૫-૭ ફીટ ઊંચા; અંગિકા-દેવીની ૧ મનોહર મૂર્તિ—આ પાંચ મૂર્તિઓ જે ખાસ વિશિષ્ટ પથ્થરની બનેલી છે; તેમજ સદેહ આરસની આદીશ્વર ભ.ની ખંડિત મૂર્તિ ૧—આ પ્રકારે ૬ મૂર્તિઓ નીકળી આવી હતી.

આ ખંડેરમાં કેરણીવાળા પથ્થરો, થાંભલા, કુંભીઓ વગેરે નીકળ્યું છે તે એક તરફ મૂકી રાખવામાં આવ્યું છે. વળી, ખીન્ન સમયે ખોદતાં જે મળી આવ્યું તેમાં પથ્થરની ૧૫-૧૬ મૂર્તિઓ, આરસની ખંડિત ૨ મૂર્તિઓ તથા આરસના મોટા માનવાકૃતિ કાઉસગિયા, જેમાં ઘંને પડખે ૨૪ જિનપ્રતિમાઓ કંડારેલી છે અને એ કાઉસગિયા નીચે લેખ છે પણ તદ્દન ઘસાઈ ગયો છે, જે બારમી-તેરમી શતાબ્દીનો હોય એમ લાગે છે.

આ સિવાય સદેહ આરસના પરિકરની ગાદીના બે ટુકડા નીકળી આવ્યા છે, તેની આગળનો ત્રીજો ટુકડો મળી શક્યો નથી પણ એ બે ટુકડામાં આ પ્રમાણે લેખ વંચાય છે:—

(૧) “.....૫. વર્ષે ફાગુણ વદિ ૨ રવૌ શ્રીમત્પત્તનવાસ્તવ્યપ્રાગ્વાટાન્વયપ્રસૂત ઠ૦ શ્રીસોમતમતનુજ ઠ૦ શ્રીઆચારાજનંદ—
(૨).....ક્લિંતમૂતામ્યાં સંઘપતિ મહં૦ શ્રીવસ્તુપાલ મહં૦ શ્રીતેજ:પાલામ્યાં નિજાપ્રજવન્ધો: મહં૦ શ્રીમાલદેવસ્ય શ્રેયોર્થ શ્રીમાલ-
દેવસુત ઠ૦ પુનસીહત્ય (૩)....પાર્શ્વનાથમહાતીર્થે શ્રોનેમિનાથજિનવિવિમિદં કારિતં || પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીનાગેંદ્રગચ્છે મટ્ટારંકશ્રીવિજયસેન....”

—મહામંત્રી શ્રી વસ્તુપાલ—તેજપાલે પોતાના ભાઈ માલદેવ અને તેના પુત્ર પુનસિંહના શ્રેય માટે સેરિસા મહાતીર્થના શ્રીપાર્શ્વનાથ ચૈત્યમાં શ્રીનેમિનાથ ભ૦ નું બિંબ ભરાવી પધરાવ્યું ને તેની પ્રતિષ્ઠા નાગેંદ્રગચ્છના શ્રીવિજયસેનસૂરિએ કરી. આ સંવત ૧૨૮૫ હોવો જોઈએ; કેમકે લેખમાં માત્ર (૫) નો આંકડો જ મૌબુદ છે.

આ લેખમાં સેરિસાને ‘મહાતીર્થ’ કહેવામાં આવ્યું છે ને વસ્તુપાળ—તેજપાલ જેવાએ અહીં મૂર્તિ ભરાવી છે એ તીર્થભૂમિની ગૌરવગરિમા એ સમયે કેટલી હશે એ તો માત્ર અંથોની છૂટક—ત્રુટક વિગતો ઉપરથી જ અનુમાન કરવાનું રહે છે.

ઉપર્યુક્ત મૂર્તિઓ ઉપરાંત જૂની ધર્મશાળા પાસેના એક ખાડામાંથી જે ફણાવાળા શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની વિશાળ મૂર્તિ નીકળી હતી તે મૂર્તિને લોકો વર્ષો સુધી ‘જોદ્ધા’ તરીકે પૂજતા હતા ને બાધા—આખડી રાખતા હતા. શ્રીઆદીશ્વર ભ. ની કેાણી નીચે ટેકા હોવાથી કેટલાક તેને સંપ્રતિના સમયની પ્રતિમા કહે છે.

ઉપર્યુક્ત હકીકત અહીંના વિશાળ પ્રાચીન મંદિરનો અને તેના તીર્થમહિમાનો ખ્યાલ અપાવે છે.

નીકળી આવેલી આ મૂર્તિઓમાંથી પાંચ મૂર્તિઓને શેઠ જમનાભાઈ ભગુભાઈએ મોતીનો લેપ કરાવ્યો હતો અને સં. ૧૯૮૮ના મહાસુદિ ૬ ને દિવસે તે મૂર્તિઓનો મંદિરમાં પરાણાદાખલ પ્રવેશ કરાવવામાં આવ્યો હતો.

આજે અહીં વિશાળ ઘેરાવામાં આવેલું અમદાવાદનિવાસી સ્વ. શેઠ સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈના પુણ્યપ્રતીક સમું

વિશાળ મંદિર ઊભું છે. મૂળગભારો જોધપુરી લાલ પથ્થરનો અને રંગમંડપ મકરાણાના પથ્થરથી બનાવેલો છે. તેની આસપાસ ચારે તરફ ધર્મશાળા બનાવીને કંપાઉં વાળી લીધું છે. મંદિરની બાંધણી એકંદરે શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ અનુસાર કરેલી છે.

સં. ૨૦૦૨ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ના રોજ મોટા ઉત્સવપૂર્વક આચાર્ય શ્રીવિજયનેમિસૂરિજીના હસ્તક શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી તરફથી આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે.

★

૪૬. મહુડી

(કોઠા નંબર : ૧૨૪૬)

પીલવાઈરોડથી બે માઈલ દૂર અને વિજયપુરથી અગ્નિપૂર્ણે આશરે ૩૫ ગાઉ દૂર મહુડી નામે ગામ છે. એનું પ્રાચીન નામ ‘મધુમતી’ હતું એમ કહેવાય છે.

કહે છે કે મહુડી અને તેની પાસે આવેલું કોટ્દારક સ્થાન પ્રાચીન કાળે ખડાયત નામે ઓળખાતું હતું. એ ઘણું વિશાળ હતું. અહીં ગધેસિંહ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. આથી આ નગર બે હજાર વર્ષથીયે પ્રાચીન હોવાનું મનાય છે. એનું સંસ્કૃત નામ ખડાયતન. ત્રંગાવતી નામે પણ એ ઓળખાતું હતું. ખડાયત નગરમાંથી જ ખડાયતા પ્રાકૃતો અને ખડાયતાં વણિકોની ઉત્પત્તિ થયેલી છે. ખડાયતા વણિકોએ કેટલીયે જૈન મૂર્તિઓ ભરાવ્યાના પ્રતિમાલેખો મળી આવે છે.

આ નગરની પ્રાચીનતાની સાબિતી આપતાં ખંડિયેરો, વાંઘાઓની વચ્ચે દેખાતાં મકાનોના પાયા અને ઢેઠ ઊંચાણ પર દેખાતી કિલ્લેબંધી વગેરે આજે પણ નજરે ચડે છે. અહીંથી કેટલીક પ્રાચીન જૈન મૂર્તિઓ મળી આવી છે, તે ઈ. સ. ના પહેલા સૈકાની અને બીજા મતે ત્રીજા સૈકાની હોવાનું મનાય છે.

મહુડી ગામથી ૧ માઈલ દૂર નદીકિનારા પરના ઊંચા ટેકરાના કોટ્દારક દેવળથી ૨૫-૩૦ કદમ આગળ એક ઊંડા ખાડાને ખોદતાં એક જ નમૂનાની ચાર મૂર્તિઓ મળી આવી હતી. વડોદરા-પ્રાચીન સંશોધનખાતાના શાસ્ત્રી શ્રીહીરાનંદજીએ “એન્યુઅલ રિપોર્ટ” (ઈ. સ. ૧૯૩૯)માં ચિત્રપ્લેટ સાથે એની હકીકત પ્રગટ કરી છે. તેમાં તેમણે આ મૂર્તિઓને ખોદ્ધ હોવાનું જણાવ્યું છે. આ વિશે ડૉ. હસમુખલાલ સાંકળિયા, મુનિરાજ શ્રીન્યાયવિજયજી, શ્રોતારાભાઈ નવાબ અને શ્રીચીમનલાલ ઝવેરીએ એ મૂર્તિઓ જૈન હોવાનું સિદ્ધ કર્યું છે. એ બધાંમાંથી અહીં ટૂંકી નોંધ આપવી પ્રસંગોચિત છે. આ ચારે મૂર્તિઓ પૈકી એક સિવાય બધી વડોદરા લઈ જવામાં આવી છે.

(૧) એક ભવ્ય મૂર્તિ કોટચર્કના મહાંતે મંદિરના ગહારના ભાગમાં આવેલા એક ચોરડામાં સ્થાપન કરેલી છે. ધાતુની આ મૂર્તિ પર દેખાતાં વાળનાં ગૂંચળાં, શારીરિક ગઠન અને વ્યાઘ્રાસનાદિ છે. મૂર્તિની નીચે બંને છેડા ઉપર સિંહની સુંદર આકૃતિઓ છે. વચ્ચે ધર્મચક્ર અને બે બાજુએ હરણુ તેમજ હાથીનાં રૂપો આલેખ્યાં છે. વ્યાઘ્રાસન ઉપર વસ્ત્રની રચના આલેખી છે. સુંદર કમલાસન ઉપર પદ્માસનસ્થ જિનેશ્વરની ભવ્ય અને લાવણ્યમયી મૂર્તિ બિરાજમાન છે. કમલાસન મનોહર કોરણીભર્યું છે. મૂર્તિનો છાતીનો ભાગ સહેજ ઉપસેલો છે અને વચ્ચે શ્રીવત્સનું ચિહ્ન સ્પષ્ટ દેખાય છે. ગળામાં ત્રિવલીની રેખાઓ ઉપસાવી છે. ચક્રચક્રિત ચક્રોઓ હોવાથી તેમાં ચાંદી પૂરેલી હોય એમ લાગે છે, ભવ્ય લલાટ અને મસ્તક ઉપર કેશોનું ઊંચું શિખામંડલ છે. પાછળના ભાગમાં એક લાંબી પાટ જેવું બનાવી બે ભાગને જોડીને ભામંડલ આલેખ્યું છે. એ પાટના બંને ભાગમાં વેલબુદ્ધા અને બંને બાજુએ કૂલ, ચોકડી, ગજસુખ, વ્યાઘ્રસુખ આદિની કોરણી છે. તેને ફરતી ગોળ કમાન છે. તેમાં સુંદર કોતરણી કરેલી છે. મૂર્તિની બંને બાજુએ માંડવીનો દેખાવ આપતી સુંદર સ્તંભાવલી બનાવી છે. બે બાજુએ ચામરધરોની આકૃતિઓ છે. છેક ઉપરના ભાગે આસોપાલવના ઝાડની પત્રપંક્તિ કોરેલી જણાય છે. મૂર્તિના પાછળના ભાગમાં પ્રાક્ષીલિપિમાં લેખ છે, જે ચોતરફ લખેલો છે. એ લેખ આ પ્રકારે ઉકેલવામાં આવ્યો છે:—

“ નમ [૧] સિદ્ધ [૧૦] ચેરિગણસ્સ.....ઉપ[૧]કા ચાર્ય-સંઘ-બ્રાવક । ”

આમાં ઉલ્લેખાયેલો વૈરિગણ, જેમાંથી વૈરિશાખા ઉદ્ભવી, તેનો ઉલ્લેખ “કલ્પસૂત્ર”માં આ પ્રકારે આવે છે:—

“ધેરેહિતો ણં અજ્જવરેહિતો ગોયમસગુપ્તેહિતો ક્કથ ણં અજ્જવરેસાહા નિગયા ॥”

આથી વૈરિગણના શ્વેતાંબરાચાર્યે આ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કર્યાનું સિદ્ધ થાય છે. એટલે વૈરિશાખા ઉદ્ભવી તે પહેલાં—સંભવતઃ શ્રીવજ્રસ્વામીની વિદ્યમાનતામાં વીર નિં ૦ સં ૦ ૫૮૪ પહેલાં આ મૂર્તિ ણની હશે એમ લાગે છે. અર્થાત્ ઈ. સ.ના પહેલા સૈકા લગભગમાં આ મૂર્તિ ભરાવી એમ માની શકાય.

આ રીતે ગુજરાતમાંથી મળી આવેલી જૈન મૂર્તિઓમાં આ મૂર્તિ સૌથી પ્રાચીન ગણાય. ગુજરાતની સાંસ્કૃતિક સંપત્તિનો આ નમૂનો બધાં શિલ્પોમાં અદ્વિતીય અને મથુરાનાં પ્રાચીન શિલ્પોની જોડનો ગણાવાય.

આવો શિલાલેખ અને શાસ્ત્રીય શિલ્પવિધાન સ્પષ્ટ હોવા છતાં આ મૂર્તિને ખોદ મૂર્તિ કહેવી એ ખરેખર, જ્ઞાન્તિની પરાક્રાધા જ સૂચવે છે.

- (૨) બીજી મૂર્તિ ચાર ટેકા ઉપર રહેલી શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુની છે. મનોહર સપ્ત ક્ષણાવલીવાળા સર્પાસન ઉપર કમળ-ચક્રમાં પ્રભુની મૂર્તિ શોભી રહી છે. નીચે બંને બાજુએ બીજી હારમાં વાઘ અને સિંહ આલેખ્યા છે, મધ્યમાં વિશાળ વટવૃક્ષનો દેખાવ છે. આસન નીચે અર્ધ સર્પાકાર મૂર્તિઓ ધરણેન્દ્ર અને પદ્માવતીની છે, જ્યારે ઉપરની મૂર્તિઓ માનવાકૃતિની જણાય છે. આથી તેઓ ભક્ત શ્રાવક-શ્રાવિકા હોય એમ માની શકાય. એ આકૃતિઓના હાથમાં પૂજાની સામગ્રી હોય એમ લાગે છે.
- (૩) ત્રીજી મૂર્તિ ભગવાન મહાવીરસ્વામીની હોય એમ જણાય છે. સમવસરણમાં અવસ્થિત ભગવાનની નીચે બીજા વિભાગમાં એક તરફ સિંહાકૃતિ છે. પહેલી હારમાં નવ આકૃતિઓ ઊભી છે તે અગિયાર ગણધરોના નવ ગણની સૂચક હશે. મૂર્તિની જમણી અને ડાબી બાજુએ મૂર્તિને ભરાવનારા શ્રાવક-શ્રાવિકાનાં સ્વરૂપો હોય એમ લાગે છે.
- (૪) ખંડિત થયેલી આ મૂર્તિના ખભા ઉપર લટાઓ દેખાય છે તેથી એ ઋષભદેવની મૂર્તિ હોય એમ મનાય. મૂર્તિની નીચે ડાબી બાજુએ દેવ કે મનુષ્યની આકૃતિ છે. તેની પાસે સૂતેલાં બે માનવીઓનાં રૂપો જણાય છે. સંભવતઃ ભગવાન સમીપે ખંડિત મરણનું સ્વરૂપ આમાં સૂચવેલું હશે એમ લાગે છે.

પ્રાચીન કોટચર્કના મંદિર પાસેથી અજિતનાથ ભગવાનની ખંડિત મોટી મૂર્તિ નીકળી આવી છે એ ઉપરથી પણ અગાઉ નીકળેલી ચારે મૂર્તિઓ જૈન હોવાનું સિદ્ધ થાય છે.

આ સિવાય બીજી કેટલીયે ખંડિત અને અખંડિત મૂર્તિઓ અહીં છે, તેમાં તીર્થંકર મૂર્તિઓ, ઈંદ્ર-ઈંદ્રાણી, દેવ-દેવીઓ, યક્ષ-યક્ષિણીઓ, પુરુષ-સ્ત્રી આદિની આકૃતિઓ છે.

આ બધાં અવશેષો અહીંના કોઈ પ્રાચીન વિશાળ જૈન મંદિરનું સૂચન કરે છે. એ દેવળ આજે તો ભૂગર્ભની વસ્તુ બની ગયું છે, છતાં મળી આવેલી આ પ્રાચીન સામગ્રી આપણા સાંસ્કૃતિક અભ્યાસમાં અનેરો પ્રકાશ પાડવામાં મદદગાર બને એવી તો છે; એથી જ આ બધાં અવશેષોનું શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ નિરીક્ષણ કરી તેની માહિતી પ્રગટ કરવી જરૂરી છે.

અહીં શ્રીપદ્મપ્રભસ્વામીનું નવું બનેલું ઘૂમટબંધી મંદિર છે. લગભગ ૨૦૦ શ્રાવકોની વસ્તી, ૧ ઉપાશ્રય અને ૧ ધર્મશાળા છે.

અહીં ઘંટાકણું મહાવીરની સ્થાપના છે. તેની બાધા-માનતા ઉતારવા ઘણા યાત્રાળુઓ અહીં આવે છે.

૪૭. નરોડા

(કોડા નંબર : ૧૧૫૪)

અમદાવાદથી પૂર્વ દિશામાં નરોડા નામનું ગામ છે. સ્ટેશનથી ૧ માઈલ દૂર અહીં શિખરખંધી નવીન મંદિર બનેલું છે. આ મંદિર શેઠ હઠીસિંહ કેસરીસિંહે બંધાવ્યું છે. મૂળ ગભારો ને સલામંડપ મધ્યમસરના છે. સલામંડપની ભીંતોમાં તીર્થોના રંગ-બેરંગી નકશાઓ કેતરાવ્યા છે. મંદિરના દ્વાર સામે ખુલ્લો વિશાળ ચોક છે.

મૂળ ગભારામાં રહેલી મૂર્તિઓ કેટલીક તો અર્વાચીન છે, જો કે તેના ઉપર લેખો દેખાતા નથી પરંતુ જમીનમાંથી પ્રગટ થયેલી મૂ. ના. શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથ લગવાનની મૂર્તિ નાની પણ તેજસ્વી છે, આ જ રીતે મૂ. ના.ની જમણી તરફના ગભારામાં શ્રીપદાવતીદેવીની મૂર્તિ પણ પ્રાચીન છે. ખરું જોતાં તો આ શાસનદેવીની મૂર્તિના પ્રતાપ અને પ્રભાવથી જ આ સ્થાન વધુ પ્રસિદ્ધિમાં આવતાં તીર્થ જેવું બની ગયું છે, કેટલાક અજ્ઞેનો પણ આ દેવીનાં દર્શનની માનતા-બાધા રાખે છે.

આ શાસનદેવી પદાવતીની મૂર્તિ પાસે જ બીજી એક પદાવતી માતાની નાની મૂર્તિ છે. વસ્તુતઃ આ મૂર્તિ પદાવતી માતાની લાગતી નથી પરંતુ અત્યારની પ્રચલિત પરંપરા મુજબ એની ઓળખાણ આપી છે. એ મૂર્તિ નીચે પ્રાચીન શિલાલેખ છે એનો લાવાર્થ આ છે :—

“સં. ૧૪૨૦ માં અમદાવાદ નજીક રાજપુરનિવાસી શ્રાવકે સેરિસાના પાર્શ્વનાથપ્રભુના જિનાલયમાં આ મૂર્તિ સ્થાપન કરી છે. પ્રતિષ્ઠાપક તપાગચ્છના..... (નામ વંચાતું નથી) છે.”

સેરિસા ઉપર ગૂજરેલી આક્રમકમાંથી બચાવવા માટે આ મૂર્તિ અહીં લાવવામાં આવી હોય એમ લાગે છે. અહીંની જમીનમાં દટાયેલી આ મૂર્તિ લગલગ સોએક વર્ષ પહેલાં જ પદાવતીની મોટી મૂર્તિ સાથે જ પ્રગટ થઈ હતી.

આ નવીન મંદિરની નજીકમાં લગલગ બા ફર્લાંગ દૂર તપોધન બ્રાહ્મણોના વાસ આગળ એક ભંચો ટીંબો છે. શરૂઆતમાં અહીં થોડું ખોદકામ કરતાં એક સુંદર પ્રાચીન જૈન મંદિરનાં શિખરો દેખાવા લાગ્યાં હતાં પણ ખોદકામ અટકી પડ્યું ને તેના ઉપર ધૂળ ફરી વળી. જે કંઈ ખોદકામ થયેલું છે તેમાંથી નાની નાની દેરીવાળાં શિખરો, કુંભીઓ, થાંભલાના પથ્થરો, ગુંબજના નાના ટુકડાઓ આમતેમ પડ્યા છે. એને ફરતી દેરીઓની પાછળનાં શિખરોની વિવિધ આકૃતિઓ પણ જોવાય છે. શિલાઓનો ઢગલો અને પથ્થરોના અવશેષો પણ ઘણા પડેલા છે. એકંદરે વિસ્તારથી જોતાં લાગે છે કે ભૂગર્ભમાં રહેલું આ મંદિર ખાવન જિનાલયવાળું વિશાળ હશે.

લોકો પોતાના ઉપયોગ માટે આ મંદિરના ઢગલામાંથી કે ટેકરામાંથી ખોદીને પથ્થરો ઉપાડે જાય છે. ગામના બહાર વચ્ચે એક મકાનના ખૂણામાં જૈન મંદિરની નાની દેરીનું શિખર ચોડેલું જોવાય છે. વળી, અહીંના તળાવના પગથિયાંના સ્તંભ વગેરે માટે આ મંદિરના શિખરના ઉપરના ભાગનો ઉપયોગ થયેલો દેખાય છે. એ જ રીતે તપોધનોના વાસમાં ઘણાં ઘરોમાં આ મંદિરના પથ્થરો કામે લગાડ્યા હોય એમ જણાય છે.

અમદાવાદની નજીકમાં જ આવેલા આ પ્રાચીન કળામય લગ્ન જિનાલયનું કુરુણ ગીત હજી સુધી કોઈ ધર્મપ્રેમીના કાને સંભળાયું નથી એ ઓછી આશ્ચર્યકારક ખીના ન લેખાય.

આ ગામ આજે તો નાનું છે પણ અસલ આ એક નગરી હતી. લોકો આને નળરાજની ‘નિધનનગરી’ હોવાનું કહે છે અને ગામ બહાર ઉત્તર દક્ષિણ તરફ નળરાજ અને દમયંતીના ટીંબા સામસામે હોવાનું બતાવે છે. એટલું જ નહિ; અહીં જે અર્વાચીન મહાદેવનું મંદિર છે તેમાંનું શિવલિંગ નળરાજના સમયનું છે એવી શોધ અહીંના ગામડિયાઓએ કરી છે.

૪૮. દાવડ

(કોઠા નંબર : ૧૩૦૪)

બહર સ્ટેશનથી ૪ ગાઉ દૂર દાવડ નામનું ગામ દાખોલ નદીના ઉત્તર કિનારે વસેલું છે. પ્રાચીન કાળમાં આ ગામ દેવપત્તન અથવા દ્રાવડપુરના નામે પ્રસિદ્ધ હતું એમ કહે છે.

અહીંની આસપાસની ભૂમિ ઉપરથી દેવાલયોના ઘડેલા પથ્થરો, જિનમૂર્તિઓ વગેરે નીકળી આવે છે. સં. ૧૯૪૫માં મેવાડા ધ્રાવણ દુર્ગાશંકરના મકાનનો પાયો ખોદતાં ૨૦૦ અંડિત જિનપ્રતિમાઓ નીકળી આવી હતી, જે એક કૂવામાં ભંડારી દેવામાં આવી. અહીંના કેટલાંક મકાનોમાં પ્રાચીન મંદિરના ઘડેલા પથ્થરો લાગેલા જોવાય છે. વળી, ગામની બહાર તૂટી ગયેલી સાત વાવડીઓ છે, જેનું બહુમૂલ્ય શિલ્પકામ આને પણ જોવા મળે છે. ગામથી ઉત્તર દિશામાં ૦૧ માઈલ દૂર સિદ્ધરાજ જયસિંહની રાણી હાંસલદેવીએ બંધાવેલું ‘હાંસલેશ્વર’ નામે ૨૦ એકરના ઘેરાવાવાળું સમચોરસ તળાવ છે. આ બધાં અવશેષો ઉપરથી આ ગામ પુરાણું હોય એવું અનુમાન થાય છે.

આને અહીં ૪૦ જૈનોની વસ્તી છે. ૧ ધર્મશાળા અને ૧ જૈનમંદિર છે.

શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર પ્રાચીન છે. લગભગ સં. ૧૩૦૦ આસપાસમાં બંધાયેલું લાગે છે. મૂં નાં ની શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા ૨૪ ઇંચ ઊંચી છે. આ મૂર્તિ સંપ્રતિરોને ભરાવેલી કહેવાય છે. મૂં નાં ની બંને બાજુએ નાની-મોટી છ પ્રતિમાઓ બિરાજમાન છે. ડાબી બાજુએ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની ૩ હાથપ્રમાણ પ્રતિમા છે.

આ પ્રદેશમાં આ સ્થળ તીર્થરૂપ મનાય છે.

★

૪૯. ઈડર

(કોઠા નંબર : ૧૩૧૦-૧૩૧૫)

ઈડર ખડું પ્રાચીન નગર છે. એના ગઢ ઉપર ચડવાની હળવી સ્મૃતિઓ લોકવાણીમાં ગૂંથાયેલી આને પણ કણ્ઠગોચર થાય છે. આડાવલાની એક શાખારૂપે પોતાનું અલગ વ્યક્તિત્વ દાખવતો આ ઘઉંઓ ડુંગરો દૂરથીયે નજરે પડે છે. આનું શાસ્ત્રીય નામ ઈલાપદ્ર, ઈલાદુર્ગ, ઇયદર વગેરે મળે છે. ગઢનો ઇતિહાસ જાણીએ તે પહેલાં ઈડર નગરની હકીકત જોઈ લઈએ:

આજનું ઈડરનગર એના પ્રાચીન સ્થળ ઉપર નથી. પ્રાચીન ઈડરના ધ્વંસાવશેષો આજના ઈડરની ઉત્તર દિશામાં પહાડની તળેટીમાં પડેલા છે. દિગંબરીય જૈન મંદિરની દિવાલ પાસે થઈને એ તરફ જવાનો બાંધેલો માર્ગ છે. એ ધ્વસ્ત ઈડરમાં પથ્થરની બાંધેલી પોળો છે, જેમાંની એક તો સાંગોપાંગ ઊભી છે ને બીજી પડી ગઈ છે. પહાડની તળેટીમાં પૂર્વ બાજુએ પથ્થરની બાંધેલી પુષ્કરિણી છે. તેમાં સદા ભરેલું પાણી રહે છે. એથી થોડું આગળ આલતાં સાત માળની અને સુંદર વાવ છે. સોળમા સૈકાના શ્રીમુધાનંદસૂરિના કોઈ શિષ્યે રચેલી ‘ઈડરગઢ-ચૈત્યપરિપાટી’માં આ શહેરનું સુંદર વર્ણન કરતાં ગઢની તળેટીમાં આવેલાં જિનમંદિરોનો પણ ઉલ્લેખ કરેલો છે:—

“તસહૃદયં શ્રીપાસનાહુ, પ્રાસાદ નિહાલઉ, પૂજ્ય પશુમીઅ પાસસામિ, પાતગ સવિ ટાલઉ. ૮
ખમ્ભાવસહી ચેપિ હરખિ, ગિરિ સિરિવરિ વડીઆ; આગસિ આદિ જિજ્ઞુદ, ભવણ દીસમ પાવડીઆ ” ૯

આ મંદિરો ઈડરના પ્રાચીન ધ્વંસાવશેષોમાં ઠંકાઈ ગયાં છે ને આ ઇતિહાસગાથાઓ એનું મૂંયું સ્મરણ માત્ર કરાવી રહી છે. પ્રાચીન ગ્રંથોની નોંધ ઉપરથી પણ આ નગરના સુવર્ણકાળનાં પ્રમાણો મળી આવે છે:

આ નગરમાં શ્રીઆણંદવિમલસૂરિનો જન્મ સં. ૧૫૪૭માં અને શ્રીવિજયદેવસૂરિનો જન્મ સં. ૧૬૫૬માં થયો હતો. કેટલાયે આચાર્યોએ અહીં સ્થિરતા કરીને ગ્રંથોની રચના કર્યાની અને અનેક ગ્રંથોની પ્રતિલિપિ કરાયાની

પ્રશસ્તિનોંધો મળી આવે છે. એની સાક્ષીરૂપે અહીં એક પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથોનો ભંડાર મોજુદ છે. અહીં કેટલાયે મુનિવરોને પદવીપ્રદાન થયાં છે. શ્રીસોમસુંદરસૂરિએ શ્રીજયચંદ્ર વાચકને સૂરિપદ આપ્યું ત્યારે અહીંના રાજમાન્ય શ્રેષ્ઠી ગોવિંદે ભારે મહોત્સવ કર્યો હતો.^૧ આ શ્રેષ્ઠીએ અહીંના ગઢ ઉપરના મંદિરનો અને તારંગા તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો હતો.^૨ એ સિવાય, શ્રીલક્ષ્મીસાગરસૂરિએ શ્રીમુખતિસાધુને આચાર્યપદવી અહીં આપી હતી, એ સમયે શ્રીપાલ કોઠારીએ તેમના ભાઈ સહજપાલ સાથે ખૂબ દ્રવ્યવ્યય કર્યો હતો. આ શ્રેષ્ઠીઓ ઉપરાંત બીજા વીસલ, સહજુશાહ, ધૃશ્વર સોની વગેરે અનેક શ્રેષ્ઠીઓ અગ્રગણ્ય હતા. એથી જ પૂર્વોક્ત ‘ચૈત્યપરિપાટી’ કારે કહેલું “વ્રતમ ધનવંત અચ્ચ, જિહ્વાં લોક નિવાસી” કથન સાર્થક બને છે. ઈડરનરેશ નારાયણની સલામાં શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાય જેવા તાર્કિક વિદ્વાને દિગંબર ભટ્ટારક વાદી ભૂષણને પરાસ્ત કરી જયપતાકા ફરકાવ્યાની ઘટના પણ ઇતિહાસના પૃષ્ઠોમાં અંકાયેલી છે.^૩

ઉપર્યુક્ત ઉલ્લેખથી જણાય છે કે આજનું ઈડર સોળમા સૈકા પછી કોઈ કાળે વસ્યું હશે. આજના ઈડરમાં જૈનોનાં ૮૦ ઘરો છે, ૪-૫ ઉપાશ્રયો છે ને પાંચ જૈન મંદિરો શોભી રહ્યાં છે:

૧. શ્રીખરતરંગચવાળાના મંદિરમાં શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ ભગવાન મૂળનાયક છે. તેમાં મૂળભારો, નળીભરેલો સલામંડપ અને ઉપર ધાખાખંધી રચના છે.
૨. બીજું પણ મૂળનાયક શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર જૈન સંઘે બંધાવેલું છે. તેમાં પણ લગભગ ઉપર્યુક્ત મંદિર જેવી રચના છે.
૩. પારેખવાડાનું મંદિર શિખરબંધી છે. તેમાં જુદા જુદા પાંચ ગભારા છે. તેમાં બે ગભારા ભમતીમાં અને બે ઉપર છે. મૂળભારામાં મૂળનાયક શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાન છે.

આ મંદિરની પાછળ એક ઉપાશ્રય છે. છૂટી પરસાલ અને વિશાળ ચોક છે.

૪-૫ ડેસોલ મહોલ્લામાં આવેલાં બે મંદિરો ધાખાખંધી સામાન્ય રચનાવાળાં છે.

અહીં એક વિશાળ દિગંબર જૈન મંદિર છે. એની રચના જોતાં અસલ એ શ્વેતાંબરીય મંદિર હોય એમ લાગે છે.

અહીંથી પશ્ચિમ તરફ ૧૧-૨ માઈલ દૂર ખડકવાળી ટેકરી ઉપર ‘રાજચંદ્ર વિહાર’ નામનું સ્થળ છે. તેમાં એક નાનું મંદિર અને સ્વાધ્યાયમંદિર વગેરે છે. યાત્રીઓને માટે રહેવાની બંધી સગવડ રહે છે. આ સ્થળે જુદી ટેકરી ઉપર શ્રીચંદ્રપ્રભ ભગવાનની દેરી છે. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આ સ્થળે આત્યા હતા તે ક્ષેત્રસ્પર્શનાના સ્મરણરૂપે તેમના ભક્તોએ આ સ્થળની રચના કરી છે.

નગરથી ૧૧ માઈલ દૂર ગઢ છે ને તળેટીથી ૧ માઈલનો ચડાવ છે. વચ્ચે વિસામાઓ આવે છે. પહાડ ઉપર જૈન ધર્મશાળા છે અને એક ભવ્ય તેમજ વિશાળ બાવન જિનાલય મંદિર દીપી રહ્યું છે.

આ મંદિરની પ્રાચીનતા વિશે એક જૂની ગુજરાતી ‘પટ્ટાવલી’માં આ પ્રકારે ઉલ્લેખ મળે છે :

“સંપ્રતિ રાજાણ X X પુનઃ ઇડરગઢે શ્રીશાંતિનાથનો પ્રાસાદ વિંવ નિપજાવ્યો ”

આ સંપ્રતિ વીરનિર્વાણ સંવત્ ૨૮૫ વર્ષે થયા એટલે આ ઉલ્લેખ પ્રમાણે આ ગઢ અને તે પરનું જૈન મંદિર લગભગ ૨૨૦૦ વર્ષ જેટલાં પ્રાચીન ગણાય. પરંતુ સં. ૧૨૧૦ થી ૧૨૭૭ ના ગાળામાં કુમારપાલના સમયમાં જ વિદ્યમાન ખરતરંગચીય શ્રીજનપતિસૂરિએ બનાવેલી ‘તીર્થમાળા’માં આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે :—

“ઈડરગિર્ગો નિવિષ્ટં ચૌલુકચાધિપકારિતં જિનં પ્રથમમ્ ॥ ”

૧. ‘સોમસૌભાગ્યકાવ્ય’ સર્ગ : ૭, શ્લોક :

૨. એજન : સર્ગ : ૭, શ્લોક : ૧૦

૩. “રામનારાયણ રાજસભાઈ ઈડર નયર મઝારિ રે, વાદી ભૂષણ દિગપટ છતી પામ્યો જયજયકાર રે.”

—શ્રીઅમરચંદ્ર કવિવૃત્ત “કુલધ્વજરાસ” કડી : ૭૫.

—ઈડરગિરિ ઉપર ચૌલુકચનરેશે (કુમારપાલે) બનાવેલા મંદિરમાં પ્રથમ જિનેશ્વરને સ્થાપન કર્યા.

શ્રીમુનિસુંદરસૂરિએ રચેલા ‘ઈડરના ઋષભદેવસ્તવન’માં શ્રીકુમારપાળે આ મંદિર બંધાવ્યાનું સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે. આથી સંપ્રતિ રાજ્યે આ મંદિર કરાવ્યાની હકીકતને બીજા સબળ પુરાવાની જરૂર રહે જ છે. શ્રીમુનિસુંદરસૂરિએ તેના જીર્ણોદ્ધારક તરીકે ગોવિંદ શ્રેષ્ઠીનું નામ પણ આપ્યું છે. એ પછી અંધક શ્રેષ્ઠીએ ઉદ્ધાર કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ શ્રીહેમવિમલસૂરિના શિષ્ય અનંતહંસે રચેલી ‘ઈલા-પ્રાકાર-ચૈત્યપરિપાટી’માં કરેલો છે અને તે પછી છેલ્લો ઉદ્ધાર હમણાં જ શ્રીસંઘે કરાવ્યો છે. કુમારપાલનરેશે ‘શત્રુજયાવતાર’રૂપે મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની સ્થાપના કરી, રાયણવૃક્ષની પણ રચના કરેલી હતી. આ મંદિર ‘રાયપાલવિહાર’નામે પણ ઓળખાતું હતું. ગોવિંદ શ્રેષ્ઠીએ કરેલા ઉદ્ધાર સમયે પણ મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવ ભગવાન જ હતા અને સત્તરમા સૈકામાં થયેલા ઉદ્ધાર પછી શ્રીવિજયદેવસૂરિએ ન્યારે પ્રતિષ્ઠા કરી ત્યારે તેમણે શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની જ સ્થાપના કરી હતી એવો ઉલ્લેખ મળે છે :—

“इयद्वाराख्यनगरे, स्वावतारेण सुन्दरे । प्रतिष्ठात्रितयं चक्रे. येन सूरिषु चक्रिणा ॥

जीर्णे श्रीमद्युगादीशे, यवनैर्व्यङ्गिते सति । तत्पदे स्थापितो येन, नूतनः प्रथमप्रभुः ॥”^૪

આ ઉપરથી જણાય છે કે, શ્રીઋષભદેવના જીર્ણોદ્ધારને તથા મૂર્તિને ચવનોએ બાધા કરેલી તેથી શ્રીવિજયદેવસૂરિએ નવા શ્રીઋષભદેવ પ્રભુની સ્થાપના (સં. ૧૬૮૧ લગભગમાં) કરી.

૧. આને આ મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુ બિરાજમાન છે. સંભવતઃ શ્રીસંઘે કરેલા છેલ્લા ઉદ્ધાર વખતે મૂળનાયકનો ફેરફાર કર્યો હશે. છેલ્લા ઉદ્ધારમાં મૂળભારાની પીઠ, પળાસણ, ફરતી દીવાલો, શિખર, છબ્બાઓ, ગભારા, ગૂઢમંડપ, બારણા પરની કુંભી, થાંભલા, સડ, કમાનો, બે ચોકીઓની બારશાખો, અગાસી અને ફરશ વગેરે બધા જીર્ણોદ્ધારને નવેસર કરાવ્યા છે. આ જીર્ણોદ્ધારથી અલગત, આખુંયે મંદિર દેવભિમાન સમું દેખાય છે. મૂળ દેવળને સુધારવાનું કામ જોતાં તદ્દન નવું મંદિર લાગે છે. ઉદ્ધાર કરાવનાર સંઘના અગ્રણીઓનું કહેવું છે કે જે રચના પ્રાચીન કાળે હતી તેવી જ રચના આમાં રાખવાની કોશીશ કરી છે પણ પ્રાચીનતાની નિશાનીઓ ભાગ્યે જ રહેવા દીધી છે, કાઠી નાખેલા પ્રાચીન કારીગરીના નમૂના કે શિલાલેખો પણ જળવાયા નથી. મૂળ દેવળની પશ્ચિમ બાજુની મોટી દેરીનું બારસાખ અને ગભારાનું પ્રાચીન બારસાખ કારીગરી અને દેખાવમાં સરખાં હતાં, ન્યારે બહારની ભીંતોમાંની કોરણો એની અસલ પ્રાચીનતાનું ભાન કરાવે છે. ભીંતોમાં બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રાણીઓના થરો અને દેવદેવીઓની રચના આલેખી છે તે પ્રાચીન છે.

આને આ મંદિર મૂળભારો, ગૂઢમંડપ, છચોકી, ખુલ્લો સભામંડપ, ચારે બાજુએ નાની-મોટી ધૂમટળાંધી સરખા પ્રમાણની બાવન દેરીઓ, સમુખ પુંડરીકજીની દેરી, શૃંગારચોકી અને કોટયુક્ત શિખરબાંધી રચનાવાળું છે. મંદિરની લંબાઈ-પહોળાઈ ૧૬૦ x ૧૨૫ ફીટ અને ઊંચાઈ ૫૫ ફીટની છે.

આ મંદિરની પાસે ખડકની અંદર ત્રણ ગુફાઓ સાથે છે.

૨. બીજું રણમદલની ચોકીનું મંદિર કંઈક જીર્ણ હાલતમાં ખાલી જાયું છે. આ મંદિર નાનું છતાં સમચોરસ રચનાવાળું રમણીય અને ભવ્ય લાગે છે. મૂળભારો, ગૂઢમંડપ અને સભામંડપ, ભમતી સહિત શિખરબાંધી હતું. તેની લંબાઈ પહોળાઈ ૩૭૫ x ૩૪ ફીટ અને ઊંચાઈ ૧૬ ફીટ છે.^૫ આને સભામંડપ અને શિખર પડી ગયું છે. આખુંયે સફેદ પથ્થરથી બનેલું છે. મૂળભારામાં પળાસણ ઉપર ત્રણ મૂર્તિઓ હોવાની નિશાનીઓ જોવાય છે. આને અહીં મૂર્તિઓ નથી. દરવાજાની ઉપર શ્રીજિનેશ્વર ભગવાનની મંગલમૂર્તિ જોવાય છે અને તેની ઉપર બંને છેડે સ્તંભોની નજીક એકેક કાઉસગિયા મૂર્તિઓ વિદ્યમાન છે. મંદિરની પછીતે પૂર્વ તરફની બહારની દીવાલમાં તીર્થંકરની મૂર્તિ કોતરવામાં આવી છે. એ સિવાય બીજા દેવ-દેવીઓની મૂર્તિઓ પણ જોવાય છે. અંદરની ભીંતો તથા પ્રદક્ષિણા-પથમાં કરેલી કોરણી રંગબેરંગી હોય એમ દીસે છે. વરસાદથી કેટલોક ભાગ ખવાતો જાય છે. ખરેખર, આ સુંદર

૪. “વિજયપ્રશસ્તિમહાકાવ્ય” (રચના સં. ૧૬૮૮) પ્રશસ્તિશ્લોક : ૧૪, ૧૫.

૫. “Revised lists of Antiquarian Remains in the Bombay Presidency”— Henry Cousens, 1897, P. 236.

મંદિરને થોડા ભાગમાં જીર્ણોદ્ધાર કરાવવાથી ટકી શકે એવું છે. એ તરફ ધ્યાન આપવામાં નહિ આવે તો આખું એ મંદિર કાળના મુખમાં ઝડપાઈ જશે.

આવા મુંદર મંદિરના બંધાવનાર શ્રેષ્ઠી કોણ હશે એનો પત્તો મળતો નથી. સંભવતઃ રણમદલ રાજાના કોઈ જૈન અધિકારીએ અથવા રણમદલ રાજાની સહાયથી બંધાવેલું આ મંદિર હશે તેથી જ તેનું નામ ‘રણમદલની ચોકી’ આપવામાં આવ્યું છે. વળી, એક ત્રીજા ચૈત્યનો પત્તો “ ઈડરગઢ ચૈત્યપરિપાટી ” આપણને આપે છે, એ મુજબ : એ મંદિરમાં મૂળનાયક ભગવાન ક્યા હતા અને ક્યા શ્રેષ્ઠીએ કઈ સાલમાં એ મંદિર બંધાવેલું તેનું વર્ણન આ પ્રકારે કરેલું છે :—

“ તિહાં પ્રાસાદ કરાવિઉં તુ ભ૦, કુમરવિહારહુ પાસિ; અનુપમરૂપ નિહાળતાં તુ ભ૦ થાઇમનિ ઉદલાસ. સંવત પનર ત્રીસોત્તરથ તુ ભ૦, કીધઉં જસ આરંભ; મંડપિ જનમન મોહિઉં તુ ભ૦ કેરણિ તોરણિ થંભ. ધવલપણુધ અતિઝલહુલધ તુ ભ૦ ઉંચપણુધ દેલાસ; જસ રમણિય ચિત્ત કીધ તુ ભ૦, સુરમુંદરિ રમઇ રાસ. મમ્માણી ખાણી તણી તુ ભ૦, આણી એક ફલહી સાર; અજિતનાથ પ્રતિમા ઘડી તુ ભ૦ ધવલયપમ દુવ ધાર. પનર તેત્રીસથ સંવતસરિ તુ ભ૦, ઉત્તમ કર્મ અપાર; ચિહુ દિશિ આવધ સઘ ઘણા તુ ભ૦ ગણતાં ન લહઈ પાર.”

આ વર્ણન ઉપરથી (ચોશવાલકુળના શ્રેષ્ઠી સોની ધનરાજ અને તેમની પત્ની સીતૂના ત્રણ પુત્રો ચોવિંદ, પતરાજ અને) શ્રેષ્ઠી ઇશ્વર સોનીએ કુમારવિહારની પાસે સં. ૧૫૩૦ પછી આ મંદિરની કોરણીભરી ભવ્ય રચના કરી અને સં. ૧૫૩૩ માં મૂળનાયક શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા (શ્રીલક્ષ્મીસાગરસૂરિના હાથે) કરાવી.

ઉપર્યુક્ત ખાલી મંદિર વિશે આ વર્ણન હોઈ ન શકે કેમકે એ મંદિર કુમારવિહારથી દૂર છે. સંભવતઃ આજે જે દિગંબર મંદિર છે તે જ આ મંદિર હોય એવી સંભાવના આ વર્ણનથી થાય છે એથી એનું વાસ્તવિક નિરીક્ષણ કરવું જરૂરી છે.

ઉપર્યુક્ત ઉલ્લેખ આપણને મળી શક્યો ન હોત તો આ અનામી અને અપ્રાપ્ય મંદિરનો આવો ગૌરવભર્યો ઇતિહાસ આપણે જાણી શક્યા ન હોત. આ ઉપરથી ચૈત્યપરિપાટીઓ કેટલી ઉપયોગી છે એનો ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે. આવી પ્રગટ-અપ્રગટ તીર્થમાળાઓના સંગ્રહની હવે જરૂરત ઊભી છે, એ તરફ વાચકોનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ.

૫૦. ખેડબ્રહ્મા

(કોઠા નંબર : ૧૩૨૧-૧૩૨૨)

ખેડબ્રહ્મા કેટલું પ્રાચીન હશે એ જાણી શકાયું નથી. અહીંની એક અદિતિવાવ નામે પ્રાચીન વાવમાં સં. ૧૨૫૬નો શિલાલેખ છે તેના ઉપરથી આ ગામ એ સંવત કરતાંયે પ્રાચીન હોવું જોઈએ. “ પદ્મપુરાણ ”ના છઠ્ઠા ઉત્તર-ખંડમાં આ ગામ વિશે જણાવ્યું છે કે, “ તીર્થયાત્રામિષેણ વૈ સ્વેદકે વ્રહ્મસંનિધૌ । ”

અદિતિવાવના શિલાલેખમાં આ ગામનાં ચારે યુગનાં નામે આપેલાં છે; સત્યુગમાં તેનું નામ બ્રહ્મપુર, ત્રેતામાં અશિષેટ, દ્વાપરમાં હિરણ્યપુર અને કળિયુગમાં તુલષેટ હતું. આ ઉપરથી આ ગામ ઘણું પ્રાચીન હોય એમ લાગે છે. અહીં નાગરોના ઇષ્ટદેવ હાટકેશ્વરનું સ્થાન અને હિંદુઓની અંબામાતાનું સ્થાન હોવાથી હિંદુતીર્થ તરીકે આજે જાણખાય છે. આ બંને સ્થાનેનું આંતરનિરીક્ષણ કરતાં પ્રાચીન કાળે એ જૈનદેવળો હોવાનું જણાય છે. એ સંબંધી આગળ જણાવશે. પ્રાચીન કાળે અહીં જૈનોની વસ્તી સારી હતી. આજે પણ અહીં જૈનોનાં ૩૦ ઘરો, ૧ ઉપાશ્રય, ૧ જૈન ધર્મશાળા અને ૨ જૈન મંદિરો વિદ્યમાન છે.

૧. આ બે મંદિરો પૈકી એક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું શિખરબંધી વિશાળ મંદિર છે. એમાં બે મંડપો અને ચોવીશ દેરીઓ છે. તેમાં પૂર્વ તરફની દેરીઓમાં પ્રતિમાઓ સ્થાપન કરેલી છે, બ્યારે ઉત્તર-દક્ષિણ તરફની દેરીઓ ખાલી છે. પાછળના ભાગમાં વડો ચણી લીધેલો છે. મંદિરમાં બે સદી પહેલાં કરેલું ચિત્રકામ દર્શનીય છે. આ મંદિરના ચોકમાં ભોંયકું છે તેમાં ઘણા જૂના કાળની પ્રતિમાઓ સંગ્રહેલી છે.^૧

૨. ખીલુ ટેકરા ઉપર આવેલું શ્રીઆદિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. આ મંદિર પ્રાચીન છે પણ જીર્ણોદ્ધાર સમયે એના વિસ્તારને ટૂંકો બનાવી દર્ધ નવેસર ધૂમટખંધી મંદિર બનાવ્યું છે. આબુખાબુએ વડો વાળી લઈ જમીન આંતરી લીધી જે છતાં પૂર્વ તરફનો ટેકરો પ્રાચીન કાળે દેવળનો જ લાગ હોય એમ જણાય છે. મંદિર દક્ષિણ દ્વારનું છે પણ પ્રવેશદ્વાર પશ્ચિમ દિશામાં છે. પ્રવેશદ્વારમાં છૂટો એસાર બનાવેલો છે.

“પુરાતન પ્રદક્ષિણ” (પૃ. ૫)માં જણાવ્યું છે કે, “દિગંબર મતનાં દેવાલયો અગાઉ ઘણાં હતાં. તેમાં બાવન જિનનો પ્રાસાદ લાખજો રૂપિયાના ખર્ચે બાંધેલો હતો. હાલમાં એનાં દેવાલયો અને પ્રાસાદોનાં ખડેરો છે.” આ હકીકત ઉપરથી જણાય છે જૂના વખતમાં અહીં ઘણાં જૈન દેવળો હતાં.

હાટકેશ્વરના સ્થાનનું બાંધકામ તદ્દન બનાવટી લાગે છે. આબુખાબુનો પાયો હોવા છતાં વચ્ચેથી ચણીને મહાદેવની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. આ સ્થાપના તદ્દન પાછલા કાળની છે. આ દેવળનું શિલ્પકામ સાદું છે. દેવળના પ્રવેશદ્વારની બહાર બાજુ ટેકરા ઉપર ખડેલા સઘળા પથ્થરો આ પ્રાચીન દેવળના ધ્વંસાવશેષો છે. તેના ઉપર ચડીને આ દેવળમાં દાખલ થવાય છે. આ દેવળની આબુખાબુનો પ્રાચીન ચોક અને થોડું બાંધકામ નજરે પડે છે એ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે અગાઉ આ મોટું જૈન દેવળ હશે.

ગામથી ૦૧ માઈલ દૂર અંબામાતાનું દેવળ છે. દેવળના ઉત્તર તરફની દીવાલ ૧૩ ખંડોમાં વહેંચાયેલી છે, જે ધર્મશાળાનું રૂપાંતર પામી છે. પૂર્વ, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફની દીવાલોનું નામોનિશાન રહ્યું નથી, ત્યાં નવું ચણતર કરીને નવા ખંડો પાડવામાં આવ્યા છે, જેમાં મંદિરના વહીવટની ગોઠવણ કરેલી છે. આ પ્રાચીન દેવળમાંથી છૂટા પડેલા પથ્થરો જેમાં તોરણ, દેવીઓ, માનવાકૃતિઓ, વ્યાઘ્રમુખો વગેરે મંદિરના ભાગો પગથિયાં અને ચોકમાં જ્યાં ત્યાં જડી દીધેલા છે. દેવળની પાછલી દીવાલે આવેલા માનસરોવરના આરાના પગથિયામાં પણ આ પુરાણા મંદિરના અવશેષો ચોડેલા જોવાય છે. આ બધા અવશેષોનું પુરાતાત્વિક દૃષ્ટિએ અવલોકન કરનારને તરત સમજાય તેવું છે કે આ વિશાળ ચોકવાળું દેવળ અગાઉ જૈનોનું બાવન જિનાલય હશે; જેના આ તૂટેલા ભાગોનો આ રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

માતાનો મહિમા ગાનારા કહે છે કે, આ મંદિરને વ્યવસ્થિત કરવાની શરૂઆત કરવામાં આવી અને પૂર્વદ્વાર પાસેનો ભાગ ખોદી કાઢવામાં આવ્યો ત્યારે કેટલીક મૂર્તિઓ મળી આવી હતી જેની સાથે આ અંબિકાદેવીની મૂર્તિ પણ મળી આવી હતી. આ હકીકતથી એવું અનુમાન કરવાને કારણ મળે છે કે પહેલાં આ મંદિર શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું હશે જેમની શાસનાધિષ્ઠાયિકા અંબિકાદેવીની મૂર્તિ ખીલુ મૂર્તિઓ સાથે મળી આવી.

મૂળ દેવાલય આશરે ૩૦ ગજની જમીન રોકે છે. દેવળમાં કોઈ પ્રાચીન કામ નજરે ચડે એવું રહેવા દીધું નથી. મૂળ દેવળમાં બ્રાહ્મણ પૂજારીઓ સિવાય બીજાને પ્રવેશ કરવાદેતા નથી. માતાની સ્થાપના પાછળ કંઈક ભાગ ખાલી છોડી દેવામાં આવ્યો છે; જે એના બનાવટી ચણતરને બતાવી આપે છે.

ગામથી માતાએ જતાં અદિતિ વાવ આવે છે, જેમાં સં. ૧૨૫૬ નો લેખ હોવાનું અગાઉ નિર્દેશ્યું છે. આ સુંદર વાવ અહીંની પ્રાચીનતાનો નમૂનો છે.

★

૫૧. વડાલી

(કોઠા નંબર : ૧૩૨૫-૧૩૨૬)

વડાલીનું પ્રાચીન નામ વાટાપલ્લી હતું એવું શિલાલેખોમાંથી જાણવા મળે છે. સં. ૧૨૭૫ નો પ્રતિમાલેખ, જે નીચે નોંધવામાં આવ્યો છે તેમાં આ ગામનો નિર્દેશ હોવાથી આ ગામને એથીયે પ્રાચીન બતાવી રહ્યો છે. શિલાલેખોને આધારે ‘વટપલ્લી ગરબ’નો ઉલ્લેખ મળે છે, તે શું આ ગામના નામ ઉપરથી અસ્તિત્વમાં આવ્યો હશે ? જો એમ હોય તો મારવાડમાં આવેલા નાનરોણા ગામના મંદિરમાંની એક મૂર્તિનો લેખ સં. ૧૧૮૯નો આ પ્રમાણે મળે છે:—

“ સં. ૧૧૮૯ વૈશાખ સુદિ ચતુર્થી વટપાલી (પહી !) ગચ્છે શ્રીનન્નસૂરિ સંતાને.....”

અહીં ૨૦૦ શ્રાવકોના ઘરની વસ્તી છે. ૫ ઉપાશ્રય અને ૨ જૈન ધર્મશાળાઓ છે. એ વિશાળ અને લબ્ધ જૈન મંદિરો વિદ્યમાન છે જ્યારે ત્રીભુવં મંદિર ખંડિત અવસ્થામાં પડેલું છે.

૧-૨. શ્રીશાંતિનાથ લગવાનનું અને શ્રીઆદિનાથ લગવાનનું મંદિર શિખરખંધી અને ખાવન જિનાલયવાળું છે. એ બંને મંદિરોની રચના પ્રાચીનકાળની છે. બંનેમાં મૂળગભારો, ગૃહમંડપ, સભામંડપ, નવચોક્કીઓ, શૃંગારચોક્કીઓ વગેરે છે. આમાં બધાં મંડપો છે અને મંડપ ઉપર માળ બનાવેલા છે. શ્રીશાંતિનાથ લગવાનના મંદિરમાં ભમતીના ડાબે પડખે બીજી દેરીમાં પળાસણ નીચે આ પ્રકારે લેખ છે:—

“ સંવત્ ૧૨૭૫ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૪ શુક્રે

શ્રીમન્નન્નકુલે નમોવદતુલે સજ્જીવકાવ્યાલયે માસ્વત્સોમમુર્તીદમંગલવુદ્યોત્તારાવિશાલોદયે ।

જાતો મોહતમોપહો દિનમણિઃ શ્રીવર્ધમાનાભિધઃ સૂરિભૂરિગુણપ્રતોષિતસુરો ભવ્યાંબુજોદ્વોધકઃ ॥૧॥

તત્પદ્મે દેવસૂરિઃ શ્રીહેમસૂરિસ્તતોભવત્ । જજ્ઞેય શ્રોયશશ્ચંદ્રસૂરિઃ સૂરિશિરોમણિઃ ॥૨॥

સૂરિશ્રીમુનિચંદ્રાહો વિસ્ય(શ્વ)વિદ્યામહોદધિઃ । તતઃ શ્રીકમલપ્રભસૂરિઃ કામમદાપહઃ ॥૩॥

તત્સંતાને ગુણાધાને હુંવટાન્વયશાલિના । શ્રીસંવસમુદાયેન મોક્ષસંગમકાંક્ષિણા ॥૪॥

સૌવર્ણિકિનિ(વિ)નિર્જિતવિવુધવિમાનાવલ્યાં । વાટાપલ્યાં શ્રિયોક્ત્યાં નગર્યાં ન્યાયમૂપતેઃ ॥૫॥

શ્રીમતઃ શાંતિનાથસ્ય ત્રિલોકીશાંતિકારિણઃ । વિવોદારઃ શુમાકરશ્ચક્રે પ્રાણપ્રણાશનઃ ॥૬॥

પ્રતિષ્ઠિતઃ શ્રીસોમસૂરિભિઃ ॥ મંગલમસ્તુ ॥ કર્મસ્થાને કારાપકઃ પંડિતજિનચંદ્રઃ ॥ ઇતિ ॥છા॥ ”

આ લેખ શ્રીશાંતિનાથ લગવાનના મંદિરના ખિંબનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા સંબંધે છે તેથી મંદિર તો એથીયે પ્રાચીન હોવાનું નક્કી થાય છે.

“ જૈન પુસ્તકપ્રશસ્તિસંગ્રહ ” નામક ગ્રંથની ૬૩મી પ્રશસ્તિમાં પણ આ શાંતિનાથ જિનાલયનો ઉલ્લેખ આ પ્રકારે મળે છે:—

“ વાટાપહીપુરીયચૈત્યમવને શાંતેર્જિનેશ્વરમોઃ ॥ ”

જો કે આ પ્રશસ્તિમાં સમય નોંધ્યો નથી પરંતુ આ જિનાલય એ સમયથી આજસુધીયે શાંતિજિનાલયને નામે જ પ્રસિદ્ધ છે. શ્રીઆદિનાથનું મંદિર પણ એ સમયે કે તે પછીના આસપાસના સમયમાં બન્યું હોવું જોઈએ એવું અનુમાન છે.

ત્રીભુવં મંદિર શ્રીશાંતિનાથના મંદિરે જતાં માર્ગમાં જમણી બાજુએ ખંડિત પડેલું છે. સં. ૧૯૭૨માં મુનિરાજ શ્રી. જયંતવિજયજીએ આ પ્રદેશમાં વિહાર કરેલો તેની નોંધ પોતાના “ વિહાર વર્ણન ” માં લખતાં અહીં ૩ મંદિરો હોવાનું નોંધે છે. એટલે સં. ૧૯૭૨ સુધી આ ત્રીભુવં મંદિર હયાત હોય એમ જણાય છે. દેવળનું મુખદ્વાર અને તેમાં ઉપરની કમાન જ દર્શકને પ્રથમ દૃષ્ટિએ આકર્ષી લે છે. દેવળના વિસ્તારના પાયાઓ તો બહારથી દેખાય છે પણ તેની રચના શ્રીશાંતિનાથના દેવળ જેવી જ હોય એમ લાગે છે. પ્રાચીન કાળે દેવળ દક્ષિણ દ્વારનું હશે પણ અત્યારે તો પગથિયાં ચણીને ઉત્તરમુખે રામ-સીતાની મૂર્તિઓ સ્થાપેલી છે. અંદરના દ્વારમાં પ્રવેશતાં જ ડાબી બાજુએ ચાર ચાર ફીટ ઊંચી પુરુષાકૃતિઓની વેષભૂષા અને તેના લાવો ચેતનાભર્યા લાગે છે. તેમાં તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ હારખંધ મૂકી રાખેલી લેવાય છે. એ મંદિરની મૂર્તિઓના શિલાલેખો અને પ્રાચીન તૂટેલા અવશેષોને સંગ્રહી રાખવા જોઈએ.

પર. મોટા પોશીના

(કોઠા નંબર : ૧૩૩૦-૧૩૩૩)

ખેડપ્રદેશ સ્ટેશનથી ૨૫ માઈલ દૂર પોશીના નામે ગામ છે, જે મોટા પોશીના નામે ઓળખાય છે. પોશીના ક્યારે વસ્યું એ બાબતી શકાયું નથી; પરંતુ આ ગામ પ્રાચીન છે અને જૈન તીર્થસ્થ ગણાયું છે. અહીંના જૈન મંદિરમાંથી સં. ૧૪૭૭ અને ૧૪૮૧ ના મળી આવતા જીર્ણોદ્ધાર સમયના શિલાલેખો ઉપરથી પણ આ ગામ અને તેની તીર્થ તરીકેની પ્રસિદ્ધિ એથીયે પ્રાચીન હોવાનું જણાય છે. કહેવાય છે કે, અહીંના કંથેરના એક ઝાડ નીચેથી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ મળી આવતાં લગભગ તેરમા સૈકામાં અહીં એક વિશાળ જિનમંદિર બંધાવવામાં આવ્યું. સંભવતઃ આ મંદિર શ્રીકૃમારપાલનરેશે અથવા એ સમયના કોઈ લક્ષ્મીનંદને બંધાવ્યું હોય એવી એક કલ્પના છે.

આખોયે પ્રદેશ ડુંગરાળ છે. અહીં શ્વેતાંબર જૈનનું એક પણ ઘર નથી પરંતુ હુંબડ દિગંબરોનાં ૧૫ ઘરો છે. બે ઉપાશ્રય અને એક પુસ્તકભંડાર છે.

એક વિશાળ વંડામાં ત્રણ મંદિરો એક સાથે આવેલાં છે. તેમાં એક ધર્મશાળા, એક મોટી વાવ અને શ્રીપોશીના પાર્શ્વનાથની પેઢી વગેરે આવેલાં છે.

૧. વંડાના મધ્ય ભાગમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું શિખરબાધી મંદિર છે. તેમાં મૂળનાયકની શ્વેતવર્ણી મૂર્તિ ૩૫ ફીટ ઊંચી ફણા રહિત છે. તેની નીચે સં. ૧૪૭૭ નો લેખ જણાય છે. મંદિરમાં પાષાણની ૫ અને ધાતુની ૮ મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે.
૨. શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે, તેમાં મૂળનાયક નીચે સં. ૧૨૮૧ નો લેખ છે. આમાં ૩ પાષાણની અને ૨ ધાતુની પ્રતિમાઓ છે.
૩. શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે, તેમાં મૂળનાયકની ૨૫ ઈંચ ઊંચી મૂર્તિ બિરાજમાન છે, તેના આસન ઉપર નીચે મુજબનો લેખ છે:—

“સં. ૧૮૮૮ માવસુદિ ૫ ચંદ્રે શ્રીઈંડરનગરવાસ્તવ્ય ઉકેશજ્ઞાતીયવૃદ્ધશાસ્ત્રાયાં પારલ સધાર રાયચંદ્રભાર્યા અમૃતા આતા હાથી-યુતેન શ્રીનેમિજિનવિવં કા૦ પ્રતિષ્ઠિતં મદ્યારકશ્રીવિજયદેવેન્દ્રસૂરેરાદેશાત્ શ્રીતપાગચ્છે મહારાજા શ્રીગંભીરસિંહજીરાજ્યે શ્રીપોશીનાતીર્થે ॥”

આ સિવાય ગામમાં એક ચોથું મંદિર શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું શિખરબાધી છે. તેમાં પાષાણની ૧ અને ધાતુની ૨ મૂર્તિઓ છે.

આ બધાં મંદિરોનો સં. ૧૪૭૭ અને સં. ૧૪૮૧ માં જીર્ણોદ્ધાર થયો તે પછી સત્તરમા સૈકામાં શ્રીવિજય-દેવસૂરિએ આ તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવવામાં ખૂબ ખર્ચ કરાવ્યું હતું. વળી, એ સમયે અહીં પાંચ પ્રાસાદો હતા એમ પણ એક ‘પટ્ટાવલી’ના ઉલ્લેખથી જણાય છે. એ ઉલ્લેખ આ પ્રકારે છે:—

“તતઃ સંવેન સાર્ધે શ્રીઆરાસણાદિતીર્થયાત્રાં કુર્વાણાઃ પોસીનાલ્યપુરે પુરાણાનાં પશ્ચપ્રાસાદાનાં શ્રાદ્ધાનામુપદેશદ્વારેણ વહુદ્રવ્ય-વ્યયસાધ્યમપિ તદુદ્ધારં કારિતવન્તઃ ॥”

—આચાર્ય શ્રીવિજયદેવસૂરિ સંઘ સાથે શ્રીઆરાસણા વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરતાં પોસીનાપુરમાં પધાર્યા અને તેમણે અહીંનાં પ્રાચીન પાંચ મંદિરોનો ઘણા દ્રવ્યથી કરી શકાય એવો ઉદ્ધાર શ્રાવકને ઉપદેશ આપી કરાવ્યો.

એ સમયે અહીં પાંચ પ્રાસાદ હતા, આજે માત્ર ચાર મંદિરો છે. શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના મંદિર સામે એક દેરાસર છે ખરું, તેને ગણતાં પાંચની ગણતરી બંધબેસે.

કેશરિયાજી તીર્થની યાત્રાએ જતાં આ તીર્થની યાત્રા લોકો અવશ્ય કરે છે.

નાન પોશીના :

ઈસ્થી જા માઈલ દૂર નાના પોશીના નામે ગામ છે. ગામની પાદરે એક વિશાળ શિખરબંધી મંદિર અને ધર્મશાળા છે. શ્રાવકોની વસ્તી નથી.

મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રાચીન મૂર્તિ ૩ ફીટ ઊંચી છે. અહીં ૨૪ પાપાણની અને ૧૨ ધાતુની પ્રતિમાઓ છે. મૂર્તિઓ ઉપર બારમા-તેરમા સૈકાથી લઈને સત્તરમા સૈકા સુધીના લેખો મળી આવે છે. આ ઉપરથી આ મંદિર પ્રાચીન હોય એમ જણાય છે. સં. ૧૯૭૬ માં શ્રીવિજયનેમિસૂરિજીના ઉપદેશથી આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર થયો છે.

૫૩. વિજયપુર

(કોડા નંબર : ૧૩૪૬-૧૩૫૪)

વિજયપુર ગામ ક્યારે વસ્યું એ સંબંધ એક વિસ્તૃત લેખ, વિજયપુરના પ્રાચીન દેરાસરમાં જે ચાર શિલાપટ્ટ ઉપર લખાયો હતો, તેમાંના બે પટ્ટ પહેલાં ઘાંટુગામ અને તે પછી સંઘપુર ગામના જિનાલયમાં સુરક્ષિત રાખવામાં આવ્યા. તેમાંના ૧-૬૫ શ્લોકોનો પહેલો પટ્ટ અને ૧૧૫ શ્લોક પછીનો ચોથો પટ્ટ હજી મળ્યો નથી પણ સંઘપુરના દેરાસરમાંથી જે બે શિલાપટ્ટો મળી આવ્યા તેની ઉપર ૬૬ થી ૧૧૫ સુધીના^૧ શ્લોકોમાં વિજયપુર કોણે વસાવ્યું, એ સંબંધી આ પ્રકારે ઉલ્લેખ મળે છે:—

“તત્ત્વમૌલિં યુજયિવિમવાં તસ્ય ચાલંકરિણોરાત્તે વીજાપુરસુરુ પુરં સત્ત(?)દિક્ષુ પ્રકાશમ્ ।

યસ્મિન્ દિવ્યે દિવસિતશિર(!)મુલ્લસન્ન્યઃ પતાકાઃ સ્વર્ગોદ્બલ્લિતલહરીવિભ્રમં પ્રોદ્વહન્તિ ॥૭૯॥

યચ્છ્રીવીજલદેવસ્ય જનકસ્ય યશોર્થિના । ચક્રે વ્રાહ્મદેવેન પરમારકુલેન્દુના ॥૮૦॥”

આ ઉપરથી (સં. ૧૨૫૬માં) બ્રાહ્મદેવે પોતાના પિતાને નામે વિજયપુર વસાવ્યું એમ જણવા મળે છે. વળી, સં. ૧૫૭૧માં શ્રેષ્ઠી પરવત અને કાન્હાએ લખાવેલા એકઠો ગ્રંથોની અંતે આપેલી ૩૩ શ્લોકવાળી એક પ્રશસ્તિ, જેમાં એમના પૂર્વજોની કીર્તિકથા આલેખી છે; તેમાંથી જણાય છે કે, સંડેર ગામમાં આગળના વખતમાં પૌરવાડ નતિનો આબૂ નામે શેઠ થઈ ગયો, તેની ચોથી પેઢીએ ચંડસિંહ નામે પુરુષ થયો. તેને ૭ પ્રતાપી પુત્રો હતા. એ પુત્રોમાં સૌથી મોટો પેથડ નામે હતો. તેને પોતાના નિવાસસ્થાનના સ્વામી સાથે કોઈ કારણે કલહ થયો અને તેથી એ સ્થાન છોડી વીલ નામના ક્ષત્રિય વીર નરની સહાયતાથી વીલપુર નામનું નવું ગામ તેણે વસાવ્યું. એ ગામમાં રહેવા આવનાર લોકો પરનો કર અર્ધો કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યાં તેણે એક જૈન મંદિર બંધાવ્યું અને તેમાં પિત્તલમય શ્રીમહાવીરદેવની વિશાળ પ્રતિમા સ્થાપન કરી.^૨

અર્થાત્-શ્રેષ્ઠી પેથડે બ્રાહ્મદેવની સાથે વીલ વિજલદેવની સહાયથી (સં. ૧૨૫૬ માં) વિજયપુર વસાવ્યું, એવું અનુસંધાન કરી શકાય. શ્રેષ્ઠી પેથડે સં. ૧૨૫૬ ની આસપાસ શ્રીમહાવીરજિનનું મંદિર બંધાવ્યાનું પણ આ ઉલ્લેખ-માંથી જણાય છે.

વિજયપુર વસાવ્યાનો આ ઉલ્લેખ વિજયપુરના જીર્ણોદ્ધારનો છે અને તે પણ ત્રીજી વાર વસ્યાનું ઐતિહાસિક રીતે પુરવાર થાય છે. આવડા રત્નાદિત્યના સમયનો કુંડ જે હાલ હયાત છે તેમાંના ઉલ્લેખ પરથી સં. ૮૦૨ પૂર્વે વિજયપુર આવડાઓની સત્તાહેઠળ હતું, તેથી વિજયપુર એ પૂર્વેનું હોવું જોઈએ એમ સમજાય છે.

૧. “વિજયપુર ખદ્દ વૃત્તાંત ” પ્રસ્તાવના : પૃ. ૨ થી ૮

૨. “વાસાવનીનેન સ્વં ચ જાતં, કલૌ કુતોડસ્વાપયદેવ દેતો : । વીજાપુરં ક્ષત્રિયમુલ્લવીજાસૌહાર્દતો લોકકર્તાર્ધકારી ॥૫॥

અત્ર રીરીમયજાતનન્દનપ્રતિમાન્વિતમ્, ચન્નૈત્યં કારવામાસ લક્ષ્મીરણરાજિતમ્ ॥

—જૈન સાહિત્યપ્રદર્શન : શ્રીપ્રશસ્તિસંગ્રહ : પૃ. ૭૬, પ્રતિ નં. ૨૭૦

‘સુધર્મગ્ચ પદાવલી’થી જણાય છે કે વિ. સં. ૯૨૭ માં વિજાપુર વસ્યું અને ઉપર્યુકત ઉદ્દેશથી પણ સં. ૧૨૫૬ માં વિજાપુર વસ્યાની હકીકત સુતરાં જીર્ણોદ્ધારની સિદ્ધ થાય છે.

આવડાઓના સમય પહેલાંની વિજાપુર વિશેની વિગત ગોવિંદલાલ હાથીભાઈ આ પ્રકારે નોંધે છે : એકામાંથી ખુદ્ધર્માના પુત્ર વિજયરાજનું તામ્રપત્ર મળી આવ્યું છે, તેમાં વિજયપુરથી જાંબુસરના પ્રાદ્યલોને દાન આપ્યાની હકીકત છે અને તે તામ્રપત્ર વિજયપુરમાં શુભ સં. ૩૯૪ માં લખી આપ્યું છે.^૩

ડૉ. ભાંડારકર આ તામ્રપત્રમાંના વિજયપુરને વિજાપુર માને છે. એટલે વિજાપુર આઠમા સૈકા પહેલાંનું હોય એવું અનુમાન તારવવામાં આવે છે. ફાર્બસ સાહેબ ‘રાસમાળા’માં વિજાપુરને ઇતિહાસકાળ પહેલાંનું સૂચવે છે.

ગમે તે હો, પણ વિજાપુર તેરમા સૈકા કરતાંયે પ્રાચીન હોય એવું અવાંતર પ્રમાણોથી પણ સિદ્ધ થાય છે. એક ‘પ્રાચીન જૈન પદાવલી’^૪ મુજબ જણાય છે કે—“વસ્તુપાલ-તેજપાલે વિજાપુરમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના દેરાસરનો સં. ૧૨૮૦માં જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.” ત્યારે આ જીર્ણોદ્ધાર કરાવેલું મંદિર ઓછામાં ઓછું ૨૦૦-૩૦૦ વર્ષ પૂર્વે બન્યું હોય એમ માની શકાય.

તેરમા સૈકામાં અને તે પછી અહીં બની ગયેલી ઘટનાઓથી આ નગર જૈનધર્મનું કેંદ્ર બન્યું હોય એવાં પ્રમાણો મળે છે. અંચલગચ્છીય શ્રીસિંહપ્રભસૂરિએ સં. ૧૨૮૩માં જન્મ લઈ આ ભૂમિને પાવન બનાવી હતી. લગભગ એ અરસામાં શ્રીધર્મધોષસૂરિએ અહીં આવી શાકિનીના ઉપદ્રવને દૂર કર્યો હતો. બ્રહ્મર્ષિ નામના આચાર્ય “સૌધર્મગ્ચ વ્યાખ્યાન”માં લખે છે:—

“વિજાપુરનયરમિ ય તવામયં દેવમદાઓ !”

—શ્રીદેવલદ્રસૂરિથી વિજાપુરમાં ‘તપાગત’ થયો.

શ્રીદેવલદ્રસૂરિના ગુરુભાઈ શ્રીજગન્નંદ્રસૂરિ હતા. તેમને મેવાડના આઘાટપુરમાં ‘તપા’ ગિરિદ મળ્યું હતું અને ૩૨ દિગંબર વાહીઓને જીતવાથી ત્યાંના જૈનસિંહ રાજાએ તેમને ‘હીરલા’ એવી પદવીથી નવાજ્યા હતા. એ જગન્નંદ્રસૂરિ અને દેવલદ્રસૂરિએ જૈનવાલગચ્છના આચાર્ય ભુવનચંદ્રસૂરિ સાથે અહીં સં. ૧૨૮૫ માં ક્રિયાદ્ધાર કર્યો અને ‘તપામત’ પ્રવર્તીવી વિજાપુરનું નામ ઇતિહાસના પાને અમર થયું.

એ પછી અહીંની પોષધશાળામાં કેટલાયે ગ્રંથોની પ્રતિઓ બુદ્ધા બુદ્ધા શ્રેષ્ઠીઓએ લખાવ્યાની અને ગ્રંથ રચાયેલી નોંધ મળે છે: સં. ૧૨૮૭માં વામનાચાર્યનું લિંગાનુશાસન, સં. ૧૨૯૨માં મલયગિરિકૃત નંદીટીકા, સં. ૧૨૯૫માં શ્રીઅનિત-પ્રભગણિએ ધર્મરત્ન શ્રાવકચાર નામક ગ્રંથ રચ્યો. એ જ વર્ષમાં ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્ર-તૃતીય પર્વ, સં. ૧૨૯૮ માં હૈમવ્યાકરણ-તદ્વિત પ્રકરણ, સં. ૧૩૨૫માં અર્જુનદેવના રાજ્યમાં સોમની પ્રતિપત્તિમાં ધર્મરત્ન પ્રકરણ, સં. ૧૩૩૧માં શ્રીમલયગિરિકૃત કર્મપ્રકૃતિવૃત્તિ, સં. ૧૩૪૩માં શાન્ત્યાચાર્યકૃત ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રવૃત્તિ, સં. ૧૩૪૬માં સ્થાનાંગસૂત્ર ટીકા, સં. ૧૩૫૩માં ભગવતીસૂત્ર વગેરે તાડપત્રીય ગ્રંથો લખાયા.^૫ આથી તેરમા સૈકામાં અહીં વિશાળ ગ્રંથભંડાર હોવાનું જણાય છે.

શ્રીવિદ્યાનંદસૂરિ(સં. ૧૩૦૨માં દીક્ષા)એ વિજાપુરમાં પદ્માવતી જિનમંદિરના ભોંયરામાં સરસ્વતી દેવીની મૂર્તિ સ્થાપન કરી હતી. તેમણે અહીં જ ‘વિદ્યાનંદ વ્યાકરણ’ની રચના કરી હતી. આ વ્યાકરણ વિશે કહેવાયું છે કે —

“વિદ્યાનન્દામિદં ચેન કૃતં વ્યાકરણં નવમ્ । માતિ સર્વોત્તમં સ્વરૂપસૂત્રં વૃદ્ધ્યસંગ્રહમ્ ॥ ”

સં. ૧૩૦૧ લગભગમાં ખરતરગચ્છીય શ્રીજિનેશ્વરસૂરિએ વિજાપુરમાં પ્રવેશ કર્યો હતો એમ સંઘપુરના શિલા-

૩ “ગુજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ” પૃ. ૯૮

૪ “જૈન કોન્ફરન્સ હેરલ્ડ” માસિક સં. ૧૯૭૦ નો દીવાળી અંક.

૫. “જૈન પુસ્તકપ્રશસ્તિસંગ્રહ.”

લેખથી જણાય છે. તેમણે સં. ૧૩૧૭માં વિજયપુરના વાસુપૂત્યમંદિર ઉપર સુવર્ણકંઠ અને સુવર્ણકળશ ચઢાવ્યા એવી હકીકત લક્ષ્મીતિલક ઉપાધ્યાયે રચેલા ‘આવકથમ’ પ્રકરણની પ્રશસ્તિમાંથી જાણવા મળે છે.^૬

સં. ૧૩૧૨માં ચંદ્રતિલક ઉપાધ્યાયકૃત ‘અભયદેવચરિત’ની સંસ્કૃતમાં ૪૯ શ્લોકોની વિસ્તૃત પ્રશસ્તિ કવિ શ્રીકુમારગણિએ સં. ૧૩૨૮ લગભગમાં રચેલી છે.^૭ તેમાંથી શ્રેષ્ઠી માનદેવના વંશમાં થયેલા પુરુષોએ ઉપર્યુક્ત વાસુપૂત્ય જિનમંદિરમાં કરાવેલી દેરીઓ, ગોખલાઓ, મૂર્તિઓ વગેરેને લગતી હકીકત સાંપડે છે, એ સુજળ: મોહણ નામના શ્રેષ્ઠીએ વિજયપુરમાં શીતલનાથસ્વામીની દેરી,^૮ શ્રેષ્ઠી કુમારપાલે માતા-પિતાના કલ્યાણ માટે શ્રીપદ્મપ્રભુની દેરી, શ્રેષ્ઠી નાગપાલે પોતાના કલ્યાણ માટે ચંદ્રપ્રભુની દેરી, નાગપાલના ભાઈ શ્રેષ્ઠી ખાલચંદ્રે શ્રીઅજિતનાથના ગોખલા, નાગપાલના ભાઈ શ્રેષ્ઠી કુલચંદ્રે શ્રીઅજિતનાથ, શ્રી સંલવનાથ, શ્રીઅભિનંદન અને શ્રીસુમતિનાથની દેરીઓ અને સં. ૧૩૨૮ના માધ સુદિ ૬ ના દિવસે ઋષભાદિની દેરીઓ કરાવી તેમજ રૂપાનો ધનગરો, મોતીનું સૂત્ર, સુવર્ણકળશ, સુવર્ણમલક ચઢાવ્યાં અને પત્નીના પુણ્યાર્થે બે ચામર આપ્યા. શ્રેષ્ઠી મોહણે માતાના પુણ્યાર્થે શ્રીસુવિધિનાથની દેરી, શ્રેષ્ઠી પાતાએ સુપાર્શ્વનાથની દેરી કરાવી અને શ્રાવિકા નાગશ્રીએ પોતાના પુણ્ય માટે શ્રીવાસુપૂત્યની પૂજા માટે સારી મોટી પિત્તલમય દીવીઓ કરાવી આપી. શ્રેષ્ઠી કુલચંદ્રની પત્ની ખેતૂએ વિજયપુરમાં શ્રીવીરપ્રતિમાલંકૃત ખત્તક-ગોખલા તથા ચોવીસ તીર્થંકરોની માતાઓની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજિનેશ્વરસૂરિ પાસે સં. ૧૩૨૬માં કરાવી. શ્રેષ્ઠી કુલચંદ્રે માતાના પુણ્યાર્થે શ્રીવાસુપૂત્ય ચૈત્યમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુને ગોખલો કરાવ્યો અને કાંબલદેવીએ શ્રીમહાવીરની પ્રતિમા ભરાવી.

આ હકીકતથી આ વાસુપૂત્ય મંદિર કેટલું વિશાળ અને ભવ્ય હશે એનું અનુમાન સહેજે કરી શકાય એમ છે.

રત્નાકરગચ્છના શ્રીહૈમચંદ્રસૂરિશિષ્ય શ્રીજિનતિલકસૂરિએ ચૌદમા સૈકા લગભગમાં રચેલી ‘તીર્થમાળા’ ઉલ્લેખ છે:-

“વીજયપુર વિસજપુર બ્રહ્મણિ, ચિરોઽ ઉવેશ્વિતુ રહિય ઠાણિ; સાચઉર મોદરા પ્રમુખ ઠામિ, લીણો છું તાહરે વીર નામિ.”

આ ઉલ્લેખથી જણાય છે કે ચૌદમા સૈકા પહેલાં અહીં વીરજિનનું મંદિર પણ હતું. અગાઉ જણાવેલું શ્રેષ્ઠી પેથડે બંધાવેલું વીરજિન મંદિર સંલવતઃ આ જ હશે. વળી, મંત્રી શ્રીવસ્તુપાલે જીર્ણોદ્ધાર કરાવેલું શ્રીચિતામણિ પાર્શ્વજિનમંદિર અને શ્રીવાસુપૂત્યનું વિધિચૈત્ય એમ ત્રણ મંદિરો ચૌદમા સૈકા અગાઉ અહીં હતાં એટલું નક્કી થાય છે.

‘ખરતરગચ્છ ગુર્વાવલી’થી જણાય છે કે, સં. ૧૩૩૭ ના જેઠ વદિ ૪ ને શુક્રવારે મહારાજાધિરાજ સારંગ-દેવના રાજ્યમાં મહામાત્ય મદલદેવ, તેમજ ઉપમંત્રી વિંધ્યાદિત્યના કાર્યકાળમાં અહીં શ્રીજિનપ્રબોધસૂરિજીને મોટા સમારોહ સાથે નગરપ્રવેશ થયો હતો. મંત્રી વિંધ્યાદિત્ય સૂરિજીની સ્તુતિ કરતો હતો.

આ બધા ઉલ્લેખો ઉપરથી તેરમા-ચૌદમા સૈકામાં અહીં જૈનોની આબાદી સારી હતી એમ જણાય છે.

આજનું વિજયપુર એના પ્રાચીન સ્થળે નથી. વૃદ્ધોના કથન સુજળ: શેષુપીરની કબર અને મેણાવાડની વચ્ચે જાંચા ટેકરા ઉપર મહાવીરજિનનું બાવન જિનાલય હતું. એ દેરાસર તૂટ્યા બાદ અહીં જ પડી રહ્યું. તેના પથ્થરોનો કાલિકામાતાનું મંદિર અને શ્રીઋષભદેવ મંદિર બંધાવવામાં ઉપયોગ થયો. જૂની મસ્જિદોમાં પણ જૈન મંદિરોના ભાગ્યા-તૂટ્યા અવશેષો જોવામાં આવે છે.

વળી, પદ્માવતીનું જૈન દેવળ પ્રાચીન વિજયપુરમાં હતું. એની આસપાસ ઝવેરીઓની જૈન વસ્તી હતી અને એ જ જગ્યાએ પેથડકુમાર, જેમણે માંડવગઢના મંત્રી તરીકે નામના મેળવી હતી અને જુદે જુદે સ્થળે મળીને ૮૪ જિનમંદિરો બંધાવ્યાં હતાં, તેઓ અહીં જન્મ્યા હતા. પદ્માવતીનું દેરાસર અને તેની પૂર્વ દિશાનો ટેકરો ને તે પાસેની દક્ષિણ

૬. જુઓ આ પુસ્તકનું પાન: ૨૭.

૭. “વીજયપુર જહદ્ વર્તાત” પૃ. ૧૪૧-૧૪૫, અને “જૈન પુસ્તકપ્રશસ્તિસંગ્રહ” પ્રશસ્તિ નં. ૯૫.

૮. ચૌદમી શતાબ્દી પૂર્વે લખાયેલી ‘અભયકુમારચરિત્રાદિ પુસ્તકપંચક’ની પ્રશસ્તિમાં ઉલ્લેખ છે કે— શીતલનાથદેવચરિત્રાદિ ધીલાપુરે ચોડીકાલ ૥૧૥ “જૈન પુસ્તકપ્રશસ્તિસંગ્રહ:” પ્રશસ્તિ નં. ૯૫.

દિશાનાં મકાનો અસલ વિજયપુરનું સ્થાન હોવાનું સૂચવે છે. શ્રીભુદિસાગરસૂરિજી કહે છે કે—“મારું અનુમાન એવું છે કે આ દેરાસરમાં (હાલના આદીશ્વર ભગવાનના મંદિરમાં) પૂર્વે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન મૂળનાયક હોય અથવા જૂના વિજયપુરની જગ્યાએ શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર કે જેનો શ્રીવસ્તુપાલ-તેજપાલે ઉદ્ધાર કર્યો હતો તે દેરાસરની અધિષ્ઠાયિકા તરીકે પદ્માવતીની મૂર્તિ હોય અને મુસલમાન ખાદશાહોના સમયમાં તે પાર્શ્વનાથનું દેરાસર તૂટ્યા બાદ પદ્માવતીની મૂર્તિને આ દેરાસરમાં લાવવામાં આવી હોય. જૂના વિજયપુરમાં શ્રીવસ્તુપાલ-તેજપાલે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ દેરાસરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો તે નષ્ટ થયું.”

આને અહીં ૧૦૦૦ જેનોની વસ્તી છે. ૭ ઉપાશ્રય, ૩ ધર્મશાળાઓ અને ૯ જિનમંદિરો વિદ્યમાન છે.

૧. ભાટવાડામાં ધૂમટખંધી શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર છે. આ મંદિર બધાં મંદિરોમાં સૌથી વિશાળ છે. મોટો મંડપ, બહારનો ચોક અને ભોંયરુ વગેરે છે. દ્વાર પૂર્વ દિશામાં છે. સં. ૧૮૫૦માં અહીં મૂં નાં ની પ્રાચીન પ્રતિમા જે શુભ રીતે એક ખારોટના ત્યાં રાખવામાં આવેલી તેની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ મંદિરમાંના ચોવીશીના પદ્મ ઉપર સં. ૧૩૨૪નો લેખ છે. એક બીજી પ્રતિમાના પદ્મ ઉપર ઘસાઈ ગયેલા અક્ષરોમાં આવો લેખ વંચાય છે:—

“વિ. સં. ૧૩૪૩ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૪.....પ્રતિષ્ઠિતં પ્રદ્યુમ્નસૂરિસંતાને.....તસદિસુત...”

૨. ભાટવાડામાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું ધૂમટખંધી મંદિર છે. મૂં નાં ની જમણી બાજુએ રંગમંડપમાં પદ્માવતી દેવીની પ્રાચીન મૂર્તિ છે. આ મંદિરને પદ્માવતીનું મંદિર કહે છે. મંદિરના મૂં નાં ની પ્રતિમા બે-ત્રણવાર બદલાઈ હોય એમ લાગે છે. વિ. સં. ૧૮૬૫માં આની પ્રતિષ્ઠા થઈ છે. આ મંદિરમાં આચાર્ય પ્રતિમાઓ પણ છે. ધાતુપ્રતિમાઓમાં સં. ૧૩૩૦, સં. ૧૪૭૧, સં. ૧૫૧૩, સં. ૧૫૨૭, સં. ૧૬૭૬ ની સાલના લેખો છે.

૩. ચોથિયાના કોટમાં શ્રીમહાવીરસ્વામીનું લબ્ય મંદિર બે માળનું છે. બંને માળમાં પ્રતિમાઓ વિરાજમાન છે. મંદિર આગળ વિશાળ ચોક છે. વિ. સં. ૧૯૦૩માં આ મંદિર બંધાવવામાં આવ્યું છે.

૪. એ જ કોટમાં શ્રીવાસુપૂજ્ય ભગવાનનું મંદિર વિ. સં. ૧૯૩૦-૩૨ માં બંધાવેલું છે.

૫. એ જ કોટમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું શિખરખંધી દેરાસર સં. ૧૮૭૨માં બંધાવવામાં આવ્યું છે. આ દેરાસરમાં થઈને શ્રીવાસુપૂજ્યના દેરાસરમાં જવાય છે.

૬. શ્રીકુંથુનાથ ભગવાનનું ધૂમટખંધી દેરાસર જૈન વિદ્યાશાળા પાસે છે. સુરતના રહેવાસી શેઠ મૂળચંદ હીરાચંદ સં. ૧૯૨૭માં આ મંદિર બંધાવ્યું છે. મૂં નાં ની પ્રતિમા ખભાતથી લાવવામાં આવી છે. બીજી બે મોટી પ્રતિમાઓ અને ઉપરના માળના મૂં નાં શ્રીસંલવનાથ ભગવાનની પ્રતિમા ઘાંટુ ગામથી આવી છે.

૭. સુધારવાડામાં શ્રીજ્ઞપલદેવનું શિખરખંધી મોટું દેરાસર છે. રંગમંડપ વિશાળ છે. વિ. સં. ૧૮૬૬માં આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થઈ છે.

૮. શ્રી અરનાથ ભગવાનનું નાનું દેરાસર સં. ૧૮૭૩માં બંધ્યું છે.

૯. દોશીવાડામાં આવેલું શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથનું ધૂમટખંધી મંદિર છે. વિ. સં. ૧૯૪૫માં તેની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. અહીં શ્રીભુદિસાગરસૂરિએ સ્થાપન કરેલું જ્ઞાનમંદિર છે. તેમાં હસ્તલિખિત અને છપાયેલાં પુસ્તકોનો સારો સંગ્રહ છે.

૫૪. ધોળકા [સૌરાષ્ટ્ર]

(કોઠા નંબર : ૧૩૯૯-૧૪૦૧)

આજે ધોળકાના નામે ઓળખાતા ગામનું પ્રાચીન નામ ધ્રુવલક્ષ્મીપુર હતું. બારમા સૈકા લગભગમાં એ વસ્તુ હોય એવાં અવાંતર પ્રમાણેથી સિદ્ધ થાય છે. લોકવાયકા એવી છે કે, મહાભારતનું ‘વિરાટનગર’ એ જ આજનું ધોળકા. એના પુરાવારૂપે પાંડવોનાં કેટલાંક સ્થળ પણ લોકોએ શોધી રાખ્યાં છે પરંતુ એને ઇતિહાસનો કશો આધાર મળ્યો નથી.

આ ગામ કોણે વસાવ્યું એ વિષે શ્રીદુર્ગાશંકર શાસ્ત્રી નોંધે છે કે—“આનાકને લવણપ્રસાદ નામનો પુત્ર થયો. એ ઘણો પરાક્રમી હતો. તેણે પોતાના પરાક્રમથી પોતાનું મંડલ વધાર્યું અને પોતાના પિતામહ ધ્રુવલના નામ ઉપરથી ધ્રુવલક્ષ્ (હાલનું ધોળકા) ગામ વસાવી ત્યાં રાજધાની સ્થાપી.”^૧ તેણે ધ્રુવલક્ષ્ ક્યારે વસાવ્યું તેની સાલ તેમણે આપી નથી. તેમના હિસાબે ગણીએ તો તેરમા સૈકાના પાછલા ચરણમાં લગભગ એ વસ્તુ હોવું જોઈએ. પરંતુ જૈન પ્રબંધો અને ગ્રંથપ્રશસ્તિઓમાં ધ્રુવલક્ષ્પુરનો નામનિર્દેશ તો બારમા સૈકાનો મળે જ છે. આ ઉપરથી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે, લવણપ્રસાદે ધોળકા વસાવ્યું નથી પરંતુ તેના પિતા આનાકે પોતાના પિતા ધ્રુવલના નામે અથવા ધ્રુવલે સ્વયં આ ગામ વસાવ્યું હશે અને લવણપ્રસાદે પોતાની રાજધાનીને યોગ્ય એને નગરનું રૂપ આપ્યું હશે, એવું અનુમાન છે.

બારમા સૈકાથી લઈને ચૌદમા-પંદરમા સૈકા સુધીમાં આ નગરમાં બનેલી ઐતિહાસિક ઘટનાઓથી અહીં જૈનોની ભારે જાહેજલાલી હતી એમ જણાઈ આવે છે: શ્રીઅભયદેવસૂરિ, જેમણે નવ અંગો (આગમો) પર વિ. સં. ૧૧૨૦ થી ૧૧૨૮માં ટીકાઓ રચી હતી તેઓ ધોળકામાં પધાર્યા હતા^૨ અને પાટણ, તામ્રલિપ્તિ, આશાપલ્લી તેમજ ધોળકા આદિ નગરોના ૮૪ શ્રાવકોએ તેમની રચેલી આગમગ્રંથોની ટીકાઓની ૮૪ નકલો કરાવી આચાર્યોને ભેટ કરી હતી.^૩

આ હકીકતથી જણાય છે કે, અહીં જેમ શ્રાવકોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હોવી જોઈએ તેમ જિનમંદિરો પણ હોવાં જોઈએ. સં. ૧૧૩૨માં ખરતરગચ્છના યુગપ્રધાનાચાર્ય શ્રીજિનદત્તસૂરિના જન્મથી આ નગર પવિત્ર બન્યું છે. આ નગરમાં આવેલા શ્રીઅમદેવ ઉપાધ્યાયે આ બાળકનાં પ્રતાપી લક્ષણો જોઈ તેને સં. ૧૧૪૧માં દીક્ષા આપી હતી.^૪

શ્રીવાદિદેવસૂરિ (વિ. સં. ૧૧૪૩ થી ૧૨૨૬)એ ધંધ નામના શિવાદ્વૈતીનો અહીં પરાજય કર્યો હતો.^૫ વળી, તેમણે અહીંના ‘ઉદાવસતિ’ ચૈત્યમાં શ્રીસીમંધરસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. શ્રીજિનપ્રભસૂરિની નોંધથી જણાય છે કે, આ મંદિર ચૌદમા સૈકામાં વિદ્યમાન હતું.^૬ એ પછી સં. ૧૧૬૦માં બૃહદ્ગચ્છના જિનચંદ્રસૂરિએ યથોનાગની વસતિમાં રહીને આરંભેલી દેવેન્દ્ર-ગણિ અપરનામ નેમિચંદ્રસૂરિકૃત ‘આખ્યાનમણિકોશ’ની વૃત્તિ અહીંની અમ્મશુક્તની વસતિમાં રહીને પૂર્ણ કરી હતી. લગભગ એ જ સમયમાં શ્રીચંદ્રપ્રભસૂરિ^૭ અહીંના શ્રીસુનિસુવ્રતસ્વામીના ખિંબથી અધિષ્ઠિત ‘ભરૂચ’ (અશ્વાવળોધ-શકુનિકા-વિહાર) નામના જિનમંદિરમાં પધાર્યા ત્યારે અહીંના ધ્રુવલથેકે સૂરિજીને ‘સુનિસુવ્રતચરિત’ રચવાની પ્રાર્થના કરી, જે ચરિત તેમણે આશાપલ્લીમાં શ્રીમાલ નાગિલના પુત્રોની વસતિમાં રહીને સં. ૧૧૬૩ના દિવાળીના દિવસે પૂર્ણ કર્યું હતું.

એ પછી સં. ૧૨૭૬માં અહીંના રાજવી વીરધવલે વસ્તુપાલ-તેજપાલને મંત્રીપદે નિયુક્ત કર્યા ત્યારે ધોળકા જૈનપ્રવૃત્તિનું કેંદ્ર બની ગયું હતું. એ સમયે કેટલાયે આચાર્યોએ અહીંના ઉપાશ્રય અને વસતિ-ચૈત્યમાં રહીને ગ્રંથો

૧. “ગુજરાતનો મધ્યકાલીન રાજપૂત ઇતિહાસ” ભાગ: ૧, પૃષ્ઠ: ૪૬૪.

૨. ‘પ્રભાવચરિત’ અભયદેવસૂરિચરિત, શ્લો. ૧૨૮.

૩. એજન: શ્લોક: ૧૨૬.

૪. “યુગપ્રધાન શ્રીજિનદત્તસૂરિ”—લેખક: શ્રીઅગરચંદ નાહટા, ભંવરમલ નાહટા.

૫. ‘પ્રભાવચરિત’ વાદિદેવસૂરિચરિત, શ્લો. ૩૯.

૬. એજન: શ્લો. ૪૮-૫૨.

૭. શ્રીચંદ્રપ્રભસૂરિ વિશે તેમના ગુરુભાઈ શ્રીલક્ષ્મણસૂરિએ સં. ૧૧૬૯માં રચેલા ‘શ્રીસુપાસનાદચરિત’ની પ્રશસ્તિમાં જણાવ્યું છે કે, તેમણે માત્ર લાટદેશની મંત્રીમુદ્રાને જ નહિ પરંતુ શ્રમણમુદ્રા (સાધુધર્મ)ને પાલન કરતાં જિનપ્રવચનપ્રભાવના કરી હતી. આથી સંભવ છે કે તેઓ સિદ્ધરાજના સમયમાં લાટદેશના મંત્રીપદે મુદ્રાઅધિકારી તરીકે હોવા જોઈએ. તેમણે સંગ્રહણીરત્ન, ક્ષેત્રસમાસ વગેરે ગ્રંથો પણ રચેલા છે.

રચ્યા અને પ્રતિલિપિઓ કરી તેની પ્રશસ્તિનોંધો મળે છે. મંત્રી વસ્તુપાલે પોતે જ ધોળકામાં શ્રીઆદિનાથનું મંદિર, બે ઉપાશ્રયો, વાવ અને પાણીની પરબ વગેરે સુકૃત્યો કર્યા હતાં. એ મંત્રીના સમયમાં જ ‘વેણીકૃપાણ અમર’ના નામે ખ્યાતિ પામેલા શ્રીઅમરચંદ્રસૂરિએ ધોળકામાં પ્રવેશ કર્યો અને રાજદરબારમાં પ્રતિભાસંપન્ન કવિ તરીકેની કીર્તિ સંપાદન કરી હતી.

ચૌદમા સૈકામાં માંડવગઢના મંત્રી પેથડે અહીં એક જિનમંદિર બંધાવ્યું હતું. એ જ સૈકાના વિનયપ્રભ-ઉપાધ્યાયે રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં અહીંનાં મંદિરોનો આ રીતે ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“ધવલકર્ક એ પાસુ કનિકુંડ, જિણુહાવસહોય પાસવરો”

આ હકીકત ઉપરથી ખારમા સૈકાથી લઈને ચૌદમા સૈકા સુધીમાં અહીં કેટલાયે જિનમંદિરો બંધાયેલાં હતાં તેનો ખ્યાલ આવી શકે એમ છે. અગાઉ નિર્દિષ્ટ અચ્છુતની વસતિ, અશ્વાવબોધ-શકુનિકાવિહાર, શ્રીવસ્તુપાલનું આદિનાથમંદિર અને પેથડના મંદિરનો ઉલ્લેખ ‘તીર્થમાળા’માં ન હોવાથી એ મંદિરોનું શું થયું એ જાણવા મળતું નથી, ન્યારે કલિકુંડ પાર્શ્વનાથ અને જિણુહાવસહી પાર્શ્વનાથનો માત્ર ઉલ્લેખ કરેલો જોવાય છે.

આજે તો પથ્થરોના ઢગલા જેવું આ ગામ દેખાય છે. અહીં હવે અગાઉની જાહોજલાલી વર્તાતી નથી. પણ અસલનાં પ્રાચીન સ્થાનો છે ખરાં. પાંડવની નિશાળ નામે ઓળખાતી મસ્જિદ પોતાની શિલ્પશૈલી અને લોકોની સ્મરણ-પરંપરા પ્રમાણે એક હિંદુ મંદિર હતું. વળી, ટાંકાની મસ્જિદ નામે ઓળખાતું મોટું વંડાબંધી મકાન એક જૈનમંદિર હતું, જેને મસ્જિદ બનાવી દેવામાં આવ્યું છે. આ મસ્જિદની નીચેના ભોંયરામાંથી કેટલીયે જિનમૂર્તિઓ નીકળી આવી હતી. એ ભોંયરું આજે તો બંધ કરી દેવામાં આવ્યું છે પણ તેમાં ઊતરવાની નિસરણીની સ્પષ્ટ નિશાનીઓ આજે પણ જોવાય છે. બાવન જિનાલય જેની આસપાસ હતાં એવું મધ્યનું સ્થાન ઘૂમટવાળું છે. મંદિરના સ્તંભો ટૂંકા છતાં કીર્તિમુખ અને ઘટપદલવના અલંકરણોથી શોભિત છે. એક તરફના ખૂણામાં બે-ત્રણ શ્રીધરસ્તંભો પણ દશ્યમાન છે. સુખ્ય દરવાજાનું ચોકડું મનોહર કોરણીભર્યું છે. એની બારશાખમાં વાઘસામગ્રી સાથે નાચતા દેવતાઓ અને પદલવની આકૃતિઓ છે. તેના ઉપર તીર્થંકર દેવની મંગળમૂર્તિ આજે પણ જોઈ શકાય છે. આખાયે મકાનની સુંદર કોરણી ઈરાદાપૂર્વક ઘસી નાખવામાં આવી છે પણ એની અંદરનું મૂળ સ્વરૂપ અછતું રહી શકતું નથી.

આજે તો ખંડિયરોવાળી વિશાળ ભૂમિમાં જૈનોનાં માત્ર ૭-૮ ઘરો વિદ્યમાન છે અને ત્રણ જિનાલયો પણ મોજુદ છે, જે પ્રાચીનકાળના ગૌરવનું સ્મરણ કરાવી રહ્યાં છે.

૧. અહીં અંબાજીની પોળમાં શ્રીસુમતિનાથ લગવાનનું શિખરબંધી મંદિર વિશાળ સજાવટભર્યું છે. આ મંદિર મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલ-તેજપાલે બંધાવ્યું હતું. તેમાં એ સમયે શ્રીઆદીશ્વર લગવાન મૂળનાયક હતા પરંતુ જીર્ણોદ્ધાર સમયે શ્રીસુમતિનાથ પધરાવ્યા હશે. મૂળનાયક શ્રીસુમતિનાથ લગવાનની બદામી વર્ણુની ૧૧ ફૂટ ઊંચી સપરિકર પ્રતિમા બિરાજમાન છે. બંને તરફની સ્વેતવર્ણી પ્રતિમાઓમાં એક શ્રીપાર્શ્વનાથપ્રભુ અને બીજા શ્રીઆદિનાથ લગવાન છે, જે સં. ૧૬૫૯માં પ્રતિષ્ઠિત કરેલા છે, રંગમંડપમાં ડાબા હાથે શ્રીનેમિનાથ લગવાનની સ્વેત આરસની કાઉસગિયા મૂર્તિ ૩ હાથ ઊંચી છે અને જમણી બાજુએ સં. ૧૨૦૧ના લેખવાળો ચતુર્વિંશતિપદ વિરાજમાન છે. આ મંદિરની સામે ત્રણ ખુણિયાળી નાની ધર્મશાળા છે જેમાં પુરાણ સમયનું જલભર્યું ટાંકું બાંધેલું છે.

૨. બીજું મંદિર પંચભાઈની પોળમાં ઘૂમટબંધી શ્રીશાંતિનાથ લગવાનનું છે. તે પોતાની બાંધણીમાં નિરાળું છે. મૂળનાયકની ૨૫ ફીટ ઊંચી પ્રતિમા બદામી રંગની છે અને તેની આસપાસ બે બે હાથની આરસ પ્રતિમાઓ પ્રાચીન સમયની ગણાય છે. આ મંદિરના પ્રવેશદ્વારમાં ડાબી બાજુએ બાંધેલું મજબૂત ભોંયરું છે આ મંદિરની પાસે બે માળનો એક ઉપાશ્રય અને એક નાની ધર્મશાળા પણ છે.

૩. અહીંથી બે માઇલ દૂર ધોળકાના જૂના મહાદેવો નામે ઓળખાતી ભાલાપોળમાં ત્રીજું શ્રીઆદીશ્વર લગવાનનું ઘર દેરાસર પણ પ્રાચીન છે. આ મંદિરમાં શ્રીવસ્તુપાલ અને રૂપાદેવીની આરસની મનોહર મૂર્તિઓ છે.

અહીંના પ્રાચીન સ્થળોની શોધ કરવામાં આવે તો ઇતિહાસને ઉપયોગી ઘણી સામગ્રી મળી આવવાનો સંભવ છે.

૫૫. ધંધુકા

(કોઠા નંબર : ૧૪૦૨)

ધંધુકા કેટલું પ્રાચીન હશે એ જાણી શકાયું નથી પરંતુ બારમા સૈકાથીયે પ્રાચીન હોય એમ જૈન ગ્રંથોથી પ્રતીત થાય છે.

આ ગામમાં કવિ સાધારણ અપરનામ શ્રીસદ્દસેનસૂરિએ સં. ૧૧૨૩માં ‘વિલાસવર્ધકહા’ નામનો પ્રાકૃતમાં ગ્રંથ રચ્યો હતો.^૧ એ પછી લગભગ સં. ૧૧૪૫ના અરસામાં શ્રીપ્રદુમ્નસૂરિશિષ્ય શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ આ ગામમાં વિદ્યમાન હતા ત્યારે તેમણે પાહિણી નામની શ્રાવિકાના સ્વપ્નનું ક્ષણ કહ્યું હતું. એ ક્ષણ અનુસાર ચંગદેવનો જન્મ વિ. સં. ૧૧૪૫ના કાર્તિકી ૧૫ના દિવસે થયો હતો.^૨ એ જ બાળક શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લઈ કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહિમચંદ્રસૂરિ નામે ખ્યાત થયા, જેમણે અનેક વિષયના ગ્રંથો લખી ભારતીય સંસ્કૃત-પ્રાકૃત સાહિત્યમાં વિશિષ્ટ ક્ષણો આપી નામના મેળવી છે. શ્રીહિમચંદ્રસૂરિના જન્મ સમયે અહીં મોઢ (મોઢેરગચ્છ)નું ચૈત્ય વિદ્યમાન હતું.^૩ એ પ્રાચીન મંદિરનાં કોઈ એંધાન આજે વિદ્યમાન નથી.

આજે અહીં જૈનોનાં ૪૫ ઘર વિદ્યમાન છે. બે ઉપાશ્રય છે અને એક ઉપાશ્રયમાં અલગ ચોરડામાં ઘર-દેરાસર છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વરની મૂર્તિ છે. શ્રીહિમચંદ્રાચાર્યની આરસની મૂર્તિ પણ ૧ છે.

૫૬. વઢવાણ શહેર

(કોઠા નંબર : ૧૪૩૨-૧૪૩૪)

વઢવાણનું પ્રાચીન નામ ‘વર્ધમાનપુર’ હોવાનું શિલાલેખોથી જણાય છે. અહીંના મોટા દેરાસરની ભમતીમાં આવેલી એક પ્રતિમાના પરિકર ઉપર સં. ૧૧૭૪ના લેખમાં આ ગામનું નામ વર્ધમાનપુર જણાવેલું છે:—

“સંવત્ ૧૧૭૪ ફાલ્ગુન વદિ ૪ શ્રીસરવાલસંસ્થિતગચ્છપ્રતિપાલકશ્રીજિનેશ્વરાચાર્યે શ્રીવર્ધમાનપુરે પરિમહણસુત....કનેન દેવશ્રેયોર્થે શ્રીસીતલદેવપ્રતિમા કારિતા ॥”

સં. ૧૧૭૪નો આ લેખ એ કર્તાંયે આ શહેરની પ્રાચીનતાનું સૂચન કરે છે. આ શહેર કેટલું પ્રાચીન છે એ શોધવા જેવું છે. આજે પણ આ શહેરમાં ૨૨૦૦ જૈનોની વસ્તી, ૪ ઉપાશ્રયો, ૧ ધર્મશાળા અને ૩ જિનમંદિરો છે. આ ત્રણ મંદિરો પૈકી (૧). લાખુ પોળમાં શ્રીશામળા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મોટું દેવાલય શિખરખંધી છે. (૨-૩) માંડવી પાસે લાખુપોળમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાન અને શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનાં મંદિરો પણ શિખરખંધી રચનામાં પ્રાચીન જણાય છે. શ્રીઆદિનાથના મંદિરના મૂળનાયકના પરિકર ઉપર સં. ૧૨૦૮ની સાલનો પ્રાચીન લેખ છે અને શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના દેવાલયના મૂળનાયક ઉપર સં. ૧૫૦૪નો લેખ ઉઠીજી છે. શ્રી. વિનયપ્રભ ઉપાધ્યાયરચિત “તીર્થયાત્રા સ્તવન” માં “નયરિ વઢવાણિ રિસદેસ તિર્યંકરો”ના ઉદ્દેખથી આ મંદિરનું સ્મરણ કરેલું હોય એમ લાગે છે. આ મંદિરોની ધાતુમૂર્તિઓના પ્રાચીન લેખો “પ્રાચીન લેખસંગ્રહ” ભા. ૧ માં શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીએ સંગ્રહીત કર્યા છે.

ગામ બહાર એક દેરી છે, જેમાં ભગવાન મહાવીરને ઉપદ્રવ કરનાર શૂલપાણિ યક્ષની સ્થાપના કરેલી છે.

૧. “एकारसहि सएहि [गणहि] तेनीसवरिसअहिणहि । पोसचउदिसोमे सिद्धा धंधुकयपुरंमि ” ॥ —विदासवर्धकहा—अशस्ति.

૨. ‘પ્રભાવકચરિત’ શ્રીહિમચંદ્રસૂરિચરિત, શ્લો. ૧૪-૧૮.

૩. એજન: શ્લો. ૨૬.

૪. “જૈન સત્ય પ્રકાશ” વર્ષ: ૧૭, અંક: ૧, પૃ. ૨૦

૫૭. જામનગર

(ક્રોડા નંબર : ૧૪૮૯-૧૫૦૨)

પુરાતત્ત્વની દૃષ્ટિએ જામનગરનો ઇતિહાસ બહુ પ્રાચીન નથી; પરંતુ આ નગરની સૌંદર્યપૂર્ણ બાંધણીમાં જે મનોહર કળાત્મા વિલસી રહ્યો છે એ જ આ નગરનું વિશિષ્ટ આકર્ષણ છે. શત્રુજયની પ્રાચીન ટૂંકનો ખ્યાલ આપતાં, નગરના મધ્ય ભાગમાં આવેલાં, અહીંનાં લગ્ન અને અનોખાં જિનાલયોએ આ નગરને જૈનોના યાત્રાધામ તરીકેની પ્રસિદ્ધિ અપાવી છે. આ નગરની સ્થાપના સાથે જ જિનાલયોના ઇતિહાસનો આરંભ થાય છે.

સં. ૧૫૯૬ના શ્રાવણ સુદિ ૭ના દિવસે જામ શ્રીરાવળે આ નગરની સ્થાપના કરી, તેને નવાનગર એવું નામ આપ્યું. નગરસ્થાપનાના સમયે જ વીશા શ્રીમાલી જ્ઞાતિના લણશાલી ગોત્રવાળા આણંદશેઠ અને અળજશેઠના વડિલો તેમજ મક્રીમ કુટુંબ અહીં આવીને વસ્યાં. નગરસ્થાપના સમયે જે ત્રણ સ્તંભો ખડા કરવામાં આવ્યા તેમાંથી પહેલા સ્તંભ આગળ જામશ્રીનો લગ્ન દરબાર ભરવામાં આવ્યો; દરબારગઢની બાજુમાં જ બીજા સ્તંભ આગળ શેઠ કુટુંબનાં નિવાસસ્થળો યોજાયાં અને ત્રીજા સ્તંભ આગળ મક્રીમ કુટુંબને સ્થાન આપતાં માંડવીનો વહીવટ તેમના હાથમાં સોંપવામાં આવ્યો. આ દૃષ્ટિએ જોતાં જામનગરની સ્થાપનામાં અને વિકાસમાં જૈનોનો ફાળો મહત્વનો છે એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી.

આજે અહીં ચૌદ લગ્ન જિનાલયો શોભી રહ્યાં છે. તેમાંનાં છ જિનાલયો તો લગભગ ૩૦૦-૩૫૦ વર્ષ પહેલાંનાં છે અને બાકીનાં આજથી પચાસ વર્ષ પૂર્વનાં છે.

૧. નગરના મધ્યભાગમાં 'શેઠના મંદિર'ના નામે ઓળખાતા જિનાલયનું ખાતમુહૂર્ત શ્રીઆણંદશેઠે જામ સ્તાળના સમયમાં સં. ૧૬૩૩માં કરેલું અને સં. ૧૬૫૧માં શ્રીવિજયદેવસૂરિની અધ્યક્ષતામાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની મૂળનાયક તરીકે પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હતી.

૨. ઉપર્યુક્ત મંદિરની સામે બીજું શ્રીવર્ધમાન શાહ અને શ્રીપદ્મસિંહ શેઠે બંધાવેલું મંદિર છે. તેમણે ભદ્રેશ્વરમાં વેપાર કરતાં અઢળક લક્ષ્મી પેદા કરી અને શ્રીકલ્યાણસાગરસૂરિના ઉપદેશથી સં. ૧૬૫૦માં શ્રીશત્રુજયનો સંઘ કાઢ્યો ત્યારે નાવમાં નાગના બંદરે આવી રણુ ઊતરી નવાનગર આવતાં તેના રાજાએ કહેવડાવ્યું કે, તેઓ નવા નગરમાં નિવાસ કરે તો વેપારમાં પોતે અર્ધું દાણ લેશે. આથી આ બંને ભાઈઓ સાથે પાંચ હજાર ઓશવાળ કુટુંબો પણ જામનગર આવી વસ્યાં. કેટલાંકમાં કલ્યાણસાગરસૂરિને આમંત્રણ આપી તેમની અધ્યક્ષતામાં સં. ૧૬૬૮ શ્રાવણ સુદિ ૫ ના રોજ વિશાળ જિનચૈત્યનું શેઠના હાથે શિલારોપણ કરવામાં આવ્યું. ચૈત્યનાં શિખરો અને ઘૂમટનો ભાગ તૈયાર થતાં સં. ૧૬૭૬ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને યુધવારના રોજ શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી અને આવન દેરીઓ વગેરે તૈયાર થતાં સં. ૧૬૭૮ના વૈશાખ સુદિ ૫ ના દિવસે પ્રતિષ્ઠા કરી.

૩-૪. શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું જિનાલય શેઠ તેજસી શાહે સં. ૧૬૨૦ પછીના સમયમાં બંધાવવા માંડેલું પરંતુ સં. ૧૬૪૬-૪૭માં મોગલોની ચડાઇથી એ મંદિરને નુકસાન પહોંચ્યું ત્યારે સં. ૧૬૪૭માં તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો અને સં. ૧૬૭૫માં શેઠના સુપુત્ર રાયસિંહ શેઠે મંદિરમાં ફરતી દેરીઓ અને પાછળના ભાગમાં ચૌમુખજી વગેરે સ્થાપી મંદિરને લગ્ન બનાવ્યું.

ઉપર્યુક્ત મંદિરની જોડાજોડ શેઠ રાયસિંહના ભાઈ નેણસિંહ શેઠે સૌથી ઊંચા શિખરવાળું અને ઝડુખાચુકત કળામય જિનાલય બંધાવી સં. ૧૬૭૬માં પ્રતિષ્ઠા કરી. આ મંદિરમાં શ્રીનેમનાથ ભગવાનની દેરી પાસે પથ્થરની ચોરીની મુંદર રચના કરવામાં આવેલી હોવાથી આ મંદિર 'ચોરીવાળા મંદિર'ને નામે પ્રસિદ્ધ છે. વિશાળતા અને કળાચુકત બાંધણીવાળું આ જિનાલય શિવપ્રકળાના ઇતિહાસમાં અનોખું સ્થાન મેળવી ચૂક્યું છે.

૧. આ બંને ભાઈઓના ચરિત્ર વિશે જુઓ : “કલ્યાણસાગરસૂરિના” પૃષ્ઠ : ૨૯-૩૪ અને પં. હીરાલાલ હંસરાજકૃત “વિજયાનંદાબ્યુદયકાવ્ય” તેમજ તેના સારભાગ માટે જુઓ : પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” ભા. ૨, (અવલોકન) પૃષ્ઠ : ૪૦-૪૨.

આ ત્રણે મંદિરો 'લાલબાગ'થી ઓળખાતી જગામાં એક જ વંડામાં ઘેરાયેલાં છે.

૫. શ્રીનેમનાથ ભગવાનનું જિનાલય શ્રીમહાલુસિંહ શેઠે બંધાવ્યું છે. આ મંદિરની સ્થાપના વિશે કહેવાય છે કે, વહા-
લુવટુ કરતા મહાલુસિંહ શેઠે દ્વારકાથી કપાસ ભરીને આવતાં, તેમણે જામનગરમાં જ્યારે વહાણને નાંગરું ત્યારે
શ્રીનેમનાથ ભગવાનની પ્રતિમા નીકળી આવી. આથી શેઠે જામનગરમાં ભવ્ય મંદિર બંધાવી સં. ૧૬૪૩ના મહા
સુદિ પના દિવસે પ્રતિષ્ઠા કરી અને એક શ્રાવિકાનો ઉપાશ્રય પણ બંધાવ્યો.

સં. ૧૭૨૫ માં મુસલમાનોની ફોજ હાલારમાં આવતાં નવાનગરના શ્રાવકોએ બધાં મંદિરોની પ્રતિમાઓ ઉત્થાપી
સોંયરામાં ભંડારી દીધી હતી, આથી સં. ૧૭૮૭ સુધી મંદિરો ઉત્તજડ જેવાં બની રહ્યાં. તે દરમિયાન મુસલમાનોએ
જિનમંદિરોનાં દ્વારો તોડી નાખી તેમાં ઘણીવાર માલ ભર્યો હતો. છેવટે શ્રીવર્ધમાન શાહના વંશજ તલકશી શાહે
મંદિરોને સમરાવી સં. ૧૭૮૮ના શ્રાવણ સુદિ ૭ ને શુક્રવારે પુનઃ પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે.

એ સમય પછી ઓશવાલ ગૃહસ્થ શેઠે આશકરણ શાહે શ્રીવાસુપૂજ્ય સ્વામીનું મંદિર બંધાવ્યું. જર્બીનિવાસી શેઠ
જીવરાજ રતનશીના વંડામાં શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનનું મંદિર, શ્રીઝવેરચંદ શેઠે બંધાવેલું શ્રીમુનિસુત્રતસ્વામીનું મંદિર તેમજ
શેઠ પોપટલાલ ધારશી વગેરેએ બંધાવેલાં જિનાલયો મળીને ૧૪ મંદિરો આજે જામનગરની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ
કરી રહ્યાં છે.

✽

૫૮. શત્રુંજય

(કોઠા નંબર : ૧૫૩૨-૧૬૫૮-૧૬૭૬-૧૬૭૮-૧૬૮૨)

સૌરાષ્ટ્રની પુણ્ય ભૂમિમાં આવેલો શત્રુંજયગિરિ જૈનોનું ગરવું તીર્થ છે. 'સ્રાતાધર્મકથા' જેવા પ્રાચીન આગમ
ગ્રંથમાં આનો 'પુંડરીકગિરિ' નામે ઉલ્લેખ થયો છે. શત્રુંજયનાં ૧૦૮ જેટલાં નામો જૈન ગ્રંથોમાં નોંધાયાં છે. પ્રથમ
તીર્થંકર શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની પવિત્ર ઘટનાઓ સાથે આ ગિરિનો સંબંધ જૈન ગ્રંથોમાં વર્ણવાયો છે, તેથી જ પાંચ
મહાતીર્થોમાં અતિપ્રાચીન અને વધારેમાં વધારે લોકપ્રિય બનેલા આ તીર્થનો મહિમા કવિઓ, વિદ્વાનો, સંતો,
ભક્તો, વૃદ્ધો, નાનાં-માટાં બાળકો અને સ્ત્રીઓ પોતપોતાની ઢોળે ગાય છે ને ઓછામાં ઓછું જીવનમાં એકાદ વખત
પણ એના દર્શનનો લક્ષ્યો માણી પોતાને કૃતાર્થ બનાવે છે. આ તીર્થની ઇતિહાસયાત્રા શરૂ કરીએ તે પહેલાં
પાલીતાણાની ચૈત્યપરિપાટી કરી લઈએ:

પાલીતાણા :—

શત્રુંજયગિરિની તળેટીમાં વસેલું આજનું પાલીતાણા એ તો 'પાદલિપુર'નું અપભ્રંશ નામ છે. એ નામમાં જ
જૈનશાસનના યુગપ્રધાન એ- મહાન સિદ્ધયોગીનું નામસ્મરણ અંકાયેલું છે. શ્રીપાદલિપુરના નામને સદોદિત ઉજ્જવળ
બતાવી રાખવા માટે તે જ શબ્દ નાગાર્જુને લગભગ બીજી શતાબ્દીના અંતે અને ત્રીજી શતાબ્દીના આરંભમાં
'પાદલિપુર' નામે નગર વસાવ્યું હતું; જે અનેક પરિવર્તનો પામી આજના સ્વરૂપમાં જોવાય છે ને શત્રુંજયગિરિનાં
ચરણ પાળાતી શત્રુંજયા (શેત્રુંજી) નદીનાં નિર્મળાં નીર આ નગરને નૂતન સમૃદ્ધિથી નવાજે છે.

ચૌદમા સૈકામાં 'ત્રિવિધતીર્થકલ્પ'ની રચના કરનાર શ્રીજનપ્રભસૂરિ કહે છે: "પાલીતાણામાં શ્રીપાર્શ્વનાથ
ભગવાન, શ્રીમહાવીરસ્વામી અને શ્રીનેમનાથ પ્રભુનાં મંદિરો શોભે છે." તેરમા સૈકામાં મંત્રીશ્વર શ્રીવસ્તુપાલે આ નગરના
શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની યાત્રા કરી હતી; એવો ઉલ્લેખ મળે છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે આ ત્રણ મોટાં મંદિરો
અહીં ચૌદમી શતાબ્દીમાં વિદ્યમાન હતાં; પરંતુ આજે એની શોધ કરવીયે મુશ્કેલ છે. આજે જે મંદિરો અહીં
વિદ્યમાન છે તે ૧૦૦-૧૫૦ વર્ષ કરતાં પ્રાચીન જણાતાં નથી.

યાત્રાળુઓ માટે અહીં નાની-મોટી ૪૦ જેટલી ધર્મશાળાઓ, ભોજનશાળાઓ, દવાખાનાં, વાહનો, ડોળીવાળાં અને
ભોમિયા વગેરે તમામ પ્રકારની સગવડો મળે છે. શહેરમાં નાનાં-મોટાં મળીને લગભગ ૧૩ જૈનમંદિરો વિદ્યમાન છે.

તેમાં [૧] શહેરના મધ્યભાગમાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી પાસે શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર આવેલું છે. સં. ૧૮૧૭માં દીવનિવાસી શેઠ રૂપચંદ બીમસિંહ બંધાવ્યું છે. [૨] શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર સં. ૧૮૫૦માં સુરતનિવાસી શેઠ હીરાચંદ ધર્મચંદ ભણુશાળીનાં ધર્મપત્ની શ્રીહિમકુંવર શેઠાણીએ ઘર-દેરાસર તરીકે બંધાવ્યું હતું, તેને શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠીએ નવેસર બંધાવી સં. ૧૯૬૦ના જેઠ સુદિ ૧૧ ના રોજ પુનઃ પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આ મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠિત ત્રણ મૂર્તિઓ પૈકી એક ધોલેરાથી લાવવામાં આવી હતી જ્યારે બીજી શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની બે પ્રતિમાઓ શત્રુજયગિરિ ઉપરના શ્રીનેમનાથ ભગવાનના ચોરીના મંદિરની ભીંતમાંથી નીકળી હતી તે વિદ્યમાન છે. આ ત્રણ મૂર્તિઓ દર્શનીય છે. [૩] શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર દરબારગઢની બાબુમાં ચતિવર્ચ શ્રીકરમચંદજીના વિશાળ ડેલાની અંદર મેડી ઉપર આવેલું છે. સં. ૧૯૫૦માં બંધાયું છે. તેની વ્યવસ્થા ચતિવર્ચ શ્રીલક્ષ્મીચંદજી કરે છે. [૪] શેઠ નરશી કેશવજીની ધર્મશાળામાં આવેલા શ્રીચૌસુખજીના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૨૧માં થયેલી છે. [૫] શેઠ નરશી નાથાની ધર્મશાળામાં મોટા દરવાજા પાસેની મેડી ઉપરના શ્રીચંદ્રપ્રભુજીના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૨૮માં થયેલી છે. [૬] શ્રીવીરબાઈ પાઠશાળાના અંદરના ભાગમાં શેઠ કેશવજી નાયકનાં ધર્મપત્ની વીરબાઈએ સં. ૧૯૫૪માં શ્રીમહાવીર ભગવાનના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. [૭] શેઠ મોતી સુખિયાની ધર્મશાળામાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનના શિખરબંધી મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૪૮માં થયેલી છે. [૮] શ્રીકંકુભાઈની ધર્મશાળામાં મેડી ઉપર શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર છે. આ ધર્મશાળા પાસે એક ચોતરા ઉપર બે દેરીઓ છે. તેમાં ત્રણ ચરણ પાદુકાઓ છે. પહેલાં અહીં એક રાયણ વૃક્ષ હતું. આ સ્થળ જૂની તળેટી હોવાનું કહેવાય છે. [૯] સુરતનિવાસી શેઠાણી જસ-કુંવરે સં. ૧૯૪૬માં ધર્મશાળા બંધાવી તેમાં એક શિખરબંધી શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર પણ સાથે જ કરાવ્યું છે. [૧૦] કલકત્તાનિવાસી શેઠ માધવલાલ દુગડ બાબુએ સં. ૧૯૫૮માં એક ધર્મશાળા બંધાવી તેમાં શ્રીસુમતિનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર પણ કરાવ્યું છે. [૧૧] ગોરજીની વાડીમાં શ્રીખરતરગચ્છીય આચાર્ય શ્રીજિનદત્તસૂરિની ચરણપાદુકાઓ પ્રતિષ્ઠિત છે. હાલમાં જ એક મોટું મંદિર પણ બંધાવવામાં આવ્યું છે. [૧૨] યશોવિજય જૈન શુરુકુળમાં શ્રીસુમતિનાથ ભગવાનનું દેરાસર છે. તેમાં એક કળામય સિંહાસન છે, જે પ્રાચીન કારીગરીની ઝાંખી કરાવી રહ્યું છે. વળી, વિદ્યાધિષ્ઠાત્રી સરસ્વતી દેવી, પ્રખર તાર્કિક ઉપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી મહારાજ અને શુરુકુળના સંસ્થાપક શ્રીચારિત્ર-વિજયજીની સુંદર મૂર્તિઓને જોતાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રસ્વરૂપ ત્રિવેણી સંગમનું ભાન જાગૃત થઈ આવે છે. [૧૩] તળેટીના રસ્તે જૈન જાલાશ્રમમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર છે.

કચ્છી રણસિંહ દેવરાજની ધર્મશાળા પાસેની એક પ્રાચીન દેરીમાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની ચરણપાદુકાઓ સ્થાપેલી છે. આજે જેનું નામોનિશાન રહ્યું નથી એવું ‘લલિતાસાગર’ સરોવર, મંત્રીશ્વર વસ્તુપાળ-તેજપાળે આ સ્થળે બંધાવ્યું હતું એમ કહેવાય છે. કોઈની માન્યતા છે કે, ધ્યાંધારના ઘાટ ઉપર સ્મશાનથી થોડે દૂર આજે જ્યાં એક દેરી જણી છે, એ સ્થળે ‘લલિતાસાગર’ સરોવર લહેરાતું હતું.

યાત્રીઓ આ નગરભૂમિનાં પવિત્ર સ્થળોનાં દર્શન કરી, રસ્તા પરની ધર્મશાળાઓ વટાવી, ગિરિરાજની તળેટીના માર્ગે વળે છે. છેલ્લી નાહર બિલ્ડીંગ પાસેથી પચાસ કદમ દૂર એક ઊંચા ચોટલા ઉપર ધૂમટવાળી શ્રીકલ્યાણવિમળની દેરી દેખાય છે. આ કલ્યાણવિમળજીએ રાયબાબુ સીતાપચંદજી નહારના દાદાને ઉપદેશ આપી તળેટીમાં યાત્રાજીઓને ભાતુ આપવાની શરૂઆત કરાવી હતી, જે સ્થળ આજ સુધી ‘ભાતાતળેટી’ના નામે ઓળખાય છે.

એ માર્ગે આગળ જતાં રાણાવાવ, મેઘસુનિનો સ્તૂપ, જૈનનગરનું વિશાળ મેદાન પસાર કરી યાત્રીઓ ભાતા-તળેટીના વિશ્રામસ્થળમાં આવી પહોંચે છે.

અમદાવાદના નગરશેઠ શાંતિદાસના ભાઈ શેઠ સુરદાસના પુત્ર શ્રીલક્ષ્મીદાસે અહીં નજીકમાં સં. ૧૯૫૭માં એક ‘સતી વાવ’ બંધાવેલી તે વિદ્યમાન છે. વળી, આગમોદ્ધારક શ્રીસાગરાનંદસૂરીશ્વરજીના ઉપદેશથી જામનગરનિવાસી શેઠ પોપટલાલ ધારશીભાઈએ લગ્ન અને કળામય ‘દેવરાજ શાશ્વતજિનપ્રાસાદ શ્રીવર્ધમાન જૈન આગમમંદિર’ બંધાવી સં. ૧૯૬૬ ના મહા વદિ ૧૦ના રોજ પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આ મંદિરમાં ૪૫ જૈન આગમો શિલામાં કંઠાર્યા છે ને દેવભવનમાં શ્રીચૌસુખજીની રમણીય મૂર્તિઓ ગિરાજમાન કરી છે. બાબુમાં ગણુધર મંદિર છે, જે જામનગરનિવાસી શેઠ અમૃતલાલ કાલિદાસે બંધાવ્યું છે. તેમાં ગણુધરોની સુંદર પ્રતિમાઓ વિરાજમાન છે.

જૈન ગ્રંથોમાં શત્રુજય માહાત્મ્ય વિશે અનેક હકીકતો નોંધાઈ છે. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ જૈનોના આગમગ્રંથ 'જ્ઞાતાસૂત્ર' જેવા પ્રાચીન ગ્રંથમાંથી આ તીર્થ વિશે ઉલ્લેખો સાંપડે છે. પ્રાચીન આચાર્યોએ કેટલાયે શત્રુજયકથા લખ્યા છે, શ્રીધનેશ્વરસૂરિએ તો 'શત્રુજયમાહાત્મ્ય' જેવા મોટા ગ્રંથની રચના કરેલી છે. એ બધી કૃતિઓને લક્ષ્યમાં રાખીને શ્રીજનપ્રભસૂરિએ જે સંગ્રહ પોતાના 'વિવિધ-તીર્થકથા'માં કર્યો છે તેનો સાર નીચે નોંધ્યો છે:

શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનથી પ્રતિષ્ઠિત થયેલા આ પુંડરીક (શત્રુજય) પર્વતનું માહાત્મ્ય શ્રીઅતિમુક્તક કેવલીએ નારદઃઋષિ આગળ કહ્યું તેનો સાર ઉદ્ધારતાં તેઓ કહે છે:

પુંડરીક નામના તપસ્વી કરોડો મુનિઓ સાથે આ સ્થળે મુક્તિ પામતાં આ ગિરિ 'પુંડરીક તીર્થ' નામે ખ્યાતિ પામ્યો. એ રીતે ભુદા ભુદા ઋષિઓએ પાડેલાં આ ગિરિનાં ૨૧ નામો તો પ્રાચીનકાળથી પ્રસિદ્ધ છે. પાછળથી એ નામોમાં વધારો થતો જ રહ્યો છે. આ ગિરિનાં ઢંક (ઢાંક), કંદંબ (કંદંબગિરિ), લૌહિત્ય, તાલધ્વજ (તળાવ) અને કુપર્દી એવાં પાંચ શિખરોમાં દેવોનો વાસ છે. એટલું જ નહિ, તેમાં તો રસકુપિત્રો, રત્નોની ખાણ અને વિવિધ પ્રકારની ઔષધિઓની ગુફાઓ પણ છે. આ પાંચે શિખરોને મિથ્યાદૃષ્ટિઓએ કાળજળે હાથ કરી લીધાં છે. પ્રાચીન કાળમાં આ ગિરિની ઊંચાઈ ૮૦ યોજન હતી, આજે ૧૨ યોજનની છે. ભગવાન નેમિનાથને છોડીને શ્રીઋષભદેવ વગેરે ૨૩ તીર્થંકરો અને બીજા કેવળી ભગવંતો આ ભૂમિમાં આવ્યા હતા, જેમાંથી કેટલાયે ભગવંતો અહીં મુક્તિપદને પામ્યા છે.

શ્રીભરત ચક્રવર્તીએ સોના-રૂપાની બાવીશ તીર્થંકર મૂર્તિઓ બાવીસ દેવકુલિકાયુક્ત બનાવી હતી અને શ્રીઋષભદેવની મૂર્તિ સ્ફટિકની ભરાવી રત્નમય રમણીય ચૈત્ય બંધાવ્યું હતું. વળી, બાવીશ તીર્થંકરોની ચરણપાદુકાઓ અને લેખ્યમયી મૂર્તિઓવાળાં ચૈત્યો તેમજ બાહુબલિ અને મરુદેવા માતાના સમવસરણયુક્ત પ્રાસાદો બંધાવ્યા હતા. વળી, નાનાં નાનાં સરોવરો પાસે અને ગુફાઓમાં પણ દેવકુલિકાઓ સ્થાપા હતી.

અહીં સૂર્યચંદ્ર, નમિ, દ્રાવિડ, વારિખિલજી, જયરામ, નારદ, પ્રદ્યુમ્ન, શાંબ, ઋષભદેવ ભગવાનના વંશજો-આદિત્યશાથી લઈને સગર સુધીના રાજાઓ, શૈલક, શુક, પાંચ પાંડવો વગેરે અસંખ્ય મુનિવરો સાથે સિદ્ધ થયા હતા.

આ પર્વત (તીર્થ)ના સંપ્રતિ, વિક્રમાદિત્ય, સાતવાહન, પાદલિપ્તસૂરિ, આમરાજ, દત્ત, વાગ્લદ વગેરેએ ઉદ્ધારો કરાવ્યા હતા. શ્રીજાવડ શાહે આ તીર્થની પ્રતિમાનો ઉદ્ધાર (સં. ૧૦૮માં) કરાવ્યો, તે પછી (તેરમા સૈકામાં) અહીં 'અનુપમા સરોવર'ની રચના થઈ હતી. લવિષ્યમાં પણ કલિકપુત્ર મેઘધોષ રાજા, વિમળવાહન વગેરે રાજાઓ આનો ઉદ્ધાર કર્યો. તીર્થ :ચ્છેદ થતાં ઋષભકૂટ પ્રાસાદની પૂજા દેવતાઓ કર્યો.

આ તીર્થમાં રહેનારા તિર્થંચો પણ પાપથી મુક્ત થશે અને આ તીર્થનું સ્મરણ કરનારાઓને કોઈ પણ જાતનો ભય આવી પડશે નહીં. અહીંના ઋષભદેવની મૂર્તિનું ધ્યાન કરનારને ઇચ્છિત સિદ્ધિઓ મળે છે. અહીં એક ઉપવાસ જેવું તપ કરવાથી ઘણું પુણ્ય થાય છે. બધીયે કલ્યાણક તીર્થભૂમિઓનું યાત્રાક્રમ શત્રુજયને વંદન કરતાં મળે છે; એટલું જ નહિ, પણ એ તીર્થભૂમિઓની યાત્રા કરતાં આ તીર્થભૂમિની યાત્રાનું ફળ સોગણું વધારે છે. વળી, અહીં પૂજા કરતાં પ્રતિમા ભરાવનારનું પુણ્ય સો ગણું, ચૈત્ય બંધાવતાં હજારગણું અને તેથીયે અનંતગણું પુણ્ય તો પ્રભુની આજ્ઞા પાળવામાં રહેલું છે. ગમે તેવો પાપી માણસ પણ અહીં શુદ્ધ અને પવિત્ર થઈ શકે એવું આ તીર્થનું સામાન્ય છે.

બાહડે આ મંદિરોનો (તેરમા સૈકામાં) ઉદ્ધાર કરતાં ત્રણ કરોડમાં ત્રણ લાખ ઓછા સોનામહોરો અહીં ખરચ કરી હતી. વિ. સં. ૧૦૮માં મધુમતી (મહુવા)ના રહેવાસી શ્રેષ્ઠી જાવડિશાહે શ્રીવૈરસ્વામીથી આ તીર્થનું માહાત્મ્ય સાંભળી મમ્માણીય મણિવાળા પહાડના ન્યોતિરસ રત્ન વડે આ મંદિરની મૂર્તિ ભરાવી ઉદ્ધાર કર્યો હતો. (આ રત્નમૂર્તિ કઈ રીતે ઘડાવી એની અમતકારિક ઘટના પણ વિસ્તારથી આમાં નોંધી છે.) એ પછી બીજા વર્ષે બોહિત્યો (બોદ્ધ દર્શનીઓ ?) અહીં આવ્યા હતા.

ઈક્ષ્વાકુ અને યાદવકુળના અનેક મનુષ્યો અહીં મુક્ત થયા. પાંચ પાંડવો અને માતા કુંતી એ છયેની લેખ્યમયી મૂર્તિઓ અહીં વિરાજે છે. અહીં રાયણનું અદ્ભુત વૃક્ષ છે. અહીં સત્યપુર, અષ્ટાપદ, નંદીશ્વર, સત્તલનક, ઉજ્જવંત વગેરે તીર્થોના અવતારો (રચના) છે. બીજા શિખર ઉપર શ્રીશ્રેયાંસનાથ પ્રભુ, શાંતિનાથ પ્રભુ, નેમિનાથ પ્રભુ અને

બીજા ચોવીશે તીર્થકંદો અલંકૃત છે. આ તીર્થના રક્ષક કપદીં યક્ષની અહીં સ્થાપના છે. શ્રીકૃષ્ણે અહીંની શુક્ષ્માં કપદીં યક્ષની સાધના કરી હતી. આ શુક્ષ્મા અને એક નાના તળાવરૂપે વિદ્યમાન છે. અહીં શ્રીઅંબિકાનાથ ભગવાન અને શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનાં ચૈત્યો સામસામાં હતાં. શ્રીઅંબિકાનાથ ચૈત્ય પાસે ‘અનુપમા સરોવર’ થયું હતું. અહીં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે.

સોનારૂપાની ખાણો અહીં છે. એક સો હાથ ઊંડો કૂવો છે, તેમાં નીચે આઠ હાથ ઊંડી વાવમાં (સુવર્ણ) સિદ્ધિરસ ભરેલો છે. અહીં વસ્તુપાલ અને પેથડે કરાવેલાં અનેક ધર્મસ્થાનો છે. જાવડિયો સ્થાપન કરેલા બિંબનો સં. ૧૩૬૬ માં સ્વેચ્છાએ નાશ કર્યો હતો.

શ્રીજનપ્રભસૂરિ કહે છે કે, આ હકીકતો મેં ભદ્રબાહુસ્વામીએ રચેલા ‘કલ્પપ્રાભુતથી, તે પછી વજ્રસ્વામી અને પાદલિપ્તસૂરિએ રચેલા કલ્પોમાંથી ઉદ્ધાર કરીને (સં. ૧૩૮૫) આજ સુધીની વિગતો નોંધી છે.

આવા પવિત્ર તીર્થની હવે આપણે ઐતિહાસિક યાત્રા શરૂ કરીએ. ગિરિરાજ ઉપર જ્યાંથી ચડવાની શરૂઆત કરીએ એ સ્થળને ‘જયતળેટી’ કહે છે. જયતળેટીમાં બધી મળીને કુદ અઠ્ઠાવીસ દેરીઓ છે. અહીંથી ઉપર જવા માટે પથ્થરથી બાંધેલાં પહોળાં પગથિયાં છે. ઠેઠ સુધીની સુંદર પાજ મંત્રીશ્વર તેજપાલે બાંધાવી હતી, એ સંબંધી શિલાલેખનો અડધો ભાગ ગિરિ ઉપર દોલાખાડી આગળથી ઉપલબ્ધ થયો હતો. તે લેખ આ પ્રમાણે ત્રુટિત અંશેને પૂરા કરીને પ્રગટ થયો છે:—

“ [શ્રીમદ્ગણેશપત્તન] વાસ્તવ્યપ્રાગ્વાટાન્વય [ઠ. શ્રીચંડપત્તનુજ] ઋ. શ્રીચંડપ્રસાદાં [ગજ ઠ. શ્રીસોમપુત્ર] ઠ. શ્રીઆશરાજાં [ગજ- ઠ. શ્રીદ્વિગિ, ટ.] શ્રીમાલદેવ સંવર્ષ [તિમહં. શ્રીવસ્તુપાલાનુ] જમહં. શ્રીતેજપાલે [ન શ્રીશત્રુંજયતીર્થ] સંવારપાજા કારિતા ॥ ”

—શ્રીઅલ્પહિલ્લપત્તનનિવાસી પ્રાગ્વાટસાતીય ઠંકુર શ્રીચંડપના પુત્ર ઠ. શ્રીચંડપ્રસાદ, તેમના પુત્ર ઠ. સોમ, તેમના પુત્ર ઠ. આસરાજ, તેમના પુત્ર ઠ. શ્રીલુષ્ટિગ, શ્રીમાલદેવ, સંધપતિ મહં. શ્રીવસ્તુપાલ, તેમના નાના ભાઈ તેજપાલે શ્રીશત્રુંજયતીર્થ ઉપર રસ્તાની પાજ બાંધાવી (તેરમા સૈકામાં).

ચડાવ ઘણો સીધો છે પણ આ પગથિયાંના કારણે યાત્રાળુ વગર શ્રમે ચડી શકે છે. છતાં વૃદ્ધ અને અશક્તો માટે ડોળીઓ મળે છે. પગથિયે ચડતાં જ પથ્થરના બે ભવ્ય હાથીઓ યાત્રાળુઓની ભક્તિ ઉપર બલે મંગલભિલાષન કરતા હોય એમ લાગે છે.

ઉપર ચડતાં પહેલી ધૂનવસહી ટૂંક (મંદિરોનો સમૂહ) આવે છે. સુરિંદાબાદનિવાસી બાળુ રાયબહાદુર ધૂનપતસિંહે પોતાની માતા મહેતાબકુંવરના નામથી આ ટૂંક બાંધાવી સં. ૧૯૫૦ના મહા સુદિ ૧૦ ના રોજ પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે.

આ આખીયે ટૂંક આસપાસના ભવ્ય કિલ્લાથી ઘેરાયેલી છે. પહેલા ચોકમાં શત્રુજયની રમણીય રચના છે. તેમાં આખાયે પહાડનાં વિવિધ દર્શ્યોની એક નાની આવૃત્તિ અહીં જ બંધી કરી દીધી છે. શુરુમંદિરમાં ખરતરગચ્છીય પ્રભાવક આચાર્યોની મૂર્તિઓ શોભે છે. બીજા ચોકના મુખ્ય મંદિરમાં પ્રવેશતાં પહેલાં બાબુએ શ્રીનૃસિંહદેવ ભગવાનનાં પંચકલ્યાણક, સામે સમેતશિખર, ગિરનાર, પાવાપુરી વગેરે પવિત્ર સ્થળોનાં મનોહર દર્શ્યો નજરે પડે છે. બાબુમાં શ્રીમોહનલાલજી મહારાજની મૂર્તિ અને સામે પ્રભુપ્રતિમાનાં દર્શન થાય છે. એક તરફ અષ્ટાપદ અને બીજી તરફ જમ્બૂદ્વીપનો દેખાવ બલે સમગ્ર મહાતીર્થોની ભાવનાત્મક સૃષ્ટિ ઊભી કરી રહ્યો છે.

ઉપર જતાં શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનો નવદ્વારવાળો ચીની પથ્થરોથી બંને રંગમંડપ અને કળામય જિનાલય નજરે પડે છે. મૂળ ગભારાના ત્રણ વિભાગ પાડેલા છે. વચ્ચેના ગભારામાં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન ગિરાજમાન છે અને તે ત્રણ વિભાગના મંજલામાં જુદા જુદા ત્રણ ઔમુખ ભગવાન પધરાવેલા છે. મુખ્ય ગભારાની લંબાઈ-પહોળાઈ ૧૦×૧૦ ફીટની છે અને બાબુગાબુના ગભારાની લંબાઈ-પહોળાઈ ૧૦×૭ ફીટની છે. રંગમંડપની લંબાઈ-પહોળાઈ ૪૫×૨૬ ફીટની છે. રંગમંડપની ઉપલી છત બિલોરી કાચથી મઢેલી છે. મૂળ મંદિરના તળિયેથી શિખર સુધી લંબાઈ ૪૫ ફીટની છે.

સામે પુંડરીક ગણધરતું મંદિર અને ચારે તરફ મળીને ૮૪ દેવકુલિકાઓ છે. મૂળ મંદિરની પાછળ રાયબુવૃક્ષ

અને શ્રીઋષભદેવ લગવાનનાં પગલાં છે. આખીયે ટૂંકની રચનામાં બુદ્ધિકાશળ વાપરી ભક્તિનો જે ધોધ વહાવ્યો છે એ તો ખરેખર, પ્રેક્ષકના મનને ઘડીલર મંત્રમુગ્ધ બનાવી દે છે.

અહીંથી આગળ વધતાં બાબુમાં આવે-પાસેની કેટલીક દેરીઓ વટાવી પહેલો હડો (કઠણ ચડાવ) આવે છે. જમણી તરફ આવેલી દેરીઓમાં સં. ૧૬૮૫માં સ્થાપન કરેલી ભરત ચક્રવર્તીની ચરણપાદુકાઓ અતિ પ્રાચીનકાળની ઘટનાઓનું સ્મરણ કરાવે છે. એ પછી બીજો હડો પૂરો થાય છે. અહીંથી સપાટ માર્ગ શરૂ થાય છે. વચ્ચે નવો કુંડ, કુમાર(પાલ) કુંડ, હીંગલાજ (માતા)નો હડો, સાલાકુંડ વગેરે સ્થળોમાં નાની-મોટી દેરીઓ પરબો અને વિશ્રામ સ્થળો બનેલાં છે.

સાલાકુંડથી પશ્ચિમ તરફ આવેલી એક ધ્વસ્ત ટૂંકને આપણે ભૂલી જવી ન જોઈએ. એ ધ્વસ્ત થયેલી જિનેન્દ્ર ટૂંક તરફ જવાનો રસ્તો અહીંથી ફટાય છે. આ ટૂંક આજે તો સાવ ખંડિયેર જેવી બનેલી છે છતાં શ્રીપદ્માવતીના દેરામાં ચાર ભુલવાળી અને ૧૬-૧૭ ઇંચના પ્રમાણવાળી શ્રીપદ્માવતી દેવીની મૂર્તિ છે. તેમના મસ્તક ઉપર સાત ફણાઓ છે ને તે ઉપર શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનની પાંચ ફણાવાળી મૂર્તિ જોવાય છે નીચે શ્રીવિજયદેવેન્દ્રસૂરિજીએ પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો લેખ પણ વંચાય છે, આ સિવાય ૧૮ દેરીઓમાં શુક્રપાદુકાઓ અને બીજી દેરીઓમાં વિવિધ પાદુકાઓ તેમજ મૂર્તિઓનાં દર્શન થાય છે. બહુ પ્રાચીન નહિ એવી આ ટૂંકની આ સ્થિતિનો ઇતિહાસ શોધવાજેવો છે.

સાલાકુંડથી આગળ ચાલતાં સપાટ ભૂમિના એક ચોતરા ઉપર કેટલીક દેરીઓ છે; જેમાં દ્રાવિડ વારિખિલ્લજી, અર્ધમત્તા મુનિવર, નારદ ઋષિ વગેરેની કાર્યોત્સર્ગસ્થ ચાર મૂર્તિઓ શ્યામ પથ્થરની બનેલી છે. એ પછી હીરાબાઈના કુંડ, ભૂખણદાસનો કુંડ આવે છે. અહીં એક ઊંચાણ લાગ ઉપર એક દેરીમાં રામ, ભરત, શુકરાજ, શૈલંકાચાર્ય અને થાવચ્ચા મુનિવર એમ પાંચ મહાપુરુષોની કાઉસગિયા મૂર્તિઓ છે તેને જ લોકો પાંચ પાંડવોની મૂર્તિઓથી ઓળખે છે.

સપાટ ભૂમિ ઉપર આગળ ચાલતાં હનુમાનદ્વાર આવે છે. અહીંથી બે માર્ગો ફટાય છે. એક પૂર્વ તરફ જાય છે ને બીજો પશ્ચિમ તરફ. એકેક લાગ ૩૮૦ ફીટની લંબાઈવાળો છે. બે તરફનાં શિખરો ઉપર સેંકડો દેવમંદિરોનું સુંદર, દિવ્ય અને આશ્ચર્યજનક વિશાળ નગર દસ્યમાન થાય છે. સમગ્ર પૃથ્વી પર ભાગ્યે જ આવો કોઈ પર્વત હશે જેના પર આટલાં બહુમૂલ્ય અગણિત મંદિરોનાં સુમખાં નિર્માણ થયાં હોય.

ડાળા હાથે શ્રીઆદીશ્વર લગવાનની ટૂંક અને જમણા હાથે નવટૂંક તરફ જવાય છે. પ્રથમ શ્રીઆદીશ્વર લગવાનની ટૂંક તરફ વળીએ: હનુમાન દ્વારથી કંઈક આગળ ચાલતાં પર્વતની લેખડ અને ખીણો આવે છે. ડાળા હાથે પથ્થરની મોટી પાળ બાંધેલી છે. જરા દૂર લેખડમાં એક ટેકરી ઉપર બલી, મયાલી અને ઉવચાલી નામના ત્રણ મુનિવરોની કાઉસગિયા મૂર્તિઓ છે, જે એમના અહીં થયેલા નિર્વાણનું સ્મરણ કરાવે છે.

કંઈક આગળ ચાલતાં નવે ટૂંકને ઘેરી લેતો એક વિશાળ કિલ્લો આવે છે. કિલ્લામાં બે દરવાજાઓ છે. સં. ૧૯૩૬માં એક બારી મૂકી છે જેને ‘રામપોળ’ કહેવામાં આવે છે.

રામપોળમાં પેસતાં પ્રથમ ઔરંગાબાદનિવાસી શેઠ મોહનલાલ વલ્લભદાસે બંધાવેલું પંચશિખરી મંદિર આવે છે, જેમાં મૂળનાથક શ્રીવિમલનાથ લગવાન બિરાજે છે. પહાડ પર પંચશિખરી મંદિર આ એક જ છે. બીજું ત્રિશિખરી મંદિર સુરતનિવાસી શેઠ દેવચંદ કલ્યાણચંદે બંધાવેલું છે, તેમાં મૂળનાથક શ્રીસુમતિનાથ લગવાન છે. બાબુમાં મોતીશાહની ટૂંકનો બગીચો, મોટો કુંડ અને ટૂંકના કિલ્લાના ભાગમાં કુંતાસર દેવીનો ગોખલો છે. કુંડની સામે અતિધિગૂઢનું સુંદર મકાન છે.

વીશેક પગથિયાં ચડ્યા પછી સગાળપોળ આવે છે. અહીં ચાત્રાણુઓની ચીજ-વસ્તુઓ સાચવી રાખવાની વ્યવસ્થા છે. અંદરના ભાગને ‘દોલાખાડી’ કહે છે. તેમાં નોંધણ કુંડ, સગાળકુંડ અને નગારખાનું વગેરે છે.

વાઘણપોળમાં પેસતાં જમણા હાથ તરફ શેઠ નરસી કેશવજીની ટૂંકમાં જવાનો રસ્તો છે અને ડાળા હાથે આ પ્રમાણે મંદિરો છે:—

(૧) દમણનિવાસી શેઠ હીરાચંદ રાયકરણે બંધાવેલું શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. (૨) મંત્રીશ્વર કરમાશાહે સં. ૧૫૮૭માં સ્થાપન કરેલી શ્રીચક્રેશ્વરી માતાની મૂર્તિવાળી દેરી છે, જે આદીશ્વર ભગવાનની અધિષ્ઠાત્રિકા દેવી છે. બહારના ભાગમાં પદ્માવતી, નિર્વાણી, સરસ્વતી અને લક્ષ્મી: એમ ચાર દેવીઓની મૂર્તિઓ છે. પાસેની દેરીમાં વાઘેશ્વરી દેવીની અને પદ્માવતીની બે-બે મૂર્તિઓ છે.

(૩) શ્રીનેમિનાથની ચોરીનું મંદિર પ્રાચીન હોય છે. મૂળનાયક શ્રીમુખાર્ધનાથ ભગવાન છે ટૂંકી જગામાં નાની બાંધણી કરેલી હોવા છતાં પણ આમાંની રચના ખરેખર સુંદર છે. આને 'ભૂલામણીનું મંદિર' કહે છે અને અહીંના મંદિરસમૂહને 'વિમલવસહી' કહે છે. અંદર અને બહારની કોરણી આ મંદિર વિમલશાહે બંધાવ્યું હોય એની સાબ પૂરે છે. જીર્ણોદ્ધાર સમયે આલેખેલી ચિત્રમાળા, બાબુના મંદિરના ઘૂમટમાં શ્રીનેમનાથ ભગવાનની જીવનઘટનાઓનું ચિત્રણકામ તાદૃશ્ય જોવાય છે.

મંદિરના ઉપરના ભાગમાં ચૌમુખજીનાં ત્રણ મંદિરો છે. આજીનાં દેલવાડાનાં મંદિરોની લાક્ષણિક કોરણીનું ભાન કરાવતું કમલપત્ર, તેમજ નાગપાશનું અંકન ઘૂમટમાં શોભે છે. બીજી તરફ યક્ષ-યક્ષિણીઓનું દૃશ્ય આલેખ્યું છે. બીજા ઘૂમટમાં અષ્ટસિદ્ધિઓના પ્રતીકરૂપે આઠ મૂર્તિઓને વીંટી વળેલી એક મૂર્તિ જોવાય છે. ખરેખર, આ મંદિર પ્રાચીન-કળાનો નમૂનો છે. આમાં આલેખેલી નવીન ચિત્રમાળા જોતાં કેટલાકને એની વિમલશાહ જેટલી પ્રાચીનતામાં સંદેહ ઉપજે છે, પરંતુ મંદિરની પાસે પુણ્ય-પાપની બારી આગળ સાંઠણીનું દૃશ્ય એની પ્રાચીનતાનું સમર્થન કરે છે. આ દૃશ્યમાં વસ્તુતઃ સાંઠણી ઉપર જે બેઠેલા છે તે મંત્રી વિમલશાહ અને તેમના સંબંધીઓનું જ સ્વરૂપ દર્શન છે. બર્જેસ જેવા વિદ્વાનો પણ આ મંદિરના કેટલાક જૂના ભાગોને નિહાળી આ મંદિર પ્રાચીન હોવાનો સંભવ માને છે.

(૪) શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર ગૂર્જરનરેશ પરમાર્હત કુમારપાલે શ્રીહિમચંદ્રસૂરિના ઉપદેશથી બંધાવેલું છે. આ મંદિરનો વારંવાર જીર્ણોદ્ધાર થતાં એમાં પ્રાચીન શિલ્પાકૃતિઓ રહેવા પામી નથી, છતાં આ મંદિર શત્રુજય ઉપરનાં મંદિરોમાં પ્રાચીન છે. આ મંદિર ભૂલામણીના મંદિરના ઘાટનું છે છતાં તેના કરતાં ઊંચું છે. મંદિરમાં ઝીણી કોરણીવાળા પીળા પથ્થરનાં બારશાખ અને શ્રીઋષભનાથની મૂર્તિ ઉપરનું આસમાની આરસનું છત્ર પ્રાચીનતાનો પુરાવો આપી રહ્યાં છે.

ટૂંકનાં બધાં મંદિરોનું વર્ણન કરવું ઉદ્દિષ્ટ નથી. તેથી સંક્ષેપમાં કહીએ તો આ ટૂંકમાં નાનાં-મોટાં મળીને ૩૬ મંદિરો છે. તેમાં બે મંદિરો સિવાય બધાં સોળમાં સૈકા પછી બંધાયેલાં છે. ખાસ કરીને નેમનાથની ચોરીવાળું અને કુમારપાલનું મંદિર ઉલ્લેખવાયોગ્ય છે, જેનો પરિચય ઉપર કરાવ્યો છે.

હાથીપોળમાં પ્રવેશતાં પહેલાં સૂરજકુંડ જોવામાં આવે છે. તેની પાસે વિશાળ એવો ભીમકુંડ છે. વળી, બ્રહ્મકુંડ જે ઈશ્વરકુંડ નામે જાણીતો છે તે કોટની રાંગે છે. કુમારપાલના મંદિર પાસેના વિશાળ ટાંકાના પાણીનો પ્રભુના ન્હવણ માટે ઉપયોગ થાય છે.

હાથીપોળના દરવાજે બે રંગીન હાથીઓની આકૃતિઓ યાત્રીનું ભાવભીતું સ્વાગત કરતા હોય એમ જણાય છે.

ટૂંકની મધ્ય ભાગમાં આવેલું શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર એની અનુપમ લવ્યતાથી દર્શકનું મન હરી લે છે. એના પવિત્ર વાતાવરણના પ્રભાવ આગળ ગમે તેવાનું મસ્તક નમી પડે છે. જેમનું આ મંદિર છે એ જગતના તારણહાર પ્રભુ આદીશ્વરદેવ આ ભૂમિ ઉપર અનેકવાર પધાર્યા હતા. એ પધરામણીનું સ્મરણ કરાવવા તેમના પુત્ર રાજર્ષિ ભરતરાજે અહીં એક દિવ્યમંદિર બંધાવી પ્રથમ ઉદ્ધાર કર્યો. એ પ્રાચીનકાળથી લઈને આજ સુધી આ મંદિરને અનેક રાજવીઓ, શ્રેષ્ઠીઓ અને ભક્તોએ નવાં નવાં સ્વરૂપોથી શણગાર્યું છે. નાના સામાન્ય ઉદ્ધારોની ગણતરી ન કરીએ તોયે આ મંદિરના મોટા જીર્ણોદ્ધારો આજસુધીમાં સોળ થયા એવી હકીકત ગ્રંથોમાં આ પ્રમાણે નોંધાયેલી છે: (૧) ભરતરાજ પછી (૨) દંડવીર્ય, (૩) ઈશાનેંદ્ર, (૪) દેવેન્દ્ર, (૫) ઈન્દ્ર, (૬) ચમરેંદ્ર, (૭) સગર, (૮) વ્યંતરેંદ્ર, (૯) ચંદ્રચા, (૧૦) ચક્રચુદ્ર, (૧૧) શ્રીરામચંદ્ર, (૧૨) પાંડવોએ આ મંદિરના જીર્ણોદ્ધારો કર્યા છે.

આ બધા ઉદ્ધારો પ્રાગૈતિહાસિક કાળના ગણાય પણ ઇતિહાસકાળમાં (૧૩) મધુમતી (મહુવા)ના શેઠ જીવડિશાહે સં. ૧૦૮માં કરાવ્યો. (૧૪) સં. ૧૨૧૩માં ગૂર્જરનરેશ કુમારપાળના સમયમાં મંત્રીશ્વર ઉદયનના પુત્ર બાહડે અહીંના કાષ્ઠના મંદિરના સ્થાને નવેસર પથ્થરનું મંદિર બંધાવ્યું. બાહડે આ ઉદ્ધારમાં બે કરોડ ને સત્તાણું લાખ રૂપિયા ખર્ચ્યા હતા અને આ કામને અંગે તળેટીમાં મજૂરો વગેરે માટે પોતાના નામ પરથી ‘બાહડપુર’ ગામ વસાવ્યું હતું. એ જ સમયના મંદિરની બાંધણી આજે જોવાય છે. ગૂર્જરનરેશ સિદ્ધરાજે આ મંદિરના નિભાવ માટે બાર ગામો બક્ષીસ કર્યા હતાં. (૧૫) સં. ૧૩૭૧માં પાટણનિવાસી જોશવાળ શેઠ સમરાશાહે આનો ઉદ્ધાર કર્યો. તેમાં તેમણે મૂળનાયકની પ્રતિમા નવેસર ભરાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. તે પછી છેવટે (૧૬) સં. ૧૫૮૭માં શેઠ કંરમાશાહે આ મંદિરમાં સમારકામ કરાવી ઉદ્ધાર કર્યો. એ પછી સં. ૧૬૪૬માં જગદ્ગુરુ શ્રીહીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી ખંભાત-નવાસી શેઠ તેજપાલ સોનીએ સં. ૧૬૫૦માં જીર્ણોદ્ધાર કરાવી પ્રતિષ્ઠા કર્યા વિશેનો લેખ મુખ્ય મંદિરના પૂર્વદ્વારના રંગમંડપના સ્તંભ ઉપર છે અને અત્યારે અહીંથી મળી આવતા શિલાલેખોમાં સૌથી મોટો છે.^૧ એ પછી પણ સામાન્ય ઉદ્ધારો તો થતા જ રહ્યા છે.

આટલાં ઉદ્ધારો ઉપરથી આ તીર્થની પ્રાચીનતા, પવિત્રતા અને પુણ્યધામની અસાધારણ લોકપ્રિયતા સમજી શકાય એમ છે. આ કારણે જ જૈન શ્રીમંતોએ લક્ષ્મીપૂર્વક આ ભૂમિ ઉપર અનેક મંદિરોની રચના કરી પુણ્ય મેળ-વવાની સ્પર્ધા કરવામાં મણા રાખી નથી. આ ઉદ્ધારોથી તેની પ્રાચીનતાના પુરાવાઓ નષ્ટ થતાં પરંપરાથી ગવાયેલા સંપ્રતિના મંદિરને કે ગ્રંથોના વિશ્વસનીય ઉલ્લેખોવાળા કુમારપાલના મંદિરને આજે શોધવાનું કામ મુશ્કેલ બને છે. ત્યારે આ વિશાળ મંદિર જેના અનેક જીર્ણોદ્ધારો થયા છે તેની પ્રાચીનતાનો કોઈ શિલાલેખીય પુરાવો મેળ-વવાની આશા ક્યાંથી રાખી શકાય ?

આ મંદિરની રચના લબ્ધ અને અનુપમ છે. મંડપને બે માળ છે. એટલી આ મંદિરની રચનામાં વિશેષતા છે. બાકીની રચના બીજાં મોટાં મંદિરો જેવી જ છે. ઉપર ચૌમુખજીની પ્રતિમાઓ છે. મંદિરને એક જ પ્રવેશદ્વાર છે અને આખું બે મંદિર જુદી જુદી જાતની રચનાથી સુશોભિત લાગે છે. શિખરના લાગતો દેખાવ લાકડાના મૂળ મંદિરને મળતો હોય એમ જણાઈ આવે છે. પથ્થરનું મંદિર બંધાવનાર મંત્રી બાહડે અસલના લાકડાના મંદિરની નકલ કરી હશે એમ સ્પષ્ટ રીતે ધ્યાન ખેંચાય છે.

લોચંતળિયેથી શિખર સુધી બાવન હાથની ઊંચાઈ છે. ૧૨૪૫ કુંભોનાં મંગળચિન્ન, ૨૧ સિંહોનાં વિજયચિન્ન શોભી રહ્યાં છે. ચાર દિશાની ચાર ચોગિનીઓ અને દશ દિવાલોનાં પ્રતીકો એના સંરક્ષક તરીકેનો ખ્યાલ આપી રહ્યાં છે. મંદિરની વિશાળતાનો ખ્યાલ આપતી ગલારાની આસપાસ ૭૨ દેવકુલિકાઓની રચના છે. ચાર ગવાક્ષો એની લબ્ધતામાં વધારો કરે છે. ૩૨ પૂતળીઓ અને ૩૨ તોરણો આ મંદિરને કળામય બનાવે છે. મંદિરને ટેકવી રાખતા કુલે ૭૨ આધારસ્તંભો એની સપ્રમાણ રચનાનું ભાન કરાવી રહ્યા છે. આવી સર્વાંગપૂર્ણ રચના પાછળ પોતાની અનર્ગલ સંપત્તિ લગાડનાર શ્રેષ્ઠ તેજપાલ સોનીએ સં. ૧૬૫૦માં આ મંદિરને ‘નંદિવર્ધન’ એવું નામ આપ્યું હતું અને કેટલાક લક્ષ્મી એને ‘કલ્પવૃક્ષ’ જેવું સમજતા હતા.^૧

ગર્ભગૃહના રોમ્યદ્વારમાં ચાંદીની રમણીય છત્રીમાં વિરાજેલા અસાધારણ કદના આદીશ્વર ભગવાનની અઔકિક પ્રતિમાનો પ્રભાવ આપણામાં નિર્મળતાની પ્રભાવછાયા પાથરી દે છે. બહારના સંતાપને ભૂલી જઈ જાણે કોઈ દિવ્ય-ભૂમિમાં આવી પડયા હોઈએ અને ત્યાંથી ઊઠવાનું મન પણ ન થાય એવો અનુભવ થઈ આવે છે. આવી ચમત્કારી મૂર્તિના મસ્તકે પૂજા કરવા માટે બાલુમાં એક નાની નીસરણી મૂકેલી છે. એ દ્વારા એમની ઊંચાઈનો ખ્યાલ પણ સહજ આવી જાય છે.

વિશાળ રંગમંડપના ગોખલાઓમાં જુદા જુદા તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓ છે. મંદિરની બહાર હીરાજડિત કળામય બે દેરીઓ છે. મંદિરને પ્રદક્ષિણા કરતાં ઉત્તર તરફ જમણા હાથ લણી એક ગૃહસ્થની મૂર્તિ ઉપર એક પ્રાચીન લેખ નજરે ચડે છે:—

“શ્રીજનાગકનિષ્ઠસ્ય કપર્દિજનકસ્ય શ્રીવા....શ્રે૦ નારાયણસ્ય મૂર્તિ [:] નિવેશિતા સિદ્ધ-વીરામ્યાં ।સં૦ ૧૧૩૧ ॥”

—સં. ૧૧૩૧માં કપર્દિ નામે જેના પિતા છે તે જજનાગ અને તેના નાનાભાઈ....નારાયણની આ મૂર્તિ સિદ્ધ અને વીરે સ્થાપન કરી.

મંત્રી બાહડે અહીં ઉદ્ધાર કરાવ્યો એના ૮૨ વર્ષ પહેલાં અને નીચે આપેલા સં. ૧૦૬૪ ના બીજા લેખથી ૧૪૬ વર્ષ પહેલાંના આ બંને લેખો બાહડ પહેલાં આ મંદિર હશે કે કેમ એવી શંકા રાખનારાઓ માટે તો એક વિશિષ્ટ પુરાવારૂપ છે.

ઉપર્યુક્ત લેખથી ૬૭ વર્ષ પુરાણો એટલે વિ. સં. ૧૦૬૪નો બીજો લેખ મુખ્ય મંદિરમાં પેસતાં ડાબા હાથ તરફ બીજે માળ જવાના માર્ગની પાસે ઉત્તરાભિમુખ દેરીની અંદર પ્રાચીન પુંડરીકજીની બેઠક નીચે આ પ્રકારે ઉત્કીર્ણ છે:—

“શ્રીમદ્યુગાદિદેવસ્ય પુંડરીકસ્ય ચ ક્રમો । ધ્યાત્વા શત્રુજયે શુદ્ધચન્ સદ્દેશ્યાવ્યાનસંયમૈઃ ॥

શ્રીસંગમસિદ્ધમુનિર્વિદ્યાધરકુલનમસ્તલપૃગાઢઃ । દિવસૈશ્વરતુર્મિરધિકં માસમુપોપ્યાચલિતસત્ત્વઃ ॥

વર્ષસહસ્રે પઢ્યાં ચતુરન્વિતયાધિકે (૧૦૬૪) દિવમગચ્છત્ । સોમદિને આપ્રહાયણમાસે કૃષ્ણદ્વિતીયાયામ્ ॥

અન્મેયકઃ શુભં તસ્ય શ્રેષ્ઠિરોષેયકામ્જઃ । પુંડરીકપદાસંગિ ચૈત્યમેતદચીકરત્ ॥ ચતુર્મિઃ કલાપકં ॥”

“આ લેખથી જણાય છે કે, વિદ્યાધરકુલના મહાન જૈનશ્રમણ શ્રીસંગમસિદ્ધ મુનિએ સંવત્ ૧૦૬૪ ના માર્ગ-શીર્ષ માસના કૃષ્ણપક્ષની ૨ ને સોમવારે એક મહિનો અને ચાર દિવસના ઉપવાસ પછી સંલેખનાપૂર્વક શત્રુજય પર્વત પર શ્રીમદ્યુગાદિદેવ અને તેમના પ્રથમ ગણધર પુંડરીકના ચરણોમાં ધ્યાન રાખીને દેહ છોડ્યો. આ સંગમસિદ્ધ મુનિ કદાચ તે જ છે, જેમને ‘નિર્વાણકાલિકા’કારે અંથની અંત-પ્રથસ્તિમાં પોતાના દાદાગુરુ બતાવ્યા છે.”

સ્વેત સંગમરમર(Marble)ની બનેલી આ પ્રતિમા અનુમાનતઃ ૨૥ ફીટ ઊંચી અને ૧૫ ફૂટ પહોળી છે. એક મોટા અને વિકસિત કમળ ઉપર શ્રીપુંડરીક ગણધર પદ્માસનમાં વિરાજમાન છે. કમલદંડ લાંબો બનાવીને પ્રતિમાની ઉપરના ભાગથી લઇને લગભગ મધ્ય સુધી ગણધરને વિરાજમાન કરેલા છે અને આ કમળદંડના જમણા ભાગમાં સ્થાપના-ચાર્ચની સામે આચાર્યપ્રતિમા બનાવેલી છે. તેઓ એક હાથમાં પુસ્તક ધારણ કરીને કમલદંડની બીજી બાજુએ બેઠેલા પોતાના બે શિષ્યોને ઉપદેશ આપી રહ્યા છે. સંલવતઃ આ આચાર્ય સંગમસિદ્ધ મુનિ છે. બંને શિષ્યો હાથ જોડીને અંજલિમુદ્રા રાખી ઉપદેશ ગ્રહણ કરી રહ્યા છે. પુંડરીકસ્વામીના મસ્તક ઉપર છત્ર અને છત્રની બાજુમાં એકેક માલાધર દૃષ્ટિગોચર થાય છે. આ પ્રતિમા શિલ્પકલાનું એક અતિમનોહર પ્રતીક છે. શારીરિક સૌંદર્ય અને ગઠન સુંદર છે. કમલદંડ અને પૂર્ણવિકસિત કમલની કોરણો પણ સુંદર છે. શિલ્પશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ આ પ્રતિમા આજુની વિમલવસહિકાના શિલ્પોથી પણ અધિયાતી છે. એ વાતનો નિર્દેશ કરવો આવશ્યક છે કે ગણધરપ્રતિમાનું લાંબન જૈન મૂર્તિશાસ્ત્રો (Iconography)માં કમળ છે.”

મંદિર પાસે આવેલો રથયાત્રાનો ચોક આરસજડિત છે. અહીં દાદાની રથયાત્રા કાઢવામાં આવે છે અને એ રથયાત્રાના વરઘોડા માટે રથ, પાલખી, ઐરાવણ હાથી, ગાડી વગેરે ચાંદીની સામગ્રી તેમજ સુવર્ણભેર વસ્તુઓ રાખવામાં આવે છે.

અહીંનાં બીજાં મંદિરો પૈકી સહસ્રકૂટ, સીમધરસ્વામી, મેરુશિખર, સમેતશિખર, ગણધર પગલાં, પાંચ ભાયાનું, બાજરિયાનું વીશ વિહરમાનનું, અષ્ટાપદનું વગેરે મંદિરો છે તે વિશે નોંધ લેવાની અહીં જગા નથી પરંતુ આ ટૂંક અને બાકીની નવે ટૂંકમાં જે દર્શનીય અને પ્રાચીન મંદિરો છે તેનું વર્ણન કરાયો.

રાયણ પગલાંનું સ્થળ પ્રાચીનતમ છે. ભરતરાજે અહીં મણિમય રત્નની મૂર્તિ સ્થાપન કરેલી પરંતુ આજે તો

૧. આ શિલાલેખની અઘાપિ કોઈએ નોંધ લીધી હોય એમ જણવામાં નથી.

૨. આ લેખની નોંધ ક્યાં પછી કાશીથી પ્રગટ થતા “જ્ઞાનોદય” માસિક વર્ષઃ ૩, અંકઃ ૩ માં આ લેખ અને એ મૂર્તિ સંબંધે માહિતીપૂર્ણ લેખ શ્રી. ઉમાશંત પ્રેમાનંદ શાહે લખ્યો છે. તેમાં અને આ લેખમાં નહિવત્ પાકભેદ છે. એ લેખમાંથી મૂર્તિ સંબંધી વિગત અમે અહીં નોંધી છે. આ લેખનો અનુવાદ “જૈન સત્યપ્રકાશ” વર્ષઃ ૧૭, અંકઃ ૩ માં પૃ. ૫૧ થી ૫૫ માં પણ પ્રગટ થયો છે.

૩. “શ્રીવિદ્યાધરવંશમૂળમણિઃ પ્રધ્યાતનામા મુવિ । શ્રીસંગમસિદ્ધ દશધિપતિઃ શ્વેતામ્બરાગમમૂત્ ॥”

મંત્રી કરમાશાહે સં. ૧૫૮૭માં શ્રીઋષભદેવનાં પગલાં પધરાવેલાં તે જ વિદ્યમાન છે. આરસની નકશીદાર દેરીમાં એક સુંદર મૂર્તિ છે અને નીચે ગિરનાર, સમેતશિખર, આણુ વગેરેનાં દૃશ્યો જોવાય છે.

શ્રીઉમાકાંત શાહ નોંધે છે કે, “રાયણપગલાંની બાબુએ એક ચોરડીમાં એક આદિનાથની પ્રતિમા છે, આવી પ્રતિમા કવચિત જ જોવામાં આવે છે, તેથી જ નિર્દેશ આવશ્યક છે. આ ચોરડીમાં આવી કળાના ભરતરાજ અને બાહુબલિનાં બે સુંદર શિલ્પો ઉપર સં. ૧૩૯૧ ઉત્કીર્ણ હોવાથી આ પ્રતિમા પણ અંદાજે આ જ સમયની હોઈ શકે છે. પુંડરીક ગણધરની ઉપર બતાવેલી પ્રતિમાની લંગાઈ-પહોળાઈ સાથે મળતી આવતી આ પ્રતિમા પણ આરસની બનેલી છે, વચ્ચે આદિનાથ કાયોત્સર્ગ મુદ્રામાં બિભા છે અને જમણી બાબુએ નમિ હાથમાં ખડ્ગ અને બીજોડું લઈને બિભા છે. નમિએ દાઢી રાખેલી છે અને મુકુટ આદિ અલંકાર છે. વિનમિ પાણુ એવી જ રીતે ડાબી બાબુએ એક હાથમાં ખડ્ગ લઈને બિભા છે, બીજા હાથમાં ગદા ધારણ કરેલી છે, તે બરાબર સમજમાં નથી આવતું. ત્રણેની આકૃતિઓ પ્રાયઃ સમાન પ્રમાણ (Size) ની છે, એકેકે નાના ચામરધર અને એકેકે ભક્ત શ્રીઆદી-શ્વરના બંને ચરણોની પાસે બતાવવામાં આવ્યા છે. સામાન્યતઃ શ્રીઋષભદેવની પ્રતિમા સપરિવાર બીજી પ્રતિમાઓની માફક કાયોત્સર્ગસ્થ અથવા પર્યંકાસન મુદ્રામાં મળે છે, પરંતુ એમના જીવનના આ વિશિષ્ટ પ્રસંગને વ્યક્ત કરનારી ભવ્ય પ્રતિમા મળવી કઠણ છે. ભરતેશ્વરની પ્રતિમા પણ બહુ ઓછી મળે છે, પરંતુ ઉલ્લિખિત પ્રતિમા તો પોતાના ઢંગની આ એક જ છે.”

ગંધારિયાનું ચૌમુખજીનું મંદિર સં. ૧૬૨૦માં બંધાયેલું છે.^૪ તે પછી પુંડરીક ગણધરનું મંદિર આવે છે. આ મંદિર મંત્રી કરમાશાહે સં. ૧૫૮૭માં બંધાવ્યું હતું;^૫ આમાં જૈન કથાનકોના ઘટના-પ્રસંગો સુંદર રીતે આલેખાયા છે. નવટૂંકમાં પ્રવેશતાં પહેલાં ખરતરવસહીનાં મંદિરો આવે છે.

૧. શેઠ નરશી કેશવજીએ આ ખરતરવસહી ટૂંકનું મંદિર સં. ૧૮૨૧માં બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર પ્રાચીન છે. એ પછીનાં કેટલાંક મંદિર ૧૯મી સદીમાં બંધાયેલાં છે.
૨. ચૌમુખજીની ટૂંકમાં ચૌમુખજીનું મંદિર દર્શનીય ને નોંધપાત્ર છે; આખો ચોક ૨૭૦×૧૧૬ ફીટ લાંબો-પહોળો છે. તેમાં આવેલું મૂળમંદિર વિક્રમરાજએ બંધાવેલું કહેવાય છે. પણ અત્યારનું મંદિર સવા ચૌમજીએ સં. ૧૬૭૫માં બંધાવ્યું હતું. બે ફીટ ઊંચી બિભા ઉપર રહેલું આ મંદિર ૬૭×૫૭ ફીટ લાંબુ-પહોળું છે. આખું મંદિર બે ચોરસ વિભાગમાં વિભક્ત થયેલું છે અને તેની આગળ પૂર્વમાં ચોરસ મંડપ છે. મંડપમાંથી થોડાં પગથિયાં ચડતાં અંદરથી ૩૧ ફીટનો ચોરસ અંતરાળ છે. આ અંતરાળના બાર થાંભલાઓ ઉપર ઘૂમટ બાંધેલા છે. આ થાંભલાઓ એવી રીતે ગોઠવેલા છે કે, ખૂણા ઉપરના ચાર થાંભલાને બાદ કરતાં બાકીના આઠનો અષ્ટકોણ બને છે, જેના ઉપર શિલ્પીઓએ ઘૂમટની રચના કરી છે. આણુના દેવવાડાનાં મંદિરોમાં પણ આવી જ ચોજના કરેલી છે. પૂર્વના મુખ્ય દ્વાર ઉપરાંત બાકીની બે દિશાના અંતરાળને મંડપમાં ઉઘડતાં દ્વાર છે અને સામે જ ગર્ભગૃહનું દ્વાર જોવાય છે. આ ગર્ભગૃહમાં આરસપાષાણુના સિંહાસન ઉપર થાંભલાઓ છે. ગર્ભગૃહના થાંભલા અને નવચોટીના થાંભલાઓની વચ્ચેનાં અંતરો એક માપનાં છે. ગર્ભગૃહ ઉપર ૯૬ ફીટ ઊંચું વિમાન છે. ગર્ભગૃહમાં પ્રવેશવા માટે એક દ્વાર અંતરાળમાંથી છે અને બાકીની ત્રણે દિશાઓમાં ત્રણ દ્વારો છે, તેને ફરતો ચોક છે.

ગર્ભગૃહમાં શુદ્ધ આરસપાષાણુનું ૧૨ ચોરસ ફીટનું અને બે ફીટ ઊંચું સિંહાસન છે. સિંહાસન ઉપર જુદી જુદી દિશામાં મુખ રાખીને બેસાડેલી શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની આરસની ચાર મૂર્તિઓ ગિરાજમાન છે.^૬ આ કારણે આ મંદિર ‘ચતુર્મુખપ્રાસાદ’ અથવા ‘ચૌમુખજીનું મંદિર’ કહેવાય છે. આ મૂર્તિઓ સિંહાસનથી ૧૦-૧૧ ફીટ ઊંચી અને પદ્માસનસ્થ છે. અંતરાળના ગોખલાઓમાં નાની-મોટી અનેક પાષાણુની પ્રતિમાઓ ગિરાજમાન છે. એક ગોખલામાં શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિઓ પણ છે.

૪. “પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ” ભા. ૨, લેખાંક : ૪.

૫. એજન: લેખાંક : ૩

૬. એ ચારે મૂર્તિઓ પરના સં. ૧૬૭૫ના લેખો માટે જુઓ: ‘પ્રા. જૈ. લે. સં.’ ભા. ૨, લેખાંક : ૧૭-૨૦.

રંગમંડપના ૧૨ થાંભલાઓ ઉપર ૨૪ દેવીઓનાં સ્વરૂપો આવેખ્યાં છે. ગભારાના એક ગોખલામાં પદ્માવતીદેવી અને રંગમંડપના એક ખૂણામાં લક્ષ્મીદેવીની મૂર્તિઓ છે.

ઉત્તર તરફના મંડપની પૂર્વ બાજુએ વિમાન ઉપર જવા માટે નિસરણી મૂકી છે. ઉપરનો ભાગ હમણાં જ નવેસર સમરાવ્યો છે. નીચેનું કામ જૂનું અને કળાપૂર્ણ છે. આ મંદિર સ્થાપત્યની દૃષ્ટિએ બધી રીતે સંપૂર્ણ છે. ભવ્યતામાં પણ આ મંદિર અનોખું તરી આવે છે.

‘મિરાંતે અહમદી’માં જણાવ્યા પ્રમાણે આ મંદિરમાં ૪૮ લાખ રૂપિયાનું ખર્ચ થયું છે. ૮૪૦૦૦ રૂપિયાનાં તે માત્ર દોરડાં જ લાવવામાં આવેલાં. આ ઉપરથી આ જમાનામાં કેટલો ખર્ચ થાય તેનો અંદાજ પામી જવાય છે.

૩. છીપાવસહીમાં ત્રણ મંદિરો અને ચાર દેરીઓ છે. છીપા (લાવસાર) ભાઈઓએ આ ટૂંક સં. ૧૭૯૧માં બંધાવેલી હોવાથી એ ‘છીપાવસહી’ નામે ઓળખાય છે.

૪. સાકરવસહી ટૂંક અમદાવાદનિવાસી શેઠ સાકરચંદ પ્રેમચંદ સં. ૧૮૬૩માં બંધાવી છે. મુખ્ય મંદિર શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની એ સમયે પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે. મૂળનાયકનું મોટું સુંદર ખિંબ પંચધાતુનું છે. બંને બાજુએ સ્ફટિકના સાથિયા છે અને મંદિરમાં શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિઓ પણ વિદ્યમાન છે.

આ ટૂંકમાં ચૌમુખજીની પાદજળની બારીએ આવેલું ‘પાંડવોનું મંદિર’ અને ‘સહસ્રકૃતનું મંદિર’ શોભી રહ્યું છે. પાંડવોના મંદિરમાં કેટલુંક સ્થાપત્ય પ્રાચીન સમયનું જોવાય છે. સં. ૧૭૨૧માં શા. દલીચંદ ક્રીકાલાઈએ આનો ઉદ્ધાર કરાવી નવેસર બંધાવ્યું છે. તેમાં પાંચ પાંડવોની ભલી મૂર્તિઓ, બાજુના ગોખમાં કુંતા માતાની પ્રતિમા અને સામેના ગોખમાં દ્રૌપદીની મૂર્તિ શોભી રહી છે. સહસ્રકૃતનું મંદિર સં. ૧૮૬૦માં સુરતવાળા શેઠ મૂળચંદ મયાલાઈ બાવચંદ બંધાવ્યું છે. તેમાં સહસ્રકૃતની રચનારૂપે ૧૦૨૪ મૂર્તિઓ સ્થાપન કરેલી છે. ચૌદ રાજલોકનો આરસપટ્ટ, સમવસરણ અને સિદ્ધચક્રની રચના પણ કરેલી છે. બહારના ભાગમાં ધનુર્ધારી કેટલીક મૂર્તિઓ છે, તેમાં રામ, લક્ષ્મણ, સીતા, દશરથ, કૌશલ્યા, કૈકેયી, ભરત, હનુમાન વગેરેની પ્રાચીન મૂર્તિઓ જોવાય છે.

૫. નંદીશ્વરની ટૂંક અમદાવાદવાસી નગરશેઠ પ્રેમાભાઈનાં કુર્ષ ઉજમકુર્ષએ સં. ૧૮૬૩ માં બંધાવી છે. આને ‘ઉજમવસહી’ પણ કહે છે. મંદિરના કોટમાં કોતરણીવાળી સુંદર પથ્થરની બાજીઓ દિવાલોમાં જડેલી છે. મુખ્ય મંદિર ‘નંદીશ્વરદ્વીપ’ના નામે ઓળખાય છે. લગભગ ચોરસ આકારની ગોઠવણમાં આ મંદિર અજોડ છે. બાવન શૃંગવાળા ગિરિ-પર્વતોથી ઓળખાતી દેરીઓની રચનામાં બાવન ચૌમુખજી પધરાવેલા છે. ચોકની વચ્ચે મોટા શિખરવાળું મંદિર અને ચારે દિશામાં નાનાં શિખરોવાળી દેરીઓ છે. આ મંદિરમાં વિમાન નથી પરંતુ ચારે બાજુએ ધૂમટોથી તે ઢાંકેલું છે.

૬. હીમવસહીની વિશાળ ટૂંક અમદાવાદના નગરશેઠ હીમાભાઈએ સં. ૧૮૮૨ માં બંધાવી, સં. ૧૮૮૬ માં તેમાંના મુખ્ય મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. મુખ્યમંડપના ઉપર ત્રણ શિખરો અને ત્રણ ધૂમટો શોભી રહ્યાં છે.

૭. પ્રેમવસહીની ટૂંક અમદાવાદવાળા મોદી પ્રેમચંદ લવજીએ બંધાવી છે, તેના મુખ્ય મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૮૪૩ માં કરાવી છે.

શ્રીકૃષ્ણલદેવ ભગવાનનું મુખ્ય મંદિર ઘણું મોટું છે. તેનો દરવાજો પૂર્વ તરફ છે. ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફના ધૂમટ ઉપર ચડવાનો માર્ગ છે. આગળના ધૂમટના થાંભલા ઉપર દ્વારપાળની આકૃતિઓ ઉપસાવી કાઢી છે. બહારની દિવાલ ઉપર સુંદર શિલ્પો કોતર્યાં છે. મુખ્ય મંડપ અને ચોકની ઉપર નીચા ઘાટના સાદા ધૂમટો છે. ગભારા ઉપર ત્રણ શિખરો જોવાય છે.

આ ટૂંકમાં આવેલા સહસ્રકૃષ્ણ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના બે માળના મંદિરમાં બે સુંદર ગોખલા કરાવેલા છે, તે ખરેખર આજુની પ્રસિદ્ધ કારીગરીના નમૂનાસમા જોવાય છે. મંદિરની છતમાં સાસુ-વહુની કથા આવેખી છે. તેમાં સાસુને સાપ વીંટાયાનું, પાંડોશજીને વીંછી ડંખ્યાનું અને વહુને વાંદરો કરડ્યાનાં ભાવમય આવેખનો સુંદર રીતે બતાવ્યાં છે.

આ દ્રૂંકમાં જ કુંડ પાસે નીચાણમાં પોણાસો પગથિયાં ઊતરતાં શ્રીઆદિનાથ પ્રભુના મંદિરમાં જવાય છે. કુંડ-રમાંથી કેાતરી કાઢેલી આદિનાથ પ્રભુની અદ્ભુત વિશાળ પ્રતિમા ‘અદળદણ’ નામે ઓળખાય છે. લોહવર્ણ એમને ‘ભીમ પાંડવ’ની મૂર્તિ તરીકે પણ ઓળખે છે. મૂર્તિ ઉપર લેપ કરાવેલો છે. આ મૂર્તિની ૧૮×૧૪૩ ફીટ ઊંચાઈ-પહોળાઈ છે. કોરણીમાં પ્રાચીનતા જોવાય છે. સં. ૧૬૮૬ માં શ્રી ધૃરમદાસ શેઠે આ મૂર્તિની છેદલી પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે.

૮. બાલાવસહીની દ્રૂંકનો ચોક ૧૫૧×૧૦૯ ફીટ લાંબો-પહોળો છે. તેના ખૂણા ઉપર ગોળ શિખરો બનાવેલાં છે. તેમાં બાલાભાઈએ સં. ૧૮૯૩માં શ્રીઋષભદેવ ભગવાનનું મુખ્ય મંદિર બંધાવ્યું છે. મૂળનાયકની મૂર્તિનું પરિકર રમણીય છે. રંગમંડપમાં ખીલ મૂર્તિઓ સાથે હાથી ઉપર આરૂઠ નાભિરાયની મૂર્તિ છે. માળ ઉપર ચૌમુખજી વગેરેની મૂર્તિઓ છે. ભમતીમાં ચક્રેશ્વરી દેવી અને ગોમુખ ચક્ષુ વગેરેની મૂર્તિઓ છે. ચૌમુખજીના મંદિર જેવી બાંધણી છે. આમાં ક્ષત તક્ષત એટલે છે કે ગભારો લાંબો છે ને ઉપર ત્રણ શિખરો છે.

૯. મોતીશાહની દ્રૂંક ૨૩૧×૨૨૪ ફીટ લાંબી-પહોળી છે. દ્રૂંકને દિવાલોથી ઘેરી લીધી છે. ચારે બાજુના ખૂણામાં ગોળ શિખરો બાંધેલાં છે. પૂર્વ તરફના દરવાજામાં પેસતાં ભવ્ય ચોકમાં આવેલું મંદિર મોતીશાહ શેઠના પુત્ર શેઠ ખીમચંદ-ભાઈએ સં. ૧૮૯૩ માં પ્રતિષ્ઠિત કર્યું છે. લગભગ ૮૧×૬૭ ફીટ લાંબો-પહોળો મંદિરમાં પ્રવેશતાં બે દેરીઓમાં ચક્રેશ્વરી દેવી અને ગોમુખ ચક્ષુની સ્થાપના કરેલી છે. રંગમંડપમાં ત્રણ કમાનોમાંથી આગળની કમાનમાં સુંદર કારીગરીવાળાં તોરણો લગાવ્યાં છે, મૂળગભારમાં મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત છે.

પુંડરીકસ્વામીનું મંદિર મોતીશાહ શેઠે બંધાવેલું છે. પુંડરીકસ્વામીની મૂર્તિ શત્રુંજય પરની મૂર્તિઓમાં આકર્ષક છે. મંદિરના એક ગોખમાં મરુદેવા માતા આદીશ્વર ભગવાનને બોળામાં લઈ બેઠાં છે ને સામેના ગોખમાં નાભિરાયની મૂર્તિ છે.

આ દ્રૂંકમાં ૧૬ મંદિરો અને ૧૨૩ દેરીઓ છે. દ્રૂંકની બહાર એક વાવ જેવો કુંડ અને તેને છેડે કુંતાસર દેવીની મૂર્તિ છે.

બધી દ્રૂંકોમાં મળીને ૧૦૬ મંદિરો અને ૭૩૧ દેરીઓ છે.

શત્રુંજય ગિરિ ઉપર ચડવા માટે જયતળેટી સિવાય બીજા ત્રણ રસ્તાઓ છે. (૧) શેત્રુંજી નદીમાં સ્નાન કરીને તળેટીના રસ્તેથી કલ્યાણવિમળની દેરીના જમણે પડખેથી ૨ માઈલ દૂર ‘લાડી વીરકા પાગ’ના રસ્તે ઠેઠ સુધી ૩ માઈલના ચડાવમાં આદિનાથ ભગવાનની ચરણપાદુકાવાળી દેરી અને ડાણી બાજુએ મોખરની ટેકરી પર દેવકીજીના છ પુત્રોનાં પગલાંની દેરીનાં દર્શન કરીને રામપોળનો દરવાજો આવે છે. (૨) ‘રોહીયાળાનો પાગ’ના રસ્તે શેત્રુંજી નદી પાસેની ઢાળવાળી જમીનથી રામપોળ સુધી ૪ માઈલનો ચડાવ છે. આ માર્ગે રસ્તામાં જળકુંડ અને નાની દેરીઓ આવે છે. (૩) ‘ઘેટી પાગ’ના રસ્તે આદ્યુર ગામથી પૂર્વ તરફ લગભગ ૨ માઈલના ચડાવ પછી ગિરિરાજનો કિલ્લો આવે છે. આ રસ્તે તળેટીમાં સુંદર પાદુકામંદિર છે. એની ભીંતોમાં સુંદર ચિત્રામણ છે ને ફરતી બળી છે. મંદિરમાં ચોવીશ તીર્થંકરોની પાદુકાઓ છે. લગભગ અડધે રસ્તે એક દેરી આવે છે, તેમાં ચોવીશ તીર્થંકરની ચરણપાદુકાઓ છે. તેની પાસે કુંડ અને વીસામે છે.

જે યાત્રી જયતળેટીથી ચડીને શત્રુંજયનાં દર્શન કરી, પાગની યાત્રા કરી એ રસ્તે પાછો ફરી જયતળેટીમાં આવે છે તેણે ગિરિરાજની બે યાત્રા કરી એમ મનાય છે.

ગિરિરાજની ત્રણ પ્રદક્ષિણાઓ છે. (૧) દોઢ ગાઉની પ્રદક્ષિણા; જે નવ દ્રૂંકોના કિલ્લા બહાર રામપોળથી જમણી બાજુએ ફરીને હંતુમાનદાર થઈ રામપોળ આવતાં દોઢ ગાઉની પ્રદક્ષિણા ગણાય છે. (૨) છ ગાઉની પ્રદક્ષિણા; રામપોળના દરવાજાની જમણી બાજુએથી શરૂ થાય છે, મોખરની ટેકરીની પાસેના માર્ગે અડધો ગાઉ જતાં ‘ઉલકાજલ’ નામે સ્થળ આવે છે. અહીં એક નાની દેરીમાં આદિનાથ પ્રભુનાં પગલાં છે, તેનાં દર્શન કરી પોણા ગાઉ ઉપર ‘ચિલ્લણ તળાવડી’ આવે છે. અહીં નાની બે દેરીઓમાં શ્રીઅન્વિતનાથ ભગવાન અને શાંતિનાથ ભગવાનનાં પગલાં છે. કહેવાય છે કે, સુધર્મસ્વામી ગણધરના શિષ્ય ચિલ્લણ તપસ્વી સંઘ સાથે અહીં આવ્યા હતા. આખોયે સંઘ તરસથી તરફડવા લાગ્યો ત્યારે ચિલ્લણ સુનિએ પોતાની લબ્ધિશક્તિથી અહીં એક તળાવ બનાવી દીધું ને સંઘની રક્ષા કરી

હતી; એ જ આ તળાવ 'ચિદલાણ તળાવડી' નામે ઓળખાય છે. આની પાસેની એક શિલા 'સિદ્ધશિલા' નામે પ્રસિદ્ધ છે. અહીંથી બે માઈલ દૂર ભાડવાના ડુંગરનું શિખર આવે છે. આ શિખર ઉપર શાંખ અને પ્રદ્યુમ્નકુમાર કેટલાયે મુનિવરો સાથે મોક્ષે ગયા હતા. તેમની એક દેરી છે. અહીંથી ચાર માઈલ દૂર સિદ્ધવડ (જૂની તળેટી) આવે છે. અહીં એક દેરીમાં આદિનાથ પ્રભુનાં પગલાં છે. અહીંથી પાલીતાણા ચાર માઈલ દૂર છે ને આ પ્રદક્ષિણા પૂરી થાય છે. (૩) બાર ગાઉની પ્રદક્ષિણા; આ પ્રદક્ષિણા પાલીતાણાથી શરૂ થાય છે. પાલીતાણાથી દક્ષિણ-પૂર્વ તરફ ૭ માઈલ દૂર શેત્રુંજી નદીના જમણા કિનારે ભંડારિયા ગામ આવે છે. અહીં શ્રીમાલી શ્રાવકોનાં ૨૦ ઘર અને એક ઘર-દેરાસર છે. દેરાસરમાં આદિનાથપ્રભુની ત્રણ પ્રતિમાઓ વિરાજમાન છે. ભંડારિયાથી બે માઈલ દૂર 'બોદાનો નેસ' નામે ગામ આવે છે; જેનું પ્રાચીન નામ કદંબપુર છે. ગામમાં દક્ષિણ દિશાએ શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું ખાવન જિનાલયવાળું વિશાળ મંદિર છે. આચાર્ય શ્રીવિજયનેમિસૂરિજીના ઉપદેશથી આ મંદિર સં. ૧૯૮૯ માં બંધાવવામાં આવ્યું છે. અહીં વિશાળ જૈન ધર્મશાળા છે. તેની પાસે કદંબગિરિ નામે પહાડી છે, જે ગિરિરાજનું એક શિખર મનાય છે. આનો ચડાવ લગભગ ૨૫ માઈલનો છે. આ સ્થળે અનેક મુનિવરો મોક્ષે ગયાનું મનાય છે. ઉપર કદંબ ગણધરના નિર્વાણની જગાએ એક દેરીમાં શ્રીઆદિનાથ પ્રભુ અને કદંબ ગણધરનાં પગલાં છે.

બોદાનો નેસથી બે માઈલ દૂર ચોક નામે ગામ આવે છે, જે શેત્રુંજી નદી ઉપર વસેલું છે. અહીં શ્રીમાલી શ્રાવકોનાં ૧૦ ઘર, જૈન ધર્મશાળા અને ૧ ઘર-દેરાસર છે. દેરાસરમાં આદિનાથ ભગવાનની નાની પણ સુંદર મૂર્તિ વિરાજમાન છે. અહીં શેત્રુંજી નદીના ઉત્તર તટ પર 'હસ્તિગિરિ' નામે નાની પહાડી છે. લગભગ અડધા માઈલનો ચડાવ છે. એના શિખર ઉપર આદિનાથ ભગવાનની દેરીમાં પ્રાચીન સમયની પાકુકાઓ પ્રતિષ્ઠિત છે. કહેવાય છે કે, ભરત ચક્રવર્તીએ હાથીના મરણથી આ સ્થળે 'હસ્તિગિરિ' તીર્થની સ્થાપના કરી હતી. અહીંની યાત્રા કરીને ચોક, જાળિયા વગેરે ગામોમાં થઈને પાલીતાણા પાછા ફરતાં બાર ગાઉની યાત્રા પૂરી થઈ મનાય છે.

આ ગિરિરાજની યાત્રાનું કળ જૈન શાસ્ત્રોમાં વર્ણવાયું છે, તે સંક્ષેપમાં આ ગાથા ઉપરથી સમજમાં આવી જાય એમ છે.

અદ્ભવય સમ્મણ, પાવા ચંપાઈ ઝંજિતનમે ય । વંદિતા પુણ્નફલં સયગુણં તંપિ પુંડરીક ॥

—અષ્ટાપદ, સંમેતશિખર, પાવાપુરી, ચંપાપુરી અને ગિરનાર આદિ તીર્થોની વંદના કરતાં જે પુણ્યફળ મળે તે કરતાં સોગણું પુણ્ય પુંડરીકગિરિને વંદન કરતાં મળે છે.

આથી જ પ્રત્યેક જૈનના હૃદયમાં આ પવિત્ર ગિરિની યાત્રા કરવાનો ઉદ્ભાસ રહ્યા કરે છે.

★

૫૯. તળાબ

(કોડા નંબર : ૧૬૯૭-૧૭૦૦)

પાલીતાણાથી ૧૦ ગાઉ દૂર મોટર કે ગાડારસ્તે અને ભાવનગરથી રેલ્વે રસ્તે ૧૯ ગાઉ દૂર તળાબ સ્ટેશન છે.

તળાબનું શાસ્ત્રીય ગ્રંથોમાં 'તાલધ્વજગિરિ' નામ મળે છે. એની તળેટીમાં આવેલી શેત્રુંજી નદીના કિનારે ગામ વસેલું છે. અહીં ૬૦ શ્રાવકોનાં ઘર છે, ૨ ઉપાશ્રયો અને બે મજલાની બે વિશાળ જૈનધર્મશાળાઓ મોજુદ છે, તેમાંની એક અન્નિમગંજનિવાસી બાણુ ધનપતસિંહજીએ સં. ૧૮૭૨માં બંધાવી છે. વળી, જૈન વિદ્યાર્થીઓનું એક છાત્રાલય વગેરે ઉપયોગી સંસ્થાઓ છે.

ગામમાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી વિશાળ મંદિર છે. કહે છે કે, આ મંદિરના મૂળનાયક ભગવાનનાં દર્શન ૧૫ ગાઉ દૂર આવેલા સખલાસર ગામના કોળીને એક ખેતરમાં થયાં, ત્યારે અહીંના શ્રાવકોને એની ભાળ મળતાં અહીં જિનાલય બંધાવી એ પ્રાચીન મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

ગામથી પહાડનો રસ્તો ૧ ક્લાર્ક દૂર છે અને એનો ચડાવ ૦.૫ ગાઉનો છે. આ પહાડની ઊંચાઈ ૩૨૦ ફીટ છે. પહાડ પર ચડવા માટે સુંદર પગથિયાં બાંધેલાં છે. શેત્રુંજીની પંચતીર્થોમાં આ પહાડની ગણના છે.

અહીં શ્રીવસ્તુપાલ-તેજપાલે શ્રીઋષભદેવ ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યું હતું એવું પ્રમાણ જૈન ગ્રંથો આપે છે. તે

પછી સં. ૧૩૮૧માં અહીં જૈન મંદિર બંધાયાનો ખીજો પુરાવો સાંપડે છે અને ચોઠમા સૈકામાં રચાયેલા ‘તીર્થમાલા સ્તવન’ જેની રચના વિનયપ્રભ ઉપાધ્યાયે કરી છે, તેમાં અહીં બે પ્રાચીન મંદિરો હોવાનું આ પ્રકારે જણાવ્યું છે:—

“ તાલજગ્ગય પાચુ સંતીરશે દિશ્યરો. ”

આમાંનું શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર તો આજે અહીં વિદ્યમાન નથી.

થોડાં વર્ષો પહેલાં અહીંની ભૂમિમાંથી એક જૈન મૂર્તિ મળી આવી છે, જેના ઉપર કોતરેલા લેખમાં સં. ૧૪૩૭ની સાલ સ્પષ્ટ વંચાય છે. આ બધા પુરાવાઓ ઉપરથી અહીં પ્રાચીનકાળથી જૈનમંદિરો હતાં અને આજે પણ એની પરંપરાને જાળવી રાખતાં ત્રણ વિશાળ મંદિરો વિદ્યમાન છે.

તાલજગ્ગિરિની બે ટોચવાળી ટેકરી પર ચડતાં સૌથી પહેલાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર જોવાય છે. સં. ૧૬૮૦માં શેઠ દલપતભાઈ મગનભાઈ હસ્તે શેઠાણી લક્ષ્મીબાઈએ આ મંદિરનો આમૂલચૂલ જીર્ણોદ્ધાર કરાવી આબેહૂબ રચના ઊભી કરી છે. આમાં એક ભોંયરુ પણ છે. આ મંદિરરચનાની વિશેષતા એ છે કે, નિસરણીદ્વારા શિખર ઉપર ચડતાં કે નીચે ભોંયરામાં ઊતરતાં ભીંતોમાં રહેલા ગવાક્ષોદ્વારા ગર્ભગૃહ તેમજ ઉપરથી ભોંયરામાં રહેલી અને ભોંયરામાંથી શિખરમાં રહેલી મૂર્તિઓનાં દર્શન કરી શકાય છે. આ રચનાપદ્ધતિ ખરેખર, અનુકરણીય છે. મૂળ ગભારામાં મૂળનાયક ભગવાનની પ્રતિમાનું શિલ્પ તેની પ્રાચીનતા બતાવી રહ્યું છે.

થોડેક દૂર ઉપર ચડતાં શ્રીસુમતિનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી પ્રાચીન લઘુ મંદિર જોવાય છે અને ‘સાચા દેવના દેરાસર’ તરીકે પણ લોકો ઓળખે છે. પ્રસિદ્ધિ પ્રમાણે મૂળનાયકનો મૂર્તિ સુમતિનાથ ભગવાનની નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણનાથ ભગવાનની હોય એમ જણાય છે. એના મૂર્તિવિધાનમાં પ્રાચીનતાનાં લક્ષણો દીસે છે. ભમતીમાં બાવન જિનાલયની દેરીઓ છે, જેમાં ઘણી પ્રાચીન મૂર્તિઓનાં દર્શન થાય છે. એક ખૂણામાં ઘૂમટબંધી શુરુમંદિર ચોલે છે, તેમાં શ્રીગૌતમસ્વામી, શ્રીસુધર્મસ્વામી, શ્રીજંબૂસ્વામી વગેરે ગણુધરો, કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ અને શ્રીવૃદ્ધચંદ્ર મહારાજ વગેરે શુરુઓની ૧૬ મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે અને એક મૂર્તિ કુમારપાળ રાજાની પણ છે.

અહીંથી બંધે થંકુ આકૃતિવાળા શિખર ઉપર શ્રીચૌમુખજીનું નાનું મંદિર ઘૂમટબંધી છે. તેમાં શ્રીઅભિનંદન, શ્રીઅજિતનાથ, શ્રીસુપાર્શ્વનાથ અને શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનની એકેક મૂર્તિની ચતુર્મુખી રચના કરેલી છે. પાસેની બે દેરીઓ પૈકી રાજર્ષિ ભરતરાજ અને બીજીમાં શ્રીબાહુભલીની ચરણ-પાદુકાઓની સ્થાપના છે.

અહીં પહાડ પર પ્રાચીન નાની મોટી ૨૦ શુક્રઓ છે. એ પ્રત્યેક શુક્રની પાસે પાણીવાળાં ટાંકાં વિદ્યમાન છે. સત્રાટ અશોકના સમયમાં આ શુક્રઓ બની હતી એમ કહેવાય છે. તેમાં એલલવાળા, ચાંપરાજવાળા, રાંકો, વાંકો, ઘીકવો, મોનવેલી અને કુંદાણી, તેમજ નરસિંહ મહેતા વગેરે નામની ભાવુક સ્મૃતિઓ શુક્રઓમાં જડાયેલી પડી છે.

સં. ૨૦૦૧ ના શ્રાવણ વદિ ૫ ને સોમવાર (તા. ૨૭-૮-૪૫) ના રોજ બાર વાગ્યા પછીથી લઈને સવાર સુધીના અરસામાં આ ટેકરી પર આવેલી છેલ્લી ટૂંક, જે ચૌમુખજીની ટૂંક કહેવાય છે, તે મંદિરના દરવાજાનું તાણું તોડીકોઈ ધર્માન્ધ વ્યક્તિએ શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનની ચૌમુખની ચારે પ્રતિમાઓને ગાદી ઉપરથી ઉત્થાપન કરી, મંદિરના પગથિયા પાસે ખંડિત કરી ટુકડે ટુકડા કરી નાખ્યાની દુર્ઘટના બની હતી; જેની પાછળ કેટલીક ધર્માન્ધ વ્યક્તિઓનું વ્યવસ્થિત કાવતરું હોવાનું કહેવાય છે.†

★

૬૦. મહુવા

(કોઠા નંબર : ૧૭૧૦-૧૧)

મહુવાનું પ્રાચીન નામ મધુમતી. સં. ૧૩૦૬ ની સાલની એક અંથપ્રશસ્તિમાં આનું નામ મધુમતી નોંધ્યું છે, બ્યારે જામનગરના શ્રીઆદિનાથના દેરાસરની એક ધાતુમૂર્તિ પરના સં. ૧૪૬૧ ના પ્રતિમાલેખમાં આ ગામનું નામ

૧. વિસ્તૃત અહેવાલ માટે જુઓ: “ જૈન સત્યપ્રકાશ ” વર્ષ : ૧૦, અંક : ૧૨ માં ‘તળાજની દુર્ઘટના’ વિષયક લેખ.

મહુવા ઉલ્લેખ્યું છે. સંભવ છે કે આ વચલા ગાળામાં આનું મધુમતીને બદલે મહુવા નામ લોકમાં પ્રચલિત ગાન્યું હોય. આ મધુમતીના શેઠ જવડિ શાહે સં. ૧૦૮ માં શત્રુજય ગિરિના આદિનાથ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો, એવી નોંધ જૈન ગ્રંથોમાંથી મળી આવે છે. પ્રાચીન કાળે આ એક વિશાળ નગરી હતી. શ્રીપાર્શ્વનાથના તીર્થ તરીકે મધુમતીનું નામ જૈન સૂત્રોમાં મળે છે. અહીંના જૈન મંદિરમાં શ્રીમહાવીરસ્વામીની મૂર્તિ છે, તે જીવિતસ્વામીની મૂર્તિ કહેવાતી હોવાથી અને શ્રીશત્રુજયની પંચતીર્થોનું ગામ હોવાથી મહુવા તીર્થ ગણાય છે, આજે એ પ્રાચીન કાળની સમૃદ્ધિ જોવાતી નથી. અહીં જૈનોનાં ૨૫૦ ઘરો અને ૨ ઉપાશ્રયો છે. બે શિખરબંધી જિનાલયો છે, તે પૈકી શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર નૂતન છે. ભોંયરામાં શ્રીવિજયનેમિસૂરિજીની આરસની ઊભી મૂર્તિ છે.

ખીનું શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું મંદિર પ્રાચીન છે. મૂળનાથકની પ્રતિમા જીવિતસ્વામીની કહેવાય છે. ચોદમા સૈકાના શ્રીચિનયપ્રભ ઉપાધ્યાયે રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં આ મંદિરનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. આમાં સં. ૧૩૧૩ ની સાલની શ્રીપાર્શ્વનાથની ધાતુપ્રતિમા દર્શનીય છે. શ્રીહીરવિજયસૂરિની આરસ મૂર્તિ એક અને ૩૬ જિનમૂર્તિનો આરસપટ્ટ એક છે. અહીં જૈન ખાલાશ્રમ છે અને હસ્તલિખિત પોથીઓનો ભંડાર પણ છે.

૬૧. ધોધા

(કોઠા નંબર : ૧૭૩૨-૧૭૩૪)

ભાવનગરથી ૧૪ માઈલ દૂર ધોધા નામે ગામ છે. ભાવનગરથી ઠેક સુધી પાકી સડક બાંધેલી છે. ધોધા ખંભાતની ખાડીના કિનારા ઉપર વસેલું પ્રાચીન સમયનું નામી બંદર છે. એક સમયે આ બંદર પીરમખેટની સ્પર્ધા કરતું. ભાવનગર વસ્યું નહોતું તે પહેલાં આ ગામ આખાદીલચુર્ વિશાળ નગર લેખાતું. ભાવનગરમાં કે ખીજે વસેલા ધોધારી વાણિયા આ નગરના વાસીંદા હતા. ‘યુગપ્રધાનાચાર્ય’ શુર્વાવલી થી જણાય છે કે અહીંના શ્રેષ્ઠીઓ પૈકી શા. દેપાલ, સં. કુમર, શા. ખીમડ વગેરે અનેક શ્રાવકો સં. ૧૩૮૧માં પાટણના એક મંદિરના પ્રતિષ્ઠા-મહોત્સવમાં હાજર હતા. આ ઉપરથી એ સમયે અહીંના શ્રેષ્ઠીઓની નામના તે તે ગામના પ્રતિષ્ઠિત સંઘમાં મુખ્ય લેખાતી હશે એમ જણાય છે. ‘સોમસૌભાગ્યકાવ્ય’ થી જણાય છે કે, અહીંના વસ્તુપતિ નામના ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠી, જેનું ખીનું નામ વિરૂપ પણ હતું, તેણે અસંખ્ય યાત્રાઓ અને મહોત્સવો પંદરમા સૈકામાં કર્યા હતા. આજે આ ગામ જીર્ણ થયેલું છે અને પડતી દશામાં છે. છતાં જૈનોની પ્રાચીન જહોજલાલીનાં પ્રતીકો સમાં ત્રણ વિશાળ જિનમંદિરો બે મોટી ધર્મશાળાઓ અને બે ઉપાશ્રયો મૌનુદ છે. ઉપાશ્રયમાં પ્રાચીન હસ્ત-લિખિત પોથીઓનો ભંડાર દર્શનીય છે. અહીંનાં રહેવાસી શેઠાણી હરકેરણાઈનો બંધાવેલો એક વડો છે. અહીંની ઘસાતી જતી વસ્તીમાં પણ હજી શ્વેતાંબર જૈનોનાં ૭૫ ઘરો હયાત છે.

૧. ગામના મુખ્ય ભાગમાં આવેલી ભજીપોળમાં જિંચું શિખરબંધી શ્રીનવખંડા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર છે. આ મંદિર કેટલું પ્રાચીન છે એ વિશે જાણી શકાયું નથી પરંતુ સં. ૧૪૨૦માં ખરતરગચ્છાચાર્ય શ્રીજિનેન્દ્રસૂરિની અધ્યક્ષતામાં શ્રેષ્ઠી વીરા અને પૂર્ણે શત્રુજય અને ગિરનારનો સંઘ કાઢ્યો એ સંબંધી સં. ૧૪૩૧માં (એટલે એક વર્ષ પછી જ) શ્રીજિનેન્દ્રસૂરિએ મોકલેલા ‘વિજ્ઞપિપત્ર’માં ધોધાના નવખંડા પાર્શ્વનાથ ભગવાનને વંદન કર્યાનો ઉલ્લેખ આ પ્રકારે મળે છે:—

“ ધોધાવેલાકુલસ્થાને મહત્તરપ્રવેશમહોત્સવપુરસ્સરં શ્રીનવચંડાપાર્શ્વનાથજિનાધિરાજં પ્રાણમત્ ॥ ”

આ ઉલ્લેખ ઉપરથી આ મંદિર એ પહેલાંનું હોય એમ સિદ્ધ થાય છે. વળી, આ સ્થળ પ્રાચીન તીર્થોમાં ગણાવાયું છે, જે વિશે પંદરમી શતાબ્દીના શ્રીજિનભદ્રસૂરિકૃત ‘અષ્ટોત્તર પાર્શ્વનાથ સ્તવન’ ઉપરથી જણાય છે.

“ પાલીતાણુક પાપહર ધોધાપુર નવખંડ ”

આ મંદિરની બાંધણી ભવ્ય અને વિશાળ છે. એનો રંગપંડપ વિસ્તારવાળો છે. આ મંદિરમાં જ ખીનું ચાર

૧. ધોધાપુરવાસ્તવ્યો વસ્તુપતિ: શ્રીપતિવિરૂપાદ્ય: । સંખ્યાતીતાનુ સ્ત્રીતાનુ સતીર્થયાત્રામહાનકોત્ ॥ સર્ગ : ૯, શ્લોક : ૧૦૦.

૨. “ જૈન સત્યપ્રકાશ ” વર્ષ: ૧૪, અંક: ૨.

દેરાસરોની રચના કરેલી છે. તેથી આ મંદિર દેરાસરોના ઝૂમખાથી એક ટુંક જેવો દેખાવ આપે છે. મૂળ ગભારામાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનની સુંદર પ્રભાવશાળી મૂર્તિ ઉપર નવ આંકાઓ સ્પષ્ટ દેખાય છે અને તેથી આ મૂર્તિ 'નવખંડા પાર્શ્વનાથ લગવાન'ના નામે ઓળખાય છે. કહે છે કે, આ મૂર્તિ ભાવનગરના પ્રાચીન સ્થળ વડવાના એક કુવામાંથી નીકળી આવી હતી અને કાળાંતરે ઘોઘામાં લાવવામાં આવી.

આ મંદિરમાં એક સુંદર ધાતુમય પટ્ટ દર્શનીય છે. તેના ઉપર સં. ૧૭૨૦ના આસો સુદિ ૧૩નો લેખ છે, તેમાં શ્રીનવખંડા પાર્શ્વનાથ લગવાનનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.^૩ આ પટ્ટના મધ્યભાગમાં સમવસરણ છે. તેની જમણી બાજુએ શ્રીશત્રુંજય અને આણુ તીર્થ તેમજ ડાબી બાજુએ ગિરનાર, અષ્ટાપદાવતાર અને સુમેતશિખર તીર્થની રચના કરેલી છે. ઉપરના ભાગમાં વીથ વિહરમાન જિન અને નીચેના ભાગમાં શ્રીનવપદ્મ છે. આ તીર્થપટ્ટ ઘસાર્થ ગયેલો હોવા છતાં ખારીકાર્થથી ભેતાં બધું સ્પષ્ટ દેખાય છે. દરેક તીર્થરચના ઉપર નામ કોરેલાં છે. બીજી મૂર્તિઓ સાથે સ્ફટિકની બે પ્રતિમાઓ પણ અહીં છે. કહેવાય છે કે, આ ઘોઘાનું, મહુવાનું અને ત્રીલું ઘોઘેરાનું મંદિર એક જ શિલ્પીએ બાંધ્યું હતું. એ ત્રણે મંદિરોની બાંધણી પણ એકસરખી છે.

નવખંડા પાર્શ્વનાથ પ્રભુના મંદિરની સન્મુખ (૧) શ્રીનેમિનાથ લગવાનનું દેરાસર છે. મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ લગવાન છે અને બીજી પ્રતિમાઓનો પરિવાર ઘણો છે. આ બધી પ્રતિમાઓ પચીસેક વર્ષ પહેલાં ઘોઘાથી ૧૫ માર્ગે દૂર દરિયામાં આવેલા પીરમખેટમાંથી ખડક ધોવાતાં એક કુંડીમાંથી નીકળી આવી હતી.

પીરમખેટ :

આ પીરમખેટ સૌરાષ્ટ્રના પૂર્વ કિનારે આવેલા ઘોઘાથી ૭ ગાઉ દૂર ખડસલિયા નામે ગામના પૂર્વ કિનારે આવેલો છે. પીરમખેટ પ્રાચીન કાળે સમૃદ્ધિશાળી નગર હતું અને તે ખેટમાં જૈન દેવાલયો હતાં, પણ આજે એ ખેટ ઉત્તરજડ બની ગયો છે. એ સ્થળે આજે માત્ર એક દીવાદાંડી ગાંધેલી ભેવાય છે. લગભગ પચાસ-સાઠ વર્ષો પૂર્વે પીરમખેટની ખાડીમાંથી દરિયાનું પાણી ઓસરી જતાં કોઈ ખારવાએ એક સુંદર પથ્થર ભેજો. ઘરકામ માટે ઉપયોગી થશે એવું સમજી એને ઉપાડવા જતાં તેની નીચે એક પથ્થરની કુંડી તેના ભેવામાં આવી. એ કુંડીમાં પધરાવેલી ધાતુ અને પાષાણની કેટલીક જિનમૂર્તિઓ તેને હાથ લાગી, તેમાંથી એક-બે પ્રતિમાઓ લઈ તે કોઈ શ્રાવક પાસે ગયો ને બતાવી ત્યારે તેની યોગ્ય કિંમત આપી શ્રાવકે એ ખરીદી લીધી, અને બીજી મૂર્તિઓ હોય તોપણ તેને લાવવા જણાવ્યું. પછી તો ખારવાને લોભ લાગ્યો. છેવટે સરકારને ખબર પડતાં એ મૂર્તિઓ જપ્ત કરવામાં આવી અને અમદાવાદવાસી શેઠ મનસુખભાઈ ભગુભાઈએ કલેક્ટર સાથે પત્રવ્યવહાર કરી મૂર્તિઓ કબજે લઈ ઘોઘાના શ્રીસંઘને સુપ્રત કરી. એમાંની બધી મૂર્તિઓ આ મંદિરમાં અને નવખંડા પાર્શ્વનાથ જિનાલયમાં પણ મૂકેલી છે.

કેટલાકના કથન મુજબ શ્રીનવખંડા પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ પણ આવેલી મૂર્તિઓમાંની એક હતી. બીજી મૂર્તિઓ પૈકી એક આશરે અઢી ફીટ ઊંચી અને બે ફીટ પહોળી તેમજ લગભગ એક ફૂટ નાડા સ્વેત કકરા પથ્થરમાં કોતરેલી મૂર્તિ ભોંયરામાં છે. આ મૂર્તિનો જમણો ભાગ ખંડિત છે. પગાસણ નીચે ઘણું કરીને ચોદમી શતાબ્દીનો લેખ છે, પ્રભુની ઉપર ધાતકી કે પિંખલ વૃક્ષ સુંદર રીતે કોરેલું છે.

પીરમખેટમાંથી નીકળેલી ઘણીખરી મૂર્તિઓ ઉપર વિક્રમની ચોદમી સદીના લેખ કોતરેલા ભેવાય છે અને મોટેભાગે શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનની મૂર્તિઓ છે. પ્રત્યેક પ્રતિમાનું પદાસન અને મૂર્તિની રચના લબ્ધ અને આકર્ષક છે.

(૨) ઉપર્યુક્ત શ્રીનેમિનાથ પ્રભુના દેરાસરની જમણી બાજુએ ઉત્તર દિશામાં સમવસરણનું દેરાસર છે. તેમાં ધાતુમય મનોહર સમવસરણ છે ને બીજું પાષાણનું સમવસરણ બાજુએ છે. બંને ઉપર લેખ છે; પણ આરસના સમવસરણનો લેખ ઘસાર્થ ગયેલો છે. ધાતુના સમવસરણ ઉપરનો અને બીજા લેખો સુનિ શ્રીધુરંધરવિજયજીએ આ પ્રકારે નોંધ્યા છે.

“સ્વસ્તિ શ્રીસંવત્ ૧૫૧૧ વર્ષે માઘ સુદિ ૫ ગુરૌ ગન્ધારમન્દિરે શ્રીમહાવીરપ્રાસાદે સમવસરણં સમસ્તશ્રીસંઘેન કારિતં ॥”

આ લેખથી જણાય છે કે આ સમવસરણ ગંધારના મહાવીરસ્વામીના મંદિર માટે ત્યાંના શ્રીસંઘે કરાવેલું હતું, જે

કાળક્રમે ગંધારની અવનત સ્થિતિમાં અહીં લાવવામાં આવ્યું હશે. દરિયાવાટે ઘોઘાથી ગંધાર ઘણું નજીક છે અને એક બીજા સ્થળે બંદરી વેપારનો વિનિમય થયા કરતો, એ ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ બીના છે.

આ દેરાસરમાં બે પ્રાચીન ગુરુમૂર્તિઓ છે તેના ઉપર ક્રમશઃ આ પ્રકારે લેખો લેવાય છે:—

“ સં. ૧૩૫૪ વર્ષે પોષ વદી ૫ શનો શ્રીમોદજ્ઞાતીય....ચન્દ્રસૂરીનાં મૂર્તિ: ॥ ”

ઘસાઈ ગયેલા અક્ષરો અસ્પષ્ટ છે. મુનિ શ્રીધુરંધરવિજયજી કહે છે કે, “ બહુ ખારીકાઈથી જોતાં શ્રીદેવ એમ હોવાની કલ્પના કરી શકાય છે. એટલે આ મૂર્તિ શ્રીદેવચંદ્રસૂરિની હોવાનો સંભવ છે. મોદજ્ઞાતીયે ભરાવેલ છે, તે પણ તેમાં વિશેષ સંગત થાય છે.”

બીજી મૂર્તિ શ્રીધર્મધોષસૂરિની છે. આ મૂર્તિની આબુખાબુએ સાધુઓની આકૃતિઓ કેતરેલી છે. તેના ઉપર નામો પણ કેતરેલાં છે. સૂરિમહારાજની આસપાસ શિષ્યવર્ગ કેવી રીતે બેસતો તેનો હૂબહૂ ખ્યાલ આથી આવે છે. આ મૂર્તિ ઉપરનો લેખ આ પ્રકારે છે:—

“શ્રીદેવપ્રમસૂરિશિષ્યશ્રીધર્મધોષસૂરીનાં મૂર્તિ: । મા. સાજ્ઞભાર્યા લાઠિશ્રેયસે પદ્મલયા કારિતા ॥ ”

(૩-૪) શ્રીનવખંડા પાર્શ્વનાથ પ્રભુના મંદિરની ડાબી-જમણી બાજુએ બે દેરાસરો છે. એકમાં શ્રીસુવિધિનાથ ભગવાન અને બીજામાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન છે. બંનેમાં બીજી પ્રતિમાઓનો પરિવાર ઘણો છે.

શ્રીસુવિધિનાથ ભગવાનની મૂર્તિ અગાઉ નીચેના ભોંયરામાં હતી, જે વિશે ભોંયરાના એક ગભારામાં ઉત્તર દિશાની દિવાલ પરના એક લેખમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે:—

“ સંવત્ ૧૭૭૬ વર્ષે ફાલ્ગુન શુદ્ધિ મ. શ્રીવિજયક્ષમાસૂરિરાજ્યે પં. રૂપવિજય પં મીમમક્તુપદેશાત્ ગોધાવંદિરે મીઠા સુંદર શેઠાઈ મચ્ચે સંવત્ ૧૭૮૧ વ. ૭ મર્મશી વોરા સલ્લજી સિંગજીકેન દેવદ્રવ્યેન મોયરં સમરપિતં મ. શ્રીવિજયરત્નસૂરીશ્વરશિષ્ય શ્રીદેવવિજયેન સંવત્ ૧૭૮૧ કા. શુદ્ધિ ૧૨ દિને મોયરપતિ શ્રી ૮ શ્રીસુવિધિનાથ પધરાવિતં શ્રી: ॥ ”

આ લેખ ઉપરથી બીજી એક ઐતિહાસિક વસ્તુ સ્પષ્ટ થાય છે કે, અહીંના સંઘનો બધો વહીવટ કરતી શેઠ કાળા મીઠાની પેઢી છે તે નામ અહીંના શ્રેષ્ઠી મીઠા સુંદરજીની શેઠાઈ વખતનું છે. તેમના પુત્ર કાળા શેઠ થયા જેમના નામ ઉપરથી આ પેઢી સ્થાપવામાં આવી, એમ સ્પષ્ટ થાય છે. એથી આ પેઢી વિશેની બીજી કલ્પનાઓ દંતકથા ઠરે છે.

આ રીતે મૂળ મંદિર સાથે આ પાંચે મંદિરો એકીસાથે આવેલાં છે, એ ઉપરથી પણ આ મંદિરની વિશાળતાનો ખ્યાલ આવી શકે એમ છે.

શ્રીનેમિનાથ પ્રભુના દેરાસરની બંને બાજુએ લાંબી પરસાલ છે, તેમાં એક બાજુ અને વિશાળ ભોંયરું છે. એ ભોંયરામાં અગાઉ મૂર્તિઓ સ્થાપન કરેલી હતી એમ ઉપરના લેખથી જણાય છે. આ પરસાલ ઉપરના ભાગમાં બે વિશાળ અને ઊંચા કુરળ મનોહર છે. મંદિરોના બહારના ભાગમાં શેઠ કાળા મીઠાની પેઢી છે, નજીકમાં ઉપાશ્રય છે અને કોટના દરવાજા ઉપર નગારખાનું છે.

૨. એ જ ભણપોળમાં શ્રીચંદ્રપ્રભ પ્રભુનું શિખરણધી સુંદર મંદિર છે. આ મંદિર સૌથી પ્રાચીન હોવાનું કહેવાય છે. મંદિરની બાંધણી શ્રીકુમારપાલના સમયની હોય એમ જણાય છે. મંદિરની આગળ વિશાળ ચોક છે અને મૂળ-ગભારામાં મૂળનાયક શ્રીચંદ્રપ્રભ ભગવાનની રમણીય મૂર્તિ છે. બાબુના એક ગોખલામાં શ્રીવિજયદેવસૂરિની પાદુકા છે. તેના ઉપર સં. ૧૭૧૬ ના કાર્તિક સુદિ ૧૩ ને સોમવારનો લેખ છે. આ મંદિરમાં પ્રાચીન અવશેષો ઘણાં છે. એ ઉપરથી પણ એની પ્રાચીનતાનો ખ્યાલ બંધાય છે. છતાં સુંદર ચિત્રકામ કરેલું છે.

૩. ગામની દક્ષિણ બાજુએ જીવાવાલી પોળમાં શિખરણધી સુંદર અને વિશાળ મંદિર છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીજીરાવલા પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ છે. આ મંદિરમાં સં. ૧૩૫૭ ના લેખવાળી આચાર્ય મહારાજની ભવ્ય મૂર્તિ છે. તેનો આખો લેખ દબાઈ ગયેલો હોવાથી આ મૂર્તિ કયા આચાર્યની છે એ જાણી શકાતું નથી.

૬૨. વલ્લભીપુર

(કોઠા નંબર : ૧૭૫૫)

ધોળા જંકશનથી ૧૦ માઈલ દૂર વળા અથવા વલ્લભીપુર નામે ગામ છે. સૌરાષ્ટ્રના ગિરિનગર, દ્વારકા અને પ્રભાસ જેટલું જ એ પ્રાચીન છે. પ્રાચીન કાળમાં એ વલ્લભીપુર નામે ઓળખાતું હતું.^૧ એ પછી એનું નામ વલ્લભીપુર પડ્યું. ઐતિહાસિક યુગમાં ગિરિનગર પછી વલ્લભી પણ સૌરાષ્ટ્રનું પાટનગર હતું અને વેપારી ગંદર તરીકે પણ તેની ખ્યાતિ હતી.

ખાનદેશના વાઘલી ગામમાંથી મૌર્ય રાજા ગોવિંદરાજનો શકસંવત ૯૯૧ નો શિલાલેખ મળ્યો છે, તેમાં એ રાજાના લગભગ વીશ પૂર્વજોની વંશાવલી આપેલી છે. એ વંશ સૌરાષ્ટ્રના વલ્લભીપુરમાં હતો. એ સમયે વલ્લભી રાજધાનીનું નગર હતું અને દેવમંદિરોથી શોભાયમાન લાગતું હતું. એ લેખના ખીલ શ્લોકમાં આ પ્રકારે વર્ણન કરેલું છે :—

“તસ્મિન્ દેશેઽસ્તિ સ્મ્યા વિવ્રુધસુરવરાકીર્ણદેવાલયાદયા, મૌર્યાણાં રાજધાની વલ્લભિરિ....મ[ण्डने] मण्डलानाम् ।

यस्मान्निःशेषविद्यामुनिशितमतयो ब्राह्मणा ब्रह्मचर्याः, पौरा धर्मार्थकामनितयफलभुजः सन्ति मौर्यप्रसादात् ॥”

એવી આ સુંદર નગરીનો સં. ૩૭૫ માં લંગ થયો.^૨ એ પહેલાંનો વલ્લભીપુરનો ઇતિહાસ અંધકારમાં છે. વલ્લભીવંશના રાજાઓના સમયમાં આ નગરી ઉત્તર અવસ્થામાં હોય એમ જણાય છે.

જૈન ગ્રંથોથી જણાય છે કે, એ વંશના ધર્માદિત્યના પુત્ર શિલાદિત્યના સમયમાં ‘દ્વાદશારનચક્રવાલ’ (રચના સં. ૪૧૪ લગભગ) કર્તા પ્રકાંડ તાર્કિક વિદ્વાન મલ્લવાદી^૩ જૈનાચાર્ય અને પરંપરાથી માન્ય ‘શત્રુજયમાહાત્મ્ય’ (રચના સં. ૪૭૭) ના કર્તા શ્રીધનેશ્વરસુરિનો શિલાદિત્ય રાજાએ પોતાની રાજસભામાં સત્કાર કર્યો હતો. બંને આચાર્યોએ આ રાજાને ઉપદેશ આપી જૈનધર્મી બનાવ્યો હતો અને શત્રુજય તીર્થનો ઉદ્ધાર તેની પાસે કરાવ્યો હતો. એ સમયે અહીં ૮૪ જિનમંદિરો પોતાનો વિજયધ્વજ ફેરકાવી રહ્યાં હતાં.^૪

વીર નિ. સં. ૯૮૦ (વિ. સં. ૫૧૦) લગભગમાં શ્રીદેવધિગણિ ક્ષમાશ્રમણે આ નગરમાં શ્રમણસંઘ એકઠો કરી જૈન આગમોને પુસ્તકરૂઢ કર્યા હતાં, તેથી આ નગર જૈનવિદ્યાના કેંદ્રસમું બની ગયું હતું.^૫

એ વંશમાં થયેલા ક્રુવસેન મહારાજ (વલ્લભી સં. ૨૦૦ થી ૨૩૦, વિ. સં. ૫૭૬ થી ૬૦૬ માં) વલ્લભીમાં રાજા હતો ત્યારે વલ્લભી સં. ૨૦૮ માં તેના સુવરાજનું આણંદપુરમાં મૃત્યુ થયું. આણંદપુર કુમારભુક્તિનું નગર હતું. એ સમયે ચોથા કાલકાચાર્ય વલ્લભીમાં ચતુર્માસ માટે રિયત હતા. તેમણે રાજાને ઉપદેશ આપી પુત્રશોક મુકાવ્યા અને ઘણાં જિનમંદિરોનો ઉદ્ધાર કરાવી પૂજા વગેરે કરાવ્યાં.^૬

૧. “The Geographical Dictionary of Ancient and mediaeval India.”—By Nundolal Dey.

૨. ‘દશકુમારચરિત’ ઉચ્ચવાસ : ૬.

૩. “Indian Antiquary” Book II, Page 221-218

૪. “વગસરો વાઘસં તિગિસયાઈ અફમેલ્લનં । વિક્રમકાલક તઓ વલ્લભિમંગો સમુપ્પન્નો ॥” —તિથોગાલીપયનો.

૫. વીર નિર્વાણ સં. ૮૮૪ (વિ. સં. ૪૧૪)માં મલ્લવાદિરિએ બૌદ્ધોને હત્યા એ સંગ્રહે ‘પ્રભાવકચરિત’ના ‘વિજયસિંહ-ચરિત્રપ્રબંધ’માં આ પ્રકારે ઉલ્લેખ છે :—

“શ્રીવીરવત્સરાદય ઇત્યાદિકે ચતુર્ણીતિસંયુકે । જિગ્મે સ મલ્લવાદી બૌદ્ધાંસ્તદ્વ્યન્તરાંચાપિ ॥ ૮૩ ॥”

૬. “Journal of the Royal Asiatic society.” XIII, P. 159.

૭. “વલ્લભિમ્મિ નયરે દેવદિદ્વપમુદ્ધવલસંધેહિ । પુન્ને આગમ લિહિત નવસવ અવીઆણ વીરાઓ ॥”

૮. “જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ” — ડૉ. મુનિ શ્રીદર્શનવિજયજી (ત્રિપુડી) પૃષ્ઠ : ૩૮૪.

એ પછી વલભી સં. ૨૩૫ થી ૨૫૦ માં ગુહસેન નામે પ્રતાપી રાજા હતો. ‘એના સમયમાં વલભીપુરમાં ઘણાં જૈનમંદિરો હતાં. ઋષભદેવના મંદિરની દેશદેશાંતરમાં એટલી બધી ખ્યાતિ હતી કે અસંખ્ય જૈન યાત્રાળુઓ એ મંદિરના ઋષભદેવની પ્રતિમાના દર્શનાર્થે સતત આવ્યા કરતા હતા. આ મંદિર ૧૮૦ ફીટ લાંબુ અને ૧૦૦ ફીટ પહોળું હતું. ૧૯૪૧૦ રંગમંડપોવાળું, સ્ફટિક પાષાણથી બાંધેલું, નકશીકામથી ભરપુર હતું. આ મંદિરમાં શ્રીઋષભદેવ પ્રભુની મૂર્તિ શ્વેત સ્ફટિકની હતી. આ મંદિરના ભૂગર્ભમાં એક વિશાળ પોથીબંધ (ગ્રંથાલય) હતો, જેમાં હસ્તલિખિત ગ્રંથોનો સંગ્રહ હતો ને તેનો લાલ સૌ કોઈ લઈ શકે એવી સગવડ રાખી હતી.’^૯

આ ઉપરથી સમજી શકાય એમ છે કે, આચાર્ય દેવધર્મિગણે ક્ષમાશ્રમણે વીર નિર્વાણ સં. ૬૮૦ (સં. ૫૧૦)માં વલભીપુરમાં જે શાસ્ત્રો લિખિત કર્યાં, તે લંકાર વલભીરાજા ગુહસેનના સમયમાં ઉપર્યુક્ત શ્રીઋષભ જિનાલયના ભોંયરામાં અસ્તિત્વ ધરાવતો હોય એ સર્વથા સંભવિત છે.

એ પછી થયેલા શિલાદિત્યના સમયમાં વ. સં. ૨૯૧ (શક સં. ૫૩૧)માં શ્રીજિનભદ્રગણે ક્ષમાશ્રમણે ‘વિશેષાવશ્યક લાખ્ય’ નામના આકર ગ્રંથની રચના આ નગરના જૈનમંદિરમાં કરી હતી.^{૧૦}

ચીની યાત્રી હુએનત્સાંગ ઇ. સ. ૬૪૦ આસપાસમાં ભારતની યાત્રાએ આવ્યો હતો. તેણે વલભીને જોઈને Fa-la-pi નામથી પોતાની નોંધમાં જણાવ્યું છે કે, “વલભીદેશનો ક્ષેત્રો ૪૦૦૦ લી (૧૩૦૦ માઈલ) છે, તેની રાજધાનીનું શહેર પાંચ માઈલ કરતાં વધારે છે. ત્યાં સો કરતાં વધારે કરોડપતિ શ્રીમંતો વસે છે. અહીં બૌદ્ધોના એક સો કરતાં વધારે મઠો અને શતાવધાની (૩૬૦) બૌદ્ધ મંદિરો છે. છ હજાર જેટલા બૌદ્ધ ભિક્ષુકો અહીં જોયા.”

આ ઉપરથી સમજાય છે કે, સાતમા સૈકામાં આ નગર બૌદ્ધવિદ્યાનું કેંદ્ર બની ગયું હતું. એ સમયે વલભીની જહોજલાલી મધ્યાહને હતી.

આવા વૈભવપૂર્ણ નગર ઉપર વિ. સં. ૮૨૬માં આરબો ચડી આવ્યા અને ફરીથી એ નગર પોતાની જહોજલાલી મેળવે ત્યાં તો ગૂર્જરપતિ હમ્મીરે ૮૪૫માં એને ભોંયભેળું કરી નાખ્યું.^{૧૧} ફરીથી એ નગર વસ્યું તો ખરું પણ પોતાની પ્રાચીન સમૃદ્ધિ મેળવી શક્યું નહિ.

આ નગરીના લંગ સમયે અહીંના જૈન મંદિરની પ્રતિમાઓ દેવપત્તન અને શ્રીમાલ નગરમાં લઈ જવામાં આવી.^{૧૨} જૈન કુટુંબો સૌરાષ્ટ્ર અને મારવાડના ભિખ્તમાલ વગેરે પ્રદેશમાં જઈને વસ્યાં. ત્યાં પણ કેટલીક મૂર્તિઓ તેઓ સાથે લઈ ગયા હતા.

એ પછી આવતું વળા ક્યારે વસ્યું એ જાણવામાં નથી પરંતુ એ એના પ્રાચીન સ્થળથી કંઈ દૂર વસ્યું છે. થોડાં વર્ષો પહેલાં અહીંની પ્રાચીન ધ્વસ્ત ભૂમિનું ખોદકામ કરવામાં આવ્યું હતું, તેમાંથી કેટલીક વસ્તુઓ મળી આવી હતી. કેટલાંક દાનપત્રો અને સિદ્ધાઓ મળી આવ્યા છે, એ ઉપરથી વલભીવંશનો સમય નિર્ણય કરવામાં ઘણી મદદ મળે છે. એ દાનપત્રો ‘ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્ક્રીણ લેખો’ નામક પુસ્તકમાં સંગ્રહવામાં આવ્યા છે.

અહીં આજે ૫૦૦ શ્રાવકોની વસ્તી છે. ૨ ઉપાશ્રય, ૧ ધર્મશાળા અને એક મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું શિખરબંધી મંદિર છે. સં. ૧૯૬૦માં તેની પ્રતિષ્ઠા થઈ છે. આ મંદિરમાં ૬ શુરુમૂર્તિઓ છે.

૯. ‘અનંગભદ્રા’ નામક નવલકથા-લે. રા. ઠક્કર.

૧૦. “પંચસતા ઇગતીસા સગણિવકાલસ્સ વટ્ઠમાણસ્સ । તો ચેત્તપુણિમાણે હુધલિણસાતંતિ નવલ્લેત્તે ॥ રજ્જેણુ પાલણપરે સી[લાહ]ચ્ચમ્મિ ણવર્લિદમ્મિ । વલ્લભીણગરીણે ઇમં મહ...મિ લિણમવણે ॥” — ‘ભારતીય વિદ્યા’ વર્ષ: ૩, અંક: ૧.

૧૧. “વિવિધતીર્થકથા”માં ‘સત્યપુર તીર્થકથા’ પંક્તિ: ૧૫-૨૦.

૬૩. ગિરનાર

(કોઠા નંબર : ૧૭૯૦-૧૭૯૪)

સૌરાષ્ટ્રનો આ ગરવો પર્વત યાદવકાળથી પ્રસિદ્ધ છે. બાવીશમી તીર્થંકર શ્રીનેમિનાથ ભગવાને દીક્ષા, દેવગ્નજ્ઞાન અને નિર્વાણ; એમ ત્રણ કલ્યાણકોથી આ ભૂમિને પવિત્ર કરી છે. એની સાક્ષી આપતો પવિત્ર સૂત્રપાઠ પ્રત્યેક જૈનના ગળામાં ઘુંટાયેલો ઘણીવાર સંભળાય છે:

“ઉજ્જિંતસેલસિહરે દિક્ષા-નાળં નિસિહિયા જસસ । તં ધમ્મચક્કવટ્ટિમરિદ્ધનેમિં નમંસામિ ॥

પ્રાગ્ધૃતિહાસકાળની આ ઘટનાઓ સૌરાષ્ટ્ર-ગુજરાતમાં જૈનોની વિદ્યમાનતા અને પ્રબળતાને સૂચવી રહી છે. એ સમયે અહીં નેમિનાથ ભગવાનનું મંદિર હતું, જેનું સમર્થન આપતું એક તામ્રપત્ર પ્રભાસપાટણથી મળી આવ્યાનું બહુવા મળે છે. આ તામ્રપત્રની લિપિ ડો. પ્રાણનાથ શાસ્ત્રીએ ઊકેલીને આ પ્રમાણે અર્થ દાઢ્યો છે :

“રૈવાનગરના રાજ્યના સ્વામી સુ.....નતિના દેવ નેણુસદનેઝર થયા. તે ચહુરાજ (કુધુ) ના સ્થાને (દ્વારકા) આવ્યા. તેમણે સર્વ.....દેવ નેમિ જે સ્વર્ગ સમાન રૈવત પર્વતના દેવ છે, તેમના માટે મંદિર બનાવી સદા માટે અર્પણ કર્યું.”

ડો. પ્રાણનાથે એનું વાચન કરતાં એમ જણાવ્યું છે કે, આ મહારાજ એગિલોનિયાનો નિવાસી હતો. એ જ્યારે દ્વારકા આવ્યો ત્યારે તેણે એક મંદિર બનાવી રૈવત પર્વતના દેવ નેમિ અથવા અરિષ્ટનેમિને અર્પણ કર્યું; જે જૈન તીર્થંકર હતા, તેમના પ્રત્યે નેણુસદનેઝરની ભારે શ્રદ્ધા અને ભક્તિ હતી. એ રાજા રૈવાનગરનો સ્વામી હતો એમ પણ તેમાં કહેવામાં આવ્યું છે. આ રાજાનો સમય ઈ. સ. પૂર્વે છઠ્ઠી શતાબ્દીનો બતાવવામાં આવ્યો છે.^૧

આ હકીકત સાચી હોય તો દ્વારકામાં બંધાયેલું આ મંદિર રૈવતગિરિના બંધાયેલા મંદિરના દેવ શ્રીનેમિનાથ પ્રભુને સમર્પણ કર્યું એવો ફલિતાર્થ નીકળે. એટલે ઈ. સ. પૂર્વે છઠ્ઠી શતાબ્દીમાં ગિરનાર ઉપર શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું મંદિર હોવાનું આથી સિદ્ધ થાય છે; પરંતુ પુરાતત્ત્વજ્ઞોએ આવા પ્રાચીન તામ્રપત્રના લેખ તરફ ખાસ ધ્યાન કેમ આપ્યું નથી એ ખરેખર, આશ્ચર્યજનક છે.

એ પછી વિ. સં. પૂર્વે ત્રીજી શતાબ્દી લગભગમાં રચાયેલા ‘આચારાંગસૂત્ર-નિર્ધુક્તિ’માં ગિરનારને વંદન કર્યાનો પાઠ આ રીતે મળે છે:—

“અદ્રાવ્યમુજ્જિતે, ગયગપણ્વં ધમ્મચક્કેયા । પાસરહાવત્તણયં, ચમરુપ્પાયં વ વંદામિ ॥”

આ પર્વતની ‘નેમનાથના પર્વત’ નામે પણ પ્રસિદ્ધિ છે. જૈનો શત્રુંજયની પાંચમી ટૂંક તરીકે ગિરનારને ઓળખાવે છે. જેને અશોકનો શાસનલેખ કહેવામાં આવે છે તેને કેટલાક સંશોધકો વસ્તુતઃ સમ્રાટ પ્રિયદર્શી સંપ્રતિનો હોવાનું કહે છે. એ રીતે ગિરનારના સ્થાનિક ઇતિહાસનો અંકોડો ઇતિહાસકાળ સાથે જોડાઈ જતાં જૈન કથાઓની હકીકતને પણ પ્રામાણિક કરાવે એમ છે. છતાં આ હકીકતો તરફ ઇતિહાસવિજ્ઞોએ ધ્યાન દેવાજેલું તો છે જ.

એ પછીના સમયનો ક્ષત્રપકાલીન લેખ અહીંની ચંદ્રગિરિ (ખાવાખ્યારાના મઠ) નામની શુક્ષ્માંથી મળી આવ્યો છે, જેના વિશે વિદ્વાનોએ નિર્ભીત પ્રકાશ પાલ્યો છે, તે લેખ આ પ્રકારે છે:—

“.....સ્તથા સુરગણ[] [ક્ષત્રા]ણાં પ્ર[થ]મ.....ચટ્ટનસ્ય પ્ર[પો]ત્રસ્ય રાજ્ઞઃ ક્ષ[ત્રપ]ત્ય સ્વામિજયરામપ[ત્ર]ત્રસ્ય રાજ્ઞો મ[હા].....[ચૈ]ત્ર શુક્લસ્ય દિવસે પંચમે ૫ ઇ[હ] ગિરિનગરે દેવાસુરનાગય[ક્ષ]રાક્ષસે.....થપુરમિવ..... કેવલિ[જ્ઞા]નસં[પ્રાપ્તા]નાં જરામરણ.....॥”

૧. “Indian culture” April 1938, P. 515, and ‘Times of India’ 19th, March 1935, P. 9.

૨. ‘The Archaeology of Gujrat’—by H. D. Sankalia.

આ લેખમાં જૈન શાસ્ત્રોના કેવલજ્ઞાન અને જરામરણ જેવા પારિભાષિક શબ્દો વપરાયા છે અને તેથી એવું અનુમાન દોરવામાં આવે છે કે, આમાં કોઈ મોટા જ્ઞાની અને સંયમી જૈન મુનિના શરીર-ત્યાગનો ઉલ્લેખ રહ્યો હશે, અને તે અવસરે દેવ, અસુર, નાગ, યક્ષ અને રાક્ષસોએ ઉત્સવ મનાવ્યો હશે.

બીજી એક શુદ્ધ (નં. K.)માં સ્વસ્તિક, ભદ્રાસન, નંદીપદ, મીનયુગલ અને કળશનાં ચિહ્નો ખોદેલાં જોવાય છે. એવાં જ ચિહ્નો મથુરાના જૈનસ્તૂપના ખોદકામમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ આયાગપટ્ટો પર આલેખાયેલાં મળે છે. તેથી આ શુદ્ધો જૈનો સાથે સંબંધ ધરાવે છે, એમાં શંકા નથી. એક સમયે પાશ્ચાત્ય સંશોધકોએ શુદ્ધ માત્ર બૌદ્ધોનાં સ્થળો છે એમ જગન્નહેર કરેલું તે આવા પુરાવાઓથી તદ્દન નિરાધાર ઠરે છે.

આ રીતે જોતાં ક્ષત્રપકાલીન લેખોમાં જૈનોની સ્મરણીય ઘટનાનાં સૂચનો પ્રાપ્ત થાય છે. એ પછી કાશ્મીર દેશના એ શ્રેષ્ઠીઓ અનિત અને રત્ન નામના શ્રાવકોએ સં. ૬૦૯ માં આ તીર્થનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો, એ વિશે આગળ જણાવવામાં આવશે. તે પછી સં. ૧૨૮૫ માં મહામાત્ય સનજન શ્રેષ્ઠીએ અસલના કાષ્ઠ મંદિરના સ્થાને પથ્થરનું મંદિર બંધાવ્યાનો શિલાલેખીય^૨ અને ગ્રંથસ્થ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખો મળે છે. તેરમા સૈકાના મંત્રીશ્વરખંધુઓ શ્રીવસ્તુપાલ અને તેજપાલે આ સ્થળે મંદિરો અને મૂર્તિઓ ભરાવી હતી એવા શિલાલેખો અદ્યાપિ મળે છે. શ્રીતેજપાલ મંત્રીએ ગિરનારની તળેટીમાં ‘તેજલપુર’ ગામ વસાવ્યાનો ઉલ્લેખ લગભગ તત્કાલીન વર્ણનોમાં કરેલો છે^૩ અને તે પછી આ તીર્થમાં શ્રેષ્ઠી ધરણિગ, સલખ, સમરસિંહ, ધુધલ, તેજપાલ, આંખે, પૂનાશાહ, સાંજળ, ગોઈઆ, સાલિગ, મેલા, રામસિંહ, હુંગર, ચીતર, સામલ અને ગાંધી વધ્ય વગેરેએ કરાવેલાં ધર્મકાર્યોમાં કાળો આખ્યાની હકીકત ‘તીર્થમાળા’માંથી જાણવા મળે છે.

વળી, ‘સોમસોભાગ્યકાવ્ય’ના ઉલ્લેખથી જણાય છે કે, મુંદરખેદર-નગરના રહીશ શ્રેષ્ઠી પૂર્ણસિંહ કોઠારી અને તેના ભાઈ બંધુરમને પંદરમા સૈકામાં અહીં એક ઉત્તુંગ જિનપ્રાસાદ રચાવ્યો હતો, જેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજિનકીર્તિસૂરિએ કરી હતી.^૪ એ જ કાવ્યમાંથી જાણવા મળે છે કે, એક બીજા ગાંધારનગરના રહેવાસી શ્રેષ્ઠી લક્ષ્મણ સંઘપતિએ અહીં અતુમુખ જિનપ્રાસાદ કરાવી શ્રીસોમસુંદરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.^૫

શ્રીરત્નસિંહસૂરિશિષ્યે રચેલી ‘તીર્થમાળા’થી જણાય છે કે, શ્રેષ્ઠી શાણુરાજ અને ભુલવે સોળમી શતાબ્દીમાં અહીં બાવન જિનાલયવાળો ‘ઈન્દ્રનીલતિલકપ્રાસાદ’ કરાવ્યો હતો; જેનું વર્ણન આ પ્રકારે છે:—

“પુરુષરયલ્લ વ્યવ શાખઈ કીધું, સંઘાલિવ ભૂંભવિં જસ લિદ્ધકે, બાવન જિણુહર સારો;
ઈન્દ્રનીલનિલક પ્રાસાદો. હેમ બસાણાસિંહી અનુવાદો સાદર કરઈ અપારો. ૧૪.

૨. આ સંબંધી એક નજ સંવત્તો વસાયેલો લેખ મળે છે, તેમાંથી આપણે કરચાપતન (કર્કવિહાર) નામનો ઉલ્લેખ મળે છે, જે શ્રેષ્ઠી સનજન મહામાત્યે કરાવેલા ઉદ્ધારનો ખ્યાલ અપાવી રહ્યો છે. તે આ પ્રકારે છે:—

“.....રાજદેવ[તિ]લિષ્વકપતિશ્રીજયસિંધવેદ... વિજય.....પારકરણાયતનપિતમિ.....વાતેન.....કેન ઉપાયેન.....જાદવકુલ-
તિલક.....તીર્થેકરશ્રીનેમિનાયપ્રસાદ.....૦૦ કીકા ચ ૦૦ વાતા.....સૂત્રવિક્રમમાર્ગતિ.....”

૪. તેજપાલિ ગિરનાર, તેજપુર નિવતામિ કારિઉ ગદમદ પવપવર મદાહર ધરિ આરામિ. “—‘દેવંતગિરિસુ’

૫. ‘પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ’ ભા-૧, પૃ. ૩૩-૩૬ ઉપર ‘ગિરનાર તીર્થમાળા’ માંથી જણાય છે કે, જૂનાગઢમાં ધરણિને વીરભવન અને સલખે કેસરીઅવિહાર બંધાવ્યા. (કડી: ૩, પૃ. ૩૩); સમરસિંહે તેજલપુરમાં શ્રોપાર્શ્વનાથ ચેત્ય બંધાવ્યું. (કડી: ૪, પૃ. ૩૩); ધુધલે ઋષભજિનેશ્વર મંદિર કરાવ્યું. (કડી: ૪, પૃ. ૩૩); તેજપાલે તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો (કડી: ૫, પૃ. ૩૪); રાણિગ આંખે પાજ બંધાવી (કડી: ૬, પૃ. ૩૪), શાહ પૂનાએ પહેલી પોળ બંધાવી (કડી: ૭, પૃ. ૩૪); સાંજળ (સનજન) શાહે સં. ૧૧૮૪ માં મંદિરનો ઉદ્ધાર કર્યો. (કડી: ૮, પૃ. ૩૪); ગોઈઆએ છરાવલા પાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું (કડી: ૧૩, પૃ. ૩૫); ઓશવાલ સાલિગે મેલાગરિ ધર્મનાથ, રામસિંહ અને બ-૦ હુંગરે દેરી કરાવી (કડી: ૨૦, પૃ. ૩૬); ચીતરે કંઈ ધર્મકાર્ય કર્યું (કડી: ૨૧, પૃ. ૩૬); શાહ શામલે અબિકાદેવીની સ્થાપના કરી (કડી: ૨૨, પૃ. ૩૬) ગાંધી વધ્યે ચંદ્રશુદામાં જિનેશ્વર સ્થાપ્યા (કડી: ૨૪, પૃ. ૩૬) વગેરે.

૬. ‘સોમસોભાગ્યકાવ્ય’ સર્ગ : ૬ શ્લોક : ૮૧-૮૩

૭. એજન : સર્ગ : ૯ શ્લોક : ૮૪-૮૬

સામી વિમલનાથ તિહિં ગાજઈ, નિરૂમલ સોવનમય તલુ છાજઈ, રાજઈ મહિમ નિધાન;
ચિંતામણિ શ્રીપાસ જિણેસર, સુરતરૂ અજિતનાથ તિથેસર, બહુ પરિ સોવન વાન. ૧૫.
પીતલમય જિનપ્રતિમા બહુવિધ, સમવસરણિ શ્રીવીર ચતુર્વિધ, પૂજુ પુણ્યનિધાન;
પનર નવોત્તર કાગુણ માસિઈ, સામી બઈઠા અતિ ઉદ્દહાસિઈ, વંદુ બં સસિ ભાણ. ૧૬.

આ ‘તીર્થમાળા’માં ઉલ્લેખ કરેલા શ્રીવિમલનાથપ્રાસાદ સંબંધે શાસ્ત્રવિશારદ શ્રીવિજયધર્મસૂરીશ્વરે સંપાદિત કરેલી ‘આચીનતીર્થમાળા’ના ‘સંક્ષિપ્તસાર’ના પાઞ્ચમા પૃષ્ઠ ઉપર ગિરનારના એક શિલાલેખનો પુરાવો પણ નોંધ્યો છે:

“સંવત્ ૧૫૨૩ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૧૩ ગુરો શ્રીવૃદ્ધતપાપક્ષે શ્રીગચ્છનાયકમદ્યારકશ્રીરત્નસિંહસૂરીનાં તથા મદ્યા. ઉદય-વલ્લભસૂરીનાં [ચ] ઉપદેશન । વ્યં શાળા સંઃ ભૂંભવપ્રમુલશ્રીસંધેન શ્રીવિમલનાથપરિકરઃ કારિતઃ પ્રતિષ્ઠિતો ગચ્છાધોશ-પૂજ્યશ્રીજ્ઞાનસાગરસૂરિભિઃ ॥ ”

આ શિલાલેખ ગિરનારના કયા મંદિરમાં છે તે તેમણે જણાવ્યું નથી પણ ઉપર્યુક્ત ‘તીર્થમાળા’ની હકીકતને આ લેખ પ્રમાણિત કરી રહ્યો છે.

આ મંદિર સિવાય બીજો એક ‘લક્ષ્મીતિલક’ નામનો પ્રાસાદ સંઘવી નરપાલે બંધાવ્યાની હકીકત “ઐતિ-હાસિક જૈન કાવ્યસંગ્રહ” (પૃ. ૪૦૦)માં આપેલી “શ્રીજયસાગરોપાધ્યાય પ્રશસ્તિ”માંથી આ પ્રકારે મળી આવે છે:—

“સંવત્ ૧૫૧૧ વર્ષે શ્રીજિનરાજસૂરિ પટ્ટાલક્ષ્મી શ્રીમજ્જિનમદ્રસૂરિ પટ્ટાલક્ષ્મી રાજ્યે—

શ્રીરુદ્ધજયંતશિખરે લક્ષ્મીતિલકામિધો વરવિહારઃ । નરપાલસંઘપતિના યદાદિ કારયિતુમોરમે ॥ ”

ઉપર્યુક્ત “ગિરનાર તીર્થમાળા”માં પણ એને સમર્થન કરતું આ રીતે વર્ણન આપ્યું છે:—

“થાપી શ્રીતિલકપ્રાસાદિહિં સાહુ નરપાલિં પુણ્યપ્રસાદિહિં, સોવનમય શ્રીવીરે;
અષ્ટાપદ સંમેતસિહરસ્યૂં, ડાવઈ જિમણઈ બિહુ જિણહરસ્યૂં, રચના અતિગંભીરે. ”

ઉપર્યુક્ત વર્ણનવાળાં મંદિરો કયાં એ શોધવા જેવું છે. ખરી રીતે અહીં થયેલા ઉદ્ધારોએ બધાં મંદિરોની એવી કાયાપલટ કરી દીધી છે કે તે શોધવાનું કામ મુશ્કેલ બન્યું છે.

જુનાગઢ :

ગિરનાર પર્વતની યાત્રા કરવા પહેલાં જુનાગઢ શહેરનાં મંદિરોનું નિરીક્ષણ અને શહેરના અસ્તિત્વ વિશે પણ ભડતું અવલોકન કરી લઈએ :

ઇતિહાસજ્ઞોના કથન પ્રમાણે ગિરનારની તળેટીનો પ્રદેશ નંદો કે મૌર્ય અંદ્રગુપ્તના સમયમાં વસી ચૂક્યો હતો. અને તેને ‘ગિરિનગર’ નામ આપવામાં આવ્યું હતું. એનું બીજું નામ ‘દૈવતકનગર’ પણ હતું. મૌર્યોના સમયમાં એની પ્રસિદ્ધિ ખૂબ હતી. એ પછી તે એ સુરાષ્ટ્રની પાટનગરી પણ બની ચૂકી હતી, અંદ્રગુપ્ત મૌર્યે અહીં ‘સુદર્શન તળાવ’ બંધાવ્યું હતું, જેનો ઉદ્ધાર મહાક્ષત્રપ રાજા રુદ્રદામાએ ઈ. સ. ૧૫૦ (શક સં. ૭૨)માં અને સુસુદ્રગુપ્તના સૂબા ચક્રપાલિતે ઈ. સ. ૪૫૫-૫૬ માં કરાવ્યો હતો; એવી હકીકત અહીંનો શિલાલેખ પૂરી પાડે છે. આજે આ તળાવનો પત્તો નથી.

શિલાલેખો અને અવાંતર પ્રમાણોથી જણાય છે કે, આ ભૂમિ ઉપર મૌર્ય, ક્ષત્રપ, ગુપ્ત, ક્ષેણ, વલ્લીના ભટ્ટાર્ક અને વામનસ્થળીના ચૂડાસમા રાજાઓની સત્તા કેમશઃ રહી છે. એ પછી આ ભૂમિ સોલંકીઓ અને સુસલમાનોના અધિકાર હેઠળ આવી છે.

ચૂડાસમાનો મૂળ પુરુષ અંદ્રચૂડ હતો. તેના પૌત્રના પૌત્ર રા’ ગ્રાહરિપુએ ઈ. સ. ૬૪૦ થી ૬૮૨ એટલે અણહિલ-

વાડના સોલંકી ભૂળરાજના સમયમાં ઉપરકોટનો કિલ્લો બંધાવ્યો એમ ‘દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય’ કાર શ્રીહૈમયંદ્રસૂરિ કહે છે. વસ્તુતઃ ગ્રાહરિપુએ પ્રાચીન દુર્ગ સમરાવ્યો હશે કેમકે એ પહેલાં પણ આ નગર ‘ભુલ્લુદુર્ગ’ નામે પ્રસિદ્ધ હતું.

ઉપર કોટની નજીકમાં બે વિશાળ જૈન ધર્મશાળાઓ પૈકી એક અમદાવાદનિવાસી શેઠ ગ્રેમાભાઈ અને બીજી બાબુવાળી ધર્મશાળા છે.

૧. તેની પાસે શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનનું ત્રણ શિખરવાળું મોટું મંદિર બે માળનું છે. નીચે ભૂળનાયક શ્રીમહાવીર પ્રભુની સપરિકર મૂર્તિ લવ્ય અને મનોહર છે. ઉપરના ભાગમાં ચૌમુખજી પધરાવેલા છે, તેમાં ભૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન છે. ચારે ખૂણાના ગોખલાઓમાં પણ પ્રતિમાઓ છે. ધાતુની શુક્રમૂર્તિઓ અને ચોવીશ જિનનો આરસપટ્ટ વગેરે છે. બહારના ભાગમાં ડાબી બાજુએ શ્રીનેમનાથ ભગવાનની સર્વાંગસુંદર શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા બે હાથ ઊંચી વિરાજમાન છે. આ મૂર્તિ સં. ૧૯૭૦ માં અહીંના દવાખાનાનું ખોદકામ કરતાં મળી આવી હતી. એક અંગિકાદેવીની પ્રાચીન ધાતુપ્રતિમા સં. ૧૦૬૨ના લેખવાળી મોજુદ છે. આ હકીકત આપણને અહીંનાં પ્રાચીન જૈનમંદિરો બે ભૂગર્ભમાં પડ્યાં છે તેનો ખ્યાલ આપે છે.

૨. શહેરમાં આવેલા જગમાલના ચોકમાં ગોરજીના ડેલા સામે નાનું પણ શિખરબાંધી શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર છે. યતિ શ્રીજેવંત રૂપજીએ સં. ૧૯૦૧ના મહાસુદિ ૫ ના રોજ બંધાવ્યું છે.

શહેરમાંનાં કેટલાંક પ્રાચીન મંદિરો ભૂગર્ભમાં લખી ગયાં છે કે ઈતર ધર્મીઓએ હાથ કરી લીધાં છે. સ્થાપત્યની દૃષ્ટિએ એ મંદિરોની શોધ કરવામાં આવે તો એનો વાસ્તવિક ખ્યાલ આવી શકે. પ્રાચીન ગ્રંથોમાં શહેરના મંદિરો સંબંધે વર્ણન મળે છે, એ સુજળઃ ચૌદમા સૈકાના ‘પ્રભાવકચરિત’કાર ઉલ્લેખે છે કે, શ્રીપાદલિપ્તસૂરિ (વિક્રમની લગભગ બીજી શતાબ્દી)એ ગિરનાર પર્વત નીચે કિલ્લાની પાસે શ્રીનેમિનાથચરિત્રનું વ્યાખ્યાન કર્યું હતું, જે સાંભળી નાગાર્જુને તેમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે ત્યાં દશાર્ધમંડપ, ઉચ્ચસેનનો મહેલ, અન્ય મકાન, વિવાહમંડપ અને ચોરી આદિ દૃશ્યો ક્રોતુકાર્ય (કોઈ જૈન મંદિરમાં) બનાવ્યાં હતાં; જે હજી સુધી (એટલે ચૌદમા સૈકા સુધી) ત્યાં જોવામાં આવે છે.” વળી, એ જ સમયના ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’માં જણાવ્યું છે કે, “તેજપાલ મંત્રીએ ગિરનારની તળેટીમાં પોતાના નામથી મોટો કિલ્લો, વાવડી, મંદિર અને બગીચાથી સુક્રત તેજલપુર ગામ વસાવ્યું હતું. ત્યાં ‘આસરાજવિહાર’ નામનું પિતાના નામે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર કરાવ્યું અને માતાનું નામથી ‘કુમરસર’ સરોવર બનાવ્યું હતું. તેજલપુરની પૂર્વ દિશામાં આવેલા ઉચ્ચસેન નામના ગઢમાં શ્રીયુગાદિનાથ પ્રમુખ જિનમંદિરો શોભી રહ્યાં છે. ગઢમાં જમણી બાજુએ ચતુરિકાવેદી, લઙ્કાઉપરિકા, પશુનાટક વગેરે સ્થાનો છે. ઉત્તર દિશામાં વિશાળ સ્તંભોથી શોભતો દશારમંડપ છે.”^{૧૦} આજે તો એમાંનું કશું નથી. વળી, શ્રીરત્નસિંહસૂરિના શિષ્યે સોળમા સૈકામાં રચેલી ‘ગિરનાર તીર્થમાળા’માં આ નગરનાં મંદિરોનું વર્ણન આ પ્રકારે આલેખ્યું છે:—

“પહિલું દીઠકે જુ ગઢ જુતુ, સદ્ગત મનોરથ મઝ આજુ તુ, જુતુ પુણ્ય પ્રકાસો;
ગઢ ગરુડાડિ કહુ કેતી કહીધ, જોતાં એહની આદિ ન લહીધ, ધનપતિ લોકનિવાસ.
ઉસવાલહ ધરણિગ થાપી, વસહી વીર ભુવણિ (૧) જસ વ્યાપી, સચરાચરિ જયકારો;
શ્રીશ્રીમાતી સત્પ્રભલિખીઓ, ચંદ્રિ નામ નિય લવ ઓળખીઓ રિપુ કેસરીઓ (૨) વિહારો. ૩
તે ઉદ્ધરીઓ સુધિર બધસારો, તેજલપુરનું પાસ (૩) જુહારી, સમરસિંહ કીઠો કાજ;
સંઘવો ઘૂંઘલ દહરઈ વંદુ, રિસહજિજુદ (૪) નમો ચિર નંદુ, હિવ જોડે ગિરિરાજ.” ૪૧૧

આ ચારે મંદિરોમાંથી આજે એકે જોવાતું નથી. ગામની પૂર્વ દિશાએ ગિરનારની તળેટી બે માઇલ દૂર છે. બે નાની પહાડીઓની વચ્ચે બાંધેલી સડકે વાઘેશ્વરીના દરવાજેથી બહાર નીકળતાં ગિરનાર ઉપર જવાના માર્ગે, જમણે હાથે સડકના કિનારે એક વિશાળ ખડક છે. તેના ઉપર મૌર્ય પ્રિયદર્શી (સંપ્રતિ) મહારાજનો, બીજો મહાક્ષત્રપ રુદ્ર-

૯. “પ્રભાવકચરિત”માં શ્રીપાદલિપ્તસૂરિપ્રબંધ.

૧૦. ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’માં રૈવતગિરિકલ્પ.

૧૧. “પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ” પૃ. ૩૩.

દામાનો, અને ત્રીજો સમુદ્રગુપ્તના સમયનો; એમ ત્રણ મહાન લેખો ઇ. સ. પૂર્વેના ત્રીજા શતકથી લઈને ઇ. સ. ના પાંચમા શતક સુધીના આ એક જ શિલા ઉપર કોતરાયેલા છે.

પ્રિયદર્શી સંપ્રતિરાજે આ ઉક્ત તીર્થભૂમિની છાયામાં આવેલા સુરખંડના ગિરિનગરમાંથી પ્રજ્ઞના કલ્યાણ માટે જે સંદેશો પાઠવ્યો તે આજ સુધીયે પ્રજ્ઞજીવનના હાડમાં પ્રસરેલો જોવાય છે, એની વિગતમાં ઉતરવાને અહીં અવકાશ નથી.

તળેટીમાં સુરતવાળા શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદ અને સં. કૂલચંદલાઈએ બંધાવેલી એ ધર્મશાળાઓ છે. અહીં એક શ્વેતાંબર જિનાલય પણ છે. તેમાં ત્રિગડાથી સુશોભિત મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર લગવાન વિરાજમાન છે. ધર્મશાળાની પાછળ શ્રીચિદાનંદજી મહારાજના સહયોગી શ્રીપ્રેમચંદજી યોગીનાં પગલાં અને બીજી પાદુકાઓ પણ છે. થોડે દૂર ગિરનાર ગિરિ ઉપર ચડવાનો દરવાજો આવે છે. દરવાજાની જમણી બાજુએ શ્રીનેમનાથ લગવાનની દેરી છે અને તેમાં પાદુકાઓ પધરાવેલી છે. આ દેરી શ્વેતાંબરીય શ્રાવક શ્રીલક્ષ્મીચંદ પ્રાગજીએ બંધાવી છે.

દરવાજાથી પર્વતની પાજનો આરંભ થાય છે. પાજના ડાબા હાથ તરફના એક પથ્થરમાં આવો લેખ જોવાય છે:—

“સંવત્ ૧૨૨૨ શ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતિ(તી)ય મહં શ્રીરાણિગચુત મહં શ્રીઆંવાકેન પદ્યા કારિતા ॥”

—સં. ૧૨૨૨માં રાણિગના પુત્ર શ્રીમાલજ્ઞાતીય મંત્રી શ્રીઆંબડે પદ્યા પાજ—કરાવી.

સં. ૧૨૪૧માં શ્રીસોમપ્રભાચાર્યે રચેલા ‘કુમારપાલ પ્રતિબોધ’માં એ વિશે આ પ્રમાણે વર્ણન કરેલું છે:—

“યાં સોપાનપરસ્પરાપરિગતાં વિશ્રામભૂમિયુતાં, સપ્તં વિષ્ટપસૃષ્ટિપુષ્ટમદ્દિમા બ્રહ્માપિ જિહ્વાયિતઃ ।

મન્દલીત્યવિરામકાદિસુગમાં નિર્વાણમાર્ગોપમાં પદ્યામાન્નવચસ્પતિર્મતિનિષિર્નિર્માપયામાસ તામ્ ॥”

એ જ સમયમાં ગ્રેપ્પી ધ્રુવલે અહીં માર્ગ વચ્ચે એક વાવ કરાવી હતી, એવી વિગત શ્રીવિજયસેનસૂરિએ રચેલા ‘દેવંતગિરિશાસ્ત્ર’માં આ પ્રકારે નોંધી છે, અને તેમાં જ ઉપર્યુક્ત પાજ સંબંધે પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે :—

“કુવિહિ ગુર્જરદેસે રિઉરાયનિહંજી, કુમરપાલુ ભુપાલુ જિણસાસણમંડણ;

તેણુ સંઠાવિઓ સુરઠંડાહિવો, અંબઓ સિરે સિરિમાલકુલસંભવો.

પાજ સુવિસાલ તિણિ નદિય, અંતરે ધનલ પુણુ પરવ ભરાવિય;

ધનુ સધવલ ભાઉ જિણિ પાગ પયાસિય, બારવિસોત્તર વરસે જસુ જસિ દિસિ વાસિય.”

વળી, ગિરનાર પર ચડવા માટે મંત્રી બાહેડે^{૧૩} ‘શંખલા પદ્યા—સાંકલિઆ પદ્યા’ કરાવ્યાનાં પ્રમાણો સાંપડે છે. વસ્તુતઃ સાંકળી ગામથી ચડવાનો એક માર્ગ હતો તેથી એ નામે એ પાજ ઓળખાતી, ત્યાં થઈને કુમારપાલ નરેશ ગિરનાર પર ગયા હતા.

આંબડે કરાવેલી પાજનો સમયે સમયે ઉદ્ધાર થતો રહ્યો છે, એ સંબંધે બીજો લેખ ‘હાથી પહાણા’ આગળ છે. તેમાં આ પ્રમાણે વંચાય છે:—

“સ્વસ્તિ શ્રીસંવત્ ૧૬૮૩ વર્ષે કાર્તિક વદી ૬ સોમે શ્રીગિરનારની પૂર્વની પાજનો ઉદ્ધાર શ્રીદીવના સંઘે પુરુષાનિમિત્ત શ્રીશ્રીમાલજ્ઞાતીય માનર્સિવજી મેઘજીને ઉદ્ધાર કરાવ્યો ॥”

એ પછી છેવટના ઉદ્ધારમાં ડો. ત્રિલોચનદાસ મોતીચંદના સુપ્રચત્તથી સુંદર પગથિયાં બંધાઈ ચૂક્યાં છે.

૧૨. મહં વાહલ્લવેન સાંકલિઆલિયાં પયાં ઉપવાંરોપિતઃ ।...નૃપસુ નૂતનપયાસુલે સુલાસનેઽધિરોપિતઃ । ક્ષણેન ચ તીર્ણજ્ઞાન ॥— ‘ચતુરશ્રીતિ પ્રબંધસંગ્રહ’ (હસ્તલિખિત)

૧૩. જૈતલસરથી સાંકળી, ત્યાંથી ચોટી, ત્યાંથી વડાલ થઈને ૩-૪ માઇલ ચાલ્યા પછી સહસાવનને માર્ગે ગિરનાર પર ચડવાનો અસલ રસ્તો મુખ્ય હતો.

ગિરનાર પર્વતની લબ્યતા ભેદને જ રુવાડાં ખડાં થઈ જાય છે. સમુદ્રની સપાટીથી લગભગ ૩૦૦૦ ફીટ એ ઊંચો છે. તળેટીથી લગભગ ૨ માઈલના ચડાવમાં વચ્ચે સ્થળે સ્થળે પગલાં, પાષાણમાં કોતરેલી આકૃતિઓ, પરખો, વિસામા વગેરે આવે છે.

૧. શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની દૂક:

ગિરનારમાં શત્રુજય કરતાં જૈનમંદિરોની સંખ્યા ઓછી છે પણ ગિરનારના મંદિરોનું રચનાકૌશલ અદિયાતું અને પ્રાચીન સ્થિતિમાં મોજુદ છે. એમાંનું શિલ્પસૌંદર્ય આકર્ષક છે. દરેક મંદિર પોતપોતાનું આગવું વ્યક્તિત્વ દાખવે છે. એકનું બીજા સાથે સામ્ય નથી. મંદિરોનાં શિખરો, ગભારાઓ, તેની જગતી, અંદરનો મૂળગભારો, સભામંડપ, શૃંગારચોક્કીઓ અને દ્વારમંડપોની સપ્રમાણ અને મનોહારી કળા ભેતાં પ્રેક્ષકોનું મન ધરાતું નથી.

દરથી શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની દૂકના કોટનો દરવાજો દેખાય છે. દરવાજામાં પેસતાં ચોક્કીદારોને રહેવાની જગા, ધર્મશાળા, પૂજારીઓને રહેવાની જગા વગેરેના ચોક વટાવી શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનો ચોક આવે છે. આખો ચોક ૧૬૦×૧૩૦ ફીટ લાંબો-પહોળો છે. તેમાં મુખ્ય શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું વિશાળ ને લબ્ય મંદિર છે.

ચોદમા સૈકાના શ્રીજિનપ્રભસૂરિ ‘વિવિધતીર્થકથ’માં આ મંદિર વિશેની હકીકત નોંધે છે, એનો સાર એ છે કે—કાશ્મીર દેશના શ્રેષ્ઠીઓ અન્વિત અને નામના રત્ન સંઘવીઓ (સં. ૬૦૯ માં) ગિરનાર પર આવ્યા અને મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની લેખ્યમયી મૂર્તિને ગળી ગયેલી ભેતાં મંદિરનો હુલોદ્ધાર કરાવી તેમાં બીજી મૂર્તિની સ્થાપના કરી. એ પછીના સમયનો ટોડ સાહેબને એક લેખ મળ્યો હતો, તેમાં લખ્યું હતું કે—“પં. દેવસેને સંઘની આજ્ઞાથી સં. ૧૧૧૫ ના ચૈત્ર સુદિ ૮ ને રવિવારે દેવોનાં જૂનાં દેરાં કાઢી નવાં બનાવ્યાં.” આ સાલ (લગભગ)ના લેખો મંદિરના સ્તંભો ઉપરથી મળી આવે છે. એક થાંભલા ઉપર આ પ્રમાણે લેખ છે:—‘સવત્ ૧૧૧૩ વર્ષે જેઠ માસે ૧૪ દિને શ્રીમન્નેમીશ્વરજિનાલયઃ કારિતઃ ॥’ બીજા થાંભલા ઉપર—“સવત્ ૧૧૩૫ વર્ષે પ્રતિષ્ઠા કારિતા ॥” અને ત્રીજા સ્તંભમાં સં. ૧૨૭૮માં દેવાલય સમરાવ્યા બાબતનો લેખ છે.^{૧૪}

અંચોના ઉલ્લેખો મુજબ: સં. ૧૧૮૫માં સિદ્ધરાજના મંત્રી સ્વજન શ્રેષ્ઠીએ કાઠના પુરાણા મંદિરના સ્થાને પથ્થરનું નવું મંદિર કરાવ્યું^{૧૫} ને ભાગવાનિવાસી શેઠ ભાવડે સુવર્ણનું અમલસાર બનાવ્યું. જર્મન વિદુષી ડૉ. ક્રાઉઝે પોતાના એક લેખમાં^{૧૬} જણાવે છે કે, “આ નેમનાથ ભગવાનનું મંદિર ઇ. સ. ૧૨મી સદીની શરૂઆતમાં પુરણ નામના ગુજરાતના રાજાએ બંધાવ્યું હતું એમ એક પુરાણા લેખમાં વાંચી શકાય છે.” આમાં જણાવેલ પુરણ નામ કરણના બદલે લિપિદોષથી વંચાયું હોય એમ લાગે છે. (દેવનાગરી લિપિમાં ક અને પુ નું સામ્ય સહજ છે.) વસ્તુતઃ સ્વજન મંત્રીએ આ મંદિરનો હુલોદ્ધાર કરાવી તેને સિદ્ધરાજના પિતા કર્ણ રાજાના નામથી ‘કર્ણવિહાર’ એવું નામ આપ્યું હતું, જે અગાઉ (ટિપ્પણ : ૩ માં) આપેલા શિલાલેખમાંથી પણ જાણી શકાય છે.

એ પછી મંડલીક નામના રાજાએ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનો પ્રાસાદ હેમ(સુવર્ણ)ના પતરાથી બંધાવ્યો હતો. (સં. ૧૨૭૦ કે ૧૩૧૬ લગભગ) એવો પુરાવો એક શિલાલેખ આપે છે. એ લેખનો આપણને ઉપયોગી નવમો શ્લોક આ પ્રમાણે છે:—

“વંશેડસ્મિન્ યદુનામકાવ(ન્વ)રપતેરમ્પુત્રશૌર્યાવલેરાસીદ્ રાજકુલં ગુણૌઘવિપુલં શ્રીયાદવલ્યાતિમ્ત્ ।

અત્રામૂનૃપમણ્ડલીનતપદઃ શ્રીમણ્ડલીકઃ ક્રમાત્, પ્રાસાદં ગુરુદેમપત્રતતીમિર્યાડવીરન્નેમિનઃ ॥”^{૧૭}

એ પછી ચોદમા સૈકામાં સોની સમરસિંહે, સત્તરમા સૈકામાં વર્ધમાન અને પદ્મસિંહ નામના બે ભાઈઓએ

૧૪. ‘ગિરનાર માહાત્મ્ય’ લે. દોશ્વતચંદ પુ. બરોડાયા. ઉપોદ્ધાત ૫૦ ૨૧.

૧૫. “ધક્કારસયસહીઉ પંચસીય વચ્ચરિ, નેમિભુયણ ઉદ્ધરિઉ સાજણિ નરસેહરિ” કડવું-૧, ૬. — શ્રીવિજયસેનસૂરિ

૧૬. “જૈન” શૈખમહોત્સવાંકઃ ‘ગુજરાત કાઠિયાવાડની મારી તીર્થયાત્રા.’ શીર્ષક લેખ.

૧૭. “Antiquities of Kathiawar” અને “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ” ચિત્ર પરિચય : ૫. ૧૪૪

અને સં. ૧૯૩૨ માં નરસી કેશવજીએ આ મંદિરના ઉદ્ધાર કરાવ્યાની વિગત જાણવા મળે છે.

મૂળભૂતારામાં મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની પંચાવન આંગળની રચામવણી લેખ્યમયી રમણીય પ્રતિમા એકા ઘાટની વિરાજમાન છે. મંદિરનો રંગમંડપ ૪૪૬×૪૧૬ ફીટ લાંબો-પહોળો છે. કળામય રંગમંડપના થાંભલાઓ ઉપર જુદા જુદા લેખો લેવાય છે.^{૧૮} દરવાજાના જુદા જુદા સ્તંભો ઉપર આ પ્રમાણે ત્રણ લેખો વિદ્યમાન છે:—

૧/ (૧) “સંવત્ ૧૩૩૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ મોમ શ્રીજિનપ્રવોદસૂરિ—સુગુરુપદેશાત્ ઉચ્ચાપુરીવાસ્તવ્યેન શ્રે૦ આસપાલસુત શ્રે૦ હરિપાલેન આત્મનઃ સ્વમાતૃહરિલાયાશ્ચત્રેયોર્થે શ્રીઉજ્જયંતમહાતીર્થે શ્રીનેમિનાથદેવસ્ય નિત્યપૂજાર્થે દ્ર૦ ૨૦૦ શતદ્વય પ્રદત્તં । અમીષાં વ્યાજેન પુષ્પસહસ્ર ૨૦૦૦ દ્વયેન પ્રતિદિનં પૂજા કર્તવ્યા શ્રીદેવકીયઆરામવાટિકાસત્કપુષ્પાનિ શ્રીદેવપંચકુલેન શ્રીદેવાય ઝટાપનીયાનિ ॥”

(૨) “સંવત્ ૧૩૩૫ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૮ ગુરૌ શ્રીમદુજ્જયંતમહાતીર્થે દેવ....ચ શ્રીનેમિનાથપૂજાર્થે ધવલકક-વાસ્તવ્યશ્રીમાલજાતીય સંવ. વીહળ ત....॥”

(૩) “સંવત્ ૧૩૩૯ જ્યેષ્ઠ સુદિ ૮ વૃષે શ્રીઉજ્જયંતમહાતીર્થે શ્રયવાળાવાસ્તવ્ય પ્રા[વિ]વાટજાતીયમહં જિસવરસુતમહં પૂનર્મસિદ્ધ માર્યાગુનસિરિશ્રેયાર્થ નેચકે દ્રા. ૩૦૦ ત્રીણિ શતાનિ નેચકે કારિતાનિ દિનં પ્રતિ પુષ્ક ૩૦૫૦ ॥”

મંડપની અંદરની ભીંતમાં ત્રણ મૂર્તિઓ એકીસાથે વિરાજમાન છે. નાની છે તે સં. ૧૨૭૫ માં બનાવેલી શ્રીકૃષ્ણપદ્મીય(?)ગરુડના શાંતિસૂરિની છે. બીજી બે મોટી મૂર્તિઓ પૈકી એક કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચંદ્રસૂરિની અને બીજી શ્રીકૃષ્ણમારપાલ નરેશની છે. તેમાં બીજી પણ પ્રતિમાઓ છે.

ભમતીમાં ૮૪ દેરીઓ છે. તેમાં ત્રણે વિભાગે ફરાય છે. દેરીઓમાં તીર્થંકર પ્રતિમાઓ, યક્ષ-ચક્ષિણીની મૂર્તિઓ, સ્ત્રીચરિત્રાંશુર, નંદીશ્વરદ્વીપ વગેરેની રચના છે. બહારનો બીજો મંડપ ૩૮×૨૧ ફીટ લાંબો-પહોળો છે. ગોળ ચોટલા ઉપર સં. ૧૬૯૪ ના ચૈત્ર વદિ ૨ ના દિવસે ૧૪૫૨ ગણધર મહારાજેનાં પગલાં બે વિભાગમાં વહેંચાયેલાં રચાવન કરેલાં છે.

આ મંદિરની મોટી ભમતીમાં એક ભોંયરું છે. તેમાં પેસતાં સામે જ રહનેમિ અને શ્રીનેમીશ્વરની પ્રતિમાઓ છે; તેને જીવિતસ્વામીની પ્રતિમાઓ કહે છે. ભોંયરામાં ડાબી બાજુએ જતાં એક દ્વાર આવે છે. તેમાં એક ચોરડામાં થઈને નીચે ઊતરવાનાં પગથિયાં છે. નીચે સમુખ શ્રીઅમીઝરા પાર્શ્વનાથની મૂર્તિનાં દર્શન થાય છે. આ મૂર્તિની અણીશુદ્ધ નખ વગેરેની શિલ્પકૃતિ જોઈને અને પાછળના ટેકાઓ વગેરે લક્ષણોથી લોકો તેને સંપ્રતિરાજે ભરાવેલી કહે છે. આ પ્રતિમાની કાંતિ, ગંભીરતા અને ઉદ્ધાસભર્યું વદન જોઈને તો ઠરી જવાય છે. પથ્થરની આ મૂર્તિમાં એવું લાવણ્ય અને તાદૃશતા છે કે જાણે સાક્ષાત્ ભગવાનની સામે જ બેઠા હોઈએ એવું અનુભવાય છે. દૂકમાં-ખરેખર, શિલ્પીએ આમાં પોતાનો આત્મા રેડી દીધો હોય એમ લાગે છે. આવી મૂર્તિઓ જવલ્લે જ ભેવામાં આવે છે.

આ મૂર્તિની ડાબી બાજુએ શુક્રામાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની મૂર્તિ છે. તેના ઉપર સં. ૧૩૫૮ નો લેખ છે, તે લેખથી માલમ પડે છે કે, આની પ્રતિષ્ઠા ખરતરગચ્છીય શ્રીજિનચંદ્રસૂરિએ કરી છે.

શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની મોટી ભમતીમાં તીર્થંકર પ્રતિમાઓ અને ૧૮ નેડી પગલાં છે. દક્ષિણ તરફના દ્વારની ડાબી બાજુએ મોટામાં મોટાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનાં પગલાં છે, એ જ દ્વારની જમણી બાજુએ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની અધિષ્ઠાયાિકા દેવી અંબિકાદેવીની મૂર્તિ વિરાજમાન છે.

૨. જગમાલનું મંદિર :

આ મંદિરની પછવાડે પોરવાડ જગમાલ ગોરધનવાળું દેરાસર પૂર્વદ્વારનું છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન છે. તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૮૪૮ ના વૈશાખ સુદિ ૬ ને શુક્રવારે શ્રીજિનેન્દ્રસૂરિએ કરેલી છે.

આ ટૂંકમાં થઇને મેલકવસહી, સંગ્રામ સોનીની ટૂંક તથા કુમારપાલની ટૂંકોમાં જવાય છે.

૩. મેલકવસહીની ટૂંક :

શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની ટૂંકમાંથી ઉત્તર તરફ નીચે ઊતરવાનો એક દરવાજો છે. ત્યાંથી આ ટૂંકોમાં પ્રવેશ કરાય છે. આ ટૂંક સિદ્ધરાજના મહામંત્રી સનન શ્રેષ્ઠીએ બંધાવેલી કહેવાય છે. સિદ્ધરાજે સનનને સોરઠનો દંડનાયક નીમ્યો ત્યારે તેણે સોરઠની ત્રણ વર્ષની ઉપજ પાટણના રાજલંડારખાતે ન મોકલતાં અહીંના શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં ખર્ચી નાખી હતી. અથી કુદ્ધ થયેલો સિદ્ધરાજ સનનને શિક્ષા આપવા સોરઠમાં આવ્યો તે અગાઉ મંત્રીએ વામનસ્થલી(વંથલી)ના એક શ્રેષ્ઠ પાસેથી જીર્ણોદ્ધારનો તમામ ખર્ચ લેવાનું નક્કી કરી લીધું હતું. તે નાણાં પાટણ પહોંચતાં કરવા માટે સિદ્ધરાજની સમક્ષ આજ્ઞા માગી હતી પરંતુ બ્યારે સિદ્ધરાજે શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનો સુંદર પ્રાસાદ જોયો અને તે પણ ‘કર્ણવિહાર’ નામે પ્રસિદ્ધિ પામતો સાંભળ્યો ત્યારે સિદ્ધરાજના હર્ષનો પાર ન રહ્યો. સિદ્ધરાજે એ નાણાં ન લેતાં તમામ ખર્ચ રાજલંડારખાતે માંડવાનું ફરમાવ્યું. આથી સનનને વંથલીમાંથી મેળવેલાં નાણાં દ્વારા આ નવી ટૂંકની રચના કરાવી એવી લોકમાન્યતા છે. કોઈ આને મેલકશાહે બંધાવ્યાનું પણ કહે છે.

આ ટૂંકમાં પેસતાં જ જમણી બાજુએ પાંચ મેરુનું રમણીય મંદિર છે. ચારે દિશામાં ચાર અને વચ્ચે પાંચમા મેરુ પર્વતની રચના છે, દરેકમાં ચૌમુખી પ્રતિમાઓ છે. તેમાં સં. ૧૮૫૬ ના લેખો જોવાય છે. ડાબી બાજુએ શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની વિશાળકાય પ્રતિમા છે, જેને ‘અદબદજી’ કહે છે. આ મૂર્તિમાં વૃષભનું સ્પષ્ટ લાંછન જોવાય છે. ખભા ઉપર અને બાજુએ કાઉસગિયા પ્રતિમાઓ છે.

મુખ્ય મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીસહસ્રકેશુ પાર્શ્વનાથની શ્વેતકાય ભવ્ય પ્રતિમા છે. સં. ૧૮૫૬ માં શ્રીવિજયજીનેન્દ્ર-સૂરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે. આ મંદિરમાં બે મંડપો છે. મંડપોના ઘૂમટોમાં આલેખેલી આકૃતિઓ, નૃત્યપૂતળીઓ, મંડપના છત્તઓની કોરણો વગેરે દર્શનીય છે. દક્ષિણ તરફની ભમતીમાં આવેલા કોરણીવાળા દેરાસરમાં અષ્ટાપદ ગિરિની રચના છે, તેમાં ૨૪ પ્રતિમાઓ પધરાવેલી છે ને ઉત્તર તરફની ભમતીમાં શ્રીચૌમુખજી પ્રતિષ્ઠિત કરેલા છે. આમાંની કેટલીક દેરીઓમાં દેવતાડાના વિમલવસહી અને લૂણવસહીના સ્થાપત્યને મળતાં શિલ્પો કંડારેલાં જોવાય છે.

૪. સંગ્રામ સોનીની ટૂંક :

મેલકવસહીમાંથી ખહાર નીકળી ઉત્તર તરફ જતાં ‘સંગ્રામ સોની’^{૧૯} ના નામે ઓળખાતી ટૂંક આવે છે; પરંતુ પ્રાચીન ગ્રંથોમાંથી સંગ્રામ સોનીએ ગિરનાર પર ટૂંક બંધાવ્યા સંબંધે ઉલ્લેખો જડતા નથી. પ્રત્યુત શ્રીહેમકંઠ ગણિએ (વિ. સં. ૧૫૦૨ થી સં. ૧૫૧૭ વચ્ચે) રચેલી ‘ગિરનાર ચૈત્ર પ્રવાહી’માં^{૨૦} આ ટૂંકના ઉદ્ધારક તરીકે ઓશવાલ સોની સમરસિંહ અને માલદેવનો આ પ્રકારે ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“સમરસિંહ—માલદેવ તણુઉ ઉદ્ધાર નિહાસઉ, મંડપિ મંડિઅ અતિવિસાલ ચઉવીસ જિણાસઉ. ૬
ધન ધન સોની સમરસિંહ માલદે કરાવિઅ, જેહિં કંટ્યાણુત્રયવિહાર ઉદ્ધાર કરાવિઅ;
ચિહું દસિ ત્રિહું ભૂમીહિં મૂળનાયક તિહું બાર, કાસગિ રહિઆ પ્રથમ ભૂમિ સિરિ નેમિકુમાર;
ઘડતાં જમુ આતલિ અંજલિઇ સવે ટલંતા રોગ, સેવઉ સ્વામી પૂરવઈ નિરમાસડી બે અનુદિન ભોગ સંભોગ. ૨૫

૧૯. સંગ્રામસિંહ સોની ગુજરાતના વહિયાર ખંડના લોલાડ ગામથી સપરિવાર માંડવગઢ જઈ વસ્યા હતા. ત્યાં વેપારાદિથી સંપત્તિ મેળવી તેમની કુશળતાની કીર્તિ સાંભળી ગયાસુદ્ધન બાદશાહના મંત્રીપદે નિમાયા. બાદશાહે તેમના કાર્યથી પ્રસન્ન થઈને તેમને ‘નગદત્તમત્રિક’ની પદવીથી નવાજ્યા હતા. તેમની ધર્મશ્રદ્ધા અપૂર્વ હતી. ‘ભગવતીસૂત્ર’ના વ્યાખ્યાનમાં ‘ગોવમા’ શબ્દ આવતાં એકેક સોનેયો ગણુતાં કુલ ૩૬૦૦૦ સોનેયા અને બીજા મળીને એક લાખ સોનવા જ્ઞાનખાતામાં આપી ‘કંટપસૂત્ર’ અને ‘કાલકસૂરિકથા’ની સુવર્ણ તેમજ રૌપ્યક્ષરી સચિત્ર પ્રતિઓ સં. ૧૪૫૧માં લખાવી હતી અને પાટણ, રાજનગર, ખંભાત, ભાવનગર વગેરે સ્થળે મોટા જ્ઞાનલંડારો સ્થાપ્યા હતા. તેમણે માંડવગઢ, મગશી, ભેઈ, મંદસોર, અલમડંજ, સામલિયા, ધાર, નગર, ખેડી, ચંદ્રાઉલી પ્રમુખ નગરોમાં મળીને ૧૭ જિનપ્રાસાદો બંધાવી શ્રીસોમસુંદરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠિત કરાવ્યા હતા. ૫૧ જિનમંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. તેઓ સ્વયં વિદ્વાન પણ હતા, એ તેમણે સં. ૧૫૦૨માં રચેલા ‘યુદ્ધિસાગર’ નામના ગ્રંથથી પ્રતીત થાય છે. વળી, તેમના વિશુદ્ધ શીવથી વંધ્ય આશ્રવસ કન્યાની હકીકત પણ જાણવા મળે છે.

૨૦. “પુરાતત્ત્વ” ત્રૈમાસિક, વર્ષ: ૧, અંક: ૩, પૃષ્ઠ: ૨૬૨.

દ્વિષ-નાણુ-નિવાણુ તિહાં સિરિ સોહુધ છત્ત, જીરણ પ્રતિમા વામ પાસિ ધુરિ તારુ સનાત્ર;
મંડળ સ્વયં વિસાલ મેવમંડપ રૂલિઆલઉ, ત્રિહું દિસી ભદતણા પ્ર(પ્રા)સાદ બાવત્ર જિણાલઉ;
ઓસવસિ શ્રીસમરસી માલદેવિ મનરંગિ, સંવત ચઉદ ચુરાણવધ (૧૪૯૪) નિરમાલડીએ ઉદ્ધરીઉ ઉતુંગ. ” ૨૬

વળી, ભાવહર્ષના શિષ્ય રંગસારકૃત “ગિરનારગિરિ ચૈત્યપરિચાટી” (શ્રીઅગરચંદજી નાહટાના સંગ્રહમાંની સં. ૧૭૨૪ માં લખાયેલી અપ્રસિદ્ધ-હસ્તલિખિત પ્રતિ)માં પણ ઉપર્યુક્ત કથનને પુષ્ટિ આપતાં જણાવ્યું છે:—

“ધન ધન સોનીવંશ પ્રભાવક, સમરસિંઘ માલદે શ્રાવક જિણ કરીય ઉદ્ધાર. ૧૬
ત્રિહું ભૂમીપતિ જિણહુર જાર, કાઉસગિ રહિયા નેમિકુમાર પઠમ ભૂમિ પેખેવિ. ૧૭
સંવત ચઉદ ચઉરાણુ (૧૪૯૪) વચ્છરિ, ઊધરિયઉ જિણભવણ મનોહર ભૂવર જેમ ઉતુંગ. ” ૧૮

આ ઉપરથી જણાય છે કે, ઓશવંશી સોની સમરસિંહ-માલદેવ નામના વ્યવહારી-વણિકોએ સં. ૧૪૯૪ (એટલે ઉપર્યુક્ત શ્રી. હેમહંસ કવિના સમસામયિક) કલ્યાણત્રય વિહારનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો હતો. ચારે બાજુ ત્રણ ભૂમિ, અને વિશાળ મેઘમંડપ રણિયામણો છે. બીજાં ત્રણ મંદિરો ભદ્ર ભતનાં^{૨૧} હતાં ને બાવન જિનાલય હતાં; જે આ સમરસિંહે કરાવ્યું હતું. વસ્તુતઃ સમરસિંહ ને સંગ્રામ સોનીના નામની સેળસેળ થઈ જવાથી સમરસિંહને ગદલે સંગ્રામ સોની એવી પ્રસિદ્ધિ થઈ ગયેલી હોય એમ લાગે છે. અત્યારે જે મંદિર સંગ્રામ સોનીનું કહેવામાં આવે છે તેનું વર્ણન આને મળતું આવે છે. આ ટૂંકનું મંદિર પ્રાચીન છે. મુખ્ય મંદિર જે માળનું છે અને અહીંનાં બધાં મંદિરોમાં વધુ જાંચું છે. વિશાળ મૂળભારામાં મૂળનાયક શ્રીસહસ્રકૃણ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ જીર્ણોદ્ધાર સમયની છે. સં. ૧૮૫૬માં શ્રીજિનેન્દ્રસૂરિએ આની પ્રતિષ્ઠા કરી છે. રંગમંડપની રચના વિશાળ અને રમણીય છે. ઉપરની બાજુએ બેઠક છે. ભમતીમાં ત્રણ દેરાસરો છે. દક્ષિણ દિશાની દેરીમાં શ્રીઅજિતનાથ ભગવાન, પશ્ચિમ દિશાની દેરીમાં શ્રીઆદિનાથ ભગવાન, અને ઉત્તર દિશાની દેરીમાં અજિતનાથ ભગવાનનું ગિળ છે. ભમતીમાં કુંડ બનેલો છે; શેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈએ સં. ૧૮૪૩ લગભગમાં આ ટૂંકને સમરાવી છે.

૫. કુમારપાલની ટૂંક :

સંગ્રામ સોની(સમરસિંહ સોની)ની ટૂંકથી આગળ જતાં કુમારપાલ મહારાજની ટૂંક આવે છે. ગુજરાતનો ઇતિહાસ લખનારાને શ્રીહેમચંદ્રસૂરિના અનન્ય ભક્ત પરમાર્હત કુમારપાલ નરેશની જીવનકથા અજાણી નથી. તેમણે આ મંદિર તેરમા સૈકામાં બાંધાવ્યું છે.

વિશાળ મંદિરને ફરતો ચોક છે. મૂળભારામાં મૂળનાયક શ્રીઅભિનંદનસ્વામીની શ્યામવર્ણી લબ્ય પ્રતિમા ગિરાજમાન છે. તેના ઉપર સં. ૧૮૭૫ નો લેખ છે. આમાં આવેલો ચોત્રીશ ચાંભલાવાળો મંડપ હવે તો રંગીન કાચથી મઢી લેવામાં આવ્યો છે. કુમારપાલના સમયનું જૂનું કામ અનેક વખતના જીર્ણોદ્ધારથી નષ્ટપ્રાય; થઈ ગયું છે. દેરાસીનવાળા શેઠ જીવરાજ ધનજીએ આનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો છે.

ઉપર્યુક્ત ચારે સૌધશિખરી દેવપ્રાસાદો એક જ કોટમાં આવેલાં છે.

કુમારપાલની ટૂંકમાં ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફ બે દ્વારો મૂકેલાં છે, તેમાંથી પાર્વતીય પ્રદેશમાં આવેલા શ્રીચંદ્ર-પ્રભુના નાના મંદિર તરફ અને ભીમકુંડ તરફ જવાય છે. મનોરમ મંદિરની પાછળ ગજપદકુંડ (હાથી પગલાંનો કુંડ) છે. ત્યાં એક ચાંભલા ઉપર જિનપ્રતિમાઓ કોરેલી છે. બીજો નવો કુંડ પણ ગજપદકુંડ કહેવાય છે.

કુમારપાલના મંદિરથી ડાબી બાજુએ ઘણો વિશાળ ભીમકુંડ નજરે પડે છે. અહીં ઘણાં પ્રાચીન અવશેષો પડેલાં મળી આવે છે. એક તરફની ભીંતમાં એક પાષાણમાં પ્રતિમાઓ કોતરેલી જોવાય છે અને નીચે હાથ જોડીને ભણી રહેલી શ્રાવક-શ્રાવિકાઓની આકૃતિઓ પણ છે.

૨૧. ચાર દારવાળાં મંદિરોને ફરતાં મુખ્ય દરવાજા સિવાય બાકીના ત્રણ દરવાજાઓની સમુખ બીજાં ત્રણ મંદિરો હોય છે તેને ‘જડપ્રાસાદ’ કહેવામાં આવે છે.

૬. માનસિંહ લોજરાજની ટૂંક :

શ્રીનેમિનાથ લગવાનના કોટમાં પ્રવેશ્યા પછી જમણી બાજુએ એક મંદિર છે. કુચ્છ-માંડવીના વીશા ચોથવાલ માનસિંહ લોજરાજે સં. ૧૯૦૧ લગભગમાં આ મંદિર બંધાવ્યું છે. મૂળગભારામાં મૂળનાયક શ્રીસંલવનાથ લગવાન છે. રંગમંડપ વિશાળ છે. મંદિરના ચોકમાં એક સુંદર કુંડ બનેલો છે.

૭. વસ્તુપાલ-તેજપાલ અને ગુમાસ્તાની ટૂંક :

સુખ્ય માર્ગે આગળ જતાં જમણી તરફ આ ટૂંક આવે છે. શ્રીવસ્તુપાલ તેજપાલે આ મંદિરે બંધાવ્યાં એમ એ મંદિરમાંથી મળી આવતા સં. ૧૨૮૮ ના મોટા ૬ શિલાલેખોથી જણાય છે.^{૨૨}

રાત્રુલવેલુદની ગુફાઓ જતાં પહાડ ઉપર સં. ૧૨૮૬નો લેખ છે. તેમાંનો નીચે જણાવેલો શ્લોક ગિરનારના રસ્તામાં ત્રણેક સ્થળે કોતરેલો નજરે પડે છે:—

“વસ્તુપાલવિહારેણ હારેણેવોજ્જવલશ્રિયા । ઉપક્રંઠસ્થિતેનાયં શૈલરાજો વિરાજતે ॥”

મહામાત્ય વસ્તુપાલ-તેજપાલ નામે બંધુબેલડી તેરમી સદીમાં ગુજરાતના ઇતિહાસમાં નામાંકિત વ્યક્તિઓ હતી. તેઓ કાબેલ રાજનીતિજ્ઞ હોવા છતાં પુણ્ય કાર્યોમાં તેમણે પોતાની અઢળક લક્ષ્મી વાપરી છે. આણુ, શત્રુજય, ગિરનાર વગેરે સ્થળમાં રચેલાં મંદિરો એમનો કીર્તિકલાપ વિસ્તારી રહ્યાં છે. ગિરનાર પરનાં મંદિરો વિશે રા. ગળનન પાઠક કહે છે : “પદ્માનની વ્યવસ્થામાં મને આ (મંદિરો) સર્વ કોઈ કરતાં સારાં લાગે છે. સુખ્ય મંડપની ત્રણ બાજુ પર વિમાનો ગોઠવેલાં છે અને તેને ફરતો ઓટલો છે. Semmetry સમમાનત્વથી આ મંદિરો ઘણાં લવ્ય લાગે છે.”

ઉપર્યુક્ત છ શિલાલેખો ચૈકી એકનો સાર આ છે:—

“સં. ૧૨૮૮ ના કાગણુ સુદિ ૧૦ ને બુધવારે મહામાત્ય વસ્તુપાલે પોતાના કલ્યાણ માટે, જેની પાછળ કપદી ચક્ષુનું મંદિર છે એવું ‘શત્રુજયાવતાર’ નામનું આદિનાથનું મંદિર, તેના અગ્રભાગમાં ડાબી બાજુએ પત્ની લલિતાદેવીના પુણ્યાર્થે ૨૦ જિનોથી અલંકૃત એવું ‘સંમેતશિખરાવતાર’ નામનું મંદિર તેમજ જમણી બાજુએ બીજી પત્ની સોમુયાના શ્રેય માટે ૨૪ જિનોવાળું એવું ‘અષ્ટાપદાવતાર’ નામનું; એમ ચાર મંદિરો બનાવ્યાં હતાં,” એવી હકીકત શિલાલેખોમાં વર્ણવેલી છે, પંડિત જિનહર્ષગણિએ ‘વસ્તુપાલચરિત્ર’માં વસ્તુપાલ-તેજપાલે પર્વત ઉપર શું શું બનાવ્યું તેની સવિસ્તર નોંધ આપી છે.^{૨૩} આ નોંધ શ્રીવસ્તુપાલના સં. ૧૨૮૮ ના

૨૨. “ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો” ભા. ૩, પૃ. ૧૪ થી ૪૧.

૨૩. “ગિરનાર તીર્થપતિ શ્રીનેમિનાથના મંદિરના પાછલા ભાગમાં પોતાના કલ્યાણ માટે શત્રુજયસ્વામી આદિનાથનો પ્રાસાદ બનાવ્યો અને તેનું ‘વસ્તુપાલવિહાર’ એવું નામ આપ્યું. આના ઉપર સુવર્ણનો દૈદીપ્યમાન કળશ સ્થાપન કર્યો અને સુંદર સ્ફટિક સમાન નિર્મળ પાષાણની લગવાનની લવ્ય મૂર્તિ સ્થાપન કરી. તે મૂર્તિની આસપાસ પોતાના પૂર્વજોના શ્રેય સારુ શ્રીઅનિતનાથ અને શ્રીવાસુપૂજ્ય તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓ વિરાજમાન કરી. એ મંદિરના મંડપમાં ૬ અંડપની મોટી મૂર્તિ તથા અંગિકાદેવી અને શ્રીમહાવીર જિનનાં બિંબો સ્થાપિત કર્યાં. ગર્ભાગાર (મૂળગભારા)ના દ્વારની દક્ષિણ અને ઉત્તરની બાજુએ ક્રમથી પોતાની અને તેમના નાનાભાઈ તેજપાલની અધાર્ઠ મૂર્તિઓ બનાવી. એ મંદિરની ડાબી બાજુએ પોતાની પ્રથમ પત્ની લલિતાદેવીના પુણ્યાર્થે “સંમેતાવતાર” નામનું મંદિર બનાવ્યું અને તેમાં ૨૦ તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરી, એમાં જ પોતાના પિત્ર પૂર્વજોની પણ મૂર્તિઓ વિરાજિત કરી, પોતાની બીજી પત્ની સોમુદા (સોમ્યવદતા)ના શ્રેય માટે મૂળ મંદિરની જમણી બાજુએ “અષ્ટાપદાવતાર” નામનું મંદિર કરાવ્યું અને તેમાં ચોવીસે તીર્થંકરોનાં બિંબો સ્થાપ્યાં તથા એમાં જ પોતાની માતા કુમારદેવી અને પોતાની ૭ અહોતોની મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરી. આ ત્રણે મંદિરોને સુંદર અને વિવક્ષણ ત્રણ તોરણો કરાવ્યાં. ‘વસ્તુપાલવિહાર’ અર્થાત્ ત્રણે મંદિરોમાંના મધ્યમાંના મંદિરની પાછળ, અનુત્તર વિમાન જેવું કપદી ચક્ષુનું મંદિર બનાવ્યું. તેમાં એ ચક્ષુની અને આદિનાથ લગવાનની માતા મરુદેવાની ગમરૂઠ મૂર્તિ વિરાજમાન કરી.

તીર્થપતિ શ્રીનેમિનાથ તીર્થંકરનું જે મંદિર છે તેના દક્ષિણ, પશ્ચિમ અને ઉત્તર; એમ ત્રણે દિશાનાં દ્વારો ઉપર સુંદર તોરણો કરાવ્યાં. એ જ ચૈત્યના (મંડપમાં ?) દક્ષિણ અને ઉત્તર બાજુએ પોતાના પિતા અને પિતામહની અધાર્ઠ મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરી. તેમજ પોતાના માતાપિતાના કલ્યાણ માટે એ જ ચૈત્યના મંડપમાં, શ્રીઅનિતનાથ અને શ્રીચાતિનાથની કાયોત્સર્ગસ્થ પ્રતિમાઓ બનાવી. એ મંદિરના મંડપમાં સ્નાતોત્સવ કરતી વેળા સંક્રામણ થતી તેથી તેની આગળ બીજો ‘ઈન્દ્ર’ નામનો વિશાળ મંડપ બનાવ્યો.

શિલાલેખોને સમર્થન કરતાં વિશદ સ્પષ્ટીકરણ પણ કરે છે. શ્રીવસ્તુપાલે કરાવેલી સુંદર રચનાઓના માત્ર આ સાહિત્યક પુરાવાઓ સિવાય બહુ ઓછી રચનાકૃતિઓ આજે અહીં જોવા મળે છે. વર્તમાનમાં શ્રીવસ્તુપાલનાં આ મંદિરોમાં ઘણા ફેરફાર થઈ ગયો છે. શ્રીવસ્તુપાલના પૂર્વજો અને કુટુંબીઓની મૂર્તિઓ, અંબા અને અવલોકન આદિ શિખરોમાં બંધાવેલી દેવકુલિકાઓ, ઇદ્રમંડપ, સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ વગેરેમાંથી અત્યારે કશું જોવા મળતું નથી. શ્રીવસ્તુપાલે શત્રુંજયાવતાર બંધાવેલું, જેમાં મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર લગવાન હતા,^{૨૪} પણ આજે જે મુખ્ય વચ્ચેનું મંદિર છે તેમાં મૂળનાયક શ્રીશામળા પાર્શ્વનાથ લગવાન ગિરાજે છે ને એ મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૩૦૫ નો લેખ આ પ્રકારે વંચાય છે :—

“સં. ૧૩૦૫ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૩ રાત્રી પત્તનવાસ્તવ્ય શ્રીમાલજ્ઞાતીય ઠં. બાહ્યમુત મહં પદ્મસિંહ પુત્ર ઠ. પથિમિદેવીઅંગજનજ મહં શ્રીસામતસિંહ તથા મહામાત્યશ્રીસલ્લખણસિંહાભ્યાં શ્રીપાર્શ્વનાથવિવં પિત્રોઃ શ્રેયસેઽન્ન કારિતં તતો વૃદ્ધગચ્છે શ્રીપ્રવચ્ચનસૂરિપટો(દો)દ્વચરણશ્રીમાનદેવસૂરિશિષ્યશ્રીજયાનંદ[દ].....પ્રતિષ્ઠિતં [શુભં મવતુ] ॥ ”^{૨૫}

—સં. ૧૩૦૫ ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને રાત્રિવારે પત્તનવાસી શ્રીમાલજ્ઞાતીય ઠં. બાહ્યમુત મહં. પદ્મસિંહ અને તેની પત્ની પથિમિદેવીના પુત્ર.....મહં. સામંતસિંહ તથા મહામાત્ય સલ્લખણસિંહે શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનું ણિય પિતાના શ્રેય માટે કરાવ્યું અને તેની બૃહદ્ગચ્છના શ્રીપ્રવચ્ચનસૂરિ, તેમના શિષ્ય શ્રીમાનદેવસૂરિ, તેમના શિષ્ય શ્રીજયાનંદસૂરિ.....એ પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે.

આ શિલાલેખથી પ્રતીત થાય છે કે, આ મૂર્તિના લગાવનાર મંત્રી સામંતસિંહ અને મહામાત્ય સલ્લખણસિંહ છે; એટલું જ નહિ આ બંને ભાઈએએ ગિરનાર પરના શ્રીનેમિનિનાલયની આગળ એક બંચુ મંદિર બંધાવી મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનને પ્રતિષ્ઠિત કર્યાનો હવાલો સં. ૧૩૨૦ ના એક શિલાલેખમાંથી^{૨૬} આ પ્રકારે મળે છે :—

“રેવતાચલવૃષ્ટે ચ, શ્રીનેમિનિલયાપ્રતઃ । પ્રાંશુ પ્રાસાદમસ્થાપિ, વિવં પાર્શ્વજિનેશિતુ : ॥૧૦॥ ”

એ મંદિરના અગ્રભાગમાં, પોતાના વંશજોની મૂર્તિઓ સહિત શ્રીનેમિનાથ તીર્થકરની મૂર્તિવાળો “સુખોદ્ધાટનક” નામનો સુંદર અને કિંમત સ્તંભ બનાવ્યો. ત્યાં જ ઠં. આશરાજ (પોતાના પિતા)ના પિતા અને પિતામહનું પણ મૂર્તિયુગલ સ્થાપન કર્યું. વળી, “પ્રામાદ” (પરગડી)ની પાસે ત્રણ તીર્થકરોની ત્રણ દેવકુલિકાઓ (લેખોમાં જણાવ્યા પ્રમાણે શત્રુંજયાવતાર, સ્તંભનાકાવતાર અને સત્યપુરાવતાર નામે) તથા પ્રચસ્તિ સહિત સરસ્વતી દેવીની દેવકુલિકા જેમાં પોતાના પૂર્વજોની પણ એ મૂર્તિઓ હતી એમ ચાર દેવકુલિકાઓ બનાવી. શ્રીનેમિનાથના મુખ્ય મંદિરના મંડપના ઉપર સુવર્ણકલ્પો સ્થાપ્યા. અગ્નિકાના મંદિર આગળ એક મોટો મંડપ બનાવ્યો, તથા એક તીર્થકરની દેવકુલિકા પણ ત્યાં બનાવી. અગ્નિકાદેવીનો આસપાસનો પરિકર આરાસણના ઉજ્જવલ આરસપાણીનો બનાવ્યો. એ આવાળા શિખર ઉપર ઠં. ચંડપના કલ્યાણ માટે શ્રીનેમિનાથની એક મૂર્તિ તથા એક ખુદ ચંડપની મૂર્તિ અને પોતાના ભાઈ મધ્દેવની એક મૂર્તિ; એમ ત્રણ મૂર્તિઓ સ્થાપન કરી, આવી જ રીતે અવલોકન નામના શિખર ઉપર ઠં. ચંડપસાદના પુણ્ય માટે શ્રીનેમિનિનની તથા ખુદ ઠં. ચંડપસાદની અને પોતાની; એમ ત્રણ મૂર્તિઓ સ્થાપી. પ્રધુમ્ન નામના શિખર ઉપર પણ ઠં. સોમના શ્રેયાર્થે શ્રીનેમિનિનની તથા ઠં. સોમ અને પોતાના નાનાભાઈ તેજપાલની; એમ ત્રણ પ્રતિમાઓ પ્રતિષ્ઠિત કરી, એ જ પ્રમાણે સાંજશિખર ઉપર ઠં. આશરાજના પુણ્યાર્થે નેમિનિનની અને ખુદ ઠં. આશરાજ તથા તેની પત્ની કુમારદેવી (મંત્રીશ્વરની માતા)ની એમ ત્રણ પ્રતિમાઓ વિરાજમાન કરી. ” પ્રસ્તાવ : ૬, સ્લોક : ૬૯૧ થી ૭૨૯

૨૪. “વસ્તપાલિ વરમંતિ બ્રહ્મણુ કારિઉ રિસહુસર, અઘાવય સંમેય સિહરવરમંડપુ મણુદર, (૧૫)
કહિડિ જઠમુ મરૂદિ દુહવિ તુંગ પાસાઈ, ધમ્મિય સિર ધુણ્તિ દેવ વલિવિ પલોઈઉ. (૧૬)
તેજપાલિ નેમ્મવિઉ તત્થ તિદ્ધયણુમ્મુરંજણુ, કલ્યાણુઉ તઉ તુંગ ભુયણુ લંધિઉ ગયણુગણુ. (૧૭)
દોસઈ દિસિ દિસિ કુંડિ કુંડિ નીઝરણુ ઉમાલો, ઇદ્રમંડપુ દેપાલિ મંનિ ઉદ્ધરિઉ વિસાલો. ” (૧૮)

—શ્રીવિજયસેનચરિત્રિત ‘સમસ્ત્રાસુ :

૨૫. “ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો” ભા. ૩, પૃ. ૪૨.

૨૬. એજન. પૃ. ૨૦૬ ઉપર પ્રસિદ્ધ શ્લોક સં. ૧૩૦૨ના એક શિલાલેખમાંથી એવી હકીકત સાંપડે છે કે, ગુજરાતના મહારાજા વીરવલ્લભે સલ્લખણસિંહને સૌરાષ્ટ્રનો સ્થાનો નીચો હતો. પાછળથી તેની ભાટમાં બદલી કરી ને તે નર્મદાના કાંઠે મરણ પામ્યો. તેના ભાઈ મંત્રી સામંતસિંહે પોતાના ભાઈના પુણ્યાર્થે સલ્લખ નારાયણનું વિષ્ણુમંદિર અને શ્રીપાર્શ્વનાથ લગવાનનું મંદિર ગિરનાર પર બંધાવ્યું હતું.

—રેવતાચલના શિખર ઉપર શ્રીનેમિન્નના મંદિરની આગળ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનો ઊંચો પ્રાસાદ તેણે (સામંત-સિંહ અને સલક્ષ્મિસિંહ) બંધાવ્યો. (વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ શ્લોક અશુદ્ધ, જણાય છે.)

શ્રીવસ્તુપાલે સં. ૧૨૮૮ માં બંધાવેલાં મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૩૦૫ જેટલા દ્રુકા ગાળામાં થાય એ બનવું સંભવિત નથી. વળી, શ્રીવસ્તુપાલનું મરણ સં. ૧૨૯૬ માં અને તેજપાલનું મરણ સં. ૧૩૦૪ માં થયેલું છે તેથી જીર્ણોદ્ધારને યોગ્ય જે કામ હોય તે તે પોતે જ કરાવી શકે એમ હતા, આથી વચ્ચેનું આ મુખ્ય મંદિર વસ્તુપાલે નહિ પણ મંત્રી સામંતસિંહ અને સલક્ષ્મિસિંહ બંધાવ્યું એમ ઠરે, જ્યારે શ્રીવસ્તુપાલે બંધાવેલું શ્રીરાત્રુજયાવતાર ક્યાં હતું અને તેનું શું થયું એ નિર્ણય કરવાનું રહે. અલબત્ત, આ મંદિર શ્રીવસ્તુપાલે કે સામંતસિંહ બંધાવ્યું એનો નિર્ણય કરવા માટે ઝીણવટભર્યા દાર્શનિક પુરાવાઓ અપેક્ષિત છે જ; એટલે એના બંધાવનારનો ચોક્કસ નિર્ણય કરવો બાકી જ રહે છે.

એટલું નક્કી છે કે, વચ્ચેના મંદિરની બંને બાજુનાં મંદિરો શ્રીવસ્તુપાલે બંધાવેલાં છે એમાં સંદેહ નથી. સં. ૧૨૮૮ ના જે છ વિસ્તૃત શિલાલેખો મળ્યા છે તે એ બે મંદિરોમાંથી જ પ્રાપ્ત થયા છે; વચ્ચેના મંદિરમાંથી નહિ.

આ રીતે જોઈએ તો આજે શ્રીવસ્તુપાલે બંધાવેલાં મંદિરો પૈકી બે મંદિરો તો વિદ્યમાન છે જ જ્યારે બીજાં મંદિરો કાળકવલિત થયાં કે જીર્ણોદ્ધાર થવાથી તેનો સદંતર ફેરફાર થઈ જતાં આજે નિર્ણય કરવાનું કામ અઘરું બન્યું છે.

આ દ્રુકમાં પરસ્પર જોડાયેલાં ત્રણ મંદિરો છે. શ્રીશામળા પાર્શ્વનાથ ભગવાનના મુખ્ય મંદિર મૂળભારે ૧૩ ફીટ સમચોરસ છે અને રંગમંડપ ૫૪×૨૯ ફીટ લાંબો-પહોળો છે. મંદિર એક ઘૂમટવાળું છે છતાં વિવિધ શૃંગ અને ઉરુ શૃંગવાળાં શિખરોથી શોભાયમાન લાગે છે.

ડાબી અને જમણી બાજુએ શ્રીવસ્તુપાલે બંધાવેલાં દેરાસરો અત્યંત રમણીય છે. બંને બાજુના સમવસરણોમાં ચૌમુખજી પધરાવેલા છે. ડાબી બાજુના દેરાસરમાં ચૌમુખની ત્રણ પ્રતિમાઓ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની છે. તેમાં સં. ૧૫૫૬ ના લેખો છે ને ચોથી શ્રીચંદ્રપ્રભુની મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૪૮૫ નો લેખ છે. જમણી બાજુના દેરાસરમાં પશ્ચિમ-મુખી પ્રતિમા શ્રીમુપાર્શ્વનાથની છે, જ્યારે ઉત્તર અને પૂર્વ દિશામાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાન છે. એ ત્રણે મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૫૪૬ ના લેખો છે. દક્ષિણ દિશામાં શ્રીચંદ્રપ્રભુ વિરાજમાન છે. આ બંને મંદિરોના રંગમંડપો ૩૮ ફીટ સમ-ચોરસ છે. બંને મંડપોમાં લગભગ છઠ્ઠા સુધી ચડતી અને લગભગ ભીંત સુધી પ્રસરેલી સમવસરણ અને મેરુશિખરની રચના પીળા પથ્થરમાં કરેલી છે. આ મંદિરની આંદર અને બહારના ભાગની ત્રણ બાજુની દીવાલમાં ખૂબ ઊંચા અને વિશાળ ત્રણ ગવાણો છે ને ત્યાં જવા માટે ત્રણે સ્થળે એકસરખી નિસરણી મૂકેલી છે.

આ મંદિરોની કોરણી, સપ્રમાણતા, કમાનરહિત અનેક થાંભલાઓ જે બે શિખરવાળા છે અને તેમાં આલેખેલી જ્ઞાનમૂર્તિઓ, વિવિધ ઘટનાદર્શ્યો, કુંભો વગેરેની આકૃતિઓ ખરેખર, આર્યશૈલીનાં ઉત્તમ પ્રતીકો છે. ઉપર્યુક્ત ત્રણે મંદિરોની શૈલી અત્યંત કળામય અને ગંભીર લાગે છે. જાણે સાક્ષત કળાદેવીએ અહીં જ અવતાર લીધો હોય એવો આભાસ થઈ આવે. ખરું જોતાં આ મંદિરો આખા ગિરિશૃંગનાં વિભૂતિમાન આભૂષણો છે.

આ મંદિરની પાછળ વસ્તુપાલ-તેજપાલની માતાનું નાનું ઘૂમટખંધી મંદિર છે, જેમાં શ્રીસંભવનાથ ભગવાન પધરાવેલા છે. આ મંદિરને લોકો ‘ગુમાસ્તાનું મંદિર’ કહે છે. આ મંદિર કચ્છ-માંડવીના ગુલાબશાહિ બંધાવેલું હોવાથી ‘ગુલાબ શાહના મંદિર’ નામે પણ ઓળખાય છે. વસ્તુતઃ ગુલાબ શાહે જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હશે પરંતુ મૂળ મંદિર તો શ્રીવસ્તુપાલે જ તેમની માતાના નામે બંધાવ્યું હશે. આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર થતાં પુરાણ કોતરકામ તદ્દન તોડી નાખવામાં આવ્યું છે ને આજે બાજુએ આધુનિક રંગીન જડાવકામ નજરે પડે છે.

પાસે આવેલા શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના દેરાસરમાં ૨ મૂર્તિઓ છે.

૮. શ્રીસંપ્રતિ મહારાજની દ્રુક:

વસ્તુપાલની દ્રુકમાંથી બહાર નીકળીને મુખ્ય માર્ગે આગળ જતાં ડાબી બાજુએ શ્રીસંપ્રતિ મહારાજની દ્રુક આવે છે. આ મંદિર પ્રાચીન અને વિશાળ છે. મૂળનાયક શ્રીનેમિનાથ ભગવાન છે. આ મંદિરમાંથી સં. ૧૨૧૪-૧૫ ના

પ્રાચીન લેખો મળે છે પણ એની રચનાશૈલી અવશ્ય એથીયે પુરાણી છે. મંદિર બે માળનું છે, બપ્પે સ્તંભોની વચ્ચે કમાનો નથી. બહારની ભીંતોમાં ઉત્તમ પ્રકારની કોરણી છે. નીચેનો ભાગ પોલો છે, તેમાં ઘણાં ભોંયરાં છે, જેમાં ઘણી મૂર્તિઓ ભંડારેલી હોવાનું કહેવાય છે. અગાઉ અહીંથી ઘણી મૂર્તિઓ નીકળી આવી હતી, જે આ મંદિરમાં જ પધરાવેલી છે; એ મૂર્તિઓ સંપ્રતિના વખતની નિશાનીઓ ધરાવે છે એવી માન્યતા છે. રંગમંડપમાં ૫૪ આંગળની ઊંચી કાઉસગિયા મૂર્તિ છે, શ્રોત્યકેશ્વરી દેવી અને બીજા કાઉસગિયાઓની સુંદરતા અને ગંભીર દેખાવ અસાધારણ છે. શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની એક શ્યામ પ્રતિમા ઉપર સં. ૧૫૧૭-૧૮ નો લેખ છે, જેમાં કૃષ્ણરામ જયરાજે અર્પણ કર્યાનો ઉલ્લેખ છે.

આ પછી ચૌમુખજીની શ્રીસંભવાથ ભગવાનની ટૂંક, જ્ઞાનવાવ, શ્રીધરમથી હેમચંદની ટૂંક, મલ્લની ટૂંક, રાજિ-મતીની શુક્ર, બીજી ચૌમુખજીની ટૂંક, ચોરીવાળાનું મંદિર, ગૌમુખી ગંગા અને ચોવીશ જિનનાં પગલાં વગેરે છે.

ગોમુખી ગંગામાંથી આગળ એક રસ્તો ડાબી બાજુએ સહસ્રામ્રવન તરફ જાય છે. આ સ્થળે શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના કેવળજ્ઞાન અને નિર્વાણ કલ્યાણકોની ઘટના બનેલી હતી એવી માન્યતા છે; તેથી અહીં શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનાં પગલાંની દેરી બનાવેલી છે. રાજિમતી પણ અહીંથી જ મુક્ત થયાં હતાં. તેમની ચરણપાદુકાઓ પણ છે. અહીંથી નીચે ભિતરીને સીધા તળેટીએ જવાનો માર્ગ છે.

૬. શ્રીઅંબાજીની ટૂંક:—

ગોમુખી ગંગાથી આગળ મુખ્ય રસ્તે જતાં વચ્ચે શ્રીરહનેમિ (શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના ભાઈ)નું મંદિર આવે છે. અને ત્યાંથી આગળ જતાં અંબિકાદેવીનું મંદિર છે. શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની ટૂંકથી અંબિકાદેવીનું મંદિર ૩૦૦ ફીટ ઊંચે કંઈક પહોળા શિખર ઉપર છે અને ત્યાં જવા માટે પગથિયાં છે. હિંદુઓ આ મંદિરને પોતાનું સમજી વૈદિક રીતે પૂજે-માને છે. વસ્તુતઃ જૈન માન્યતા મુજબ અંબિકાદેવી શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની અધિષ્ઠાત્રિકા દેવી છે અને તેથી જ આ મંદિર શ્રીવસ્તુપાલ-તેજપાલે બંધાવેલું હતું એમ જણાય છે. એ વિશે એક શિલાલેખ, તેમણે કરેલી યાત્રાની વિગત આપે છે તેમાં અંબિકાદેવીનું નામ પણ ગણાવ્યું છે:—

“સં. ૧૨૪૯ વર્ષે સંઘપતિસ્વપિતૃ ઠ. શ્રીઆશરાજેન સમં મહં. શ્રીવસ્તુપાલેન શ્રીવિમલાદ્રૌ રૈવતકે ચ યાત્રા કૃતા । સં. ૫૦ વર્ષે તેનૈવ સમં સ્થાનદ્વયે યાત્રા કૃતા । સં. ૭૭ વર્ષે સ્વયં સંઘપતિના મૃત્યા સપરિવારયુતં ૯૦ વર્ષે સં. ૯૧ વર્ષે સં. ૯૩ વર્ષે મહાવિસ્તરેણ સ્થાનદ્વયે યાત્રા કૃતા । શ્રીશત્રુંજયે અમૂન્યેવ પંચવર્ષાણિ તેન સહિત વે સં. ૮૩ વર્ષે સં. ૮૪ સં. ૮૬ સં. ૮૭ સં. ૮૮ સં. ૮૯ સત્તયાત્રા સપરિવારેણ તેન સ્તસે....શ્રીનેમી(મિ)નાયામ્બિકાપ્રાસાદાદ્યા....મૃતા મવિચ્યતિ ॥ ”^{૨૭}

આ લેખ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, વસ્તુપાલે શ્રીનેમિનાથ ભગવાન અને અંબિકાદેવીની પણ યાત્રા કરી; અને જિનહર્ષસૂરિના કથન મુજબ: “અંબિકાના મંદિર આગળ એક મોટો મંડપ શ્રીવસ્તુપાલ-તેજપાલે બંધાવ્યો તથા એક તીર્થંકરની દેવકુલિકા પણ ત્યાં બનાવી. આરાસણાના ઉજ્જવળ આરસપાષાણનું અંબિકાદેવીની આસપાસનું પરિકર બનાવ્યું. એ આંબાવાળા શિખર ઉપર ઠ. અંડપના કલ્યાણ માટે શ્રીનેમિનાથની એક મૂર્તિ તથા એક પુદ્ અંડપની મૂર્તિ અને પોતાના ભાઈ મલ્લદેવની એક મૂર્તિ; એમ ત્રણ મૂર્તિઓ સ્થાપન કરી.”

આ વર્ણનથી જણાય છે કે શ્રીવસ્તુપાલ-તેજપાલે જે આ શિખર ઉપર બનાવ્યું તે જૈનોની દૃષ્ટિએ બનાવ્યું પણ આને એમાંનું કશું અહીં વિદ્યમાન નથી. માત્ર આ દેવળ છે અને તે એટલું પ્રાચીન છે એમાં શક નથી. શ્રીદુર્ગાશંકર શાસ્ત્રી પોતાની રીતે આ મંદિર વિશે કહે છે કે, “આ (અંબિકાદેવી)ના મંદિરનું સ્થાન અને તેનું સ્થાપત્ય એ મંદિર જૂનું છે એમ સાબિત કરે છે. જૈનો આ મંદિર વસ્તુપાલનું બંધાવેલું માને છે. આ વાત સાચી હોય કે ન હોય પણ આ મંદિર બારમા-તેરમા શતકનું છે, એમાં શંકા નથી.”^{૨૮}

આ મંદિરનો સોળમા સૈકામાં છૂર્ણોદ્ધાર થયો હોય એમ લાગે છે. “કલ્પસૂત્ર”ની એક સુવર્ણાક્ષરી પ્રતિની અંતે એક અંધપ્રશસ્તિમાંથી આ પ્રમાણે હકીકત મળે છે:—

૨૭. “રાજકોટ વોટ્સન મ્યુઝિયમ” ક “જૈનયુગ” સં. ૧૯૮૪ કાર્તિક માસનો અંક : પૃ. ૭૦

૨૮. “ઐતિહાસિક સંશોધન”માં ‘ગિરનાર’ શીર્ષક વિગતમાંથી.

“કુલેડઝ દક્ષો મુવિ સામલાલ્યો વાગ્મી કન્ત્રી રાજસમાભિરામઃ । અસંલ્યયત્પુગ્યવિધાનસંલ્યાં કર્તુ ક્ષમો નૈવ સુરાસુરાલ્યો ॥૧॥

શ્રીઅમ્બિકામહાદેવ્યા ઉજ્જયન્તાચલોપરિ । પ્રાસાદઃ કારિતઃ પ્રોઢઃ સામલેન સુમાવતઃ ॥ ૧૦ ॥”^{૨૯}

—આ કુળમાં અને પૃથ્વીમાં વિચક્ષણ, વિદ્વાન, કવિ અને રાજસભામાં શોભે એવો સામલ નામે શાહુકાર થયો. તેની અસંખ્ય પ્રકારની પુણ્ય કરણીની ગણતરી દેવતા અને અસુરો પણ કરવાને શક્તિમાન નથી. એ સામલે ગિરનાર પર્વત ઉપર શ્રીઅંબિકા નામની મહાદેવીનું મોટું ચૈત્ય સફલાવનાપૂર્વક બનાવ્યું.

સં. ૧૫૨૪ની આ પ્રશસ્તિથી જણાય છે કે, અંબિકાદેવીનું જીર્ણ થયેલું મંદિર શ્રેષ્ઠી સામલે નવેસર બંધાવ્યું હતું. સામલે આ સ્થાપના કરી એ વિશે સોળમા સૈકાની ‘તીર્થમાળા’માંના ઉલ્લેખને આધારે અગાઉ અમે સૂચન કર્યું છે.

ટૂંકોનો પરિચય:—

મુનિરાજ શ્રીધુરંધરવિજયજી ગિરનારની ટૂંકો વિશે આ પ્રકારે માહિતી આપે છે:—

‘શ્રીનેમિનાથ પ્રભુના મંદિરને પ્રથમ ટૂંક ગણવામાં આવે છે. ત્યાંથી આગળ વધીને જનતાનો મોટો ભાગ પાંચમી ટૂંક સુધી યાત્રા માટે જાય છે. લગભગ ગિરનારજીના મધ્યમાં એક જાંચી ટેકરી શ્રીનેમિનાથ પ્રભુ અને શ્રીવરદત્ત ગણધરનાં પગલાંથી સુશોભિત છે, તે પાંચમી ટૂંક કહેવાય છે. આ રીતે પહેલી અને પાંચમી ટૂંક વ્યવસ્થિત છે. બાકીની ત્રણ ટૂંકની કલ્પના જનતા જુદી જુદી રીતે કરે છે. તેમાંની એક ગણના આ રીતે કરવામાં આવે છે. બીજી ટૂંક ગોમુખી ગંગાની, ત્રીજી ટૂંક અંબાજીની, ચોથી ટૂંક અંબાજીના મંદિરથી આગળ વધતાં ઓઘડશિખર આવે છે તે. અથવા ત્યાંથી લગભગ ૪૦૦ ફીટ નીચે જતરી વળી ચડાવ આવે છે તે, બંને સ્થળે શ્રીનેમિનાથ પ્રભુનાં પગલાં છે. તેમાં ઓઘડશિખર ઉપર એક ચોરડી છે. આજુબાજુનો પ્રદેશ ઘણો જ રમ્ય છે.

બીજી રીતે ગણના આ પ્રમાણે છે: પહેલી ટૂંક શ્રીનેમિનાથ પ્રભુની, બીજી ટૂંક શ્રીઅંબાજીની, ત્રીજી ટૂંક ઓઘડશિખર, ચોથી ટૂંક ઓઘડશિખર આગળ ૪૦૦ ફીટ જતરી એક એક ટેકરીએ ચડાય છે તે; ત્યાં એક મોટી સ્થામ શિલામાં શ્રીનેમિનાથ પ્રભુની પ્રતિમાજી અને બીજી શિલામાં પગલાં છે. શ્રીનેમિનાથ પ્રભુનું નિર્વાણ અહીં થયાની પણ કેટલાએકની માન્યતા છે. પાંચમી ટૂંક—ચોથી ટૂંકથી આગળ સીધો એક જાંચી ટેકરી પર ચડવાનો કઠિન માર્ગ છે અથવા ચોથી ટૂંકથી નીચે જતરીને પાંચમી ટૂંકે જવાય છે. ત્રીજી ટૂંકથી પાંચમી ટૂંક સુધી જવાનો રસ્તો ઘણો જ કઠિન છે. સાચવીને જવાય તો વિશેષ મુશીબત પડતી નથી. શ્રીનેમિનાથ પ્રભુ પાંચમી ટૂંકે નિર્વાણ પામ્યા છે. તેમનાં તથા શ્રીવરદત્ત ગણધરનાં અહીં પગલાં છે. આજુબાજુ ગંભીર અને રમ્ય પહાડી પ્રદેશ છે. ત્યાં બેઠા પછી જાંચાતું કે નીચે જતરવાતું મન પણ ન થાય એવો આનંદ મળે છે. આ પાંચમી ટૂંકથી આગળ જતાં છટ્ટી, સાતમી ટૂંકો આવે છે પણ ત્યાં જવાના માર્ગ ઘણા જ વિકટ અને પ્રદેશ અત્યંત ભયંકર છે. પહેલાં કરતાં હવે સાહસિક માણસો ત્યાં જાય છે. ત્યાં અને આજુબાજુમાં પહાડી ગંભીરતા અને કેટલીક આસુરી રચના સિવાય અન્ય ખાસ દર્શનીય કે પૂજનીય સ્થળો નથી નજીકમાં ભેરવજંપ વગેરેનાં ભયંકર સ્થળો પણ આવેલાં છે. સાંભળવા પ્રમાણે હજી પણ પાંચમી ટૂંકથી આગળના પ્રદેશમાં અનેક ચમત્કારિક વનસ્પતિઓ જોવા મળે છે.”

દ્વારકા :

દ્વારવતી એક સમયે સોરાષ્ટ્રની મુખ્ય નગરી હતી. એનું બીજું નામ કુશસ્થલી હતું.

‘મહાભારત’ માં દ્વારકા સંબંધે ઘણા ઉલ્લેખો છે. ‘પુરાણોમાં શુજરાત’ નામક પુસ્તકમાં પ્રાચીન દ્વારકા માટે સાધાર ઉલ્લેખો ટાંક્યા છે. અહીં એની ચર્ચામાં જતરવું નથી.

દ્વારકાનું વર્ણન જૈન સૂત્રોમાં આવે છે. જરાસંધના ભયથી યાદવો મથુરા છોડીને અહીં આવી વસ્યા હતા. જૈન ગ્રંથોમાં દ્વારકાનો આર્નાત, કુશાર્ત, સોરાષ્ટ્ર અને શુષ્કરાષ્ટ્રની રાજધાની તરીકેનો ઉલ્લેખ મળે છે. દ્વીપાયન ઋષિએ

૨૯. “જૈન સત્ય પ્રકાશ” વર્ષ: ૭, અંક: ૧૦, પૃ ૪૮૪માં આ પ્રશસ્તિ સંપૂર્ણ આપી છે અને તેનો મારો કરેલો અનુવાદ ઐતિહાસિક ટિપ્પણો સાથે એ જ વર્ષના અંક: ૧૧ના પૃ ૫૩૧ થી ૫૩૮માં આપેલો છે.

દ્વારકાનો વિનાશ કર્યો એવો ઉલ્લેખ પ્રાદ્યુષ્ય ગ્રંથો અને જૈન ગ્રંથોમાં કરેલો છે. અહીં કાદંબરી નામે એક શુદ્ધ હતી એમ પણ જાણવા મળે છે.

ભગવાન નેમિનાથનો સંગ્રંથ દ્વારકા સાથે હતો એમ તો જૈન કથાગ્રંથો નોંધે છે. એ સમયથી આ સ્થળ જૈનોનું પવિત્ર તીર્થધામ ગણાય છે. મધ્યકાલીન સમયમાં દ્વારકા એક સમયે જૈનપુરી ગણાતું હતું.

એ સમયે અહીં ઘણાં જૈન મંદિરો હતાં. ગિરનારના વર્ણન (પૃ. ૧૧૬)માં અમે નોંધેલા એક તામ્રપત્ર ના ઉલ્લેખ મુજબ ઈ. સ. પૂર્વે છઠ્ઠી શતાબ્દીમાં નેપુસદનેજર નામના રેવાનગરના રાજાએ અહીં શ્રીનેમિનાથનું મંદિર બંધાવ્યું હતું એમ જણાય છે.

ન્યારે આઘ શંકરાચાર્ય અહીં આવ્યા ત્યારે જૈનોની વસ્તી ઘણી હતી. એ સમય સુધી જૈન મંદિરો મોબુદ હતાં. શ્રીજિનપ્રભસૂરિએ ચૌદમા સૈકામાં રચેલા 'વિવિધતીર્થકલ્પ'માં દ્વારકાને તીર્થ તરીકે નોંધ્યું છે. તેઓ કહે છે: "દ્વારકાયાં...પાતાલલિજ્જામિધઃ શ્રીનેમિનાથઃ।" આ ઉપરથી જણાય છે કે, ચૌદમા સૈકામાં અહીં પાતાલલિંગ નામે શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું મંદિર મોબુદ હતું.

વિ. સં. ૧૨૦૦ પછી આ સ્થાન વૈષ્ણવ તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું છે. અહીં 'જગત્ દેવાલય' નામે વૈષ્ણવ મંદિર છે. મૂળ એ જૈન મંદિર હોય એવા પુરાવાઓ મંદિરના સ્થાપત્ય અને રચનાશૈલી ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

શ્રીગોકળદાસ નાનજી પોતાના પ્રત્યક્ષ દર્શનથી "જુજરાતનાં જૈન મંદિરો" નામક લેખમાં^૧ આ મંદિરની રચના વિશે જણાવતાં આ પ્રકારે નોંધે છે: "જૈન લોકોમાં દેવળ ઉપર બે-ત્રણ એમ માળ ચડાવવાનો રિવાજ છે. જગત્ દેવળને ઉપરાઉપર આઠ માળ ચડાવેલા છે. આટલી આઠ માળની ઊંચાઈવાળું દેવળ જુજરાતમાં તો અન્ય સ્થળે જોવામાં આવતું નથી. પરંતુ પશુ ઘણું વિશાળ અને ઊંચું છે. પરંતુ પગથિયાં ઠેઠ ગોમતીજીના જળકિનારા સાથે મળી જાય છે. ગોમતીજીથી દેવળમાં આવતાં વૃદ્ધપુરુષ અને આઘેડ માણસને થાક ચડે એટલાં પગથિયાં છે. પરંતુ રના મધ્યથી જગત્દેવળ શરૂ થાય છે. જેમ દેવળની ઊંચાઈ વિશેષ છે તેમ ઘૂમટ પણ માળખંધી ઊંચું છે. પરંતુ રથી તે ઇંડા સુધી દેવળ અને ઘૂમટ કારીગરીથી પૂર્ણ છે. દેવળની પહેલી ભોંય પૂરી થાય ત્યાં સુધી તો જૈનધર્મને લગતાં બુદ્ધાં બુદ્ધાં પૂતળાંઓ કેતરેલાં છે. પછી જેમ જેમ ઉપર જવાય છે તેમ તેમ સામાન્ય કેતરણી આવે છે. ઘૂમટના થાંભલાઓ ઉપર માળો પૂર્ણ થતા સુધી જે તાક વાળેલા છે તથા કમાનો અને સ્તંભો છે તેના પથ્થરોમાં તથા વચ્ચે ગોઠવેલી ગેલેરીઓમાં અને બહાર મુંદર કેતરણી જોવામાં આવે છે. ઘૂમટ ઉપરનો બાંધણીનો દેખાવ તો શત્રુંજય તથા ગિરનારનાં જૈન દેવળોને આબેહૂબ મળતો આવે છે. દેવળમાં પથ્થર એવો મજબૂત વાપર્યો છે કે અહીં હજાર વર્ષ પૂર્વે બંધાયેલા દેવળને હજી લૂણો લાગ્યો નથી.....અશોકના પૌત્ર સમ્રાટ સંપ્રતિએ અને ત્યાર પછી મહાક્ષત્રપ-વંશના જૈન મહારાજા રુદ્રદામાએ 'જગત્દેવળ' નો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો હતો.

કાઠિયાવાડનો ઇતિહાસ લખનાર મિ. બેલ સાહેબનો અભિપ્રાય છે કે, આ દેવળ ક્ષત્રપવંશના કોઈ રાજાએ બંધાવેલું છે. જગત્દેવળની કારીગરી જૈન કારીગરીનો નમૂનો છે.

વોર્સન સાહેબ જણાવે છે કે, વિમલવસહી વગેરે જૈન સ્થાનો છે તેમ આ સ્થાન પણ જૈનોનું છે. પાસે વસંત ગામ છે. મંદિરની રચના જૈનોને મળતી છે. શુભકાલીન શિલ્પ છે. આ મંદિર પહેલાં જૈનોનું હતું.

શાસ્ત્રી રેવાશંકર મેઘજી દેલવાડાકર નોંધ લે છે કે—“જગત્ દેવાલય કયા વર્ષમાં કોણે બનાવ્યું તેનો કશો પણ આધાર ઇતિહાસ કે પુરાણોમાંથી મળી શકતો નથી. કેટલાએક એમ કહે છે કે આ મંદિર વજ્રનાથે કરાવ્યું નથી, પણ ત્રણ હજાર વર્ષ ઉપર જૈન લોકોએ કરાવ્યું છે અને તેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથની મૂર્તિ સ્થાપન કરી હતી તે મૂર્તિ હાલ નગરમાં છે. વળી, મૂર્તિના ચરણમાં લખ્યું છે કે, આ મૂર્તિ 'જગત્દેવાલય'માં સ્થાપન કરી હતી.”

ડૉ. જગદીશચંદ્ર જૈન 'ભારતકે પ્રાચીન જૈન તીર્થ' (પૃ. ૫૦)માં જણાવે છે કે, “પટનાના દીવાનબહાદુર

૧. "વિવિધતીર્થકલ્પ"માં "ચતુરશીતિમહાતીર્થનામસંગ્રહકલ્પ" પૃષ્ઠ: ૮૫

૨. જુજરાત સાહિત્ય પરિષદ : રિપોર્ટ : ૭૭

રાધાકૃષ્ણ જલોતના સંગ્રહમાં એક જૈન સ્તૂપ સુરક્ષિત છે; જે સંગમરમરનો બનેલો છે, તે દ્વારકામાંથી લાવવામાં આવ્યો છે. ”

આ વિગતો અહીંના જગતદેવળ અને તેની આસપાસની ભૂમિનાં અવશેષો શોધવાની પ્રેરણા આપી રહ્યાં છે.

ઢાંક:

જૂનાગઢથી ઉત્તર-પશ્ચિમમાં ૩૦ માઈલ અને ગોંડલના પાનેલી સ્ટેશનથી ૬ માઈલ દૂર ‘ઢાંકગિરિ’ નામે ખડકવાળી પહાડી છે. એ પણ શત્રુંજયની એક ટૂંક મનાય છે. ઢાંક નામના મહાત્મા-પુરુષનું સંસ્મરણ એ નામમાં આવે સુધીયે હયાત છે. એ પહાડી પાસે ઢાંક નામે ગામડું છે. પ્રાચીન કાળે એ તિલતિલપટ્ટણ નામે ઓળખાતું હતું એમ કહેવાય છે.

ગર્દભી વિધાના સાધક ગર્દભિલલ રાજને ઉલ્લેખનીની ગાદીથી પદભ્રષ્ટ કરનાર સમર્થ આચાર્ય શ્રીકાલકસૂરિ પારસકુલથી ૯૬ શાહી રાજ્યોને લઈને સૌરાષ્ટ્રમાં આવ્યા ત્યારે તેઓ સૌ પહેલાં ઢાંક ગામે આવ્યા હતા અને એ સ્થળે ૬૬ શાહીઓએ પોતાનો પડાવ નાખ્યો હતો.^૧

પારલિપ્તસૂરિ (વિક્રમની ખીજી શતાબ્દી લગભગ) ના શિષ્ય સિદ્ધ નાગાર્જુન ઢાંકા નગરના હતા. ^૨ તેમણે બનાવેલા રસસિદ્ધિના બે ફૂંપા આ જ ઢાંકગિરિમાં રાખવામાં આવ્યા હતા. ઢાંકગિરિમાં રસકૂપીઓ, રત્નની ખાણો, શુદ્ધાઓ અને વિવિધ ઔષધિઓ હોવાનું પણ જાણવા મળે છે. તેના ઉપર ઘણાં દેવસ્થાનો હતાં પણ તે સ્થાનો મિથ્યાદષ્ટિ-ઓએ કામળળે હાથ કરી લીધાં હતાં^૩

ઢાંકમાં ગામની પાસે એક ખડકવાળી ટેકરી છે. તેની પશ્ચિમે ખડકની ખીણમાં થોડીક નાની શુદ્ધાઓ વિદ્યમાન છે. શુદ્ધાઓની બહાર ખડક ઉપર કેટલાંક શિલ્પો મોજુદ છે; જેની શોધ ડૉ. બર્નેસે ઈ. સ. ૧૮૭૩ માં કરી હતી. એ પછી ઈ. સ. ૧૯૩૫માં ડૉ. હસમુખલાલ સાંકળિયાએ એ શિલ્પો ન્યારે બરાબર તપાસ્યાં ત્યારે તેમને ખાતરી થઈ કે બર્નેસે વર્ણવ્યાં હતાં^૪ તેમ આ શિલ્પો ખીદ્ર નહિ પણ જૈન હોવાનું માલમ પડ્યું. એ શિલ્પોનું વર્ણન તેમણે જે કર્યું છે^૫ તેનો સારભાગ અહીં ઉદ્ધૃત કર્યો છે.

ટેકરીના નીચલા ભાગ પર આવેલી શુદ્ધામાં ત્રણ ગોખલાઓ છે. તે પૈકી બાબુના એક ગોખલામાં પદ્માસન મુદ્રામાં એકેલી આકૃતિ છે. માથા પર ત્રણ રેખાઓથી છત્રો દર્શાવ્યાં છે. બાબુ પર એક ચામરધર અને એની ઉપર વિદ્યાધર છે. વચ્ચે-આકૃતિ છે, જેની બંને બાબુએ બે ચામરધરો છે. તેના સિંહાસન ઉપર સિંહની આકૃતિઓ સ્પષ્ટ છે પરંતુ વચ્ચેનું લાંછન જણાતું નથી.

અગાઉ જણાવ્યું છે તેમ ડૉ. બર્નેસને આ મૂર્તિઓ બુદ્ધની લાગી હતી, પણ આવાં લક્ષણોવાળી અને મથુરાનાં જૈન શિલ્પો સાથે મળતી આવતી આ આકૃતિઓ જૈન વીર્યકરની સ્પષ્ટ રીતે પ્રતીત થાય છે. સંભવતઃ આ મૂર્તિ આદિનાથ ભગવાનની હશે; એમ લાગે છે.

૧. જુઓ: અમારો સંપાદિત “ કાલિકાચાર્ય કથાસંગ્રહ ” ગ્રંથની કથા ૨૬; પૃ. ૨૨૦-તેમાં જણાવ્યું છે કે— ‘ તત્તો દક્ષપર્વત. પાવે સુરાષ્ટ્રમધ્યસ્થે તે મૂળસ્તસ્થુ: ’ ॥

૨. “ તત્રાસ્તિ વિગતાતદ્વા દક્ષાનામા મહાપુરી । શ્રીપાદલિપ્તસૂત્રાયાદ વિદ્વાન્ વ્રતલીલા ” ॥ ૨૧૮ ॥ તત્ર નાગાર્જુનો નામ રસસિદ્ધિવિદાં વર: । ” — “ પ્રભાવદ-ચરિત્ર ” માં ‘ શ્રીપાદલિપ્તસૂરિપ્રબંધ. ’

૩. “ દક્ષાદય: પદ્મકુટાસ્તત્ર સન્તિ સદેવતા: । રસકૂપી-રત્નલિપિવિવરોપધિરાજિતા: ॥ ૧ ॥

દક્ષ: કદમ્બો લૌહિયસ્તાલધ્વજકપર્દિનો । પદ્મેતિ તે કાલવશાન્મિથ્યાદર્શિમરીકૃતા: ’ ॥ ૧૦ ॥ — “ વિવિધતીર્થકલ્પ ” માં ‘ શત્રુંજયતીર્થ ’ ૬૮૫

૪. Burgess—“ Antiquities of Kachh and Kathiawar ”—Archaeological survey of western India Vol. II, P. 150.

૫. “ જૈન સત્યપ્રકાશ ” વર્ષ: ૪, અંક: ૧-૨ માં ‘ કાલિકાવાડમાં પ્રાચીન જૈન શિલ્પોની ઉપલબ્ધિ ’ શીર્ષક સચિત્ર લેખ; પૃષ્ઠ : ૧૪૮-૧૫૨; આ લેખ અંગ્રેજીમાં Royal Asiatic Societyના જર્નલમાં પણ ચિત્રો સાથે પ્રગટ થયો છે.

ખીણની ઉપર જતાં ખડકની ભીંતમાં આછાં કોરી કાઢેલાં કેટલાંક શિલ્પો છે. નીચલા ખૂણાથી ઉપર આવતાં એક સ્ત્રીનું શિલ્પ દેખાય છે. સ્ત્રીના ડાબા ઘૂંટણ પર એક બાળક બેઠેલું છે. જમણા હાથની કોણી એ જ તરફના ઘૂંટણ ઉપર ટેકવીને હાથ ઊંચો રાખેલો છે. કાનમાં મોટાં કર્ણકૂલ છે અને માથામાં સેંથાની મધ્યમાં એક બીજું આભરણ છે. બન્ને સે આ શિલ્પને ઓળખ્યું નહોતું. વસ્તુતઃ એ શિલ્પ અંગા કે અંગિકા નામે ઓળખાતી શાસનાધિષ્ઠાયિકા દેવીનું છે. આવી દેવીમૂર્તિઓ મથુરાના પ્રાચીન જૈન સ્તૂપ, ઇલોરા અને અંકાર્ધની ગુફાઓ વગેરેમાંથી અને જૈન ચિત્રોમાંથી મળી આવે છે.

આ અંગિકાની પાસે જ એક કાયોત્સર્ગસ્થ જિનપ્રતિમા ૨૭ ઈંચની છે. તેના આસનની પાછળથી એક નાગ ઠેઠ મસ્તક સુધી ઊંચે ચરીને પ્રતિમાના મસ્તકે સાત ફણાથી છત્ર વિદ્યુર્વી રહ્યો છે. આથી આ મૂર્તિ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની જણાય છે.

આ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની જમણી બાજુએ એક તીર્થંકરની આકૃતિ છે. તેની પાસે પદ્માસન ઉપર બેઠેલી એક બીજી પ્રતિમા છે. મસ્તક પર ત્રણ રેખાથી છત્ર બતાવ્યું છે. બંને બાજુએ ચામરધર છે. સિંહાસનની મધ્યમાં એક હરણ અને તેની બાજુએ બે સિંહો કેરેલા છે. હરણના લાંછનથી આ મૂર્તિ શ્રીશાંતિનાથની પ્રતીત થાય છે. આ પ્રતિમાની બાજુમાં એક કાઉસગિયા મૂર્તિ છે. મૂર્તિના કાન ખલા સુધી લાંબા છે અને ખલા ઉપર કેશવલ્લરી-લટો હોવાથી આ મૂર્તિ આદિનાથની જણાય છે. આવી મૂર્તિઓ ઘણા સ્થળેથી મળી આવે છે. મૂર્તિની બંને બાજુએ ચામર-ધરો છે. આ કાઉસગિયા મૂર્તિ પછીની બે આકૃતિઓ પણ તીર્થંકર ભગવાનની છે. આ પ્રતિમાની આસપાસ ઊભેલા ચામરધરાનાં અસાધારણ મસ્તકો અને સિંહાસનમાં આલેખેલા ત્રણ સિંહો છે. તેમાંના એક સિંહની નીચે ધર્મ-ચક્ર દર્શાવ્યું છે. આ મૂર્તિ સંભવતઃ મહાવીર ભગવાનની જણાય છે.

આ બધી આકૃતિઓ, ચિત્રો તેમજ નિઃશસ્ત્ર કે વાહન વિનાનાં ચક્ષ-ચક્ષિણીઓનાં રૂપો ઘણાં પ્રાચીન હોય એમ જણાય છે. ડૉ. હસમુખલાલ સાંકળિયા આવી કળાનાં શિલ્પોને કુશાન (અથવા ક્ષત્રપ) કે આરબિક ગુપ્ત સમય (ઈ. સ. ૧૦૦-૩૦૦)નાં હોવાનું જણાવે છે.

વિક્રમની શરૂઆતના સમયની શ્રીકાલકસૂરિની ઘટના સંબંધે અગાઉ અમે ઉલ્લેખ કર્યો છે. એ ઉપરથી સૂચિત થાય છે કે, કાલકસૂરિ જેવા દીર્ઘદ્રષ્ટા સમર્થ આચાર્યે પસંદ કરેલું આ સ્થળ એ સમયે મોટું નગર હશે અને જૈનોની વસ્તીથી ભરપૂર હોવું જોઈએ. એ સમયનાં કે તે પહેલાંનાં જૈન મંદિરો આ નગરમાં હોવાં જ જોઈએ. જૈનોના પ્રાચીન જૈન ગ્રંથો દાંકની પવિત્ર તીર્થસ્થળોમાં ગણના કરે છે; જેને આ મળી આવેલાં પ્રાચીન શિલ્પો સાધાર અને પ્રામાણિક બનાવે છે.

★

૬૪. વંથલી (સોરઠ)

(કેડા નંબર : ૧૭૫૮)

પ્રાચીન કાળમાં વંથલી ગામ 'વામનસ્થલી' નામે ઓળખાતું હતું. અહીંના ધનાઢય જૈનોની કીર્તિગાથા જૈન સાહિત્યના પૃષ્ઠો ઉપર નોંધાયેલી છે, જે એનું સ્મરણ આજે અપાવી રહી છે. સિદ્ધરાજ જયસિંહના મંત્રી અને સોરઠના દંડનાયક સુન્નન શ્રેષ્ઠીની આ જન્મભૂમિ છે. સુન્નન મંત્રીએ ગિરનારના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો ત્યારે સોરઠની ઉપજના રાજ્યખજાનાના પૈસા તેમાં કામે લગાડ્યા હતા. આથી અપ્રસન્ન થયેલો સિદ્ધરાજ સુન્નનને શિક્ષા કરવા નિમિત્તે સોરઠ આવ્યો એ પહેલાં વંથલીના એક જૈન શ્રેષ્ઠીએ લાખો રૂપિયા વ્યાજ સાથે આપવાનો નિર્ણય સુન્નન મંત્રી આગળ બહોર કર્યો હતો. પરંતુ જ્યારે સિદ્ધરાજે ગિરનાર ઉપરનું દિવ્ય મંદિર જોયું અને તે પણ તેના પિતા કર્ણરાજના 'કર્ણવિહાર' નામે પ્રસિદ્ધિ પામેલું સાંભળ્યું ત્યારે સુન્નન મંત્રીએ તેની વધારેલી કીર્તિથી તેના હર્ષને પાર રહ્યો નહિ. પ્રસન્ન થયેલા રાજાએ એ તમામ ખર્ચ રાજ્ય ખજાનેથી માંડી વાળ્યું અને સુન્નન મંત્રીએ તૈયાર રખાવેલા એ ખર્ચના પૈસા સિદ્ધરાજે લેવાનું નકાર્યું. કહેવાય છે કે એ રકમ વંથલીમાં જૈન મંદિર કરાવવા માટે વાપરવામાં આવી; પરંતુ એ સમયના મંદિરની આજે શોધ કરવા જેવી છે. અહીં ઊભેલી એક

મસ્જિદ એનો કંઈક પત્તો આપી શકે એવી રચનાનાં ચિહ્નો જોવાય છે.

આ મસ્જિદની રચના તદ્દન આર્યશૈલીની છે. એમાં આવેલા મંજખૂત સ્તંભોમાં ઘટપદલવના શણગારો અને શીર્ષિખંભની પંક્તિઓ જોવાય છે. ત્રણ ધૂમટવાળું હોવાથી આ મંદિર ત્રણ મંડપવાળું વિશાળ હશે. છબ્બમાં નાટારંભ કરતી પૂતળીઓનું દૃશ્ય અને બીજી કેરણીની નિશાનીઓ ઇસ્લામપૂર્વક ઘસી નાખવામાં આવી છે. વળી, બખ્ષે સ્તંભોની દેખાતી પંક્તિઓ વચ્ચે ઇંટોથી ભીંત બનાવી લઈ બારીઓ મૂકીને એની રચનામાં અલબત્ત, વિકૃતિ કરી નાખેલી હોવા છતાં તેમાંની આર્યશૈલી અછતી રહેતી નથી. એ બારમી સદીનું આ કળામય મંદિર આજે મસ્જિદરૂપમાં પરિવર્તન પામ્યું છે એમાં શંકા નથી. આ મંદિરની જૈન મૂર્તિઓ અગમચેતી વાપરી લંડારી દેવામાં આવી હતી એમ કહેવાય છે.

અહીં ‘ગાંધીના બગીચો’ નામે ઓળખાતી જમીનમાંથી શ્રીશીતલનાથ લગવાનની પ્રતિમા મળી આવી હતી, તેમજ ગામના દરવાજા પાસેથી શ્રીચંદ્રપ્રભ લગવાન અને શ્રીપદ્મપ્રભસ્વામીની મૂર્તિઓ જડી હતી.

ગાંધીના બગીચા પાસે એક ‘સૂર્યકુંડ’ નામે સ્થળ છે, એના સૌથી નીચા પગથિયામાં શિવલિંગની સ્થાપના છે. તેની પાસે કુંડના ત્રણ ગોખલાઓમાં ત્રણ કાયોત્સર્ગસ્થ પ્રતિમાઓ જૈન તીર્થંકરોની ઊભેલી જોવાય છે.

આ બધાં પ્રમાણો આ ગામની પ્રાચીનતા અને જૈનોની એક વખતની આબાદીનું સૂચન કરાવી રહ્યાં છે.

આજે અહીં એક જ સ્થળે પાસે પાસે આવેલાં બે જૈન મંદિરો છે. એની રચનામાં પ્રાચીનતાની કોઈ નિશાની દેખાતી નથી. એ થોડાં વર્ષો પહેલાં બન્યાં હશે એમ લાગે છે પણ તેમાં ઉપર્યુક્ત જડી આવેલી મૂર્તિઓ પધરાવેલી છે તે એ સમયના જૈનોની ભક્તિની સાક્ષી આપી રહી છે.

ઓસમ પહાડ:

વંથલી સ્ટેશનથી ૭ ગાઉ દૂર આવેલો ઓસમ પહાડ^૧ અનેક વૃક્ષરાજીથી સુશોભિત છે. પહાડ ઉપર કેટલાંક દેવસ્થાનો અને કિલ્લો વગેરે છે. એ સ્થાનોને બારીકાઈથી જોતાં એમાં ચણેલા કેટલાયે જૈન સ્થાપત્યના પથ્થરો જણાઈ આવે છે. એ હકીકતને સમર્થન આપતાં કેટલાંક અવશેષો અને જિનમૂર્તિઓ અહીંથી આજે પણ મળી આવે છે અને એ ઉપરથી જણાય છે કે આ પહાડ એક વખત જૈનોનું પવિત્ર તીર્થસ્થળ હતો.

પહાડ ઉપર ચડવા માટે પથ્થરનાં પગથિયાં બાંધેલાં છે, જે આજે જીર્ણ દશામાં વિદ્યમાન છે. પહાડ ઉપર આવેલા એક તળાવથી આગળ માતૃમાતાનું દેવળ આવે છે. આ દેવીને લોકો ‘સતરેસરી’ના નામે ઓળખે છે. વસ્તુતઃ સતરેસરી એ ચક્રેશ્વરીનું અપભ્રંશ નામ છે, જે દેવી તીર્થંકરની અધિષ્ઠાયાદેવી તરીકે જૈનોમાં જાણીતી છે. આ દેવળની પાસે શિવની દેરીમાં એક શ્યામ પાપાણની નાની ખડ્ગાસનસ્થ ખંડિત જિનપ્રતિમા આજે પણ વિદ્યમાન છે.

અહીંથી આગળ જતાં કેટલાંક શૈવ અને વૈષ્ણવ સ્થળોને વટાવી કિલ્લા નજીક પહોંચાય છે. કિલ્લાની બાંધણીને જોતાં તેમાં જિનમંદિરના પથ્થરોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય એમ જણાઈ આવે છે. આ કિલ્લાથી નીચે ઊતરતાં રસ્તામાં પથ્થરનાં બાંધેલાં લગભગ વીશેક પર્યારો આવે છે. આ સ્થળે પ્રાચીનકાળે જૈન મંદિરો વિદ્યમાન હતાં, એમ કહેવાય છે.

કિલ્લાની પાસે આવેલા ભીમકુંડમાંથી લગભગ પાંત્રીશ-ચાલીશેક વર્ષ પહેલાં ઘણી જિનપ્રતિમાઓ નીકળી આવી હતી, જે પ્રતિમાઓ અત્યારે ધોરાજી અને જનાગઢના મંદિરોમાં વિદ્યમાન છે. એ કુંડમાંથી બીજી જિનપ્રતિમાઓ હજી મળી આવવાની સંભાવના છે. તેની શોધ કરવામાં આવે તો આ તીર્થસ્થળની મહત્તાની કંઈક ઝાંખી કરી શકાય.

અહીં કેટલીક ગુફાઓ અને ભોંયરાં છે; એ બધાં સ્થળોને પુરાતત્ત્વની દૃષ્ટિએ શોધવાની જરૂર છે.

૬૫. પ્રભાસપાટણ (ક્રા. નંબર : ૧૮૦૭-૧૮૧૬)

હિંદુ પુરાણોમાં પ્રભાસ માટે ખૂબ ચર્ચા કરેલી છે. એ દૃષ્ટિએ આ નગર ખૂબ પ્રાચીન કાળમાં વસેલું છે. આનું પ્રાચીન નામ દેવપત્તન, પ્રભાસ વગેરે મળે છે. ઇ. સ. ૧૦૨૪ માં મહમ્મદ ગિઝનીએ અહીંના સોમનાથ મંદિરનો ધ્વંસ કર્યો હતો એ ઐતિહાસિક યીના છે. આ મંદિરની શોભા અને વિશાળતાનું સુંદર વર્ણન અગિયારમી શતાબ્દીના પ્રવાસી અલબેરનીએ કર્યું છે. શ્રીહિમચંદ્રસૂરિની પ્રેરણાથી પરમાર્હત કુમારપાલે એ નષ્ટ થયેલા મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૨૨૫ માં કરાવ્યો હતો. ફરીથી એ મંદિર મુસલમાનોના હાથે તોડી નાખવામાં આવ્યું અને સં. ૨૦૦૭ માં શ્રીકૃત્તેવાલાલ મુનશીની પ્રેરણાથી એનો જીર્ણોદ્ધાર નવેસર થયો છે.

ડૉ. નઝીમ કહે છે કે, મહમ્મદ ગિઝનીએ જે સોમનાથનું મંદિર તોડ્યું હતું તે હાલના સ્થાન પર નહોતું પણ વેરાવળ અને પાટણ વચ્ચેના સ્થળે ભીડિયા પાસે સમુદ્રતીરે હતું.

જૈનો આ નગરને ‘ચંદ્રપ્રભાસ’ તીર્થ તરીકે સન્માન્ય ગણે છે. જૈનોના પ્રાચીન આગમગ્રંથ ‘બૃહત્-કલ્પસૂત્ર’માં આ તીર્થનો આ રીતે ઉલ્લેખ કરેલો છે:—

“કોંઢલમેઢ પ્રભાસે, અવ્યુય ॥ ૩૧૫૦ ॥”

ચૌદમા સૈકાના શ્રીજિનપ્રભસૂરિએ રચેલા “વિવિધતીર્થકલ્પ”થી જણાય છે કે વલ્લભીપુરના ભંગ (વિ. સં. ૮૪૫) પછીના કોઈ સમયે ચંદ્રપ્રભાસવામીની પ્રતિમા અને ક્ષેત્રપાલ સંહિત શ્રીઅંબિકાદેવીની મૂર્તિઓ વલ્લભીપુરથી દેવપત્તનમાં લાવવામાં આવી હતી.^૧ એ પછી તેરમા સૈકામાં શ્રીકુમારપાલ નરેશે અહીં પાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું હતું.^૨

શ્રીમેરુતુંગસૂરિએ સં. ૧૩૬૧માં રચેલા ‘પ્રબંધચિંતામણિ’થી જણાય છે કે, સોમેશ્વર પાટણમાં ચંદ્રપ્રભુનું જિનાલય અને કુમારપાલ નરેશે બંધાવેલું અષ્ટાપદનું મંદિર છે. અષ્ટાપદના મંદિર ઉપર કુમારપાલે સુવર્ણકળશો ચડાવ્યાનો ઉલ્લેખ પણ તેમાં કરેલો છે.^૩ આ ઉપરથી જણાય છે કે, સં. ૧૩૬૧માં આ બંને મંદિરો અહીં મૌલુદ હતાં.

આ ઉલ્લેખોથી માનવાને કારણ મળે છે કે, જૈનોએ આ નગરને સો પહેલાં તીર્થધામ બનાવ્યું અને તે પછી ચોલુક્યકાળમાં આ નગર શૈવ તીર્થ તરીકે પણ જાણીતું થયું.

આ નગરની બાંધણી પુરાણી છે. રસ્તાઓ પણ વાંકાચૂંકા છે. ઠેર ઠેર જીર્ણ સ્થિતિમાં ઊભેલાં કેટલાંયે દેવાલયો અને દરેક ગલીમાં નાની-મોટી મસ્જિદો પણ છે. મોટા ભાગની મસ્જિદો હિંદુ મંદિરોમાંથી રૂપાંતર કરીને રચેલી હોવાનું તેના સ્થાપત્ય ઉપરથી જણાઈ આવે છે.

અહીંના બજારની વચ્ચે ઊંચી દિવાલોથી ઘેરાયેલી એક મસ્જિદ છે. મૂળ એ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર હતું. એક ફારસી ભાષાના ગ્રંથ ઉપરથી પણ એનો પુરાવો મળી આવે છે. આ મસ્જિદની રચનાપદ્ધતિ જોઈને પણ એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે. એના પ્રવેશમંડપમાં અષ્ટકોણ પદ્મ અને ભારવટ ઉપરના થરમાં જિનમૂર્તિઓ પર કળશ ઢાળતા હાથીઓની પંક્તિ કંડારેલી જોવાય છે. અંદરની બાજુએ પાટણનો સાથેના બે સ્તંભો કીર્તિમુખ રચનાવાળા વિદ્યમાન છે. એ શ્રીધર સ્તંભોના આધારે રહેલા પાંચ વિશાળ ઘૂમટો અને રંગમંડપની અંદરની બાજુએ આવેળેલી કીર્તિમુખની પંક્તિઓ, પુષ્પ અને પાંદડાઓના શૃંગારવાળી કોરણી, દેવદેવીઓની મૂર્તિઓ તેમજ નકશીદાર છત્તાં વગેરે નજરે ચડે છે, કેટલીક મૂર્તિઓને ઘસી-છૂંદી નાખી વિદ્યુત બનાવવામાં આવી છે. સંભવતઃ શ્રીકુમારપાલ નરેશે બંધાવેલું શ્રીપાર્શ્વનાથનું બાવન જિનાલય આ જ હશે એવી સંભાવના છે.

૧. ‘તસ્મિ બવવરે ઘલહીઓ ચંદ્રપદ્મધામિપદિમા ઝંવા-સ્વિત્તવાલ્લજુતા અદિદ્રાયગલેળ ગચનપહેળ દેવપદ્મળં ગવા ॥”

— ‘વિવિધતીર્થકલ્પ’માં ‘સત્યપુરતીર્થકલ્પ’

૨. “ચૈત્યં સ્કાટિકપાર્શ્વચિન્મમકૃત સ્વર્ણેન્દ્રનીર્લંપ: ॥”

— દ્વયાશ્રય કાવ્ય (પ્રાકૃત) સર્ગ: ૨૦, શ્લો. ૯૮.

૩. ‘પ્રબંધચિંતામણિ’ (સિધી જૈન ગ્રંથમાલા) પૃષ્ઠ: ૧૦૧

ઉપર્યુક્ત મસ્જિદની પાસે જ એક દીવાલની વચમાં બે માળવાળું એક પ્રાચીન મકાન છે. તેમાં પણ જૈન મંદિરની રચનાશૈલી હુળાહૂ નિહાળી શકાય છે. આ સ્થાનને ધૂળ અને ગંદકીથી એવું વિરૂપ બનાવી દીધું છે કે એ પ્રાચીન શિલ્પ તરફ કોઈની નજર જ ન મંડાય.

નગર બહાર માર્ધપુરી નામે ઓળખાતા સ્થાનમાં પણ એવી જ રચના છે. એને જોતાં જૈનમંદિરનો મંડપ તરત ઓળખી શકાય એમ છે.

પ્રાચીનકાળનાં જૈન મંદિરો વિદ્યમાન ન હોવાનું રહસ્ય તો ઉપર્યુક્ત હકીકતને જ આભારી છે. આમ હોવા છતાં અહીં ૧૦ જિનમંદિરો મૌજુદ છે; જે મોટે ભાગે બસો-ત્રણસો વર્ષ પહેલાંની રચનાવાળાં છે કે જીર્ણોદ્ધાર કરેલી સ્થિતિમાં મૌજુદ છે. આ મંદિરોમાં કેટલાંક શિલ્પો એની પ્રાચીનતાનો ખ્યાલ આપે એવાં તો આજે પણ વિદ્યમાન છે જ. અહીંનાં બધાં મંદિરો ધૂમટખંધી રચનાવાળાં છે.

૧. બનરમાં આવેલી એક શેરીમાં ચંદ્રપ્રભુ જિનેશ્વરનું મંદિર પ્રાચીન અને દર્શનીય છે. મૂળનાયક ચંદ્રપ્રભુ તીર્થંકરની પાષાણ મૂર્તિ ૦૧૧ ફૂટ ઊંચી અને પ્રાચીન છે. બીજી પણ સુંદર આકૃતિની પ્રતિમાઓ વિદ્યમાન છે. તેમાં 'ડોકરિયા પાર્શ્વનાથ' પ્રભુની શ્યામવર્ણી રમણીય મૂર્તિ છે. એના ચમત્કાર વિશે કહેવાય છે કે, તેમના હાથમાં કોરી (કચ્છનું ચલણીનાણું) ચોટેલી છે, તે એમ બતાવે છે કે અગાઉ રાજ તેમના હાથમાંથી એકેક કોરી નીકળતી હતી પણ કોઈ કારણે એ બંધ થતાં છેલ્લી કોરી હાથમાં ચોંટી રહી. આ મંદિરમાંની ધાતુની મૂર્તિઓ અને સુંદર ઘડેલાં પરિકરોનું શિલ્પ તો અવર્ણનીય છે. કળારસિક વિદ્વાનો એ જોઈને ખરેખર આનંદ પામે છે. આ મંદિરમાં સ્ફટિકની બે પ્રતિમાઓ પણ છે.

૨. ઉપર્યુક્ત મંદિરની પાસે આવેલા શ્રીસુવિધિનાથ ભગવાનના મંદિરનું સ્થાપત્ય અને પંચધાતુની વિશાળકાય પ્રતિમાઓ અસાધારણ છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ ઉપર સં. ૧૫૨૧નો લેખ છે.

બીજા મોટા કંપાઉડમાં શ્રીમહાવીરસ્વામી, શ્રીમદ્વિનાથ, શ્રીઆદિનાથ અને શ્રીઅન્જિતનાથ ભગવાનનાં મંદિરો જીર્ણોદ્ધારથી નવાં જેવાં લાગે છે પણ અંદરની રચના જોતાં એની પ્રાચીનતા છત્તી થાય છે. આ મંદિરોના સમૂહ વચ્ચે ઊભેલો બારમા સૈકાનો એક સુંદર કારીગરીવાળો મંડપ વિદ્યમાન છે. શિલાલેખો અને પ્રાચીન અવશેષોથી ભરેલાં ભોંયરાં આ નગરમાં જૈનોની પ્રાચીન જાહેરાતોની પ્રતીતિ કરાવે છે.

આ ઉપરાંત નવા પ્રભાસપાટણમાં ત્રણ નાનાં જૈન મંદિરો છે.

હાલમાં જ એક વ્યવસ્થિત સુંદર ગોઠવણીવાળું ભવ્ય જૈન મંદિર પાંચેક લાખ રૂપિયાના ખર્ચે બંધાયું છે, જેની સુંદર રચનાની તોલે ગુજરાતનું કોઈ મંદિર આવી શકશે નહિ, એમ કહેવાય છે.* એની પ્રતિષ્ઠા સં. ૨૦૦૮ના મહા સુદિ ૬ ના રોજ કરવામાં આવશે એવી હકીકત વર્તમાનપત્રોથી જણાય છે.

સોળમા સૈકાના રાઘવ નામના શ્રેષ્ઠીએ અહીં એક તપાગચ્છીય ધર્મશાળા બંધાવી હતી એવી નોંધ એક પ્રશસ્તિમાંથી મળે છે.†

અહીં ઉપાશ્રય, ધર્મશાળા અને પાઠશાળા વગેરે છે. ૪૦૦ શ્રાવકોની વસ્તી છે.

૪. "અખંડ આનંદ" વર્ષ: ૫, અંક: ૧ માં 'સોમનાથપ્રાસાદ અને પ્રભાસતીર્થ'—લે. પ્રભાશંકર ઓ. સોમપુરા.

૫. "જૈન સત્યપ્રકાશ" ક્રમાંક: ૮૨.

૬૬. ઉના

(ક્રોડા નંબર : ૧૮૧૭-૧૮૨૨)

આજે જોને 'ઉના' નામે ઓળખીએ છીએ તેનું પ્રાચીન નામ 'ઉત્તરપુર' હતું.

ચોદમા સૈકાના ચાત્રી શ્રીવિનયપ્રભ ઉપાધ્યાયે રચેલી 'તીર્થમાળા'માં અહીં વીરપ્રભુનું મંદિર હોવાનું નોંધ્યું છે.^૧ એ પછી શ્રીહીરવિજયસૂરિના સં. ૧૬૫૨ના ભાદરવા સુદિ ૧૧ના દિવસે કાળધર્મ પામ્યાથી ઉના ગામ શુરુ તીર્થરૂપ બનેલું છે. એ સમયે અહીં જૈનોની વસ્તી ખૂબ હતી. ગામથી ૦૧ માઈલ દૂર દાદાવાડી નામે સ્થળ છે તે ૧૦૦ વીધાની જમીન સમ્રાટ અકબરે જૈન સંઘને ભેટ આપી હતી; જેમાં અત્યારે ૭૬ વીધા જમીન જૈનોના કળજમાં રહી શકે છે. તેને 'શાહીબાગ' નામે પણ લોકો ઓળખે છે. સૂરીશ્વરનો અગ્નિસંસ્કાર આ જમીન ઉપર કરવામાં આવ્યો હતો. આ સ્થળે એક વિશાળ છત્રીમાં સૂરીશ્વરની પાદુકાઓ પ્રતિષ્ઠિત છે. દેરીમાં સં. ૧૬૫૨ના કાર્તિક સુદિ પને પુષ્પવારનો લેખ ૩ ફીટ લાંબી અને ૧૧ ફીટ પહોળી શિલા ઉપર કોતરેલો છે. એ સિવાય શ્રીવિજયસેનસૂરિ, શ્રીવિજયદેવસૂરિ તથા બીજા સૂરિશ્વરોની કુલ બાર છત્રીઓ ભલી છે.

આજે અહીં જૈનોની ૨૦૦ જેટલી વસ્તી છે. જૈન ઉપાશ્રય અને એક જૈન ધર્મશાળા છે. અહીં ૬ મંદિરો છે તે બધાં ઘૂમટળાંધી રચનાવાળાં છે, અને બધાં મંદિરો કેળીવાડાના નાકે આવેલાં છે.

૧. મૂળનાયક શ્રીઆદીશ્વર ભગવાનના મંદિરમાં ૨૫ નાની દેવકુલિકાઓ અને પ્રાચીન સમયનું એક મોટું ભોંયરું વિદ્યમાન છે. આમાંનું વિશાળકાય ણિબ દર્શનીય છે.

૨-૩. મૂળનાયક શ્રીસંભવનાથ ભગવાનનાં મંદિરો છે. મૂળનાયકની સપરિકર પ્રતિમાઓ શ્રીવિજયસેનસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી છે. આમાં પ્રતિમાઓનો પરિવાર ઠીક પ્રમાણમાં છે અને કેટલીક મૂર્તિઓ લબ્ધ અને પ્રાચીન જોવાય છે.

૪. મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ સ્થાપ છે. ગૌતમસ્વામીની બે મૂર્તિઓ પણ વિદ્યમાન છે.

૫. મૂળનાયક શ્રીનેમનાથ ભગવાનનું મંદિર છે.

૬. મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરમાં ભમતીની ૧૮મી દેરીમાં એક પ્રાચીન પ્રતિમા જોવાય છે.

આ ગામ અબ્જરાની પંચતીર્થમાંનું એક તીર્થસ્થળ ગણાય છે અને અબ્જરા તેમજ દેલવાડા તીર્થોની સંભાળ અહીંનો સંઘ રાખે છે.

૬૭. દીવ

(ક્રોડા નંબર : ૧૮૨૩-૧૮૨૫)

ઉનાથી ૮ માઈલ, અબ્જરાથી ૬ માઈલ અને દેલવાડાથી ૫ માઈલ દૂર દીવ નામે ગામ દરિયા કિનારે વસેલું છે. ઘોઘલા ધર્મને નાવમાં બેસીને સામે કિનારેથી પણ જવાય છે. અહીં પોર્ટુગીઝોનું રાજ્ય છે. આ ગામ પ્રાચીન છે. 'બૃહત્કલ્પસૂત્ર'માં દીવનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. ઉત્તરાપથના એક રૂપિયાના અહીં 'સાલરક' નામના બે રૂપિયા મળતા; એમ તેના ટીકાકાર નોંધે છે.

ચોદમા સૈકાના ચાત્રી શ્રીવિનયપ્રભ ઉપાધ્યાય નોંધે છે કે—

“દીવિહી એ ક્યરિવિહાર, રિમદુજિલ્લ અદ્યુદ આદિજિલ્લ, પાસ એ પાય નમેવિ.”^૧

આ ઉપરથી જણાય છે કે અહીં શ્રીકુમારપાલ નરેશ મંદિર બંધાવ્યું હતું, જેમાં આદિજિનની અદ્યુદ મૂર્તિ હતી, અને બીજી મંદિર પાર્શ્વનાથ જિનનું પણ વિદ્યમાન હતું.

સં. ૧૬૫૦માં શ્રીહીરવિજયસૂરિ શત્રુજયની યાત્રા કરીને આ સ્થળે ચતુર્માસ માટે પધાર્યા હતા, એ સમયે અહીં જૈનોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હતી.

અહારમા સેકાના યાત્રી પં. શીલવિજયજી આ ગામનું વર્ણન કરતાં કહે છે:—

“દીવ બંદિર છે સાયરતીર, તિહાં ધરમી વિવહારી ધીર,
નવલખુ સોરવાડી પાસ, ધનવંત સેવિ લીલ વિલાસ;
ફરંગી રાજ્ય ફરિ ફર છોડ, પૂરિ પરજા ફેરાં ફોડ.”

આજે એ વસ્તી ઘટી જતાં જૈનોની વસ્તી નામશેષ બની છે. જૈનોની એક ધર્મશાળા અને ત્રણ જૈન મંદિરો એ પ્રાચીન સમૃદ્ધિના અવશેષ સમાં જોવાય છે. આ ત્રણે મંદિરો બનરમાં આવેલાં છે અને બધાં ધૂમટબંધી પદ્ધતિએ રચાયાં છે.

[૧] મૂળનાયક શ્રીનવલખા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર વિશાળ અને મુખ્ય છે. [૨] મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું અને [૩] શ્રીનેમનાથ ભગવાનનું મંદિર પણ સુંદર છે.

આ ગામ અનરની પંચતીર્થીમાં તીર્થસ્થ છે.

૬૮. દેલવાડા

(કોડા નંબર : ૧૮૨૬)

દેલવાડા સ્ટેશનથી ૦૫ માઈલ અને અનરથી ૧૫ માઈલ દૂર નાનું ગામ છે. અહીં કપોળોની વસ્તી ઠીક પ્રમાણમાં છે. કહેવાય છે કે, આ કપોલભાઈઓ બસો-અઢીસો વર્ષ પહેલાં જૈનધર્મના ઉપાસક હતા. તેમણે જ અહીં જૈન મંદિર બંધાવ્યું હતું. આજે એ ભાઈઓ વૈષ્ણવધર્મી બન્યા છે.

અહીં જૈનોની વસ્તી હવે નથી. એક જૈન ધર્મશાળા અને એક નાનું સરખું ધાબાબંધી જૈન મંદિર છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત છે.

આ ગામ પણ અનરની પંચતીર્થીમાં ગણાય છે.

૬૯. અનર

(કોડા નંબર : ૧૮૨૭)

ઉનાચી ૧ કોડા દૂર અનર નામનું તદ્દન નાનું ગામડું છે. એક કાળે આની મોટા નગર તરીકે ભારે ખ્યાતિ હતી. જૈનોનું આ કેન્દ્રધામ હતું. આ આખાદ નગર અનેક જૈન મંદિરોથી શોભી રહ્યું હતું. આ નગરની ઉત્પત્તિ વિશે દંતકથા એવી છે કે—અતિપ્રાચીન કાળમાં રઘુકુળના અજયપાલ નામના રાજાને ન્યારે અનેક રોગોએ ઘેરી લીધા ત્યારે તેનું નિવારણ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમાના ન્હવણજળથી થયું હતું. એ ઉપકારવશ થયેલા રાજાએ આ સ્થળે અજયનગર વસાવી એક મોટું જિનમંદિર બંધાવ્યું અને એ પ્રતિમાની તેમાં સ્થાપના કરી. પાછળથી આ નગર એ રાજા અને આ મંદિરગૃહના સંયુક્ત એવા ‘અનહરા-અનર’ નામે ઓળખાવા લાગ્યું.

મતલબ કે, મધ્યકાળમાં આ નગર ખૂબ આબાદ હતું અને જૈનોની વસ્તી તેમજ મંદિરોની બહુલતાથી આ નગર ઝગીઝગી રહ્યું હશે એમાં શંકા નથી. અહીંના ઉજ્જડ પ્રદેશમાંથી લગભગ ૧૫૦ જેટલી પ્રાચીન જૈન મૂર્તિઓ મળી આવી છે. એ સિવાય આજે પણ શાસનદેવ-દેવીઓની અને તીર્થંકરોની અનેક મૂર્તિઓ ખંડિત-અખંડિત દશામાં મળતી રહે જ છે. ચોરા નીચે પ્રાચીન મૂર્તિઓ દટાયેલી હોવી જોઈએ કેમકે થોડા સમય પહેલાં દેવીની મૂર્તિ નીકળેલી જે આજે પણ એક લાગમાં ઊભી છે. અહીંથી મળી આવેલી મૂર્તિઓમાંથી એક મૂર્તિ ભાવનગરના દાદાસાહેબના મંદિરમાં આજે પણ પ્રતિષ્ઠિત છે અને ખીજી શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ મુંબઈમાં છે. ગામની બહાર અજયપાલ રાજાનું સ્મરણ કરાવતાં દાડમનાં વૃક્ષો જેવાં અજયપાલ નામનાં વૃક્ષો ઊભાં છે. એનાં પાંદડાં કદી ધરમાતાં નથી. તે અનેક રોગોના ઉપદ્રવને મટાડે છે એમ કહે છે. વળી, અહીં દોઢસો જેટલી પ્રાચીન વાવો છે—આ ઉપરથી આ ગામની પ્રાચીનતા અને જાહોજલાલીની ઝાંખી સ્પષ્ટ થઈ આવે છે. ઔદમા સૈકાના યાત્રી શ્રીવિનયપ્રભ ઉપાધ્યાયે રચેલી ‘તીર્થમાળા’માં અહીંના પાર્શ્વનાથ મંદિરની નોંધ કરેલી છે.^૧ દુર્ભાગ્યે અહીં શ્રાવકનું એકે ઘર આજે વિદ્યમાન નથી.

૧. અહીં એક માત્ર લવ્ય શિખરણધી જૈન મંદિર મૌજુદ છે. એનો મૂળગભારો, રંગમંડપ અને શિખરની રચના મનોહર છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રાચીન મૂર્તિ વેળુની બનેલી છે. તેના ઉપર લાલ લેખ કરેલો હોવાથી મૂર્તિ રમણીય લાગે છે. બંને હાથ તદ્દન સાંકડા દેખાય છે. માથે લામંડળ આગળ નાગોએ કણા વિકુર્ચી છત્ર બનાવેલું છે. મૂર્તિની ઊંચાઈ લગભગ ૩ ફીટથી વધુ નથી. મૂળગભારમાં બંને પડખે જે કાઉસગિયા મૂર્તિઓ છે, તે અહીંના અજયપાલ નામના ચોરાની જમીન ખોદતાં મળી આવી હતી. તેના ઉપર સં. ૧૩૨૩ના જેઠ સુદિ ૮ ને શુક્રવારે શ્રીઉદયપ્રભસૂરિના પટ્ટાલંકાર શ્રીમહેન્દ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કર્યાનો લેખ કોરેલો છે. વળી, અહીંની ભૂમિમાંથી એકીસાથે ૨૨ મૂર્તિઓ પ્રથમ મળી આવી હતી, તેમાં શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ હતી. તેમના પરિકરની નીચે નવગ્રહ અને બાજુમાં ચક્ષુ-ચક્ષિણીની મૂર્તિઓ કોતરેલી છે. તેના નીચે સં. ૧૩૪૩ના મહા વદિ ૨ ને શનિવારે પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો લેખ મૌજુદ છે. અહીંથી એક ૩૫ રતલના વજનવાળો ઘંટ મળી આવ્યો છે; જેમાં—“શ્રીઅજારાપાર્શ્વનાથ સં. ૧૦૩૪ શા. રાયચંદ જેચંદ” એવા અક્ષરો કોતરેલા કહે છે. વળી, ખીજા ઘંટ ઉપર સં. ૧૬૬૨ નો લેખ છે. આ બધી પ્રાચીન મૂર્તિઓ અને ઘંટ વગેરે આ મંદિરમાં પધરાવેલા છે.

મંદિરની જમણી બાજુએ એક છત્રાકાર ગભારો છે ને તેની પાસે રાયણુવૃક્ષની રચના કરેલી છે. આ બંનેની વચ્ચેના સ્તૂપ ઉપર સં. ૧૬૭૮ના કાળજી સુદિ ૯ ને શનિવારનો લેખ ઉત્કીર્ણ છે.

મંદિરના ચારે દિશા અને ખૂણાઓમાં પણ શ્રીઆનંદવિમલસૂરિ, શ્રીવિજયદાનસૂરિ, શ્રીહીરવિજયસૂરિ, શ્રીવિજય-સેનસૂરિ, શ્રીમોહનમુનિ, શ્રીતત્ત્વકુશલ મુનિ અને ઉપાધ્યાય શ્રીવિદ્યાસાગર મહારાજની પાદુકાઓ પ્રતિષ્ઠિત છે.

અનુરાની પંચતીર્થોમાં આ સ્થળ મુખ્ય તીર્થધામ છે.

૭૦. ભદ્રેશ્વર [કચ્છ]

(કોઠા નંબર : ૧૮૫૬)

કચ્છમાં અંતરથી ૧૦ માઈલ દૂર વસઈ ગામ છે, ત્યાં ભદ્રેશ્વર નામે પ્રાચીન સ્થળ છે. એનું પ્રાચીન નામ ભદ્રાવતી હતું. આ નગરી ક્યારે વસી હશે એ જાણવામાં આવ્યું નથી પરંતુ એનો ઇતિહાસ બહુ જૂનો જણાવવામાં આવે છે. ‘મહાભારત’માં વર્ણવેલી યૌવનાશ્વ રાજાની નગરી તે આ જ ભદ્રાવતી હોવાનું કહેવાય છે. આ પૌરાણિક વાતોને જતી કરીએ તોયે ઐતિહાસિક કાળમાં પણ આ ભદ્રાવતી એક પ્રાચીન નગરી હતી. ભદ્રાવતીનો ઇતિહાસ અત્યારના ભદ્રેશ્વરના જૈન મંદિર સાથે ઘનિષ્ઠ સંબંધ ધરાવે છે. આજથી ૨૪૫૫ વર્ષ પહેલાં

એટલે વીર નિઃ સં ૨૩માં અહીં દેવચંદ્ર નામના એક ધનાઢ્ય શ્રાવકે આ નગરના આભૂષણસમું નગરના મધ્ય ભાગમાં જ એક સુંદર અને વિશાળ મંદિર બંધાવ્યું હતું. વિ. સં. ૧૬૩૬માં આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર થયો ત્યારે એક તામ્રપત્ર મળી આવ્યું હતું. એની પ્રાચીન લિપિને એ. ૬૫૬૫. રુડોલ્ફ હોનલેએ ઘણી મુશ્કેલીથી ઊકેલી હતી. તેમાં આ પ્રકારે પાઠ હોવાનું તેમણે શ્રીવિજયનાનંદસૂરિને જણાવ્યું હતું:—

“ ૧ દેવચંદ્રીય શ્રીપાર્શ્વનાથદેવસ્યેતો ૨૩ ॥ ”

આ મંદિરની જૂની નોંધમાં અને કચ્છની ભૂગોળમાં પણ “ વીરાત્ ૨૩ વર્ષે इदं चैत्यं संजातमिति ” એવું લખાણ છે.

આ બધાનો સાર એ કે, વીર નિર્વાણ સં. ૨૩માં શ્રીદેવચંદ્ર નામના શ્રાવકે ભદ્રેશ્વરમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યું. એ પછી લગલગ બારમા સૈકા સુધી આ મંદિરના ઇતિહાસ ઉપર કાળધેરો પડેલો પડેલો છે. અત્યારના જૈન મંદિરના એક થાંભલા ઉપર “ સં. ૧૧૩૪ ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ ના શ્રીમાલીઓએ ઉદ્ધાર કરાવ્યો ” એવો લેખ મળે છે. એ સિવાય અહીંના આશાપુરા માતાના મંદિરના એક થાંભલા ઉપર સં. ૧૧૫૮ નો લેખ અને ચોખંડા મહાદેવના મંદિરની ડહેલીના એટલામાં ચણી લીધેલા એક પથ્થરમાં સં. ૧૧૯૫ ના લેખો ઉપલબ્ધ થાય છે,^૧ જે આ નગરના સ્થાનિક ઇતિહાસમાં ઉપયોગી થાય એવા છે.

સં. ૧૪૦૫ માં શ્રીરાજશેખરસૂરિએ રચેલા ‘ પ્રબંધકોશ ’માં તેરમા સૈકાના ધોળકાના રાજા વીરધવલ અને ભદ્રેશ્વર વેલાકુલના ભીમસિંહ નામના પડિહાર રાજા વચ્ચે સુદ્ધ થયાનો પ્રસંગ આપેલો છે; જેમાં આખરે વીરધવલ રાજાની જીત થાય છે.^૨ એ ઉપરથી જણાય છે કે ભદ્રેશ્વર એ વખતે ગુજરાતના રાજાઓને આધીન હતું.

આ મંદિર અને નગરીનો ખરેખરી જોહોજલાલીનો સમય તો વિક્રમના ચૌદમા સૈકાના આરંભમાં થયેલા પ્રસિદ્ધ દાનવીર શેઠ જગદ્દશાહના કાળમાં થયો. તેમણે આ ભૂમિ ઉપર અઢળક દ્રવ્ય ખર્ચ્યાનાં પ્રમાણે ઇતિહાસમાં અંકાયેલાં છે.

જગદ્દશાહની મોટા વેપારી તરીકેની ખ્યાતિ બંદર વાટે દૂર સુદૂર દેશોમાં પંકાયેલી હતી. ભદ્રાવતીના કિનારે રોજ અનેક વહાણો લાંગરતાં ને તેમને ત્યાં વેપારીઓની ઠંઠુ જામેલી રહેતી. પશ્ચિમના ઈરાન, ઈરાક ને તુર્કસ્તાનના, પૂર્વના ચીન, જાવા, સુમાત્રા કે દક્ષિણના લંકા વગેરે દેશોમાં એમનો માલ જતો અને ત્યાંનો માલ ભદ્રેશ્વરના કિનારે ઠલવાતો. જગદ્દશાહ સમુદ્રના રાજા ગણાતા. એમને ત્યાં આવતા વેપારીઓમાં કેવળ હિંદુઓ જ નહિ પણ મુસલમાનોયે હતા. એમને માટે જગદ્દશાહે ભદ્રાવતીમાં બધી વ્યવસ્થા રાખી હતી. જગદ્દશાહ ઉદારકૃષ્ણના માનવી હતા. હિંદુઓના દર્શન કાળે એમણે હિંદુ મંદિરો અહીં બંધાવ્યાં, તેમ મુસલમાનોને નમાજ પઢવા ખાતર મસ્જિદો પણ બંધાવી હતી; એમ ‘ જગદ્દશરિત ’ ઉપરથી જણાય છે.

એ સમયે ભદ્રાવતી વાઘેલા રાજાઓના અધિકારમાં હતી. જગદ્દશાહે પોતાના સામર્થ્ય વડે તેમની પાસેથી આ નગરીનો કબજો મેળવ્યો. એ જેવા વીર હતા તેવા માનવપ્રેમી દયાળુ હતા, એમના દરવાજે હમેશાં જુદી જુદી જર્જરિયાત-વાળાઓની મેદની જામતી. કોઈ પણ માનવી એમના આંગણેથી ખાલી હાથે પાછો ફરતો નહિ. ભૂખ્યાંને ભોજન અને નવસ્થાંને વસ્ત્ર અપાતાં. એ માટે તેમણે અન્નભંડાર અને વસ્ત્રભંડાર બનાવી સત્રશાળા-દાનશાળાઓ ખુલ્લી મૂકી હતી.

કોણ જાણે કેમ, જગદ્દશાહની કસોટી કરવા કે તેમની કીર્તિ વધારવા સં. ૧૩૧૫ માં ગુજરાતમાં ભારે દુષ્કાળ પડ્યો. આ દુષ્કાળની આગાહી તેમના ગુરુ જૈનાચાર્યે કરી હતી, તેથી તેમણે સાવચેત બની પરદેશમાંથી પુષ્કળ અનાજ સંઘરી લીધું હતું. એ અનાજની વહેંચણી માટે તેમણે જુદા જુદા દેશોમાં અનેક દાનશાળાઓ ચાલુ કરી: રૈવાકાંડા, સોરઠ અને ગુજરાતમાં ૩૩; મારવાડ, ઘાટ અને કચ્છમાં ૩૦; મેવાડ, માળવા અને દાહલમાં ૪૦ અને ઉત્તર

૧. રા. સા. મગનલાલ ખખ્ખરે પોતાના સંપાદિત અને અનુદિત ‘ જગદ્દશરિત ’ની પ્રસ્તાવનામાં આ શિલાલેખોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૨. “ પ્રબંધકોશ ” પૃષ્ઠ : ૧૦૪ થી ૧૦૬.

વિભાગમાં ૧૨ એમ એમની સત્રશાળાઓ-દાનશાળાઓ હતી. વળી, તેમણે ૮૦૦૦ મુઠા અનાજ વીસલદેવને, ૧૨૦૦૦ મુઠા સિંધના હમીરને, ૨૧૦૦૦ મુઠા દિલ્હીના સુલતાનને, ૧૮૦૦૦ મુઠા માળવાના રાજાને અને ૩૨૦૦૦ મુઠા મેવાડના રાજાને અનાજના આપ્યા હતા.

દુષ્કાળમાં એમણે કરેલા આ દાનની સામાન્ય નોંધ પણ અભયળી પમાડે એવી છે. આ દાનના કારણે તેમણે આખા દેશને દુષ્કાળના કારમા પંજમાંથી ઉગારી લીધો. એક કવિએ એ દુષ્કાળ પાસે સાચું જ કહેવડાવ્યું છે કે—

“જગદુ લયતો મેલ, પનરોતેર પડું નહિ.”

જે નગરીમાં આવા દાનવીરો મોજુદ હશે એ સમયે આ નગરીની જાહોજલાલી કેવી હશે એ સહેજે કલ્પનામાં આવી જાય છે. એ પછી આ નગરનું પતન થયું હશે એમ લાગે છે. રા. મગનલાલ ખખખરના કથન પ્રમાણે ગુપ્તી-યાળીવાળા હુંગરજીએ જૂનું ભદ્રેશ્વર તોડીને નવું વસાવ્યું એ વાતને ૪૦૦ વર્ષ થઈ ગયાં.

કહેવાય છે કે, ભદ્રાવતી લાંગી પડી ત્યારે અહીંનું જૈન મંદિર એક બાવાના હાથમાં ગયું. બાવાએ પ્રભુની મૂર્તિ ઉપાડીને કોઈ ભોંયરામાં રાખી દીધી. એ પછી સં. ૧૬૨૨ માં જૈનોએ આ મંદિરનો કબજો મેળવી શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત કરી. એ પછી તે પેલા બાવાએ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ જૈનોને પાછી સોંપી. આ મૂર્તિ હાલ મંદિરની પાછળની એક દેવકુલિકામાં મોજુદ છે. સં. ૧૬૮૨ અને સં. ૧૬૮૮ ની વચ્ચે શેઠ વર્ધમાન શાહ અને પદમસીએ આ મંદિરનો ઉદ્ધાર કરાવ્યાની હકીકત ‘કલ્યાણસૂરિરાસ’માં આ પ્રકારે જણાવી છે:—

“ગુરુ ઉપદેશે કરાવીયોજી તેહનો જીર્ણોદ્ધાર, ઢાઢ લાખ કોરી ખરચોજી, તેઓએ તિહાં મનોહાર.” (હાલ : ૩૫)

કહેવાય છે કે, બીજી વાર પણ એવો પ્રસંગ આવેલો જેમાં અહીંના ઠાકોરોએ મંદિરનો કબજો કર્યો; પણ પાછળથી ઠાકોર પાસેથી જૈનોએ લઈ ને સં. ૧૬૨૦ માં રાઓ શ્રીપ્રાગ્મલજીના સમયમાં તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં આવ્યો. એ પછી સં. ૧૬૩૬ ના મહા સુદિ ૧૦ ના દિવસે માંડવીનિવાસી શેઠ મોહુસી તેજશીનાં ધર્મપત્ની બાઇ મીઠાંબાઇએ જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો છે.

આજે અનેક શિખરોથી શોભતું આ વિશાળ મંદિર, કેટલીક ધર્મશાળાઓ, શિવમંદિરના ઘૂમટના થાંભલા, દુદા વાવ અને તેની પાસે બે મસ્જિદોના બાકી રહેલાં ખંડિયેરો વગેરેનું મોટું ધામ, જેને ‘વસહી’ કહેવામાં આવે છે તે ભદ્રેશ્વર ગામથી પૂર્વમાં લગભગ અડધો માઈલ દૂર છે.

ભદ્રેશ્વરના જૈન મંદિરની રચના આજુ પરનાં મંદિરો જેવી કુશળતાભરી છે. લગભગ ૪૫૦×૩૦૦ ફીટ પહોળા-લાંબા ચોગાનની વચ્ચે આ મંદિર આવેલું છે. ચારે બાજુએ વિશાળ ધર્મશાળાઓ છે. ડાબી બાજુએ ઉપાગ્રય છે.

મંદિરની લંબાઈ-પહોળાઈ ૧૫૦×૮૦ ફીટ છે અને સમતલ ભૂમિથી એની ઊંચાઈ ૩૮ ફીટની છે. મંદિરનો ગલારો ઊંચો હોવાથી દૂરથી પણ મૂર્તિનાં દર્શન થઈ શકે છે. પ્રવેશદ્વાર કળામય નકશીવાળું છે. મૂળગભારમાં આરસની ત્રણ પ્રતિમાઓ છે. મૂળનાયક શ્રીમહાવીર ભગવાનની મૂર્તિ નીચે સં. ૧૬૨૨ નો લેખ હોય એમ જણાય છે. પરિકરમાં બે કાઉસગિયા મૂર્તિઓ છે. મૂળનાયકની જમણી બાજુએ ફણાવાળી શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પદ્માસનસ્થ મૂર્તિ છે અને ડાબી બાજુએ શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન ખિરાજે છે. આ બંને મૂર્તિઓ ઉપર સં. ૧૨૩૨ ની સાલના લેખો છે.

ચાર મોટા અને બે નાના ઘૂમટો છે. ઘૂમટની નીચે વિશાળ રંગમંડપ છે. તેમાં ૨૧૮ મોટા થાંભલાઓની રચના છે. એક સ્તંભ ઉપર ‘સં. ૧૧૩૪ વૈશાખ સુદિ ૧૫’ એટલું વંચાય છે. બીજા સ્તંભ ઉપર સં. ૧૩૨૩ અને ત્રીજા સ્તંભ ઉપર સં. ૧૩૫૮ ના લેખો કેરેલા છે. બંને તરફ અગાશીઓ છે. તેમાં આસપાસની બાવન દેરીઓનાં શિખરો અને મૂળગભારાનું ઊંચું શિખર મળીને કુલ ૫૩ શિખરોની રચના કરેલી છે.

મંદિરનો નીચલો ભાગ સૌથી જૂનો લાગે છે, બાકીનો ભાગ હાલની બાંધણી મુજબ છે. જગદ્ગુણે આ મંદિરનો ઉદ્ધાર સં. ૧૩૧૨ માં કરાવ્યો હતો એમ લાગે છે. મંદિરના ટેકા માટે કરેલી કમાનોની રચના જૂના સમયની છે. આસપાસની દેરીઓ તેરમા સૈકા પછી બંધવાઈ હોય એમ જણાય છે.

દેવળના થાંભલા કારીગરીવાળા અને લેખયુક્ત હતા પરંતુ જીર્ણોદ્ધાર સમયે ચૂનામાં આ બધું દબાઈ જવા પામ્યું છે. મંદિરના મંડપમાં દીવાલ પર અને કાચ પર આલખાયેલાં સોનેરી અને બીજા રંગવાળાં ચિત્રોમાં નેમિનાથ સગવાનની જાન, પ્રભુનો વરચોડો, તીર્થંકરોના કંથ્યાણુકો અને ઉપસર્ગની વિવિધ ઘટનાઓ સુંદર રીતે આલેખી છે.

મંદિરની નીચે એક ભોંયડું હોવાનું કહેવાય છે. તેમાં મૂર્તિઓ ભંડારી રાખવામાં આવતી હતી. હાલ એ ભોંયડું પૂરી નાખવામાં આવ્યું છે.

દર વર્ષે ફાગણ સુદિ ૩-૪-૫ નો અહીં મેળો ભરાય છે. પાંચમના રોજ મંદિર પર ધન ચડાવવામાં આવે છે.

અહીંના જૂના કિલ્લાની દીવાલો સને ૧૭૬૩ માં પાકી નાખવામાં આવી હતી અને સને ૧૮૧૦ માં મુંદ્રા ગામ વસાવવામાં આ મંદિરના પથ્થરોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો એમ કહેવાય છે.

૭૧. મુથરી

(કોઠા નંબર : ૧૮૧૨)

કુચ્છમાં અમળાસા નામે જોળખાતો તાલુકો જૈનોની દ્રષ્ટિએ મહત્વનો છે. આ તાલુકામાં આવેલાં બીજાં ગામોમાં જો કે જૈનમંદિરો છે, છતાં ૧ મુથરી, ૨ કોઠારા, ૩ જખો, ૪ નળિયા અને ૫ તેરા; આ પાંચ ગામ તીર્થસ્થળે મનાય છે. અમળાસાની આ પંચતીર્થી ગણાય છે. આ પંચતીર્થીમાં પણ મુથરીનું તીર્થ મુખ્ય છે. માંડવી બંદરથી ૨૬ માઈલ દૂર મોટર કે ગાડા (રેંકડા) દ્વારા અહીં અવાય છે.

મુથરીમાં શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈનોનાં ૨૦૦ ઘરો છે. ૬ ઉપાશ્રયો, ૪ ધર્મશાળાઓ પૈકી ત્રણ તો સાર્વજનિક ઉપયોગમાં આવે છે, ત્યારે એક ધર્મશાળા જૈન યાત્રાળુઓ માટે છે અને તેમાં બધી સગવડ મળે છે. હસ્તલિખિત પુસ્તક ભંડાર, જૈન પાઠશાળા અને કન્યાશાળા વગેરે છે.

ગામના બજારમાં શિખરબંધી જિનાલય છે. આ મંદિર બહુ મોટું તો નથી પરંતુ આ તીર્થનો મહિમા જાગતી જ્યોતિ જેવો લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ ‘વૃતકલ્લેલ પાર્શ્વનાથ’ના નામે જોળખાય છે. એ નામમાં જ આ તીર્થનું રહસ્ય છુપાયેલું છે. એ વિશે એક લાંબી કથા છે પણ એનો ભાવ સંક્ષેપમાં એ છે કે, ઉદેશી નામનો એક શ્રાવક પરગામ ભાતુ બાંધીને જઈ રહ્યો હતો, ત્યારે રસ્તામાં એને એક ગરીબ માણસનો ભેટો થયો. એની પાસે એક પોટલામાં જૈન મૂર્તિ બાંધેલી હતી. તેણે ઉદેશી શ્રાવકને એની વાત કરી. ત્યારે ઉદેશીએ એ પાર્શ્વનાથ સગવાનની મૂર્તિ ખરીદી લીધી. ઉદેશીએ ઘેર આવી એ પોટલામાં બાંધેલી મૂર્તિ તેના બાધપદાર્થના ભંડારિયામાં મૂકી રાખી. બીજે દિવસે એ ભંડારિયું જોલતાં અચાનક બાધ પદાર્થોથી ભરપૂર બની ગયેલું જોવાયું. આ દૃશ્યથી એના અચંબાની કોઈ સીમા ન રહી. એ સમયે મુથરીમાં રહેતા એક યતિજીને તેણે આ વાત કરી ત્યારે યતિજીએ એક નાની દેરી બંધાવી એ મૂર્તિની તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરી. કહે છે કે પ્રતિષ્ઠા વખતે જે સંઘવાત્સલ્ય થયું ત્યારે જે વાસણમાં ઘી રાખવામાં આવેલું તે ખૂબ વપરાયું તોયે ઘી ઓછું ન થયું. એ વાસણમાં હાથ નાખીને જોયું ત્યારે એ જ પાર્શ્વનાથ પ્રભુની મૂર્તિ એમાં જોવાઈ. એને બહાર કાઢી ફરી પ્રતિષ્ઠિત કરી ને તેનું ‘વૃતકલ્લેલ પાર્શ્વનાથ’ એવું નામ રાખવામાં આવ્યું.

આ અને એવી બીજી ચમત્કારી વાતો અહીં પ્રસિદ્ધ છે. એ ગમે તે હોય પણ આ મૂર્તિ સુંદર અને પ્રાભાવિક છે એમાં શંકા નથી. આ મંદિરની ૧૦૦-૧૧૫ વર્ષ થયાં પ્રતિષ્ઠા થઈ છે અને એ સમયથી આ ગામ દિવસે દિવસે વિકાસ સાધતું સંપન્ન બની રહ્યું છે.

મંદિરની બાંધણી અને નીચેથી લઈને શિખરસુધી કરવામાં આવેલા સોનેરી ભૂરા રંગનું કામ જોવાલાયક છે. આમાં પાષાણની ૪૮, ધાતુની ૨૩, ચાંદીની ૨૬; કુલ મળીને ૯૭ જિનમૂર્તિઓ છે. આ સિવાય ૯૫ વ્યાંદીના અને ૧૪ સર્વધાતુના સિદ્ધચક્રો છે. દેરાસરના પ્રવેશદ્વારની જમણી બાજુએ ચક્રેશ્વરી દેવી અને ડાબી બાજુએ મહાકાલી દેવીની આરસની મૂર્તિઓ દર્શનીય છે.

એકંદરે આ તીર્થના મહિમાથી આકર્ષાઈ આસપાસના ગામોમાંથી અને દૂરથી પણ યાત્રીઓ દર્શનાર્થે આવે છે અને અહીંના સંઘની સાધર્મિક લક્ષિત જોઈને યાત્રાળુઓ પુલકિત બની જાય છે.

૭૨. જખો

(કોઠા નંબર : ૧૯૧૯)

સુથરીથી લગભગ ૨૦ માઈલના અંતરે જખો નામે ગામ આવેલું છે. શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈનોનાં ૨૦૦ ઘરો છે પણ ધંધા અંગે કેટલાક લોકો બહાર ગામ રહે છે. ૧ ઉપાશ્રય, યાત્રાળુઓ માટે વિશાળ ૨ ધર્મશાળાઓ, પાઠશાળા, કન્યાશાળા વગેરે છે.

એક વિશાળ વંડામાં જુદા જુદા ગૃહસ્થોએ નવ દેરાસરોનો ઝૂમણો બાંધી જાણે શત્રુજય ગિરિની એક ટૂંક જ ઊભી કરી દીધી હોય એવો દેખાવ આ મંદિરો આપી રહ્યાં છે. આ નવ ટૂંક મળીને ‘રત્ન ટૂંક’ કહેવાય છે. (૧) આમાંનું મુખ્ય મંદિર શેઠ જીવરાજ રતનસીએ સં. ૧૯૦૫માં બંધાવી તેને પોતાના પિતાના નામથી ‘રત્ન ટૂંક’નું નામ આપ્યું છે. બાકીનાં મંદિરો તે પછી જ બનેલાં છે.

મુખ્ય મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી લગવાન છે. આ મંદિર, તેની ઉપરનાં વીંશ શિખરોની કળશ-ધ્વજોથી સૂર્યના તેજમાં જળાંકળાં થઈ રહ્યું હોય એમ દૂરથી દેખાય છે. આ મંદિરની વિશાળતા અને ઊંચાઈ એકી નથી.

બાકીના આઠ દેરાસરોમાં નીચે મુજબ મૂળનાયક લગવાન ગિરાજમાન છે. (૨) શ્રીસુવિધિનાથ, (૩) શ્રીઆદિનાથ, (૪) શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, (૫) શ્રીગોડીપાર્શ્વનાથ અને નીચે શ્રીજીરાવલા પાર્શ્વનાથ, (૬) ઉપરના ભાગમાં શ્રીગૌતમસ્વામી અને નીચે (૭) શ્રીશાંતિનાથ લગવાન અને (૮) શ્રીચંદ્રપ્રભસ્વામી.

અહીં પ્રતિમાનો પરિવાર પણ ઘણો છે. સમગ્ર મંદિરોમાં મળીને પાષાણની ૧૨૬ અને ધાતુની ૮૦ પ્રતિમાઓ છે. સિવાય સ્ફટિકની ૨ અને સુવર્ણની ૧ મૂર્તિ પણ અહીં ગિરાજમાન કરેલી છે.

૭૩. નળિયા

(કોઠા નંબર : ૧૯૨૩)

જખોથી ૧૬ માઈલ દૂર નળિયા ગામ આવેલું છે. અહીં શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજકોનાં ૨૫૦ ઘર છે, ૧ ઉપાશ્રય, યાત્રાળુઓ માટે વિશાળ ધર્મશાળાઓ, જ્ઞાનશાળા, બાલાશ્રમ, પુસ્તક ભંડાર અને દવાખાતું વગેરે છે. એકંદરે ગામ પ્રમાણમાં સારું છે.

ગામની વચ્ચે આવેલા બજારમાં એક વિશાળ મંદિર જોવાય છે. સોળ શિખરો અને ચૌદ રંગમંડપોથી શણગારેલું આ મંદિર અનુપમ શૈલા ધારી બેઠું છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રીચંદ્રપ્રભુ લગવાન ગિરાજમાન છે. આ મંદિરના નિર્માતા શેઠ નરથી નાથાનું નામ, તેમણે પાલીતાણામાં બંધાવેલી વિશાળ ધર્મશાળાથીયે સૌને જાણીતું છે. આ મંદિર સં. ૧૮૯૭માં બંધાયું છે.

આ મુખ્ય મંદિરની બાબુમાં શેઠ ભારમલ તેજશીએ સં. ૧૯૧૦માં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનું દેરાસર બંધાવ્યું છે અને તેની જ બાબુમાં શેઠ હરભમ નરશી નાથાએ સં. ૧૯૧૮માં શ્રીઅષ્ટાપદનું અન્નેડ દેરાસર બંધાવેલું છે. ત્રણેના ગભારાઓ અલગ છે પણ મંદિર એક જ ગણાય છે. મંદિરની આગળ એક વિશાળ ચોક છે. મંદિર બંધાવનાર શેઠ નરશી નાથા અને તેની પત્નીની આરસની મૂર્તિઓ મંદિરમાં મૂકેલી છે.

આ મંદિરમાં મૂર્તિઓનો પરિવાર ઘણો છે. પાપાણની ૧૧૦, ધાતુની ૨૬, ચાંદીની ૩૯, સ્ફટિકની ૧ મળીને કુલ ૧૭૬ જિનપ્રતિમાઓ છે. ૧૩૨ સિદ્ધચક્ર ચાંદીના, ૪ ધાતુના અને ૨ ચંદન કાષ્ઠના મળીને કુલ ૧૩૮ છે.

દેરાસરનો વહીવટ શેઠ નાગશી કેશવજી, શેઠ શામજી જેઠાભાઈ અને શેઠ રતશી દામજી કરે છે.

૭૪. તેરા

(કોઠા નંબર : ૧૯૨૭-૧૯૨૮)

નળિયાથી ૧૮ માઈલ દૂર તેરા નામે ગામ આવેલું છે. અહીંના મજબૂત કિલ્લાની ખ્યાતિ લોકવિદિત છે. અહીં શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજકોનાં ૧૦૦ ઘરો છે. ૧ ઉપાશ્રય, ચાત્રાણુઓ માટે ૧ વિશાળ ધર્મશાળા, મહાજનવાડી, વિદ્યાશાળા, કન્યાશાળા, પુસ્તકભંડાર વગેરે છે. અહીં બે જૈન મંદિરો છે.

૧. બબ્બરમાં આવેલું શ્રીજીરાવલા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર મુખ્ય છે. મંદિરનાં નવ શિખરોની ધત્તઓ દરથી ચાત્રીઓને આકર્ષી લે છે. ભવ્યતા અને સૌંદર્યમાં આ મંદિર બીજાં નામી મંદિરોથી ઊતરે એવું નથી. મંદિરની આસપાસ એક મોટો ચોક આવેલો છે. અહીં પાપાણની ૫૭, ધાતુની ૨૧, ચાંદીની ૩૨ મળીને કુલ ૧૧૦ જિનપ્રતિમાઓ છે. વળી, ચાંદીના ૬૪, ધાતુના ૮, સોનાના ૨ મળીને કુલ ૭૪ સિદ્ધચક્રો છે.

શેઠ હીરજી ડોસાભાઈ અને શેઠ પાસવીર રાયમલ નામના બે જૈન શ્રેષ્ઠીઓએ આ મંદિર સં. ૧૯૧૫માં બંધાવેલું છે. આ બંનેની એક મોટી પ્રશસ્તિ રંગમંડપની ભીંતમાં કેતરેલી છે.

૨. ઉપર્યુક્ત મંદિરની સામે શિખરબંધી શ્રીશામળિયા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું સુંદર મંદિર છે. મંદિરના રંગમંડપમાં કાચ ઉપર સુંદર ચિત્રકામ કરેલું છે. મંદિરમાં પાપાણની ૪, ધાતુની ૬, સોનાની ૨, ચાંદીની ૧ મળીને કુલ ૧૩ જિનપ્રતિમાઓ છે.

લગભગ ત્રણસો વર્ષ પહેલાં ગોરજી હીરાચંદ તારાચંદે આ મંદિર બંધાવેલું છે.

૭૫. કોઠારા

(કોઠા નંબર : ૧૯૩૦)

તેરાથી ૧૨ માઈલ દૂર કોઠારા નામે ગામ છે. અહીં શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજકોનાં ૭૫ ઘર છે. એક વિશાળ ધર્મશાળા ચાત્રાણુઓ માટે છે. શેઠ કેશવજી નાયક, શેઠ વેલજી માલુ અને શેઠ શિવજી નેણશી આ ત્રણ વ્યક્તિઓ તરફથી કન્યાશાળા, પાઠશાળા અને પાંજરાપોળ ચાલે છે.

ગામના મધ્ય ભાગે આવેલા બબ્બરમાં બહુ એક મોટો પહાડ ખડો કર્યો હોય એવી ઘટ્ટ બાંધણીનું જૈન મંદિર આખાયે દેશમાં વિશાળતા અને ભવ્યતામાં અન્નેડ છે. પર્વતની શિખરમાળાનું ભાન કરાવતાં એના ઉપરનાં બાર ઉત્તત શિખરો દરથીયે પ્રેક્ષકનું મન હરી લે છે. મંદિરની લંબાઈ-પહોળાઈ ૭૯×૬૪ ફીટની છે અને બિંચાઈ ૭૪

ફ્રીટની છે. મૂળગભારામાં મૂળનાયક શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની પ્રતિમા બિરાજમાન છે. આ મંદિરમાં પાપાણની ૧૩૭, ધાતુની ૫૪, ચાંદીની ૨૦, સ્કેટિકની ૧ મળીને કુલ ૨૧૨ મૂર્તિઓ અને સોનાના ૧ સિદ્ધચક્ર લુદે લુદે સ્થળે પ્રતિષ્ઠિત થયેલ છે. મંદિરમાં કાચનું કામ પ્રેક્ષણીય છે.

સં. ૧૯૧૮ માં શેઠ કેશવજી નાયક, શેઠ વેલજી માહુ અને શેઠ શિવજી નેલુશીએ આ મંદિર બંધાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. શત્રુજયગિરિ ઉપરની નવ ટૂંક પૈકીની એક ટૂંક ને ‘કેશવજી નાયકની ટૂંક’ના નામે ઓળખાય છે, તેના નિર્માતા આ ગામના વતની અને કોઠારાનું મંદિર બંધાવવામાં પણ ફાળો આપનાર પુણ્યશાળી શેઠ કેશવજી નાયક હતા. તેમણે આવાં મંદિરો બંધાવી પોતાની અનુપમ શ્રદ્ધાનો દાખલો બેસાડ્યો છે અને અનેક સખાવતો કરી શેઠ જગદુશાહના પગલે દાનવીર તરીકેની ખ્યાતિ પણ પ્રાપ્ત કરી છે.

૭૬. કટારિયા

(કોઠા નંબર : ૧૯૮૩)

ભૂજથી ભચાઉ જતી રેલ્વેના ભચાઉ સ્ટેશનથી ૧૮ માઈલ દૂર કટારિયા નામે ગામ છે. તે કોણે વસાવ્યું એ બહુવામાં નથી પરંતુ કટારિયા નામ શાથી પડ્યું એ વિશેની એક લોકકથા એવી સંભળાય છે કે, મુસલમાનોના અહીં વારંવાર થતા હુમલાથી એક પ્રસંગે એક રમણીના પતિને હુશમનોએ મારી નાખ્યો ત્યારે એ વીર રમણીએ હાથમાં કટારી લઈ રણમેદાનમાં અંપલાવ્યું. તેણે તેના પતિના ખૂનીને શોધી કાઢી, તેને થોડા ઉપરથી નીચે પટકી તેની છાતીમાં કટારી હુલાવી દીધી, ત્યારથી એ કટારીના પ્રસંગની યાદગીરીમાં આ ગામનું ‘કટારિયા’ એવું નામ લોકવિશ્રુત બન્યું છે પરંતુ એ પહેલાં પ્રાચીન કાળમાં આ એક વિશાળ નગર હતું.

અહીં શેઠ જગદુશાહના મહેલો હતા એમ પણ સંભળાય છે. એક સમયનું આ ભવ્ય નગર આજે તો એક નાના ગામડામાં રૂપાંતર પામ્યું છે. શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈનોની વસ્તી ત્રણેક ઘરની નામની જ રહેવા પામી છે. ૧ ઉપાશ્રય, યાત્રાળુઓ માટે એક વિશાળ જૈન ધર્મશાળા અને એક પુસ્તકલંડાર પણ છે. અહીં એક વિદ્યાલય સાથેનું જૈન છાત્રાલય પણ મૌલુદ છે.

“Archaeological survey of western India”માંથી એવી માહિતી સાંપડે છે કે, અહીં બબ્બરની વચ્ચે જૈન મંદિરનું ખંડિયેર વિદ્યમાન છે. આ ખંડિયેર એક મકાનનો પાયો ચણતાં મળી આવ્યું હતું. દેવકુલિકાઓના પાયા, દીવાલો અને કોરણીલયાં પથ્થરોથી જણાય છે કે, એક સમયે આ મંદિર ૫૦ ફીટના ઘેરાવામાં હતું.

આ મંદિર લોકોના મકાનોથી ઘેરાયેલું છે. બારેક ફીટ જમીનમાં દટાયેલા આ મંદિરમાં કોરણીલયાં પાંચ સ્તંભો પર ઘૂમટો છે. ઘૂમટોમાં વિવિધ પ્રકારની કોરણી છે. બીજા ઘૂમટો અને શિખર જમીનમાં દટાયેલાં છે. સલામંડપ અને પાંચ સ્તંભોમાં લટકાવેલાં તોરણોવાળું એક લોંચરું પણ છે. તેમાં પથ્થરના પગથિયાંવાળી નિસરણી બનેલી છે. આખુંયે મંદિર ૬૪ ફીટનું ઊંચું હશે એમ જણાય છે. સફેદ ખારા પથ્થરો અને ચૂનાથી આ બનાવેલું છે. મંદિર પાંચસો વર્ષ પહેલાંનું જણાય છે.

સં. ૧૯૭૮માં શેઠ વર્ધમાન આણંદજીએ જીર્ણોદ્ધાર કરાવી સુંદર અને ભવ્ય શિખરબંધી મંદિર કરાવ્યું છે. આમાં મૂળનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાનની શ્વેતવર્ણી પ્રતિમા બે હાથ ઊંચી છે, જે બાંધિયાથી લાવીને અહીં સં. ૧૯૮૮ માં પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવી છે. આ મૂર્તિના પાછળના ભાગમાં પણ ત્રણેક પંક્તિઓનો લેખ છે, જેમાં તે સમયના રાજવી અને પ્રતિષ્ઠાપક આચાર્યનો વિશેષ પરિચય જણાવ્યો હશે પરંતુ મૂર્તિને ભીંત સાથે ચૂનાથી સજ્જ કરેલી હોવાથી આખો લેખ વાંચી શકાતો નથી પણ પલાંઠી નીચે આટલો લેખ જોવામાં આવે છે:-

“શ્રીમહાવીરવિવં કારિતં પ્ર૦ આચાર્યશ્રીવિજયસિંહસૂરિજૈઃ તપાગચ્છે કટારિયાગ્રામે સં૦ ૧૬૮૬ વર્ષે વૈશાખમાસે શુક્રપક્ષે વૃત્તિયાતિથી ॥”

સત્તરમા સૈકાની આ મૂર્તિ ખરેખર સુંદર અને દર્શનીય છે પરંતુ કાન, નાકથી ખંડિત હોવાથી જીર્ણોદ્ધાર સમયે તેના ઉપર લેપ કરાવ્યો છે. કહેવાય છે કે, કટારિયા ગામની પડતી દશામાં આ મૂર્તિ ખાંદિયા લઈ જવામાં આવી હતી જ્યાં લગભગ ૧૦૮ વર્ષ સુધી એ પૂજાતી રહી. આ મૂર્તિના જ કારણે વાગડ પ્રદેશમાં આ ગામ તીર્થરૂપ મનાય છે. હમણાં હમણાં આ તીર્થની સારી નામના થઈ છે.

૭૭. ગેડી

(કોઠા નંબર : ૧૯૯૧)

કુચ્છ-વામડમાં આવેલું ગેડી ગામ ઘણું પ્રાચીન છે. કૃષ્ણકાળની વિરાટનગરીથી પણ લોકો જોળાએ છે પરંતુ એ હકીકતને ઇતિહાસનો આધાર નથી.

અહીં ૪૦ જેનોની વસ્તી, ૧ ઉપાશ્રય અને જૈન મંદિર જીર્ણવસ્થામાં છે. અગાસીબંધ શિખરયુક્ત આ મંદિરને મોટી પરસાલ છે. આગળના ભાગમાં ચાર દેરીઓ શિખરયુક્ત છે. તેમાં પમાસણ વિદ્યમાન છે. મંદિરનો વચલો ઘૂમટ ૧૬ સ્તંભોના આધારે ધનાવેલો છે.

મંદિરની લંબાઈ-પહોળાઈ ૨૮ x ૨૦ ફીટ છે. અગાસી સુધીની લંબાઈ ૧૪ ફીટ અને ઘૂમટ સુધીની લંબાઈ ૨૦ ફીટની છે.

ગર્ભગૃહમાં આરસપાથાણનાં બિંબો પ્રાચીનકાળનાં છે. વચ્ચે મૂળનાયક શ્રીમહાવીર પ્રભુની મૂર્તિ ૩ ફીટ લંબાઈ છે. મૂર્તિના નાક, હાથ, કાન ખંડિત થતાં ચૂનાથી નેડીને લેપ કરાવેલો છે. મૂળનાયકની એક બાજુએ શ્રીઆદીશ્વરની મૂર્તિ છે. તેના ઉપર સં. ૧૫૩૪નો લેખ છે અને બીજી બાજુએ શ્રીસુમતિનાથ ભગવાન છે. તેના ઉપર સં. ૧૬૨૫ નો લેખ છે. મંદિર માલાશાહે બંધાવેલું છે. એ વિશે એક કંતકથા પણ પ્રચલિત છે.

અહીં માલવ નામનો ધીનો વેપારી રહેતો હતો. એક વેળા એની દુકાને ધી વેચનારી ભરવાડણ ધીનો પાળિયો એને ત્યાં આપવા આવી. પાળિયાને ખાલી કરી નાખવાનું કહીને એ બાઈ બજારમાં સોદો લેવા લઈ. માલવે ધી તોળીને પાળિયો ખાલી કરી રાખ્યો. બાઈએ આવીને જોયું તો ધીનો પાળિયો ભરેલો જોવાયો. આથી તેણે માલવને તરત ધી તોલો લેવા જણાવ્યું. ચતુર વેપારી પાળિયા નીચેની ઈંઢાણીમાં કંઈક કરામત હોવાનું સમજી ગયો. બાઈને પેલી જૂની ઈંઢાણીને બદલે નવી ઈંઢાણી સાથે પાળિયો ખાલી કરીને આપ્યો. ઈંઢાણીમાં એવો ગુણ હતો કે તેના ઉપર મૂકેલું ખાલી વાસણ ધીથી ભરાઈ જતું. એ રીતે માલવ ખૂબ ધનાઢય બની ગયો.

કહે છે કે, એક સમયે અણહિલવાડ પાટણમાં એક ગૃહસ્થને ત્યાં જમણવારનો પ્રસંગ હતો. તેમાં ધીની જરૂર પડતાં માલવે આ કરામતથી તેને ધી પૂરું પાડ્યું. એ ગૃહસ્થે માલવને ધીના જે પૈસા આપ્યા તે દ્વારા માલવે આ મહાવીરસ્વામી ભગવાનનું મંદિર બંધાવ્યું. એ સિવાય માલવ વાવ અને માલસર તળાવ પણ એણે જ બંધાવ્યાં છે.

કંથકોટ:—

અંજારથી ઉત્તર-પૂર્વ ૩૬ માઈલ કંથકોટ નામે સ્થળ છે. કંથકનાથ યોગીના નામ ઉપરથી અહીં પુરાતન કિલ્લો કંથકોટ નામે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો. જામ લાખા ધૂરાણના પૌત્ર જામ સાહે આ કિલ્લો બંધાવેલો છે અને તેમાં કંથકનાથ યોગીનું મંદિર પણ ચણાવ્યું છે. કિલ્લો મજબૂત પથ્થરોથી બાંધવામાં આવ્યો છે. કુચ્છ બહારના રાજાઓ ન્યારે શત્રુઓના હુમલાથી ભયગ્રસ્ત સ્થિતિમાં આવી પડતા ત્યારે આ કિલ્લાનો આશ્રય લેતા. મૂલરાજ સોલંકી અને લીમદેવ પોતાની જાત બચાવવા આ કિલ્લામાં છુપાયા હતા. એક વખતનો આ અજોડ કિલ્લો આજે તો જીર્ણોદ્ધાર અવસ્થામાં જોવાય છે.

અહીં સોળ થાંભલાવાળું ભગવાન મહાવીરસ્વામીના પુરાતન મંદિરનું ખંડિયેર છે. આ મંદિર કોણે બંધાવ્યું

એ વિશે શ્રીદલપતરામ પ્રાણીજન ખજાને “ Archaeological Survey of Western India ”માં આ મંદિરમાંથી મળી આવેલા શિલાલેખો ઉપરથી માહિતી આપી છે. મંડપના સ્તંભ ઉપર કેરેલા એક ત્રુટિત શિલાલેખ ઉપરથી સં. ૧૩૪૦માં આ મંદિરના બંધાવનાર તરીકે આમ્રદેવના પુત્રો નામે લાખા અને સોલ્હાનાં નામો જાણી શકાય છે. ચૂનાના પ્લાસ્ટર ઉપર આમ્રદેવના પુત્ર પાસિલનું નામ જણાવેલું છે. મંડપના એક સ્તંભ ઉપરના લેખનો અંશ વંચાય છે એ મુજબ સં. ૧૩૨-(?) શ્રાવણ સુદિ પને સોમવારે શ્રીમાળી જ્ઞાતિના આમ્રદેવ એટલું વંચાય છે. લેખ તૂટેલો હોવાથી તેના પુત્રોનાં નામ જાણી શકાતાં નથી.

ચૌદમા સૈકામાં શ્રીસર્વાનંદસૂરિએ ‘જગદ્ગચરિત’ રચ્યું તેના ઉપરથી જણાય છે કે જગદ્ગુણાહના પૂર્વજોની પાંચ પેઢીઓ કુંથકાટમાં નિવાસ કરતી હતી. છેવટે જગદ્ગુણાહના પિતા સોલ્હા ભદ્રેશ્વરમાં સં. ૧૨૭૦માં રહેવા માટે ગયા અને ત્યાં સ્થિર થયા. જગદ્ગુણાહના કાકાઓ વગેરે અહીં ૧૪મા સૈકા સુધી નિવાસ કરતા હતા; જેમણે આ મંદિર બંધાવેલું શિલાલેખથી પુરવાર થાય છે.

સીકરા:—

કચ્છમાં આવેલું સીકરા ગામ ક્યારે વસાયું એ જાણવામાં નથી. અહીં ઘણા પાળિયાઓ મૌલુદ છે તેમાંના એક પાળિયા ઉપર સં. ૧૦૬૦ની સાલ વંચાય છે.

અહીં એક કળામય જૈન મંદિરનું ખડિયેર વિદ્યમાન છે. આ મંદિર સં. ૧૭૭૩માં બંધાવાયું હતું. સં. ૧૮૪૨માં ત્યારે માળિયાના મિયાણાઓ ઘણા ઉપદ્રવ કરી રહ્યા હતા ત્યારે આ મંદિરના મૂળનાયક શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામીની મૂર્તિ અધોર્ધ ગામે લઈ જવામાં આવી. મંદિરમાં એક શિલાલેખ પણ જોવામાં આવે છે.

★

૭૮. તારંગા (ગુજરાત)

(કોડા નંબર : ૨૦૧૩-૨૦૨૦)

ગુજરાતમાં પહાડ પરનાં તીર્થોમાં તારંગા વિશિષ્ટ તીર્થસ્થળ છે. વિ. સં. ૧૨૪૧ માં શ્રીસોમપ્રભાચાર્યે રચેલા ‘કુમારપાલ પ્રતિબોધ’ થી જાણવા મળે છે કે, જેણી વત્સરાજ નામના બૌદ્ધધર્મી રાજાએ અહીં તારાદેવીનું મંદિર બંધાવેલું ત્યારથી આ સ્થળ ‘તારાપુર’ નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું. એ પછી આર્ય ખપુટાચાર્ય (વિક્રમની પહેલી શતાબ્દી)ના ઉપદેશથી તે રાજા જૈનધર્મી બન્યો ત્યારે તેણે જ અહીં જિનેશ્વરદેવની શાસનાધિષ્ઠાત્રી સિદ્ધાચિકાદેવીનું મંદિર બંધાવી જૈનોના તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધિ આપી.^૧ એ પછીનો લગભગ તેરમા સૈકા સુધીનો આ તીર્થનો ઇતિહાસ અંધકારમાં છે.

તેરમા સૈકામાં તારંગાગિરિ ઉપર બંધાયેલો બાવન દેવકુલિકાવાળો ઉત્તુંગ દેવપ્રાસાદ આજે પણ જૈનાચાર્ય શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ અને ગૂર્જરનરેશ કુમારપાલની લગભગ ૮૦૦ વર્ષ પહેલાંની કીર્તિગાથા સંલગ્નાવતો અડગ ઊભો છે. તેને આજ સુધી આવો ગરવો અને સુરક્ષિત બનાવી રાખવા માટે કેટલાયે દાનવીર જૈન શ્રેષ્ઠીઓએ તેમાં સંસ્કારો-ઉદ્ધારો કરીને વિસ્તાર્યો પણ છે. આ રીતે જોતાં અહીં બૌદ્ધ અને જૈન સંસ્કૃતિનો સુલભ સંગમ થયેલો જોવાય છે. આમાં કેટલાયે યોગીઓ, મુનિઓ અને ભાવુકોની સ્મૃતિઓ જડાયેલી પડી છે એથી જ એ વંદનીય તીર્થરૂપ બન્યો છે.

પ્રાચીન જૈન પ્રબંધો અને તીર્થમાળાઓમાં તારંગાને તારઉર, તારાવરનગર, તારણુગિરિ, તારણુગઢ વગેરે નામોથી ઉલ્લેખવામાં આવ્યો છે. આ નામો ઉપરથી તારંગા નામ કેમ બન્યું એ સમજાતું નથી. સંભવ છે કે,

૧. “ શ્રીવીરસુકિતઃ શતચતુષ્ટયે ચતુરસ્રીતિસંયુકે । વર્ષાણાં સમજાવત, શ્રીમાનાચાર્યપટ્ટગુહઃ ॥૭૯॥ ”

—‘ પ્રભાવકચરિત ’માં ‘ શ્રીવિજયસિંહસૂરિ પ્રબંધ ’

૨. “ તારાદ વુદ્ધદેવીઃ મંદિરં તેજ કારિયં પુલ્લં । આશ્વજિરિમ્મિ તઓ મન્નદ તારાહરં તિ હમો ॥

તેજેવ તત્તય પચ્છા મવળં સિદ્ધાદ્યાઃ કારવિયં ।

—“ કુમારપાલ પ્રતિબોધ ”માં “ આર્યખપુટાચાર્ય કથા ” પૃ. ૪૪૩

તારંગામ ઉપરથી અપ્રખ્ય થઈને તારંગા થયું હશે.

મહેસાણાથી આવતી રેલ્વે લાઈનમાં તારંગા હીલ છેલ્લું સ્ટેશન છે. પહેલાં આ સ્ટેશન પર વસ્તી જેવું નહોતું પરંતુ હાલમાં ધર્મશાળાઓ અને મોઢીઓની દુકાનો થઈ છે. સ્ટેશન સામે જ શ્વેતાંબર અને દિગંબર યાત્રાળુઓ માટે અલગ અલગ બે ધર્મશાળાઓ છે.

તારંગા ઉપર ચડવાના ત્રણ માર્ગો છે. એક ધુડિયા ધક્કાનો, બીજો ધારણ માતા તરફનો અને ત્રીજો ટીંબા ગામ બાજુનો. પહેલો માર્ગ ટૂંકો પણ ચડવામાં કઠણ છે ન્યારે બીજા માર્ગો તદ્દન સરળ છે. આ બંને માર્ગો કિલ્લાના દ્વારની ટેકરી નીચે લેગા થાય છે. ત્યાંથી પગથિયાં ગોઠવેલાં છે. દ્વારમાં પ્રવેશ કર્યા પછી તદ્દન સપાટ ભૂમિ છે. ધુડિયા ધક્કાવાળો આખો માર્ગ દક્ષિણની ટેકરીઓની તળેટીમાં જ છે, જે પાણીના પ્રવાહનું વહન કરી રહ્યો છે. આ પહાડની રચના લગભગ ઇંડરના પહાડ જેવી છે.

સ્ટેશનથી તારંગાની તળેટી લગભગ ૨ માઈલ દૂર છે. રસ્તો કાચો હોવા છતાં ધોરી ગાડામાર્ગ છે, જેને ધુડિયા ધક્કાનો માર્ગ કહે છે. તળેટીમાં વિશ્રાંતિ લઈ શકાય એવી શ્વેતાંબર અને દિગંબરની બે નાની ધર્મશાળાઓ છે. તળેટીથી તારંગા પહાડનો ચડાવ એક માઈલનો છે.

પહાડ પર શ્વેતાંબરોનાં ૫ મંદિરો અને ૫ દેરીઓની ટૂંકો છે. એક ધર્મશાળા અને તેમાં પુસ્તકાલય છે. દિગંબરોનાં પણ ૫ મંદિરો, ૭ દેરીઓ અને ધર્મશાળા છે.

પૂર્વ દ્વારથી પ્રવેશ કરતાં ડાબી બાજુએ શ્રીઅન્નિતનાથ મંદિરની સન્મુખ આશરે ત્રણ ફીટ ઊંચાઈવાળી એક દેરીમાં કીર્તિસ્થંભ વિદ્યમાન છે. તેના ઉપર કુમારપાલના છેલ્લા વર્ષ સમયનો લેખ આ પ્રકારે વંચાય છે:—

“સં. ૧૨૩૦ વર્ષે ફાગણ વદિ ૩ વવેળ મે અમલ(મયે)ન ॥”

શ્વેતાંબરોનાં પાંચ મંદિરોમાં શ્રીઅન્નિતનાથ ભગવાનનું મંદિર કોટથી ઘેરાયેલું ઉન્નત અને વિશાળ છે.

૧. પગદંડીથી ઊંચે પહોંચતાં જ ‘અન્નિતનાથ વિહાર’ નામે ઓળખાતું મંદિર દૃષ્ટિગોચર થાય છે. આ મંદિર બંધાવવા માટે કુમારપાલ નરેશે યશોદેવના પુત્ર દંડનાયક અભયને આદેશ કર્યો હતો.^૩

‘પ્રભાવક ચરિત્ર’માં ઉલ્લેખ છે કે, કુમારપાલ રાજાએ અભોરાજ ઉપરની ચડાઈ વખતે ભગવાન અન્નિતનાથની જે માનતા માની હતી તેની પૂર્તિ રૂપે તેણે તારંગા ઉપર ૨૪ ગજ ઊંચું મંદિર બંધાવ્યું અને તેમાં ૧૦૧ આંગળ (ઈંચ) પ્રમાણની પ્રતિમા સ્થાપન કરી હતી.^૪

‘પુરાતન પ્રબંધસંગ્રહ’ના ઉલ્લેખથી જણાય છે કે, ન્યારે અન્યપાલે જૈનમંદિરોને ધરાશાયી કરવા માંડ્યાં ત્યારે વસાહ અને આલડ નામના મુખ્ય શ્રેષ્ઠીઓએ સંઘને એકત્રિત કરી કુમારપાલે બંધાવેલાં મંદિરોને અન્યપાલથી બચાવવા માટે શો ઉપાય કરવો તેની વિચારણા કરતાં એ સમયના સીલનાગ નામના અધિકારીને મળીને બાકી રહેલા તારંગાના મંદિરોને બચાવવા માટે નિવેદન કર્યું. સીલનાગે ચુકિત વાપરીને તારણગઢનું મંદિર અને બીજાં મળીને ચારેક મંદિરો બચાવી લીધાં હતાં.^૫

આ મંદિર બત્રીશ માળનું ઊંચું બંધાવેલું હતું એમ પણ કહેવાય છે. આજે તો ત્રણ-ચાર માળનું જ વિદ્યમાન છે. મંદિરને પહેલી નજરે નિહાળતો કલાભ્યાસી શિલ્પીએ થોડેલી શિલ્પશાસ્ત્ર મુજબની સર્વાંગ સુંદર રચનાની પ્રમાણસરતા પામી જાય છે. શિલ્પીએ આલેખેલી જગતીની ઊંચાઈ, જડંબો, પદ્મો, કણી, અંતરણી, ગ્રાસપટ્ટી, કુંભો,

૩. “તત્ત્વ મમાણ્ણેણં અજિર્વાર્જિર્ગદ્દસ મંદિરં તુંગં । દંડાદિવચ્ચમયેણં જસદેવણુણ નિમ્મિવિયં ॥”

—“કુમારપાલ પ્રતિભાષ”માં “શ્રીઆર્યબુદ્ધાચાર્ય કથા” પૃ. ૪૪૩

૪. “પ્રભાવકચરિત”માં “શ્રીહિમચંદ્રચરિત્ર પ્રબંધ” શ્લોક: ૭૨૦ થી ૭૨૪.

૫. “પુરાતન પ્રબંધસંગ્રહ”માં ‘અન્યપાલ પ્રબંધ’ પૃષ્ઠ: ૪૭.

કળશો વગેરે સ્વરૂપો શિલ્પીય નિયમ મુજબ બરાબર યોજના છે. મંદિરમાં પાથરેલું કલાલેખન સાદું છતાં સુઘડ અને વિવિધતાવાળું હોવાથી મનોહર લાગે છે. સોલંકીકાળની સૌંદર્યકળાનો આ ઉત્તમ નમૂનો શિલ્પીય યોજનાનો આદર્શ અભ્યાસી આગળ ખડો કરે છે. અલખત્ત, એમાં પાછળથી થયેલાં સંસ્કરણો પણ અભ્યાસીની નજરે અછતાં રહેતાં નથી. સત્તરમા સૈકામાં થયેલા શ્રીમદ્ધલદાસ કવિ 'કુમારપાલરાસ'માં કહે છે કે, આ મંદિરના શિખરને કોઈ ક્ષતિ પહોંચી નથી એટલે એ પ્રાચીન કાળનું હોવાનું કહે છે; પરંતુ મંદિરનું શિખર ખારમી સદી જેટલું પ્રાચીન જણાતું નથી. દેવળની આબુખાબુએ બાંધેલી દેવકુલિકાઓ કોઈ વિનાશને લોગ બનેલી પ્રતીત થાય છે. એનો નાશ કરતાં બચી ગયેલી એક દેવકુલિકા જમીનનું માપ કરતાં દિગંબરોના કબજામાં ગયેલી દેવકુલિકા સુધી નજ છે. આને તે દિગંબરોના કબજામાં હોવાથી વચ્ચે ભીંત ચણી લીધેલી છે.

પ્રાસાદનો મંડોવર અને શિખર ભાતભાતની કોરણીથી ભરેલાં છે. મંદિરની પાછળ ૬૪ દીવાલમાર્ગો છે, જેમાંની એકે દીવાલ નકશી વિનાની નથી. એમાં ચક્ષો, ગંધવો અને નર્તિકાઓની ભાવનાત્મક સૃષ્ટિ ઊભી કરી મૂર્તિરૂપ આપવામાં મણા રાખી નથી. આબુનાં મંદિરો જેવી ઝીણી કોરણી ન હોવા છતાં એની ભવ્યતા આંખને આંજ દે એવી તો છે જ. ખરેખર, આ મંદિરની ઊંચાઈ અનોઝ છે.

મંદિરને ૨૩૦ ફીટ જેવડો લાંબો-પહોળો ચોક મળી ગયો છે. ચોકની બહાર મધ્યમાં ૧૪૨ ફીટ ઊંચું, ૧૫૦ ફીટ લાંબુ અને ૧૦૦ ફીટ પહોળું ભવ્ય મંદિર ગોઠવાયેલું છે. લગભગ ૬૩૬ ફીટનો ઘેરાવો આ મંદિરે રોકી લીધો છે. સમગ્ર મંદિર ખારા પથ્થરથી બાંધવામાં આવ્યું છે. છંટ અને ચૂનાનું મિશ્રણ એવું સપ્રમાણ શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ કરવામાં આવ્યું છે કે આને ૮૦૦ વર્ષ વીત્યાં છતાંયે મંદિરની કોઈ સામગ્રીને આંચ આવવા પામી નથી.

મંદિરનું મુખ અને દરવાજો પૂર્વાભિમુખ છે. દરવાજામાં પ્રવેશ કરતાં અંધિકા માતા અને દ્વારપાલની મૂર્તિઓનાં દર્શન થાય છે. મંદિરમાં પ્રવેશ કરવાના ત્રણે દિશાએ ત્રણ પ્રચંડ દરવાજાઓ છે. દરેક દરવાજાને ત્રિશાખા-દ્વાર છે અને પ્રવેશદ્વારના ઉંબરમાં બંને બાજુએ ગ્રાસમુખ છે. પગથિયાં આરસનાં પણ સાદાં છે.

મંદિરના સિંહદ્વાર પાસે એક વિશાળ અગ્રમંડપ મંત્રી વસ્તુપાલે બાંધાવ્યો હતો અને તેમાં બે બાજુએ બે વિશાળ ગવાક્ષો બનાવી ભગવાનની મૂર્તિઓ સ્થાપી હતી પરંતુ એ સ્થાપના અત્યારે વિદ્યમાન નથી. માત્ર લેખ સાથેનાં આસનો મોબુદ છે. એ લેખ આ પ્રકારે છે:—

“ ૐ સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમ સંવત્ ૧૨૮૪ વર્ષે ફાગુણ શુદ્ધ ૨ રવો શ્રીમદ્ગણિહિલપુરવાસ્તવ્યપ્રાગ્વાટાન્વયપ્રભૂ(સૂ)ત ઠં શ્રીચંડ-પાત્મજ ઠં શ્રીચંડપ્રસાદાંગજ ઠં શ્રીસોમતનુજ ઠં શ્રીઆશારાજનંદનેન ઠં શ્રીકુમારદેવીકુક્ષિસંભૂતેન મહં શ્રીઘણિગ મહં શ્રીમાલ-દેવયોરનુજેન મહં શ્રીતેજ:પાલાગ્રજન્મના સંઘપતિમહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલેન આત્મન: પુણ્યામિદ્વદ્વયે રૂપ શ્રીતારંગપર્વતશ્રોબજિત-સ્વામી(મિ)દેવચૈત્યે શ્રીઆદિનાથદેવજિનર્વિવાલંકૃતસ્વત્તકમિદં કારિતં ॥ પ્રતિષ્ઠિતં ઓનાગેન્દ્રગચ્છે મદ્યારકશ્રીવિજયસેનસૂરિમિ: ॥ ”

બીજો લેખ શ્રીઆદિનાથ ને બદલે શ્રીજેમિનાથ ભગવાનના નામ સિવાય બધો અક્ષરશ: ઉપર મુજબ છે.

મંદિરમાં મૂળગભારો, ગૃહમંડપ, રંગમંડપ અને છ ચોકીઓની વિભાગરચના કરવામાં આવી છે. રંગમંડપમાંથી મૂળગભારામાં જવા માટે બે નાના દરવાજાઓ મૂકેલા છે. તે પછી જ મૂળગભારાનું પ્રવેશદ્વાર આવે છે. મૂળગભારો ૧૮ ફીટ લાંબો અને ૨૩ ફીટ પહોળો છે. આખોયે ગભારો મકરાણાના આરસથી મઢેલો છે.

મૂળગભારામાં મૂળનાથક તરીકે શ્રીઅન્જિતનાથ ભગવાનની મૂર્તિ બિરાજમાન છે. આ મૂર્તિ ૧૫ હાથની ઉત્તત અને મનોહર છે. તેની બંને બાજુએ લાકડાની નિસરણી મૂકેલી છે. તે પર ચડીને મસ્તકે પૂજ થઈ શકે છે. આસપાસ પંચતીર્થીનું ભવ્ય પરિકર છે. મૂળનાથકની પલાંઠી ઉપર ટુંકો લેખ છે પણ તેનો ઘણોખરો ભાગ અત્યારે ઘસાઈ ગયો છે. કહેવાય છે કે, થોડાં વર્ષો ઉપર લેખ ઉતારાવ્યો ત્યારે લેખ ઉતારનારે એ લેખને બેદરકારીથી ઘણો ઘસી નાખ્યો છે. મુનિરાજ શ્રીજયંતવિજયજીએ એ લેખ આ પ્રમાણે વાંચ્યો છે:—

“પોમદેવભાર્યા જીમળ....શ્રેયોર્થ.....સૂરિમિ: જીયાત્ ॥ ”

૧. “ જૈન સત્યપ્રકાશ ” વર્ષ: ૨, અંક: ૨, લેખાંક: ૮

પરંતુ મને એ લેખ આ પ્રકારે મળ્યો છે:—

“...સં૦ ગોવિંદેન માર્યાં જાય....સ્વકુટુંબયુતેન શ્રેયોર્થ....સૂરિભિઃ ॥ આચંદ્રાર્કં જીયાત....॥”

મને પ્રાપ્ત થયેલા આ શિલાલેખને સમર્થન કરતી આ લેખ વિશેની નોંધ એક હસ્તલિખિત પોથીમાં^૭ આ પ્રકારે મળી આવે છે:—

“સં૦ ૧૪૭૯ શ્રી જ....પં. (સં) ગોવિંદેન માર્યાં જાયલદે....પ્રમુખ કુટુંબયુતેન શ્રેયા(યો)ર્થ...સૂરિભિઃ ॥”

—સં. ૧૪૭૯માં સંઘવી ગોવિંદે, પોતાની ભાર્યા જાયલદે વગેરે કુટુંબની સાથે કલ્યાણ માટે શ્રીઅજિતનાથ ભગવાનની મૂર્તિ ભરાવી અને તેની [શ્રીસોમસુંદર]સૂરિના હાથે [પ્રતિષ્ઠા કરી.]

આ ઉલ્લેખને પં. પ્રતિષ્ઠાસોમે સં. ૧૫૫૪માં રચેલા ‘સોમસૌભાગ્યકાવ્ય’ના સાતમા સર્ગના વિસ્તૃત વર્ણનથી સમર્થન મળે છે. એ વર્ણનના આદિ-અંતના ઉપયોગી શ્લોકો અહીં નોંધીએ છીએ, જેથી ઉપયુક્ત હકીકતનો ખ્યાલ આવી શકે.

“ચિત્તેઽન્યદેતિ વિમર્શં સ દીર્ઘદર્શી, શ્રીતારણેઽસુરચમૂવિનિવારણેઽદ્રો ।

સંસ્થાપયમિ ગુરુવિન્મમહં વિલમ્બસુત્સૃજ્ય નવ્યમજિતસ્ય જિનેશ્વરસ્ય ॥ ૪૨ ॥

પ્રાપ્તેઽથ લગ્નસમયે તપગચ્છસૂરિઃ, શ્રીસૂરિમન્ત્રપદસંસ્મરણૈકતાનઃ ।

વિમ્વે વ્યવાદજિતતીર્થકૃતઃ શિલાકાન્યાસેન નાશિતરજાઃ પ્રવરપ્રતિષ્ઠામ્ ॥ ૪૩ ॥”

—એક દિવસે તે દીર્ઘદર્શી [ગોવિંદ શ્રેષ્ઠી]એ વિચાર કર્યો કે, અસુરોના સૈન્યને નિવારણ કરનારા તારણગિરિ ઉપર શ્રીઅજિતનાથ પ્રભુનું નવીન મોટું ગિંબ વિલંબ કર્યા વિના સ્થાપન કરું.

—જ્યારે લગ્નવેળા આવી ત્યારે જેમનો રમેશુભુ નાશ પામ્યો છે એવા તપગચ્છના શ્રીસોમસુંદરસૂરિએ શ્રીસૂરિ-મંત્રના પદ-ધ્યાનમાં એકતાન બની જઈ શ્રીઅજિતનાથ પ્રભુના ગિંબની અંજનશલાકા વડે પ્રતિષ્ઠા કરી.

અંથાના આ ઉલ્લેખો શિલાલેખને સમર્થક અને પૂરક બને છે. આ ઉપરથી આપણને એ હકીકત સાંપડે છે કે, ઈંદરના રહેવાસી શ્રેષ્ઠી ગોવિંદે આ તીર્થનો ઉદ્ધાર સં. ૧૪૭૯માં કરાવ્યો હતો. એ ઉપરાંત તેમણે નવ ભારપદ (ભારવટ) ચડાવ્યા અને સ્તંભો પણ કરાવ્યા હતા.

શ્રોવિજયસેનસૂરિએ કેટલાંક તીર્થોના ઉદ્ધાર કરાવ્યા તેમાં તારંગાના મંદિરનો પણ ઉલ્લેખ છે અને એ ઉદ્ધારનો સં. ૧૬૪૨ના અષાઠ સુદિ ૧૦નો લેખ મૂળ દેવળના દક્ષિણ દ્વારની ભીંત ઉપર વિદ્યમાન છે. મૂળનાયકની બંને બાજુએ ખૂણામાં એકેક મૂર્તિ છે. એ બંને મૂર્તિઓના પરિકર ઉપર આ પ્રકારે લેખો ઉત્કીર્ણ છે:—

(૧) “ૐ સંવત્ ૧૩૦૪ દ્વિતીય જ્યેષ્ઠ સુ૦ ૧ સોમે સા૦ ધનચંદ્રસુત સા૦ વર્દ્ધમાન તત્સુત સા૦ લોહદેવ સા૦ આસધર સા૦ ચેહલસુત સા૦ સુવનચંદ્રપદ્મચંદ્રપ્રમૃતિકુટુંબસમુદાયશ્રેયોર્થ શ્રીઅજિતનાથવિંબં કારિતં । પ્રતિષ્ઠિતં વાદો શ્રીધર્મવોષસૂરિ-પટ્ટક્રમાગતૈઃ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિશિષ્યૈઃ સુવનચંદ્રસૂરિભિઃ ॥

(૨) ૐ સં૦ ૧૩૦૫ આષાઠ વદિ ૭ શુક્રે સા૦ વર્દ્ધમાનસુત સા૦ લોહદેવ સા૦ આસધર તથા સા૦ સુવનચંદ્ર પદ્મચંદ્રેઃ સમસ્તકુટુંબશ્રેયોર્થ શ્રીઅજિતનાથવિંબં (વિંબં) કારિતં । પ્રતિષ્ઠિતં વાદોશ્રીધર્મવોષસૂરિપટ્ટક્રમાગતૈઃ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિશિષ્યૈઃ શ્રીસુવનચંદ્રસૂરિભિઃ ॥”

આ બંને લેખો પૈકી પહેલો સં. ૧૩૦૪ના બીજા જેઠ સુદિ ૯ ને સોમવારનો છે અને બીજો લેખ સં. ૧૩૦૫ના

અપાઠ વદિ ૭ ને શુક્રવારનો છે. બંને મૂર્તિઓ ભુવનચંદ્ર અને પદ્મચંદ્ર વગેરે કુટુંબ સમુદાયે મળીને ભરાવી છે. બીજા લેખમાં શ્રીધર્મધોષસૂરિના શિષ્ય દેવેન્દ્રસૂરિનું નામ વધારે છે. બંનેના પ્રતિષ્ઠાપક આચાર્ય શ્રીભુવનચંદ્રસૂરિ છે.

આ પ્રાચીન પરિકરોમાં ગોઠવેલી મૂર્તિઓ પાછળથી સ્થાપન કરી હોય એવી સંભાવના થાય છે.

નીચેના ભાગમાં બંને બાજુએ ખૂણામાં એકેક મોટી સુંદર કાઉસગિયા પ્રતિમાઓ છે. તે બંને ઉપર આ પ્રમાણે લેખો વંચાય છે:—

(૧) “ ॐ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીકોરંટકગચ્છે શ્રીપાર્શ્વનાથચૈત્યે સંવત્ ૧૩૫૪ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૨ સોમે પ્રાગ્વાટજ્ઞાતિ(ત્રીય)વ્યં
લક્ષ્મણાન્વયે વ્યં યશોરાજપૌત્રેણ વ્યં યશોવીરપુત્રેણ જગસીહજોલાનુજે[ન દેવસિંહસહિતસંઘપતિયાપનેન]....શ્રેયોર્થ શ્રીમહા-
વીરમુલ્ય દ્વાદશવિવપટ્ટકં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં.... ॥

(૨) ॐ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીકોરંટકગચ્છે શ્રીપાર્શ્વનાથચૈત્યે સંવત્ ૧૩૫૪ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૨ સોમે પ્રાગ્વાટજ્ઞાતિ(ત્રીય)વ્યં
લક્ષ્મણ । યશોરાજપૌત્રેણ યશોવીરપુત્રેણ જગસીહજોલાનુજેન દેવસીહ....ત વ્યં સંઘપતિયાપનેન મગિની હીરુશ્રેયોર્થ શ્રીઆદિ-
નાથાદિદ્વાદશ[વિવપટ્ટકં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં]..... ॥ ”

આ બંને લેખો એક જ વ્યક્તિના છે. બંનેમાં મૂળનાયકનાં નામ લિખ્ત લિખ્ત છે અને જેના શ્રેય માટે તે ભરાવામાં આવી છે તે વ્યક્તિઓનાં નામ જુદાં જુદાં હોવાનું જણાય છે.

આ બંને કાઉસગિયા ખેરાલુ અને પાલનપુરની વચ્ચે (પાલનપુરથી ૧૪૦ માઈલ અને ખેરાલુથી ૧૦૦ માઈલ દૂર) આવેલા સલમકોટ નામના ગામથી ૦૦ માઈલ દૂર રહેલા જૂના સલમકોટથી અથવા તેની આસપાસની જમીન માંથી થોડાં વર્ષો પહેલાં નીકળી આવ્યા હતા. ત્યાંથી લાવીને અહીં પધરાવવામાં આવ્યા છે. આ બંને કાઉસગિયાની વચ્ચે મૂળનાયકના સ્થાને એકેક મોટી ઊભી જિનમૂર્તિ બનેલી છે અને તે બંનેમાં મૂળ મૂર્તિની બંને બાજુએ તથા ઉપર થઈને બીજી નાની નાની અગિયાર—અગિયાર જિનમૂર્તિઓ બનેલી હોવાથી લેખમાં આને દ્વાદશવિવપટ્ટક નામે ઉલ્લેખ કરેલો છે.

મૂળભાગની આસપાસ પ્રદક્ષિણાપથ છે. તેમાં હવા—ઉભય માટે ત્રણ બારીઓ મૂકેલી છે. મૂળભાગ પછી ગૂદમંડપ છે. આમાં એક ગોખલામાં મૂર્તિ છે. એ ગોખલો કોણે કરાવ્યો એ સંબંધે આપણને આખુણા દેલવાડાના મંદિરના એક શિલાલેખનો પુરાવો મળે છે.

વિ. સં. ૧૨૯૬ના વૈશાખ સુદ ૩ને દિવસે ઉટ્ટીણું થયેલા આખુણા લૂણવસહી—શિલાલેખમાં વરહુડીયાવંશીય શેઠ નેમડના કુટુંબના માણસોએ આખુ અને એ સિવાયનાં બીજાં તીર્થો અને ગામોમાં પણ મંદિરો, મૂર્તિઓ, ગોખલા, દેરીઓ તથા છોણીદ્વાર વગેરે જે જે કરાવ્યું હતું તેનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. તેમાં તારંગા વિશે આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે:—

“ શ્રીતારણગદે શ્રીઅજિતનાથગૂઢમંડપે શ્રીઆદિનાથ વિવં સ્વત્તકં ચ ॥ ”

—તારણગદ ઉપર શ્રીઅજિતનાથ (મંદિર)ના ગૂઢમંડપમાં શ્રીઆદિનાથના બિંબથી સુક્ત ગોખલો કરાવ્યો.

આ શિલાલેખીય પુરાવો ઉક્ત સાલથી પૂર્વે મંદિર બંધાવ્યાની હકીકતને પણ પ્રમાણિક ઠરાવે છે.

મંદિરનો રંગમંડપ ૧૯૦ ફીટના ઘેરાવામાં છે અને ધૂમટ અષ્ટભદ્ર અને પોડશભદ્રવાળા આઠ સ્તંભો ઉપર ઊભો છે. આ સ્તંભોની ઊંચાઈ ૧૫ ફીટ અને જડાઈ ૮ ફીટની છે. પાછળથી કાળજીપૂર્વક મુકાયેલા બીજા ૧૬ સ્તંભો એને સહારો આપે છે. સમગ્ર મંદિરને સુરક્ષિત ટેકવી રાખવા માટે મંદિરની અંદર અને બહાર સો કરતાં વધુ સ્તંભોની હારમાળા ઊભી કરેલી છે. સ્તંભોની રચના સાવ સાદી છે. તેના નીચલા છેડે ડુંભીઓ અને ઉપરના છેડે શિર મૂકેલાં છે. ધૂમટમાં વિદ્યાધરો અને દેવદેવીઓની નૃત્યપૂતળીઓ વિવિધ રંગોમાં નાટ્યની વાદસામગ્રી સાથે અંગમરોડનો

અભિનય દર્શાવતી ઊભી છે. નૃત્યના આ ભક્તિપ્રકારો ભારતીય કળાના સંસ્કારનું સ્મરણ કરાવે છે. આમાં બીજી શિલ્પકૌશલ્ય નથી. બીજી રીતે ઘૂમટ તદ્દન સાદો છે. વિશાળતા એ જ એનું ગૌરવ છે.

સલામંડપના એક ગોખલામાં આચાર્યની એક મૂર્તિ બિરાજમાન છે. તેની નીચે નામ કે લેખ નથી પરંતુ સંભવ છે કે તે શ્રીહિમચંદ્રાચાર્યની મૂર્તિ હશે.

છયોદીના ઘૂમટનો દેખાવ મનોહર છે. તેની છતમાં સાદું પણ સુરેખ અંકન છે. શૃંગારચોક્કીની છતમાં પણ આરીક કોતરણી ભરી છે. આ બધી શિલ્પીય કળા ભેદને ઘડીભર તો મુગ્ધ થઈ જવાય છે.

મંદિરને ત્રણ માળ છે ને માળની રચના ઘડીભર ભુલાવામાં નાખી દે એવી છે. મંદિરને સુરક્ષિત રાખવા માટે આ માળમાં 'કેગર' નામના લાકડાનો ઉપયોગ કરેલો છે. આવા લાકડાનો ઉપયોગ બીજાં મંદિરોમાં જવદ્દે જ ભેવા મળે છે. આ લાકડું આગથી નાશ પામતું નથી, ઊલટું આગ લાગતાં તેમાંથી પાણી છૂટવા માંડે છે.

શિખર સુધી પહોંચવા માટે દીવાલ માર્ગ છે, અને વચ્ચે રહેલા ગોળાકાર વિશાળ મંડપમાં ૧૧ પ્રતિમાઓ અને એક ધ્વજદંડ પુરુષની આકૃતિનાં દર્શન થાય છે. આ ભવ્ય મંડપની કારીગરી અદ્ભુત છે.

મંદિરના પૂર્વ દિશાના દરવાજા પાસે ડાબા હાથ તરફ એક દેરીમાં શ્રીઅન્જિતનાથ ભગવાનની મોટી પાટુકા બેઠી ૧ છે. તથા વીસ વિહરમાન જિનની પાટુકા બેઠી ૨૦ છે. તેની પાસેની એક દેરીમાં શ્રીવિજયસિંહસૂરિ તથા શ્રીસત્યવિજય પંન્યાસ આદિનાં પગલાં બેઠી ૮ છે. બીજી એક દેરીમાં પ્રાચીન પાષાણના ઘડેલા ચૌમુખજી છે.

૨. તેની પાસે ચૌમુખજીનું શિખરબંધી મંદિર છે. તેમાં પીળા રંગની ચાર ચૌમુખ મૂર્તિઓ છે.

૩. તેની પાસે સહસ્રકૂટનું એક મોટું દેરાસર છે. મંદિરના મધ્યભાગમાં જ આરસમાં કોતરેલી સહસ્રકૂટની રચના છે, જેમાં ૧૦૨૪ ભગવાનની મૂર્તિઓ કોતરેલી છે.

આ મંદિરના ચારે ખૂણામાં આ પ્રમાણે આરસમાં રચના કરેલી છે: (૧) સમવસરણની રચનામાં ચૌમુખજીની ચાર મૂર્તિઓ બિરાજે છે. (૨) બીજા ખૂણામાં પગલાં બેઠી ૧૫૦૦ છે. તેની વચ્ચે ચાર નાના કદના થાંભલા મૂકીને તેના ઉપર એક સ્તૂપ જેવો આકાર ખડો કર્યો છે. એ સ્તૂપમાં એક બાજુએ વીશ સ્થાનક ચંત્રનો પટ્ટ કોતરેલો છે. તેની એક બાજુએ મધુબિંદુનો ભાવ આલેખેલો છે ને બીજી બાજુએ સિદ્ધચક્ર ભગવાનનું ચંત્ર ઉત્કીર્ણ છે તેમજ ચૌદ રાજલોકનો ભાવ અંકિત કર્યો છે. (૩) ત્રીજા ખૂણામાં અષ્ટાપદની રચના છે, અને (૪) ચોથા ખૂણામાં સમેતશિખરનો ભાવ કોતરેલો છે.

૪. સહસ્રકૂટ મંદિરની પાસે જ નંદીશ્વરદીપની રચનાનું શિખરબંધી મોટું મંદિર છે. મંદિરના મધ્યભાગમાં આરંભમાં કોતરેલી જંબૂદ્વીપ આદિ સાત સમુદ્રોની રચના કરી છે. નંદીશ્વરદીપના બાવન જિનાલયના બાવન પર્વતોનો દેખાવ કરી તેના ઉપર બાવન ચૌમુખજી ગોઠવેલા છે.

સહસ્રકૂટનું સં. ૧૮૭૩ માં અને નંદીશ્વરદીપનું મંદિર સં. ૧૮૮૦ માં શ્રીસંઘે બંધાવ્યાં છે. એ સંબંધી શિલાલેખો વિદ્યમાન છે.

૫. મુખ્ય મંદિરની પાછળ શ્રીસંભવનાથજીનું શિખરબંધી દેરાસર છે. પાસેના ખૂણામાં એક વિશાળ ચોતરા ઉપર નાની નાની બે દેરીઓમાં યતિઓનાં પગલાં સ્થાપન કર્યાં છે.

કોટિશિલા: (ટૂંક: ૧) મુખ્ય મંદિરથી દક્ષિણ દિશામાં ૦૫ માઈલ દૂર જતાં કોટિશિલા નામનું સ્થળ આવે છે. એ માર્ગે જતાં વચ્ચે એક તળાવ આવે છે તેને 'લાડુસર' કહેવામાં આવે છે. પહાડની ઊંચી ટેકરી ઉપર એક વિશાળ શિલા ઉપર આ સ્થાન બનેલું છે. અહીં કરોડો મુનિઓ સાધના કરી મુક્ત થયા હતા, તેથી તેનું નામ કોડ શિલા-કોટિશિલા કહેવામાં આવે છે. આ ટેકરી ખડુ ઊંચી છે.

એક મોટા ચોતરા ઉપર વચ્ચે મોટી દેરીમાં ચૌમુખજી અને વીશ વિહમાન જિનનાં પગલાં છે. પગલાં ઉપર સં. ૧૮૨૨ ના જેઠ સુદિ ૧૧ ને બુધવારે તપાગચ્છીય શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીએ પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનો લેખ છે.

પાસેની એક દિગંબરીય દેરીમાં એક શ્રીસિદ્ધાચક્રનો આરસપટ્ટ છે; જેના ઉપર તપાગચ્છીય શ્રીજિતસાગરજીએ પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનો લેખ ઉઠીલું છે.

મોક્ષખારી: (ટુંક:૨)—મુખ્ય મંદિરથી પૂર્વ દિશામાં ૦૫ માઈલના અંતરે એક શિખરની ટોચ ઉપર દેરી બનાવેલી છે. આ સ્થાનને ‘પુણ્યખારી’ પણ કહેવામાં આવે છે. દેરીમાં શ્રીઅજિતનાથ ભગવાન વગેરેનાં પગલાં છે. પ્રાચીન મોટાં પગલાં ઉપર બીજાં ગોઠવેલાં પગલાં છે, જેના પર સં. ૧૮૬૬નો લેખ છે. અહીં એક ખંડિત મૂર્તિનાં પણ દર્શન થાય છે. આ દેરીના ઉપલા ભાગે સાદા પરિકરવાળી ભગવાનની મૂર્તિ છે. પરિકર પ્રાચીન છે. ગાદી નીચે સં. ૧૨૩૫ વૈશાખ સુદિ ૩ નો લેખ છે.

સિદ્ધશિલા: (ટુંક:૩) મુખ્ય મંદિરથી વાયવ્યખૂણામાં ૦૫ માઈલના અંતરે એક વિશાળ શિલા ઉપર સ્વેતાંબરીય દેરી છે. તેમાં વચ્ચે ચૌમુખજીની ચાર મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે અને પાસે શ્રીઅજિતનાથનાં પગલાં પ્રતિષ્ઠિત છે. તેના ઉપર સં. ૧૮૩૬નો લેખ છે.

મુખ્ય મંદિરથી ટીંબા તરફના રસ્તામાં બે દરવાજાવાળી ગુફાઓ બાંધેલી છે.

આસપાસની ભૂમિ ઉપર કેટલાંયે અવશેષો નજરે ચડે છે. તળેટી અને ટીંબાના રસ્તે કિલ્લાની પ્રાચીન ભીંતો ધ્વસ્ત હાલતમાં દેખાય છે.

તળેટીની ઉત્તર દિશામાં દોઢેક માઈલના અંતરે તારણ માતાનું મંદિર છે. તારાદેવીની મૂર્તિ સફેદ પાષાણમાંથી બનાવેલી છે. તેના ઉપર ચે ધર્મા હેતુપ્રમથા વાળો શ્લોક કેાતરાયેલો જોવાય છે. આ મંદિર અતિપ્રાચીન છે.

આ મંદિર પાસે ધારણ દેવીનું મંદિર પણ એક ગુફામાં છે, મંદિરમાં આઠેક બૌદ્ધ મૂર્તિઓ છે.

મુખ્ય મંદિરથી વાયવ્યખૂણામાં એક ગુફા છે. તેને લોકો ‘જોગીડાની ગુફા’ કહે છે. આ ગુફામાં એક લાલવર્ણી પથ્થરમાં બોધિવૃક્ષ નીચે ચાર બુદ્ધ મૂર્તિઓ કંડારેલી જોવાય છે.

સ્વેતાંબરીની વિશાળ ધર્મશાળામાં યાત્રાળુને બધી સગવડ મળે છે. દર વર્ષે કાર્તિકી અને ચૈત્રી પૂર્ણિમાએ અહીં મેળા ભરાય છે.

ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્ર

ક્રમ	ગામનું નામ	કેશવું	રેલ્વે સ્ટેશન	ધારૂ વેપારિક	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિબાહની સંખ્યા
૧	અમદાવાદ	સારંગપુર તળિયાની પોળ દેરાવાળો ખાંચો	અમદાવાદ	અમદાવાદ	ઘૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૪૩-૨૧૧
૨	"	"	"	"	"	સુમતિનાથજી	નં. ૧માં સમાયા
૩	"	રસ્તા પર	"	"	ધાખાખંધ	પદ્મપ્રભુજી	૯-૨૧
૪	"	તળિયાની પોળ લાલભાઈ મણિલાલના મકાનમાં	"	"	ધર	"	— ૮
૫	"	ખાડિયા ગોલવાડ	"	"	ધાખાખંધ	મહાવીરસ્વામી	૩-૧૨
૬	"	રાયપુર કામેશ્વરની પોળ	"	"	ઘૂમટખંધ	સંભવનાથજી	૧૯-૬૬
૭	"	વાઘેશ્વરની પોળ	"	"	ઘૂમટખંધ	આદિનાથજી	૧૭-૯૧
૮	"	શામળાની પોળ શામળાજીનો ખાંચો	"	"	ધર	શામળા પાર્શ્વનાથજી	૬૫-૧૦૬
૯	"	" વચ્ચે ખાંચો	"	"	શિખરખંધ	ત્રિયાંસનાથજી	૨૨-૧૮
૧૦	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૨૯-૭૨
૧૧	"	કોટ ચૂનોલાલ દીપચંદના મકાનમાં	"	"	ધર	વાસુપૂજ્યજી	— ૫
૧૨	"	લાલની પોળ ખારાકુવાની પોળ	"	"	શિખરખંધ	મુનિસુવ્રતસ્વામી	૧૪-૨૯
૧૩	"	કોટ રતનચંદ ઝવેરચંદના મકાનમાં	"	"	ધર	આદિનાથજી	— ૧
૧૪	"	ધનપીપલીની ખડકી	"	"	ધાખાખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૬-૧૨
૧૫	"	ગુણપારખની પોળ	"	"	"	ધર્મનાથજી	૬-૧૫

પંચાવતારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ	કે નો સંવત.	દેરાસરની દિશા	કેનોની વસ્તી	સ્થા- ન	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શેઠ રતિલાલ નાથાલાલ		સારી		૨		આ બંને દેરાસરો અલગ ગણવામાં આવે છે.
"	"		"				૧ વીસવિહરમાનનો ૫૮ છે.
શેઠ મણિલાલ સાંકળચંદ ૧૯૧૮	શેઠ લાલભાઈ મણિલાલ	૧૯૦૩	"				
"	"		"				
શ્રીસંઘ	રતિલાલ મોહનલાલ ફાજલદાર	૧૭૧૦	"		૧		
શેઠ મગનલાલ કરમચંદ ૧૯૧૬	જેશીંગભાઈ નયુભાઈ		"		૧		
શ્રીસંઘ	શેઠ જુલાભાઈ જસરાજ		"		૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૫૩	શેઠ ચીમનલાલ બાલાભાઈ		"		૫		
શ્રીસંઘ	શેઠ મનસુખભાઈ લક્ષ્મભાઈ		"				૧ ગૌતમસ્વામી ૧ શેઠ શેઠાણીની મૂર્તિ છે.
"	શેઠ નરોત્તમદાસ મોકમચંદ કુદી		"				૧ ગૌતમસ્વામી ૬ ગુરુમૂર્તિ ૧ સ્ફટિકની મૂર્તિ છે.
શેઠ ચૂનીલાલ દીપચંદ	શેઠ ભોગીલાલ ચૂનીલાલ		"				ત્રીજો માળ છે. ૧ સ્ફટિકની પ્રતિમા છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ સારાભાઈ હરિલાલ		"		૧		
શેઠ રતનચંદ અવેરચંદ	શેઠ રતનચંદ અવેરચંદ		"				બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ	નેમચંદ ન્યાયચંદ		"				કાચનું કામ સારું છે.
શેઠ પરસેતામ પૂંજભાઈ	શેઠ ભગુભાઈ ચૂનીલાલ સુતરિયા	૧૯૦૩	"		૧		૧ સ્ફટિકના પ્રતિમા છે.

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	હરાલ્લની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	કિપા- શવ- ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ વાડીલાલ મગનલાલ હમ્પા	શેઠ વાડીલાલ મગનલાલ હમ્પા		સારી			ત્રીજો માળ છે.
મણિલાલ ડાહ્યાભાઈ	મણિલાલ ડાહ્યાભાઈ		"			ત્રીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ	મફતલાલ જોષીતારામ		"		૧	
"	લલાભાઈ મોક્ષમયંદ		"		૧	બે ગુરુમર્તિઓ છે.
શેઠ ચીમનલાલ લક્ષુભાઈ	ચીમનલાલ લક્ષુભાઈ		"			ત્રીજો માળ છે.
શેઠ કેશવલાલ ત્રીકમલાલ	શેઠ કેશવલાલ ત્રીકમલાલ		"			
શેઠ ચીમનલાલ પ્રેમચંદ	શેઠ ચીમનલાલ પ્રેમચંદ	૧૫૭૧	"			ત્રીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ	ભીખાભાઈ વાડીલાલ		"		૧	૧ ગૌતમસ્વામી.
શેઠ રતનચંદ મગનલાલ ગાજર	શેઠ રતનચંદ મગનલાલ		"			ત્રીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ	ચમનલાલ મણિલાલ	મૂળનાયક ૧૩૯૩	"		૧	
"	"		"			૧ સ્ફટિકના પ્રતિમા છે ૧ ગૌતમસ્વામી આરસના છે
શેઠ મનસુખલાલ પ્રેમચંદ પ્રાચીન	શેઠ રમણલાલ ડાહ્યાભાઈ	મૂળનાયક ૧૫૮૪	"			ત્રીજો માળ છે.
શેઠ નગીનદાસ બેચરદાસ	શેઠ ચંદુલાલ નગીનદાસ	મૂળનાયક ૧૫૫૪	"			ત્રીજો માળ છે.
શેઠ મોહનલાલ હડીસીંગ	જયંતિલાલ મોહનલાલ	૧૫૩૧	"			ત્રીજો માળ છે.
શેઠ વાડીલાલ પૂનલાલ	શેઠ મણિલાલ ડાહ્યાભાઈ		"			ત્રીજો માળ છે.

[illegible]

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	પહીવટદારનું નામ.	હેખના સંવત.	દયાલરની સ્થિતિ.	જેતાની વસ્તી.	દેવ- શય	પર્મ- રાખા	વિશેષ નોંધ
મયાભાઈ ત્રીકમલાલ	મયાભાઈ ત્રીકમલાલ		સારો				ત્રીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ	નાનાલાલ છોટાલાલ		"		૧		૧ ગૌતમસ્વામી
"	બાલાભાઈ જગનલાલ		"				વિજયશેઠ અને વિજયાશેઠાણી- ની આરસની મૂર્તિ છે.
રવચંદ નાનચંદ નવાખ	કેશવલાલ હેમચંદ નવાખ	મૂ. ના. ૧૫૬૧	"		૩		નાગજીભુદર પુસ્તકાલય છે. ચોથો માળ છે.
શેઠ અમૃતલાલ મોહમચંદ	શેઠ કચરાભાઈ અમૃતલાલ	મૂ. ના. ૧૪૮૬	"				ત્રીજો માળ છે.
લખુભાઈ લાયચંદ	શેઠ ચંદુલાલ લખુભાઈ	મૂ. ના. ૧૫૬૧	"				"
સકરચંદ મનસુખરામ નવાખ	સકરચંદ મનસુખરામ નવાખ	મૂ. ના. ૧૫૨૨	"				"
શ્રીસંઘ	કચરાભાઈ અમૃતલાલ		"				૨ ગુરૂમૂર્તિ
"	અમૃતલાલ		"				૧ ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ
"	હીરાચંદ લાલચંદ		"		૧		
"	લાલભાઈ બીખાભાઈ	મૂ. ના. ૧૫૦૬	"		૧		૫ સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે ૧ ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે
"	જ્વાભાઈ ચૂનીલાલ	મૂ. ના. ૧૭૯૧	"				૧ શેઠની આરસની મૂર્તિ છે ૧ ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે
							લાકડાનો સમેતશિખરનો કુંગર છે
શેઠ સુરચંદ દોલતરામ	શેઠ જ્વાભાઈ સુરચંદ		"				બીજો માળ છે
શ્રીસંઘ	લલાભાઈ મગનલાલ		"		૧		

અનુક્રમ નંબર	વસ્તુ	કદ	કિલોગ્રામ	કિલોગ્રામ	કિલોગ્રામ	કિલોગ્રામ
અનુક્રમ	અનુક્રમ નંબર	અનુક્રમ	અનુક્રમ	અનુક્રમ	અનુક્રમ	અનુક્રમ
1	સાવરના પાન	1	1	1	1	1
2	સાવરના પાન	2	2	2	2	2
3	સાવરના પાન	3	3	3	3	3
4	સાવરના પાન	4	4	4	4	4
5	સાવરના પાન	5	5	5	5	5
6	સાવરના પાન	6	6	6	6	6
7	સાવરના પાન	7	7	7	7	7
8	સાવરના પાન	8	8	8	8	8
9	સાવરના પાન	9	9	9	9	9
10	સાવરના પાન	10	10	10	10	10
11	સાવરના પાન	11	11	11	11	11
12	સાવરના પાન	12	12	12	12	12
13	સાવરના પાન	13	13	13	13	13
14	સાવરના પાન	14	14	14	14	14
15	સાવરના પાન	15	15	15	15	15
16	સાવરના પાન	16	16	16	16	16
17	સાવરના પાન	17	17	17	17	17
18	સાવરના પાન	18	18	18	18	18
19	સાવરના પાન	19	19	19	19	19
20	સાવરના પાન	20	20	20	20	20
21	સાવરના પાન	21	21	21	21	21
22	સાવરના પાન	22	22	22	22	22
23	સાવરના પાન	23	23	23	23	23
24	સાવરના પાન	24	24	24	24	24
25	સાવરના પાન	25	25	25	25	25
26	સાવરના પાન	26	26	26	26	26
27	સાવરના પાન	27	27	27	27	27
28	સાવરના પાન	28	28	28	28	28
29	સાવરના પાન	29	29	29	29	29
30	સાવરના પાન	30	30	30	30	30
31	સાવરના પાન	31	31	31	31	31
32	સાવરના પાન	32	32	32	32	32
33	સાવરના પાન	33	33	33	33	33
34	સાવરના પાન	34	34	34	34	34
35	સાવરના પાન	35	35	35	35	35
36	સાવરના પાન	36	36	36	36	36
37	સાવરના પાન	37	37	37	37	37
38	સાવરના પાન	38	38	38	38	38
39	સાવરના પાન	39	39	39	39	39
40	સાવરના પાન	40	40	40	40	40
41	સાવરના પાન	41	41	41	41	41
42	સાવરના પાન	42	42	42	42	42
43	સાવરના પાન	43	43	43	43	43
44	સાવરના પાન	44	44	44	44	44
45	સાવરના પાન	45	45	45	45	45
46	સાવરના પાન	46	46	46	46	46
47	સાવરના પાન	47	47	47	47	47
48	સાવરના પાન	48	48	48	48	48
49	સાવરના પાન	49	49	49	49	49
50	સાવરના પાન	50	50	50	50	50
51	સાવરના પાન	51	51	51	51	51
52	સાવરના પાન	52	52	52	52	52
53	સાવરના પાન	53	53	53	53	53
54	સાવરના પાન	54	54	54	54	54
55	સાવરના પાન	55	55	55	55	55
56	સાવરના પાન	56	56	56	56	56
57	સાવરના પાન	57	57	57	57	57
58	સાવરના પાન	58	58	58	58	58
59	સાવરના પાન	59	59	59	59	59
60	સાવરના પાન	60	60	60	60	60
61	સાવરના પાન	61	61	61	61	61
62	સાવરના પાન	62	62	62	62	62
63	સાવરના પાન	63	63	63	63	63
64	સાવરના પાન	64	64	64	64	64
65	સાવરના પાન	65	65	65	65	6

અધ્યાપનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- શ્રય શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શેઠ હીરાલાલ ઉમેદરામ		સારી		૧	મેડાપર પ્રતિમા છે
શેઠ સકરચંદ પાનાચંદ	વીરેન્દ્રભાઈ સકરચંદ	મૂ. ના. ૧૫૧૬	"			ત્રીજો માળ છે
શેઠ જમનાભાઈ ભગુભાઈ	શેઠ જમનાભાઈ ભગુભાઈ		"		૧	બીજો માળ છે
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦	શેઠ વાડીલાલ નાથાલાલ		"		૧	ચિત્રકામ સારું છે
શ્રીસંઘ ૧૯૪૮	છનાલાલ ચૂનીલાલ		"		૧	ધાર્મિક ચિત્રો છે
શેઠ સોભાગચંદ દોલતચંદ ૧૯૫૧	શેઠ છનાલાલ ચૂનીલાલ	મૂ. ના. ૧૯૦૩	"			જૈનધાર્મિકચિત્રો ભીંત પર છે
શ્રીસંઘ	નકરચંદ કૃતેશચંદ		"			
રમણલાલ જોયંદ	રમણલાલ જોયંદ	મૂ. ના. ૧૫૭૬	"			ત્રીજો માળ છે
શ્રીસંઘ	ડાહ્યાભાઈ સાંકગચંદ	મૂ. ના. ૧૯૨૧	"		૪	ચિત્રકામ સારું છે ૧ જ્ઞાનભંડાર
શેઠ દોલતરામ ઘેલાભાઈ ૧૯૪૪	"		"			
ડાહ્યાભાઈ દોલતરામની વિધવા બાઈ સમરત ૧૯૮૮	"		"			ચિત્રકામ સારું છે
શેઠ મનસુખભાઈ ભગુભાઈ ૧૯૫૭	શેઠ માણેકલાલ મનસુખભાઈ		"			
શેઠ કસ્તુરભાઈ મયાભાઈ ૧૯૭૦	શેઠ કસ્તુરભાઈ મયાભાઈ		"			
શ્રીસંઘ	શેઠ હરિલાલ ઉગરચંદ		"		૧	મેડા ઉપર પથ્થુ દેરાસર છે

[illegible]

ખાત્રાવનારનું નામ તથા સંવત.	પહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શેઠ ગાલાભાઈ મણિલાલ		સારી			અલગ ગભારા છે.
પૂંજભાઈ દીપચંદના વડીલો	શેઠ પૂંજભાઈ દીપચંદ		"			
શ્રીસંઘ	શેઠ પૂંજભાઈ છોટાલાલ		"		૧	
"	"		"			ચિત્રકામ છે
શેઠ નરોત્તમદાસ છોટાલાલ ના વડીલો	શેઠ નરોત્તમદાસ છોટાલાલ		"			ત્રીજો માળે છે
મગનલાલ કરમચંદ	અંબાલાલ સારાભાઈ		"			
શેઠ જ્ઞેશીંગભાઈ લેલાભાઈ ૧૯૬૧	શેઠ હડીસીંગ કેસરીસીંગના પુત્રો	૧૯૬૧	"			૨ સ્ફટિકની પ્રતિમાઓ છે
શ્રીસંઘ	લાલભાઈ સાંકળચંદ		"		૧	
મહાલક્ષ્મીબેન ૨૦૦૦ લગભગ	મહાલક્ષ્મીબેન	૧૯૦૩	"			
કસ્તુરભાઈ મણિભાઈ ૧૯૭૧ લગભગ	કસ્તુરભાઈ મણિલાલ		"			૨ સ્ફટિકની મૂર્તિઓ છે
શ્રીસંઘ	વાડીલાલ ચક્રભાઈ		"		૧	૧ આરસની શેઠની પ્રાચીન મૂર્તિ છે
"	"		"			મેડા ઉપર દેરાસર છે
" લગભગ ૧૭૦૦	શેઠ રતિલાલ ગાલાભાઈ	મૂ. ના. ૧૬૬૧	"			ભોંયરામાં પ્રતિમાછ છે
શ્રીસંઘ	પુનમચંદ દામોદરદાસ		"			ભોંયરામાં પ્રતિમાછ છે
લગભગ ૧૭૦૦	ચંદુલાલ મોહનલાલ		"			ચોવીશ જિનમાતાનો ૫૮ ૧ આરસનો

[illegible]

અધ્યક્ષના નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	દેખતો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ લગભગ ૧૭૦૦	ચંદુલાલ મોહનલાલ		સારી			આ બંને દેરાસર એક સાથે છે
શેઠ હડીસીંગ કેસરીસીંગ લગભગ ૧૮૭૫	શેઠ હડીસીંગ ટ્રસ્ટ— સુરેન્દ્રભાઈ સારાભાઈ	મૂ. ના. ૧૭૬૧	"		૨	
શેઠ મગનલાલ હડીસીંગની વિધવા સુક્તા ૧૯૬૬	શેઠ હડીસીંગ ટ્રસ્ટ— સુરેન્દ્રભાઈ સારાભાઈ		"			
શેઠ હડીસીંગ કેસરીસીંગ	"	મૂ. ના. ૧૬૫૯	"			બોંયરામાં પ્રતિમાજી છે
"	છગનલાલ લક્ષ્મીચંદ	મૂ. ના. ૧૬૮૨	"			
શેઠ હડીસીંગ કેસરીસીંગ ટ્રસ્ટ	સુરેન્દ્રભાઈ સારાભાઈ		"			
ડાહ્યાભાઈ ધ્રુવચંદ	કેશવલાલ લક્ષ્મીભાઈ ઝવેરી		"			બે ગુરુમૂર્તિ છે
શ્રીસંઘ	શેઠ કલ્યાણભાઈ મણિલાલ રાવ		"		૧	લાકડાની ગભારાની બારસાખમાં લાકડાનું કોતરકામ છે
અંચલગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ ચીમનલાલ બાપાલાલ		"		૧	ચોવીશ જિનમૂર્તિનો બારસનો પટ ૧ છે.
લાલા હરખચંદ ૧૮૫૦ લગભગ	"		"			ત્રણ દેવીઓના પ્રાચીન અવશેષો છે.
શેઠ મોતીલાલ કડીઆ	હરિભાઈ ગોસ્વદાસ		"			૧ બારસની ગુરુમૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શેઠ મોહનલાલ છગનલાલ		"			૩ ગુરુમૂર્તિ છે. ૧ શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિ છે.
"	શેઠ અમૃતલાલ દલસુખભાઈ હાજી	મૂ. ના. ૧૬૫૯	"			
શ્રીસંઘ	"		"			
શેઠ બાપાલાલ ચૂનીલાલના વડીલો	શેઠ બાપાલાલ ચૂનીલાલ	મૂ. ના. ૧૫૭૨	"			ત્રીજો માળ છે

ક્ર.સં.	કોષ્ટક	પ્રાંત	જિલ્લો	તાલુકો	ગ્રામપંચાયત	કુલ જમીન (ચોરસ ફીટ)
ક્ર.સં.	કોષ્ટક	પ્રાંત	જિલ્લો	તાલુકો	ગ્રામપંચાયત	કુલ જમીન (ચોરસ ફીટ)
..	ધા.પા.પં.	..	૨૬-૨૬
..	દહેશીયા પોળ	ધા.પા.પં.	મહા.પં.પં.	૧૧-૧૧
..	જાંબેલી પોળ	ધા.પા.પં.	..	૧૧-૧૧
..	રેલ જમીન પાલિતાણા મહાનગર	પર	પાલિતાણા મહાનગર	— ૨
..	જાંબેલી પોળ	— ૧૧
..	મોતરની પોળ	ધા.પા.પં.	દા.પા.પં.	૨૬-૨૬
..	સંજાતીયાની પોળ	ધા.પા.પં.	પા.પા.પં.	૧૧-૧૧
..	મહા.પં.પં.	૧૨-૧૨
..	ધા.પા.પં.	મહા.પં.પં.	૨૬-૨૬
..	સંજાતીયા	૧૨-૧૨
..	ચીથુખાની પોળ	દા.પા.પં.	૨૬-૨૬
..	સૂતારની પોળ	મહા.પં.પં.	૨૬-૨૬
..	કોઠારી પોળ, દયાપુરમાં મોતરનાલના મહાનગર	પર	પાલિતાણા	— ૧૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	બહીષ્કારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શેઠ કેશવલાલ બાપુભટ્ટ		સારી			લાકડાનું કાતરકામ સારું છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ મોહનલાલ છોટાલાલ		"			૧ ગુરુમૂર્તિ છે.
"	શેઠ હવણલાલ છોટાલાલ		"			૧ ગુરુમૂર્તિ ધાતુની છે. ૧ શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ બખાભાઈ ધોળીદાસ	મૂ. ના. ૧૯૦૩	"			
શેઠ બખાભાઈ ધોળીદાસ	"		"			ત્રીજો માળ છે.
શેઠ રમણલાલ મણિલાલના વડીલો	શેઠ રમણલાલ મણિલાલ		"			ત્રીજો માળ છે. એક સુખંડની પ્રતિમા છે.
શ્રીસંઘ	મંગળદાસ ગાલાભાઈ પટવા		"			મં. ૧૧૧૬ની સાલની ધાતુમૂર્તિ પ્રાચીન છે.
						શેઠ-શેઠાણીની આરસની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ	કેશવલાલ લક્ષ્મીભાઈ ઝવેરી	મૂ. ના. ૧૬૮૨	"		૧	
"	"	મૂ. ના. ૧૬૮૨	"			૪ ગુરુ મૂર્તિ છે.
"	"		"			૨ " " "
"	"	મૂ. ના. ૧૬૫૯	"			
શેઠ મગનલાલ ટપુવાળા	મણિલાલ મોહનલાલ	મૂ. ના. ૧૬૩૨	"			૧ ગુરુ મૂર્તિ છે. ૧ સ્કલ્પિત તથા ૧ પરવાળાની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ	હરખચંદ મોહનલાલ		"			
શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ	શેઠ કલ્યાણભાઈ મોહનલાલ ચક્રવી		"			બીજો માળ છે.

ક્રમ નંબર.	કેશનું નામ.	કેશનું સંકેત.	કેશનું સંકેત.	કેશનું સંકેત.	કેશનું સંકેત.	કેશનું સંકેત.
અમલવાર	અમલવાર વાપર્યો	અમલવાર	અમલવાર	અમલવાર	અમલવાર	અમલવાર
"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"
"	કેશનું નામ	"	"	"	"	"
"	વાપર્યો	"	"	"	"	"
"	રતનપોશી કાલવાર	"	"	"	"	"
"	ફોટોગ્રાફની કાલવાર	"	"	"	"	"
"	અમલવાર	"	"	"	"	"
"	રતનપોશી કાલવાર	"	"	"	"	"
"	રતનપોશી નગીનાપોશી	"	"	"	"	"

અધ્યક્ષના નામ તથા સંવત.	વહીવટીના નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	દેશની વસ્તી.	ઉપ-કર્મ કય સાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શ્રી આ. ક.ની પેદી	મ. ના. ૧૮૫૪	સારી			ભવતીમાં પાવની મહિ- ગીયા મૂર્તિ પર સં. ૧૧૧૦
						આસનો લેખ છે. શ્રી- શેઠાણીની વજ્ર આસનોની
						મૂર્તિઓ છે.
શ્રી મુરુમલ વખતચંદ	વાઘજીપોળ શ્રીસંઘ		"			પાવાપુરી તથા અનુલખનો ૫૨ છે.
શ્રીસંઘ	"	મ. ના. ૧૮૫૪	"			
શ્રી ઇન્દ્રિયચંદ વખતચંદ	"		"			આ વજ્રે દેશસરે ચિતામણિ- ના દેશસરની અંદર છે.
શ્રી ડાણી ઉચ્ચમાર્ધ વખ- તચંદ પાનાચંદના પુત્રી	શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેદી	મ. ના. ૧૮૦૩	"			૧ આસનો ગુરુમૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ	"		"			શ્રી શેઠાણીની આસનો મૂર્તિ છે.
"	"	મ. ના. ૧૮૦૦	"			૧ ગુરુમૂર્તિ છે.
"	"		"			૧ સ્ફટિકની મૂર્તિઓ છે. ૧ ગુરુમૂર્તિ છે.
શ્રી લાલચંદ બેચરાસની દીકરી જમનાબાઈ	શ્રી ચીમનલાલ લાલબાઈ		"		૧	
શ્રી દેવદાસ ગોકુલદાસ	શ્રી જનાલાલ બાપાલાલ		"			ત્રીજો ભાગ છે.
લક્ષ્મણદાસ જુલાલદાસ	શ્રી કેશ-લાલ મેલાબાઈ		"			
શ્રીસંઘ	મંગળદાસ મોટાલાલ		"			૧ સોનાના ચિહ્ન છે.

ક્રમિક સંખ્યા	ગ્રામના નામ	વિસ્તાર	કે.સી. સંખ્યા	ફાઇલ સંખ્યા	પાનાં સંખ્યા	કુલકલ્યાણ	પાનાં-કે.સી. સંખ્યા
૧૧૫	અમદાવાદ	ત્રીચીરા	અમદાવાદ	અમદાવાદ	કુલકલ્યાણ	કુલકલ્યાણ	૧૧૫-૧૧૫
૧૧૬	"	પતાસાની પેળામાં ત્રીચીરા	"	"	૫૨	અદિના ૫૨	— ૧
૧૧૭	"	કે.સી. આવાજમાં મુદતમાં મકાનમાં	"	"	"	અદિના ૫૨	— ૧
૧૧૮	"	જાલપુરી મંદુલામ બેચરાસ ના મકાનમાં	"	"	"	અદિના ૫૨	— ૧
૧૧૯	"	અમદાવાદની આજી રોડ આવાજ માં રહીમાં મકાનમાં	"	"	"	અદિના ૫૨	— ૧
૧૨૦	"	કોમખાતની આજી મંદુલામ સારાવાજમાં મકાનમાં	"	"	"	અદિના ૫૨	— ૧
૧૨૧	"	રતિલાલ મોદનલાલના મકાનમાં	"	"	"	૫૨ના ૫૨	— ૧
૧૨૨	"	પતાસાની પેળામાં લાલના અર્ધ મોદનલાલની મકાનમાં	"	"	"	૫૨ના ૫૨	— ૧
૧૨૩	"	અર્ધલાલ મોદનલાલના મકાનમાં	"	"	"	૫૨ના ૫૨ (અર્ધલાલ)	— ૧
૧૨૪	"	પતાસાની પેળા	"	"	કુલકલ્યાણ	અદિના ૫૨	૧૨-૧૧૨
૧૨૫	"	"	"	"	"	અદિના ૫૨	૧૧-૧૧૧
૧૨૬	"	"	"	"	"	અર્ધના ૫૨	૨૩-૧૧૧
૧૨૭	"	બટ્ટીની આજી	"	"	"	અદિના ૫૨	૧-૬
૧૨૮	"	પતાસાની પેળા દરેક કોમખાતની મકાનમાં	"	"	૫૨	અર્ધના ૫૨	— ૬
૧૨૯	"	કોમખાતની પેળા અર્ધ- ૫૨ના દરેક	"	"	સામરજીવણ	અદિના ૫૨	૨૮૫-૩૧

અધિકારનારનું નામ અથવા સંકેત.	વહીવટનારનું નામ.	દેખના સંકેત.	દસ્તાવેજી સ્થિતિ.	જેમણે વરવી.	કેવળ પર્સન- અથવા સંસ્થા.	પિંડનું નં.
શ્રીસંધ	ભોગીલાલ ચંદ્રજીવંદ		સારી			૧ સ્ટુડિયો મુર્તિ છે ૧ મોડેલો- બીની મુર્તિ છે. લાન્ડેશનર છે.
પ્રાચીન	શેઠ ડાહ્યાભાઈ મગનલાલ		"			બીજો માળ છે
"	શેઠ બાલાભાઈ મુળચંદ		"			ત્રીજો માળ છે
શેઠ ચંદુલાલ બેચરદાસ	શેઠ ચંદુલાલના પીત્રો		"			"
પ્રાચીન	શેઠ બીખાભાઈ દલીચંદ	મુ. નં. ૧૫૨૯	"			"
શેઠ સારાભાઈ દરિભાઈ	શેઠ મનુભાઈ સારાભાઈ	મુ. નં. ૧૪૬૬	"			"
પ્રાચીન	શેઠ રતિલાલ મોદનલાલ		"			
શેઠ મગનલાલ હીરાચંદ	જાઈ જામુદ		"			ત્રીજો માળ છે.
પ્રાચીન	મણિલાલ ગોડગચંદ	મુ. નં. ૧૭૧૯	"			"
શેઠ દડીઆઈ હેમાભાઈ	શેઠ મોદનલાલ દરિલાલ		"			સમેતશિખર અને અનુલક્ષ્યને ૫૮ છે. ૩ ચુરુમુર્તિ છે
શેઠ માળેકચંદ કપુરચંદ	લાલાના ખાંચાનું પંચ	૧૮૫૪	"			
શ્રીસંધ	શેઠ હોટાલાલ મંગલદાસ		"			
"	મણિલાલ ગોડગચંદ		"			
પત્તાલાલ ઉમાભાઈના વગીસા	શેઠ પત્તાલાલ ઉમાભાઈ		"			૧ સ્ટુડિયો મુર્તિ છે
શેઠ મગનલાલ કુરુમચંદ ૧૯૧૨	શેઠ ખંજાલાલ સારાભાઈ		"			૧ સ્ટુડિયો ૧ મોડેલો બીની મુર્તિ

અધ્યાપનારનું નામ તથા સંવત	પરીવરદારનું નામ	લેખનો સંવત	રજાસરની તિથિ	દેવતાની વસ્ત્રી	દિવા- પર્વ- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
વિદ્યાશાળાના ટ્રસ્ટીઓ ૧૯૫૦	વિદ્યાશાળાના ટ્રસ્ટીઓ	૧૯૦૩	સારી			ચિત્રધામ સાદું છે
શેઠ રતિલાલ પૂંનભાઈના વડવાઓ	શેઠ રતિલાલ પૂંનભાઈ		"			ત્રીજો માળ છે.
ચૂનીલાલ કેવળચંદ લક્ષ્મી- ચંદલાળા ૧૯૩૦ લગભગ	ગાલાભાઈ ચૂનીલાલના પુત્રો		"			"
શ્રીસંઘ	શેઠ ત્રીકમલાલ ગાલાભાઈ		"			૧ નીલમ, ૧ પડવાળા તથા ૧ રફટિની મુર્તિ છે ૧ ચુરુમુર્તિ
						છે. બીજો માળ પ્રતિમાજ છે.
શેઠ ભોળીલાલ તારાચંદના વડીલો	શેઠ ભોળીલાલ તારાચંદ ઝવેરી		"			૧ રફટિની મુર્તિ છે. ત્રીજો માળ છે
શ્રીસંઘ	મણિલાલ મદાસમલાલ		"			
શ્રીસંઘ	શેઠ જીવણલાલ છોટાલાલ		"			બીજો માળ પ્રતિમાજ છે ધાતુમુર્તિ પ્રાચીન છે
શેઠ રમણલાલ ગાલાભાઈ ઝવેરી	શેઠ રમણલાલ ગાલાભાઈ ઝવેરી		"			
શ્રીસંઘ	શેઠ દેવલાલ મોદનલાલ ઝવેરી		"			૨ રફટિની મુર્તિઓ છે ત્રીજો માળ છે
"	શેઠ મણિભાઈ સાંશળચંદ		"			લગ્ન દેગણ છે. સાદામુર્તિ સુંદર કેનરશામ છે
"	"		"			૨ રફટિની મુર્તિઓ છે બોલશામ મુર્તિ છે
"	"		"			બોલશામ પ્રતિમાજ છે

નંબર	માલિક નામ	કેમલું	કેવલ ફરિયાદ	મિલ્કત સંખ્યા	પાણી	સુમતિનામ	સુમતિનામ સંખ્યા
૧૪૨	અમલાવાદ	કાલિનાથની પોળ વાડીવાલ મણિચંદના મકાનમાં	અમલાવાદ	અમલાવાદ	૫૨	કાલિનાથ	૫૫૩-૫૫૪ — ૧
૧૪૩	"	ડેડ મલાભારી કાલિચંદના મકાનમાં	"	"	"	કાલિનાથ	— ૪
૧૪૪	"	દેડવાળ	"	"	કિલ્લકા	પરનાથ	૨-૨૧
૧૪૫	"	રામજી મલિની પોળ	"	"	પાણી	મલાઈનાથ	૧૪-૨૧
૧૪૬	"	"	"	"	"	મલાઈનાથ	૧૨-૪૬
૧૪૭	"	પાડીયાની પોળ	"	"	પૂમલખે	કાલિનાથ	૧૨-૪૦
૧૪૮	"	"	"	"	પાણી	પરનાથ	૬-૧૨
૧૪૯	"	"	"	"	પૂમલખે	અમલાવાદ	૨૪-૫૮
૧૫૦	"	"	"	"	પાણી	વાસુનાથ	૭-૭
૧૫૧	"	ડેડ ગાભારી કમચંદના મકાનમાં	"	"	૫૨	કાલિનાથ	— ૮
૧૫૨	"	૨૧ચંદ કમચંદના મકાનમાં	"	"	"	અમલાવાદ	— ૪
૧૫૩	"	અમલાવાદ કમચંદના મકાનમાં	"	"	"	મલાઈનાથ	૧-૩
૧૫૪	"	મંજીરાસ નગીનદાસના મકાનમાં	"	"	"	કાલિનાથ	— ૧
૧૫૫	"	નંદલાલ ગોતીવાસના મકાનમાં	"	"	"	વાસુનાથ	— ૧૧
૧૫૬	"	પીપરગીની પોળ	"	"	પૂમલખે	સુમતિનાથ	૨૩-૫૭

જા'યાવનારનું નામ તથા સંવત.	વાડીવરનારનું નામ.	લેખના સંવત.	દસાવરની સ્થિતિ.	જેમાની વસ્તી.	ઉપ-કમિ- સય શાખા	વિશેષ નોંધ
શેઠ ચમનલાલ વાડીલાલ ના વડીલો	શેઠ ચમનલાલ વાડીલાલ	મુ. ના. ૧૫૧૪	સારો			ત્રીજો માળ છે.
શેઠ સોમકરજી મણિયા	શેઠ મયાભાઈ સંકળચંદ		"			૨ સુટિકના પ્રતિમાઓ છે. ત્રીજો માળ છે.
દલીસીંગ કેસરીસીંગ દા. દરકાર શેઠાણી	શેઠ ચમનલાલ જગનલાલ	મુ. ના. ૧૮૦૩	"			
શેઠ મનમુખભાઈ ભયુભાઈ	શેઠ જમનાભાઈ ભયુભાઈ		"			૧ શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિ છે
શ્રીસંઘ	શેઠ માણેકચંદ વાડીલાલ		"			૧ સુટિકની મૂર્તિ છે. લાક- ખતું સુંદર કોતરકામ છે
"	શેઠ મોદનલાલ જમનાદાસ		"			
"	"		"			૧ શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિ છે
"	"		"			
"	"		"			આ ચારે દેગસરો એક જ કંપાઉ-કર્મા છે
શેઠ ગણાભાઈ કરમચંદ ના વડીલો	શેઠ ભાઈલાલ ગણાભાઈ		"			ત્રીજો માળ છે.
શેઠ રવચંદ દકમચંદ ના વડીલો	શેઠ પરસોતમદાસ રવચંદ	મુ. ના. ૧૭૦૫	"			૨ સુટિકની મૂર્તિ ત્રીજો માળ છે.
શેઠ અમથાલાલ દકમચંદ	શેઠ અમથાલાલ દકમચંદ		"			"
પ્રાગીન	શેઠ મંગળદાસ નમીનદાસ		"			ત્રીજો માળ છે.
નંદલાલ મેતીયાલના વડીલો	શેઠ નંદલાલ મેતીયાલ	મુ. ના. ૧૮૯૩	"			"
શ્રીસંઘ	શેઠ ત્રીકમલાલ સોરાજી		"			૧ સુટિકની મૂર્તિ છે. ત્રીજો માળ તથા બેવડા પ્રતિમા છે

ક્ર.સં.	પ્રાચીન નામ.	કેશવ.	કેશવ કેશવ.	કેશવ કેશવ.	કેશવ	કેશવ	કેશવ
૧૫૭	અમદાવાદ	આદિત્યનાં પોળ	અમદાવાદ	અમદાવાદ	અમદાવાદ	અમદાવાદ	૧૧-૧૫
૧૫૮	"	અંબિકા	"	"	"	અંબિકા	૧૧-૧૬
૧૫૯	"	"	"	"	"	અંબિકા	૧૧-૧૭
૧૬૦	"	"	"	"	"	અંબિકા	૧૧-૧૮
૧૬૧	"	અનામદનાં પોળ દેશનાં વાળાં પોળ	"	"	અનામદ	અનામદ	૧૧-૧૯
૧૬૨	"	" બેલિયાનાં	"	"	"	અનામદ	૧૧-૨૦
૧૬૩	"	અનામદનાં પોળ વાળાનાં મુનમદનાં મુનમદનાં	"	"	"	અનામદ	૧૧-૨૧
૧૬૪	"	વાવડીની પોળ	"	"	"	વાવડીની	૧૧-૨૨
૧૬૫	"	દોલિયાની પોળ	"	"	અનામદ	અનામદ	૧૧-૨૩
૧૬૬	"	"	"	"	"	અનામદ	૧૧-૨૪
૧૬૭	"	બરડી પોળ વાણીયાની કેરી	"	"	"	અનામદ	૧૧-૨૫
૧૬૮	"	કાઠુસીની પોળ	"	"	અનામદ	અનામદ	૧૧-૨૬
૧૬૯	"	"	"	"	"	અનામદ	૧૧-૨૭
૧૭૦	"	"	"	"	"	અનામદ	૧૧-૨૮
૧૭૧	"	"	"	"	"	અનામદ	૧૧-૨૯

ગંધાવતારતું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શેઠ મણિલાલ લક્ષુભાઈ તેલી		સારી			
"	શેઠ ચીતુભાઈ ચૂનીલાલ		"			૧ ગુરુ મૂર્તિ છે
"	"	મૂ. ના. ૧૮૦૪	"			પદ્મપ્રભુના ગભારામાં લાક- ડાનું સુંદર કોતરકામ છે
"	"	મૂ. ના. ૧૬૬૩	"			
શેઠ સદાસોમજી ૧૬૦૦ લગભગ	શેઠ આલાભાઈ મુળચંદ	લેખ ૧૬૫૩	"			૧ ગુરુ મૂર્તિ ૧ શેઠની મૂર્તિ લાકડાનું કામ સાદું છે
"	"	૧૬૫૩	"			૧ શેઠની આરસની મૂર્તિ ૧ ગુરુ મૂર્તિ આ. એક ગુરુ મૂર્તિ ધાતુ
શેઠ વાડીલાલ તારાચંદ	શેઠ મોતીલાલ જગનલાલ	૧૬૮૨	"			૧ ગુરુ મૂર્તિ આરસ
શેઠ ગોકળદાસ લક્ષુભાઈ	શેઠ ગિરધરલાલ કાળિદાસ		"			બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ મણિલાલ કાળિદાસ		"			૧ ગુરુ મૂર્તિ આરસ ભોંય- રામાં પ્રતિમાજી છે
"	"		"			
"	શેઠ વાડીલાલ જગનલાલ		"			
"	શેઠ મણિલાલ જનાભાઈ ત્યા શેઠ પોપટલાલ મનસુખરામ	૧૫૨૭	"		૨	૩ ગુરુ મૂર્તિઓ છે. ભોંયરામાં પ્રતિમાજી છે
"	"	૧૬૭૦	"			૧ સ્ફટિકની મૂર્તિ છે.
"	"		"			૧ ગુરુ મૂર્તિ ધાતુ આ ત્રણે દેરા- સરા એકો સાથે આવેલા છે
"	"		"			૨ ગુરુ મૂર્તિઓ છે

સંખ્યા	મામળા નંબર	પેશા	પેશા સંમિત	પેશા સંમિત	પેશા સંમિત	પેશા સંમિત	પેશા સંમિત
૧૭૨	અમદાવાદ	કાંધલાની પેશ	અમદાવાદ	અમદાવાદ	પાટણપે	અમિતપે	૧૭-૧૭
૧૭૩	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	"	અમિતપે	૧૭-૧૭
૧૭૪	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	પાટણપે	અમિતપે	— ૩
૧૭૫	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	"	"	૧-૧૩
૧૭૬	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	પાટણપે	અમિતપે	૧૪-૧૬
૧૭૭	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	પાટણપે	અમિતપે	૧-૧૬
૧૭૮	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	પાટણપે	અમિતપે	૧૪-૧૬
૧૭૯	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	પાટણપે	અમિતપે	૧૪-૧૬
૧૮૦	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	પાટણપે	અમિતપે	૧૪-૧૬
૧૮૧	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	પાટણપે	અમિતપે	૧૪-૧૬
૧૮૨	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	પાટણપે	અમિતપે	૧૪-૧૬
૧૮૩	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	પાટણપે	અમિતપે	૧૪-૧૬
૧૮૪	"	અમદાવાદની પેશ	"	"	પાટણપે	અમિતપે	૧૪-૧૬

[illegible]

२७]

[illegible]

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	ફેલો સ્થાન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મુળનાયક	પ્રતિનાયકની સંખ્યા
૨૦૦	અમદાવાદ	મહાવીર જૈન સોસાયટી	અમદાવાદ	એલોસધીજ	ધર	વાસુપૂજ્યજી	પાપાણુ-ધાતુ — ૨
૨૦૧	"	અરુણ સોસાયટી	"	"	"	સંભવનાથજી	૧— ૩
૨૦૨	"	જૈન મરચંટ સોસાયટી	"	"	"	કુચુનાથજી	— ૫
૨૦૩	"	સરખેજ રોડ શાંતિકુંજ	"	"	"	અજીતનાથજી	— ૫
૨૦૪	"	સાબરમતી નદીના કાંઠે જૈન મરચંટ સોસાયટીના ઢાળથી	"	"	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	—
		દોઢ માઈલ દૂર					
૨૦૫	જેતલપુર	ગામમાં	૧૦ મા. દૂર	જેતલપુર	ધૂમટખંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	૧— ૪
૨૦૬	બારેજ	તલાટી કુળિયામાં	બારેજડી ૭ મા. દૂર	બારેજ	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૧૨—૧૭
૨૦૭	"	રોક કુળી	"	"	"	શાંતિનાથજી	૨૧—૨૦
૨૦૮	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૩— ૨
૨૦૯	હીરાપુર	ગામના નાકે	૩ મા. દૂર	હીરાપુર	"	ધર્મનાથજી	૨— ૪
૨૧૦	ગીરમહા (જરમથા)	ગામ વચ્ચે	૧૧ મા. દૂર	ગીરમહા	શિખરખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૩— ૪
૨૧૧	નવાગામ	બજારમાં	૧૧ મા. દૂર	નવાગામ	"	ચંદ્રપ્રભુ	૧— ૨
૨૧૨	નાયકા	ગામ વચ્ચે	૧૫ મા. દૂર	નાયકા	"	"	૩— ૧
૨૧૩	બીડજ	"	૫ મા. દૂર	મહીજ	ધૂમટખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૪— ૪

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ગ્રાંથાલૈ.	મુખનાયક	મનિમાલની સંખ્યા
૨૧૪	લાલી	ગામ વચ્ચે	બારેજડી ૪ મા. દૂર	મલીજ	ધર	શાંતિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૨-૨
૨૧૫	મલીજ	"	૨ મા. દૂર	"	ધૂમટખંધ	"	૩-૪
૨૧૬	કનીજ	બગરમાં	કનીજ	કનીજ	"	સુવિધિનાથજી	૧-૩
૨૧૭	ખેડા	પટેલવાડા પાસે	મહેમદાવાદ ૭ મા. દૂર	ખેડા	"	શીડભંજન પાર્શ્વનાથજી	૧૪-૩૨
૨૧૮	"	"	"	"	શિખરખંધ	અમીઝરા પાર્શ્વનાથજી	૬-૨૩
૨૧૯	"	"	"	"	ધર	અણતનાથજી	૭-
૨૨૦	"	"	"	"	(ભોંયરામાં)	ચંદ્રપ્રભજી	૩-
૨૨૧	"	"	"	"	"	વાસુપૂત્રજી	૧૬-૨૫
૨૨૨	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧૦-૨૪
૨૨૩	"	કુંગર ભૂદરનો ટેકરો	"	"	ધાબાખંધ	મહાવીર સ્વામી	૫-૪
૨૨૪	"	દલાલનો ટેકરો	"	"	"	પદ્મપ્રભજી	૩-૪
૨૨૫	"	શેડ વાડો	"	"	"	આદિનાથજી	૫-૧
૨૨૬	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧૩-૧૩
૨૨૭	"	હાંખીશેરી	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૩-૩

નંબર	ગામનું નામ	હેકેટર	રેલ્વે સ્ટેશન	ધોર ઓફિસ	ખાંધવી	મુખનાયક	મનિમારની સંખ્યા
૨૨૮	ખેડા	પરામાં	મહેમદાવાદ ૭ મા. ફર	ખેડા	શિખરખંધ	આદિનાયક	પાપાન-ધાત ૮-૪૧
૨૨૯	"	રખારીવાડે	"	"	ધાખાખંધ	શાંતિનાયક	૬-૨
૨૩૦	માતર	ગામમાં	૧૧ મા. ફર	માતર	શિખરખંધ	મુખનાયક	૧૦૦-૮૬
૨૩૧	ખાંધવી	ગામમાં	વસો ૫ મા. ફર	ખાંધવી	"	મુનિમુવત સ્વામી	૪-૭
૨૨૨	અણાદરા	"	નડીઆદ ૬ મા. ફર	અણાદરા	ધર	મદાનીરસ્વામી	— ૧
૨૩૩	મહોરેલ	વાણિયાવાડમાં	"	મહોરેલ	ધૂમટખંધ	"	૧-૬
૨૩૪	ચુણેલ	દેરાસરની ખડકી	મહુધા ૭ મા. ફર	ચુણેલ	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાયક	૨-૬
૨૩૫	મહુધા	અગરમાં	મહુધા ૧૧ મા. ફર	મહુધા	ધૂમટખંધ	આદિનાયક	૧૨-૨
૨૩૬	"	"	"	"	ધાખાખંધ	સુપાર્શ્વનાયક	૪-૪
૨૩૭	"	શ્રીમાલીની ખડકી	"	"	ધર	આદિનાયક	— ૨
૨૩૮	"	"	"	"	"	કુંથુનાયક	— ૩
૨૩૯	આંતરેલી	અગરમાં	દાસલવાડા આંતરેલી રોડ ૧૧ મા. ફર	આંતરેલી	શિખરખંધ	વાસુપૂજ્ય	૬-૨૧
૨૪૦	કપડવંજ	દલાલ વાડે	કપડવંજ ૧૧ મા. ફર	કપડવંજ	"	અજીતનાયક	૨૮-૩૭
૨૪૧	"	"	"	"	ધાખાખંધ	વાસુપૂજ્ય	૬-૨

અધ્યક્ષના નામ તથા સંવત.	વાહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જોનાની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- અથ શાળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ (ખાખી સાહેબ)	શેઠ સૌભાગ્યચંદ ધૂરાભાઈ		સારી			
શેઠ ખેચરદાસ મૂલજીભાઈ	શેઠ ખોડીદાસ ચૂનીલાલ		"			
શ્રીસંઘ	શ્રી માતર સાચાદેવની પેઢી		"	૧૦૦	૨ ૨	ખાવન જિનાલયવાળું દેરાસર છે. આ એક તીર્થસ્થાન ગણાય છે
શ્રીસંઘ	શેઠ મણિલાલ પોપટલાલ		"	૫૨	૧	
શેઠ અંબાલાલ ખેમચંદ ૧૯૨૧	શેઠ અંબાલાલ ખેમચંદ		"	૭		
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ હીરાલાલ ડાહ્યાચંદ		"	૪૫	૧ ૧	એક ચુલ્લેલ જ્ઞાન ભંડાર છે. ચિત્રકામ સારું છે
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	શેઠ સાકળચંદ નાનચંદ		"	૧૮૦	૨ ૧	
શ્રીસંઘ	શેઠ કૃષ્ણચંદ કેવળદાસ		"	૪૫૦	૩ ૧	એક ચાંદીની ગુરુ મૂર્તિ છે
શ્રીસંઘ ૧૯૪૫	"		"			
શ્રીમાલો શ્રીસંઘ	શેઠ કાંતિલાલ છોટલાલ		"			
ગાંધી હેમચંદ વનમાળીદાસ	શેઠ કાંતિલાલ વારીલાલ		"			
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ મોહનલાલ કાળિદાસ		"	૩૦૦	૧ ૧	
			"			
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫ લગભગ	શંકરલાલ જગનલાલ		"	૧૪૦૦	૪ ૧	ચિત્રકામ સારું છે. શેઠ-શેઠાણી- ની મૂર્તિ છે. દેરાસર વિશાળ છે.
ભગવાનદાસ જીવજીજી સં. ૧૯૭૮	શેઠ રમણલાલ જ્યેષ્ઠ		"			

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાથક	મતિનાથની સંખ્યા
૨૪૨	કપડવંજ	દનાલવાડો	કપડવંજ ૧૧ માં દૂર	કપડવંજ	ધર	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૪-૨૧
૨૪૩	"	અષ્ટાપદજીની ખડકી	"	"	શિખરબંધ	મહાવીર સ્વામી	૩૮-૨૪
૨૪૪	"	શાંતિનાથજીની ખડકી	"	"	ધાબાબંધ	શાંતિનાથજી	૨૩-૩૨
૨૪૫	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૧૨-૧૫
૨૪૬	"	દરવાજા બહાર વાડીમાં	"	"	શિખરબંધ	નેમનાથજી	૩-૮
૨૪૭	"	જેશીંગભાઈ શેઠની ખડકી	"	"	ધર	મલ્લિનાથજી	-૧૦
૨૪૮	"	ચિંતામણિની ખડકી	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૪-૩૦
૨૪૯	સાઠંબા	જૈન મહોલ્લો	કપડવંજ ૨૩ માં દૂર	સાઠંબા	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૪-૧૦
૨૫૦	મંડવા	ગામમાં	૧૧ માં દૂર	નીરમાલી	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	-૧
૨૫૧	નીરમાલી	હીરાલાલ ઉગરચંદને ત્યાં	કપડવંજ ૮ માં દૂર	"	ધર દેરાસર	સંભવનાથજી	-૧
૨૫૨	નરસંડા	ગામ વચ્ચે	બોરિયાવી ૧૧ માં દૂર	નરસંડા	ધૂમટબંધ	વાસુપૂજ્ય	૩-૮
૨૫૩	નડિયાદ	કૃપા પારેખની પોળ	નડિયાદ	નડિયાદ	"	અજીતનાથ	૨૩-૩૬
૨૫૪	"	હીરા કાલિદાસની પોળ	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧૦-૧૦
૨૫૫	"	નરખી પોળ	"	"	"	આદિનાથજી	૧૧-૫

અધ્યાપનારનું નામ તથા સંવત.	અધ્યાપકદારનું નામ.	અવધા સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જેતાની સરતી.	દિવાન-ધર્મ- પાલકો	વિદ્યાર મંદિર
રંગજીભાઈ નાથાભાઈ ૧૯૫૦ લગભગ	શેઠ ચંદ્રલાલ દોલતરામ		સારી			
ન્યાયચંદ નંદુભાઈની માતૃશ્રી ગાઈગિમરત ૧૯૪૨	શેઠ મંગળદાસ છગનલાલ		"			૧ ગુરુ મંત્રિ છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ પાનાચંદ વજલાલની પેઢી		"			૧ ગીતમ રવામીની મંત્રિ છે. કાચનુ કામ સુદ છે. બોધક છે.
શેઠ લક્ષ્મણભાઈ મોતીચંદ ૧૯૨૦	"		"			એકજ કંપાઉન્ડમાં બે દેરાસર છે.
માણેક શેઠાણી ૧૯૫૦	શેઠ જ્ઞેશીંગભાઈ પ્રેમાભાઈના વહીવટકર્તા શેઠ કરતુરદાસ	૧૯૨૧	"			
	નગીનદાસ					
શેઠ જ્ઞેશીંગભાઈ પ્રેમાભાઈ	"		"			ત્રીજો માળ છે
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ ચંદ્રલાલ વીરચંદ		"			૨ સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	આરધનદાસ છોટાલાલ		"	૧૫૦	૨	૧
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ મણિલાલ અમુલખભાઈ		છર્જ	૧૨		
શ્રીસંઘ	લીલાલાલ ઉમરચંદ		સારી			
"	મુળચંદ ઝવેરચંદ	મુ. ના. ૧૯૪૪	આધારણ	૧૫	૧	દેરાસરમાં પાણી પડે છે.
"	ગોદનલાલ શામળદાસ		સારી	૩૦૦	૨	પાલકાળા સાથે છે.
"	"		"			
"	"		"			૧ સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે. ૧ ગુરુમંત્રિ પાત્ર

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાથક	પ્રતિમાનની મંજૂરી
૨૫૬	બોરસદ	કાશીપુરા	આણંદ ૧૨ મા. દૂર	બોરસદ	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ ૯-૧૬
૨૫૭	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૬-૨૩
૨૫૮	"	બાલણુવાડો	"	"	ધૂમટબંધ	શામળા પાર્શ્વનાથજી	૨૦-૨૪
૨૫૯	કાવીકા	ગામ વચ્ચે	અગાસ ૪ મા. દૂર	કાવીકા	શિખરબંધ	સંભવનાથજી	૩-૨
૨૬૦	કોસીંદ્રા	"	વાસદ ૮ મા. દૂર	કોસીંદ્રા	ધાખાબંધ	ઋષભદેવજી	૩-૧
૨૬૧	ઉમેટા	"	૧૦ " મા. દૂર	ઉમેટા	શિખરબંધ	સુમતિનાથજી	૨૦-૧૨
૨૬૨	અમોરા	"	૧૧ " મા. દૂર	"	"	સંભવનાથજી	૪-૭
૨૬૩	બામણુગામ	"	પાદરા ૫ મા. દૂર	બામણુગામ	ધર	"	— ૩
૨૬૪	ગંભીરા	જૈન મહોલ્લો	૬ મા. દૂર	ગંભીરા	ધૂમટબંધ	આદિશ્વરજી	૧-૬
૨૬૫	નવાપુરા	"	વાસદ ૧૦ મા. દૂર	બીલપાડ	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૪
૨૬૬	બેગસા	ગામમાં	ભાદરણ ૩ મા. દૂર	આંકલાવ	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૩
૨૬૭	દહેવાણુ	બખારમાં	૬ મા. દૂર	દહેવાણુ	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૪-૨૨
૨૬૮	વાલવોડ	ગામ વચ્ચે	૩ મા. દૂર	વાલવોડ	ધાખાબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩-૭
૨૬૯	ધરમજી	જૈન મહોલ્લો	ધરમજી	ધરમજી	ધૂમટબંધ	પદ્મપ્રભુ	૩-૭
૨૭૦	પેટલાદ	રતનપોળ	પેટલાદ	પેટલાદ	ધાખાબંધ	આદિનાથજી	૧૨-૨૨

પ્રધાનનારતું નામ તથા સંવત.	બહીરદારતું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	પોપટલાલ છોટાલાલ		સારો	૭૦૦	૪	૧	મહાત્મીર જૈન પુસ્તકાલય
કલ્યાણચંદ દયાલજી ૧૯૦૩	મોહનલાલ રણછોડદાસ		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૯૦	શેઠ રણછોડ ચતુરભાઈ		"				
શ્રીસંઘ સં. ૧૯૯૪	મનસુખલાલ ઝવેરચંદ	૧૯૨૧	"	૩૦૦			
શ્રીસંઘ સં. ૧૯૨૬	શાંતિલાલ મોતીલાલ		"	૬૫	૧		
શ્રીસંઘ	શેઠ સૂરજમલ કેસરીચંદ		"	૧૨૫	૨		શ્રી જૈન પુસ્તકાલય છે.
"	વાડીલાલ અમરશીભાઈ		સાધારણ	૧૧			
૧૯૮૨	જમનાદાસ રણછોડ		સારી	૧૦૦	૧		એક જૈન પુસ્તકાલય છે.
" ૧૯૧૫	જમનાદાસ રવચંદ		"	૧૦૦	૧		ઝપભદ્રેવજી જૈન પુસ્તકાલય છે.
" ૧૯૮૯	નેમચંદ કૃષ્ણચંદ		"	૮૦	૧		શ્રી નવાપુરા જૈન પુસ્તકાલય ઉપરના ભાગમાં દેરાસર છે.
" ૧૯૯૫	કૃષ્ણચંદ મહાસુખરામ		"	૧૨	૧		
" ૧૯૦૩	લક્ષ્મીભાઈ ખેચરદાસ		"	૩૦	૧		
" ૧૯૦૩	વાડીલાલ ત્રેમચંદ		"	૮૦	૧		ભોંયડું છે.
શ્રીસંઘ	દામોદર કિશોરદાસ		"	૭૫	૧	૧	એક જૈન પુસ્તકાલય છે. ભોંયરાવાળું દેરાસર છે.
"	નગીનદાસ ખેમચંદ		"	૧૫૦	૩		

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ઝાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાણની સંખ્યા
૨૭૧	પેટલાદ	નાલીઆવાડ	પેટલાદ	પેટલાદ	ધાખાખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	પાપાણુ-વાણુ ૩—૧
૨૭૨	"	છીપવાડ	"	"	"	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૧૦—૧૧
૨૭૩	"	લીમડીશેરી	"	"	શિખરખંધ	કલ્યાણ પાર્શ્વનાથજી	૩—૧૩
૨૭૪	વસો (પુરા)	દહેરાશેરી	વસો	વસો	"	આદિનાથજી	૭—૧૮
૨૭૫	દેવા	ગામ વચ્ચે	દેવા	દેવા	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—૩
૨૭૬	ડમોઉ	ખબરમાં	ડમોઉ	મલાતજ	ધર	ધર્મનાથજી	૧—૪
૨૭૭	સોછત્રા	સમડી ચકલામાં	સોછત્રા	સોછત્રા	ધૂમટખંધ	મહાવીરસ્વામી	૪૪—૯૧
૨૭૮	રામોલ	ગામમાં	વસો ૩ મા. દૂર	રામોલ	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૧
૨૭૯	ડમોલ	"	વસો ૪૧ મા. દૂર	ડમોલ	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—૨
૨૮૦	પાડગોલ	"	વડતાલ ૨ મા. દૂર	પાડગોલ	ધર	શાંતિનાથજી	— ૧
૨૮૧	મહેરાવ	વાણિયાવાડ	વડતાલ ૪૧ મા. દૂર	મહેરાવ	"	વાસુપૂજ્યજી	— ૪
૨૮૨	કાસોર	ગામમાં	સોછત્રા ૩ મા. દૂર	કાસોર	ધૂમટખંધ	સંલવનાથજી	૩—૪
૨૮૩	મુણાવ	"	પેટલાદ ૩ મા. દૂર	મુણાવ	ધર	શાંતિનાથજી	— ૧
૨૮૪	વાડાસીનોર	લટ્ટવાડામાં	સેવાલિયા ૧૦ મા. દૂર	વાડાસીનોર	શિખરખંધ	સંલવનાથજી	૧૧—૧૨
૨૮૫	વીરપુર	જોનોના મહોલ્લામાં	લુણાવાડા ૧૧ મા. દૂર	વીરપુર	"	મહાવીરસ્વામી	૧૧—૫

ગ્રંથાવનરતું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શેઠ નગીનલાલ ખેમચંદ		સારી				
"	શેઠ કસ્તુરભાઈ અમરચંદ		"				
" ૧૯૮૯	શેઠ નગીનદાસ ખેમચંદ		"				૨ ગુરુમૂર્તિ ધાતુ
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	અંબાલાલ હેમચંદ		"	૬૫	૨	૧	એક બુદ્ધિસાગર જૈન પુસ્તકાલય છે.
"	રમણિકલાલ માણિકચંદ		"	૧૧૫	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	કૃષ્ણચંદ કાળિદાસ		"	૪૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	રણછોડદાસ તલકચંદ		"	૧૨૫	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	શેઠ ડાહ્યાભાઈ વલ્લભદાસ	મૂ. ના. ૧૨૦૦	"	૪૦	૧		૧ પુસ્તકાલય બંડાર છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ જ્ઞેશીંગભાઈ મોહનલાલ	મૂ. ના. ૧૬૩૨	સાધારણ	૨			
શ્રીસંઘ ૧૯૯૨	શેઠ દામોદર નાનચંદ	મૂ. ના. ૧૬૯૧	સારી	૧૦૦			એક પુસ્તક બંડાર છે.
દામોદરદાસ ગોવિંદજી ૧૯૬૨	શેઠ ગાંડાભાઈ કિશોરદાસ		"	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૨	શેઠ કાંતિલાલ મગનલાલ		"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૬	છોટાલાલ નરોત્તમદાસ		"	૧૫	૧		
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	અંબાલાલ લક્ષ્મીભાઈ	મૂ. ના. ૧૯૯૩	"	૨૨૫	૧	૧	૧ ગુરુમૂર્તિ અમૃત વિન્યાસનો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૯	શેઠ ભાઈલાલ ચંદુલાલ		"	૫૦	૧	૧	ભોંયગમાં તથા હિપર પ્રતિમાઓ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	ચોરસ ઓફિસ.	ખાંધણી.	મૂળનાથજી	પ્રતિમાજીની સંખ્યા
૨૮૬	આણંદ	સ્ટેશન રોડ ભાટીઆની ધર્મશાળા પાસે	આણંદ	આણંદ	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧—૬
૨૮૭	ગોધરા	દેરાસરની ખડકી	ગોધરા ૦૧૧ મા. દૂર	ગોધરા	શિખરખંધ	,,	૨૮—૨૭
૨૮૮	,,	નાના દેરાસરની ખડકી	,,	,,	ધાખાખંધ	ધર્મનાથજી	૩—૩
૨૮૯	વેજલપુર	ખજનરમાં	ખરસાલિયા ૧ મા. દૂર	વેજલપુર	શિખરખંધ	ઋષભદેવ	૭—૨૭
૨૯૦	પરોલી (દિવગઢ બારિયા)	ગામમાં	૧૦ મા. દૂર	ડેરાલ	,,	નેમનાથજી	૨—૧
૨૯૧	લુણાવાડા	દેરા કૃષ્ણઆમાં	લુણાવાડા ૧ મા. દૂર	લુણાવાડા	,,	વાસુપૂજ્ય	૩૨—૩૯
૨૯૨	,,	ખારાકૃવા પાસે	,,	,,	,,	ત્રિતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૮—૧૬
૨૯૩	અંધાડી	ગામ વચ્ચે	અંધાડી	અંધાડી	ધર	સુપાર્શ્વનાથજી	૧—૨
૨૯૪	ભાલેજ	,,	ભાલેજ	ભાલેજ	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૭—૬
૨૯૫	ઝોડ	આવકના કૃષ્ણઆમાં	ઝોડ	ઝોડ	ધર	વાસુપૂજ્યજી	૩—૪
૨૯૬	સારસા	ગામ વચ્ચે	નાવલી ૪ મા. દૂર	સારસા	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૫—૨
૨૯૭	ખેડવા	,,	૭ મા. દૂર	ખેડવા	,,	અછતનાથજી	૧—૫
૨૯૮	મોગર (સ્ટેટ)	,,	૦૧૧ મા. દૂર	મોગર	,,	અભિનંદનજી	૧—૧
૨૯૯	નાવલી	,,	૩ મા. દૂર	નાવલી	,,	પાર્શ્વનાથજી	૧—૧
૩૦૦	નાપાડ	જૈન મહોલ્લામાં	૭ મા. દૂર	નાપાડ	ધૂમટખંધ	મુનિમુવત સ્વામી	૧—૨

અધ્યાપનારનું નામ તથા સંવત.	વાલીવશદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ધર્મ- શ્રય સાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	મણિલાલ નરસિંહદાસ દોશી		"	૮૦	૧ ૧	
શ્રીસંઘ	શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની પેઠી હા: મણિલાલ પાનાચંદ		"	૧૧૦૦	૩	ચિત્રદામ સારું છે
શેઠ મગનલાલ વસનછ ૧૯૪૫	શેઠ મગનલાલ વસનછ		"			
શ્રીસંઘ	શેઠ પાનાચંદ ખેમચંદ		"	૩૩૫	૨	
"	"		"		૧	દર વર્ષે કાગળ સુદ ૧૧ ના રોજ મેળો ભરાય છે.
શ્રીસંઘ	મહાસુખરામ ખેમચંદ	૧૯૯૭	"	૩૪૦	૩ ૧	ભોંયડું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	રાંકરલાલ ગોકલદાસ		"			૧ યુરુમતિ છે.
શિવલાલ મૂળજીભાઈ ૧૯૩૬	શેઠ ગિરધરલાલ ભોગીલાલ		"	૩૦	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫	કેશવલાલ પરસોતમદાસ		જુહી	૭૦	૨	દેરાસરમાં પાણી પડે છે.
કૃમ્મલાલ રતનછ ૧૯૩૧	શેઠ મણિલાલ રણછોડદાસ		સારી	૬૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૪૯ લગભગ	સોમચંદ જીભાઈ		"	૧૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૨	દલપતભાઈ ભાઈચંદ		"	૩૫		ઘાબામાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૯૦ લગભગ	અંબાલાલ જીવાભાઈ		"	૬૦	૧	
શ્રીસંઘ	રમણલાલ રતનચંદ		સાધારણ	નથી		ઘાબામાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૩	"		સારી	૧૨૫	૧	એક લૈન લાયબ્રેરી છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેડાઈ	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	ખાંવણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાવની મુદત
૩૦૧	ખંભાત	છરાળાપાડા	ખંભાત ૧૧ મા. દૂર	ખંભાત	શિખરખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૩૦-૭૬
૩૦૨	"	"	"	"	ધર	અમીતરા પાર્શ્વનાથજી	૨૩-૧૭
૩૦૩	"	"	"	"	"	અભિનંદજી	-૧૨
૩૦૪	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	અમરનાથજી	૫-૨
૩૦૫	"	"	"	"	ધાખાખંધ	મનમોદન પાર્શ્વનાથજી	૩-૨
૩૦૬	"	મોટા કુંભારવાડો	"	"	શિખરખંધ	શીતળનાથજી	૨૦-૩૭
૩૦૭	"	ગંધકવાડો	"	"	ધાખાખંધ	શાંતિનાથજી	-૧૨
૩૦૮	"	કડકોટડી	"	"	"	સુમતિનાથજી	૬-૬
૩૦૯	"	"	"	"	"	પદ્મપ્રભુજી	૧૦-૨
૩૧૦	"	સાંડવીની પોળ	"	"	"	કુંથુનાથજી	૧-૬
૩૧૧	"	"	"	"	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૧૩-૧૫
૩૧૨	"	આલીપાડો	"	"	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૧૪-૩૫

બાંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	બાંધીવટદારનું નામ.	લેખનો રાંચલ.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જોનોની વરતી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૬૩	શેઠ રમણલાલ દયસુખરામ		સારી	૪૫૦૦	૬		૧ ગુરુમૂર્તિ છે. શ્રીનીતિ- વિગ્રહજી જોન પુસ્તકાલય તથા ભંડાર છે. ૧ ચોવીશી ચાંદી. ૧ ચોવીશી આરસની છે. બાવન જિનાલય વાળુ વિશાળ દેરાસર છે. ઉપર તથા ભોંયરામાં મૂર્તિઓ છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ કચરાભાઈ નેમચંદ		"				
ઝવેરી ભગુભાઈ ખુશાલ- ચંદ, પ્રાચીન	ઝવેરી ભગુભાઈ ખુશાલચંદ		"				શ્રી નેમિસરિશ્વરજી જ્ઞાન ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	સરખચંદ છોટાલાલ		"				શ્રી શાંતિનાથજી જ્ઞાન ભંડાર છે.
"	છોટાલાલ કાલિદાસ		સાધારણ				
"	શેઠ વીરચંદ ગાંડાલાલ		સારી				૧ રક્ષકિના પ્રતિમાજી છે.
"	મોહનલાલ ઠાકરશી		"				ત્રીજો માળ છે
શેઠ મોતીશા ૧૯૦૦ લગભગ	પરસોતમદાસ સોમચંદ		સાધારણ				
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	"		"				
"	શેઠ દીપચંદ પાનાચંદ		"				
"	શેઠ ભાઈચંદ કસળચંદની પેઢી		સારી				વસ્ત્રભવિગ્રહજી, આત્મારામજી તથા હર્ષવિગ્રહજીની મૂર્તિ છે.
"	શેઠ પ્રેમચંદ છોટાલાલ		"				૧ ગુરુમૂર્તિ ધાતુ. મેઝા પર છે.

નંબર	ગાયક નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	ચોરસ ગાદિયા	ગાંધી	મૂળનાથક	પ્રતિમાનની સંખ્યા
૩૧૩	ખંભાત	શેરડીવાળી પોળ	ખંભાત ૧૧ મા. દૂર	ખંભાત	ધાખાખંધ	વાસુપૂન્યજી	પાપાણુ-ધાતુ — ૭
૩૧૪	"	વાધમાશીની ખડકી	"	"	ઘૂમટખંધ	સંભવનાથજી	૨૦—૫૧
૩૧૫	"	"	"	"	ધાખાખંધ	વિનયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૭—૧૫
૩૧૬	"	ચોળાવાડો	"	"	ઘૂમટખંધ	સુમતિનાથજી	૪—૧૯
૩૧૭	"	ખનરમાં	"	"	ધાખાખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૨૧—૮૭
૩૧૮	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૨૮—૨૩
૩૧૯	"	દંતારવાડો	"	"	"	શાંતિનાથજી	૬—૨૯
૩૨૦	"	"	"	"	"	કુંથુનાથજી	૫—૨૩
૩૨૧	"	પુન્યશાળીની ખડકી	"	"	ઘૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૪—૨૨
૩૨૨	"	ભંડીપોળ	"	"	ધાખાખંધ	"	૭—૨૧
૩૨૩	"	ગીમટી	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૫—૧૧
૩૨૪	"	"	"	"	"	અજીતનાથજી	૪—૧૦
૩૨૫	"	ભોયરાપાડો	"	"	"	શાંતિનાથજી	૯—૯
૩૨૬	"	"	"	"	"	મહિનાથજી	૫—૧૨

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાણની સંખ્યા.
૩૨૭	ખંભાત.	ભોયરાપાડે.	ખંભાત ૧૧૧ મા. દૂર	ખંભાત	ધાયાખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી રક્તિકના	પાપાણુ-ધાતુ ૧૦—૨૮
૩૨૮	"	"	"	"	"	નવખંડ પાર્શ્વનાથજી	૧૧—૨૧
૩૨૯	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૮—૨૫
૩૩૦	"	માણુકચોક	"	"	"	આદિનાથજી	૧૧—૨૦
૩૩૧	"	"	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૭—૩૨
૩૩૨	"	"	"	"	"	"	૮—૪૬
૩૩૩	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧૧—૧૩
૩૩૪	"	"	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૪—૨૭
૩૩૫	"	"	"	"	"	ધર્મનાથજી	૯—૧૮
૩૩૬	"	"	"	"	"	મહાવીર સ્વામી	૫—૪
૩૩૭	"	"	"	"	ધર.	રત્ન પાર્શ્વનાથજી	—૪
૩૩૮	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	—૪
૩૩૯	"	"	"	"	"	વિમલનાથજી	—૧૨
૩૪૦	"	બોળપીપળા	"	"	ધાયાખંધ	મુનિચુવત સ્વામી	૮—૧

જીવનનારત્ન નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- શ્રય શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ ડાહ્યાભાઈ ગાંગાભાઈ	દેશસરનો ૧૪૯૬	સારી			૧ સ્ફટિકના પ્રતિમાછ છે. દેશ- સરનો સં. ૧૪૯૬ નો લેખ છે.
"	શેઠ ભાઈલાલ નેમચંદ		"			એક ધાતુની ચોવીશી છે.
"	પોપટલાલ નગીનદાસ	મૂ. ના. ૧૬૭૧				
"	દલપતરામ ખુશાલચંદ ઝવેરી		"			૧ સ્ફટિકના પ્રતિમાછ છે. ૧ ગુરુમૂર્તિ આરસની છે.
"	શેઠ રમણલાલ દલસુખભાઈ		"			૨ ગુરુમૂર્તિ આરસની તથા એક ગુરુમૂર્તિ ધાતુની છે.
						ભોંયરામાં જૂના અવશેષો છે.
"	શેઠ ચીમનલાલ મોતિલાલ		"			
"	કંકોરલાલ જીવાભાઈ પટવા		"			
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ શાંતિલાલ ગુલાબચંદ		"			
"	શેઠ કેશવલાલ મૂળચંદ		"			
"	સાંકળચંદ મનસુખરામ		"			
શેઠ સોમચંદ પોપટલાલ ૨૦૦૧	શેઠ સોમચંદ પોપટલાલ		"			૧ શનિના પ્રતિમાછ છે.
શેઠ મગનલાલ પાનાચંદ	શેઠ પરશોતમદાસ મગનલાલ		"			ત્રીજો માળ છે.
શેઠ રસિકલાલ દલપતભાઈ	રસિકલાલ દલપતભાઈ		"			"
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ ભોગીલાલ ગફુરભાઈ	મૂ. ના. ૧૬૬૬	"			

નંબર	ગાસતું નામ	કેસાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાથક	પ્રતિમાણની સંખ્યા
૩૪૧	ખંભાત	બોળપીપળો	ખંભાત ૧૧ મા. દૂર	ખંભાત	ધાખાબંધ	સંભવનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૮—૩
૩૪૨	"	"	"	"	"	નવપલ્લવ પાર્શ્વનાથજી	૨૭—૪૭
૩૪૩	"	સંઘવીની પોળ	"	"	"	સોમચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૯—૧૬
૩૪૪	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	વિમલનાથજી	૬—૨૮
૩૪૫	"	નાગરવાડો	"	"	ધાખાબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૩૨—૨૬
૩૪૬	"	ખારવાડો	"	"	"	સુખસાગર પાર્શ્વનાથજી	૯—૨૨
૩૪૭	"	"	"	"	શિખરબંધ	સ્થંભન પાર્શ્વનાથજી	૧૪—૪૦
૩૪૮	"	"	"	"	ધાખાબંધ	સીમંધર સ્વામી	૭૦—૮૦
૩૪૯	"	"	"	"	"	મુનિસુવ્રત સ્વામી	૬—૧૧
૩૫૦	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧૦—૪૫
૩૫૧	"	"	"	"	"	કંસારી પાર્શ્વનાથજી	૫—૧૧
૩૫૨	"	"	"	"	"	અનંતનાથજી	૫—૧૫
૩૫૩	"	લાડવાડો	"	"	"	અભિનંદન સ્વામી	૫—૬

વ્યવસાયનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશચરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ કેશવલાલ ચૂનીલાલ		સારી			
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	દલપતભાઈ ખુશાલચંદ ઝવેરી		"			૧ સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે. એક ગણધર પટ છે. વિશાળ દેરાસર છે. ભોંયરામાં દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ છોટાલાલ કેશવલાલ		"			
"	શેઠ હવાભાઈ હીરાચંદ		"			ચિત્રકામ સારું છે.
"	બીખાભાઈ કસ્તુરચંદ ગાંધી		"			
"	શેઠ અંબાલાલ ખાપુલાલ		"			ચિત્રકામ સારું છે.
"	માણિકલાલ હગનલાલ		"			
"	શેઠ રમણલાલ દલસુખભાઈ		"			સાત સ્ફટિકની પ્રતિમાઓ છે. ચાર ગુરુમૂર્તિ ધાતુની છે. એક આરસનો હનૈશ્વર પટ છે. ખીજે માળ દેરાસર છે.
"	શેઠ શુદ્ધાખીદાસ નાનચંદ		"			
"	શેઠ વાડીલાલ છોટાલાલ		"			૧ ગુરુમૂર્તિ ધાતુની છે. રંગતુ ચિત્રકામ સારું છે.
"	"		"			
"	શેઠ છોટાલાલ ઝવેરચંદ		"			
"	શેઠ લાલચંદ હીરાચંદ		"			ખીજે માળ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાદાર	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાથક	પ્રતિમાટની સંખ્યા
૩૫૪	ખંભાત	લાડવાડે ૧	ખંભાત ૧૧ મા. દૂર	ખંભાત	ધાખાખંધ	મુનિમુક્ત સ્વામી	પાષાણ-વાત ૧૦-૨૪
૩૫૫	"	ટેકરી	"	"	ધર	સંભવનાથજી	— ૯
૩૫૬	"	"	"	"	"	મુમતિનાથજી	— ૪
૩૫૭	"	ચોકશીની પોળ	"	"	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૪-૧૭
૩૫૮	"	"	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૧-૧૭
૩૫૯	"	"	"	"	ધાખાખંધ	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૭-૮
૩૬૦	"	"	"	"	"	ત્રેયાંસનાથજી	૧૭-૩૦
૩૬૧	"	"	"	"	"	મહાવૈર સ્વામી	૧૩-૧૨
૩૬૨	"	"	"	"	સામરણવાળું	વિમલનાથજી	૧૦-૧૨
૩૬૩	"	કડીઆની પોળ	"	"	ધર	વાસુપૂત્યજી	— ૯
૩૬૪	"	દલાલવીલા સ્ટેશન રોડ	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૨
૩૬૫	રાકરપુર	ગામમાં	૨ માં દૂર	"	ધાખાખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૯-૧
૩૬૬	"	"	"	"	"	સીમંધર સ્વામી	૯—
૩૬૭	રાળજ	"	૬ માં દૂર	રાળજ	શિખરખંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૩-૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંબંધ	વહીવટદારનું નામ:	દોષનો સંબંધ	દેશસરની સ્થિતિ	જૈનોની વસ્તી	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- જ્ઞાણ	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	હાકરશી ધરમચંદ		સારી				
શેઠ અમરચંદ ગ્રેમચંદ	નાનજીભાઈ પોપટલાલ		"				ત્રીજો માળ છે
શેઠ જ્ઞાલાઈ ગ્રેમચંદ	શેઠ રમણલાલ દલસુખભાઈ		"				ખીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ પોચાભાઈ જગનલાલ		"				૧ ચોવીશી ધાતુની છે.
"	માણેકલાલ મગનલાલ	મૂ. ના. ૧૬૬૧	"				
"	શેઠ ખીમચંદ ઝવેરચંદ પારેખ	મૂ. ના. ૧૬૪૬	"				
"	જીવાભાઈ મગનલાલ		"				
"	નેમચંદ પાનાચંદ		"				
"	સકરચંદ જૂરાભાઈ ચોકસી		"				
શેઠ મોહનલાલ જ્ઞાલાલ	શ્રી મણીખહેન	મૂ. ના. ૧૬૮૩	"				ત્રીજો માળ છે.
શેઠ મૂળચંદ ડાહ્યાભાઈ ૧૯૮૯	શેઠ મૂળચંદ ડાહ્યાભાઈ	મૂ. ના. ૧૯૮૯	"				ખીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ રમણલાલ દલસુખભાઈ		"	નથી	૧	૧	એક ચોવીશી આરસની છે. કારતક સુદ ૧૫ ના રોજ
							દર વર્ષે મેળો ભરાય છે.
"	"	મૂ. ના. ૧૬૫૯	"				
"	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિગાળની સંખ્યા
૩૬૮	વતરા	સુતારવાડામાં	ધરમજ ૬ મા. દૂર	વતરા	ધૂમટખંધ	અણતનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૩—૬
૩૬૯	વટાદરા	બજારમાં	સાયમા ૪૧ મા. દૂર	વટાદરા	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૬—૬
૩૭૦	શીણાવ	ગામમાં	„	વીરસદ	ધર	સુમતિનાથજી	— ૨
૩૭૧	નાર	બજારમાં	નાર ૦૧ મા. દૂર	નાર	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૫—૨
૩૭૨	તારાપુર	„	તારાપુર ૧૧ મા. દૂર	તારાપુર	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૭—૭
૩૭૩	દોડકા	ગામ વચ્ચે	વાસદ ૧૧ મા. દૂર	દોડકા	„	વિમલનાથજી	— ૧
૩૭૪	ભાદરવા	„	રણોડી ૧૦ મા. દૂર	ભાદરવા	શિખરખંધ	શીતળનાથજી	૨—૯
૩૭૫	વાસદ	„	વાસદ	વાસદ	ધૂમટખંધ	સંભવનાથજી	૧—૪
૩૭૬	આસોદર	લૈનોના મહોલ્લામાં	વાસદ ૫ મા. દૂર	આસોદર	ધર	ત્રિયાંસનાથજી	— ૧
૩૭૭	આંકલાવ	ગોલવાડ	„ ૭ મા. દૂર	આંકલાવ	શિખરખંધ	કુંથુનાથજી	૫—૯
૩૭૮	વડતાલ	લૈનોના મહોલ્લામાં	વડતાલ	વડતાલ	„	અણતનાથજી	૩—૩
૩૭૯	વડોદરા	ધડિયાળા પોળ	વડોદરા	વડોદરા	„	ચંદ્રપ્રભુજી	૮—૧૮
૩૮૦	„	„	„	„	„	આદિનાથજી	૧૨—૩૪
૩૮૧	„	„	„	„	ધૂમટખંધ	કુંથુનાથજી	— ૪
૩૮૨	„	પટાળિયા પોળ	„	„	„	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૧૮—૪૭

બાંધવનારનું નામ તથા સંવત.	પણીવરનારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશાચરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૫૪	ગુલાબચંદ મલુકચંદ	મં. ના. ૧૭૭૮	સારો	૩૫	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	હરિલાલ કુશ્યંદ	મં. ના. ૧૮૫૧	"	૧૫૦	૧ ૧	
શેઠ મણિલાલ ખેમચંદ ૨૦૦૧	શેઠ મણિલાલ ખેમચંદ	મં. ના. ૧૭૭૮	"	૨૩		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૩	દેસાઈભાઈ ગણેશજીભાઈ		"	૪૦૦	૧	શ્રીનારજીન જ્ઞાન ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	ડાહાભાઈ શિવાભાઈ		"	૫૦	૧	ચિત્રકામ સારું છે.
મોતીલાલ ખુશાલચંદ ૧૯૭૯ લગભગ	મણિલાલ મોતિલાલ		"	૩૦		
મોદી ગરબજીવસ હર- જીવનદાસ	શેઠ છોટાલાલ મોદનલાલ છાત્રીવાળા		"	નથી	૧	
ગંગાદાસ ધરમચંદની વિધવા બાઈ મહાકોર	શેઠ ચંદુલાલ કાળિદાસ		"	૧૨૫	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૫૯	શેઠ સરખચંદ રણછોડદાસ		"	૪૫	૧	
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	મોદનલાલ ચતુરભાઈ		"	૧૭૫	૧	
"	શાંતિલાલ ભાયચંદ		"	૧૨૫	૨	રંગતું કામ સારું છે.
વેદ મોતિચંદ ધરમચંદ ના વડીલો	શેઠ કાંતિલાલ લાલભાઈ		"	૨૨૦૦	૨	હંસવિજયજી જ્ઞેન લાયબેરી છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ સાંજીચંદ છોટાલાલ		"			
શેઠ લીલાભાઈ રાયચંદ	લીલાભાઈ રાયચંદ		"		૧	
શ્રીસંઘ	કમીટી		"			૩ ગુરુમૂર્તિ છે. ભોંયરામાં પ્રતિમાજી છે.

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૩૮૩	વડોદરા	પીપળા શેરી	વડોદરા	વડોદરા	ધૂમટખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૧-૨૮
૩૮૪	"	"	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	— ૭
૩૮૫	"	કાલાખાડી મહેતા પોળ	"	"	"	"	— ૯
૩૮૬	"	"	"	"	"	શીતળનાથજી	— ૬
૩૮૭	"	દેસાઈ શેરી	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૭
૩૮૮	"	રંગમહેલ વાડી	"	"	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૩-૧૨
૩૮૯	"	નવી પોળ	"	"	"	શીતળનાથજી	૧૧-૧૪ ૧
૩૯૦	"	મહેતા પોળ	"	"	"	નેમનાથજી	૩-૨૨
૩૯૧	"	ચૌટાઓળ	"	"	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૩૧-૬૭
૩૯૨	"	"	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	— ૫
૩૯૩	"	"	"	"	"	"	— ૭
૩૯૪	"	"	"	"	"	ધર્મનાથજી	— ૬
૩૯૫	"	ફતેપુરા	"	"	ધૂમટખંધ	શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથજી	૪-૫
૩૯૬	"	દેરાપોળ બાવાજીપુરા	"	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૧૦-૭
૩૯૭	"	પ્રતાપગંજ સેવાસદન	"	"	ધર	આદિનાથજી	— ૧

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-કર્મ- ત્રય શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	ગાંધી વાડીલાલ લાલભાઈ		સારી			
શેઠ જીદાભાઈ લીલાચંદ	શેઠ જીદાભાઈ લીલાચંદ		"			
કાંતિલાલ જીશીંગભાઈ ઝવેરી	કાંતિલાલ જીશીંગભાઈ		"			
શેઠ વીરચંદ ગોક્ષળદાસ	હરખચંદ વીરચંદ		"			
દલપતભાઈ જગજીવનદાસ	ગોરજી મણિલાલ દલપતભાઈ		"			
શ્રીસંઘ ૧૯૩૨	પટેલ ઘેલાભાઈ મગનલાલ		"			૩ સફ્ટિકના પ્રતિમાજી છે.
શ્રીસંઘ	જમનાદાસ કાળિદાસ ઝવેરી		"			૨ " " "
"	રામલાલ લાદુરામ		"			૧ સફ્ટિકના પ્રતિમાજી છે. મૂળનાયકજી ધાતુનાં છે.
"	શેઠ ચૂનીલાલ નાયાલાલ					૪ સફ્ટિકના પ્રતિમાજી છે. ૧ ગુરુમૂર્તિ છે. વિશાળ દેરાસર છે.
ચુડગર જમનાદાસ કેશવલાલ	ચુડગર જમનાદાસ કેશવલાલ		"			
ચુડગર અંબાલાલ હીરાચંદ	ચુડગર અંબાલાલ હીરાચંદ		"			
સરખચંદ ગરખડદાસ	સરખચંદ ગરખડદાસ		"			
શ્રીસંઘ	ત્રિભોવનદાસ માણેકચંદ		"			
શેઠ મોતિલાલ તારાચંદ	વીરચંદ શિવલાલ		"		૧	
શ્રી લક્ષ્મી ટ્રેડિંગ કં. ૨૦૦૧	શ્રી લક્ષ્મી ટ્રેડિંગ કંપની		"			

નંબર	ગામનું નામ	ઝેડાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૩૯૮	વડોદરા	મામાની પોળ	વડોદરા	વડોદરા	શિખરબંધ	કલ્યાણ પાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૧૫-૨૩
૩૯૯	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧૨-૨૨
૪૦૦	"	કોઠીની પોળ	"	"	ધૂમટબંધ	નેમનાથજી	૨૬-૬૪
૪૦૧	"	"	"	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૧૨-૧૬
૪૦૨	"	ભોગીદાસ વીઠ્ઠલની પોળ	"	"	ધર	"	— ૧
૪૦૩	"	ચૌટાઓળ	"	"	"	નેમનાથજી	— ૭
૪૦૪	"	મુલતાનપુરા	"	"	ધૂમટબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૯-૫૪
૪૦૫	"	નરસિંહજીની પોળ	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	— ૨
૪૦૬	"	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૩
૪૦૭	"	"	"	"	"	અજીતનાથજી	— ૩
૪૦૮	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	— ૩
૪૦૯	"	"	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	— ૫
૪૧૦	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	— ૭
૪૧૧	"	"	"	"	"	કુંથુનાથજી	— ૫

1	1	1	1
2	2	2	2
3	3	3	3
4	4	4	4
5	5	5	5
6	6	6	6
7	7	7	7
8	8	8	8
9	9	9	9
10	10	10	10
11	11	11	11
12	12	12	12
13	13	13	13
14	14	14	14
15	15	15	15
16	16	16	16
17	17	17	17
18	18	18	18
19	19	19	19
20	20	20	20
21	21	21	21
22	22	22	22
23	23	23	23
24	24	24	24
25	25	25	25
26	26	26	26
27	27	27	27
28	28	28	28
29	29	29	29
30	30	30	30
31	31	31	31
32	32	32	32
33	33	33	33
34	34	34	34
35	35	35	35
36	36	36	36
37	37	37	37
38	38	38	38
39	39	39	39
40	40	40	40
41	41	41	41
42	42	42	42
43	43	43	43
44	44	44	44
45	45	45	45
46	46	46	46
47	47	47	47
48	48	48	48
49	49	49	49
50	50	50	50
51	51	51	51
52	52	52	52
53	53	53	53
54	54	54	54
55	55	55	55
56	56	56	56
57	57	57	57
58	58	58	58
59	59	59	59
60	60	60	60
61	61	61	61
62	62	62	62
63	63	63	63
64	64	64	64
65	65	65	65
66	66	66	66
67	67	67	67
68	68	68	68
69	69	69	69
70	70	70	70
71	71	71	71
72	72	72	72
73	73	73	73
74	74	74	74
75	75	75	75
76	76	76	76
77	77	77	77
78	78	78	78
79	79	79	79
80	80	80	80
81	81	81	81
82	82	82	82
83	83	83	83
84	84	84	84
85	85	85	85
86	86	86	86
87	87	87	87
88	88	88	88
89	89	89	89
90	90	90	90
91	91	91	91
92	92	92	92
93	93	93	93
94	94	94	94
95	95	95	95
96	96	96	96
97	97	97	97
98	98	98	98
99	99	99	99
100	100	100	100

નંબર	ગામનું નામ.	કેશાહ.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંડણી.	મુળનાયક	મનિસહજની સંખ્યા
૪૧૨	વડોદરા	નરસિંહજીની પોળ	વડોદરા	વડોદરા	ધૂમટખંધ	દાદા પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૪૦-૧૧૧
૪૧૩	"	ધડીયાળી પોળ	"	"	ધર	અણતનાથજી	— ૯
૪૧૪	મકરપુરા	ગામ વચ્ચે	૩ મા. દૂર	મકરપુરા	"	આદિનાથજી	— ૩
૪૧૫	તરસાલી	"	૨ મા. દૂર	વડોદરા	શિખરખંધ	"	૫-૧૭
૪૧૬	જાણી	શ્રાવકના મહોલ્લામાં	જાયાપુરી ૧૧ મા. દૂર	જાણી	"	શાંતિનાથજી	૧૮-૬૩
૪૧૭	"	કોઠારી દુળીયામાં	"	"	ધર	કુંથુનાથજી	૩-૧૧
૪૧૮	કરજણુ	બજારમાં	મીયાગામ કરજણુ	મીયાગામ કરજણુ	ધૂમટખંધ	નેમનાથજી	૩-૩
૪૧૯	અણુરતુ	"	૨ મા. દૂર	"	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૨-૪
૪૨૦	મીયાગામ (કરજણુ)	ખાણુ બજારમાં	૩ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૩૪-૯
૪૨૧	"	ચોકમાં	"	"	"	સંભવનાથજી	૯-૨૨
૪૨૨	"	ટેકરા ઉપર	"	"	"	"	૬-૮
૪૨૩	માતર (મીયાં)	ગામમાં	મીયાગામ કરજણુ	માતર (મીયાં)	ધાખાખંધ	શાંતિનાથજી	૬-૧૩
			૯ મા. દૂર				
૪૨૪	માનપુર	"	"	મીયાગામ કરજણુ	ધર	અભિનંદનજી	— ૧

અધ્યાપનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	દેખતા સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	તૈનાની રકતી.	ઉપા- ધ્યક્ષ શાળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શેઠ સુન્દરલાલ મણિલાલ		સારી			દાદા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાજી પ્રાચીન છે.
શેઠ લીલાભાઈ રાયચંદ	શેઠ લીલાભાઈ રાયચંદ		"			
શ્રીસંઘ	શેઠ અંબાલાલ મગનલાલ		સાધારણ	૬	૧	
ગાંધી હઠીભાઈ	શેઠ કાલીદાસ ત્રીભોવનદાસ		સારી	૧૭	૧	
શ્રીસંઘ	શેઠ લક્ષ્મીભાઈ જમનાદાસ		"	૪૨૦	૨	૧ ૨ સ્ક્રિપ્ચના પ્રતિમાઓ છે. ૧ જ્ઞાનમંદિર છે. ચિત્રકામ સારું છે.
શેઠ બાપુલાલ શીવલાલ સં. ૧૯૪૪	કેસરીચંદ નગીનદાસ બાપુલાલ		"			
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫	શા. હીરાલાલ દલસુખરામ	૧૯૦૯	"	૨૨૫	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શેઠ ઘોટાલાલ વીરચંદ		સાધારણ	૧૧	૧	
" ૧૯૫૧	શેઠ સોમચંદ કસ્તુરચંદ	૧૯૫૧	સારી	૨૦૦	૨	૧ પુસ્તક બંડાર છે. બોધરામાં પ્રતિમાજી છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	શેઠ ખુશચંદ મોહનલાલ	૧૬૫૯	"			આ દેરાસર મનમોહન પાર્શ્વનાથના દેરાસરના નામથી ઓળખાય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ હિતમચંદ નેમચંદ	૧૬૯૦	"			
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	તલકચંદ ચૂનીલાલ		"	૧૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૩	માણેકલાલ હરીલાલ	૧૯૭૭	"	૪૦		

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંડણી.	મુળનાયક	પ્રતિભાજની રાખ્યા
૪૨૫	સીતોર	આવકવાડે.	સીતોર ૦૧ મા. દૂર	સીતોર	શિખરખંધ	સુમતિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૯-૨૬
૪૨૬	"	છીપવાડ	"	"	ધાખાખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૧૩-૨૦
૪૨૭	વલણ	બળરમાં	પાલેજ ૨ મા. દૂર	વલણ	ધર	"	૧-૪
૪૨૮	પાલેજ	"	"	પાલેજ	ધૂમટખંધ	મહાવીરસ્વામી	૩-૭
૪૨૯	પાછીયાપુરા	"	૫ મા. દૂર	પાછીયાપુરા	શિખરખંધ	સુમતિનાથજી	૫-૬
૪૩૦	જલોદ	"	પાલેજ ૬ મા. દૂર	જલોદ	ધાખાખંધ	મુનિસુવ્રત સ્વામી	૬-૬
૪૩૧	અંગારેશ્વર	ગામમાં	નખીપુર ૭ મા. દૂર	અંગારેશ્વર	ધર	સંલવનાથજી	-૨
૪૩૨	નીકોરા	"	૫ મા. દૂર	નીકોરા	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	૬-૮
૪૩૩	સાધલી	બળરમાં સ્ટેશન પાસે	સાધલી	સાધલી	ધર	શાંતિનાથજી	-૨
૪૩૪	કારવણ	ગામ વચ્ચે	કારવણ	કારવણ	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	-૫
૪૩૫	મોટી કોરલ	બળરમાં	મોટી કોરલ ૦૧ મા. દૂર	મોટી કોરલ	"	શાંતિનાથજી	૨-૨
૪૩૬	ડભોઈ	મોદીની શેરી	ડભોઈ	ડભોઈ	ધાખાખંધ	"	૧૭-૨૭
૪૩૭	"	શામળાજીનો ખાચો	"	"	શિખરખંધ	શામળા પાર્શ્વનાથજી	૨૮-૯૧

બાંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	મળીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની રિથિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- શ્રય શાળા	વિશેષ નોંધ	
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ પ્રેમચંદ બેચરભાઈ	મૂ. ના. ૧૮૦૫	સારી	૬૦૦	૨	૧	એક જ્ઞાનભંડાર છે. ભોપિરામાં પ્રતિમાજી ૧ખરાબમાન છે.
૧૮૫૦ લગભગ	શેઠ વીરચંદ લલ્લુભાઈ	મૂ. ના. ૧૬૪૩	"				ગામ બહાર એક દેરી છે. જેની અંદર એક પદ્માવતી તથા પાંચ પાકુકા જોડ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૪૫ લગભગ	મણિલાલ મોતીરામ		"	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૬ લગભગ	શેઠ ભોગીલાલ મોતિલાલ		"	૫૦૦	૧		ત્રીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ નગીનદાસ બેચરદાસ	મૂ. ના. ૧૬૬૩	"	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૧ લગભગ	શેઠ મણિલાલ નાથાલાલ		"	૪૦	૧		
શેઠ નાથુભાઈ ખુખચંદ ૧૮૫૧	શેઠ દીપચંદ કસતદાસ	મૂ. ના. ૧૭૦૬	"	૧૫			
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	શેઠ પાનાચંદ ઈશ્વરલાલ		"	૩૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૮૪	શેઠ અચલદાસ ગુલામચંદ	મૂ. ના. ૧૮૨૨	સાધારણ	૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦	શેઠ મોતિલાલ ચૂનીલાલ	મૂ. ના. ૧૮૪૫	"	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૪૩	શેઠ ચૂનીલાલ નરસિંહદાસ		"	૭૦	૧		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ જોડાલાલ આયુભાઈ		"	૧૩૦૦	૫		૧ પુસ્તક ભંડાર છે. ૧ મુક્તાબાઈ જ્ઞાનમંદિર, ૧ યશોવિજયજી જ્ઞાનમંદિર તથા એક શ્રી જૈન આત્માનંદ જ્ઞાનમંદિર છે.
"	શેઠ નગીનદાસ દોલતરામ		"				વિશાળ દેશસર છે. એક માતૃની ગુરુમંતિ છે. ભોપિરામાં પ્રતિમાજી છે.

નંબર	ગાયત્રી નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાવની સંખ્યા
૪૩૮	ડભોઈ	લોહન પાર્શ્વનાથજીનો ખાંચો	ડભોઈ	ડભોઈ	શિખરખંધ	શ્રીતળનાથજી	પાયાણ-ધાણ ૧૮—૧૮
૪૩૯	"	લોહન પાર્શ્વનાથજીનો ખાંચો	"	"	ધાયાખંધ	શાંતિનાથજી	૧૦—૫
૪૪૦	"	પંડ્યા શેરી	"	"	"	આદિનાથજી	૧૦—૨૬
૪૪૧	"	ચંદ્રપ્રભુજીનો ખાંચો	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૮—૫
૪૪૨	"	શેઠની શેરી	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૧૨—૧૭
૪૪૩	"	વાડીકળીયા	"	"	"	ધર્મનાથજી	૨૩—૨૧
૪૪૪	ચારા	ગામ વચ્ચે	અંતોલી	અંતોલી	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૪—૨
૪૪૫	ખોડેલી	ઠોકલીયાના રસ્તા પર	ખોડેલી	ખોડેલી	ધર	સુમતિનાથજી	— ૧
૪૪૬	છાટાઉદેપુર	બગરમાં	છાટાઉદેપુર ૧ મા. દૂર	છાટાઉદેપુર	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૩—૩
૪૪૭	પાદરા	ચોકસી બગર પાસે	પાદરા ૦૧ મા. દૂર	પાદરા	શિખરખંધ	સંભવનાથજી	૨૦—૩૯
૪૪૮	"	નવગરી પાસે	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩૫—૩૧
૪૪૯	મુજપુર	ગામ વચ્ચે	૮ મા. દૂર	મુજપુર	ધૂમટખંધ	સુમતિનાથજી	૧—૨
૪૫૦	દરાપરા	મોદીવાડા પાસે	૧ મા. દૂર	દરાપરા	શિખરખંધ	"	૧૪—૩૩
૪૫૧	સાધી	વાટાના રેકરે	૨થ ૨ મા. દૂર	સાધી	ધર	આદિનાથજી	૧—૫
૪૫૨	મોલા	શેઠ અમરચંદ કપુરચંદના મકાનમાં	મોલા ૧૧ મા. દૂર	મોલા	"	સંભવનાથજી	— ૪

નંબર	ગામનું નામ	હેડાણું	રેલવે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મુળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૪૫૩	કુરાલ	બનરમાં	કુરાલ ૧ મા. દૂર	માસરરોડ	ધાખાબંધ	શ્રેયાસનાથજી	પાપાણ-ધાણ ૩—૯
૪૫૪	માસર (ગામ)	આઠાણવાડો	માસરરોડ ૧૧ મા. દૂર	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૭
૪૫૫	લણુછરા	ગામમાં	કુરાલ ૫૦ મા. દૂર	મોલા	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૩—૩
૪૫૬	માસરરોડ	બનરમાં	માસરરોડ	માસરરોડ	શિખરબંધ	અભિનંદનજી	૧—૬
૪૫૭	"	"	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	— ૨
૪૫૮	જંજુસર	શ્રાવક મહોદ્દો	જંજુસર ૧ મા. દૂર	જંજુસર	ધાખાબંધ	પદ્મપ્રભુજી	૨૪—૨૬
૪૫૯	"	પટેલની ખડકી	"	"	શિખરબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૬—૨
૪૬૦	"	શ્રાવક મહોદ્દો	"	"	ધર	"	— ૧
૪૬૧	"	ગોકળલાલની ખડકી	"	"	"	"	— ૫
૪૬૨	કાવી (તીર્થ)	દેરાસરની ખડકી	કાવી ૧૦ મા. દૂર	કાવી	શિખરબંધ	ધર્મનાથજી	૭૧—૪
૪૬૩	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૫—૧૩
૪૬૪	આમોદ	સુતારકુળી	આમોદ ૧૦ મા. દૂર	આમોદ	ધૂમટબંધ	અજીતાનાથજી	૩૦—૨૭
૪૬૫	"	વાટામાં	"	"	શિખરબંધ	"	૧૦—૨

અધિકારનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ધ્ય શાખા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ મગનલાલ છોટાલાલ		સારી	૧૭	૬	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ ભોગીલાલ ગુલામચંદ		"	૨૨	૧	
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ છોટાલાલ રવચંદ	મુ. ના. ૧૮૪૪	"			
શ્રીસંઘ ૧૯૯૧	શેઠ ચંદુલાલ કીલાભાઈ		"	૩૦૦	૨	લગ્ય દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦ લગભગ	"		"			
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ ડાહ્યાભાઈ ગોરધનદાસ		"	૨૦૦	૨	૧ એક જૈન હિતવર્ધક ભંડાર છે. ઉપર તથા ભોંયરામાં પ્રતિમાછ છે.
"	"		"			
શેઠ નગીનદાસ છોટાલાલ લગડી	શેઠ નગીનદાસ છોટાલાલ લગડી		"			એક સ્કલિકના પ્રતિમાછ છે. ત્રીજો માળ છે.
શેઠ કસ્તુરભાઈ અમૃતલાલ	શેઠ કસ્તુરભાઈ અમૃતલાલ	મુ. ના. ૧૫૨૬	"			ત્રીજો માળ છે.
શેઠ કુંવરજી બટુકજી ૧૬૫૪	કમીટી-પ્રેસીડેન્ટ ડો. જયભાઈ	૧૬૫૫	"	નથી	૧	૨ ૧ લાયબ્રેરી છે. એક લેખ છે રત્નલિલકના નામે ઓળખાય છે.
શેઠ બાદુજી લાડકજી	જંજુસરવાળા		"			સર્વજિત પ્રાસાદના નામે ઓળખાય છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ અંબાલાલ કેશવજી	મુ. ના. ૧૬૫૮	"	૪૫૦	૧	૨ એક જૈન લાયબ્રેરી છે. ઉપર તથા ભોંયરામાં પ્રતિમાછ કિરાજમાન છે.
શેઠ વેવજીભાઈ સુરજીભાઈ ૧૮૭૭	શેઠ રતીલાલ જગનલાલ	મુ. ના. ૧૮૬૯	"			

નંબર	ગામનું નામ	દેહાણું	દેહવે સ્ટેશન	ચોરસ ઓફિસ	ગાંધીલી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૪૬૬	આમોદ	શરીઆ પોળ	આમોદ	આમોદ	શિખરબંધ	મુનિસુવત સ્વામી	પાષાણ-ધાતુ ૧૫-૨૪
૪૬૭	ગમણાદ	ગામમાં	તણુજા ૪ મા. દૂર	ગમણાદ (પાસે)	ધાખાબંધ	પાર્શ્વનાથજી	— ૨
૪૬૮	કેરવાડા	સોની ફળીઆમાં વડ પાસે	૨ મા. દૂર	કેરવાડા	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૫-૧૪
૪૬૯	પહાજ	ગામમાં	વાગરા ૩ મા. દૂર	વાગરા	ધાખાબંધ	શાંતિનાથજી	— ૨
૪૭૦	વાગરા	"	ના મા. દૂર	"	ધર	"	— ૨
૪૭૧	દેહેજ	વાણીવાવાડ	દેહેજ ના મા. દૂર	દેહેજ	ધૂમટબંધ	મહાવીરસ્વામી	૨૮-૯
૪૭૨	ગંધાર(તીર્થ)	ગામમાં	પખાજણુ ૮ મા. દૂર	ગંધાર	"	પાર્શ્વનાથજી	૪૦-૭
૪૭૩	સમતી	"	સમતી	સમતી	"	મહાવીરસ્વામી	૨૮-૯
૪૭૪	પાદરીઆ	"	૪ મા. દૂર	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૫-૧
૪૭૫	ભરૂચ	શ્રીમાળી પોળ	ભરૂચ ૧ મા. દૂર	ભરૂચ	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૨૦-૨૬
૪૭૬	"	"	"	"	ધાખાબંધ	અનંતનાથજી	૪-૯
૪૭૭	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧-૧
૪૭૮	"	"	"	"	"	કસ્યાણુક પાર્શ્વનાથજી	૩૩-૩૫

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દસાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ ડાલીદાસ રાયચંદ	મુ. ના. ૧૬૫૬	સારી				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ છોટાલાલ ચૂનીલાલ		સાધારણ	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	પટેલ હરીચંદ હીમચંદ	મુ. ના. ૧૮૪૪	સારી	૧૨	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૪૭	શેઠ જ્યોતિલાલ છોટાલાલ		સાધારણ	૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૬	શેઠ નગીનદાસ		સારી	૭૫	૧		મેડા પર છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ દલીચંદ હરીચંદ		સાધારણ	૯૦	૧		એક ગુરુમૂર્તિ છે. એક શેઠ શેઠાણીની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૫	શેઠ ચૂનીલાલ રાયચંદ ભરૂચવાળા	મુ. ના. ૧૬૫૯	સારી	નથી	૧	૧	આ એક પ્રસિદ્ધ તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ રાયચંદ જેઠાભાઈ		”	૨૫	૧		
”	શેઠ પ્રેમચંદ અમીચંદ	૧૬૪૩	સાધારણ	નથી	૧		
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ ચૂનીલાલ રાયચંદ		સારી	૨૫૦	૩	૧	મૂળ નાયકજીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે. એક પુસ્તક ભંડાર છે. એક ગુરુમૂર્તિ છે.
શેઠ કરમચંદ જેયંદ ૧૯૩૦ લગભગ	અનોપચંદ ચૂનીલાલ	૧૮૯૩	”				૧ ગુરુમૂર્તિ ધાતુની છે. સં. ૧૮૮૫ ની સાલની ધાતુની
							મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શેઠ જીવચંદ ચુડગર ૧૮૯૭	કેસરીચંદ મોતીલાલ ચુડગર		”				
આનચૂર ગરુડ શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ લલ્લુભાઈ રાયચંદ		”				પરીકર પ્રાચીન છે.

નંબર	ગામનું નામ.	હેડાચું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંધણી.	મૂળનાથકં	પ્રતિમાણની સંખ્યા
૪૮૯	ભરૂચ	શ્રીમાળી પોળ	ભરૂચ ૧ મા. દૂર	ભરૂચ	ધૂમટખંધ	સીમંધર સ્વામી	પાપાણુ-ધાતુ ૬—૧
૪૯૦	"	ઉંડી વખાર મોટું દેરાસર	"	"	શિખરખંધ	મુનિસુવત સ્વામી	૩૩—૩૭
૪૯૧	"	"	"	"	ધાખાખંધ	"	૩—૬
૪૯૨	"	"	"	"	"	મહાવીર સ્વામી	૫—૪
૪૯૩	"	શ્રીમાળી પોળ	"	"	"	શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથજી	૧૪—૭
૪૯૪	"	શેઠ ચૂનીલાલ રાયચંદને લાં	"	"	ધર	મહાવીરસ્વામી	
૪૯૫	"	વેળવપુર	૨ મા. દૂર	"	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	૨૦—૨૬
૪૯૬	"	કમ્બીરપુરા	"	"	ધૂમટખંધ	અજીતનાથજી	૫—૩
૪૯૭	શુકલતીર્થ	બખરમાં	૧૦ મા. દૂર	શુકલતીર્થ	ધર	શાંતિનાથજી	—૮
૪૯૮	અંકલેશ્વર	ઉંડી શેરી	અંકલેશ્વર ૧ મા. દૂર	અંકલેશ્વર	ધાખાખંધ	"	૫—૧૮
૪૯૯	હાસોટ	શેઠ કૃણાધુ	૧૩ મા. દૂર	હાસોટ	"	આદિનાથજી	૨—૧
૪૯૦	ઝવડીયા	બખરમાં	ઝવડીયા ૧ મા. દૂર	ઝવડીયા	શિખરખંધ	"	૩—૫
૪૯૧	પ્રતાપનગર	બખરમાં	લુના રાલુવાડીયા ૦૧ મા. દૂર	પ્રતાપ નગર	"	સંભવનાથજી	૫—૨

અધ્યાપનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- અથ શાળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	ચૂનીલાલ રાયચંદ		સારી			મણિ વિજયજી મદારાજની આરસની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ કુશીરચંદ અનોપચંદ		"			૧ સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે. બોધરામાં પ્રતિમાજી છે.
અમરચંદ દેવચંદ ૧૯૨૦ લગભગ	છોટાલાલ ગોરધનદાસ		"			
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	હકોરલાલ મેલાપચંદ		"			
શેઠ નગીનદાસ ઘેવરચંદ ના વડીલો ૧૮૫૬ લગભગ	શેઠ નગીનદાસ ઘેવરચંદની વિધવા બાઈ ધનકોર	લેખ ૧૮૪૯	"			
શેઠ અનોપચંદ મૂળચંદ ૧૯૪૫	શેઠ ચૂનીલાલ રાયચંદ		"			ત્રણ સ્ફટિકના પ્રતિમાઓ છે. બાળે માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ મૂળચંદ હવચંદ		"	૪૦૦	૨	૨ સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે. એક શ્રી કેસરવિજયજી જૈન લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૧ લગભગ	શેઠ બાણુભાઈ ઝવેરચંદ કોઠારી		"	૩૦	૧	ટેકરા પર દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	શેઠ ભાઈચંદ ઉમાભાઈ		"	૧૨૫	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ દીપચંદ પાનાચંદ		સાધારણ	૨૦૦	૨ ૧	
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ ચૂનીલાલ રાયચંદ ભર્યવાળા		સારી	નથી	૧	
"	શ્રી આદિનાથ ભગવાનના કાર- ખાનાની પેઢી હા. શેઠ		"	૪૦	૧ ૩	૧ લાયબ્રેરી છે. દર વર્ષે કારતક સુદ પુનમ તથા ચૈત્ર પુનમના મેળો ભરાય છે. એક પ્રસિદ્ધ જૈન તીર્થ છે.
	દીપચંદ કસળચંદ					
શ્રીસંઘ ૧૮૯૫	શેઠ વીરચંદ ખેચરદાસ ભગત		"	૬૦		

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંડણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૪૯૨	લીમેટ (લીમેટ)	શેઠ ગોવિંદજી ચેનાજીને લાં	ઝઘડીયા ૯ મા. દૂર	લીમેટ	ધર	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ — ૧
૪૯૩	વાલીયા	ગામમાં	૧૨ મા. દૂર	વાલીયા	"	ત્રિયાંસનાથજી	— ૧
૪૯૪	મોટામીયા માંગરોળ	શેઠ હરજીભાઈ રાજજીને ત્યાં સ્ટેશન પર	મોટામીયા માંગરોળ	મોટામીયા માંગરોળ	"	શાંતિનાથજી	— ૧
૪૯૫	"	ગામમાં	૧ મા. દૂર	"	ધાખાખંધ	"	૩—૩
૪૯૬	સુરત	ગોપીયુરા ખાડી પર	સુરત ૨ મા. દૂર	સુરત	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૩૬—૮
૪૯૭	"	"	"	"	ધાખાખંધ	મહાવીર સ્વામી	૬૨—૪૬
૪૯૮	"	વઝીલનો ખાંચો	"	"	"	સંલવનાથજી	૪૪—૧૦૭
૪૯૯	"	"	"	"	શિખરખંધ	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૧૭—૬
૫૦૦	"	"	"	"	ધાખાખંધ	ધર્મનાથજી	૧૪—૩૧
૫૦૧	"	હાથીવાળુ દેરાસર	"	"	"	"	૨૫—૧૫૨

[illegible]

નંબર	ગાયત્રી નામ.	કેશવ.	દેવે મહેરાન.	ચોર ગોદિસ.	ગાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાની મુખ્યા
૫૦૨	સુરત	વક્રીકનો ખાચો	સુરત	સુરત	ધાખાખંધ	શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથજી	પાષાણ-ધાતુ ૧૪—૩૭
૫૦૩	"	પ્રેમચંદ રાયચંદની ધર્મ- શાળાની પાછળ	"	"	"	શીતળનાથજી	૩૨—૫૧
૫૦૪	"	લાલીતું દેરાસર	"	"	"	આદિનાથજી	૩—૧૦
૫૦૫	"	મોટીપોળના નાકે	"	"	(શિખરખંધ	સંભવનાથજી (સ્ફટિકના)	૭—૧૬
૫૦૬	"	ગોપીપુરા હીરા મંગલની વાડી	"	"	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૮—૨૪
૫૦૭	"	મોટી પોળ	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૮૬—૭૨
૫૦૮	"	હજીરાનો મહોલ્લો	"	"	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૬—૧૦
૫૦૯	"	ચાંદલા ગલ્લી	"	"	ધર	કલીકુંડ પાર્શ્વનાથજી	૧—૩
૫૧૦	"	ઝોસવાલ મહોલ્લો	"	"	"	અણતનાથજી	૨—૧૦
૫૧૧	"	ખપાટીયા ચકલા કલાભાઈ શ્રોપતજીની પોળ	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	— ૫
૫૧૨	"	ગોપીપુરા માલી કૃણાયા	"	"	ધાખાખંધ	શાંતિનાથજી	૫૪—૧૮૦
૫૧૩	"	"	"	"	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૪૨—૨૭૨
૫૧૪	"	કાંકરીયાનું દેરાસર	"	"	"	"	૧૪—૬
૫૧૫	"	ઝોસવાલ મહોલ્લો ઉમરવાડી	"	"	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૨૫—૭૮
૫૧૬	"	ઝોસવાલ મહોલ્લો	"	"	શિખરખંધ	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૨૬—૩૬

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	ખાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિષ્ઠાની સંખ્યા
૫૧૭	સુરત	ઝાસવાલ મહોલ્લો	સુરત	સુરત	ધામખંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૮—૬
૫૧૮	"	"	"	"	સામરણવાળું	ચંદ્રપ્રભુજી	૨૬—૮૭
૫૧૯	"	"	"	"	ધર	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	—૧૩
૫૨૦	"	"	"	"	"	ત્રેયાંસનાથજી	—૨
૫૨૧	"	નેમુભાઈની વાડી	"	"	શિખરખંધ	અનંતનાથજી	૧૮—૧૪
૫૨૨	"	ગોપીપુરા નેમુભાઈની વાડીની સામે	"	"	ધર	"	—૮
૫૨૩	"	માલી કુળીયા	"	"	"	ગોરી પાર્શ્વનાથજી	—૫
૫૨૪	"	માલી કુળીયા માણેકચંદ ગયાચંદને ત્યાં	"	"	"	વિમલનાથજી	—૩
૫૨૫	"	કાયસ્થ મહોલ્લો	"	"	"	આદિનાથજી	—૧૨
૫૨૬	"	કાયસ્થ મહોલ્લો	"	"	"	ગોરી પાર્શ્વનાથજી	—૭
૫૨૭	"	ભણસાલી પોળ	"	"	"	આદિનાથજી	—૭
૫૨૮	"	"	"	"	"	વિમલનાથજી	૧—૪
૫૨૯	"	ભણસાલીનું દેરાસર	"	"	"	શાંતિનાથજી	—૩
૫૩૦	"	ભણસાલી પોળ	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	—૧
૫૩૧	"	મેઈન રોડ	"	"	શિખરખંધ	કુંથુનાથજી	૨૩—૩૦

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલવે સ્ટેશન.	પાસ આદિશ.	બાંધણી.	મુખનાયક	અનિસાહની સંખ્યા
૫૩૨	સુરત.	મેઈન રોડ	સુરત	સુરત	ધર	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ — ૬
૫૩૩	"	સગરામપરા ઢાળા મહેતાની શેરીના નાકે	"	"	શિખરજી	વાસુપૂજી	૧૮—૪૫
૫૩૪	"	નાની દેસાઈ પોળ	"	"	ધાખાજી	સુવિધિનાથજી	૨૩—૪૭
૫૩૫	"	"	"	"	ધર	સંભવનાથજી	૧—૮
૫૩૬	"	સોની ફળીયા	"	"	ધાખાજી	વિમલનાથજી	૧—૨૦
૫૩૭	"	મોટી દેસાઈ પોળ	"	"	ધૂમટજી	અજીતનાથજી	૨૨—૫૯
૫૩૮	"	તલચંદ માસ્તરની વાડી બીસન્ટ રોડ	"	"	ધર	દુઃખભંજન પાર્શ્વનાથજી	૧૬—૩
૫૩૯	"	નાનપરા રાણીના બાગના નાકે	"	"	ધાખાજી	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૧૧—૪૭
૫૪૦	"	નાનપરા બગરમાં	"	"	શિખરજી	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૨
૫૪૧	"	નવપરા	"	"	ધાખાજી	શાંતિનાથજી	૪૯—૯૦
૫૪૨	"	વડાચૌડા પંડોલી પોળ	"	"	"	નમિનાથજી	૧૬—૭૦
૫૪૩	"	સુરચંદ પરશોતમદાસ બદામીને લાં	"	"	ધર	આદિનાથજી	— ૪
૫૪૪	"	વડાચૌડા કચ્છતરખાના	"	"	ધાખાજી	કલ્યાણ પાર્શ્વનાથજી	૧૨—૪૯

બાંધાયનારનું નામ તથા સંવત.	બહીષ્કારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરારની સ્થિતિ.	જોનાની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ કૃષ્ણચંદ નવલચંદ ૧૯૦૦ લગભગ	સોભાગચંદ કૃષ્ણચંદ		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૯૬૯	શેઠ જીવજીવાલ કપુરાજી		"				ચાર ચાંદીની ચોવીશી છે.
ધનાલાલ રૂપાણી ૧૮૫૦ લગભગ	દેસાઈ પોળની પેઢી		"				બે ચાંદીના ચોવીશી ૫૮ છે.
હાકોરભાઈ મળચંદ ૧૯૦૦ લગભગ	"	મૂ. ના. ૧૫૨૪	"				બીજો માળ છે.
શેઠ મણિલાલ ડાહ્યાભાઈ જગજીવનદાસ ૧૯૦૦	દેસાઈ બીમચંદ કલ્યાણચંદ		"				
લગભગ							
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	દેસાઈ પોળની પેઢી	મૂ. ના. ૧૬૭૭	"				
શેઠ તલકચંદ માણેકચંદ ૧૯૫૦ લગભગ	શેઠ નાનાભાઈ તલકચંદ	૧૯૪૨	"				બે સ્ફટિકના પ્રતિમાઓ છે. એક ધાતુની ગુરુમૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૪ લગભગ	શેઠ માણેકચંદ ડાહ્યાભાઈ		જીર્ણ				બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૩	"	૧૮૮૨	સારી				
શ્રીસંઘ ૧૭૨૫ લગભગ	દેસાઈ શેઠ દલીચંદ વીરચંદ શરાફ		"				એક સ્ફટિકના પ્રતિમા છે. પાંચ ચાંદીના ચોવીશી પટો છે.
							ત્રણ ધાતુના ચોવીશી પટો છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	અમરચંદ રાયચંદ		"				ચાર ચાંદીના ચોવીશી પટો છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	સુરચંદભાઈ પરસોતમદાસ બદામી	મૂ. ના. ૧૫૧૮	"				
શેઠ જમનાદાસ લાલભાઈ ૧૯૪૧	દેસાઈ ડાહ્યાભાઈ મોતીચંદ માંડવાવાળા		"				બીજો માળ છે. ત્રણ ચાંદીના ચોવીશી પટો છે.

નંબર	ગ્રામનું નામ	કેશણ	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	ભાંગાળી	મૂળનાયક	પ્રતિષ્ઠાની સંખ્યા
૫૪૫	સુરત	વડાચૌટા કચુતરખાના	સુરત	સુરત	ધર	પાર્શ્વનાથજી	પાયાથ-ધાતુ — ૬
૫૪૬	"	વડાચૌટા ઓવારીકકે	"	"	"	આદિનાથજી	— ૧૨
૫૪૭	"	નાણાવટ કાણુકોચરાની પોળ	"	"	શિખરખંધ	"	૯—૩૫
૫૪૮	"	નાણાવટ તાળાવાળાની પોળ	"	"	ધર	ત્રેવાસનાથજી	— ૧૪
૫૪૯	"	"	"	"	ધામખંધ	અજીતનાથજી	૪૮—૧૩૫
૫૫૦	"	"	"	"	"	સીમંધર સ્વામી	૩૦—૫૭
૫૫૧	"	"	"	"	ધર	ધર્મનાથજી	૧— ૫
૫૫૨	"	"	"	"	"	સુમતિનાથજી	— ૩
૫૫૩	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૧૧
૫૫૪	"	નાણાવટ મેઈન રોડ પર	"	"	"	ભીડભંજન પાર્શ્વનાથજી	૬—૧૧

અધ્યક્ષનારુ નામ તથા સંવત.	વાહીવશદારુ નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ કસ્તુરચંદ મગનલાલ ૧૯૦૦ લગભગ	કસ્તુરચંદ મગનલાલ ટોપીવાળા		સારી			એક રફટિકના પ્રતિમાછ છે.
કરમચંદ કપુરચંદ ૧૯૦૦ લગભગ	બાલુભાઈ અમરચંદ	મૂ. ના. ૧૮૨૭	"			બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	પાનાચંદ અનોપચંદ		"			
આણંદચંદ મેલાપચંદ ૧૯૦૦ લગભગ	સોમચંદ મગનલાલ	મૂ. ના. ૧૫૧૬	"			બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૨૫ લગભગ	દ્રુટીઆ શેઠ ચીમનલાલ મંજુભાઈ	૧૮૩૬	"			બે ગુરુમૂર્તિ ધાતુની તથા એક ગુરુમૂર્તિ આરસની છે. સંવત ૧૨૨૨ ડની સાલની શ્રી સરસ્વતી દેવીની હાલી આરસની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	બાલુભાઈ ઉત્તમચંદ	૧૮૧૫	"			એક રફટિકના પ્રતિમાછ છે. સંવત ૧૨૧૫ની સાલની ધાતુ મૂર્તિ પ્રાચીન છે. ચાંદીના ચોવીશી પટા ૩ છે. લગ્ન દેરાસર છે.
મોતીચંદ કશ્યાણચંદ ૧૯૦૦ લગભગ	નાનાભાઈ હીરાચંદ	૧૬૧૫	"			બીજો માળ છે.
કૂચચંદ મંજુભાઈ ૧૯૦૦ લગભગ	અમરચંદ કૂચચંદ		"			
શેઠ નવલચંદ ઘેલાભાઈ ૧૮૭૫ લગભગ	રૂક્મણિઅદેન નવલચંદ	૧૮૨૬	"			એક ચાંદીનો ચોવીશી પટ છે.
શેઠ મગનભાઈ નાનચંદ ચાલકાવાળા સં. ૧૯૦૦	પાનાચંદ રાયચંદ		"			બીજો માળ છે.
લગભગ						

નંબર	આચાર્ય નામ	હેતુ	ફેલો સંસ્થાન.	પ્રાચીન ગ્રાંથિક.	અંગ્રેજી.	મુદ્રણકાલ	પ્રતિબદ્ધની સંખ્યા
૫૫૫	સુરત	વડાચૌદા નગરશેઠની પોળ	સુરત	સુરત	ધાયાળધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	પાયાળ-ધાતુ ૧૪-૧૧૦
૫૫૬	"	નાણાવટ કચરાની પોળ	"	"	"	મદાવીરસવામી	૬-૧૫
૫૫૭	"	નાણાવટ હનુમાનવાળી પોળ	"	"	"	અંજનાથજી	૧૩-૧૦૭
૫૫૮	"	હરિપુરા મેદન શેઠ	"	"	શિખરજી	શીનળનાથજી	૯૬-૩૬
૫૫૯	"	મહીધર પુરા શેઠ ખીમચંદ મોતિચંદને ત્યાં	ધીયા શેરી	"	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૩
૫૬૦	"	હીરાચંદ ચૂનીલાલને ત્યાં	"	"	"	સંકલનાથજી	— ૪
૫૬૧	"	જાપરિયા શેરી	"	"	સામરણવાળું	સુપાર્શ્વનાથજી	૨૬-૬૬
૫૬૨	"	"	"	"	શિખરજી	આદિનાથજી	૨૮-૩૨
૫૬૩	"	ગોળ શેરી	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩-૪
૫૬૪	"	"	"	"	ધાયાળધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૨૦-૨૧
૫૬૫	"	ઝાંપા અગર ખરાદી શેરી	"	"	ધર	શીતળનાથજી	— ૪

ગ્રંથાવતારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
ગણભાઈ લાલભાઈ નવસંખા ૧૮૮૨ લગભગ	સૌભાગ્યચંદ ઉત્તમચંદ દીવાન		સારી			સં. ૧૮૮૨ની સાલની આરસની શેઠ ગણભાઈની ભાગી મૂર્તિ છે. એક શ્રી આત્મારામજી મહારાજની આરસની મૂર્તિ છે. એક ચાંદીનો ચોવીશી પટ છે.
તલકચંદ મોતિચંદ કચરા ૧૯૪૦ લગભગ	ફકીરભાઈ તલકચંદ કચરા	૧૯૩૩	"			એક સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે. એક ચાંદીની ચોવીશી છે. આ દેરાસર સમવસરણુના દેરાસરના નામથી વિખ્યાત છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૯૩ લગભગ	શેઠ હોટાલાલ લક્ષ્મીભાઈ	૧૮૯૩	"			એક ચાંદીનો ચોવીશી પટ છે.
લાટવા શ્રીમાળી શ્રીસંઘ ૧૯૪૮	શેઠ ચંદુલાલ નગીનદાસ બરીવાળા	૧૯૪૪	"			એક ચાંદીની ગુરુમૂર્તિ છે. સં. ૧૧૭૦ની સાલની પાર્શ્વનાથ લગવાનની ધાતુ મૂર્તિ પ્રાચીન છે. ચોવીશી પટ ચાંદીના ૩ છે.
મોતિચંદ વીરચંદ ૧૯૦૦ લગભગ	શાંતિલાલ ફકીરદાસ	૧૫૧૯	"			ત્રીજો માળ છે.
કપુરચંદ નેચંદ ૧૯૦૦ લગભગ	સાકરચંદ વળેચંદ દલાલ	૧૫૯૭	"			ત્રીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫ લગભગ	મગનલાલ મોતિચંદ		"			૧ ચોવીશી પટ ચાંદીનો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦ લગભગ	ચંપકલાલ હોટાલાલ	૧૮૧૫	"			એક સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે. ચોવીશી પટ ચાંદીનો ૧ છે.
શેઠ સરૂપચંદ રાયચંદની વિધવા બાઈ નેમકોર	થેલાભાઈ રાયચંદ		"			એક ચોવીશી પટ ચાંદીનો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦ લગભગ	"	૧૬૭૭	"			એક ગુરુમૂર્તિ આરસની છે.
શેઠ કલ્યાણચંદ દેવચંદ ૧૯૮૫ લગભગ	શેઠ ચૂનીલાલ કલ્યાણચંદ	૧૫૭૭	"			ત્રીજો માળ છે.

નંબર	ગાયત્રી નામ.	હેડાઈ.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાઈની સંખ્યા
૫૬૬	સુરત	છગનલાલ ચૂનીલાલ ચોક્સાને ત્યાં	સુરત	સુરત	ધર	શ્રેયાસનાથજી	પાપાણ-ધાતુ — ૧
૫૬૭	"	શાહપુર મીરજાસ્વામીના ચક્રલો	"	"	ધાખાખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૪-૬૯
૫૬૮	"	સેયદપુરા શ્રાવક શેરી	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧૬-૧૦૧
૫૬૯	"	આથવાલાઈન્સ લેન દેરાસર	"	"	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૫-૧૨
૫૭૦	હુમસ	વિજયભાગ ધરમચંદની વાડી	સુરત ૧૨ મા. દૂર	હુમસ	ધર	"	— ૩
૫૭૧	પાલ	ખમ્મરમાં	સુરત ૪ મા. દૂર	પાલ	શિખરખંધ	અણતનાથજી	૩-૨
૫૭૨	અડાજણ	"	સુરત ૨૧ મા. દૂર	અડાજણ	ધર	શાંતિનાથજી	— ૪
૫૭૩	કતારગામ	મોટું લેન દેરાસર	સુરત ૨ મા. દૂર	કતારગામ	શિખરખંધ	આદિશ્વરજી	૪૫-૧૭
૫૭૪	"	ખમ્મરમાં	"	"	"	"	૫-૭
૫૭૫	રદિર	નિશાળ ફળિયું મોટું દેરાસર	સુરત ૪ મા. દૂર	સુરત	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	૩૫-૪૨
૫૭૬	"	"	"	"	ધર	અણતનાથજી	— ૧

અધ્યક્ષનારતું નામ તથા સંવત.	પહીવડદારતું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ જગનલાલ ચૂનીલાલ ૧૯૮૦	જગનલાલ ચૂનીલાલ	૧૫૨૫	સારી				ત્રીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	બાબુભાઈ અમરચંદ		"				બે ચોવીશી પટો ચાંદીના છે. લાકડાતું નક્કરી કામ તથા કોતરકામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	નાનુભાઈ નેમચંદ		"				આ દેરાસર નંદીશ્વર દ્વીપના દેરાસરના નામથી ઓળખાય છે.
કૃષ્ણચંદ કલ્યાણચંદ ૧૯૬૦	દ્રુસ્ટીઆ છોટુભાઈ હીરાચંદ		"				વિશાળ દેરાસર છે. શેઠ-શેઠા- ણીની આરસની મૂર્તિ છે.
શેઠ ધરમચંદ ઉદયચંદ ૧૯૫૪	છોટુભાઈ ગુલાબચંદ સુરત-ઓવરસીઅર		"	નથી			એક ચાંદીની ચોવીશી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫	શેઠ મોતિચંદ નાથાભાઈ	૧૯૨૧	"	"	૧		બે ચોવીશી પટો ચાંદીના છે.
ગુલાબચંદ અમરાજી ૧૯૬૪	માણેકચંદ ગુલાબચંદ		"	૬			બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	દલીચંદ વીરચંદ સરાફ	૧૮૩૬	"	નથી		૨	એક ચાંદીનો ચોવીશીનો પટ છે. એક ગૃહસ્થની આરસની મૂર્તિ છે. દર વર્ષે કારતક સુદ ૧૫ અને ચૈત્ર સુદ ૧૫ નો મેળો ભરાય છે.
મગનલાલ રાયચંદ ૧૯૬૦	ચંદુલાલ નગીનદાસ			"			
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શ્રીકૃષ્ણભદ્રેવ નાભિરામની પેઢી દ્રુસ્ટી હીરાલાલ ગુલાબચંદ	૧૬૮૩	"	૫૦૦	૪	૨	૧ લાયબ્રેરી છે. તથા અલગ ગભારાઓ છે. વિશાળ દેરાસર છે.
શેઠ હીરાચંદ વમળચંદ ૧૯૫૦ લગભગ	"		"				

નંબર	ગામનું નામ.	કેસાઈ.	ફેલો રેડેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિગાથની સંખ્યા
૫૭૭	રંદેર	નિશાળ કળિયું મોટું દેરાસર	સુરત ૪ મા. ફર	સુરત	ધાખાબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાવાણુ-ધાતુ ૨૪—૧૯
૫૭૮	"	નાનીગલી લાલા હાકોરની પોળ	"	"	"	નેમનાથજી	૧૯—૨૫
૫૭૯	"	નગરશેઠને ત્યાં	"	"	ધર	મુનિસુવ્રત સ્વામી	— ૨
૫૮૦	"	નાની ગલી	"	"	ધાખાબંધ	આદિનાથજી	૧૧—૨૫
૫૮૧	વરીઆવ	સરકારી થાણા પાસે	ઉતરાણુ ૩ મા. ફર	વરીઆવ	શિખરબંધ	ધર્મનાથજી	૪— ૪
૫૮૨	કોસાડ	ગામમાં	૧૧ મા. ફર	કોસાડ	ધર	શાંતિનાથજી	— ૨
૫૮૩	બ્યારા	કોટમાં	બ્યારા ૦૧ મા. ફર	બ્યારા	શિખરબંધ	અણતનાથજી	૩૨—૧૩
૫૮૪	મઢી	બગરમાં	મઢી	મઢી	ધર	અભિનંદન સ્વામી	૩— ૩
૫૮૫	બાણપરા	"	મઢી ૭ મા. ફર	બાણપરા	શિખરબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૬— ૬
૫૮૬	બુહારી	"	મઢી ૧૬ મા. ફર	બુહારી	"	"	૨૦—૨૨
૫૮૭	વાલોડ	"	મઢી ૯ મા. ફર	વાલોડ	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૨—૧૩
૫૮૮	વાંકાનેર	ઢૈન મહોલ્લો	બારડોલી ૬ મા. ફર	વાંકાનેર	ધર	"	— ૫
૫૮૯	બારડોલી	બગરમાં	બારડોલી ૧ મા. ફર	બારડોલી	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૨૦—૧૦

ખાવાનારતું નામ તથા સંવત.	ચાહીવટનારતું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	ઉપા-શ્રય	વર્ષ-શાખા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	શ્રી ઋષભદેવ નાભિરાગની પેઠી દૂરડી હીરાલાલ ગુલામચંદ		સારો				
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	"		"				ત્રણ અલગ ગભારાઓ છે.
નગરશેઠ હોટાલાલ નવલ-ચંદ ૧૯૦૬	'બાઈ ચંચળબહેન	૧૫૧૭	"				એક ચાંદીની ગૌતમ સ્વામીની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શ્રી ઋષભદેવ નાભિરાગની પેઠી	૧૪૩૬	"				એક ચાંદીનો ચોવીશી પટ છે. આ દેરાસરમાં શ્રી નવખંડા
							પાર્શ્વનાથજીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
"	નાથુભાઈ કસ્તુરચંદ		"	૧૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૧	શેઠ દાલિદાસ કસ્તુરચંદ	મ. ના. ૧૮૭૮		૧૦	૧		
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ હોટાલાલ ગણાભાઈ	૧૮૫૭	"	૪૦૦	૨		એક રતનની પ્રતિમા છે. એક ચોવીશ જિનપટ ચાંદીનો છે.
							એક આરસનો ચોવીશ જિનપટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૨ લગભગ	શેઠ જગનલાલ ચમનાજી		સાધારણ	૧૦૦			એક ચાંદીનો ચોવીશ જિનેશ્વરનો પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	નેમચંદ જીવજી	૧૯૨૧	સારી	૭૫	૧		એક ચાંદીનો ચોવીશ જિનેશ્વરનો પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૨	શેઠ જગનલાલ મૂળચંદ	૧૮૫૭	"	૪૦૦	૨		ચાર ચોવીશ જિનપટો ચાંદીના છે. એક પુસ્તકાલય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૨	ધેલાભાઈ માણેકચંદ		"	૫૦	૨		એક લાયબ્રેરી છે. એક ચાંદીનો ચોવીશ જિનેશ્વરનો પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦ લગભગ	શેઠ ગાંધાભાઈ તલકચંદ		સાધારણ	૧૦૦	૧		બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ લક્ષ્મણભાઈ જમનાજી		સારી	૩૦૦	૩	૧	૧ લાયબ્રેરી છે. એક ચાંદીનો ચોવીશ જિનેશ્વરનો પટ છે. બોયરામાં પ્રતિમાજી છે.

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંડગી.	મુળનાયક	પ્રતિભાણની શાખા
૫૯૦	સરખોણ	બ્રાહ્મણ મહેલવો	બારડોલી ૬ મા. દૂર	સરખોણ	ધાત્રાબંધ	આદિનાયક	પાપાણ-ધાત્ર ૪—૬
૫૯૧	વરાડ	કુબરવાડો	૬ મા. દૂર	વરાડ	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુ	૬—૧૧
૫૯૨	કડોદ	બગરમાં	મઢી ૬ મા. દૂર	કડોદ	"	શાંતિનાયક	૮—૪
૫૯૩	મંડવી	"	૮ મા. દૂર	મંડવી	"	વાસુપૂજ્ય	૧૨—૧૭
૫૯૪	તડકેશ્વર	સુથાર કંજિયું	કીમ ૯ મા. દૂર	તડકેશ્વર	ધૂમટબંધ	શાંતિનાયક	૬—૪
૫૯૫	બહુધાન	મારવાડી બગરમાં	૨૨ મા. દૂર	બહુધાન	શિખરબંધ	મુનિમુનત સ્વામી	૬—૧૨
૫૯૬	સાયણ	બ્રાહ્મણ કંજિયું	સાયણ	સાયણ	ધાત્રાબંધ	નમિનાયક	૩—૧૧
૫૯૭	કડોર	કણુશ્રીવાડ	સાયણ ૪ મા. દૂર	કડોર	શિખરબંધ	શાંતિનાયક	૩—૩
૫૯૮	"	મેષનરોડ મોટું દેરાસર	"	"	ધૂમટબંધ	આદિનાયક	૧૯—૨૩
૫૯૮ ૨	તલોદા	બગરમાં	નંદરખાર ૧૪ મા. દૂર	તલોદા	ધર	શાંતિનાયક (ધાત્રના)	— ૧
૫૯૯	ઝોલપાડ	કસનપરા	૯ મા. દૂર	ઝોલપાડ	શિખરબંધ	"	૯—૨
૬૦૦	ભાંડુલ	પ્રેમચંદ મનજીભાઈને ત્યાં	સુરત ૧૦ મા. દૂર	પીંજરત	ધર	આદિનાયક	— ૧
૬૦૧	નરોદ	વાણિયાવાસમાં	મરોલી ૨ મા. દૂર	મરોલી	"	અણતનાયક	— ૨
૬૦૨	મરોલીબગર	મરોલી બગર સ્ટે-૫૨	મરોલી	મરોલી બગર	"	સુમતિનાયક	૧—૨

બાંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	પહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દશસરની રિધતિ.	ઠેતોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- શ્રમ-શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	શેઠ હવા માધાજી		સાધારણ	૪૦	૧ ૧	એક ચાંદીનો ચોવીશ ગિન- શરનો પટ છે. બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૪	શેઠ પ્રેમચંદ કસ્તુરચંદ		"	૧૫	૧	ભોંયરામાં પ્રતિમાજી ખિરાજમાન છે.
"	શેઠ છોટાલાલ મોતિચંદ	૧૯૫૧	"	૧૨૫	૧ ૧	એક લાયબ્રેરી છે. ભોંયરામાં પ્રતિમાજી ખિરાજમાન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ મગનલાલ નથુચંદ	૧૮૪૫	"	૧૫૦	૧	ત્રણ ચાંદીના ચોવીશી પટો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શેઠ હીરાચંદ ચેલાજી	૧૯૯૧	"	૭૦	૧	એક ચાંદીનો ચોવીશી પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ વીરચંદ ગુલાબચંદ		"	૩૦૦	૧	સાત ચાંદીના ચોવીશ ગિન પટો છે. ભોંયરામાં પ્રતિમાજી ખિરાજમાન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૭	શેઠ નગીનદાસ પાનાચંદ		"	૪૦	૧	બીજો માળ છે. શરુન્યતો પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૪	શેઠ ભીમાજી લગવાનજી		"	૨૦૦	૧ ૧	એક ચાંદીનો ચોવીશી પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	શેઠ ઝવેરચંદ નગીનદાસ		"		૧ ૧	૧ લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ સં. ૨૦૦૩ મહા ૧૬-૧૩	રેખચંદજી શેઠિયા	મ. ના. ૧૬૮૩	"	૧૦૦		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૧	શેઠ રમણલાલ દેવચંદ		"	૧૦૦	૧	એક ચાંદીનો ચોવીશી પટ છે.
પ્રેમચંદ મનજીભાઈ ૧૯૭૧	શેઠ ડાહ્યાભાઈ પ્રેમચંદ		"	૪૦		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨ વં. સુ. ૧૩	શેઠ ચૂનીલાલ પાનાચંદ મરોહીવાળા		"	૩૦		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૯	શેઠ મોતીભાઈ કસ્તુરચંદ નહાર		"	૧૫૦		૧ સાજરાનંદ લાયબ્રેરી છે.

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૬૦૩	નવસારી	પટવા શેરી	નવસારી ૧ મા. દૂર	નવસારી	શિખરબંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	પાયાણ-ધાતુ ૩૦-૧૮
૬૦૪	નવસારી સ્ટેશન	નવસારી સ્ટે. રાયચંદ રોડ	નવસારી	"	"	(ધાતુના)	૩-૬
૬૦૫	કાલિયાવાડી	સમળી મહોલ્લો	૨ મા. દૂર	કાલિયાવાડી	ધાત્રાબંધ	સાંતિનાથજી	૩-૫
૬૦૬	જલાલપોર	વાણિયાવાડમાં	નવસારી ૦.૧૧ મા. દૂર	જલાલપોર	શિખરબંધ	"	૧૦-૮
૬૦૭	અમલસાડ સ્ટેશન	અમલસાડ સ્ટે. નજીક	અમલસાડ	અમલસાડ	"	"	૩-૫
૬૦૮	બીલીમોરા	નવાપરા	બીલીમોરા ૧ મા. દૂર	બીલીમોરા	"	"	૧૬-૩૩
૬૦૯	ગણદેવી	ઉપાશ્રય મહોલ્લો	ગણદેવી ૧ મા. દૂર	ગણદેવી	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૩-૧૫
૬૧૦	વાંસદા	બગરમાં	ઉનાઈ ૭ મા. દૂર	વાંસદા	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૧
૬૧૧	વલસાડ	શેઠ ફળિયા	વલસાડ ૧ મા. દૂર	વલસાડ	શિખરબંધ	મહાવીર સ્વામી	૧૪-૧૬
૬૧૨	ગાંટડી	બગરમાં	કુંગરી ૨ મા. દૂર	ગાંટડી	ધાત્રાબંધ	સાંતિનાથજી	૫-૮

નંબર	ગામનું નામ	કેસાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	ખાંચણી	મૂળનાયક	પ્રતિગાળની સંખ્યા
૬૧૩	પારડી (કિલ્લા)	ખેંકરદ્રીટ	પારડી ૧૧ મા. દૂર	પારડી	ધાખાખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	પાપાણુ-ધાણુ ૭-૧૨
૬૧૪	બગવાડા	બળરમાં	ઉદવાડા ૨૧ મા. દૂર	બગવાડા	શિખરખંધ	અણતનાથજી	૬-૭
૬૧૫	વાપી	"	દમણરોડ	વાપી	"	"	૪-૧૨
૬૧૬	દમણ	વાણિયાવાડ	દમણરોડ ૭ મા. દૂર	દમણ	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	૧૭-૩૦
૬૧૭	અંજારી	શેકે રાયચંદ ગુલાખચંદને ત્યાં	કરમખેલે ૧ મા. દૂર	અંજારી (ભીલાડ)	ધર	સુવિધિનાથજી	— ૧
૬૧૮	સરીગામ	સરદારમલજી નવધાણને ત્યાં	ભીલાડ ૧૧ મા. દૂર	સરીગામ (ભીલાડ)	"	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૧
૬૧૯	ફણુસા	ગામનાછેડે	ભીલાડ ૮ મા. દૂર	ફણુસા	"	"	— ૧
૬૨૦	દવીઝેર (દીવીયર)	ગામમાં	ઉમરગામ રોડ ૪ મા. દૂર	દવીઝેર	ધાખાખંધ	વિમલનાથજી	૨-૩
૬૨૧	ખોરડી	બળરમાં શેકે મગનલાલની મિલ પાસે	ગોલવડ ૨ મા. દૂર	ખોરડી	"	શાંતિનાથજી	૧-૩
૬૨૨	ગોલવડ	બળરમાં	ગોલવડ ૦૧ મા. દૂર	ગોલવડ	"	આદિનાથજી	— ૭
૬૨૩	દહાણુ	"	દહાણુરોડ ૨ મા. દૂર	દહાણુ	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૪-૧૨
૬૨૪	સામટાખંદર	ગામમાં	૪ મા. દૂર	સામટાખંદર	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	— ૫
૬૨૫	વાંઝ	દેગસરવાણુ ફળિયું	સચીન ૨૧ મા. દૂર	વાંઝ	શિખરખંધ	અણતનાથજી	૫-૩
૬૨૬	કરચલીઆ	ગામમાં	નવસારી ૧૮ મા. દૂર	મહુવા	"	સંલવનાથજી	૫-૭

નંબર	ગામનું નામ.	કેસણ.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંચળી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૬૨૭	સાતમ	ગામમાં	નવસારી ૧૧ મા. દૂર	સાતમ	ધર	શાંતિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ — ૧
૬૨૮	અજગામ	"	૮ મા. દૂર	અજગામ	"	આદિનાથજી	— ૩
૬૨૯	ટાંકલ	"	રાનકુવર ૪ મા. દૂર	ટાંકલ	"	અનંતનાથજી	૩— ૨
૬૩૦	ઝાલીપોર	"	ઝીખલી રોડ ૧ મા. દૂર	ઝાલીપોર દેગામ	"	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૩
૬૩૧	સીસોદરા	દમણુ ફળિયું	નવસારી ૫ મા. દૂર	સીસોદરા	શિખરબંધ	કુંથુનાથજી	૬— ૨
૬૩૨	"	શેઠ વાલજી દલાજીના મકાનમાં	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૧
૬૩૩	વાધકધરા	શેઠ ગાંડાભાઈ ગોવિંદજીના મકાનમાં	કુંગરી ૫ મા. દૂર	કુંગરી	"	વાસુપૂજ્ય સ્વામી	— ૧
૬૩૪	કરાડી	વાણિયાના મહેલમાં	નવસારી ૭ મા. દૂર	કરાડી	"	મલ્લિનાથજી	૩— ૪
૬૩૫	ઝાંટ	બજારમાં	નવસારી ૬ મા. દૂર	ઝાંટ	"	આદિનાથજી	૩— ૩
૬૩૬	અભરામાં	છીપવાડ	વેડછા ૨ મા. દૂર	અભરામાં	શિખરબંધ	સુમતિનાથજી	૩— ૨
૬૩૭	પનાર	ગામમાં	અમલસાડ ૩ મા. દૂર	પનાર	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૧— ૧
૬૩૮	કછોલી	સોનીવાડ	"	કછોલી	"	મહાવીરસ્વામી	૩— ૨
૬૩૯	ખેરલાવ	જેયંદ ખીમચંદના મકાનમાં	ઉદવાડા ૮ મા. દૂર	પરીઆ	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૧
૬૪૦	અંબાચ	ગામમાં	૬ મા. દૂર	અંબાચ	ધૂમટબંધ	"	— ૧
૬૪૧	નરોલી (દમણુ)	શેઠ નંદાજી રતનાજીના મકાનમાં	દમણુરોડ ૮ મા. દૂર	સેલવાસ	ધર	ચંદ્રપ્રભજી	૨— ૨

ખાંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦	ખીમચંદ ભટ્ટાચ	મુ. ના. ૧૮૩૩	સારી	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૧	ભગવાનજી હીરાજી	૧૫૨૮	"	૭૧			
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦ લગભગ	દેવીચંદ જેયંદ		"	૧૦૪	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૬	ભગવાનદાસ રાયચંદ		"	નથી			
શ્રીસંઘ ૧૯૯૩	ગોવિંદજી અમરાજી		"	૧૫૦	૧		એક પુસ્તક લાંડાર છે.
શેઠ વાલજી દલાજી ૧૯૭૪	શેઠ વાલજી દલાજી		"				મેળા પર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૮	શેઠ ગાંડાભાઈ ગોવિંદભાઈ		"	૩૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૪૫	મગનલાલ રાયચંદ		"	૨૯	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	બીખાભાઈ ડાહ્યાભાઈ		"	૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૮	શેઠ બીખાભાઈ વીરચંદ		"	૨૩	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૪	શેઠ રૂપીચંદ ડાહ્યાભાઈ		"	૮૦			
ગાંધી મોતી	શેઠ ડાહ્યાભાઈ વલ્લભજી		"	૧૫			
શ્રીસંઘ ૧૯૯૯	શેઠ જેયંદ ખીમચંદ		"	૧૨૫			એક પુસ્તકાલય છે.
શેઠ તારાચંદ જેતાજી	શેઠ ઉત્તમચંદ જેતાજી		"	૧૨૫			એક જૈન લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૭	શ્રીસંઘ		"	૫૦			

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંચબંદી.	મુળનાયક	પ્રતિભાગની સંખ્યા
૬૪૨	મુંગઈ	સેન્ડહર્ટ રોડ	અનીરોડ	ગીરગાંવ નં. ૪	શિખરખંધ	અંકમલુક	પાપાણુ-ધાતુ ૪-૧૫
૬૪૩	"	લીટલગીબ્સ રોડ મલખાર હીલ	ગ્રાન્ટ રોડ	મલખાર હીલ નં. ૬	ધર	પાર્શ્વનાથક	— ૨
૬૪૪	"	રીજરોડ બાણુનું દેરાસર	"	"	શિખરખંધ	અમલદેવક	૨૪-૧૯
૬૪૫	"	નારાયણ ડાબોલકર રોડ જીવંત નિવાસ	"	"	ધર	ગોડી પાર્શ્વનાથક	— ૪ ૧
૬૪૬	"	વાલકેશ્વર રોડ	"	"	ધાયાખંધ	મુપાર્શ્વનાથક	૧૦-૫
૬૪૭	"	મરીન ગ્રાઈવ ઈશ્વર નિવાસ	મરીનગાદન	મુંગઈ નં. ૧	ધર	આદિનાથક	— ૭
૬૪૮	"	અનંત નિવાસ ભાતખાતર	મરહુદ બંદર	માંડવી નં. ૩	"	"	— ૨
૬૪૯	"	મહાજન એસોસીએશન પટવા ચાલ	મુંગઈ	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાથક	— ૭
૬૫૦	"	ઝવેરી ખાતર	"	"	ધાયાખંધ	મહાવીરસ્વામી	૬-૭
૬૫૧	"	ગુલાલવાડી	બોમ્બે સેન્ટ્રલ	મુંગઈ નં. ૪	શિખરખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથક	૩૭-૩૬
૬૫૨	"	પાયધૂતી	"	મુંગઈ નં. ૩	"	ગોડી પાર્શ્વનાથક	૮૩-૧૪૪
૬૫૩	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૩૪-૩૯
૬૫૪	"	"	"	"	"	આદિનાથક	૨૦-૪૫
૬૫૫	"	લાલબાગ ભૂલેશ્વર	"	ગીરગાંવ-૪	ધાયાખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથક	૮-૪૬
૬૫૬	"	"	"	"	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	૧૧-૨

અધ્યાયનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જોતોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ વાડીલાલ સારાભાઈ ૧૯૮૬ મહા સુ. ૫	કમીટી		સારી	૨૦૦૦૦	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શેઠ માણેકલાલ ચૂનીલાલ ૧૯૬૭	માણેકલાલ ચૂનીલાલ ને. પી.		"			
બાણુ અમીચંદળ પનાલાલ	બાણુના દેરાસરના દુસરીઓ		"		૧	અંબિકાનો ફોટો લેવા લાયક છે.
"	બાણુ મોહનલાલ પનાલાલ		"			એક પાનાની તથા બે સ્ક્રટિકની પ્રતિમાઓ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ વૈ. સુ. ૭	શ્રીસંઘ		"			
શેઠ કાંતિલાલ ઈશ્વરલાલ ૧૯૮૬ માગસર સુ. ૩	શેઠ કાંતિલાલ ઈશ્વરલાલ		"			છઠ્ઠે માળ છે.
લક્ષ્મીચંદળ હીરજી ૧૯૬૩	શા. લક્ષ્મીચંદળ હીરજી		"			પાંચમે માળ છે.
ગણેશમલજી સોભાગમલજી કેટાવાળા	ગણેશમલજી સોભાગમલજી કેટાવાળા		"			
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨	ઝવેરી અગર દેરાસર કમીટી		"			બે સ્ક્રટિકની પ્રતિમાઓ છે.
શ્રીસંઘ	કમીટી		"		૧	એક સ્ક્રટિકની મૂર્તિ છે.
શેઠ મોતિશા	"		"		૧	એક સ્ક્રટિકના પ્રતિમાજી છે. ભીંત પર મુંદર ચિત્રો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૮ શ્રા. સુ. ૧૦	"		"		૧	
શ્રીસંઘ	"		"		૧	
શેઠ મોતિશા	"		"		૧	મોહનલાલજી જૈન સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી છે.
શેઠ લાલજી હીરજી ગમ- નગરવાળા ૧૯૯૧	"		"			

નંબર	આસનું નામ	રેકાર્ડ	રેલવે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	ગાંધી	મુળનામ	પ્રતિમાનની સંખ્યા
૬૫૭	મુંબઈ	પાયધૂતી બીડીબનર	ગોમ્બે સેન્ટ્રલ	મુંબઈ નં. ૩	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૪૨-૬૬
૬૫૮	"	"	"	"	"	નેમિનાથજી	૧૮-૧૫
૬૫૯	"	મહાવીર જૈન વિદ્યાલય ગોવાલીઆ ટેંકરોડ	આન્ટરોડ	આન્ટરોડ	દૂમટખંધ	વામુપૂજ્યજી	૩-૪
૬૬૦	"	ચોપાટી સંક્રિસ	ચર્નીરોડ	ચર્નીરોડ	ધાખાખંધ	કટ્યાણ પાર્શ્વનાથજી	-૮૮
૬૬૧	"	નરસીનાથ રટ્ટીટ	મરહુદ બંદર	મોડવી નં. ૯	શિખરખંધ	અનંતનાથજી	૭૦-૫૧ ૨૮
૬૬૨	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૧૮-૨૯
૬૬૩	"	રનેહસદન જમસેદજી તાતારોડ	ચર્ચગેટ	ચર્ચગેટ	ધર	અજીતનાથજી	-૨
૬૬૪	"	લુહારચાલ મનહર ખીલડીંગ	મરીનલાઈન્સ	મુંબઈ નં. ૨	"	શાંતિનાથજી	-૩
૬૬૫	"	પ્રિન્સેસ રટ્ટીટ દેવકરજી મેન્શન	"	"	"	અજીતનાથજી	-૪
૬૬૬	"	જુલિયન એક્સચેન્જ ખીલડીંગ	ગોમ્બે સેન્ટ્રલ	"	"	મુનિમુક્ત સ્વામી	-૫
૬૬૭	"	ચંપાગલી રોક ક્રીકાભાઈ પ્રેમચંદની મકાનમાં	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	-૮
૬૬૮	માહુંગા	શાંતિનિકેતન વીનસેન્ટ રોડ,	માહુંગા જી. આઈ. પી.	માહુંગા	"	પદ્મપ્રભુજી	-૪
૬૬૯	"	નગીન નિવાસ જામે જમશેદ રોડ	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	-૩
૬૭૦	"	ક્રોન્સ સરકલ રોક ક્રીકાભાઈ પ્રેમચંદની ચાલી	ક્રોન્સ સરકલ	"	"	ધર્મનાથજી	-૬

અધ્યક્તારણું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારણું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- શ્રય શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ મોતિરા ૧૮૭૬	કમીટી		સારી		૧	એક લાયબ્રેરી છે. ભીંત પર પ્રાચીન ચિત્રો છે.
શ્રીસંઘ	"		"		૧	
જીવાભાઈ ૧૮૭૧	મહાવીર જૈન વિદ્યાલયની કમીટી		"			
શ્રીસંઘ ૧૯૯૮	ડાહ્યાભાઈ પ્રેમચંદ		"			
શેઠ નરસી નાથા ૧૮૮૯	અનંતનાથજી ભગવાનના દેરાસરના દૂરદોઓ		"			ત્રણ સ્ક્રીટિકની પ્રતિમાઓ છે. એક હસ્તલિખિત પુસ્તક ભંડાર તથા લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ	કમીટી		"			
વકીલ કકલભાઈ ભૂદરભાઈ સં. ૧૯૮૩ શ્રા. સુ. ૩	વકીલ કકલભાઈ ભૂદરભાઈ		"			પાંચમા મળ્યે છે.
શેઠ મોતિચંદ ગિરધરલાલ કાપડિયા	શેઠ ચૂનીલાલ મૂળચંદ		"			ત્રીજે માળ છે.
પોપટલાલ અમરચંદ	મૂળચંદ જીવાખીલાસ		"			ત્રીજે માળ છે.
શેઠ જીવતલાલ પ્રતાપશી	જીવતલાલ પ્રતાપશી		"			
શેઠ કીકાભાઈ પ્રેમચંદ	શેઠ કીકાભાઈ પ્રેમચંદ		"			ચોથે માળ છે.
શેઠ રવજી સોજપાલ ૧૯૯૫	શેઠ રવજી સોજપાલ		"	૧૫૦૦૦		"
શેઠ ભગવાનલાસ હરખચંદ ૧૯૯૭ આ. વ. ૧૦	ભગવાનલાસ હરખચંદ		"			ત્રીજે માળ છે.
શેઠ કીકાભાઈ પ્રેમચંદ સં. ૧૯૯૭	શેઠ કીકાભાઈ પ્રેમચંદ		"			"

નંબર	ગામનું નામ	કેદારી.	કેલે રેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંડણી.	મૂળનાયક	પ્રતિબાહીની સંખ્યા
૬૭૧	મુંબઈ	જૈન દેરાસર કોટમાં	ખોરીખંદર	કોટ	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી મેડા ઉપર	પાપાયુ-ધાતુ ૨૧-૪૨
						મહાવીરસ્વામી	
૬૭૨	દાદર	જૈન દેરાસર	દાદર (ખી. ખી.એન્ડ સી. આઈ)	દાદર	"	શાંતિનાથજી	૧૬-૧૮
૬૭૩	ભાઈદર	ખજરમાં	ભાઈદર ના મા. દૂર	ભાઈદર	"	પાર્શ્વનાથજી	૩-૩
૬૭૪	વાંદરા	"	વાંદરા ના મા. દૂર	વાંદરા	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૪-૧
૬૭૫	વીલે પારલે	વીલાપારલા હનુમાન રોડ	વીલેપારલે	વીલેપારલે	ધાખાખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૨-૪
૬૭૬	અગાસી	જૈન દેરાસર	વીરાસ ૩ મા. દૂર	અગાસી	શિખરખંધ	મુનિસુવત સ્વામી	૨૦-૧૦
૬૭૭	સાન્તાક્રુઝ	"	સાન્તાક્રુઝ રેશન.	સાન્તાક્રુઝ	"	કુંથુનાથજી	૩-૬
૬૭૮	મલાડ	દેવકરણ મૂળજીની વાડી	મલાડ	મલાડ	ધૂમટખંધ	જગત્કાલ પાર્શ્વનાથજી	૩-૯
૬૭૯	"	ચંદ્રાવતી નિવાસ દફતરી રોડ	"	"	ધર	ધર્મનાથજી	- ૨
૬૮૦	અધેરી	મોગીલાલ લહેરચંદ્રનો અંગલો મરઝાન રોડ	અધેરી	અધેરી	"	શાંતિનાથજી	- ૩
૬૮૧	"	પંડુગલી જૈન દેરાસર	"	"	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩-૬
૬૮૨	"	સંઘવીવીલા	"	"	ધર	આદિનાથજી	- ૪
૬૮૩	"	શેડ પોપટલાલ ધારશીના અંગલામાં	"	"	ધૂમટખંધ	ત્રેયાસનાથજી	- ૧૦

બંધારદારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	વર્ષ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૬૫	કમીટી		સારી	૧૦૦૦	૧		એક શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની પ્રાચીન મૂર્તિ છે.
આગરતડ શ્રીસંઘ ૧૯૯૭	શાંતિનાથજીની પેઠી		"	૩૦૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦	શેઠ ખેમરાજ ભગાજી		"	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	શેઠ નવલાજી ભગવાનજી		"	૨૫૦	૧		મેડાપર પણ દેરાસર છે.
શેઠ હીરાલાલ બકેરદાસ ૧૯૮૪	શેઠ હીરાલાલ બકેરદાસ		"	૮૦૦	૧		
શેઠ મોતિયા ૧૮૯૨	ગોડી પાર્શ્વનાથજીના દેરા- સરના દ્રુટીઓ		"	૫૦૦	૧	૩	મુંબઈમાં આ પ્રાચીન તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૪	દેરાસરની કમીટી		"	૭૦૦	૧		
દેવકરણ મજીજી ૧૯૭૯	ગોડીજીના દેરાસરના દ્રુટીઓ		"	૩૦૦	૧	૨	દેરાસરમાં કાચનું કામ તથા ચિત્રકામ સુંદર છે.
બાણુભાઈ ખીમચંદ	બાણુભાઈ ખીમચંદ		"				પહેલે માગ છે.
શેઠ ભોગીલાલ લહેરચંદ	શેઠ ભોગીલાલ લહેરચંદ		"		૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૮ જે. સુ ૬	કમીટી	૧૯૮૮	"	૫૦૦	૧		
શેઠ નગીનદાસ કરમચંદ સંઘવી ૧૯૭૫	શેઠ નગીનદાસ કરમચંદ		"				નગીનદાસ કરમચંદના બંગ- લાના પહેલે મજલે છે.
શેઠ ચૂનીલાલ ધારશીભાઈ ૧૯૯૨	પૂંજલાલ લખમણજી.		"				નીચે સેનીટેરિયમ છે.

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	ફેલ્ડે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઝોન.	પાંચળી.	મુળનાયક	પ્રતિભાવની શીખ્યા
૬૮૪	અધેરી	શેઠ ઘેલાભાઈ કરમચંદ	વીલેપારલે	વીલેપારલે	ધર	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ — ૩
૬૮૫	"	વલ્લભભાઈ રોડ જૂનું દેરાસર	"	"	"	શાંતિનાથજી	— ૧
૬૮૬	જીહુ	શેઠ કીકાભાઈ પ્રેમચંદના બંગલામાં	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૧
૬૮૭	ભાયખલા	લવલેન	ભાયખલા	ભાયખલા	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૨૨—૭૬
૬૮૮	પરેલ	લાલબાગ લાલવાડી	પરેલ	પરેલ	"	સુવિધિનાથજી	૮— ૮
૬૮૯	કોલાખા	જૈન દેરાસર રાજવાડકર સ્ટ્રીટ	કોલાખા	કોલાખા	ધાખાખંધ	શાંતિનાથજી	૭— ૪
૬૯૦	માહીમ	જૈન દેરાસર ટેકલરોડ કોસલેન	માહીમ ૦૧ મા. દૂર	માહીમ	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૬— ૮
૬૯૧	પરેલ	શેઠ ગોકળભાઈ મૂળચંદ હોરટેલ	એટરી-સ્ટેશન રોડની નજદીક	પરેલ	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૫
૬૯૨	ચીંચપોકલી	ડીલાઈલ રોડ હરરવાલા બિલ્ડીંગ નં. ૧૨	ચીંચપોકલી	જેકબસરકલ	"	શાંતિનાથજી	— ૫
૬૯૩	કુરલા	ન્યુ મેલવોર્ડ	કુરલા ૦૧ મા. દૂર	કુરલા	"	"	— ૨
૬૯૪	"	જૂની લાદી પાસે	"	"	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૫— ૧
૬૯૫	ધાટકોપર	દેરાસરલેન	ધાટકોપર ૦૧ મા. દૂર	ધાટકોપર	"	હરિવલા પાર્શ્વનાથજી	૭—૧૦
૬૯૬	"	નવરોજલેન	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૧
૬૯૭	ભાંડુપ	આચારોડ કચ્છીદશા ઓસવાલ સેનીટરિયમ	ભાંડુપ ૦૧ મા. દૂર	મુલુંડ	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૩— ૩
૬૯૮	મુલુંડ	લુવાણા સેનીટરિયમની સામે	મુલુંડ	"	ધર	વાસુપૂજ્યજી	૩— ૩

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલવે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	આંબણી.	મૂળનાથક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૬૯૯	ઠાણા	જૈન દેરાસર	ઠાણા ૧ મા. દૂર	ઠાણા	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૨—૫
૭૦૦	ભીવંડી	નવીચાલ	ઠાણા ૧૦ મા. દૂર	ભીવંડી	ધર	સુપાર્શ્વનાથજી	૩—૭
૭૦૧	પનવેલ	બજાર પેઠ	સુમરા ૧૮ મા. દૂર	પનવેલ	ધાખાખંધ	પદ્મપ્રભુજી	— ૨
૭૦૨	ચેન	બજારમાં	ખોપોલી ૨૦ મા. દૂર	ચેન	”	આદિનાથજી	૫—૩
૭૦૩	ચોપનાડ	”	ધરમતર બંદર ૨ મા. દૂર	ચોપનાડ	”	પદ્મપ્રભુજી	૫—૫
૭૦૪	અલીબાગ	”	રેવસ બંદર ૧૪ મા. દૂર	અલીબાગ	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૩—૧
૭૦૫	રેવડંડા	”	” ૨૩ મા. દૂર	રેવડંડા	ધાખાખંધ	સુમતિનાથજી	— ૫
૭૦૬	રોહા	”	રોહા બંદર ૦૧ મા. દૂર	રોહા	ધર	શીતલનાથજી	— ૨
૭૦૭	નાગુથાણા	”	ધરમતર બંદર ૧૮ મા. દૂર	નાગુથાણા	શિખરખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૬—૮
૭૦૮	બેલુસા	”	૧૬ મા. દૂર	”	ધર	”	— ૧
૭૦૯	પાલી	”	૨૪ મા. દૂર	પાલી	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	૧—૧
૭૧૦	પાલનપુર	શાંતિનાથજીના દેરાસરનો વાસ	પાલનપુર	પાલનપુર	”	શાંતિનાથજી	૬૪—૫૮
૭૧૧	”	”	”	”	શિખરખંધ	મહાવીર સ્વામી	૫—૧૯

પ્રધાનતરુ નામ તથા સંવત.	બાહ્યવસ્તુ નામ.	લેખતા સંવત.	દેખાવરતી સ્થિતિ.	જૈતાની વસ્તી.	ઉપા- શય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
ગ્રે નેમા રામજી ૧૯૧૦	શ્રીસંધ		સારી	૫૦૦	૧		એક લાયબેરી છે.
શ્રીસંધ ૧૯૧૫	ભગવાનજી ગોધાજી	૧૭૦૧	સાધારણ	૨૦૦	૧		ખીજે માળ છે.
શ્રીસંધ ૧૯૫૪	ગુરુસીરામ મોતિરામ શરાફ		"	૧૦૦	૧	૧	એક લાયબેરી છે.
શ્રીસંધ ૧૯૩૫	ગ્રે દિમતલાલજી અમરચંદ		સારી	૧૨૫	૧		
શ્રીસંધ ૧૯૫૨	અતરાજ દેકચંદ	૧૯૪૨	"	૧૨૫	૧	૧	ખીજે માળ છે.
શ્રીસંધ ૧૯૩૪	પનાજી જીવાજી	૧૯૨૧	"	૨૫	૧	૧	"
શ્રીસંધ ૧૯૭૦	ગ્રે નવાજી ગોરાજી		સાધારણ	૬૦			"
ગ્રે ચીમનાજી ગુલાબચંદ ૧૯૬૫	ગ્રે ચીમનાજી ગુલાબચંદ		"	૮૦			"
શ્રીસંધ ૧૯૫૮	છોગમલજી દલીચંદ	૧૯૩૩	સારી	૧૨૫			
શ્રીસંધ ૧૯૨૫	જીવરાવજી રામચંદજી		સાધારણ	૨૦			
શ્રીસંધ ૧૯૮૦	દસરાજ મુમજી	૧૯૨૧	"	૮૦		૧	
શ્રીસંધ	શ્રીસંધ		સારી	૩૩૦૦	૧૦	૭	જેન વિદ્યોત્તેજક લાયબેરી છે. સં. ૧૩૩૬ની સાલની
							સરસ્વતીની જે સુદર મૂર્તિ- ઓ છે. ત્રીજે માળ પણ
							દેરાસર છે.
કેસરીચંદ ઉત્તમચંદની ધર્મપત્ની મેનાબાઈ	"		"				૧૧ ધાતુ મૂર્તિઓ પ્રાચીન આ દેરાસરમાં છે.

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	થાટી સ્ટાફિસ.	ખાંદણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૭૧૨	પાલનપુર	મોટા દેરાસરનો વાસ	પાલનપુર	પાલનપુર	ધૂમટખંધ	પદ્મવિયા પાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૯૧-૪૫
૭૧૩	"	"	"	"	"	ઝવણદેવજી	૧૮-૧૨
૭૧૪	"	"	"	"	"	નેમિનાથજી	૩૭-૩૬
૭૧૫	"	પારેખનો વાસ	"	"	ધર	કૃત્યાણુ પાર્શ્વનાથજી	— ૪
૭૧૬	"	કમાલપુરા	૨ મા. દૂર	"	ધૂમટખંધ	સંભવનાથજી	૮-૮
૭૧૭	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૯-૩
૭૧૮	"	કાયરો	"	"	"	શાંતિનાથજી	૫-૭
૭૧૯	"	પ્રેમચંદ પારેખનો વાસ	"	"	"	આદિનાથજી	૧-૭
૭૨૦	"	"	"	"	ધર	સુવિધિનાથજી	— ૩
૭૨૧	"	ટાવર પાસે	"	"	"	આદિનાથજી	૧-૭
૭૨૨	"	લેન બોર્ડિંગ	"	"	"	શાંતિનાથજી	— ૨
૭૨૩	જગાણા	ખમરમાં	ઉમરદસી ૨ મા. દૂર	"	ધાયાખંધ	મહાવીરદવામી	૧-૫
૭૨૪	કામેલા	ગામમાં	અમીરગઢ ૨ મા. દૂર	અમીરગઢ	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૧-૧
૭૨૫	વાસણા (જગાણા)	ખમરમાં	ઉમરદસી ૧ મા. દૂર	કાણોદર	ધર	વાસુપૂન્યજી	— ૨

ખેવાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનાની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ		સારી				૧૩૨૫ ની સાલની અંગિકા દેવીની સુંદર મૂર્તિ છે. પ્રદક્ષાદન
							રામની ભાંચી આરસની પ્રતિમા છે.
"	"		"				
"	"		"				સં. ૧૩૫૨ની સાલની ગૃહસ્થ યુગલની સુંદર મૂર્તિ છે.
પારેખ કરમચંદ મયાચંદ ૧૯૪૩	પારેખ ડ હામાઈ નગીનદાસ		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	સૌભાગ્યચંદ ધરમચંદ		"				
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૫૭	મંગળજી લક્ષ્મીચંદ		"				
ઓજા પારેખ ૧૮૫૦ લગભગ	પ્રેમચંદ પારેખ		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	ચીમનલાલ મંગળજી		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેક ગંગદાસ ટોકરશી		"				
શ્રી પાવનપુર જૈન વિદ્યાલય	શ્રી પાવનપુર જૈન વિદ્યાલય		"		૧		એક લાયબ્રેરી છે. ૬૧ અભ્યાસીઓ અભ્યાસ કરે છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૮૨	શ્રીસંઘ		"	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૫	"		સાધારણ	૮		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૭	(બહેચરભાઈ)		સારી	૪૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	વાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૭૨૬	કાણોદર	અન્નરમાં	કિમરદસી ૧૧ મા. દૂર	કાણોદર	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૧—૩
૭૨૭	કીડોતર	ગામમાં	અમીરગઢ ૩ મા. દૂર	અમીરગઢ	શિખરખંધ	કુંથુનાથજી	૧—
૭૨૮	સરોતરા	અન્નરમાં	પ્રક્યાલગઢ ૬ મા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૨—૧
૭૨૯	ચાંગા	"	જાપી ૨ ગાઉ દૂર	મેતા	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૭—૪
૭૩૦	મેતા	"	૩ ગાઉ દૂર	"	"	અજીતનાથજી	૫—૩
૭૩૧	ચિત્રાસણી	"	ચિત્રાસણી	પાલનપુર	ધર	આદિનાથજી	૧—૨
૭૩૨	મલાણા	"	૪ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧—૧
૭૩૩	બસુ	"	જાપી ૩ ગાઉ દૂર	મેતા	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભજી	૪—૫
૭૩૪	સાસમ	"	જાપી ૫ ગાઉ દૂર	"	ધાબાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧—૫
૭૩૫	જૂતેડી	"	પાલનપુર ૧૦ મા. દૂર	પાલનપુર	ધર	આદિનાથજી	૨—૨
૭૩૬	દાંતીવાડા	"	૨૦ મા. ૨	"	શિખરખંધ	"	૫—૧૩
૭૩૭	પાંચાવાડા	"	ડીસા કેમ્પ ૧૮ મા. દૂર	ખીમત	"	"	૪—૬
૭૩૮	ટાકરવાડા	"	જાપી ૪ ગાઉ દૂર	મેતા	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૨—૫
૭૩૯	પટોસણુ	"	૫ ગાઉ દૂર	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧—૨
૭૪૦	સહ્યા	અન્નરમાં	૭ ગાઉ દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૧—૨

ખંડાયનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	અર્ધ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	શ્રીસંઘ		સારો	૧૫	૧		ધૂમટ ગુટેલો હોવાથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	„		સાધારણ	૧૬	૧		
„	શા. ઉમાજી અમરાજી		સારી	૨૦	૧		એક ચોવીસ જિનનો પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૭	શ્રીસંઘ (મંગળજી ઇશ્વર)		„	૫૦	૧	૨	ધૂમટમાં પાર્શ્વનાથ પ્રભુના છવન પ્રસંગોના ચિત્રો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૮	શ્રીસંઘ (મંગળજી લક્ષ્મીબાઈ)		„	૧૨૫	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	શ્રીસંઘ		„	૪૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦	„		„	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	„		„	૧૨૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮	„		સારી	૧૨૫	૧	૧	સં. ૧૧૬૮ એક ધાતુની પ્રાચીન મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	„		સાધારણ	૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૪૦૦ લગભગ	„		સારી	૧૪૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	„	૧૮૮૮	„	૨૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૪	મોહનલાલ ગુલાબચંદ		„	૮૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૭	શ્રીસંઘ		„	૪૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૪	„		„	૪૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાલું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૭૪૧	પડાણ	બનરમાં	ચંડીસર ૫ ગા. દૂર	ગઢ	ધૂમટખંધ	સુમતિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ: ૧-૩
૭૪૨	રાજપુર	"	ડીસા ૧ મા. દૂર	ડીસા	"	અભિનંદનજી	૧૦-૮
૭૪૩	ગઢ	"	ચંડીસર ૪ ગા. દૂર	ગઢ	"	પાર્શ્વનાથજી	૬-૮
૭૪૪	કુભાસણ	"	૩ મા. દૂર	"	ધર	શીતળનાથજી	૧-૪
૭૪૫	ડીસા (જૂના)	"	ડીસા ૨ મા. દૂર	ડીસા	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૨૫-૩૪
૭૪૬	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧૮-૪૨
૭૪૭	ચંડીસર	"	ચંડીસર ૧૧ મા. દૂર	ચંડીસર	"	આદિનાથજી	૭-૫
૭૪૮	વેડંચા	"	૩ મા. દૂર	પાલણપુર	ધર	"	૪-૬
૭૪૯	ખોડલા	"	૧૧ મા. દૂર	"	"	મહાવીરસ્વામી	-૨
૭૫૦	ડીસા (નવા)	"	ડીસા ૧૧ મા. દૂર	ડીસા	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૪-૧૪
૭૫૧	આમેડા	"	૪ મા. દૂર	જૂના ડીસા	"	આદિનાથજી	૩-૪
૭૫૨	વડાવડ	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩-૨
૭૫૩	લીલડિયાજી	ગામ બહાર	ડીસા	ડીસા (નવા)	શિખરખંધ	નેમિનાથજી	૭-૩
૭૫૪	"	બનરમાં	"	"	ધૂમટખંધ	"	૩-૧

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપ- શ્રવ	કર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	હોટાલાલ રામચંદ		સારી	૧૦૦	૧	૧	ભીંતપર ધાર્મિક ચિત્રો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		„	૪૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	„		„	૩૨૫	૧	૧	
પૂંજભાઈ માનચંદ ૧૯૪૨	„	મુ. ના. ૧૯૧૧	સાધારણ	૮૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	„		સારી	૧૬૦૦	૬		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૨ લગભગ	„		„				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	„		„	૨૦૦	૧	૧	એક રત્નની પ્રતિમા છે. એક લાયબ્રેરી છે. ભીંતપર
							જૈન ધાર્મિક ચિત્રો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨ લગભગ	દુર્લભરામ માણેકચંદ		„	૭૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૭ લગભગ	શ્રીસંઘ		„	૧૦૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	શ્રીસંઘ (ભીખાલાલ નગીનદાસ)	મુ. ના. ૧૯૨૪	„	૪૦૦	૨	૧	કાચનું કામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		„	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૫ લગભગ	„		„	૨૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	„		„	૨૦	૨	૧	આ એક પ્રાચીન તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ	લલ્લુભાઈ રામચંદ	૧૮૯૨	„				

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૭૫૫	તેસડા	બળરમાં	ડીસા ૯ ગાઉ દૂર	ડીસા (નવા)	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ ૧—૪
૭૫૬	વાસણા	"	૧૨ ગાઉ દૂર	"	શિખરખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૨
૭૫૭	જેતડા (ચરાદ)	"	૧૮ ગાઉ દૂર	ચરાદ	ધર	આદિનાથજી	૫—૬
૭૫૮	વાતમ	જૂનાવાસમાં	૧૫ ગાઉ દૂર	દીઓદર	શિખરખંધ	"	૩—૧
૭૫૯	લુવાણા	બળરમાં	૧૮ ગાઉ દૂર	"	ધર	"	૨—૧૩
૭૬૦	કુઆ	"	૧૬ ગાઉ દૂર	ધાનેરા	શિખરખંધ	અમીઝરા પાર્શ્વનાથજી	૬—૧૦
૭૬૧	"	"	"	"	"	કુંથુનાથજી	૭—૩
૭૬૨	રામસેલુ	ગામની ભાગેળે	૧૦ ગાઉ દૂર	નવાડીસા	"	આદિનાથજી	૮—૬
૭૬૩	ધાખા	બળરમાં	૧૫ ગાઉ દૂર	ધાનેરા	ધર	શાંતિનાથજી	૩—૧
૭૬૪	ધાનેરા	"	"	"	શિખરખંધ	"	૫—
૭૬૫	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	અજીતનાથજી	૧૪—૭
૭૬૬	"	"	"	"	ધાખાખંધ	શાંતિનાથજી	૧૧—
૭૬૭	વરણુ	"	૭ ગાઉ દૂર	નવાડીસા	શિખરખંધ	મહાવીર સ્વામી	૩—૧
૭૬૮	રામપુરા	"	૫ ગાઉ દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૧—૧

પ્રધાનનારતું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારતું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦	શેઠ બીખાલાલ હકમચંદ		સારી	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૭	શ્રીસંઘ		"	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	"		સાધારણ	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૩	"		સારી	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૩ લગભગ	"		સાધારણ	૧૨૦	૧	૧	ધાતુ પ્રતિમાઓ પ્રાચીન છે.
૨૬૭ અમરજી ૧૮૪૧	"		સારી	૧૬૦	૧	૧	એક લાયબ્રેરી છે. પ્રાચીન ધાતુ પ્રતિમાઓ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	"		સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	મોઢી ન્યાલચંદ મૂળચંદ		સારી	૪૮		૧	સંવત ૧૨૮૬ની સાલની ધાતુ મૂર્તિ પ્રાચીન છે. આ
							એક પ્રાચીન તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૮૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦	"		સારી	૭૦૦	૨	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે.
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	"		સાધારણ	૩૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	ધામી પીતાંબર જગનલાલ જૂના ડીસાવાળા	૧૯૫૩	"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	વેદવે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૭૬૯	દામા	બખરમાં	ડીસા ૫ ગા. દૂર	જૂનાડીસા	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	પાપાણ-ધાતુ ૧—
૭૭૦	માલણ	"	પાલનપુર ૫ ગા. દૂર	પાલનપુર	ધૂમટખંધ	"	૬— ૪
૭૭૧	જલોતરા	"	૭ ગા. દૂર	વડગામ	ધર	"	૨— ૩
૭૭૨	ધાણધા	"	૫ ગા. દૂર	"	"	છરાવલા પાર્શ્વનાથજી	૧— ૩
૭૭૩	મોરૈયા	"	તારંગાહિલ ૮ મા. દૂર	સુદાસણા	ધાબાખંધ	અજીતનાથજી	૪— ૬
૭૭૪	વણસોલ	"	પાલનપુર ૭ ગા. દૂર	વડગામ	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૧— ૨
૭૭૫	ધોડીઆલ	વાણિયાશેરીમાં	૮ ગા. દૂર	"	ધૂમટખંધ	"	૩— ૨
૭૭૬	ધનાલી	બખરમાં	વરેકા ૭ ગા. દૂર	સુદાસણા	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૨
૭૭૭	ધોતાસકસાણા	"	ઉમરદસી ૫ ગા. દૂર	વડગામ	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૩
૭૭૮	સીસરાણા	"	પાલનપુર ૧૦ ગા. દૂર	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૧— ૧
૭૭૯	ચીતરોડા	"	૮ મા. દૂર	"	ધર	મુનિસુવત સ્વામી	૧— ૩
૭૮૦	પાંચડા	"	"	"	"	ધર્મનાથજી	૧— ૩
૭૮૧	સલમકોટ	"	૧૦ ગા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૩— ૧
૭૮૨	કોદરામ	"	ખેરાલુ ૪ ગા. દૂર	ખેરાલુ	ધૂમટખંધ	"	૩— ૪
૭૮૩	વમદા	વાણિયાશેરીમાં	પાલનપુર ૨ ગા. દૂર	પાલનપુર	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧— ૩

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	બહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેતાની વસ્તી.	ઉપા- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૪૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૩૬	"		સારી	૨૦૦	૨ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૨૦	"		"	૪૦	૧ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	"		"	૪૮	૧	આ દેરાસરમાં જૈન ધાર્મિક ચિત્રો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	"		"	૧૦૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦	"	૧૯૦૩	સાધારણ	૮		
શ્રીસંઘ ૧૮૬૯	"	૧૫૪૫	સારી	૬૦	૧	પ્રવેશદ્વારની બહાર કાઢિ- સાગયાની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	"		"	૬૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૮૦ લગભગ	"		"	૧૨૫	૧	આ દેરાસરમાં રંગનું કામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦	(કાળુ "મગન)		"	૩૫		
"	"		"	૮૦	૧	
"	મણિલાલ "મૂળચંદ		સાધારણ	૨૪		દેરાસરની હાલત ખરાબ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૬	રતિલાલ "બાલાલ		સારી	૬૮	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શ્રીસંઘ		"	૩૨		
"	"		"	૩૦	૧	આ દેરાસરમાં શૃંગારચોપાનું કોતરકામ સુંદર છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાઈની સંખ્યા
૭૯૯	જેરડા	બખરમાં	ડીસા ૭ ગા. દૂર	નવા ડીસા	ધૂમટખંધ	વાસુપૂજ્યજી	પાવાણુ-ધાડુ ૩-૯
૮૦૦	થરાદ	આંબલીશેરી	ડીસા ૩૬ મા. દૂર	થરાદ	શિખરખંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	—૧૦
૮૦૧	"	"	"	"	ધર	વિમલનાથજી	૧-૯
૮૦૨	"	સોનારની શેરી	"	"	શિખરખંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૧-૩
૮૦૩	"	સુતારની શેરી	"	"	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૫-૯
૮૦૪	"	દેસાઈની શેરી	"	"	ધર	વિમલનાથજી	૨-૨૭
૮૦૫	"	રાશીઓની શેરી	"	"	"	અભિનંદનજી	૨-૩
૮૦૬	"	મોટા દેરાસરનો વાસ	"	"	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૯-૨૫ + ૩
૮૦૭	"	"	"	"	ધર	મહાવીરસ્વામી	૧૧-૧૮
૮૦૮	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૬-૧૯૬
૮૦૯	"	"	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૨-૨૪
૮૧૦	"	ગોરજીનું ઘરદેરાસર	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	—૩
૮૧૧	વાવ	બખરમાં	૩૦ ગાઉ દૂર	વાવ	શિખરખંધ	અણતનાથજી	૨૧-૧૨૪

ખંદાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ધાય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૭૯૦	ગદાલ નાગજી		સારી	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૪	શ્રીસંઘ		"	૨૦૦૦	૪	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૯૧	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૫૫	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૯૨	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	દોશી અંબાઈદાસ મૂળચંદ		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૨૫	શ્રીસંઘ		"				
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	"		"				આલુમો મારુદેવામાતાની મુંદર મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ	"		સાધારણ				મૂળનાયકજીની મૂર્તિ ભગ્ય છે.
"	"		"				લગભગ આઠમા સૈકાની એક પ્રાચીન પાર્શ્વનાથ
							ભગવાનની મૂર્તિ છે.
"	"		"				
આલદેવચરિ સોળમો સૈકો	મહાત્મા અમીચંદજી		"				
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	૫૦૦	૨	૧	પુસ્તકલેખાર છે. પરિકરપેર સં. ૧૧૭૭ નો સાલનો
							લેખ છે. પાર્શ્વ મૂર્તિઓ પ્રાચીન છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેડાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૭૮૪	પરખડી	અનરમાં	પાલનપુર ૪ ગા. દૂર	વડગામ	ધૂમટબંધ	નેમનાથજી	પાપાયુ-ધાતુ ૧—૫
૭૮૫	છનીઆણ	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧—૧
૭૮૬	ગોળા	વાણિયાના મહોદલામાં	પંગા" દૂર	"	"	મહાવીરસ્વામી	૯—૩
૭૮૭	પીલુઆ	અનરમાં	ઢાપી ૭ ગા. દૂર	"	"	પદ્મપ્રભુજી	૪—૪
૭૮૮	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	—૧
૭૮૯	દાલવાણા	"	પંગા" દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૫—૧
૭૯૦	નાદોત્રા	"	ડોંગા" દૂર	સિદ્ધપુર	"	શાંતિનાથજી	૧—૩
૭૯૧	મેમદપુર	"	પંગા" દૂર	વડગામ	"	આદિનાથજી	૬—૬
૭૯૨	વડગામ	"	૪ ગા. દૂર	"	શિખરબંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૭—૬
૭૯૩	મગરવાડા	"	૩ ગા. દૂર	"	ધર	કુંથુનાથજી	૨—૩
૭૯૪	ટેઆચુડી	"	ઢાપી ૨ ગા. દૂર	ઢાપી	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—૨
૭૯૫	મળદર	"	શા" ગા. દૂર	"	"	આદિનાથજી	૧—૪
૭૯૬	ભાગળ	વાણિયાવાસમાં	પાલનપુર ૩ ગા. દૂર	પાલનપુર	ધૂમટબંધ	"	૩—૪
૭૯૭	કોટડી	અનરમાં	ઢાપી ૧ ગા. દૂર	ઢાપી	ધર	"	૧—૧
૭૯૮	તેનીવાડા	"	૨ ગા. દૂર	મેતા	"	નેમનાથજી	—૫

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીમંથ ૧૬૦૦	શ્રીમંથ		સારી	૩૫	૧	૧	
"	"		"	૨૫	૧		
શ્રીમંથ ૧૮૭૦ લગભગ	"		"	૧૨૦	૧		આ તરફ આ એક નાનું તીર્થ ગણાય છે.
શ્રીમંથ ૧૮૫૦	"		"	૧૬૦	૧		
શ્રીમંથ ૧૮૪૦	"		સાધારણ				
શ્રીમંથ ૧૮૧૫	"		સારી	૮૦	૧		
શ્રીમંથ ૧૮૦૦	(હાથીભાઈ ખુશાલ)		"	૩૨	૧		
શ્રીમંથ ૧૮૫૦	શ્રીમંથ		"	૨૫૦	૧		૫ ગુરુ મૂર્તિઓ છે.
શ્રીમંથ ૧૮૦૮	"		"	૨૦૦	૧	૧	ગભારામાં બંને ગાલુ કાઉસ- બિયાની સુંદર મૂર્તિઓ છે.
શ્રીમંથ ૧૮૫૦	"		"	૪૦	૧		એક ગુરુમૂર્તિ છે. માનભદ્રવીરનું આ પ્રાચીન તીર્થસ્થાન છે.
શ્રીમંથ ૧૮૬૫	"		"	૧૨૦	૧	૧	
શ્રીમંથ ૧૮૫૦	"		સાધારણ	૨૮	૧		
શ્રીમંથ ૧૮૨૦ લગભગ	"		સારી	૧	૧	૧	
શ્રીમંથ ૧૮૫૦	"	૧૮૨૩	સાધારણ	૩૨	૧		દેરાસરની પંછીતના ભાગમાં ફાટ પડી ગઈ છે.
શ્રીમંથ ૧૮૬૦	"		સારી	૬૮	૧		

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	ખાંડલી	મૂળનાયક	પ્રતિમાણની ક્ષમ્યા
૮૧૨	વાવ	ગામ બહાર	ડીસા ૩૦ ગા. દૂર	વાવ	શિખરબધ	ગોડીજ પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૫-૧૧
૮૧૩	તુઆવ	ગામની લાગોળે	ભીમપુરા ૫ મા. દૂર	રામસેન	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૧-૨
૮૧૪	સુડતરા (શાળીવાળા)	આમના છેડે	૧૦ મા. દૂર	"	"	"	૫-૧
૮૧૫	માંડોલી	બગરમાં	બાગરા ૧૨ મા. દૂર	"	"	સુમતિનાથજી	૬-૬
૮૧૬	માંડકા	"	ડીસા ૩૦ મા. દૂર	વાવ	"	શાંતિનાથજી	૧૭-૧
૮૧૭	તીથગામ	ખીન્નવાસમાં	"	"	"	અજીતનાથજી	૫-૭
૮૧૮	બેણુપ	બગરમાં	"	સુધગામ	"	શાંતિનાથજી	૧૦-૫
૮૧૯	ઉચ્ચાસણુ	"	હારીજ ૨૮ ગા. દૂર	મોરવાડા	"	આદિનાથજી	૧૧-૨
૮૨૦	મોરવાડા	"	"	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૧૧-૮
૮૨૧	સુધગામ	"	૩૦ મા. દૂર	સુધગામ	"	ઋષભદેવજી	૭-૬
૮૨૨	ભરડવા	"	ડીસા ૩૬ ગા. દૂર	"	ધર	"	-૧
૮૨૩	અસારા	"	૩૫ ગા. દૂર	વાવ	શિખરબધ	શાંતિનાથજી	૧-૨
૮૨૪	બુદ્ધણા	"	૩૦ મા. દૂર	"	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	૧-૧
૮૨૫	દોમા	"	"	"	શિખરબધ	પાર્શ્વનાથજી	૬-૨
૮૨૬	બાગોતરી	"	ડીસા ૩૫ ગા. દૂર	"	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	૨-૨

અધ્યાપનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી			ત્રણ ધાતુ મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૮	(હા. છોગાણું લુંગાણું)	૧૯૫૮	”	૨૪૦	૧ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૪	શ્રીસંઘ	૧૯૯૪	”	૧૨૫	૧ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૨	”	૧૯૯૪	”	૪૦૦	૧ ૨	
શ્રીસંઘ ૧૧૩૧	”		”	૧૦૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦ લગભગ	”		”	૮૦		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦	”		”	૮૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	”		”	૧૫		
શ્રીસંઘ ૧૮૮૫	”		”	૮૦	૨ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૧	”		”	૧૦૦	૧ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૩	”		”	૪૫		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૭	”		”	૬૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫	”		”	૬૦	૧	
શ્રીસંઘ	”	૧૬૮૩	”	૨૦૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૨૭	”		સાધારણ	૨૦		

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	ળાંબણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૮૨૭	ભોરોલ (તીર્થ)	બજારમાં	ડીસા ૨૮ ગા. દૂર	વાવ	શિખરબંધ	નેમનાથજી	પાપાણ-ધાણ ૪—૧
૮૨૮	સણવાલ	"	૩૫ ગા. દૂર	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૨—૧
૮૨૯	ભુયતરા	"	રાણીવાડા ૩૦ ગા. દૂર	સાંચોર	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૩—૮
૮૩૦	મુરાસન	ગામના છેડે	"	"	"	આદિનાથજી	૨—૫
૮૩૧	ટાંપી	ગામબહાર	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	૨—૬
૮૩૨	દુડવા	બજારમાં	"	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૨—૧
૮૩૩	ગોમી	"	૨૦ ગા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૧—
૮૩૪	જશ્યોડી	"	ઉમરદસી ૧૧ મા. દૂર	વડગામ	ધર	ધર્મનાથજી	૨—૨
૮૩૫	વાગડોદ	"	વાગડોદ ૧ મા. દૂર	વાગડોદ	ધૂમટબંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧—૫
૮૩૬	સમેઉ	મોટા વાસમાં	૧૦ મા. દૂર	જૂનાડીસા	ધર	સંભવનાથજી	૧—૪
૮૩૭	રાનેર	બજારમાં	ચાંપ ૧૨ મા. દૂર	શીહોરી (કાકરેચી)	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૧૦—૨
૮૩૮	વાયડ	"	કોસારોડ ૧૨ મા. દૂર	પાટણ	શિખરબંધ	સંભવનાથજી	૧—૮
૮૩૯	ઉંચરી	"	"	શીહોરી	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧—૨
૮૪૦	કંબોઈ (કાકરેચી)	"	"	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૩—૧૦

મધ્યમનારુ' નામ તથા સંવત.	વહીવટદારુ' નામ.	લેખના સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૨૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	૮૦	૧	૧	કારતક સુદ ૧૫ તથા ચૈત્ર સુદ ૧૫ નો મેળો ભરાય છે.
							મૂર્તિ ચમત્કારિક છે. આ એક પ્રસિદ્ધ તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૧૭	"	૧૭૪૫	જીર્ણ	૯૫	૧		તદ્દન જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	"		સાધારણ	૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	"		"	૬૦			
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	"		જીર્ણ	૧૦		૧	ધાતુ પ્રતિમાઓ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	"		સાધારણ	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	"		"	૩૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	"	૧૮૦૩	સારી	૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫	શેઠ ચંદુલાલ ભાઈચંદ		"	૬૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ વીરચંદ ખેમચંદ		"	૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૯૬	શ્રીસંઘ		"	૫૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	શેઠ સૌભાગ્યચંદ ઓખાચંદ		"	૩૦			
શ્રીસંઘ ૧૮૦૪	શેઠ જવાચંદ જુભાચંદ		"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૪૦	શ્રીસંઘ		"	૧૦૦	૧	૧	પાર્શ્વનાથ ભગવાનના જુદા જુદા પ્રસંગોના ચિત્રો છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેસાણું.	રેલ્વે નોટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૮૪૧	ખેમાણા	બગરમાં	કોસારોડ ૨૦ મા. દૂર	શીહોરી	શિખરબંધ	સુવિધિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧—૩
૮૪૨	રિયા	"	પાટણ ૧૮ ગા. દૂર	દીઓદર	ધર	આદિનાથજી	૫—૧
૮૪૩	દીઓદર	"	"	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૯—૨
૮૪૪	લુદરા	"	૨૦ ગા. દૂર	"	ધર	સુમતિનાથજી	—૨
૮૪૫	પાલડી (દીઓદર)	"	૨૫ ગા. દૂર	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૫—૧
૮૪૬	કુંવાળા	"	૧૫ ગા. દૂર	ભાભેર	"	છરાવલા પાર્શ્વનાથજી	૩—૩
૮૪૭	"	"	"	"	"	સંભવનાથજી	૩—૨
૮૪૮	ભાભેર	"	હારીજ ૨૦ ગા. દૂર	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૧૦—૫
૮૪૯	તેરવાડા	"	હારીજ ૧૭ ગા. દૂર	થરા	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૧૦—૫
૮૫૦	રાજપુર (થરા)	"	પાટણ ૧૭ ગા. દૂર	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૮૫૧	કોકેર	"	પાટણ ૧૨ ગા. દૂર	"	શિખરબંધ	મુનિસુવત સ્વામી	૧—૪
૮૫૨	વડા	"	"	"	"	અણતનાથજી	૧—૨
૮૫૩	થરા	"	પાટણ ૧૫ ગા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૨૧—૮૧
૮૫૪	ઉથ	"	હારીજ ૯ ગા. દૂર	ઉથ	"	ધર્મનાથજી	૭—૭

ખંચારનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેસાસરની સ્થિતિ.	દેતાની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- શ્રય શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૭૩	સંતોષી સવાઈચંદ મગનલાલ	૧૯૦૩	સારી	૬૫	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૬	ત્રિભોવનદાસ રવિચંદ		સાધારણ	૩૨		
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શેઠ ડોહજી હેમજી	૧૬૬૦	સારી	૨૫	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦	શેઠ કેસરીચંદ નાગરદાસ	૧૪૮૯	સાધારણ	૩૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ વીરચંદ મણુકચંદ		સારી	૧૨૫		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ ફુગર રામચંદ		"	૨૦૦	૧ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	"		"			
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	શેઠ મણિલાલ કમળશી		"	૫૦૦	૨ ૧	એ અલગ ગભારાઓ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૪	શ્રીસંઘ		"	૬૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	અમથાલાલ ગોવિંદજી	૧૯૦૩	સાધારણ	૨૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	શેઠ જેવતલાલ તલકચંદ		"	૨૦		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શેઠ દિશેરદાસ કાળિદાસ		સારી	૬૦		
શ્રીસંઘ ૧૮૬૨	શેઠ મણિલાલ આલમચંદ		"	૪૫૦	૩	એક રફટિકના પ્રતિમાજી છે. એક લાયબ્રેરી છે. એક જૈન
						ખોડિંગ છે. ૨૫ અભ્યાસીઓ અભ્યાસ કરે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૩	શેઠ વાડીલાલ જગશીભાઈ		"	૧૪૦	૨	

ક્રમિક	સાચા નામ	કેશવું.	સેક્ટર રેકોર્ડ નં.	પોસ્ટ ઓફિસ.	જામિની.	મૂળનામક	પ્રતિગાહની સંખ્યા
૮૨૫	મોટા બરખુર	બનરમાં	પાટણ ૧૨ ગા. ફર	ચરા	ધર	શીતળનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૬-૧૦
૮૨૬	હિંચા	"	પાટણ ૧૦ ગા. ફર	શિહોરી	ધૂમટગંધ	સીમંધર રત્નામી	૬-૩
૮૨૭	અરિહર	"	કોસારોડ ૩ ગા. ફર	પાટણ	શિખરગંધ	વાસુપૂજ્યજી	૬-૧૧
૮૨૮	કાસા	"	કાસારોડ ૨ ગા. ફર	પાટણ	ધર	સુમતિનાથજી	— ૩
૮૨૯	ચાફ (લીધ)	ચામમાં	ચાફ ૦૧ ગા. ફર	"	શિખરગંધ	ચામડિયા પાર્શ્વનાથજી	૫-૪
૮૩૦	મેઝણ	"	કોડોસી મેઝણરોડ ૧ ગા. ફર	કોડોસી	"	આદિનાથજી	૧૨-૧૯
૮૩૧	કાલપુરા	બનરમાં	મનાવાડા ૨ ગા. ફર	ચિલપુર	"	પાર્શ્વનાથજી	૧-૪
૮૩૨	મેઝર	"	"	પાટણ	ધર	"	૪-૧
૮૩૩	ચાફીખા	"	પાટણ ૫ ગા. ફર	કુલ્લેર	ધૂમટગંધ	શીતળનાથજી	૩-૨
૮૩૪	કુલ્લેર	"	પાટણ ૨ ગા. ફર	"	ધાતુગંધ	આદિનાથજી	૧૦-૩
૮૩૫	ચોરા	"	પાટણ ૬ ગા. ફર	"	શિખરગંધ	"	૪-૩
૮૩૬	કુલ્લેર	"	"	પાટણ	"	આદિનાથજી	૩-૧

પ્રધાનનારતું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારતું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ મહતલાલ ગોહડચંદ		સાધારણ	૧૨			
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	શેઠ ભોગીલાલ સવાઈચંદ		સારી	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	શેઠ અમૃતલાલ પુનમચંદ		„	૨૦૦	૩	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૯	શેઠ પુનમચંદ મગનચંદ		સાધારણ	૫૬	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૪	ઝવેરી બાબુભાઈ ચૂનીલાલ		સારી	૬		૧	પ્રાચીન તીર્થ છે. મૂર્તિ ખડિત છે. દર વર્ષે કારતક
							વદ ૧ તથા નેઠ સુદ ૫ નો મેળો ભરાય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ દસીચંદ ચતુરભાઈ		„	૬	૧	૧	દર વર્ષે કારતક સુદ ૧૫ મહા સુદ-૧૩ તથા ચૈત્ર
							સુદ ૧૫ નો મેળો ભરાય છે. ભમતીમાં પાર્શ્વનાથભગવા-
							નની પ્રતિમા પ્રાચીન છે.
„	શેઠ મોહનલાલ કરસનદાસ		સાધારણ	૬૦	૧		શિખરનો ભાગ છૂર્ણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦	શેઠ નેહાલાલ લવજી		„	૪૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૨ લગભગ	શેઠ ખેતસીભાઈ ચૂનીલાલ		„	૭૦	૬		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		„	૩૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	શેઠ તારાચંદ લવજી		„	૩૫	૧		

ક્રમિકર	ગામનું નામ	કેસનું નામ	રેલવે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	જાંતિયો	મુળનામ	પ્રતિનાઇની સંખ્યા
૮૧૭	રેરા	અમદાવાદ	પાટણ ૯ મા. ફર	પાટણ	શિખરઅંધ	સાંતિનાથજી	પાપાય-ધાતુ ૧૪—૧
૮૧૮	રામનપુર	"	દારોજ ૩ મા. ફર	દારોજ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—૪
૮૧૯	રામનપુર	ચિંતામણી કેરી	દારોજ ૧૫ મા. ફર	રામનપુર	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૭૩—૧૫
૮૨૦	"	અમી દોઢીની પોળ	"	"	ધર	(ધાતુના)	૩૭—૪૦
૮૨૧	"	બોલરા કેરી	"	"	ધૂમટઅંધ	અંજલનાથજી	૩૪—૭૬
૮૨૨	"	કડિયાવાસ	"	"	શિખરઅંધ	વાસુપૂજ્યજી	૧૨—૭
૮૨૩	"	ભાની પોળ	"	"	ધાત્યાઅંધ	સાંતિનાથજી (ભોટા)	૪૪—૫૧
૮૨૪	"	અજુરી કેરી	"	"	ધૂમટઅંધ	(નાના)	૨૨—૧૦
૮૨૫	"	ઝોડીછતી કેરી	"	"	"	ઝોડી પાર્શ્વનાથજી	૧૪—૧૪
૮૨૬	"	"	"	"	શિખરઅંધ	ધર્મનાથજી	૧૦૦—૭
૮૨૭	"	પરામી	"	"	ધાત્યાઅંધ	કુંચુનાથજી	૫—૬
૮૨૮	"	બોલરા કેરી	"	"	"	મદાવીરવામી	૬૭—૮૬
૮૨૯	"	ધામિયાની કેરી	"	"	ધૂમટઅંધ	સંજયનાથજી	૨૯—૨
૮૩૦	"	દમિયાન કેરી	"	"	"	મદાવીરવામી	૧૩—૧૦
૮૩૧	"	"	"	"	"	મીમીર દવામી	૧૦—૧૩

ખાવાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- સાળા	વિશેષ નોંધ
કમળશીભાઈ ગુલાબચંદળ રાધનપુરવાળા સં. ૧૯૬૪	શેઠ અમૃતલાલ મોહનલાલ		સારી	૮૦	૧		બીજો માળ પ્રતિમાઓ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૬	શેઠ પરશોતમદાસ ખેમચંદ		"	૧૦૦	૧		પગાસનપર સં. ૧૧૨૬ ની સાલનો લેખ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૯૦ લગભગ	શેઠ ગોડીદાસ ડોસાયદની વળેગચ્છની પેઢી		"	૩૯૭૩	૩૦	૧	૬ પુસ્તકભંડાર, ૩ જ્ઞાન મંદિર અને એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	"		"				
"	"	મુ. નં. ૧૬૮૨	"				બીજો માળ પ્રતિમાજી પણ બિરાજમાન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	"		"				સંવત ૧૨૩૪ની સાલની ધાતુ મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	"		"				એક સ્ફટિકની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ	શેઠ નવલચંદ ખુશાલચંદની પેઢી સાગરસંઘ		"				
"	"	મુ. નં. ૧૬૮૨	"				
"	"		"				
"	"		"				એક સાધુ મૂર્તિ છે.

ક્રમસં.	ગ્રામનું નામ	કેશવ.	કેલે રેકૉર્ડ.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૮૮૨	રાવનપુર	પાંચરા પોત	ધારીજ ૧૫ મા. ફર	રાવનપુર	શિખરબંધ	આદિનાયક	પાપાણ-ધાણ ૪૪-૫૧
૮૮૩	"	લાડવા શેરી	"	"	ધૂમટબંધ	સાદિનાયક	૯૫-૫૬
૮૮૪	"	વેરાવાડ	"	"	"	મનમોદન પાર્શ્વનાયક	૯-૮
૮૮૫	"	અંબાવાળી શેરી	"	"	શિખરબંધ	સદ્ગુણ પાર્શ્વનાયક	૪૬-૧૮
૮૮૬	"	ખજીવાડ	"	"	ધાણાબંધ	નેમિનાયક	૯૩-૪૯
૮૮૭	"	તળુચાલી શેરી	"	"	ધૂમટબંધ	વિમલનાયક	૩૩-૧૧
૮૮૮	"	આમલાણી શેરી	"	"	"	સામળિયા પાર્શ્વનાયક	૨૫-૩૧
૮૮૯	"	દેસાઈપાડો	"	"	"	કલ્યાણ પાર્શ્વનાયક	૪૮-૧૦
૮૯૦	"	મડવામનીની શેરી	"	"	ધાણાબંધ	આદિનાયક	૪૫-૫૧
૮૯૧	"	"	"	"	શિખરબંધ	કુરુનાયક	૧૮-૨
૮૯૨	"	જાની પોત	"	"	ધૂમટબંધ	સીતલનાયક	૨૪-૧૮
૮૯૩	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાયક	૨૨-૧૪
૮૯૪	મજાની	પાલપરમાં	૧૨ મા. ફર	"	ધર	સંભવનાયક	— ૧
૮૯૫	મજાની	"	૫ મા. ફર	મજાની	ધૂમટબંધ	મહાવીર સ્વામી	૨૩-૨૧

ખાંધાવતારતું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારતું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રય	વર્ષ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શેઠ નવલચંદ ખુશાલચંદની પેઢી સાગરસંઘ		સારી				ખીજે માળ પણ દેરાસર છે.
"	"		"				ત્રણ સાધુ મૂર્તિઓ છે. ભોંયરામાં પણ મૂર્તિ છે.
"	"		"				
"	"		"				ભોંયરામાં પણ પ્રતિમાઓ ખિરાજમાન છે.
"	"		"				એક ચોવીશજિનમૂર્તિનો આરસનો પટ છે.
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	શેઠ રવિચંદ ભુદરદાસ		"				ખીજે માળ પણ પ્રતિમાઓ ખિરાજમાન છે.
શેઠ કમળશીભાઈ ગુલાબચંદ ૧૯૦૩	શેઠ આનંદીલાલ કમળશીભાઈ		"				આ દેરાસરનું કાચનું કામ પ્રેક્ષણીય છે. ખીજે માળ પણ
							પ્રતિમા ખિરાજમાન છે.
શ્રીસંઘ	કડવાગચ્છીય શ્રીસંઘ		"				
વોરા ડામરશી સુન્દરચંદ ૧૯૪૨	વોરા દલસુખભાઈ સરપચંદ		"				
શ્રીસંઘ	પાયચંદગચ્છીય શ્રીસંઘ		"				એક સ્ફટિકના પ્રતિમાઓ છે.
શ્રીસંઘ છ. ૧૯૬૧	ખરતરગચ્છીય શ્રીસંઘ જેશીંગભાઈ મોહનલાલ		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ ગોહીદાસ રોસાચંદની વજ્રેગચ્છીની પેઢી		સાધારણ	૪	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	૪૦૦	૨	૧	સંવત ૧૨૯૬ની સાલની ધાતુમૂર્તિ પ્રાચીન છે.

ક્રમિક	માનવું નામ	રેકાર્ડ	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	શ્રીનાથક	પ્રતિભાઈની સંખ્યા
૨૬૧	મુખાજી	ગામરમાં	દારીજ ૬ ગા. ફર	ખાખગ (પાટણ)	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	પાવાણુ-વાવ ૧—૧
૨૬૨	ભોરનવાળા	"	૨ ગા. ફર	દારીજ	ધર	પાસુપૂત્યજી	— ૧
૨૬૩	સંખેશર (નાથ)	ગામરમાં	૬ ગા. ફર	આદરિયાળા	શિખરબંધ	સંખેશર પાર્શ્વનાથજી	૧૨૧—૧૯
૨૬૪	મોટીચંદુર	ગામરમાં	૬ ગા. ફર	મોટીચંદુર	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૭—૮
૨૬૫	સોલામ	"	૧૦ ગા. ફર	સોલામ	શ્રુમટબંધ	શાંતિનાથજી	૧—૧
૨૬૬	કુવર	"	૧૫ ગા. ફર	આદરિયાળા	શિખરબંધ	મદાવીરસ્વામી	૩—૫
૨૬૭	મોટીચંદુર	"	૧૦ ગા. ફર	સોલામ	શ્રુમટબંધ	ધર્મનાથજી	૨—૨
૨૬૮	મોટી	"	૧૫ ગા. ફર	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૩
૨૬૯	મેડ	"	"	"	શિખરબંધ	મદાવીરસ્વામી	૯—૧
૨૭૦	સિતલકા	"	૧૦ ગા. ફર	વારાલી	"	સમતિનાથજી	૫—૯
૨૭૧	વારાલી	"	૩૦ ગા. ફર	"	"	સમતિનાથજી	૭—૬
૨૭૨	કોરડા	"	૨૫ ગા. ફર	"	"	કુચુનાથજી	૩—૧
૨૭૩	સંખેશર	"	૧૦ ગા. ફર	મોટીચંદુર	શ્રુમટબંધ	શાંતિનાથજી	— ૧

ખંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	ઘડીવટકારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ તાંધ
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શેઠ હાદેરચંદ આલમચંદ		સાધારણ	૩૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૧૦ લગભગ	શેઠ ડાહ્યાલાલ ત્રિભોવનદાસ		,,	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ પ્ર. સં. ૧૭૬૦	શેઠ જીવણલાલ ગોરીદાસનું કારખાનું		સારી	૩૦	૧	૨	એક સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે. સં. ૧૨૧૪ની સાલની ધાતુ મૂર્તિ
							પ્રાચીન છે. દર વર્ષે કારતક સુદ ૧૫ માગશર વદ ૧૦ તથા
							ચૈત્રસુદ ૧૫ નો મેળો ભરાય છે. એક પ્રાચીન તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૪	શેઠ ખુમચંદ ખૂશાલદાસ સમીવાળા		,,	૪	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	મસાલિયા મોહનલાલ કરતુરચંદ		,,	૧૬	૧		મૂળનાયકજીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	ઝવેરી દિશોરદાસ મંછાચંદ		,,	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૦ લગભગ	શેઠ પ્રભુલાલ અમુલખ		,,	૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શાંતિલાલ હડીસીંગ		,,	૧૬	૧		
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦ લગભગ	મણિલાલ લક્ષ્મણાઈ		,,	૩૦	૧		મૂળ નાયકજીની પ્રતિમા પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ કાળિદાસ શાન્તિદાસ		છર્ણ	૧૬	૧		આ દેરાસર છર્ણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	નરપતલાલ ત્રિભોવનદાસ		સારી	૮૦	૧	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૧૦૦ લગભગ	શેઠ ખુમચંદ અમુલખ	૧૯૨૧	સાધારણ	૧૬	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	શેઠ રવિચંદ હરજીવનદાસ		,,	૧૦	૧	૧	

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાથક	પ્રતિમાજની સંખ્યા
૯૦૯	રણુજ	અબરમાં	મણુંદ રોડ ૦૧ મા. દૂર	માણુંદ રોડ	શિખરબંધ	અણતનાથજી	પાષાણ-ધાતુ ૧૫—૨૩
૯૧૦	કંબોઈ (સાલકીઓની)	"	કંબોઈ ૧ મા. દૂર	કંબોઈ	ધૂમટબંધ	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૨૦— ૧
૯૧૧	હારીજ	"	હારીજ ૦૧ મા. દૂર	હારીજ	"	નેમિનાથજી	૩— ૩
૯૧૨	વાધેલ	"	૩ ગા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧— ૩
૯૧૩	કુકરાણા	"	"	"	"	વિમલનાથજી	૨— ૨
૯૧૪	મુજપુર	"	૫ ગા. દૂર	મુજપુર	"	શાંતિનાથજી	૧૯—૧૨
૯૧૫	"	"	"	"	શિખરબંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૫— ૫
૯૧૬	કુંવારદ	"	હારીજ ૭ ગાઉ દૂર	વણોદ	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧— ૩
૯૧૭	કુઅડ	"	બેચરાજી ૫ ગા. દૂર	"	"	શાંતિનાથજી	૫— ૨
૯૧૮	ધનોરા	"	"	"	ધાખાબંધ	નેમિનાથજી	— ૧
૯૧૯	પંચાસર	"	પાટડી ૯ ગા. દૂર	દસાડા	ધૂમટબંધ	મહાવીરરવામી	૧૦— ૬
૯૨૦	કમાલપરા	"	હારીજ ૧૬ ગા. દૂર	રાધનપુર	ધાખાબંધ	શાંતિનાથજી	૧— ૨
૯૨૧	નણુપુરા	"	૧૩ ગા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	શ્રીતળનાથજી	૧— ૪
૯૨૨	નાયકા	"	૯ ગા. દૂર	લોલાડા	"	શાંતિનાથજી	૧— ૩
૯૨૩	કુધખા	"	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૩— ૧

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૯૨૪	ચાણુરમા	સ્ટેશન રોડ ધર્મશાળાની અંદર	ચાણુરમા ૦૧ મા. દૂર	ચાણુરમા	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ ૧—
૯૨૫	"	મોટી વાણિયાવાડ	"	"	શિખરખંધ	ભટ્ટેવા પાર્શ્વનાથજી	૬૬—૪૪
૯૨૬	સંખારી	લુહારનો વાસ	મણદ રોડ ૩ ગા. દૂર	સંખારી	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩— ૩
૯૨૭	બખાના	બખરમાં	છતોડા ૧ ગા. દૂર	"	ધર	શાંતિનાથજી	— ૨
૯૨૮	રૂપપુર	"	ચાણુરમા ૧ ગા. દૂર	ચાણુરમા	શિખરખંધ	તેમિનાથજી	૩૭— ૧
૯૨૯	પાટણ	મણીઆતી પાડો	પાટણ	પાટણ	ધાખાખંધ	આદિનાથજી	૧૮—૨૫
૯૩૦	"	"	"	"	ધર	"	— ૫
૯૩૧	"	"	"	"	"	"	— ૧
૯૩૨	"	"	"	"	"	સહસ્રકુંડ (ધાણુના)	—૧૨

ખંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	બાંધીવરદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૮૨	શ્રીસંઘ		સારી	૧૦૦૦	૩	૨	ચાર આરસની ગુરુમૂર્તિઓ છે. બે પુસ્તકસંગ્રહ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	"		"				બે ચોવીશ જિનેવરના પટા છે. મૂળનાયકજીની મૂર્તિ
							પ્રાચીન અને વેળુની છે. સં. ૧૩૧૨ ની સાલની
							ધાતુની પાશ્વનાથ ભગવા- નની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શેઠ ડાહ્યાલાલ હડીસીંગ		સાધારણ	૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦	ચૂનીલાલ મોતીચંદ		સારી	૫૬	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	ચાણુરમા શ્રીસંઘ		"	૪		૧	પરિકરપર સં. ૧૧૨૧ ની સાલનો લેખ છે.
શ્રીસંઘ	મણિલાલ ગભરચંદ		"	૧૦૦૦૦			એક ચોવીશજિન માતાનો પટ છે. લાકડાનું કોતરકામ સારું છે.
"	શાહ ચીમનલાલ જ્ઞેશીંગભાઈ		"				મૂળનાયકજીની મૂર્તિ કાકાજીના નામથી પ્રસિદ્ધ છે ૧ ગોતમ
							સ્વામી ધાતુના. લાકડાનું કોતરકામ છે.
	શા. લક્ષ્મીભાઈ મગનલાલ		"				એક સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે આ દેરાસર દાંતીના દેરા-
							સરના નામથી ઓળખાય છે. આ દેરાસરનું લાકડાનું
							કોતરકામ પાટણમાં સારામાં સારું છે.
"	નગરશેઠ કેશવલાલ અમરચંદ		"				મૂળનાયકજી તરફ મધ્યમાં પંચધાતુના સ્ફટિક છે.
							એક ધાતુના ગૌતમસ્વામી છે. બે ગુરુમૂર્તિઓ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાનની સંખ્યા
૯૩૩	પાટણ	મણિયાતી પાડો	પાટણ	પાટણ	શિખરજીવંધ	મહાવીરસ્વામી	પાપાણુ-ધાતુ ૯-૨૩
૯૩૪	"	ડાંખ મહેતાનો પાડો	"	"	ધાખાજીવંધ	શાંતિનાથજી	૩-૧૩ ૨
૯૩૫	"	"	"	"	"	ટાંકલા પાર્શ્વનાથજી	૪-૫
૯૩૬	"	કુંભારિયા પાડો	"	"	"	આદિનાથજી	૮-૨૪
૯૩૭	"	"	"	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	— ૮
૯૩૮	"	તંબોળી વાડો	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૩-૨૬
૯૩૯	"	"	"	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૫-૫૦
૯૪૦	"	"	"	"	ધર	ત્રિયાંસનાથજી	—૧૦
૯૪૧	"	કપુર મહેતાનો પાડો	"	"	ધાખાજીવંધ	આદિનાથજી	૬-૮
૯૪૨	"	ખીજડાનો પાડો	"	"	"	"	૩-૯
૯૪૩	"	તરબેડા વાડો	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧૧-૧૭
૯૪૪	"	શાહ વાડો	"	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૧૦-૪

પ્રધાનનામનું નામ તથા શીર્ષક.	વહીવટકારનું નામ.	લેખનો સંવન.	દેશસરની સ્થિતિ.	સૈન્યની વસ્તી.	દેશ-ધર્મ- અથ શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીમંથ	શાહ મણિલાલ ગભરવંદ		સારી	1		
"	શેઠ મુરબમલ ગભરવંદ		"			
"	અમૃતલાલ મુરબમલ ઝવેરી		"			ધામનું સામાન્ય ધામ છે. લાકડાની થાંભલીઓ છે.
"	સોની શંતિલાલ ગલાભાઈ		"			૧૫૮૭ ની સાલનું ધામનું મંદર પરિશર છે. લાકડાનું
						મંદર કોતરકામ છે.
"	શાહ જવાયંદ રતનચંદ	મ. ના. ૧૪૮૪	"			આ દેશસર ભટેલા પાર્શ્વ- નાથજીના દેશસરના નામથી
						જોળખાય છે.
"	શેઠ ધરમચંદ અમેચંદ ની પેઢી		"			
"	શેઠ તલકચંદ ગલાચંદ		"			
"	શા. રસિકલાલ રતનચંદ	મ. ના. ૧૫૪૨	"			આ દેશસર અનંતનાથજીના દેશસરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
"	શાહ મૂળચંદ લહેરચંદ		"			
શ્રીમંથ	શા. પોપટલાલ ઉત્તમચંદ		"			
"	શેઠ ધરમચંદ ઉચેચંદની પેઢી		"			એક મુરમનિ છે. સં. ૧૨૨૦ ની સાલની સાલક મુરમનિ
						ની કબી મનિ ર.
"	શેઠ ધરમચંદ અમેચંદ ની પેઢી		"			

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિષ્ઠાની સંખ્યા
૯૪૫	પાટણ	ભેંસાત વાડો	પાટણ	પાટણ	ધાબાબંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૧૨—૧૫
૯૪૬	"	શાહ વાડો	"	"	"	શામળિયા પાર્શ્વનાથજી	૧૬—૪૦ ૪
૯૪૭	"	શાહનો પાડો	"	"	"	આદિનાથજી	૧૯— ૯
૯૪૮	"	ઝવેરીવાડો	"	"	શિખરબંધ	વાડી પાર્શ્વનાથજી	૧૪—૨૮
૯૪૯	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	નારંગા પાર્શ્વનાથજી	૩૫—૮૪
૯૫૦	"	ટાંગડિયા વાડો	"	"	ધાબાબંધ	સહસ્ત્રકૃષ્ણ પાર્શ્વનાથજી	૧૦—૧૩
૯૫૧	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૧૨—૪૦
૯૫૨	"	ખડાખોટડીનો પાડો	"	"	"	શાંતિનાથજી	૯—૧૫
૯૫૩	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૬૧—૧૬
૯૫૪	"	"	"	"	ધર	"	—૧૫
૯૫૫	"	અણપદની ધર્મશાળાના કમ્પાઉન્ડમાં	"	"	ધાબાબંધ	ચંદ્રમણજી	૧૧૩—૨૨
૯૫૬	"	પંચાસરા પાર્શ્વનાથજીના કમ્પાઉન્ડમાં	"	"	ધૂમટબંધ	નવખંડા પાર્શ્વનાથજી	૧—૬૨

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	પહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	વર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	બાપાલાલ રતનચંદ		સારી				સં. ૧૦૬૬ ના લેખવાળા ધાતુની પાર્શ્વનાથજીની
							મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
"	શેઠ ધરમચંદ અભેચંદની પેઢી		"				એક સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે. સં. ૧૨૫૦ની સાલનો
							આરસનો ચોવીશીજીન માતાનો પટ છે.
"	"		"				તથા ગુરુમૂર્તિઓ છે.
"	શા. મોહનલાલ વાડીલાલ		"				
"	ઝવેરી મણિલાલ સુરજભલ		"				
"	શેઠ ધરમચંદ ઉદયચંદની પેઢી		"				એક ગુરુમૂર્તિ છે.
"	"		" "				શેઠ-શેઠાણીની આરસની મૂર્તિઓ છે.
"	"		" "				ચાર ગુરુમૂર્તિઓ છે.
"	"		" "				બે ગુરુમૂર્તિઓ છે. એક આવક-આવકાની મૂર્તિ છે.
							આ દેશસરના પરિકરો સુંદર કાતરકામવાળા છે.
"	શા. અમૃતલાલ ત્રિભોવનદાસ		"				લાકડાનું કાતરકામ છે.
"	માસ્તર સાબાગચંદ		"				તથા ગુરુમૂર્તિઓ છે.
"	શેઠ ધરમચંદ ઉદયચંદ ની પેઢી		"				બે સ્ફટિકની પ્રતિમાઓ છે. એક આવક આવકાની મૂર્તિ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાણની રાખ્યા
૯૫૭	પાટણ	પંચાસરા પારસનાથજીના કંપાઉ-૩માં	પાટણ	પાટણ	ઘૂમટખંધ	મહાવીરસ્વામી	પાપાણુ-માતૃ. ૧૫-૫૦
૯૫૮	"	"	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૦-૩૬
૯૫૯	"	"	"	"	"	પંચાસરા પાર્શ્વનાથજી	૧૫૩-૧૨
૯૬૦	"	"	"	"	"	બીડભંગન પાર્શ્વનાથજી	૧૮-૪૦
૯૬૧	"	કોટાવાલની ધર્મશાળામાં	"	"	"	સ્થાન પાર્શ્વનાથજી	૩-૧૬
૯૬૨	"	કોટાનો પાડો	"	"	"	કોટા પાર્શ્વનાથજી	૨૦-૮૮
૯૬૩	"	"	"	"	"	અભિનંદનજી	૯-
૯૬૪	"	ખેતરપાલનો પાડો	"	"	ધાખાખંધ	શીતળનાથજી	૧૨-૧૮
૯૬૫	"	પડીચુંદીનો પાડો	"	"	ઘૂમટખંધ	"	૫-૧૯
૯૬૬	"	દેવેરવાડો	"	"	"	શામળા પાર્શ્વનાથજી	૯-૪૫
૯૬૭	"	"	"	"	ધાખાખંધ	મહાવીરસ્વામી	૧૦-૩૨
૯૬૮	"	"	"	"	"	કલીકુંડ પાર્શ્વનાથજી	૧૬-૪૦
૯૬૯	"	મહેતાનો પાડો	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૧૦-૯૩

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વાહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ.
શ્રીમંધ	શેઠ ધરમચંદ ઉદયચંદની પેઢી		સારી				સં. ૧૪૩૭ ની સાલની આવક-આવિકાનો મૂર્તિ છે.
"	"		"				
"	"		"				ગુરુમૂર્તિઓ છે. વનરાજ તથા મંત્રી આસાકની
							આરસની ઊભી મૂર્તિ છે.
"	"		"				
"	શેઠ પ્રેમચંદ કન્નેડીલાલ		"				
"	મોહનલાલ ત્રિભોવનદાસ		"				
"	"		"				
"	શા. દેવચંદ નાગરદાસ		"				આ દેશસરમાં પદ્માવતીની પ્રાચીન સુંદર મૂર્તિ છે.
"	શાહ લહેરચંદ		"				એક સ્ફટિકના પ્રતિમાછ છે,
છ. સં. ૧૮૭૩	શેઠ બાપુલાલ મોહનલાલ		"				ગોળીશગિનનો તથા વીશ- વિહરમાનનો ૫૮ એકેક છે.
							એક પદ્માવતીની પ્રાચીન મૂર્તિ છે.
શ્રીસંધ ૧૭૫૦	મણિલાલ જુહુચંદ		"				ચાર સાધુમૂર્તિઓ છે. એક આર- સનો ૨૪ ગિન માતાનો ૫૮ છે.
શ્રીસંધ ૧૭૦૦ લગભગ	હેમચંદ મોહનલાલ		"				
શ્રીસંધ ૧૮૦૦ લગભગ	મોહનલાલ વાડીલાલ		"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૯૭૦	પાટણ	મહેતાનો પાડો	પાટણ	પાટણ	ધર	આદિનાથજી	પાષાણ-ધાતુ: ૧—૮
૯૭૧	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	— ૨
૯૭૨	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	— ૩
૯૭૩	"	મહાલક્ષ્મીનો પાડો કાટા-વાલાનું દેરાસર	"	"	"	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૨—૩
૯૭૪	"	ગોદનો પાડો	"	"	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૫૩—૩૭
૯૭૫	"	વખારનો પાડો	"	"	ધાખાખંધ	શાંતિનાથજી	૮—૮૩
૯૭૬	"	મહાલક્ષ્મીનો પાડો	"	"	શિખરખંધ	મુનિમુક્ત સ્વામી	૨૫—૬૭
૯૭૭	"	ફાટીપાલ દરવાજા ગઢાર	"	"	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૧—૨
૯૭૮	"	નારણજીનો પાડો શાળવી વાડો ગોલવાડ	"	"	ધાખાખંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૧—૧૬
૯૭૯	"	"	"	"	"	ચંપા પાર્શ્વનાથજી	૧૭—૩૦
૯૮૦	"	નારણજીનો પાડો જવરી-વાળી શેરી	"	"	"	આદિનાથજી	૧૨—૫
૯૮૧	"	જવરીવાળી શેરી ધાંધલ	"	"	ધૂમટખંધ	સંભવનાથજી	૧૦—૫
૯૮૨	"	જવરીવાળી શેરી કલારવાડો	"	"	ધાખાખંધ	શાંતિનાથજી	૭—૭
૯૮૩	"	જવરીવાળી શેરી શાળવીવાડો	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૭

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	ચહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
મોહનલાલ હેમચંદ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ		સારો				બે સ્ફટિકના પ્રતિમાઓ છે. ત્રીજો માળ છે.
મારકતિયા અનોપચંદ રતનચંદ સં. ૧૯૦૦	અનોપચંદ રતનચંદ		"				ત્રીજો માળ છે.
શેઠ લખમીચંદ ખેમચંદ ૧૮૭૫ લગભગ	શેઠ લખમીચંદ ખેમચંદ		"				
શેઠ પુનમચંદ કરમચંદ કોટાવાલા ૧૯૦૦	શેઠ પ્રેમચંદ કન્નેડીલાલ કોટાવાલા		"				બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦	શેઠ હીરાલાલ કીલાચંદ		"		૧		બે ચોવીશ જિન પટ તથા એકવીશ વિહરમાન પટ
							આરસનો છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	મણિબહેન ખીમચંદ		"				એકચોવીશ જિન પટ આર- સનો છે. એક સાધુમૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૭. ૧૮૭૯	શેઠ ભોગીલાલ ચૂનીલાલ		"				
શ્રી પાટણ જૈનમંડળ છાત્રાલય ૧૯૯૦	શ્રી પાટણ જૈન મંડળ છાત્રાલય		"				૮૩ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શાળવી ચૂનીલાલ ત્રીકમલાલ		"				
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શાળવી રમણિકલાલ કસ્તુરચંદ		"		૧		ચોવીશ જિન મૂર્તિઓનો આરસનો પટ ૧ છે.
"	શાળવી હોટાલાલ ગોદડચંદ		"				૨૪ જિન મૂર્તિનો પટ ૧ ૨૦ જિન મૂર્તિનો પટ ૧ છે.
"	શાળવી અમથાલાલ રામચંદ		"				
શાળવી હોટાલાલ ગોદડ- ચંદ ૧૯૦૦ લગભગ	શાળવી હોટાલાલ ગોદડચંદ		"				બીજો માળ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૯૮૪	પાટણ	શાળવીવાડો તરશરિયું	પાટણ	પાટણ	ધૂમટખંધ	નેમિનાયજી	પાપાણ-ધાતુ ૩૩—૧૫
૯૮૫	"	"	"	"	ધાખાખંધ	શાંતિનાયજી	૬—૪
૯૮૬	"	કટકિયાવાડો	"	"	"	આદિનાયજી	૪—૮
૯૮૭	"	વાગોળતો પાડો	"	"	"	"	૭—૪૦
૯૮૮	"	પંચોટી પાડો	"	"	ધૂમટખંધ	"	૪—૧૯
૯૮૯	"	વસા પાડો	"	"	ધાખાખંધ	શાંતિનાયજી	૧૬—૪૩
૯૯૦	"	"	"	"	ધર	"	૧—૧૧
૯૯૧	"	અદુવસીનો પાડો	"	"	ધૂમટખંધ	"	૫—૫૬
૯૯૨	"	"	"	"	ધર	ધર્મનાયજી	— ૪
૯૯૩	"	"	"	"	"	સુવિધિનાયજી	— ૭
૯૯૪	"	બેતરવસી નિશાળની શેરી	"	"	ધૂમટખંધ	આદિનાયજી	— ૯
૯૯૫	"	"	"	"	"	અજીતનાયજી	૩—૩૩
૯૯૬	"	"	"	"	બેયરામા	શામળિયા પાર્શ્વનાયજી	૮— ૭
૯૯૭	"	"	"	"	ધાખાખંધ	આદિનાયજી	— ૬ ૧૦

જાધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	શાળવી હાલાભાઈ પીતાંબરદાસ		સારી		૧		એક પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	શેઠ સાંકળચંદ મંગળદાસ		"				
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શેઠ ત્રીકમલાલ સવાણચંદ		"				
શ્રીસંઘ	શા. ભગુભાઈ ચૂનીલાલ		"				
"	સંઘવી પ્રેમચંદ મોહનલાલ		"				
"	શા. મણિલાલ નાગરદાસ		"				એક સ્ફટિકની તથા એક પરવાળાની મૂર્તિ છે. સં.
							૧૧૪૫ ની સાલની ધાતુ મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શેઠ વિઠ્ઠલદાસ કાળિદાસ	શેઠ વિઠ્ઠલદાસ કાળિદાસ		"				
શ્રીસંઘ	શા. ભાયચંદ ઉત્તમચંદ		"				બે સ્ફટિકની પ્રતિમાઓ છે. ચક્રેશ્વરોદેવની સુંદર મૂર્તિ છે.
શાહ કાતિલાલ પુનમચંદ ના વડીલો	શા. રમણિકલાલ પુનમચંદ	મૂ. ના. ૧૫૩૬	"				બીજે માળ છે.
પાલેજવાળાના વડીલો	મોતીલાલ ભવાનચંદ પાલેજવાળા	મૂ. ના. ૧૫૭૩	"				ત્રીજે માળ છે.
શ્રીસંઘ	શા. મોતીલાલ લાલચંદ		"				
"	"		"				
"	"		"				ત્રણ ચુરુમૂર્તિઓ છે.
શેઠ નથમલજી આણંદજી	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાનની સંખ્યા
૯૯૮	પાટણ	ખેતરવસી	પાટણ	૧૮૭	ઘર	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ — ૩
૯૯૯	"	ગાંધીશેરી	"	"	ઘૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૧૧—૫૭
૧૦૦૦	"	મહાદેવની શેરી	"	"	ધાખાખંધ	મહાદેવ પાર્શ્વનાથજી	૫—૩૪
૧૦૦૧	"	સંઘવીની શેરી	"	"	ઘર	વિમલનાથજી	— ૫
૧૦૦૨	"	બાલજીવાડો	"	"	ધાખાખંધ	શાંતિનાથજી	૪—૬
૧૦૦૩	"	કાનાસાનો પાડો આબલીની શેરી	"	"	"	(સ્ફટિકના)	૪—૪૩ ૭
૧૦૦૪	"	"	"	"	"	શીતળનાથજી	૧૦—૬૯
૧૦૦૫	"	કાનાસાનો પાડો	"	"	ઘૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૮—૧૨૬
		મોટા દેરાસરની શેરી					
૧૦૦૬	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૩— ૭
૧૦૦૭	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૫— ૬
૧૦૦૮	"	"	"	"	ઘર	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	—૧૩
૧૦૦૯	"	કાનાસાનો પાડો	"	"	"	સુવિધિનાથજી	— ૧
૧૦૧૦	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	— ૯
૧૦૧૧	"	"	"	"	"	વિમલનાથજી	— ૭

ખંડાયનારનું નામ તથા સંવત.	બહીષ્કારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- અથ	વર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શા. મોતીલાલ લાલચંદ		સારી				
"	જેશીંગલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી		"		૨		
"	શા. હિંમતલાલ હરચંદ		"				
"	સંઘવી ગિરધરલાલ ડાહ્યાભાઈ		"				
"	જેશીંગલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી		"				સાત તોરણવાળું દેરાસર છે
"	શાહ ગભરુભાઈ ડાહ્યાભાઈ		"		૨		ચાર સ્ટીકની પ્રતિમાઓ છે.
"	"		"				
"	શા. રતનચંદ જેઠાચંદ		"				ધાતુનું મોટું સમવસરણ છે. તથા ધાતુની એક પ્રાચીન
							જિન પ્રતિમા છે.
"	"		"				
"	"		"				
"	બાણુ પનાલાલ પુનમચંદ		"				
શા. લક્ષ્મીચંદ મલુકચંદ ૧૯૨૫	શા. સુરચંદ નગીનદાસ	મં. ના. ૧૫૧૩	"				ત્રીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ	શાહ સરપચંદ ઘેલુચંદ		"		૨		લાકડાનું નાનું ઘર દેરાસર છે.
"	શા. મગનલાલ જુરાચંદ	મં. ના. ૧૫૭૫	"				ત્રીજો માળ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૦૧૨	પાટણ	કનાસાનો પાડો	પાટણ	પાટણ	ધાખાબંધ	શાંતિનાથજી	પાવાણુ-ધાતુ — ૫
૧૦૧૩	"	લીંબડીનો પાડો	"	"	"	"	૧૩—૫૦
૧૦૧૪	"	"	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	—૧૨
૧૦૧૫	"	ભાભાનો પાડો	"	"	"	ભાભા પાર્શ્વનાથજી	૧૪—૪૪
૧૦૧૬	"	"	"	"	ધર	સુવિધિનાથજી	— ૪
૧૦૧૭	"	ખલુરીનો પાડો	"	"	ધાખાબંધ	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૬—૨૪
૧૦૧૮	"	ફેફલિયા વાડો આગલી શેરી	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	૭—૨૨
૧૦૧૯	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૩
૧૦૨૦	"	"	"	"	"	સુવિધિનાથજી	— ૮
૧૦૨૧	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	— ૩
૧૦૨૨	"	ચોધરીની શેરી	"	"	"	નેમિનાથજી	૧૪—૩૪
૧૦૨૩	"	"	"	"	"	કુંથુનાથજી	— ૩
૧૦૨૪	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	— ૪
૧૦૨૫	"	"	"	"	"	વિમલનાથજી	— ૫

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની મિથિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીમંથ	શા. ભોગીલાલ કરમચંદ		સારી				ત્રીજો માળ છે.
„	શા. પુનમચંદ મગનલાલ		„		૧		એક સ્ફટિકના પ્રતિમા છે. લાકડાનું કોતરકામ છે.
શેઠ સરપચંદ ઉત્તમચંદ ૧૯૭૮	શેઠ સરપચંદ ઉત્તમચંદ		„				
શ્રીસંધ	શા. મંગલચંદ લક્ષ્મચંદ		„		૨		એક પુસ્તક બંડાર છે. ૧ શુરુમૂર્તિ એક ધાતુ મૂર્તિ
							પ્રાચીન છે.
શા. પુનમચંદ લક્ષ્મચંદ સાહેસરા	પુનમચંદ લક્ષ્મચંદ સાહેસરા		„				ત્રીજો માળ છે. એક ગૌતમ સ્વામીની ધાતુની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંધ	શા. ગોકલદાસ સાહેસરા	મૂ. ના. ૧૬૪૪	„				
શ્રીસંધ ૧૯૨૦	શેઠ લીલેશ્વાઈ હાલાભાઈ		„		૧		એક સ્ફટિકની પ્રતિમા છે.
શેઠ મોતીલાલ મોકમચંદ ૧૮૭૫	શા. શાંતિલાલ પોપટલાલ		„				ત્રીજો માળ છે.
શેઠ હાલાભાઈ મગનલાલ ૧૭૫૦	શેઠ લેહરુભાઈ હાલાભાઈ		„				„
નીહાલચંદ ગોખરચંદ ૧૭૦૦	શેઠ નીહાલચંદ ગોખરચંદ ના વારસો	મૂ. ના. ૧૫૩૧	„				„
શ્રીસંધ ૧૮૭૫	શેઠ મણિલાલ રતનચંદ		„		૧		નવીન ચિત્રો છે.
શેઠ વસ્તાચંદ ખીમચંદ ૧૯૦૦	શાહ સુરજમલ વસ્તાચંદ	મૂ. ના. ૧૫૪૯	„				બીજો માળ છે.
શેઠ મણિલાલ રતનચંદ ૧૯૦૦	શેઠ મણિલાલ રતનચંદ		„				ત્રીજો માળ છે.
શેઠ ભાયચંદ ખુશાલચંદ જલગાંવવાળા ૧૮૫૦	શેઠ ભોગીલાલ જ્યેષ્ઠ	મૂ. ના. ૧૫૫૫	„				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાણના સંખ્યા
૧૦૨૬	પાટણ	કોફળિયા વાડો વાસુ પૂજ્યની શેરી	પાટણ	પાટણ	ધાખાખંધ	વાસુપૂજ્યજી	પાપાણ-ધાણ ૫-૭
૧૦૨૭	"	વખતજીની શેરી	"	"	"	સંભવનાથજી	૨૧-૪૯
૧૦૨૮	"	"	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૫-૨૪
૧૦૨૯	"	મનમોહનની શેરી	"	"	ધર	સુમતિનાથજી	—૧૫
૧૦૩૦	"	"	"	"	ધાખાખંધ	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૭-૫૮
૧૦૩૧	"	"	"	"	ધર	આદિનાથજી	—૯
૧૦૩૨	"	"	"	"	ધાખાખંધ	શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથજી	૧-૮
૧૦૩૩	"	"	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	૨-૩
૧૦૩૪	"	"	"	"	ધાખાખંધ	ત્રેયાંસનાથજી	—૩
૧૦૩૫	વિસનગર	કડા દરવાજા પાસે	વિસનગર	વિસનગર	શિખરખંધ	કલ્યાણ પાર્શ્વનાથજી	૧૨૭-૧૧૧
૧૦૩૬	"	દીયરુ મહોલ્લો	"	"	ધૂમટખંધ	સુમતિનાથજી	૩-૪
૧૦૩૭	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩-૩
૧૦૩૮	"	કાજી વાડો	"	"	શિખરખંધ	અનંતનાથજી	૪-૩
૧૦૩૯	"	ગુંદીખાડ	"	"	"	આદિનાથજી	૨૭-૧૯
૧૦૪૦	"	લાલદરવાજા બહાર	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩૦-૪૧

બાંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	ગાહીયરદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	હિપા- અથ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શા. નગીનદાસ મગનચંદ	મુ. ના. ૧૬૫૯	સારી		૧		એક શુરુમૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૭ મહા સુ. ૧૧	શા. રામચંદ થેલાભાઈ		"				
શ્રીસંઘ	શેઠ લહેરભાઈ હાલાભાઈ		"				
શેઠ હેમચંદ ખેમચંદ	શેઠ હેમચંદ ખેમચંદ	મુ. ના. ૧૪૯૧					પહેલે માળે છે.
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ		"				
"	"	મુ. ના. ૧૫૨૪	"				દેરાસર બાલુના મેડા પર છે.
"	"		"				
શા. ગભરૂચંદ ગુમાનચંદ ના વડીલો	શા. ગભરૂચંદ ગુમાનચંદ		"				
શ્રીસંઘ	શા. મણિલાલ ડાહ્યાલાલ	મુ. ના. ૧૬૯૩	"				નાનું લાકડાનું પ્રાચીન દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૬૩	શા. મંગળદાસ વૃજલાલ	૧૮૬૧	"	૪૦૦	૭	૧	એક રત્નની પ્રતિમા છે. એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શેઠ માણેકચંદ ખુશાલચંદ ૧૯૫૫	કન્યાશુ પાર્શ્વનાથજીની પેઢી		"				
ધામી ૧૯૨૧	"		"				ધામીના દેરાસરના નામથી આ જિનમંદિર ઓળખાય છે.
શેઠ ગોકલદાસ મૂળચંદ ૧૯૪૦	શેઠ ચીતુભાઈ મણિભાઈ		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૭૧	શેઠ બખ્તદાસ જ્યેષ્ઠભાઈ		"				
શ્રીસંઘ	શેઠ કેશવલાલ મગનલાલ		"				સંવત ૧૪૦૦ની સાલનો અષ્ટાવદનો પટ છે.

નંબર	ગાસતું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૦૪૧	કડા	આવકનો મહોલ્લો	વિસનગર ૫ મા. દૂર	કડા	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૬-૧૦
૧૦૪૨	કમાણા	"	રડાલા ૬ મા. દૂર	વિસનગર	ધાખાખંધ	નેમિનાથજી	— ૨
૧૦૪૩	સવાળા	"	"	"	શિખરખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૧-૧
૧૦૪૪	ખરવડા	ખળરમાં	મહેસાણા ૧૦ મા. દૂર	કડા	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૫-૩
૧૦૪૫	લાછડી	"	વિસનગર ૮ મા. દૂર	"	"	મુનિસુવ્રત સ્વામી	૧-૫
૧૦૪૬	કામલપુર	"	૫ મા. દૂર	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૧-૧
૧૦૪૭	ભાલક	"	"	ભાલક	"	ધર્મનાથજી	૧૩-૫
૧૦૪૮	ખરોડ	આવકના માઠની સામે	ગેરીતા ૫ મા. દૂર	ખરોડ	"	શાંતિનાથજી	૧-૭
૧૦૪૯	જત્રાલ	આવકનો માઠ	વીળપુર ૧૦ મા. દૂર	જત્રાલ	"	"	૫-૧
૧૦૫૦	બ્રાહ્મણુવા	"	વડનગર ૮ મા. દૂર	કરવટીઆ	"	અણતનાથજી	૩-૪
૧૦૫૧	કરવટીઆ (પીપલદર)	ખળરમાં	"	"	"	અલિનંદન સ્વામી	૧૩-૧૩
૧૦૫૨	ઊંઢાઈ	સઈના વાસમાં	"	ઊંઢાઈ	"	શાંતિનાથજી	૪-૪
૧૦૫૩	સીપાર	જેન મહોલ્લો	૫ મા. દૂર	સીપાર	શિખરખંધ	મુનિસુવ્રત સ્વામી	૧૧-૧૯
૧૦૫૩ ૨	ઉણાદ	આજણાનો મહોલ્લો	૧૦ મા. દૂર	ઊંઢાઈ	ધર	ત્રિયાંસનાથજી	૧-૧
૧૦૫૪	ખેરાલુ	ખળરમાં	ખેરાલુ ૨ મા. દૂર	ખેરાલુ	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૨૩-૧૮

પ્રધાનનારતું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૨૨	શ્રીસંઘ		સારી	૮૦	૨	૧	ધાખાનો ભાગ તૂટેલો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૧	"		સાધારણ	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	"		"	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ જી. ૧૯૮૬	મૂલચંદ અમરચંદ શાહ		સારી	૭૦			ધાતુ પ્રતિમાઓ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨	મફતલાલ બખ્તવાસ		સાધારણ	૪૦	૧		પ્રતિષ્ઠા બાકી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦	શીરચંદ લલ્લુભાઈ		"	૪૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	હડીસીંગ નીહાલચંદ		સારી	૨૫૦	૨		રંગમંડપમાં ચિત્રો છે.
જોડાલાલ દીપચંદ ૧૯૭૬	શ્રીસંઘ		"	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮	"		"	૨૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૮	"		સાધારણ	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૪	હરગોવન સરૂપચંદ		સારી	૨૫૦	૩	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શેઠ ન્હાલચંદ દેવચંદ		"	૨૫	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	શેઠ અમૃતલાલ ચૂનીલાલ		"	૪૦૦	૨	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે. કાચતું કામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	શ્રીસંઘ		સાધારણ	૨૫૦	૧		જુલું છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ પોપટલાલ અમથાચંદ		સારી	૧૦૦	૨	૧	

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	ફેલ્ડે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિસાદની સંખ્યા
૧૦૫૫	ખેરાલુ	બનરમાં	ખેરાલુ ૨ મા. ફર	ખેરાલુ	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ. ૧૨—૬
૧૦૫૬	"	"	"	"	"	નં. ૧૦૫૫ ના મેડાપર	૧૭—
૧૦૫૭	બલાદ	"	૪ મા. ફર	"	ધૂમટબંધ	ચંદ્રમણજી	૧—૧
૧૦૫૮	ચાણુસોલ	"	૬ મા. ફર	"	"	આદિનાથજી	૫—
૧૦૫૯	ડભાડ	"	૮ મા. ફર	ડભાડ	શિખરબંધ	ધર્મનાથજી	૫—૭
૧૦૬૦	મુદાસણા	"	તારંગાદિલ ૬ મા. ફર	મુદાસણા	ધૂમટબંધ	વાસુપૂન્યજી	૩—૨
૧૦૬૧	ઉબરી	ગામની ભાગોળે	૫ મા. ફર	સતલાસણા	ધર	શાંતિનાથજી	૧—૧
૧૦૬૨	ભાલુસણા	બનરમાં	૬ મા. ફર	ડી'બા	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૩—૪
૧૦૬૩	કોદાસણા	ગામના છેડે	૮ મા. ફર	સતલાસણા	ધર	સુપાર્શ્વનાથજી	૪—૨
૧૦૬૪	સતલાસણા	"	"	"	શિખરબંધ	ચંદ્રમણજી	૩—૧૨
૧૦૬૫	"	"	"	"	ધર	વાસુપૂન્યજી	૩—૨
૧૦૬૬	વાવ (સતલાસણા)	બનરમાં	"	"	શિખરબંધ	શીતળનાથજી	૩—૧૨
૧૦૬૭	ડી'બા	"	તારંગાદિલ ૫ મા. ફર	ડી'બા	"	અણ્ણતનાથજી	૩—૧
૧૦૬૮	વડનગર	"	વડનગર ૧૧ મા. ફર	વડનગર	"	આદિનાથજી	૩૦—૪૦

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દિગ્ગજરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	વર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ પોપટલાલ અમથાચંદ		સારી				એક પુસ્તક લંડાર છે. કાચનું કામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શેઠ પોપટલાલ અમથાચંદ		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શ્રીસંઘ		"	૬	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦	"		"	૧૦૦	૧		ચિત્રદામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૪	શેઠ અંબાલાલ કુંગરશી		"	૧૦૦	૧		ધૂમટમાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૧	શેઠ ચૂનીલાલ મગનચંદ		"	૫૦	૧		ગભારામાં તથા મંડપમાં પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૪	શેઠ ચંકરલાલ ગુલાબચંદ		સાધારણ	૫૦			
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ		સારી	૮૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૩	"		સાધારણ	૧૦૦	૧		ધાખામાં તીરાડ પડેલ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	"		સારી	૨૦૦	૧		
શેઠ કેશવલાલ જેચંદ ૧૯૬૪	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૭૬	"		"	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૪	"		"	૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ	"		"	૨૫૦	૪	૧	એક પુસ્તક લંડાર છે. ભોયરામાં પાશ્વનાથ પ્રભુ.
							જાના પ્રતિમાજી બદલ જૂના છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૦૬૯	વડનગર	હાથીવાણું	વડનગર ૧૧ મા. દૂર	વડનગર	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	પાપાણ-ધાતુ. ૧૦૪-૯૨
૧૦૭૦	"	ચઢાવામાં	"	"	ધર	આદિનાથજી	૨૦-૨૪
૧૦૭૧	"	કુંણિયાના માઢમાં	"	"	"	"	૪-૧૪
૧૦૭૨	"	ભોજકની શેરી	"	"	શિખરખંધ	"	૧-૮
૧૦૭૩	ઉમતાં	દેરાસરનો માઢ	વિસનગર ૫ મા. દૂર	ઉમતા	"	કુંથુનાથજી	૧૪-૬
૧૦૭૪	જસકા	વાણિયાનો મહોલ્લો	૭ મા. દૂર	જસકા	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૪-૨
૧૦૭૫	દેણુપ	ખજારમાં	૫ મા. દૂર	દેણુપ	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૨-૧૨
૧૦૭૬	વાલમ (તીર્થ)	નાગરવાડો	૬ મા. દૂર	વાલમ	"	નેમિનાથજી	૩-૭
૧૦૭૭	ગુંજ	વાણિયાનો માઢ	ગુંજ ૧ મા. દૂર	ગુંજ	"	શાંતિનાથજી	૩-૭
૧૦૭૮	સામેત્રા	ગામ વચ્ચે	મેસાણા ૫ મા. દૂર	નેટાણા	"	"	૧-૨
૧૦૭૯	જગુદન	ખજારમાં	જગુદન ૧૧ મા. દૂર	જગુદન	"	વાસુપૂજ્યજી	૧-૩
૧૦૮૦	ધોરાસણ	વાણિયાવાસમાં	આંબલીઆસન ૧૧ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૪-૧
૧૦૮૧	જોરણુજ	"	૧ મા. દૂર	જોરણુજ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩-૩
૧૦૮૨	ધૂમાસણ	વાટામાં	કુંઘાસણ ૩ મા. દૂર	ધૂમાસણ	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	- ૩
૧૦૮૩	પાનસર (તીર્થ)	ધર્મશાળામાં	પાનસર	પાનસર	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	૧૩-૩૯

જાહેરાતનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	દેરા- સર.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘ		સારી				ખાવન જિનાલયવાળું છે. કાચનું કામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	"		"				તથા મહારા છે.
નગીનદાસ વર્ધમાનદાસ ૧૯૨૫	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	"		"	૨૦૦	૨	૨	એક પુસ્તક ભંડાર છે. બે કલિસગિયા પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૬	શેઠ હનુમાલ		સાધારણ	૪૦	૧		દેરાસરના થાંભલાઓ છૂર્ણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦	શેઠ પોપટલાલ જીજીગભાઈ		સારી	૧૨૫	૨		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ લખમીચંદ પ્રભુદાસ		સાધારણ	૨૦	૧	૧	સંવત ૧૩૨૮ના લેખવાળા કલિસગિયા છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	શ્રીસંઘ		સારી	૮૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	શેઠ હરગોવિનદાસ કેવલદાસ	મુ. ના. ૧૮૭૨	"	૩૫	૧		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૯૭ લગભગ	શેઠ શિવભાઈ ટાકરશી		"	૫૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૬૪ લગભગ	શેઠ ગોદડદાસ વીરચંદ		"	૧૦૦	૧		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૮	શેઠ મણિભાઈ હકમચંદ		સાધારણ	૧૩૦	૧		પ્રાતરપૂજનું કામ સારું છે.
"	શેઠ અંબાલાલ છોટાલાલ		"	૧૫			પાંખામાંથી પાણી પડે છે. ચિત્રકામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૪ લગભગ	શ્રી પાનસર લેન મદાવીર સ્વામી કારખાનાની પેરી		સારી	નથી		૨	એક પુસ્તક ભંડાર છે. એક પ્રસિદ્ધ નીલ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	ગ્રામીણ	બાંધણી	મૂળનાથજી	અતિમાછની સંખ્યા
૧૦૮૪	પાનસર (તીર્થ)	ગામમાં	પાનસર ૧ મા. દૂર	પાનસર	ધૂમટબંધ	ધર્મનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૧-૨
૧૦૮૫	આદરેજ (મેડા)	"	આણખોલ ૪ મા. દૂર	આદરેજ (મેડા)	"	વાસુપૂજ્યજી	૩-૪
૧૦૮૬	વામજ (તીર્થ)	"	કલોલ ૬ મા. દૂર	જનાલ	ધર	શાંતિનાથજી	૭-૩
૧૦૮૭	ભાંડુ	બળરમાં	ભાંડુ ૧ મા. દૂર	ભાંડુ	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩-૨
૧૦૮૮	મોટીદાઉ	"	૧ મા. દૂર	મોટીદાઉ	ધૂમટબંધ	મહાવીરરવામી	૩-૬
૧૦૮૯	બામોસણા	"	૧ મા. ગા. દૂર	ભાંડુ	ધર	કુંચુનાથજી	-૪
૧૦૯૦	ખડા	"	૨ મા. ગા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૧-૩
૧૦૯૧	બોદરવાડા	"	૧ મા. ગા. દૂર	"	"	અણતનાથજી	-૩
૧૦૯૨	ઉનાવા	"	ઉંઝા ૨ ગા. દૂર	ઉનાવા	ધૂમટબંધ	ભીડભંજન પાર્શ્વનાથજી	૭-૬
૧૦૯૩	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૫-૪
૧૦૯૪	ડાબી	"	૩ ગા. દૂર	"	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	૧-૧
૧૦૯૫	અષ્ટદાર	"	૨ ગા. દૂર	ઉંઝા	"	પાર્શ્વનાથજી	-૧૦
૧૦૯૬	દાસજ	બળરમાં	ઉંઝા ૩ મા. દૂર	દાસજ	"	શાંતિનાથજી	-૩
૧૦૯૭	ઉંઝા	વીસાનો વાસ	"	ઉંઝા	શિખરબંધ	"	૪-૫
૧૦૯૮	"	તલાકીનો માલ	૧ મા. દૂર	"	ધર	"	-૫

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ચય	દર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૭૪ લગભગ	શ્રી પાનસર જૈન મહાવીર સ્વામી કારખાનાની પેઢી		સાધારણ	૨૫		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૮	શેઠ મોહનલાલ હરગોવનદાસ		સારી	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૮	શેઠ આ. ક. અમદાવાદ		સાધારણ	નથી			એક તીર્થ છે. મૂળનાયકની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૫	શેઠ લલ્લુભાઈ પરસોતમદાસ		સારી	૨૦			મૂળનાયકજીની મૂર્તિ લેપમય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ કેશવલાલ ઠાકરસી		„	૭૦	૨		
શેઠ હીરાચંદ વર્ધમાન ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ વીરચંદ અમરચંદ		સાધારણ	૬	૧		૧ લાયબ્રેરી છે. ખીજે માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ ભોગીલાલ ચેટ્ટદાસ		„	૭૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	શેઠ હરગોવનદાસ ત્રિભોવનદાસ	મૂ. ના. ૧૫૧૮	„	૨૦૦			એક લાયબ્રેરી છે. નવું ઘૂમટ- ખંધી દેરાસર ચાલુ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૮૧	શેઠ કેશવલાલ ન્યાલચંદ		સારી	૨૫૦	૨		એક લાયબ્રેરી છે. મૂળનાયક- જીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	„		„				
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	હરગોવિંદદાસ લાલચંદ ઉનાવાવાળા		સાધારણ	૨૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦ લગભગ	શેઠ વાડીલાલ મયાચંદ		„	૭૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	ગાંધી મુળચંદ માણેકચંદ		સાધારણ	૨૫	૧		
વીસા શ્રીસંઘ ૧૯૪૭	શેઠ વીરચંદ શામજી		સારી				એક જૈન બોર્ડિંગ છે. ૧૨ અભ્યાસીઓ અભ્યાસ કરે છે.
શેઠ દુતેચંદ ગણેશ ૧૮૫૦ લગભગ	મહેતા કેવળદાસ જોડાભાઈ		„	૬૦૦	૩	૧	એક લાયબ્રેરી છે. ખીજે માળ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાઈની સંખ્યા
૧૦૯૯	ઉંઝા	નાના બનરમાં	ઉંઝા ૧ મા. દૂર	ઉંઝા	શિખરબંધ	કુંથુનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૭૮—૭૦
૧૧૦૦	મેરવાડા	બનરમાં	૪ ગા. દૂર	કહોડા	"	પાર્શ્વનાથજી	૧— ૪
૧૧૦૧	મછાવા	"	ખેરાણુ ૪ ગા. દૂર	લુણવા	ધૂમટબંધ	ધર્મનાથજી	— ૩
૧૧૦૨	મડોલી	"	૫ ગા. દૂર	"	ધાખાબંધ	આદિનાથજી	૪— ૧
૧૧૦૩	લુણવા	"	સિદ્ધપુર ૫ ગા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૫— ૪
૧૧૦૪	સિદ્ધપુર	જીવાતખાના પાસે	૦૧ મા. દૂર	સિદ્ધપુર	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૫૩—૩૭
૧૧૦૫	"	અલવાના ચક્રે	"	"	ધૂમટબંધ	મહાવીરસ્વામી	૫૪—૨૯
૧૧૦૬	ખાલણુવાડા	બનરમાં	કામળી ૧ ગા. દૂર	ખાલણુવાડા	શિખરબંધ	અજીતનાથજી	૩— ૨
૧૧૦૭	ટુંડાવ	"	ઉંઝા ૩ મા. દૂર	ટુંડાવ	ધાખાબંધ	આદિનાથજી	૩— ૨
૧૧૦૮	મહેસાણા	મોટું દેરાસર	મહેસાણા	મહેસાણા	શિખરબંધ	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	૬૯—૧૬
૧૧૦૯	"	મેડા ઉપર	"	"	"	તેમિનાથજી	૭૧— ૫
૧૧૧૦	"	મહારાજની ખડકી	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	૧— ૨

ખાંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શેઠ ત્રિભુવનદાસ પીતાંબરદાસ		સારી				એક ગૌતમ સ્વામીની આર- સની મૂર્તિ છે. સં. ૧૨૪૦
							ની સાલનો ૧૮ જિનમાતાનો એક તૂટેલો આરસનો પટ છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શેઠ ચંદુલાલ ત્રિભુવનદાસ		„	૭૫	૧		૨ ગુરુમૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૫૫ લગભગ	શેઠ હનાલાલ ભુલાખીદાસ		સાધારણ	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૨૫ લગભગ	શા. ચતુરદાસ મૂળચંદ		„	૧૦			
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શેઠ ચૂનીલાલ માધવલાલ		સારી	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	શા. બાલુલાલ ત્રિભુવનદાસ		„	૫૦	૨		ચોવીશ જિનમાતાનો પટ ૧. સંવત ૧૨૬૪ની સાલની
							ઊભી એક ગૃહસ્થની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	„		„				
શ્રીસંઘ ૧૬૫૦ લગભગ	શેઠ અંબાલાલ મૂળચંદ		„	૧૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૪૩	શેઠ વાડીલાલ લક્ષ્મીભાઈ		„	૬૦	૨	૧	એક લાયબ્રેરી છે. મૂળનાયક- જીના પરિકરપર સંવત
							૧૧૨૬ ની સાલનો લેખ છે.
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘની કમીટી		„	૮૦૦	૨	૪	સં. ૧૨૫૭ની સાલની ત્રણ પ્રાચીન મૂર્તિઓ છે.
„	„		„				
દોશી નાનાલાલ મોકમચંદ ૧૯૬૮	દોશી નાનાલાલ મોકમચંદ		„				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	કેલે રેકોર્ડન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૧૧૧૧	મહેસાણા	સંઘવી પોળ	મહેસાણા	મહેસાણા	ઘૂમટબંધ	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાત્રુ ૫૨-૧૫
૧૧૧૨	"	"	"	"	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૩૧-૨૬
૧૧૧૩	"	પટવા પોળ	"	"	ધાખાબંધ	શાંતિનાથજી	૧૮-૧૬
૧૧૧૪	"	શુકલવાડો	"	"	શિખરબંધ	વિમલનાથજી	૮-૮
૧૧૧૫	"	"	"	"	"	સુમતિનાથજી	૫-૭
૧૧૧૬	"	લેશીની ખડકી	"	"	"	શાંતિનાથજી	૭-૧૧
૧૧૧૭	"	મોતી જડીઆની ખડકી	"	"	"	આદિનાથજી	૫-૮
૧૧૧૮	"	મોચીવાડ	"	"	"	"	૧૧-૧૦
૧૧૧૯	ગાંભુ	જૈન દેરાસર	ધીણોળ ૬ મા. દૂર	ધીણોળ	"	ગંભીરા પાર્શ્વનાથજી	૩૬-૧૨
૧૧૨૦	મોદેરા	"	બહુચરાજી ૮ મા. દૂર	વડાવલી	ઘૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૮-૧૪
૧૧૨૧	વડાવલી	"	ચાણુસ્મા ૫ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૯-૧૭
૧૧૨૨	ચવેલી	"	ધીણોળ ૫ મા. દૂર	ધીણોળ	"	વિમલનાથજી	૩-૯
૧૧૨૩	પીપળ	"	મણદેરાડ ૪ મા. દૂર	વડાવલી	ધાખાબંધ	સંભવનાથજી	૧-૩
૧૧૨૪	લણુવા	"	શેલામ ૧ મા. દૂર	ધીણોળ	શિખરબંધ	શામળા પાર્શ્વનાથજી	૪-૬
૧૧૨૫	પેઠારપુર	"	"	"	ઘૂમટબંધ	પદ્મપ્રભુજી	૧-૪

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેસસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘની પેઢી		સારી				
"	"		"				
"	"		"				
રોઠ મોકમબાઇ અમીચંદ	"		"				
બાઈ મેના ૧૯૫૧	બાઈ મેના	૧૯૫૧	"				
બાઈ મેના ૧૯૫૧	શ્રીસંઘ		"				
"	"		સાધારણ				
"	પારેખ સરૂપચંદ લક્ષુબાઈ		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૮૪૪	શ્રીસંઘ		"	૬૦	૧	૧	એક લાયબ્રેરી છે. આ એક તીર્થ ગણાય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	"		"	૧૨૫	૧	૧	એક લાયબ્રેરી છે. પ્રાચીન સૂર્યમંદિરના અવશેષો છે.
"	"		"	૨૫૦	૧	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૪	શા. કરમચંદ મોતીચંદ		"	૪૫			
"	શા. ખૂખચંદ ઉગરચંદ		"	૭૫			
"	શ્રીસંઘ		"	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫	"		"	૬૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાથક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૧૨૬	ધીણોળ	બનરમાં	ધીણોળ ૦૧ મા. દૂર	ધીણોળ	ધૂમટખંધ	શીતળનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૨૬-૧૫
૧૧૨૭	ગોરાદ	જૈન દેરાસર	૩ મા. દૂર	કંથરાવી	ધર	અજીતનાથજી	— ૩
૧૧૨૮	કંથરાવી	"	"	"	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૧- ૫
૧૧૨૯	મણદ	"	શીયાલ ૧૧ મા. દૂર	મણદ	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૨૨- ૭
૧૧૩૦	સંડેર	"	મણદેરાડ ૩ મા. દૂર	સંડેર	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૯- ૬
૧૧૩૧	દેથલી	"	દેથલી ૦૧ મા. દૂર	બહેચરાજી	ધાખાખંધ	શીતળનાથજી	— ૨
૧૧૩૨	કાલરી	"	બેચરાજી ૧૧ મા. દૂર	કાલરી	"	શાંતિનાથજી	૮- ૪
૧૧૩૩	બેચોર	"	૦૧ મા. દૂર	બેચરાજી	ધર	વાસુપૂન્યજી	૩- ૪
૧૧૩૪	સંખલપુર	પાટીદાર મહાજન ગલી	૧ મા. દૂર	સંખલપુર	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૪૮-૧૨
૧૧૩૫	છડીઆરડા	જૈન દેરાસર	પંચોટ ૧૧ મા. દૂર	છડીઆરડા	"	મહાવીરસ્વામી	૧૬- ૩
૧૧૩૬	પંચોટ	"	૦૧ મા. દૂર	પંચોટ	"	આદિનાથજી	૧૪- ૩
૧૧૩૭	તુગોર	"	૩ મા. દૂર	ધીણોળ	ધૂમટખંધ	સુમતિનાથજી	— ૧
૧૧૩૮	મોટપ	"	ધીણોળ ૪ મા. દૂર	"	ધર	મહાવીરસ્વામી	— ૧
૧૧૩૯	બોરીઆવી	બનરમાં	લીંચ	લીંચ	ધાખાખંધ	વાસુપૂન્યજી	— ૧
૧૧૪૦	ભેંસાણા	ગાંધીમાં	૧ મા. દૂર	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશવસ્ત્રની સ્થિતિ.	તૈનાની વસ્તી.	રૂપા-પૈસા- અથ શાખા	વિવિધ નોંધ
શ્રીસંધ ૧૮૧૮	નથુચંદ લક્ષ્મચંદ		સારી	૪૦૦	૨ ૧	
શ્રીસંધ ૧૮૦૦ મહા સુ-૧૨	ગોતીચંદ મલુકચંદ		"	૨૫	૧	
શ્રીસંધ ૧૮૦૦ લગભગ	પ્રેમચંદ રામચંદ		"	૧૫૦	૧	
શ્રીસંધ ૧૮૦૦	ચંદુલાલ રાવજી		"	૧૫૦	૧ ૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંધ ૧૮૫૮	નાગરદાસ ખેમચંદ		"	૫૦		
શ્રીસંધ ૧૮૭૫	શ્રીસંધ		"	૪૦	૧	
શ્રીસંધ ૧૮૭૧	"		"	૧૦૦	૧	
"	વાડીલાલ દીપચંદ		"	૧૫		
શ્રીસંધ ૧૮૦૦	મુખાચંદ અમથાભાઈ		"	૨૦૦	૨	ધણી પ્રતિભાઓ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંધ ૧૮૧૨	શ્રીસંધ		"	૧૫૦	૧	
શ્રીસંધ ૧૮૦૦ લગભગ	શાહ અંબાલાલ ચૂનીલાલ		"	૭૫	૧	એક લાવત્રી છે.
શ્રીસંધ ૧૮૫૨	શ્રીસંધ		"	૩૦	૧	
શ્રીસંધ ૧૮૮૫	શા. કેશવલાલ બબલચંદ		"	૧૨૫	૧	એક લાવત્રી છે.
શ્રીસંધ ૧૮૭૮	મહેતા નેચીંગભાઈ મંજીચંદ	મ. ના. ૧૫૨૩	"	૫૦		બીજો માળ છે.
શ્રી મણિલાલ મુળચંદ ૧૮૪૦	બબલદાસ માલુકચંદ		સામારજી	૪		પ્રાચીન અવશેષો બીજામાં મળી શકે છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	ખાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૧૧૪૧	લીંચ	દેરાશેરી	લીંચ ૧૧૧ ગા. દૂર	લીંચ	શિખરખંધ	આદિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૨૫-૬૭
૧૧૪૨	અંબાસણ	બળરમાં	જગુદન ૨ ગા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૬-૧૧
૧૧૪૩	મુદરડા	જૈન મહોદ્વો	જોટાણા ૩ ગા. દૂર	જોટાણા	ધર	વાસુપૂજ્યજી	૧-૨
૧૧૪૪	જોટાણા	બળરમાં	૦૧ મા. દૂર	"	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૩૦-૧૨
૧૧૪૫	માકણજ	"	લીંચ ૨ ગા. દૂર	માકણજ	શિખરખંધ	અજીતનાથજી	૩-૫
૧૧૪૬	બલોલ	"	જોટાણા ૩ ગા. દૂર	બલોલ	ધૂમટખંધ	વિમલનાથજી	૬-૬
૧૧૪૭	વિરમગામ	સંઘવી ફલી	વિરમગામ ૧ મા. દૂર	વિરમગામ	"	શાંતિનાથજી	૭૨-૧૦૩
૧૧૪૮	"	"	"	"	શિખરખંધ	અજીતનાથજી	૧૮-૪૨
૧૧૪૯	"	દાણીફલી	"	"	ધૂમટખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧-૫
૧૧૫૦	"	માકલીઆ ફલી	"	"	શિખરખંધ	ધર્મનાથજી	૩-૪
૧૧૫૧	"	બાવનપાયગા	"	"	ધર	અજીતનાથજી	૪-
૧૧૫૨	"	"	"	"	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૬-૧૦

નંબર	ગામનું નામ	ઢેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૧૫૩	પાટડી	બજારમાં માંડવી પાસે	પાટડી ૦૧ મા. દૂર	પાટડી	શિખરબંધ	હરાવજા પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૨-૧૩
૧૧૫૪	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૭-૧૩
૧૧૫૫	ઝીંઝુવાડા	ગામ વચ્ચે	ખારાધોડા ૧૪ મા. દૂર	ઝીંઝુવાડા	"	"	૨૧-૨૨
૧૧૫૬	ધામો	ગામમાં	૧૮ મા. દૂર	ધામો	"	"	૫-૧
૧૧૫૭	વીસાવડી	"	પાટડી ૧૪ મા. દૂર	દસાડા ૭ મા. દૂર	ધર	વિમલનાથજી	— ૧
૧૧૫૮	આદરિયાણા	"	૨૦ મા. દૂર	આદરિયાણા	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૩-૮
૧૧૫૯	વડગામ	બજારમાં	૧૪ મા. દૂર	દસાડા	"	આદિનાથજી	૨-૧
૧૧૬૦	સુરેલ	ગામમાં	૨૮ મા. દૂર	આદરિયાણા	ધર	"	૧-૩
૧૧૬૧	દસાડા	"	૧૦ મા. દૂર	દસાડા	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૮-૮
૧૧૬૨	વણોદ	ગામના છેડે	ખેયરાજી ૧૨ મા. દૂર	વણોદ	"	"	૫-૧
૧૧૬૩	લૈનાબાદ(કલાડા)	ગામમાં	પાટડી ૮ મા. દૂર	લૈનાબાદ	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩-૨
૧૧૬૪	ઝોડું	"	ખારાધોડા ૫ મા. દૂર	ઝોડું	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૩-૨

પ્રધાનનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- અથ શાળા	વર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૦૩	શેઠ ઓધડજી રંગજી		સારી	૨૫૦	૩		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	"		"				બંને દેરાસરો એક જ કંપાઉન્ડમાં છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ સવચંદ ઇચ્છાચંદ		"	૪૫૦	૨		એક જ્ઞાનભંડાર છે. સં. ૧૨૦૩ની શ્રીપાર્શ્વનાથજી
							ધાતુની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૪૩ લગભગ	શેઠ કચરાભાઈ નથુભાઈ		"	૩૮	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	શેઠ રતિલાલ સોભાગચંદ		સાધારણ	૧૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦ લગભગ	વર્ધમાનભાઈ ઇચ્છાચંદ સંઘવી		સારી	૧૬૦	૩		
શ્રીસંઘ ૧૮૮૭	મણિલાલ ઓધડશી	૧૮૮૭	સાધારણ	૧૩	૧	૧	જુદા જુદા તીર્થોના પટો છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	શેઠ ચૂનીલાલ પરસોતમદાસ		"	૨૫	૧		
શ્રીસંઘ	શેઠ પોપટલાલ ડાહ્યાભાઈ		સારી	૨૦૦	૨		એક પુસ્તક ભંડાર છે આશુજીના ચિત્રકામવાળા
							પટો છે.
શ્રીસંઘ ૧૧૧૧	શેઠ નરસીદાસ ખેતસીભાઈ	૧૧૧૧ સ્તંભપર	સાધારણ	૨૦	૨		રંગ તથા સભામંડપની છતોમાં સુંદર પ્રાચીન
							ચિત્રો છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	વાડીલાલ સવચંદ		સારી	૩૬	૧		ચિત્રકામ સારું છે.
"	શેઠ તલકશી મોતીચંદ		જીર્ણ	૩૬	૧		દેરાસર જીર્ણ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૧૧૬૫	ઉપરીઆરા	ગામભા	ઉપરીઆરા ૦૧ મા. દૂર	પાટડી	શિખરબંધ	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૪—૨
૧૧૬૬	મોટાગોરંયા	બજારભા	કુંડ ૨ મા. દૂર	મોટા ગોરંયા	"	શાંતિનાથજી	૧—૫
૧૧૬૭	બજારજી	વાણીઆવાડ	પાટડી ૫ મા. દૂર	પાટડી	"	"	૫—૬
૧૧૬૮	મોડલ	ગાંધીવાસ	વીરમગામ ૨૦ મા. દૂર	મોડલ	"	પાર્શ્વનાથજી	૩૮—૪૩
૧૧૬૯	"	"	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૩—૬
૧૧૭૦	"	નવલખાની કુળી	"	"	"	શાંતિનાથજી	૫—૬
૧૧૭૧	"	ધાંચળવાસ	"	"	ધાબાબંધ	આદિનાથજી	૪—૩
૧૧૭૨	દાલોદ	ચોરાની પાસે	રામપુરા ૧૮ મા. દૂર	દાલોદ	"	પાર્શ્વનાથજી	—૨
૧૧૭૩	સાણુંદ	ગાંધીચોક	સાણુંદ ૨ મા. દૂર	સાણુંદ	શિખરબંધ	પદ્મપ્રભુજી	૧૬—૧૮
૧૧૭૪	"	ટેમલા શેરી	"	"	"	અમીઝરા પાર્શ્વનાથજી	૨૩—૨૮
૧૧૭૫	ગોરજ	રાજપુત મહોલ્લો	૬ મા. દૂર	મખીઆવ	ધૂમટબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—૨
૧૧૭૬	ગોધાવી	બજારભા	૧ મા. દૂર	ગોધાવી	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૧૬—૫
૧૧૭૭	સરખેજ	"	સરખેજ	સરખેજ	"	વાસુપૂજ્યજી	૫—૮
૧૧૭૮	સીતાપુર	"	બેચરાજી ૩ ગા. દૂર	સીતાપુર	"	સંભવનાથજી	૩—૪
૧૧૭૯	વીંછણ	"	૪ ગા. દૂર	મોડલ	ધર	આદિનાથજી	૧—૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દિવાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
વીરમગામ-માંડલ-પાટડી અને બળણાનો શ્રીસંઘ	વીરમગામના સંઘની કમીટી સે. શેઠ સોમચંદ નથુભાઈ		સારી	૧	૧	૧	આ એક તીર્થ ગણાય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ લાલચંદ ચતુરભાઈ		સાધારણ	નથી	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	નાનાલાલ અમૃતલાલ		„	૧૨૦	૨		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	માંડલ શ્રીસંઘ		સારી	૧૦૦૦	૬	૧	એક લાયબ્રેરી તથા એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૧ આ. સુ-૭	અંચલગચ્છ શ્રીસંઘ		„				એક સ્ટેટિકના પ્રતિભાજ છે.
શેઠ જગનલાલ ન્યાલચંદ ૧૯૮૬ મહા સુ. ૬	શેઠ હીરાચંદ ધરમશી		„				„
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮ આ. વ. ૧૦	શ્રીસંઘ		„				
શ્રીસંઘ ૧૯૮૭	શેઠ રંગજીભાઈ મૂળજીભાઈ		„	૪૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	સાગરગચ્છની કમીટી : શેઠ કેશવલાલ ચતુરભાઈ			૧૦૦૦	૫	૨	ત્રણ જ્ઞાનભંડારો છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ ચૂનીલાલ પદમશી	મુ. ના. ૧૮૨૬	„				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ મફતલાલ કાળિદાસ		„	૩૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૦	શેઠ હરિલાલ ભૂદરભાઈ		„	૧૫૦	૨		
નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈ ૧૯૧૧	હરિલાલ નગીનદાસ	મુ. ના. ૧૯૦૩	„	૨૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ ચૂનીલાલ પરશોતમદાસ		„	૪૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૪	શેઠ કચરાભાઈ જોડણદાસ		„	૩૨			

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૧૮૦	ડઢાણા	બનરમાં	લકોડા ૬ ગા. દૂર	માંડલ	ધર	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાણુ — ૧
૧૧૮૧	વિકલાપુર	"	૫ ગા. દૂર	"	"	વાસુપૂજ્યજી	— ૨
૧૧૮૨	ઉધરોજ	"	૪ ગા. દૂર	દેકાવાડા	"	મહાવીરસ્વામી	— ૧
૧૧૮૩	છનીઆર	"	૨ ગા. દૂર	છનીઆર	શિખરબંધ	સંભવનાથજી	૧૧— ૨
૧૧૮૪	દસઢાણા	"	૪ મા. દૂર	વિરમગામ	"	પાર્શ્વનાથજી	૪— ૫
૧૧૮૫	રામપુરા	"	લકોડા	રામપુરા	"	આદિનાથજી	૯—૧૬
૧૧૮૬	સાંથલ	"	જોટાણા ૧૧૧ ગા. દૂર	સાંથલ	ધૂમટબંધ	મહાવીર સ્વામી	૨— ૪
૧૧૮૭	તેલાવી	"	કટોસણુ રોડ ૧૧૧ ગા. દૂર	સુવાલ ડંગરવા	"	વાસુપૂજ્યજી	૧— ૬
૧૧૮૮	કટોસણુ	"	ધનપુરા ૧૧૧ મા. દૂર	કટોસણુ	"	સુમતિનાથજી	૩— ૭
૧૧૮૯	આસનોલ	"	રાંતેજ ૨ ગા. દૂર	રાંતેજ	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૩
૧૧૯૦	રાંતેજ	"	૧૧૧ ગા. દૂર	"	શિખરબંધ	નેમિનાથજી	૭૩—૧૦
૧૧૯૧	દેત્રોજ	"	દેત્રોજ	દેત્રોજ	ધર	"	૧— ૩

ખંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૧૭	શેઠ ચૂનીલાલ જગનલાલ		સાધારણ	૨૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શેઠ મણિલાલ ત્રીકમદાસ		„	૬૦	૧		ખીજે માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ ગિરધરલાલ ધરમશી		„	૩૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૦ લગભગ	શેઠ મનસુખલાલ મોહનલાલ		સારી	૧૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	હકીસીંગ તેજપાળ		સાધારણ	૭૫	૨		ધાખાના ભાગમાં તીરાડો પડે છે.
શ્રીસંઘ	નાગજીભાઈ ઘેલાભાઈ		સારી	૫૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ ચેલાભાઈ શંકરભાઈ		સાધારણ	૧૦૦	૧		ધૂમટમાંધી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫	શેઠ મણિલાલ રામચંદ નેટાણાવાળા		સારી	નથી	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૨	શેઠ ચીમનલાલ મૂળચંદ		સાધારણ	૧૦૦	૨		જીર્ણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૭	શેઠ હકમચંદ પુંછરામ		„	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ	શેઠ પુનમચંદ મંછારામ		સારી	૧૦૦	૧	૧	મૂળનાયકજીની મૂર્તિ લેપમય છે. આ એક પ્રાચીન તીર્થ
							છે. સં. ૧૨૦૦ ની સાલની શ્રી શાંતિનાયકજીની ધાતુની
							મૂર્તિ પ્રાચીન છે. દેરી નં. ૨૩ માં એક ભોંયડું છે જેમાં
							પ્રાચીન અવશેષો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ રતિલાલ ચક્રભાઈ		સાધારણ	૧૦૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૧૯૨	દેકાવાડા	બજારમાં	દેત્રોળ ૨ ગા. દૂર	દેકાવાડા	શિખરબંધ	પદ્મપ્રભુજી	પાપાણુ-ધાતુ ૩—૯
૧૧૯૩	ગુંજલા	"	રાતેજ ૨૧૧ ગા. દૂર	ગુંજલા	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૧—૪
૧૧૯૪	કુકવાવ	ગામબહાર	ભોયણી ૧૧૧ ગા. દૂર	દેત્રોળ	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૪—૪
૧૧૯૫	ભોયણી	ગામમાં	૦૧ મા. દૂર	ભોયણી	"	મલ્લિકનાથજી	૫—૧૫
૧૧૯૬	બાલસાસણ	બજારમાં	કટોસણ રોડ ૧૧૧ ગા. દૂર	ચુવાલ ડાંગરવા	ધાખાબંધ	પદ્મપ્રભુજી	૩—૮
૧૧૯૭	સૂરજ	"	૪ મા. દૂર	નંદાસણ	શિખરબંધ	શીતળનાથજી	૨૫—૬
૧૧૯૮	કડી	કાળી શેરી	કડી ૦૧ મા. દૂર	કડી	ધાખાબંધ	હરાવલા પાર્શ્વનાથજી	૨૭—૧૪
૧૧૯૯	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	સંભવનાથજી	૫—૪
૧૨૦૦	"	તપાશેરી	"	"	"	પદ્મપ્રભુજી	૫—૧૫
૧૨૦૧	"	જૈન વિદ્યાર્થી ભુવન	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૩
૧૨૦૨	કરણનગર (કંડ)	મહાદેવવાળા વાસમાં	કરણનગર ૦૧ મા. દૂર	કરણનગર	ધૂમટબંધ	સંભવનાથજી	૫—૩
૧૨૦૩	એદરાડ	ગામમાં	અણખોલ ૧૧૧ મા. દૂર	કડી	"	શાંતિનાથજી	૨—૧
૧૨૦૪	ખાવડ	"	કડી ૧૦ મા. દૂર	ખાવડ	ધાખાબંધ	"	— ૨
૧૨૦૫	રાજપુર	વાણીઆ વાસમાં	બુલાસણ ૪ મા. દૂર	રાજપુર	શિખરબંધ	નેમિનાથજી	૪—૨

ખાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	સેવના સંવત.	દેશસ્થિતિ.	જૈનાની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	વર્ગ- સાથ	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ અમુલખ ઉમેશચંદ		સારી	૧૫૦	૧		એક ગૌતમ સ્વામીની ધાતુની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૧	શેઠ છોટાલાલ લક્ષ્મણ		સાધારણ	૧૦૦	૧		મુળનાયકજી પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૩૦	ભોયણી જૈન કારખાના		સારી	નથી	૧		પ્રતિમાજી પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૪૩ મહા સુ. ૧૦	શેઠ જમનાલાલ ભરુલાલ તથા શેઠ પનાલાલ ઉમાલાલ	૧૮૪૩	"	૧૬	૨	૩	આ એક તીર્થસ્થાન છે. ધાતુ પ્રતિમાઓ પ્રાચીન છે.
	૧૦ ૬ જણની કમીટી						
શ્રીસંઘ ૧૮૧૮	શેઠ ત્રિભોવનદાસ હેમચંદ	મૂ. ના. ૧૮૫૦	"	૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૬૦	શેઠ ચીમનલાલ વાડીલાલ		ખરાબ	૧૫૦	૧	૧	જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ	શ્રીસંઘની કમીટી		સારી	૮૫૦	૩	૧	મેઘા પર તથા ભોયરામાં પ્રતિમાજી છે.
"	"	મૂ. ના. ૧૮૬૩	"				
"	"	મૂ. ના. ૧૮૦૩	"				
શ્રીસંઘ ૨૦૦૦ જેઠ માસમાં	જૈન વિદ્યાર્થીભુવન કમીટી	મૂ. ના. ૯૧૦	"				મુળનાયકજીની ધાતુ પ્રતિમા ૯૧૦ ની સાલની પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૬	શેઠ ચૂનીલાલ ઈશ્વરદાસ		"	૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૮૫	શેઠ નગીનદાસ રામચંદ		સાધારણ	૧૨	૧		ચોમાસામાં ધુમટમાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૮૦ લગભગ	શેઠ નરસીલાલ તેમચંદલાલ		સારી	૨૫			
શ્રીસંઘ ૧૮૬૬	શેઠ મણિલાલ રવચંદ		"	૯૦	૨		૧ પુસ્તક બંડાર છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૨૦૬	નંદાસણ	ગામ વચ્ચે	ડાંગરવા ૩ મા. દૂર	નંદાસણ	શિખરબંધ	મનમોહન પાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-ધાણ ૭-૧૪
૧૨૦૭	કેયલ	ગામમાં	૧૧ મા. દૂર	કેયલ	"	વાસુપૂજ્યજી	૩-૨
૧૨૦૮	ડાંગરવા (ડાબી)	વાણીઆવાસમાં	૧૧ મા. દૂર	ડાંગરવા	"	નેમિનાથજી	૩-૨
૧૨૦૯	વઢું	બજારમાં	જુલાસણ ૨ મા. દૂર	વઢું	"	શાંતિનાથજી	૨-૩
૧૨૧૦	કરજસણ	ગામ વચ્ચે	ડાંગરવા ૨ મા. દૂર	ડાંગરવા	ધર	સુમતિનાથજી	— ૧
૧૨૧૧	વડસમા	"	૩ મા. દૂર	વડસમા	શિખરબંધ	અણતનાથજી	૩-૪
૧૨૧૨	ખોરજ (ડાબી)	ગામમાં	૪ મા. દૂર	ડાંગરવા	ધર	નેમિનાથજી	૧-૨
૧૨૧૩	વેડા (વાણીઆ)	બજારમાં	૪ મા. દૂર	વેડા	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧-૨
૧૨૧૪	સાલડી	"	લાંગણ ૨ મા. દૂર	સાલડી	શિખરબંધ	સુમતિનાથજી	૩-૩
૧૨૧૫	ખોર	ગામમાં	ગોઝારિયા ૩ મા. દૂર	પલિયડ	"	પદ્મપ્રભુજી	૧-૪
૧૨૧૬	ઘટાદરા	ગામ વચ્ચે	૩ મા. દૂર	ઘટાદરા	"	સંભવનાથજી	૧-૩
૧૨૧૭	પુંબપરા	"	લીખોદરા ૩ મા. દૂર	માણસા	"	કુંથુનાથજી	૩-૬
૧૨૧૮	ભમળા	"	ગોઝારિયા ૪ મા. દૂર	પલિયડ	"	ધર્મનાથજી	૧-૨
૧૨૧૯	સોળ	"	વાસન ૫ મા. દૂર	સોળ	ધૂમટબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૩-૬
૧૨૨૦	નારદીપુર	હનુમાન ચરણ	પાનસર ૪ મા. દૂર	નારદીપુર	શિખરબંધ	સુમતિનાથજી	૫-૫

અધ્યાપનારનું નામ તથા સંવત.	ગણીવટદારનું નામ.	લેખના સંવત.	દશાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૬૪૦	શેઠ ચૂનીલાલ દીપચંદ		સાધારણ	૩૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૬	શેઠ પ્રેમચંદ ગુલાબચંદ		સારી	૧૧૦	૧		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૮	શેઠ મંગળદાસ કશગચંદ		"	૬૫	૨		"
શ્રીસંઘ ૧૯૨૭	શેઠ દલસુખભાઈ ચીકાભાઈ		"	૧૨૫	૧		"
શ્રીસંઘ ૧૯૮૩ (નવું)	શેઠ નાથાલાલ ન્યાલચંદ		"	૩૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	શેઠ કચરાભાઈ પરશોતમદાસ		"	૨૦૦	૩		એક પુસ્તકભંડાર છે. એક ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૪ લગભગ	શેઠ ગોકળદાસ હરચંદભાઈ		"	૭૦	૧		મેડા ૫૨ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૬	શેઠ માનચંદ સવચંદ		"	૮૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫	શેઠ નથુભાઈ નગીનદાસ	મુ. ના. ૧૬૮૨	"	૧૨૫	૧		એક ભક્તિસુરિશ્વરજી જૈન લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ ગાંડીદાસ છનાભાઈ		"	૧૦૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૧૯	શેઠ અંબાલાલ ચૂનીલાલ		"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૮	શેઠ મયાચંદ કેવળદાસ.		"	૫૦	૨		
"	શેઠ કાળિદાસ ખેમચંદ		"	૧૨૫	૧		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૬ લગભગ	શેઠ શામળદાસ ખેમચંદ		"	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	શેઠ કેશવલાલ પ્રભુદાસ		"	૮૦	૨		એક પુસ્તક ભંડાર છે. કાતરણી ટીક છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેડાણું	રેલવે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંડણી.	મુળનાયક	પ્રતિમાનની સંખ્યા
૧૨૨૧	સરદવ	બખરમાં	મોટીઆદરેજ ૩ મા. દૂર	રધેન્ન	શિખરખંધ	આદિનાયક	પાપાણ-વાણ ૧—૩
૧૨૨૨	મોટી આદરેજ	"	મોટીઆદરેજ	ટીટોડા	ધૂમટખંધ	શાંતિનાયક	૧—૨
૧૨૨૩	ટીટોડા	"	ટીટોડા ૧૧ મા. દૂર	"	"	"	— ૧
૧૨૨૪	કલોલ	નવગરી	કલોલ	કલોલ	"	પાર્શ્વનાયક	૪—૭
૧૨૨૫	"	"	"	"	ધાખાખંધ	"	૫—
૧૨૨૬	શેરીસા (તીર્થ)	ગામમાં	કલોલ ૪ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	"	૪—૯
૧૨૨૭	દેવડા	"	કુકરવાડા ૧૧ મા. દૂર	દેવડા	ધૂમટખંધ	મહાવીરસ્વામી	૧—૩
૧૨૨૮	દગાવડીઆ	"	૨૧ મા. દૂર	કડા	શિખરખંધ	"	— ૧
૧૨૨૯	વડાસણ	"	૧૧ મા. દૂર	વડાસણ	ધૂમટખંધ	નેમનાયક	૫—૩
૧૨૩૦	ઉખખલ	બખરમાં	૧ મા. દૂર	કુકરવાડા	શિખરખંધ	શાંતિનાયક	૧—૨
૧૨૩૧	ગેરીતા	દેરાવાળો વાસ	ગેરીતાકોલવડા ૧ મા. દૂર	ગેરીતા	"	પાર્શ્વનાયક	૬—૫
૧૨૩૨	"	"	"	"	"	વાસુપૂત્યક	૧૧—૯
૧૨૩૩	કોલવડા	બખરમાં	કોલવડા	કોલવડા	"	આદિનાયક	૩—૧૧
૧૨૩૪	પામોલ	વાણીઆ મહોલો	ગેરીતાકોલવડા ૧ મા. દૂર	ગેરીતા	"	શાંતિનાયક	૯—૭
૧૨૩૫	ગવાડા	બખરમાં	ગવાડા મહોલો ૧ મા. દૂર	ગવાડા	"	સંલવનાયક	૬—૯

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૪૨	શેઠ મણિલાલ નથુભાઈ		સાધારણ	૧૫	૧		શિખરનો ઉપરનો ભાગ તૂટી ગયો છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦ લગભગ	શેઠ કસ્તુરચંદ મોતીચંદ		"	૧૦૦	૧		ધાખામાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦	શેઠ ભુકાભાઈ ખરશોતમદાસ		સારી	૩૦	૧		
શેઠ જમનાભાઈ ભયુભાઈ ૧૯૬૪	ભોયણી-સંખેસર કારખાના કમીટી		"	૨૫૦	૧	૧	
" ૧૯૬૬	"		"				
શેઠ સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈ ૧૯૭૬	શેઠ આ. ક. ની પેઢી અમદાવાદ		"	૨૫		૩	આ એક તીર્થ છે. સ્થાન રમણીય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	પરીખ ન્યાયચંદ ત્રિભોવનદાસ	મૂ. ના. ૧૭૪૫	છર્ચુ	૧૬	૧		છર્ચુ દેરાસર છે.
ગોકળદાસ દોલતરામ ૧૯૬૫ લગભગ	હીરાલાલ ગોકળદાસ		સાધારણ	૧૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૦૨	બળદાસ મોહનલાલ		"	૧૨૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૫	સાંકળચંદ જગનલાલ		સારી	૧૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૨	શેઠ મંગળદાસ નાનચંદ		"	૧૧૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૪	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૫૪ લગભગ	મફતલાલ ગોકળદાસ		"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૯	શ્રીસંઘ		"	૧૦૦	૧		એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૮૩	મોતીલાલ હીરાલાલ		"	૨૦૦	૨		"

નંબર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૨૩૬	ગવાડા	બનરમાં	ગવાડા માલો-સણ ૧ મા. દૂર	ગવાડા	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાયુ-ધાતુ ૨—૯
૧૨૩૭	લાડોલ	"	વિળપુર ૩ ગા. દૂર	લાડોલ	શિખરબંધ	"	૨૪—૨૧.
૧૨૩૮	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૧૫—
૧૨૩૯	સરદારપુર	"	૧૦ મા. દૂર	સરદારપુર	શિખરબંધ	નેમનાથજી	૧૩—૩.
૧૨૪૦	પેઠામલી	ગામમાં	૧૪ મા. દૂર	આગલોડ	"	પાર્શ્વનાથજી	૨૦—૨૪.
૧૨૪૧	કડોલી	બનરમાં	૧૨ મા. દૂર	કડોલી	"	શીતળનાથજી	૩—૬.
૧૨૪૨	કુદેડા	વાણીઆ ક્લી	૧૦ મા. દૂર	આગલોડ	ધૂમટબંધ	સુમતિનાથ	૩—૨.
૧૨૪૩	આગલોડ	બનરમાં	૬ મા. દૂર	"	"	કલ્યાણ પાર્શ્વનાથજી	૨૧—૭.
૧૨૪૪	"	દેરા કૃણી	"	"	શિખરબંધ	સુમતિનાથજી	૧૧—૨૪
૧૨૪૫	નવાસંધપુર	ગામમાં	૬ મા. દૂર	નવાસંધપુર	ધૂમટબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૫—૮
૧૨૪૬	મહુડી	"	પીલવધરાડ ૨ મા. દૂર	મહુડી	"	પદ્મપ્રભુજી	૭—૪
૧૨૪૭	વાઘપુર	વાણીઆનો મહોલો	પ્રાંતીજ ૪ મા. દૂર	પ્રાંતીજ	ધર	અણતનાથજી	૩—૩.
૧૨૪૮	પ્રાંતીજ	લાલદરવાજા પાસે	૧ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	ધર્મનાથજી	૧૦—૧૬.
૧૨૪૯	ઓરાણુ	ગામમાં	૨ ગા. દૂર	ઓરાણુ	"	સુમતિનાથજી	૩—૩

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૫૮ પ્રતિષ્ઠા	મંગળદાસ જોડાલાલ વખારિયા		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૮૪૧ પ્રતિષ્ઠા	મૂળચંદ મગનલાલ		,	૨૦૦	૨	૧	
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	તલકચંદ જગનલાલ		"	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	નાથાલાલ કાળિદાસ		"	૧૧૦	૩		મેડા પર થયું મૂર્તિઓ છે.
શ્રીસંઘ ૭. ૧૯૬૬	જગનલાલ જીવરાજ	મૂ. ના. ૧૮૫૪	"	૨૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૮૧	મણિલાલ ગુલાબચંદ		"	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૭૮	કુંગરશી મૂળચંદ		"	૨૨૫	૨	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	મંગળદાસ હરિચંદ		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૭૬	ત્રિભોવનદાસ ખેચરદાસ મોદી		"	૨૨૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૪	ચેરમેન પુનમચંદ વલ્લુભાઈ		"	૨૦૦	૧	૧	એક પુસ્તકભંડાર છે. એક તીર્થ છે. ટેકરી પરની
							ધાતુની મૂર્તિ પ્રાચીન અને મુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	કેશવલાલ સુરચંદ		"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	રતિલાલ કેશવલાલ		"	૩૦૦	૪		અંકુશસાગર સંગ્રહ નામનો ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૪ લગભગ	કાળિદાસ કાનદાસ	મૂ. ના. ૧૯૦૧	સાધારણ	૧૫૦	૧		એક પુસ્તક ભંડાર છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ એમ્પ્લિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૧૨૫૦	ઘડકણ	ગામમાં	પ્રાંતીજ ૭ મા. દૂર	પ્રાંતીજ	ધર	વાસુપૂજ્યજી	પાપાણુ-ધાણુ ૧—૩
૧૨૫૧	ધડી	"	તલોદ ૪ ગા. દૂર	ધડી	"	શાંતિનાથજી	— ૧.
૧૨૫૨	હરસોલ	દેરાસરની કુળી	૩ ગા. દૂર	હરસોલ	"	આદિનાથજી	૨—૮
૧૨૫૩	મોડાસા	મોદીવાડો	૩૦ મા. દૂર	મોડાસા	"	"	૩—૬
૧૨૫૪	નરોડા	બજારમાં	નરોડા ૧૧ મા. દૂર	નરોડા	શિખરબંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૭—૨
૧૨૫૫	વલાદ	"	મેદરા ૨ મા. દૂર	વલાદ	ધૂમટબંધ	અણ્ણતનાથજી	૩—૨
૧૨૫૬	રાયપુર	"	૨ મા. દૂર	નરોડા	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૬—૩
૧૨૫૭	પરદોલ	"	૩ મા. દૂર	"	ધર	ધર્મનાથજી	— ૨
૧૨૫૮	વેહેલાર	"	૫ મા. દૂર	વેહેલાર	ધૂમટબંધ	અણ્ણતનાથજી	૩—૩
૧૨૫૯	મોટાજલુદ્રા	"	દહેગામ ૩ ગા. દૂર	દહેગામ	ધર	આદિનાથજી	— ૨
૧૨૬૦	હરસોલી	દેરાસરનો વાસ	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧—૪
૧૨૬૧	અમરાભાઈની મુવાડા	બજારમાં	"	"	ધૂમટબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૧—૫
૧૨૬૨	હરખળના મુવાડા	"	૨ ગા. દૂર	હરખળના મુવાડા	"	આદિનાથજી	— ૩
૧૨૬૩	પાહુંદરા	"	૩ ગા. દૂર	દહેગામ	"	સુમતિનાથજી	૧—૩
૧૨૬૪	બહીએલ	"	૫ ગા. દૂર	બહીએલ	"	હરાવલા પાર્શ્વનાથજી	૫—૧૬

અધ્યાપનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	કોદરલાલ દલસુખરામ		જીર્ણ	૧૮૦	૧		દેરાસર જીર્ણ છે.
શ્રીસંઘ "	મોહનલાલ દેસાઈ		સારી	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	સકિળચંદ ઝવેરચંદ		"	૧૩૫	૧		પ્રાચીન દેરાસરના અવશેષો છે
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	જગનલાલ મણુકચંદ		સાધારણ	૧૦	૧		
શેઠ હડીભાઈ કેસરીસીંગ ૧૯૦૦ લગભગ	આબરભાઈ પાનાચંદ		સારી	૧૦૦	૧	૩	એક તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ કૃષ્ણચંદ ખેમચંદ		"	૧૦૦	૨		એક પુરતકભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫ લગભગ	શેઠ શકરચંદ નાનચંદ		"	૩૦	૧		એક વેળુના પ્રતિમાજી છે.
શેઠ મોતીચંદ પ્રેમચંદ ૧૯૦૦	ભૂરાભાઈ મગનલાલ		સાધારણ	૭૫	૧		મેડા પર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૮૦ લગભગ	ડાહ્યાભાઈ મનસુખરામ		સારી	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શેઠ શકરચંદ ચૂનીલાલ		સાધારણ	૨૦	૧		
"	નારણદાસ લલ્લુભાઈ		"	૧૦૦			ધાખામાં તીરાડો પડેલ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦ લગભગ	શેઠ નાથાલાલ મુળચંદ		સારી	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૪	પરશોતમદાસ હીરાચંદ		"	૧૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૩૨	ધરમચંદ હરજીવનદાસ		"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	મણિલાલ દોશાભાઈ		"	૮૦	૧	૧	પદ્માવતીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	ફેલ્ડે રજીસ્ટ્રેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૧૨૬૫	આતરસુંઆ	દાણીવાડો	દહેગામ ૮ ગા. ફર	આતરસુંઆ	ધર	વાસુપૂન્યજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૨-૧૦
૧૨૬૬	બારીઆ	દાણીવાડો	૭ ગા. ફર	"	ધાખાખંધ	શીતળનાથજી	— ૨
૧૨૬૭	દહેગામ	કરકરિયાના મહોદલા પાસે	દહેગામ	દહેગામ	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૧- ૧
૧૨૬૮	"	"	"	"	"	મુનિસુવ્રત સ્વામી	૧૦-૧૩
૧૨૬૯	વડોદરા (ડભોડા)	બળરમાં	ડભોડા ૧૧ મા. ફર	વડોદરા	ધૂમટખંધ	અજીતનાથજી	૧- ૬
૧૨૭૦	ડભોડા (મહાલ)	વાણિયાવાસમાં	૧ મા. ફર	ડભોડા	શિખરખંધ	"	૫- ૭
૧૨૭૧	પ્રાંતીઆ	"	૩ મા. ફર	"	"	પદ્મપ્રભુજી	૫- ૪
૧૨૭૨	મગોડી	બળરમાં	૨ ગા. ફર	"	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૬- ૮
૧૨૭૩	ઈસનપુર મોટા	વાણિયાવાસમાં	૩ ગા. ફર	ઈસનપુરમોટા	"	અરનાથજી	૧-૧૨
૧૨૭૪	સાણોદા	બળરમાં	દહેગામ ૨ ગા. ફર	નદિલ	"	વાસુપૂન્યજી	૧- ૮
૧૨૭૫	સરડી	"	૩ ગા. ફર	રખીઆલ	ધર	મહાવીરસ્વામી	—૧
૧૨૭૬	વડવાસા	"	"	વડવાસા	ધૂમટખંધ	સુમતિનાથજી	૧- ૧
૧૨૭૭	હાલીસા	"	૫ ગા. ફર	સાદરા	"	પદ્મપ્રભુજી	૧- ૧
૧૨૭૮	છાલા	"	ડભોડા ૭ ગા. ફર	છાલા	શિખરખંધ	તેમિનાથજી	૬- ૩

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેવાલયની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	ભોગીલાલ કાળિદાસ		સાધારણ	૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	ચંકરલાલ છોટાલાલ	મ. ના. ૧૬૨૨	સારી	૩૫	૧		એક લાયબ્રેરી છે. બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	તલાટી મથુરદાસ છગનલાલ		”	૫૦૦	૪		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	”		”				એક ગૌતમસ્વામીની ચાંદીની મૂર્તિ છે. બીજો માળ પણ
							મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૮	શ્રીસંઘ		”	૧૨૫	૨		
શ્રીસંઘ ૧૮૪૦	શેઠ વાડીલાલ ડાહ્યાભાઈ		”	૧૦૦	૨		એક સ્ફટિકના પ્રતિમા છે. એક ભોંયરું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૪	કચરાભાઈ પરશોતમદાસ		”	૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૩૧૩	બાલાભાઈ છોટાલાલ		”	૩૦	૧		પ્રાચીન દેરાસર છે. ભોંયરું છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	પુનમચંદ રૂપચંદ		”	૩૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શેઠ ધનજીભાઈ શિવલાલ		”	૮૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૮૩	અંબાલાલ દલસુખભાઈ		સાધારણ	૯૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૧	વાડીલાલ હરચંદ		સારી	૧૦૦	૧		
મનસુખભાઈ મુળચંદ અમદાવાદવાળા ૧૯૫૦	શેઠ ચૂનીલાલ ધરમચંદ		”	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૮	શેઠ નગીનદાસ રાયચંદ		”	૧૦૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મુજાનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૧૨૭૯	સાદરા	ટાવર પાસે	ડોમોશ ૮ ગા. દર	સાદરા	ધૂમટખંધ	અછતનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧—૧
૧૨૮૦	રખીઆલ	બગરમાં	રખીઆલ ૧ ગા. દર	રખીઆલ	"	ધર્મનાથજી	૧—૧
૧૨૮૧	સામેત્રી	"	૧ ગા. દર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૧
૧૨૮૨	ખાનપુર	"	૧૧ ગા. દર	ખાનપુર	"	શાંતિનાથજી	૧—૧
૧૨૮૩	બલિયાનામઃ	"	"	રખીઆલ	ધાખાખંધ	મોમલનાથજી	— ૪
૧૨૮૪	ધારીસણા	"	૨ ગા. દર	ધારીસણા	સખરખંધ	આદિનાથજી	૮—૩
૧૨૮૫	પાટનાકૂવા	"	૨ ગા. દર	રખીઆલ	ધૂમટખંધ	નેમિનાથજી	— ૪
૧૨૮૬	આંબલીઆરા	"	૧૪ ગા. દર	આંબલિયારા	ધાખાખંધ	શાંતિનાથજી	૩—૫
૧૨૮૭	દધાલિયા	"	તલોદ ૪૮ ગા. દર	દધાલયા	શિખરખંધ	મદાવીરરવામી	૩—૨
૧૨૮૮	દીટાઈ	"	હિંમતનગર ૨૨ ગા. દર	દીટાઈ	"	મોદરી પાર્શ્વનાથજી	૧૪—૧૯
૧૨૮૯	સરડોઈ	"	તલોદ ૩૮ ગા. દર	સરડોઈ	"	આદિનાથજી	૫—૧
૧૨૯૦	અડપોદરા	"	હિંમતનગર ૧૨ ગા. દર	અડપોદરા	"	શાંતિનાથજી	૪—૮
૧૨૯૧	રૂપાલ	"	૭ ગા. દર	રૂપાલ	"	"	૫—૧
૧૨૯૨	રણાસણુ	"	તલોદ ૧૪ ગા. દર	રણાસણુ	"	આદિનાથજી	૩—૬
૧૨૯૩	મોહનપુર	"	૮ ગા. દર	મોહનપુર	"	"	૮—૫

અંકાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૨૬	શેઠ કાળિદાસ દેવચંદ		સારી	૨૫	૩	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	શેઠ ભીખાભાઈ મગનલાલ		સાધારણ	૪૫			
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	ચંદુલાલ ધરમચંદ		સારી	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	ધરમચંદ પ્રભુદાસ		"	૧૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	ચંદુલાલ દલસુખરામ		સાધારણ	૧૦૦	૧		બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	પ્રેમચંદ દલસુખરામ		સારી	૮૦	૨		મૂર્તિઓ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	શ્રીસંઘ		"	૨૫			
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦ લગભગ	શેઠ મોદનલાલ જગજીવનદાસ		"	૧૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫ લગભગ	ભીખાભાઈ મગનલાલ		"	૧૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	રણછોડલાલ ટ્રાયચંદ		"	૩૫૦	૨		પ્રાચીન પ્રતિમાઓ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	અંબાલાલ રેવચંદ		સાધારણ	૩૦	૧		દેરાસર હર્ણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	નગીનદાસ હુંગરશી		સારી	૭૫			
નાથલાલ હવલભાઈ ૧૮૯૫ લગભગ	ચૂનીલાલ રાયચંદ		"	૨૦૦	૨		એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	અમૃતલાલ મોતીચંદ	૧૮૯૩	"	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	તારાચંદ અમથાલાલ		"	૩૦૦	૧		

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મુળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૨૯૪	હુદોર	બજારમાં	તલોદ ૫ ગા. દૂર	હિંમતનગર	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૩—૨
૧૨૯૫	ખેરણા	"	૩ ગા. દૂર	"	શિખરખંધ	સંભવનાથજી	૩—૧
૧૨૯૬	આગીઆલ	"	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	— ૩
૧૨૯૭	ગદોડા	"	"	"	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૩—૧
૧૨૯૮	હિંમતનગર	ધાંચીઓળ	હિંમતનગર	"	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	૩૨—૧૪
૧૨૯૯	"	જૂના બજારમાં	"	"	ધાખાખંધ	અણતનાથજી	૪—૩
૧૩૦૦	વકતાપુર	બજારમાં	મહાદેવપુરા ૧ મા. દૂર	વકતાપુર	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૬—૩
૧૩૦૧	ભમલા	ગામ બહાર	૧ મા. દૂર	"	"	મહાવીરસ્વામી	૭—૧
૧૩૦૨	ઉંડણી	બજારમાં	વડનગર ૭ ગા. દૂર	ઉકાઈ	"	અણતનાથજી	૪—૪
૧૩૦૩	એકલારા	"	બદર ૭ ગા. દૂર	દાવડ	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૪—૮
૧૩૦૪	દાવડ	ગામના છેડે	૪ ગા. દૂર	"	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૭—૧
૧૩૦૫	ધલોલ	બજારમાં	મહાદેવપુરા ૩ ગા. દૂર	ધલોલ	"	કુંથુનાથજી	૧૨—૨૭
૧૩૦૬	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૪—૬
૧૩૦૭	તાજપુરી	"	હાપારોડ ૧ ગા. દૂર	હિંમતનગર	"	શાંતિનાથજી	૩—૩
૧૩૦૮	સલાલ	"	સોનાસન	સોનાસન	ધર	આદિનાથજી	— ૧

ખંદાવનારનું નામ તથા સંવત.	ચાલીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	કાળિદાસ કરમચંદ		સારી	૭૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૬૦	લલ્લુભાઈ દેવચંદ		"	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૯	ચૂનીલાલ લખમીચંદ	૧૫૮૩	સાધારણ	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	પદમશી નાથાલાલ	૧૯૦૩	"	૨૫			
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	કમીટી પ્રમુખ કાળિદાસ ગૌતમદાસ		સારી	૭૫	૩	૨	એક સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે.
મોદી હકમચંદ અમુલખ- દાસ ૧૯૨૦	"		સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	કાંતિલાલ કરતુરચંદ		સારી	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	શેઠ મગનલાલ રવચંદ		"	૨૦			પ્રાચીન દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૮	કિશોરદાસ લલ્લુભાઈ		"	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	પુંજરામ બેચરદાસ		"	૮૦	૧		એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૩૦૦ લગભગ	અમથાલાલ કરમચંદ		"	૪૦		૧	આ એક નાનું તીર્થ ગણાય છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	અમથાલાલ પીતામ્બરદાસ		"	૨૦૦	૨	૨	એક લાયબ્રેરી છે.
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	વૃજલાલ મોતીલાલ વખારિયા		"	૨૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦ લગભગ	રિખવચંદ હેમચંદ		સાધારણ	૧૫	૧		એક સ્ફટિકના પ્રતિમાજી છે.

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ એફિસ	બાંધણી	મૂળનાથક	પ્રતિમાણની સંખ્યા
૧૩૦૯	હાપા	બબરમા	હાપારોડ ૨ ગા. દૂર	હિંમતનગર	શિખરબંધ	નેમિનાથક	પાપાણ-ધાતુ ૩—૨
૧૩૧૦	ઈડર	કિલ્લા ઉપર	ઈડર ૨ મા. દૂર	ઈડર	"	શાંતિનાથક	૧૩૪—૩
૧૩૧૧	"	પારેખવાડો	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથક	૧૭—૨
૧૩૧૨	"	કોઠારીવાડો	"	"	ધૂમટબંધ	ગોડી પાર્શ્વનાથક	૮—૨૪
૧૩૧૩	"	"	"	"	ધાત્રાબંધ	"	૧૧—૧૫
૧૩૧૪	"	ડેભોલ	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથક	૨૧—૭
૧૩૧૫	"	"	"	"	"	શીતળનાથક	૨૧—૧૭
૧૩૧૬	કુકડીઆ	ગામ વચ્ચે	૫ મા. દૂર	કુકડીઆ	ધૂમટબંધ	"	૧—૩
૧૩૧૭	સાબલી	ગામના છેડે	બદર ૬ મા. દૂર	સાબલી	શિખરબંધ	ત્રિપાસનાથક	૨—
૧૩૧૮	"	ગામ વચ્ચે	"	"	ધૂમટબંધ	આદિનાથક	૬—૬
૧૩૧૯	નાનાપોસીના	ગામની ભાગેળે	ઈડર ૭ મા. દૂર	કુકડીઆ	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથક	૨૪—૧૨
૧૩૨૦	ગોધમથ (ગાંડીઆલ)	ગામ વચ્ચે	"	"	"	"	૩—૧
૧૩૨૧	ખેડબ્રહ્મા	"	ખેડબ્રહ્મા ૧ મા. દૂર	ખેડબ્રહ્મા	"	મહાવીરસ્વામી	૧૨—૪
૧૩૨૨	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	આદિનાથક	૯—૩
૧૩૨૩	ડેરોલ (વાઘેલા)	ગામના છેડે	૫ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૧૧—૧

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	શેઠ વાડીલાલ કુંગરશી		સાધારણ	૩૦			જીર્ણોદ્ધારની જરૂર છે.
સંપ્રતિનું કહેવાય છે. જી. ૧૯૯૪	શેઠ આણંદજી મંગલજી નો પેઢી	૧૭૦૫	સારી	૧૦૦૦	૪	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે. પ્રાચીન તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ	"		"				અત્રેથી કેસરિયાજી મોટર જાય છે.
"	"		"				
ખરતરગજી શ્રીસંઘ	"		"				
શ્રીસંઘ	"		"				
"	શેઠ તલકચંદ અમીચંદ		"				
શેઠ દુતેચંદ જીવણભાઈ ના કુટુંબી જી. ૧૯૯૦	શેઠ જેઠાલાલ હાથીભાઈ	મુ. ના. ૧૬૮૧	"	૨૦		૧	
નારણજી બંધાવેલું કહે- વાય છે. લગભગ ૧૭૦૦	શેઠ પરશોતમદાસ અમીચંદ	મુ. ના. ૧૫૯૫	જીર્ણ	૮	૧		જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૧	"		સારી				
ગોડોજીનું દેરાસર જી. ૧૯૯૬	શેઠ આણંદજી મંગલજીની પેઢી-ધંડર		"			૧	શિલ્પકામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૨	શેઠ બખાભાઈ વેણીચંદ		"	૧૨			
શ્રીસંઘ	વર્ધમાન અમથારામ		સાધારણ	૧૦૦	૧	૧	મૂળનાયકજી પ્રાચીન છે.
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૫૯૫	શેઠ અમૃતલાલ તલકચંદ	મુ. ના. ૧૫૯૫	સારી	૩૦		૧	સં. ૧૫૯૫ નો શિલાલેખ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	ટેલે. સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૧૩૨૪	ગલોડા (કદમીપુરા)	ગામ વચ્ચે	ખેડપત્તા ૫ મા. દૂર	ખેડપત્તા	ધર	નેમિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૬—૧
૧૩૨૫	વડાલી	બજારમાં	વડાલી ૦૧ મા. દૂર	વડાલી	સિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૩૬—૮
૧૩૨૬	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૨૨—૬
૧૩૨૭	પાલ	ગામમાં	ધડર ૩૮ મા. દૂર	વિજયનગર	"	શાંતિનાથજી	૩—
૧૩૨૮	ખેરાજ	"	ખેડપત્તા ૧૪ મા. દૂર	ખેડપત્તા	"	"	૩—૩
૧૩૨૯	લાંબડીઆ	"	૧૭ મા. દૂર	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—૨
૧૩૩૦	મોટાપોસીનાજી	"	૨૫ મા. દૂર	"	"	"	૫—૮
૧૩૩૧	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩—૩
૧૩૩૨	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૭—૧૨
૧૩૩૩	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧—૨
૧૩૩૪	ખેરવા	વાણીઆવાસમાં	જગુદન ૩ મા. દૂર	ખેરવા	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૩
૧૩૩૫	હિલપુર	ગામ વચ્ચે	મહેસાણા ૬ મા. દૂર	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૧—૧
૧૩૩૬	સાંત્રલપુર	વાણીઆવાસમાં	જગુદન ૩ મા. દૂર	જગુદન	ધર	ત્રિયાંસનાથજી	—૨
૧૩૩૭	આખજ	દેરાવાળો વાસ	આંબડીઆસણ ૪ મા. દૂર	"	ધાખાબંધ	શાંતિનાથજી	૨—
૧૩૩૮	સુલસણ	ગામ વચ્ચે	જગુદન ૪ મા. દૂર	ખેરવા	સિખરબંધ		૨—૧

અવધાનનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	ઉપા- ધ્ય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૪૩	શેઠ ગેલજી માણેકચંદ ગાંધી	મુ. ના. ૧૯૦૩	સાધારણ				
શ્રીસંઘ	શેઠ નાથાલાલ શંભુલાલ		સારી	૩૦૦	૫	૨	એક ગુરુમૂર્તિ છે.
બાઈ રૂપાળી ૧૯૪૨	"		"				
શ્રીસંઘ	વડાલી શ્રીસંઘ	મુ. ના. ૧૫૬૧	જીણું	નથી		૧	તાકીદે જીજીદ્વાર કરાવવાની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫	શેઠ પરશોતમદાસ હીરાચંદ કોઠારી		સાધારણ	૬૦		૧	ધૂમટમાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ બીખાભાઈ આશારામ કોઠારી	મુ. ના. ૧૯૦૨	"	૪૦			દેરાસર સુધરાવવાની જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૪૭૭	શેઠ જોડાલાલ નેમચંદ	૧૪૭૭	સારી	૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૪૮૧	"	૧૪૮૧	"				
"	"		"				
"	"		સાધારણ				
શ્રીસંઘ	શેઠ તલકચંદ પુંજભાઈ		સારી	૧૨૫	૨		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૫ લગભગ	શેઠ અબલદાસ હેમચંદ		સાધારણ	૧૮			ધાખામાંની પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨	બાતમભાઈ ઝવેરચંદ		સારી	૪૦	૧		મેડાપર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૭	હરખચંદ અમીચંદ		"	૫૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૬૧	અમથાલાલ હરગોવિન્દાસ		સાધારણ	૧૨૫	૧		

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાનું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિગાહની સંખ્યા
૧૩૩૯	ધામજીવા	ગામ વચ્ચે	વસંતડાભણ ૪૫ મા. દૂર	ખેરવા	ધર	આદિનાયક	પાપાણ-ધાતુ — ૨
૧૩૪૦	પદારિયા	"	૩ મા. દૂર	વસંત	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાયક	૧—૨
૧૩૪૧	મેઠ	ટેંગા ઉપર	લાંધણેજ ૩ મા. દૂર	મેઠ	"	વાસુપૂજ્ય	૩—૩
૧૩૪૨	લાંધણેજ	બનરમાં	૦૧ મા. દૂર	લાંધણેજ	"	શાંતિનાયક	૬—૧૦
૧૩૪૩	સમઉ	"	ગોઝારિયા ૨૫ મા. દૂર	સમઉ	"	પાર્શ્વનાયક	૪—૧૦
૧૩૪૪	ડાભલા (વસંત)	વાણીઆવાસમાં	વસંત ડાભલા ૩ મા. દૂર	ડાભલા	"	શાંતિનાયક	૫—૧૩
૧૩૪૫	કુકરવાડા	બનરમાં	કુકરવાડા ૦૫ મા. દૂર	કુકરવાડા	"	આદિનાયક	૫—૮
૧૩૪૬	વિન્નપુર	ભાટવાડામાં	વિન્નપુર ૦૫ મા. દૂર	વિન્નપુર	ધૂમટબંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાયક	૩૯—૨૭
૧૩૪૭	"	ચોથીઆનો ઢાટ	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧૨—૨૧
૧૩૪૮	"	દોથીવાડો	"	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાયક	૭—૧૨
૧૩૪૯	"	સુથારવાડો	"	"	શિખરબંધ	આદિનાયક	૧૩—૫
૧૩૫૦	"	કૌન વિલાયાળા પાસે	"	"	ધૂમટબંધ	કૃત્યુનાયક	૭—૬
૧૩૫૧	"	સુથારવાડો	"	"	"	અરનાયક	૬—૧
૧૩૫૨	"	ચોથીઆનો ઢાટ	"	"	શિખરબંધ	શાંતિનાયક	૫—૧૦

ખંચાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેવસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- શ્રય શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	શેઠ ચંદુલાલ વાડીલાલ		સાધારણ	૬૦	૧	મેડાપર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૩	મંજારામ કરસનદાસ		„	૨૦	૧	ધાખામાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૨ લગભગ	શેઠ ગિરધરલાલ મગનલાલ		સારી	૧૦૦	૨	
શ્રીસંઘ ૧૮૭૦	શેઠ ખોડીદાસ જગનલાલ		„	૧૦૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૮૫	શેઠ માનચંદ લાલચંદ		„	૪૦૦	૨	એક પુસ્તક લગ્નર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ મંગળદાસ અમયારામ		„	૧૦૦	૨ ૧	
શ્રીસંઘ	શેઠ રામચંદ જગનલાલ		„	૧૨૫	૨	
„	શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ- જીની કમીટી શેઠ ભીખાભાઈ		સાધારણ	૧૦૦૦	૭ ૩	પાંચ પુસ્તક લગ્નર છે. એક લાયબ્રેરી છે. એક
	કાલિદાસ					ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે.
શેઠ દોલાભાઈ લક્ષ્મણવાળા ૧૯૦૪	દોશી દયારાજ દેવકરજી		„			
શ્રીસંઘ	દોશીવાડાનો શ્રીસંઘ		સારી			
શેઠ ખુશચંદ લોલાચંદ સં. ૧૮૬૬	શેઠ ભયભાઈ ગણાભાઈ	૧૮૬૬	„			
શેઠ મળચંદ હીરાચંદ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજીની પેઢીની કમીટી		„			
શેઠ ખુશચંદ લોલાચંદ ના કુટુંબી	દોશી કેશવલાલ ખખડદાસ		„			
શેઠ ખેચરભાઈ શિવચંદ ૧૮૩૫ લગભગ	શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ- જીની પેઢીની કમીટી		„			

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિગાળની સંખ્યા
૧૩૫૩	વિળપુર	ચોથીઆનો કોટ	વિળપુર ૧૧ મા. દૂર	વિળપુર	ધૂમટબંધ	વાસુપૂન્યજી	પાપાણુ-ધાતુ ૪—
૧૩૫૪	"	ભાટવડો	"	"	"	આદિનાથજી	૧૭—૧૦
૧૩૫૫	રણાસણ	વાણીઆવાસમાં	પીલવાઈ રોડ ૧ મા. દૂર	"	શિખરબંધ	શામળા પાર્શ્વનાથજી	૬— ૭
૧૩૫૬	મુંધરા	ગામ વચ્ચે	૧૧ા. મા. દૂર	મુંધરા	"	આદિનાથજી	૩— ૯
૧૩૫૭	પીલવાઈ	"	૨ મા. દૂર	પીલવાઈ	ધૂમટબંધ	પદ્મપ્રભુજી	૩— ૨
૧૩૫૮	વેડા (પીલવાઈ) (બારોટનું)	પ્રાણીઆવાસમાં	૧ મા. દૂર	વેડા	ધર		— ૬
૧૩૫૯	વિકાર	બનર વચ્ચે	કુકરવાડા ૨ મા. દૂર	ગેરીતા	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧— ૧
૧૩૬૦	ટોટાદણ	વાણીઆવાસમાં	વસઈ ડાહ્યા ૨ મા. દૂર	ટોટાદણ	ધૂમટબંધ	સુમતિનાથજી	૩— ૩
૧૩૬૧	ખીસોદરા	ગામમાં	કુકરવાડા ૪ મા. દૂર	કુકરવાડા	શિખરબંધ	સંભવનાથજી	૩— ૫
૧૩૬૨	ચરાડા	બનરમાં	લોદ્રા ૧૧ મા. દૂર	ચરાડા	ધર	શાંતિનાથજી	— ૭
૧૩૬૩	આનંદ	ગામ વચ્ચે	૨૧ મા. દૂર	આનંદ	ધૂમટબંધ	પદ્મપ્રભુજી	૮—૧૧
૧૩૬૪	રીદોલ	"	૨ મા. દૂર	રીદોલ	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૩— ૮
૧૩૬૫	લોદ્રા	"	લોદ્રા	લોદ્રા	શિખરબંધ	અભિનંદનજી	૪— ૬
૧૩૬૬	લાકરોડા	છીપાવાડ	૬ મા. દૂર	લાકરોડા	ધર	શાંતિનાથજી	— ૨

અંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	કેપા- થય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
વખારિયા શીરચંદ રૂપચંદ ૧૮૭૫ લગભગ	શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ- જીની પેઢીનો કમીટી		સારી				
શ્રીસંઘ	”		સાધારણ				
શ્રીસંઘ ૧૮૧૧ લગભગ	શેઠ ચૂનીલાલ ઝવેરચંદ.		સારી	૨૫	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૮૩ લગભગ	શેઠ ડાહ્યાભાઈ મગનલાલ		”	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	શેઠ દલસુખભાઈ ખેમચંદ		”	૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૬૦ લગભગ	શેઠ વાડીલાલ કાળિદાસ		જીર્ણ	૨૫	૧		જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૬૮	શેઠ મફતલાલ માણેકચંદ		સારી	૭૦	૧		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૧૦	શેઠ કેશવલાલ રૂપચંદ		સાધારણ	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૧૪ લગભગ	શેઠ પાનાચંદ લીલાચંદ		સારી	૭૫			
શ્રીસંઘ ૧૫૫૯	શેઠ મણિલાલ સુરચંદ		”	૨૩	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૨૧ લગભગ	શેઠ દીપચંદ મટાભાઈ		”	૨૫૦	૨		એક પુસ્તકભંડાર છે. પદ્મા- વતીની ધાતુમૂર્તિ પ્રાચીન
							છે. બંને માળ પ્રતિમાજી છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૬૩ લગભગ	શેઠ અંબાલાલ ચેલાભાઈ	ચૂ. ના. ૧૭૮૨	”	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૭૦ લગભગ	શેઠ બબલદાસ કપુરચંદ		”	૪૨૫	૨		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	શેઠ કેશવલાલ લક્ષુભાઈ		સાધારણ	૩૦			

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ગાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૩૬૭	વરસોડા	ઋપિરાજ મહારાજના માદમાં	મકાખાડ ૩ મા. દૂર	વરસોડા	શિખરબંધ	વાસુપૂજ્યજી	પાપાણુ-ધાતુ ૫-૬
૧૩૬૮	માણસા	સોનીની શેરી	૩ મા. દૂર	માણસા	"	આદિનાથજી	૭-૬
૧૩૬૯	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	નેમનાથજી	૧૦-૨૬
૧૩૭૦	"	મોચીની શેરી	"	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૫-૮
૧૩૭૧	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૩-૭
૧૩૭૨	માણેકપુર	ગામ વચ્ચે	મકાખાડ ૦/૧ મા. દૂર	માણેકપુર	"	"	૩-૩
૧૩૭૩	લીંબોદરા	"	લીંબોદરા	લીંબોદરા	"	"	૪-૭
૧૩૭૪	બાલવા	બજારમાં	વાસન ૧ મા. દૂર	બાલવા	ધૂમટબંધ	કુંથુનાથજી	૩-૧
૧૩૭૫	ઉનાવા (ઉનાઈ)	વાણીઆવાસ	વાસન	(ઉનાવા)	"	આદિનાથજી	૪-૭
૧૩૭૬	વાસણા	નવા વાસમાં	૪ મા. દૂર	વાસણા	ધર	વિમલનાથજી	— ૧
૧૩૭૭	રાંધેળ	ચોગ પાસે	રાંધેળ ૦ મા. દૂર	રાંધેળ	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૧-૩
૧૩૭૮	"	બજારમાં	"	"	ધર	ચંદ્રપ્રભજી	— ૧
૧૩૭૯	પેથાપુર	પાંચ ધરામાં	૪ મા. દૂર	પેથાપુર	ધૂમટબંધ	સંભવનાથજી	૩-૭
૧૩૮૦	(બાવનજિનાથજી)	બજારમાં	"	"	શિખરબંધ	સુવિધિનાથજી	૧૧૪-૮૩
૧૩૮૧	"	કોટકળી	"	"	ધૂમટબંધ	મહાવીરસ્વામી	૧-૨

ગ્રંથાવતરણું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	રસાયણની દિવસિ.	તૈયારી વસ્તી.	દેખા- શબ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૦૧	શેઠ હીરાભાઈ નગીનદાસ		સારી	૨૫૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૮૯૧	શેઠ વાડીલાલ દોલતરામ		"	૧૫૦	૫		એક પુસ્તક લાંડાર છે. એક ગૌતમ સ્વામીની ધાતુની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	"		"				એક ગૌતમ સ્વામીની ચાંદીની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શ્રીસંઘ વીસા પોરવાડા		"				
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦ લગભગ	શેઠ મફતલાલ મગનલાલ		"	૧૦૦	૧		એક પુસ્તક લાંડાર છે. ચિત્રકામ સાકું છે.
"	શેઠ ચમનલાલ ગોતમચંદ		"	૧૫૦	૨		શ્રી હિતવિનય નૈન પુસ્તકાલય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૨	શેઠ સહિયચંદ ફૂલચંદ		"	૭૦	૧		એક પુસ્તક લાંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	નાગરદાસ ત્રિભોવનદાસ		"	૧૨	૧		પરિકર જૂનું છે અને કાત-રણી સારી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૪ લગભગ	છેટાલાલ ગુલામચંદ		"	૧૦	૧		મેડા પર છે.
શ્રીસંઘ	ચંદુલાલ લક્ષ્મીભાઈ		"	૨૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૪	દલમુખભાઈ બલાખીદાસ		"				મેડા પર છે.
કુટુંબ પારખ	કમીટી: શેઠ માણેકલાલ કૃતેચંદ		"	૩૦૦	૪	૩	૨ પુસ્તક લાંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	"		"				બેંચરામાં તથા મેડા પર પ્રતિમાઓ છે.
શેઠ પાનાચંદ નેરામદાસ ૧૯૩૫ લગભગ	ચંદુલાલ કાળિદાસ		"				

ત્રાંખર	ગામનું નામ.	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાણના સંખ્યા
૧૩૮૨	બોરીજ	વગડામાં	રાધિજ ૬ મા. દૂર	પેથાપુર	ધૂમટખંધ	મહાવીરસ્વામી	પાપાણુ-ધાતુ ૩— ૧
૧૩૮૩	ઈંદોરાડા	ગામ વચ્ચે	બોરજ બોડીઆરથી ૯ મા. દૂર	પોર	"	વાસુપૂજ્યજી	૧— ૩
૧૩૮૪	પોર	બજારમાં	બોરજ બોડીઆર ૩૧ મા. દૂર	"	"	અણતનાથજી	૩— ૧
૧૩૮૫	કોબા	ગામ વચ્ચે	સાબરમતી ૬ મા. દૂર	ચાનખેડા	ધાબાખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૩— ૨
૧૩૮૬	અડાલજ	"	બોરજ બોડીઆર ૧૧ મા. દૂર	અડાલજ	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૩— ૫
૧૩૮૭	ઉવારસદ	"	૪૧ મા. દૂર	ઉવારસદ	"	અણતનાથજી	૪— ૨
૧૩૮૮	બોરજ બોડીઆર	"	૦૧ મા. દૂર	બોરજ બોડીઆર	ધર	શાંતિનાથજી	— ૧
૧૩૮૯	ઝોગણુજ	બજારમાં	૩ મા. દૂર	ઝોગણુજ	મટખંધ	"	૫—૧૪
૧૩૯૦	સાંતેજ	"	આંબલીરોડ ૪ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૩— ૪
૧૩૯૧	ચલતજ	વાણિયાવાડની ખડકી	૧ મા. દૂર	સીરજ	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧— ૨
૧૩૯૨	સાબરમતી (રામનગર)	ગામમાં	સાબરમતી ૦૧ મા. દૂર	સાબરમતી	ધર	"	૧— ૯
૧૩૯૩	મોરખયા	વાણિયાવાસમાં	મોરખયા ૧ મા. દૂર	સરખેજ	ધૂમટખંધ	વિમલનાથજી	૩— ૧

અંશાવનારનું નામ તથા સંવત.	પહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેસાસની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	દેખા- શ્રમ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
પેથાપુર શ્રીસંઘ ૧૯૬૪ લગભગ	પેથાપુરના સંઘની કમીટી		સારી	નથી		૧	
બુલાખીદાસ ગુલાબચંદ ૧૯૮૭	બુલાખીદાસ ગુલાબચંદ		"	૪૨	૧		શત્રુંજય તથા ગીરનારનો ૫૮ છે.
							ચિત્રકામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શેક આત્મારામ હાથચંદ		સાધારણ	૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫ લગભગ	હીમતલાલ લાયચંદ		"	૧૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૦ લગભગ	શકરાભાઈ ઠાકરશીભાઈ		સારી	૧૨૫			
શ્રીસંઘ ૧૯૭૧	મફતલાલ પરશોતમદાસ		"	૪૦	૧		એક પુસ્તકભંડાર છે. રંગમંડપ- નું ચિત્રકામ સારું છે.
ઝવેરી અમૃતલાલ મોહનલાલ ૧૯૮૯	રતિલાલ કસ્તુરચંદ		"	૪૦	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૪	ખોડીદાસ ત્રીકમલાલ		"	૯૦	૧		એક પુસ્તકભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૨	ગાંડાભાઈ નયુભાઈ		"	૫૦	૧		"
શ્રીસંઘ	આંશાભાઈ જગનલાલ		"	નથી	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૧ લગભગ	મગનલાલ લાલચંદ		"	૭૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	મનસુખભાઈ હડીસીંગ		"	૭	૧		

નંબર	ચામલું નંબર	ટેકાફ.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પારક આદિવા.	બાંધણી.	નૂળનાયક	પ્રતિભાલની સંખ્યા
૧૩૯૪	કાસંક્રા	બગરમાં	૨ ગા. દૂર	કાસંક્રા	ધાબાબંધ	સુમતિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૩—૧
૧૩૯૫	ભાત	"	૩ ગા. દૂર	ભાત	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૩—૩
૧૩૯૬	બદરખા	વાણીઆવાસમાં	બાવળા ૬ મા. દૂર	બદરખા	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૧૧
૧૩૯૭	કાવીકા	બગરમાં	૫ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૩—૧
૧૩૯૮	ચલોડા	પાટીદારનો મહોલ્લો	ધોળકા ૪૧ મા. દૂર	ચલોડા	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૨૦—૧૬
૧૩૯૯	ધોળકા	ભાલાપોળ	ધોળકા	ધોળકા	ધર	આદિનાથજી	૧૪—૩
૧૪૦૦	"	અંબાલની પોળ	"	"	શિખરબંધ	સુમતિનાથજી	૬—૧૨
૧૪૦૧	"	પંચભાઇની પોળ	"	"	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૧૫—૨
૧૪૦૨	પેશાવાડા	બગરમાં	ધોળકા ૬ મા. દૂર	"	"	સુવિધિનાથજી	૧—૬
૧૪૦૩	બાવલા	"	બાવલા	બાવલા	"	આદિનાથજી	૮—૫
૧૪૦૪	કોઠ	અલપોળ	કોઠ	કોઠ	શિખરબંધ	"	૬—૨૮
૧૪૦૫	ગાંગડ	બગરમાં	કોઠ ૩ ગા. દૂર	ગાંગડ	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૩—૬
૧૪૦૬	ઉતેલીઆ	"	ભુરખી ૩ ગા. દૂર	ઉતેલીઆ	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—૧
૧૪૦૭	ભોળાદ	"	૫ ગા. દૂર	"	ધર	આદિનાથજી	--૨
૧૪૦૮	નાનોદરા	"	બાવલા ૧૩ મા. દૂર	નાનોદરા	"	વાસુપૂજ્યજી	૩—૬

પાંદોરનારહું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારહું નામ.	દેખતા સંવત.	ફેરાસરની વિધિત.	જેતોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રામ	ધર્મ- સાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૪૯	આદ્યદાસ વનમાળીદાસ		સારી	૬૫	૨		એક લાયબેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	મૂળચંદ કુબેરદાસ		"	૯	૧		દેરાસર પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૭	કૃષ્ણચંદ બીખાભાઈ		"	૪૫	૨		
શ્રીસંઘ ૧૬૧૫ લગભગ	ત્રિભોવનદાસ સાંકળચંદ		સાધારણ	૬૦	૧		ધાખાનો ભાગ છૂર્ણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૬ લગભગ	છોટાલાલ ડાલાભાઈ		સારી	૫૦	૧		ભોયરામાં ત્રણ પ્રતિમાઓ છે.
શ્રીસંઘ	મૂળચંદ આશારામ		"	૭૫	૧	૨	વસ્તુપાળ તથા રૂપાદેવીની આરસની મૂર્તિ છે.
"	ચીમનલાલ હાલાભાઈ		"				
"	મૂળચંદ આશારામ		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	કેશવલાલ પીતાંબરદાસ		સાધારણ	૧૦			ધાખાનો ભાગ છૂર્ણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	વાડીલાલ નગીનદાસ		સારી	૧૫૦	૨	૧	
"	કેશવલાલ લાલચંદ		"	૨૫૦	૨	૧	એક લાયબેરી છે. બીજો માળ પણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	રતિલાલ જગનલાલ		સાધારણ	૩૦	૧		ઘૂમટ તથા ધાખાનો ભાગ છૂર્ણ છે જેથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ	હરિલાલ જ્યેષ્ઠદાસ		સારી	૩૫	૧		
ગોવિંદજી ઉજ્જમશી	ગોવિંદજી ઉજ્જમશી		"	૩૦	૧		બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	કેશવલાલ જગનલાલ		"	૧૦			

નંબર	ગાયનું નામ	ઠંડાણું	ફેલે રેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંધણી.	મૂળનાથક	પ્રતિમાનની સંખ્યા
૧૪૦૯	ધંધુકા	બજારમાં	ધંધુકા	ધંધુકા	ધર	આદિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૪—૧૮
૧૪૧૦	ધોલેરા	"	૧૮ માં. ફર	ધોલેરા	શિખરબંધ	"	૫૦—૧૬
૧૪૧૧	ભડીઆદ	"	૧૬ માં. ફર	ભડીઆદ	"	શાંતિનાથજી	૩—૨
૧૪૧૨	પીપલી	"	હડાલા (ભાલ) ૧૦ માં. ફર	પીપલી	"	સંભવનાથજી	૩—૪
૧૪૧૩	ફેદરા	"	૩ માં. ફર	ફેદરા	"	શીતળનાથજી	૩—૨
૧૪૧૪	બરવાળા (ધેલાશાનું)	"	બીમનાથ ૭ માં. ફર	બરવાળા	"	પદ્મપ્રભુજી	૪—૧૦
૧૪૧૫	સુંદરિયાણા	"	બાલીલારોડ ૨ ગા. ફર	સુંદરિયાણા	ધર	શાંતિનાથજી	— ૬
૧૪૧૬	અળાઉ	"	સારંગપુર રોડ ૧ ગા. ફર	અળાઉ	શિખરબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૫—૮
૧૪૧૭	ખોટાદ	"	ખોટાદ	ખોટાદ	"	આદિનાથજી	૮—૧૨
૧૪૧૮	"	પરામાં	૧ માં. ફર	"	"	મહાવીરરવામી	૫—૧૧
૧૪૧૯	પાલિયાદ	બજારમાં	પાલિયારોડ ૫ માં. ફર	પાલિયાદ	"	શાંતિનાથજી	૬—૨
૧૪૨૦	વીંછિયા	"	વીંછિયા ૧ માં. ફર	વીંછિયા	"	"	૬—૬
૧૪૨૧	રાણપુર	ગુજરાતી કન્યાશાળા પાસે	રાણપુર ૧ માં. ફર	રાણપુર	શિખરબંધ	સુમતિનાથજી	૧૧—૬
૧૪૨૨	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૮—૧૬

અધ્યક્તાઈનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેનોની ચરતી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- રાજા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	કમીટી : પોપટલાલ સવચંદ		સારી	૩૦૦	૨		એક લાયબ્રેરી છે. એક દેરાની અંદર શ્રી હેમચંદ્ર
							સરિની આરસની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	ખુશાલદાસ ઉજ્જમશી	૧૭૫૮	"	૧૫૦	૨		ખે અલગ ગભારા છે.
શેઠ ઝવેર વીરજી ૧૯૦૭	ઝાલાભાઈ ગુલાબચંદ		"	૮	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	આશુભાઈ તેજપાળ		"	૩૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	હરજીવનદાસ મોહનલાલ		"	૨૦	૧		
શેઠ હેમાભાઈ હડીસીંગ ૧૮૫૦ લગભગ	શિવલાલ વનમાળીદાસ		"	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	મોહનલાલ હુંગરશી		"	૩૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ તળશી પોપટલાલ			૧૨૫	૨		
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	લખમીચંદ ભવાન		"	૧૨૦૦	૨		એક લાયબ્રેરી છે. એક જૈન ખોડિંગ છે.
ખીમચંદ ભવાનભાઈ ૧૯૯૬	નરોત્તમદાસ ખીમચંદ		"		૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૧ લગભગ	કામદાર હરિચંદ આધવજી		"	૨૧૯	૧		એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ જસરાજ ખેતસી		"	૪૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૧	શેઠ જગજીવનદાસ ખીમચંદ		"	૫૦૦	૨		એક લાયબ્રેરી છે. ખીજે માળ પણ મૂર્તિ ગિરાજમાન છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	કેસલ	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાયક	મતિઆપના સંખ્યા
૧૪૩૫	જોરાવરનગર	બજારમાં	જોરાવરનગર	જોવાવરનગર	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાગુ ૩-૫
૧૪૩૬	"	ચૂનીલાલ કમળશી શાહને ત્યાં	"	"	ધર	વિમલનાથજી	— ૧
૧૪૩૭	વઢવાણ કેમ્પ	દેરાસર લાઈન	વઢવાણ કેમ્પ	વઢવાણ કેમ્પ	શિખરબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૨૦-૨૫
૧૪૩૮	"	લેન બોર્ડિંગ હાઉસ	"	"	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૩-૩
૧૪૩૯	દૂધરેજ	વાણીઆવાસમાં	દૂધરેજ	દૂધરેજ	"	મહાવીરસ્વામી	૧-૩
૧૪૪૦	કટુડા	બજારમાં	કટુડા	કટુડા	"	સંભવનાથજી	૧-૪
૧૪૪૧	દેવચરાડી	"	કટુડા ૨ ગા. દૂર	ગુજરવઢી	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૧-૨
૧૪૪૨	ગુજરવઢી	"	રાજ સીતાપુર ૨ ગા. દૂર	"	ધર	મુનિસુમત સ્વામી	— ૧
૧૪૪૩	રાજ સીતાપુર	"	સીતાપુર ૨ મા. દૂર	સીતાપુર	શિખરબંધ	શીતલનાથજી	૪-૩
૧૪૪૪	ધ્રાંગધ્રા	મોટું દેરાસર	ધ્રાંગધ્રા ૧ મા. દૂર	ધ્રાંગધ્રા	"	અણ્ણનાથજી	૩૨-૪૦
૧૪૪૫	"	નાનું દેરાસર કાપડ બજાર પાસે	"	"	"	સંભવનાથજી	૧૨-૧૮
૧૪૪૬	ગાળા	બજારમાં	ધ્રાંગધ્રા ૪ મા. દૂર	ભરાડા	"	કુંથુનાથજી	— ૨
૧૪૪૭	સરવાળ	"	૮ ગા. દૂર	મેથાણુ	"	વાસુપૂજ્યજી	૧-૩
૧૪૪૮	ધ્રુમઠ	"	૭ ગા. દૂર	"	ધર	આદિનાથજી	૧-૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટકારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રહ	કર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૯૩	જીવણુલાલ ઉમેદચંદ		સારી	૮૦૦	૨		એક લાયબ્રેરી છે.
શેઠ ચૂનીલાલ કમળશી ૧૯૯૮	શેઠ ચૂનીલાલ કમળશી		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૪૬	શેઠ આ. ક. ની પેઢી વટવાણ કુમ્પ	૧૮૪૮	"	૨૫૦૦	૨	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શેઠ પાનાચંદ કાકરશી ૧૯૯૪	પાનાચંદ કાકરશી		"				એક જૈન બોર્ડિંગ છે. હાલ ૧૧૦ વિદ્યાર્થીઓ
							અભ્યાસ કરે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૮	મોધડભાઈ કુંવરજી	૧૯૮૯	"	૬૦	૧		ખીજે માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	શિવલાલ ચાંપશી		"	૩૦	૧		"
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ કાંતિલાલ ખીમચંદ	૧૮૬૧	"	૩૦	૩		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	શેઠ ભાઈચંદ સાંકળચંદ		સાધારણ	૬૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ વશરામ કમળશી	૧૮૯૩	સારી	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૯૦ લગભગ	શેઠ આ. ક. ની પેઢી ધ્રાંગધ્રા		"	૧૨૦૦	૬		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	પ્રે. ભગવાનદાસ સવચંદ		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૬૮	શેઠ દલીપચંદ ખીમચંદ	દેશસર ૧૬૬૮	સાધારણ	૧૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ આ. ક. ની પેઢી ધ્રાંગધ્રા	૧૯૨૧	સારી	નથી	૧		ધાખામાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શેઠ ઉજ્જવળશી જીવરાજ		"	૨૫	૧		

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિનાયકની સંખ્યા
૧૪૨૩	રાણપુર	નાગરદાસ પરશોતમને ત્યાં રતનબાઈનો ચોક	રાણપુર ૧ મા. દૂર	રાણપુર	ધર	ત્રિયાંસનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ — ૨
૧૪૨૪	ચુડા	બખરમાં	ચુડા ૪ મા. દૂર	ચુડા	શિખરબંધ	સુવિધિનાથજી	૧૧-૧૨
૧૪૨૫	મોકડી	"	૧૦ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૧-૩
૧૪૨૬	કારોલ	"	૧૧ મા. દૂર	કારોલ	"	મુનિસુવ્રત સ્વામી	— ૧
૧૪૨૭	લીંબડી	નવું દેરાસર મોટા બખરમાં	લીંબડી ૧ મા. દૂર	લીંબડી	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૫૪-૩૦ ૧૨
૧૪૨૮	"	જૂનું દેરાસર મોટા બખરમાં	"	"	"	"	૩૮-૩૩
૧૪૨૯	"	મગનલાલ જૂરાલાલ કાશરી મૂ. બોડિંગ	"	"	"	"	૫-૨
૧૪૩૦	સિયાણી	બખરમાં	લીંબડી ૧૧ મા. દૂર	સિયાણી	"	"	૨૫-૧૦
૧૪૩૧	પાણુશીણા	ગામમાં	૭ મા. દૂર	પાણુશીણા	ધર	અણતનાથજી	— ૧
૧૪૩૨	વઢવાણુ શહેર	લાણુ પોળ	વઢવાણુ શહેર	વઢવાણુ શહેર	શિખરબંધ	શામળા પાર્શ્વનાથજી	૧૫-૧૦
૧૪૩૩	"	માંડવી પાસે લાણુ પોળ	"	"	"	આદિનાથજી	૮૦-૧૪
૧૪૩૪	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	— ૧

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	કુશલરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	હિપા- સાલ.	કર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ.
શેઠ નાગરદાસ પરશોતમદાસ ૧૯૮૦	નાગરદાસ પરશોતમદાસ		સારી				ખીજે માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શિવલાલ ખેયરદાસ કોદારી		..	૫૦૦	૨	૧	એક લાયબેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	શેઠ કસ્તુરચંદ ચત્રભુજ		..	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૪	હંસરાજ નાનજી		..	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ આ. ક. ની પેઢી પ્ર. ભગવાનદાસ હરખચંદ	૧૮૯૩	..	૧૬૦૦	૭	૧	એક નીલમની તથા બે સ્કે- ટિકની મૂર્તિઓ છે. જ્ઞાન
							ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ				એક આરસના ગૌતમસ્વામી- ની મૂર્તિ છે.
ખેતરી ખીયસી કચ્છી ૧૯૮૧	ખોડિંગી કમીટી		..				એક લાયબેરી છે. ૨૫ અભ્યાસી- ઓ અભ્યાસ કરે છે.
શ્રીસંઘ પ્ર-૧૯૬૪	ભુરાભાઈ ઓઘડદાસ		..	૩૫	૨	૧	એક આવક-આવિકાની બહો મૂર્તિ છે. ઘૂમટમાંથી પાણી
							પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	જીવજીવાલ જગનલાલ		સાધારણ	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ આ. ક. ની પેઢી વડવાણ શહેર		સારી	૨૨૦૦	૪	૧	બે લાયબેરી છે. એક ગૃહ- સ્થની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૫૦ લગભગ	..	૧૮૨૦	..				મળનાયકજીના પરિકર પર સંવત ૧૨૦૮ ની સાલનો
							પ્રાચીન લેખ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૯	..	૧૫૦૪	..				

નંબર	ગાયત્રી નંબર	કેશવ	કેશવ રેશન	પાસ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાથ	પ્રતિભાઈની સંખ્યા
૧૪૪૯	ચલા	બનરમાં	પ્રાંગણ ૭ ગા. દૂર	ભરાડા	ધર	પાર્શ્વનાથ	પાપાણ-ધાતુ — ૨
૧૪૫૦	કોઠ	"	"	કોઠ	શિખરબંધ	કલ્યાણ પાર્શ્વનાથ	૪— ૪
૧૪૫૧	સરા	"	ચાનરોડ ૯ ગા. દૂર	સરા	"	અણતનાથ	૩— ૩
૧૪૫૨	હળવદ	"	હળવદ	હળવદ	"	વામુપૂજ્ય	૩— ૩
૧૪૫૩	ટીકર (રણની)	"	" ૭ ગા. દૂર	ટીકર	"	સુમતિનાથ	૭— ૨
૧૪૫૪	વાંટાવદર	"	" ૪ ગા. દૂર	વાંટાવદર	ધાખાબંધ	ચંદ્રપ્રભુ	૩— ૩
૧૪૫૫	બલદાણા	"	બલદાણા રોડ ૨૧ ગા. દૂર	બલદાણા	શિખરબંધ	આદિનાથ	૧— ૨
૧૪૫૬	રાજપર	"	વઢવાણ બં. ૨ ગા. દૂર	રાજપર	ધર	"	— ૧
૧૪૫૭	લખતર	"	લખતર ૧ ગા. દૂર	લખતર	શિખરબંધ	"	૧— ૩
૧૪૫૮	વણા	"	" ૩ ગા. દૂર	વણા	"	પાર્શ્વનાથ	૪— ૧
૧૪૫૯	ખેરવા	"	લીલાપુર રોડ ૫ ગા. દૂર	ખેરવા	ધર	મુનિમુવત સ્વામી	— ૬
૧૪૬૦	વિકલગઢ (વાંટુ)	"	સામલી રોડ ૩ ગા. દૂર	વિકલગઢ	શિખરબંધ	શાંતિનાથ	૧— ૫
૧૪૬૧	રામપુરા	"	રામપુરા	રામપુરા	ધર	પાર્શ્વનાથ	— ૧
૧૪૬૨	સાયલા	"	સાયલા ૦૧ મા. દૂર	સાયલા	શિખરબંધ	અણતનાથ	૬— ૧૬

વડાવતારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દસાસરની સ્થિતિ.	કેનોની વસ્તી.	ઉપ- ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫ લગભગ	શેઠ મોહનલાલ જોશીભાઈ	મ. ના. ૧૩૪૬	સારી	૨૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮	શેઠ મણિલાલ મગનલાલ		"	૧૬૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	ગાંધી મોહનલાલ બેચરદાસ	૧૯૨૧	"	૪૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦ લગભગ	ચૂનીલાલ કમળશી	૧૬૬૦	"	૨૦૦	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ મણિલાલ વખતચંદ		"	૮૦	૧	૧
શ્રીસંઘ ૧૯૨૦ લગભગ	ગાંધી સોમચંદ રામચંદ		સાધારણ	૧૦૦	૧	બીજો માળ છે. એક આરસની શ્રી ગૌતમ-
						સ્વામીની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫ લગભગ	શાહ હવરાજ ગંગાભાઈ	૧૮૯૩	"	૪૫	૨	ઘૂમટમાંથી પાણી પડે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૬	શેઠ અમુલમ કેશવજી		"	૭૦	૨	બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	શેઠ હવણભાઈ નેણશીભાઈ		સારી	૧૨૫	૧	
"	શેઠ મણિલાલ વીરપાળ વઢવાણ કેમ્પ	૧૯૨૧	"	નથી	૧	
"	શેઠ મોહનલાલ કેવળદાસ		સાધારણ	૪૦	૧	બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ આ. ક. ની પેઢી વીરમગામ		"	નથી	૧	
"	શેઠ શિવલાલ વાઘજી		જીર્ણ	૪૨	૧	જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ રાજપાળ લવજી		સારી	૨૦૦	૨	"

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલવે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૪૬૩	સુદામડા	બખરમાં	સાયલા ૮ મા. દૂર	સુદામડા	શિખરબંધ	વાસુપૂજ્યજી	પાપાણુ-ધાતુ ૩—૨
૧૪૬૪	સેન્કપુર	"	"	સેન્કપુર	ધર	આદિનાથજી	— ૧
૧૪૬૫	ચોરવીરા	"	રામપરડા ૪ મા. દૂર	ઉમરડા	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૧
૧૪૬૬	મૂળી	"	મૂળીરાડ ૪ મા. દૂર	મૂળી	શિખરબંધ	"	૧૨—૧૦
૧૪૬૭	"	કાકારી ચંદુલાલ અમુલખ ને ત્યાં	"	"	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૩
૧૪૬૮	ટીકર (પરમારની)	બખરમાં	૨ મા. દૂર	ટીકર	"	સુમતિનાથ	— ૧
૧૪૬૯	થાન	"	થાન	થાન	શિખરબંધ	અણતનાથજી	૬—૫
૧૪૭૦	ચોડીલા	"	ચોડીલા	ચોડીલા	ધાખાબંધ	પદ્મપ્રભુજી	૭—૮
૧૪૭૧	વાંકાનેર	"	વાંકાનેર ૨ મા. દૂર	વાંકાનેર	શિખરબંધ	અણતનાથજી	૮—૭
૧૪૭૨	"	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૭—૩૩
૧૪૭૩	મોરખી	દેરાસરવાળી ગલી દરબાર ગઢ પાસે	મોરખી ૧ મા. દૂર	મોરખી	"	ધર્મનાથજી	૩—૩
૧૪૭૪	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી (ધાતુના)	૪૦—૫૪
૧૪૭૫	ટંકારા	બખરમાં	ટંકારા	ટંકારા	"	પાર્શ્વનાથજી (આરસના)	૧—૩

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	હેલ્થ સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૪૭૬	ખેલા	બખરમાં	ખેલા	ખેલા	ધાબાબંધ	પદ્મપ્રભુજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧—૮
૧૪૭૭	વવાણિયા	શ્રીમદ રાજચંદ્ર જન-મલવન	દહીસરા ૪ મા. દુર	વવાણિયા	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	— ૩
૧૪૭૮	માળિયા	બખરમાં	૧૪ મા. દુર	માળિયા	શિખરબંધ	ત્રિયાંસનાથજી	૪—૩
૧૪૭૯	ગાળા	"	જેતપુર ૪ મા. દુર	જેતપુર	ધાબાબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૧—૧
૧૪૮૦	ખાખરેચી	"	ખાખરેચી	ખાખરેચી	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૧—૭
૧૪૮૧	રાજકોટ	દેરાશેરી-સીટીમાં	રાજકોટ સીટી ૧ મા. દુર	રાજકોટ	શિખરબંધ	"	૯—૯
૧૪૮૨	"	શેઠ છોટાલાલ હેમચંદ પટણી ના બંગલામાં-સદરમાં	"	"	ધૂમટબંધ	મુનિસુવત સ્વામી	— ૮
૧૪૮૩	"	શેઠ ચીમનલાલ અબેચંદના બંગલામાં-સદરમાં	"	"	સામરણુવાળું	પાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૧૪૮૪	"	પોસ્ટઓફીસની બાજુ સદરમાં	"	"	ધર	આદિનાથજી	— ૧
૧૪૮૫	"	શેઠ દેવકરણ મૂળજી જૈન બોર્ડિંગ હાઉસ	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૧
૧૪૮૬	ગોંડલ	દેરાશેરી	ગોંડલ ૧૧ મા. દુર	ગોંડલ	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૭—૧૦
૧૪૮૭	સરધાર	બખરમાં	રાજકોટ ૧૭ મા. દુર	સરધાર	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૫—૫
૧૪૮૮	વેળાવદર	"	દીગસર ૪ મા. દુર	કોંઠ	ધાબાબંધ	સંભવનાથજી	— ૨

બંધાવનારનું નામ તથા સ્વતંત્ર.	બંધાવનારનું નામ.	લેખનો તિથિ.	દેશસરની સ્થિતિ.	જેતોની વસ્તી.	ઉપા- સય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮	પારેખ દુર્લભજી ડોસાભાઈ		સારી	૫૦	૧		એક પુસ્તક ભંડાર છે. બીજો માળ છે.
શેઠ ભગવાનદાસ રણછોડ- દાસ કરાચીવાળા સં. ૨૦૦૦	પ્રાણજીવનદાસ જસરાજ		"	૧૫	૧	૧	એક પુસ્તકભંડાર છે. આ સ્થાન રમણીય છે.
ફાગણ સુદ ૧૫							
શ્રીસંઘ ૧૯૫૪ વે. સુ. ૬	શેઠ જાદવજી ધનજી		"	૧૫૦	૧		એક નાનો ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૮ લગભગ	શેઠ સોમચંદ ગુલામચંદ		"	૨૦	૧		બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	મગનલાલ પાનાચંદ	૧૯૦૩	"	૧૧૦	૧		એક પુસ્તક ભંડાર છે. બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	પ્ર. ચક્રભાઈ વખતચંદ પરમાર		"	૩૭૪૯	૨	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શેઠ છોટાલાલ હેમચંદ પટણી ૨૦૦૦ ફા. સુ. ૪	શેઠ છોટાલાલ હેમચંદ પટણી	૨૦૦૦	"				શેઠના બંગલામાં અલગ સુરખ દેરાસર છે.
શેઠ ચીમનલાલ અમેચંદ મણીઆર ૨૦૦૧	શેઠ ચીમનલાલ અમેચંદ મણીઆર		"				
વકીલ ઉજ્જમશી શિવલાલ ૧૯૬૭	વકીલ ઉજ્જમશી શિવલાલ	૧૫૩૫	"				બીજો માળ છે.
દેવકરણ મુળજી જૈન મોડિંગ ૨૦૦૧	શેઠ ચીમનલાલ અમેચંદ મણીઆર	૧૩૪૬	"				
શ્રીસંઘ ૧૮૪૦	શેઠ ભાઈચંદભાઈ પરમાણુદાસ		"	૨૫૦		૨	એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શા. લીલાધર કલ્યાણજી તથા વીરા અજરામર	શામળજી ગોરધનદાસ દોશી		"	૧૦૦	૧	૧	
હરજી ૧૯૩૭ ફા. સુ. ૧							
શ્રીસંઘ ૧૯૯૧ ફા. સુ. ૨	જેઠાલાલ હરચંદ શાહ	મુ. ના. ૧૬૮૧	"	૫૦	૧		બીજો માળ છે.

નંબર	ગામનું નામ	હેઠાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિબાહની સંખ્યા
૧૪૮૯	જામનગર	લોડ હાઉસ સરકસમાં	જામનગર	જામનગર	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૨૪૭-૫૭
૧૪૯૦	"	"	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૯-૧૪.
૧૪૯૧	"	પોસ્ટ ઓફિસની સામે	"	"	"	શાંતિનાથજી	૨૪૧-૨૬
૧૪૯૨	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૬૩-૧૭૩
૧૪૯૩	"	શાક મારકીટ પાસે મોન્ડીસારમાં	૧ મા. દૂર	"	ધર	શાંતિનાથજી	૧-૩
૧૪૯૪	"	શેઠ કુલચંદ પરસોતમદાસ નો બંગલો	"	"	"	શીતળનાથજી	- ૩
૧૪૯૫	"	શેઠ પોપટલાલ ધારશીની બોર્ડિંગમાં	"	"	"	"	૨-૬
૧૪૯૬	"	પંચાસરનો ચોક વડામાં	"	"	શિખરબંધ	મુનિસુવત સ્વામી	૫-૧૧
૧૪૯૭	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૯-૧૦
૧૪૯૮	"	શેઠ હવરાજ રતનશીની ધર્મશાળામાં	"	"	ધાખાબંધ	અણતનાથજી	૧૬-૭
૧૪૯૯	"	દાલારી વીસાઓસવાલ નેન બોર્ડિંગ સામે	"	"	ધર	આદિનાથજી	- ૧
૧૫૦૦	"	કાળના ચક્રામાં	"	"	સામરણવાળું	ધર્મનાથજી	૪૯-૧૪

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ચલ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ.
શાહ રાયશી તેજશી ૧૬૯૦	રાયશી શાહ અને વર્ધમાન શાહની પેઢી		સારી	૩૫૦૦	૧૨	૪	એક સ્ફટિકના પ્રતિમાછ છે. ૩ પુસ્તક ભંડાર છે.
							૨ લાયબ્રેરી છે. ચોરીવાળા દેરાસરના નામથી આ
							દેરાસર પ્રસિદ્ધ છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૯૦	"		"				
શેઠ વર્ધમાન શાહ ૧૬૭૫	"	શ્રુ. ના. ૧૬૭૫	"				બાવન જિનાલયનું દેરાસર છે.
શ્રીમંઘ ૧૬૩૩	તપગચ્છ શ્રીસંઘ વસનજી નાનચંદ	૧૬૭૭	"				એક સોનાની મૂર્તિ છે.
કોઠારી રતનશી રામજી ૧૯૫૯	પ્રાણજીવન પોપટલાલ કોઠારી	૧૯૪૯	"				
શેઠ કૃષ્ણચંદ પરસોતમદાસ તંબોળી ૨૦૦૦	કૃષ્ણચંદ પરસોતમદાસ તંબોળી		"				
શેઠ પોપટલાલ ધારશી ૧૯૭૮	શેઠ પોપટલાલ ધારશીભાઈ	૧૭૦૬	"				એક જૈન મોર્ચિંગ છે. લાલ ૧૫ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે.
શેઠ રવજી વીરચંદની દીકરી નાથીભાઈ ૧૯૫૬	ઝવેરી ગિરધરભાઈ વીરજી		"				ખાલુમાં એક શુભમંદિર છે.
શેઠ અગરામર હરજી ૧૯૫૨	બાંધી રાયચંદ ધારશીભાઈ	૧૯૫૨	"				શેઠ-શેઠાણીની આરસની મૂર્તિ છે. કસ્તુરભાઈની ઊભી
							આરસની મૂર્તિ છે.
શેઠ જીવરાજ રતનશી ૧૯૬૩	શેઠ ચાંપશી કુંવરજી	૧૯૨૧	"				
છગનલાલ પરસોતમદાસ પોરવાડ	છગનલાલ પરસોતમદાસ પોરવાડ	૧૯૮૯	"				
ખરતરગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૭૦૦ લગભગ	પારેખ નરભેરામ હંસરાજ	૧૬૭૬	"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	ફેલ્ડે ફેરેશન	પાલ્ટ મેપિંગ	ખાંદણી	સૂળનામક	પ્રતિભાવની ક્રમિકા
૧૫૦૧	જમનગર	કાજના ચકલામાં	જમનગર	જમનગર	ધાખાખંધ	નેમિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૨૭-૧૪
૧૫૦૨	"	લાલબાગ પાસે હેલીફળીઆમાં	"	"	ધર	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૩-૫
૧૫૦૩	આરમડા	બજારમાં	આરમડા ૦૧ મા. ફર	આરમડા	ધાખાખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૧-૨
૧૫૦૪	જમખંભાલીઆ	દેરાફળીયું	ખંભાલીઆ ૧ મા. ફર	ખંભાલીઆ	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧૦-૩
૧૫૦૫	દાંતા	બજારમાં	૫ મા. ફર	"	ધર	મહાવીરસ્વામી	-૨
૧૫૦૬	મોડપર	"	મોડપર ૦૧ મા. ફર	મોડપર	શિખરખંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	૬-૧
૧૫૦૭	તુંગી (દલ)	"	૧ ગા. ફર	પડાણા	"	અજીતનાથજી	૩-૧
૧૫૦૮	પડાણા	"	૨ ગા. ફર	"	ધાખાખંધ	સંભવનાથજી	-૩
૧૫૦૯	મોટીખાવડી	દરબારીવાસમાં	પીપલી ૩ ગા. ફર	મોટી ખાવડી	શિખરખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩-૫
૧૫૧૦	નાની ખાવડી	"	૬ ગા. ફર	"	ધર	મહાવીરસ્વામી	-૩
૧૫૧૧	નવાગામ	"	૧ ગા. ફર	નવાગામ	શિખરખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩-૫
૧૫૧૨	ડબાસંગ	"	૭ મા. ફર	ડબાસંગ	"	પાર્શ્વનાથજી	૩-૭
૧૫૧૩	નાની રાપુદડ	"	મોડપર ૩ ગા. ફર	લાલપુર	ધર	વાસુપૂજ્યજી	-૧
૧૫૧૪	ચુંદા	"	ખંભાલીઆ ૧૪ મા. ફર	ચુંદા	ખાખંધ	આદિનાથજી	-૧

બનાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	દેખાતો સંવત.	દેખાતરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	હિપા- શુભ	કર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ જુશી વોરા ૧૬૪૮ મહા સુ. ૫	શેઠ ચૂનીલાલ માણેકચંદ		સારી				એક આરસની ગૌતમ- સ્વામીની મૂર્તિ છે.
શેઠ લીલાધર કૃષ્ણાણી ૧૮૫૦ લગભગ	શેઠ બાબુલાલ સુંદરલાલ		"				અંખિકાદેવીની મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૭ મહા વદ ૬	બદવણ સુગળ	૧૯૮૯	"	૧૩	૧		બીજો માળ છે. એક નાનો ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૬૦૦ લગભગ	દેવકરણ ભવાન		"	૩૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	લાલજી પેયરાજ	૧૩૮૫	"	૧૫૦	૧		
શેઠ રાયશી વર્ધમાન અમરશી-૧૭૦૦ લગભગ	હંસરાજ દેવજી મોટી ખાવડીવાળા		"	૪	૧		કૃષ્ણાણસાગરચરિત્રની આરસ- ની ૧ મૂર્તિ છે. એક
							ધાતુની સાધુમૂર્તિ છે.
શેઠ પૂંજભાઈ ડાહ્યાભાઈ ૧૯૫૬	ખીયસી મેઘજી		"	૨૫૦	૧		એક આરસની ગુરુમૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૬ લગભગ	વેલશી ખીમજી	૧૫૧૮	"	૬૦૦	૧		
શેઠ વીરપાળ પાસુની દીકરી દેવલીઆઈ ૧૯૬૩	રૂપસી માણેક લોડાયા	૧૯૨૧	"	૨૦૦	૧		
પુનશી દાનજી ૧૯૬૫	પોપટલાલ ધરમશી		"	૧૦૦	૧		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૯	રૂપસી વીરપાળ	૧૯૨૧	"	૭૦૦	૧		
હીરા રાજપાળ તથા લાખા રાજપાળ ૧૯૫૭	રાયચંદ રણુમલભાઈ	૧૯૦૩	"	૬૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦	પ્રાગજી અંદરજી ભગત		"	૨૨૫	૧		
વસનજી હીરજીની વિધવા પુરીઆઈ ૧૯૮૧	મેતા સુંદરજી પ્રેમજી	૧૫૬૮	"	૧૨૫	૧		

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંદણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૫૨૫	લાલપુર	બનરમાં	બનરનગર ૨૪ મા. દૂર	લાલપુર	શિખરબંધ	ધર્મનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૩—૨
૧૫૧૬	ચેલા	"	બનરનગર ૭ મા. દૂર	ચેલા	ધાયાબંધ	અજીતનાથજી	૨—૨
૧૫૧૭	લાખાખાવળ	"	લાખાખાવળ	લાખાખાવળ	ધર	સુમતિનાથજી	—૩
૧૫૧૮	વસઈ	"	૫ મા. દૂર	ખેડ	"	નેમિનાથજી	—૧
૧૫૧૯	ધુવાવ	"	બનરનગર ૫ મા. દૂર	ધુવાવ	શિખરબંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૧૫૨૦	અલીઆખાડા	"	અલીઆખાડા	અલીઆખાડા	"	આદિનાથજી	૭—૧
૧૫૨૧	બમવણુથલી	"	બમવણુથલી ૧૧ મા. દૂર	બમવણુથલી	ધાયાબંધ	અનંતનાથજી	૩—૧
૧૫૨૨	હડમતીઆ	"	હડમતીઆ ૦૧ મા. દૂર	હડમતીઆ	ધૂમટબંધ	મહાવીરસ્વામી	૩—૧
૧૫૨૩	ધ્રોળ	દેરાશેરી	ધ્રોળ ૧૧ મા. દૂર	ધ્રોળ	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૭—૨૫
૧૫૨૪	નેડીઆ	"	નેડીઆ ૦૧ મા. દૂર	નેડીઆ	"	મુનિસુવત સ્વામી	૯—૧
૧૫૨૫	આમરણુ	દાવલસાના વાસમાં	આમરણુરોડ ૫ મા. દૂર	આમરણુ	"	શાંતિનાથજી	૩—૪
૧૫૨૬	ખાલંભા	સોનીવાડમાં	નેડીઆ ૮ મા. દૂર	ખાલંભા	ધૂમટબંધ	મુનિસુવત સ્વામી	૩—૪
૧૫૨૭	લતીપુર	બનરમાં	ધ્રોળ ૮ મા. દૂર	લતીપુર	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—૩

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	ગ્રહીવરદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
મળચંદ હેમરાજની વિધવા તથા શા. કચરા હેમશીની	રાધવજી હેમરાજ	૧૬૬૬	સારી	૪૫	૧		
દીકરી મોઢી ૧૯૫૮							
શેઠ નથુ ચાંપશીની વિધવા પાવતીબાઈ ૧૯૫૨	જેસંઘ ભીમાણી		"	૪૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૮	કચરા જીવરાજ		"	૫૪૦	૧		
" ૧૯૯૫ લગભગ	વેરશી તેજપાળ	૧૫૫૩	સાધારણ	૪૫૦	૧		
" ૧૬૦૦ "	હરખલાલ નારણજી		સારી	નથી	૧	૧	
વોરા ઉમેદચંદ કાળિ- દાસની વિધવા બાઈ	શ્રીસંઘની કમીટી		"	૧૨૫	૧		એક દેરીમાં દાનસૂરિની આરસના મૂર્તિ છે.
હેમકાર ૨૦૦૦ વે. સુદ ૬							
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	શેઠ સાકળચંદ પાનાચંદ		"	૨૦૦	૧		
" ૧૯૩૨	મોતીચંદ ધરમશી	૧૯૨૧	"	૧૦	૧		
" ૧૫૫૦ લગભગ	શેઠ કૃષ્ણચંદ વીક્રમસી		"	૩૫૦	૨		
" ૧૯૨૦	જીવરાજ રાધવજી		"	૧૨૫	૧		
અવેરચંદ ભગવાનજીની પત્ની લાડકારબાઈ ૧૯૩૮	કેશવજી જગનલાલ	૧૬૭૫	"	૫૦	૧		
લધા ભાણજીની માતા બાઈ ચઢી ૧૮૯૫	ન્યાસચંદ અવેરચંદ માટલીઆ	૧૮૯૩	"	૨૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૩૧	વોરા લાલજી કન્યાણજી		"	૧૪૦	૨	૧	એક લાયબ્રેરી છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલવે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૫૨૮	પડધરી	હતુમાનની દેરી પાસે	પડધરી ૦૧ મા. દૂર	પડધરી	ધર	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ — ૨
૧૫૨૯	મોટીભલસાણુ	બભરમા	બભરનગર ૭ ગા. દૂર	ચેલા	શિખરબંધ	"	૨— ૩
૧૫૩૦	મોતીમહેતાના વડાલા	"	હડમતીઆ ૭ ગા. દૂર	મોતીમહેતાના વડાલા	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩— ૩
૧૫૩૧	બમકેડોરણા	"	ધોરાજી ૧૦ ગા. દૂર	બમકેડોરણા	"	આદિનાથજી	૬— ૯
૧૫૩૨	પાલીતાણા	શેઠ આ. ક.ની પાસે મોટું દેરાસર	પાલીતાણા ૧ મા. દૂર	પાલીતાણા	"	"	૯૩—૩૮
૧૫૩૩	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર	"	"	સામરણવાળું	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૩૫—૩૫
૧૫૩૪	"	ગોરજીના ડેલામાં	"	"	ધાખાબંધ	શાંતિનાથજી	૭— ૨
૧૫૩૫	"	શેઠ નરશીનાથાની ધર્મશાળામાં	"	"	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	૩૨—૧૮
૧૫૩૬	"	શેઠ નરશી કેશવજીની ધર્મશાળા	"	"	સામરણવાળું	ઋષભાનંદજી	૧૨—૧૧
૧૫૩૭	"	વીરબાઈ પાઠશાળા	"	"	ધાખાબંધ	મહાવીરરામી	૩— ૨
૧૫૩૮	"	શેઠ મોતી સુખિયાની ધર્મશાળા	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૧૮—૧૦
૧૫૩૯	"	દાદાવાડી-ચાંદલુવન ધર્મશાળાની પાછળ	"	"	ધર	"	૩— ૩
૧૫૪૦	"	કંકુઆઈની ધર્મશાળા	"	"	"	"	૧૪— ૪

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વાહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દયાસરની સ્થિતિ.	જોવાની વસ્તી.	રૂપા- મત.	પરમી- શાખા.	વિશેષ નોંધ
શા. દેવકરણ અમૃતલાલ ૧૯૮૬ લગભગ	શા. દેવકરણ અમૃતલાલ		સારી	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	પદમશો ઓધવજી		"	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૮	રાયચંદ હીરાચંદ	૧૯૨૧	સાધારણ	૨૨	૧	૧	સં. ૧૨૨૮ની સાલની શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની ધાતુ
							મૂર્તિ પ્રાચીન છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૯	દલીચંદ મોતીચંદ		સારી	૩૦૦	૨		
રૂપચંદ ભીમજી દીવવાળા ૧૮૧૭	શેઠ આ. ક. ની પેટી		"				
શ્રીસંઘ	"		"				
યતિશ્રી દેવાજી ૧૯૫૦	યતિલક્ષ્મીચંદજી કરમચંદજી		"		૧		
શેઠ નરશી નાથા ૧૯૫૦	શેઠ નરશી નાથા ચેરીટી ટ્રસ્ટ	૧૯૨૧	"				મેડા ૫૨ છે.
શેઠ નરશી કેશવજી નાયક ૧૯૨૧	શેઠ નરશી કેશવજી ચેરીટી ટ્રસ્ટ	૧૯૨૧					એક સુખડની ગુરુમૂર્તિ છે. એક ગુરુચંદની ધાતુમૂર્તિ છે.
વીરબાઈ પાઠશાળાના ટ્રસ્ટીઓ ૧૯૫૬	વીરબાઈ પાઠશાળાના ટ્રસ્ટી હીરજી ધૈરાભાઈ		"				એક ભંડાર તથા લાયબ્રેરી છે.
મોતીચંદ ઝવેરચંદ સુરત- વાળા ૧૯૫૦ લગભગ	પ્રવિણચંદ અમરચંદ ઝવેરી		"				
કીસનલાલજી હુણુવત ૧૯૯૦	મુનિમ ચિંતામજીજી		"				એક દાદાવાડી છે જેની અંદર ગિનદત્તમુરિ તથા
							ગિનકુશલસરિની ચારસ- ની મૂર્તિ છે.
શેઠ ભગવાનજી તિલોક- ચંદજી-૧૯૯૨	ભગવાનજી તિલોકચંદજી	૧૯૯૯	"				મેડા ૫૨ છે.

નંબર	ગામનું નામ	કોણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૫૪૧	પાલીતાણા	જશકુંવરની ધર્મશાળા	પાલીતાણા ૧ મા. દૂર	પાલીતાણા	શિખરબંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૫-૧૯
૧૫૪૨	"	બાણુ માધવવાલની ધર્મશાળા	"	"	"	સુમતિનાથજી	૮-૩૦
૧૫૪૩	"	શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર શ્રાવિકાશ્રમ	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	૧-૩
૧૫૪૪	"	શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર બાલાશ્રમ	"	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૪-૧
૧૫૪૫	"	શ્રી યશોવિજયજી જ્યેન ગુરુકુલ	"	"		સુમતિનાથજી	
૧૫૪૬	"	આગમમંદિર શ્રીશત્રુંજયની તળેટીમાં	"	"	શિખરબંધ	ઋષભનંદજી	૧૮૦-૨૭
૧૫૪૭	"	ગણુધર મંદિર	"	"	સામરણુવાળું	અરિહંત	૧૪૯૨-
૧૫૪૮	"	બાણુનું દેરાસર શ્રીશત્રુંજયની તળેટીમાં	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	
૧૫૪૯	શ્રી શત્રુંજય	મૂળનાયકજીના ગજારામાં	"	"	"	"	૧૫૦-૧
૧૫૫૦	"	મૂળનાયકજીના દેરાસર ઉપર	"	"	"	"	૭૫-
૧૫૫૧	"	પહેલી ભમતી	"	"			૧૬૫-૯
૧૫૫૨	"	નવા આદીશ્વરનું દેરાસર	"	"	શિખરબંધ	"	૫૪-૨

ખંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	લેખની વસ્તી.	ઉપા- ધ્ય- શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ કરજીવંદ પ્રતાપચંદ સુરતવાળા-૧૯૪૭	શેઠ આ. કની પેઢી		સારી			
બાબુ માધવલાલ દુગડ ૧૯૫૮	શેઠ રોખવચંદ્ર માધવલાલ દુગડ		"			એક આરસની ગુરુમૂર્તિ છે.
હરકોરખેન ૧૯૬૭ વૈ. સુ. ૩	શ્રીસિદ્ધલેખ આવિકાશ્રમના ટ્રસ્ટીઓ		"			
દલપતરામ પ્રેમચંદ ૧૯૬૨	લેન બાળાશ્રમની કમીટી	૧૯૬૨	"			
	શ્રી લેનગુરુકુલની કમીટી		"			
શ્રીસંઘ ૧૯૬૯	શ્રી વર્ધમાન લેન આશ્રમ મંદિરના ટ્રસ્ટીઓ	૧૯૬૯	"		૧	
"	"	૧૯૬૯	"			
			"			
મંત્રી કર્મશાહ જી. ૧૫૮૭	શેઠ આ. કની પેઢી	૧૫૮૭	"			પેસર્તા બંને બીંત પર પ્રચરિત લેખો છે. હસ્તિ
						હિપર માટેવા સાતાની મૂર્તિ છે.
	"		"			એક આવક-આવિકા યુગલ છે. એક ગુરુમૂર્તિ છે.
	"		"			
						બે આવક-આવિકાના યુગલો છે તેમાં એકમાં સમરાશા
						અને તેમનાં પત્ની છે. બે નાના તથા બે મોટા
						ગોખલા ખાલી છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેસનું.	દેવે દેરાસર	પાલક ગામડિયા.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિષ્ઠાની મુદત
૧૫૫૩	શ્રીશત્રુઙ્ગ	નવા આદીશ્વરને ફરતી દેરીઓ	પાલીતાણા	પાલીતાણા			પાવાણ-ધાતુ ૫૦—૨
૧૫૫૪	"	મેરુ પર્વતની રચના તથા બાલુની દેરી	"	"			૨૦—
૧૫૫૫	"	પાંચ ભાઈઓના દેરાસરની બાલુની દેરી	"	"			૪—
૧૫૫૬	"	બાજરિયાનું દેરાસર તથા આગળપાછળની દેરીઓ	"	"			૪૬—૧૪
૧૫૫૭	"	સહસ્તકુટ તથા તેની આલુ-બાલુની દેરીઓ	"	"			૧૦૪૫—૫
૧૫૫૮	"	ચૌમુખજના દેરાસરને ફરતી દેરીઓ તથા ચૌમુખજનું દેરાસર	"	"			૨૬—
૧૫૫૯	"	સમેતશિખરનું દેરાસર તથા ફરતી દેરીઓ	"	"			૬૯—૩
૧૫૬૦	"	ત્રીસવિહરમાનનું દેરાસર	"	"			૬૭—૧
૧૫૬૧	"	ભમતી બીજી	"	"			૧૯૭—૨૨
૧૫૬૨	"	ગણધર પગલાની દેરી	"	"			૬—૧

જાહેરનારું નામ તથા સંવત.	બહીષ્કારક નામ	લેખના સંવત.	દસાવરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	ઉપા- શય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
	શેઠ આ. ક. ની પેદી		સારી				
	"		"				
	"		"				જમણી બાબુની લીંતપર સં. ૧૮૬૮ની સાલનો પંદર
							લીટીનો શિલાલેખ છે.
	"		"				પ્રવેશદ્વાર આગળ સંવત ૧૬૫૧ નો નવ લીટીનો
							શિલાલેખ છે.
	"		"				સહસ્રકુટની જમણી અને ડાબી બાબુની થાંભલીઓ
							પર ૪૨ અને ૩૪ લીટીના બે લેખો છે.
	"		"				
	"		"				
	"		"				
	"		"				આદિનાથ (સીમંધરસ્વામી) ના પાછળના ભાગના મેડા
							પર ૧૦ માં સેકાના સુંદર પરિકરવાળા ઔમુખ છે.
	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	ફેલ્ડે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૫૬૩	શ્રીશંકુજય	ગંધારિયાનું દેરાસર તથા ફરતી દેરીઓ	પાલીતાણા	પાલીતાણા		શાંતિનાથજી	પાપાણુ-પાણુ ૩૨-૧૫ ૧૫
૧૫૬૪	"	આદિનાથજીનું દેરાસર	"	"	સિખરબંધ	આદિનાથજી	૪૮-
૧૫૬૫	"	પાંચ બાઈઓનું દેરાસર તથા બહારની દેરી અને	"	"		"	૧૪-૩
		રંગમંડપની દેરી					
૧૫૬૬	"	પુંડરિકસ્વામીનું દેરાસર તથા રંગમંડપની દેરી	"	"		પુંડરિકસ્વામી	૨૦૦-૭
૧૫૬૭	"	ભમતી ત્રીજી	"	"			૬૪૪-૪૬
૧૫૬૮	"	રાયણના ઝાડ નીચે	"	"		મયલદેવજીની પાકુડા છે.	

[illegible]

નંબર	ગામનું નામ	ઢેરાણું.	દેલ્લે રેટેશન.	ગેસ્ટ રેકોર્ડિંગ.	ખાંધણી.	મૂળનાયક	મિતિમાણની સંખ્યા
૧૫૬૯	રાતુન્ય	અજાપદણનું ઢેરાસર	પાલીતાણા	પાલીતાણા	શિખરખંધ	ધર્મનાથજી	પાષાણુ-ધાણુ ૬૫— ૨
૧૫૭૦	"	ચૌદ રતનનું ઢેરાસર	"	"	"		૧૪— ૩
૧૫૭૧	"	શાંતિનાથ ભગવાનનું ઢેરાસર તથા બાણુની ઢેરી	"	"	"	શાંતિનાથજી	૭૯— ૭
		વાધણુપોળના નાકે					
૧૫૭૨	"	" ની પાસે ચક્રેશ્વરી માતાની ઢેરી	"	"		ચક્રેશ્વરી માતાજી	
૧૫૭૩	"	"	"	"		નવા ચક્રેશ્વરી માતાજી	
૧૫૭૪	"	નેમનાથજીની ચોરીવાળું ઢેરાસર તથા ફરતી ભમતી-	"	"	શિખરખંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	૧૬૯— ૯
		ની ઢેરીઓ					
૧૫૭૫	"	પુન્યપાપની બારી	"	"			
૧૫૭૬	"	વાધણુપોળથી હાથીપોળ જતાં કાળી તરફની લાઈન-	"	"			૨૦૮—૧૭
		ના ઢેરાસરો તથા ઢેરીઓ					
૧૫૭૭	"	પનાલાલ બાણુનું ઢેરાસર	"	"	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	૩—

બંધાવનારનું નામ તથા સ્થાન.	વહીવટદારનું નામ.	દોષનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જોનાની વસ્તી.	દિવા- નંબર.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
	શ્રેક આ. ક. ની પેઢી		સારી				૧ ગુરુમૂર્તિ છે. એક રાવણ તથા એક મદોદરીની મૂર્તિ
							છે. મૂળનાયક તરીકે આદિ- નાથ તથા અજીતનાથ જોઈએ
	"		"				
હીરાચંદ રાયકરણ દમણવાળા-૧૮૬૦	"	મૂ. ના. ૧૮૬૦	"				
મંત્રી કર્મશાહ	"	દેવી ૧૮૫૭	"				
સંઘવી તારાચંદ સુરતવાળા	"	દેવી ૧૮૨૧	"				૨ ચક્રેશ્વરી તથા ૨ પદ્માવતી દેવીઓ આરસની છે. આ
							દેવી વાઘેશ્વરીના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
મંત્રી વસ્તુપાળ તેજપાળ વિક્રમનો તેરમો સંકેત	"	૧૬૭૫	"				આખા શત્રુંજય પર્વત પર આ દેરાસરોની જોતો
							શિલ્પ અને સ્થાપત્યકામ ધણું જ ઊંચા પ્રકારનું છે,
							અને આ દેરાસર વિમલવસ- હીના નામથી ઓળખાય છે.
							એક સાંઠની ઊભી આરસ- ની મૂર્તિ છે.
બાણુ પનાલાલજી ૧૯૯૫	"						આરસનું દેરાસર છે.

નંબર	ગામનું નામ.	હેડાઈ.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	જાંવણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાઈની સંખ્યા
૧૫૭૮	શ્રીશત્રુંગપ	ભંડારીનું દેરાસર	ખાલીતાણા	ખાલીતાણા		ચંદ્રપ્રભુજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૫—
૧૫૭૯	"	કોટાવાલાનું દેરાસર	"	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૬—
૧૫૮૦	"	જગતશેઠનું દેરાસર	"	"	"	સુમતિનાથજી	૧૪—૧૧
૧૫૮૧	"	કુમારપાળનું દેરાસર તથા રંગમંડપ તથા ફરતી દેરીઓ	"	"	"	આદિનાથજી	૧૦૮—૨૫
૧૫૮૨	"	હાથીપોળ દરવાજાથી વાઘણ પોળ સુધીના દેરાસરો	"	"			૨૩૩—૨૮
૧૫૮૩	"	હાથીપોળના દરવાજા પાસે જામનગરવાળાનું દેરાસર	"	"	શિખરબંધ	ઐયાસનાથજી	૧૭— ૧
૧૫૮૪	"	ઈંદ્રબાઈનું દેરાસર	"	"	"	આદિનાથજી	૧૪—
૧૫૮૫	"	કપડવંજવાળાનું દેરાસર તથા બહારની દેરી	"	"	"	"	૧૧૪—૧૧
૧૫૮૬	"	સોયંભાવાળું દેરાસર	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૪—
૧૫૮૭	"	નાનામાણેકનું દેરાસર	"	"	શિખરબંધ	ધર્મનાથજી	૧૫—
૧૫૮૮	"	દીપચંદ સાંકળચંદનું દેરાસર	"	"	"	સંભવનાથજી	૧૭—
૧૫૮૯	"	સુરતવાળાનું દેરાસર	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૫—

[illegible]

નંબર	ગાયત્રી નામ	તેમણે	રેલ્વે સ્ટેશન	પાસે ક્યાંક	બાંધણી	મૂળનામ	પ્રતિસાદની રકમ
૧૫૯૦	શત્રુઘ્ન	અમીઝરા પાર્શ્વનાથજીનું દેરાસર લંગડરીતું દેરાસર	પાલીતાણા	પાલીતાણા	શિખરબંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	પાવાણુ-ધાતુ ૮—૩
૧૫૯૧	"	ત્રિગડાગદનું દેરાસર	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૪—
૧૫૯૨	"	મસાલયાવાળું દેરાસર	"	"	"	પદ્મપ્રભુજી	૧૨—
૧૫૯૩	"	કવડયક્ષની દેરી	"	"		કવડયક્ષ	
૧૫૯૪	"	શેઠ નરશી કેશવજીની દુકાન સગાળપોળની અંદર	"	"	શિખરબંધ	અનંતનાથજી	૭૩૩—૭૧
૧૫૯૫	"	શેઠ બાલાભાઈની દુકાન મૂળનાથજીનું દેરાસર	"	"	"	આદિનાથજી	૮૫—૨૫
૧૫૯૬	"	ફરતાં ચોકમાં કપડવંજવાળાનું દેરાસર	"	"	"	શીતળનાથજી	૧૬—૨
૧૫૯૭	"	ફરતાં ચોકમાં પુનાવાળાનું દેરાસર	"	"	"	અરુનાથજી	૩—
૧૫૯૮	"	મૂળ નાથજીની પાછળ ચોકમાંનું દેરાસર	"	"	"	અજીતનાથજી	૩—૨
૧૫૯૯	"	કપડવંજવાળાનું દેરાસર	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૧૬—
૧૬૦૦	"	રાધનપુરવાળાનું દેરાસર	"	"	"	સંભવનાથજી	૬—

પ્રધાનનારતું નામ તથા સંવત.	મહીવટદારતું નામ.	હિખતો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેતોની વસ્તી.	કેષા- શબ	પરિ- યાજા	વિશેષ નોંધ
મદામાત્ય બંડારી રતન- સિંદહ ૧૭૯૧	શેઠ આ. ક. ની પેઢી	મૂ. ના. ૧૭૯૧	સારી				મૂળનાયકજીનો પાંચલીટીનો લેખ ગુજરાતના ઇતિહાસ
							માટે ખાસ ઉપયોગી છે. આ દેરાસર અમીઝરા પાર્શ્વ-
							નાયના દેરાસરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
સોમચંદ કલ્યાણચંદ સુરતવાળા ૧૭૮૮	"	૧૭૮૮	"				
રાધનપુરવાળા મસાલિયા કુટુંબ	"	મૂ. ના. ૧૮૫૪	"				
	"						
શેઠ નરશી કેશવજી ૧૯૨૮	શેઠ નરશી કેશવજી દ્રસ્ટ	૧૯૪૦	"				સંવત ૧૯૪૦ ની સાલનો ૨૮ લીટીનો શિલાલેખ
							પુંડરિકસ્વામીની બીંત પર છે.
શેઠ દીપચંદ કલ્યાણજી ૧૮૯૩	શેઠ આ. ક. ની પેઢી	૧૮૯૩	"				
શેઠ કુતેચંદ ખુશાલચંદ કપડવંજવાળા ૧૯૦૮	"	૧૯૦૮	"				શેઠ કુતેચંદ તથા તેમના ધર્મપત્નીની મૂર્તિ એક
							ગોખલામાં છે.
પુનાવાળાનું	"		"				
શાહ માનચંદ વીરજી	"		"				
શેઠ મીનાભાઈ ચુલાખચંદ કપડવંજવાળા ૧૯૧૬	"	૧૯૧૬	"				રંગમંડપમાં ૨૧ લીટીનો શિલાલેખ છે.
જુદરચંદ પોપટલાલ રાધનપુરવાળા	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	ખાંધાણી	મૂળનાયક	પ્રતિભાઈની સંખ્યા
૧૬૦૧	શ્રી શત્રુંઘ	ફરતી ભમતીની દેરીઓ	પાલીતાણા	પાલીતાણા			પાપાણુ-ધાતુ ૧૮૦-૯૨
૧૬૦૨	"	પુંડરિકસ્વામીનું દેરાસર	"	"	શિખરખંધ	પુંડરિકસ્વામી	૨૬-૧
૧૬૦૩	"	બાલાભાઈની ટૂંકના ઉપરના ભાગમાં	"	"	ધૂમટખંધ	આદિનાયક	૧-
૧૬૦૪	"	આંબલી નીચે	"	"	દેરી છે		૨-
૧૬૦૫	"	મોદી પ્રેમચંદ લવણી ટૂંક મૂળનાયકનું દેરાસર	"	"	શિખરખંધ	આદિનાયક	૧૦૬-૨
૧૬૦૬	"	આરસવાલું દેરાસર તથા મેડા ઉપર	"	"	"	સહસ્રકૃણા પાર્શ્વનાયક	૧૯-૨૦
૧૬૦૭	"	ફરતી દેરીઓ	"	"	"		૩૨૦-૪૨
૧૬૦૮	"	આરસવાલા દેરાસરની સામે મેડા સહિત	"	"	"	સહસ્રકૃણા પાર્શ્વનાયક	૧૯-૨
૧૬૦૯	"	શેઠ હેમાભાઈ વખતચંદની ટૂંક મૂળ દેરાસર તથા	"	"	"	અજીતનાયક	૩૧૯-૮
૧૬૧૦	"	ફરતી ભમતીઓ	"	"	"		
૧૬૧૦	"	ઉજમખાઈની ટૂંક ઉર્ફે નંદી-શ્વર દ્વીપ	"	"	"		૨૨૮-૧

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-ધર્મ- શ્રય શાળા	વિશેષ નોંધ
	શેઠ આ. ક. ની પેઢી		સારો			
શેઠ દીપચંદ કલ્યાણી ૧૮૯૩	"		"			
શાહ ધર્મદાસ દેવગિરિ- વાળા ૧૬૮૬	"	૧૬૮૬	"			રંગમંડપમાં નવ લોટીનો સં. ૧૬૮૬ નો લેખ છે.
						અદ્યક્ષના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
	"		"			માલુકખાઈના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
મોદી પ્રેમચંદ લવણ અમદાવાદવાળા-૧૮૪૩	"	મુ. ના. ૧૮૪૩	"			મૂળ નાયકજીની પલાંડી પર સં. ૧૮૪૩ ની સાલનો ચાર
						લોટીનો શિલાલેખ છે.
ઝવેરી રતનચંદ ઝવેરચંદ સુરતવાળા ૧૮૬૦	"	મુ. ના. ૧૮૬૦	"			મૂળ નાયકજીની પલાંડી પર પાંચ લોટીનો સં. ૧૮૬૦
						ની સાલનો લેખ છે રંગ- મંડપના બે ગોખલા બારીક
						કાતરકામવાળા છે.
	"		"			
શેઠ પ્રેમચંદ ઝવેરચંદ ઝવેરી સુરતવાળા ૧૮૬૦	"	૧૮૬૦	"			
શેઠ હેમાભાઈ વખતચંદ ૧૮૬૨	"	૧૮૬૨	"			નગરશેઠ કુટુંબના મુકત્યોના નોંધવાળો મોટો શિલાલેખ
						દેરાસરની બીંત પર બે પત્થરોમાં કાતરેલો છે.
દિનમઆઈ ૧૮૬૩	"	૧૮૬૩	"			

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	દેવે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ગાંધી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાનની સંખ્યા
૧૬૧૧	શ્રીશત્રુંગય	ભમતીની દેરી	પાલીતાણા	પાલીતાણા		કુંથુનાયક	પાપાણુ-ધાતુ ૧૨—
૧૬૧૨	"	ભમતીની દેરીઓ	"	"			૩૨— ૩
૧૬૧૩	"	છીપાવસીની ટૂંક તથા દેરીઓ	"	"	શિખરખંધ	આદિનાયક	૫૨—
૧૬૧૪	"	શેક સાકરચંદ પ્રેમચંદની ટૂંક મુખ્ય દેરાસર તથા	"	"	શિખરખંધ	પાર્શ્વનાયક	૧૬૩— ૪
		ભમતીની દેરીઓ					
૧૬૧૫	"	ભમતીની દેરી	"	"	"	પદ્મપ્રભુ	૯—
૧૬૧૬	"	ચૌમુખજની ટૂંક મૂળ દેરાસર તથા ઉપલી માળ	"	"	"	આદિનાયક	૫૮— ૭
૧૬૧૭	"	પુંડરિકસ્વામીનું દેરાસર	"	"	ધૂમટખંધ	નમિનાયક	૧૩—
૧૬૧૮	"	ચૌમુખજની ટૂંક ફરતી દેરીઓ	"	"			૪૪૦—૪૫
૧૬૧૯	"	ભણસાલીનું દેરાસર	"	"	શિખરખંધ	અજીતનાયક	૩૭—
૧૬૨૦	"	ખરતરવસહી	"	"		સુમતિનાયક	૧૦—
૧૬૨૧	"	"	"	"		મહાવીરસ્વામી	૧—
૧૬૨૨	"	"	"	"		સંભવનાયક	૬— ૨
૧૬૨૩	"	"	"	"		ચંદ્રપ્રભુ	૧—

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દિવાસની સ્થિતિ.	ઠેરાની વસ્તી.	દયા- શય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
ડાહ્યાભાઈ અનોપચંદ ૧૮૪૩	શેઠ આ. ક. ની પેદી	૧૮૪૩	સારી				
	"		"				
	"		"				એક ગોખવામાં શેઠ-શેઠા- ણીની આરસની મૂર્તિઓ છે.
શેઠ સાકરચંદ પ્રેમચંદ અમદાવાદવાળા ૧૮૯૩	શેઠ અંબાલાલ સારાભાઈ	૧૮૯૩	"				મૂળ નાયકજીની પર્વાડી પર સંવત ૧૮૯૩ ની સાથનો છ
							લીટીનો લેખ છે. શેઠ-શેઠા- ણીની મૂર્તિઓ ૨ છે.
શેઠ મગનલાલ કરમચંદ અમદાવાદવાળા ૧૮૯૩	"		"				
	શેઠ આ. ક. ની પેદી		"				એક આરસની શ્રાવક મૂર્તિ છે.
	"		"				શેઠ-શેઠાણીની આરસની મૂર્તિ છે.
	"		"				ચતુર્બય ઉપર ઊંચામાં ઊંચી આ દ્રુક છે તથા મૂળ નાયક-
							જની ચારે પ્રતિમાઓમાં લેખ ક્રાતરેલ છે.
	"		"				૪ આરસની શુરુ મૂર્તિઓ છે.
	"		"				
	"		"				
	"		"				
	"		"				
	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	હેડાફું	ઢેલ્લે દેરાન.	પોરઠ ઝોદિરા.	ખાંધડી.	મૂળનાયક	પ્રતિઆજની રજ્યા
૧૬૨૪	શ્રીશત્રુજય	ખરતરવસહી	પાલીતાણા	પાલીતાણા		આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૬—
૧૬૨૫	"	હાલા કુંડીના નામથી ઝોળ- ખાતું દેરાસર	"	"		"	૧૫—
૧૬૨૬	"	શેઠ નરસી નાથાતું દેરાસર	"	"	શિખરખંધ	ચંદ્રપ્રજી	૩૬— ૬
૧૬૨૭	"	માઝદેવા માતાતું દેરાસર	"	"			૫—
૧૬૨૮	"	શાંતિનાથજીતું દેરાસર	"	"	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૧૬—
૧૬૨૯	"	શેઠ દેવશી પુનશીતું દેરાસર	"	"	"	ધર્મનાથજી	૩૪— ૪
૧૬૩૦	"	વેલખાઈના નામથી ઝોળ- ખાતું દેરાસર	"	"			૨૩—
૧૬૩૧	"	શેઠ નરસી કેશવજીની ટૂંક મૂળનાયકજીતું દેરાસર તથા	"	"	શિખરખંધ	અભિનંદનજી	૬૯— ૨
		બને બાણુની દેરી તથા મેડા પરની દેરી					
૧૬૩૨	"	શેઠ નરસી કેશવજીની ટૂંક તથા ફરતી ભમતીની દેરીઓ	"	"			૫૪— ૭
૧૬૩૩	"	ચૌમુખજીની ટૂંકની પાછળ પાંચ પાંડવની દેરી	"	"			૭—
૧૬૩૪	"	ઉપરની દેરીની પાછળની દેરી સહસ્રકુટ	"	"			૧૧૯૨
૧૬૩૫	"	ત્રણ શિખરવાળું દેરાસર રામપોળની સામે	"	"	શિખરખંધ	અનંતનાથજી	૨૨— ૩
૧૬૩૬	"	પાંચ શિખરવાળું દેરાસર રામપોળની સામે	"	"	"	વિમલનાથજી	૨૧—૨૩

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જેનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રામ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
	શેઠ આ. ક. ની પેઢી		સારી				
	"		"				
	"		"				એક શેઠ-શેઠાણીની આરસ- ની મૂર્તિ છે.
	"		"				હસ્તિ ઉપર માફદેવા માતા છે.
	"		"				આ દેરાસર સંપ્રતિના દેરા- સરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.
	"		"				
	"		"				
	શેઠ નરશી કેશવજી દ્રુટના વહીવટદારો		"				
	શેઠ નરશી કેશવજી દ્રુટના વહીવટદારો		"				એક સુખડના પ્રતિમા છે.
	શેઠ આ. ક. ની પેઢી		"				પાંચ પાંડવ, એક કુંતામાતા અને એક દ્રૌપદી છે.
	"		"				૧૦૨૪ સહસ્ત્રકુટના પ્રતિ- માઓ તથા ૧૬૮ આરસના
							પાટિયામાં પ્રતિમાઓ છે.
દેવચંદ કલ્યાણચંદ મુંબઈવાળા ૧૮૯૩	શેઠ મોતીશા દ્રુટના વહીવટદારો	૧૮૯૩	"				એક ગુરુમૂર્તિ છે.
"	શેઠ આ. ક. ની પેઢી	૧૮૯૩	"				એક દસમા સૈદાની ધાતુ મૂર્તિ પ્રાચીન છે.

નંબર	શાસ્ત્ર નામ	દેખાણું.	રહેલું દેરાન.	પાટ આદિય.	બાંધણી.	મૂળનાયક	મતિમાણની સંખ્યા
૧૬૩૭	શ્રી રાત્રુંબ	શેઠ મોતીશાની ટુંક મૂળ નાયકજીનું દેરાસર તથા	પાલોતાણા	પાલોતાણા	શિખરબંધ	આદિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૭૧-૧૨
		પહેલે માળે					
૧૬૩૮	"	મૂળનાયકજીના દેરાસરને ફરતી દેરીઓ ભમતી પહેલી	"	"			૬-
૧૬૩૯	"	આણુ પ્રતાપલાલજીનું દેરાસર ભમતી બીજી	"	"		પદ્મપ્રભુજી	૪૭- ૧
૧૬૪૦	"	પાછળની દેરીઓ	"	"			૪૬- ૪
૧૬૪૧	"	અમરચંદ ખીમચંદનું દેરાસર	"	"	શિખરબંધ	ધર્મનાથજી	૨૮-૧૨
૧૬૪૨	"	ધોધાવાળાનું દેરાસર તથા ફરતી દેરીઓ	"	"	"	આદિનાથજી	૨૫- ૩
૧૬૪૩	"	દેવચંદ જ્યેષ્ઠનું દેરાસર	"	"	"	મહાવીર સ્વામી	૨૭- ૨
૧૬૪૪	"	પારેખ સરપચંદ હેમચંદનું દેરાસર	"	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૧૩-
૧૬૪૫	"	દમણવાળાનું દેરાસર	"	"	"	સંભવનાથજી	૬-
૧૬૪૬	"	સહસ્રકુટ	"	"			૧૦૪૦-૧
૧૬૪૭	"	ગણુધર પગલાનું દેરાસર	"	"			૧૨- ૭
૧૬૪૮	"	ફરતી દેરીઓ	"	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૨૪- ૨
૧૬૪૯	"	રાયણ પગલાંની ફરતી દેરીઓ તથા અહારની દેરીઓ	"	"			૯૦-

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	હેબનો સંવત.	દસ્તાવેજની સ્થિતિ.	જેતોની વસ્તી.	ઉપ- અથ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ જેમચંદ મોતીશા ૧૮૯૩	શેઠ મોતીશા ટ્રસ્ટના વહીવટદારો	૧૮૯૩	સારી				૧ મોતીશા શેઠ ૨, દીવાઈ- આઈ ૩, રૂપઆઈની મૂર્તિ
							છે. એક માફ્ટેવા માતા હસ્તિ ઉપર છે.
	"		"				
શેઠ હડીભાઈ હેમાભાઈ ૧૮૯૩	"		"				શેઠ શેઠાણીની મૂર્તિ એક
	"		"				"
શેઠ અમરચંદ ખીમચંદ દમણવાળા ૧૮૯૩	"	૧૮૯૩	"				૪ સ્ફટિકની પ્રતિમાઓ છે. આરસની ૨૬ પરાણા દાખલ
							મૂર્તિઓ અને એક ગુરુ મૂર્તિ છે.
શેઠ કીડાભાઈ કૃષ્ણચંદ ઘોઘાવાળા ૧૮૯૩	"	૧૮૯૩	"				ઘૂમટની છતમાં મુંદર લેન તીર્થોનાં ચિત્રો છે.
શેઠ દેવચંદ જ્યેષ્ઠ ૧૮૯૩	"	૧૮૯૩	"				
પારેખ સરૂપચંદ હેમચંદ ૧૮૯૩	"	૧૮૯૩	"				
કરમચંદ પ્રેમચંદ દમણ- વાળા ૧૮૯૩	"	૧૮૯૩	"				
શેઠ બાલાભાઈ	શેઠ આ. ક. ની પેટી		"				શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિ છે.
શેઠ ખુશાલચંદ તારાચંદ સુરતવાળા	શેઠ મોતીશા ટ્રસ્ટના વહીવટદારો		"				૧૪૫૨ ગણુધર પગલાં છે.
શેઠ તારાચંદ નથુભાઈ સુરતવાળા	"		"				
	"		"				

નંબર	ગામનું નામ	હેકારું.	ફેલ્ડે રેકૉર્ડન.	ચીફ સ્ટાફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૧૬૫૦	શ્રી મનુજય	પાટણવાળાનું દેરાસર તથા ડાબીબાલુની દેરી	પાલીતાણા	પાલીતાણા	શિખરબંધ	પદ્મપ્રભુજી	પાપાણ-ધાતુ ૨૨—૮ ૩૬
૧૬૫૧	"	શુલાખખાઈનું દેરાસર	"	"	"	આદિનાથજી	૧૯—૫
૧૬૫૨	"	ચીનાઈવાળાનું દેરાસર તથા બાલુની દેરી	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૨૬—૧
૧૬૫૩	"	રોકે હડીભાઈનું દેરાસર તથા જમણી અને ડાબી તરફની દેરી	"	"	"	ધર્મનાથજી	૨૭—૮ ૬૪ ૬
૧૬૫૪	"	ધોલેરાવાળાનું દેરાસર તથા જમણી અને ડાબી તરફની દેરી	"	"	"	આદિનાથજી	૫૧—૧
૧૬૫૫	"	પુંડરિકસ્વામીનું દેરાસર તથા દેરીઓ	"	"	"	પુંડરિકસ્વામી	૪૧—૧૧
૧૬૫૬	"	ભમતી ત્રીજી ફરતી દેરીઓ	"	"	"	"	૧૦૮૩—૧૫
૧૬૫૭	ધેડી	બજારમાં	પાલીતાણા ૫ મા. દૂર	ધેડી	ધર	શાંતિનાથજી	— ૧
૧૬૫૮	"	"	"	"	"	પદ્મપ્રભુજી	— ૧
૧૬૫૯	આગ્રાલાળી	"	૩ મા. દૂર	નોધણવદર	"	આદિનાથજી	— ૧
૧૬૬૦	મઢડા	"	મઢડા ૧ મા. દૂર	મઢડા	"	પાર્શ્વનાથજી	— ૧
૧૬૬૧	સુડણા	"	૨ મા. દૂર	ટાણા	"	આદિનાથજી	— ૧ સુખડની
૧૬૬૨	વરલ	"	૪ મા. દૂર	વરલ	શિખરબંધ	વિમલનાથજી	૪—૫
૧૬૬૩	ટાણા	"	૨ મા. દૂર	ટાણા	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧૨—૨

જાણનારું નામ તથા સંવત.	બહીષ્કારું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જેતોની વસ્તી.	ઉપા- અથ	ધર્મ- માળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ પ્રેમચંદ રંગજી પાટણવાળા ૧૮૯૩	શેઠ મોતીશા ટ્રસ્ટના વહીવટદારો	૧૮૯૩	સારી				શેઠ-શેઠાણીની આરસની મૂર્તિ છે.
બાઈ ગુલાબબાઈ ૧૮૯૩	"		"				
શેઠ નાનજી જોડરણ મોરોળવાળા ૧૮૯૩	"						
શેઠ હડીભાઈ હેમાભાઈ ૧૮૯૩	"		"				
શેઠ વીરચંદ ભાઈચંદ ધોલેરાવાળા ૧૮૯૩	"		"				
	"		"				૧ નાભિરાજ તથા ૧ માફેવા માતા છે.
	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૮૦	મહેતા હરજીવન વર્ધમાન		"	૧૭૫	૨		મેડા પર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	મહેતા દામજી દેવચંદ		જીર્ણ				જીર્ણ દેરાસર છે.
ગાંધી હીરાલાલ ડાહ્યાભાઈ અમદાવાદવાળા ૧૯૯૯	સંઘવી કાનજી જીવન	૧૫૦૭	સાધારણ	૧૫	૧		
વૈ. સુ. ૬							
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦ લગભગ	શેઠ મગનલાલ જીવણલાલ		"	૧૧૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૧	શેઠ મૂળચંદ ભાઈસંદ		"	૪૦	૧		ખીજે માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૪	ત્રિભોવનદાસ દામજી		સારી	૨૦૦	૧	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૪	શેઠ મૂળચંદ જીવરાજ		"	૫૫૦	૨	૧	ચંદ્રનિન મિત્રમંડળ છે.

નંબર	ગારહું નામ	ઠેકાણું	દેલ્લે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મુળનાથક	પ્રતિમાણની સંખ્યા
૧૬૬૪	અગિયાળી	બનરમાં	શિહોર ૯ મા. દૂર	ટાણા	ધર	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૩—૨
૧૬૬૫	દેવગાણા	"	૪ ગા. દૂર	દેવગાણા	"	વિમલનાથજી	૩—૨
૧૬૬૬	શિહોર	"	૧ મા. દૂર	શિહોર	શિખરબંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	૨૪—૧
૧૬૬૭	"	"	"	"	સામરણવાળું	અણ્ણનાથજી	૨૦—૩૨
૧૬૬૮	"	સ્ટેશન પર ધર્મશાળામાં	"	"	ધર	કુંચુનાથજી	—૨
૧૬૬૯	વડીઆ	બનરમાં	૧ મા. દૂર	"	"	વિમલનાથજી	—૧
૧૬૭૦	મોટા મુરકા	"	૨ મા. દૂર	સોનગઢ	"	શીતળનાથજી	—૨
૧૬૭૧	ગારીઆધાર	દેરાસરવાળી શેરી	પાલીતાણા ૧૮ મા. દૂર	ગારીઆધાર	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૯—૪
૧૬૭૨	ખારા	બનરમાં	પાચ તલાવડા રોડ	પાચતલાવડા	ધર	આદિનાથજી	—૪
			૪ મા. દૂર				
૧૬૭૩	રૂપવડી	"	પાલીતાણા ૭ ગા. દૂર	પરવડી	ધૂમટબંધ	સંભવનાથજી	—૧
૧૬૭૪	મોખડા	"	પાલીતાણા ૪ ગા. દૂર	મોખડા	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૫—૧
૧૬૭૫	જમખવાવ	"	"	પાલીતાણા	ધર	સુપાર્શ્વનાથજી	—૧
૧૬૭૬	સેહીયાળા	ગામના છેડે	૭ ગા. દૂર	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૨૦—૧
૧૬૭૭	જંગરિયા (કામગિયાના)	બનરમાં	૯ મા. દૂર	મોડ	"	પાર્શ્વનાથજી	૪—૪

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ	લેખનો સંવત.	કુશસરની સ્થિતિ.	લેખની વસ્તી.	રૂપા- કાલ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦ લગભગ	શેઠ મગનલાલ કૂલચંદ		સાધારણ	૮૦૦	૧		બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦ લગભગ	બીમજી લાલચંદ		સારી	૧૦૦	૨		એક લાયબ્રેરી છે. બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	શેઠ પોપટલાલ પ્રભુદાસ	૧૮૪૮	„	૧૦૦૦	૩		એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫ લગભગ	„	૧૮૫૪	„				
નરોત્તમદાસ બાણજી ભાવનગરવાળા ૧૯૯૮	મણિલાલ કૂલચંદ		„			૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૭	મોહનલાલ કૂલચંદ સંઘવી		સાધારણ	૬૦	૧		બીજો માળ છે.
શેઠ ન્યાલચંદ દયાલજી ૧૯૮૩	લાલચંદ જયરદાસ	૧૫૧૧	„	૪૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૬	ભવાન હરિચંદ		સારી	૩૨૫	૨	૧	એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	પાનાચંદ જ્યેષ્ઠ		સાધારણ	૪૦	૧		બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫ લગભગ	મગનલાલ ઠાકરશી પારેખ	૧૫૦૪	સારી	૯૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦ લગભગ	અમરચંદ નારણદાસ		„	૯૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫ લગભગ	વીરચંદ જ્યેષ્ઠ	૧૯૨૧	સાધારણ	૩૫	૧		બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	શેઠ જીનદાસ ધરમદાસ ની પેઢી	૧૯૯૯	સારી	નથી		૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૬	હડીચંદ ગુલાબચંદ	૧૮૪૪	„	૭૫	૧	૧	એક લાયબ્રેરી છે.

નંબર	સામનું નામ	દેખાણું	રેલવે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ગ્રાંથલેખી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાલના સંખ્યા
૧૬૭૮	બોદાનાનેસ (કદંગિરિ)	કુંગર પર	પાલીતાણા ૧૧ મા. દૂર	ચોક	શિખરબંધ	નેમિનાથજી	પાષાણ-ધાતુ ૭—૭
૧૬૭૯	"	"	"	"	સામરણવાળું	આદિનાથજી	૧૦૪—૮
૧૬૮૦	"	કુંગર ઉપર	"	"	"	નેમિનાથજી	૨૪૬—૧૨
૧૬૮૧	"	ધર્મશાળાની અંદર	"	"	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૨૦૦—૧૨૦
૧૬૮૨	ચોક	ધર્મશાળાની અંદર	"	"	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૩—૧
૧૬૮૩	હાથસણી	બગરમાં	૧૩ મા. દૂર	હાથસણી	શિખરબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૩—૨
૧૬૮૪	દેવલા	"	૧૫ મા. દૂર	જેસર	"	આદિનાથજી	૫—૨
૧૬૮૫	રાજપરા	"	"	ચોક	ધર	"	—૩
૧૬૮૬	જેસર	"	૧૭ મા. દૂર	જેસર	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૧૨—૧૨
૧૬૮૭	ભાપરિયાળી	કુંગરી ઉપર	૧૯ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	આદિનાથજી	૧—
૧૬૮૮	કાળિયાક	બગરમાં	બાવનગર ૧૪ મા. દૂર	કાળિયાક	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૧૦—૬
૧૬૮૯	બગસલિયા	"	તણસા ૮ મા. દૂર	બગસલિયા	ધર	શાંતિનાથજી	—૨

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેગસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શાય	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શેઠ માણેકલાલ ચૂનીલાલ અમદાવાદવાળા ૧૯૯૪	શેઠ જીનદાસ ધરમદાસ ની પેઢી		સારી	૧૦	૧	૬	એક લાયબ્રેરી છે. શનુજીની રચના છે.
તારાચંદ મોતીજી બવાલવાળા ૧૯૯૪	ટૂંટી શેઠ ચીમનલાલ લાલભાઈ	૧૯૯૪	"				લગભગ ૧૧ માઈલ દૂર વાવડી પ્લોટના નામથી ઓળખાતી
							જગ્યા છે જ્યાં નૂતન જિન- ધર્મો ધિરાજમાન છે.
શેઠ જીનદાસ ધરમદાસ ની પેઢી ૧૯૯૯	"	૧૯૯૪	"				૪ ગુરુમૂર્તિઓ આરસની છે. એક શ્રાવક-શ્રાવિકાની
							મૂર્તિ પ્રાચીન છે. ત્રીજી માળ પ્રતિમા છે.
કરમચંદ કૃત્યંદ હા. પુણ્યેન ૧૯૮૯	"	૧૯૮૯	"				૧૨ ગુરુમૂર્તિઓ આરસની છે. વિશાળ ખાવન જિનાલય
અમદાવાદવાળા							વાળું દેરાસર છે.
શેઠ આ. ક. ૧૯૯૩ પાણીતાણા	ઠાકરશી જેઠાભાઈ	૧૬૭૦	"	૮૦		૨	
શેવમલ જંસાજી ૧૯૯૩	ઠાકરશી માણેકચંદ		"	૯૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૧	નાનચંદ મૂળચંદ		"	૧૭૫	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫ લગભગ	લાધાભાઈ હીરાચંદ		સાધારણ	૨૫			
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	દલીચંદ ત્રિભોવનદાસ		સારી	૪૦૦	૧		એક આરસની ગૌતમ સ્વામીની મૂર્તિ છે.
શેઠ આ. ક. અમદાવાદ ૧૯૨૧	શેઠ આ. ક. ની પેઢી છાપરિયાળી	૧૯૨૧	"	૧૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૧૩	ગિરધરલાલ લવજી		"	૧૨૫	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૬	હરજીવનદાસ મૂળચંદ	૧૭૧૫	સાધારણ	૫૦	૧		

નંબર	ગ્રામનામ	કેસબું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પારક ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	મતિમાલની સંખ્યા
૧૧૯૦	ખદરપર	ખજારમાં	તણસા ૬ મા. દૂર	જસપરા	ધર	પાર્શ્વનાથજી	પાવાણુ-ધાઉ ૧-૧
૧૧૯૧	જસપરા	"	"	"	શિખરખંધ	ધર્મનાથજી	૩-૧
૧૧૯૨	તણસા	"	તણસા	તણસા	ધર	પાર્શ્વનાથજી	૭-૨
૧૧૯૩	રાજપરા	"	દીઓર ૧ મા. દૂર	રાજપરા	"	આદિનાથજી	૩-૧
૧૧૯૪	દીઓર	"	તણસા ૬ મા. દૂર	દીઓર	"	અભિનંદનજી	૩-૩
૧૧૯૫	ભદ્રાવળી	"	" ૮ મા. દૂર	ભદ્રાવળી	"	પાર્શ્વનાથજી	૩-૧
૧૧૯૬	ત્રાપજ	"	ત્રાપજ	ત્રાપજ	શિખરખંધ	"	૬-૬
૧૧૯૭	તળાળ	કુંગર ઉપર	તળાળ ૧ મા. દૂર	તળાળ	"	"	૫૩-૬
૧૧૯૮	"	"	"	"	"	સુમતિનાથજી	૮૮-૨૨
૧૧૯૯	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૧૧-
૧૨૦૦	"	ગામમાં	"	"	શિખરખંધ	ગ્રાંતિનાથજી	૧૭-૧૬
૧૨૦૧	રેવળિયા	ખજારમાં	તળાળ ૫ મા. દૂર	રેવળિયા	ધર	પાર્શ્વનાથજી	- ૧
૧૨૦૨	દાંચ	"	પાલીતાણા ૧૨ મા. દૂર	રેવળિયા	"	"	- ૧

વિદ્યાર્થીના નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	રજાસરની સ્થિતિ.	ઠેકાની નસતી.	દિવસ-અંક.	કર્મ-શાખા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	લવજી રામજી		સાધારણ	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	રામજી પ્રેમજી		"	૨૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૪	રામજીભાઈ મોતીજીભાઈ	૧૯૨૧	સારી	૨૫૦	૧		બીજો માગ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૬	વશ્વલભાઈ દામજી		"	૧૨૫	૨	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૩	ચૂનીલાલ માણેકચંદ		"	૨૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	રવજી દામજી		"	૧૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫ લગભગ	ગોપાળજી નારણદાસ		"	૨૬૦	૨	૧	એક શ્રીમણિવિજયજી મદા-રાજની આરસની મૂર્તિ છે.
શેઠ દલપતભાઈ મગનભાઈ દા. લક્ષ્મીગહેન ૧૯૮૦	શેઠ દલપતભાઈ મગનભાઈ દા. લક્ષ્મીગહેન		"	૬૦૦	૧	૧	
પ્રાચીન	શ્રી જ્ઞેન સ્વે. કમીટી દા. ખાતિલાલ અમરચંદ		"				૧૬ આરસની શુરુમૂર્તિઓ છે. એક આરસની કુમાર-પાળની મૂર્તિ છે.
"	"	૧૯૬૦	"				એક શ્રી જ્ઞેનવિદ્યાર્થી શૃદ્ધ છે. દાલ-૪૪ વિદ્યાર્થીઓ
							અભ્યાસ કરે છે.
"	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૭૬	કુર્લભદાસ દેવરાજ		સાધારણ	૮૨	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	કાનજી ત્રીકમજી		"	૫૦	૧		બીજો માગ છે.

નંબર	મામલું નામ	કેસીયું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મુળનાથક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૭૦૩	રાયળી (નાની)	બજારમાં	પાલીતાણા ૯ મા. દૂર	ટીમાણા	ધર	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણ-ધાઉ — ૧
૧૭૦૪	હળિયા	"	તળાજી ૧૦ મા. દૂર	હળિયા	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૪— ૩.
૧૭૦૫	કુદાણા	"	૧૧ મા. દૂર	"	ધર	વિમલનાથજી	૧— ૧
૧૭૦૬	કામળોલ	"	૩ મા. દૂર	કામળોલ	ધૂમટબંધ	સુમતિનાથજી	— ૧
૧૭૦૭	બજારમેર	"	ગોપનાથરોડ ૭ મા. દૂર	ઉચડી	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૪— ૩
૧૭૦૮	દાહા	"	દાહરોડ ૧ મા. દૂર	દાહા	"	શાંતિનાથજી	૧૪— ૮
૧૭૦૯	ભાદરોડ	"	ભાદરોડ ૧ મા. દૂર	ભાદરોડ	ધર	પાર્શ્વનાથજી	— ૩
૧૭૧૦	મહુવા	દેરાસરનો ખાંચો	મહુવા ૧ મા. દૂર	મહુવા	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૧૯— ૧
૧૭૧૧	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૭૬— ૧૯
૧૭૧૨	ખુંટવડા મોટા	"	મહુવા ૧૨ મા. દૂર	ખુંટવડા મોટા	"	વાસુપૂજ્યજી	૫— ૪

ખાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	જણાવેલી સ્થિતિ.	જેમની ચરતી.	કિલો- ગ્રામ.	દર્જ- માત્રા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૯૪	ધનજી ભાઈચંદ		સાધારણ	૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	કૃષ્ણચંદ ભગવાનદાસ		સારી	૧૧૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૦	માવજી પરશોતમ		"	૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૪	દીપચંદ ત્રીકમલાલ		"	૧૦૦	૧	૧	એક પુસ્તકભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૧	ત્રેમચંદ પરશોતમદાસ		સાધારણ	૮૦	૧	૧	શિખરનો તથા ધાખાનો ભાગ જીર્ણ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૫	સલોત તલકચંદ દુર્લભજી	૧૮૯૩	સારી	૩૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૨૫ લગભગ	હકીચંદ કુંગરશી		સાધારણ	૭૫	૧		બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૮	શ્રીસંઘ શેઠ પદ્મા તારાની પેઢી		સારી	૧૪૦૦	૪		૩ લાયબ્રેરી છે. આવન જિનાઝવવાળું નૂતન જિન
							મંદિર છે. બોયરામાં આચાર્ય શ્રી નેમિસરીશ્વરજીની બીજી
							આરસની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૫ લગભગ	"		"				સંવત ૧૩૩૩ ની સાલની ધાતુની શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવા-
							નની મૂર્તિ પ્રાચીન છે. હીર સૂરીશ્વરજીની એક આરસની
							મૂર્તિ છે. ૩૬ જિનમૂર્તિનો આરસનો ૫૮ છે. એક જૈન
							ખાળાશ્રમ છે. દાલ ૬૦ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૬	ગાંધી. જોશલાલ ધરમશી		"	૨૦૦	૧	૧	એક પુસ્તકભંડાર છે.

નંબર	ભાગ્ય નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ભાંડણી.	મૂળનાયક	મિતિમાણની સંખ્યા
૧૭૧૩	સેદરડા	દેરાસરનો ખાંચો	મહુવા ૧૨ મા. દૂર	ખુંટવડા મોટા	ધર	વાસુપૂજ્યજી	પાપાણુ-ધાણુ — ૧
૧૭૧૪	મોણપર	"	ઝોથા ૧૦ મા. દૂર	બગદાણા	"	પાર્શ્વનાથજી	૧—
૧૭૧૫	કુંભણ	"	મહુવા ૬ મા. દૂર	ખુંટવડા મોટા	"	સુવિધિનાથજી	— ૧
૧૭૧૬	ગાધકડા	"	ગાધકડા ૧ ગા. દૂર	ગાધકડા	ધૂમટખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૫— ૪
૧૭૧૭	સાવરકુંડલા	બારશેરી	સાવરકુંડલા ૧ મા. દૂર	સાવરકુંડલા	"	ધર્મનાથજી	૭—૧૬
૧૭૧૮	કાકચ	બજારમાં	મોટાલીલિયા ૭ મા. દૂર	કાકચ	ધર	સંભવનાથજી	— ૧
૧૭૧૯	વંડા	દેરાસરનો ખાંચો	સાવરકુંડલા ૧૪ મા. દૂર	વંડા	"	વિમલનાથજી	— ૧
૧૭૨૦	પિયાવા	બજારમાં	૧૨ મા. દૂર	"	"	મહાવીરસ્વામી	— ૨
૧૭૨૧	વરતેજ	મોટીયામાં	વરતેજ ૧ મા. દૂર	વરતેજ	શિખરખંધ	સંભવનાથજી	૧૯— ૩
૧૭૨૨	કમળેજ	બજારમાં	૨ મા. દૂર	કમળેજ	ધર	નેમિનાથજી	— ૨
૧૭૨૩	ભાવનગર	દરબારી ટાવર પાસે મોટું દેરાસર	ભાવનગર	ભાવનગર	શિખરખંધ	આદિનાથજી	૨૦૬—૨૩
૧૭૨૪	"	વોરા બજારમાં	"	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૧૩૦—૩૩
૧૭૨૫	"	વોરા શેરીમાં	"	"	ધર	સુવિધિનાથજી	— ૪
૧૭૨૬	"	હરિદાસ મીઝીવાળા શેરીમાં	"	"	"	નેમિનાથજી	— ૧
૧૭૨૭	"	સ્ટેશન સામે ગુલાબવાડી	"	"	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	— ૨

જાંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	દાનદારનું નામ	લેખના સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	લેખની વસ્તી.	રૂપા- કદ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૮૨	દોશી હરિચંદ ગાંડાભાઈ		સાધારણ	૯૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શેઠ વનમાળીદાસ ગોવંદનદાસ		"	૩૫			બીજો માળ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫ લગભગ	શેઠ ખોડીદાસ દેવરાજ		"	૮૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૪	ભગત વીરચંદ અમરશી		સારી	૯૦	૧		ઘૂમટમાંથી પાછી પડે છે.
શેઠ વાસણ પ્રેમજી શેઠ કુટુંબ-૧૯૦૯	શેઠ મણિલાલ બેચરદાસ	૧૮૯૩	"	૪૦૦	૩	૧	વિજયદાન મરિચાનમંદિર છે.
શેઠ માણેકચંદ કુંવરજી કુંડલાવાળા-૧૯૭૬	શેઠ હીરાચંદ ગાંડાલાલ	૧૫૨૮	"	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૯	શેઠ ચૂનીલાલ સોમચંદ		"	૭૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૪	શેઠ અમીચંદ કુરજી		"	૮૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮	કમીટી શેઠ વાલજીભાઈ મગનલાલ		"	૩૦૦	૨	૨	એક પુસ્તકખંડાર છે. ભન્ય દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શેઠ ગુલાબચંદ ભાઈચંદ		જીર્ણ	૭૫	૧		મેડા પર છે. જીર્ણ દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૯૩	શેઠ ડોસાભાઈ અબેચંદની પેઢી		સારી	૮૦૦૦	૧૦	૪	૪ પુસ્તકખંડાર છે એક ગૌતમ સ્વામીની ધાતુની મૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦ લગભગ	શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથજીની કમીટી માણેકચંદ રાયચંદ		"				એક ગૌતમ સ્વામીની મૂર્તિ છે. ભન્ય દેરાસર છે.
વોરા હડીચંદ જવેરચંદ ૧૯૫૫	હેમીખેત હડીસીંગ વોરા		"				
વોરા અમરચંદ જસરાજ ૧૯૫૨	શેઠ જગજીવનદાસ અમરચંદ		"				
અબેચંદ ગુલાબચંદની અ. સો. ચંદનલક્ષ્મી ૧૯૯૦	શેઠ અમરચંદ ચૂનીલાલ જરીવાળા		"				

નંબર	ગામનું નામ	રેકાર્ડ	રેલવે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધવડી	મુળનાયક	પતિનાથની રાખ્યા
૧૭૨૮	ભાવનગર	જૂના પરામાં	ભાવનગર ૦૧ મા. દૂર	ભાવનગર	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૪— ૧
૧૭૨૯	"	કૃષ્ણનગર (મ.લોકવાડીમાં)	"	"	ધર	મહાવીરસ્વામી	૨— ૬
૧૭૩૦	"	વડવામાં	૧ મા. દૂર	"	શિખરખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૪૦—૧૯
૧૭૩૧	"	દાદાવાડી	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૨૭—૫૩
૧૭૩૨	ધોધા	લછપોળમાં	૧૪ મા. દૂર	ધોધા	"	નવખંડા પાર્શ્વનાથજી	૧૬૯—૧૦૦
૧૭૩૩	"	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૨૪— ૨
૧૭૩૪	"	જલાવાળી પોળમાં	"	"	"	જરાવલા પાર્શ્વનાથજી	૩૬— ૮
૧૭૩૫	વાલુકડ	ચોરા પાસે .	કોખડી ૩ મા. દૂર	વાલુકડ	"	શાંતિનાથજી	૯— ૨
૧૭૩૬	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	મુનિસુવત સ્વામી	૭— ૫
૧૭૩૭	પરવડી	ગામ વચ્ચે	પાલીતાણા ૧૬ મા. દૂર	દામનગર	ધર	કુંથુનાથજી	— ૩
૧૭૩૮	મોટી વાવડી	"	૧૫ મા. દૂર	મોટીવાવડી	"	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૩
૧૭૩૯	સોનગઢ	મહાવીર જૈન ચારિત્ર સ્તનાશ્રમ	સોનગઢ ૦૧ મા. દૂર	સોનગઢ	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	૩— ૭

પંથાવનારતું નામ તથા સંવત.	વાદીવટદારતું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા-શ્રમ-શાળી	વિશેષ નોંધ	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૯.	શેઠ ડોસાભાઈ અભેયંદ ની પેઢી		સારો				
શ્રીસંઘ ૨૦૦૧	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૯૫૯	"	૧૬૬૨	"			એક દાદાસાહેબ ખોડિંગ છે,	
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ કાળા મીઠાની પેઢી કાંતિલાલ નિરુવદાસ	મુ. ના. ૫૨૬૬૦	"	૩૭૦	૩	૧	ખે સ્ફટિકની પ્રતિમાઓ છે. એક પુસ્તક ભંડાર છે. ૪
		૧૮૬૫	"				ગુરુમૂર્તિઓ આરસની છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	"		"				નવખંડ પાર્શ્વનાથજી ભગવાનના દેરાસરની નીચે ભે.પરુ છે.
							જેની અંદર પ્રાચીન અવશેષો છે. છતતું ચિત્રકામ સારું છે.
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	મયુરદાસ ભગવાનદાસ	૧૮૯૨	"	૪૦	૧		
શેઠ રતનજી વીરજીભાઈ ૧૯૪૭	"	દેરાસરનો ૧૯૪૭	"				ખંડે દેરાસરો એક બી કંપાઉન્ડમાં છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦ લગભગ	શેઠ ગોપાળજી લાલચંદ		"	૪૫	૧		મેડા પર દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૨	સંઘવી કુલચંદ પાનાચંદ		"	૧૨૫	૧		
શેઠ જૂઠાભાઈ પાનાચંદ ભાંગરોળવાળા ૧૯૮૧	શ્રી મહાવીર જૈનચારિત્ર રત્નાશ્રમ કમીટી	મુ. ના. ૧૯૨૧	"	૮૦	૧		ખે ગુરુમૂર્તિઓ છે. આશ્ર-મમાં હાલ ૫૦ અભ્યાસીઓ
							અભ્યાસ કરે છે. ૨ ગુરુ મૂર્તિ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઉચ્ચ	ફલ્લે સ્થિતિ	પાસ જોડિયું	વાંધણી	પૂજનાથક	મતિગણની સંખ્યા
૧૭૪૦	કુંભજી	ગામ વચ્ચે	સોનગઢ ૭ મા. દૂર	કુંભજી	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	પાપાજી-ધાતુ — ૧
૧૭૪૧	નોધણવદર	"	સજોસરા ૮ મા. દૂર	નોધણવદર	"	પાર્શ્વનાથજી	૫— ૭
૧૭૪૨	સજોસરા	"	૨ મા. દૂર	સજોસરા	શિખરજી	આદિનાથજી	૩— ૨
૧૭૪૩	રંધે ગા	"	ધોળા ૫ મા. દૂર	રંધેગા	ધૂમટજી	મદાવીરસ્વામી	૩— ૧
૧૭૪૪	ભુતીઆ	"	સજોસરા ૬ મા. દૂર	સજોસરા	ધર	સુપાર્શ્વનાથજી	— ૧
૧૭૪૫	સભાડીઆ	"	ઉજળવાવ ૧૧ મા. દૂર	સભાડીઆ	"	મદાવીરસ્વામી	— ૧
૧૭૪૬	નીંગાળા	"	નીંગાળા	નીંગાળા	ધૂમટજી	મુનિસુવત સ્વામી	૨— ૧
૧૭૪૭	ટાટમ	"	૬ મા. દૂર	બીમદાડ (વાયા-ખોટાદ)	"	સુમતિનાથ	— ૨
૧૭૪૮	જોરડક	"	ઉગામેડી ૨ મા. દૂર	ઉગામેડી	ધર	નેમનાથજી	૧— ૧
૧૭૪૯	ગઢડા (સ્વામીના)	સડલીના ઝાંપે	ગઢડા (સ્વામીના)	ગઢડા	ધૂમટજી	કુંથુનાથજી	૧— ૩
૧૭૫૦	લાડીદડ	ગામ વચ્ચે	લાડીદડ ૪ મા. દૂર	લાડીદડ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩— ૩
૧૭૫૧	કારીઆણી	ગામના છેડે	" ૬ મા. દૂર	કારીઆણી	શિખરજી	શાંતિનાથજી	૪— ૩
૧૭૫૨	લાખિયાણી	"	નીંગાળા ૮ મા. દૂર	લાખિયાણી	ધર	મુનિસુવત સ્વામી	— ૧
૧૭૫૩	ઈટાડીઆ	ગામ વચ્ચે	ધોળા ૧૮ મા. દૂર	રતનપુર (વાયા-વળા)	"	સુમતિનાથજી	— ૧
૧૭૫૪	પછેગામ	"	૧૧ મા. દૂર	પછેગામ	શિખરજી	ધર્મનાથજી	૮— ૧

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેગારની વિધિ.	જેનોની વસ્તી.	ઉપા- શર.	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૯૯	શેઠ ચૂનીલાલ ખેમચંદ	સૂ. ના. ૧૮૯૩	સાધારણ	૭૫	૧		
શેઠ લક્ષ્મીભાઈ કુશચંદ ૧૮૬૯	રામજીભાઈ જગનલાલ		સારી	૧૨૦	૨		એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૩	સંઘવી મોહનલાલ જ્યેષ્ઠ		..	૪૦	૧		રંગનું ચિત્રકામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૮૩	ભગવાનદાસ હકમચંદ		..	૧૨૫	૧		એક લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૮૫	શેઠ પ્રેમચંદ તારાચંદ		સાધારણ	૨૦	૧		
શેઠ લખમીચંદ બૂઢાભાઈ કેરિયાવાળા ૧૮૯૬	શેઠ લક્ષ્મીભાઈ ભાઈચંદ		સારી	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૯૦	હાકરશી જીવરાજ		સાધારણ	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૬૪	શેઠ હરજીવનદાસ માધવજી		..	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૬૮	બૂરાભાઈ પાનાચંદ		સારી	૩૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૬૬	માણેકલાલ સવજીભાઈ		સાધારણ	૬૦	૧		
સંઘવી જ્યેષ્ઠદાસ શામજી- ભાઈ ૧૮૨૦	સંઘવી શિવલાલ પરશોતમદાસ		સારી	૧૭૫	૧		એક લાયબ્રેરી છે. ચિત્રકામ સારું છે.
શેઠ માણેકલાલ ચૂનીલાલ અમદાવાદવાળા ૧૮૯૫	શેઠ સુખલાલ હીરાચંદ		..	૭૦	૧		..
શ્રીસંઘ ૧૮૬૮	શેઠ મનસુખલાલ જગનલાલ		..	૬૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૩૦ લગભગ	ખોડીદાસ દેવચંદ	સૂ. ના. ૧૫૬૬	..	૯	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૦૧	શેઠ ગોરધનદાસ કુશચંદ		..	૨૦૦	૨		એક શ્રીહીર વિજયસુરિચરણ જેત લાયબ્રેરી છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું.	દેહેલે દરેશન.	ધોરૂં દરેશન.	પાંચણી.	ધર્માનાયક	મનિસાચની કુખ્યા
૧૭૫૫	વળા	મામ વચ્ચે	ધોળા ૧૦ મા. દૂર	વળા	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૩-૨૦
૧૭૫૬	ઉમરાળા	"	૫ મા. દૂર	ઉમરાળા (વાયા-ધોળા)	ધૂમટબંધ	અજીતનાથજી	૩-૪
૧૭૫૭	પાલડી	"	સોનગઢ ૩ મા. દૂર	પાલડી	ધર	સંભવનાથજી	— ૧
૧૭૫૮	લાડી	સુખડિયા શેરી	લાડી ૧ મા. દૂર	લાડી	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	— ૨
૧૭૫૯	ચીતળ	ગામમાં	ચીતળ ૧ મા. દૂર	ચીતળ	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩-૬
૧૭૬૦	અમરેલી	જૂની બગરમાં	અમરેલી ૧ મા. દૂર	અમરેલી	"	સંભવનાથજી	૧૫-૧૮
૧૭૬૧	"	પાણી દરવાજે	"	"	ધર	નેમનાથજી	— ૫
૧૭૬૨	બગસરા	દરબારગઢ પાસે	બગસરા ૧ મા. દૂર	બગસરા	ધૂમટબંધ	મહાવીરરામી	૩-૬
૧૭૬૩	માવળંબવા	બગરમાં	હઠાલાખારી ૨ મા. દૂર	હઠાલાખારી	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૧
૧૭૬૪	ચાણાદેવળી	વાણિયા શેરી	વડિયાદેવળી ૨ મા. દૂર	વડિયાદેવળી	ધાખાબંધ	અભિનંદનજી	— ૧
૧૭૬૫	જેતપુર	ઉજડપા	જેતપુર ૨ મા. દૂર	જેતપુર	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૫-૬
૧૭૬૬	વડાલ	ગરખીવાળા ચોકમાં	વડાલ	વડાલ	"	અજીતનાથજી	૩-૧
૧૭૬૭	ખાત્રિયા (વાહુંના)	બગરમાં	૯ મા. દૂર	રાણપુર (સોરઠ)	ધાખાબંધ	સંભવનાથજી	— ૨
૧૭૬૮	રાણપુર (સોરઠ)	વાણિયા શેરી	૧૨ મા. દૂર	"	ધૂમટબંધ	નેમનાથજી	— ૩
૧૭૬૯	મજેવડી	"	જૂનાગઢ ૬ મા. દૂર	વડાલ	ધર	શાંતિનાથજી	— ૪

પ્રધાનનારતું નામ તથા સંવત.	વટીચરનારતું નામ.	સિખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	કેતોની ચક્તી.	કિયા- શ્રય	કમિ- શાખા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શ્રી જૈન દેરાસરની પેઢી-વળા		સારી	૫૦૦	૨	૧	૬ ગુરુમુર્તિઓ છે. એક શ્રી વૃદ્ધિ- ચંદ્રજી જૈન પુસ્તકાલય છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૦૦ લગભગ	શેઠ હેમચંદ મૂળચંદ જસાણી		„	૧૨૫	૧		
દેસાઈ લક્ષ્મીભાઈ વેણચંદ ૧૯૮૦	શેઠ લક્ષ્મીભાઈ વેણચંદ		સાધારણ	૧૫	૧		મેડા ૫૨ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫	ભીખાભાઈ જગજીવનદાસ		સારી	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	રતિલાલ કેશવલાલ ધ્રુવ		„	૧૫૦	૧		એક વૃદ્ધિવિજ્યામૃત પુસ્તકાલય છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૬૭	શ્રી જૈન દેરાસરની પેઢી રતિલાલ ચુંદરજી		„	૪૦૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫ લગભગ	છખીલાલ દરશનદાસ		„		૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦ લગભગ	ઝોતમભાઈ જ્યેંદ		„	૧૨૫	૩		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫ લગભગ	પરશોતમદાસ જ્યેંદ		„	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૫ લગભગ	હરખચંદ દુર્લભજી	મં. ના. ૧૫૧૩	„	૮૦	૧		
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	જગજીવનદાસ હરખચંદ		„	૨૫૦	૧	૧	એક પુસ્તકાલય છે ચિવકામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	મોનજીભાઈ ચત્રભુજ	મં. ના. ૧૯૨૬	„	૬૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૯ લગભગ	નાગજીભાઈ દેવચંદ		„	૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬ લગભગ	શા. રતિલાલ વશરામ		„	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫ લગભગ	અમૃતલાલ હરગોવિનદાસ		„	૧૦૦	૧		મેડા ૫૨ છે.

નંબર	શામલ નામ	હેનાઈ.	ફેલો રેકૉર્ડન.	પાટ ઓફિસ.	વ્યાંકણી.	મૂળનાયક	મતિમાલની સંખ્યા
૧૭૭૦	જૂનાગઢ	જગમાલ ચોક ગોરહના ડેલા સામે	જૂનાગઢ ૦૧ મા. ફર	જૂનાગઢ	શિખરખંધ	આદિનાયક	પાપાણ-ધાતુ ૮—૬
૧૭૭૧	"	જગમાલ ચોક ઉપરકાટ રસ્તા	"	"	"	મહાવીરરાયભી	૬૮—૧૧૩
૧૭૭૨	"	ગિરનાર તળેટી ધર્મશાળામાં	૪૧ મા. ફર	"	ધૂમટખંધ	આદિનાયક	૩—૨
૧૭૭૩	શ્રીગિરનારજી	મૂળનાયકજીવું દેરાસર ગભારાની તથા રંગમંડપની	જૂનાગઢ	"	શિખરખંધ	નેમિનાયક	૧૩૫—૮
૧૭૭૪	"	દેરીઓ	"	"			૨૧૮—
૧૭૭૫	"	ભમતીની અંદર ભોંયરામાં	"	"		અમીતરા પાર્શ્વનાયક	૪—
૧૭૭૬	"	મેરક વસીની ટુંકમાં પેસતાં જમણા હાથ તરફના દેરાસરો.	"	"	શિખરખંધ	આદિનાયક	૨૦—
૧૭૭૭	"	ડાબી તરફ	"	"		અદખદજી	૩—
૧૭૭૮	"	મુખ્ય દેરાસર મેરકવસી	"	"	શિખરખંધ	અદખદજી પાર્શ્વનાયક	૮—

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	બહીયરહારનું નામ	લેખનો સંવત.	જગતરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	દેવા- કામ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
યતિશ્રી જોવાંતણ ૩૫૭ ૧૯૦૧ મહા વદ ૫	યતિ પુનમચંદણ કપુરચંદણ	૧૮૯૩	સારી	૮૦૦	૧	૩	એક શ્રીઆત્માનંદ જૈન લાયબ્રેરી છે. એક પુસ્તક
							ભંડાર છે.
તપગચ્છ શ્રીસંઘ ૧૮૭૫	શેઠ દેવચંદ લખમીચંદની પેઠી		"				ધાતુની ગુરુમૂર્તિઓ છે. સં. ૧૦૯૨ ની સાલની શ્રી
							અંગિકાદેવીની ધાતુ મૂર્તિ પ્રાચીન છે. એક ચોવીથ
							જિનપટ આરસનો છે.
શ્રીસંઘ	"		"				
સન્ન્યસ મંત્રી ૧૧મો સેકે	"		"				
	"		"				ભમતીમાં સં. ૧૨૮૭નો નંદીશ્વરદ્વીપનો તથા સં.
							૧૨૯૦ નો વીસવિહરમાનનો સફેદ આરસનો પટ છે.
વીરવિજયજીનો ઉપાશ્રય અમદાવાદ જી. ૧૯૮૦	"		"				ગિનાર પર્વત પરની મૂર્તિઓ પેઠી આ મૂર્તિ સુંદર અને
							આકર્ષક છે.
શેઠ ભીખાભાઈ લક્ષ્મીભાઈ ઓગણુવાળા જી. ૧૯૮૮	"		"				
શેઠ વાડીલાલ જગનલાલ અમદાવાદવાળા જી. ૧૯૮૩	"		"				
ડહલાનો ઉપાશ્રય અમદા- વાદ જી. ૧૯૮૮	"	૧૮૫૬	"				

નંબર	ગામનું નામ	ફેક્ટરી	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મૂળનાયક	અભિમાણની સંખ્યા
૧૭૭૯	શ્રી ગિરનારજી	મેરકવસી ફરતી ભમતીની દેરીઓ	જૂનાગઢ	જૂનાગઢ			પાણાણ-ધાતુ ૮૯—
૧૭૮૦	"	સગરામ સોનીની ટ્રેક મુખ્ય દેરાસર					૧૩—
૧૭૮૧	"	ફરતી દેરીઓ	"	"			૫૨—
૧૭૮૨	"	કુમારપાળની ટ્રેક મુખ્ય દેરાસર	"	"	શિખરબંધ	અસિતદંતજી	૩—
૧૭૮૩	"	માનસંગ બોજરાજનું દેરાસર	"	"		સંભવનાથજી	૩—
૧૭૮૪	"	વરતુપાળની ટ્રેક મધ્યનું દેરાસર	"	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—
૧૭૮૫	"	જમણી તરફનું દેરાસર	"	"	"		૪—
૧૭૮૬	"	ડાબી તરફનું દેરાસર	"				૪—
૧૭૮૭	"	ગુમાસ્તાની દેરી	"	"	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૨—
૧૭૮૮	"	સંપ્રતિ રાજની ટ્રેક	"	"	શિખરબંધ	નેમિનાથજી	૨૩—
૧૭૮૯	"	ગાનવાવ-ચૌમુખજીનું દેરાસર	"	"	"	શાંતિનાથજી	૪—

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	દિપા- ગચ્છ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
	શ્રેષ્ઠ આ. ક. ની પેઢી		સારો				ભમતીની દેરીઓની કેટલીક છતોમાં દેવવાડાના સ્થાપત્ય
							કામને મલતાં કેટલાક સ્થા- પત્ય કામ આવેલાં છે.
	"		"				એક શ્રાવક-શ્રાવિકાની ઊભી મર્તિ છે. રંગમંડપમાં એક
							ચોવીશ જિનમાતાનો પટ પ્રાચીન છે.
	"		"				
મહારાજા કુમારપાળ છ. શેક છવરાજ ધનછ	"	૧૮૭૫	"				
કાચીનવાળા							
માનસંગ ભોજરાજ	શેક દેવચંદ લખમીચંદ ની પેઢી		"				
મહામાત્ય વરતુપાલ તેરમે સૈફા	"		"				
"	"		"				
"	"		"				
"	"		"				
છ. શેક દેવકરણ મૂળછ વંચડી (સોરક)	"		"				
છ મોટા મહાવીરના જિનમંદિર તરફથી	"		"				
પતાસાપોળ અમદાવાદ ૧૯૮૦							

નંબર	ગામનું નામ	કેસરું	રહેવે સરનામું	પાટલ સરનામું	બાંધણી	અળનાયક	અતિશયની સંખ્યા
૧૭૯૦	ગીરનારજી	ચંદ્ર પ્રભુનું દેરાસર	જૂનાગઢ	જૂનાગઢ	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧—
૧૭૯૧	"	બીજી ટૂંકે જતાં રસ્તામાં મલવાણુ દેરાસર	"	"	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	૩—
૧૭૯૨	"	ચૌમુખજીનું દેરાસર બીજી ટૂંકે જતાં રસ્તામાં	"	"	"	નેમિનાથજી	૪—
૧૭૯૩	"	શેઠ ધરમશી હેમચંદ્રનું દેરાસર મલવાણા દેરાસરની	"	"	"	શાંતિનાથજી	૬—
		ડાબી બાણુ					
૧૭૯૪	"	રહનેમિતું દેરાસર બીજી ટૂંકે	"	"		રહનેમિજી	૧—
૧૭૯૫	સોરઠવંચલી	ચોક વચ્ચે	સોરઠવંચલી	સોરઠવંચલી	શિખરખંધ	શીતળનાથજી	૨૦—૨૪
૧૭૯૬	અગતરાઈ	બગ્ગરમાં	કેસોદ ૫ મા. દૂર	કેસોદ	ધૂમટખંધ	શાંતિનાથજી	૩— ૧
૧૭૯૭	મોગરોળ	કંપાણીકળિયા	૧૬ મા. દૂર	મોગરોળ	"	નવપદ્મવ પાર્શ્વનાથજી	૧૭—૨૪
૧૭૯૮	"	"	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૨૦—૧૩
૧૭૯૯	"	"	"	"	"	વાસુપૂજ્યજી	૮૯—૨૧

અધ્યાપનારનું નામ તથા લેખક.	મહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	હિસા- અવ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
અ. શેઠ પોપટલાલ મૂળજી કોચીન-૧૯૮૦	શેઠ દેવચંદ લખમીચંદ ની પેઢી		સારી				દેશસરની નજદીક શીલા પર તેજપાળનો લેખ કોતરેલો
							છે. મૂળનાયકજીને ચંદ્રનું લંછન છે. બે ખભા પર
							કેશવાળી છે.
અ. લુહાગનીપોળના ઉપા- શ્રય તરફથી-૧૯૮૦	"		"				
અ. શેઠ કાળિદાસ મલોચંદ પાડાપોળ અમદાવાદ	"		"				
૧૯૮૨							
શેઠ ધરમશી હેમચંદ	"		"				
અ. મીડીઆઈ જ્યંદ પોરબંદરવાળા-૧૯૮૪	"		"				
શેઠ દેવકરજી મૂળજી ૧૯૬૮ લગભગ	શેઠ દેવકરજી મૂળજી		"	૪૦૦	૧	૧	એક શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિ છે. એક ગુરુમૂર્તિ છે.
							ચારિત્રવિજય જૈન લાયબ્રેરી છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૮	શેઠ ડાહ્યાભાઈ મેઘજીભાઈ		"	૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	તપગજી શ્રીસંઘ રતિલાલ લીનાધર		"	૧૩૦૦	૪	૧	એક ગેઠની મૂર્તિ છે. એક જ્ઞાનભંડાર છે.
"	"		"				શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિ છે.
"	"		"				ત્રણ સ્ફટિકની પ્રતિમાઓ તથા એક નીલમતી મૂર્તિ છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	ચોરસ કિમી.	ખાંડણી.	મુળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૧૮૦૦	મોંગરોળ	શાહપુર દરવાજા વડાનું દેરાસર	કેસોદ ૧૬ મા. દૂર	મોંગરોળ	ધૂમટખંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ, ૫-૭
૧૮૦૧	અગળ	બજારમાં	૮ મા. દૂર	અગળ	ધાળાખંધ	વિમલનાથજી	— ૩
૧૮૦૨	ચોરવાડ	આથમણ દરવાજો	ચોરવાડ રોડ ૪ મા. દૂર	ચોરવાડ	ધૂમટખંધ	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૨-૨
૧૮૦૩	વેરાવળ	માયલા કોટમાં	વેરાવળ ૦૧ મા. દૂર	વેરાવળ	શિખરખંધ	સુમતિનાથજી	૩૨-૬૨
૧૮૦૪	"	બહારના કોટમાં	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૩૩-૨૬
૧૮૦૫	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧૦-૨
૧૮૦૬	આદરી	બજારમાં	આદરીરોડ ૩ મા. દૂર	ચોરવાડ	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૫-૨
૧૮૦૭	પ્રભાસપાટણ	ગામ વચ્ચે	વેરાવળ ૨૧ મા. દૂર	પ્રભાસપાટણ	ધૂમટખંધ	ચંદ્રપ્રભજી	૧૪-૯
૧૮૦૮	"	"	"	"	"	સુવિધિનાથજી	૧-૯
૧૮૦૯	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૨૩-૧૪
૧૮૧૦	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૫-૫
૧૮૧૧	"	"	"	"	"	આદિનાથજી	૧૭-૫
૧૮૧૨	"	"	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૨-૨
૧૮૧૩	"	"	"	"	"	અણતનાથજી	૧૬-૨

પ્રાચીનકારનું નામ તથા સંવત.	પ્રાચીનકારનું નામ.	લિખનો સંવત.	દેરાણની સ્થિતિ.	જીમ્મની વસ્તી.	ઉપ- કર્મ- કેસ શાખા	વિશેષ નોંધ	
શેઠ મનજી જેયંદ ૧૯૬૦	તંપગજી શ્રીસંઘ રતિલાલ લીલાધર		સારી				
શેઠ અંદરજી અમેચંદ મંગરોળવાળા-૧૯૬૯	શેઠ ગોરધનદાસ વિદ્યજી	૧૫૧૨	"	૨૫	૧	ધાખામાંથી પાણી પડે છે.	
શ્રીસંઘ ૧૫૨૯	શ્રીસંઘ-મંગરોળ		"	૪	૨	એક શેઠ-શેઠાણીની મૂર્તિ છે.	
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શેઠ ખુશાલદાસ કરમચંદ		"	૬૦૦	૫	૧	એક સ્ફટિકની પ્રતિમાજી છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૭૪	શેઠ પ્રેમજીભાઈ બીમજી	૧૮૭૪	"				એક પુસ્તક બંગાર છે.
શેઠ સોમચંદ મૂળચંદ ૧૯૯૭	શેઠ લીલાધર લખમીચંદ	૧૯૯૭	"				
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦ લગભગ	"		"	૧	૧		
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શ્રી જોન દેરાણની પેઢી શેઠ મુંદરજી હરપાલ		"	૪૦૦	૩	૧	૨ સ્ફટિકના પ્રતિમાઓ છે. એક ગુરુમાર્ત છે.
"	"	૧૫૨૧	"				
"	"		"				એક શ્રી જોન મિત્રમંડળ લાયજેરી છે. એક શેઠ
							શેઠાણીની મૂર્તિ છે.
							મિત્રમંડળ મુંદર છે.
							એક જોતમરનામીની મૂર્તિ છે.

બંધાવનારનું નામ તથા સ્થાન.	બંધાવનારનું નામ.	લેખના સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	લેખની વસ્તી.	ઉપા- લપ	દર્શ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ પ્રાચીન	શ્રી જૈન દેરાસરની પેઢી શેઠ મુંદરજી દરપાલ		સારી				એક શુરુમૂર્તિ છે.
"	"		"				
"	"		"				
"	શ્રી અમરા પાર્શ્વનાથ પંચ- તીર્થા કારખાતું		"	૨૦૦	૧	૧	એક શુરુમૂર્તિ છે. શ્રીહીર વિજયજી જૈન લાયબ્રેરી છે.
							ભોંયરામાં મૂર્તિઓ છે.
"	"		"				એક ધાતુની શુરુમૂર્તિ છે.
"	"		"				એક શુરુમૂર્તિ છે. ભમતીમાં દેરી નં. ૧૮ માં એક
							પ્રાચીન પ્રતિમા છે.
"	"		"				૨ શુરુમૂર્તિઓ છે. ૨ શેઠ શેઠાણીની મૂર્તિઓ છે.
"	"		"				
"	"		"				
"	"		"			૧	
"	"		"				બે ધાતુની શુરુમૂર્તિઓ છે.
"	"		"				
શ્રીસંઘ	શ્રી અમરા પાર્શ્વનાથ પંચતીર્થા જૈન કારખાના		"			૧	

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાણું	રેલવે સ્ટેશન	પરિશિષ્ટ	બાંધણી	મુળનામક	પ્રતિઆછની રાખ્યા
૧૮૨૭	અમરા	ગામમાં	ઉના ૨૫ મા. દૂર	ઉના	શિખરબંધ	અમરા પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૧—૭
૧૮૨૮	વડવીઆળા	"	વડવીઆળા	ગીરગઢડા	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	— ૧
૧૮૨૯	છત્રાસા	"	મેઘપુર ૪ મા. દૂર	છત્રાસા	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૫—૪
૧૮૩૦	બાંટવા	વાસમાં	બાંટવા	બાંટવા	ધર	મલ્લિકનાથજી	— ૨
૧૮૩૧	પોરબંદર	ભુમ્મા મસ્જિદ પાસે	પોરબંદર	પોરબંદર	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૬૩—૪૧
૧૮૩૨	"	હોળી ચક્રવા	"	"	ધૂમટબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૭—૫
૧૮૩૩	"	કોર્ટ સામે	"	"	શિખરબંધ	કલ્યાણ પાર્શ્વનાથજી	૧૪—૧
૧૮૩૪	બરેજ	ગામમાં	પોરબંદર ૨૬ મા. દૂર	માધવપુર	"	બરેજ પાર્શ્વનાથજી	૫—૧
૧૮૩૫	કુંતીઆણા	"	ચરાડિયા ૭ મા. દૂર	કુંતીઆણા	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૧૮૩૬	ભાણુવડ (અમ)	અમરમાં	બાલવા ૧૪ મા. દૂર	ભાણુવડ (અમ)	ધૂમટબંધ	શાંતિનાથજી	૫—૫
૧૮૩૭	"	શેરીના રસ્તા વિપર	"	"	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૯—૩
૧૮૩૮	શિવા	ગામમાં	૫ મા. દૂર	બાલવા	ધર	નેમનાથજી	— ૧
૧૮૩૯	પાનેલી (મોટી)	"	પાનેલી મોટી	પાનેલી મોટી	"	પદ્મપ્રભુજી	— ૨
૧૮૪૦	ગોરખડા	"	૬ મા. દૂર	પ્રાક્ષા	ધૂમટબંધ	અજીતનાથજી	૩—૩
૧૮૪૧	ઉપલેટા	"	ઉપલેટા ૧ મા. દૂર	ઉપલેટા	ધર	વાસુપૂજ્યજી	— ૨

મંદાપનારજી નામ તથા સંવત.	વહીવટદારજી નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	કિપા- ભવ.	કમી- માળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ	શ્રી અન્નરા પાર્શ્વનાથ પંચ- તીર્થી નેન કારખાના		સારી	નથી		૧	એક આરસની ગુરુમૂર્તિ છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૭ લગભગ	શેઠ મૂળચંદ હવાભાઈ		"	"			
શ્રીસંઘ	હરગોવિન્દાસ દેવજીભાઈ		"	૧૨૫	૧		મેડા ૫૨ છે.
"	શેઠ પ્રેમચંદ મૂળજીભાઈ		"	૫૦	૧		
"	શ્રી નેન દેરાસરની પેઢી શેઠ ગોકળદાસ રિખવદાસ		"	૮૦૦	૨	૧	એક લાયબ્રેરી છે. ચિત્રકામ સારું છે.
"	"	મૂ. ના. ૧૩૦૬	"				
દેશી કલ્યાણજી માણેકચંદ ૧૯૯૧	"	મૂ. ના. ૧૯૨૩	"				મેડા ૫૨ શેઠની મૂર્તિ છે.
બીમજી કલ્યાણજી પોરબંદરવાળા ૧૯૦૦	તપગજી શ્રીસંઘ પોરબંદર		"	નથી	૧	૧	મૂર્તિ લેપમય છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦ લગભગ	શેઠ હનગ્રાલ સવચંદ	મૂ. ના. ૧૫૪૫	"	૧૨૫	૧		
શ્રીસંઘ	શેઠ ડાભાભાઈ પ્રાગજીભાઈ		"	૨૦૦	૩		ચિત્રકામ સારું છે.
"	"		"				"
"	શેઠ ત્રિભોવનદાસ હીરજીભાઈ		"	૧૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શેઠ પોપટલાલ રાયચંદ		"	૧૫૦	૧		
શેઠ ડોકરશી કાનજી જામોવાળા-૧૯૭૨	વેલજીભાઈ મૂળજીભાઈ		"	૧૨૫	૧		એક ગુરુમૂર્તિ છે. મેડા ૫૨ છે.
શેઠ મંગળદાસ પાટણ- વાળા ૧૯૭૫	રતિલાલ ફુલંભજી ડોકટર		"	૧૮૦			

નંબર	ચાલક નામ	ફેબ્રુ.	ફેબ્રુ રેકૉર્ડ	ફેબ્રુ રેકૉર્ડ	બાંધણી.	મુળનામક	પ્રતિચાલની સંખ્યા
૧૮૪૨	કોલકી	ગામમાં	ખાખી બલીઆ	કોલકી	શિખરખંધ	મહાવીરસ્વામી	પાંચાલ-ધાવ. ૧૦— ૪
			૨ મા. દૂર				
૧૮૪૩	પાટણવાવ	"	ઉપલેટા ૬ મા. દૂર	ઉપલેટા	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	— ૨
૧૮૪૪	મોટીમારડ	બાલણ શેરીના નાકે	ધોરાજી ૬ મા. દૂર	મોટીમારડ	શિખરખંધ	વાસુપૂજ્યજી	૩— ૫
૧૮૪૫	ધોરાજી	બજારમાં	૧ મા. દૂર	ધોરાજી	"	શાંતિનાથજી	૧૯—૨૬
૧૮૪૬	"	"	"	"	"	શીતળનાથજી	૫— ૩
૧૮૪૭	"	"	"	"	ધૂમટખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૪— ૨
૧૮૪૮	"	"	"	"	"	"	૧૩— ૩
૧૮૪૯	"	"	"	"	શિખરખંધ	સુમતિનાથજી	૭— ૨
૧૮૫૦	"	પ્લોટમાં	"	"	ધાખાખંધ	પાર્શ્વનાથજી	૧૧— ૫
૧૮૫૧	ધારી	બજારમાં	ધારી	ધારી	ધૂમટખંધ	આદિનાથજી	૧— ૪

પ્રદાનકારીનું નામ તથા સંવત.	પ્રાપ્તકારીનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાણની સ્થિતિ.	જોનાની વસ્તી.	ઉપ- સહ	કર્મ- થાળો	વિશેષ નોંધ
શેકે જગનનાથ અમરસી માંડનીઆ-૧૯૭૪	શેકે દેવચંદ બાદવજી	મૂ. ના. ૧૯૨૧	સારી	૧૧૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૧	શેકે વસનજી દામોદર		„	૧૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	દેવચંદ બાદવજી	મૂ. ના. ૧૯૨૧	„	૯૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ	શેકે જગજીવનદાસ સૌભાગ્યચંદ		„	૯૦૦	૩		એક પુસ્તક લાંડાર છે.
„	„		„				શત્રુજયનો પટ છે.
„	„		„				
„	„		„				
„	„		„				
„	„		„				
શ્રીસંઘ ૧૯૯૪ લગભગ	„		„				
શ્રીસંઘ ૧૯૬૮ લગભગ	શેકે ચત્રભુજ રતનજી		„	૮૫	૧		દેરાણર સુધરાવવાની જરૂર છે.

५२७

નંબર	ગામનું નામ	ટેકાડું	રેલ્વે સ્ટેશન	ગ્રામ્ય અધિકારી	વ્યંખણી	મૂળનાથક	પ્રતિમાનની રાખ્યા
૧૮૫૨	અંબર	મંગા બગર	અંબર	અંબર	શિખરબંધ	સુપાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૩—૪
૧૮૫૩	"	મોતી બગર	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩—૫
૧૮૫૪	"	શાક બગર	"	"	"	વાસુપૂજનજી	૨૬—૧૩
૧૮૫૫	ભુવડ	બગરમાં	અંબર ૭ મા. દૂર	ભુવડ	"	અણતનાથજી	૩—૪
૧૮૫૬	ભદ્રેશ્વર	વસહી	૧૫ મા. દૂર	ભદ્રેશ્વર	"	મહાવીરસ્વામી	૧૪૮—૨૪
૧૮૫૭	વડાલા	મંડી બગર	નથી	વડાલા	"	આદિનાથજી	૩—૪
૧૮૫૮	લુણી	બગરમાં	"	લુણી	"	શાંતિનાથજી	૩—૨
૧૮૫૯	મોખા	"	"	છસરા	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—૨
૧૮૬૦	છસરા	"	"	"	ધર	શાંતિનાથજી	૧—
૧૮૬૧	કુંદરોડી	"	"	વડાલા	"	પાર્શ્વનાથજી	૧—૧
૧૮૬૨	પમી	"	"	પમી	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૪
૧૮૬૩	વાંકી	"	"	વાંકી	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૧૮૬૪	ગોપરસમા	"	"	બારોઈ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૬—૯
૧૮૬૫	બારોઈ	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૫—૪
૧૮૬૬	"	"	"	"	"	મુનિસુવત સ્વામી	૬—૯

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	દિવા- ન્ય.	કર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
શાહ ભીમસિંહ રતન- સિંહ ૧૯૨૧	શાહ ચૂનીલાલ પાસવીર	૧૮૯૩	સારી	૩૨૫	૧	૨	૨ પુસ્તક ભંડારો છે. કાચનું કામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૨	અદેકર મૂળજી હા. કાકરશી નાનચંદ		"		૧		કાચનું કામ સારું છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૭૬	વેરા રામશી હીરાચંદ		"		૧		"
શ્રીસંઘ	મોતીચંદ ઓધવજી		"	૪૦	૧	૧	
પ્રાચીન : જગદુશાહે જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો છે.	દસ માણસની કમીટી	૧૯૫૦	"	નથી	૨	૧૨	એક પ્રાચીન તીર્થસ્થાન છે. ખાસ દર્શનીય છે.
શ્રીસંઘ ૧૫૦૦ લગભગ	શેઠ નાગજી લખા		"	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શેઠ રણુશી રાવજી		"	૫૦	૧	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦	શેઠ સવજી હીરા		"	૧૦૦			
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	પટેલ રામજી ગણપત		"	૨૫૦			
શ્રીસંઘ ૧૮૫૧	શેઠ ચનાભાઈ રઘુ		ખરાબ	૨૦૦			
શ્રીસંઘ ૧૮૦૦	શેઠ માવજી રતનજી		સારી	૨૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૮	દેવરાજ સૌભાગ્યચંદ	૧૮૫૬	"	૧૦૦	૨	૧	
કાકરશી હીરજી ૧૯૮૪	શેઠ કચરા રામશી		"	૧૨૫	૧	૧	
હેમા અરજણ તથા લખા જીવજી ૧૯૧૮	શેઠ નરશી દેવશી		"	૧૦૦	૨	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	શેઠ ધનજી કુંવરજી		"				

નંબર	ગામનું નામ	કેડાઈ.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	ખાંડોડી.	મૂળનાથક	પ્રતિમાલની સંખ્યા
૧૮૬૭	મુંદ્રા	બારોઈના નાકે	નથી	મુંદ્રા	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાણાણ-ધાતુ ૫—૪
૧૮૬૮	"	કદોઈ બજાર	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧૦—૧૪
૧૮૬૯	"	બજારમાં	"	"	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૯—૧૬
૧૮૭૦	"	"	"	"	"	શીતળનાથજી	૧૮—૨૦
૧૮૭૧	કપઈયા	"	"	કપઈયા	"	પાર્શ્વનાથજી	૫—૨
૧૮૭૨	ભુજપુર	"	ભુજ	ભુજપુર	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૨—૧૬
૧૮૭૩	નવીનાર	"	નથી	નવીનાર	"	શાંતિનાથજી	૩—૨
૧૮૭૪	દેસલપુર	"	"	દેસલપુર	"	અજીતનાથજી	૩—૫
૧૮૭૫	મોટીખાખર	"	"	મોટીખાખર	"	આદિનાથજી	૫—૧૫
૧૮૭૬	નાનીખાખર	"	"	નાનીખાખર	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૩—૧
૧૮૭૭	કોડાગરા	"	"	કોડાગરા	"	શાંતિનાથજી	૫—૫
૧૮૭૮	ટોડા	"	"	નાનીખાખર	"	આદિનાથજી	૩—૮
૧૮૭૯	નાનાભાડિયા	"	"	નાનાભાડિયા	"	શાંતિનાથજી	૩—૫
૧૮૮૦	ત્રગડી	"	"	"	"	આદિનાથજી	૩—૨
૧૮૮૧	બોદડા	"	"	બોદડા	"	"	૧૩—૮

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેરાસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	દિવા- નંબર.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
નાનચંદણ ગોવિંદજી	શેઠ તલકચંદ ચતુર		સારી	૪૦૦	૩	૧	૨ પુસ્તક બંડાર છે.
શ્રીસંઘ	શેઠ વર્ધમાન રામજી		"				
"	શેઠ મગનલાલ ગણાલચંદ		"				
"	સંઘવી દામોદર ચાંપશી		"				
મૂળજી ઓલધ્યા ૧૯૯૨	શેઠ મૂળજી ઓલધ્યા		"	૧૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૯૮	પટેલ ખેતસી નાનજી		"	૧૫૦૦	૨	૧	૨ પુસ્તક બંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૩૦	પટેલ શિવજી ભોળા		"	૩૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૮	લખમશી પરખત		"	૩૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	દેવરાજ નાગજી		"	૭૫૦	૨	૧	૧ પુસ્તક બંડાર છે.
લધાભાઈ ગણુપતભાઈ ૧૯૪૩	શેઠ લધાભાઈ ગણુપતભાઈ નયુ		"	૫૦૦	૨		મનોહર દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૩	ખીમજી ચાંપશી		"	૫૦૦		૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૪૫	નેણુશી પચાણુ		"	૧૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	મૂળજી દેવજી		"	૩૭૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૫	દાકરશી ખેતશી		"	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦	માવજી દેવજી		"	૧૨૦૦	૫		એક પુસ્તક બંડાર છે.

નંબર	ઘાઝલું નામ	કેદારું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંવણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાજીની સંખ્યા
૧૮૮૨	ફરાધી	બબરમા	નથી	ફરાધી	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૩—૨
૧૮૮૩	રામાણીઆ	"	"	"	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૩—૩
૧૮૮૪	તુંબડી	"	"	તુંબડી	"	તેમનાથજી	૩—૫
૧૮૮૫	પુનડી	"	"	મોટા આસં- બીઆ	"	અજીતનાથજી	૩—૨
૧૮૮૬	નાના આસં- બીઆ	"	"	"	"	આદિનાથજી	૭—૧૦
૧૮૮૭	મોટા આસંબીઆ	"	"	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	૬—૬
૧૮૮૮	તલવાણા	"	"	તલવાણા	"	સુમતિનાથજી	૩—૩
૧૮૮૯	કોડાય	"	"	કોડાય	"	અનંતનાથજી	૬—૭
૧૮૯૦	"	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧—
૧૮૯૧	રાયણુ	"	"	રાયણુ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૮—૧૧
૧૮૯૨	નાગલપુર	"	"	નાગલપુર	"	અજીતનાથજી	૩—૧૦
૧૮૯૩	માંડવી	કાંઠા ઉપર	"	માંડવી	"	"	૧૧—૭
૧૮૯૪	"	વાણિયા કૂળીમાં	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૧—૪
૧૮૯૫	"	પાટલા બબર	"	"	"	ધર્મનાથજી	૧૬—૧૫
૧૮૯૬	"	"	"	"	"	શોતબનાથજી	૧૬—૨૨

બાંધવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટકારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દસ્તાવેજની સ્થિતિ.	જેનાની વસ્તી.	ઉમા- શ્રદ્ધ	કર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૪૨	હીરજી માઈઆ		સારી	૩૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૭	મેઘજી પામુ		„	૧૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૬	પટેલ શામજી ભવાનજી		„	૫૦૦	૨		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	પ્રેમજી વેરશી	૧૯૨૧	„	૩૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૯	કુંવરજી ઉમરશી		„	૪૦૦	૧	૨	એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૨૦	ભવાનજી વેલશી		„	૧૫૦૦	૧	૧	„
શ્રીસંઘ ૧૯૬૩	પટેલ ગાંગજી વેલજી		„	૪૫૦	૨		
ચાંપાબાઈ પટેલ ૧૯૨૮	શેઠ કલ્યાણજી ધનજી		„	૨૦૦૦	૧	૧	બે પુસ્તક ભંડારો છે.
હીમરાજ ભીમસી ૧૯૩૦	પટેલ દેવજી નેવત	૧૯૩૦	„				
શ્રીસંઘ ૧૯૫૫	પટેલ નયુ કરમશી		„	૧૦૦૦	૨		એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શેઠ શામજી પદમશી મોડવીવાળા ૧૯૫૭	શેઠ શિવજી જેઠા	૧૯૨૧	„	૧૨૦૦	૩		કાચનું કામ સુંદર છે.
પાશુ કાકરશી વેરશી સુયરીવાળા ૧૯૨૭	કેશવજી કુંગરશી		„	૧૩૦૦	૫	૨	બે પુસ્તક ભંડારો છે.
ચાંતજી	શેઠ પોપટલાલ લક્ષ્મીચંદ		„				
અલાલચંદ માનસંગ ૧૮૬૯	વિક્રમસી રાધવજી		„				
શ્રીસંઘ-૧૮૮૩	નારજી પરશોતમદાસ		„				કાચનું ચિત્રકામ સુંદર છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન	પેરિશ્વર અધિકારી	અધિકારી	મૂળનાથજી	પ્રતિમાજીની રાખ્યા
૧૮૯૭	માંડવી	આબા બજાર વેરા શેરી પાસે	નથી	માંડવી	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૯-૧૯
૧૮૯૮	"	દાદાજીની દહેરી	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩-૪
૧૮૯૯	ગુંદીયાળી	બજારમાં	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩-૩
૧૯૦૦	કુર્ગાપુર ઉર્ફે નવાવાસ	"	"	નવાવાસ	"	"	૭-૧૮
૧૯૦૧	મેરાઉ	"	"	મેરાઉ	"	વાસુપૂજ્યજી	૫-૭
૧૯૦૨	ગોધરા	"	"	ગોધરા	"	આદિનાથજી	૧૭-૧૦
૧૯૦૩	લાયન્ને	"	"	લાયન્ને	"	મહાવીરસ્વામી	૧૮-૧૬
૧૯૦૪	ભીસરા	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩-૩
૧૯૦૫	બાએટ	"	"	બાએટ	ધર	આદિનાથજી	૫-૧૩
૧૯૦૬	બાડા	"	"	બાડા	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૧૦-૮
૧૯૦૭	બાલિડાઇ	"	"	"	"	અજીતનાથજી	૩-૭
૧૯૦૮	ચાંગડાઈ	"	"	"	ધાબાબંધ	અનંતનાથજી	૧-૪
૧૯૦૯	વીઠ (મોડકુઆવાડી)	"	"	સાભરાઇ	શિખરબંધ	સુમતિનાથજી	૬-૯
૧૯૧૦	લોડેડી	"	"	સાધાણુ	"	શાંતિનાથજી	૩-૪
૧૯૧૧	સાધાણુ	"	"	"	"	"	૧૦૨-૫૬

ગ્રંથના અંગ્રેજી નામ તથા સંવત.	ગ્રંથના અંગ્રેજી નામ.	લેખકનો નામ.	લેખકની શિક્ષણ.	કેટલી સંસ્કૃતી.	કિલો- ગ્રામ.	કેટલી સંસ્કૃતી.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંધ ૧૮૫૦	પ્રેમચંદ સંકળચંદ ભુલાણી		સારી				
રાયસી અમરચંદની વિધવા બાઈ રણીઆત ૧૮૬૦	ભવાનજી નારણદાસ	૧૮૨૧	"				
મહેતા હીરજી ડોસાણી ૧૮૪૬	મહેતા પોપટલાલ લક્ષ્મીચંદ		"	નથી	૧		
શ્રીસંધ ૧૮૪૪	ગોઠ હીરજી ઘેલાભાઈ	૧૮૨૧	"	૬૦૦	૪		એક પુસ્તક બંગ્લોર છે. કાચનું કામ મુંદર છે.
શ્રીસંધ ૧૮૪૮	પટેલ ગંગજી મોરારજી	૧૮૨૧	"	૧૦૦૦	૨		ચિત્રકામ સાગર છે.
શ્રીસંધ ૧૮૫૮	શ્રીસંધ		"	૧૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંધ ૧૮૭૬	પટેલ ભુલા મણસી		"	૧૧૦૦	૨		
શ્રીસંધ ૧૮૭૬	પટેલ આસુ મૂળજી		"	૨૫૦	૧		
શ્રીસંધ ૧૮૧૦	પટેલ રામજી વસનજી		"	૨૦૦	૧		
સા. પાલન લાલા ૧૮૫૨	પટેલ ધનજી કેશવજી	૧૮૨૧	"	૧૧૦૦	૨		
શ્રીસંધ ૧૮૬૭	શ્રીસંધ	૧૮૨૧	"	૬૦	૧		
શ્રીસંધ ૧૮૮૭	ગોઠ લીલાધર લખમચી		"	૧૨૫	૧		
શ્રીસંધ ૧૮૩૭	પટેલ માવજી તેજપાળ	૧૮૨૧	"	૪૦૦	૧	૧	એક પુસ્તક બંગ્લોર છે.
શ્રીસંધ ૧૮૫૮	પટેલ ભાણજી વેલજી	૧૮૨૧	"	૧૨૫	૧		
ગોઠ માણસુ તેજસી ૧૮૧૦	ખીમજી જોશાભાઈ		"	૨૦૦	૨		એક પુસ્તક બંગ્લોર છે.

નંબર	ગામનું નામ	ઠેકાણું	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાણની સંખ્યા
૧૯૧૨	સુથરી	બળરમાં	નથી	સુથરી	શિખરબંધ	ધૃતકલ્લોલ પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૪૮-૫૦
૧૯૧૩	આરીખાણા	"	"	વાંકુ	"	છરાવલા પાર્શ્વનાથજી	૩-૯
૧૯૧૪	વાંકુ	"	"	"	"	અણતનાથજી	૬-૬
૧૯૧૫	રાપર (ગઢવાળા)	"	"	"	"	ગોડી પાર્શ્વનાથજી	૭-૮
૧૯૧૬	સીંધોડી	"	"	"	"	નેમનાથજી	૩-૧
૧૯૧૭	લાલા	"	"	લાલા	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૮-૮
૧૯૧૮	રાણપર	"	"	"	"	મહાવીરસ્વામી	૩-૪
૧૯૧૯	જખો	"	"	જખો	"	"	૧૨૬-૮૦
૧૯૨૦	જસાપુર	"	"	નલીઆ	"	આદિનાથજી	૭-૭
૧૯૨૧	પરગઢિ	"	"	પરગઢિ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૨૦-૧૨
૧૯૨૨	વારાપધર	"	"	વારાપધર	"	આદિનાથજી	૨૦-૧૮
૧૯૨૩	નલીઆ	"	"	નલીઆ	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧૧૦-૬૬

બાંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	લેણકનારનું નામ.	લેણકનો સંવત.	દેણકની નિધિ.	કૌભાની વસ્તી.	રૂપા-કાંચ.	પૈસા-સામગ્રી.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૮૯૫	શેઠ રતનશી માણેકચંદ તથા ખીખા ત્રજુની કમીટી		સારી	૮૦૦	૬	૧	એક પુસ્તક બંધાર છે. ચિખર પરનું સોનેરી કામ મુંદર છે.
ટાકરશી ચામણ ૧૮૪૫	લીરજી ચાંપશી		"	૭૫	૨		એક રફટિકના પ્રતિમાજી છે ચિખરામ મુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	પટેલ મેઘજી સોજપાળ	૧૮૨૧	"	૧૨૫	૧		
શેઠ ભવાનજી ચાંપશીની માતૃશ્રી વાલખાઈ ૧૮૪૮	પટેલ તેજપાળ સવજી	૧૮૨૧	"	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૯૭	પટેલ વેરશી ઠાકરશી		"	૧૫૦		૧	
શેઠ ખીચરાજ સધા ૧૮૬૬	શેઠ લીરજી ખીચરાજ	૧૮૮૩	"	૧૫૦	૨	૧	૩ પ્રતિમાઓ રફટિકની છે. કાચનું કામ મુંદર છે.
શેઠ કુંવરજી ચામણ ૧૮૬૨	શેઠ નાગજી હરપાલ		સાધારણ	૩૦	૧		
શેઠ બીમશી રતનશી ૧૮૦૫	શેઠ ચાંપશી કુંવરજી તીર્થ રક્ષક કમીટી		સારી	૮૦૦	૧	૨	૨ રફટિકના તથા એક સોનાના પ્રતિમાજી છે. ૧ બંધાર છે.
							નવ ટુંક મચી એક રતન ટુંક કહેવાય છે.
શેઠ કેશવજી નાપક ૧૮૩૨	શ્રીસંઘ	૧૮૨૧	"	૧૨૫	૧		
શેઠ મેણશી દામજી શેઠ વર્ધમાન જેતશી, તેજ-	પટેલ લીરજી ઘેઝાભાઈ		"	૧૨૦	૧	૧	
પાળ લીરપાળ ૧૮૫૨							
શ્રીસંઘ ૧૮૧૮	કેશવજી રતનશી		"	૩૨૫	૧	૨	૧ રફટિકના પ્રતિમાજી છે. તથા ૧ સુખના પ્રતિમાજી છે
શેઠ નરશી નાયા ૧૮૯૭	ચા. નાગજી કેશવજી ચા. રામજી જેઠાભાઈ		"	૧૦૦૦	૧	૨	૧ રફટિકના પ્રતિમાજી છે. ૧ પુસ્તક બંધાર છે.
	ચા. રતનશી દામજી						

નંબર	ગામનું નામ	રેકૉર્ડ	રેલ્વે સ્ટેશન	પોસ્ટ ઓફિસ	બાંધણી	મુળનાયક	મલિયાઈના સંખ્યા
૧૯૨૪	વડસર	બનારમાં	નથી	નહીઆ	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૭—૮
૧૯૨૫	સુખપર	"	"	"	"	અણતનાથજી	૧૨—૧૪
૧૯૨૬	બાંડીઆ	"	"	બાંડીઆ	"	વિમલનાથજી	૧૫—૫
૧૯૨૭	તેરા	"	"	તેરા	"	જીરાવલા પાર્શ્વનાથજી	૫૭—૫૫
૧૯૨૮	"	"	"	"	"	શામળિયા પાર્શ્વનાથજી	૪—૭
૧૯૨૯	સાંધવ	"	"	સાંધવ	ધર	શાંતિનાથજી	૬—૮
૧૯૩૦	કોઠારા	"	"	કોઠારા	શિખરબંધ	"	૧૩૭—૭૪
૧૯૩૧	સાંધરા	"	"	સાંધરા	"	આદિનાથજી	૨૦—૧૪
૧૯૩૨	વરાડિયા	"	"	વરાડિયા	"	પાર્શ્વનાથજી	૧૦—૨૫
૧૯૩૩	વીંઝાણુ	"	"	વીંઝાણુ	ધર	શાંતિનાથજી	— ૨
૧૯૩૪	મોટી વંડી	"	"	"	શિખરબંધ	કુંદુનાથજી	૩—૪
૧૯૩૫	કુમરા	"	"	કુમરા	"	ચંદ્રપ્રભુજી	૧૮—૧૫

બાંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	ગ્રાહીકર્તાનું નામ	લેખનો સંવત.	દેસાસરની સ્થિતિ.	સેનાની પરતી	કોન-કોન- સંવત	વિશેષ નોંધ
શેઠ હ.દોલ કરમશી ૧૯૧૮	શા. નાગજી દેશવજી શા. રામજી જોશીભાઈ		સારી		૧ ૧	
	શા. રતનશી દામજી					
શ્રીમંથ ૧૯૩૮	પટેલ શામજી હીરજી		"	૧૦૦	૧ ૧	એક પુસ્તક બંડાર છે.
શેઠ રાધવજી વેરશી ૧૯૨૨	પટેલ તેજપાલ		"	૧૨૦	૧ ૧	૧ બંડાર છે.
શેઠ હીરજી ડોસા શેઠ પાસવીર રાયમલ ૧૯૧૫	શેઠ વેલજી આશુદંજી		"	૪૦૦	૧ ૧	૨ સોનાના સિદ્ધચક્ર છે. ૧ બંડાર છે.
ગોરજી હીરાચંદ તારાચંદ	"		"			૨ સોનાની પ્રતિમાઓ છે
શેઠ કાનજી ભારમલ ૧૯૨૨	શેઠ ચોલાણુ દેવજી		સાધારણ	૧૭૦	૧ ૧	
શેઠ વેલજી માલુ, શેઠ દેશવજી નાયક, શેઠ	પટેલ ધનજી નરસિંહ		સારી	૩૨૦	૧ ૧	એક રફટિકની પ્રતિમા તથા ૧ સોનાના સિદ્ધચક્ર છે.
શ્રીવજી તેલુશી						
શેઠ વસનજી નીકમજી શેઠ રતનશી દામજી	પટેલ દેવરાજ મૂળજી		"	૪૦૦	૧ ૨	એક પુસ્તક બંડાર છે.
શેઠ ઉકેડા પુનશી ૧૯૩૪						
શ્રીમંથ ૧૯૧૦	પટેલ કુંવરજી રામઈયા		"	૨૫૦	૧ ૧	એક પુસ્તક બંડાર છે. કાચનું કામ સુંદર છે.
શ્રીમંથ ૧૮૯૭	શાહ જ્યેષ્ઠ ધેલા		સાધારણ	૫૦	૧ ૧	
શ્રીમંથ ૧૯૧૨	ઉમરશી વેરશી		સારી	૧૨૦	૧ ૧	
શ્રીમંથ ૧૯૨૨	શેઠ નયુ ઉમરશી તથા કમીટી	૧૯૨૧	"	૧૧૦૦	૨ ૧	એક પુસ્તક બંડાર છે.

નંબર	ગામનું નામ	કેશનું	રેલ્વે સ્ટેશન	રોડનું નામ	બાંધણી	મૂળનાયક	મતિયાણી સંખ્યા
૧૯૩૬	હાલાપુર	બજારમા	નથી	સાભરાઈ	શિખરબંધ	શીતળનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૧૦—૫
૧૯૩૭	સાભરાઈ	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૧૨—૫
૧૯૩૮	દેહીઆ	"	"	"	"	આદિનાથજી	૩—૫
૧૯૩૯	ભોળાઈ	"	"	કોટડી	"	શાંતિનાથજી	૪—૫
૧૯૪૦	મોટી ઉનડોઠ	"	"	મોટી ઉનડોઠ	"	ધર્મનાથજી	૩—૪
૧૯૪૧	નાગરેઆ	"	"	નાગરેઆ	ધર	શાંતિનાથજી	—૧
૧૯૪૨	કોટડી (મહાદેવપુરી)	"	"	કોટડી	શિખરબંધ	કુંથુનાથજી	૫—૩
૧૯૪૩	મંજલ રેલડિયા	"	"	વીંઝાણ	"	આદિનાથજી	૫—૬
૧૯૪૪	નારાયણપુર	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—૪
૧૯૪૫	રાયધણજર	"	"	"	"	આદિનાથજી	૫—૨
૧૯૪૬	ચીઆસર	"	"	"	"	"	૩—૩
૧૯૪૭	ખારવા	"	"	"	ધર	તેમિનાથજી	૧—૪
૧૯૪૮	મોથારા	"	"	મોથારા	શિખરબંધ	સદસદ્ગુણ પાર્શ્વનાથજી	૩—૪
૧૯૪૯	સણોસરા	"	"	રોહા	"	અણતનાથજી	૩—૨
૧૯૫૦	નરેડી	"	"	નરેડી	"	ચંદ્રપ્રભજી	૩—૩

પ્રધાનનારુ' નામ તથા સંવત.	સહીચક્રારુ' નામ.	રેખા સંવત.	રસાયની રિપ્તિ.	ત્રેનાની વસ્તી.	દા- અથ	વર્ષ- સાખા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	પટેલ શામજી જેઠા	૧૯૨૧	સારી	૫૨૫		૧	એક પુસ્તકમાં હાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	શેઠ ચનાભાઈ માલશી		„	૬૦૦	૧	૧	„
શ્રીસંઘ ૧૯૬૮	શેઠ પ્રેમજી ટાકરશી		„	૨૮૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૫૯	શેઠ વેલુ ગણુ		„	૩૦૦	૧	૨	
શ્રીસંઘ ૧૯૩૮	પટેલ ભાણુજી ઉદા		„	૪૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦	પટેલ મગન હીરજી		સાધારણ	૧૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૮	શેઠ નેણુશી દેવશી		સારી	૫૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૮	શેઠ કાનજી ટાકરશી		„	૨૫૦	૧	૨	કાચતું તથા સોનેરી કામ સુંદર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	શેઠ હીરજી ભારા		„	૧૬૦	૧		
શ્રી. રતનશી દેવશી ૧૯૪૯	પટેલ રવજી કાનજી	૧૯૨૧	„	૩૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૨૭	પટેલ પદમશી વેલશી તથા મીટી	૧૯૨૧	સાધારણ	૨૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૦	પટેલ શિવજી ઘેલા	૧૯૨૧	„	૧૨૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૮	મોયારા શ્રીસંઘ	૧૯૨૧	સારી	૨૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૨	શેઠ ઘેલાભાઈ મૂળજી		„	૧૬૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૬૭	પટેલ જેઠા નરસી		„	૩૨૫	૧		

નંબર	માસનું નામ	ઠેકાણું.	દેવે રોશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	આંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિભાટની સંખ્યા
૧૯૫૧	કોટકા	બજારમાં	નથી	કોટકા	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	પાંચાણુ-ધાતુ ૯—૩
૧૯૫૨	મોટા રતાજિયો	"	"	ગોધરા	"	વાસુપૂજ્યજી	૭—૬
૧૯૫૩	નાનો રતાજિયો	"	"	"	"	સંભવનાથજી	૩—૩
૧૯૫૪	ડોણુ	"	"	ડોણુ	"	ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી	૧૦—૪
૧૯૫૫	વાંઠ	"	"	મોટા આસંખીઆ	"	કુચુંનાથજી	૩—૧
૧૯૫૬	ગઢસીસો	"	"	ગઢસીસો	"	આદિનાથજી	૪—૫
૧૯૫૭	મંજલ મથુઆના	"	ભુજ	મંજલ મથુઆના	"	"	૩—૧
૧૯૫૮	ભુજ	વાણિયાવાળા મોટી ડહેલી	"	ભુજ	"	"	૧૪—૧૨
૧૯૫૯	"	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૮—૧૩
૧૯૬૦	"	"	"	"	"	પાર્શ્વનાથજી	૨૩—૩૨
૧૯૬૧	દેવપુર	બજારમાં	નથી	દેવપુર	"	"	૩—૪
૧૯૬૨	હમલા મંજલ	"	"	ગોધરા	"	અણનાથજી	૩—૪
૧૯૬૩	શેરડી	"	"	શેરડી	"	પાર્શ્વનાથજી	૩—૬
૧૯૬૪	ભડલી	"	"	અંગિયા	ધર	ધર્મનાથજી	—૨
૧૯૬૫	વીધોણુ	"	"	"	શિખરબંધ	આદિનાથજી	૩—

પ્રતિષ્ઠાપનારનું નામ તથા સંવત.	ગ્રંથીવચનારનું નામ.	લેખનો સંવત.	રચનાની સ્થિતિ.	કેશની વર્તી.	કોષ- અથ સાળો	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૫૯	પ્રમુખ રાયશી જીવરાજ		સારી	૭૫૦	૧ ૧	
શ્રી ૨તનશી રણશી ૧૯૩૭	શ્રી ભવાનજી મેધજી		"	૧૮૦	૧ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	પટેલ વેલજી વરસંગ	૧૯૨૧	"	૨૦૦	૧ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨	શ્રી મૂળજી દેવરાજ કાનજી	૧૯૨૧	"	૬૦૦	૧ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૧	પટેલ દેવરાજ દેવશી	૧૯૨૧	"	૧૫૦	૧	એક રફટિકના પ્રતિમાજી છે.
શ્રી દેવરાજ ટાકરશી શ્રી પાયુભાઈ ટાકરશી ૧૯૫૨	શ્રી પાયુભાઈ ટાકરશી		"	૬૪૦	૧ ૧	એક પુસ્તક બંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૧૭	શ્રી રવજી શામજી		સાધારણ	૫૦	૧ ૧	૧ પુસ્તક બંડાર છે.
શ્રીસંઘ	શ્રી. પુનમચંદ કરમચંદ		સારી	૧૦૦૦	૩ ૧	બે બંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૫૦ લગભગ	શ્રી હેમચંદ સાંકળચંદ		"			
શ્રીસંઘ ૧૯૭૭	શ્રી. લાલચંદ રવજી		"			
શ્રીસંઘ ૧૯૭૮	શ્રી હીરજી ખેરાજ		"	૬૦૦	૧ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	પટેલ રવજી કેશવજી		"	૧૨૫	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૦	શ્રી. હીરજી લીલાધર		"	૬૦૦	૨ ૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	શ્રીસંઘ		"	૪૦	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૪૮	મહેતા ખેચર દેવશી	૧૯૨૧	"	૧૦૦	૧ ૧	

નંબર	ચારતુ નામ	કેસલું	કેલે રેકોર્ડન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	પ્રાંધણી.	મૂળનાયક	પ્રતિમાણની સંખ્યા
૧૯૬૬	મોટા અંગિયા	અન્નરમાં	નથી	મોટા અંગિયા	શિખરખંધ	શાંતિનાથજી	પાપાણ-ધાતુ ૩—૪
૧૯૬૭	નખત્રાણા	"	"	નખત્રાણા	"	સુપાર્થનાથજી	૩—૨
૧૯૬૮	માનકુવા	"	ભુજ	માનકુવા	"	"	૫—૨
૧૯૬૯	લોડાઈ	"	નથી	લોડાઈ	ધર	શાંતિનાથજી	૧—૨
૧૯૭૦	ડગાર	"	"	દૂધધ	"	"	૧—૨
૧૯૭૧	દૂધધ	"	ભીમાસર	"	શિખરખંધ	પદ્મપ્રભુજી	૫—૩
૧૯૭૨	ધમડકું	"	"	ભયાઉ	"	શાંતિનાથજી	૧—૧
૧૯૭૩	આંખેડી	"	ભયાઉ	આંખેડી	ધર	"	૧—૧
૧૯૭૪	ભયાઉ	ઉપલા વાસમાં	"	ભયાઉ	શિખરખંધ	અજીતનાથજી	૧—૧૦
૧૯૭૫	ગલપાદર	અન્નરમાં	ગલપાદર	ગલપાદર	"	આદિનાથજી	૩—૨
૧૯૭૬	મોટીચીરઈ	"	મોટીચીરઈ	મોટીચીરઈ	ધર	પાર્વનાથજી	૧—
૧૯૭૭	વેંધ	"	ભયાઉ	વેંધ	"	સંભવનાથજી	૩—૫
૧૯૭૮	વીજપાસર	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	—૨
૧૯૭૯	સામખિયાળા	"	૯ માં દૂર	સામખિયાળા	શિખરખંધ	અજીતનાથજી	૩—૨
૧૯૮૦	જંગી	"	૧૫ માં દૂર	જંગી	ધર	ચંદ્રપ્રભુજી	૧—૧

અધ્યાવનારનું નામ તથા અવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો ક્રમ.	દરાસરની તિથિ.	લેખની વસ્તી.	ઉપા- દાત	કમી- ગણના	વિશેષ નોંધ
મહેતા હરખચંદ ૨૧૭ ૧૮૮૮	મહેતા મોનજી હેમચંદ	૧૮૨૧	સારી	૧૫૦	૧	૧	
શેઠ શિવજી હરદાસ ૧૮૦૦	શેઠ પરશોતમ ચામજી		"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૪૬	શા. મેઘજીભાઈ ઘેલાભાઈ		"	૧૨૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૮૮૨	શેઠ ગોપાળજી મૂળજી		"	૮૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	શેઠ નેણુશી ધાનજી		"	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૩૧	દેવકરજી માનસંગ કાકરેયા			૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ	શેઠ લાધા આણંદજી		સાધારણ	૭૫	૧	૧	આસરે ત્રણસો વર્ષનું જૂનું દેરાસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૮૬	ભોટા મોનજી હરખચંદ		સારી	૧૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ જી. ૧૮૪૨	મહેતા અમીચંદ મકનજી		"	૨૦૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૦	વેરા દામોદર નેણુશી		"	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૨	ખડોર જોડા ડામર		સાધારણ	૪૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૮૨૪	ખડોર હરજી પરશોતમ		સારી	૬૦	૧	૧	ત્રણસો વર્ષ પહેલાં બે દેરા- સર હતાં અત્યારે એક છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૪૪	લોદરીઆ વાઘજી જેમલ		"	૪૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૮૯૧	શા. હીરા પાંચા	૧૮૨૧	"	૪૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૮૩૬	સંઘવી દેવરાજ ભગવાનજી	૧૮૨૧	"	૧૦૦	૧	૧	

નંબર	ધામનું નામ	ઠેકાણું.	રેલ્વે સ્ટેશન.	પોસ્ટ ઓફિસ.	બાંધણી.	મુળનાયક	પ્રતિમાનની સંખ્યા
૧૯૮૧	વાંઢિયા	બળરમાં	ભચાઉ ૧૯ મા. દૂર	વાંઢિયા	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	પાપાણુ-ધાણુ ૯-૧૭
૧૯૮૨	શિકારપુર	"	૨૨ મા. દૂર	શિકારપુર	ધર	શાંતિનાથજી	-- ૧
૧૯૮૩	કટારિયા	તીર્થ	૧૮ મા. દૂર	વાંઢિયા	શિખરબંધ	મહાવીરસ્વામી	૩-૧૧
૧૯૮૪	લાકડિયા	બળરમાં	૧૮ મા. દૂર	લાકડિયા	"	શાંતિનાથજી	૫-૯
૧૯૮૫	આધોઈ	"	૧૪ મા. દૂર	આધોઈ	ધાળાબંધ	અજીતનાથજી	૭-૮
૧૯૮૬	"	"	"	"	ધૂમટબંધ	વાસુપૂજ્યજી	૫-૫
૧૯૮૭	મનફરા	"	૧૪ મા. દૂર	મનફરા	ધાળાબંધ	શાંતિનાથજી	૧-૨
૧૯૮૮	ચોખારી	"	૧૪ મા. દૂર	ચોખારી	શિખરબંધ	ચંદ્રપ્રભુજી	૧-૪
૧૯૮૯	ભરાડિયા	"	નથી	"	ધર	આદિનાથજી	— ૧
૧૯૯૦	જેસડા	"	"	રાપર	શિખરબંધ	"	૧-૨
૧૯૯૧	ગેડી	"	"	ફતેગઢ	"	મુનિસુવ્રત સ્વામી	૩-૨
૧૯૯૨	લોદરાણી	"	"	બેલા	ધર	નમિનાથજી	— ૨
૧૯૯૩	બેલા	"	"	"	ધૂમટબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩-૬
૧૯૯૪	ફતેગઢ	"	"	ફતેગઢ	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૩-૬

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	મળીવરદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દેશસરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- ગ્રામ.	ધર્મ- શાળા.	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૦૧	શેઠ મેવણ રાવણ		સાધારણ	૧૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૪૦	સંઘવી અંદરણ પરશોતમ		"	૮૦	૧	૧	
શેઠ વર્ધમાન આણંદજી ૧૯૭૮	શેઠ અમૃતલાલ જાદવજી માળિયાવાળા		સારી	૧૫	૧	૧	એક ગ્રંથભંડાર છે. એક તીર્થસ્થાન છે. ખાસ દર્શ-
							નીય છે. આશરે ત્રણસો વર્ષ પહેલાંનું દેશસર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૬૭	શેઠ નારણજી ભગવાનજી	૧૮૫૬	"	૬૫૦	૩		
શ્રીસંઘ ૧૮૫૪	પટવા મકનજી આગજી	૧૮૫૪	"	૨૦૦૦	૧	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૯૫	શા મેપા યાવર	૧૯૯૨	"		૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૬	પટેલ સાગજી પોપટ		"	૧૦૦૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૬૨	મગવાણી કાનજી હેમચંદ		"	૫૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૩૮	વોરા ભવાનજી કેશવજી		સાધારણ	૫૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	શેઠ પાનાચંદ દેવજી દા. ભાઈચંદ યાવર	૧૯૨૧	"	૫૦	૧		બે માળનું દેશસર છે, અર્થ છે.
શ્રીસંઘ	દોસી ખેમચંદ લાધા		ખરાબ	૪૦	૧		હુણેદારની ખાસ જરૂર છે.
શ્રીસંઘ ૧૯૬૮	મહેતા હવરાજ શામજી		સાધારણ	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૨૪	વોરા દલીચંદ લાધા	૧૮૭૨	"	૭૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૦૫	મટેયા પ્રજુલલ મંગળજી		સારી	૧૫૦	૨	૧	

નંબર	વાચક નામ	દેશ.	રેલ્વે સ્ટેશન.	સેક્ટર સિસ્ટિમ.	બાંધણી.	મુખનાયક	પ્રતિભાજની સંખ્યા
૧૯૯૫	ભુટકિયા	ખંભરમાં	નથી	ગાગોદર	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	પાપાણુ-ધાતુ ૨—૨
૧૯૯૬	પ્રાગપર	"	"	"	ધર	"	— ૧
૧૯૯૭	બ્રીમાસર	"	"	"	શિખરબંધ	"	૪—૫
૧૯૯૮	ક્રીડિયાનગર	"	"	"	"	શાંતિનાથજી	૩—૯
૧૯૯૯	રાપર	વાણીયાફળીમાં	"	રાપર	"	સુપાર્શ્વનાથજી (પરેણા)	૯—૨
૨૦૦૦	બાદરગી (વીથરોઈ)	ખંભરમાં	"	ધાકડિયા	ધર	વિમલનાથજી	— ૧
૨૦૦૧	ચીતરોડ	"	"	ચીતરોડ	શિખરબંધ	પાર્શ્વનાથજી	૩—૨
૨૦૦૨	ગાગોદર	"	"	ગાગોદર	"	આદિનાથજી	૧—૨
૨૦૦૩	ગાણીથર	"	"	"	ધર	અજીતનાથજી	— ૪
૨૦૦૪	કાનમેર	"	"	"	શિખરબંધ	શાંતિનાથજી	૧—૧૭
૨૦૦૫	પલાસવા	"	"	પલાસવા	"	"	૪—૧૩
૨૦૦૬	આડીસર	"	"	આડીસર	"	આદિનાથજી	૧૯—૧૨
૨૦૦૭	સણવા	"	"	સણવા	"	"	૩—૧
૨૦૦૮	સાંતલપુર	"	"	સાંતલપુર	"	સુનિસુવત સ્વામી	૬—૫
૨૦૦૯	"	ચોધરીના વાસમાં	"	"	ધાખાબંધ	શાંતિનાથજી	૧૦—૧૪

બંધાવનારનું નામ તથા સંવત.	ગ્રંથીવચ્ચારનું નામ.	લેખનો સંવત.	રજાવરની સ્થિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપ- શત	પર્ષ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૭૨	મહેતા ધનજી પ્રેમચંદ	૧૯૨૧	સાધારણ	૮૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૮	પટવા પીતામ્બર નારણજી		„	૭૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૭૫૯	ગઢેચા સવચંદ આસકરણ	૧૭૫૯	સારી	૨૩૫	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૭૫	વેરા અખજી વસ્તા	૧૯૨૧	„	૧૦૦	૧		એક ગ્રંથભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૭૪૫	શીરિયા રૂપશી રાધવજી	૧૯૨૧	„	૧૫૦	૧	૧	
શ્રીસંઘ ૧૯૪૪	ભણુશાલી વેણીદાસ નાનચંદ		સાધારણ	૪૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૮૧	પુજા ચૂનીલાલ કેશવજી		„	૬૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૭૬	મહેતા અમીચંદ તેજશી		સારી	૨૨૫	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૧	શાહ હેમચંદ ભાયા		„	૫૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૪૭	લોદરિયા વસરામ વલમજી	૧૯૨૧	સાધારણ	૧૦૦	૧		
શ્રીસંઘ ૧૯૧૦	ક્રાશરી ખેંગાર સુરજી		„	૪૦૦	૨	૧	એક પુસ્તક ભંડાર છે.
શ્રીસંઘ ૧૮૬૨	સંઘવી વસ્તા જુહા		સારી	૧૧૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૭૧૫	શોરિયા રામચંદ ન્યાલચંદ		„	૧૨૦	૨		
શ્રીસંઘ ૧૯૯૧	સંઘવી મકનજી કૂચચંદ	૧૬૮૩	„	૨૦૦	૩		એક ગ્રંથભંડાર છે.
શ્રીસંઘ	„	૧૮૫૬	સાધારણ				

નંબર	ગાયત્રી નામ	કેશવ	કેલે રેશન.	પાસ મેફિયા.	બાંધણી.	મૂળનાયક	અતિમાહની ક્રમ
૨૦૧૦	સાંતલપુર	ચોધરીના વાસમાં	નથી	સાં તલપુર	ધાખાબંધ	શાંતિનાથજી	પાવાણ-ધાણ ૧૧-૧૯
૨૦૧૧	"	"	"	"	શિખરબંધ	અનંતનાથજી	૧૦-૧૮
૨૦૧૨	બકુતરા	બગરમાં	"	"	"	આદિનાથજી	૩-૨
૨૦૧૩	તારંગાજી	તીર્થ	તારંગાહિલ ૩ મા. ફર	ટીબા	"	અજીતનાથજી	૩૦-૧૫
૨૦૧૪	"	ચૌમુખજીનું દેરાસર	"	"	"		૪-
૨૦૧૫	"		"	"	"		૨૮-
૨૦૧૬	"	નંદીશ્વર દ્રીપની રચના	"	"	"		૨૦૯-
૨૦૧૭	"	મૂળ દેરાસરની પાછળ	"	"	"	કુંથુનાથજી	૩-૧૪
૨૦૧૮	"	સિદ્ધશીલા દેરાસરની ઉત્તર દિશાએ	"	"	"	સુપાર્શ્વનાથજી	
૨૦૧૯	"	મોક્ષબારી	"	"	"	અજીતનાથજી	૨-
૨૦૨૦	"	કેટીશીલા દેરાસરની દક્ષિણ દિશાએ	"	"	"		૪-

ખંડાવનારનું નામ તથા સંવત.	વહીવટદારનું નામ.	લેખનો સંવત.	દરાસરની રિતિ.	જૈનોની વસ્તી.	ઉપા- શ્રવ	ધર્મ- શાળા	વિશેષ નોંધ
શ્રીસંઘ ૧૯૫૨	સંઘવી મકનજી કૃષ્ણચંદ		સાધારણ				
શ્રીસંઘ	"		સારી				
શ્રીસંઘ ૧૮૬૨	કુંભાણી બાદર ખેમચંદ		"	૪૦	૧		
શ્રીસંઘ	શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી ની પેઢી		"	નથી	૩	૩	એક ગુરુમૂર્તિ છે. એક લાયબેરી છે.
શ્રીસંઘ	"		"				એક પ્રાચીન તીર્થ છે.
શ્રીસંઘ	"		"				
શ્રીસંઘ ૧૮૮૦	"	૧૮૮૦	"				
શ્રીસંઘ ૧૮૭૩	"	૧૮૭૩	"				
	"		"				
	"	પરિશ્ર ૧૨૭૫	"				
	"		"				